

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

EL PATRIMONI RONDALLÍSTIC
DE TÀRBENA (MARINA BAIXA).
RECOPIACIÓ, CATALOGACIÓ I
ESTUDI

Joan-Lluís Monjo i Mascaró

Tesis **Doctorales**

UNIVERSIDAD de ALICANTE

Unitat de Digitalització UA

Unidad de Digitalización UA

**Departament de Filologia Catalana
Facultat de Filosofia i Lletres**

**EL PATRIMONI RONDALLÍSTIC DE TÀRBENA (MARINA
BAIXA). RECOPIACIÓ, CLASSIFICACIÓ I ESTUDI**

Joan-Lluís Monjo i Mascaró

Programa de Doctorat en Filosofia i Lletres

Tesi presentada per aspirar al grau de
DOCTOR PER LA UNIVERSITAT D'ALACANT

Universidad de Alicante

Dirigida pel Dr. Jordi Colomina i Castanyer i la Dra. Carme Oriol i Carazo

ÍNDIX

INTRODUCCIÓ

- I. Justificació 1
- II. Estat de la qüestió 2
 - II.1 Els estudis sobre rondallística 2
 - II.2 Els estudis dialectològics 6
- III. Hipòtesis 8
- IV. Objectius 8
 - IV.1 Objectius generals 8
 - IV.2 Objectius específics 8
- V. Metodologia 9
 - V.1 El treball de camp 10
 - V.2 Les fonts bibliogràfiques 12
 - V.3 L'anàlisi de la informació de les entrevistes 13
 - V.4 La transcripció de les versions 16
 - V.4.1. La configuració dels criteris 16
 - V.4.2. Criteris de transcripció 17
 - V.5 La catalogació de les versions 21
 - V.6 La redacció. Estructura de la tesi 24
- VI. Abreviatures utilitzades 27

RONDALLARI DE TÀRBENA (RT) 30

- Rondalles d'animals 31
- Rondalles meravelloses 105
- Rondalles religioses 207
- Rondalles d'enginy o novel·lesques 214
- Rondalles del gegant beneit 262
- Contarelles i acudits 272
- Rondalles formulístiques 581
- Versions no catalogades 610
- Versions fragmentàries 648

ESTUDI DEL RONDALLARI DE TÀRBENA 654

- 1 L'objecte d'estudi: elements de la rondalla 655
 - 1.1 La rondalla com a gènere etnopoètic 655
 - 1.2 El text de la rondalla 657
 - 2.2.1 Qüestions teòriques 657
 - 2.2.2 Distribució de les versions per gèneres i per tipus 661
 - 2.2.3 Tipus no documentats i tipus poc documentats fins ara 662
 - 2.2.4. Els paral·lelismes amb Mallorca 665
 - 2.2.5 La rondalla, un gènere obert. Les versions i les variants 667
 - 1.3 Els narradors 672
 - 1.3.1 Característiques dels narradors 672

- 1.3.2 Les fonts de la rondalla 675
- 1.3.3 La formació de repertoris rondallístics 677
- 1.4 Elements de la *performance* 679
 - 1.4.1 La veu 681
 - 1.4.2 Elements auditius de comunicació no verbal 683
 - 1.4.3 Els gestos 684
 - 1.4.4 La participació activa dels oients en la *performance* 685
- 1.5 Els contextos i les funcions de la rondalla 687
- 1.6 Els referents de la rondalla 691
 - 1.6.1 La localització 691
 - 1.6.2 Les referències onomàstiques 692
 - 1.6.3 Les referències a la cultura tradicional 693
 - 1.6.4 La fraseologia derivada de la rondalla 694

2 El parlar de Tàrbena a partir del testimoni dels narradors 696

- 2.1 Aspectes fonètics 696
 - 2.1.1 El vocalisme 696
 - 2.1.1.1 El vocalisme tònic 696
 - 2.1.1.2 El vocalisme àton 697
 - 2.1.1.3 Aspectes de fonètica sintàctica 704
 - 2.1.1.4 Fenòmens fonètics diversos 706
 - 2.1.2 Consonantisme 708
 - 2.1.2.1 Les oclusives 708
 - 2.1.2.2 Les fricatives 712
 - 2.1.2.3 Les vibrants 714
 - 2.1.2.4 Les laterals 716
 - 2.1.2.5 Les nasals 716
 - 2.1.2.6 Fenòmens fonètics diversos 717
 - 2.1.3 Les semiconsonants 721
- 2.2 Morfosintaxi 722
 - 2.2.1 La flexió nominal 722
 - 2.2.2 L'article 723
 - 2.2.3 Els demostratius 729
 - 2.2.4 Els possessius 730
 - 2.2.5 Els quantificadors 731
 - 2.2.6 Els pronoms personals 732
 - 2.2.7 Els relatius, els interrogatius i els exclamatius 736
 - 2.2.8 La flexió verbal 737
 - 2.2.9 Els adverbis i les locucions adverbials 746
 - 2.2.10 Les preposicions i les locucions preposicionals 750
 - 2.2.11 Notes de sintaxi oracional. Les conjuncions 756
 - 2.2.12 Les interjeccions 760
 - 2.2.13 La sufixació 770
 - 2.2.14 Les seqüències inicials 773
- 2.3 Lèxic 774
 - 2.3.1 Vocabulari comentat 775
 - 2.3.2 Els castellanismes 814

2.3.3	Fenòmens lèxics del registre col·loquial	816
2.3.4	Les locucions verbals	819
3	Els elements literaris de l'enunciació de la rondalla	822
3.1	L'estil narratiu oral	822
3.1.1	Les fórmules d'apertura i de cloenda	823
3.1.2	Els diàlegs formulístics	826
3.1.3	Els gèneres encapsulats	828
3.1.4	Les fórmules emfàtiques	829
3.1.5	Les fórmules interlocutives	835
3.1.6	Les reiteracions	836
3.1.7	Les construccions binominals	841
3.1.8	Les figures retòriques	842
3.1.9	Els canvis de codi	847
3.1.9.1.	Els canvis de codi a favor del castellà	848
3.1.9.2	Els canvis de codi a favor del francès i de l'anglès	862
3.1.9.3	Els canvis de codi a favor del llatí	862
3.1.10	Els canvis de dialecte	863
3.1.11	Els verbs <i>dicendi</i>	865
3.2.	El registre literari oral	865
3.2.1.	Contextos en què es documenta un canvi de registre	865
3.2.2.	Elements de convergència amb el valencià general	867
3.2.2.1.	Característiques fonètiques	867
3.2.2.2.	Característiques morfològiques	868
3.2.2.3.	Característiques lèxiques	875
3.2.2.4.	Balanç	875
3.2.3.	Arcaïsmes	875
3.2.4.	Formes incompreses o deformades	881

CONCLUSIONS 884

FONTS BIBLIOGRÀFIQUES 894

ÍNDEXS 913

Índex de tipus, versions, annexos i combinacions de tipus 914

Índex dels informats i de les versions per informants 923

Índex dels títols de les versions 927

ANNEX 935

INTRODUCCIÓ

1 JUSTIFICACIÓ

La tesi proposa donar a conèixer un corpus rondallístic de materials recopilats de manera exhaustiva de la tradició oral de Tàrbena («Rondallari de Tàrbena»)¹. Tracta de tenir un tractament global dels elements que conformen aquest producte folklòric, ja que l'interès no es deté en la recopilació de textos sinó que s'acompanya aquest corpus amb una estudi dedicat a diversos aspectes de caràcter etnopoètic i lingüístic («Estudi del rondallari de Tàrbena»). La recopilació intensiva de materials etnopoètics de tipus narratiu en una localitat, sense perdre de vista el seu context, suposa una aportació al coneixement de la rondallística valenciana, dins l'àmbit lingüístic català.

Així mateix, l'interès del treball rau en l'aprofundiment de l'estudi de la modalitat lingüística d'una localitat valenciana a través d'un estudi monogràfic acompanyat d'un corpus de materials orals transcrits. L'anomenat en àmbits acadèmics «mallorquí» o «salat de Tàrbena» i popularment, «tarbener» o «parlar de sa» és un parlar local valencià de molta personalitat perquè constitueix un dels exponents més representatius del conjunt de parlars valencians meridionals amb influència mallorquina. Les característiques geogràfiques de la localitat, situada en una vall muntanyenca mal comunicada contribuïren sens dubte a la preservació en aquest poble de determinats elements lingüístics i culturals que resultaven arcaïtzants en el context de la Marina, com ara l'ús de l'article *es, sa*. Actualment, per les característiques demogràfiques d'aquesta comunitat rural i pel context sociolingüístic, el dialecte tarbener comença a mostrar indicis de retrocés, la qual cosa justifica la recopilació urgent de materials lingüístics davant d'una possible desaparició.

El nostre interès per la recerca rondallística nasqué d'un estímul desenvolupat a l'escola, primerament, per la conscienciació que el repertori rondallístic del nostre entorn familiar, viscut d'una manera espontània, podia tenir un interès com a patrimoni col·lectiu, i conseqüentment, cap a la recopilació. Les primeres passes anaren encaminades a l'elaboració d'una col·lecció de textos rondallístics anotats en quaderns, copiats al dictat o eventualment a partir d'enregistrament magnetofònic (1980-1990). Un incentiu determinant va ser la lectura de les *Rondaies mallorquines* d'Antoni M. Alcover, a través de la mestra Rosa Sempere. A aquesta figura hem agrair, per una banda, la descoberta a través dels textos alcoverians que les rondalles i les paraules de casa tenien un ressò a Mallorca, per altra, la consciència de la complexitat de representar per escrit les formes lingüístiques orals.

El mestratge del professor Joan M. Petit a la Universitat Paul Valéry de Montpeller (1990-1995) en els seus cursos de dialectologia i literatura popular occitana ens permeté

¹ El terme de Tàrbena està situat a la Marina Baixa (País Valencià). És muntanyenc, amb altures pròximes a 1.000 m. L'element geogràfic més destacat és el coll de Rates, enllaç de comunicació entre la Marina Alta i Baixa. Pel que fa a les comunicacions, cal ressaltar que la carretera d'accés es conclougué en el decenni de 1920, caracteritzada encara per la sinuositat. Després de l'expulsió dels moriscs (1609) el poble es repoblà amb mallorquins, aquesta ascendència ha constituït un dels elements definatoris de la personalitat local. En el darrer recompte demogràfic (2021) es registraren 642 habitants.

conèixer una metodologia quant a la representació i l'estudi de les rondalles, a través del model, per exemple, de treballs com *La tradition orale du conte occitan* de Daniel Fabre i Jacques Lacroix (1974) o *La barque qui allait sur l'eau et sur la terre. Marcel Volpière, conteur de mont Lozère* de Nicolette Coulomb i Claude Castell (1986). Als seus ensenyaments devem l'èmfasi per la fidelitat de la representació dels materials orals, considerats com un document etnogràfic i lingüístic, i l'orientació en les primeres temptatives de catalogació dels materials rondallístics seguint l'índex internacional de tipus rondallístic Aarne/Thompson, a través del model dels catàlegs de Delarue/Tenèze i Espinosa (fill). Pel que fa a la transcripció, hem d'esmentar el model valuós aportat en l'àmbit català pel recull de narracions orals *El folklore de Rupit i Pruit, II, Narracions* de Jaume Aiats, Ignasi Roviró i Xavier Roviró (1984).

El contacte amb el Dr. Josep M. Pujol el 1997 ens permeté redreçar la recerca en un primer projecte de tesi que adoptava un mètode d'enquesta que tenia uns objectius més ambiciosos que la mera recopilació i classificació de textos. En el qüestionari s'incorporaren components diversos relacionats amb el context d'execució i de transmissió de les rondalles, així com amb les fonts, les circumstàncies de la creació dels repertoris, les característiques dels informants, l'estil narratiu dels informants, els receptors... El 2017 el projecte va ser reprès definitivament de la mà de la direcció del Dr. Jordi Colomina, el qual prèviament ens havia dirigit una tesi de llicenciatura dedicada a un altre gènere etnopoètic: el cançoner de Tàrbena (2003), i de la Dra. Carme Oriol, als quals agraïm les seues valuoses orientacions i l'encoratjament constant rebut en el transcurs d'aquest treball.

I sobretot no volem descuidar el nostre agraïment més sentit a tots els informants per la seua bona disposició i pel temps que tan pacientment han posat a la nostra disposició. Sense la seua participació, compartint el seu repertori rondallístic, la seua memòria i les seues vivències, no hauria estat possible aquest treball. Molt especialment volem agrair el suport de la nostra família, sobretot als pares, amb una record molt especial per a la tia Carme Soliveres i per als avis Clementina Soliveres i Tomàs Mascaró, i així mateix per a les persones que amb una especial implicació han contribuït a l'enriquiment de la recerca, amb una menció molt destacada a Isabel Ripoll Molines, i així mateix a M. Berta Molines, Àngel Monjo, Teresa Ripoll, Salvador Monjo, Nazari Lledó i Juan Ripoll. Així mateix hem d'expressar el nostre agraïment a Joan Miquel Ripoll Marcó per les transcripcions musicals de les seqüències cantades de les rondalles, amb les quals contribueix a poder oferir una visió més multidisciplinària del treball.

2 ESTAT DE LA QÜESTIÓ

2.1 Els estudis sobre rondallística

En el context valencià la comarca de la Marina ha estat un territori especialment privilegiat quant a la recopilació del patrimoni rondallístic. De fet, el primer arrellec de materials rondallístics de la tradició oral al País Valencià es pot trobar en l'obra de l'erudit alteà Francesc Martínez i Martínez, en la seua obra magna *Folklore valencià. Coses de la*

meua terra (la Marina), editada en tres volums (1912, 1920 i 1947).² Cal dir que l'objectiu d'aquest treball no és exclusivament la rondallística, com sí que succeeix en les *Rondalles valencianes* d'Enric Valor, el primer gran treball dedicat a aquest camp al País Valencià. Tanmateix, entre els diversos aspectes de cultura popular tractats en l'obra, sobretot referits a Altea, el folklore narratiu ocupa una part destacada.

Així mateix se centraven també en aquestes comarca dos treballs pioners sobre el folklore valencià: (1) les *Llegendes alacantines* de Sara Llorens; aquests materials narratius eren de diversos gèneres, entre els quals hi ha rondalles; foren recopilats entre 1927 i 1928 i editats i estudiats per Borja (2016); i (2) *De la marina i muntanya* d'Adolf Salvà, recull elaborat en el decenni de 1930; encara que editat el 1988 (ens referirem a aquest treball més avant).

En dates posteriors diversos treballs han continuat la tasca de recollida per escrit de rondalles de la tradició oral de la Marina en treballs com *Al trencall del maror* (Baldó *et al.*, 2013 [1985]), *Contes de riurau* (Guardiola, 1988), *Benidormeries* (Bayona, 1999), *Rondalles de la Marina* (Diéguez *et al.*, 1999), *Contes i jocs populars de les valls de Guadalest i de l'Algar* (Roig/Roig, 1999), *Bolulla la Caramulla: Cultura Popular i Llengua d'un poble de la Marina* (Guardiola/Beltran, 2005), *Contes dels nostres iaïos* (Ivars, 2011) «El nostre folklore, la nostra cultura. Literatura oral de la Marina Alta» (Ferrer, 2016),³ o s'han tingut en compte materials de la Marina en treballs d'abast geogràfic més extens, com ara, en Valor (1970), Lanuza/Salvador/López (1989), Pellicer (1990) o Verdú (2006, 2018). Dins la Marina, una de les localitats més estudiades ha estat Bolulla, una circumstància especialment favorable per un estudi més detallat de les concomitàncies del patrimoni narratiu d'aquest poble fitant amb Tàrbena.

Si ens fixem en el conjunt dels treballs de recerca de les rondalles al País Valencià, ens sorprendrà la desproporció que hi ha quant al gruix d'estudis dedicats al territori que hi ha davall del riu Xúquer en comparació a l'àrea central i septentrional valenciana, cosa que ens obliga a anar amb una certa cautela a l'hora de formular conclusions sobre la rondallística valenciana, atès que comptem amb dades tan desiguals del territori valencià.⁴ Del sector meridional procedeixen les col·leccions, com ara, d'Enric Valor (1950, 1951, 1958, 1964, 1970, 1975, 1976), Josep Bataller (1981, 1986, 1997, 2001), Joaquim G. Caturla (1985, 1998 [1987]), Violeta Montoliu (1987), Llorenç Torres / Llorenç Jiménez (1993, 1994), Ester Limorti / Artur Quintana (1998), Vicent J. Pérez (1999), Joan J. Antolí *et al.* (1999), Francesc Gascó (1999, 2011), Jordi R. Verdú (2001, 2006, 2014, 2015, 2017, 2018), Alfred Quirant (2002), Isidre Buades (2003), Pilar Carrillo (2004), J. Antoni Micó (2009), Pep Estornell (2014), Paco Esteve (2015), entre d'altres.

² Segons Vidal (2017: 396), Francesc Martínez «és el primer valencià més destacable del període i un dels més rellevants de la literatura popular valenciana. Al nostre parer, és el primer valencià que pot merèixer el nom de folklorista».

³ Ben possiblement en un àmbit més local devem comptar amb un nombre major d'aportacions. No hem dut a terme una tasca de recerca d'aquests tipus materials. Volem tanmateix destacar el corpus de rondalles editat per la revista *Evos* de la Vall d'Ebo entre 1984 i 1986, al qual poguérem tenir accés.

⁴ A partir del càlcul de les fonts disponibles, observem un resultat aproximat orientatiu d'un 81,9 % de treballs dedicats a l'àrea meridional, en què se situa Tàrbena.

Pel que fa a Tàrbena, tenim notícia d'un interès primerenc per la tradició oral com a document dialectològic en les notes reproduïdes per Mn. Antoni M. Alcover arran de la seua estada a Tàrbena el juny de 1918. Tanmateix les mostres transcrites per aquest filòleg de la literatura oral local són sobretot cançons; cal suposar que de les rondalles solament degueren extreure's dades lingüístiques:⁵

«Després de l'Ofici son vengudes aquelles xiques de la costura a la Rectoria, i fins a *mitx-jorn* (mitx-dia), que diuen aquí, li hem pegat de mots i frases, cançons i rondayes de Tàrbena; i el de-cap-vespre lo Sr. Retor m'ha presentats quatre homenets xeixantins, molt atents i atxaravits, per que los sentís descapdellar. Hem feta la pretxa devers dues hores i n'he pogut recullir un bell esplet de notes morfològiques que per mos estudis gramaticals me vendrà com un bunyol dins la mel».⁶

Durant els primers anys de la dècada de 1930 l'historiador i folklorista Adolf Salvà Ballester, va incloure dins *De la marina i la muntanya* una gran quantitat de materials etnoliteraris procedents de Callosa d'en Sarrià i de Tàrbena. Pel que fa a la tradició rondallística, els materials procedents de Tàrbena quedaren inèdits, a pesar del seu interès. Es tracta en concret de huit textos narratius breus de diversos gèneres, sobretot contarelles, encara que també hi ha succeïts i llegendes.⁷

Possiblement la primera representació escrita d'una rondalla tarbenera –i en tarbener– es tracte de la versió de «La cuca maula» [ATU 1384] editada el 1979 en el número 2 de la revista local *Coses de tots* a càrrec de Maria J. Pont. Posteriorment en els números 4 i 5 de la mateixa revista (1980) la mateixa autora redactà en un valencià estàndard una versió del tipus ATU 130 (*Els animals van de viatge*). En el context local, la reproducció per escrit de versions rondallístiques recopilades en l'àmbit familiar suposava unes primeres passes per a l'ús del valencià en un context històric en què escriure en valencià suposava una transgressió.

Però ens hem d'esperar al recull *Rondalles de la Marina* (Diéguez *et al.*, 1999) per poder comptar per escrit amb un conjunt significatiu de rondalles arreplegades a Tàrbena (7 versions). Aquest recull va ser promogut pel departament de valencià de l'IES Bellaguarda d'Altea en la commemoració del 25é aniversari d'aquest centre. En la recopilació participaren alumnes tarbeners, que cediren els materials enregistrats als professors per a la transcripció. En aquesta tasca se seguien uns criteris en què es tractava d'ajustar la realitat oral a la normativa, amb uns resultats, en el cas tarbener, no sempre reeixits.⁸

La nostra recerca de les rondalles de Tàrbena s'inicià amb una recopilació intensiva de materials etnopoètics duta a terme entre 1991 i 1992 arran d'una beca d'investigació concedida per la Generalitat Valenciana dins els Plans d'Estudis del Valencià Actual (Pla

⁵ No consten anotacions sobre les rondalles en els quaderns d'Alcover dipositats a l'Arxiu del Regne de Mallorca, com poguérem comprovar personalment en la consulta a l'Arxiu del Regne de Mallorca.

⁶ Alcover, 1919: 177.

⁷ Poguérem consultar els textos manuscrits gràcies a l'amabilitat del besnet de l'investigador, Joaquín Ronda Pérez. Esperem que pròximament serà possible l'edició d'aquest fons.

⁸ Aquest recull tingué una segona edició en 2009 (València, ed. Brosquil), en què el Dr. Vicent Beltran s'encarregà de la revisió dels textos recopilats a Tàrbena.

EVA-91) per al treball *L'ús del dialecte tarbener dins de la literatura tradicional oral de Tàrbena*. La recerca es basava sobretot en enquestes que eren enregistrades, i de manera secundària es consideraven també les informacions procedents de fonts escrites. Tot i que aquest projecte no veié la conclusió, suposà una base per a la creació d'un corpus de materials orals a través de l'enregistrament. Una de les conclusions de la recerca va ser precisament l'escassa idoneïtat dels materials etnopoètics a l'hora de representar el registre col·loquial local, atès que es trobaren indicis de l'existència d'un registre lingüístic específic per a l'execució d'enunciats de caràcter literari.

Aquesta hipòtesi va ser demostrada en la nostra tesina, dirigida pel Dr. Jordi Colomina, *Registre literari i dialecte en el cançoner tradicional tarbener* (2003), aplicada al gènere del cançoner, que és el camp on es manifestava amb més intensitat.⁹ El present treball suposa l'aplicació d'aquesta hipòtesi al gènere de la rondallística. L'aprofitament dels texts etnopoètics per a la investigació dialectològica forma part dels mètodes d'estudi a través de la cultura popular. S'ha fet servir tant per a descriure les característiques d'un dialecte com per a estudiar-ne algun aspecte concret. Dins de l'àmbit lingüístic català, és el cas, per exemple, del treball inèdit d'Isabel Estarellas, *El habla de Buñola a través de sus canciones populares* (1964), que és un exemple d'un estudi descriptiu d'un dialecte català –en aquest cas del mallorquí– a través d'una col·lecció de materials arrellegats en una població concreta, Bunyola. En canvi, el treball de Marià Torres *Aspectes sociolingüístics de la cançó popular i tradicional eivissenca. La vocal neutra* (1980), també basat en una sèrie de cançons recopilades de la tradició oral, en aquest cas de Sant Antoni de Portmany, se centra en aspectes fonètics i morfològics específics del registre literari, per exemple, de la presència de la vocal neutra tònica.

Hem d'apuntar que la nostra tasca de recopilació de materials rondallístics tingué un precedent en una col·lecció de versions escrites de rondalles que es duqué a terme entre els anys 1980 i 1990 a partir d'anotacions copiades al dictat, i així mateix en uns enregistraments elaborats l'any 1984 en el nostre entorn familiar.

Així mateix s'ha de fer referència a un primer treball nostre de catalogació d'una part dels materials recopilats a Tàrbena, que s'integraren en una tesi de llicenciatura dirigida pel professor Joan-Maria Petit a la Universitat Paul Valéry de Montpeller: *Recuèlh de contes recaptats de la tradició oral valenciana meridionala (estudi lingüístic e etnoliterari)* (1995). A pesar del títol, aquest treball tenia sobretot l'objectiu de presentar materials rondallístics inèdits amb un criteri pròxim a les transcripcions fonètiques i catalogar-los seguint l'índex internacional Aa/Th.¹⁰

Posteriorment una sèrie de materials rondallístics procedents d'enregistrament han aparegut editats com a il·lustració d'estudis centrats en temes diversos, per exemple, els materials folklòrics que reflecteixen el contacte de llengües en la comunitat dels valencians emigrats a Algèria (Menages/Monjo, 2002; Menages/Monjo, 2007: 185), el canvi diacrònic en el parlar tarbener (Monjo, 2006) o la identitat lingüística del valencià

⁹ Aquest treball s'edità amb el nom de *El cançoner popular de Tàrbena. Recopilació i estudi lingüístic* (Monjo, 2009).

¹⁰ Formaren part d'aquest treball 32 versions tarbeneres, entre altres procedents sobretot de les comarques valencianes de la Marina, l'Alacantí, el Baix Vinalopó i les Valls del Vinalopó. Es tracta de les següents: RT1 I, RT15 I, RT106 II, RT112, RT124 I, RT136 I, RT153, RT222, RT302, RT330 I, RT331, RT*440 I, RT451B, RT480 I, RT510A I, RT514**a1, RT774P, RT780, RT851 I, RT922, RT923 II, RT1287, RT*1424, RT1476A I, RT1624E*, RT1626 III, RT1642 I, RT1691 I, RT1777A*, RT1831 II, RT2022 I i RT2031 I.

mallorquinitzant (Monjo, 2001: 153; Monjo, 2021b) o com a mostra del parlar tarbener Mas/Monjo, 2002: 131-132; Monjo, 2020; Monjo, 2021a. Així mateix, s'edità dins la col·lecció Aladrocs per a la difusió de l'imaginari narratiu valencià *Sa caseta de sa Tramuntana* (Monjo, 2015), una rondalla basada en versions orals.

Pel que fa als estudis de catalogació o anàlisi del patrimoni rondallístic valencià cal destacar *L'índex tipològic de la rondalla catalana* de Carme Oriol i Josep M. Pujol (2003), reeditat en anglès i ampliat el 2008: *Index of Catalan Folktales*, en què s'estudia la tradició valenciana dins del context de l'àmbit de parla catalana, i sobretot *Rondalles valencianes. Antologia, catàleg i estudi dins de la tradició del folklore universal* de Rafael Beltran (2007), un estudi monogràfic exhaustiu sobre la rondallística valenciana, amb notes molt aclaridores des del punt de vista diacrònic. Cal destacar les aportacions de Josep Bataller en *Les rondalles valencianes* (1999), en què es tracten diverses qüestions sobre les rondalles del País Valencià, com ara, les fonts per a l'estudi de la rondalla, la relació de la rondalla amb l'ensenyament, la influència de les rondalles en la literatura o en la creació de referents culturals o els elements formals de la rondalla. Així mateix cal assenyalar les aportacions de Jaume Albero (2003, 2005, 2012) a l'estudi de la rondalla a través del corpus valencià des d'una vessant etnopoètica i literària.

Per a una panoràmica sobre els estudis etnopoètics al País Valencià, els folkloristes, les recopilacions, remetem a Vidal (2017), pel que fa al desenvolupament de la disciplina del folklore des de la Renaixença fins a la guerra civil. Per al període posterior a 1940 fins l'actualitat i per al Carxe, remetem a Borja (2017). Per a una visió de conjunt des de 1873 fins a l'actualitat, a Vidal (2016, 2020).

Cal assenyalar la creació des de la Universitat d'Alacant d'una base de dades en línia per a la recopilació i la difusió de materials de narrativa oral: Anapop (Borja, 2016c).

Així mateix cal destacar, dins l'àmbit català, l'estudi monogràfic que fa Caruso (2008) del la rondalla, des d'un punt de vista de la *performance* i del context, centrat en els narradors i repertoris rondallístics de Fraga.

2.2 Els estudis dialectològics

Les primeres notes dialectològiques sobre el parlar de la Marina Baixa estan incloses en un apartat dedicat a l'«idioma» en el primer volum de *Coses de la meua terra* de Francesc Martínez (1912) i en un annex en forma de «llista de paraules no peculiars per a els que no son *Blavets*». Procedent també d'Altea és el *Diccionario de Altea y sus cosas*, de Ramon Llorens (1983), que va més enllà de la recopilació lèxica i constitueix un estudi antropològic de molta riquesa.

L'aportació capital per al coneixement del subdialecte valencià usual a la comarca és el treball monogràfic de Jordi Colomina, *El valencià de la Marina Baixa* (1991). Posteriorment les aportacions de Vicent Beltran han donat noves i interessants dades sobre diversos aspectes d'àrees més específiques dins de la comarca. Ens referim als seus treballs: *El parlar de Callosa d'en Sarrià i de les valls de Tàrbena i Guadalest* (1995), «Aproximació al lèxic de les valls centrals de la Marina» (1998), «El valencià de Polop» (1999b), que culminaren en un estudi global de tota la comarca dut a terme juntament

amb Teresa Herrero: *Estudi geolingüístic dels parlars de la Marina Baixa* (Beltran/Herrero, 2011a) i en l'*Atlas Lingüístic de la Marina* (Beltran/Herrero, 2011b).

Per la seua banda, l'estudi del subdialecte de Tàrbena s'inicià de la mà de Pere Barnils, el qual donà notícia en 1913 de les particularitats morfosintàctiques dels articles determinats dels parlars locals de Tàrbena i de la Vall de Gallinera en el seu treball «Zur Kenntnis einer mallorquinischen Kolonie in Valencia». Tanmateix una primera descripció detallada del parlar local fou aportada per Alcover M. Alcover, arran de la seua visita a Tàrbena l'any 1918. Les seues anotacions són de caràcter fonètic, morfosintàctic i lèxic, amb diverses dades de caràcter sociolingüístic. Poden consultar-se en els seus quaderns, que han sigut editats per Pilar Perea (2005), tot i que parcialment foren donades a conèixer per Alcover en el seu «Dietari de l'eixida p'el Reyne de València i Catalunya Occidental» (1919).

En 1969 en Joan Veny va aprofundir més en l'estudi del parlar *mallorquí* de Tàrbena arran de les seues enquestes en aquesta localitat per a l'*Atlas Lingüístic del Domini Català* i va donar a conèixer les seues conclusions primerament en l'article «El llegat mallorquí de Tàrbena (Alacant)» (1972), posteriorment ampliades en el treball «Tàrbena i les petges dels colonitzadors mallorquins» (1984 [1978]).

A partir dels estudis de Jordi Colomina «El parlar de la Marina Alta» (1985b) i «Mallorquinismes a Tàrbena i a la Marina Alta» (1986) es pogué començar a conèixer amb més detall la caracterització del parlar tarbener no de manera aïllada sinó relacionada en el context comarcal de l'àrea d'influència lingüística mallorquina dins del valencià meridional, que té com a centre la comarca de la Marina Alta. Posteriorment aquest lingüista, juntament amb dos tarbeners, Maria J. Pont i Miquel A. Salvà, donaren a conèixer aspectes importants de l'onomàstica tarbenera, com són els topònims i els malnoms (Colomina/Pont/Salvà, 1986).

Posteriorment, dins de la mateixa línia d'estudi del tarbener integrat dins del subdialecte mallorquinitzant, foren donades a conèixer les aportacions de Vicent Beltran, referides a la Marina Baixa (1995, 1998), al parlar de Tàrbena: «El parlar de Tàrbena i la influència dels mallorquins» (2000), però sobretot a l'àrea valenciana d'influència mallorquina, en què s'inclou Tàrbena: «Els parlars mallorquinitzants de la Marina» (1999a), que culminaren en una tesi doctoral llegida l'any 2000, centrada en els parlars de la Marina Alta, tot i que ofereix minucioses dades lingüístiques de Tàrbena. Aquest treball isqué a la llum el 2005: *El parlar de la Marina Alta. El contacte interdialectal valencianobalear*. Posteriorment aquest treball va ser reeditat, ampliat i integrat en un projecte més ambiciós sobre el parlar de la Marina: *Estudi geolingüístic dels parlars de la Marina Alta. L'empremta mallorquina* (Beltran, 2011).

Així mateix cal tenir en compte les aportacions donades a conèixer per Joan-Lluís Monjo a través d'estudis sobre aspectes lingüístics puntuals del tarbener, com ara, la distribució dels articles *es*, *sa* i *el*, *la* (1993), l'evolució diacrònica (2006), la toponímia (2005a, 2012, 2015), l'ornitologia (2002), la fraseologia (2005b, 2012b), a través d'obres de caràcter divulgatiu com la unitat didàctica: *Jo també parla de sa* (2019), o amb la coordinació d'una miscel·lània: *Parlar de sa. El llegat mallorquí de la Marina* (2021), o en descripció

de conjunt del parlar a través de materials etnopoètics –com ja hem vist en 1.2.1– *El cançoner de Tàrbena. Recopilació i estudi lingüístic* (2009).

Finalment ens referirem a la vessant sociolingüística del parlar de sa, estudiada sobretot per Núria Busquet dins *El parlar salat: Descripció, àmbit geogràfic i ús* (2011a: 206-209) i sobretot en «El parlar de sa en els joves de Tàrbena» (2011b).

3 HIPÒTESIS

Algunes de les reflexions que ens suscitaren l'interés per mamprendre un estudi monogràfic sobre la rondalla a Tàrbena són les següents:

1. L'existència a la Marina –i per extensió en altres territoris valencians on hi hagué una major incidència en el repoblament balear– d'un fons etnològic procedent de la tradició oral aportada pels repobladors insulars del segle XVII.
2. La rondalla suposa una eina apta per al coneixement del parlar des d'un punt de vista no només sincrònic sinó diacrònic.
3. Els materials folklòrics poden conservar elements lingüístics fossilitzats d'origen balear actualment obsolets.
4. Els materials rondallístics presenten un registre lingüístic de caràcter literari diferent del registre col·loquial habitual dels informants, com s'esdevé amb altres gèneres, com el cançoner.

4 OBJECTIUS

4.1 Objectius generals

Els objectius fonamentals que es proposa assolir el present treball són:

- Aprofundir en el coneixement del patrimoni rondallístic valencià a través de l'estudi d'un poble: Tàrbena (Marina Baixa).
- Analitzar les característiques del gènere folklòric de la rondalla a través dels exemples documentats en una comunitat humana de l'àmbit lingüístic català.
- Analitzar les característiques lingüístiques de la modalitat valenciana de Tàrbena a través d'un corpus oral representatiu, tant des d'un punt de vista sincrònic com diacrònic.

4.2 Objectius específics

En el procés de la recerca, els objectius metodològics que hom proposa dur a terme són:

- Recopilar un corpus de materials narratius de tradició oral procedents de Tàrbena (Marina Baixa).
- Documentar informació sobre els elements contextuais del fenomen de la rondalla a través d'enquesta o de fonts bibliogràfiques i documentals.
- Transcriure els textos enregistrats a través d'un sistema ortogràfic convencional que permeta reconèixer les característiques dialectals del parlar dels narradors sense ser una transcripció fonètica pròpiament dita.
- Incorporar en les transcripcions dades sobre informació sobre els elements de comunicació no verbals o notes de caràcter extralingüístic rellevant per a entendre millor els textos.
- Inventariar, catalogar, analitzar els materials folklòrics partint sobretot del model de l'índex tipològic internacional de la rondalla (ATU).
- Descriure les versions rondallístiques a partir dels seus elements estructurals a fi de justificar-ne la catalogació i destacar-ne les singularitats dins del context valencià, en primer terme, sense perdre de vista, si escau, l'àmbit català, espanyol o peninsular.
- Analitzar les característiques lingüístiques de les rondalles, atenent a:
 - Elements del registre col·loquial de caràcter fonètic, morfosintàctic o lèxic.
 - Elements de caràcter estilístic: recursos expressius, canvis de codi, canvis de registre.
- Analitzar els elements que formen part de l'execució de la rondalla: el text, el context, els narradors, els receptors, el canal, els referents.

5 METODOLOGIA

La nostra investigació parteix, per una banda, de l'anàlisi d'un corpus rondallístic compost de textos recopilats prèviament de la tradició oral de Tàrbena, i per altra banda, de la consulta d'una base bibliogràfica especialitzada. L'estudi dels materials rondallístics té un caràcter multidisciplinari en què es conjuga una vessant etnopoètica i una vessant dialectològica en la modalitat metodològica basada en la cultura popular com a font de recerca; en aquest cas, a través de la literatura oral de caràcter narratiu. En el procés de la recerca es poden distingir diverses etapes: (1) treball de camp, (2) estudi de fonts bibliogràfiques i documentals, (3) anàlisi de la informació de les entrevistes, (4) transcripció de les versions rondallístiques, (5) catalogació de les versions i (6) redacció.

5.1 El treball de camp

El treball de camp és el fonament damunt del qual se sosté l'edifici de la tesi. El format habitual de la recerca ha sigut l'enquesta enregistrada, presentada com una conversació informal enfocada a una temàtica generalment relacionada amb el *leitmotiv* del «discurs del passat». En aquest àmbit la majoria dels enquestats se sentien còmodes, evocant parcel·les del context temporal i espacial en el qual havien sigut petits, cosa que facilitava que la reproducció de textos rondallístics s'acostàs més a un format pròxim a una execució rondallística autèntica que a una recreació d'una execució (Sbert, 2000: 86).

El criteri de selecció dels informants era de buscar el major nombre possible de subjectes representatius de la comunitat humana de Tàrbena i posseïdors d'un repertori rondallístic. Eren majoritàriament naturals i originaris d'aquest municipi, on també residien. Tanmateix s'han pres també en consideració informants que habitaven en altres poblacions, amb la condició que mantingueren el contacte amb la localitat d'origen.¹¹ Així mateix, per l'interès dels seus repertoris rondallístics s'ha fet una excepció amb dues informants: Rosa Marí Seguí, no originària de Tàrbena, però amb un repertori après en aquesta localitat,¹² i Maria Moragues Ripoll, no resident a Tàrbena, que havia perdut la llengua materna.¹³

Es buscaren preferentment informants de qui teníem el coneixement previ que eren o havien sigut narradors de rondalles, per experiència directa o a través del testimoni d'altres persones. En la recerca es donà prioritat als informants de més edat, per una qüestió de major urgència, però s'anà eixamplant l'abast de la recerca a mesura que obteníem informació de possibles nous informadors i avançaven els anys.

Si no teníem amb els informants una relació de família o d'amistat, ens valíem de persones de contacte. Generalment les persones de contacte havien sigut les receptores de les rondalles dels entrevistats i amb la seua presència en les entrevistes es facilitava la tasca de recopilació i s'enriquia amb les seues aportacions. Un factor destacable en

¹¹ Dos subjectes foren entrevistats en el seu lloc de residència habitual: Callosa d'en Sarrià i Gandia. En altres deu casos, l'entrevista pogué tenir lloc a Tàrbena, aprofitant un període de vacances o una visita a la família dels informants, ja que normalment vivien fora (Alacant, Gandia, Palma, Barcelona, França o l'Argentina).

¹² Rosa Marí Seguí era nascuda a Orà, de pares originaris d'Orba i de Castells. Es traslladà a Tàrbena en edat infantil. El motiu d'incloure-la en aquest treball ha estat perquè el seu repertori rondallístic era representatiu de Tàrbena, on, segons ens indicà, l'havia après de petita i de joveneta. Lingüísticament representa un idiolecte interessant quant a la confluència de diverses opcions dialectals (per exemple, les formes verbals *casa't*, *'soma't*, *vea*, *veen*, per les locals *case't*, *some't*, *vegia*, *vegien*).

¹³ Maria Moragués nasqué a l'Argentina de pares tarbeners. Retornada de petita al poble dels pares, emigrà en dues ocasions a Algèria, des d'on partí a França, on va viure la major part de la seua vida. Va ser entrevistada en la seua darrera visita a Tàrbena. A pesar de les vicissituds de la vida, havia conservat el seu repertori rondallístic familiar (aprés sobretot de la mare) i l'havia transmés a les filles. La seua llengua habitual era el francès, amb la qual havia contava les seues rondalles en el context familiar, com ens manifestà: «Todas mis hijas, todos los cuentos que he [aprendido] en español, [se] los he dicho en francés. Es duro, ¿eh? Sobre todo yo que no sé leer en francés y [sé] todo *de corazón*. A veces dicen: «Mamá, ¿tú te acuerdas del cuento del Secorrat? ¿Tú te acuerdas de esto, de esto? ¿Tú te acuerdas de esto que se va *et demana* ciento años de vida, unas cartas, porque eran cinco, y se llama *el Secorrat*...». Yo: «Sí. ¿Quieres que te lo *cuento*? Sí, *mais* yo te lo cuento». *Mais, en français*; no en español. En español ellas no saben». Tanmateix, a pesar de ser entrevistada en valencià, la informant s'expressà en un castellà caracteritzat pels gal·licismes i pels catalanismes, ajudada freqüentment per les onomatopeies. Sobre el concepte «espanyol» entre els valencians emigrats a Algèria, vegeu Menages/Monjo (2012: 59).

aquestes sessions de treball de camp era el fet de desenvolupar l'entrevista en un entorn casolà i en un format de grup, aplegant membres diferents d'una família o del veïnat de l'enquestat, amb la possibilitat de participar obertament en la conversa-enquesta amb observacions o aportacions de tots, tot i que ocasionalment això suposàs una interrupció del fil discursiu. Aquesta circumstància contribuï en bona part a crear un aire més distès a la conversa i es pogueren obtenir informacions des de diferents punts de vista. La complicitat amb els informants, guanyada amb el tracte o amb el fet de ser membre de la comunitat humana motiu d'enquesta, permeté superar el formalisme de l'enquesta. Una conseqüència positiva va ser que els mateixos informants en diverses ocasions cercaren ser enregistrats quan els havia vingut a la memòria una rondalla determinada o una informació rellevant.

Tot i que, en contrapartida, cal dir que es donaren casos d'informants no s'acabaren de sentir còmodes davant la presència de l'aparell enregistrator, amb una resultat que es va manifestar amb el canvi de registre lingüístic per part dels informants, adaptant-se a un context que consideraven formal. Com a anècdota aportarem el cas d'un informant que demanà ser entrevistat en l'entorn en què de petit havia estat en contacte amb el repertori rondallístic: a l'ombratge de la seua caseta de camp, que era un espai que contenia els referents que el conduïen de manera més fluïda al món evocat per les rondalles.¹⁴

Les entrevistes eren enregistrades en la seua integritat, llevat dels moments en què la conversa derivava a qüestions de caràcter personal, no vinculades a l'objecte d'estudi. Ocasionalment es donaren casos d'enregistraments interromputs per qüestions tècniques. En aquest cas el procediment era de tractar de reproduir l'entrevista passat un cert espai de temps –ocasionalment uns quants anys– a fi que en l'execució dels materials no es perdés el caràcter d'informació no donada i els informants no tractassen d'ometre detalls considerats sobreentesos. Si en el transcurs de diferents entrevistes a un mateix informant, el narrador contava de manera espontània rondalles que ja havia contat en altres ocasions, els materials eren novament enregistrats, amb l'interès de poder estudiar-ne les variants.

En les entrevistes ens interessaven tot tipus de materials folklòrics, encara que en el moment de l'execució aparentment se'ns presentassen fora dels objectius de recerca. Es tractà d'evitar en les sessions de recerca un procediment similar al del «ferroveller», que en el transcurs de l'entrevista «tria i remena de les escombraries de la memòria d'una edat passada per endur-se'n allò que li fa més gràcia després de llençar el que no li abelleix» (Pujol, 2013d: 278) i ens acostàrem més a la figura del «drapaire», «disposat a “arreglar tot lo que trobi” per endur-se'n a casa un cúmulo de materials a la barrejada dins del seu sarró» (Pujol, 2013d: 278). Tanmateix, amb la matisació que aquesta actuació seguia un procediment científic, ja que hi havia l'objectiu d'analitzar posteriorment tota aquella informació que apareixia mesclada en les entrevistes, a la llum de la consulta de les fonts bibliogràfiques o amb la il·lustració per les fonts orals a través de noves entrevistes.

Hem d'apuntar que la tasca de recopilació de materials rondallístics tingué un precedent en una col·lecció de versions escrites de rondalles que duguérem a terme entre els anys 1980 i 1990 a partir d'anotacions copiades al dictat –i en uns enregistraments puntuals fets l'any 1984– a partir de fonts del nostre entorn familiar. Pel que fa als materials escrits, tot i que els criteris metodològics amb què es basaven no coincideixen totalment amb els adoptats posteriorment, en part s'han hagut de tenir en consideració en el present treball

¹⁴ En aquest context sorgiren les versions RT1567 i RT1960D II.

perquè procedien d'informants que ja eren morts en el moment en què la recerca ja es basava exclusivament en enquestes enregistrades o eren materials que havien estat oblidats pels informants. En aquest cas l'interès d'aquestes versions és sobretot de caràcter folklòric més que dialectològic. Aquesta puntualització és necessària com a justificació del caràcter heterogeni d'una part dels materials presentats.

La recerca sistemàtica de materials rondallístics a través d'entrevistes enregistrades pròpiament dita s'inicià l'any 1991 i ha tingut una continuïtat fins al moment present, encara que distribuïda en períodes d'intensitat força diferent.

5.2 Les fonts bibliogràfiques

En les fonts bibliogràfiques consultades més importants s'observen dues disciplines bàsiques: etnopoètica i lingüística. Tot i que puntualment es consultaren altres fonts diverses per resoldre qüestions particulars. Farem un esquema dels tipus de fonts consultats més destacats, encara que no seran reproduïdes: remetem a l'apartat de bibliografia.

a) Qüestions d'etnopoètica

La bibliografia remet a l'àmbit internacional, pel que fa als índexs tipològic ATU (Uther, 2004) i Aa/Th (Aarne/Thompson, 1961), encara que la majoria es refereixen a l'àmbit cultural català o al peninsular, amb una visió important cap als àmbits occità i francès:

- Índexs i catàlegs tipològics de la rondalla
- Recopilacions de materials rondallístics
- Col·leccions de rondalles en versió literària
- Fonts literàries antigues de materials rondallístics
- Recopilacions de materials folklòrics diversos
- Estudis sobre el repertori rondallístic d'un informant
- Estudis sobre el repertori rondallístic d'una població
- Estudis sobre aspectes formals de la rondalla
- Estudis especialitzats sobre tipus rondallístics
- Estudis teòrics sobre els gèneres rondallístics
- Estudis sobre altres gèneres folklòrics
- Estudis sobre la literatura popular en l'àmbit valencià

b) Qüestions de lingüística:

Els àmbits d'estudi s'han centrat en l'àmbit català, amb aportacions puntuals d'altres àmbits de l'àrea romànica, com el castellà, l'occità, l'aragonès, el sard o el galleg:

- Diccionaris
- Gramàtiques
- Estudis dialectològics especialitzats
- Estudis de gramàtica històrica catalana
- Estudis sobre qüestions de normativa catalana

- Estudis sobre la llengua de la literatura popular en àmbit valencià
- Tesis i tesines inèdites sobre temes de dialectologia catalana¹⁵

Puntualment s'han acudit a fonts documentals procedents d'arxius:

Arxiu parroquial de Tàrbena
 Arxiu municipal de Tàrbena
 Arxiu del Regne de Mallorca
 Arxiu del Centre d'Estudis de la Repoblació Mallorquina
 Fons documental Adolf Salvà
 Arxius privats diversos de Tàrbena¹⁶

5.3 L'anàlisi de la informació de les entrevistes

El contingut de les entrevistes passa per un procés de buidatge de dades, en tres nivells: transcripció dels materials narratius (vegeu «Introducció» 5.5), creació d'una base de dades amb de la informació general sobre els materials narratius, i buidatge d'informació objecte d'estudi en fitxes temàtiques.

a) Base de dades:

Ha estat una eina auxiliar important la creació d'una base de dades a partir de 15 camps que s'assenyalen davall, que han permès emmagatzemar informacions rellevants, sistematitzar la informació per poder dur a terme percentatges o enfrontar-se als reptes de classificació.

- 1) Gènere del text:
 - CAN [conte d'animals]
 - CME [conte meravellós]
 - CRE [conte religiós]
 - CNO [conte d'enginy o novel·lesc]
 - CGB [conte del gegant beneit]
 - CHU [contarella, acudit, relat humorístic]
 - CFO [conte formulístic]
 - ANT [antirondalla]
 - LLE1 [llegenda del passat]
 - LLE2 [llegenda etiològica i tradició explicativa]
 - LLE3 [llegenda contemporània]
 - NHI [narració o tradició històrica]:
 - a. Tresors / restes arqueològiques
 - b. Relats fundacionals (*moros*, repoblament)
 - c. Bandolerisme
 - d. Aspectes diversos

¹⁵ L'accés a aquestes fonts s'ha fet directament consultant el fons de la Universitat de Barcelona, per una còpia facilitada per l'autor o per consulta digital.

¹⁶ Agraïm sobretot les aportacions de la família Mascaró/Soliveres.

- SUC [succeït]:
 - a. Sobre la llengua
 - b. Sobre la rivalitat entre pobles veïns
 - c. Sobre la modernitat
 - d. De tema macabre o del context del vetlatori
 - e. Casos curiosos
 - f. Succeïts amb elements rondallístics
 - ANE1 [anècdota de personatge públic o de renom (terratinent, alcalde, personatge extravagant o graciós)]
 - ANE2 [anècdota sobre un avantpassat]
 - AUT [relat d'experiència personal o autobiogràfic]
 - EIX [*exemple*: relat moralitzant]
 - STV [semiprosificació d'una text en vers]
 - TFR [text fragmentari, amb funcionament autònom o no, classificat o no]
 - LEC [memòria de lectures de llibres escolars]
 - ALTRES [creacions personals]
2. Classificació tipològica seguint ATU
 3. Títol de la rondalla
 - Títol donat per l'informant o per altres fonts
 - Proposta de títol (entre claudàtors)
 4. Nom i cognoms de l'informant
 5. Edat de l'informant
 6. Sexe de l'informant
 7. Data en què va ser recopilat el material
 8. Canal en què va ser recopilat el material
 - VES: versió copiada al dictat per escrit
 - VEN: versió enregistrada
 9. Estat del material
 - A[breujat] (Versió en forma de resum, amb detalls puntuals, ocasionalment amb un temps verbal que remet a una execució prèvia de la rondalla: “i es pollastre ho sentia i pegava a fugir”)
 - C[omplet]
 - F[ragmentari]
 - R[restituït] (restaurat amb fragments procedents d'una mateixa conversa enregistrada (els talls són indicats amb una barra vertical: |))
 - N[otícia] (simple notícia que un cert relat era contat, amb possibles detalls)
 10. Font del text oral

- Oral (amb indicació del nom i grau de relació amb l'informant)
- Escrita
- Altres (cinema, ràdio, disc)

11. Resum de l'argument

12. Presència o no d'una fórmula de cloenda

13. Localització del text en el nostre arxiu

- Arxiu digitalitzat
- Quaderns de versions escrites

14. Durada del text

15. Notes sobre el context o la interpretació

b) Fitxes temàtiques:

Paral·lelament al procés de transcripció de les rondalles i d'elaboració de la base de dades, es dugué a terme un buidatge dels materials rondallístics i de les informacions que es consideraven rellevants per a estudi en una sèrie de fitxes. Es consideraren tres nivells d'interès:

1. Qüestions lingüístiques:

- Fonologia: vocals, consonants.
- Morfosintaxi: flexió nominal, flexió verbal, articles, demostratius, pronoms, adverbis, quantificadors, connectors, interjeccions
- Lèxic: vocabulari, fraseologia
- Canvis de codi

2. Qüestions formals de les rondalles:

- Canvis entre les versions
- Fórmules
- Recursos expressius
- Tècniques del narrador oral

3. Qüestions culturals de les rondalles:

- Característiques dels narradors
- Censura
- Consideració de les rondalles
- Escenaris de transmissió de rondalles
- Formació dels bagatges rondallístics
- Fraseologia i rondallística
- Funcionalitat de les rondalles
- Intertextualitat

- Referents de les rondalles

5.4 La transcripció de les versions

5.4.1 La configuració dels criteris

Els textos rondallístics que formen part d'aquest corpus rondallístic són la reproducció d'una sèrie de materials orals que han sigut recopilats a través d'enquestes. Seguint les propostes de Pujol (1985) i Oriol (2002: 134-135), s'ha optat per una transcripció que fos el màxim de fidel possible tant a la idiosincràsia de les característiques de l'oralitat com a les convencions ortogràfiques vigents, sense elements gràfics diacrítics, seguint el principi bàsic de «respectar la fàcies lingüística, la integritat dels documents i l'estructura formal dels textos etnopoètics» (Pujol, 1985).

Si analitzem els criteris adoptats en diferents treballs similars de l'àrea catalana, observem una disparitat quant als punts de vista amb què cada recopilador mamprèn la tasca de transcripció.¹⁷ En tot model pot haver-hi una part de discutible o de millorable, ja que s'hi pressuposa una convenció, una tria.

En els models més acostats a la transcripció fonètica –en direm «dialectològics» (Monjo, 2018)– és possible que se susciten problemes de comprensió als lectors no especialitzats. Tot i la voluntat de fidelitat màxima, aquestes propostes tampoc no arriben mai a reflectir la totalitat dels fenòmens fonètics que es documenten oralment: aquesta pretensió sembla il·lusòria.

Per altra part, una versió totalment despullada dels elements de l'oralitat, encara que fos potser més assequible a un major nombre de lectors, s'allunyaria dels objectius d'un treball que pretengués respectar la forma del corpus oral representat. Optar per «transformar la llengua oral en llengua escrita» (Vallbona/Carrió, 2001: 9), significa assumir la irreductibilitat del codi oral i enfocar l'interès de la representació gràfica només en el contingut dels textos. Considerem que no seria la millor opció per a un treball com el nostre, en què hi ha objectius dialectològics.

Els models «reintegradors», en canvi, presenten una alternativa mixta, amb la restitució d'una part dels elements fonètics omesos en el registre oral, sobretot de caràcter consonàntic. Però comporten la dificultat d'una càrrega de convencions gràfiques específiques, vinculades a la representació convencional d'uns fenòmens lingüístics destacats, com ara, parèntesis o lletres cursives.

Per la nostra banda, a fi de simplificar la tasca de transcripció i alhora permetre facilitar la intel·ligibilitat dels textos, s'han hagut de fer restriccions en la representació de les característiques dialectals. Com veurem («Criteris de transcripció»), és especialment delicat el tractament de les *a/e* àtones. Contràriament, s'han tingut en consideració

¹⁷ Dedicarem un estudi als diferents criteris de transcripció dels textos narratius procedents de fonts orals en el moment que ens enfrontarem al dilema de fer una proposta per al rondallari de Tàrbena (Monjo, 2018). En aquest treball fem una proposta de classificació dels diferents tipus de criteris.

fenòmens que la normativa ortogràfica no contempla, com ara, l'accentuació de les vocals reflectint la pronúncia real o els elements epentètics de tipus vocàlic o consonàntic (seguint sempre les indicacions de Pujol, 1985). La transcripció podrà anar acompanyada de notes amb informacions extralingüístiques i contextuals rellevants per a poder entendre millor els textos en tota la seua dimensió.

Els referents en la nostra transcripció són els models d'altres recopilacions precedents dutes a terme en l'àmbit català amb un criteri de fidelitat a l'oralitat, per exemple, els treballs d'Aiats/Roviró/Roviró (1984), Verge (1991), Quintana (1995, 1997), González S. (1996), Quintana/Limorti (1998), Pérez N. (1999), Buj (2000), Guardiola/Beltran (2005), Monjo (2006a), Oriol/Navarro/Sales (2010), o en altres àmbits lingüístics, com l'occità, per exemple, amb els treballs de Fabre/Lacroix (1973-74), Ròcha *et al.* (1978), Buix/Mathieu (1983), Pelen (1983), Coulomb/Castell (1986), Mariotti (1990), Loddo (1993, 1996, 2014, 2018), Loddo/Loddo (2004), Tenèze (2019), o en l'àmbit castellà amb els treballs d'Espinosa (1946, 1947), Cortés (1979), Espinosa (hijo) (1988, 2016), Camarena (1984, 1991), Díaz/Chevalier (1985), Rodríguez P. (1990), Fraile (1992), Rasmussen (1994), Camarena/Chevalier (1995), Agúndez (1999a, 1999b), Hernández (2001), Asensio (2004), Martínez G. (2012), Sánchez (2012), Atiénzar (2017).

Pel que fa als criteris per a representar els elements de puntuació, s'han seguit les pautes marcades per Solà/Pujol (1989).

Les versions transcrites en una primera fase eren agrupades per informants, per poder-ne avaluar el repertori i estudiar les variants de cada tipus oferides per cada informant. En una segona fase les versions eren agrupades per tipus, a mesura que avançava la tasca de classificació, amb l'objectiu de facilitar l'anàlisi general de les versions de cada tipus, les possibles combinacions de tipus, com una fase prèvia a la redacció del *rondallari*.

5.4.2 Criteris de transcripció

Elements tipogràfics

1. No es presenten en cursiva les solucions no normatives ni els castellanismes usuals en el registre col·loquial local. Com que un dels objectius d'aquest treball és l'estudi la interferència que hi ha, en el context de la narrativa oral a Tàrbena, entre un registre lingüístic «literari» i un registre «col·loquial», es marcaran amb cursiva les formes dialectals usades en els contes amb una intenció estilística (veg. «Estudi» 3.2).
2. [] amb lletra cursiva inclouen les indicació aportada pel col·lector referides a la presència de gestos.
3. [] amb lletra no cursiva inclou seqüències aportades pel col·lector o per algun oient.
4. [...] indiquen les seqüències eliminades pel col·lector (interpolacions, repeticions innecessàries...).

5. () inclouen incisos o comentaris de l'informant per a aclarir algun aspecte de la narració.
6. | indiquen seccions de text restituïdes pel col·lector a partir d'informacions obtingudes del mateix informant.
7. En nota a peu de pàgina s'inclouen informacions de caràcter lingüístic (pronúncia, aclariments lèxics) o de caràcter extralingüístic (presència de clics, explicació de gestos, indicacions sobre les modulacions de veu, informacions contextuals...).

Aspectes referits a la transcripció de les vocals

8. Es representa la *a* i la *e* seguint les convencions ortogràfiques normatives i no la pronúncia col·loquial (veg. «Estudi» 2.1.1.1.2.1):
 - En els grups inicials *en-*, *em-*, *es-*, *eix-*; p. ex. [a]ncara, [a]stava, [a]ixam> encara, estava, aixam.
 - En les partícules àtones *es*, *el*, *em*, *et*, *el*, *en*; p. ex. [a]s llop, [a]m donarà, [a]n Pep> es llop, em donarà, en Pep.
 - En la forma plena dels pronoms febles en posició proclítica: m[a] 'n vaig, m[a] s[a] va endur> me 'n vaig, me se va endur.
 - En la forma dels adverbis, demostratius i pronoms neutres precedits per la preposició *per*: per [e]quí, per [e]quell, per [e]ixò> per aquí, per allà, per aquell, per això.
 - En altres els contextos no definits en els punts anteriors, es representarà la pronúncia local; p. ex.: r[a]capte, v[a]ïna, car[e]gol, d[e]munt, d[e]ixò, Nostr[a] Senyor, cad[e], cad[e]gú> racapte, vaïna, caregol, demunt, deixò, Nostra Senyor, cade, cadegú.
9. Es restableixen les vocals elidides per fonosintaxi: *si (e)l veus, que (a)garra, no (ha)via res, ¿qué (ha) fet?, té (u)na dona> si el veus, que agarra, no havia res, ¿qué ha fet?, té una dona* (veg. «Estudi» 2.1.1.3).
10. Es representen seguint el model normatiu els casos d'apostrofació de la preposició *de* davant de les paraules amb *a* inicial; per ex.: *de'cí, de'queix, de'lger> d'ací, d'aqueix, d'Alger* (veg. «Estudi» 2.1.1.3). I així mateix, davant del articles indefinits *un, una*: *de'n, de'na> d'un, d'una* (veg. «Estudi» 2.1.1.3). No s'apostrofen les formes en què els informants no fan elisió.
11. Es restableixen els casos d'elisió en certes seqüències formades a partir del pronom *on*; per ex. *¿a (o)n vas?, ¿de (o)n vens?, ¿pe(r) (a) (o)n pegues?> ¿a on vas?, ¿d'on vens?, ¿per a on pegues?* (veg. «Estudi» 2.1.1.3).
12. S'indica amb un apòstrof les afèresis de *-a* que afecten de manera oscil·lant les paraules: *'naven (<anaven)*. No s'hi assenyalen les formes en què s'ha lexicalitzat

l'omissió de la *a* inicial: *bella* <*abella*, *gulla* <*agulla*, *metla* <*ametla* (veg. «Estudi» 2.1.1.4.1).

13. Es representen unides amb un guionet les vocals epentètiques que acompanyen certes formes gramaticals: *els-a* 'els', *amb-a* 'amb', *a-hi ha* 'hi ha' (veg. «Estudi» 2.2.6.2.1, «Estudi» 2.2.10).
14. S'accentua seguint la pronunciació local: *perque*, *¿per que...?*, *pero*, *qué*, *paciència*. Per facilitar la pronúncia de determinades formes, es fan servir accents no normatius: *àuia*, *èuia*. El castellanisme *pues* segueix la normativa ortogràfica catalana: *pués*. Les formes *l'endemà*, *al sendemà* i *en sendemà* representen les pronúncies reals: *l'àn demà*, *al sàn demà* i *an sàn demà*.

Aspectes referits a la transcripció de les consonants

15. Es restitueix la reducció consonàntica inicial de les paraules que contextualment es veuen afectades per afèresi: (*v*)*eges*, (*v*)*inga*, (*v*)*itat*, (*m*)*ira* > *veges*, *vinga*, *vitat*, *mira* (veg. «Estudi» 2.1.2.6.3). Es representen els casos en què hi ha hagut una lexicalització: *estall* <*destall* (forma registrada en el DNV, DIEC2, GDLC), *estral* <*destral*, *esprà* <*desprà* 'vesprada', *entilla* <*dentilla* 'lentilla' (veg. «Estudi» 2.1.2.1.1).
16. Es restitueixen els sons consonàntics omesos en el registre col·loquial de manera no sistemàtica: *cria(d)es*, *va(r)en*, *ma(r)edéu*, *ca(s)i tots*, *ana(v)en* > *criades*, *varen*, *maredéu*, *casi tots*, *anaven*. Es manté l'omissió dels sons omesos sistemàticament: *juar* (per *jugar*) (veg. «Estudi» 2.1.2.1.2).
17. Es restitueixen els sons consonàntics omesos per fonètica sintàctica; p. ex. *va (d)ir*, *va tira(r) a espitjar* > *va dir*, *va tirar a espitjar* (veg. «Estudi» 2.1.2.1.1).
18. Es restitueix la pèrdua de la *-r* sistemàtica en els plurals i en els infinitius que precedeixen elements clítics: *flo(r)s*, *dona(r)-les* > *flors*, *donar-les*; i la reducció vacil·lant d'altres contextos: *pe(r)que*, *pe(r) la ximenera* > *perque*, *per la ximenera* (veg. «Estudi» 2.1.2.3.1).
19. No es transcriuen els fenòmens d'assimilació consonàntica per fonosintaxi; p. ex. *et burles*, *et pujarem* <*e[b] burles*, *e[p] pujarem*.
20. Es representen seguint les normes ortogràfiques i sense cap indicació, els grups consonàntics que en la parla espontània solen ser reduïts (per ex. *compte*, *explicar*, *rotllets*, *tranquil·la*). Es fa una excepció amb els resultats lexicalitzats: *rector* > *retor* ('sacerdot') (registrat en el DNV com a col·loquialisme) o molt consolidats: *madastra* (per *madrastra*; forma registrada en el GDLC, DDLC).
21. El fonema castellanitzant [χ] es representa en l'escrit per *j* o *g* en cursiva: «Juanito» (veg. «Estudi» 2.1.2.2.4).
22. Es representa sempre el dígraf *ix*, en què generalment la *i* no sona (veg. «Estudi» 2.1.2.2.3).

23. Les formes *jo, ja, jas* (forma imperativa), representen les pronúncies *io, ia i ias*.
24. Es reintegra la distribució normativa de la *b* i la *v* en els casos en què hi ha una divergència: [b]olar, re[b]oltejar, me'n [b]aig, [v]itllet (veg. «Estudi» 2.1.2.2.1).
25. En casos puntuals s'adaptarà l'ortografia a resultats dialectals que afecten el sistema consonàntic: *al·lerta, butjaca, enxissar, bàlzem* (per *alerta, butxaca, encisar, bàlsem/bàlsam*) o que suposen la lexicalització d'una evolució fonètica notable, respecte al model estàndard; com *èuia / àuia* (<*aigua*>, *do-me* (<*done'm*>), *'em* (<*deixe'm*>), *encamant* (<*en acabant*>),¹⁸ *'mo-ne* (<*anem-nos-en*>), *'oc de* (<*en lloc de*>), *po't* (<*pose't*>). Optem per la reintegració en els casos que suposen una dificultat de comprensió, amb una nota explicativa del resultat.

Aspectes referits a la transcripció de les formes morfològiques

26. Es transcriuen els resultats dialectals integrats en el sistema de la flexió verbal: *jo troba, que jo troba, que ell troba, pose't, ham, hau, tinia, sarà, saria, segut; fea*, (per *jo trobe, que jo trobe, que ell trobe, posa't, hem, heu, tenia, serà, seria, sigut; feia*) o que constitueixen partícules: *atre, mosatros, tamé* (per *altre, mosaltros* 'nosaltres', *també*). Per facilitar la comprensió, es restableixen les formes radicals en *e* de la flexió del verb *eixir*: *eixim, eixia, eixiré, eixir* (no *ixim, ixia, ixiré, ixir...*), les formes dissimilades dels verbs *perdre* o *prendre*: *perdràs, prendràs, perdre, prendre...* (no *pedràs, pendràs, pedre, pendre...*) i les pronúncies contextuals *sats, vòs* (que es representen: *saps, vols*) («Estudi» 2.1.2.1.3, «Estudi» 2.1.2.6.1).
27. La seqüència final *-ada*, reduïda sistemàticament, es transcriu *-à*.
28. Es restitueix l'omissió de la *-s* i la *-u* final de certes formes d'imperatiu: *fe(s)-la, lleve(u)-ho* > *fes-la, lleveu-ho*.
29. Pel que fa a les combinacions de pronoms febles, no es restitueix l'omissió de la *-s* final de les combinacions: *mo la donarà* (<*mos la*>), *donar-mo-la* (<*donar-mos-la*>). Es representen apostrofades determinades elisions no normatives: *vo'n* (<*vos en*>), *vo'ho* [voʊ] (<*vos ho*>); en canvi no s'apostrofen les que col·loquialment no ho fan: *se ho* [sau] *varen quedar* (<*s'ho varen quedar*>), *¡dona-me-ho!* [meʊ] (<*¡dona-m'ho!*>) (veg. «Estudi» 2.2.6.2.3).
30. Representem el pronom *ho* seguint la normativa ortogràfica, tot i que adopta en el registre oral diverses pronúncies: [aʊ], [u], [o] (veg. «Estudi» 2.2.6.2.1). En les combinacions de pronoms acostuma a no elidir-se: *me ho* [maʊ] / *-me-ho* [meʊ].
31. Representem el pronom *en* sense apostrofar, davant les seqüències *hi ha, (hi) havia*, quan en el registre oral es documenten amb les formes [ani'a], [ani'via], [ane'via].

¹⁸ Paral·lelament a la proposta d'integrar en un model referencial local la forma aglutinada de la locució paral·lela *encabat* <*en acabat*> (Pla, 2011: 193).

32. Es restitueixen les síl·labes omeses de manera oscil·lant en determinades paraules: *enca(ra), a(ra), darre(re), devo(ra), mi(ra)* > *encara, ara, darrere, devora, mira* (veg. «Estudi» 2.1.2.6.4).
33. Fem servir la forma proposicional *an*, variant contextual de *a*, esmentada com a col·loquialisme en la GAVL, registrada en el DCVB, i amb una certa tradició gràfica dialectal (per ex., dins l'*Aplec* d'Alcover): *an aquell, an es seus fills* (veg. «Estudi» 2.2.10).
34. Es representen amb apòstrof determinades elisions no normatives de la preposició *per*: *p'en Pep* <*per en Pep, p'enmig* <*per enmig* (veg. «Estudi» 2.2.10).
35. Les grafies *amb*, i *aquest* representen les pronúncies [an] i [a'ket]; tot i que, puntualment, representen també [am] i [a'kest], davant vocal.
36. No es regularitzen els casos d'alternança morfològica entre les formes *vullc, vuic* i *vull, vui* (veg. «Estudi» 2.2.8.3).
37. Seguint la pronúncia local, es mantenen les formes invariables *quant de, tant de*.

5.5 Catalogació de les versions

Prèviament a la catalogació es va fer una tria dels materials objecte d'estudi d'aquesta tesi. Es seleccionaren els textos pròpiament rondallístics, deixant per a altres treballs futurs altres formes documentades que podríem identificar com a llegendes, succeïts, anècdotes, relats d'experiències personals, prosificacions de textos narratius en vers i d'altres de més difícil adscripció.

Aquest criteri afecta també algunes formes catalogades dins ATU pel fet no tenir la consideració entre els informants de rondalles, o siga, de textos «de ficció». Es tracta de versions que entrarien dins de la categoria de *llegendes etiològiques*, com ara, el tipus 751E* (*Man in the Moon*), o de *llegendes històriques*,¹⁹ com podria ser el cas d'una història de bandolerisme que conté elements molt definits de localització i amb personatges identificats, paral·lela a una sèrie de versions valencianes que Beltran L. (2007) cataloga dins ATU 956B (*The Clever Maiden Alone at Home Kills the Robbers*).

Ens enfrontarem a la dificultat de delimitació entre la consideració de *contarella* i de *relat sobre experiències reals* (Oriol, 2002: 80-85), o siga, els *succeïts, anècdotes* o *relats d'experiència personal*, en el cas que els relats presentassen elements de localització identificats amb referents reals o s'atribuïssen les històries a personatges coneguts. En algun cas l'ús de la primera persona en l'execució d'una narració es tractava clarament d'un recurs expressiu (RT1626 III), que en algun cas s'ha arribat a folkloritzar en tercera persona, mantenint l'atribució jocosa al personatge real (RTNC27), però no podem assegurar aquesta circumstància en altres casos («Estudi» 1.7.2), és el cas, per exemple, de RT1699 v, RT1699 vi o RT1920A. En altres casos el succeït amb localització local

¹⁹ Sobre la problemàtica de les llegendes històriques, vegeu Pujol (2013d: 286).

tenia un reflex en altres treballs de materials folklòrics, com ara, en RT1339C I i II, cosa que demostrava que es tractava d'una adaptació de materials folklòrics al context local. Davant el repte de la indefinició de les fronteres entre aquests gèneres optarem per la consideració de tots els materials que tinguessen una temàtica sobre la llengua, per l'interès que podrien presentar en una tesi en què la reflexió sobre la llengua és un dels objectius principals.

Una altra qüestió pel que fa a la delimitació de gèneres es presentava amb les versions sense un narratiu explícit o molt atenuat. Hi havia el dilema de fins a quin punt hom podria considerar-les versions rondallístiques. S'aplicà un criteri que serien incloses en el corpus atenent a la funció que tenien en el seu context o pel fet que en altres antologies de materials rondallístics s'haguessen tingut en consideració. Pel que fa al primer criteri, hi ha constància d'un ús equivalent a les rondalles del subgènere «de por» en de les versions que hem catalogat com a RT366 I, RT366 II, RT366 III, RT366 IV, RT366 V, amb la denominació «qüento» per als dos primers exemples. Tot i que formalment aquestes versions són fórmules exemptes de marc narratiu: la història s'ha de deduir pel context, no s'explica. En el cas de la versió RT1613 seguirem el model de González S. (2010, II: 1613), tot i que en aquest cas la versió tenia la consideració de joc. En el cas de RT1698G XVII i RTNC47 se seguiren els models, respectivament, d'Hernández (2001, núm. 187) i Espinosa (hijo) (1988: núm. 259),²⁰ que férem, extensius a RTNC46. En tots els casos es tracta de versions híbrides entre l'endevinalla i la rondalla, ja que les endevinalles estan contextualitzades en un marc narratiu molt elemental, sense el qual no poden enteses.

Pel que fa a la catalogació dels materials rondallístics, l'eina utilitzada pels investigadors en el camp de la rondallística és l'índex tipològic internacional ATU. Es tracta de la versió actualitzada duta a terme per Uther (2004) de les versions precedents que s'han anat succeint: Aarne (1910), Aarne/Thompson (1928, 1961). Com ja observà Propp (1973: 19-20) referint-se a l'índex precedent d'Aarne, tot i que en general és aplicable a ATU, l'índex tipològic internacional és molt útil per als estudiosos com una obra de referència, a pesar dels defectes que presenta, per exemple, les incoherències quant a la delimitació dels gèneres. O a pesar de les dificultats d'aplicació que suposa, per exemple, el fet que sovint l'adscripció d'una versió a un determinat tipus siga solament per aproximació o el fet que una versió continga elements o motius de diferents tipus. Ens referirem tot seguit a les dificultats més importants amb què ens hem trobat a l'hora d'enfrontar-nos a la catalogació dels materials.

Hi ha la possibilitat que en la versió ATU de l'índex internacional per economia s'unifiquen tipus similars dins un mateix número. El resultat pot ser que una determinada versió forme grup amb un gènere de rondalles sense que hi concorde quant als elements temàtics. Així, per exemple, la versió RT1142, s'ha de catalogar en les rondalles del gegant beneit, després de suprimir el tipus 1682* (Aa/Th), amb el qual tanmateix s'ajustava millor com a contarella. I pot donar-se el cas contrari: que una mateixa estructura estiga representada en diversos subtipus diferents, atenent a diferències temàtiques, com succeeix, per exemple, entre 2030, 2032 i 2034. En aquest cas la

²⁰ Espinosa identifica aquest text com una variant del tipus 927 (*Out-Riddling the Judge*), a pesar que els paral·lelismes amb el model d'aquest tipus no siguen evidents.

dificultat ha estat que en la nostra versió no hi ha un episodi inicial en què es presente un marc narratiu i puguem vincular la versió a un tipus ATU.

Ja ens hem referit a la dificultat de poder identificar totes les versions als diferents tipus de l'índex ATU. En algun cas la proposta d'adscripció és només una primera aproximació, ja que entre el model proposat en l'índex i la versió del nostre corpus solament hi ha una vinculació tangencial, una coincidència per analogia. En tot cas hom podria proposar que es tracta de variants dels tipus ATU. És el cas, per exemple, del tipus 1315*, del qual deduïm una similitud quant a la por d'un artefacte tecnològic, siga per efecte de l'alcohol, siga per ignorància, com en el nostre cas; de 1328A*, on identifiquem l'acte d'afegir sal a una sopa diverses vegades a l'acte de carregar una escopeta diverses voltes; de 1335A, pel motiu del desconeixement dels fenòmens naturals, en aquest cas aplicat a la boira; de 1339C, on identifiquem el desconeixement del te o cafè al del xocolate; de 1362A*, per la semblança quant al tema de la justificació d'un fill il·legítim amb un raonament fraudulent; o 1407A*, en què observem una coincidència en el tema del somni que té uns resultats escatològics. En uns quants tipus la coincidència és només parcial; es detecta solament en algun episodi, element o motiu: 331, 425A, 1230*, 1361, 1536A, 1735.

Hem optat per restituir uns quants tipus o subtipus suprimits en la darrera revisió de l'índex Aarne/Thompson. Aquest criteri permet poder explicar unes quantes versions que altrament quedarien en els llims dels materials no catalogats. Es tracta, per exemple, dels tipus 1624E*, 1848C, 2037. Així mateix, es recuperen tipus modificats en la numeració ATU, com ara, 122J, a fi de mantenir la contigüitat amb altres tipus paral·lels (seguint Oriol/Pujol i Beltran L.). Aquest criteri no sempre ha estat satisfactori, ja que, no sempre és totalment clara la correspondència amb els tipus o perquè hi ha la possibilitat de diverses alternatives. En aquest cas tenim en compte el model d'altres catalogadors, per exemple, davant 1376C* seguim Hernández (2013) i davant 1829B* seguim Cardigos/Correia.

Hem adoptat el criteri de tenir en compte propostes de tipus o subtipus aportades per altres investigadors que han fet estudis de rondallística en l'àrea peninsular en cas que s'ajustassen a versions del nostre corpus no reflectides en ATU. Aquesta decisió suposa poder situar un nombre de versions en el grup de les catalogades, amb l'aval que tenen un reflex en altres antologies:

- Boggs: *1787C, 1831*B, 1940*E.
- Camarena/Chevalier: 850*, 901D.
- Cardigos/Correia: 1685*B, 1685*C, 1733*C, 1739*C.
- Noia: 1338*C, 1357*B, 1805*C.
- Robe: *1719B.

En un cas hem fet una proposta de consideració d'un nou subtipus per catalogar un episodi d'una versió rondallística d'animals d'estructura encadenada: *136.

Hem optat per adoptar tipus de caràcter miscel·lani amb la finalitat de poder donar-hi cabuda a possibles versions vinculades per la temàtica. L'inconvenient és l'escassa determinació dels elements que defineixen el tipus, cosa que ens obliga a considerar provisional aquesta adscripció, a l'espera d'una futura classificació amb més especificitat. Ens referim als tipus 1337, sobre històries de pagesos a la ciutat; 1338, de ciutadans en ambient rural; 1339, sobre el desconeixement de determinats aliments: 1831A*, sobre accions inapropiades en l'església; 1698G, sobre malentesos lingüístics.

En diverses ocasions es presenta el dilema de la possibilitat de diverses opcions atenent a punts de vista diferents: contextualització del tema de la rondalla, tema de la rondalla, motius, recurs humorístic, entre d'altres. Per exemple:

- «La Figa em fa aixina»: 1820 (context dels casaments) / 1698G (malentesos lingüístics)
- «Sa confessió» 1806* (context de les confessions) / 1691D* (malentès lingüístic)
- «Ses divines margarites »: 1806* (context de les confessions) / 1940 (motiu: noms extraordinaris) / 1425 (motiu: ficar el dimoni a l'infern)
- «Cos de podadora»: 1831 (diàleg figurat [context de l'església]) / 1831*B (diàleg figurat [context d'un ball]).

Aquesta circumstància posa d'evidència que davant la complexitat amb què es presenten els materials narratius en la tradició oral, hom pot adoptar criteris molt disperss, amb un índex de justificació sempre parcial.

5.6 La redacció. Estructura de la tesi

A part de la «Introducció» i de l'«annex», el desenvolupament de la tesi consta de dues parts: «Rondallari de Tàrbena» (RT) i «Estudi del rondallari de Tàrbena» (ERT).

5.6.1 El rondallari de Tàrbena

En la configuració del «Rondallari de Tàrbena» hem pres com a model principal l'edició de Jaume Guiscafrè d'*El Rondallari Aguiló* (Guiscafrè, 2008). En aquesta secció es presenten els materials recopilats en la recerca amb els quals s'ha configurat el corpus rondallístic objecte d'estudi seguint una estructura configurada en aquests apartats:

a) Número d'encapçalament:

Les versions es presenten seguint una classificació tipològica. L'encapçalament de cada tipus està format pel número corresponent de l'índex ATU, excepte en les versions en què es conserven números suprimits de l'Aarne/Thompson o es prenen en consideració aportacions de classificació d'altres catàlegs (veg. «Introducció» 5.5).

En cas que no hi haja una alternativa de catalogació, les versions són presentades com a «Versions no catalogades» (NC). En aquest cas l'encapçalament es fa amb un número

d'ordre correlatiu propi. A fi d'ajudar a identificar-les, es classifiquen en diverses seccions orientatives: «Exemplars», «D'enginy o novel·lesques», «Contarelles i acudits», «Formulístiques», «Endevinalles», «Creacions personals». Les «Contarelles i acudits» tenen les subseccions: «Bertranades», «Amb personatges o motius religiosos», «Llicenciosos o escatològics», «De fàstic», «D'humor negre», «De caçadors», «Contarelles i succeïts de tema lingüístic» i «Miscel·lània».

En una secció a banda s'inclouen els fragments de versions que no tenen autonomia narrativa i que no poden adscriure's als tipus catalogats: «Versions fragmentàries». En aquest cas l'encapçalament està format per un número d'ordre correlatiu.

b) Versions:

Si disposem de diferents versions d'un mateix tipus, es presenten amb una xifra romana amb la qual s'identificaran amb referència a un determinat tipus. Per exemple la versió RT15 i equival a «versió primera del tipus 15 del rondallari de Tàrbena».

En l'ordre de les versions s'han presentat primerament les versions que presentaven una estructura d'un sol tipus i a continuació les que presenten una combinació de tipus. Si hi ha més d'una versió d'un mateix informant, se'n selecciona una de model, i la resta és presentada en l'annex de cada tipus. Eventualment s'han reproduït més d'una versió d'un mateix informant, si s'ha considerat necessari per a facilitar-ne la presentació.

Els títols de les versions reproduïxen els noms amb què eren reconeguts en l'entorn dels informants. En cas que n'hi hagués més d'una alternativa, se n'ha triat un i els altres són oferits en nota. Solen presentar una estructura introduïda per la fórmula *Es qüento de* (habitualment simplificada com *Es de*) seguida d'un sintagma nominal, que fa referència a un personatge, element o seqüència amb què de manera metonímica es designa la rondalla, que generalment s'ha reduït al sintagma final (per exemple, *Es [qüento] de la Dàtila Càndida* > *La Dàtila Càndida*). Més escassament són *temàtics* (per exemple, *La gratitud de un león, El retor prenyat*).²¹ Si no tenim títol, en fem una proposta seguint el model tradicional, que indiquem entre claudàtors.

Al peu de les versions es donen les següents dades: nom de l'informant (INF), font (FONT), tipologia del suport de la versió: enregistrada (VEN) o copiada al dictat (VES), data de recol·lecció, i eventualment, possibilitat que hi haja més versions del mateix informant en l'annex (A/V). Es donen en nota informacions addicionals, com ara, la possibilitat que la versió haja estat editada prèviament. Per a identificar les entrevistes en què les versions foren recopilades fem servir l'abreviatura VEN o VES acompanyada de la data. Ocasionalment figura només la referència al mes (en número) o a l'estació de l'any (amb la lletra inicial). Per exemple VEN-6/1/1992 equival a «versió enregistrada el 5 de gener de 1992» i VES-e/1980 a «versió escrita al dictat l'estiu de 1980».

c) Versions en annex:

²¹ Sobre les tipologies de títols rondallístics, vegeu Lavinio (1993: 138-154).

Es reproduïxen resumides les versions no reproduïdes. Hi ha la possibilitat que es reproduïsquen seqüències de la versió perquè aporten dades significatives. Ocasionalment es reproduïxen en l'annex versions fragmentàries, fórmules o es donen referències de notes. Per identificar les versions presentades en l'annex es fan servir el número d'encapçalament de la versió en superíndex, per exemple, RT1211 II^{a1}: «versió primera de l'annex del tipus 1211 II del rondallari de Tàrbena».

d) Catalogació:

Es dona el títol corresponent del tipus a l'índex ATU, i si hi consta, a Oriol/Pujol, Camarena/Chevalier i Cardigos/Correia. Si escau, es dona el títol de Delarue/Tenèze, Noia o Hernández (2013). Si no és un tipus ATU, hi precedeix el nom corresponent al catàleg on està documentat. Si consta, es dona la referència del catàleg Beltran L. (2009).

e) Versions:

Es presenten les diferents versions a través del títol, codi de referència i, si n'hi ha, combinacions de tipus.

f) Comentari:

La finalitat del comentari crític és de justificar de manera raonada l'adscripció de la versió (o de les versions) al tipus. Es fa una anàlisi de les versions a partir de l'estudi dels motius a partir del l'índex de motius de Thompson (1958) («Motius») o a partir de la descomposició de l'estructura argumental en episodis i elements, segons els models dels catàlegs de Tenèze/Delarue, i ocasionalment, de Camarena/Chevalier, Cardigos/Correia o Espinosa. Es destaquen les peculiaritats que considerem més rellevants de les versions en el context valencià, a la llum de la comparació amb les versions disponibles. Si escau, es prenen en consideració elements de comparació procedents de versions de l'àmbit lingüístic català, de l'àmbit peninsular o de l'àmbit occità. Les referències a altres versions documentades en altres catàlegs se citen a partir de la referència bibliogràfica del treball en què són editades, amb la indicació entre claudàtors, sobretot en les versions valencianes, de la localitat en què han estat registrades. En el cas del Carxe, no s'especifica el nom de la localitat de col·lecta. En general no s'indica el nom de la versió citada, llevat de casos puntuals. Puntualment es donen referències literàries per explicar determinats aspectes dels temes de les rondalles, tot i que no és l'objectiu d'aquest treball el desenvolupament d'una perspectiva literària d'estudi.

5.6.2 Estudi del rondallari de Tàrbena

En l'estudi del rondallari hi ha tres seccions: «Objecte d'estudi: Els elements de la rondalla», «El parlar de Tàrbena a través del testimoni dels informants» i «Els elements literaris de l'enunciació de la rondalla».

a) L'objecte d'estudi: elements de la rondalla

Es fan unes reflexions des del punt de vista de l'etnopoètica a partir de la informació que ens ofereix el corpus rondallístic de Tàrbena i de les entrevistes dutes a terme en el procés de recerca. Els elements d'anàlisi són el text (tipus, variants), els narradors, les fonts, els repertoris, els elements no lingüístics de la dramatització de les rondalles o *performance* (la veu, els gestos), els contextos de l'execució de les rondalles i els referents que reflecteixen.

b) El parlar de Tàrbena a través del testimoni dels informants

Es fa una descripció del parlar de Tàrbena partint bàsicament de la informació aportada pel corpus textual del rondallari de Tàrbena, tot i que eventualment també es prenen en consideració dades aportades per altres fonts orals disponibles (materials folklòrics no tinguts en consideració, entrevistes, anotacions). En la descripció es confronten les dades exposades en la descripció amb la bibliografia especialitzada («Introducció» 5.2). En l'exposició es fan servir exemples il·lustratius procedents de les versions del rondallari de Tàrbena, que duen el número de referència. Puntualment es fan anàlisis a partir de l'estudi de percentatges de determinats fenòmens lingüístics a partir del corpus del rondallari. S'han de prendre en consideració com unes mostres orientatives, no com el resultat d'una enquesta exhaustiva.

Cal advertir que no tots els materials tenen el mateix grau de representativitat del dialecte tarbener. Tenen un interès menor les versions que procedeixen d'una transcripció al dictat posteriorment reescrita («Introducció» 5.1), en aquest cas poden haver-hi interferències del codi escrit. Així mateix hi ha la possibilitat que determinats informants canvien de registre en un context d'entrevista («Estudi» 3.2.1). Per altra banda, cal considerar com un cas especial els informants que tenen un idiolecte no representatiu del parlar local o que s'expressen en castellà («Introducció» 5.1).

c) Els elements literaris de l'enunciació de la rondalla:

En aquesta secció s'analitzen els elements que constitueixen el que identifiquem com *estil narratiu oral*, a partir de dades obtingudes del rondallari de Tàrbena. Ens fixem en els diferents tipus de fórmules, en fenòmens com els canvis de codi, les interferències lingüístiques, els canvis de dialecte. En definitiva es tracta de l'estudi dels recursos lingüístics que intervenen en una *performance* rondallística.

Així mateix es descriuen els elements que constitueixen el *registre literari oral* propi de la rondallística a partir de l'anàlisi del rondallari de Tàrbena. Consiasteix en una descripció del registre particular de la rondalla, que se superposa al registre col·loquial propi dels narradors (estudiat en l'apartat 2 de l'«Estudi») amb exemples procedents del corpus estudiat.

6 ABREVIATURES UTILITZADES

a) *Abreviatures metodològiques:*

Seccions del treball:

RT: rondallari de Tàrbena.
«Estudi»: Estudi del rondallari de Tàrbena

Seccions del RT:

NC: versió no catalogada.
VF: versió fragmentària.

Abreviatures utilitzades en els comentaris del RT:

INF: informant
VEN: tipus de versió: versió enregistrada.
VES: tipus de versió: versió escrita al dictat.
AV: altres versions que disposem del mateix informant.

a) *Abreviatures bibliogràfiques*

Catàlegs i índexs de tipus rondallístics:

Aa/Th: Aarne/Thompson (1961)
ATU: Uther (2011)
Ca/Che: Camarena/Chevalier (1995, 1997, 2003a, 2003b).
Car/Cor: Cardigos/Correia (2015)

Antologies de rondalles:

Alcover, *Aplec*, I: Alcover (1996).
Alcover, *Aplec*, II: Alcover (1998).
Alcover, *Aplec*, III: Alcover (2001).
Alcover, *Aplec*, IV: Alcover (2006).
Alcover, *Aplec*, V: Alcover (2009).
Alcover, *Aplec*, VI: Alcover (2013).
Alcover, *Aplec*, VII: Alcover (2017).
Alcover, *Aplec*, VIII: Alcover (2019).

Arxius de folklore en línia:

Canpop: Cançoner Popular Valencià. Cercar rondalles.²²
RondCat: Cercador de la rondalla catalana.²³

Fonts lingüístiques:

ALDC: Veny, J.; Pons, L. (2001-2018): *Atles Lingüístic del Domini Català*, Barcelona, IEC.²⁴
Cival: Corpus Informatitzat del Valencià, Acadèmia Valenciana de la Llengua.²⁵
DAE: *Diccionario Abierto de Español*.²⁶
DCVB: ALCOVER, A. M.; MOLL, F. de B. (1928-1962): *Diccionari Català-Valencià-Balear*, 10 vols., Palma, Moll.
DDCC: (1998-2016): *Diccionari Descriptiu de la Llengua Catalana*, Barcelona, IEC.²⁷

²² Consultat en línia: < <http://rondalles.canpop.org/cercar.php> > [darrera consulta, 16/11/2021].

²³ Consultat en línia: < <http://rondcat.arxiudfolklore.cat/> > [darrera consulta, 16/11/2021].

²⁴ Consultat en línia: < <https://aldc.espais.iec.cat/> >.

²⁵ Consultat en línia: < <http://cival.avl.gva.es/cival/buscador.jsp> >.

²⁶ Consultat en línia: < <https://www.significadode.org/ravachol.htm> > [última consulta: 26/7/2021].

²⁷ Consultat en línia: < <https://dcc.iec.cat/ddlci/scripts/index.html#> > [darrera consulta, 4/11/2021].

DECLC: COROMINES, J. (1980): *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*, 10 vols., Barcelona, Curial.

DELFL: DUBOIS, J; MITTERAND, H.; DAUZAT, A. (2001): *Dictionnaire Étymologique*, París, Larousse.

DGCV: MARTÍ GADEA, J (1992): *Diccionario general valenciano-castellano*, 2 vols., València, París-Valencia [edició facsímil del text de 1891].

DLCS: PUDDU, M. (2015): *Ditzionàriu de sa limba e sa cultura sarda*, Càller, Condaghes.

DLE: Real Academia Española (2020): *Diccionario de la Lengua Española*.²⁸

DMaCa: FIGUERA, A. (1991): *Diccionari Mallorquí-Castellà*, València, París-Valencia [edició facsímil del text de 1840].

DNV: (2016): *Diccionari Normatiu Valencià*, València, AVL.²⁹

DVCS: MARTÍ GADEA, J (1909): *Vocabulario valenciano-castellano en secciones*.³⁰

Endize: NAGORE, F. (coor.) (1999): *Endize de bocables de l'Aragonés*, 4 vols., Osca, Instituto de Estudios Altoaragoneses.

GNV: (2008): *Gramàtica normativa valenciana*, València, Acadèmia Valenciana de la Llengua.

ENGLE: Real Academia Española (1986): *Esbozo de una Nueva Gramática de la Lengua Española*, Madrid, Espasa-Calpe

TrFe: MISTRAL, F. (1979): *Lou Tresou dóu Felibrige*, 2 vols, Barcelona, Ruiz Moreno [1a ed.: 1878, 1886].

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

²⁸ Consulta en línia <<https://dle.rae.es/>> [darrera consulta, 4/11/2021].

²⁹ Consultat en línia: <<https://www.avl.gva.es/lexicval/>>[darrera consulta, 4/11/2021].

³⁰ Consultat en línia: <<https://bivaldi.gva.es/es/consulta/registro.do?id=171>> [darrera consulta, 5/10/2021].

RONDALLARI DE TÀRBENA

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

RONDALLES D'ANIMALS
(ATU 1-299)

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 1

I

Sa raboseta altera-altera

Pués açò era un llop i una raboseta que se n'anaven es dos a Castells. I quan varen aplegar un tros de camí es varen encontrar amb un home que anava a véndrer ous (tamé a Castells) [amb un burro].³¹ I quan varen 'plegar al Poble de Dalt³² ('naven xarrant xarrant), sa raboseta estava cansà, i es llop li va dir:

–¿Per que no puge un poquet a *la* raboseta, que ja està cansà? –i aquell home la va pujar a cavall.

Pero sa raboseta va vore que dins des cornialons duia una cistella d'ous a cade puesto, i es va posar a minjar ous.

Quan ja fea un ratet que minjava ous, es llop, com tamé estava cansat, 'nava girant-se derrere, girant-se derrere.

I en això sa raboseta es posa a cantar:

–Raboseta, altera altera,
minja ous i cavallera;
i *el* llop per ser un animal,
ben cansat i mort de fam.³³

I es llop, ¡li va prendre encara més cels! ¡I més malíccia!³⁴ Entonces, com ella no parava de cantar, no parava de cantar, pués li va dir:

–¿No sent? –li va dir an aquell home–. ¿No sent? ¿No sent? ¡Escolte, escolte lo que canta!

I a l'escoltar-la, aquell home, i vore que ja li faltaven... (tenia escorfes d'ous: ja n'havia trencat), pués la va amenaçar i es va enfadar. I ella va botar des burret i va pegar a fugir. I es va amagar a un corral de per Bijauca³⁵ (que antes havia molt de corral de ganado) i es va amagar allà.

I quan varen aplegar allà (perque ella anava molt a pressa, molt correguent), pués la varen cridar. Pero ella no eixia. Entonces es llop va començar a cridar:

–¡Raboseta! ¡Raboseta, ix, que no et farem res! ¡Ix, que ham de ser amics!

I li va dir an aquell home, diu:

–¡Toque, pes ous que s'ha minjat!, ¿per que vol que es *pergue* per *ahí*? No sap *el* camí. ¿Vol que siguem amics i mo l'enduguem?

Diu:

–Pués vale –i se'n varen anar tots.

Varen aplegar a Castells tots parlant i tots contents, i aquell home els-a va convidar a sopar. I varen passar tota la festa allà: varen 'nar a la revetla; ¡varen 'nar a tota la festa!

I tan contents varen quedar... (A dormir, a sa pallissa; que llits no en tenien.) Tan contents varen quedar aquelles persones de vórer que es varen dur tan bé, que es varen quedar... Varen quedar convidats per l'atre any (per l'any qui ve).

³¹ S'oblida de dir que va amb un burro (veg. annex 1 i 2).

³² Pron. [poble'dalt].

³³ Cantant.

³⁴ Amb èmfasi.

³⁵ Pron. *Bij[əu]ca*. Partida rural del terme de Tàrbena.

I aixina va ser: l'any qui ve varen tornar. I varen continuar una amistat hasta que varen morir-se.

→INF: Carme Soliveres Sifre. FONT: pare (Joan Soliveres Monjo). VEN-5/11/1994. A/V: veg. annex 1.

II

Sa raboseta altera-altera

Era un llop que anava amb un burro i anava carregat. I anava per un camí i es va trobar amb una raboseta que estava mig morta. Estava molt cansà i dia que no podia caminar i que si la pujava. I as llop li va fer pena, i diu:

–Hale, pués puja.

I ell ‘nava amb es ramal, i sa raboseta, demunt, ben cavallera. I res, quan sa raboseta no es donava cómpter... Duia ous es llop demunt, i se’ls engaldia pac a dins.

I res, i es veu que quan ja estava ben farta, comença:

–¡Raboseta altera-altera,
menja ous i cavallera!
¡I *el* llop, per ser un animal,
ben cansat i mort de fam!³⁶

I res, i es llop, pués, diu:

–¡Ai!³⁷ ¡Mira! ¡Ja estàs contenta! ¡Ja pareix que t’has animat! –i tal.

I al cap de un rato torna:

–¡Raboseta altera-altera,
menja ous i cavallera!
¡I *el* llop, per ser un animal,
ben cansat i mort de fam!³⁸

Conque res, arriben an es poble; sa raboseta ben *loçana*. Se’n va pac allà que se’n tenia que anar i es llop va descarregar. I quan va descarregar, es dona cómpter que no li quedava ningun ou. I va anar a buscar-la, pero aquella era ben lista i ja s’havia escapat. I quiento acabat, per *la* ximenera ha volat.

→INF: Marisol Soliveres Calafat. FONT: mare (Carolina Calafat Salvà, 1920). VEN-14/4/2004.

Annex 1

Sa raboseta altera-altera

Un venedor d’ous, un llop i una rabosa coincideixen anant a Castells en passar pel Poble de Dalt. L’home va «amb burro». La rabosa diu: «–¿Per que no puge a sa raboseta un punt, que està cansada? –i va pujar, i ell i aquell home anaven xarrant camí amunt». La raboseta es posa a menjar ous i el llop sent enveja: «Pero es llop li tenia malícia de vórer que anava menjant ous i a cavall, i en quan en quan mirava cap arrere i seguia xarrant amb aquell home». La rabosa es posa a cantar, el llop, «que li feia tant de goleta», fa que l’home s’hi fixe, salta i s’amaga en un corral. El llop intercedeix perquè la perdone i «varen fer ses paus». Se’n van tots

³⁶ Cantant.

³⁷ Sorpresa.

³⁸ Cantant.

plegats a Castells. L'home va acollir a casa el llop i la rabosa: «varen sopar, es van gitar a sa pallissa. Aquell home els va convidar totes aquelles festes i ses de s'any vinent».

(resum d'una versió no reproduïda | INF: Carme Soliveres Sifre. VES-e/1983. Veg. RT1 i).

Annex 2

Sa raboseta altera-altera

Un llop i una rabosa «se n'anaven a festes a Castells». Encontren un home «amb un burro», que també hi anava, «carregat de ous, es dos cistellots dins des cornialons». En arribar «as Serral»³⁹ el llop demana a l'home que pugue la rabosa a cavall perquè està cansada. Es posa a menjar ous i «quan ja estava ben plena, que ja havia minjat alamon, pués es posa a cantar. I es llop i aquell home anaven parlant parlant, pac amunt (ja veus, es llop i aquell home... –¡Ai, qüentos!–, 'naven parlant)». En veure-la cantant, el llop, «com tenia cels de que ella anara a cavall», fa que l'home s'hi fixe, la rabosa salta i s'amaga en un corral. Quan passaren devora el corral, «varen assomar-se (ella estava per dalt sa paret)», l'amo li parla afablement: «¡Hale, raboseta! ¡Toca, 'mo-ne! ¡I siguem amics! –s'amo–. ¡Siguem amics, toca! Total, pes que t'has minjat... 'Mo-ne pac a Castells. ¿Qué fas ací? ¡'Mo-ne i passarem unes festes a ma casa! –i se'ls endú i se'n van tots pac a Castells». L'home els acull a casa: «Aquell home ho va fer molt bé amb ells. Los va fer bon dinar, varen sentir sa música i varen fer la festa completa. I después, es dia que se n'havien d'anar, pués els-a varen donar ses gràcies, es varen despedir. I sa raboseta i es llop se'n varen 'nar junts, com una parella. I aquell home, com era de Castells, es va quedar a Castells».

(resum d'una versió no reproduïda | INF: Carme Soliveres Sifre. VEN-e/1993. Veg. RT1 i).

Annex 3

Raboseta, altera-altera,
farta d'ous i cavallera;
i quatre que me n'han sobrat
me los ha trencat per la morella.

(fragment | INF: Vicenta Sifre Soliveres. VEN-2/1992)

CATALOGACIÓ

ATU 1: *The Theft of Fish*. ORIOL/PUJOL 1: *La guineu i el llop*. CAMARENA/CHEVALIER 1: *El robo de pescado*. CARDIGOS/CORREIA 1: *O roubo de peixes*. Cf. BELTRAN L. 1 [1].

VERSIONS

RT1 I Sa raboseta altera-altera. RT1 II Sa raboseta altera-altera. Annex 1: Sa raboseta altera-altera. Annex 2: Sa raboseta altera-altera. Annex 3.

COMENTARI

Les versions I i II responen a la observació que fa Beltran L. (2007: 555) respecte a la simplificació de l'argument tipus 1 en les versions valencianes (cf. Limorti/Quintana, 1998: 105-106, 106 [el Carxe]; Verdú, 2018: 177-180 [Petrer]).⁴⁰ S'atenua el motiu K341.2 (un lladre simula estar mort i roba), ja que la rabosa aparenta coixesa (o cansament, en I i II) i no estar morta; i no hi ha l'episodi de contrast de les actuacions de la rabosa i el llop, que fa una imitació fallida de l'acció de la rabosa (motiu K1026), trencant així l'estructura argumental bimembre (Delarue/Tenèze, 1976: 43). No obstant açò, hi ha versions valencianes en què l'argument presenta més proximitat a ATU 1 (p ex. Martí A., 1999: 37-42 [Puçol]). La versió I manté els personatges prototípics (carreter, llop i rabosa) i té la particularitat d'una conclusió de l'argument

³⁹ Partida rural del terme de Tàrbena situada devora el camí antic de Castells.

⁴⁰ Veg. també una versió de Petrèr en Canpop <<http://rondalles.canpop.org/fitxa.php?id=2033>>.

edulcorada, característica de l'estil de la narradora. En la versió II la figura del carreter és suplantada pel llop, mantenint en certa mesura la tensió llop/guineu pròpia d'aquest cicle narratiu.

Un altre element característic de les versions I i II (cf. Limorti/Quintana, 1998: 105-106, 106; Verdú, 2018: 177-180) és la presència d'una fórmula versificada coincident amb versions dels tipus 3 i 4 (veg., p. ex., al País Valencià: Verge, 1991: 201-203 [Rossell]; Campos *et al.*, 1995: 10-11 [Xeraco]; Bataller, 1997: 124-125 [Llaurí]; Baldó, 1999: 49-52 [Benimuslem]; Estornell, 2014: 14-16 [Pinet]; Pastor, 2016: 21-34 [Ondara]; Verdú, 2017: 143-145 [Benasau], i en l'àrea lingüística del català, p. ex.: Bertran i Bros (1989 [1909]: núm. 112; Quintana (1997: núm. 40, notes). És clar que l'expressió «cavallera» ací no s'interpreta seguint literalment ATU 4 (*Carring the Sham-Sick Trickster*), sinó pel fet de 'no anar a peu'. La referència «morella» (cal entendre «mollera», veg. «Estudi» 3.2.4) de l'annex 3 deu ser una reminiscència d'ATU 3 (amb el motiu K473: simulació que el cervell ix per una ferida al cap).

TIPUS 4

ATU 4: *Sick Animal Carries the Healthy One*. ORIOL/PUJOL 4: *La guineu cavalca sobre el llop*. Cf. BELTRAN L. 4 [4]. Veg. els comentaris en el tipus 1.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 15

I

Sa raboseta i es llop

Era una raboseta i un llop que diu que estaven... Vevien junts. I sa raboseta, pos era molt guilopa, com totes ses raboses.

I es llop, pués diu que anaven a... Era sa temporà de d'estiu i anaven a segar. I sa raboseta no tenia ganes de fer faena. I diu que... I diu que antes de començar a segar diu que es llop li va dir:

–¿Saps qué podríem fer? Comprar una orceta de mel i aixina, en acabar de segar, que estarem ben descansats, mo la minjarem.

I ell diu:

–¿Ah!, ¡ben pensat!

Es compren s'orceta de mel, pero la varen posar dalt d'un escudeller que diu no arribava... Sa raboseta diu que trobava que no arribava ningú, ¿eh?

I sa raboseta, mira, es primer dia que varen 'nar a segar, es veu que fea ¡caloor!,⁴¹ i ella tenia gossara. I com ella era tan guilopa, pués ella mateixa se n'anava més enforeta i fea:

–¿Rabosetaaaa, vine! ¡Vine i farem una criatura cristiana!⁴² –Ella mateixa es cridava, ¿saps?

I ella fea:

–¿No no, que estem segant i tenim faena!

I es llop li diu:

–¿Toca, ves!, que són coses santes i bones i no es pot dir que no.

I ella:

–¿Ai, pués toca!, ¡pués hauré d'anar! –conque se n'anava.

Se n'anava pac a sa cova que tenien i pujava dalt de una cadira o taula o lo que tingueren, ¡i hala!, i va començar es gerró: es va minjar un poc de mel.

I quan va tornar, quan ja fea aixina que no fea tanta calor, va tornar a buscar-lo; diu:

–¿Ja vinc!

I ell diu:

–¿Com li hau posat? –'via anat a batejar un xiquet (diu), una criatura cristiana.

Diu:

–¿Li ham posat Comenceli!

–¿Ahhhh!, vaja nom bonico! ¡Aiiii, vaja nom bonico!⁴³

¡I hala!, al sendemà, sa mateixa: quan començava aixina a fer calor,⁴⁴ ella mateixa es cridava:

–¿Rabosetaaa, vine, fem una criatura cristiana!

I ella:

–¿Caram! Ahir ja vaig anar i, ¡ja està bé, ja! ¡Tenim massa faena!

I es llop, tot innocent:

–¿Toca, ves!, que això són coses santes i bones i no es pot dir que no –¡hala!, se'n va.

Se'n va i torna... Torna a començar sa mel. I li diu... Tamé fa es mateix viatge: quan ja havia trencat un poc es sol, que no fea calor, se'n va pac allà amb es llop i es llop li diu:

–¿Com li hau posat?

Diu:

⁴¹ Amb èmfasi.

⁴² Amb veu molt aguda, allargant les vocals.

⁴³ Amb èmfasi.

⁴⁴ Amb èmfasi.

–¿Com li ham posat? Mitgeli.

Diu:

–¡Aiii!, ¡vaja nom bonico!

I aixina fa tres dies. I s'últim dia, tamé sa mateixa, i se'n torna a anar. Se'n torna a anar i torna a escarbar es gerró, i se'l va acabar. I quant arriba allà amb es llop, pués tamé aquell li torna a preguntar com li havia posat. I diu:

–Li ham posat Cabeli

–¡Aiiii, vaja nom bonico! Comenceli, Mitgeli i Cabeli. ¡Aiiii, vaja noms bonicos!

Conque avant, i aquell dia, pués varen acabar de segar: es llop va segar a soles, i ella tots es dies anava de bateig.

Conque quant a-varen acabar de segar, pués se'n varen anar a dinar. Varen minjar. I diu que quan 'cabem de dinar diu que diu es llop:

–¡Hala!, ¿no vàrem quedar que mos havíem de menjar es gerronet de mel? –i diu–; pués ja pots 'nar a dur-lo.

I ella diu:

–¿Jo?, ¡jo no arriba, no!⁴⁵

I ell diu:

–¡Ei! Pués jo el desbastaré.⁴⁶

Conque ell se'n va i diu:

–¡Ei!, ¡pués açò no té res!, ¡açò està buit! –i ell diu–: ¡Tu te l'has minjat!

Diu:

–¿Joooo?, ¡jo no arriba! –diu–: ¿Vols que fem una cosa? –diu–. Mira, mos gitarem sa panxa pac as sol, i es qui se l'ha minjà, se li farà sa panxa lluenta –perque sa mel fa lluent, diu–. Es que tindrà sa panxa més lluenta en alçar-mos de dormir, aqueix d'aquí és es qui se l'ha minjà.

I es llop diu:

–Ei, pués bé.

I es llop estava tranquil porque no se l'havia minjà. Pero com es llop estava tan cansat de segar, pués es va adormir com un tronc. I ella, domés va vore que ell roncava, se'n va i desbasta es gerronet, i de lo poquet que quedava per ses vores, li fa sa panxa ben lluenta de mel.

I clar, com fea calor, es sol derretia allò: sa part que li va fer més untà. I domés es desperta ell li va dir:

–¡Vege! ¡Vege qui s'ha minjat sa mel! ¡Tu, que arribaves!

I ell diu:

–¿Com?, ¡jo no l'ha tastà!

Diu:

–Pués mira, aquí la tens fora.

I es pobre llop es va encarregar sa faena i ella se la va minjar, i ell se ho va encarregar tot. I aixina es va acabar.

I endespués, antes, mos dien: «*El qüento s'ha acabat, per la ximenera ha volat*». I en hi havia uns atres que dien: «*El qüento s'ha acabat, per la ximenera ha volat; i el que no s'ha alçat, s'ha cagat*». I mos feen alçar. I com eres menut, totes ses 'nimalades te'ls-a creus.

→INF: Maria Ripoll Pont. FONT: avi matern (Francisco Pont Molines). VEN-11/3/1992.

⁴⁵ Dramatitzant, amb to d'innocència fingida.

⁴⁶ Dramatitzant, amb to de determinació.

II

Sa raboseta i es rabosot

Una volta era un rabosot i una raboseta, i els-a varen llogar a segar. Els-a varen donar un estall barata un gerró de mel.

Conque se'n van a segar, i fea ¡molta caloor!⁴⁷ I sa raboseta, com era més guilopa, domés volia fugir, i s'alçava i fea:

–¡Eeeeeeeeh!

I es rabosot diu:

–¿Que que⁴⁸ passa?

Diu:

–Ja em criden.

Diu:

–¡Ei!, ¡pos hauràs d'anar!

Diu:

–Voldran que faigga algun bateig.

Conque se'n va anar, i se'n va cap allà, an es gerró de mel (que el tenien amagat), i començà a minjar-se. I es minjà un poquet de mel. I, ¡hala!, i se'n va anar atravolta a segar. I es rabosot diu:

–¿Com has quedat?

Diu:

–¡Bé! –diu–. Han fet un bateig.

–¿I com li han posat?

Diu:

–Comenceli.

–¡Xe!

Conque al cap d'un rato diu:

–¿Qué voleu?⁴⁹ –sa raboseta, atravolta.

I es rabosot diu:

–¿Que que és?

Diu:

–Que estan cridant-me.

Diu:

–¡Ei! –diu–, pués hauràs d'anar –diu–. Voldran que faiggues algun bateig.

Conque se'n va sa raboseta atravolta, i ja li pega més fort an es gerró de mel: casi el va amitjanar. Conque, quan va anar cap allà an es rabosot atravolta a segar diu:

–¿Com has quedat?

Diu:

–¡Ooooi! –diu–. ¡De primera!

Diu:

–¿I com li han posat, an as xiquet?

Diu:

–Mitgeli.

–¡Xe! ¡Vaja un nom bonico!

Conque es posen a segar, i al cap d'un rato, sa rabosa es torna a alçar, que ja tenia mal de lloms de tant de segar, diu:

–¡Eeeeeeeeh! ¿Qué voleu?

I es rabosot, allà acatxat, diu:

⁴⁷ Amb èmfasi.

⁴⁸ Pron. ['ke ke], en totes les intervencions.

⁴⁹ Dramatitzant, allarga les vocals com si parlàs de lluny.

–¿Que que és?
Diu:
–Que ja em tornen a cridar.⁵⁰
Diu:
–¡Ei!, ¡pués hauràs d'anar! –i se'n torna.
Se'n torna i s'acaba es gerró de mel. I va tornar cap allà, a segar amb es rabosot, i es rabosot diu:
–¿Com has quedat?
–¡Bé!
Diu:
–¿Com li han posat ara?
Diu:
–Cabeli.
–¡Xe! ¡Vaja un nom bonico!
Conque, ¡hala!, 'cabem de segar, i es rabosot estava croixit.⁵¹ Conque se'n van i es rabosot diu:
–¡Ei!, haurem de fer un poquet de mel, d'això des gerró.
I sa raboseta diu:
–¡Sí! ¡'Nem a minjar-ne!
Conque se'n van cap allà, i ja no en quedava de gens:
–¡Xe!
I es rabosot diu:
–¡Bé t'hauràs menjat sa mel quan te n'anaves, bé!
I sa raboseta diu:
–¡Jo, no! –diu–. ¡Quan jo me n'anava, tu que estaves ací, a lo millor ta l'has minjà!
Diu:
–Pués bueno.
Sa raboseta, com era més guilopa, diu:
–Mos gitarem de cara as sol, i quan mos alçarem, es que tindrà sa panxa més lluenta és que s'ha menjat sa mel.
Conque es giten allà. I com es rabosot estava tan croixit, pués s'adormí com un tronc cara as sol. S'adormí. I sa raboseta agarra i d'un poquet de mel que quedava, li unta tota sa panxa. ¡I hala! I quant es despertaren, ¡es rabosot tenia una panxa tan lluenta!⁵² I sa raboseta diu:
–¿Veus qui s'ha menjat sa mel? ¡Tu!, que ara l'has treta des sol.
I es rabosot, croixit i sense mel. ¡Hala!

→INF: Gabriel Pont Ripoll. FONT: avi matern. VEN-e/1984.

III

Sa raboseta

Diu que era un rabosot i una raboseta i diu que varen préndrer un bancal de blat a segar a estall. I tenien as cap des bancal (es bancal era molt gran)... Tenien un gerró de mel, i es pago que tenien era guanyar-se es gerró de mel.

Conque, estiguent segant, allà quant es sol picava fort, es rabosot fea:

⁵⁰ Amb to de resignació.

⁵¹ Amb to de commiseració.

⁵² Amb èmfasi.

–¡No cal que em crides, que no vaigc! ¡Que tinc faena!⁵³
I sa raboseta li dia:
–¡Ai!⁵⁴ ¿Per qué et volen?
Diu:
–Per fer una creatura cristiana.
I sa raboseta dia:
–¡Ai!⁵⁵ Pos an això no es pot dir que no –i se n’anava.
Estava a s’ombreta, es fea ben fart de sa mel i después se’n tornava. I sa raboseta
fea:
–¿Com li hau posat?
I es rabosot li dia:
–Comenceli –havia començat es gerró: li varen posar «Comenceli».
Es segon dia a sa mateixa hora, pos sa mateixa passà, i:
–¡No vaig! ¡Hui no vaig!⁵⁶ –que fera una creatura cristiana.
–Pos an això es pot dir que no. ¡Corre, ves!
I sa raboseta, vinga afanyar-se, vinga afanyar-se, vinga afanyar-se,⁵⁷ i ell, a
s’ombra.
I quan tornava, que ja no picava tant es sol, diu:
–¿Ja està?
Diu:
–Ja.
–¿Com li hau posat?
Diu:
–Mitgeli... Mitgeli.
Conque, avant. L’endemà, sa mateixa. I se’n va, «perque a una creatura cristiana
no es pot dir que no».⁵⁸ Se’n va va a fer una creatura cristiana. I quan va tornar... Sa
raboseta, vinga afanyar-se, vinga afanyar-se!⁵⁹ [...] ⁶⁰ I li va posar *Cabeli*.
Conque avant, vinga afanyar-se, vinga afanyar-se, i varen acabar es bancal. I quan
ja havien acabat, ja no el varen tornar a cridar.
Quant acaben es bancal se’n van a agarrar es gerró de sa mel i se’l troben buit.
–¡Tu te l’has minjat! ¡Mentres jo ha anat a fer ses criatures cristianes, tu te l’has
minjat!⁶¹
Ella:
–¡Jo m’ha afanyat molt a segar! ¡Te l’has minjat tu!
Un, «¡Te l’has minjat tu!»; s’atre, «¡Te l’has minjat tu!», agarra i es posen a fer...
¿com es diu? Se’n van a fer la siesta, diu:
–Pués mira, mos gitarem, i es que s’alçarà amb sa panxa lluenta és es que se l’ha
minjat –sa panxa lluenta de sa mel.

⁵³ Dramatitzant, parlant a crits.

⁵⁴ Sorpresa.

⁵⁵ Assentiment.

⁵⁶ Amb èmfasi.

⁵⁷ Amb èmfasi.

⁵⁸ Amb to irònic.

⁵⁹ Amb èmfasi.

⁶⁰ Interrupció.

⁶¹ Dramatitzant.

Conque avant. Ja s'han gitat. Ja se'n va es rabosot. I, a on havia a on replegar,⁶² ho replega, i li fa sa panxa ben lluenta, a sa raboseta. I quant es varen despertar, es rabosot diu:

–¡Mira!, ¡tu tens sa panxa lluenta! ¡Tu te l'has minjat!

→INF: Celestina Soliveres Monjo. FONT: mare (Celestina Monjo Ripoll). VEN-19/8/1997.

IV

Sa raboseta

Una volta era sa raboseta i es rabosot (¡Ai!, que sarien casats, perque dormien junts i això). I es rabosot era molt bona persona, es rabosot, sense gens de picardia, com una persona bona persona; i sa raboseta, astuta ella.⁶³

I els-a varen donar un gerronet de mel. Els-a donen un gerronet de mel i sa raboseta, antes de gitar-se, tots es dies, llepadeta, i se'n fea un poquet. I es rabosot fea:

–Ei, podríem tindre un rabosinet.

I la Marieta... sa deixona, sa raboseta,⁶⁴ fea:

–Ai, sí.

–¿Com li posarem?

–Li posarem Comenceli –perque havia començat es gerronet.

En sendemà, una atra llepadeta: se'l va deixar mig.

–Entonces, ¿com li posarem, si tünim un rabosinet? –es rabosot, tot ignorant–. ¿Com li posarem?

I sa raboseta:

–Li podrem posar Mitgeli.

¡Conque, avant! I aixina, un atre dia se'l va acabar.

–¿I com li posarem an es xiquet? ¿I Mitgeli quin nom és?

Diu:

–Mira, li posarem Acabeli.

Conque, ¡avant! I es rabosot, un dia va i es veu que es gerronet estava buit, diu:

–¡Oh!, ¿qui s'ha menjat es gerronet de sa mel?⁶⁵

I sa raboseta diu:

–¡Ah!, ¿jo qué sé? –diu–. ¿Com tu no ho saps?⁶⁶

Diu:

–¡Jo no!

–Pos bueno –diu–, ara farem una cosa –sa raboseta, diu–: es que es gita i s'alça amb sa panxeta més lluenteta, aqueix d'aquí s'haurà minjat sa mel.

I es rabosot, aqueixa nit es va gitar roncant com un bé-ho-farem, perque com ell no havia segut, estava ben tranquil·let.⁶⁷ I sa raboseta agarra es gerronet de mel, fa aixina amb sa maneta [*gest*]⁶⁸ i li unta sa panxa ben untadeta, ben lluenteta.

En sendemà de matí s'alça, diu:

–¡Mira! ¡Mira quina panxa tens tan lluenta!

Diu:

–¡Ohhhh! ¿Joooo?

⁶² Pron. [,amj 'via ,an reple'γar].

⁶³ Riu.

⁶⁴ Rectificant.

⁶⁵ Dramatitzant.

⁶⁶ Dramatitzant.

⁶⁷ Rient.

⁶⁸ Fa amb la mà un moviment circular.

Diu:

–¡Tu t’has minjat sa mel!

I va quedar com a que ell se l’havia minjà, perque tenia sa panxa lluenta. I ella se la va papar.⁶⁹ I ja està. Qüento acabat, per *la* ximenera ha volat. ¿Qui ha eixit per dins? Es quatre gambosins.

→INF: Josefa Molines Perles. Font: mare (Maria Perles Ripoll, 1906).VEN-10/1992. NOTA: Hi ha una altra versió d’aquesta mateixa informant dins Beltran/Herrero (2011: 227).

V

Sa raboseta

Era una raboseta i va tindre tres rabosinets. I sa raboseta tenia un almari que tenia tres⁷⁰ orcetes de mel. Tres orcetes de mel. I ella era, ¡molt goloseta!,⁷¹ sa raboseta. I lis va dir an es rabosinets:

–Mira, sa orceta de mel no la toqueu, perque tinim que tindre tres rabosinets més i tamé tenen que participar de s’orceta de mel, com vosatros tres –tenia tres rabosinets, i es que volia tindre.

I es rabosets, ganes de sa mel (¡guilopets!),⁷² volien sa mel. I ella diu:

–Mira, ara vo n’aneu, i quan vindrà es primer rabosinet, jo vos cridaré.

Diu:

–Pués bé, crida-mos.

Quan va vindre es primer rabosinet, ella va (sa raboseta) i es minja dos o tres cullerades de mel.

Diu:

–¿I com li posarem?

Diu:

–Comenceli.

Diu:

–¡Ai!, ¿Comenceli?

Diu:

–Sí.

–Pués demà tornarem, vindrà s’atre rabosinet.

–Pués bé –i se’n van.

I ella amitjana s’orceta de mel, sa raboseta. I es rabosinets quan ‘pleguen diuen:

–¿Ja ha vingut?

Diu:

–Ja.

Diu:

–¿I com li han posat?

Diu:

–Mitgeli.

Sendemà els-a torna a enviar. I quan tornen, es rabosinet ja havia vingut:

–¿I a on estan?

–Estan adormidets.

⁶⁹ Rient.

⁷⁰ Possible lapsus per una orceta.

⁷¹ Amb èmfasi.

⁷² Amb èmfasi.

Diu:

–¿I com li han posat?

Diu:

–Cabeli.

La miel se comió, y a los abuelitos⁷³ a parte dejó.⁷⁴ ¿Es bonito? [...] Comenceli, Mitgeli i Cabeli: els enviava, havien de vindre pes rabosinets, i cade volta llevava dos cullerades de mel de s'orceta. Después Comenceli, la mitat, Mitgeli; i la mitat, Cabeli. Se'ls-va a deixar a un costat, i es va volar s'orceta de mel.

→INF: M. Berta Molines Molines. FONT: mare (M. Gertrudis Molines Mascaró). VEN-22/3/1993.

VI

Sa raboseta i es rabosot

Mira, això era un rabosot i una raboseta. I se'n varen 'nar a segar un bancal d'herba anfalls, i sa raboseta diu:

–Mira, quant arribarem as cap (es que més prompte arribarà)... Deixarem un gerró de mel, i es que més prompte arribarà, se'l minjarà.

¡I hala!, es rabosot ¡vinga afanyar-se! ¡vinga afanyar-se! Sa raboseta no tenia ganes de treballar. I per fi sa reboleta es posa:

–¡Rabosetaaaa!⁷⁵

Diu:

–¿Qué vols? –¡ella mateixa!

Diu:

–Vine i faràs una criatura cristiana.

–¡Aiiii!, ¡jo no vaig! ¡Jo no tinc ganes d'anar! ¡Jo estic segant!

I es rabosot:

–¡Toca, ves! ¡Toca!⁷⁶ –i se'n va: comença a minjar-se sa mel.

Quant arriba ella, diu:

–¿Com has quedat?

Diu:

–¿Com? –diu–. ¡Mira! –diu–. ¡Ja l'ha batejà!

Diu:

–¿I com li han posat?

Diu:

–Comenceli –va començar es gerró.⁷⁷

A cap d'un⁷⁸ ratet una atra passà:

–¡Rabosetaaaa!

Diu:

–¿Qué vols?⁷⁹

Diu:

–Vine i faràs una criatura cristiana.

–¡Caramba! ¡Si jo estic ara ací treballant! ¡No puc anar!⁸⁰

⁷³ Lapsus per *zorritos* (o *rapositos*).

⁷⁴ Imita l'estil de les faules escolars, amb un vers d'exemple final, en castellà.

⁷⁵ Fa una veu aguda.

⁷⁶ Amb to d'acord. Allarga les vocals tòniques.

⁷⁷ Clic.

⁷⁸ Pron. [a'kaen].

⁷⁹ Amb to de contrarietat.

⁸⁰ Amb to de contrarietat.

Es rabosot:

–¡Toca, ves!⁸¹ –va anar, i quan torna diu:

–¿Ja l’has feta?

Diu:

–Ja.

–¿Com li has posat?

Diu:

–Mitgeli.

I després, atra passà: la torna a quidrar. I tamé va anar. I quan va tornar diu:

–¿Com li has posat?

Diu:

–Cabeli.

Conque⁸² després arriben an es cap i mel no n’hi havia; i es rabosot diu:

–¡Ja ta l’has minjà tu!

Diu:

–¿Jo? ¡Jo no! ¡Te l’hauràs minjà tu mestrementres jo me n’ha anat a fer es batejos aqueixos! ¡Te l’has minjà tu! –i comencen a barallar.

Diu:

–Pués mira. Ara mos gitem a dormir i es que s’alçarà amb sa panxa més lluenta, se l’haurà minjà.

Conque es giten a dormir. ¡I com es rabosot estava tan croixit!, ¡vinga roncar!, ¡vinga roncar!⁸³ I quant es varen despertar, varen ‘nar a mirar-se sa panxa. I sa raboseta, mestrementres dormia, li va untar amb es poquet de mel que quedava... Diu:

–¡Mira!, ¿veus com te l’has minjà tu? –diu–. ¡Pués ara tindràs que pujar-me a cavall!

Dur-me a cavall per aquí –i la va tindre que pujar a cavall.

I ella anava per allà:

–¡Raboseta altera altera!,
minja mel i cava... ¡llera!

I ja està.

→INF: Isabel Ripoll Molines. FONT: mare (Isabel Molines Mascaró). VEN-e/1991.

VII

Sa raboseta i es rabosot

Això era un rabosot i una raboseta. Sa raboseta era ¡molt guilopeta!, i es rabosot, ¡molt malfaener!⁸⁴

Conque un dia los varen donar un bancal de blat a segar, i sa raboseta li diu:

–Mira, rabosot, si vols, el segarem es dos a mitges, i lo que s’amo mos dona, mo’ho partirem.

I es rabosot diu:

–Ai –diu–, pués bé.

Conque ja es posen a segar es bancal de blat, ¡i fea un sol!⁸⁵ que torrava. Conque quan fea tanta calor, més calor que mai, sa raboseta.

⁸¹ Amb to d’acord.

⁸² Rient.

⁸³ Amb èmfasi.

⁸⁴ Amb èmfasi.

⁸⁵ Amb èmfasi.

–¡Aiii! –no tenia ganes, i li diu an es rabosot–: ¿Sents, rabosot? –diu–. ¡Ja toca sa campana!

I es rabosot, ¡tot cansat!, ¡tot ple de suor!,⁸⁶ li diu:

–¿I això qué volen?

Diu:

–¡Pués em quidren!

–¿I per que?

Diu:

–Jo no ho sé, pero troba que sarà per fer una creatura cristiana.

I es rabosot diu:

–¡Ai!, pués si és aixina, ¿qué tens que fer? ¡Anar! –¡i sa raboseta, això volia! Agarra i, quan més calor fa que mai, se'n va! Pega una revolta i correguent se'n va. I li diu, es rabosot:

–¡Fes-la prompte cristiana i vine!

I ella arriba a casa i lo primer que fa, teníem un gerró de mel plenet, i se'n va i comença a minjar mel. Conque, quan ja estava ben farteta i descansà, se'n va. ¡I es rabosot!, ¡iiiiii, que suant!,⁸⁷ li diu:

–¿Raboseta, ja vens?

Diu:

–¡Sí, rabosot!

–¿Com has quedat?

Diu:

–¡Ai! ¡Bé!

–¿I qué has fet?

Diu:

–¡Pués ha fet sa creatura cristiana!

–¿I com li has posat? –li diu es rabosot.

I ella li contesta:

–¡Comenceli!

Diu:

–¡Ai!, pués bé. ¡Bonico! –i hala, es rabosot ja estava tot cansat, se'n van a retiro.

En sendemà comencen atravolta a segar, ¡i sa mateixa! Quant estaven a mitjant, o antes, li diu:

–¡Ai, rabosot, no sé açò qué passa! ¡Ja em tornen a quidrar!

–¿I qué deuen voler?

Diu:

–Pués lo mateix: que faça una creatura cristiana.

Diu:

–Pués, ai, raboseta, an això no es pot dir que no.⁸⁸

Conque ella això volia: pega mitja revolta i se'n va de cap an es gerró, ¡i vinga minjar mel!, ¡i vinga minjar mel!⁸⁹ I entretant es rabosot, ¡vinga suar!, ¡vinga segar!,⁹⁰ i s'afanyava ¡tot lo que podia!⁹¹

Conque quan sa raboseta ja estava ben farta, diu:

–Me'n vaigc a vore es rabosot com està –se'n va pac allà, i li diu:

⁸⁶ Amb èmfasi.

⁸⁷ Amb èmfasi.

⁸⁸ Clic.

⁸⁹ Amb èmfasi.

⁹⁰ Amb èmfasi.

⁹¹ Amb èmfasi.

–¡Ai, raboseta!, ¿ja vens?
Diu:
–¡Sí, rabosot! –diu–. ¡Que calor fa!, ¿eh?
Diu:
–¡Ai, no puc més!, ¡estic passat! –diu–. ¿I tu com has quedat?
Diu:
–¿Jo?, pués bé. Mira, l’ha feta cristiana.
–¿I com li has posat?
Diu:
–¡Mitgeli!
Diu:
–¡Ai, pués tamé està bé! ¡Bonico! ¡Toca!, ¡ja has quedat bé!
I hala, es rabosot, ¡vinga acabar de segar!; i ella:
–¡Aii!, ¡estic pero cansà! –conque, quant acaben, se’n van.
En san-demà, no havien ‘cabat es bancal, tornen a vore si l’acabaven. I sa raboseta, ¡de ninguna manera en tenia ganes!; i es rabosot, ¡vinga afanyar-se!, ¡vinga afanyar-se!, ¡i una suà, que no en podia més!⁹²
I ella, quant era pac allà les dotze, li diu:
–¡Rabosot, ¿pero no sents? ¡Em tornen a quidrar!
I es rabosot diu:
–¡Ai!, ¡pués voldran lo mateix!
Diu:
–¡Pués segur! ¡Me’n vaigc a vore qué volen!
Conque se’n va correguent: de cap an es gerró, i se l’acaba. ¡Se l’acaba tot! ¡I es fa més farta, que no podia!⁹³
Conque quan ja havia passat un rato gran diu:
–¡Ara me’n vaigc pac allà a vore com estan! –i es rabosot, pués estava com sempre: ¡arrendit que no podia més!,⁹⁴ i li diu:
–¡Raboseta!, ¿ja vens?
Diu:
–¡Sí!, ¡ja vinc! ¡Ja està!
–¿Com has quedat?
Diu:
–Pués com sempre: l’ha feta cristiana.
–¿I com li has posat?
Diu:
–¡Cabeli!
Diu:
–¡Pués bé està! –diu–. Pués ara, jo tamé ha acabat es bancal. ¿Saps qué farem? Mo n’anirem pac a casa.
I li diu ella, diu:
–¡A-hi ha un gerró de mel!, ¡mo’n podíem ‘nar a vore’!
I ell diu:
–Mira, ganes ja en tinc, pero, tan cansat estic que no vaig; em gita a dormir –i sa raboseta, pués allà riguent-se i descansà.
Quant es rabosot es desperta, que estava tot arrendit, se’n va de cap an es gerró, ¡i ella bones rialles! (se l’havia acabat). I li diu:

⁹² Amb èmfasi.

⁹³ Amb èmfasi.

⁹⁴ Amb èmfasi.

—¡Ara t'agarraré! ¡Ara t'agarraré i voràs tu quina palissa et dona! —¡i ella correuent!⁹⁵

Havia un cego que tenia una guitarra en terra, i ella perque es rabosot no l'agarrara, ¡correuia que ses patetes li tocaven es cul! I passa per demunt⁹⁶ de sa guitarra que es cego tenia allà en terra i li diu... ¡Tiquiting! (sa guitarra tocava), i ella diu:

—¡Balladora soc, pero no m'entretinc!

I quiento fora, ves en bona hora. Quiento dins, fes-te ben endins. Es qui s'ha alçat, s'ha cagat, i es qui no s'ha alçat, ¡bon pecat!

→INF: Marita Ripoll Sifre. FONT: avi. VEN-11/1991.

Annex 1

Sa raboseta i es rabosot

Els protagonistes són una rabosa i un rabosot. Estan segant. La rabosa s'inventa l'excusa que la criden per a assistir a tres batejos per menjar-se la mel d'un gerró que tenen. Els noms dels fillols ficticis són: *Comencelis*, *Mitgelis* i *Cabalis*. Hi ha l'episodi final de la prova de gitar-se amb la panxa al sol per veure qui s'ha menjat la mel.

(resum d'una versió abreuçada no reproduïda | INF: Ana Molines. FONT: mare [Rosario Vila]. VEN-1/1992)

Annex 2

Es gerronet de mel

Els protagonistes són una rabosa i un rabosot. Estan segant. Tenen un gerró de mel per al qui farà més faena: «I es qui acabava, es qui arribava devant, es minjava un gerró de mel (as final 'via un gerró de mel, i era pes que segava més. I es rabosot segava més». La rabosa s'inventa l'excusa que la criden per assistir a tres batejos per menjar-se la mel. Els noms dels fillols ficticis són: *Comenceli*, *Mitgeli* i *Cabeli*. Hi ha l'episodi final de la prova de gitar-se amb la panxa al sol per veure qui s'ha menjat la mel.

(resum d'una versió no reproduïda | INF: Teresa Ripoll. FONT: mare [Isabel Molines]. VEN-22/6/2008)

Annex 3

Sa raboseta i es rabosot

Els protagonistes són una rabosa i un rabosot. La informant se'n recorda de l'episodi final de la prova de gitar-se amb la panxa al sol per veure qui s'ha menjat la mel.

(resum d'una versió incompleta no reproduïda | INF: Amparo Signes. FONT: mare [Amparo Llorca]. VEN-11/1991)

Annex 4

Sa raboseta

Els protagonistes són una rabosa i un rabosot. La informant recorda el noms dels fillols (*Comenceli*, *Mitgeli* i *Cabeli*) i de l'episodi final de la prova de gitar-se amb la panxa al sol per veure qui s'ha menjat la mel.

(resum d'una versió incompleta no reproduïda | INF: Juana Soliveres. FONT: mare [Càndida Soliveres]. VEN-25/7/2019)

Annex 5

Tenim constància a través de cinc informants més la informació d'haver sentit l'argument ATU 15 (batejos ficticis, prova de gitar-se amb la panxa al sol). Destaquem dues dades interessants: el títol *Es compare llop i sa comare raboseta* (Rosa Ripoll) i *Sa raboseta* (Angelino Gisbert).

⁹⁵ Amb èmfasi.

⁹⁶ Riu.

CATALOGACIÓ

ATU 15: *The Theft of Food by Playing Godfather*. ORIOL/PUJOL 15: *La guineu, el llop i la gerreta de mel*. CAMARENA/CHEVALIER 1: *El robo de la miel simulando el papel de madrina*. CARDIGOS/CORREIA 15: *A raposa finge ir a um baptizado*. Cf. BELTRAN L. 6 [15].

VERSIONS

RT15 I Sa raboseta i es llop. RT15 II Sa raboseta i es rabosot. III Sa raboseta. RT15 IV Sa raboseta. RT15 V Sa raboseta. RT15 VI Sa raboseta i es rabosot (15 + 4). RT15 VII Sa raboseta i es rabosot (15 + 135*). Annex 1: Sa raboseta i es rabosot. Annex 2: Es gerronet de mel. Annex 3: Sa raboseta i es rabosot. Annex 4: Sa raboseta. Annex 5.

COMENTARI

Motius:

K372: batejos simulats (I, II, III, IV, V, VI, VII; Annex 1, 2, 4).

K401.1: inculpar l'innocent amb la prova de suar la mel (I, II, III, IV, VI; Annex 1, 2, 3, 4).

K 1241: el guilopo és portat a cavall (VI).

J864.1: la rabosa diu que si pogués ballaria (VII).

Les versions presenten certes diferències pel que fa a l'ambientació: treball en el camp (I, II, III, VI, VII) / espai domèstic (IV, V), protagonistes: llop / rabosa (I), rabosa / rabosot (II, III, IV, VI, VII), rabosa / cries (V). En les versions IV i V hi ha una variant del tema de la simulació dels batejos: la rabosa simula que tindrà en un futur cries (IV) o té una part de tres dies (V).⁹⁷ A diferència de l'habitual, en la versió III la guineu fa el paper de beneita.

En la tradició valenciana el tipus 15 està molt ben documentat com a argument independent (per ex., Valor, 1950, I: 52-62 [Castalla]; Bataller, 1981: 69 [Vilallonga]; ACVE, 1984b: 5-7 [Vall d'Ebo]; Baldó *et al.*, 2013 [1985]: 53-56 [la Vila Joiosa]; Bengotxea, 1988: 20 [Canet lo Roig]; Montoliu, 1987: 217-218 [Quatretonda]; Limorti/Quintana, 1998: 76-77 [El Carxe]; Martínez R., 2001: 22-26 [Picanya]; Quirant, 2001: 45-48 [Sant Vicent del Raspeig]; Estornell, 2014: 20-22 [Llutxent]; Oltra/Durà/Conca, 2015: 289 [Quatretonda]; Verdú, 2017: 125-129 [Xàbia]. Així mateix, és força habitual que aparega combinat amb altres tipus, que solen ser, sobretot, 3, 9, 122J o 136 (com pot observar-se, p. ex., en González Caturla, 1985: 181-184 [Xixona],⁹⁸ Campos *et al.*, 1995: 33-34 [Xeraco]; Roig/Roig, 1999: 101-103 [Bolulla]; Verdú, 2001: 113-118 [Almudaina]; Guardiola/Beltran, 2005: 182-183; Guardiola/Beltran, 2005: 189-193 [Bolulla]). En el corpus tarbener, es documenta el tipus 15 combinat amb altres tipus episodi de conclusió: VI (15 + 4 [*La guineu cavalca sobre el llop*]) i VII (15 + 135* [*Fox Strumbles over Violin*]). Veg. els comentaris en el tipus 135*.

Es tracta d'un dels arguments més ben representats en la tradició oral narrativa tarbenera i un dels més reconeguts. La mateixa situació s'esdevé, per exemple, a França, on és el conte d'animals més atestat (Delarue/Tenèze, 1976: 98). No debades, es un tipus representat arreu del món (Thompson, 1972: 295).

⁹⁷ En la versió de l'ACVE (1984: 5-7 [Vall d'Ebo]) el temps del part és paral·lel al de la segada.

⁹⁸ Amb la precaució que és una versió d'autor en què el tipus 15 és citat com un possible argument introductori.

TIPUS 20C

La gallina capollina

La gallina capollina estava fent-se *el monyo baix* d'un anouer i li ha caigut una anou demunt de *la capollina*. I arrancà a córrer i encontrà a compare pollastre; diu:

–¿A on vas tan correuent, comare gallina?

Diu:

–Pués me'n vaig correuent, perque estava fent-me *el monyo baix* d'un anouer i m'ha caigut una anou demunt de *la capollina*.

–¿Vols que t'acompanya?

Diu:

–¿Pega derrere! –i arranquen a córrer.

I encontren un borrego, diu:

–¿A on vas, compare pollastre?

Diu:

–*Acompanye* a comare gallina, que estava fent-se *el monyo baix* d'un anouer i li ha caigut una anou demunt de *la capollina* –i arranquen a córrer!

Diu:

–¿Voleu que vos acompanya?

–¿Pués pega derrere!

Entonces encontren un porquet, diu:

–¿A on vas, compare borrego?

Diu:

–*Acompanye* a compare pollastre, a comare gallina, que estava fent-se *el monyo baix* d'un anouer, i li ha caigut una anou demunt de *la capollina*.

Diu:

–¿Voleu que vos acompanya?

Diu:

–¿Pega derrere! –¡ah, i força!, ¡a córrer! ¡Vinga! ¡Hala!, ¡correuent!⁹⁹

Entontren una rabosa, diu:

–¿A on vas, compare porc?

Diu:

–*Acompanye* a compare borrego, a compare pollastre i a comare gallina, que estava fent-se *el monyo baix* d'un anouer, i li ha caigut una anou demunt de *la capollina*.

Diu:

–¿Voleu que vos acompanya?

Diu:

–¿Pega derrere! –¡i hala!, i arranquen a córrer. ¡I hala, correuent! I avant, avant, avant.¹⁰⁰

I arriben a un pla de castanyes. De vellanes i castanyes; tot. ¡I hala!, diu:

–Pués ací mos habitarem –diu–. ¡Hala!, pués mos ham de fer casa.

Sa gallina es treu... es 'ranca totes ses plomes i es fa una casa de plomes. Es pollastre tamé se'ls arranca, i fa una casa. Es borrego s'esquila i es fa... Es porquet fessant fessant es troba una ferradura, i se la fa de ferro. I sa rabosa es va gitar a dormir, i no se'n va fer.¹⁰¹

Conque a la nit, ¡ai!, ¡pués estava fora i volia dormir!¹⁰² i se'n va a sa casa de sa gallina.

⁹⁹ Amb èmfasi.

¹⁰⁰ Amb èmfasi.

¹⁰¹ Clic.

¹⁰² Dramatitzant, expressa el to vehement del personatge en aquest context.

¡Toc toc!
–¿Qui és?
Diu:
–¡Comare rabosa!
Diu:
–Comare rabosa, ¿qué vol?
Diu:
–Juar amb favetes a la lluneta.¹⁰³
Diu:
–Jo de nit no òbric a ningú.
Diu:
–Mira que et pixaré i et cagaré i tota casa et ‘solaré.
Diu:
–¡*Pixau* i *cagau*, que ma casa mai cau! –i es posa a pixar i cagar, i se la cala i se la minja.

A l’endemà a la nit se’n va a cas pollastre.

¡Pom pom!

–¿Qui és?

Diu:

–¡Comare rabosa!

–¿Qué vol, comare rabosa?

Diu:

–¡Juar a favetes a la lluneta!

Diu:

–¡Jo de nit no òbric a ningú!

Diu:

–¡Mira que pixaré i cagaré i tota casa et ‘solaré!

Diu:

–¡*Cagau* i *pixau*, que ma casa mai cau! –i vinga cagar i pixar, i li va assolar casa i se la va minjar.

Después se’n va a cas borrego, a l’endemà, tamé.

¡Pom pom!

–¿Qui és?

Diu:

–¡Comare rabosa!

–Comare rabosa, ¿qué vol?

Diu:

–¡Juar a favetes a la lluneta!

Diu:

–¡Jo de nit no òbric a ningú!

Diu:

–¡Mira que cagaré i pixaré i tota casa et ‘solaré! –i vinga pixar i cagar, i va solar casa, ¡i se’l va minjar!

Conque a l’endemà se’n va a cas porc, diu:

–¡Pom pom!

–¿Qui és?

Diu:

¹⁰³ A *la lluneta*: expressió del lèxic del joc que fa referència a la claror de la lluna en un carrer; a banda de referir-se a un joc concret (Monjo, 2009: 108).

–Comare rabosa.

–¿Qué vol, comare rabosa?

Diu:

–Juar a favetes a la lluneta.

Diu:

–¡Jo de nit no òbric a ningú!

Diu:

–¡Mira que cagaré i pixaré i tota casa et ‘solaré!

Diu:

–¡*Cagau i pixau*, que ma casa mai cau! –¡Vinga cagar i pixar! Pero com era de ferro, per fi se li va secar es cul; ja no en tenia més d’això. I no la va tombar.

Ara es porc va criar quatre o cinc porquets, i els-a diu (se n’anava a pasturar)... Diu:

–¡No obriu a ningú si no vinc jo –i cantava sa cançoneta:

–Obriu, obriu, fillets,
que la mare ve de pasturar
amb *les* mamelletes plenes
per a donar-vos mamar.¹⁰⁴

¡Tots correveeeeeen!,¹⁰⁵ ¡hala!, a obrir, ¡hala! I sa rabosa ho va sentir, conque un dia es posa:

–Obriu, obriu, fillets,
que la mare ve de pasturar
amb *les* mamelletes plenes
per a donar-vos mamar.¹⁰⁶

¡I tots correguent!; pero es més xicotet:

–¡No obriu, que això no és la mare! ¡Això no és la mare! –i no li varen obrir.

I quan¹⁰⁷ va arribar sa mare, pos li ho varen dir:

Diu:

–¡Pués no obriu!

Pero sa rabosa va ser lista i es va ensenyar a dir-ho igual. Conque un dia se’n va i tamé:

–Obriu, obriu, fillets,
que la mare ve de pasturar
amb *les* mamelletes plenes
per a donar-vos mamar.¹⁰⁸

¡I tots corregueent!; i es menudet:

–¡Noooooo! ¡No! ¡Que no és la mare! ¡No és la mare! –i varen obrir; i es menudet es posa baix des ribrell de pastar. I se’ls-a va minjar a tots; i a ell, pués no se’l va minjar.

¹⁰⁴ Cantant.

¹⁰⁵ Amb èmfasi.

¹⁰⁶ Cantant, amb la veu molt greu.

¹⁰⁷ *Quan* [kən].

¹⁰⁸ Cantant.

Conque com va sa mare, pués li va obrir es menudet i diu:
 –¿I es demés?
 Diu:
 –¿Es demés? –i li ho va contar, diu–: Sa rabosa ha vengut i se’l-a minjat.
 Diu:
 –Pués bé, ja me l’apanyaré jo.
 Conque a l’endemà (o a l’endespús-demà) l’encontra, diu:
 –¿Qué? –diu–. ¡Ja me s’has minjat tots es fillets!, ¿no? –diu–. ¡Pués me n’ha quedat un! –diu–. ¿I aquest, per que no te’l vares minjar?
 Diu:
 –Perque no el vaig trobar.
 Diu:
 –Pués bé, és igual –diu–. Jo sé un camp de faves –diu–, ¿vols que anem a minjar-ne?
 Diu:
 –¡Pués ‘mo-ne!
 I se’n van; diu:
 –Tu pose’t aquí, que n’hi ha més –a sa banda de baix.
 Conque anava es porquet fessant, minjant-ne minjant-ne, i en un descuit li pega fussa i la tomba dins de un barranc que havia allà as costat. I ella conforme va poder va pujar pac amunt. Es va trencar una cama, es va fer no-se-qué. I bueno, es va fer a trossos.
 I va eixir a un camí, i en això passa un cavall que anava coixo, diu:
 –¿Qué tens?
 Diu:
 –Pués tinc una punxa. M’ha estacat una punxa.
 Diu:
 –¿Vols que te la trega?
 Diu:
 –¡Eiii!,¹⁰⁹ si me la vols treure...
 Pero es posa a fer;¹¹⁰ pero tant ‘nava amb ses dents fent-la, que el va mossegar. I es cavall, ¡li pega un parell de coces!;¹¹¹ li tomba totes ses dents.
 I tota coixa i tota trencà i sense dents. I quènto enfora ves en bona hora. I s’ha acabat.

→INF: Vicent Vila Monjo. FONT: mare (Consolación Monjo Ripoll). VEN-11/1991. NOTA: Poguérem accedir a l’informant per la notícia que aquest havia explicat el conte en el context d’una plegada d’ametles davant un públic familiar.

Annex 1 **Sa gallina**

La informant recordà que la protagonista del conte era una gallina i la fórmula amb què aquesta responia a les amenaces del llop: «Cagau i pixau, pero ma casa mai cau». Considerem que el conte a què es referia devia similar a la versió precedent, basant-nos en la possibilitat d’una font comuna anterior, considerant que hi ha un parentesc directe entre les fonts de què partien els informants (eren germanes).

(dades sobre la versió / INF: *Celestina Soliveres*. FONT: mare [*Celestina Monjo*]. VEN-19/8/1997)

¹⁰⁹ Assentiment.

¹¹⁰ Fer per ‘acció de tractar d’extreure la punxa amb les dents’.

¹¹¹ Amb èmfasi.

CATALOGACIÓ

ATU 20C: *The Animals Flee in Fear of the End of the World*. ORIOL/PUJOL 20C: *La gallina i els seus companys*. CAMARENA/CHEVALIER 20C: *El fin del mundo*. Altres classificacions: 2033 (Aa/Th) *Cai uma noz na cabeça de galinha* (CAR/COR).

VERSIONS

RT20C La gallina capollina (20C + 124 + 123 + *136 + 122J). Annex 1: Sa gallina.

COMENTARI

Motius:

J1812: una nou cau damunt del cap de la gallina.

Z81: amenaçar de tombar la casa bufant.

K1832, K311.3: el llop muda la veu.

K566: llevar la punxa abans de ser menjat.

El tipus 20C es presenta com l'episodi inicial d'una versió en què es combinen diversos tipus: 20C + 124 + 123 + *136 + 122J (veg. els comentaris en els tipus 124, 123, *136). Prèviament havia estat classificat com a 2033 (Aa/Th) atenent al seu caràcter formulístic.

Ha estat escassament recopilat en les col·leccions rondallístiques valencianes: solament en coneixem la versió de Calatayud (1988: 29-34 [Vallada]). Bataller (1999: 214-216) en fa un estudi, centrant-se en el motiu de l'aparició de noms estranys per als animals, a partir de creacions morfològiques jocosos (Z21.3.1). En aquest sentit, pel que fa a la forma, en la versió tarbenera es documenta l'ús dels apel·latius *compare* / *comare* aplicats sistemàticament a tots els animals, una característica que, encara que no és exclusiva d'aquest tipus, dona sens dubte un caràcter especial a la versió.

Aquest tipus sol servir d'introducció d'altres tipus, com en la nostra versió. En l'àmbit català és habitual la combinació amb ATU 124 (Bertan i Bros, 1989: núm. 124; Amades, 1982a: núm. 354) i amb ATU 130 (Calatayud, 1988: 29-34; Quintana, 1995: núm. 51). En la versió mallorquina d'Alcover («La pomarrina», Alcover, *Aplec*, VIII: 643-651) té entitat pròpia.

TIPUS 57

ATU 57: *Raven with Cheese in His Mouth*. ORIOL/PUJOL 57: *El corb, la guineu i el formatge*. Cf. BELTRAN L. 14 [57]. Veg. els comentaris en el tipus 225.

TIPUS 106

I

Es quiento des tio Fava Groga

A sa Font Blanca¹¹² vevia un home que era fadrí. I a ses festes de Santa Bàrbera juaven al monte (que això era antes) i venia a juar. I estava dos o tres dies sense parar a sa Font Blanca. I entonces agarrava i col·locava un cabàs de garrofes pes porquets (perque antes es compraven d'estiu un porquet, i es porc gran ja el tenien aparepat). I tenia gallines i tot això.

I quan venia, endespués, domés 'ribava al Poble de Dalt,¹¹³ diu:

–Domés 'riba al Poble de Dalt ja em quidren.

Es pollastre cantava:

–¡No vindrà, noooooooooo! ¡No vindrà, noooooo!¹¹⁴

I ses gallines:

–¡Taaaaaard! ¡Taaaaaard! ¡Taaaaaard!¹¹⁵

I es coloms feen:

–¡No en quedarem un! ¡No en quedarem un!¹¹⁶ –això ho dia ell–. ¡No em quedarem un!

Es porquet xicotet fea:

–¿Qu'és-qu'és? ¿Qu'és-qu'és? ¿Qu'és-qu'és?¹¹⁷

I es gran li dia:

–¡No és res! ¡No és res!¹¹⁸

→INF: Juan Sifre Monjo. VEN-17/8/2001. A/V: veg. annex 1.

II

Es animallets

Era un home que vevia sempre a sa llometa des Correnou, d'hivern i d'estiu. I fan sa Festa des Fadrins, diu:

–Me'n vaig as poble a vore sa festa.

I allà tenia gallines, tenia coloms, tenia porcs; tenia tota classe d'animallets. Conque arriba as poble, s'ajunta amb es amics, se'n van de copes, s'anima un poquet, diu:

–¡Toca! –diu–, astanit no aniré, demà ja aniré.

Demà, quan s'alça, encara duia sa bufa des dia antes, diu:

–¡Toca!, a la nit aniré.

Conque, quan ja es fea la nit, tots es animallets el trobaven a faltat. I comença es pollastre:

–¡No vindraaaaaa, noooooo! ¡No vindraaaaaa, noooooo!

I ses gallines:

–¡Taaaaaard! ¡Taaaard! ¡Taaaard!¹¹⁹

I es coloms:

¹¹² Partida rural del terme de Tàrbena.

¹¹³ Pron. [poble'dalt] en totes les intervencions.

¹¹⁴ Imitant el cant.

¹¹⁵ Imitant l'escataineig.

¹¹⁶ Imitant el parrup.

¹¹⁷ Imitant el grunyit.

¹¹⁸ Imitant el grunyit. Pron. [nor'res] (marcant el so de la /r/).

¹¹⁹ Imitant l'escataineig.

–¡No en quedarem un! ¡No en quedarem un! ¡No en quedarem un!¹²⁰
 I es porc:… (¡Ah!, i tenia un porc gran i un porc menut: jo d’aquesta història no m’enrecorda massa.) Es porc gran, que diu:
 –¡Qué és? ¡Qué és? ¡Qué és?¹²¹
 I es menut diu:
 –¡Res! ¡Res! ¡Res! ¡Res!¹²² –perque no se’l minjara.
 ¿Està simpàtic? ¿Aqueix no el sabíeu?

→INF: Joan Ripoll Saragossa. FONT: Vicent Ripoll Saragossa (*en Vicent d’en Segondino*), 1924. VEN-9/1992. NOTA: L’informant aprengué el conte en el context de les vetlades, d’estiu, en el camp.

Annex

Es qënto des tio Fava Groga

Introducció: «Es tio Fava Groga vevia a sa Font Blanca i era fadrí. I juador. I a ses festes de Santa Bàrbera de d’hivern s’estilava molt es joc i venia a juar ací. Juaven a interés. Antes estava legalitzat tot això». El protagonista no tornava a casa perquè «estava dos o tres dies sense minjar ni béurer, sempre juant i amb lo que feen antes de festes». En tornar, «domés girava Benissalim»¹²³ sentia els seus animals cridant: amb els crits expressaven missatges de temor.

(resum d’una versió no reproduïda | NF: Juan Sifre Monjo. VEN-8/2008. Veg. RT206 1).

CATALOGACIÓ

ATU 106: *Animals’ Conversation*. ORIOL/PUJOL 106: *La conversa dels animals*. CAMARENA/CHEVALIER 106: *Conversación de animales*. Cf. RPV 21 [106].

VERSIONS

RT106 I Es qënto des tio Fava Groga. RT106 II Es animalets. Annex 1: Es qënto des tio Fava Groga.

COMENTARI

Com explica Uther «This miscellaneous type consists of various tales with imitations of animal sounds». S’inclouen, per tant, diversos arguments en què apareixen converses d’animals que s’expressen a través de mimologismes en un context determinat. Ens trobem amb un cas d’interferència de gèneres etnopoètics, com assenyalaren Delarue/Tenèze (1976: 17-31). Hi ha diverses atestacions d’aquest argument en les col·leccions folklòriques valencianes, generalment amb la trama de la queixa dels animals per l’absència dels seus amos, que s’han desplaçat per un viatge o per unes festes (p. ex., Oller/Ramon, 1994: 43-56 [Alcoi]; Bataller, 1986: 80-81 [la Vila Joiosa]; Bataller, 1997: 140-141 [el Real de Gandia]; Limorti/Quintana, 1998: 101 [el Carxe]; Roig/Roig, 1999: 56-57 [Callosa d’en Sarrià]; Bataller, 2001: 99-100 [Simat]; Ivars, 2010: 51-54 [Benissa]). Aquest és el cas de les versions tarbeneres, que coincideixen quant a la trama i pel fet de localitzar el relat en el context local. Són interessants altres versions valencianes en què hi ha trama diferent, en què destaca l’avís del pollastre de l’arribada d’un frare a un mas, com a anunci de possibles desgràcies per als animals (Bataller, 1986: 81 [Agullent]; Verdú, 2017: 79-82 [Agullent]).

¹²⁰ Imitant el parrupeig.

¹²¹ Dit de pressa.

¹²² Dit de pressa.

¹²³ *Benissalim*: partida rural del terme de Tàrbena, situada a mitjan camí entre el poble i sa Font Blanca, anant pel camí antic de Coll de Rates.

TIPUS 112

Es conill de Xortà

Pués resulta que havia un conill a Binarreal i s'atre conill estava a Xortà. Pero es conill de Binarreal resulta que, claro, com tenia molt de pienso i molt de minjar, i minjava herba anfans, i minjava herbeta fresqueta, i estava molt gord.

I un dia... Una nit¹²⁴ se'n va i entrompessa amb es conill de Xortà, i diu:

–¡Xe!, ¿tu qué fas per 'cí dalt?

Diu:

–¡Xe!, pués ací estem.

Diu:

–¿I ací qué menges?

Diu:

–¡Oi! Ací hi ha fenàs. Hi ha... ¡de tot!

Diu:

–¡Calla calla, home! ¡‘Mo-ne, ‘mo-ne pac avall! ‘Mo-ne pac avall i ja voràs minjar.

Diu:

–¿Com, minjar?

Diu:

–‘Mo-ne pac avall, pac a ses hortas de Binarreal –diu–, que allà hi ha a muntó de minjar i bo.

Diu:

–Ai, pués ‘mo-ne –pero aquell anava amb mala gana: no tenia molt de ganes d’anar.

Se'n van es dos pac avall, pac a Binarreal. ‘Pleguen a Binarreal, ¡i allà havia un taulat d’herba anfans...!¹²⁵

Diu:

–¿Veus?

Diu:

–¡Xe, açò és un magnar, açò! ¡Açò dona glòria!¹²⁶ –i comencen a sopar, es conills.

I en això, un gos, ¡guac-guac!, ¡guac-guac!, i acaçant-los derrere. I es de Xortà diu:

–Tu, si vols minjar herba anfans, minja; que jo me'n vaig pac a Xortà, que allà estic més tranquil·let.

I se'n va anar pac a Xortà i ja no va tornar a Binarreal.

→INF: Francisco Soliveres Soliveres. VEN: 9/1992.

CATALOGACIÓ

ATU 112: *Country Mouse Visits Town Mouse*. ORIOL/PUJOL 112: *La rata de pagès i la de ciutat*. CAMARENA/CHEVALIER 112: *El ratón de campo y el de ciudad*. CARDIGOS/CORREIA 112: *O rato do campo e o rato do moinho*. Cf. RPV 22 [112].

VERSIONS

RT112 Es conill de Xortà.

COMENTARI

Motius:

J211.2: preferència de la pobresa i la seguretat a l'abundó i el perill.

¹²⁴ Puntualitzant.

¹²⁵ Amb èmfasi.

¹²⁶ Amb èmfasi.

Aquest argument té una llarga tradició escrita, amb precedents clàssics, com ara en Isop (Perry, 183) i Horaci (*Sermones*, II, 6, v. 79-117). Tanmateix, compta amb molt poques versions recopilades per tradició oral, almenys aquesta és la conclusió que s'extreu a partir dels catàlegs que es dediquen a l'àrea hispànica i francesa (Camarena/Chevalier; Oriol/Pujol; Beltran L.; Delarue/Tenèze); no així, per exemple, en la portuguesa (Cardigos/Correia, 2015, I: 75-76). Pel que fa al País Valencià, Beltran L. (2007: 568-570) fa una anàlisi molt exhaustiva de l'única atestació valenciana que s'hi podia adscriure, amb les característiques formals de tradició culta (González Caturla, 1985: 201-203 [Busot]). Dins *Oltra/Durà/Conca* (2015: 294; citant Estornell, inèdit) es fa ressò d'una altra variant, amb una fórmula llatinitzant similar. La versió tarbenera correspon sens cap dubte al tipus estudiat. Es caracteritza perquè l'acció és situada en un espai reconegut en el context local, tot i que els referents ja no són vigents actualment (veg. «Estudi» 1.6.1).¹²⁷

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹²⁷ En coneixem una versió similar inèdita, recopilada a Gata: *El conill de la Rana i el conill de la Colaia* (Arxiu personal Monjo. INF: Antònia Caselles Mulet (1949); VEN-3/8/1995).

TIPUS 122A

ATU 122A: *The Wolf (Fox) Seeks Breakfast*. ORIOL/PUJOL 122A: *El llop cerca esmorzar*. CAMARENA/CHEVALIER 122A: *El lobo (zorro) busca desayuno*. CARDIGOS/CORREIA 122A: *O lobo busca pequeno-almoço*. Cf. BELTRAN L. 23 [122A]. Veg. els comentaris en el tipus 124.

TIPUS 122J

Aa/Th 122J: *Ass begs Wolf to Pull Thorn out of Foot before Eating him* (modificada en ATU 47B: *The Horse Kicks the Wolf in the Teeth*). ORIOL/PUJOL 122J: *L'ase demana al llop que li tregui una punxa*. Cf. BELTRAN L. 24 [122J]. Veg. els comentaris en el tipus 124.

TIPUS 122K*

ATU 122K*: *The Wolf as Judge*. CAMARENA/CHEVALIER 122K*: *El lobo partidor de tierras*. Cf. BELTRAN L. 25 [122K*]. Veg. els comentaris en el tipus 124.

TIPUS 123

I

Es xotets

Una volta era una cabreta que tenia set fillets: set xotets. I fea molt de fred, i volia anar a buscar llenya, i los va dir:

–Tanqueu-vos tots dins des corral i no obriu sa porta, perquè n’hi ha un llop que va per aquí, i si vos enganya, vo se minjarà –i sa cabreta se’n va anar.

I es llop, que estava mirant, domés va vore que se n’anava, se’n va anar a tocar-los sa porta. Los va tocar sa porta, ¡toc, toc!, i es més grandet diu:

–¿Qui és?

Diu:

–Soc la mareta.

Obriu, obriu, fillets,
que la mare ve de pasturar,
amb *les* mamelletes plenes
per a donar-vos mamar.¹²⁸

Diu:

–¡Aaaai!, tu no eres la mareta –diu–; la mareta té sa veueta més... més fineta –diu–.

Tu la tens molt grossa: tu eres es llop.

I es llop se’n va anar, diu:

¹²⁸ Cantant.

–Ai, ¿com els enganyaré?¹²⁹ –diu–. Ai, me’n vaig an aqueix corral, que n’hi ha molt de gallines, i que em donen ous –diu–. Perque es ous cruns fan sa veueta fineta, sa gola clara –i se’n va anar.

I es va minjar ous (una cistella de ous cruns). I quan se’n va anar, i ja tenia sa veueta més fineta:

–Obriu, obriu, fillets,
que la mare ve de pasturar,
amb *les* mamelletes plenes
per a donar-vos mamar.¹³⁰

I ja va es xotet més grandet, diu:

–¡Ai, tu no eres la mareta!

Diu:

–¿No? Tinc sa veueta ben fineta.

Diu:

–¡Ai!, ¡pero mira ses patetes negres! ¡Això és es llop! Sa mareta té ses patetes blanques.

Diu:

–Ai, pués hauré d’anar a tornar-los a enganyar –i se’n va anar a un molí i li va dir an es moliner que li donara farina per empolvar-se ses patetes. I aixina pués li se varen fer blanquetes, i ara ja se’n va anar otravolta:

Obriu, obriu, fillets,
que la mare ve de pasturar,
amb *les* mamelletes plenes
per a donar-vos mamar.¹³¹

Diu:

–¡Aaai!¹³² ¡Eres la mareta! –diu–. ¡A vore ses patetes!

Diu:

–¡Mira, mira que blanquetes!

Diu:

–¡Ai, és veritat!¹³³ ¡Obriu!

–¡Aaaai!¹³⁴ –i era es llop, i va i se’ls-a minja a tots.

Pero és més xicotet, que estava espaviladet i era tan xicutiu, es va amagar dins de sa caixeta des relonge, ¡allà ben amagadet!¹³⁵

Conque en això ve sa mare. Es va vore sa porta uberta i ja se ho va pensar. ¡Se’n va anar correguent!¹³⁶

¹²⁹ Dramatitzant.

¹³⁰ Cantant.

¹³¹ Cantant.

¹³² Sorpresa.

¹³³ Alegria.

¹³⁴ Espant.

¹³⁵ Amb èmfasi.

¹³⁶ Amb èmfasi.

–¡Ai, es meus fillets! ¡Ja se'ls-a ha minjat es llop!

Pero es menudet va eixir, diu:

–¡Qué ha passat?

Diu:

–Es llop mos ha enganyat i s'ha minjat an es germanets.

Diu:

–Pués 'mo-ne correguent a vore a on està. Segur que està a sa vora des riu.

¡Se'n varen anar correguent!,¹³⁷ i allà estava. Com havia minjat tant, pués estava adormit.

Conque sa mareta agarra una estraleta i, ¡pam, pam, pam, pam!, li obri sa panxeta i varen eixir tots es fillets:

–¡Mare, mare!¹³⁸

Diu:

–¡Hale, corregueu! Antes de que es desperta. Dugueu pedres –diu– i li omplirem sa panxa ben plena de pedres i endespués el cosirem –i això varen fer: varen omplir sa panxa plena de pedres i endespués el varen cosir.

Conque es llop, com fea calor i ses pedres aquelles encara li donaven més calor, es va despertar, tot pesat, diu:

–¡Aooooi! ¡Massa xotets m'ha minjat! ¡Ai, que ple estic i que malament! –diu–. Me'n vaig a beure an es riu.¹³⁹

Se'n va a beure an es riu; pero com ses pedres pesaven tant, va caure de cap i es va anfuelgar. I sa mareta, que estaven mirant-ho de darrere un abre (una soqueta de un arbre), tota contenta:

–¡Hale, ja no mos destorbarà més! ¡Ja no mos farà més maldats!

I quiento acabat, per *la* ximenera ha volat.

→INF: Maria-Lluïsa Mascaró Monjo. VEN-9/1992.

II

Ses cabretes

[Una volta era una cabra que tenia set cabretes, i cade volta que se n'anava a pasturar dia a ses cabretes:]¹⁴⁰

–¡Hala! ¡No obriu a nengú!, que vindrà *el lobo*, i jo me'n vaig a pasturar –i se n'anava.

Venia, tocaven a sa porta:

–Cabretes, obriu,
que la mare ve de pasturar
amb *les* mamelletes plenes
p'a donar-vos de mamar.

Diu:

–¡No, no!, ¡que sa nostra mare té sa veu més refinà! –es llop se'n tornava.

En sendemà tornava:

¹³⁷ Amb èmfasi.

¹³⁸ Dramatitzant.

¹³⁹ Amb èmfasi.

¹⁴⁰ L'inici del conte no es va poder enregistrar: es va apuntar a mà.

–Cabretes, obriu,
que la mare ve de pasturar
amb *les* mamelletes plenes
p'a donar-vos de mamar.

–¡No, no!, ¡que la mare té *la* veu més fina!
Se'n va es llop, se'n va a una... [...] ¹⁴¹ com un molí, i es menja ¡toooots es ous que
havia en es galliner! ¹⁴² I se li va fer sa veu fina.

–Cabretes, obriu,
que la mare ve de pasturar
amb *les* mamelletes plenes
p'a donar-vos de mamar.

Diu:

–¡Ei!, ¹⁴³ pués sí que té sa veu fineta, sí –diu–. Pero tu... ¡Mostra-mos *la* pateta! ¹⁴⁴ –i
los mostra sa pateta.

–¡A vore s'atra pateta! ¹⁴⁵

–¡S'atra pateta? –diu–.

–¡No! ¡Ma mare té una pateta blanca; i tu no la tens!

Ja se n'ha anat, se n'ha entornat as molí: va posar sa pateta dins d'un sac de farina i
se'n torna.

–Cabretes, obriu,
que la mare ve de pasturar
amb *les* mamelletes plenes
p'a donar-vos de mamar.

–¡A vore *la* pateta!

¡Pum!, los mostra sa pateta.

–¡Sí que és, sí!

I obrin sa porta i, ¡pum!, es llop se'ls-a menja a tots.

¡Tots menos es més xicutiu de tots, de tots!, ¹⁴⁶ que es va amagar baix de un ribrell; i
es *lobo* no el va trobar.

‘Xò arriba sa mare:

–¡Ai, es meus fillets! ¡Ai, es meus fillets! ¹⁴⁷

Diu:

–¡Mare, jo estic baix *del* ribrell! ¹⁴⁸

Diu:

–¡Aiiii! ¹⁴⁹ ¡I qué ha passat?

¹⁴¹ Clic, expressió de dubte.

¹⁴² Amb èmfasi.

¹⁴³ Assentiment.

¹⁴⁴ Dramatitzant, amb la veu més aguda.

¹⁴⁵ Dramatitzant, amb la veu més aguda.

¹⁴⁶ Amb èmfasi.

¹⁴⁷ Amb to planyívol.

¹⁴⁸ Dramatitzant, amb veu més aguda, en veu baixa.

¹⁴⁹ Sorpresa.

Diu:

–Pués mira –i li ho va contar, diu–: Ha vingut *el lobo*, mos ha mostrat sa pateta...

Diu:

–Pués bé.

[...] ¹⁵⁰ Ja se n'ha anat sa cabreta i es cabritet, *anda que andarás, anda que andarás*, i propet de un pou es veuen es *lobo* ¡panxes amunt!: ¹⁵¹ com s'havia menjat sis cabritets, estava ¡tot pleeeee! ¹⁵² Panxa en amunt: –¡Ouffff! –no podia resistir-ho, ¡adormit com un troooonc! ¹⁵³

Ja se n'ha anat sa cabreta, li ha ubert sa panxa, li ha tret es cabridets. ¡Li han omplit sa panxa de pedres! ¹⁵⁴ i li ho han cusit.

Es *lobo* quan s'alça, ¡que set! ¡Ai, que set! ¹⁵⁵

–¡Ai! ¹⁵⁶ –diu–, ¡pués beuré *del* pou!

Pero, com duia tanta pedra, sa pedra va pesar més que ell: cau dins des pou i ja no va poder eixir. I es varen salvar. Ja no en sé més.

→INF: Ana Molines Vila. VEN-3/1992.

III

«Obriu, fillets»

Era una cabreta que tenia cinc xotets i se'n va anar a pasturar. I havia un llop. I es volia minjar es xotets.

I ella els-a tancava dins des corral i els-a dia... Quan 'nava els-a dia:

–Obriu, obriu, fillets,
que la mare ve de pasturar,
amb *les* mamelletes plenes
per a donar-vos a mamar. ¹⁵⁷

¡Obriu, que és la mare! ¹⁵⁸

–A vore, mostra-mos sa pateta ¹⁵⁹ per baix. ¡Sí! –li obrien.
Endespués va anar es llop, ¡ohhh!:

–Obriu, obriu, fillets ¹⁶⁰ –com fea sa veu grossa... –
que la mare ve de pasturar
amb *les* mamelletes plenes
per a donar-vos a mamar.

¹⁵⁰ Clic.

¹⁵¹ Amb èmfasi.

¹⁵² Amb èmfasi.

¹⁵³ Amb èmfasi.

¹⁵⁴ Amb èmfasi.

¹⁵⁵ Amb èmfasi.

¹⁵⁶ Assentiment.

¹⁵⁷ Cantant.

¹⁵⁸ Dramatitzant, amb veu més aguda, amb to de molta alegria.

¹⁵⁹ Dramatitzant, amb veu més aguda.

¹⁶⁰ Cantant, amb una veu molt greu.

¡Ohhh!, i es borreguets.¹⁶¹

–¡No, no! ¡Tu no eres! ¡Tu eres es llop! Que ma mare té *la* veu fineta.

Diu:

–¡Pués ara voràs! –se’n va i minja bacallar. Es va minjar tres o quatre bacallars per fer-se... I se li va fer sa veu fina.

–Obriu, obriu, fillets, [...]
que la mare ve de pasturar,
amb *les* mamelletes plenes
per a donar-vos a mamar.¹⁶²

¡Obriu, que és la mare!¹⁶³

Diu:

–¡A vore, mostra-mos *la* pateta!¹⁶⁴ per baix –diu–. ¡No, no!, que la mare la té blanca; tu la tens negra.

Se’n va a casa des moliner:

–Done’m una saca de farina –per fer-se sa pateta blanca.

¡I es va fer tot blaaaanc!¹⁶⁵ I els-a va enganyar. Es pensaven que era sa mare i ells varen obrir, ¡i se’ls-a va minjar a tots!¹⁶⁶ Pero en va quedar un amagadet derrere des setrill (mira quin puesto més bo).

Va quedar amagadet i va anar sa mare i comença a plors, i aquell, diu:

–¡Ooooooi!, ¡s’ha minjat a tots es germanets!

Diu:

–Pués dus unes estidores, gulla i fil i ja voràs.

Se’n van, i com estava tan cansat (tan fart),¹⁶⁷ es rabosot¹⁶⁸ estava dormint, se’n va i li talla sa panxa i li treu es xotets. Estaven vius. Els-a treu tots i li ompli sa panxa de pedres. Aquell no es va enterar. Li ho va cosir (és un qüento, clar), i es va despertar:

Diu:

–¡Ai, que fart estic! ¡Ai! Me’n vaig a... ¡Ai, que set!¹⁶⁹

Se’n va anar a béurer i va càurer dins des riu i es va morir.

→INF: Teresa Ripoll Molines. FONT: mare (Isabel Molines Mascaró). VEN-22/6/2008.

CATALOGACIÓ

ATU 123: *The Wolf and the Kids*. ORIOL/PUJOL 123: *El llop i les cabretes*. CAMARENA/CHEVALIER 123: *El lobo y los cabritillos*. CARDIGOS/CORREIA 123: *O lobo e os cabritos*. Cf. BELTRAN L., 26 [123].

¹⁶¹ Lapsus per *xotets*.

¹⁶² Cantant.

¹⁶³ Dramatitzant, amb veu més aguda, amb to de molta alegria.

¹⁶⁴ Dramatitzant, amb veu més aguda.

¹⁶⁵ Amb èmfasi.

¹⁶⁶ Amb èmfasi.

¹⁶⁷ Rectifica.

¹⁶⁸ Lapsus per *llop*.

¹⁶⁹ Dramatitzant.

VERSIONS

RT123 I Es xotets. RT123 II Ses cabretes. RT123 III «Obriu, fillets». (veg. RT20C, RT124 II)

COMENTARI

S'observa una diferència quant al plantejament narratiu entre el tipus 123 quan es presenta com un argument independent (versions 123 I, 123 II, 123 III) o presentat com un episodi combinat amb altres tipus (versions 20C, 124 II).

En el primer cas s'observen la majoria dels elements característics del tipus (seguim el catàleg Delarue/Tenèze: 123 *Le loup, la chèvre et ses chevreaux*): I. A1 (eixir per menjar), B2a (no obrir sense contrasenya); III. A, B1, B2, C (atacs infructuosos perquè és reconegut, busca de pal·liatius), III.² A, B2, B5 (tercer atacat, cries menjades excepte una); IV. B5, B6, B7 (obrir la panxa oberta, omblir de pedres, llop ofegat). Les diferències estan en el nivell dels detalls: mitjà per a fer més fina la veu (ous, bacallà), indret on s'amaga el cabrit petit (caixa del rellotge, llibrell, darrere del setrill), lloc on s'ofega el llop (riu, pou). La presència d'un objecte com la caixa del rellotge deu representar un record de les versions escrites (p. ex, Grimm, Calleja), pel seu caràcter insòlit en el context de la comunicació dels contes (altres alternatives que trobem en les versions valencianes són un cossi, un banc de cànters).

Presenten una estructura similar les versions valencianes adscrites a aquest tipus; p. ex., ACVE, 1986: 31-32 [Vall d'Ebo]; Montoliu, 1987: 228-229 [Quatretonda]; Oller/Ramon, 1994: 37-44 [Alzira]; Diéguez *et al.*, 1999: 35-39 [Benidorm, Quatretondeta]; Roig/Roig, 1999: 60-61 [la Nucia]; Roig/Roig, 1999: 148-149 [Callosa d'en Sarrià]; Roig/Roig, 1999: 171-172 [Bolulla]; Quirant, 2001: 11-14 [Sant Vicent del Raspeig]; Buades, 2003: 81-82 [Sant Joan d'Alacant]; Guardiola/Beltran, 2005: 169-171 [Bolulla]; Gascó, 2011: 31-34 [Beneixama]. En altres versions, es documenta un acabament amb un element divers: IV. A (el llop és convidat per fer-lo caure en un parany); en algun cas el llop vomita les cries (p. ex. Baldó *et al.*, 2013 [1985]: 67-72 [la Vila Joiosa]; Limorti/Quintana, 1998: 69-70, 110-111, 113-115¹⁷⁰ [el Carxe]; Cortés, 2010: 23 [Aras de los Olmos]).¹⁷¹ En Bernabeu (1984: 238-239 [Castalla]) apareix un final diferent, amb la mort del llop a pedrades.

En canvi, en les versions en què el tipus apareix combinat amb altres, hi ha una simplificació d'elements:

20C: I. A1, B2a; III. A, B; III.² A, B2, B5. En el motiu K1832 hi ha la variant del canvi per imitació.
124 II: I. A1, B2a. III. A, B2; III.² B3 (el llop no es menja les cries).

Un altre element diferencial d'aquestes versions són els personatges agredits: en aquest cas, són una truja i els seus porcells.

Sol ser molt característic de totes les versions la presència d'una fórmula cantada, que, en la trama, serveix de contrasenya perquè els animalets reconeguen la mare. Aquest element ha estat recopilat en diversos cançoners valencians, exempt del seu marc narratiu (p. ex., Olmos, 1950: 53; Seguí, 1973: 199-205; Seguí, 1980: 48).

¹⁷⁰ Aquesta versió apareix combinada amb el tipus 136.

¹⁷¹ Coneixem altres versions inèdites amb aquest mateix element, procedents del Pinós (Arxiu personal Monjo. INF: Isabel Benavente, VEN-28/8/1994) i Fuenterrobles (Arxiu personal Monjo. INF: Crisanto Solaz. Facilitada per Fermín Pardo).

TIPUS 124

I

«Pixau i cagau»

Açò era un llop, una raboseta, un porquet i una gallineta. I estaven tots, pués, mirant el temps, que estava un dia aixina... Fea lleig. I estaven mirant el temps. I en això es posa a tronar. Tots se n'havien 'nat junts; pero al posar-se a tronar sa raboseta va dir:

–¿Voleu que mos fem una caseta perque si plou que tinguem cubert? ¡Ací no n'hi ha cubert!

I es llop diu:

–¡Ai, jo no! –com es llop era un malfaenerot.

Pués sa raboseta es va llevar sa pelleta (o es pelet), i es va fer una caseta. Sa gallineta diu:

–¡Ai, pués jo també! –es va llevar ses plometes i tamé se'n va fer una.

I es porquet diu:

–¡Ai!, ¿i jo?

Pués fussant fussant es va trobar una ferradureta i també se'n va fer una.

I com més, més... Com més anava més s'agarrava el temps i més trons i més borrasquina i més ploure. I es posa a ploure i de fort. I es llop estava ja arremulladet i no sabia a on pegar, i se'n va a sa caseta de sa gallineta. (Ses casetes totes eren xicotetes, perque se'ls-a havien fetes per cadegú.) I se'n va a sa caseta de sa gallineta, diu:

–¡Gallineta, obri'm! ¡Ai, obri'm, que estic gelat i que estic banyat, plou i trona!
¡Sisquera obri'm!¹⁷²

Diu:

–¡Ai, no cabem! ¡Sa caseta és xicoteta! –diu–. ¡Mira! ¿i tu per que no te'n fees una?
¡Mosatros mo l'ham feta i tu no te n'has vollgut fer. I mosatros ham peleat per fer-mo-la! ¿i ara qué? ¡No cabem tots!

Diu:

–Mira que pixaré i cagaré i tota casa et 'solaré.

Diu:

–¡Pixau i cagau! ¡Pixau i cagau, que ma casa no cau!

Pero claro, era de plometes, ¡tant va pixar, tant va cagar!: es va minjar sa gallineta. Después se'n va a sa caseta de sa raboseta:

–¡Raboseta, obri'm! ¡Ai, que estic gelat i estic banyat! ¡Sisquera obri'm!¹⁷³

Diu:

–¡Quan mo l'ham feta, sa caseta, et burlaves! ¿i ara per que...? ¿Qué vas a buscar?

–¡Pués mira que m'ha minjat sa gallineta i si no m'obris pixaré i cagaré i tota casa et 'solaré!

–¡Pixau i cagau, que ma casa no cau! ¡Pixau i cagau!

Pero va pixar i va cagar i li la va assolar, i es va minjar sa raboseta.

Después se'n va an as porquet:

–¡Porquet! ¡Ai, obri'm, obri'm, que estic gelat i ací estic jo a soles ploguent! I ara prompte parará. Pero és que estic banyat.

Diu:

–¡Mira! ¡T'han dit de fer caseta i tots se l'han feta, i tu no te l'has vullguda fer!

Diu:

¹⁷² Amb to de prec planyívol, dit lentament.

¹⁷³ Amb to de prec planyívol, dit lentament.

–¡Mira que me'ls-a minjat i ara te se minjaré a tu! ¡Perque pixaré i cagaré i tota casa et 'solaré!

Diu:

–¡Pixau i cagau, que ma casa no cau! –i va pixar i va cagar, i no li la va assolar.

Conque quan va passar i va eixir es sol (que ses tronades fan això), diu... Es porquet diu:

–Mira, no t'ha pogut obrir en casi que vullguera, perque sa caseta era menuda: no cabíem es dos. Pero ara jo ixc i siguem amics. Ara ja ha eixit es sol i no té que ploure més i 'mo-ne. Jo sé un bancal... Jo sé un bancal carregat de faves i 'mo-ne a minjar faves.

Diu:

–¡Ai, pués 'mo-ne! –i se'n van.

Se'n van, i era un bancal que estava a la plena de faves.

Diu:

–Mira, tu que eres més major ves per sa vora, jo aniré per dalt –i varen 'nar minjant minjant. I quant estava men¹⁷⁴ enfundat li va pegar un espentó i el va tirar marge avall. I es rabosot aquell (es llop), se'n va anar xillant i maleint, que l'havia tirat marge avall.

Diu:

–¡Jo no vullc ensaber-me'n res! –diu.

I anant anant, s'encontra amb una haqueta que es trevia una punxa.

Diu:

–¡Qué fas?

Diu:

–Em trec una punxa i no puc. ¿Vols treu-me-la?

Diu:

–Sí.

Es veu que li va pegar alguna punxadeta forteta i s'haqueta li va pegar una coç. ¡I tamé se'n va anar calent! Se'n va anar tot baldat pac avall.

Conque después s'encontra dos bous que estaven partint-se un bancal (dos bous que es partien un bancal) i es dos volien sa mateixa part. I un tros era millor i s'atre tros era més fluix.

Diu:

–Pués mira, si tu mo'ho vullgueres partir...

Diu:

–¡Pués jo vo'l partiré! Pero hau de fer lo que jo vos diré. Jo em posaré enmig, i es que més prompte aplegarà, tindrà sa part que és sa millor –i aixina ho varen fer.

–¡Hala! ¡A la una, a les dos i a les tres! –i arranquen a córrer es dos a la una i casi casi l'aplaten. Un d'ací i s'atre d'allà li varen fer una tupà men forta cadegú. I entonces sí que se'n va anar ja calent i cuent.

Diu:

–¡Me'n vaig i ja no vull ensaber-me'n res de vosatros! ¡Me'n vaig a ses penyes de s'Ombria per no vore-vos ja més! ¡I allà passaré la vida! –que si no ha vengut, encara està allà.

→INF: Carme Soliveres Sifre. FONT: pare (Joan Soliveres Monjo). VEN-5/11/1994. A/V: veg. annex 1.

¹⁷⁴ *Men per ben.*

II Sa cotxineta

Era [una cotxineta], un pollastre i un borrego | i se n'anaven junts a pasturar, i sa cotxineta tenia porquets, i els-a va dir:

–Jo vull fer-me una caseta.

I es borrego diu:

–¡Aaaai!¹⁷⁵ Jo, demunt d'un manoll de brossa; estic massa cansat, no puc fer-me una caseta.

I es pollastre:

–Jo, demunt d'una rama; també estic massa cansat.

I [sa cotxineta], | quan minjaven, per la terra buscant, tots es ferrets i totes ses maderes i tot lo que trobava se ho enduia per fer-se una caseta. |

Conque se n'anava a pasturar. Se n'anava a pasturar i tancava sa caseta, i quan tornava els-a cantava:

–Obriu, obriu, fillets,
que la mare ve de pasturar,
amb *les* mamelletes plenes
per a donar-vos mamar.¹⁷⁶

I es llop pués es veu que va anar una nit per vore si podia entrar, i no va poder entrar. Mentres es va menjar es pollastre, després es va menjar es borrego, i després 'nava a... Pero sa mare des porquets los va dir:

–Que vinga es qui vullga; no obriu a ningú.

I sa... I un dia de tantes, que ella se'n va anar a pasturar, pués va anar es llop. Es va ensenyar sa cançó i cantava:

–Obriu, obriu, fillets...

Pero fea una veu ¡tan grossa!,¹⁷⁷ que ells... Un diu que volia obrir, pero es atres:

–¡No!, ¡que aqueixa veu no és sa veu de la mare!

I va fer alamon de visites i li dia:

–¡Cotxineta, obri'm, que plou i neva i fa mal temps!¹⁷⁸ –i ella lo que volia era minjar-se es porquets.

I ella li va dir:

–¿I tu, quan fea calor qué fees? ¿Et solejaves? Pués ara banye't.

Pero jo ja no en sé més: no sé si era més llarg o no. Bueno, lo que em pensa que sa cotxineta va poder criar es porquets i es llop es va avorrir d'anar i no va tornar més. I va criar es porquets. Vull dir que lo atre se ho va minjar, pero a ells no va poder. Pero no sé si sarà més llarg.

→INF: Maria Ripoll Pont. VEN-11/3/1992.

¹⁷⁵ Amb to de desgana.

¹⁷⁶ Cantant.

¹⁷⁷ Amb èmfasi.

¹⁷⁸ Dramatitzant, amb to prec llastimós.

III

Es porquets

Eren tres porquets, i un va fer una caseta de herba | (de palla), un altre la va fer de terra i s'atre la va fer de brics. I es menudet em pensa que se la va fer de brics.

I resulta que es llop va, ¡toc, toc, toc!

–¿Qui és?

Diu:

–Es llop –diu–. ¡Obri la porta!

Diu:

–¡No, no!, que jo no vuc obrir-te.

–Mira que et duc caramel·los i et duc coses bones.

–¡No, no!

–Pués mira que pixaré i cagaré i la caseta t'assolaré.

I es porquet li dia:

–Pixau i cagau, que la meua caseta mai cau.

→INF: Llúcia Molines Guerri. VEN-20/9/1997. NOTA: Versió incompleta, conté de manera resumida una part del primer episodi.

Annex 1

«Pixau i cagau»

Versió força similar a RT124 I. En destaquem una variant de la fórmula: «Pixau i cagau, que ma casa mai cau».

(dades sobre la versió | INF: Carme Soliveres Sifre. A/V: VES-e/1982 [veg. 124 I]).

CATALOGACIÓ

ATU 124: *Blowing the House In*. ORIOL/PUJOL 124: *La casa de plomes*. CAMARENA/CHEVALIER 124: *Las casas derribadas con solo soplar*. CARDIGOS/CORREIA 124: *Os Três Porquinhos*. Cf. BELTRAN L. 27 [124].

VERSIONS

RT124 I «Pixau i cagau» (124 + *136 + 122J + 122K*). RT124 II Sa cotxineta (124 + 123 + 280A). RT124 III Es porquets (124). Annex 1 «Pixau i cagau» (124 + *136 + 122J + 122K*). (veg. RT20C)

COMENTARI

Les diferents versions que adscriuim al tipus 124 representen una successió d'episodis que es corresponen a diversos tipus, que formen, com hem vist en l'apartat anterior, una estructura narrativa de cadena (seguint el terme de Krohn,¹⁷⁹ com sol ser característic en les rondalles d'animals.

El primer episodi presenta els elements característics del tipus 124 (seguim el catàleg Delarue/Tenèze: 124 *Le loup et les trois animaux dans leurs petites maisons*): I. A (tres animals protagonistes: rabosa, gallina, porc [124 I] / borrec, pollastre, porc [124 II] / tres porcs [124 III]); II. A7, A10 (construcció de dos casetes amb materials lleugers i una amb sòlids); B5, B6 (el llop assola les casetes fluixes i devora els animals: motiu Z81). És característica la fórmula d'amenaça del llop fent al·lusió a aspectes escatològics, com sol ser habitual en les versions d'altres col·leccions. Es tracta, sens dubte d'un recurs per a atreure l'atenció dels oients infantils, pel que fa als particularismes morfològics, veg. «Estudi» 3.2.2.

Tot i que ocasionalment el tipus 124 es documenta com a argument amb entitat pròpia (p. ex., Montoliu, 1987: 213-214 [Quatretonda]), en la tradició valenciana sol ser habitual la combinació d'aquest tipus amb

¹⁷⁹ Delarue/Tenèze, 1976: 56.

136 (veg. p. ex., Montoliu, 1987: 236-237 [Quatretonda]; Bengotxea, 1988: 20-21 [Canet lo Roig]; Carrillo, 2004: 159-164 [la Romana]; Beltran, 2011: 260-261 [la Vall d'Ebo]; Verdú, 2018: 113-119 [Alcoi]).

En la versió I apareix un episodi que provisionalment cataloguem com a *136, proposant la consideració d'aquest subtipus (veg. els comentaris en el tipus 136).

En la versió I es documenten dos episodis que han estat catalogada dins els tipus 122J¹⁸⁰ (motiu K566: extreure una punxa) i 122K* (motiu K.579.5.1: fer de partidor de terres). Sol ser habitual que aquests arguments formen part d'una cadena d'episodis, que ha estat catalogada amb el número 122A (*The Wolf [Fox] Seeks Breakfast*) en el catàleg ATU. Pujol (2013: 313-329) dedicà un estudi monogràfic a aquesta rondalla en la tradició catalana i n'analitzà els elements que configuren argumentalment els diferents episodis. Podem concloure que en una part de les versions valencianes atestades per la bibliografia es documenten totalment o parcialment els episodis inicials (I: bon auguri, II: rebuig de menjar obtingut sense dificultat): Llorens, *ap.* Borja, 2016a: 94-97 [Bolulla]; Bataller, 1981: 65-66 [Marxuquera]; Melià, 1981: 43-48 [Vilafranca]; Escuder, 1983: 97-98; Montoliu, 1987: 232-233 [Quatretonda]; Bataller, 2001: 111-114 [Beniarrés]; Guardiola/Beltran, 2005: 181-182 [Bolulla]; Verdú, 2018: 93-97 [Alcoi]. Així mateix pot donar-se el cas que es manifeste aquest tipus sense els elements inicials (veg., p. ex., les versions de Bataller, 1981: 65-66 [Marxuquera]; Verdú, 2006: 63-66 [Bolulla]); o que se'n manifesten episodis concrets en una combinació de tipus diversa, com succeeix en la versió RT20C del nostre corpus (paral·lelament, veg., p. ex., Verdú, 2001: 113-118 [Almudaina]: 3 + 122J + 15) o, fins i tot, com a episodis aïllats (p. ex., Torres/Giménez, 1993: 11-12 [Llaurí]: 122J). En el cas de la versió RT124 I, hem considerat que s'hi combinen els tipus 124 (*La caseta de plomes*) i el tipus 122A (*El llop cerca esmorzar*), acceptant que aquest darrer es manifesta per una cadena de dos episodis característics d'aquest tipus (122J + 122K*), seguint bàsicament l'anàlisi esmentat de Pujol.

En la versió II el tipus 124 es combina amb 123 (veg. els comentaris en els tipus 123) i amb 280A (*The Ant and the Cricket*). En aquesta versió solament apareix parcialment aquest argument: el darrer episodi, amb la frase moralitzant, plenament adaptada al context de la trama. Es tracta sens dubte d'un argument força difós en la tradició escrita faulística, que es remunta a l'antiguitat clàssica amb Isop (Perry, 112). Tanmateix no podem assegurar que hi haja darrere necessàriament una font escrita. És cert que ha estat poc atestat en la tradició oral catalana (ORIOL/PUJOL en documenten solament una versió oral en l'àmbit catalanòfon); tanmateix té una relativa presència en altres àmbits (p. ex., Hernández documenta 4 versions a Múrcia; Cardigos/Correia, 11 versions en portuguès).

¹⁸⁰ Seguim Oriol/Pujol i Beltran L. pel que fa als criteris de mantenir el número antic AT.

TIPUS 125

Es borreguet de Casivanyes i es gatet de Picassàries

Pués es borreguet de Casivanyes i es gatet de Picassàries. Es borreguet se n'anava a minjar-se s'herba des tio Minyó (de s'horta des tio Minyó –és del cap¹⁸¹ d'allà). I es gatet furtava tot es racapte d'allà: des tio Parra, des tio Tendero, de tot aquell dellò (vainat). Es fea¹⁸² es racapte. I anaven a beure es dos a sa font des Taronger.¹⁸³

I un dia pués allà se ho contaven, això, lo que havien fet, diu:

–Jo li furta s'herba an es tio Minyó.

Diu:

–Jo es racaptes de per aquí.

Diu:

–¡Escolta! ¡Tenim molt de pecat!¹⁸⁴ –diu–. ¿Vols que mo n'anem a confessar-mos a Roma?

Diu:

–¡Pués ai, 'mo-ne a confessar-mos a Roma!¹⁸⁵ –i se'n van.

Se'n van i pes camí es troben un cap de llop. I ells duien un sac i agarren es cap de llop i el posen dins des sac. I es compare borrego (es borrego era «compare borrego») agarra es sac, se'l tira as coll, i au, se'n van es dos.

Conque se'ls-a va fer de nit, varen vore un llumet, diu:

–¡Mira, allà hi ha un llumet! ¡'Mo-ne a quedar-mos allà!

I aquell llumet eren una cova de llops que estaven minjant-se una paella. Una cova de llops. Conque varen 'ribar allà, diu:

–¿No teniu posà per mosatros?

Diu:

–¡Sí! ¡Nada, sopeu amb mosatros!¹⁸⁶

I es gat diu:

–No, mosatros duguem racapte derrere.¹⁸⁷

I li diu an es borrego, diu:

–¡Compare borrego, trau *el* cap de llop més gros que hi ha! –i domés en hi havia un–. ¡Treu *el* cap de llop més gros que hi haigga!¹⁸⁸

I aquell el treu.

Diu:

–¡Eixe no, home! ¡Un altre!

I aquell torna a fer¹⁸⁹ es sac, i en treu un atre.

Diu:

¹⁸¹ Es refereix la informant al caràcter «inventat» d'aquest conte («tret del cap»). Cal entendre que la font de la nostra informadora no va inventar aquest relat catalogat internacionalment; encara que sí que va poder tenir la iniciativa personal d'adaptar-lo al seu entorn, aportant-hi elements reconeguts pels oients.

¹⁸² *Fer-se* 'menjar-se'.

¹⁸³ La rondalla s'ambienta entre les partides de Casivanyes i Picassàries, amb l'esment dels propietaris reals de terres o cases en el temps que la narradora va aprendre el conte (circa 1933).

¹⁸⁴ Amb èmfasi.

¹⁸⁵ Amb entusiasme.

¹⁸⁶ Amb afabilitat.

¹⁸⁷ Parlant amb un to de perdonavides en el diàleg davant dels llops.

¹⁸⁸ En l'original, *que haigga* (veg. «Estudi» 2.1.1.3).

¹⁸⁹ *Fer* 'obrir'.

–¡Tampoc! –diu—. ¡Dus! ¿Jo ho faré!

I es gat, agarra es sac, li pega un menejó i treu, pués, es mateix: no n’hi havia més que un. I el treu, i es llops es varen mirar, diu:

–¡Guardi’t! –diu—. ¡Aquestos han descaputxinat alguna cova de llops! –diu—. ¡‘Mo-ne, ‘mo-ne! –i agarren i peguen a fugir.¹⁹⁰

Peguen a fugir i es queden es compare borrego i es compare gat, i es volen¹⁹¹ sa paella. Tota la nit varen dormir en grande, es llops ja se n’havien anat.

I a l’endemà de matí, es gatets ja saps tu que es renten sa careta aixina amb sa pateta. [gest]¹⁹² I estava allà en es solet, rentant-se sa cara.

I es llops estaven més lluny, i un llop va dir a un altre llop:

–¡Toca, ves veges si ja se n’han anat!

I aquell se’n va a vore si se n’havien ‘nat, i es veu que fea aixina, que es rentava. I se’n va, diu:

–No se n’han anat –diu—. Encara estan allà –diu– i em quidraven –diu—. Ells lo que volen és volar-mos. ¡‘Mo-ne, ‘mo-ne!

I varen pegar a fugir, i tota la vida han estat es gat i es borrego allà, en aquella cova.¹⁹³ ¿Qué et penses, eh?

→INF: Isabel Ripoll Molines. FONT: cosí (Joan Ripoll Molines, 1920). VEN-27/8/2003. NOTA: Pot llegir-se una altra versió procedent de la mateixa informant dins Diéguez *et al.* (1999: 161-163), que reproduceix BELTRAN L. (29).

CATALOGACIÓ

ATU 125: *The Wolf Flees from the Wolf-head*. ORIOL/PUJOL 125: *El llop s’espanta*. CAMARENA/CHEVALIER 125: *Los lobos huyen de una cabeza de lobo*. CARDIGOS/CORREIA 125: *O lobo foge ao ver a cabeça de outro lobo*. Cf. BELTRAN L. 28 i 29 [125].

VERSIONS

RT125 Es borreguet de Casivanyes i es gatet de Picassàries.

COMENTARI

En el catàleg Delarue/Tenèze s’integren els elements que defineixen els tipus 125 i 130 en el mateix apartat. De fet hi ha diversos elements en comú i són freqüents les versions mixtes. Aquests autors consideren la variant en què es fan fugir uns llops d’una cova més arcaïtzant que la que es fan fugir uns lladres d’una casa (1976: 96). La particularitat del tipus 125 és el motiu K1715.3 (un cap de llop espanta els llops).

En l’índex Oriol/Pujol es registren escasses mostres d’aquest tipus en l’àmbit català: 4 a Catalunya, 1 a la Franja, 1 al País Valencià (de la mateixa informadora de la versió que presentem ací) i una al Carxe. La versió tarbenera presenta diversos elements de localització de l’argument en un context local, amb referències a personatges que visqueren durant la primera meitat del segle XX. Tot i que solament hem pogut registrar una versió, s’ha pogut documentar en entrevistes a subjectes nascuts entre 1935 i 1945 que aquest argument havia estat al·lomon més estés. La versió 130 (annex II) és un cas d’hibridació entre dos arguments –125 i 130– que la informant coneixia de dos fonts familiars diferents (àvia i cosí).

¹⁹⁰ Pega una palmada.

¹⁹¹ *Volar* (pron. [b]olar) ‘menjar’ (veg. «Estudi» 2.3.1).

¹⁹² Imita amb mímica el gest que fan els gats.

¹⁹³ Pega una palmada.

TIPUS 130

I

Es burro

Una volta era un burro que no podia treballar i s'havia fet vell. I s'amo... (¿vols que te'l conta de sa?) i s'amo, pués el volia matar, perque era tan vell que no podia treballar. Que el volia matar. I es burro ho va sentir. Pero volia matar-lo per aprofitar sa pell.

I es burro ho va sentir i se'n va. I al cap de un poquet, *anda que andarás, anda que andarás*, encontra un gos que:

–¡Guaaaac! ¡Guaaaac! ¡Guaaaac! ¡Guaaaac!

Diu:

–¿Per que lladres?

Diu:

–Perque no puc agarrar... Ja m'ha fet vell i no puc agarrar conills i s'amo em vol matar.

Diu:

–A mi tamé em passa això. Puja a cavall.

Anda que andarás, anda que andarás, encontra un gat:

–¡Mieu! ¡Mieu! ¡Mieu!

–¿Per que meules?

Diu:

–Pués mira: m'ha fet vell i no puc agarrar rates i s'amo em vol matar. I jo ara, lo que em *quede* de vida vui meular.

Diu:

–Pués puja –i li puja demunt des burro.

Conque *anda que andarás, anda que andarás*, encontren un pollastre:

–¡Quic-quiriquic! ¡Quic-quiriquic!

Diu:

–¿Per que cantes?

Diu:

–Perque demà és festa i em volen matar, i lo que em *quede* de vida vui cantar.

Diu:

–¡Pués puja a cavall! –conque puja.

I *anda que andarás, anda que andarás...* ¡Ai!, estaven cansats, i encontren un pi i es posen baix des pi.

Es posen baix des pi i, ¡ah!, ¡els-a va agarrar una fam!¹⁹⁴ I es burro diu:

–Pués jo tinc fam.

Es gos:

–Jo tinc fam.

Es gat:

–Jo tinc fam.

I es pollastre:

–Jo tinc fam.

¡I varen vore una llumeta, allà lluny!¹⁹⁵

Conque varen vore sa llumeta allà lluny, i diu:

–¡‘Neu a vore allò qué és!

¹⁹⁴ Amb èmfasi.

¹⁹⁵ Amb èmfasi.

Conque se'n van, *anda que andarás, anda que andarás*, apleguen allà i era una casa de lladres. ¡I estava tot...! 'Via una taula parà, de minjar: de tota classe de minjar. Molt bo.¹⁹⁶

Entren, i es fan ben plenets. I encamant diuen:

–Pués ara 'ne-mo-ne a dormir.

I es pollastre diu:

–Pués jo em posaré ací, dalt d'aquesta estaca.

Es gat diu:

–Jo, ací, a sa fornal.

Es gos diu:

–Jo, derrere sa porta.

I es burro:

–Jo, a sa quadra.

Conque ja s'han posat tots gitats i tots bé, en això vénen es lladres, i diu:

–¡Ai, ací mos han entrat!

I diu:

–Pués ham d'entrar!

I un lladre diu... Un no volia entrar, s'atre no volia entrar, i per fi un diu:

–Jo entraré.

Conque entra, i quant aplega devora es ulls des gat, que relluïen allà a sa fornal, i agarra un misto per encéndrer amb es ulls des gat. I es gat li se tira a sa cara i el va fer tot d'arrapades.¹⁹⁷

Conque es gos, derrere sa porta, ¡comença a mossos!,¹⁹⁸ i es burro comença a parells de coces. I es pollastre comença:

–¡Quic-quiriquic! ¡Quic-quiriquic! ¡Quic-quiriquí! –i es lladre va eixir fora.

Va eixir fora amb es lladres, diu:

–¡Aquí n'hi ha una quadrilla!¹⁹⁹ –diu–. ¡N'hi ha un derrere sa porta que m'ha fet de mossos...! ¡Mira quines cames tinc de mossos! –diu–. En hi ha un –diu– a sa fornal –diu–, ¡mira com m'ha fet d'arrapades! –diu–. I n'hi ha un a sa quadra –diu– que m'ha fet de garrotades –diu– i es jutge dia: «¡Dugueu-me-lo ací! ¡Dugueu-me-lo ací! ¡Dugueu-me-lo ací!» –i era es pollastre que dia «Qui-quiriqui»: «¡Dugueu-me-lo ací! ¡Dugueu-me-lo ací!».

Diu:

–¡Mosatros no entrem!²⁰⁰ –i se'n varen 'nar i es varen quedar ells amos de sa casa des lladres.

I es lladres se'n varen tindre que anar. Qüento enfora, ves en bona hora. Qüento endins, fes-te ben a dins. ¿T'ha agradat?

→INF: Josefa Ripoll Pont. VEN-8/1992.

II

Es burro

Era un amo que tenia un burro i es va fer vell. Es va fer vell i tot era... Es amos:

–¡Mira! ¡L'ham de matar!

–¿Saps qué farem? El vendrem.

Diu:

¹⁹⁶ Amb èmfasi.

¹⁹⁷ Amb èmfasi.

¹⁹⁸ Amb èmfasi.

¹⁹⁹ Amb èmfasi.

²⁰⁰ Dramatitzant, amb to de por.

–Pués el matarem, i de sa pell farem una albarda –i es burro, que ho sent, en la nit agarra i se'n va.

Se'n va, i hala, se'n va. En això sent un gos:

–¡Uuuuuuuuuuh! ¡Uhhhhhh –aixina plorant (com si plorara).

Diu:

–¿Per que plores?

Diu:

–És que *el* meu amo em vol espenyar, perque ja no agarra conills ni agarra res.

Diu:

–¡‘Mo-ne amb mi!

Diu:

–¿A on vas?

Diu:

–A *la* banda, a fer-mos músics –i se'n van es dos: es burro i es gos.

Més avall veuen un gat, tamé meulant:

–¡Meuuuuu!, ¡meuuuuu!

I diu:

–¿Qué et passa, gat?

Diu:

–¿Qué em passa? Que *el* meu amo em vol espenyar, perque soc massa vell i no agarra rates.

Diu:

–¿Vens amb mosatros?

Diu:

–¿A on?

Diu:

–A fer-mos músics –i se'n van. ¡Hala!

Més avall veuen un pollastre ¡roig!, ¡preciós!,²⁰¹ cantant demunt sa paret del ras.

–¡Quic-quiri-quiiiiiiiic!

Diu:

–¡Ai, que content estàs!

Diu:

–¡Ai, content!²⁰² –diu–; demà es casa *el* meu amo i em volen matar: l'última volta que canta.

Diu:

–¡Vine amb mosatros!

Diu:

–¿Que a on 'neu?

Diu:

–A fer-mos músics. A *la* banda, a fer-mos músics.

Diu:

–¡Pos hala, anem! –i se'n van: es burro, es gos, es gat i es pollastre.

I entonces es va fer de nit, ja era...

Diu:

–Pués, ¿saps qué?, pararem ací –baix d'un pi.

Es burro es posa baix. Es gos, a sa soca. Es gat, en es deixò.²⁰³ I es pollastre as capdemunt.

²⁰¹ Amb èmfasi.

²⁰² Valor concessiu.

²⁰³ Deixò per *racó des foc*.

I en això diu:
–¡Ai!, –diu–, ¡a-hi ha un llumet allà! –diu–. ¡‘Mo-ne a vore-ho!’²⁰⁴ –i baixen i se’n van.

Se’n van i era una casa, i havia una quadrilla de lladres que havien ‘nat a robar i estaven tots arroglats, i partint-se es diners i minjant i fent juerga.

–¡Ah, Maredeu! –diu.

I diu... I se’n van, i es posa es burro baix; es gos, demunt; es gat, demunt; i es pollastre. I fan²⁰⁵ a sa finestra, i els-a vegia allà, diu:

–Mira, estan partint-se es diners –diu–. ¿Voleu que fem una música? –i fan una música.

I es posen es burro: ¡mmmmh-aaah!, es gos: ¡guac, guac!, es gat: ¡mau!, i es pollastre: ¡quic-quiri-quic! Ells, que senten això,²⁰⁶ ¡cama!: se’n van.

Se’n van, ells entren i es fan ben farts. Varen minjar, varen béurer. I entones diu:

–¡Hala pués, ‘ne-mo’n a dormir!

Es gos es posa darrere sa porta,²⁰⁷ es burro, en es pesebre; es pollastre, demunt de un palo; i es gat, a sa fornal.

–¡Hala, ‘mo-ne a dormir!

I en això, es lladres; diu:

–¿Tu saps que burros ham segut? ¡A lo millor no ha segut res! –diu–. Ham d’anar a vore-ho.

Diu:

–Pués tirem-ho a sorts.

Tiren sorts i li toca a un. Li toca a un i se’n va, diu:

–¡Ai!, no es sent ningú! ¡Oi!²⁰⁸

Se’n va, i entra, i domés entra, es gos: ¡guac!, li pega un mos i li arranca mitja cuixa:

–¡Ah, Maredeu!

Se’n va pac a dins, entones diu:

–¡Ai, encara hi ha foc! –se’n va a encendre es cigarro, i era es ulls des gat. I es gat el va arrapar.²⁰⁹

–Pués eixiré pes corral.

Se’n va pes corral, i es burro comença a parells de coces. I es pollastre, demunt des pesebre:

–¡Tráemelo aquí! ¡Tráemelo aquí! –¡Quic-quiri-quic! ¡Quic-quiri-quic! (pero ell es pensava que fea «¡Tráemelo aquí! ¡Tráemelo aquí!»). I arranca a... I se’n va.

Se’n va tot assofocat i diu:

–¡No anem!²¹⁰ –diu–, que allà n’hi han... –diu–. Vaig entrar –diu– i un amb una maçà me se va endur mitja cuixa. Después una uela enxissera em va fer sa cara. Después vaig entrar an es deixò i amb unes maces em pegaven (dins des corral). I un fea: «¡Tráemelo aquí! ¡Tráemelo aquí!» –(es pollastre: ¡Quic-quiri-quic!). I no varen tornar.

I se ho varen quedar ells i se ho varen quedar tot: es diners i amb tot. I quiento contat, per *la ximenera* ha volat.²¹¹

²⁰⁴ Amb èmfasi.

²⁰⁵ Fer ‘acostar-se’.

²⁰⁶ Fa un esclafit amb els dits.

²⁰⁷ Clic.

²⁰⁸ Parlant baixet.

²⁰⁹ Clic.

²¹⁰ Cal entendre: *no hi anem*.

²¹¹ Riu.

→INF: Amparo Signes Llorca. FONT: mare (Amparo Llorca Sifre). VEN-11/1991. NOTA: Hi ha una versió literària d'aquesta rondalla basada en una versió d'aquesta informant a càrrec de Maria J. Pont, filla de la informant, en la revista local tarbenera *Coses de tots*, núm. 4 (1980: 11) i núm. 5 (1980: 15-17).

III

Es gat, es pollastre i es burro

Això diu que era un home que era forner i diu:

–*Este* burro ja no vol fer perquissa per carregar llenya. L'haurem d'espenyar.

I ell, que sent això (es burro, que sent això) comença:

–¡Hhh, ooooh! –això que fan es burros. I pega a fugir.

En això, un gat. S'amo des gat diu:

–*Este* gat ni agarra rates ni fa res del món. L'haurem d'espenyar.

Es gat, que sent això:

–¡Miau, miau! –pega a fugir.

I es pollastre, venien festes i diu [s'amo]:

–*El* pollastre *este* l'haurem de matar per ses festes –i ell que sent això, pega a fugir.

I se'n van tots. I s'ajunten.

S'ajunten es tres, es pollastre, es gat i es burro, i diu:

–¡Xe, tu!, ¿a on vas? ¡Xe, burro!, ¿a on vas?

Diu:

–Com ja no aprofita per fornar, per fer llenya *pel* forn –diu–, em volen espenyar.

Diu:

–A mi em passa igual. Jo, com no agarra rates...

I es pollastre, tamé:

–A mi, me se volen minjar ara per festes.²¹²

Diu:

–¡Pués 'mo-ne!

Diu:

–¡Pués 'mo-ne! –diu–. ¿Voleu que templem música?

Diu:

–Ah, pués sí.²¹³

I comencen, es burro: ¡hhhh, ooooh!, es pollastre: ¡cuc curu-cuuuuc!, es gat: ¡miauu, miau! I feen bon guirigall.

En això, havia una cova de lladres, i al sentir tot aquell aberinto, diuen:

–¿Açò-açò qué és? –i agarren i peguen a fugir.

I tenien sa paella a punt de minjar. I agarra i es fan ben farts. Ells es queden a sa cova (era una cova de lladres) i es fan ben fartets, es mingen sa paella.

I es gat diu:

–Jo em posaré a sa fornal. Es burro, a sa porta des corral. I es pollastre, a sa paret del ras.

Conque es lladres varen vore que ja no es sentia dingun veí, diu:

–Ja se n'han 'nat –i n'envien un, diu–: Toca, tu ves veges si se n'han 'nat –i se'n va pac allà.

Se'n va pac allà i entra dins casa i diu:

²¹² Pega una palmada.

²¹³ Pega una palmada.

–Mira, hi ha un... Encara queda foc –es pensava que es ullets des gat era foc; diu–: Deixe'm encendre *el* cigarro.

Conque se'n va pac allà i es gat, ¡reecep!, ¡i l'arrapa tot arrapat!²¹⁴ ¡Ohhh!, se'n va fugit pes corral. Quant arriba a sa porta des corral, es burro, parell de coces: el va fer madur.

Conque se'n va fugit per sa paret del ras i es pollastre ¡comença a pessics!²¹⁵ i el va fer madur. I se'n va, correquent.

I arriba allà, diu:

–¿Com has quedat?

Diu:

–¡Ai com ha quedat!²¹⁶ –diu–. Ha entrat, ma n'ha anat a encendre *el* cigarro –diu–, i *la* llanxa rabiosa m'ha començat ¡vinga l'arrap!, ¡vinga l'arrap!, ¡tot arrapat!²¹⁷ –diu–. Ha anat a fugir per *la* porta *del* corral –diu– i *el* negre pelut amb *les* maces de ferro, ¡vinga la coç!, ¡vinga la patà!²¹⁸ M'han fet madur –diu–. I endespues ha anat per *la* paret del ras i *el* jutge de pau llegint *les* sentències, ¡m'ha fet de pessics!²¹⁹ –diu–. ¡Mira!, ¡aneu, si voleu, que jo no vui tornar!

I es va quedar sa cova²²⁰ per aqueixos tres.

→INF: Isabel Ripoll Molines. FONT: àvia paterna (Càndida Soliveres Pont). VEN-e/2005. A/V: veg. annex 1.

IV

Es burro, es gos, es pollastre i es borrego

Pués una volta era un burro forner que s'amo li donava tanta faena i tan poc recapte que es burro un dia li va pegar a fugir. I *anda que andarás, anda que andarás*, se'n va anar molt lluny.

I en això passa un gos i diu:

–Xe, gos, ¿qué fas per aquí?

Diu:

–Resulta que jo tenia un amo forner que em donava molt de faena i poc de recapte i li ha pegat a fugir.

I es gos diu:

–A mi m'ha passat una cosa pareguda a tu –diu–. Es meu amo no em donava minjar i em pegava alguna varà, i tamé ha pegat a fugir.

I se n'anaven es dos *anda que andarás, anda que andarás*, i s'entren un borrego i li diuen:

–Xe, borrego, ¿qué fas aquí?

–Pués resulta que són festes en *el* meu poble, jo vaig sentir que *l'*amo dia: «El matarem, passarem bones festes» –diu–. Jo, a l'enterar-me d'això, ¡pantorrilla!, ha pegat a fugir i ací estic pasturant.

I diuen es burro i es gos:

²¹⁴ Amb èmfasi.

²¹⁵ Amb èmfasi.

²¹⁶ Amb veu feble.

²¹⁷ Amb èmfasi.

²¹⁸ Amb èmfasi.

²¹⁹ Amb èmfasi.

²²⁰ Pega una palmada.

–A matros mos ha passat igual o paregut a tu. Aixina és que, si vols vindre amb matros, pega derrere.

I *anda que andarás, anda que andarás*, s'entren un pollastre que estava cantant, diu:

–Xe, pollastre, ¿qué fas aquí?

Diu:

–¿Qué faç aquí? Pués resulta que a ses festes des meu poble es amos meus em volien matar i me se volien minjar, i jo, com ha pogut m'ha escapat. Estic ací cantant de vore que m'ha salvat la pelleta.

I li diuen:

–A matros, a tots mos ha passat germà. Si vols vindre, pega derrere.

I en això entren un gat:

–Xe, gat, ¿qué fas aquí?

I diu es gat:

–Pués resulta que es meu amo tenia una sardina as foc i jo en una sarpà li la vaig treure i me la vaig papar, i agarra ses estenalles i ja me les ha espolsades per demunt s'esquena. I jo, ¿cama de seguida!, i ja no ha tornat més a casa.

I diuen es atres:

–Si vols vindre amb matros, pega derrere.

I *anda que andarás, anda que andarás*, s'els-a fa de nit. Pero en això veuen una llumeta, se'n van, i era una casa molt gran que quedava dins un foc encés (que havien deixat uns lladres que se n'havien 'nat i s'havien deixat es foc encés).

L'atien, es calfen, i endespués de descansar se n'anaren a dormir: es burro en es corral, es borrego en es replanell de ses escales i es pollastre dalt de sa finestra.

Conque es lladres, que estaven pel camp, varen vore una llumeta per dins de casa, i es capità des lladres:

–Vaig a vore lo que passa –se n'entra dins i va vore un gran silenci.

Pero se'n va an es racó des foc a encendre un cigarro, i com es ulls des gat de nit són lluent, tira a agarrar, creguent que era una brasa, i es gat en dos sarpades casi li treu es ulls. I pega a fugir cap as corral, i es burro li tira un parell de coces que el va alçar en alt.

Se'n va escales amunt, i es borrego, que estava en es replanell de ses escales, amb una tupà el tira enmig de casa.

I agarra sa porta des carrer per pegar a fugir, i es gos amb una mordassà li arranca mitja anca.

I se'n va correguent a buscar es lladres, mestantes es pollastre cantava:

–¡Quic-quiriquic!

I arriba allà amb es lladres i els-a conta tot lo que havia passat, diu:

–Ha entrat a encendre un cigarro –diu– i unes ungles poderoses casi em treuen es ulls. Ha tirat cap as corral, i havia un tio amb un puny tan fort de ferro que m'ha deixat destemplat. I ensense saber a on pegar, me n'he anat escales amunt, que des replanell de s'escala m'han pegat un colp que ha parat enmig de casa. I escapant-me, enmig sa porta, m'han agarrat per derrere que m'han fet ses anques a trossos. I me'n venia correguent, i de dalt de sa finestra dia: «¡Traédmelo aquí! ¡Traédmelo aquí!» –i era es pollastre, que cantava.

D'ençà d'allò, es lladres abandonaren aquella casa, i es burro, es gos, es borrego, es gat i es pollastre, vivien en pau i harmonia tota la vida, quedant-se es amos d'aquella casa. I dengú els-a va destorbar mai més.

→INF: Francisco Monjo Mascaró. FONT: avi. VES-e/1986. A/V: veg. annex 2.

V

S'orquesta

Un burro correvia per un costat i un bou per s'atre, i un va dir a s'atre:

–¿A on vas tan correuent?

–Que com són festes en es meu poble, me'n vaig perque no em maten. ¿I tu, que també vas correuent?

–Perque jo ja no puc fer faena i es meu amo em vol espenyar.

I varen vore un pollastre que fea ¡coc, coc!, ¡coc, coc!, i com es va ajuntar amb aqueixos i li varen preguntar:

–¿A on vas tan correuent?

–Que demà són festes en es meu poble i em volen matar, i jo me n'he anat.

–¿Vols vindre amb nosaltres?

–Jo no puc córrer tant.

I es bou el va pujar dalt de ses banyes, i com tots fugien per lo mateix, se'n van anar correuent.

Després se'ls va aparéixer un gat, que feia ¡miau, miau!

Diu:

–¿A on vas tan correuent?

–Com jo ja no puc agarrar rates em volen matar i me'n vaig.

I també li varen dir:

–Vine amb nosaltres –i també es va agregar.

Després es veuen un gos, ¡güec, güec!, ¡güec, güec!, que també correvia, i també es va ajuntar amb ells.

–¿A on vas tan correuent?

–Com ja no *aprofite* per anar darrere es meu amo, em volen espenyar.

Llavors se'n van anar tots de quadrilla, i van dir:

–¿Voleu que mos ajuntem i fem una orquesta i anem pes pobles per guanyar es recapte?

Diu:

–Sí.

I anant de camí els-a pilla una tronada:

–¡Xe!, ¿i ara qué vols que fem? Allà baix n'hi ha un llumet. Anem a vórer, a buscar cubert. Allà deuen viure.

Se'n van anar i varen vórer una casa amb es llum encés i que no havia ningú. Era de una quadrilla de lladres que se n'havien anat a robar.

–Mosatros ja tenim casa. Si a un cas vingueren, es gos que es posa, a sa porta des carrer; es pollastre, dalt sa ximenera; es gat, a sa fornal; a sa primera nevada de casa, es bou; es burro, a sa porta des corral.

Quan es lladres van entrar, es gos els-a pega un mos. Després se'n van a sa ximenera a pes mistos i es pollastre els pega pessic. Después van anar a encendre es foc i varen vórer una braseta, i eren es ulls des gat, i els-a va pegar bon arrap. Després se'n van per s'arc i es bou els-a pega una bona tupà. I al vore's perduts, se'n van pac es corral a eixir per sa paret del ras, i es burro els-a pega un parell de coces.

–¡Xe, no entreu!, que derrere sa porta des carrer n’hi ha un que m’ha pegat gullonades. Ha anat a agarrar mistos i m’han pegat amb una cosa com gullles espartenyeres. Ha vist una braseta i m’han arrapat. I després me n’he anat més cap a dins, m’han pegat facades. ¡M’ha vist perdut! Ha vullgut anar-me’n pel ras i m’han pegat maçades. ¡Xe, anemo’n a buscar un altre lloc, que allà no podem entrar!

I no es varen escoltar raó, se’n varen anar de casa i varen pegar a fugir. I es de s’orquesta es varen quedar amos de casa.

Cadegú feia lo que sabia: un meulava, un cantava... Van anar a un poble que estaven en festes i van tindre èxit, i l’alcalde els-a va convidar, i van anar de poble en poble, de festa en festa.²²¹

→INF: Carme Soliveres Sifre. FONT: pare (Joan Soliveres Monjo). VES-e/1982. NOTA: En la transcripció s’han incorporat formes del codi escrit: *feia, llavors, nosaltres, van* (per varen).

Annex 1

Es animallets

Una colla d’animallets que fugen dels amos perquè ja no aprofiten per a fer faena i formen una orquestra en què cada un fa el que sap (meular, bramar, cantar). Fan fugir els lladres que hi ha refugiats en una cova. Un dels lladres és atacat pels animals en entrar a fosques a escorcollar i creu que s’hi ha instal·lat una colla de gent perillosa: “la llanxa rabiosa” (gat), “el negre pelut amb les maces de ferro” (burro), “el jutge de pau llegint les sentències” (pollastre).

(*resum d’una versió incompleta no reproduïda* | INF: Isabel Ripoll. VEN-11/4/2003. Veg. RT130 III).

Annex 2

Es borreguet de Casivanyes i es gatet de Picassàries

«Entre Casivanyes i Picassàries hi ha una fonteta que es diu des Taronger. I s’ajuntaven a beure a sa fonteta des Taronger es gat de Picassàries i es borreguet de Casivanyes». En dos protagonistes inicials manifesten la intenció d’escapar de ser sacrificats («I venien festes, i li diu es borreguet: / –Volen matar-me per ses festes. / Diu: / –Ai –es [gat]–, a mi tamé. [...] Em volen matar –diu–, com soc vell... / Diu: / –Pués, ¿saps qué?, ‘mo-ne –diu–. Peguem a fugir, que no mos maten –i se’n varen anar»). A la parella inicial s’afigen l’ase (fug de ser espenyat per massa vell), el pollastre (fug de ser mort per festes) i el gos. Tenen la intenció de formar una música («–¿Voleu que toquem una música? / ¡I feen un escàndalo!»).

Fan fora els lladres d’una cova, s’alimenten i es col·loquen en llocs diferents de la cova per dormir (la informant no esmenta el borrec). Els lladres decideixen que el coix farà l’escorcoll («–Pués mira, tu que estàs coixo, ves. | Ves, torna. A vore si se n’han ‘nat o no. | –Jo no vull ‘nar –i no volia ‘nar; tots tenien por. / –¡Pués tu ves! ¡Pués tens d’anar a vore-ho!»). El lladre és agredit pels animals.

La informant unifica aquesta l’escena amb les expressions amb què posteriorment el lladre ho interpreta davant els companys: «Domés va entrar, estava «la llanxa rabiosa», que és es gos. Se’n va anar a encendre es llum: va vore un llumet allà, i era es gat, que estava allà, i el va arrapar tot (¡Ai!, “la bella²²² enxissera”, era ell). | Es burro, | “el negre pelut”, estava en es corral. | Els-a va pegar patades. I no va deixar an es lladres entrar. Sí, “el negre pelut amb les maces de ferro”. | I “el jutge de pau llegint les sentències” era es pollastre. | I es pollastre, es va posar | dalt de sa paret del ras i va començar a pessigar-los».²²³

(*resum comentat d’una versió incompleta no reproduïda* | INF: Teresa Ripoll. FONT: àvia paterna [Càndida Soliveres]. VEN-3/2/2018)

Annex 3

Es burro, es gos, es pollastre i es borrego

Es forma una colla d’animals que fugen dels amos: un pollastre («Com resulta que a casa des meu amo vinien festes, em volien matar, porque me se volien minjar: jo ho vaig sentir i ha pegat a fugir»), un ase («Jo tamé ha pegat a fugir porque a mi em feen fer càrregues i estic cruixit i em feen treballar molt –diu–. Jo treballava per un forner»), un gos («A mi em mataven de fam. I, si me’n ‘nava a caçar i agarrava un conill, pués me’l pillaven

²²¹ A la versió copiada literalment aquest darrer paràgraf sembla un segon final afegit. Apareix en un marge.

²²² *Bella* per *vella* (expressió omesa en la versió III, procedent de la mateixa font).

²²³ Per lapsus, la informant parla en plural.

i no em donaven minjar, i li ha pegat a fugir a s'amo», un borrec («Resulta que em vulien matar i me se volien minjar –diu. Ho vaig saber –diu–, i, ¡au!») i un gat («Estic jo caçant, perquè a casa passa molta fam i estic buscant a vore si minja, troba rates per aquí. A vore a on en troba»).

S'instal·len en una casa de lladres, cada animal en un punt diferent. En tornar els lladres, el primer que entra a casa és «es capatràs» i és agredit pels animals (no s'esmenta el gat) i se'n va corrents («I se n'anava, ¡correguent!²²⁴ i ucant, i es pollastre, de dalt de sa finestra fea: / –¡Quic-qui-ri-quí! [...] –i ell es pensava que dia: “¡Traédmelo aquí! [...]”»). Quan explica als companys els fets, presenta els intrusos temibles: «Mira, jo ha entrat i una embocadura molt forta, no sé qué era allò, me s'ha agarrat ací –diu– que això ha vist es estrels –diu–. I me n'ha anat escales amunt –diu– i m'han pegat una trompà igual que una punyà i ha parat as capdevall de ses escales. I eixint per sa porta des corral –diu– m'han pegat un parell de punyades que han segut cinquanta voltes més fortes que ses de ses escales, que pujava pac amunt. I endespués que eixia (que fugia), n'hi havia un dalt que dia: “¡Traédmelo aquí! [...]”»).

(resum d'una versió incompleta no reproduïda | INF: Francisco Monjo Mascaró. VEN-1/1992. Veg. RT130 IV)

Annex 4

Es burro

Els protagonistes són un pollastre, un ase, un gos i un gat (encara que s'esmenta inicialment també una cabra i un conill). L'escena inicial està ambientada a Tàrbena («Venien ses festes de Santa Bàrbera i es pollastre sentia quant es amos dien: / –Ai, demà matarem es pollastre i farem pilotes –i es pollastre ho sentia i pegava a fugir»). Els animals fan fugir els habitants d'una caseta, que eren lladres, bé amb la força o espantats pels crits.

(resum d'una versió abreujada i incompleta no reproduïda | INF: Isabel Ripoll Soliveres. VEN-1/1992)

CATALOGACIÓ

ATU 130: *The Animals in Night Quarters*. ORIOL/PUJOL 130: *Els animals van de viatge*. CAMARENA/CHEVALIER 130: *Los animales en la posada*. CARDIGOS/CORREIA 130: *Os animais na pousada*. Cf. BELTRAN L. 30 [130].

VERSIONS

RT130 I Es burro. RT130 II Es burro. RT130 III Es gat, es pollastre i es burro. RT130 IV Es burro, es gos, es pollastre i es borrego. RT130 V S'orquesta. Annex 1: Es animalets. Annex 2: Es borreguet de Casivanyes i es gatet de Picassàries. Annex 3: Es burro, es gos, es pollastre i es borrego. Annex 4: Es burro.

COMENTARI

Motius:

B296: els animals se'n van de viatge (fugen dels amos).

N776: caseta en el bosc.

[K335.1.4: els animals criden alhora fent una torre]

K1161: els animals vencen el propietari, amagats en diverses parts de casa.

Les diferents versions presenten la majoria dels motius amb què Uther caracteritza aquest motiu. Hi ha diferències quant al nombre dels animals protagonistes: generalment quatre (ase, gos, gat, pollastre), encara que en hi ha versions en què se'n presenta un de més (borrec o bou). En les versió III i en l'annex 2 l'habitatge envaït pels animals és una cova, paral·lelament al tipus ATU 125 (*The Wolf Flees from the Wolf-head*). Hi ha una diferència quant a la interpretació de les agressions dels animals per part dels lladres, que pot ser, seguint el catàleg Delarue/Tenèze (130: *Les animaux en voyage*): «L'attaque de chaque animal domestique est interprétée comme celles d'un humain armé de l'outil caractéristique de sa profession / comme celle d'êtres non naturels» (element II.B.1). Així, en unes versions es fa referència a un agressor considerat perillós, o per metonímia, a les seues eines («un tio amb un puny tan fort», «unes maces») i en altres a sers sobrenaturals («uela enxissera»).

²²⁴ Amb èmfasi.

Delarue/Tenèze es refereixen a l'influx del model escrit de la versió dels germans Grimm, que podem observar en uns quants elements de les nostres versions (p. ex., intenció de formar una banda de música: II, III, V; II; mimologisme del cant del pollastre: general). No hi ha una coincidència exacta amb l'element de la torre que formen els animals; solament es fa referència que els animals canten alhora de manera dissonant (II, III). És interessant la coincidència de l'element de la interpretació de les agressions dels animals com uns sers sobrenaturals, possiblement pres del model dels germans Grimm (*Die Bremen Stadtmusikanten*, núm. 27), però difós a través de la versió de Calleja (*Los músicos improvisados. Cuentos de Calleja, Juguetes instructivos*, serie IX, vol. 166: 11-12), amb què té diversos paral·lelismes en les versions III, Annex 2, i parcialment, II:

«Hay en nuestra casa una horrorosa hechicera que me ha arañado con sus largas uñas. Junto a la puerta se halla un hombre armado con un enorme cuchillo, que me ha atravesado la pierna. Se ha aposentado en el patio un monstruo negro que me ha aporreado con los golpes de una pesada maza, y en lo alto, junto al techo, se ha colocado el juez, que gritaba: “¡Traédme aquí, traédme aquí!”».

És evident el deute del mimologisme del gall que observem en la majoria de les nostres versions a una font escrita (veg. «Estudi» 3.2.2.12). Amb tot, a pesar de l'influx de les fonts escrites, és innegable la difusió oral que ha tingut aquesta rondalla, una de les més conegudes del gènere d'animals. Cal dir que les nostres versions procedeixen d'una font oral, generalment de l'àmbit familiar. És un tipus força documentat en la bibliografia rondallística valenciana; p. ex., Llorens, *ap.* Borja, 2016a : 103-108 [Bolulla]; González Caturla, 1985: 193-199 [Agost]; Bataller, 1986: 74-77 [Vilallonga]; Montoliu, 1987: 234-235 [Quatretonda]; Bengotxea, 1988: 21-22 [Canet lo Roig]; Verge/Caballer, 1990: 235 [Rossell]; Torres/Giménez, 1993: 27-29 [Llaurí]; Limorti/Quintana, 1998: 109-110 [el Carxe]; Limorti/Quintana, 1998: 109-110 [el Carxe]; Diéguez *et al.*, 1999: 59-62 [Callosa d'en Sarrià]; Roig/Roig, 1999: [Altea]; Cortés, 2000: 33-36 [Higueruelas/Figueroles de Domenyo]; Nieves, 2000: 177-178 [Alzira]; Bataller, 2001: 94-98 [Oliva]; Carrillo, 2004: 151-156 [la Romana]; Guardiola/Beltran, 2005: 185-187 [Bolulla]; Guardiola/Beltran, 2005: 187-188 [Bolulla]; Monjo, 2006a: 116-117 [la Granja de Rocamora]; Beltran L., 2007: 575 [Cuevacruz]; Esteve B., 2015: 137-140 [Agres].

Una mostra més del grau de popularitat d'aquest argument és el seu reflex en la fraseologia. Com és el cas de l'expressió *Són festes en es meu poble* (veg. «Estudi» 1.6.4), per a al·ludir a un perill imminent, que es basa en un dels arguments dels animals que s'escapen de casa. Una altra mostra seria la incorporació de mimologismes, com veiem en diverses versions valencianes, com ara de l'ànec: «pas, pas, pas» (p. ex., en Llorens, *ap.* Borja, 2016a: 103-108 [Bolulla]; Bataller, 1986: 74-77 [Vilallonga]).

En l'annex 2 hi ha una versió en què hi ha una interferència entre els tipus 125 i 130, que, com hem vist, la informant coneixia de diverses fonts familiars (veg. els comentaris del tipus 125, veg. «Estudi» 1.3.3). Es produeix el pas d'un tipus a altre de manera abrupta. No és el cas de la versió recopilada per Limorti/Quintana (1998: 106-109 [el Carxe]) en què es combinen coherentment els dos tipus. Un altre exemple de versions amb combinacions amb aquest tipus és la que documenta Martínez R. (2001: 46-47 [Picanya]) (715 + 125).

TIPUS 135A*

Sa raboseta

No sé qué li havien donat a sa raboseta, i se n'anava correuent. I havia gent baix de un garrofer, i una guiterra va fer: ¡Diguiling!

I ella va fer:

–Aficionà soc, pero no m'entretinc –i se'n va anar correuent.

Sí, aqueix mot, sí que m'enrecorda.

→INF: Vicenta Sifre Soliveres. FONT: mare o tia (M. Isabel / Carme Soliveres Vaquer). VEN-2/1992.

CATALOGACIÓ

ATU 135A*: *Fox Stumbles over the Violin*. ORIOL/PUJOL 135A*: *La guineu ensopega amb la guitarra*.

CAMARENA/CHEVALIER 135A*: *El zorro tropieza con un violín*. Cf. RPV 31 [135A*].

VERSIONS

RT135A* Sa raboseta. (veg. RT15 VII)

COMENTARI

Ens trobem davant d'una versió centrada exclusivament en el motiu central d'aquest tipus: J864.1 (la rabosa exclama que si tingués temps ballaria). El motiu pel que la guineu corre queda esvaït o no té gaire rellevància (com succeeix, p. ex., en la versió de Bertran, 1989 [1909], núm. 106, en què es destaca el valor fràstic de l'oració final).²²⁵ Possiblement es tracta d'una versió incompleta, atenant que generalment el relat presenta un episodi inicial en què es provoca una situació de fuga que conclou en l'episodi de la guitarra (com podem veure en diverses versions valencianes, p. ex., Llorens, *ap.* Borja, 2016a: 100-101 [Bolulla]; Bataller, 1986: 82 [Albaida]; Montoliu, 1987: 216-217 [Quatretonda]; Bataller, 1997: 126-127 [Vilallonga]; Bataller, 2001: 108 [Marxuquera]; Roig/Roig, 1999: 49 [Bolulla]; Carrillo, 2004: 157 [la Romana]; Guardiola/Beltran, 2005: 179 [Bolulla]; Verdú, 2006: 149-150 [Bolulla].²²⁶ En la versió RT15 VII l'estructura narrativa presentava la combinació de tipus 15 + 135A*, amb la mateixa disposició de representar un episodi conclusiu en una cadena, com veiem també en la versió de Limorti/Quintana (1998: 105 [el Carxe] (62 + 136 + 135A*).

²²⁵ Amades (1982a: núm. 488) presenta aquesta rondalla entre les «rondalles paremiològiques»: «No estic per músiques».

²²⁶ Tanmateix, poden atestar-se igualment versions centrades en l'episodi de la fuga (veg., p. ex., en l'àmbit castellà: López/Ortiz, 1997: núm. 100, 101).

TIPUS 136

I

Sa cabreta

Això era una cabra (una cabreta) i una rabosa. I sa cabreta estava molt gordeta i molt guapeta, i sa rabosa la tenia ganes.

I sa rabosa 'nava... Tots es matins 'nava, ¡toc toc!, a sa porta:

–¡Cabreta, obri'm!

–¡No no, que em menjaràs!

–¡No! ¿Vols vindre a buscar raïm an es bancal de la tia Quica?

Diu:

–Ai, pos sí. ¿A quina hora mo'n 'narem?

–Pués demà, ¡bon matinet! A les sis.

I sa cabreta se n'anava a les cinc i es fea²²⁷ es raïm.

Al sendemà, atravolta:

–¿Vols que anem a buscar raïm *al* parral de la tia Quica?

Diu:

–Sí –i tamé se n'anava més matí.

Pero es tercer dia, es rabosot diu:

–Hui sí que no m'enganyes –diu–. ¡Cabreta!, ¿vols que anem demà a buscar figues, demà, *al* bancal de la tia Quica?²²⁸

Diu:

–Sí. ¿A quina hora?

–¡A les set!

I es rabosot (o sa raboseta) a les sis ja estava al puesto. 'Riba... Pero sa cabreta ja estava dalt de sa figuera. 'Riba, i es rabosot de baix diu:

–¡Hui sí! –ja es llepava es morros.

Ara sa cabreta de dalt comença:

–¡Ai, raboseta, mira quina figa més bona!²²⁹

¡Pum!, a un ull.

Al cap de un rato:

–¡Ai, raboseta, mira quina figa més bona!²³⁰

I, ¡pum!, a s'atre ull.

I mentres ell es torca, sa raboseta arranca a córrer i es tanca. I es rabosot (sa raboseta) diu:

–Pués mira, vuigues o no vuigues, et tinc que menjar.

Diu:

–¿I per a on²³¹ entraràs?

Diu:

–¡Per sa ximenera!

Ja se n'ha anat sa cabreta i ha posat un perol ben gran amb àuia bullint baix. I quant entra es rabosot: ¡pom!, cau dins i s'escalda. Qüento de xiquets.

→INF: Ana Molines Vila. FONT: mare (Rosario Vila Molines). VEN-1/1992. A/V: Veg. 123 I, annex 1.

²²⁷ Fer 'menjar' (conté un matis de furtivitat).

²²⁸ Dramatitzant, cridant.

²²⁹ Dramatitzant, amb to llagoter.

²³⁰ Dramatitzant.

²³¹ Pron. [pen].

II

Sa cabreta

[Això era una cabreta i un llop.]²³² I tots es dies es *lobo* li fea goleta de sa cabreta, i fea:

–¡Ai, senyor! Pués jo...²³³

Conque un dia li va dir:

| –¿Vols que anem a buscar raïm de l'hort de la tia Mariana? –se n'anaven a buscar raïm.

–¿A quina hora?

–A les set.

Sa cabreta a les sis 'nava, es menjava es raïm i se n'anava. Quan 'nava es *lobo*, ni quedava raïm ni cabreta.

Diu:

–Pués jo la tinc que enganyar.

Quan ja no va quedar raïm diu:

–¡Ai!²³⁴ –diu–, ¿pués vols que anem a buscar figues a l'hort de la tia Mariana?

Diu:

–Ai, pués 'nem. ¿A quina hora?

–A les set –a les sis, sa cabreta allà.

| Quan 'riba, sa cabreta ja havia vengut. Conque encamant diu.²³⁵

–¡Demà ja no m'enganyarà! ¿Vols que anem a buscar figues a l'hort de la tia Mariana?

Diu:

–Pués 'nem a buscar figues.²³⁶ ¿A quina hora?

–A les set.

Diu:

–¿Tu vas a les sis?: jo a les cinc i mitja allà.

Bon matí s'alça *el lobo* i se'n va. Només 'riba, sa cabreta ja estava dalt de sa figuera,

diu:

–¡Aaaaaai, guilopeta!, ¡com estàs triant-te *les* més bones!

Diu:

–¡Aiii!,²³⁷ ¡calla, calla! ¡Obri *la* boca! ¡Mira *esta*!²³⁸

¡Pum!, ¡dins *la* boca!²³⁹

–¡Mira...! ¡Aiiiiiii!,²⁴⁰ ¡torna-la a obrir! ¡Mira *esta*!²⁴¹

¡Pum!, ¡dins *la* boca! I les assoltava totes.

Pero, per fi, li tira una, diu:

–¡Mira *esta* que madureta!²⁴²

¡Pum!, ¡dins de un ull!

²³² Inici no enregistrat per un problema tècnic.

²³³ Amb veu baixa, demostra preocupació.

²³⁴ Valor fàtic, to de cortesia.

²³⁵ Clic.

²³⁶ Dramatitzant, to d'acord.

²³⁷ To de disculpa.

²³⁸ Amb to llagoter, alçant la veu.

²³⁹ A partir d'aquest moment la narradora té un moment d'interferència entre el registre col·loquial i literari i fa servir l'article literari en la narració.

²⁴⁰ Amb èmfasi, valor ponderatiu.

²⁴¹ Amb to llagoter, alçant la veu.

²⁴² Amb to llagoter, amb èmfasi.

–¡Mira *esta* que madureta!²⁴³
 Dins de l'atre ull,²⁴⁴ i *la* cabreta fuig. Fuig i se'n va.²⁴⁵ I es *lobo* diu:
 –¡Pués bueno, tu m'enganyes!, ¡pero jo et tinc que menjar!²⁴⁶
 Diu:
 –¡No podràs!
 Diu:
 –¡Sí!
 I sa cabreta, ¡been tancadeta!, ¡been tancadeta!²⁴⁷
 Diu:
 –¡Òobri'm!²⁴⁸
 Diu:
 –¡No, que me se menjaràs!
 Diu:
 –¡Pués és igual! ¡Entraré per *la* ximenera!²⁴⁹
 ¿Qué fa sa cabreta? Posa bon perol i bon foc. Quant es *lobo* entra, es va escaldar.²⁵⁰
 Jo ja no en sé més.

→INF: Ana Molines Vila. VEN-3/1992. A/V: veg. 136 I, annex 1.

Annex Sa cabreta

Els protagonistes són una cabra i un llop (s'anomena en aquesta versió «es llop»). S'explica que la cabra s'ha construït un habitatge segur («Havia una cabreta i es va fer una caseta forteta per [viure]»). El llop té intenció de menjar-se la cabra. («I es llop, pos li fea goig sa cabreta») i la invita la cabra «a *la* figuera de la tia Marieta». Queden a les set, però la cabra acudeix a les sis, i torna a casa. Al cap de tres dies el llop decideix d'anar-hi abans («I es que fea tres dies, es llop diu: / –¡Hui no m'enganyaràs! Hui 'naré jo primer»). Però la troba damunt la figuera i, amb la intenció d'oferir-li figues, li'n llança damunt dels dos ulls i així pot fugir i tornar a casa. El llop força la porta, i després prova d'entrar per la xemeneia: «I en això va es llop, ¡tot maleit!,²⁵¹ tot maleit: / –¡Ai, que m'has enganyat! ¡Pués t'ha de menjar! ¡T'ha de menjar! ¡Obri'm! ¡Obri'm! / –No t'òbric. / Diu: / –Pués entraré per sa ximenera. / ¿I ella qué fa? Se'n va. Posa un caldero as foc amb àuia, ¡i vinga la llenya!, ¡vinga la llenya! I quant es llop entra, cau de cap i s'escalda».

(resum d'una versió no reproduïda / INF: Ana Molines Vila. VEN-31/7/2007. Veg. RT136 I)

CATALOGACIÓ

ATU 136: *Wolf Surprises Pig in Apple Tree*. ORIOL/PUJOL 136: *El llop i el porquet*. DELARUE/TENÈZE 136: *La Gorette (ou autre animal domestique) et le loup*; HERNÁNDEZ 136: *El animal se come las frutas del árbol*.

VERSIONS

RT136 I Sa cabreta. RT136 II Sa cabreta. Annex 1: Sa cabreta.

²⁴³ Amb to llagoter, amb èmfasi.

²⁴⁴ Pega una palmada.

²⁴⁵ Clic.

²⁴⁶ Dramatitzant.

²⁴⁷ Amb èmfasi.

²⁴⁸ Dramatitzant.

²⁴⁹ Dramatitzant.

²⁵⁰ Pega una palmada.

²⁵¹ Amb èmfasi.

COMENTARI

El tipus 136 és presentat en el catàleg Delarue/Tenèze com una successió de diverses *duperies supplémentaires* que eventualment poden succeir l'estructura de l'argument del tipus 124. No endebades en uns quants estudis de referència s'ha optat per catalogar aquest argument com a 124 (Camarena/Chevalier, Beltran L., Grimalt/Guiscafrè). Els elements característics d'aquest tipus són (seguint el catàleg Delarue/Tenèze): III. A (l'agressor invita l'animal domèstic a anar a collir fruita), B1 (l'animal domèstic acudeix al lloc de cita abans de l'hora convinguda), E(2) (l'animal domèstic prepara aigua bollint), F(1) (el llop és escaldat).

És cert que molt freqüentment es presenten els tipus 124 i 136 com una unitat (veg. els comentaris en els tipus 124), però com que és també força habitual atestar el tipus 136 en versions independents del tipus 124 hem optat per mantenir-ne la distinció a l'hora de catalogar els nostres materials. Paral·lelament, atestem aquesta situació en diverses versions documentades en la bibliografia valenciana (p. ex, Bataller, 1981: 67-68 [Vilallonga]; Bernabeu, 1984: 238 [Tibi]; Bataller, 1986: 68-69 [Oliva]; Bataller, 1986: 72 [Vilallonga]; Vidal/Chaquet, 1986: 44; Montoliu, 1987: 236-237 [Quatretonda]; Campos *et al.*, 1995: 42 [Xeraco]; Bataller, 1997: 120-121 [Alfauir]; Limorti/Quintana, 1998: 115-117 [el Carxe]; Antolí *et al.*, 1999: 110-113 [la Llosa de Ranes]; Antolí *et al.*, 1999: 98-101 [Lloc Nou d'en Fenollet]; Beltran L., 2007: 127-128 [Canals]; Estornell, 2014: 31-32 [Rugat]). En les nostres versions de 136 no hem documentat l'element de la convidada a anar a la fira (Delarue/Tenèze: III. C, D), que sol ser molt habitual en les versions valencianes, fins i tot com a episodi independent. Així mateix, hi ha versions en què el tipus 136 combina amb altres tipus, com ara 15, 20, 62, 123, 135A* o 225 (p. ex., González Caturla, 1985: 181-184 [Xixona];²⁵² Limorti/Quintana, 1998: 105 [el Carxe]; Limorti/Quintana, 1998: 113-115 [el Carxe]; Bernabeu, 1984: 235-236 [Castalla]; Torres/Giménez, 1993: 23-25 [Llaurí]; Verdú, 2006: 139-144 [Castalla]).

Com hem vist, la naturalesa de l'agressor pot canviar fins i tot en les versions d'un mateix informant (llop/rabosot). Pel que fa la flexibilitat semàntica del protagonista agressor-devorador en les rondalles d'animals, encarnat tant per una figura animal o humana –un gegant–, veg. Pujol (2013: 317-318).

Paral·lel al tipus ATU 136 hem documentat en dues versions el motiu de la invitació de l'animal domèstic a l'animal agressor (llop, rabosa): RT20C, RT124 I, que provisionalment proposem identificar com el subtipus *136. En l'argument d'aquest subtipus distingim dues seqüències: (1) Un animal domèstic invita un animal agressor que l'assetja a anar a un bancal per collir un determinada hortalissa (faves); (2) quan l'agressor està entretingut collint, l'animal domèstic l'agredeix amb una trompada i el fa caure per un desnivell. Aquest subtipus suposa una inversió d'ATU 136 pel que fa al protagonisme de l'agressor, en aquest cas l'animal domèstic, de qui és la iniciativa de la invitació com a estratègia en la confrontació. Sol tractar-se d'un episodi que introdueix altres episodis diversos de la sèrie ATU 122, en què el llop fracassa en el seu paper d'agressor.

TIPUS *136 (MONJO)

Veg. els comentaris en el tipus 136.

²⁵² Si considerem com a episodi introductori la cita de l'argument que fa l'autor.

TIPUS 153

Es rabosot i es burret

Bueno, és que n'hi ha un tamé de un que llaurava amb un burret... Bueno, un llaurava amb un burret, i havia un rabosot allà. (Un rabosot, ¿veus?, tu saps lo que és.) Mirà es burret, diu:

–Es burret està gord.

I se'n va es rabosot an aqueix que llaurava, diu:

–¡Escolte! –diu–, ¿com és això que es burret tots es dies llaura i està tan gord?

Diu:

–¡Ei!, perque està capat.

Diu:

–¿Si està capat es fan més gords?

Diu:

–Sí.

–Entonces, si a mi em caparen, ¿jo em faria més gord?

Diu:

–¡Ah!, ¡clar, home!²⁵³

Diu:

–Pués fem una cosa... Pero, ¿em farà molt de mal?

Diu:

–¡Ai!, ¡això no és res!²⁵⁴

Diu:

–Pués fem una cosa –diu–. Vosté em cape a mi –diu–, i si astanit puc dormir i això, pués bé. Si no puc dormir: demà el *cape* a vosté.

Diu:

–¡De acuerdo!

¡Hala!, aquell home agarra sa navaixeta i, ¡rrrrooom!, li talla es ous i això. I es rabosot 'ranca a córrer²⁵⁵ i això.

Pero en sendemà aquell home tirà a alçar-se i no gosava.

–¡Xico!, ¿qué et passa? ¿Qué et passa?

Diu:

–Pués mira –li ho conta a sa dona–, em passa açò i açò –diu–. Ara si vaig, ja veus.

–Pués toca.

Ella es vestix de s'home, es posa sa roba i tot per 'nar a treballar amb es burret. I es rabosot ja estava esperant-lo.

Diu:

–¿Qué?, ¿com has quedat?

Diu:

–¿Com ha quedat? Que no puc dormir –diu–, ¡i ara em toca capar-te a tu!

–¡Ei, xe!, si és aixina, cape'm.

Es lleva es pantalons, li mira; diu:

–¡Ah, redeu!, ¡pero si tu tens més mal que jo! ¡Tens un badall més gran que jo!

I mira, no el va tocar.

→INF: Salvador Soliveres Monjo. VEN-20/1/1992. A/V: veg. annex 1.

²⁵³ Amb èmfasi.

²⁵⁴ Dramatitzant, llevant importància.

²⁵⁵ Amb èmfasi.

Annex

Es rabosot

Un home llaura amb dos burrets «a Garx».²⁵⁶ Un rabosot pregunta a l'home com pot ser que els seus animals a pesar de fer faena tinguen un aspecte tan saludable («¿Com és que es burrets llauran... treballen tant i estan tan gordos, i jo, sense fer faena –diu– estic flaquejat de tot?»). L'home li respon que el motiu és perquè estan capats. El rabosot li demana que el cape amb la condició que no li faça mal. Si durant la nit no pot dormir, l'endemà el rabosot caparà l'home. L'home capa el rabosot «amb una corbella». Durant la nit el rabosot no pot dormir, i a l'endemà l'home tem anar a llaurar. La muller s'ofereix a substituir-lo. L'informant anticipa la queixa del rabosot en boca del llaurador: («–¿Que qué és? ¿No has pogut dormir? / –No –diu–. Ai, pués ara te²⁵⁷ caparé a tu») i omet l'escena en què la dona mostra el sexe al rabosot,²⁵⁸ de manera que la frase final no acaba d'entendre's bé.

(resum d'una versió no reproduïda | INF: Salvador Soliveres Monjo. VEN-12/8/1998. Veg. RT153)

ATU 153: *The Gelding of the Bear and the The Fetching of Salve*. CAMARENA/CHEVALIER 153: *La castración del oso*. DELARUE/TENÈZE 153: *La castration du loup (ours)*.

VERSIONS

RT153 Es rabosot i es burret. Annex 1: Es rabosot i es burret.

COMENTARI

Motius:

K1012: la castració per tornar fort.

Thompson (1972 [1946]: 295), Tenèze/Delarue (1976: 79), destaquen el fet que el mateix argument del tipus 153 es retrobe entre els contes del gènere de l'ogre enganyat (ATU 1133) i estiga atestat com a conte faceciós en la col·lecció de *Le piacevoli notti* d' Straparola (nit 6, conte 2). En tots els casos es tracta d'un beneït que es deixa enganyar per un personatge més llest a fi de poder tornar més fort o tenir un aspecte més corpulent. En tots els casos hi ha la intervenció llicenciosa de l'esposa del personatge estafador, la qual, amb astúcia pot convèncer el beneït.

Es tracta d'un tipus amb escassa documentació en l'àmbit hispànic i francès (el catàleg Camarena/Chevalier en documenta 3 versions en castellà i 2 en gallec; el catàleg Delarue/Tenèze, 3 a França). No hi ha cap atestació en l'àmbit catalanòfon (Oriol/Pujol). Amb la versió que presentem contribuïm a documentar aquest tipus també en l'àrea d'expressió catalana.

²⁵⁶ Partida rural situada entre els termes de Tàrbena i Bolulla. Conserva el nom del castell i del territori castral de Garx, del qual deriva el terme actual de Bolulla.

²⁵⁷ Pron. t[a].

²⁵⁸ Possiblement l'omissió es va deure per efecte d'una autocensura. Suposem que l'informant devia sentir-se incòmode exposant certs continguts llicenciosos davant la presència d'una oient que devia considerar inadequada (no per l'edat, sinó pel zel religiós).

TIPUS 155

I

S'arriero

Entonces anaven es arrieros, i era d'hivern i havia molta escarxa, i es troben una serp, i sa serp estava pués casi morta. I s'arriero diu:

–¡Pobra serpeteta! –diu–. Açò l'hauríem posar dins de un cornialó –de sa sària, i tot això.

I s'atre que anava diu:

–¡Mira, que això són animals traïdors! Si poses sa serpeteta aquí, después no sé com quedaràs, que això no són animals de fiar.

–¡Home!, pero deixar morir un animalet...

En es debat aqueix que tenien si no, si no, agarren sa serpeteta, l'enrotllen, la posen as cornialó i seguixen viatge.

Seguixen viatge *anda que andarás* (que dien antes) i quan 'riben a sa Venta (que és sa Venta que ham dit sempre des Buscarró; perque està sa venta después de Casivanyes. Pero és sa venta des Buscarró) almorzen.²⁵⁹ I, mentres, comença a fer sol, i sa serpeteta s'espavila i tenia fam; diu:

–¡Ai!, ¡pués jo tinc fam!, ¿qué faré? –diu–. Pués te se minjaré a tu –a s'arriero que l'havia agarrà.

I s'arriero diu:

–¡Mira açò! ¡Después que la salva! –aquest.

I s'atre diu:

–¡Ja dia que era un animal traïdor! A ses serps...

Agarren i diu:

–¿Pos qué farem? ¿Pero tu te me se minjaries a mi?

–¡Sí, sí, sí! ¡Perque jo, per morir-me de fam, te se minja a tu?

I al final s'arriero diu:

–¿Vols que parlem amb un home bo a vore si mo'ho vol aclarir?

I veuen un home bo que los aclarix es tema i agarra i aquell home diu:

– 'Nem a vore. Jo per poder jusgar es fet tinc que agarrar i vórer com s'han produït es fets: com estava sa serp i tot això.

I entonces agarra i diu:

–¡Hala!, pués sa serp...

–Tu pose't conforme estaves.

I sa serp, enrotllà, morteta de fred.

Diu:

–Tu l'agarres com estava nugà –i l'agarra.

I quan l'agarra aixina tota enrotllà, agarra amb es mànec de s'aixà i diu:

–¿Veus? ¡I quan vaig agarrar aixina, amb es mànec de s'aixà, t'haguera pegat an es cap, ara no me se voldries minjar!

I es jutge (s'home bo) que estava diu:

–¿I ara que la tens, per que no la mates? Ara que està... –i va agarrar s'aixà i va matar sa serp.

²⁵⁹ Sa Venta, paratge i confluència del camí des Arriers i l'antic camí de Tàrbena a Coll de Rates.

I això és *Es qüento de s'arriero de sa serp*. És que és curtet aqueix. És curtet. Era perque diu que... O siga, no sé. Com a moraleja: que es que és un... Home, vui dir que una serp, un deixò, mai podrà ser amiga de una persona.

→INF: Juan Miguel Molines Monjo. FONT: pare (Joan Baptiste Molines Soliveres, que l'aprenugué de son pare: José Miguel Molines Pont, «Liquero»). VEN-28/8/2015.

II

S'arriero

Es de s'arriero, ¿tu no el saps? Pero jo me'n recorda des meu tio. Ma mare, jo crec que no... ¿Jo qué sé? Es de s'arriero... Com tots eren germans, tots sabien es mateixos, i ma uela sempre...

De que un arriero... ¡Calla!, un arriero. ¿No saps que antes es arrieros era es mig de transport? Se'n va anar, i en es caminet... ¡Bueno!, en es caminet de sa Font d'en Gordiola²⁶⁰ (ells enfocarien sa Font d'en Gordiola perque, claro, ma uela estaven a sa Foieta;²⁶¹ entonces... ¡bueno!) es va trobar una serpeta ¡geladeeeeta de fred! ¡Xicoteeeta!²⁶²

Diu:

–¡Aiii!²⁶³ –i li va fer llàstima. I se la va embolicar amb un mocadoret.

Se la va endur a casa, li va fer un foc, la va cuidar, i diu:

–¿I ara qué faig d'ella? –diu–. Pués que vixca amb mi.

I la va cuidar i tot. I entonces aqueixa serpeta va anar creixent, desarrollant sa seua naturalea. I quant era gran, un dia se li va plantar, que s'arriero diu:

–¡Xica! ¡Si jo t'ha arreplegat des camí quan jo me n'anava amb es burro! ¡Que estaves tota gelà de fred i morta de fam! ¡I t'ha arreplegat i t'ha cuidat i t'ha dut a ma casa! ¿I ara me se vols minjar?

I li va contestar (més o menos lo que està aplicat en un atre puesto, com jo ha sentit):

–És sa meua naturalea.

¿Ho entens?

→INF: M. Luisa Mascaró Soliveres. FONT: oncle matern (Andrés Soliveres Molines). VEN-24/8/2015.

CATALOGACIÓ

ATU 155: *The Ungrateful Serpent Returned to Captivity*. ORIOL/PUJOL 155: *La bèstia desagradida*. CAMARENA/CHEVALIER 155: *La serpiente desagradecida devuelta a la cautividad*. CARDIGOS/CORREIA 155: *A serpente ingrata volta ao cativerio*. Cf. RPV 32 [155].

VERSIONS

RT155 I S'arriero. RT155 II S'arriero.

COMENTARI

Motius:

W154.2.1: l'animal salvat amenaça el salvador (versions I, II).

J1172.3: un jutge proposa de restablir la situació inicial (versió I).

²⁶⁰ Per *Guardiola*. Partida del terme de Tàrbena situada al costat del camí des Arriers.

²⁶¹ *Sa Foieta d'en Vila*, partida del terme municipal de Tàrbena.

²⁶² Amb èmfasi, amb to de llàstima.

²⁶³ Amb to de commiseració.

El tipus 155 té una llarga tradició escrita dins de la literatura de caràcter sapiencial, amb precedents en les faules d'Isop (Perry, 176) o els *exempla* medievals (és present en *Disciplina clericalis*, núm. 5). Aquest caràcter didàctic es posa de manifest en les versions del nostre corpus amb les intervencions finals dels contaires, que expressen de manera explícita un missatge d'avertiment: la naturalesa d'una serp no hi permet l'amistat. Amb tot, les versions I i II procedeixen d'una font oral de tipus familiar i reflecteixen elements de localització reals procedents de l'entorn dels narradors/oients: l'escena té lloc en l'antic camí de Coll de Rates. Aquesta procés d'adaptació a l'entorn reapareix en altres versions valencianes (p. ex., Verdú, 2018: 121-124), fins i tot presentar-se com a tradició explicativa de l'origen d'un topònim (veg. Lanuza/Salvador/López, 1989, II: 103-105; Torres/Giménez, 1993: 30-49).

Hi ha una diferència quant al tractament del tema en les versions I i II. En la versió I, pròxima al model d'Isop, la trama argumental conclou amb l'episodi de l'amenaça de la serp. S'acosta aquesta variant a les versions valencianes analitzades per Beltran L. (2007: 577), vinculades al tipus nou aportat per Camarena/Chevalier (155A), en què la serp desagradada mata el benefactor. Beltran L. (2007) assenyala que aquesta versió va tenir un reflex literari en Blasco Ibáñez (*Cañas y barro*, 1902). Responen a aquest model, p. ex., les versions presentades en Martínez M. (1995: 77 [Olocau de Carraixet]), Lanuza/Salvador/López (1989, II: 103-105 [Tres Camins, Pinedo]), Torres/Giménez (1993: 30-49 [Llaurí]), Bataller (2001: 83 [Vilallonga]).

La versió II és més pròxima al model que presentà Petrus Alfonsus en *Disciplina clericalis* (V), amb un episodi de conclusió en què un jutge aconsella la restitució de l'estat en què es trobà la serp i pot tenir lloc l'esmena de la decisió desencertada inicial. En l'àrea valenciana, presenten una forma anàloga les versions presentades, p. ex., en Verdú (2014: 51-53 [Benimarfull]) i Verdú (2018: 121-124 [Catamarruc]).

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 156

La gratitud de un león

Un xic tamé²⁶⁴ va fugir de ses files, i era practicant. I va fugir de nit, i claró, al fugir de nit i per sa serra, pués aqueix xic no sabia a on pegava, i plovia. I ell duia es seu macuto de coses; si caiguera un bac i això (era practicant).

I va vórer una cova que devant havia una cosa o atra, diu:

–Pués mira, jo, perdut de una manera perdut de s'atra... –estava buscat per la guàrdia²⁶⁵ civil, aquest xic, diu–. Jo me'n vaig pac allà.

I entra allà i veu un *leon* que s'havia estacat una punxa cabrona en es peu (¿tu saps, aqueixa lleienda? ¿No?), i tenia un peu aixina [*gest*].²⁶⁶ I en ves de... (pero es *leon* és mal animal), *lo lamía*. Ell *lo lamía*. I ell diu:

–Mira, jo ha vist que tens es peu malalt –li dia an es *leon*–, i tu no pots merejar-te. Tu, quietet. Quietet, que t'ha entrat el metge dins sa cova. Jo et treuré sa punxa cabrona i te'l bendaré; pero jo estic perseguit, jo domés puc quedar-me una nit. Jo astanit et faré una bona cura i demà te'n faré una atra. Et llevaré sa punxa cabrona i això. Pero jo estic perseguit i no puc estar ací –i es *leon* l'acariciava, amb es cap l'acariciava.

Conque avant, se'n va anar, i en es quatre dies, la guàrdia civil; i el tanquen dins de la presor.

I era un poble que es que tancaven a la presor i tenien cadena perpètua los duien a la plaça amb dos fieres, ¡amb dos fieres!,²⁶⁷ de dos gossos maleits... dos animals farestes. I aqueix xic, el duen a la plaça, ell i un atre pres. Pero ell tenia cadena perpètua porque havia fugit de... I duen dos leons, i el duen, an aqueix xic. Pero es *leon* que ell havia cuidat es minjava a s'atre (¡mira!, jo m'aborrona; això ho ha llegit jo). Es minjava a s'atre *leon*, que no el dixava acostar-se a ell de cap de manera.

I el públic va dir, diu:

–Aquí passa algo. Aquí hi ha un secret o aqueix xic és un sant.

I aqueix xic el va conéixer an es *leon*, pero no va dir res.

Diu:

–¡Que *parle* aqueix xic!

I aqueix xic va parlar, i es *leon* se li va acostar pac allà amb ell. Va contar lo que jo t'ha dit. I sa leienda, el públic va dir:

–*La gratitud de un león* –tots es varen alçar drets: perdonat de tot. El varen abraçar i varen dir–: *La gratitud de un león*.

→INF: M. Berta Molines Molines. VEN-10/7/2003. NOTA: Aquesta versió té una font escrita en un volum de literatura infantil editat per Calleja: *La gratitud de un león. Tomo 174 del Recreo Infantil* (Madrid, Saturnino Calleja, 1901).

CATALOGACIÓ

ATU 156: *Androcles and the Lion*. CAMARENA/CHEVALIER 156: *La espina en la zarpa del león*.

²⁶⁴ La història va ser contada a continuació d'un succeït relacionat amb una deserció.

²⁶⁵ Pron. ['waria].

²⁶⁶ Indica inflor.

²⁶⁷ Amb èmfasi.

VERSIONS

RT156 La gratitud de un león.

COMENTARI

Motius:

B381: el lleó agraït premia l'home.

Aquest argument té precedents clàssics en les *Noctes Atticae* d'Aule Gel·li (V, 14, 10). La nostra versió deu ser una oralització de la versió escrita editada per Calleja, que adaptà al públic infantil aquesta història antiga amb el títol *La gratitud de un león*. Les formes expressades en castellà són una prova d'aquesta derivació de l'escrit; encara que, per altra banda, cal advertir que aquest és un element que forma part de l'estil narratiu de la informadora. Amb tot, l'execució no suposa una reproducció de la versió escrita: la trama es presenta despullada dels elements ambientals de l'època romana, s'ha produït una actualització en els referents del context de la història (soldat desertor, presència de la guàrdia civil). Fins i tot la *damnatio ad bestias* s'ha trasportat a la plaça del poble, com si d'una execució habitual es tractàs.

Deduïm que es tracta d'un tipus 156 escassament documentat en la tradició oral dins de l'àrea ibèrica, ja que el catàleg Camarena/Chevalier solament en registra solament 2 versions en castellà –una és estatunidenca–, 1 en basc i 1 en portuguès.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 200A

¿Per que es gossos sempre que es veuen s'oloren?

Estava la guerra feta entre gats i gossos. |

–Pués ham de fer la pau amb es gats, porque açò no pot ser –no-se-quantos; sempre estaven com es gat i es gos, i això s'havia d'acabar–. Enviarem un emissari, que volem fer la pau amb ells.²⁶⁸

| Perque es gats i es gossos no es barallaren més, no tingueren la guerra, | varen enviar un emissari. | Primer varen discutir a on ho duria, es patracol de fer la pau: si a sa boca, si en es coll... | Varen decidir que ho duguera a sa coeta, ben nugadet. | I li ho varen nigar a sa coa. |

Jo no sé lo que posava escrit. | Jo, com si em sembla que posava que quedaren en un lloc per parlar-ho i fer les paus en aquella guerra. | Es varen despedir, a la matinà, i se'n va anar a la terra des gats. |

Es gos va fer camí cap allà. | Pero clar, no va arribar es que anava d'emissari per dur la pau an es gats, no va arribar, | i es varen quedar esperant-lo, mesos i setmanes, i no varen saber ni alenda. |

Entonces es gossos s'han quedat esperant. | I per això ara, sempre que es veuen es gossos per aquí, s'oloren baix de sa coa: per vore si és es missatger que havien enviat a fer la pau, i si el troben allà, | es missatge de pau.

| La bona qüestió és que la guerra continua.

→INF: Eugènia Mascaró Molines. FONT: àvia paterna (Francisca Soliveres Molines). VEN-28/12/2018. NOTA: En l'entrevista, la informant va tractar de recordar l'argument d'aquest conte. S'ha reconstruït el text a partir d'aquestes intervencions.

CATALOGACIÓ

ATU 200A: *The Dog loses a Certificate*. ORIOL/PUJOL 200A: *El memorial dels gossos*. CAMARENA/CHEVALIER 200A: *El perro pierde su patente*. CARDIGOS/CORREIA 200A: *O cão perdeu a certidão*. CF. RPV 33 [200A].

VERSIONS

RT220A ¿Per qué es gossos sempre que es veuen s'oloren?

COMENTARI

Motius:

A2275.5.5: per què els gossos s'oloren (o es miren) per davall la coa.

Uther es refereix a la popularitat del tipus 200 (*The Dogs' Certificate*) com a frase proverbial. L'argument s'acosta al gènere de les tradicions explicatives, quant a l'explicació jocosa d'un comportament del gossos. En el subtipus 200A es vincula amb la recerca d'un gos que era portador d'un document. En la nostra versió s'esmenta la guerra declarada entre gats i gossos; en altres versions, en canvi, el document esperat està relacionat amb una queixa del gossos sobre el maltractament que tenen dels humans (com ara, Gascón, 1999: 145-147 [Beneixama]).

No es tracta d'un tipus gaire atestat en els catàlegs de l'àmbit d'estudi: Oriol/Pujol en presenta 3 versions en l'àrea catalanòfona. Cardigos/Correia 1, a Portugal. Delarue/Tenèze, 4 a França.

²⁶⁸ Parlament fet per un gos.

TIPUS 222

Sa batalla des Coll de sa Creu

Varen fer una batalla a s'ereta des Coll de sa Creu²⁶⁹ es burros, es matxos, ses cabres: tots es més grans animals; i ses mosques, ses belles, ses vespes, es mosquits. Tota aquella gent, ¡tots! Uns es posen a una part i es atres a s'atra.

I es grans es pensaven de guanyar:

–Ai, ell ja ho tenim tot fet, com som es més grans, guanyarem d'en seguida. Això ho tenim ja fet –i s'ho vegien tot fet.

¡Hala!, ja comença sa batalla, ja l'ataque!, uns per un costat i es atres per s'atre. Ja avancen ses mosques, ses belles i ses vespes i ja s'agarren an es coll, an es llom, baix sa panxa, i més que tot, an es pasterol des animalots, baix sa coa.

I es grans, de sofocats que estaven als-a agarra pixera, pixen, i quant obrin es fogó, varen pegar cap a dins des fogó de ses mosques. I tots, allà dins. ¡Hala!, ¡es cul ben coent! I els-a varen fer baixar d'allà ben calents, an es animals grans. I varen guanyar es menuts sa batalla. I quiento contat, ja s'ha acabat.

→INF: Francisca Soliveres Molines. VES-e/1986.

CATALOGACIÓ

ATU 222: *War between Birds (Insects) and Quadrupeds*. ORIOL/PUJOL 222: *La guerra entre els ocells i els quadrúpedes*. CAMARENA/CHEVALIER 222: *La guerra entre pájaros y cudrúpedos*. Cf. BELTRAN L. 34 [222].

VERSIONS

RT222 Sa batalla des Coll de sa Creu.

COMENTARI

Motius:

B261: guerra entre ocells i quadrúpedes.

L'índex Oriol/Pujol registra solament 3 versions del tipus 222 en l'àrea catalanòfona, una de les quals és valenciana (Martínez M., 1987 [1920], II: 194-199 [Altea la Vella]). Davant l'absència de noves versions valencianes després del recull de Martínez M., no és estrany que Beltran L. (2007: 578-579) afirmàs que semblava un tipus desaparegut de la tradició valenciana. La versió tarbenera representa una contribució per a conèixer noves formes d'aquest argument. Té la particularitat d'exposar el tema de la batalla entre els animals sense cap episodi inicial en què es presente el motiu del combat, com sol ser habitual en aquest tipus (seguim el catàleg Delarue/Tenèze: 222 *La guerre entre gent ailée et quadrupèdes*); sovint, un conflicte provocat per una acció de prepotència d'un animal gros contra un de petit. El camp de batalla es presenta localitzat en un espai del terme municipal. En l'execució es destaca un element de tipus escatològic, important en la conclusió de la historia, que suposava un recurs molt efectiu de comicitat.

²⁶⁹ Partida del terme municipal de Tàrbena.

TIPUS 225

I

Sa raboseta i es corb

Sa raboseta, com era tan guilopeta, li va furtar un tros de formatge a una dona. I es corb era amic o degué saber que havia formatge, i va anar i va dir:

–Done'm formatge.

–¡Busca-te'n!

Diu:

–Mira, jo vaig a ses bodes del cel, ¿tu vols vindre?

Diu:

–¿Jo ara tinc d'anar? No tinc ales ni tinc res.

–Pero puja demunt de mi: jo et duc.

Sa raboseta no amollava es formatge, ¡ben arreplegadet!

¡Hala!, ja s'ha posat demunt ses ales, i ¡amunt!, ¡amunt!, ¡amunt!

–¡Raboseta!, ¿veus terra?

–Ai, encara veig un tros com una era.

¡Amunt!, ¡amunt!, ¡amunt!

–¡Raboseta!, ¿veus terra?

–Un tros com una manta.

¡Amunt!, ¡amunt!, ¡amunt!

–¡Raboseta!, ¿veus terra?

–Un tros com un garbell –pero ella, amb ses dentetes ben apretadetes; que no caiguera es formatge.

–¡Raboseta!, ¿veus terra?

–Un trosset com una lentilleta.

Conque a lo últim:

–¡Ja no veig res!

¡Hala!, es corb acatxa ses ales i allà anava sa raboseta, cap avall cap avall (¡pero no soltava es formatge!). I quan va arribar baix, es corb ja ho sabia: li furta es formatge i encara se'l va esmorzar es corb. ¿Veus qué va guanyar sa raboseta?

I qüento començat, ja s'ha acabat.

→INF: Francisca Soliveres Molines. VES-e/1986.

II

Sa boda del cel

[Una àliga]²⁷⁰ va encontrar sa rabosa, diu:

–Escolta, que jo hui vaig a una boda –diu–. ¿Tu vols vindre amb mi?

Diu:

–Sí.

Diu:

–Pués puja.

I diu que quan ja estaven ben amunt, ben amunt, ben amunt, diu:

–¡Escolta! –diu–, ¡peses molt!

–¡Home!

Diu:

²⁷⁰ Les dues primeres paraules no quedaren enregistrades.

–Sí –diu–. Pués mira –diu–, com peses tant, en terra te’n vas.

I va caure dins de un albarzer. ¿Saps?, va caure. La va deixar caure i va caure dins de un albarzer.

→INF: Tónico Molines Molines. VEN-12/1992. NOTA: Versió resumida. L’informant tractà de recordar l’argument d’un conte que havia sentit quan era menut.

Annex

Es corb i sa rabosa

La informant recordà l’inici del conte: «*Le renard*²⁷¹ cog[i]ó un trozo de queso y sub[i]o arriba de un árbol, y bajo, *le renard*, dice:

–¡Oh!, ¡qué voz más bonita! ¿Qué tienes como voz?

Dice:

–¡Aaaagh!

Y cayó el queso. Y el *renard* lo ha cogido y se marchó».

Un dels interlocutors [Llúcia Molines, cunyada de la informant] donà pistes de com devia ser la continuació i l’acabament d’aquesta història. Coneixia la versió del seu marit [José Moragues Ripoll, 1925], suposadament similar a la de la informant. Després de l’episodi inicial hi havia l’episodi de la invitació de la rabosa a unes noces al cel, l’ascensió al cel, el llançament damunt d’uns esbarzers i una frase formulística dita per la rabosa: «*Si yo de este cabo*²⁷² *no muero, no iré más a bodas del cielo*».

(dades sobre una versió incompleta | INF: Maria Moragues Ripoll. VEN-29/8/1997.

CATALOGACIÓ

ATU 225: *The Crane Teaches the Fox to Fly*. ORIOL/PUJOL 225: *L’àguila ensenya la guineu a volar*. CAMARENA/CHEVALIER 225: *Las bodas del cielo*. CARDIGOS/CORREIA 225: *A cegonha ensina a raposa a voar*. Cf. BELTRAN L. 35 [225].

VERSIONS

RT225 I Sa raboseta i es corb. RT225 II Sa boda del cel. Annex: Es corb i sa rabosa (57 + 225).

COMENTARI

El tipus 225 presenta l’argument de la rabosa que és portada per un ocell i després és deixada caure (K1041). El catàleg Delarue/Tenèze (225: *L’aigle et le renard*) assenyalen la diferència amb la fable isòpica de *La tortuga i l’àguila* (Perry, 230), on la idea de pujar al cel ve de la tortuga, que demana a l’àguila d’aprendre a volar. Es tracta d’un tipus força documentat en les recopilacions rondallístiques de l’àrea catalanòfona i de les àrees immediades.

Les versions que presentem són una mostra de les diferències quant a la manera de presentar aquest tipus narratiu (en les referències ens centrem en la tradició valenciana). Així, en la versió II la rondalla s’inicia amb la invitació a unes noces al cel, sense que hi haja cap episodi introductori (com succeeix, també, p. ex., en les versions presentades en Baldó *et al.*, 2013 [1985]: 65-66 [la Vila Joiosa]; Bataller, 1986: 78-79 [Vilallonga]; Cortés, 2010: 27).

Generalment, però, sol haver-hi un episodi inicial que serveix per a justificar la convidada a volar com un acte de venjança. Sovint es pot adscriure a un tipus concret, de manera que la trama s’identificaria a una cadena de dos tipus combinats: [1] + 57 + 225 (Canpop [Petrer]);²⁷³ [3] + 225 (Monjo, 2006a: núm. 2

²⁷¹ *Renard* ‘rabosa’.

²⁷² Malentés per ésta *escapo*.

²⁷³ Consulta en línia: <<http://rondalles.canpop.org/fitxa.php?id=2033>> [4/12/2021].

[Guardamar del Segura]); Pastor, 2016: 21-34 [Ondara]);²⁷⁴ [56B] + 225 (Carrillo, 2004: 165-166 [la Romana]; Verdú, 2017: 133-137 [Xàbia]); 57 + 225 (Valor, 1950, I: 52-62 [Castalla]; Buades, 2003: 77-80 [Sant Joan d'Alacant]; Beltran L., 2007: 579 [Suera]; Estornell, 2014: 40-42 [Castelló de Rugat]); 59 + 225 (Limorti/Quintana, 1998: 103 [el Carxe]; 60 + 225 (Antolí *et al.*, 1999: 92-96 [Roglà i Corberà]; Gascón, 1999: 27-30 [Beneixama]); [122A] + 122K* + 225 (Canpo [Benissa]);²⁷⁵ 136 + 225 (Bernabeu, 1984: 235-236 [Castalla]; Torres/Giménez, 1993: 23-25 [Llaurí]; Verdú, 2006: 139-144 [Castalla]). Hi ha versions amb una estructura més complexa; com veiem, p. ex., en Esteve B. (2015: 133-137 [Agres]) (57 + 136 + 60 + 225).

En la versió de l'annex 1 considerem que hi ha la combinació 57 + 225. Respecte al tipus 57 (*Raven with Cheese in His Mouth*) Beltran L. (2007: 563-564) fa un estudi sobre la variant que sol ser més freqüent en les versions valencianes, amb la presència d'un diàleg toponímic com a estratagema per a furtar el formatge. Tanmateix, la nostra versió documenta els elements més prototípics, força estesos a través de fonts escrites, amb precedents en Isop (Perry, núm. 124) (remetem a BELTRAN L., CAMARENA/CHEVALIER per a les versions literàries). En la versió I hi ha també l'element del formatge agafat de la boca, però en aquest cas no el sosté el corb (K334.1) sinó la rabosa i és el corb que pretén de furtar-lo amb l'excusa de la invitació al cel.

Com en la versió I, sol ser habitual en moltes de les versions valencianes el recurs dels símls per a expressar la idea de llunyania en l'episodi de la pujada al cel. Per a construir aquest trop sol fer-se al·lusió a elements de l'entorn reconeguts pels contaires/oients, amb força poder evocador, tot i que en molts casos ja pertanyen a un sistema socioeconòmic antic (era, garbell, saranda, sedàs, roda de carro...).

Sol ser aquest tipus ric en estructures formulístiques i elements fràstics. En el nostre cas es documenta la cita d'una parèmia en castellà «*Si de ésta escapo y no muero, nunca más bodas al cielo*», amb què conclouen també unes quantes versions de l'àrea catalanòfona (veg. «Estudi» 3.1.9.1.2), seguint un model que apareix documentat en obres dels segles XVI i XVII (Chevalier, 1983: 47). En aquest cas es posa d'evidència una funció explicativa fraseològica del relat, en servir de marc explicatiu d'una frase proverbial que ha tingut vigència com a entitat pròpia (ja apareix recopilada, p. ex., en el *Libro de refranes* de Pedro de Vallés, 1549).

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

²⁷⁴ Veg. també 2 versions d'Ondara en Canpop: <<http://rondalles.canpop.org/fitxa.php?id=2315>> i <<http://rondalles.canpop.org/fitxa.php?id=2306>> [4/12/2021].

²⁷⁵ Consulta en línia: <<http://rondalles.canpop.org/fitxa.php?id=2102>> [4/12/2021].

TIPUS 225A

Es gansos i sa tortuga

Eren dos gansos i una tortuga. I es gansos li varen dir a sa tortuga:

–¿Per que no mo n'anem...? –mudaven de terreno–. ¿Per que no vens amb mosatros?

I ella diu:

–¿I jo com tinc que anar?, si jo no puc caminar.

–Pués farem un *palo* –un *palo* aixina de llarg [*gest*],²⁷⁶ a cade *pico* de ganso –es gansos el varen ‘garrar de un costat amb es *pico*. I ell amb sa boqueta enganxada aixina an es *palo*, anaven volant volant. I es *palo*, allà. Volant volant volant.

Pero havia xiquets i comencen:

–¿*Dos gansos llevan a una tortuga del pico!*²⁷⁷ –això que fan es xiquets.

I ella diu:

–¿*Bribones! ¡Tunantes! ¿A vosotros qué os importa?*

I com va parlar, ¡pom!,²⁷⁸ i va caure. I allà diu:

Muchos males en el mundo (Això és un eixemple, ¿no?)

*mueren por soltar la lengua,
y otros por no saber contenerla.*

A voltes parles coses que no havies de dir.

→INF: Isabel Ripoll Molines. VEN-e/2005. NOTA: La informant aprengué aquesta rondalla en un llibre de lectura escolar no identificat.

CATALOGACIÓ

ATU 225A: *The Tortoise Lets Itself be Carried by Byrds*. CAMARENA/CHEVALIER: *La tortuga se deja llevar por el águila*.

VERSIONS

RT225A Es gansos i sa tortuga.

COMENTARI

La rondalla presenta el motiu de la tortuga que per obrir la boca va amollar el bastó en què era portada (J2357). Ha tingut una gran difusió dins del gènere de la faula, vinculat, per tant, a una finalitat didàctica, que remunta a la tradició dels *jataka* budistes (Ortiz, 2018). Concretament, si ens referim a l'ensenyament, la nostra versió s'acosta més a la versió més antiga (Ortiz, 2018: 121), en què el vici censurat és la incontinència verbal, i no l'estupidesa per no escoltar bons consells, com en la versió del *Pantxatantra* (I, 13), ni la vanitat, com es veu en altres versions posteriors, com ara en *La Fontaine* (X, 2). Una altra mostra d'arcaisme és la pervivència del protagonisme de les oques com a animals conductors; i no de cignes o d'ànecs (Ortiz, 2018: 118). És interessant, tanmateix, l'assimilació de la nostra versió al tipus 225, pel que fa a la invitació de volar de les aus a la tortuga, que difereix de les versions escrites consultades, en què la iniciativa és de la tortuga.

Aquest tipus sembla que no ha tingut a penes difusió oral en l'àrea ibèrica (Camarena/Chevalier i Cardigos/Correia només en presenten una versió en cada catàleg). La versió que presentem posa d'evidència l'origen escrit pels castellanismes, que apareixen en diferents nivells: diàleg, narració i en els versets

²⁷⁶ Amb les mans mostra la mida.

²⁷⁷ Fa un cantussol burlesc de l'estil dels rims onomàstics infantils.

²⁷⁸ Pega una palmada.

moralitzants finals. Segons ens confirmà la informadora, va ser apresada en un context escolar. Com podem observar en un comentari de la informant, es considera aquest text dins del gènere dels *eixemples*, en què es fa explícita la finalitat moralitzant. Suposem que no devia formar part del seu repertori més habitual.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 230

Es corb

A Xortà havia un niu de corbs. I ses mares tots es dies 'naven a donar-los minjar as corbs; tots, sempre, cade punt.

I allà havia un corb que era molt vell i es va posar dins des niu: estava... Es va pelar i... I ses mares pués tots es dies 'naven a donar-los minjar, i li donaven minjar an es que estava pelat. Es pensaven que era es caganiu.

Conque es qui eren ja més grans, pués, varen fugir des niu; i es queda es pelat. ¡I es pelat, tots es dies, ses mares a dur-li minjar!²⁷⁹

Conque es minjar ja s'acabava allà a Xortà. As pla de Xortà ja s'acabava dacsà i lo que havia, i diu:

–¿Que encara no fuges *del* niu? –diu–. Ja s'acaba *el* minjar d'ací de Xortà.

Diu:

–Ara 'neu-vo'n cap a la Ribera, que allà hi ha dacsà i hi ha de tot –diu–, i d'allà em dureu minjar.

Diu:

–¡Més saps tu que mosatros! –i el varen deixar estar. Diu: –¡Pués apanye't!

I varen deixar es corb. I es corb es va morir i avant.

→INF: Joan Monjo Monjo. VEN-9/1984. A/V: annex. NOTA: Hi ha una transcripció anterior d'aquesta versió dins Mas/Monjo (2002: 131-132). L'informant solia associar el conte al relat d'anècdotes de la seua experiència de caçador. En acabar, els oients solien demanar-li que escarnís el cant del corb. Restituïm en la transcripció l'ús de l'article salat, que l'informant tracta d'ocultar en l'entrevista enregistrada. En la versió original només apareix en la frase inicial i en la final (*ses mares, as corbs, es corb*). Fa servir en una ocasió el plural *els* [als] («*els qui*»).

Annex

Es corb

A Xortà hi havia un niu on «anaven ses mares a donar minjar an es corbets menuts». Un corb vell es fica al niu («I havia allà un uelo vell que ja no es podia governar, de pelat que estava. ¿I ell qué va fer? Es va posar dins des niu des menuts»). S'aprofitava de l'esforç de les mares fins que va ser descobert en suggerir que anassen a la Ribera per arreplegar més recapte. El deixaren abandonat «i un dia va caure penyes avall i es va morir espenyat».

(resum d'una versió no reproduïda | INF: Joan Monjo Monjo. VES-e/1983. Veg. RT230).

²⁷⁹ Amb èmfasi.

CATALOGACIÓ

ATU 230: *The Rearing of the Large-headed and Large-eyed Bird*. HERNÁNDEZ 230: *La crianza del pájaro con la cabeza grande y ojos grandes*.

VERSIONS

RT230 Es corb. Annex: Es corb.

COMENTARI

Motius:

K1985: cria de l'ocell vell.

Aquest argument té un gran paral·lelisme amb el tipus 332J (Camarena/Chevalier) en què un vell tracta d'enganyar la mort. En el present cas es tracta d'un corb vell que per poder subsistir es posa en un niu ple de polls i es fa passar per un ocell petit. Aquest conte està força representat en la tradició popular valenciana: veg., p. ex., les versions de Martínez M. (1987 [1912], 1: 143-145); Llorens, *ap.* Borja (2016: 69-70 [Bolulla]); Bayona (1999: 22 [Benidorm]); o la versió literària «El corb de Partagat» (Santamaria, *ap.* Borja, 2016b: 83-85).²⁸⁰ És el mateix argument de la rondalla «Es corb de ses Punes» (Alcover, *Aplec*, I: 176-178). No trobem registrat aquest tipus en els catàlegs peninsulars consultats, llevat d'Hernández, Sánchez (2010: 84) es refereix a versions d'Extremadura.

Sol ser habitual el recurs de la localització de la història en punts concrets de la geografia, reconeguts pels narradors/oients: partides rurals (els Captivadors, el Morelló), paratges o elements singulats del paisatge (l'illa de Benidorm, la penya Alta [serra de Xortà], Partagat [serra d'Aitana]). En la versió mallorquina la història està ambientada entre el port de Sóller i sa Calobra.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

²⁸⁰ En coneixem una versió oral inèdita procedent de Calp: *El corb del Morelló* (Arxiu personal Monjo. INF: Josep Ferrer, VEN-23/7/1993).

TIPUS 237

[Es loro]

Jo en sé, de xistes. Mira. Una volta tamé havia un que tenia dos loros. I volia saber quin era es mascle i quin sa femella. I no ho sabia. I ell sempre mirant i no sabia...²⁸¹

I un dia veu que agarra es mascle i capona sa femella. I ell d'ací l'agarra i li fa una coroneta aquí en es cap, i hala, i l'amolla.

I el posa en es balcó i a l'endemà, bon matí, passava un retor (se'n 'niria a fer missa o algo).²⁸² I es loro l'atavulla,²⁸³ diu:

–¡Aaah!,²⁸⁴ ¡com t'han pillat fregant, que t'han fet corona!

→INF: FranciscoSoliveres Vila. VEN-3/4/2002.

CATALOGACIÓ

ATU 237: *The Talking Parrot*. CARDIGOS/CORREIA 237: *O papagaio falante*. Altres classificacions: 1801 (GONZÁLEZ S.): *El loro y la tonsura*.

VERSIONS

RT237 [Es loro].

COMENTARI

Uther defineix l'argument prototípic com «a parrot (in early variants a magpie) gives wrong orders or makes inappropriate remarks and is punished by its master (thrown in the mud, loses the feathers on its head or is chased and hides under the stove). There the parrot meets an animal (sow, cat) or bald person and says, “You too must have a quarrel with your master”» (J2211.2). És divers el motiu pel qual és castigat el lloro. Com ara, en altres versions valencianes conegudes, és per un comentari impertinent sobre la qualitat de la carn que ven un carnisser (veg., p. ex, Salvà, 1988: 221; Guardiola/Beltran, 2005: 220).

En aquesta versió, el lloro interpreta que ha estat castigat per haver-se emparellat amb una femella i en la intervenció final hi ha un component llicencios, perquè hi ha una al·lusió irònica al suposat comportament lasciu d'un capellà, per la identificació de l'antiga coroneta dels capellans i el pelat de l'ocell al cap. La rondalla té paral·lelismes clars en versions recopilades en altres bandes; com ara, en l'àmbit català, a la Franja (Quintana, 1995: núm. 164; Quintana, 1997: núm. 301), en el gallec (Cuba/Reigosa/Miranda, 2001: núm. 271) o en l'occità (Loddo, 2018: 84-86). González S. (1996) proposà la catalogació d'aquesta variant en el nou tipus 1801, que tanmateix no aplicà posteriorment en la seua *Antología de cuentos folklóricos aragoneses*, limitant-se a indicar que aquesta variant no està inclosa en ATU (2010, I: 101).

TIPUS 280A

ATU 280A: *The Ant and the Cricket*. ORIOL/PUJOL 280A: *La cigala i la formiga*. Veg. els comentaris en el tipus 124.

²⁸¹ Amb èmfasi.

²⁸² Amb to irònic.

²⁸³ Amb èmfasi.

²⁸⁴ Amb to aspre.

RONDALLES MERAVELLOSES
(ATU 300-749)

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 300

El dragón de las siete cabezas

[Hi havia un rei que tenia una filla] que era tan guapa que la tenia tancà [...]. La tenia tancà dins d'una torre. I va dir que es que la lliurara d'aquella torre (perque tenia *el dragón de las siete cabezas, que echaba fuego* per sa boca) és porque era un home valent i es casaria amb ella.

I ¡toooooots!²⁸⁵ es *príncipes*²⁸⁶ de tots es pobles de tots es... contornades (com después havia molt de reinats i molt de *príncipes*) tots anaven. Uns varen dur ¡tots es soldats que tenieeeeeen!²⁸⁷ i aquell començava a tirar foc, *el dragón*, i ja no podien entrar.

Un atre va idear de dur ¡totes ses fieres del món!,²⁸⁸ ¡i tampoc!: *el*²⁸⁹ *dragó* començava a foc, es cremaven. Feen rüido i ja no els-a deixava entrar.

Pero endespués, un atre *príncipe* va reunir a totes ses formiguetes de tota la contornà; i entonces sí.

Varen anar... Com ses formiguetes no fan rouïdo ni fan res, *el dragó* estava adormit, varen començar a fer-li... pujar-li per demunt (*el dragó* tenia cosconelles), en es cap va començar a rascar-se. I mentres, va entrar el *príncipe* i va lliurar la princesa. D'això m'enrecorda.

→INF: Ana Molines Vila. FONT: mare (Rosario Vila Molines). VEN-3/1992. NOTA: D'aquesta rondalla només s'han obtingut versions abreujades i incompletes: la informadora advertí que no se'n recordava. A/V: veg. annex 1.

Annex 1

El dragón de las siete cabezas

«Havia un princesa que era ¡mooolt guapa! i son pare la tenia tancà. I havia un dragó que tenia set caps. I son pare va dir que aquell que matara es dragó es casaria amb ella». S'hi varen presentar diversos pretendents, amb batallons, amb animals feroços, però «es *dragón* començava a tirar foc, i ningú podia passar». Finalment un príncep «que era més astut», amb l'ajuda d'unes formigues va poder-lo vencer («comencen ses formigues a pujar-li per demunt. Ell comença a rascar-se, a rascar-se» i es casà amb la princesa. (versió resumida no reproduïda | INF: Ana Molines Vila. VEN-1/1992. Veg. RT300).

CATALOGACIÓ

ATU 300: *The Dragon-Slayer*. ORIOL/PUJOL, 300: *El vencedor del drac*. CAMARENA/CHEVALIER 300: [*El dragón de las siete cabezas*]. CARDIGOS/CORREIA: *O vencedor do dragão*. Cf. BELTRAN L. 40 [300].

VERSIONS

RT300 *El dragón de las siete cabezas*. Annex: *Es dragón de las siete cabezas*.

COMENTARI

Adscrivim amb força dificultat aquesta versió incompleta al tipus 300. Tot i que, compta amb la presència d'algun motiu que hi és característic:

T68.1: princesa oferida com a recompensa.

B11.2.3.1: drac de set caps.

H982: els animals ajuden a l'heroi a dur a terme tasques.

²⁸⁵ Amb èmfasi.

²⁸⁶ Pron. *prín[θ]cipe* / *prín[θ]cipes* al llarg del text.

²⁸⁷ Amb èmfasi.

²⁸⁸ Amb èmfasi.

²⁸⁹ Pron. [a]l.

Tanmateix en el desenvolupament de la trama apateixen pocs dels elements que defineixen aquest tipus (seguim el catàleg Delarue/Tenèze): II. C (animals ajudants / altres); IV. A1, C3 (l'heroi arriba amb animals salvatges que encontra pel camí, lluita amb animals salvatges). Generalment els animals que ajuden l'heroi són tres gossos; tanmateix, en l'anàlisi de Delarue/Tenèze es fa referència a altres possibilitats. Un exemple podria trobar-se en Straparola (*Piacevole notti*: X, 3), la versió escrita coneguda més antiga d'aquest tipus (ib.), en què els ajudants són un lleó, un orso i un llop. Trobem tanmateix formigues que poden esdevenir beneficioses com a pagament d'una bona acció prèvia en altres tipus, com ara, 302, 531 o 554. No hi ha els episodis de l'impostor i del reconeixement del veritable heroi, per als quals caldrà acudir a la versió del tipus 303. Thompson (1972: 50-55) es referí a la similitud dels tipus 300 i 303, de manera que 303 pareix contenir 300 en la seua estructura.

S'ha documentat aquest tipus en la tradició valenciana, amb tots els elements característics (veg., p. ex., les versions presentades en Torres/Giménez, 1993: 33-37 [Llaurí]; Diéguez *et al.*, 1999: 79-81 [Callosa d'en Sarrià]; Roig/Roig, 1999: 167-171 [Xirles]; Roig/Roig, 1999: 183-186 [Xirles]) o en una versió reduïda (Canpop [Benissa]).²⁹⁰

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

²⁹⁰ Versió en línia: < <http://rondalles.canpop.org/fitxa.php?id=2105> > [4/12/2021].

TIPUS 301

S'home de sa pipa

En Peret és un xiquet que estiguent a sa cuna ja demanava un tassó de sopes. Es pares prompte ja no el poden governar. Fan bando pes poble: decidixen donar-li un sarró, un pa i unes sabates amb ses soles de ferro perque se'n vaja pel món

Encontra l'Arrancapins i l'Esclafamuntanyes.

Arriben a una cova xicoteta que té un badallet i dins està ple de penjolls de botifarres, sobressades, cuixots, sacs de cigrons, «de tot». Hi ha escopetes penjades. I mestantes un es queda a fer sa paella, es altres se'n van a caçar.

Hi ha una ximenera gran i un posa s'arròs a sa paella, sent ¡pom! Cau un peu, cau un altre peu, cau una cama, cau s'altra cama, «cau tot». És un home que té sa cara lletja i no xarra, només mira. Té una pipa gran que se l'aguanta amb una mà. Tira un «sopapo» (gargall)²⁹¹ dins sa paella, li diu «porc», i li pega un colp de pipa. En tocar-li an en Peret deixa s'home malferit; pero quan entren a vore'l ja no hi era.

Seguixen es regall de sang. Arriben a un passadís llarg amb un forat cap avall que quasi hi cauen. Veuen pes rastre de sang que ha continuat cap avall. Han de devallar amb una corda (un estiró vol dir amollar corda; dos estirons, muntar). Com més cap avall, més calor (es companys no ho poden suportar). En Peret sempre pegava un estironet, al remat apara (descansava) i l'amollen, i ell cau a un jardí ple de fonts.

Hi ha 3 xiques encantades per s'home de sa pipa. Caldrà agafar es cavall més vell i s'espasa més rovellada. Aquell home té una gran capacitat de recuperar-se.²⁹²

Ixen fora. Los pega derrere. Ella té un anell màgic que els transforma en coses: caseta i llenyater. Donen resposta enganyada a s'home, per tres voltes.²⁹³ Sa darrera volta es posen devora un barranc com a pastoret i borreguet. Diuen «Per aquí», i ell va a l'enrevés i s'espunya.

→INF: Rosa Sempere Soliveres. FONT: avi matern. VES-10/1996. NOTA: Notes preses al dictat i adaptades dialectalment al tarbener. La informant rememorà un conte que havia sentit de menuda i que, per la seua banda, havia contat sent mestra a l'escola de Tàrbena. Els alumnes el reconeixien com *Es quiento des gargall*.

Annex 1

Juanito l'Orso

En aquesta versió els noms dels acompanyants de l'heroi eren *Rabassapins* i *Tombapenyas*, «que juava a les xapes (o al canut) amb moles de molí».

(dades sobre una versió no recordada | INF: Maria Ripoll Pont. FONT: avi matern [Francisco Pont Molines]. VEN-3/1992).

Annex 2

Leche de burra

«Una dona va adoptar un xiquet. I com ella no tenia deixò,²⁹⁴ el va criar amb una burra. I es va fer tan fort que amb un dit merejava un guiato que pesava un quintar. ¡Un quintar són cinquanta quilos!».

(fragment | INF: Vicent Vila Monjo. FONT: mare [Consolación Monjo]. VEN-4/9/2003)

²⁹¹ La informant comunicà que el seu avi feia servir aquesta paraula en el conte.

²⁹² S'hi pressuposa un combat per alliberar les joves encantades.

²⁹³ La informant no recorda en què consistia la segona transformació.

²⁹⁴ *Deixò* 'llet'.

Annex 3

D'aquesta versió només tenim la dada del títol: *Rancapinos*.

(dades sobre una versió oblidada | INF: Yolanda Sifre Gisbert. FONT: avi patern [Quico Sifre Marcó]. VEN-7/2019)

CATALOGACIÓ

AT 301B: *The Three Stolen Princesses* (Uther unifica les divisions 301A i 301B d'AT). ORIOL/PUJOL 301B: *En Joan de l'Ós*. 301B: *El fortachón y sus compañeros*. CARDIGOS/CORREIA 301B: *O Mama-na-burra*. Cf. RPV, 42 [301].

VERSIONS

RT301 S'home de sa pipa (650A + 301 + 313). Annex 1: *Juanito l'Orso*. Annex 2: *Leche de burra*. Annex 3.

COMENTARI

Motius:

F612.1: l'heroi se n'ha d'anar de casa pel seu apetit sobrehumà.

F610: home amb una força sobrehumana (annex 2).

Q502.2, F823: sabates extraordinàries (de ferro).

F601: companys extraordinaris.

F96: corda per a davallar al món inferior.

R11.1: princesa segrestada per l'adversari.

K1931.2: els impostors deixen abandonat l'heroi al món subterrani.

D671: fugida amb transformació.

De l'anàlisi de l'única versió de què hem pogut obtenir més informació s'observa que l'inici del conte presenta grans concomitàncies amb el tipus 650A (motiu 612.1). En aquest cas és l'apetit desmesurat de l'heroi i no la força l'element que singularitza l'heroi i que provoca que siga empès a guanyar-se la vida fora de casa. En altres versions valencianes és, en efecte, la força l'element característic del protagonista (veg., p. ex., Torres/Giménez, 1994: 35-61; Bataller, 1997: 29-33 [Simat de la Valldigna]; Limorti/Quintana, 1998: 49-50 [El Carxe]; Diéguez *et al.*, 1999: 83-86 [Callosa d'en Sarrià], cf. Annex 2) o senzillament una ànsia d'aventures (veg., p. ex., Valor, 1970, II: 7-89 [Xixona]; Verdú, 2001: 157-170 [Alcoi]). És interessant la versió «Catorce Panes» de Limorti/Quintana (1998: 42-44 [El Carxe]), en què hi ha una combinació de motius dels tipus 650A i 331B, com ara el nas del dimoni enganxat i l'entrada furtiva al cel apropiant-se de la cadira de sant Pere, en aquest cas per emborratxament.

Peret, el nom del protagonista, pot recordar més els herois d'altres versions del tipus 650A (p. ex., *Pere Catorze*, *Pere Somera*).²⁹⁵ Documentem així mateix el nom més estès en la versions valencianes: *Juanito l'Orso* (annex 1), tot i que sovint s'haja esvaït el record del seu origen mític com a fill d'animal i dona, potser per censura (en la versió de Verdú, 2018: 55-70 [Bolulla], en queda un record diluït).²⁹⁶ És interessant documentar el nom *Leche de burra*, que fa al·lusió a la fortalesa del protagonista pel fet d'haver sigut criat amb la llet d'una somera (F611.2.1). El nom en castellà ens recorda les versions anàlogues atestades en aquesta llengua; procedents de Burgos, Extremadura, Almeria o Puerto Rico (veg., p. ex., *El Hijo de Burra*, dins Espinosa, 2016: núm. 64 i comentari, o *Juan Lecheburra y Trepacerros*, dins Martínez G., 2013: 139). El catàleg Cardigos/Correia documenta que és una de les formes més freqüents en l'àrea portuguesa i lusòfona per a aquest tipus, cosa que es reflecteix en els noms (p. ex., *O filho da Burra*, *O Mama-na-Burra*, *O Zé da Burra...*). En canvi, amb el nom *Rancapinos* (annex 3), passa el protagonisme de la història a un

²⁹⁵ El primer, en la versió de l'*Aplec* d'Alcover, el segon, en una versió d'Alacant (Segura, 1996: 295-296).

²⁹⁶ No devia estar oblidat aquest origen, com deduïm d'altres versions inèdites, en què s'exposa aquesta dada amb tota claredat (procedents de Calp i de Bicornb. Arxiu personal Monjo; INF: Bartomeu Morató, VEN- 23/7/1993; INF: José R. Martínez, facilitada per Antoni Guzmán).

dels acompanyants meravellosos, com succeeix en altres versions, p. ex., *Esclafamuntanyes* (Valor, 1970: 7-89 [Xixona]).²⁹⁷

En aquesta rondalla sens dubte un dels episodis més impactants devia ser l'aparició sobrenatural de l'antagonista davallant per la xemeneia i, sobretot, el detall escatològic amb què llançava a perdre el menjar. Aquest personatge cridà més l'atenció dels oients de la nostra versió RT301B, com deduïm pels noms amb què identificaven el conte. Quant a la pipa, en la present versió se'n destaca la grandària i el fet que fos utilitzada com a arma. En altres versions es documenta l'episodi que l'antagonista demana foc per a la pipa (veg, p. ex. Torres/Giménez, 1994: 35-61; Bataller, 1997: 29-33 [Simat de la Valldigna]; en altres versions del domini lingüístic català: Alcover, *Aplec*, I: 237-261; Bertran, 1989: núm. 1; Serra, 1986: 53-63).

Apareixen motius característics de les rondalles meravelloses que retrobem en altres tipus: les sabates de ferro (F823), com a metàfora dels viatges llargs (cf. 425A) o com a excusa per a postergar unes noces no desitjades, o la fugida amb transformació (D671), amb què conclou la versió 310B. Aquest episodi final resulta incongruent dins de la trama del relat, si ho comparem amb l'habitual en altres versions, amb l'eixida de les princeses encantades, l'usurpació del protagonisme per part dels companys, i el reconeixement final. En la nostra versió, la iniciativa de la fugida és a càrrec de la princesa, per la qual cosa pareix que hi haja hagut hibridació amb el tipus 313.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

²⁹⁷ Remetem a Alberó (2004: 31-78) per a l'anàlisi del tipus 301 a través de la versió valoriana.

TIPUS 302

La Torre d'Aragó

Diu que era un forner que se'n va anar a fer punxes. I quan va pegar a sa punxa, li va eixir un negre, 'garrat de sa rel; diu:

–¡Ara et mata!

Diu:

–¡Ai, per l'amor de Déu! ¡No em mates!

Diu:

–Pués quant arribes a casa, lo que tingues derrere sa porta me ho dones. O si nyos, jo ho sé i et mataré.

Arriba a casa i mira derrere sa porta, i tenia una xiqueta de cinc o sis anys, i sa xiqueta estava derrere sa porta. Entonces es va posar a plorar; diu:

–Pare, ¿per que plores?

Diu:

–Perque m'ha eixit un negre i m'ha dit que li dona lo de derrere sa porta. ¡I com estàs tu!, ¡t'ha de donar; o si nos em mata!²⁹⁸

Diu:

–¡Pués jo aniré!²⁹⁹ –i es va endur sa xiqueta.

I sa xiqueta allà estava bé, la cuidaven. Es va fer gran i un dia li diu an es negre, diu:

–¿Per que no em deixes anar a casa i vórer es meus pares?

Diu:

–¡Bé, ves! –diu–. Pero no dugues res de fora, perque lo que duràs jo ho sé. O si nyos, et mataré. ¡No dugues res de fora!

–Pués bé, bé.

Va a casa i li diu:

–¿Com estàs?

Diu:

–Bé. Estic bé –diu–; lo que totes ses nits tinc un bulto en es costat i no sé lo que és. I com no tinc llum...

Diu:

–Endús-te'n mistos.

Diu:

–Pero no me'n puc endur, perque ell lo que jo m'enduc ho sap; i no vol que duga res.

I sa uela (tenia uela)... ¿I sa uela qué fa? Agarra, dins de sa butjaca de s'abrigo li posa una caixeta de mistos, diu:

–Com ella no ho sap, es negre tampoc ho sabrà –i li posa una caixeta de mistos.

A la nit, quan se'n va a dormir, li cau sa caixeta de mistos de dins sa butjaca; diu:

–¡Astanit sabrà lo que és!³⁰⁰

Quan se'n va a dormir: ¡hala!, es bulto as costat. ¿Qué fa? Encén es misto i li ix un xic molt guapo, i li diu:

–No haveres dut res –diu–, pués mos haguérem casat quant haguera segut hora. Pero aixina, ¡uuui!... ¡Ara té que passar moltes coses per poder-mos ajuntar! –i allò va anar desapareguent-se, aquell castell, i es va quedar aquell a soles.

Es xic aquell es va quedar allà enmig de sa costera, i va seguir una senda, i diu:

–A vórer ara a on vaig. Pos seguiré per ací mateix.

²⁹⁸ Amb èmfasi.

²⁹⁹ Amb to de determinació.

³⁰⁰ Amb èmfasi.

Conque, quant un tros que caminava, es veu una àliga, un leó i una formiga. I es barallaven per un burro mort.

Diu:

–¿I ara? ¿Si jo passa per allà es leó me se minja! ¿Tinc que envançar camí! ¿Tinc que passar per allà!

Quan ‘riba allà diu:

–¿Bon dia!

–Bon dia.

Li diu es leó, diu:

–Ecolte, bon home –diu–. ¿A vore si mos fa un favor! –diu–. Ací estem descotint *pel* burro. A vore si vosté mo’ho apanye i mos fa *les parts*.

Diu:

–Ai –diu–, mire. Jo troba que *el* cap pot ser per *la* formigueta –diu–, porque aixina té casa per víurer, i aquí... I com ella és xicoteta, ho corre tot, i busca totes ses molletes; i es cap pot ser per sa formigueta.

–¿Ai, bé!

Diu:

–I totes *les* cuixes (*les* cuixes de derrere i tot això que té més), *pel* leó, que necessita més. I es carpó i tot això, per s’*àliga* –que picava lo que siga.

I els-a va fer ses parts i es varen quedar tots contents, i se’n va. Quant havia caminat un trosset, es diuen:

–¿Ai, que desagraïts! ¿No li ham donat ni gràcies! Pués el podíem cridar –i el criden.

I aquell diu:

–¿Ui! ¿Mal! Ara vorem ara qué volen.

Diu:

–¿Ai! Vosté dirà: «¿Quins desagraïts!», no li ham dit gràcies.

Diu:

–¿Ah, és igual!

Diu:

–¿No no! Jo, de *la* meua part –es leó–... Jo de *la* meua part li *done* moltes gràcies, i vosté quan digue «Déu i home», es fa home; quan digue «Déu i leó», es fa leó.

–Ai, bé, bé.

I s’*aligueta*, tamé:

–Pués jo, quan vosté vullgue ser *àliga*, diu «Déu i *àliga*»; quan vullgue ser home, «Déu i home»: torne home.

I sa formigueta, tamé:

–Vosté diu «Déu i formiga», i quan diu «Déu i home», «Déu i home» –hala, i aquell se’n va.

–Ai, bé.

I anava... Pués ‘*nava* en busca de la Torre de Aragó, porque ell sabia que havia... Es negre li ho contar an aquella xica: que havia d’anar a la Torre de Aragó. Havia de... ¿vamos!, de buscar-la. I buscava la Torre de Aragó: no sabia a on estava.

I li varen dir que es Llevant a-ho sabia (a vore si m’enrecorda d’aqueix trosset) i se’n va anar a casa des Llevant (¿no és es llevant lo que corre menos?), i diu si podia acompanyar-lo a buscar la Torre de Aragó. I es llevant diu:

–¿Ai –diu–, jo no ho sé! –diu–. Vage a casa *del* meu germà *el* Ponent.

Se’n va a cas Ponent. I aquells feen:

–¡Ui, quina olor de carn humana senc!³⁰¹ –¿Saps? Tot això. I sa dona el va convèncer:

–És que és un home que és bon home, i ha vingut que va en busca de la Torre de Aragó i li han dit que tu ho saps. ¿I per que no l’acompanyes?

–Ei –diu–, pués toca. L’acompanyaré.

I hala, diu:

–¡Pero jo no ho sé! –diu–. ‘Narem a *cal* meu germà Tremuntana, que ell sí que ho sap –diu–. ¿Pero em seguiràs? –(Veus, aqueix deixò me s’havia olvidat)–. ¿Em seguiràs?

–Ai, no ho sé.

Diu:

–¡Pués hala, a vore si em seguixes!

I ell diu «Déu i àliga» i el seguia..., ¿saps?. «Déu i àliga», es va fer àliga i el seguia. (¿Saps? Primer seguia es Llevant, després va seguir es Ponent: se’n va anar a casa de sa Tremuntana). Sa Tremuntana, sa mateixa:

–¡Oi, quina olor de carn humana senc!³⁰²

I sa dona:

–És un home... És que és bon home. És que ha vingut a preguntar per la Torre d’Aragó, que tu ho saps, i el podies acompanyar.

Bueno...

–Hala pués, l’acompanyaré. ¿I tu em podràs seguir?

Diu:

–Ai. Provaré.

Torna a dir «Déu i àliga», i hala, seguix sa Tremuntana. I arriben a sa vora de la mar i diu:

–Mira, ¿tu veus allà, una punteta, ¡allà dins!³⁰³ una deixona que es veu? Allò és la Torre de Aragó –i ell, quan va aparar sa Tremuntana, diu «Déu i home», i es va tornar home.

Hala, conque quan sa Tremuntana se’n va, ell torna «Déu i àliga», i hala, i se’n va volant volant i es posa demunt de... des deixò. I es posa demunt des balcó. I ix aquella xica i diu:

–¡Ai, negre, quina aligueta més guapeta que ha vingut ací! ¿Per que no l’agarres?³⁰⁴

Diu:

–¿Com la tinc que agarrar? Quan jo aniré a agarrar-la, ella fogirà.

Diu:

–¡Prova d’agarrar-me-la! ¡Prova d’agarrar-la!³⁰⁵ –i es negre, tot lo que volia, fea.

Se’n va, i s’aligueta ja es va deixar agarrar a postes. Es deixa agarrar i es negre li la posa dins d’una gabieta.

Conque quan se’n va a dormir, a la nit, aquell diu:

–Déu i formiga³⁰⁶ –ix de sa formiga³⁰⁷ i se’n va a gitar-se as costat d’ella.

Es gita as costat d’ella i diu:

–¡Déu i home! –i hala.

I aquella, pués tenia es bulto allà:

–¡Negre, negre, que ací tinc un home! ¡Vine, que ací tinc un home!³⁰⁸

³⁰¹ Amb èmfasi.

³⁰² Amb èmfasi.

³⁰³ Amb èmfasi.

³⁰⁴ Dramatitzant, manifestant un entusiasme infantil.

³⁰⁵ Dramatitzant, manifestant un entusiasme infantil.

³⁰⁶ En veu baixa.

³⁰⁷ Lapsus per *gàbia*.

³⁰⁸ Dramatitzant, amb to de queixa, amb veu infantilitzada.

Aquell: «Déu i formiga», dins sa gàbia. «Déu i àliga», dins sa gàbia.
 Es negre:
 –¡Pués ací no hi ha ningú!
 –¡Pos jo tenia ací un bulto!
 –Bueno. ¡No em tornes a despertar si no tens res!³⁰⁹
 Al cap de un rato, atravolta: «Déu i home», ix. «Déu i formiga»,³¹⁰ ix. «Déu i home»,
 es gita as costat d'ella. Aquella:
 –¡Negre, que ací tinc un bulto! ¡Vine ací!³¹¹
 Aquell: «Déu i formiga», «Déu i àliga»,³¹² dins sa gàbia. Es negre s'alçava:
 –¡Pués l'aligueta està, pués ací no hi ha res! ¡No em tornes a cridar!³¹³
 ¡Bueno!, aquell, atravolta. Domés es negre se'n va, ell: «Déu i formiga»,³¹⁴ pac as
 costat d'ella. «Déu i home», as costat d'ella.
 Torna a fer i diu:
 –Ara, si el torna a cridar, ¡ara voràs!
 Pos no el crida, i ell diu:
 –¡Que no et senta! ¡No el crides!³¹⁵ –diu–. Jo soc aquell que estàvem en aquell
 puesto, en aquell castell, i tot allò –diu–. I ha vengut a buscar-te –diu–. ¡Pero dasta que es
 negre no es muiga, no mos podem casar!³¹⁶ –diu–. Tu demà, fent la bova, li dius: «¿Quant
 et moriràs?», li preguntes. I a vórer ell qué et diu, per vórer.
 Conque ella, a l'endemà li diu:
 –Negre –diu–, ¿i tu quant et moriràs?³¹⁷
 Diu:
 –¡Uuuuu! ¡Jo, nomai! ¡Jo no m'ha de morir mai! –diu–. Per jo morir-me –diu–: mira,
 a tal puesto, a tal poble, a-hi ha una serp –diu– que tots es que van, se'ls-a minja –diu–. Han
 de matar sa serp. Dins sa serp a-hi ha un colom, ¡que vola molt!³¹⁸ –diu–. Han d'agarrar es
 colom, han de matar es colom. Dins a-hi ha un ou i han de vódrer i trencar-me s'ou en es
 meu front –diu–. ¡Mira si això és difícil! Aixina és que no m'ha de morir mai.
 Conque ella, tota desgustà li diu, diu:
 –Mira lo que m'ha dit –i li ho conta.
 Diu:
 –Pués tu demà li dius: «Solta l'aligueta, a vore si la tinc manseta», que m'assolta –
 diu–. I jo, quan 'nireu a garrar-me, deixes es balcó ubert i jo fogiré.
 Conque ella aixina ho fa. L'en-demà li diu an es negre; diu:
 –Solta l'aligueta, a vore si ja la tinc manseta.
 Diu:
 –¡Mira que et fogirà!
 Diu:
 –¡No! –diu–. ¡A lo millor jo ja la tinc manseta!³¹⁹

³⁰⁹ Enfadat.

³¹⁰ Es corregeix.

³¹¹ Dramatitzant, amb to de queixa, veu infantilitzada.

³¹² En veu baixa.

³¹³ Enfadat.

³¹⁴ En veu baixa.

³¹⁵ En veu baixa.

³¹⁶ Amb èmfasi.

³¹⁷ Dramatitzant, manifestant un entusiasme infantil.

³¹⁸ Amb èmfasi.

³¹⁹ Dramatitzant, manifestant un entusiasme infantil.

Conque es negre, com li fea lo que ella li dia, pos solta s'aligueta. Solta s'aligueta, ¡i s'aligueta, domés li obrin sa porta!, ¡hala!, ¡en una volà, demunt des balcó!³²⁰ I estava sa porta uberta: demunt des balcó.

–¡Ai, ‘garra-me-la! ¡‘Garra-me-la, negre, que em fogirà! ¡‘Garra-la!³²¹

Diu:

–¡Ja te ho dia jo!

S'aligueta, domés varen ‘nar a tocar-la, ¡auuuuu!³²² diu: – ¡Jo ja te ho dia!

Diu:

–¡Ai, ja m’ha...! ¡Ja m’ha fogit s'aligueta! ¡Ja m’ha fogit s'aligueta! –avant.

Conque aquell se’n va an aqueix poble que estava aqueixa serp i demana faena. I va trobar a un..., pasturar porquets, a una casa. Conque... I li diuen:

–No vages a tal puesto, que hi ha una serp. No vages allà a pasturar-los.

–Bé, pos no aniré –i ell, directe allà.

Ja se n’ha anat, ja ha fet es porquets ben fartets. I a l’hora mateixa ix sa serp, i li diu:

–*¡Oh, caballero valiente,
si yo tuviera un vaso de vino
y un pan caliente,
te daría la muerte,
caballero valiente!*

I ell li contesta:

–*¡Oh, serpiente valiente,
si yo tuviera un vaso de vino,
un pan caliente,
y el beso de una doncella,
te daría la muerte,
serpiente valiente!* –i sa serp s’amaga.

I a l’endemà ell torna. Atravolta, ¡i duia es porquets fartets! I aquells, al vore que no havia minjar per cap de puesto i duia es porquets tan fartets, pués va enviar una xica que tenia, que el seguira.

Conque ja se n’ha anat i ja ha eixit sa serp:

–*¡Oh, caballero valiente,
si yo tuviera un vaso de vino
y un pan caliente,
te daría la muerte,
caballero valiente!*

I ell li contesta:

–*¡Oh, serpiente valiente,
si yo tuviera un vaso de vino,
un pan caliente,*

³²⁰ Amb èmfasi.

³²¹ Dramatitzant, manifestant un entusiasme infantil.

³²² Amb èmfasi.

*y el beso de una doncella,
te daría la muerte,
serpiente valiente!* –i sa serp s’amaga!

I aquella xica, com ho escoltava, se’n va correguent a casa i li ho conta. I son pare diu:

–Pos això està bo d’apanyar –diu–: demà, bon matí, pastem. I tu agarres un pa i el seguixes, i quan sa serp li ix, li dones es pa. Li dus un got de vi i que et pega una besà, i que mata sa serp.³²³ Per ací no mos podem acostar per cap de puesto.

Conque a l’endemà aquella d’allà fa allò i el seguix. Domés ix sa serp li diu:

*–¡Oh, caballero valiente,
si yo tuviera un vaso de vino
y un pan caliente,
te daría la muerte,
caballero valiente!*

I ell diu:

–¡Oh, serpiente valiente! –i aquella diu:

*–¡Pren!*³²⁴ –i li dona es pa.

Es minja es pa, es beu es vi, i li pega una besà. I endespués diu:

–Déu i leó –i se li tira demunt de sa serp i mata sa serp.

Mata sa serp, domés mata sa serp ix es colom. Quant ix es colom ell diu:

–Déu i àliga –i derrere s’àliga!³²⁵

I aqueix negre li va dir... Quan va matar sa serp, es va fer malalt i li diu an aquella (a sa xica), diu:

–¡Uiiii! –diu–. Aquella aligueta que havia ací –diu– té que ser sa meua mort.³²⁶

Diu:

–¿I això? ¡Això no és res, home! –diu–. ¡Tu et curaràs!³²⁷

Diu:

–Ah, no, no, no. D’aquesta ja no em cura –diu–; porque això és s’aligueta que va vïndrer ací.

Diu:

–¡No, home, no!

Hala, quan ‘garra es colom... S’aligueta agarra es colom i mata es colom i garra s’ou: i es negre, més malalt. I quant agarra s’ou se’n va:

–¡Déu i àliga! –¡pac a la Torre de Aragó!

Entra:

–¡Déu i home!

Se’n va, i es negre ja estava malalt: ja estava gitat as llit. Li trenca s’ou en es front, es casen. I es mor es negre, i es casen i varen viure feliços. *¡I se acabó!* I s’ha acabat *el* quiento. [I ells es varen quedar allà; i mosatros, ací].³²⁸

→INF: Teresa Ginart Ripoll. FONT: Miquel Ripoll («en Micalet Rogant»). VEN-25/8/1992.

³²³ Pega un colp damunt la taula.

³²⁴ Pega un colp damunt la taula.

³²⁵ Amb èmfasi.

³²⁶ Amb to solemne.

³²⁷ Dramatitzant: to de llevar importància.

³²⁸ Fórmula de cloenda afegida per una dels oients (Rosa Marí Seguí).

Annex

Es jovellí i cinquanta quèrnos

La informant recorda un element de la rondalla: calia caçar un porc javalí en l'interior del qual hi havia un ou. (notes d'una versió no recordada | INF: *Celestina Soliveres Monjo*. FONT: mare (*Celestina Monjo Ripoll*). VEN-19/8/1997)

CATALOGACIÓ

ATU 302: *The Ogre's (Devil's) Heart in the Egg*. ORIOL/PUJOL 302: *L'ou meravellós*. CAMARENA/CHEVALIER 303 [*La vida externada*]. CARDIGOS/CORREIA 302: *A vida do ogre escondida num ovo*. Cf. BELTRAN L. 43 [302].

VERSIONS

RT302 La Torre d'Aragó (425 + 302). Annex: Es jovellí i cinquanta quèrnos.

COMENTARI

En la catalogació hem adscrit la versió precedent al tipus 302 tenint en compte que s'hi documenten els elements característics d'aquest tipus. Seguim l'esquema de motius i tipus del catàleg Cardigos/Correia: I. a (l'heroi rep dons màgics dels animals agraïts per una divisió equitativa de menjar). II. a¹, b* (l'heroi arriba on l'ogre té presa la protagonista gràcies a diverses metamorfosis en animals, la protagonista informa l'heroi que la vida del seu captor depèn d'un ou que se li ha d'esclafar al cap i està dins un colom [que hi ha dins un cofre]). III. a¹, a² (l'heroi lluita amb [l'eriçó] diversos dies, el venç en rebre l'ajuda de la filla de l'amo, que li dona menjar, beure i el besa).

Amb tot, una particularitat d'aquesta versió és el fet que els episodis inicials continguin motius propis del tipus 425: S222 (un pare promet un fill per salvar-se de morir), S241 (vot de Jefè: nen promès involuntàriament: «el primer que trobaràs»), C32.1 (tabú de mirar el marit sobrenatural), C916.1 (infracció descoberta pel goteig de la candela). De fet en el catàleg d'Aa/Th es contemplava aquesta possibilitat amb la creació del subtipus 425P (*Encanted Wife Lost and Found*). Aquest subtipus no es manté en la revisió d'Uther, que remet aquest argument al tipus 302. S'assenyala, però, la possibilitat de la combinació amb el tipus 425, entre d'altres. Amb tot, cal dir que en algun catàleg posterior a la revisió ATU es manté l'antic subtipus 425P; com ara, en CARDIGOS/CORREIA; no, en canvi, en ORIOL/PUJOL o en BELTRAN L.

Tanmateix la nostra versió no podria adscriure's sense dificultats a 425P (Aa/Th) pel fet que en aquest subtipus és masculí el personatge que encontra el cònjuge encantat, el perd i després el cerca (com podem veure, p. ex, en la versió valenciana «El gegant del romaní»: Valor, 1964: 7-43 [Benifallim], o «En Joanet i sa donzella desencantada», de l'*Aplec* d'Alcover, *Aplec*, III: 133-159). En la nostra versió podria dir-se que s'atesta una combinació 425 + 302. No es documenta plenament el tipus 425³²⁹ perquè, si bé en els episodis inicials de captiveri i d'infracció del tabú, la protagonista és femenina, aquesta no adopta un paper actiu buscant el marit sinó que es manté al llarg del relat en un rol de víctima del captiveri de l'agressor. Conseqüentment, la figura del marit encantat queda esvaïda en aquesta juxtaposició, ja que, a partir que és desvelada la seua identitat, adopta el rol de buscador de l'esposa captiva. És en aquests episodis de recerca i de rescat on es documenten els motius característics del tipus 302; però també s'hi atesta la incorporació d'un motiu habitual del tipus 425: informació sobre la recerca fornida pel vent o per altres elements naturals (H1232).

A pesar de les semblances, no podem assegurar que en aquesta versió hi haja hagut un cas d'analogia amb l'episodi inicial de la versió 310 II, explicat per la mateixa narradora, creant així una versió divergent de 425P (Aa/Th). En ambdós casos es tractava de versions que la informant manifestament havia pogut practicar a bastament, en èpoques diferents, davant públics familiars diversos.

Es poden catalogar dins el tipus 302, sense la juxtaposició 425 + 302, les versions valencianes editades en Badenes (1900: 21-51 [Alberic]); González Caturla (1985: 35-41 [Agost]); Torres/Giménez (1994: 63-82);

³²⁹ Guiscafè (2008: 262) proposa l'opció classificar dins en el tipus genèric 425 les versions que no s'acaben d'adscriure a cap dels subtipus proposats en ATU; que es correspondia a l'apartat Indeterminate Variants (X) de l'estudi d'aquest tipus de Swanh.

Baldó (1999: 54-58 [Benimuslem]); Diéguez *et al.* (1999: 41-46 [l'Alfàs del Pi]); Bataller (2001: 25-29 [el Grau de Gandia]); Verdú (2014: 55-63 [Benimarfull]).

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 303

Sa serp

Era un peixcador que anava a peixcar i li va eixir un peix que li diu:

–¡No em mates! Perque si em mates saràs desgraciat, i si no em mates saràs afortunat.

–¡Ai! –diu–, pués no et mataré –i l’assolta.

I sa fortuna li venia i no sabia de on. Tots es dies li eixia es peix, i s’home i es peix es varen fer molt amics.

I quan ja fea molt de temps, que estaven molt rics, sa dona:

–¡Que rics estem! ¿I per que no mates es peix? –sempre ses dones, que claven...

–Nooo, perque es peix no...

–¡Pués mata es peix! ¡Mata es peix! ¡Jo tinc ganes de minjar peix!

I se n’anava tot desgustat, i es peix li va dir:

–¿Vitat que *la* teua dona vol que em mates?

Diu:

–Sí –diu–, pero no t’ha de matar.

Diu:

–Pués mate’m –diu–. I em poses sa *cola*, ses aletes i es cap: ho colgues en es jardí –i el va matar–. I sa carn, vo la mingeu.

I els-a va eixir... En es jardí els-a va eixir dos cavalls blancs: un per cade xic (ell tenia dos xics); i dos arbres.

Diu:

–Quan aquells dos arbres estiguen mústios, perque es teus xics estan mal.³³⁰

I se’n varen ‘nar pel món. Perque estaven tan rics, ja no sabien qué fer, i se’n varen ‘nar pel món.

| Se’n varen ‘nar es dos, i un va tirar per un camí i s’atre per un atre camí. | I va anar a un poble un i va vore que ¡tooots!³³¹ duien dol, ¡tots vestits de negre!³³² Tots duien dol.

Diu:

–¿Qué passa que tots duen dol?³³³

Diu:

–Que ha entrat una serp, que cade dia se’n minja un –diu–. I hui es té que minjar sa filla del rei –tocava aqueix dia minjar-se sa filla del rei.

Diu:

–¿I per que no la maten?

I diu:

–¡Guapo! ¿Qui mata aqueixa serp? ¡Això no es pot matar!³³⁴

I cade dia se’n minjava un; i tots, dol.

³³⁰ Clic.

³³¹ Amb èmfasi.

³³² Amb èmfasi.

³³³ Dramatitzant.

³³⁴ Clic.

I va anar aqueix xic amb un sable que duia (com ell tenia màgia d'aquell), la va punxar i la va matar. I li va llevar sa llengua i se l'enrotlla amb un paperet, i se'n va i es va deixar sa serp allà.

I va un:

–¡Ohhhhh! ¡Oi!, ¡sa serp, morta!–. Ara diré que l'ha matà jo –i se la carrega as coll, diu–: I aixina em casa amb sa filla del rei.

Se la carrega as coll (sa serp, molt gran).

–¡Eeeeeei! Jo soc *el* valent que ha matat *la* seeeerp! ¡Jo soc *el* valeeeent!³³⁵

I va anar aquell,³³⁶ diu:

–¡Tu eres *el* valent?

Diu:

–¡Jo! ¡Jo! ¡Mira *la* serp!³³⁷ –i tots contents!,³³⁸ porque ja no els-a matava més.

Diu:

–¡Tu no eres *el* que has matat *la* serp! | –diu–. Pués no. ¡A vore *la* llengua! | –i no la tenia: la tenia ell, que li l'havia llevà. |

Diu:

–Jo no; pero me l'ha trobà.

–¡Ah! –diu–, pués bé –i va anar i li ho va dir al rei. I el rei diu:

–Pués no, es que l'ha matà es casa amb sa filla del rei –i es va casar amb sa filla del rei.

| I es que va tirar pes camí contrari, s'obre estava groc, i dia:

–Ai, aqueix xic no està bé –i s'atre sí que estava bé, porque es va casar amb sa filla del rei.

I s'obre es va fer mústio (és que jo ja no me'n recorda bé), es de s'atre xic. Un va tindre sort i s'atre no.

→INF: Teresa Ripoll Molines. VEN-17/1/2015. NOTA: Versió incompleta. La informant indicà que havia après aquesta rondalla d'una font escrita que no ha estat identificada.

CATALOGACIÓ

ATU 303: *The Twins or Blood-Brothers*. ORIOL/PUJOL 303: *Els dos bessons*. CAMARENA/CHEVALIER 303: *Los gemelos*. CARDIGOS/CORREIA 303: *A Torre da Má Hora*. Cf. BELTRAN L. 43B [303].

VERSIONS

RT303 Sa serp.

COMENTARI

A pesar que és una versió incompleta, hem pogut adscriure aquesta versió al tipus 303 perquè s'hi reconeixen certs elements característics d'aquest tipus. Seguint el catàleg Delarue: I. A, B5, C1, D2, D3 (captura del peix màgic, repartiment de la carn del peix); II. A (naixement de dos cavalls i dos arbres que indiquen signes de la vida); III. A3 (signe de la vida: arbres que es marciran i moriran). S'identifiquen també amb claredat els episodis que són comuns al tipus 300 (veg. els comentaris en els tipus 303): IV (combat amb el monstre) i V (l'impostor és desemmascarat). Tanmateix, una part d'elements han quedat esvaïts o s'han oblidat: I. D (naixement dels fills del pescador lligat a la carn del peix), VI (heroi en poder de la bruixa) i VII (alliberament). Cal advertir que aquesta llacuna no suposa un acabament truncat del relat:

³³⁵ Dramatitzant, amb to de fatxenda.

³³⁶ Dramatitzant, amb to solemne.

³³⁷ Dramatitzant, amb to de fatxenda.

³³⁸ Amb èmfasi.

la narradora sap resoldre aquesta situació reconduint l'estructura del relat de *problema/solució* a contrast *bona sort/mala sort*, tot i que, sense desenvolupar.

En canvi, es documenten sense dificultat en altres versions valencianes la majoria dels elements amb què s'identifica aquest tipus (veg. p. ex., Valor, 1991, 1: 59-88 [Bèlgida]; Quirant, 2001: 53-57 [Sant Vicent del Raspeig], Verdú, 2014: 41-49 [Benimarfull]). Per a una anàlisi del tipus 303 a través de la versió valoriana «La mare dels peixos» en el context català i dels antecedents literaris i mitològics, vegeu Albero (2004: 79-125).

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 310

I

La Dàtila Càndida

Una volta era un home que era forner i se'n va anar a fer punxes pes forn i de sa rel d'una punxa li ix un negre, diu:

–¡Ara et mata!

Diu:

–¡Ai, per l'amor de Déu no em mates!

Diu:

–Bueno, pués em dones lo que tens derrere sa porta quant arribes a casa.

Se'n va a casa. Lo primer que fa, mirar derrere sa porta; i tenia una xiqueta, ¡molt guapeta!³³⁹ Tenia sa xiqueta derrere sa porta. I es posa a plorar, diu:

–Pare, ¿per que plore?

Diu:

–Perque m'ha eixit un negre i em volia matar. I m'ha dit que li dona lo que hi ha derrere sa porta, i estàs tu.

Diu:

–Pués jo me n'aniré amb es negre, que no vui que et mata.³⁴⁰

Bueno, es negre va per ella i se la va endur i la va posar dalt de una torre.

I es va fer fadrina i una xica rúbia, guapa com un sol, i tenia nou cabellsets d'or i li dien Dàtila Càndida. I es negre tots es dies 'nava a vore-la, i li dia:

–¡Dátila Càndida,

tira tus cabellos

y yo subiré con ellos! –li tirava es cabellsets i pujava.

Conque allà, quant era xicoteta, tenia graneretes, ninetes, i tot per juar. I un dia es negre diu:

–Ja t'has fet fadrina –diu– i jo tinc un hort i vuic que vingues i mostrar-te'l, porque si a mi em passa res és per tu –i se la va endur a s'hort.

| Se'n varen 'nar a mostrar-li s'hort i tenia molt de floretes: en tenia de blanquetes, en tenia rogetes, en tenia verdetes i blavetes, groguetes. I li va dir:

–Mira, si tires una floreta grogueta, ix un riu de penyes. Si en tires una verdeta, ix un riu de pins. Si en tires una rogeta, ix un riu de foc. Si en tires una blaveta, ix un riu d'èuia. I si en tires una blanqueta ix un riu de gullès.

Això, quan li va mostrar s'hort, li ho va dir, diu:

–I ací tinc tres cavalls molt guapos. Es més gord és es que més corre, s'atre corre menos; i es més flac és es que corre menos. |

I quan venien encontren un xic i aquell xic es queda mirant-la, diu:

–¡Ai, quina xica més guapa!, ¡tinc que saber a on viu! –i va seguir es negre i sa xica.

Conque l'endemà, aquell xic, a vórer pac allà, i veu es negre:

–¡Dátila Càndida,

³³⁹ Amb èmfasi.

³⁴⁰ Amb to de resolució.

tira tus cabellos
y yo subiré con ellos! –aquella tira es cabellets i puja.

Quan se'n va es negre, aquell xic diu:

–*¡Dátila Cándida,*
tira tus cabellos
y yo subiré con ellos! –li tira es cabellets i puja.

Diu:

–*¡Ohhhhh!*
–*¡Ai, que guapa! ¡Ai, que guapa!*
Tocant-li es cabellets, tocant-li es cabellets, li'n trenca un, diu:
–*¡Ohhhh! ¡I ara? –diu–. Pués diré que m'ha embolicat amb sa granereta, ¡avant!*
L'endemà, es negre:

–*¡Dátila Cándida,*
tira tus cabellos
y yo subiré con ellos!

Puja i li troba es cabellet trencat, diu:
–*¿Açò qué ha passat?*
–*M'ha embolicat amb sa granereta i me s'ha trencat.*
–*Bé.*
Hala, aquell xic, quant se'n va es negre, torna:

–*¡Dátila Cándida,*
tira tus cabellos
y yo subiré con ellos!

Torna a pujar, tocant-li es cabellets; se li'n trenca un atre, diu:
–*¿I ara?*

Diu:

–*¡Ai!, pués diré que amb sa nineta. Sa nineta me s'ha enganxat.*
¡Hala pués!, li va dir an es negre que era sa nineta. ¡Avant!
A l'endemà torna:

–*¡Dátila Cándida,*
tira tus cabellos
y yo subiré con ellos! –hala, li tira es cabellets.

Tocant-li es cabellets, tocant-li es cabellets li'n trenca un atre; diu:

–*¿I ara?*³⁴¹ Pués jo ara ja no li puc contar mentires, ¿ara qué li dic? –diu–. 'Mo-ne per un hort que té i jo agarraré floretes i tu aparesles dos cavalls –pero no li va dir quin era es que correvia més.

³⁴¹ Pausa.

Conque se'n van i ell va trobar que es gord, a l'estar tan gord, correvia menos: va agarrar es atres dos.

Es negre va:

—*¡Dátila Cándida,
tira tus cabellos
y yo subiré con ellos!*

I allà no va... ¡Ningú!

—*¡Dátila Cándida,
tira tus cabellos
y yo subiré con ellos!*

¡Ningú! Va pujar i va vórer que no havia nengú i se'n va correuent pac a s'hort, diu:
—Si no han agarrat es més gros —es cavall més gord—, encara els enganxaré. Si han agarrat es atres dos, ja no els enganxa.

Pero varen agarrar es atres dos, es negre agarra. I hala, ja puja a cavall an es cavall. I es cavall, ¡teque-tec, teque-tec, teque-tec!

Quan un ratet que correvia i ja casi els-a tenia. I aquella xica anava girant-se derrere, i quan va vore que ja casi els-a tenia va tirar unes floretes groguetes:

—¡Que ixca un riu ben gran de penyes!

Hala, es cavall, com era valent, pac ací i pac allà, pac ací i pac allà, hasta que va trobar un passet i va passar.

¡Hala! ¡Teque-tec, teque-tec, teque-tec! Quan ja un ratet, ja els-a tornava a tindre. Aquella xica tira unes floretes verdetes, diu:

—¡Que ixca un riu de pins, ben espessos!

¡Hala!, pero es cavall, botet d'ací i botet d'allà hasta que el va passar.

¡I hala!, ¡teque-tec!, teque-tec! Quan ja els-a tornava a tindre, tira unes floretes roges, diu:

—¡Que ixca un riu de foc!

Es cavall, bot d'ací, bot d'allà, bot d'ací... i va passar.

Bueno, quan ja els-a tornava a tindre, tira unes floretes blaves:

—¡Hala! —diu—. ¡Que ixca un riu ben gran d'èuia!

¡Hala!, es cavall es posa a nedar a nedar i passa es riu. ¡Hala!, ¡teque-tec, teque-tec!, quan ja casi els-a tornava a tindre, tira unes floretes blanques, diu:

—¡Que ixca un riu ben gran de gullas!

I es cavall, bot d'ací i bot d'allà, bot d'ací i bot d'allà; pero, clar, ja estava cansat, i com eren gullas, a mitjan riu es va quedar i ja no va poder passar.

I ells varen viure ben feliços. I cuánto acabat, per *la* ximenera ha volat.

→INF: Teresa Ginart Ripoll. VEN-4/4/2016. FONT: mare (Teresa Ripoll Saragossa, 1910). A/V: veg. annex 1.

II

La Dàtila Cándida

Era una dona i un home (un matrimoni) que se n'anaven per un puesto... Per un gerdí que era d'un negre. I hi havia dàtils (datilers: palmeres). I sa dona li va dir que li'n collira. Si li'n collia dos o tres.

Diu:

–No, que són d'un negre i mos matarà.

–Pués jo en vullc. Jo en vullc –estava embrassà.

Diu:

–Pués toca.

‘Garra i li’n cull. I en això, es negre.

Diu:

–Mira, no els-a mata; pero, si és xiqueta, per mi. Si és xiquet, per vosatros –i va ser xiqueta.

Diu:

–¿I com li voleu posar?

Diu:

–Jo vull posar-li Cànida.

–Pos li posarem Dàtila Cànida –pes dàtils que s’havia minjat–. Li posarem Dàtila Cànida.

Diu:

–Pués bé.

I se l’endú. I li fa una torre ¡altíssima altíssima!³⁴² i la tanca dalt d’aquella torre. I tots es dies li comptava es cabellets (¿t’ho creus? Jo, no). Tots es dies li comptava es cabellets.³⁴³

I li dia:

–*¡Dàtila Cànida!*,

¡tira tu cabellera,

y yo subiré con ella! –i li tirava es monyo, i ell pujava.

I tenia tota classe de coses, de juguets, tota classe de coses, tasta un gatet. Tínia de tot.

I el rei va dir (tenia tres fills), que es que duia sa nóvia més guapa es casava i li donava la corona. I ja se’n varen ‘nar pel món a buscar una xica guapa.

I aquell veu es negre, i va dir:

–*¡Dàtila Cànida!*,

¡tira tu cabellera,

y yo subiré con ella!

I va vore que aquell pujava, diu:

–*¡Ohhhhhh! ¡Oi, que guapa!*³⁴⁴ Me’n vaig a dir-ho jo tamé.

I li diu:

–*¡Dàtila Cànida!*,

¡tira tu cabellera,

y yo subiré con ella!

³⁴² Amb èmfasi.

³⁴³ Amb èmfasi.

³⁴⁴ Amb èmfasi.

I quan se'l veu, que no era son pare (que era aqueix negre):
 –¡Ohhhhhh! –diu– Pués ara mos mataran, an es dos –diu–. L'únic que podem fer és... Mo n'anem –diu–.³⁴⁵ Ves baix i agarres es cavall més flac i aixina no mos agarrarà.³⁴⁶
 I se'n va, i en ves d'agarrar es flac, va agarrar es gord; perque el va trobar massa flac; diu:
 –¡Açò? ¡Açò està tot flac! I açò... Açò no és bo per res. 'Garraré es gord.
 I es negre se'n va:
 –¡Dàtila Càndida! –i com no la fea³⁴⁷ va pujar i va vore que havia un cabellet allà en terra –diu-. ¡Ja li...! ¡Ja li...! ¡Es gat! –diu –, ¡ja li ha trencat es cabell! –i tira es gat de dalt baix.
 I quan va vore... Se'n va anar an es corral i va vore que li faltava es cavall més gord. I ell va agarrar es flac.
 ¡I allò correvia...!, ¡volava!³⁴⁸ Aquell cavall era molt corredor: *com el vent*.
 Pero ella estava ja adelantà, no veus que...
 –¡Dàtila Càndida!
 I es negre li dia:
 –¡Gire't!³⁴⁹
 Diu:
 –¡No!
 I ell:
 –¡Dàtila Càndida!
 I per fi:
 –¡Gire't! –es gira, diu: –¡Cara de burro que te se torna!³⁵⁰ –i se li torna cara de burro.
 ¡Ohhhhh! I arriba allà i totes ses xiques, tan guapes; i ella, nada, amb sa cara de burro: li dien la Cara de Burro.
 –¡Oooooi, mira, cara de burro, senyor!³⁵¹ –i totes se li rien. I ella... Totes es feen coses d'aixovar; i ella, res. Ella no es fea res.
 Conque s'havien de casar, diu:
 –Dis-li a ton pare que et cases.
 Diu:
 –No vullc.
 Diu:
 –¡Dis-li-ho! Enviarem un paje –i el varen enviar i li ho varen dir.
 | Es paje del rei va anar a dir-li-ho, va anar a dir-li que es casava. I es negre li va donar tres caixetes an es paje, que li'ls-a duguera a ella. |
 Diu:
 –Pués nyas, tres caixetes. Primer que òbriga *eixa*, después *l'atra*, i después *l'atra*. I no puc anar a la boda; no vaig.

³⁴⁵ La informant simplificà els episodis de les cites clandestines del príncep i de la protagonista abans de la fugida. Situà la primera cita i la fugida en la mateixa seqüència temporal.

³⁴⁶ Clic.

³⁴⁷ Fer 'sentir'.

³⁴⁸ Amb èmfasi.

³⁴⁹ Amb to d'afabilitat.

³⁵⁰ Clic.

³⁵¹ Amb to de commiseració.

I se'n va, obri una caixeta, i es torna més guapa que antes. ¡Ben guapa!³⁵²
 –¡Ai, la Cara de Burro! ¡Ohhhhh! ¡Que guapa!³⁵³
 En destapa una atra, i un trage amb tots es pardalets del món, molt bonico. [En destapa una atra,] i unes sabates amb tots es peixets de la mar.
 –¡Ohhhhh! –i aquelles: –¡Aiiiiiiii, la Cara de Burro!³⁵⁴
 I clar, era sa més guapa de totes, era un...
 –¡Ohhhhh!
 Diu:³⁵⁵
 –I dis-li que, de tot lo que *minge*, que se ho *pose* dins de *la* falda i que me ho envia.³⁵⁶
 Ella minjava cigrons (que antes feen putxero): es cigrons, dins sa falda. ¡I ses atres, tamé! Bevia vi: dins sa falda. Minjava carn: tot dins sa falda. I a ses atres se'ls-a fea una tatxa; i a ella li eixia una llocadeta de pollets, i els-a va enviar («¡I dis-li que me ho envia!»).
 I va enviar an es [paje] aquell, diu:
 –Dis-los que vinguen i viuran ací a sa torre.
 I varen víurer allà, i varen ser feliços. I es monyo, no sé si se l'ha tallat o no.

→INF: Teresa Ripoll Molines. FONT: àvia paterna (Càndida Soliveres Pont). VEN-17/1/2015. NOTA: La informant va tractar de rememorar una rondalla que feia temps que no havia practicat. A/V: annex 2.

Annex 1

La Dàtila Càndida

Un forner es topa amb un negre en arrancar ¡una argelaga. Li reclama a canvi de la vida el que trobarà darrere de la porta en tornar i és la filla. El negre té tancada la xiqueta en una torre i la cuida molt («I la cuidava. ¡I li comprava juets de tota llei!, ¡i de tot!³⁵⁷ Tenia de tot»). El negre té una fórmula per a pujar a la torre a través de la cabellera de la protagonista. Un príncep reproduïx la mateixa fórmula i puja. Es queda admirat de la bellesa dels cabells («¡Ai, quin monyo rúbio més bonico que tens!»). Pujant li trenca un cabellet. El negre els té comptats i la Dàtila Càndida dona la culpa a la granereta. El negre llança de dalt avall la granereta («¡Hala!, ¡granereta balcó avall!»). L'endemà passa el mateix, la protagonista dona la culpa a la nineta: el negre la llança pel balcó («¡Hala!, li diu de sa nineta, i nineta balcó avall»). El tercer dia decideix fugir: («Pués ara fugirem. Mo n'anirem, i aixina fora que em mata –i se'n van»). Mentre la protagonista cull flors màgiques i el príncep busca els cavalls (deixa el més gros, pensant-se que era el menys veloç). Les flors es tornen obstacles per al negre: penyes, riu de foc, riu d'agulles.³⁵⁸ Aconsegueixen d'escapar.

(resum d'una versió no reproduïda | INF: Teresa Ginart. VEN-25/8/1992. Veg. RT310 i)

Annex 2

La Dàtila Càndida

Una dona va a collir furtivament dàtils del jardí d'un negre i és sorpresa per l'amo. Li exigeix la criatura o la vida («Era una dona que estava embrassà i se'n va anar a furta dàtils. I aquell hort era de un negre i es negre la va pillar i li va dir que quan naixeria sa xiqueta (o es xiquet) li l'havia de donar. I ella li la va tindre que donar; o matar-la.»). El negre té la xiqueta tancada en una torre. Es pondera la llargària dels seus cabells

³⁵² Amb èmfasi.

³⁵³ Amb èmfasi.

³⁵⁴ Amb èmfasi.

³⁵⁵ Citació de les paraules del negre, *flash back* de l'escena de l'ambaixada dels patges del rei.

³⁵⁶ Clic.

³⁵⁷ Amb èmfasi.

³⁵⁸ Es tractava més concretament de «gules espartenyeres»; segons el testimoni de Maribel Sifre, que de petita va ser una oient habitual d'aquesta rondalla de boca de la nostra informant.

(«I tenia es monyo ¡llaaaarg!³⁵⁹ i li arribava devora sa torre baix, es monyo». El negre té una contrasenya per a poder pujar. Cada dia li compta els cabells. Un rei donarà el tro al fill que trobarà pel món la dona més bonica. Un príncep veu la protagonista i prova de pujar a la torre. La informant es recordà parcialment de l'episodi de les cites clandestines del príncep i la protagonista abans de la fugida, amb les consegüents sospites del negre: «I va pujar, pero com no sabia pujar, li va trencar un cabellet. Endespués va es negre i va vore que li faltava un cabell. [...] I diu: / –Pués algú ha vingut. / Diu: / –No, no. / –Pués et falta un cabellet. / [...] I a cap de quatre o cinc dies, aquella xica va pegar a fugir: aquell xic se la va endur». En la fugida el negre maleeix la protagonista i es torna amb la cara d'ase. Conviden el negre a les noces però no accepta la invitació. Li demana que es pose a la falda part del que menjava o bevia («Li va dir que tot lo que minjara [...], que se ho posara dins sa falta. I minjava lo que minjava, tot dins sa falda. Bevia, dins sa falda. I li va ixir una llocadeta de polls»). Després li diu que li envie la llocadeta. En complir aquesta prova, es torna més bella que abans i es casa amb el príncep.

En acabar l'execució del conte, la informant es refereix a dos paquets enviats pel negre en dos moments diferents: «Un [paquet] li dia que tenia que donar-li de tot lo que minjava. Li ho havia d'enviar. I que se ho posara “dins la falda”. I un atre [paquet], quan ja tenia es pollets. Va obrir un atre paquetet i es va fer guapa».

(resum d'una versió no reproduïda / INF: Teresa Ripoll Molines. VEN-22/6/2008. Veg. RT310 II)

Annex 3

La Margariteta

La informant recorda la fórmula del conte («Margariteta, tira un cabello y yo subiré con ello») i l'episodi de la «salivadeta» que parlava en l'absència de la protagonista, i anava desfent-se.

(dades sobre una versió oblidada / INF: Margarita Soliveres Ripoll. VEN-15/9/2001)

CATALOGACIÓ

ATU 310: *The Maiden in the Tower*. ORIOL/PUJOL 310: *Julivertina*. Cf. BELTRAN L. Altres classificacions: 310B [*La doncella en la torre escapa mediante fuga mágica*] (Ca/Che). CARDIGOS/CORREIA 310B: *A donzela escapa da torre por fuga mágica*.

VERSIONS

RT310 I La Dàtila Càndida. RT310 II La Dàtila Càndida (310 + 402). Annex 1: La Dàtila Càndida. Annex 2 La Dàtila Càndida (310 + 402). Annex 3: La Margariteta.

COMENTARI

Per analitzar els elements significatius de les nostres versions seguirem Camarena/Chevalier (310B):

I: I. a (xiqueta promesa a la bruixa o gegant pels pares per salvar la vida); II b, [c], [d], e (jove tancada a la torre, el carceller ha de pujar pels cabells, [cada dia li compta els cabells], [té animalets de companyia: joguines, en la nostra versió], l'informa del poder màgic de les flors); III a, b, c (el príncep tracta de pujar a la torre, trenca un cabell, la bruixa o gegant [en comptar els cabells] s'adona de la falta i [la protagonista culpa un animal i és mort: en la nostra versió es llança la joguina: Annex 1]); IV Bb (fuga amb elements màgics: objectes que es tornen obstacles infranquejables).

II: I. a (xiqueta promesa [a la bruixa o gegant] pels pares per salvar la vida); II b, c, d (jove tancada a la torre, el carceller ha de pujar pels cabells, cada dia li compta els cabells, té animalets de companyia); III a, b, c (el príncep tracta de pujar a la torre, trenca un cabell, [la bruixa] compta els cabells i s'adona de la falta [Annex 2]); IV Bd (el guardià els persegueix i els llança una maledicció: la jove adoptarà una aparença monstruosa: cara d'ase). Juxtaposició amb el tipus 402. Es documenten diversos elements d'aquest tipus (seguim el catàleg Delarue/Tenèze: 402 *La chatte blanche*): III A, B6, C2, D1, D2 (la corona serà per a qui durà la núvia més guapa, [la fada] torna a la protagonista la forma primera i guanya en bellesa a les rivals, guarda bocinets de menjar en la butxaca i es tornen objectes meravellosos).

³⁵⁹ Amb èmfasi.

És interessant la vinculació del nom de la protagonista al fruit furtat: *Dàtila* <*dàtil*. En la versió més antiga documentada a Europa (*Petrosinella*, inclosa en *Lo cunto de li cunti* de Basile) el nom estava lligat al julivert; com en les versions franceses (*Persinette*, *Persillette-Persillon...*) o catalanes (*Julivertina*, *Juniverdana...*). És força conegut el nom *Rapunzel* de la versió dels germans Grimm, associada a una altra verdura. Respecte al sobrenom *Cara de Burro*, apareix paral·lelament aplicat al nom de l'heroïna en una versió recopilada per Alcover, manuscrita, «Na Cara d'Ase» (Alcover, *Aplec*, II: 288-289) en què es combinen també el tipus 310 i 402; i aquesta és la mateixa metamorfosi de l'heroïna que presenten altres versions alcoverianes del tipus ATU 310: «N'Elionoreta» i «Sa coeta de na Marieta» (Alcover, *Aplec*, I: 359-431).

L'episodi inicial de la primera versió és similar al de RT425A II, per als paral·lelismes remetem a aquesta versió. Sobre la figura del negre, equivalent a l'ogre o al gegant en les rondalles meravelloses valencianes, remetem a Gisbert (2008: 118.120) i a Verdú (2014: 81).

Camarena/Chevalier especifiquen el subtipus 310B per a les versions en què es documenta la fuga màgica en la segona part del conte, a partir que la relació de l'heroïna i el príncep es descoberta. Segons Grimalt/Guiscafrè (dins Alcover, *Aplec*, I: 458): «un estudi comparatiu potser confirmaria l'existència d'un subtipus romànic (o mediterrani) al qual podríem assignar el nombre 310B proposat per Camarena i Chevalier», que diferiria del model descrit en l'índex Aa/Th per a 310, que sembla basat en la versió dels germans Grimm («Rapunzel»).

És interessant la combinació que es fa en la versió II dels tipus 310 + 402. El catàleg Delarue/Tenèze (402 *La chatte blanche*) indica que en la versió documentada més antiga del tipus 402 a França («La Chatte Blanche», inclosa en *Contes Nouveaux ou les fées à la Mode* de Mme. d'Aulnoy, 1698) ja es registra aquesta combinació. D'altra banda, està ben atestada en les variants de tradició oral franceses (5 versions de 17). Així mateix es documenta en els catàlegs Camarena/Chevalier, Oriol/Pujol i Cardigos/Correia. Entre les versions valencianes que coneixem, trobem aquesta juxtaposició en Diéguez *et al.* (1999: 149-153 [Polop]). No, en canvi, en les que es registren en Guardiola/Beltran (2005: 129-131 [Bolulla]); Verdú (2014: 187-190 [l'Alcúdia de Cocentina]) o Ivars (2010: 113-116 [Benissa]). Quant a l'element dels bocins de menjar transformats en coses meravelloses, es tracta d'un episodi no gaire freqüent en les versions del tipus 402 (p. ex., entre les 39 versions registrades en el catàleg Delarue/Tenèze, sols 4 el presenten). Es tracta d'una de les tres proves amb què sol triar-se la millor candidata al tron, encara que en alguna versió se'n redueix el nombre. En l'àmbit català es troba, p. ex., en la versió de Serra i Boldú (1982 [1924]: 5-12); en l'àmbit hispànic, p. ex., en les de Llano: núm. 8 (*ap.* Camarena/Chevalier 402), Curiel, 1987 [1944]: núm. 66; Larrea, 1959: núm. 12.

TIPUS 311B*

I

Sa xiqueta des sarró

Era una dona que tenia una xiqueta. Tenia una xiqueta, i aquella dona, sa xiqueta, l'enviava a dur èuia. Se n'anava a dur èuia i vinguent pac a casa | va perdre es collar. A mitjan camí va dir:

–¡Aiiii!, ¡es collar! Me'n vaig a vore si està a sa font. |

Havia un gitano,³⁶⁰ uns gitanos per allà, i la va agarrar (la va agarrar, sa xiqueta). L'agarra i la posa dins d'un sac. | Entonces sa xiqueta ja no va tindre temps de tornar a casa, la varen pillar. | I se'n va es gitano amb es sac as coll a totes ses cases:

–¡Senyora!, ¡un trosset de pa!

–¡No, no...!

–Hala, germà. Déu li ho pagarà.

¡Hala!, i tocava sa xiqueta. I sa xiqueta:

*–A la fuente fui por agua
y he perdido mi collar
al ir a ver si estaba,
pero no lo he³⁶¹ podido encontrar,
y la pobre de mi madre,
qué mal que lo pasará.*

¡I hale!, i s'atra casa, igual. S'atra casa, igual. |

–¡Hala, canta, canta, sarró! –li dia a sa xiqueta–. ¡Canta, canta, sarró, si nos et donaré un caixcarró! –cada casa que anava li dia allò. |

Quan va aplegar a casa de sa mare, pués li va dir açò mateix:

–¡Canta, canta, sarró, si nos et donaré un caixcarró!

I aquella xiqueta:

*–A la fuente fui por agua
y he perdido mi collar...*

Atra volta li ho va... i sa mare diu:

–¡Açò és sa mo xiqueta! ¡Ohhhh! ¿I ara? –diu–. Escolte, home –diu–, ¿vosté no està cansat?

Diu:

–Sí que estic cansat.

Diu:

–Pos si vosté vol descansar –diu–; perque veig que du un sarró de pedres...³⁶² –diu–. Si vol descansar, quede's ací a ma casa. Ací a-hi ha una màrrega –diu– i quede's ací i gite's ací.

–¡Aiiii, pués...!

³⁶⁰ En l'inici de la narració, la informant vacil·la quant a la referència en singular o en plural del personatge antagonista. Hem unificat les marques en singular.

³⁶¹ En les intervencions, la informant oscil·la entre *he* i *ha*.

³⁶² Anticipació en la trama narrativa, possiblement per lapsus.

Diu:

–I jo li donaré dinar i li donaré lo que siga.

I agarra i entra pac a dins i se'l deixa darrere de sa porta des carrer. El deixa allà, es sac que duia, i hala, li va donar sopar, el va fer ben fartet de vi, i el va fer ben minjadet, ¡i estava com una bota, que ja no podia més!³⁶³ Diu:

–Ara descanse –diu–, perque ha minjat molt i –diu– això necessite ara descansar.³⁶⁴

Diu:

–Ai, pos sí.

Diu:

–¡Hala!, pués gite's en aquella màrfega –i se'n va i es gita en aquella màrfega.

A cap de un ratet, ¡uns ronquits!³⁶⁵

¡I ella se'n va correguent allà amb es sac, treu sa xiqueta i li ompli es sac de pedres!³⁶⁶ Li ompli es sac de pedres i el deixa allà.

I quant, en sendemà de matí... Es va alçar de bon matí, diu:

–¡Mire, ja me'n vaig!

–¡Hala pués!

–¡Gràcies! ¡Gràcies!

–¡Hala!, pués bé.

‘Garra es sac de pedres i se'n va.

Se'n va i diu:

–¡Ammaredeu! ¡Açò!, açò pesa molt –li varen posar pedres dins des sac, perque li fera bulto i pes: com duia sa xiqueta... Diu–: ¡Açò pesa molt! ¡Ohhhhh! ¡Oooooi! ¿Açò com està? ¡Ammaredeu! ¡Açò, casi no ho puc dur!

Com pesava tant, quan³⁶⁷ ja fea un poquet que caminava, diu:

–¡Açò no ho puc reestetir! –diu–. Me'n vaig a abocar-ho i que se'n vaja sa xiqueta pac a casa, si vol. Pero jo, no la puc dur més as braç, o en es coll³⁶⁸ aixina.

‘Garra ¡i es veu totes ses pedres!³⁶⁹

–¡Oooooooh!, ¡la tia bandolera! ¡Pos ella és *la* que me ho ha canviat! –li varen canviar, sa mare, per un sac de pedres sa xiqueta; diu–: ¡La tia bandolera! ¡Pos ella és *la* que me ho ha canviat!

→INF: Juana Soliveres Soliveres. FONT: mare (Càndida Soliveres Soliveres). VEN-25/7/2019.

II

Sa xiqueta des cirer

Era una xiqueta que tenia dos o tres germanes majors, i tenia amigues. I diu:

–El dumenge anarem a buscar cireres.

I sa xiqueta:

–Jo tamé vuic anar.³⁷⁰

³⁶³ Amb èmfasi.

³⁶⁴ Dramatitzant, amb un to exagerat i postís d'afabilitat.

³⁶⁵ Amb èmfasi.

³⁶⁶ Abaixant la veu.

³⁶⁷ *Quan* [kən].

³⁶⁸ Rectifica.

³⁶⁹ Amb èmfasi.

³⁷⁰ Amb una veu més aguda, de xiqueta.

–¡Tu no vingues! ¡Tu no vingues! Eres massa menuda.
 –¡Jo vuic anar! ¡I vuic anar!³⁷¹ –i se la varen endur.
 I pugen tots dalt des cirer, i ella tamé volia, i la varen pujar dalt.
 Conque varen collir cireres i tot. I quan les varen collir agarren i se'n van i se la deixen, dalt des cirer. I sa xiqueta plorava.
 I en això passa un pobre vell (un pobre vell, un uelo) i duia un sarró, i diu:
 –¿Per que plores?
 Diu:
 –És que ha vengut a buscar cireres amb *les* meues germanes i m'han deixat.
 Diu:
 –Pués jo... ¡'Mo-ne amb mi! –i la posa dins des sarró.
 I li diu:
 –Jo ara demanaré llimosna i cantaràs.
 I canta:

–M'ha alegrat de *les* meues germanes,
 dalt *del* cirer m'han pujat.
 Ha passat un pobre vell:
 dins *del* sarró m'ha tancat.³⁷²

Conque aquell home anava demanant llimosna:
 –¡Canta, sarró! ¡O si nyos et pegaré un caixcarró!
 I sa xiqueta cantava.

–M'ha alegrat de *les* meues germanes,
 dalt *del* cirer m'han pujat.
 Ha passat un pobre vell:
 dins *del* sarró m'ha tancat.³⁷³

Pero va voltar tot es poble i va arribar a una casa, i va dir:
 –¿Vol que em deixa *el* sarró ací un ratet i jo me'n 'naré? –a no sé on.
 I aquella dona:
 –¡Ai, deixa-se-lo!³⁷⁴
 I aquella dona estava pastant, i tenia una xiqueta. Conque estava pastant i sa xiqueta d'aquella dona li dia:
 –¡Mare!, ¡fes-me una coqueta!
 I sa xiqueta, des sarró, li dia (¡és que era sa padrina d'ella!, la va conéixer):
 –¡Padrineta, a mi també!³⁷⁵
 –¡Ai!,³⁷⁶ ¡torne-ho a dir!
 I sa xiqueta:

³⁷¹ Dramatitzant, amb to planyívol, amb veu més aguda.

³⁷² Cantant.

³⁷³ La informant deixa per cantar aquesta segona cançó. Potser no ha fa per fatiga perquè per un soroll va haver de repetir la primera cançó.

³⁷⁴ Amb to afable,

³⁷⁵ Fent un cantussol.

³⁷⁶ Sorpresa.

–¡Mare, fes-me una coqueta!

–¡Padrineta, a mi també!

–¡Ací hi ha una xiqueta!³⁷⁷

I obrin es sarró i treuen sa xiqueta.

–¡Ohhhhh! –sa xiqueta aquella, l’havia batejà.

Conque...

–¿I això com ha estat? –sa xiqueta li ho va contar.

I li varen posar una canterelleta d’èuia, plena, dins d’allà; perque abultara.

| Conque va es uelo des sarró. | Conque agarra es sarró:

–¡Ja vinc!

–¡Hale! ¡Ja pot agarrar *el* sarró! –i l’home se’n va anar.

Arriba a un atre poble, perque ja se n’havia anat. Arriba a un atre poble i se’n va a demanar llimosna:

–¡Canta, sarró!, ¡que o si nyos et pegaré un caixcarró! –i no cantava.

–¡Canta, sarró!, ¡que o si nyos et pegaré un caixcarró! –i no cantava. Agarra i li pega, ¡boooooom!, en terra. Es trenca sa canterella, diu:

–¡Bruta, que t’has pixat tota!³⁷⁸

I agarra es sarró i el tira, ¡hala!, dins d’un barrancó.³⁷⁹ I era sa canterelleta.

→INF: Isabel Ripoll Molines. FONT: mare (Isabel Molines Mascaró). VEN-13/12/2008.

CATALOGACIÓ

ATU 311B*: *The Singing Bag*. ORIOL/PUJOL 311B*: *El sarró que canta*. CAMARENA/CHEVALIER 311B*: *El zurrón cantor*. CARDIGOS/CORREIA 311B*: *O surrão que canta*. CF. BELTRAN L., 45 [311*B].

VERSIONS

RT311 I Sa xiqueta des sarró. RT311 II Sa xiqueta des cirer.

COMENTARI

Motius:

R11.1: donzella segrestada pel [monstre].

K526: el sac del segrestador ple d’animals o objectes mentre fugen els captius.

El relat de sa xiqueta segrestada per un agressor espantacriatures –identificat com *el Puto Vell*, *el pare llop*, *l’home del sarró* o *el Tío del Sebo*–, un ancià –vellet, vell o pobre vell (versió II)–, o un gitano (versió I) és força representativa de la tradició oral peninsular, tot i que no exclusiva (Beltran L., 2007: 588-589). Devia causar aquest argument un evident impacte emocional en els oients d’edat infantil, amb una funció reconfortant en mostrar una solució per a una amenaça tan greu per a la seguretat, com un segrest –o, p. ex., un abandó, com veurem en el tipus 327A– (Bettelheim, 1976: 220-224).

En cada una de les versions que hem adscrit al tipus 311B*, l’episodi del rapte difereix: la xiqueta es troba sola en un paratge per haver d’anar a recuperar una joia oblidada (versió I). És el model que retrobem en altres versions valencianes (p. ex., en Limorti/Quintana, 1998: 65-66 [el Carxe]; Roig/Roig, 1999: 70 [Beniardà]; Carrillo, 2004: 107-110 [la Romana]). Així mateix, la xiqueta pot trobar-se abandonada dalt d’un arbre fruiter, generalment un cirerer, per la seua poca destresa en baixar, per ser petita o coixa (versió II). És el model que documentem, p. ex., en González Caturla (1985: 67-71 [Sant Joan d’Alacant, Mutxamel]), Gascón (1999: 181-183 [Beneixama]), Roig/Roig (1999: 162-165 [Benifato]), Monjo (2006a: 120 [la Granja de Rocamora]) o Verdú (2014: 139-143 [Santa Pola]). Així mateix, el personatge que rescata

³⁷⁷ Dramatitzant, exagerant el to de sorpresa.

³⁷⁸ Cridant, amb un to molt irritat.

³⁷⁹ Amb èmfasi.

la xiqueta pot ser la mateixa mare, la padrina o les germanes. En diverses versions sol ser habitual l'episodi del diàleg entre la dona que pasta i les filles, en el qual intervé la xiqueta captiva (versió II). Aquesta escena reapareix en diverses versions del tipus 1655 (ja ens referirem en parlar de les versions d'aquest tipus, de la juxtaposició entre els tipus 1655 i 311B*).

Un element important d'aquesta rondalla sol ser la cançó que canta la xiqueta dins del sarró. Podia reproduir-se amb gran flexibilitat quant al nombre d'execucions, amb la possibilitat de perllongar l'episodi del captiveri. Ocasionalment se n'han registrat versions exemptes del marc narratiu en cançoners (veg., p. ex., Seguí, 1973: 198 [Onil]; Seguí, 1980: 48 [el Villar del Arzobispo]).

TIPUS 313

ATU 313: *The Magic Flight*. ORIOL/PUJOL 313A: *La fugida màgica*. Cf. BELTRAN L. 46 [313]. Veg. els comentaris en el tipus 301.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 327A

Sa caseta de xocolate³⁸⁰

[Això era un home que tenia dos xiquets i es va tornar a casar. I un dia sa madastra diu:]³⁸¹

–No podem governar a tant de xiquet i tenim que dur-los *al bosque*.

Es xiquet ho va sentir, i va dir:

–Pos jo demà tiraré pedretes –va arregar molt de pedretes i anava tirant-los. Pero en sendemà, pués per ses pedretes varen poder tornar. I sa madastra diu:

–Ai, ¡pos no! ¡Açò no pot ser! Mosatros los ham de tornar a dur.

Los varen tornar a dur, i ell, com no tenia ses pedretes replegades, pos va tirar molleriques de pa. I és quant es pardals ‘naven derrere i se’ls-a varen menjar, i ells en *el bosque* es varen perdre.

Es varen perdre en *el bosque* i diu:

–¡Aiiii, que poor! ¡Ai, que poor!³⁸² –es va der de nit, diu–: Pués pugem dalt de un pi; perque no mo se menja *el lobo*.

Varen pujar dalt de un pi i, quant estaven dalt, varen vore una llumeta; i diu:

–¡Aaaaiii!³⁸³ ¡‘Mo-ne a vore aquella llumeta!

Van a vore aquella llumeta i veu... ¡una caaasa!³⁸⁴ ¡Ohhhhh! ¡I que casa!³⁸⁵ I se’n va. Toquen a sa porta.

Toquen a sa porta... No, aquella casa era de torró.³⁸⁶ Ses portes, de xocolate. Ses reixes, de caramel·lo. Tot, de menjar: dolços. [...] I comencen a menjar, i los ix sa bruixa:

–¿*Quién se come mi casaaaa?* ¿*Quién se come mi casa?*³⁸⁷ –i ells, ¡ai!, que tenien tant de fam, i lo’ho conten.

Diu:

–Pués mira. Tu, Anita, em serviràs de crià; i tu, Pepito, com estàs tan flac, et donaré vinga de menjar, a vore si *engordes*.

¡I vinga engordir-lo! ¡Vinga engordir-lo!³⁸⁸ El tenia tancat dins d’una gàbia, dins de un... això de ses gallines (un galliner). ¡I vinga donar-li bons menjars!³⁸⁹

–¿*Enséñame tu dedito!* –i ell li posava es ditet.

Diu:

–¡Ui, encara estàs flac!³⁹⁰

En sendemà tornava sa bruixa:

–¿*Enséñame tu dedito!* –i tornava a posar es ditet.

Conque un dia va i diu:³⁹¹

–¡Anita, demà mos ham de alçar bon matí, que ham de fer forn! Que ham de pastar.

L’endemà varen pastar, i quan varen ‘cabar diu:

–Ai, demà mos ham de menjar an es teu... an en Pepito.

¡Ohhhhh! ¡Ai, aquella xiqueta!³⁹²

³⁸⁰ Nom alternatiu: *Anita i Pepito*.

³⁸¹ No es va enregistrar l’inici del conte: es transcrivé a mà.

³⁸² Dramatitzant.

³⁸³ Sorpresa.

³⁸⁴ Amb èmfasi.

³⁸⁵ Amb èmfasi. Amb to ponderatiu.

³⁸⁶ Rectificant.

³⁸⁷ Dramatitzant. Parlant amb crits apagats.

³⁸⁸ Amb èmfasi.

³⁸⁹ Amb èmfasi.

³⁹⁰ Abaixant la veu.

³⁹¹ Pega una palmada.

³⁹² Dramatitzant. Amb to de llàstima.

Diu:

–¡Ai! ¿Això com pot ser? ¿Això com pot ser?³⁹³

Conque no podia obrir es galliner que³⁹⁴ estava tancat (sa reixa); i ella a soles. Pero, quan ja estava es forn ¡calent, calent, calent!,³⁹⁵ li diu a sa bruixa; diu:

–¿Vosté trobe que *el* forn ja estarà prou calent?³⁹⁶

–A vore –sa bruixa prova a posar sa mà; ella li pega un espitjonet, la tanca dins i la crema. Obri sa porta d’allà des xiquet i el trau.

El trau i se’n van. I quan ja se’n anaven, trompessen amb una cosa (un clau, o no sé lo que era), obrin un caixó, ¡i tenien de dineeeeeeeers! ¡Oi, que diners!³⁹⁷ Pero ell no podien endur-se-ho. I se ho deixen. I se’n van.

–¿I com ‘narem a casa? ¿Com ‘narem a casa?³⁹⁸

Diu:

–No podem anar, perque no sabem es camí.

¡En això, un riu! ¡I un ramat de patos!³⁹⁹ Pugen demunt des patos i diu:

–¡Hala! ¡Ara mo n’anem pes riu! –riu amunt, riu amunt, riu amunt; perque es pares d’aqueixes xiquetes⁴⁰⁰ eren *lленыedors* i vivien propet de un riu. I es patos els-a varen dur a casa.

‘Ribem a casa i els-a varen contar a on estava casa de sa bruixa i lo que els-a havia passat. I quan varen anar, varen replegar tots es diners i es varen fer rics tots. Aqueix el sabia jo aixina.

→INF: Ana Molines Vila. VEN-3/1992. NOTA: Se suposa una font escrita per a aquesta versió, com pot veure’s en el nom dels protagonistes (Anita, Pepito, seguint una versió editada per Calleja) i en els castellanismes presents en els diàlegs i en la narració.

CATALOGACIÓ

ATU 327A: *Hansel and Gretel*. ORIOL/PUJOL 327A: *La caseta de sucre i xocolata*. CAMARENA/CHEVALIER 327A: *La bruja arrojada a su propio horno*. CARDIGOS/CORREIA 327A: *O João e a Maria*. Cf. BELTRAN L., 49 [327A].

VERSIONS

RT327A Sa caseta de xocolate.

COMENTARI

Motius:

S321: els pares necessitats abandonen els fills.

S143: abandó en el bosc.

R135: els xiquets abandonats troben el camí de tornada per una pista que han deixat caure. | R135.1: no poden trobar el camí de tornada perquè els ocells s’han menjat les molletes de pa. | G412.1: la casa construïda de dolç atreu els nens.

G82: el caníbal engreixa la víctima.

G82.1.1: el captiu mostra un os en comptes del dit quan el caníbal vol saber si ha engreixat.

G526: ogre enganyat per una ignorància fingida de l’heroi.

³⁹³ Dramatitzant.

³⁹⁴ *Que* ‘en què, on’.

³⁹⁵ Amb èmfasi. Amb to ponderatiu.

³⁹⁶ Dramatitzant. Amb to «de doneta», com quan les xiquetes jugaven a ser mestresses de casa i contrafeien el parlar dels adults.

³⁹⁷ Amb èmfasi. Amb to ponderatiu.

³⁹⁸ Dramatitzant. Amb to de preocupació.

³⁹⁹ Amb èmfasi. Amb to d’entusiasme.

⁴⁰⁰ Lapsus per *aqueixos xiquets*.

És evident la dependència d'aquesta versió en un text escrit, com ja hem indicat. El nom dels protagonistes, amb què la narradora solia identificar el relat, ens remet a *Anita y Pepito*, una versió d'aquest argument publicada per l'editorial Calleja.⁴⁰¹ Tanmateix diversos detalls ens remetent potser a versions anteriors de la mateixa casa, més acostades al model de «Hänsel und Gretel» dels germans Grimm, com «Aventuras de dos niños».⁴⁰² Ho veiem, com ara, amb el detall de la presència dels ànecs, que ajuden els protagonistes en la tornada a la llar (en l'original és un cigne). No debades Beltran L. (2007: 591-592) es refereix a l'influx del model dels germans Grimm i a la seua popularització, com pot observar-se en moltes de les versions valencianes d'aquest tipus, en què l'antagonista és una velleta bruixa (veg., p. ex., Diéguez *et al.*, 1999: 155-159 [Polop]; Roig/Roig, 1999: 131-132 [la Nucia]; Roig/Roig, 1999: 191 [el Castell de Guadalest]; Quirant, 2001: 89-90 [Sant Vicent del Raspeig]; Cortés, 2010: 19-21 [el Villar]; Esteve B., 2015: 142-146 [Agres]). Amb tot, no totes les versions responen exactament a aquest model. N'hi ha que presenten elements del tipus 327B, com ara la figura de l'antagonista gegant o negre (veg., p. ex., Escuder, 1983: 125-127; Roig/Roig, 1999: 61-64 [Callosa d'en Sarrià]; Carrillo, 2004: 75-81 [la Romana]).

El nom *Sa caseta de xocolata* és un senyal del procés d'assimilació del conte pels narradors; en retrobem variants similars en altres antologies, com ara, *La caseta de sucre* (Serra i Boldú, 1982 [1924]), *La caseta de caramel* (Diéguez *et al.*, 1999: 155-159), *La casica de dulce* (Cortés, 2010: 19-21).

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

⁴⁰¹ *Juguetes instructivos, serie V*, t. 51, s/d.

⁴⁰² Dins *Aventuras de dos niños. Cuentos Morales para niños*, Madrid, Saturnino Calleja, 1876, p. 9-49.

TIPUS 330

I

Es Secorrat

Pués això era una volta una família que tenia molt de xiquets i no tenia prou cadires per 'sentar-se tots. I es més xicotet, pués l'assentaven dins sa fornal, demunt des ferros i un mauranet. I com estava tan endins, pués una volta de tantes es va secorrat.

I quan 'nava pes poble, pués mira, com estava secorrat, pués tots:

–¡Ai, es secorrat! ¡Ai, es secorrat!

I per fi es va quedar es Secorrat. I ell, clar, estava avorrit de que tots li digueren «es Secorrat» i això, pero..

I un dia, anant pes poble, pués aixina a unes afores, diu que es va encontrar amb el Nostra Senyor i sant Pere, que es veu que anaven... Anaven, mira, a pegar alguna volta pel món. I quan domés el varen vore, diu:

–¡Aiii!⁴⁰³ –diu–, açò és es Secorrat! –diu–. ¿No tens falta de res? –diu–. Si tens falta d'alguna cosa, demana-la, que la tindràs.

Diu:

–Ai, pués jo sí que tinc falta, sí –diu–. Jo voldria una baralla de cartes que sempre que jua que guanya, una cadira que quan *m'assente* dengú em puga fer alçar d'allà, que no tinc cadira i quan m'assenta a un puesto, em fan fugir. Una cadira que no em puguen mai fer alçar d'ella. I cent anys de vida.

¡Ah!, i encara volia una atra cosa.⁴⁰⁴ I volia una figuera que fera figues d'hivern i d'estiu (tot l'any). I això és lo que va dir.

I resulta que ell, pués mira, juava i guanyava sempre, i es va fer ric, i es va tirar a la bona vida. Es va tirar a la bona vida, i endespués, pués, quant es va arrimar an es cent anys, ¡pués ai!, li dolia morir-se, perque ¡clar!, tan bé vivia, pués tenia malhumor.

Diu:

–Pués, ¿jo saps qué faré? Antes d'arribar as cent anys –diu–, agarraré i m'ompliré casa de minjar.

Va comprar farina, i oli, i va comprar cantidat, i es va fer un forn enmig de casa i un pou, ¿saps? A fi de tindre de tot per no... Per tancar sa porta i no eixir, perque la mort no li entrara. I una bota de vi. ¿Saps?, que es va fer de tot dins de casa.

I quan ja fea es cent anys, pués un dia estiguent almorzant, se li presenta la mort, i ell diu:

–¡Ai, per on has entrat! –diu–. ¡Jo ho tinc tot tancat!

Diu:

–Ei, ¿no vàrem quedar de que volies cent anys de vida? Pués es cent anys ja han passat –diu–. Jo ha entrat pes foradet de s'espany.

Diu:

–¡Això no me ho crec jo! ¿Tan gran com eres, tu passar pes foradet de s'espany?⁴⁰⁵

Diu:

–¡Jo claro que passa pes foradet de s'espany!

I ell estava bevent-se vi dins d'una carabasseta, i li diu:

–¿I entonces, dins d'aquesta carabasseta també entraries?

Diu:

–¡També!

⁴⁰³ Sorpresa.

⁴⁰⁴ Recordant-se'n.

⁴⁰⁵ Dramatitzant, amb to de burla.

Diu:

–¡A vórer! –i la mort en un punt es posa dins sa carabasseta. I ell, domés es va esperar que ell entrara, li posa es tapó.

Li posa es tapó, ¡hala!, se la va endur a sa vora de la mar, allà a la plaia, a colgar-la d’arena. I aixina, pués, la mort ja no podia tornar: estava allà colgà.

I resulta que, es mariners, hasta fa res que passaven per allà, pués es feen a la mar, i antes era un puesto que sempre estava bona la mar, i es barcos diu que es giraven. I, ¡vamos!, que de tant de voltes de passar i passar, pués..., i sempre havia accidents per allà. I varen dir:

–Pués açò havíem de vore ací qué és lo que hi ha, porque ací sempre ha estat la mar bona. ¿Com és possible ara...?

Per això, ja et dic, que d’açò varen passar a lo menos cent anys més, que ell va desfrutar prou i tot això.

Pero un dia es mariners es varen posar a dir:

–Pués açò ho ham d’escarbar –i es varen posar a cavar allà... dins de... devora la mar, ¡i claro!, amb pales i ganxos i això cavaven. I quant un de tants li pega una ganxà a sa carabassa, sa carabassa es va trencar i la mort va eixir. I tots es qui treballaven, ¡aooi!, diu que tots fugien de vórer aquell animal tan gran⁴⁰⁶ que havia fugit de dins d’allà. I aquell, directament a buscar es Secorrat.

Se’n va i li diu:

–Ara sí que no m’enganyaràs ja. Ara ja vinc per tu.

Ell diu:

–¡Pués jo ara ja estic avorrit de viure! Tant de... ¡Ja no sé ni lo que tinc de fer!⁴⁰⁷ Ara almorzarem i endespués mo’n ‘nirem, que jo ja estic cansat de viure.

Conque ell la mort diu:

–Jo no vull sentar-me a almorzar.

Diu:

–¿Pués no et vols assentar? Pués jo, sí. Jo vullc assentar-me a almorzar.

I en això a la mort li va agarrar pixera i li diu:

–Jo vull pixar.

–¡Pués ves as corral!

I quant entra an es corral (era d’hivern) i diu que tenia una figuera carregà de figues. ¡Ah!, i aquella figuera (És que no m’he enrecordat de dir-te-ho), es qui pujava dalt d’ella que no podia baixar si no li demanava permís a ell que pujara antes.

I la mort quan va anar a pixar i es va vore aquella figuera ¡tan carregà!⁴⁰⁸ d’hivern, li va llamar l’atenció, diu:

–¡Ai que figues! –i va pujar dalt a minjar-se ses figues.

Pero clar, después ja no podia baixar, porque es Secorrat ho va demanar aixina, pués ell ja no podia baixar. I aquell, com tardava tardava, diu:

–¡Ui, ja està dalt sa figuera!

I al cap d’un rato:

–¡Secorrat! ¡Secorrat!

Diu:

–¿Secorrat? ¿Qué vols, tant de Secorrat?⁴⁰⁹

Diu:

–¿Qué vui? –diu–, que no puc baixar.

Diu:

⁴⁰⁶ Amb èmfasi.

⁴⁰⁷ Dramatitzant, amb to d’indiferència.

⁴⁰⁸ Amb èmfasi.

⁴⁰⁹ Dramatitzant, amb to de burla.

–¿Qui t’ha pujat?
Diu:
–Ei, ¿qui? –diu–. Jo.
Diu:
–Pués ara baixe’t.
Diu:
–¡Ai, que no puc baixar!⁴¹⁰
–Pués bueno –diu–, pués et baixaré. ¿Saps per qué? Perque ja estic avorrit de viure –diu–, pero si nos, no et baixa. Et quedaries aquí dalt –diu–. ¡Hala! –el va baixar; diu–: ¡Ara ‘mo-ne!
Se’n van, ell diu:
–¿Tu pac a on vols anar?
Diu:
–Jo tinc igual. –diu–. Pués ‘mo-ne primer a l’infern –diu–, que allà va gent més divertida –i se’n van pac a l’infern.
Conque se’n van pac a l’infern, i es veu que domés arriben allà, es dimonis comencen diu que a tionades, i aquell, ¡vinga la cabriola perque no els-a cremaren!, i ¡vinga la tionà pac a ells! I per fi, es Secorrat diu:
–¡Bueno! ¡Ja està bé!, ¿no? ¿Qué tant de...? –diu–. Ara podíem fer una partida de cartes.
I diu es dimoni:
–Ai, matros ací no tenim cartes.
I ell diu:
–Pero jo en duc⁴¹¹ –i els-a... Es posen a juar.
Es posen a juar i quan... I clar, com ell sa baralla de cartes aquella sempre guanyava, los va guanyar tots es diners que tenien. I quan ja se’ls-a havia guanyat tots, es varen juar onze ànimes condemnades.
I quan ja no els-a quedava res:
–Pués mira –diu–, ¿pués saps qué? ¡Ara mo n’anem! –i se’n van. I endespués se’n va anar al cel.
Conque se’n van pac al cel i toquen a sant Pere, amb aquelles claus, i diu:
–¿Qui és?
Diu:
–La mort i es Secorrat i onze ànimes condemnades.
I diu el Nostra Senyor, diu.
–¿Saps qué has de fer? Deixa entrar ses onze ànimes, i es atres, els-a arrees –i fa un badallet xicotet, perque ses ànimes diu que eren més bones de passar. I es posa a comptar:
–¡Una!, ¡dos!, ¡tres!...
I quant aquell es dona cómpter, sant Pere, p’enmig de ses cames: per baix li passa es Secorrat. ¡I bueno!, i va i s’assenta a sa cadira de sant Pere. I quan toca aixina ses onze ànimes diu:
–¡Hala, tanca! –pensant-se que se l’havia deixat fora.
I com va, toca allà que estava el Nostra Senyor, i diu:
–¡Ai!, ¿per on has entrat?
Diu:
–¡Per baix de ses cames!
Diu:

⁴¹⁰ Dramatitzant, amb to de preocupació.

⁴¹¹ Dramatitzant, amb to de desimboltura.

–¡Pues fuig de sa mo cadira!
–¡Jo no! –diu–. A mi el Nostre Senyor em va dir que ningú em podia fer alçar.
I el Nostre Senyor li va dir:
–¡I és veritat! I ara, Pere, o assente't en terra o veges lo que fas.
I jo ja no en sé més: jo no si és més llarg o no. I quan ma uelo me'l contava, dia: «I mira, i sant Pere encara està assentat en terra».

→INF: Maria Ripoll Pont. FONT: avi matern (Francisco Pont Molines). VEN-11/3/1992. A/V: veg. annex 1.

II

Es Secorrat

Una vez era un *coup*⁴¹² de hombre que tenía cinco... (eran cinco). Y tenía cuatro *cadiras*: *el*⁴¹³ *més* pequeñito se ha sentado al suelo. Y hacía fuego y ha habido una *flama* y se ha quemado los pelos. Y se llamaba *es Secorrat*.

¡Hala!, su padre murió, su madre murió, sus hermanos todos [murieron]; queda él solo. Y venía *Sant Pere, quoi*,⁴¹⁴ baja, dice:

–¿Qué quieres?

Diu:

–Yo quiero una silla que cuando yo me siento, nadie me puede hacer levantar.

–¿Y qué quieres más?

–Quiero *ciento* años de vida. Quiero un higuero que haga higos al invierno y al verano. | Y cuando suban al higuero, que no puedan bajar, si yo no quiero. | Quiero más... Quiero unas cartas que cuando *juega*, yo *gaña*⁴¹⁵ siempre. ¡Siempre, *quoi*!

–¿Es todo?

Diu:

–Yo creo que sí.

–*Bon* –dice–. ¡Ah! Usté ha olvidado una cosa.

–¿Qué es?

–¿No se ha *oblidado*⁴¹⁶ si usté quiere ir al cielo o al infierno?

–¡Ah! ¡Ya veremos! Dentro de *ciento* años veremos.

–*Bon*.

| San Pedro estaba enviado para decirle: «Tienes que venir, han pasado los ciento años». | Todo estaba cerrado y viene San Pedro y dice:

–¡Oh! ¿Te marchas o no te marchas?

–¿Por dónde tú has entrado?

–Por el *trou*⁴¹⁷ de la llave.

–¿Entonces tu entrarás dentro de la botella?

–Sí.

–¡A ver!

⁴¹² Prodría interpretar-se *coup* (fr.) com a 'història', 'anècdota'. Agraïm el suggeriment de M. Thérèse Signes.

⁴¹³ Pron. [a]l.

⁴¹⁴ *Quoi* '¿eh?'.

⁴¹⁵ *Gaña* per *guanya*, interferit pel francès *gagne*.

⁴¹⁶ *Oblidado*, interferit pel francès *oublié* o pel català *oblidat*.

⁴¹⁷ *Trou* 'forat'.

| Y él entra dentro de la botella, | ¡pam!, pone el *bouchon*,⁴¹⁸ y hala, le ha cerrado.
| Se va al mar, hace un *trou* dentro del *sable*⁴¹⁹ y la entierra.

Y él viene, ¡y⁴²⁰ hale, jugando!, ¡y la fiesta, y la banda, la música, y bailando, y la vida...! Estaba muy bien, muy bien muy bien.

Y había muchos barcos que cuando llegaban aquí se iban al fondo. | Y todos los marinos se ponen juntos para ver qué se pasaba. | Y todos se pusieron, ¡hale, hale, a trabajar, a trabajar! Y han roto la botella, que estaba dentro...

| –¡*Allez, venez*⁴²¹ conmigo!

Diu:

| –¿Irnos ahora?

–Sí. ¡Va, ven!

| –Yo estoy [comiendo], déjame comer. ¡Va a comer higos!

–¿Comer higos?

–¡Sí!

Diu:

–¿Tiene higos el higuero, en invierno? |

Sube y no podía bajar, *diu*:

–¿No puedes bajar? ¡Te quedas arriba!

Dice:

–¡Bájame! ¡Yo no puedo!

–Si tú me das *ciento* años más.

Dice:

–¡*Mais oui!*⁴²² *Mais* yo te los daré. |

| Cuando jugaba, *gañaba* ¡Mucho, mucho, mucho, mucho! Y cuando tenía [dos]ciento[s] años estaba ya cansado:

–¡*Mais, tant pis!*⁴²³

| Cuando pasan *ciento* años vino San Pedro (*Saint Pierre*), dice:

| –Estoy contento, voy a jugar arriba, en vez de jugar abajo. ¡Vamos!

Estaba cansado: doscientos años, ¡es muy largo!

| –Como no has *demandado*⁴²⁴ la gloria, te vas el infierno.

–¡Ah!, ¡*Mais c'est bien!* ¡Aquí voy a divertirme! –dice–. Muy bien. Voy al infierno.

| Y como no ha *demandado* la gloria, se fue ahí que vivía el demonio:

–Estoy contento –dice... Aquí se *crompó* las cartas, *diu*–: Vamos a jugar a las cartas.

Y como siempre *gañaba*, ¡*gañaba* siempre, siempre, siempre! | Y *gañó* a personas que estaban allá que están los demonios [...] Y se marcharon todos al cielo. Todos se marcharon al cielo y él se marchó también, *puisque*⁴²⁵ siempre ha *gañado*. | Tenía mucho coraje este chiquito. |

⁴¹⁸ *Bouchon* 'tap'.

⁴¹⁹ *Sable* 'arena'.

⁴²⁰ Pega una palmada.

⁴²¹ *Allez, venez* 'vinga, veniu'.

⁴²² *Mais oui!* 'és clar'.

⁴²³ *Tant pis* 'tant se val'.

⁴²⁴ *Demandé* 'demanat'.

⁴²⁵ *Puisque* 'ja que'.

Él fue al cielo, había una silla y ese chiquito se ha sentado y dice San Pedro:

—¡Oh!

Él decía:

—¡No! —dice—. Yo *ha* pedido una silla que cuando yo me siento nadie me puede hacer levantar —y *Saint Pierre* estaba *derecho* y el niño estaba sentado. Así se terminó.

→INF: Maria Moragues Ripoll. FONT: Maria Ripoll Molines. VEN-29/8/1997. NOTA: Sobre l'idiòlecte d'aquesta informadora veg. «Estudi» 5.1.

III

Es diable

A Parcent hi havia una cova que es deia des Diable. I un dia es va assoltar es diable, es més gran de tots, i anava pes poble arrastrant ses cadenes. I totes ses mares anaven cridant es xiquets i ses xiquetes, tancant-los dins de casa. I tot eren ucs.

Després se'n va anar a Benigembla per dins des poble, i totes ses dones estaven espantades cridant an es xiquets i això.

I anant correguent pes carrer va vórer una porta que tenia un forat. I com sa casa estava plena de xiquets, olorava es que podria fer.

I en això, pués, era casa d'un ferrer, i aquell, al vore tot això, va posar ses estenalles que tenia gegants a sa fragua, en es foc. I en això com el diable té un nas molt gros, agarra ses estenalles, li mossega es nas, i tot eren raspades que tenia, tot eren remeulades.

Después se li va arrancar es nas i va pegar a fugir.

→INF: Angelino Gisbert Soliveres. VES-e/1983.

Annex 1

Es Secorrat

Destaquem dos detalls interessant: el motiu pel que nasqué el sobrenom del protagonista («es va secorrrar es monyo») i els dons demanats al Senyor («I aquell li va dir que volia una figuera que tinguera figues tot l'any —d'hivern i d'estiu—. I volia una cadira que ningú el fera fugir, perque no tenia cadira. I una baralla de cartes que sempre que jua guanya»).

(resum comentat d'una versió incompleta no reproduïda | INF: Maria Ripoll. VEN-30/7/2007. Veg. RT330 i)

Annex 2

Es Secorrat i cent ànimes condemnades

Un matrimoni pobre tenia molts de fills, però a casa no hi havia prou cadires per a tothom, de manera que el més petit havia de seure damunt dels ferros i el mauranet. Un dia que feren un bon foc se li cremaren els cabells. Des de llavors li tragueren de sobrenom *es Secorrat*. Un dia, mentre esmorzava al carrer, va passar el Nostre Senyor i li va preguntar què necessitava. Li demanà una cadira de la qual ningú el pogués fer alçar, perquè no en tenia (s'havia d'asseure en les dels altres fins que als pocs segons li la demanaven), una baralla de cartes amb la qual sempre guanyàs ell i cent anys de vida.

En arribar als cent anys, es tancà dins de casa amb prou de menjar per passar-hi molt de temps i «va tancar portes i finestres, i tapar badalls i forats» perquè no pogués entrar la mort («que era un animal molt lleig»). Però es deixà el foradet del pany i la mort pogué entrar. Es Secorradet enganyà la mort, en incitar-la a entrar dins d'una carabasseta de vi: una volta dins, la tapà i la colgà a la vora de la mar. La carabassa colgada produïa soroll i mala mar.

Al cap de temps escarbaren la platja, teencaren la carabassa i la mort pogué eixir. Anà a buscar es Secorrat. La mort no acceptà la invitació d'esmorzar per por de ser enganyada (l'informant no va fer referència a l'efecte màgic de la figuera). En el camí del cel, la mort va arrebregar onze ànimes condemnades. En arribar al cel sant Pere va dir: «Jo no vull que m'entra aquell; vull ses onze ànimes. Vull ses onze ànimes». Es Escorrat es posà en lloc d'una ànima, que se'n va anar fugint, entrà al cel i s'assentà en la cadira de sant Pere, «i sant Pere encara està en terra».

(resum comentat d'una versió no reproduïda | INF: Quico Ripoll Molines. FONT: avi matern (Francisco Pont Molines). VES-e/1986)

Annex 3 Es Secorrat

Diu:

–¿I per on has entrat?

Diu:

–Pes forat de s'espany.

Diu:

–¿Entonces tu series capaç a entrar dins des forat de sa carabasseta?

Diu:

–Jo sí.

I clar, ¡zup!, aquell entra, i posa es tapó. Li posa es tapó a sa carabasseta i se'n va a sa vora la mar i la colga. A sa vora la mar.

I sa vora la mar, ¡uuuuuuuh!, ¡uuuuuuuh!, ¡uuuuuh! I varen 'nar i.... Pero jo ja no m'enrecorda d'això.

(fragment | INF: Joan-Baptiste Sifre Soliveres. FONT: José Miguel Ferrer Pont, «es tio Peix» (1859). VEN-3/1992. NOTA: Els annexos 3 i 4 representen dades sobre una mateixa versió, aportades per dos oients diferents que pogueren tenir accés a la mateixa font)

Annex 4 Es Secorrat

La informant recorda l'episodi en què el protagonista s'escalfava al racó del foc i dels dons de la cadira («A la cadira que tu t'assentes, que no s'assenta ningú») i dels deu anys més de vida, concedits per la mort al protagonista. Recorda la rèplica que va fer el protagonista a sant Pere en ocupar la seua cadira en l'episodi final: «¿Tu no saps que a la cadira que jo m'assente, no es pot assentar ningú?».

(dades sobre una versió no recordada | INF: Vicenta Sifre Soliveres. VEN-3/1992. FONT: José Miguel Ferrer Pont, «es tio Peix», 1859)

Annex 5

Nom del conte: *Es secorrat de Beniopa* o *Es secorrat*. Era dels preferits entre els xiquets del primer terç del segle XX (“No mos cansàvem mai de sentir-lo”). En aquest cas la font era «es tio Perdigot».

(dades sobre una versió no recordada | INF: Margarita Soliveres Ripoll. VEN-15/9/2001)

CATALOGACIÓ

ATU 330: *The Smith and the Devil* (inclou les antigues divisions 330A-330D). Cf. BELTRAN L. 52 [330]. Altres classificacions: 330A (Aa/Th) i 330C (Aa/Th). ORIOL/PUJOL 330A: *El ferrer i el diable* i 330C: *El jugador i el Diable*. CAMARENA/CHEVALIER 330A: *El herrero y el diablo* i CAMARENA/CHEVALIER 330C: *Ganando a los naipes*.

VERSIONS

RT330 I Es Secorrat (330 + 331). RT330 II Es Secorrat (330 + 331). RT330 III Es diable. Annex 1. Annex 2 Es Secorrat i cent ànimes condemnades (330 + 331). Annex 3: ([330] +331). Annex 4: Es Secorrat (330 + [331]). Annex 5: Es secorrat. Annex 6.

COMENTARI

Les versions I i II presenten unes característiques força similars. Seguint el catàleg Delarue (330 *Le Diable et le Maréchal ferrant* ou *Le bonhomme Misère*) els elements d'aquest tipus apareguts en les nostres versions serien: 330.I: I.A2 (l'heroi és un pobre). II. A2 (encontra els personatges sagrats). III. B (consell de triar el paradís [només en la versió II]), C (do: l'arbre del qual no es pot davallar), E (do: joc de cartes amb què guanya sempre). IV. B2 (la mort és enganyada: la convidada a pujar a l'arbre). V. A1, A3 (l'heroi se'n va amb la mort, s'endú els objectes màgics), A6 (no és acceptat al cel perquè no va triar el cel amb els dons), B3 (juga a cartes amb els dimonis i s'emporta les ànimes guanyades al dimoni). C5 (admés al cel amb les ànimes guanyades al dimoni [parcialment en 330.I, implícit en 330.II]).

En les dos versions entre els dons demanats té molta importància el motiu de la cadira de què no es pot fer alçar l'amo; se'ns dubte, una derivació del do més habitual de la cadira de la qual qui s'assaseu no pot aixecar-se (element III. C1, seguint Delarue; motiu D1151.2). Està lligat al caràcter originàriament pobre del protagonista i tindrà una repercussió en la conclusió del relat, ja que el do serà un subterfugi per a entrar de manera fraudulenta al cel, en seure a la cadira de sant Pere (motiu K2371.1.4) (retroben aquest element, p. ex., en la versió «El llenyater de Fortaleny» (Valor, 1975: 31-55 [Vall de Tavernes]). És també interessant el do de la petició d'ajornament del moment de la mort (motiu D1855) pel seu caràcter poc habitual, ja que sol obtenir-se sovint a canvi l'alliberament de la mort o del dimoni d'un parany de què és víctima. Reapareix en alguna versió (p. ex., Verdú, 2006: 113-117 [Gorga]). Així mateix és força interessant el motiu del desig d'anar a l'infern perquè suposadament hi ha gent més alegre que al cel (vinculat al motiu de qui renuncia al cel perquè no hi ha els seus col·legues: V326). Pot ser que en el relat siga possible una certa lectura anticlerical a través d'aquesta visió transgressora de l'infern o potser pel motiu de la cadira de sant Pere, com una referència irònica del papat.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

Finalment ens referirem al possible paral·lelisme del motiu de l'heroi que aconsegueix de fugir del gegant ocult davall d'una pell d'ovella (K521.1), present en rondalles del gènere del gegant beneït, amb l'episodi que es desenvolupa en la versió I del protagonista entrant al cel confós entre les ànimes que hi passaven per un badall de la porta. Delarue (1976 [1957]: 363) vincula la figura d'aquest personatge rondallístic amb els herois mitològics d'Hefest, pel motiu de la cadira màgica que no permet aixecar-se que s'hi asseu, i de Sísif, que encadenà la mort.

Una característica de les versions I i II (i de la dels annexos 4 i 5) és que presenten en l'estructura una combinació dels tipus 330 i 331. Cal dir que el segon tipus es presenta com un episodi inserit en la trama del primer. Es tracta del motiu del protagonista que incita la mort perquè s'introduïska dins l'ampolla (K717). Com veurem en l'ànàlisi del tipus 331, sol ser molt habitual que aquest motiu es presente sempre en combinacions. De les versions valencianes que hem consultat del tipus 330 presenta aquesta mateixa disposició la que llegim en Verdú (2006: 113-117 [Gorga]). Tot i que la majoria representa el tipus 330 a través de diverses formes (p. ex, Llorens, *ap.* Borja, 2016a: 121-123 [Bolulla]; Micó, 2009: 80-83 [Bèlgida]; Valor, 1975: 31-55 [Vall de Tavernes]; Valor, 1975: 185-203 [Bèlgida];⁴²⁶ Bataller, 1981: 27-34 [Vilallonga]; Vidal/Chaquet, 1986: 33-34; Diéguez *et al.*, 1999: 137-140 [Altea]; Verdú, 2006: 113-117 [Gorga]; Verdú, 2006: 121-123 [Alcalà de la Jovada]; Verdú, 2018: 71-82 [Alcoi]). Es tracta sens dubte d'un argument força representat en els catàlegs consultats de l'àrea peninsular i francesa.

Per altra banda, hem adscrit la versió III al tipus 330 per la presència d'un episodi que sol aparèixer en moltes versions d'aquest tipus: un ferrer enganxa o talla el nas del dimoni amb unes tenalles. És una mostra del caràcter obert de la narrativa de tradició oral, que ha permès el desenvolupament d'un relat autònom construït al voltant d'un únic element d'un tipus; sens dubte per l'efecte humorístic. Observem una situació paral·lela en l'argument que presentà resumit Martí Gadea (1993 [1908], 3: 54-55) en «El ferrer de Benigembla». L'autor constata la popularitat d'aquest personatge rondallístic, del qual en destaca el caràcter geniüt i el fet que demanàs que li posassen les eines de ferrar dins del taüt en morir. D'aquesta manera pogué enganxar el nas d'un dimoni. En la nostra versió el personatge del ferrer està localitzat a Benigembla, coincidint amb la versió de Martí Gadea i amb d'altres registrades a la Marina (p. ex., dins Llorens, *ap.* Borja, 2016: 121-123; Verdú, 2006: 121-123). És usual identificar aquest personatge lligat a un punt geogràfic reconegut. Valga d'exemple les múltiples localitzacions que es documenten; p. ex., en l'àrea catalana: Sant Ponç, Figueres, Seganta, Vallverd, Collbató, Búger, Massamagrell...

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

⁴²⁶ Corresponen respectivament a «El llenyater de Fortaleny» i «El ferrer de Bèlgida».

TIPUS 331

Es Secorradet

Una volta era un xiquet que no tenia mare i estava abandonadet. I sempre estava geladet i en es raconet des foc assentat demunt des ferros i es mauranet.⁴²⁷ I se li va presentar la mort.

Se li va presentar la mort, diu:

–¡Ja vinc per tu!

Diu:

–Deixe'm deu anys més de vida, home. Deixe'm deu anys més –i li'ls-a va conseguir.

En es deu anys se li presenta; i ell va tapar tots es forats de casa i de tot, i se li presenta allà i diu:

–¿Per on has entrat?

Diu:

–Pes forat de s'espany.

Diu:

–¿Tamé entraries dins d'aquesta carabassa?⁴²⁸

Diu:

–¡Tamé!

Li entra i li posa es tapó, diu:

–¡Ara ja estàs bé!

Se'n va i la colga a la terra: va fer un clot i la va colgar. Pero allò ¡fea un ruído!,⁴²⁹ que tots estaven espantats amb allò. Un si això saria un terramoto,⁴³⁰ s'atre si saria que ixia por; i la gent estava tota malament, vivia malament.

Conque ell varen decidir d'anar a escarbar-ho. I en escarbar-ho trenquen sa carabassa i ix la mort i se'n va correuent, diu:

–¡Ara sí que no t'escapes! [...]

Conque «si no t'escapes...»; se'l degué endur i avant, dic jo. Ai, ell no tenia ganes d'anar.

→INF: Clementina Soliveres Sifre. FONT: pare (Joan Soliveres Monjo). VEN-11/1991. NOTA: Aquesta mateixa versió ha sigut editada en Monjo (2021a: 63-64). A/V: veg. annex.

Annex 1

Es Secorradet

«Una volta era un xiquet que no tenia mare i que sempre estava assentadet en es raconet des foc demunt des ferros amb es mauranet baix des cul. I com sempre estava mascarar de sempre estar baix sa ximenera, li deien es Secorradet». Seli presentà la mort, però li va concedir deu anys més de vida. «En acabar-se es deu anys que li va prometer, ell va tapar tots es foradets de casa de por de que li entrara la mort; però es va deixar es de s'espany». La mort pogué entrar a casa però el protagonista l'incità a entrar en una carabassa, la tapà i la colgà devora la mar («Ell es pensaria que posant-lo dins sa carabassa ja no podria eixir. I va fer un clot a la platja i el va colgar»). Després d'un temps en què es sentien sorolls en la platja, descobriren la carabassa, la mort pogué escapar-se i s'endugué el protagonista.

(resum comentat d'una versió no reproduïda | INF: Clementina Soliveres. VES-e/1980. Veg. RT331)

⁴²⁷ Un dels recursos expressius que la narradora havia fet servir en les execucions del conte és la col·locació dels objectes al·ludits en la disposició que s'evoca en el relat (veg. «Estudi» 1.4.4).

⁴²⁸ Es refereix a una carabassa vinera (*Lagenaria vulgaris*).

⁴²⁹ Amb èmfasi.

⁴³⁰ En altres execucions havia dit *terratrémol*.

Annex 2
Es Secorradet

Com no tenia per assentar-se, s'assentava en es ferros i amb es mauranet demunt, i es posava ben empinat pac a dins per escalfar-se més bé. I sempre estava ple de sutja, i li dien es Secorrat.
(fragmentari d'una versió no recordada | INF: M. Carmen Soliveres. VEN-8/1998)

CATALOGACIÓ

ATU 331: *The Sprit in the Bottle*. ORIOL/PUJOL 331: *L'esperit dins de l'ampolla*. CAMARENA/CHEVALIER 331: *El espíritu de la botella*.

VERSIONS

RT331 Es Secorradet. Annex 1: Es Secorradet. Annex 2: Es Secorradet.

COMENTARI

En els catàlegs de Delarue/Tenèze i Camarena/Chevalier es documenta l'aparició d'aquest tipus generalment combinat amb ATU 330 (veg. els comentaris referits a aquest tipus) o ATU 332 (*Godfather Death*), rarament amb entitat pròpia. S'adverteix la gran similitud quant a argument de la nostra versió RT331, amb entitat pròpia, amb els episodis paral·lels continguts dins les versions RT330 I i RT330 II, ja que solament s'hi documenta un únic motiu: K717 (l'heroi incita la mort a tornar-se petita i [tornar a] entrar a l'ampolla). No hem considerat que es tracte d'una versió reduïda d'una rondalla amb l'estructura 330 + 331, tot i que hi ha un episodi en què la mort atorga el do d'ajornament de la mort (motiu D1855), com hem vist en les versions I i II. Trobem que en aquest cas el mateix antagonista fa el paper de donador i no es produeix, com en les versions de 330, la dualitat entre la figura dels benefactors i la de l'antagonista. Per altra banda, és interessant de constatar el fet que el tipus 331 també quede reduït al mateix motiu únic en les escasses versions del catàleg de Delarue/Tenèze en què es presenta independent aquest tipus (*La mort –ou le diable– dans la bouteille*, versions 4, 6, 7).

No es tracta d'un tipus gaire representat en català. Oriol/Pujol en documenten dues versions en l'obra d'Amades. Ja ens hem referit en els comentaris del tipus 330 de la versió de Verdú (2006: 113-117 [Gorga]), en què combina 330 + 331, com en les versions RT330 I, RT330 II, RT330^{a2}, RT330^{a3}.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 366

I

[Es qüento de sa cama]

- Marieta, ¡pum!, ¡pum! ¡Treu la cama!
- ¡Que jo no la tinc! ¡Tu la tens!⁴³¹

→INF: Clementina Soliveres Sifre. VEN: e/1993.

II

«¡Ai, mamaíta mía!»

- ¡Ai, mamaíta mía, mía!, ¿quién será?
- ¡Calla, hijita mía, mía! ¡Nadie me la atraparé!
- ¡Que no me voy! A la Foia del Gavatx estoy.

→INF: Llàcia Molines Guerri. FONT: tia d'una veïna. VEN-20/9/1997. NOTA: La informant recorda haver sentit recitar sovint aquesta fórmula rondallística de petita, en el context de *descorfar* ametles. Era executada per una persona adulta davant un auditori infantil. Tenia per finalitat captar l'atenció dels qui participaven en aquesta tasca: «perque escorfàrem, pués fea: “Hala, jo vos contaré aquest qüento”».

III

«Afanya afanya, afanyador»

Afanya afanya, afanyador,
de *la* vella del retor,
que té unes dentetes tan llargues
que mos paparà a mi i a tots.
Està està... a la Murta.

Afanya afanya, afanyador
de *la* vella del retor,
que té unes dentetes tan llargues
que mos paparà a mi i a tots.
Està està... en es Figueral

Afanya afanya, afanyador
de *la* vella del retor,
que té unes dentetes tan llargues
que mos paparà a mi i a tots.
Està està... as Coll de sa Creu.

Afanya afanya, afanyador
de *la* vella del retor,
que té unes dentetes tan llargues
que mos paparà a mi i a tots.
Està està... a sa Foia des Gavatx.

⁴³¹ Variant: «¡La tens tu!».

Afanya afanya, afanyador
de *la* vella del retor,
que té unes dentetes tan llargues
que mos paparà a mi i a tots.
Està està, as carrer de sa Font.

Afanya afanya, afanyador
de *la* vella del retor,
que té unes dentetes tan llargues
que mos paparà a mi i a tots.
¡Nyec! ¡Ja està ací! ¡Ja t'ha agarrat!⁴³²

→INF: Juan Monjo Soliveres. VEN-e/2003. NOTA: Fórmula que segueix l'estratègia de suscitar suspens amb la referència d'un ésser fantàstic amenaçador que s'acosta als oients. La seua estructura oberta permetia una execució tan llarga com es volgués.

IV

«Fanya 'fanya, 'fanyador»

[Ma mare] em contava:

«Fanya 'fanya, 'fanyador,
de *la* vella del retor,
que té unes dentetes tan llargues
que mos paparà a mi i a tots.»

Dia: «Ja està, ja està a...». Mosatros estàvem a la Rabosa,⁴³³ dia: «Ja està a Algar». I anava diguent-ho voltes, diguent-ho voltes, i cade volta anava acostant-se acostant-se.

I quant arribava, fea: «Ja està a...». I fea: «¡Uaaaac!». ¡I mos donaven uns sustos!, ¿saps?

→INF: Maria Ripoll Pont. FONT: mare (Joaquina Pont). VEN-11/3/1992.

V

«Afanya afanya, afanyador»

Afanya, afanya, afanyador,
de *la* vella *del* retor,
que té unes dentetes tan llargues
que mo se paparà a mi i a tots.
¡Està, està...! A Callosa... A Bolulla... ¡Està aquí propet! [...] ¡Ui, ja ve s'afanyador! ¡Ai, mira, ja està casi ací! ¡Ja mo s'ha minjat!

→INF: Teresa Ripoll Molines. FONT: mare (Isabel Molines Mascaró). VEN-22/6/2008.

⁴³² L'informant agafa per sorpresa l'oient.

⁴³³ Partida rural del terme de Callosa d'en Sarrià, als peus de la serra de Bèrnia, on els tarbeners secularment han tingut propietats.

CATALOGACIÓ

ATU 366: *The Man from the Gallows*. ORIOL/PUJOL 366: *El fetge del penjat*. CAMARENA/CHEVALIER 366: *La asadura del muerto*. Cf. BELTRAN L. 55 [366].

VERSIONS

RT366 I Es quiento de sa cama. RT366 II «¡Ay, mamáita mía». RT366 III «¡Afanya, afanya, afanyador!». RT366 IV «¡‘Fanya, ‘fanya, ‘fanyador!». RT366 V «¡Afanya, afanya, afanyador!».

COMENTARI

Les versions que adscriuim al tipus 366 hi tenen solament una vinculació parcial, siga perquè presenten només una part dels elements que caracteritzen aquest argument, siga perquè formalment representen una reducció de la trama a una fórmula. Tanmateix, és un tipus ben representat, a través de diferents materials.⁴³⁴

La versió I ha pogut funcionar satisfactòriament com a conte de por, a pesar del seu caràcter fragmentari. La trama ha quedat reduïda a una part mínima del diàleg. S’han omès els elements truculents de la trama o es presenten com a sobreentesos; considerem que vinculats al motiu de l’amenaça sobrenatural d’un mort que es presenta per castigar el robatori d’una part del cos (E235.4). En aquesta versió es reclama una cama; però no se sap si es tracta d’una part del cos amputada (E235.4.2) o d’una cama postissa d’or (E235.4.1). En l’execució, el missatge verbal és reemplaçat per una interpretació que té com a finalitat atemorir els oients, basada en la reiteració del diàleg, el timbre de veu greu, el *tempo* lent i la gestualitat que hom sol adoptar per a fer por. Seria un cas extrem del recurs de *réduction* textual de què parla Genette (1982).

La versió II hi ha un cas similar de *réduction*. En aquest cas el text el limita al diàleg de l’episodi de la reclamació nocturna del mort (E235.4). Formalment es pot identificar amb seqüències formulístiques que es documenten en alguna versió castellana del tipus 366 (veg., p. ex., «-¡Ay, madre! ¿Quién será? /-¡Déjala, hija, que él se irá. /-¡No me voy no, [que en el portal estoy]»: Espinosa, 2016: núm. 95), de la qual hi ha versions en català (veg., p. ex., «-Ai, mama, meua, meua, meua, que no se’n va. / -Calla, Marieta, eta, eta, que ja se n’anirà»: González Caturla, 1998 [1987]: 59). S’hi ha omès tota referència al motiu rondallístic de l’amenaça. El diàleg esdevé un recurs formulístic per a generar suspens pel seu caràcter obert. El narrador té la possibilitat d’introduir en la tercera frase una referència al lloc en què imaginàriament se situa l’objecte de por, fent un recorregut des d’un punt concret fins on es troben els oients. Potser s’hi feia servir l’article literari davant dels topònims, com en la mostra enregistrada (*sa Foia des Gavatx* > *la Foia del Gavatx*). No coneixem més que una mostra d’aquesta versió, pel que no en podem determinar la popularitat.

Un cas diferent són les versions III, IV i V, que representen una forma folklòrica força popular a la tradició tarbenera, bastant reconeguda encara. Es tracta com en la versió II d’una estructura formulística exempta d’un marc narratiu explícit però que tanmateix forma part d’una *performance* en què participen plenament els oients com a personatges susceptibles de ser víctimes.⁴³⁵ L’execució té un caràcter obert a la inclusió de referències sobre la localització d’un cert personatge agressor que s’acosta als oients (paral·lel al motiu E235.4). L’execució del conte solia tenir un final sorpresa, amb una referència al fet d’atrapar els oients, generalment dramatitzada, com sol ser característic en les *performances* del tipus 366. Així mateix és interessant la figura de l’agressor, un espantacriatures identificat per les dents disformes i pels noms inquietants (*s’afanyador*, *la vella del retor*). De la figura de la vella com a ser imaginari terrorífic, n’existeixen paral·lelismes a la Marina en estructures narratives similars, més complexes que la simple referència fraseològica (Oriol, 2002: 90-92). Hi ha, per exemple, el cas de *la velleta de Toix* a Calp (Borja, 2005: 42), al·ludida en una fórmula en què també s’inclouen referències de localització: «Vindrà la velleta de Toix i ens parà a tu, a mi i a tots... Ja ha eixit de Toix... Ja està entrant al poble... Ja està ací...». Aquest

⁴³⁴ Retrobem una versió amb unes característiques similars en l’antologia de Rodríguez P. (1990: núm. 42) en què la trama del tipus 366 es redueix a l’episodi final de l’arribada del ser amenaçant, amb el diàleg de suspens i l’element de sorpresa amb els oient; a més a més, sense referències de justificació dels fets.

⁴³⁵ Retrobem una versió amb unes característiques similars en l’antologia de Rodríguez P. (1990: núm. 42) en què la trama es redueix a l’episodi final de l’arribada del ser amenaçant, amb el diàleg de suspens i l’element de sorpresa amb els oient; a més a més, sense referències de justificació dels fets.

personatge sol identificar-se a una vella morisca.⁴³⁶ A Xaló existeix *la vella Vellatós* (potser *tos* una deformació de *vella de Toix*) també en una fórmula semblant a les anteriors.⁴³⁷

La vella Vellatós,
que va davant de tots,
amb unes dents tan llargues,
que mos menjarà a mi i a tots.

¡Afanya, afanya, afanyadors!,
que la vella ve de tos,
amb unes dents tan llargues
que em paparà a mi i a tots.

La *velleta del retor* s'al·ludeix en una cançó infantil de Callosa d'en Sarrià sense cap connotació de por (Beltran, 2000a: 26).

TIPUS 402

ATU 402: *The Mouse (Cat, Frog, etc.) as Bride*. ORIOL/PUJOL 402: *La princesa granota*. Veg. els comentaris en el tipus 310.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

⁴³⁶ En un treball de camp a Calp documentàrem la vigència que havia tingut la referència a la *ueleta de Toix* com a recurs per a fer por o per a mantenir atentes les criatures a través de la tensió. L'element narratiu solia ser sobrentés, tot i qui no era desconegut, com pot veure's en aquesta explicació: «En Toix vivia una dona que s'havia quedat a soles allí, viuda, que era descendent de àrabs, i que s'emportava els xiquets en venjança de lo que li havien fet els cristians als moros, i els matava i tot això» (INF: Vicenta Boronat «Caragol»; VEN-23/7/1993).

⁴³⁷ Devem la informació a Jaume Noguera Mengual i a Josep Mas Martí.

TIPUS 425A

Sa Tremuntana⁴³⁸

Una volta era un sabater, i tenia una xica molt guapa que li dien Linda. I estava fent faena en es balcó, bordant o fent labor, i va passar es fill del rei amb un cavall. ¡I la va trobar tan guapa!⁴³⁹ que li va demanar a son pare que es volia casar amb ella. I son pare, pués, diu:

–¿Com? ¿El rei amb una xica filla de un sabater?

Diu:

–¡Vuic casar-me amb ella!

Bueno, total que es va casar amb ella. I son pare li va fer es dot. I li va fer tres parells de sabates: unes de ferro, unes de bronze i unes de pell.

I en es poc temps que es varen casar, el rei, es va presentar una guerra i se'n va haver d'anar.

I el rei se'n va anar; i ella, pués, estava amb son pare i sa mare i no sabia res. Conque un dia diu:

–Mire, *demane* permís –a son pare i sa mare–. Jo me'n vuic anar a buscar el rei; perque jo no sé per on para –diu–. Jo estic ací i ells es fan vells –diu–; i jo me'n vuic anar a buscar el rei.

I es va endur es tres parells de sabates: unes posades (ses atres dos, pués duria una bolsa, ¡o lo que duria!). I se'n va anar perque li donaren direcció de per on podia estar. Se'n va anar a sa caseta de sa Tremuntana.

I va aplegar allà. I aquella dona tenia un xic que estava... No sé si era loco o com era. Estava malalt. I va eixir correguent:

–¡Jo senc olor de carn de persona humana! ¡Jo senc olor de persona humana!⁴⁴⁰ –es veu que estava rabiós, o no-sé-qué.

I sa mare:

–¡Ai, fill meu! ¡Ai, fill meu! ¡És *la* dona del rei que va en busca *del* seu marit! ¡Fill meu! –i el va fer retirar.

Diu:

–Pués mire. Per trobar *el* seu marit té que anar... –li va lligar un cabdell de fil com es cap a sa porta de sa caseta, diu–, i no pergue *el* cabdell, vage anant, anant anant anant, i té que anar a *la* caseta *del* Ponent.

Conque va aplegar allà i tamé n'hi havia un xic aixina:

–¡Jo senc olor de persona humana! ¡Jo senc olor de persona humana! –i sa mare:

–¡Ai, fill meu! ¡Que és *la* dona del rei, que va en busca *del* seu marit! –i va i la va deixar passar.

Allà se li va cabar es cabdell i li'n varen donar un atre, diu:

–Quan se li acabarà *este* cabdell ja trobarà a *la* casa que té que anar –i es veu que saria sa caseta des Llevant (de ses tres, una caseta, d'aqueixes).

I va aplegar allà, i va acabar es cabdell. I va anar travessant per boscos i pinars, per on fora, de nit, de dia, va anar hasta aplegar al puesto. Va esgarrar totes ses sabates, tasta ses que duia posades. I va aplegar i va tocar a sa porta, diu:

–¿Qué volia?

Diu:

–Ai. Soc una pobra. *Necessite* faena. ¿No em podien donar faena?

⁴³⁸ Nom alternatiu: *Es llevant i es ponent*. S'edità com *Sa caseta de sa Tramuntana* (Monjo, 2015).

⁴³⁹ Amb èmfasi.

⁴⁴⁰ Dramatitza les frases de l'ogre amb una veu més greu, amb to d'amenaça, al llarg de l'execució.

I es varen parlar uns an es atres, es amos i tot això; diu:

–Ai, faena... –diu–. Si vol de gerdilera...

Diu:

–¡Pués bé!, de lo que siga –i li varen... ¡I era guapa! I va entrar.

I va entrar ¡i hale!, ella va anar an es gerdí. ¡I tots es dies cavava! ¡I cantava! ¡I com era tan cantadora!⁴⁴¹ cantava cançons que es seu home sabia ses cançons que ella cantava i se'n recordava.

¡I tots es dies cantant! I ella tots es dies en es mateix puesto: ¡en es gerdí! ¡Flors boniques! ¡Ben plantades! ¡Ben cuidades! I aquell, pués mira, li agradava. Li agradava.

I es veu que algun dia degueren parlar, pero clar, com es va casar amb una atra (amb un atra reina de per allà), pués aquella,⁴⁴² ja ni s'enrecordava. Al sentir-la i mirar-la li venia a la memòria. I entonces diu que es va posar un dia un trage des dia que es va casar. I clar, diu que era un trage ¡molt preciós! I la reina diu:

–¡Aiiiiii! ¡Ai, que trage! –sa crià–. ¡Ai, sinyora! ¡Ai, sinyora reina! ¡Ai, si vosté vegere *la* gerdilera! ¡Ai, si vosté vegere *la* gerdinera! –bueno, com li diguera–. ¡Quin trage! ¡Aiiiiii!,⁴⁴³ ¡jo robaria es diners! ¡Ai, que trage més bonico!

Conque aquell dia, pués mira, igual el va vore ella que s'home, i el varen vore tots es criats.

Al sendemà se'n posa un atre, tan bonico com aquell (que tamé el duia: que el rei li'l va regalar). I ses criades li dien:

Diu:

–¿Vosté el vendrie?

Diu:

–¿Ai, jo? ¡Pués sí!

Diu:

–¿I molt voldria *del* trage?

Diu:

–Una nit de gitar-me amb el senyor rei.

I aquelles se ho varen prendre de... com si es burlara. I la reina, pués:

–¡Mira, *la* sinvergüença *esta*!

I ses criades li dien:

–Mire, pués jo... Si es vol quedar amb el rei que es *quede*: li done un poc d'engüent d'aqueix que fa adormir: dormisson –dien «dormisson» [...],⁴⁴⁴ diu–. I aixina, ¡mire quin trage més bonico!

Conque aixina ho varen fer. ¡Pero, com li varen donar això, el rei es va adormir!, i quant ella va entrar dins des quarto, pués estava adormit. I ella li dia coses: que l'havia enganyà, que s'havia burlat, que se n'havia anat, que no li havia enviat a dir res ni li havia escrit, i que ¡amb tant que havia patit per vindre a buscar-lo! ¡i ell ja estava amb una atra!⁴⁴⁵ Ella va vindre a buscar-lo per de por que l'haveren 'garrat prisioner i per estar amb ell; i ell, ¡mira lo que havia fet! ¡Tota maleita!

Conque sa primera⁴⁴⁶ nit no va escoltar res, perque estava adormit. I al sendemà, pués tamé li va demanar preu de s'atre i va dir lo mateix:

–¡Caramba! ¡Caramba, una atra nit!

⁴⁴¹ Amb èmfasi.

⁴⁴² Cal entendre *d'aquella*.

⁴⁴³ Ponderatiu.

⁴⁴⁴ La informant explica que aquesta és la paraula amb què li explicaren el conte.

⁴⁴⁵ Amb èmfasi.

⁴⁴⁶ Pron. *primé nit*.

I ses criades:

–¡Mosatros li donarem això! ¡Mosatros li ho donarem i...!

Total, que li ho varen donar.

Pero jo no sé si ell, com ja l'havia coneguda i sabia que era ella, en ves de beu-se-ho no se ho va béurer. I quant ella va vindrer, pués varen parlar. No ho varen parlar tan fort, perque ell estava despert.

I el rei, al sendemà (o al sendespús-demà) va dir que volia fer un convit a casa de tots es criats i criades i a tots es amics que tenien, i va fer un gran banquet.

Quant es va acabar es banquet, pués va dir ¡que cadegú que contara *la* seua vida!⁴⁴⁷ I tots contaven... acadegú contava lo que sabia:

–Pués mira, jo, ma mare li dien tal, jo vaig nàixer a tal puesto –i acadegú contava lo que sabia. I ella tamé va contar lo que li tocava.

I derrere tots va contar el rei; diu:

–Pués mira, jo tenia un palàcio molt gran –diu–, i vaig perdre *la* clau –diu–. I en vaig fer una atra. I después vaig trobar *l'*atra. ¿I quina és *la* més valedera, *la* que tenia o *la* que ha fet?

I allà varen dir que s'antigua era sa que valia; diu:

–Pués *esta* és *la* meua dona i *esta* és *la* que vullc. I ara s'atra, si vol quedar allà que es queda –pero que sa dona era aquella que havia segut sempre.

I aixina es va acabar. Qüento acabat, per *la* ximenera ha volat.

→INF: Carme Soliveres Sifre. FONT: Celestina Monjo Ripoll (1871). VEN-11/1991. NOTA: Hi ha una versió literària d'aquesta rondalla basada en les versions d'aquesta informant: Monjo (2015). A/V: veg. annex 1.

Annex

Sa Tremuntana

Un sabater tenia una filla molt guapa i cantadora. El fill del rei la va veure i la demanà per a casar. El pare s'hi negà («Pero, com ella era massa pobra, son pare li va dir que no podia ser, perque ella era massa pobra. I ell va dir que sí que volia casar-se»). Finalment el pogué convèncer i son pare li va fer tres parells de sabates (de ferro, de pell i de bronze). Una vegada casats, el fill del rei se n'anà a la guerra i ja no donà senyals de vida. La protagonista anuncià al pare que se n'anava a la recerca del marit.

Primerament va anar a la caseta del Ponent, on vivia un dona amb un fill («I en aquella caseta vivia una dona viuda amb un fill fadrí que no estava bo»). La dona va fer amagar la protagonista («I només va aplegar allà, aquella li pregunta: / –Vinc a preguntar-li a vore si sap es meu marit per on para. / I aquella dona li va dir: / –¡Vingue! ¡Vingue! ¡Vingue, que jo tinc un xic que no està bo, que no pot vore persones!»). El fill deia que sent olor de carn humana. La mare l'informà de la petició de la protagonista i el fill l'envià a la caseta del Llevant. En aquella casa passà la mateixa cosa. L'enviaren a la caseta de la Tramuntana. En aquella caseta passà la mateixa cosa, però «li va donar un cabdell de fil com es cap de gros i el va lligar a sa porta de sa caseta». Li digueren que entràs on s'acabaria el fil. El viatge va ser molt llarg («I se'n va anar per aqueixos barrancs, boscos (per on va poder), amb es cabdell de fil dins d'una bolseta perque no es perguera, penjà as braç. I allà on se li va acabar va tocar [a] sa porta»).

Va arribar descalça. A la casa on arribà la llogaren de jardinera. Mentre cavava el jardí cantava i el marit la va reconèixer («Va mirar pes balcó o pes terrat, la va vore i la va conèixer.»), però ella actuava com si no el conegués. Quan ja no pogué dur el vestit que duia es posà el vestit de nocés («I un dia que sa roba que duia ja no li aprofitava, com ja havia conegut que ell era es seu home, es va posar es trage de nóvia»). Les criades li ho feren saber a l'ama. L'ama demostrà interès, però la protagonista no el donava barata una nit de dormir amb el rei. L'ama exclamà: «¡Ai, la descarada!»). Les criades convenceren l'ama que no el deixàs perdre, perquè posarien «una cosa» perquè el rei s'adormís. La protagonista recriminà de bades tota la nit que el marit l'havia abandonada, perquè ell estava adormit, però «ses criades, derrere sa porta ho escoltaven tot». A l'endemà es repetí l'escena a un altre vestit («si es d'ahir era bonic, es d'avui

⁴⁴⁷ Amb èmfasi.

encara més»). Però «es veu que n'hi havia una [criada] que li tenia un poc de compassió, de llàstima», per la seua bellesa i bondat, i perquè sospitava que fos veritat el que deia, i el tercer dia, quan es repetí la mateixa escena amb un altre vestit («al sendemà es va posar s'altre trage –que eren tres, pués son pare, porque es casara li va fer tres trages, que duia dins d'un fardet, i ses sabates que va esgarrar pes camí–»), no posà el narcòtic, i la protagonista pogué conversar amb el marit. Finalment el rei va fer un convit en què els comensals havien de contar la seua vida. El rei contà la historia d'una clau perduda («–Si jo tinc una clau i la perc, i en faig una altra, i després troba la vella, ¿quina és la que val? / I tots varen dir: / –¡La vella!«). D'aquesta manera manifestà que tornava amb la veritable muller.
(resum d'una versió no reproduïda | INF: *Carme Soliveres*. VES-e/1982. Veg. RT425 1)

CATALOGACIÓ

ATU 425A: *The Animal as Bridegroom*. ORIOL/PUJOL 425A: *Amor i Psique*. CAMARENA/CHEVALIER 425A: *El monstruo (animal) como esposo*. CARDIGOS/CORREIA 425A: *O noivo animal*. Cf. BELTRAN L. 58 (425A). Altres classificacions: 425B (DELARUE/TENÈZE).

VERSIONS

RT425A Sa Tremuntana. Annex: Sa Tremuntana.

COMENTARI

No hi ha dubte en la catalogació d'aquesta versió, ja que conté els elements més característics del subtipus 425A, com són els motius de la recerca del marit o de les nits comprades (425A). Seguint la descomposició en episodis i motius del tipus 425 que presenten Cardigos/Correia, en la versió documentem els següents elements: IV. a*¹, a*², c (la protagonista va a la recerca del marit, du sabates de ferro que ha d'esgarrar, ha de seguir un cabdell de fil, demana informació als vents); V. a (amb tres objectes meravellosos la protagonista compra el dret de passar tres nits amb el marit), f* (fórmula de la clau vella i la clau nova). El motiu del cabdell (H1226.4) és especialment característic del subtipus 425E, com veurem. Segons la versió (425A o annex), apareix en un o dos episodis indicant un terme en la recerca. Possiblement és una versió en el pla horitzontal del motiu de la corda com a instrument amb què hom devalla a l'altre món (F96). Per altra banda s'hi pot entreveure una reminiscència del motiu mitològic del fil d'Ariadna: el fil que forní la princesa a l'heroi Teseu va permetre que pogués superar la prova de trobar l'eixida del laberint. Per altra banda el fil (o els cabells, com veiem en ATU 310 *The Maiden in the Tower*) és un símbol antic que representa la connexió en qualsevol dels nivells –espiritual, biològic, social...–, com expressa, per exemple, el Zohar, un dels llibres fonamentals del corrent cabalístic (Cirlot, 1992: 240).

Una característica d'aquesta versió és que no hi ha en els episodis inicials referències a la retenció de l'heroïna per un adversari meravellós o a la condició de monstre o d'animal encantat del seu marit. El motiu de la recerca del marit no té elements meravellosos sinó novel·lístics: s'assembla a l'argument baladístic de *La condesita / Les noces destorbades (á)* (IGR: 0110),⁴⁴⁸ quant al tema de l'absència del marit per haver-se'n anat a una guerra, potser per l'oblit de l'esposa (motiu D2003).

També podem considerar com un indicatiu de pèrdua o esvaïment d'elements meravellosos la racionalització de la naturalesa dels personatges que habiten les casetes dels vents, ja que són assimilats a persones amb una malaltia mental («es veu que estava rabiós o no-sé-qué», «un xic que no està bo») més que a éssers fantàstics antropòfags. Així mateix, també el fet que els vestits meravellosos pels quals l'heroïna demana una nit de dormir amb el rei no siguin un do sobrenatural atorgat dins un fruit sec pels habitants de les casetes dels vents sinó un present de noces del pare o del marit de la protagonista (versió 425A i annex).

S'han catalogat amb el mateix tipus les dues versions denominades «El rei Astoret» que trobem en Micó (2009: 68-71 [Bèlgida]) i Valor (1975: 300-339 [Bèlgida]). Tanmateix, aquestes versions presenten una estructura argumental més complexa en incloure elements dels subtipus 425B (*The Disenchanted Husband: The Witch's Tasks*) i 425G (*False Bride Takes Heroine's Place*).

⁴⁴⁸ IGR: Índice General del Romancero. Seguim la catalogació establida per l'Instituto Seminario Menéndez Pidal de la Universidad Complutense de Madrid pel que fa al corpus narratiu «panhispànic».

TIPUS 425E

Sa flor de cinc fulles⁴⁴⁹

Era una xica que se'n va anar a un palàcio⁴⁵⁰ i a aqueix no havia llum, i a sa xica li dien Blancaflor. Estava molt bé perque una mà li ho fea tot.

I quan va passar un any se'n va anar a ca sa mare de vacances i li va dir que estava molt bé; lo únic que no n'hi havia llum i que quan es gitava tenia un bulto en es costat i com estava fosc no sabia allò com era. I sa mare li va dir que s'enduguera una caixeta de mistos.

I ella va passar tres dies de permís i se'n va anar an es palàcio aquell. I quan es va gitar, va encendre es misto. I a l'encendre es misto sa cabota va fer metxa i li va caure demunt d'aquell bulto. I al caure demunt d'aquell bulto es va despertar un home i s'home aquell va dir:

–Blancaflor, ara estàvem malament, pero ara haguera vingut dia que ja haguérem estat bé. Pero no ha estat. Agarra aquest cabdell de fil, ves desenrotllant-lo, i allà que te s'acaba t'apares.

I ella va agarrar es cabdell i ¡cap amunt!, ¡serres amunt! I se li va acabar. I era una caseta. I aquella caseta tenia un pardalet molt bonico dins d'una gàbia, i cantava:

–*Lámpara del corazón, ¿mi hijo duerme o vetle? Si mi hermana Rosalina supiera que ese hijo es mío, las campanas de este palacio revolverían.*

I la Blancaflor aqueixa nit va tindre un xiquet: per això es pardal cantava aquella cançó. Per això la tia Rosalina, que estava en aquell palàcio, va intentar agarrar aquell pardalet, i una de tantes el va agarrar i es va convertir es pardalet en un home, que era es mateix des bulto i des pardalet. I en agarrar-lo es va acabar s'encantament i varen ser molt feliços.

→INF: Francisca Ripoll Pont. VES-e/1990. FONT: mare (Rosa Pont Soliveres, 1901). NOTA: La informant tractà de rememorar una versió que havia sentit de petita. A/V: veg. annex 1.

Annex

Sa flor de cinc fulles

Al cap dels anys la informant ha perdut pràcticament la memòria d'aquesta versió que li havien contat quan tenia 9 o 10 anys. En l'entrevista de 2020 ens en donà referències. Feu una observació sobre la raresa de trobar flors amb cinc fulles com la que dona nom a la rondalla («Jo ha anat ni-se-sabe voltes pel camp i no ha vist mai una flor que tinga cinc fulles, i era sa flor aqueixa que tenia cinc fulles»). Es referí al caràcter encantat del palau on estaven retinguts el fill del rei i la protagonista («Era un palàcio encantat (¡ai, cuánto!) [...] i havia una mà en ves d'una crià [...], pués havia una mà que li fea es dinar i li ho fea tot. I a aqueix palàcio estava es xic del rei encantat»). Recordà el detall del cabdell de fil que li donà el protagonista perquè el pogués trobar («Li va donar un manoll de cordes i li va dir: / –Quan jo no estiga, tu agarra sa corda i seguix sa corda. Quan te s'acaba sa corda, aplegaràs en es palàcio»). Identificà el tipus d'ocell de la gàbia («Havia una gàbia amb un pardalet [...] Antes no dien un «loro», dien un «pardalet»).
(dades sobre una versió oblidada | INF: Francisca Ripoll. VEN-11/7/2020. Veg. 425E).

⁴⁴⁹ Nom alternatiu: *La Blancaflor*.

⁴⁵⁰ La informant recordà posteriorment l'inici del conte: «Una volta era una xica que passejava per devora un jardí i va vore una flor que tenia cinc fulles. Sa flor li va fer molt de goig i la va collir, pero quan la cull li ix un negre i la fa quedar-se amb ell en es seu palàcio».

CATALOGACIÓ

ATU 425E: *The Enchanted Husband Sings a Lullaby*. Camarena/Chevalier 425E: *El esposo encantado canta una nana*. Cardigos/Correia 425E: *Peregrina segue novelo e dá à luz em casa da sogra*.

VERSIONS

RT425E Sa flor de cinc fulles. Annex: Sa flor de cinc fulles.

COMENTARI

A pesar que és una versió incompleta, s'ha pogut adscriure aquesta versió al tipus 425E perquè s'hi reconeixen uns quants elements característics d'aquest tipus. Seguint el catàleg Cardigos/Correia: I. d¹ ([el pare] promet la filla al mostre per haver collit una flor [demanada per ella]); III. c¹, c^{**4} (pèrdua del marit en mirar-lo el crema amb un ciri); IV. a^{*1}, a^{*2}, c (partida a la recerca del marit, du unes sabates de ferro que ha d'esgarrar, segueix un cabdell de fil, demana informació als vents), h* (demana allotjament al castell [de la mare del marit], on dona a llum). V. n* (l'heroïna és reconeguda com a muller del príncep i ell és desencantat).

S'observa un paral·lelisme amb la versió 310 II, quant a l'episodi inicial, referit a l'origen del captiveri de la protagonista per haver comès un furt en el jardí de l'adversari (G279.2). Però en aquesta versió el robatori no és comès pel seu pare (o la seua mare), com sol ser habitual en moltes versions dels tipus 310 o 425 (sobretot A, C o E), sinó per ella mateixa; com observem també, p. ex., en la versió de Maspons «Lo romaní» (2014 [1874], III: núm 86). Aa/Th i Cardigos/Correia donen importància a la presència en aquest tipus del motiu del cabdell com a indicador del punt d'arribada en la recerca (H1226.4), que també hem vist en la versió 425A.

Pel que fa als episodis finals del relat, manquen dades sobre la forma en ocell engabiada que adopta el nuvi encantat en el palau familiar. En altres versions aquest personatge sol tenir forma humana quan fa les aparicions nocturnes en què declara que és pare de la criatura que ha parit la protagonista (i indica com es pot defer l'encanteri). En aquesta versió el desencantament està a càrrec de la germana del nuvi i no de la mare, com sol documentar-se habitualment en altres versions.

No ha estat un tipus gaire registrat en les antologies rondallístiques catalanes. Se'n coneixen tres versions mallorquines, recopilades per Alcover (*Aplec*, III: 81-131), que serviren de base a dues versions editades per Amades (veg. Oriol/Pujol). Del País Valencià considerem que la versió «La mà negra» (Roig/Roig, 1999: 103-106 [Confrides]) es podria adscriure millor a aquest tipus que a 435C, com s'havia fet fins ara. S'hi atesten diversos elements característics de 425E, com el cabdell de fil com a indicador del terme de la recerca o l'infantament de l'heroïna; encara que el motiu de la fórmula de reconeixement del fill és substituïda per l'acció de passejar el nadó. És interessant la duplicitat formal del nuvi encantat com a mà negra i com d'ocell, com en la nostra versió. En aquest cas el desencantament es produeix en atrapar l'ocell i llevar-li una agulla del cap (con s'esdevé en un episodi similar dels tipus 408 o 451), encara que no podem assegurar que fos present en la font de la nostra versió.

TIPUS *440 (Car/Cor)

I

Es sapet

Una volta era una xiqueta que estava amb sa uela i li va dir a sa uela:

–Me'n vaig a agranar es carrer.

I sa uela diu:

–'Grana-lo.

I es va trobar un centimet, i li va dir:

–¡Uela!, ¿de qué me'l compraré? ¿De tramussets?

Diu:

–No no, que són massa golosets.

Diu:

–¡Pos de cacauetes!

Diu:

–No no, que són massa golosetes.

Diu:

–Pués de filasseta.

Diu:

–¡Sí sí, que és massa boneta!

Diu:

–Ara me'n vaig a rentar-la.

I se'n va a sa bassa a rentar-la i es sapet li la va pillar, i es posa a plorar:

–¡Sapet, do-me sa madeixeta, que ma uela em pegarà!⁴⁵¹

Diu:

–¡Pués pegue'm una besadeta!

Sa xiqueta no volia besar-lo:

–No no no –diu–. ¡Do-me sa madeixeta, que ma uela em pegarà!⁴⁵²

Diu:

–¡Pués pegue'm una besadeta! –i sa xiqueta no volia.

I a l'últim sa xiqueta, pués, se'n va anar pac a un costadet i es sapet va anar a buscar-la; i ella li pillà sa madeixeta i se'n va correuent:

–¡Sapet, no em pillaràs! ¡No, no! ¡No em pillaràs!⁴⁵³

I es sapet diu:

–¡Jo aniré a la nit i pes foradet de s'espany et pixaré s'orelleta!⁴⁵⁴

I sa uela es posa baix d'un cossi, i sa xiqueta baix d'una gerra, i ho fan tot ben tancadet. I es sapet no els-a va poder pixar s'orelleta.

I sa uela es tira un pet i trenca es cossi; i sa xiqueta tamé, trenca sa gerra. Qüento fora, ves en bona hora.

→INF: Clementina Soliveres Sifre. FONT: veïna de la casa on vivia de petita («es ti Roca»). VEN-7/1984.

NOTA: En l'execució de la rondalla, la informant es corregeix «el carrer» per «es carrer», i dona la versió «et pixaré s'orelleta» on en altres execucions anteriors havia fet «et pixaré l'orelleta». A/V: veg. annex 1.

⁴⁵¹ Amb to de plant.

⁴⁵² Amb to de plant.

⁴⁵³ Cantarella de burla.

⁴⁵⁴ Cantarella de burla, amb veu aguda.

II

Es sapet

[Era] una xiqueta que vevia amb sa güela i se'n va anar a rentar... Diuen una filasseta (sa filasseta..., no sé qué era una filasseta). O un mocadoret. Duia un mocadoret. Se'n va anar a rentar-lo, i un sapet li'l furta. Li furta es deixò; diu:

–¡Ai, dona-me'l, que ma uela em pegarà!

Diu:

–¡No, no! –diu–. ¡Jo anaré a ta casa a la nit i ja te'l duré! –¡ahhh!

Al final se'n va anar sa xiqueta plorant, diu:

–És que –diu– no me'l vol donar i m'ha dit que vindrà a la nit per dur-me'l.

I sa uela diu:

–¡Pués tancarem totes *les* portes! –i tanquen tot ben tancat.⁴⁵⁵ Pero ell, pes foradet de s'espany va entrar.

I es giten dalt: sa uela, derrere una gerra, i sa xiqueta, derrere des setrill. ¡Avant!, es giten, i en això, a la mitja nit se'n va es sapet i puja s'escala. A cade escaló fea:

–¡Caixetes de mistos, paper de fumar, que *l*'home se'n vol anar!

Atre escaló.

–¡Caixetes de mistos, paper de fumar, que *l*'home se'n vol anar!

I quan 'riba as capdemunt, se'n va a buscar sa uela i sa xiqueta. I sa uela es va tirar un pet, va trencar sa gerra i mata es sapet.

I va matar es sapet, i quènto contat, per *la* ximenera ha volat.

→INF: Amparo Signes Llorca. FONT: cosí patern (Sebastià Signes Saragossa, 1930). VEN- 11/1991. NOTA: La informant tractà de rememorar un conte que havia sentit de petita.

III

Es sapet

Era una xiqueta que estava filant (antes filaven) i va anar un sapet i li va furta sa madeixeta, i ella:

–¡Sapet, done'm *la* madeixeta, que ma güela em pegarà! ¡Sapet, done'm *la* madeixeta, que ma uela em pegarà!⁴⁵⁶

I es sapet diu:

–Pués si em deixes quedar-me amb tu, te la donaré.

I ella diu:

–Pués sí, pero dona-me-la.

I a la nit 'via d'anar a gitar-se amb sa xiqueta, i sa xiqueta li ho va dir a sa uela.

I es sapet pujava per sa paret pac amunt i dia:

–¡Puja, Miquelos! ¡Baixa, Miquelos!⁴⁵⁷

(I matros teníem por quan dia això.)

–¡Puja, Miquelos! ¡Baixa, Miquelos!

I varen tapar ¡tots!⁴⁵⁸ es forats; i es varen deixar es de s'espany, i es sapet entra. Pero sa uela estava colant amb un cossi.

Sa uela (quant entra es sapet), sa uela es tira un pet, trenca *la* guerra, trenca *el* cossi i mata *el* sapet.

⁴⁵⁵ Amb èmfasi.

⁴⁵⁶ Dramatitzant, amb to de súplica.

⁴⁵⁷ Dramatitzant, amb veu greu i amenaçant.

⁴⁵⁸ Amb èmfasi.

→INF: Isabel Ripoll Molines. FONT: mare (Isabel Molines Mascaró). VEN-27/8/2003. NOTA: La informant tractà de recordar un conte que li contaven de petita però que no formava part del seu repertori. A/V: veg. annex 2.

Annex 1

Es sapet

Una xiqueta troba un centimet i decideix de gastar-se'l amb filassa. Se'n va a rentar-la a la bassa, a pesar de l'advertència de l'àvia («–Vaig a rentar-la a sa bassa. / –No, que es sapet te la pillarà. / Pero, d'amagat, sa xiqueta va anar a rentar sa madeixeta a sa bassa i es sapet li la pilla»). El *sapet* li furta la madeixa. La xiqueta pacta que la recuperarà a condició d'una besada. Com que no compleix la promesa, el sapet amenaça que a la nit tindrà una agressió («¡Jo per la nit aniré i pes foradet de s'espany et pixaré l'orelleta!»). Hi ha un final escatològic.

(resum d'una versió no reproduïda | INF: Clementina Soliveres Sifre. VES-e/1983. Veg. RT366 I).

Annex 2

Es sapet

Una xiqueta troba un centimet i decideix de gastar-se'l amb filassa, però li la furta un gripau («–¿De qué me'l compraré? ¿De cacauets? No no, que són massa golosets. ¿De filasseta? Sí sí, que és massa guapeta. / I se'n va anar a rentar sa filasseta a una basseta i es sapet li la va furtar»). S'omet el pacte amb el gripau. A la nit es presenta el gripau i la xiqueta i l'àvia s'amaguen («Sa ueleta es va posar dins des cossi; sa xiqueta, dins sa gerra»). Hi ha un final escatològic.

(resum d'una versió no reproduïda | INF: Isabel Ripoll Molines. VEN-27/8/2003. Veg. RT366 III).

Annex 3

Es sapet

La informant es recordà de l'episodi final: «Havia una uela [...] i sa uela aquella tenia una gerra [...] i es posa dins sa gerra. I a l'hora mateix diu que va es sapo cap allà, ¡ric-ric-ric-ric-ric! (bueno, fent coses de sapo). I aquella uela diu que fa i es tira ¡un bon pet!,⁴⁵⁹ trenca la gerra i mata el sapet».

(notes sobre una versió no recordada | INF: Rosa Ripoll Ripoll. FONT: veïna en el camp, a Picassàries («es ti Roja»). VEN-13/8/1998).

CATALOGACIÓ

CARDIGOS/CORREIA *440: *O sapo e a lavadeira*. Altres classificacions: 366 (ORIOL/PUJOL, BELTRAN L.), 288B* (Canpop).

VERSIONS

RT*440 I Es sapet. RT*440 II Es sapet. RT*440 III Es sapet. Annex 1 Es sapet. Annex 2 Es sapet. Annex 3 Es sapet.

COMENTARI

Les versions I, II, III (i annexos 1, 2 i 3) representen un argument que ha sigut identificat amb el tipus 366 per Oriol/Pujol i Beltran L. per la presència de l'episodi de l'amenaça nocturna d'un agressor presentat a través d'un recurs narratiu de suspens. Tanmateix és palès el parentesc amb el tipus 440 (*The Frog King or Iron Henry*) per l'atestació d'algun motiu: C41.2 (pèrdua d'un objecte en l'aigua), S215.1 (promesa de matrimoni a un animal; substituïda per una besada o per dormir plegats). Cardigos/Correia han proposat la distinció del nou tipus *440, variant a la qual s'adscriurien les versions que només tangencialment es poden identificar com a 440. N'han definit els elements característics, als quals les nostres versions responen en gran mesura: I. (b¹) (xica que perd una peça de roba rentant, plora); II. (a, a¹, b) (un gripau proposa donar la peça perduda barata una nit de dormir, la protagonista ho accepta); III. (a, b) (el gripau troba la porta tancada [però aconsegueix d'entrar a casa amb una fórmula]). Un element absent en el tipus *440 és el desencanteri a través de la besada (D735.1); tot i que s'ha documentat en alguna versió valenciana similar (p. ex., en Lanuza/Salvador/López, 1989, I: 77-83 [Murla-Benissa]), on s'atorga importància al valor del compromís davant d'una promesa, seguint també el tipus 440.

⁴⁵⁹ Amb èmfasi.

Aquest tipus té força presència en la tradició valenciana; veg., p. ex., les versions editades en Bataller (1981: 47-50 [Vilallonga]), Escuder (1983: 81-83), Guardiola (1988: 99-106 [Xàbia]), Lanuza/Salvador/López (1989, I: 77-83 [Murla-Benissa]), Verge/Caballer (1990: 237 [Rossell]), Verge (1991: 196-197 [Rossell]), Ferrer (2016: 78-79 [Ondara]), Canpop ([Orba],⁴⁶⁰ [Benissa]).⁴⁶¹ Una característica que és habitual en bona gran part de les versions valencianes és la conclusió de la narració amb un element humorístic, sovint de caràcter escatològic (pet), recurs amb què es suavitza el caràcter terrorífic del relat. Amb tot, hi ha versions amb una conclusió de caràcter més pertorbador en què el gripau compleix l'amenaça (p. ex., en Verge/Caballer, 1990: 237 [Rossell]; Verge, 1991: 196-197 [Rossell]), el gripau pixa l'orella de la protagonista i li provoca sordesa).⁴⁶² El final negatiu és més pròxim al tipus 366 i està representat dins la caracterització de Cardigos/Correia.

Una particularitat de les versió I (i annexos 1 i 2) és el paral·lelisme amb l'inici del tipus 2023 (*Little Ant Marries / La rateta que escombrava l'escaleta*), per l'estructura de preguntes i respostes fixades.⁴⁶³ És evident que en aquest episodi hi ha una finalitat didàctica, ja que es pretén reforçar valors de pragmatisme i no d'hedonisme. Un altre element destacat és la riquesa de fórmules intimidatòries (versions II i III), especialment inquietants per la interpretació opaca amb què es presenten. En la trama no representen un element meravellós vinculat a una finalitat màgica, com en les versions portugueses; estarien en canvi vinculades a una un recurs estètic de suscitar por en els oients.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

⁴⁶⁰ Consulta en línia: <<http://rondalles.canpop.org/fitxa.php?id=3374>> [4/12/2021].

⁴⁶¹ Consulta en línia: <<http://rondalles.canpop.org/fitxa.php?id=2107>> [4/12/2021].

⁴⁶² En una versió inèdita recopilada a Orba, es documenta també un final terrorífic: el gripau fa esclafir la gerra on s'amaga la protagonista i se l'endú amb ell (Arxiu personal Monjo. INF: Dolores Ballester, 1923; VEN-11/8/1993).

⁴⁶³ Hi ha un paral·lelisme amb la versió de Canpop [Benissa]: <<http://rondalles.canpop.org/fitxa.php?id=2107>>.

TIPUS 451B (Ca/Che)

Es bous⁴⁶⁴

Pués això era un matrimoni que tenia set xics. I sa mare volia crompar un atre xiquet, i es xics li varen dir:

–Mosatros mo n’anem, si crompe xiquet... –perque antes dien aixina–. Si crompe xiquet, pose un fes a sa porta; i si és xiqueta, pose una filosa: que si és filosa entrarem; pero si és xiquet, no entrarem.

Va ser xiqueta i ells varen passar quan varen vórer es fes a sa porta; que aquella dona que la cuidava no es va enrecordar (o no ho sabia) i els-a va posar es fes. Varen passar, i se’n varen anar de llis.⁴⁶⁵

I después, pués, sa xiqueta ja era grandeta i se’n va anar a berenar sa mona. Sa mare la va fer ben mudà i li va posar un floquet roget en es monyo. I ella es va anemorar de una palometa que anava voletejant voletejant. Pero sa palometa li va furtrar es floquet, i sa palometa se’n va anar; i ella, pués, derrere derrere.⁴⁶⁶

–¡Palometa, do-me *el* floquet, que ma mare em pegarà! ¡Palometa, do-me *el* floquet, que ma mare em pegarà! –i sa palometa li dia:

–¡A *la* cova des teus germans *te* l’encontraràs!

–¡Palometa, do-me *el* floquet! –¡i plorava!, porque sa mare, li tenia por que li pegara. ¡Pero tan derrere sa palometa va anar i tan lluny es va *alejarse*! que enepués⁴⁶⁷ ja va perdre es camí i tot. I a sa cova... Devant de una cova la va deixar caure; i ella va entrar.

Va entrar i es veu que no havia ningú,⁴⁶⁸ i a lo millor, pués si tenia fam, va minjar, i es va amagar. Derrere sa cova es va amagar. I a la nit, pués, quant es germans varen retirar (que treballaven) varen vore que allà tenien algo, que havia tocat algo: que havia algo fet i algo arreglat; diu:

–Ai, ací mos ha vingut algú –diu–. Ai, pués ham de vore; porque, si mosatros mo n’anem i mo s’enduen lo que tenim, ham de vórer.

I entonces es quedava un acade nit. I es va quedar un dia es major i tocant guitarra, tocant guitarra, vetlant, es va adormir, i no va saber res. I mentres, sa xiqueta, quan vegia que sa guitarra aparava, entrava, minjava. Si tenien res per fer, ho fea. I se’n tornava a amagar-se.

I a l’últim, es més menut diu:

–¡Astanit tinc que anar jo!

Diu:

–¡Ai!, ¡tu t’adormiràs més prompte!

Diu:

–¡No no! ¡No m’adormiré! –pero va fer el guilopet i l’adormit, i quant es va enrecordar va aparar sa guitarra i va fer l’adormit, i va roncar. I quan ella va sentir que no havia ningú va entrar. Entonces la va pillar. Diu:

–¡Tu, qui eres? –i li va contar lo que havia passat.

Diu:

–¡Aaaaaai! ¡Entonces tu eres germaneta nostra! –diu–. Li vàrem dir a la mare que posara filosa i vàrem passar al vore que havia fes, i ja no vàrem entrar –i era una xiqueta ja grandeta: a lo millor tindria deu o dotze anys. I diu–: ¿Tu vols estar amb mosatros?

Diu:

⁴⁶⁴ Nom alternatiu: *Sa palometa*.

⁴⁶⁵ Potser lapsus per la forma més usual *passar de llis*.

⁴⁶⁶ Pron. *derré derrere*.

⁴⁶⁷ Pron. [a]nepués. Variant de *endespués*.

⁴⁶⁸ Clic.

–Sí –¡i es germans no sabien qué fer-se!, ¡de bé..!, ¡de crompar-li coses i de bé que ho feen amb ella!⁴⁶⁹ I allà estaven tots es germans i ella.

I lo primer que li varen dir va ser:

–Mira. Si un dia no tens res, no faces res. Pero no vages ni per mistos a *la* casa de baix –eren es veu que cases escampades; que no era com un poble, diu–; perque a-hi ha una uela enxissera. Mané que t’enxisa –i sa xiqueta, pués, va fer cas.

Pero un dia es veu que va fer un dinar (o volia fer un dinar) i no tenia mistos per fer es foc, i va anar a dur mistos. I sa xica, sa mare estava amagà per dalt. I ella va cridar, bueno:

–¡Tia! –o «senyora», com li diguera.

I sa xica:

–¡Mamá, mamá, mamá! –que baixara correuent. Pero quan va baixar sa xiqueta ja havia fugit.

I es veu que a la nit va anar i es va pixar en una mata de jolivert que tenia devant sa porta. I ella va gastar es jolivert i es set germans després d’aquell dinar es varen tornar set bous. I ella, pués, tots es dies se n’anava a pasturar-los. ¡I era guapa!

Se n’anava a pasturar-los, i un dia va passar es fill del rei (o al rei), que anava de caceria, i li va preguntar que qué fea allà. I com era una xica tan guapa, que pasturava bous. ¡I tamé li va contar es pas!⁴⁷⁰ diu:

–Són germans –pero aquell home, pués això no ho va comprendrer. I li va dir si es volia casar amb ella.

I ella diu:

–Jo sí que em casaria, pero jo, *els* meus germans, no els-a vuic abandonar.

Diu:

–Pués no tingues por que no els-a abandonaràs –va buscar un criat fiel, des que tenia, perque guardara es bous. I es va casar.

En això, va crompar una xiqueta i estava gità. I va anar sa mateixa ueleta enxissera, va anar a vore-la. I li va tocar es cap, o li va estacar una gulla, i es va tornar una palometà.

I estava sa uela enxissera ben ropà, i a lo millor es taparia es cap, i es va gitar sa uela. I sa xiqueta plorava, sa xiqueta plorava⁴⁷¹ (li donaria mamar i a lo millor no tenia llet. ¿Qué va, de tindre llet?). I sa xiqueta plorava.

I entonces ella tots es dies li preguntava an es bouer:

–¿*Cómo van los toros?*

I es bouer dia:

–*Bien.*

–¿*Y el rey?*

–*En casa está.*

–¿*I el niño?* –o *la niña.*

–*Llorando está.*

Diu:

–*Pués dile que no llore, que su madre por el campo va.*

¡Hala!, tornava demà: sa mateixa passà:

–¿*Cómo van los toros?* –i anava de banyes en banyes, de un a s’atre.

–*Bien.*

–¿*Y el rey?*

–*En casa está.*

–¿*Y el niño?*

–*Llorando está.*

⁴⁶⁹ Amb èmfasi.

⁴⁷⁰ Amb èmfasi.

⁴⁷¹ Amb èmfasi.

–Pués dígale que no llore, que su madre por el campo va.

I li ho va contar an el rei. I el rei diu:

–Pués, veges si la pot agarrar, i dugue-la.

Conque un dia (pués claro, com és qüento), pués no va volar i la va agarrar, i la va dur (dona, s'havia endut una caixeta per posar-la dins, i la va dur). I el rei tocant-la tocant-la, i acariciant-la lo bonica que era, li va trobar es capet de sa gulla que li havia posat. Li'l va llevar i es va tornar sa dona. Sa palometa es va desaparéixer; i es set bous, ella va continuar vesitant-los i cuidant-los.

I an aquella uela, no sabien qué fer d'ella,⁴⁷² i varen llogar ¡tots es llenyeters!, ¡tots es hòmens del poble!⁴⁷³ a fer llenya. I varen fer un muntó a la plaça grandíssim. Varen contar es succés a tot es país aquell, lo que havia passat. I enmig la plaça varen fer un foc men⁴⁷⁴ gran i la varen posar as capdemunt des foc, i la varen cremar.

I el rei es va quedar amb sa dona i es xiquet. I es bous varen víurer, cuidant-los prou. I qüento acabat, per *la* ximenera ha volat.

→INF: Carme Soliveres Sifre. FONT: Rosa Soliveres Pont (1907). VEN-11/1991. A/V: veg. annex.

Annex

Es bous

Un matrimoni tenen set xics, («ja eren majors perque anaven a fer faena»). La mare queda embarassada. El dia que havia de nàixer la criatura, els fills adverteixen que si és un altre mascle se n'aniran («ja eren prou»). El senyal per a indicar el sexe del nadó era una filosa o un fes. Hi ha una equivocació aquesta comunicació i els fills se'n van.

«Quan sa xiqueta tenia 7 o vuit anys» se'n va a berenar la mona i una palometa li furta el floquet i la condueix a la cova on viuen els germans. Després d'uns dies en què fa les tasques domèstiques, és descoberta per un dels germans i és acceptada. L'adverteixen de no visitar la casa veïna perquè hi ha una «uela enxissera» («Si no tens mistos, no faces foc. Si no tens sal, no en poses»). Desobeeix: hi demana foc, la bruixa pixa el julivert i els germans es tornen bous. El fill del rei es casa amb la protagonista amb la condició que els bous siguen ben cuidats.

La bruixa busca la protagonista al palau reial: «va fer com si fora peluquera per fer-li es monyo [...] Li va posar una gulla dins de ses orelles i es va tornar palometa» i la suplanta («I sa uela enxissera es va fer ben entuvià i es va gitar en es costat des xiquet perque no la conegueren. ¿No veus que era emmaladora i esperitista?»). Cada dia la palometa demanava al pastor pel marit, pel fill i pels germans. Agafen la palometa i «el rei, tocant-la tocant-la, li va llevar una coseta, una gulla que tenia, i es va trencar s'enxis, i es va tornar sa seua dona. I es set bous, es set germans». En resoldre's tot, cremen la bruixa.

(resum d'una versió no reproduïda | INF: Carme Soliveres Sifre. A/V: VES-e/1982. Veg. RT541).

CATALOGACIÓ

451B (Ca/Che): *Los hermanos toros*. Altres classificacions: ATU 451: *The Maiden who Seeks her Brothers*. DELARUE/TENÈZE 451: *La petite fille qui cherche ses frères*. ORIOL/PUJOL 450: (*El germanet i la germaneta*).

VERSIONS

RT451B Es bous. Annex Es bous

COMENTARI

Hem adoptat el subtípus 451B, aportat pel catàleg Camarena/Chevalier, a l'hora de catalogar la versió precedent. Es correspon en gran part a la forma 2 que distingeix Uther dins del tipus 451, que es caracteritza per la metamorfosi dels germans posterior a l'encontre amb la germana (per l'efecte d'un ser malèfic veí,

⁴⁷² En la mateixa sessió, en una versió precedent a l'enregistrada, la narradora havia dit: «Quan varen alendar que era aquella, la varen manar cremar».

⁴⁷³ Amb èmfasi.

⁴⁷⁴ *Men per ben*.

no per una maledicció) i per l'escassa rellevància de l'episodi del desencantament (diferentment de 451, en què el desencanteri implica l'assumpció de proves dures per part de la protagonista). Hem optat per adscriure la nostra versió al subtipus 451B perquè integra l'episodi de la suplantació de la protagonista, sense necessitat de remetre als tipus 408 (*The Three Oranges*) o 452B* (*The Sisters as Oxen*), en què retrobem paral·lelament aquest mateix element.

Seguim l'anàlisi d'episodis i elements del catàleg Camarena/Chevalier: I. 1a, 2a (pares amb molts de fills tenen una filla, els germans se'n van per un malentès en la contrasenya d'anunciar el sexe del nadó); II. 1a, 2 (un ocell furta una peça de roba a la xiqueta i la condueix a cals germans); III. 1, 2, 3 (la xiqueta fa tasques domèstiques, és descoberta, es queda a casa com a mestressa de casa); IV. 1c, 2b, 4 (advertiment [de no deixar apagar el foc], se li apaga per descuit); V. 4a (la germana guisa amb la verdura encisada i els germans es tornen bous); VI. 1, 2, 3 (l'heroïna es casa amb el príncep a condició de no separar-se dels germans, té un fill); VII b, 2 (la bruixa li estaca una agulla al cap i es torna [colom], la bruixa la suplanta); VIII 1b, 2b, 3, 4 (el criat té una conversa amb el [colom encantat], el rei desclava l'agulla, càstig per a la impostora, es desfà l'encanteri).

La nostra versió té gran paral·lelisme amb les versions editades en Pellicer (1990: 27-44 [Pego]); Limorti-Quintana (1998: 57-58 [el Carxe]); Limorti/Quintana (1998: 58 [el Carxe]); Verdú (2014: 191-196 [l'Alcúdia de Cocentaina]); Verdú (2017: 51-55 [Castalla]), encara que generalment hi manquen els episodis de les noces de la protagonista amb el fill del rei i del suplantament, que retrobem en els tipus 450 i 452B*. La versió de Pellicer (1990: 27-44 [Pego]) és la més pròxima, com veurem: conté l'episodi de les noces i coincideix en el detall del julivert com a agent de l'encanteri. En la versió de Limorti/Quintana (1998: 57-58 [el Carxe]) apareix un altre tipus de combinació: 451 + 709.

En aquesta versió l'argument que justifica la partida dels germans –a banda del malentès– té un mòbil econòmic, reflecteix una realitat secular en el context en què es va transmetre oralment la rondalla: l'emigració empenya pel desequilibri entre els recursos i el pes demogràfic. Entre altres variants possibles que podem documentar en el catàleg Delarue/Tenèze, p. ex., pot haver-hi també una discriminació positiva o negativa pel sexe (rebutgen una germana, ho hereta tot la filla).

És interessant el motiu del senyal per a informar del sexe del nadó (T595). En la nostra versió es reflecteix un codi semiòtic molt interessant de representació simbòlica del sexe a través d'una eina que identifica una activitat característica o pròpia de cada sexe: filosa (sexe femení) / fes (sexe masculí); almenys en un determinat context sociocultural. El ventall de variants és bastant ampli. Si ens fixem, p. ex., en les versions recopilades en els catàlegs Delarue/Tenèze o Camarena/Chevalier podem observar, a banda de les representacions lligades a una peça de roba (vestit, pantalons), les següents eines: filosa, fus, granera (sexe femení) / espasa, escopeta, fanga, corbella, batolla (sexe masculí). En altres versions (p. ex. en les editades en Pellicer, 1990: 27-44 [Pego], Verdú (2017: 51-55 [Castalla]), el missatge es comunica a través del color d'unes banderes o llençols. Aquest canal ens recorda un episodi de la mitologia vinculat amb Teseu, en què el missatge s'expressava pel color de les veles del vaixell (Z130.1).

Una particularitat d'e la nostra versió és el detall de l'orina de la bruixa com a element a través del qual s'administra el malefici. En altres versions el poder màgic de la verdura, fruites o flors s'origina perquè han crescut sobre la tomba de la bruixa o perquè han sigut administrades per la mateixa bruixa.

Considerem interessant el tema de la naturalesa de l'animal en què es transforma l'heroïna per efecte del malefici de la bruixa, ja que hi podem documentar un cas d'interferència lingüística a partir de l'homofonia entre la forma dialectal valenciana *palometa* 'papallona' i la forma catalana arcaica⁴⁷⁵ i castellana *paloma* 'colom'; suposem que a través de versions expressades totalment o parcial en aquesta darrera llengua.⁴⁷⁶ Habitualment és un colom la figura que adopta l'heroïna, com podem veure en l'explicació que fa Uther d'aquest element en el tipus 408: «*The black woman combs (louses) the Orange Girl and sticks a magic needle into her head. The girl changes into a dove*». Tanmateix hi ha versions valencianes d'aquest episodi

⁴⁷⁵ Es documenta en valencià actualment, p. ex., a Càlig (Sans, 2016: 117).

⁴⁷⁶ En aquest sentit documentarem en una versió inèdita de Monòver (Arxiu personal Monjo. INF: Asunción Aracil. VEN-27/7/1994) del tipus 408 l'ús de la forma *paloma* referida a 'colom', sens dubte per l'influx en aquest text d'una fórmula en castellà on s'esmenta aqueix animal, i no per arcaisme (DCVB s. v. *paloma*). Una situació similar hi ha en una versió de Fraga del tipus 408 (González S., 1996: núm. 24), amb diverses fórmules en castellà, tot i que no s'hi esmenta l'animal.

en què la figura del colom passa a ser una *palometa* ‘papallona’ (p. ex., en Verdú, 2006: 97 [Alcoi]).⁴⁷⁷ En la nostra versió, a més, és també una papallona l’animal que mena la protagonista a l’indret on viuen els germans, i no, p. ex., una àguila, com en la majoria de versions valencianes de què tenim constància (retrobem, emperò, la papallona en la versió de Verdú, 2014: 191-196 [l’Alcúdia de Cocentaina]).

Una prova de l’antiga popularitat al País Valencià d’aquest argument pot ser l’existència de la forma fràstica *la cova dels nou germans*, que s’aplicava «á tot edifici antich, desmantellat y brut» (Martí Gadea (1993) [1908], 1: 60-61), i deu referir-se a l’habitatge descurat on vivien els germans anomenats en la rondalla.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

⁴⁷⁷ Així mateix registrem aquest insecte en dos versions inèdites del tipus 408 procedents de Benidorm (Arxiu personal Monjo. INF: Àngela Soria, VEN-20/7/1993; Clara Nadal, VEN-4/8/1994) i en una de la Portera (Requena) (Arxiu personal Monjo. INF: Juliana Ramos, facilitada per Fermín Pardo); en el castellà dialectal de la zona també es feia servir el terme *paloma* per a ‘papallona’ (Yeves, 1997: 299), que la informant evità en l’enregistrament.

TIPUS 480

I

«¡Arre burro cagadiners!»

Era una xiqueta que va perdre a sa mare i son pare es va casar amb una atra dona. I tenia una xiqueta que era molt lletja (filla de s'atra dona); i aquella xiqueta era molt guapa.

I sa madastra tots es dies l'enviava a pasturar. I li donava un pa radó i olives, i li dia que no se ho minjara ¡gens!,⁴⁷⁸ que el tornara senceret conforme li'l posava.

I aquella xiqueta quan li agarrava fam començava a plorar, i se li presentava una ueleta. I li dia:

–¿Per qué plores?

I ella diu:

–Ai, porque tinc fam i *la* mo madastra em diu que torna *el* pa sencer, i *les* olives també.

Diu:

–Pués tu agarres una navaixeta i fas un foradet an *el* pa, i treus tota *la* molla i te la menges. I et menges totes *les* olives. I endespués, quan *la* ovella caga, plegues *les* cagarrutes, als-a poses dins *la* cassoleta –que duia–. I hale, a la nit te'n vas a casa.

I diu: [...] ⁴⁷⁹

–Xiqueta, ¿em vols pentinar?

Diu:

–Sí.

Diu:

–¿I qué em trobes?

Diu:

–Perles i diamants.

Diu:

–Pués perles i diamants que t'ixquen a *la* cara.

Aquella xiqueta se'n va a casa, i tan guapa era ¡i li faltaven ses perles i diamants!⁴⁸⁰ I la madastra es va quedar almirà:

–¡Aoooh! ¡Aiiiiiii!⁴⁸¹ ¡Demà enviaré *la* meua!

Demà va enviar sa d'ella, que era més lletja que un pecat, i li diu:

–Menge't tot *el* pa, fes-te ben farta –diu–. I menge't totes *les* olives.

I aquella xiqueta es va posar a menjar, i se li va presentar aquella ueleta. I aquella ueleta li va dir:

–¿Xiqueta, qué fas?

Diu:

–Ai, estic dinant.

Diu:

–¿Em vols pentinar?

Diu:

–Sí.

Diu:

–¿Qué em trobes?

Diu:

–Xinxes i caparres.

⁴⁷⁸ Amb èmfasi.

⁴⁷⁹ Anticipa la pregunta que fa en haver-la pentinada.

⁴⁸⁰ Amb èmfasi.

⁴⁸¹ Sorpresa.

Diu:
–Pués xinxes i caparres que t'ixquen a *la* cara
I tu figure't, si era lletja...⁴⁸² ¡I ancara es va fer doble!
I va aplegar a casa, diu:
–¡Aiiiiii! ¿Açò com és? ¡Ohhhhh! ¡Ai! Demà enviaré a *l'atra*.
«Demà envia a *l'atra*», i diu... igual:
–*El* pa, sencer... –i tot li ho havia de tornar sencer.
Pero li ix aquella maredeueta i li va dir lo mateix: que fera un foradet, que minjara, i ses olives igual i tot.

Diu:
–¿Em vols pentinar?
Diu:
–Sí.
Diu:
–¿Qué em trobes?
Diu:
–Clavells i roses.
Diu:
–Clavells i roses, quan parles, que t'ixquen de *la* boca.
I tu figure't, quan parlava...
–¿Ja vens? –li dia *la* madastra.
Li diu:
–¡Ja! –i hala, ¡clavells i roses!
Diu:
–¡Aiiiiii!⁴⁸³ Demà enviaré *la* meua.
Demà envia a s'atra, i li diu lo mateix: que minjara prou, i tot igual. I li diu... Aquella ueleta li ix atravolta. Diu:

–¿Em vols pentinar?
Diu:
–Sí.
Diu:
–¿Qué em trobes?
Diu:
–Serps i sarvatxos –i quan parlava, ¡tu figure't! (jo quan ho pensa això, hasta gonia m'agarra),⁴⁸⁴ li eixia tot de sa boca: serps i... sarvatxos i serps.

Conque... I se'n va, i sa mare diu:
–¡Aiiiiii, Senyor! Demà enviaré a *l'atra*.
«Demà envia a *l'atra*», i igual: que no es menjara es pa, i tot lo mateix. I aquella ueleta li diu:

–¿Em vols pentinar?
Diu:
–Sí.
Diu:
–Pués mira. Ara et donaré un burro. I tu quan vas a casa no tindràs problema, perque *la* to madastra et du fregida. No tindràs problema. Tu, quan tens falta de diners digues: «¡Arre burro cagadiners!».

I conque aplega a casa, ¡ganes d'arribar!, li diu:

⁴⁸² Ho diu rient.

⁴⁸³ Ponderatiu.

⁴⁸⁴ Ho diu rient.

–¡Ai, mira qué du! ¡Un burro!⁴⁸⁵

Diu:

–¡Pare, pare! ¡Pare sa falda i voràs! –diu–. ¡Arre burro cagadiners! –¡i haaaale!, aquella... Tot de diners, ¡i plata! ¡I sa madastra amb es devantal empomant!, perque... ¡tant de diners!⁴⁸⁶

I diu:

–¡Ai, açò...! ¡Açò és gros! –demà envia sa d’ella.

Envia sa d’ella i, igual: ben farta i ben tot. I li dona i li diu... un burret igual. Li va donar un burret. I aquella, ¡guapo!,⁴⁸⁷ se’n ‘plega a casa, diu:

–¡Arre burro cagadiners! –i ¡xorrrrrrrr!, ¡xorrrrrrrrr!⁴⁸⁸ [Es va escagarrutxar. | Va pegar un esclafit.]⁴⁸⁹

–¡Ah, Senyor! –i diu–. ¡Toca! ¡No vull saber res!

Sa xica de sa madastra es va casar amb tot el Messies,⁴⁹⁰ perque allò era una ascla d’or; i aquella era *fea* que no podia més, i li faltava tot... tot lo que li va donar. Qüento enfora, ves en bona hora.

→INF: Carolina Calafat Salvà. FONT: avi patern (Baptiste Calafat Vaquer). VEN-11/1991. A/V: veg. annex 1.

II

Sa pastoreta

Havia una volta un rei que tenia una filla. I es va quedar viudo: era *huérfana*, i es va tornar a casar.

I sa madastra en tenia dos. I sa madastra no volia a sa fillastra, i tots es dies l’enviava a pasturar. I sa xiqueta pués se n’anava a pasturar. |

I va passar una ueleta i li va dir:

–Xiqueta, ¿qué fas?

Diu:

–Ei, ací pastura.⁴⁹¹

Diu:

–¿Em dones un poquet de berenaaaaar?⁴⁹²

Diu:

–Ai, sí, ueleta, prengue⁴⁹³ –i li va donar es berenar.

–Pués calla, xiqueta. Tens que tindre molta sort en la vida. | Ara cade volta que parlaràs t’ha d’eixir una perla de sa boca –i ella, quan⁴⁹⁴ parlava li eixia una perla.

Diu:

–¡Aiii!⁴⁹⁵

I sa mare diu:

⁴⁸⁵ Amb to de menyspreu.

⁴⁸⁶ Amb èmfasi.

⁴⁸⁷ Valor adversatiu.

⁴⁸⁸ La informant va ometre l’escena escatològica final en la sessió d’enregistrament, possiblement perque es trobava davant un públic familiar i adult poc habitual, diferent del seu habitual familiar i infantil, en què es tractava de l’episodi de màxima expectació (veg. annex 1).

⁴⁸⁹ Comentaris fets per una oient. La informant riu.

⁴⁹⁰ Pron. *Me[z]ies*.

⁴⁹¹ Dramatitzant. Amb to de resignació.

⁴⁹² Dramatitzant. Imitant el to petitori d’una captaire, burleta.

⁴⁹³ Dramatitzant. Amb to d’entusiasme.

⁴⁹⁴ *Quan* [kɔn].

⁴⁹⁵ Sorpresa.

–¡Aaaaai!⁴⁹⁶
 I ses filles eren ¡moooolt, moooolt lletges!⁴⁹⁷
 Diu:
 –Pués demà t’ha d’enviar a tu. |
 Al sendemà va anar sa segon, | amb es mateix borreguet a pasturar. | I sa mare li va posar ¡aquell berenaar!⁴⁹⁸ freses, de tota classe de fruta... i tan gran berenar.
 Ja arriba sa ueleta:
 –¡Ai, xiqueta! ¡Pobreta! ¿Qué fas?⁴⁹⁹
 Diu:
 –Ei, ací estic –ja no volia dir «*pasture*» –. *Passege* –ja no pasturava.
 Diu:
 –¿Em dones berenar?
 Diu:
 –¡Ah baia! ¡I jo em quedaré sense! ¡No, no!⁵⁰⁰ –i no li’n va voler donar.
 I aquella ueleta li va dir:
 –Calla, que t’ha d’eixir un sapo de sa boca, cade volta que parles.
 | Se’n va a casa, i domés es posa a parlar, ¡pum!, sapo.
 Envia sa més menuda.
 Diu:
 –¡Ai!, ¿tu qui eres?
 Diu:
 –¿Jo?, ¡la filla del rei! I jo vinc a pasturar, ¡però soc la filla del rei!⁵⁰¹
 Diu:
 –¡Hala!, pués cade volta que faces,⁵⁰² que t’ixca una granota –cade volta que parlava: una granota. |
 I después és quan aquella ueleta es va tornar que era un *príncipe* i va anar a buscar-la. És que era un *príncipe* que estava encantat. | Al cap de temps, sa mare dona una gran festa i aquell va anar a vore-les.
 I diu:
 –¡Ai!⁵⁰³ Mira, *les* meues filles –pero a sa fillastra no la va presentar–. Açò són *les* meues filles.
 –¡Ai!⁵⁰⁴ ¡Molt guapes! ¡Molt bé! ¡Molt bé! ¡Molt bé! –i aquelles, ni parlar.
 –¿Per que no parles?
 I ella diu... [*gest*]⁵⁰⁵ Era muda: no podien parlar.
 –¿I aquell...?
 Diu:
 –Pués ací és que viu s’atra.
 I pensant pensant pensant, se’n va i la veu pasturant derrere es jardí, i ell li diu:
 –¿Tu qui eres?
 –Ai, *la* pastoreta –i ¡pum!, sa perla.

⁴⁹⁶ Ponderatiu.

⁴⁹⁷ Amb èmfasi.

⁴⁹⁸ Amb èmfasi.

⁴⁹⁹ Dramatitzant. Amb to de commiseració.

⁵⁰⁰ Dramatitzant. Amb to de menyspreu.

⁵⁰¹ Dramatitzant. Parlant amb afectació.

⁵⁰² *Fer* ‘parlar’.

⁵⁰³ Ponderatiu.

⁵⁰⁴ Ponderatiu.

⁵⁰⁵ Fa el gest de tancar la boca i prémer els llavis.

Diu:

–Pués a tu és sa que jo buscava –i es va casar.

→INF: Ana Molines Vila. FONT: mare (Rosario Vila Molines). VEN-1/1992. NOTA: La informant tractà rememorar un conte del repertori de sa mare.

III

Sa ueleta des duros

[Això] era una dona que s'home era alcalde des poble [...] ⁵⁰⁶ [i sa ueleta que tenien a casa] ⁵⁰⁷ estava sorda i estava cega i estava velleta. I varen dir que aquella... Sa dona de l'alcalde li va dir:

–I ara vindran festes i vindran forasters, tindrem músics –que antes es músics ‘naven per ses cases–; ¿i qué farem?

Diu:

–Pués mira, ¿saps qué? La durem a *la* caseta de camp –i se la varen endur a sa caseta de camp. [...] ⁵⁰⁸

I ella va agarrar i se'n va anar a sa caseta de camp. I aquella doneta, pués estava a soletes allà, a sa caseta de camp, i varen vindre ses festes. En es poble varen vindre ses festes, i couets, i traques, i tot!; ⁵⁰⁹ i aquella ueleta estava allà.

I de nit va encendre un llumet, diu:

–¡Aaai! ⁵¹⁰

I una quadrilla de bandolers que havien de... de deixò diu

–Allà hi ha un llumet encés –diu–, ‘mo-ne a vore qué fan... A vore qui és.

Varen ‘nar, i era sa ueleta –jo no el sé bé, ¿saps? Eren uns lladres, sí. Bandolers. Igual té bandolers que lladres. ¿No?

Diu... I varen ‘nar i li varen tocar sa porta: ¡toc toc!

–¿Qui és?

Diu:

–¡Ai! –i varen entrar.

–¿I vosté qué fa ací?

Diu:

–Ai, pués mire. *El* meu fill m'ha dut ací i jo ací estic –estava escalfant-se–. I jo ací estic.

Conque agarren i ella, pos no... Estava quieteta allà, i li diu:

–Ai, vaja... ¿Vostés volen sopar? –i els-a va trèurer lo que tenia per sopar i li va dir, diu:

–¿Pués quina gràcia li donarem? –diu–, que aqueixa dona es mereix una gràcia (Eren... mira, devien tindre poders per donar gràcies.) [...] ⁵¹¹

Com varen agarrar i es varen quedar allà, es varen fer, ⁵¹² diu:

–¿*Esta* dona...?

I un va dir, diu:

⁵⁰⁶ Interrupció.

⁵⁰⁷ Informació avançada per un oient.

⁵⁰⁸ Interrupció.

⁵⁰⁹ Amb èmfasi.

⁵¹⁰ Sorpresa.

⁵¹¹ La informant riu. Els oients demanen per la naturalesa dels visitants i la informant recalca que ni eren bruixots ni tenien un caràcter religiós.

⁵¹² *Fer* ‘reflexionar’.

–Pués mira, ¿saps qué? Li donarem que acade volta que parla que li ixca un duro per la boca.

Diu:

–Ai, pués bé. Bé està –diu. ¡I avant!

I li varen donar sa gràcia aqueixa, que cade volta que parlava, pos, ¡pum!, un duro. Tornava a parlar açò o allò: ¡pum!, un atre duro (Antes un duro era alamon; ara no, ara un duro és igual que no res. Però antes era alamon, en temps de antes). Conque, encabant varen fer ‘xò, i es xic, es varen acabar ses festes...

Es varen acabar ses festes. [...] S’havien acabat ses festes i es xic la va agarrar i se la va endur as poble.

–¡Mare!

–¿Qué vols, fill meu? –i ¡tum!, un duro.

–¡Ai, un duro! –¡una muntonà de duros de or!–.⁵¹³ ¿I això qui li ho ha dit?

Diu:

–Pués mira. Això, uns hòmens que varen vindre animpassà i, mira, i m’han donat *el* duro.

I aquell diu:

–¡Ohhhh! Pués em dirà a on estan, que jo tamé vull ‘nar a vore’ls –i aquell va fer.

Conque va fer⁵¹⁴ i li va donar es duro, i aquell xic diu:

–Pués jo vullc ‘nar.

I a l’endemà se’n va a vore’ls i els-a pregunta d’això:

–És que ma mare ha estat contenta des deixò –diu.

I s’atre li diu:

–I a *este*, ¿quina desgràcia li donarem?

Diu:

–Pués que acade volta que parla que s’haja de tirar un pet.

I acade volta que fea... «Xico, ¿qué fas?», ¡bum! «¡Tu...!», ¡bum! I a cade volta que parlava, un pet. I això és sa desgràcia.

Aixina me’l sabia jo (que sa mo tia i ma mare me’l contaven). I aixina me’l sabia jo de...

→INF: Vicenta Sifre Soliveres. FONT: mare i tia de la informant (M. Isabel i Carme Soliveres Vaquer). VEN-2/1992.

IV

Sa caseta des Mesos⁵¹⁵

Estaven cavant una quadrilla de xiques i també havia una uela, una dona més major. Cavaven blat, i no varen enrecordar-se d’endur-se mistos. I varen vore una caseta i se’n varen ‘nar a torrar allà, a torrar botifarra i això. I era sa caseta des Mesos, pero elles no ho sabien.

Conque entren, diuen:

–¿Qui hi ha ací? –i allà no havia dengú–. ¿Qui hi ha ací?⁵¹⁶

I per fi en baixa un, i era es mes de gener (primer va anar sa ueleta),⁵¹⁷ i li diu sa ueleta:

–¿Puc torrar?

–Torre, torre –i va torrar.

⁵¹³ Amb èmfasi.

⁵¹⁴ Pega una palmada.

⁵¹⁵ Nom alternatiu: *Es mesos*.

⁵¹⁶ Amb to de cortesia.

⁵¹⁷ Rectificant.

I diu:
 –Ueleta, ¿vosté qué trobe *del* mes de gener? –ell era es mes de gener.
 Diu:
 –¡Aiiii, *el* més de gener! ¡Molt bon mes! ¡Molt bon mes! Fa fred, fas bon foc, et minges quatre figues amb dos tragos de vi. ¡Ai! ¡Molt bon mes! ¡Molt bon mes!⁵¹⁸
 Conque baixa es mes de febrer:
 –Ueleta, ¿qué trobe *del* mes de febrer?
 –*El* mes de febrer, ¡uuuuui!, ¡molt bon mes!⁵¹⁹ –tamé, tot es deixò.
 Es mes de març, es mes d’abril, i tots es mesos. Setembre:
 –¡Ooi!, ¡aquell raïm!, ¡aquella figa! I *el* pa d’ordi, que fa bona lliga... ¡Molt bon mes!⁵²⁰ –i tot bo.
 Conque, i diuen ells, diu:
 –¿A *esta* ueleta, qué li donarem per tant d’alabar-mos?
 Diu:
 –Pués cade volta que parla que li ixca un duro de *la* boca.
 Conque se’n va pac allà que elles estaven cavant, i diu:
 –¿Com ha quedat?
 –Bé –i bon duro en terra.
 ¡Ohhhh!
 –¡Ai! ¡Un duro!
 Encamant:
 –¡Ai, mira! –un atre. I vinga el duro.
 I una xica fadrina que havia diu:
 –¡Aaaai!⁵²¹ *La* uela, un duro; a mi me’n donaran ni-se-sabe. ¡Me’n vaig pac allà!
 Se’n va pac allà, diu:
 –*Podrie* torrar jo tamé un poquet ací.
 Diu:
 –Sí, si. Jove, torre.
 Baixa es mes de gener:
 –¿Qué trobe *del* mes de gener, jove?
 Diu:
 –¡Ammaredeu! ¡Fa un fred més ruín! ¡No m’agrà gens!
 Después, es de febrer, tamé:
 –¡Ai!, «Febrer *el* curt, pitjor que *el* turc». ¡Ruín! –i tot ruín.
 –¿I a *esta* qué li donarem?
 Diu:
 –¿A *eixa*? A cade volta que parla que li ixca un pet. I un pasterol de burro *al* front.⁵²²
 (Veges, ma mare me ho contava.) Conque se’n va pac allà, i parlava i pet.⁵²³ I tot una animalà.

⁵¹⁸ Amb èmfasi i amb to d’entusiasme.

⁵¹⁹ Amb èmfasi i amb to d’entusiasme.

⁵²⁰ Amb èmfasi.

⁵²¹ Amb to irònic.

⁵²² Riu.

⁵²³ Rient.

→INF: Isabel Ripoll Molines. FONT: mare (Isabel Molines Mascaró; que la sabia de sa mare: Teresa Mascaró Pont). VEN: 29/8/2003. NOTA: La informant tractà de recordar un conte que havia sentit contar de petita però que no formava part del seu repertori habitual.

Annex 1

«¡Arre burro cagadiners!»

Un viudo amb una filla torna a casar-se amb una viuda que té una filla «molt lletja i malfeinera, és una senyoreta. I aqueixa xica sempre anava molt mal vestida i sempre treballava; i sa xica lletja no treballava mai i sempre anava ben vestida». La madrastra maltracta la fillastra: l'envia a pasturar amb la recomanació de no tastar el menjar («li varen comprar una cabreta perquè anara a pasturar. I sa dona tots es dies quan eixa es sol l'enviava a pasturar sa cabreta. I li dona dins d'un cabasset un empot d'olives i un pa redó»).

Un dia se li apareix una vella que li demana si la vol pentinar. Amablement accepta i obté el do de tornar-se més bella amb perles i diamants a la cara. La germanastra La germanastra com a càstig de la descortesia obté xinxes i caparres en la cara. La història es repeteix dos voltes més i obté altres dons: llançar clavells i roses en parlar i un ase que cagava diners. La germanastra és castigada amb altres dos dons contraris: treure «serps i sapos» en parlar i un ase normal («sa mare, tota desvanida, va aparar sa falda i varen dir: “¡Arre burro cagadiners!” ¡I comença a caure xurruts de merda!... I varen tindre un gran desengany, sa mare avariciosa i sa filla desobedienta»). Finalment, «no podien viure allà en aquella casa plena de sapos i serps, cade volta que parlava, xurrutades de merda, i aquella xica tan lletja. I se'n varen anar es pare i sa filla d'aquella casa».

(resum d'una versió no enregistrada | INF: Carolina Calafat Salvà. VES-e/1983. Veg. RT480 I)

Annex 2

Ma mare madastra,
m'ha donat una lliura i mitja de tasca⁵²⁴
sense fus ni filosa ni àspia,
un panet i una magraneta,
i que ho torne senceret a casa.

(fragment d'una versió no recordada. | INF: Isabel Ripoll Molines. FONT: àvia paterna (Càndida Soliveres Pont). VEN-13/11/2004. NOTA: La informant recordava el significat de les formes antigues lèxiques referides al camp lèxic del filar que conté el text. Fa referència a les tasques impossibles encomanades per la madrastra a la protagonista: filar sense eines, no tastar el recapte.)

CATALOGACIÓ

ATU 480: *The Kind amb the Unkind Girls*. ORIOL/PUJOL 480: *La noia caritativa i la germanastra malcarada*. CARDIGOS/CORREIA 480: *A boa menina e a má menina*. Cf. BELTRAN L. 63 [480]. Altres classificacions: [480A] [*Las dos hermanastras*] i [480C] [*Los doce meses*] (CAMARENA/CHEVALIER).

VERSIONS

RT480 I «¡Arre burro cagadiners!». RT480 II Sa pastoreta. RT480 III Sa ueleta des duros. RT480 IV Sa caseta des mesos. Annex 1: «¡Arre burro cagadiners!». Annex 2.

COMENTARI

En el catàleg Camarera/Chevalier es distingeixen quatre variants dins el tipus 480, amb les quals poden identificar una part de les nostres versions (480A i 480C). Amb tot no adoptarem aquesta subdivisió perquè hi ha dificultats per a subcriure la versió 480 III. Preferim mantenir el número 480 flexible quant a la possibilitat d'encabir diverses combinacions de motius.

La versió 480 I reflecteix el subtipus 480A del catàleg Camarena/Chevalier. Presenta els següents motius: S31 (madastra cruel), L55 (l'heroïna és fillastra), H934.3 (tasques assignades per la madrastra), HI010 (tasques

⁵²⁴ Segons informà la narradora, la filosa que havia de filar-se es venia a lliures. D'aquí que les lliures determinassen el gruix de la tasca a fer.

impossibles), N825.3 (vella ajudant), P41.2 (recompensa per [netejar] una persona repugnant; que es correspon a altres motius en què hi ha la prova d'esplugar o pentinar una persona: G466, HI 192), Q2 (amable i desagradós), Q41 (cortesía recompensada), D1454.2 (el tresor cau de la boca), D1860 (embelliment màgic), B103.1.1 (el cul produeix or), M431.2 (maledicció de treure gripaus per la boca), M438 (humiliació). La versió 480 II respon també a aquest subtipus 480A, encara que amb una simplificació de motius, possiblement perquè es tracta d'una versió incompleta: S31, L55, N825.3, Q2, Q41, D1454.2, M431.2. És interessant la presència del motiu de l'ase que caga diners (B103.1.1), perquè sol ser més habitual en el tipus 563 (*The Table, the Ass, and the Stick*), amb el contrapunt escatològic de l'episodi en què l'ase sense poder màgic embruta les antagonistes. La possibilitat d'incorporar elements escatològics (vegeu també el motiu dels pets com a càstig en 480 II o de les cagarrutes de cabra com a substitut de les olives proposat per la velleta ajudant) eixampla la riquesa de registres en els contes meravellosos obrint la porta als tocs d'humor «alliberador», considerat, però, «indecent» de què parla Rodari (1972: 119-120). En l'annex 2 podem trobar una fórmula molt interessant en què s'expressa el motiu de la tasca impossible de filar sense les eines necessàries i de menjar sense tastar el menjar (H1010).

En el context valencià, les versions pròximes són les editades en Redó (1997: 70 [Vinaròs]), Limorti/Quintana (1998: 52-53 [el Carxe]), Gascó, 2011: 151-155 [Beneixama]). En Ferrer (2016: 74-75 [Ondara]) el motiu del càstig per la resposta desagradable (Q2) recorda la forma del tipus 830B, que en la tradició valenciana sol aparèixer en forma de la llegenda o la cançó religiosa del miracle del blat. En altres versions el tipus apareix en combinacions: 480 + 510A (González Caturla, 1985: 59-66 [el Campello]; Bengotxea, 1988: 23-25 [Canet lo Roig]); 480 + 510A + [403] + 510B (Carrillo, 2004: 53-69 [la Romana]).

La versió 480 III presenta els motius dels [nens] abandonats (expulsats...) per un familiar hostil (S322) –en aquest cas aplicat a una sogra allunyada per la nora en la caseta del camp–, Q2 (amable i desagradós), Q41 (cortesía recompensada), D1454.2 (el tresor cau de la boca). En aquest cas també el càstig per al personatge antipàtic consisteix en un element escatològic que té la intenció de ridiculitzar-lo (M438). Aquesta versió coincideix en les de Micó (2009: 95-98 [Bèlgida]) i Valor (1975: 387-413 [Bèlgida]) quant al motiu de l'abandonament de la fillastra per la madrastra en la caseta de la serra, en el do de la moneda llançada per la boca i el càstig dels pets. Els paral·lelismes amb la versió de Diéguez *et al.* (1999: 97-101 [Benifato, Beniardà, Benimantell]) són menys nítids: l'allunyament consisteix en anar a un molí, l'atorgament de dons sembla no estar subjecte a un premi o a una lliçó equivalent al tracte donat al donant.

En la versió 480 IV els motius més destacables són: Z122.3: els dotze mesos asseguts al voltant d'un foc, Q2 (amable i desagradós), Q41 (cortesía recompensada), D1454.2 (el tresor cau de la boca), M438: càstig humiliant. Es correspon al subtipus 480C de CAMARENA/CHEVALIER. En aquesta versió s'apleguen dos elements humiliants de caràcter escatològic: els pets en parlar (com hem vist també en 480 III) i el «pasterol (cul) de burro» al front, un motiu que reapareix amb diverses variants –coa d'ase, cap d'ase, pota d'ase, moc de titot– en la majoria de versions d'aquest tipus com a contrapunt infamant per a la germana malagradosa del do de l'embelliment amb l'estreleta al front de la germana caritativa (veg. també 310 II). Del País Valencià coneixem les versions editades en Guardiola/Beltran (2005: 137-140 [Bolulla]) i Verdú (2015: 79-91 [Famorca]).

Una característica d'aquest subtipus és la possibilitat de l'amplificació narrativa per part del narrador (o per part del literat, si es tracta d'una rondalla d'autor) a partir de l'exposició dels elements positius i negatius de cada mes de l'any. Un exemple paradigmàtic d'aquest recurs seria la versió de l'*Aplec* d'Alcover (*Es dotze mesos i dues jaies*). Els editors Grimalt/Guiscafrè (Alcover, *Aplec*, III: 468) destaquen de la versió que «malgrat la senzillesa del tipus al qual pertany, resulta molt extensa. Alcover degué aprofitar l'esquema de base per a introduir-hi molt de material de tradició oral, recollit a les tres anotacions de la llibreta VI, de caràcter no narratiu, sobre els mesos de l'any [...]. És difícil de creure que un text tan prolix com el d'Alcover se pogués transmetre íntegrament per tradició oral». En canvi, pel que fa a la nostra versió, ens trobaríem davant un cas paradigmàtic de sinopsi potser per excisió, ja que la narradora ha reduït les exposicions de les virtuts i els defectes de cada mes solament als mesos inicials. El resultat és una narració més concisa, perquè no mancada de sentit. La raó d'aquest procediment es deu, per una banda, al caràcter de record d'una execució aliena més que a procés de reinterpretació personal; encara que, sobretot, hi pesa l'escassa afecció que manifesta en general aquesta informant per les rondalles meravelloses, cosa que pot demostrar-se en el seu menor conreu com a narradora o en unes execucions que tendeixen a l'abreujament, com en aquest cas. Si ho comparem amb una altre exemple de transcripció de l'oralitat, la versió

Guardiola/Beltran (2005: 137-140) seria un cas menys extrem de reducció, ja que s'hi desenvolupa l'exposició positiva dels mesos en contrast amb l'esquematisme dels desavantatges, que es redueix als tres mesos primers.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 503

Es geperut

Una volta era un geperut i se'n va anar a ses Foietes. I havia una coveta que vivia un nanet. I va eixir es nanet a cantar, i canta:

–*Lunes, martes y miércoles, tres.*⁵²⁵

I es geperut li diu:

–*Jueves, viernes y sábado, seis.*⁵²⁶

I es nanet diu:

–¡Toca!, me'n vaig a llevar-li sa gepa.

I agarra i va anar pac as poble i havia un atre geperut. I domés aplega diu:

–¿Qué t'ha passat? | ¿Com és que te se n'ha anat sa gepa? |

Diu:

–Pués mira, ha anat a ses Foietes i havia un nanet... I, mira, m'ha passat açò.

Diu:

–Pués demà anaré jo.

I agarra, 'sendemà, i se'n va. I en això es nanet ix de sa coveta i es posa a cantar:

–*Lunes, martes y miércoles, tres.*⁵²⁷

I es geperut diu:

–*Jueves, viernes y sábado, seis.*⁵²⁸

Per fer-ho més guapet diu:

–*Y domingo, siete.*⁵²⁹

I es nanet diu:

–*La gepa de l'atre, li la posarem a este.*⁵³⁰

Se'n va anar amb ses dos gepes.

→FONT: Teresa Vilanova Mascaró. VEN-28/8/2007. NOTA: Pot trobar-se una altra versió d'aquesta informant dins Diéguez *et al.* (1999: 173-174).

CATALOGACIÓ

ATU 503: *The Gifts of the Little People*. ORIOL/PUJOL 503: *Els dos geperuts*. CAMARENA/CHEVALIER 503: *Los dones de las brujas*. Cf. BELTRAN L., 66 [503].

VERSIONS

RT503 Es geperut.

COMENTARI

Pot adscriure's aquesta versió al tipus 503 perquè presenta motius que en són característics: F331.3 (un humà obté la recompensa de les [fades] en unir-se a la seua cançó i completant-la afegint-hi els noms dels dies de la setmana), F344.1 (les [fades] eliminen la gepa del geperut), J2415 (un infortunat tracta d'imitar el procediment del primer geperut esperant obtenir el mateix resultat però queda perjudicat). En aquest cas el personatge meravellós que entra en escena no són les bruixes, com és habitual en la majoria de les versions valencianes (veg., p. ex., Martínez M., 1987 [1912], I: 162-165; Valor, 1975: 168-184 [Castalla];

⁵²⁵ Cantant.

⁵²⁶ Cantant.

⁵²⁷ Cantant.

⁵²⁸ Cantant.

⁵²⁹ Cantant.

⁵³⁰ Cantant.

Seijo, 1979: 95-97 [Almudaina?]; Baldó *et al.*, 2013 [1985]: 37-38 [la Vila Joiosa]; Guardiola, 1988: 79-84 [Xàbia]; Buades, 2003: 89-91 [Sant Joan d'Alacant]; Pons, 2003: s/p [Daimús]; Guardiola/Beltran, 2005: 131-133 [Bolulla]; Canpop [Benissa]⁵³¹), ni les fades (com podem documentar, p. ex., en versions d'altres contrades de l'àmbit català (p. ex., Castelló, 1953: 68-76; Quintana, 1997: 117-118), sinó que apareix la figura d'un nanet, possiblement com a reminiscència de la figura dels follets. Per la seua banda, hem pogut documentar en algun informant tarbener el record de determinades creences i llegendes en què la figura dels follets és ocupada per les bruixes.

Una característica de la versió precedent és la localització de la trama en el terme de Tàrbena com a recurs narratiu. Tanmateix no ens ha sigut comunicada com a llegenda demoníaca, dins d'un cicle determinat del món de les creences antigues.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

⁵³¹ Consulta en línia: <<http://rondalles.canpop.org/fitxa.php?id=1998>> [4/12/2021].

TIPUS 510A

I

Es Cendrell Mendrunguell

Pués açò era un home que tenia una xiqueta i es va quedar viudo. I com tenia sa xiqueta, pués l'home va pensar pués de tornar-se a casar.

I es va casar amb una dona que tenia dos filles. Totes eren guapes, pero sa mare volia a ses filles; i a sa xiqueta, que era fillastra, no la volia. I ben xicoteta ja li varen començar a donar a fer faenes que no eren per ella; pero les fea. I tot lo que es majors no volien fer, ho fea ella: totes ses faenes més pesades, més brutes, les fea sa xiqueta.

Pero ve un dia que es fa major i el rei mana fer una festa, que aconvida a tot el poble. I ses xiquetes, pués, totes ses xiques tenien il·lusió d'anar; pero ella no tenia... Ni tenia roba ni la deixaven eixir a cap de puesto, porque sempre la duien martiritzà amb sa faena. Entonces son pare va eixir de viatge i als-a va dur un trage an aquelles dos; i a ella li va dur un vestidet més ordinari i una rameta de vellaner.

I sa xiqueta domés tenia ganes de plorar porque no tenia mare i no tenia consuelo amb nengú. Son pare es va fer amic d'aquelles i lo que sa dona li dia, allò ho fea. I sa xiqueta se n'anava tots es dies al cementeri a plorar-li a sa mare. I es vellaneret, tant va plorar que va anar creixquent (ella el va posar allà i va anar creixquent).⁵³² I tots es dies estava allà i plorant, i aquelles se li burlaven.

I quan varen fer sa... proclamar sa festa, pués, tal dia era la festa i elles tenien un trage bonico; pero ella no podia presentar-se. ¡I ella tamé tenia ganes d'anar!⁵³³ i a l'últim va dir:

–¡Jo també podria anar!

I li varen dir:

–Si tries...

Varen mesclar-li un plat de entilles amb cendra i li varen dir:

–Si tries açò antes de tal hora, que és hora d'anar, aniràs –perque com elles trobaven que no les podria triar, li ho varen manar aixina.

Entonces ella, pués, com era tan rebona xiqueta i tan obedienta, pués va eixir a sa finestra i va dir:

–*¡Pájaros del cielo, tórtolas tristes, venid a ayudar a escoger las lentejas: las buenas a la cazuela!* –i varen acudir tots es pardalets que havia pes contorn, i en un punt varen triar ses entilles.

Entonces ella se'n va a dur-li es plat de ses entilles a sa madastra, que va trobar que va ser molt prompte i podia anar. ¡Pero no tenia roba adequà!⁵³⁴ I se'n va anar al cementeri a plorar-li baix des vellaneret a sa mare.

I li va eixir una ueleta. I aquella ueleta li va dir:

–*¿Por qué lloras, hija mía?*

Diu:

–Pués és que⁵³⁵ no tinc mare i estic amb una madastra que té dos filles. I elles tenen un trage bonico per anar a la festa del rei i jo no puc anar.

Diu:

–Nyas *esta* vareta de la vertut. Demana lo que vuigues, que te se concedirà.

⁵³² Rectifica l'omissió de la referència a l'arbre.

⁵³³ Amb èmfasi.

⁵³⁴ Amb èmfasi.

⁵³⁵ Ací la informant fa el següent comentari: «un tros en valencià i s'atre en castellà».

I va demanar un trage que tinguera tots es peixets de la mar, sabatetes i tot igual. I aquella vareta, pos, se la va guardar. I ningú li va vore es trage, domés que quant elles se n'havien 'nat totes a la festa, ella es va vestir i també se'n va anar; i ningú la va conèixer.

El rei, domés la va vórer, pués es va anemorar d'ella, diu:

–¡Ai!, ¡que *esta és la* que vullc!

Pero li va dir aquella ueleta:

–¡No esperes que toquen les dotze, antes de les dotze desapareix de la festa perque o si nyos et quedaràs igual com anaves antes! –i ella va procurar anar-se'n.

I es va acabar la festa d'aquell dia. I varen aplegar a casa sa mare i ses germanastres. Varen aplegar:

–¡Ai, Cendrell Mandranguell, si tu haveres vist hui que xica i que vestit duia!
¡Aiiiiii!⁵³⁶ ¡Ai, que cosa més bonica! ¡No es pot acomparar amb res!

I ella dia:

– Qui sap sí,
qui sap no,
qui sap *seria jo*.

I diu:

–¡Tu qué has de ser? ¡Tu a *la* cendra, Cendrell Mendranguell! ¿Tu qué has de ser?
–diu–. Era una cosa... –diu–, ¡aiiii!,⁵³⁷ jo no n'ha vist mai, trage aixina. No n'ha vist mai –
diu–. Ara vorem demà –que el dia sigüient, pués hale, a continuar la festa.

I ella torna a *la* vareta de la vertut:

–Vareta de la vertut, tu que m'has estimat i m'has vullgut, do-me un trage que tinga el firmament, totes *les* estreles i *el* sol i *la* lluna. Sabates i tot, perque siga a consonant –i a l' instant se ho va vórer allà.

I quan ja se n'havien anat elles, pués creguent que ella no tenia trage i no podria anar, se la varen deixar atra volta triant dentilles, que li varen tornar a mesclar. I ella, quant elles se n'havien 'nat, va fer lo mateix. Va assomar-se a sa finestra i va dir:

–¡*Pájaros del cielo, tórtolas tristes, venid a escoger las lentejas: las buenas a la cazuela!* –i en un moment li ho varen triar tot. Varen 'cudir tots es pardalets que ho varen sentir, i li ho varen triar.

I se'n va anar a vestir-se. Li va entregar es plat; pero com no estava, que ja sa n'havien 'nat, li va deixar es plat triat allà i se'n va anar a vestir-se. I se'n va anar i es va presentar. I va ballar.

Pero com el rei volia poder vórer, quan va anar, si podia arreplegar-la, pués va manar que posaren algo a s'escala, que se li quedaren a lo menos ses sabates. I se li va quedar.

I antes quant antes, quant anaven a tocar les dotze, se'n va anar escapà. I se li va quedar una sabateta apegà; pero no es va aparar a agarrar-la perque sa... aquella ueleta li va dir: «¡Tu no t'apares a res! Quan sentes les dotze (antes de sentir-les), ves-te'n».

I varen aplegar aquelles atravolta a la nit:

–¡Ai, Cendrell Mendranguell, si tu haveres vengut hui! ¡Si *el* trage d'ahir era bonico, el de hui ha segut més! ¡Ai que cosa més bonica!

I ella los dia:

–Qui sap sí,
qui sap no,

⁵³⁶ Valor ponderatiu.

⁵³⁷ Valor ponderatiu.

qui sap *seria jo*.

–¿Tu qué has de ser, Cendrell Mandranguell? ¿Tu, a *la* cendra!

–Qui sap sí,
qui sap no,
qui sap *seria jo*.

Pero com no se ho crevien, pués... i no aparexia sa sabateta (ningú li va dur sa mostra), pués el rei va fer un bando: que eixia a provar sa sabateta, i aquella que li vendria bona, saria sa que es casaria.

Entonces, com va tocar a casa d'elles... (¡Perque tamé eren polides i guapes!)⁵³⁸ Quan va tocar a casa d'elles, pués, se la va provar una i no li cabia i sa mare li va tallar un dit. I li'l va enrotllar ben enrotllat. I, com li va vindre bona, pués el rei se la va endur.

I quant estava ja a un tros de camí caminant, pués un pardalet:

–*¡Señorito, señorito,
deténgase un poquito,
que ese zapatito
no le va a ese piececito!*

I el rei es va girar i va vore que li xorrava sang. I la va tornar.

I después a s'atra: pués tampoc no li venia bé, i li varen despegar un poquet en es taló. I també li la varen posar. I quan va aplegar a sa mateixa distància *poco más a menos*, a travolta es pardalet:

–*¡Señorito, señorito,
deténgase un poquito,
que ese zapatito
no le va a ese piececito!*

I es va girar, i sa mateixa. I la va tornar.

I entonces tenien un gosset a casa que volia molt an aqueixa xiqueta (perque com era sa que fea totes ses faenes i li donava es minjar i fea tota sa faena més bruta i més... pués es gosset la volia). I entonces tenien un gosset. I diu:

–¿I vosté no té un atra filla més?

–No, no en tinc atra.

I es gosset lladrava:

–*¡Güic guac,
güic güera;
la nóvia del rei
està baix de la pastera!
¡Güic guac,
güic güera;
la nóvia del rei
està baix de la pastera!*

⁵³⁸ Amb èmfasi.

I tantes voltes ho va dir que un ribrell que tenien allà a un racó arrimat, pués el va alçar i baix estava sa cendrelloseta, tota mal vestideta i mal ropadeta. I va voler-li'l provar:

–¡Ai! ¡Eixa qué té que ser? ¡Eixa no ha anat a la festa! ¡El Cendrell Mandranguell!

Pero li va provar sa sabateta i va vore que li venia bona, diu:

–Pués *esta* és.

Entonces, com no se ho crevien, i aquelles estaven maleites i tenien cels, ella va trèurer es trage des primer dia i ses sabatetes, i aquell trage amb una sabateta. I quan va vore la realitat pués es varen quedar totes afrontades, totes envergonyides i totes malhumorades. I el rei se la va endur.

Pero ella els-a va convidar a la boda a tots. I varen quedar amics i encara varen recibir coses que ella los donava. I quiento acabat, per *la* ximenera ha volat.

→INF: Carme Soliveres Sifre. FONT: Rosa Soliveres Pont (1907). VEN-5/11/1994. NOTA: S'observa una tendència a la *réduction* per part de la informant sobretot en les execucions que tenien la finalitat de l'enregistrament del text en una entrevista (veg. «Estudi» 1.2.5). P. ex., és fa palès el procediment de l'excisió (Genette, 1982: 323) en el nombre de balls i de vestits. Així, mentre que en *performances* espontànies que coneixem de la informant, no enregistrades, hi havia una estructura trimembre (tres jornades de ball i tres vestits, decorats amb ocells, peixos i estrelles), en la versió que resumim en l'annex 1 l'estructura es simplificà a un únic episodi; i en la versió que reproduïm dalt, s'adoptà l'estructura de dos episodis. A/V: veg. annex 1.

II

Es Cendrell Mendrunguer

Això era una xiqueta que no tenia mare i son pare es va tornar a casar. I sa madrastra no la volia. I sa madrastra tenia dos xiques pero lletges i sa mare no la volia i li ho trobava tot mal. Elles eren ses riques i ella, sa pobra; a elles lo'ho trobava tot bé.

I es fill del rei va manar una festa a la plaça que es que duria es trage més bonico es casaria amb ell. I aqueixes es varen fer ben entonades, un trage ben bonico, i se'n varen anar a sa festa. I ella també volia anar, i li varen dir:

–¡Tu sí que aniràs, Cendrell Mendrunguer!, ¡corre a *la* cendra!

I li varen tirar un plat d'arròs dins sa cendra i li varen dir:

–Quant acabaràs de triar-lo, aniràs.

Va arribar una ueleta, li va donar una vareta: *la* vareta de la vertut,⁵³⁹ i li va dir que diguera:

–Vareta de la virtut, tu que m'has criat, done'm un trage amb tots es peixets de la mar, amb ses sabates i tot germà –i ella s'ho posa tot i se'n va al ball.

Només va entrar, es fill del rei la treu a ballar. Antes de acabar-se es ball se n'anava sa virtut aqueixa: va desaparéixer.

Ses germanes a l'arribar li varen dir:

–¡Ai, si haveres vingut! Hagueres vist a una que ha vingut, ¡i que entonà! ¡Quin trage més bonico! Anava més guapa que totes i es fill del rei l'ha treta a ballar.

I ella els-a dia:

–Qui sap sí.

Qui sap no.

Qui sap *seria jo*.

–¡Tu sí que *seràs*, Cendrell Mendrunguer!

⁵³⁹ Notem el contrast entre aquesta forma normalitzada («vareta de la virtut») d'aquesta versió transcrita per escrit de la variant efectiva de la versió oral precedent («vareta [de] la vertut»).

A l'endemà, igual. Es fan ben entonades i cap al ball. I a ella, igual, li varen tirar un plat de dentilles dins sa cendra perquè s'enfundara tota la vesprada. I ella, altra volta, crida an es pardalets del cel amb sa vareta de la virtut:

–¡Pardalets del cel, veniu a arreplegar ses dentilles!

I després va dir lo mateix:

–Vareta de la virtut, tu que m'has criat, presente'm un trage més bonico que es d'ahir, amb totes ses estrels del cel, del firmament.

I ell es fa ben mudà i se'n va an el ball, tota a soles, perquè sa vareta de la virtut li feia tota sa faena. I domés es presenta, es fill del rei la torna a treure a ballar.

I ses germanes, quan varen vindre a la nit:

–¡Cendrell Mendrunguer, si avui haveres estat! Si ahir era guapa, hui encara més.

–Qui sap sí.

Qui sap no.

Qui sap *seria jo*.

–¡Tu sí que seràs, Cendrell Mendrunguer! ¡Corre a la cendra!

A l'endemà, es tercer dia. El rei va dir que ensabonaren ses escales per allà on ella eixia, perquè aixina a vórer si s'apegava una sabata o s'aparava per anar a arreplegar-la. ¿No veus que només tenia dos minuts per pegar a fugir [quan] se n'anava?

I quan se n'anava se li va apegar una sabata, i ella se'n va anar descalça i es va deixar sa sabata allà.

I a l'endemà es fill del rei va agarrar sa sabata i va anar a provar-lo-la a totes ses xiques de per allà. Una es tallava un tros de dit, una atra un tros de taló, perquè li vinguera bona, i tot era sang i perquissa.

I va eixir ella per provar-se-la; i a ses germanes no els-a venia bona i no pensaven que a ella li vindria bona, perquè no va anar cap de dia. I li va vindre justeteta.

I es fill del rei es va casar amb ella i elles es varen quedar amb sa malícia.

→INF: Clementina Soliveres Sifre. FONT: Rosa Soliveres Pont (1907). VES-estiu/1982. NOTA: S'observa també en aquesta informant el procediment de l'excisió quant al nombre de balls i de vestits en les execucions que tenien la finalitat de l'enregistrament del text en una entrevista (veg. «Estudi» 1.2.5). Així, mentre que en *performances* espontànies que coneixem de la informant, no enregistrades, hi havia una estructura trimembre (tres jornades de ball i tres vestits, decorats amb ocells, peixos i estrelles), en la versió que reproduïm dalt es manté l'estructura de tres dies, però només es fa referència a dos vestits, i en la resumida en l'annex 2, l'estructura es simplificà a dos episodis. Quant a la llengua, en aquesta versió copiada al dictat destaquen els elements del codi escrit, com ara, *només, feia, avui*, en lloc dels habituals *domés, fea, hui*. A/V: Veg. annex 2.

Annex 1

Es Cendrell Mendrunguer

«Això era un home que se li va morir sa dona i se li va quedar una xiqueta molt bona xiqueta i molt guapa. I es va casar en una dona que tenia dos xiques molt guapes pero molt males». El rei va manar fer un ball al seu palau per triar la seua núvia. El pare va eixir de viatge i va dur vestits bonics per a les fillastres i una branqueta d'avellaner per a la filla. La protagonista «li va plantar s'avellaner demunt des puesto on sa mare estava enterrà i anava tots es dies a plorar (perquè sempre anava molt mal vestida amb es trages que ses germanastres no volien, feia ses feines més males i brutes de casa) i es va fer molt gran s'avellaner».

La madrastra li encomanà una tasca enutjosa (triar lletilles) com a condició per anar al ball (–¿Jo també puc anar a sa festa del rei? / –¿Tu a on tens que anar, Cendrell Mendrunguer? Tu, a la cendra –i sa madastra li va dir–: Si en mitja hora les tries podràs anar. Pero en mitja hora») i cridà els ocells perquè li feren la faena. Amb tot li prohibiren anar al ball «i entonces va anar a resar-li a sa mare baix de s'avellaner. I entonces li va eixir una hada bona, que era sa seua padrina, i li donà una vareta i li digué: / –¿Per que plores? / –Perquè no tinc trage per anar a sa festa. / –Vareta de la virtut, tu que m'has criat i m'has vullgut, done'm un trage i sabates igual, perquè puga anar a sa festa del rei. / I el rei al veure-la va dir: / –¡Que xica més guapa i

templà! / Pero s'hada li havia dit que no li tocaren les dotze allà an as palau, perque si no es quedaria vestida com anava. I li va donar una carabassa i quan la tocara en sa vareta es transformava en una carrossa, cavall i cotxer i tot».

En presentar-se al ball causà sensació amb el seu vestit «des sol, sa lluna i ses estrels». El rei la va treure a ballar i «en tota la nit no la va amollar». «Pero antes de tocar les dotze va pegar a fugir i se'n va anar. I de pressa que anava, li se va quedar una sabateta a s'escala». A l'endemà les germanes li parlaren del ball i la protagonista insinuà que era allà. El rei buscà per totes les cases l'ama de la sabateta i les dos germanastres, primer una, després l'altra, es tallaren un dit per fer veure que els venia bona. Un ocell denuncià els fets i un gosset avisà on estava amagada la veritable ama. Davant la incredulitat de les antagonistes («es quedaren fent bocades, desgustades»), mostrà el vestit i la sabata que hi feia parella.
(resum d'una versió no reproduïda | INF: Carme Soliveres. VES-e/1982. Veg. RT510A i)

Annex 2

Es Cendrell Mendrunguer

«Una volta era una xiqueta que no tenia mare, estava a soletes. I son pare es va casar amb una atra que tenia dos filles. I no la volien a ella. Sa xiqueta anava, pos mira, fa-te compte que perdudeta: no era vollguda de ningú. | Mira, 'nava de son de cap».

El fill del rei manà fer un ball a la plaça per triar com a esposa la que duria el vestit més bonic. Les germanastres es cusen un vestit bonic i no permeten que la protagonista vaja al ball i se'n riuen («¡Corre!, ¡tu sí que anaràs a muntó de puestos! ¡Corre ves a la cenbra!»). La madrastra li donen a triar arròs. Crida els ocells perquè l'ajuden en la tasca («Pajaritos, / id a recoger las lentejas, / las buenas, a la cazuela; / las malas, a la caldera»). Amb el poder de la «vareta de la vertut» obté un vestit «Vareta de la vertut, tu que m'has criat i m'has vollgut, presente'm un trage, es més bonico de la plaça, | amb tots es peixets de la mar, sabates i tot»). Atreu l'atenció del rei i tota la vetlada és la seua parella de ball. «Quan varen retirar», les germanastres li expliquen el ball i ella insinua que hi estava present, cosa que provoca el seu menyspreu («¡Tu sí que saries a muntó, Cendrell Mendrunguer! ¡Corre, ves-te'n a la cenbra!»). A l'endemà es repeteix el mateix: «li varen tirar un plat de llentilles» a triar, amb la vareta obté un vestit «amb totes ses estreletes del cel, del firmament ». En tornar del ball les germanastres ponderaven el vestit («¡Ai, hui! ¡Si ahir era bonico, hui enca[ra] més bonico!»).

(resum d'una versió incompleta no reproduïda | INF: Clementina Soliveres. VEN-11/2/1994. Veg. RT510A II)

Annex 3

Es Cendrunguell Mandrunguell

La vareta de la vertut,
la vareta de la verdat,
el Senyor que m'ha criat,
la gràcia que m'ha donat
que em *presente* allà amb el príncip, allà que està es ball.⁵⁴⁰

[...] Diu:

–Havia una princesa ballant allà ¡més guapa!

I ella fea:

– Qui sap sí.
Qui sap no.
Qui sap *seria jo*.

I sa madastra li dia:

–¡Toca, Cendrunguell Mandrunguell! ¡Tu sí que saries bona!

(fragment | INF: Isabel Molines Ripoll. VEN-e/2005. FONT: mare [Isabel Molines Mascaró])

⁵⁴⁰ Altra versió: «que em presente an el ball des príncips».

CATALOGACIÓ

ATU 510A: *Cinderella*. ORIOL/PUJOL 510A: *Ventafocs i les germanastres*. CAMARENA/CHEVALIER 510A: *Cenicienta*. CARDIGOS/CORREIA 510A: *A Gata Borrallheira*. Cf. BELTRAN L. 67 [510A].

VERSIONS

RT510A I Es Cendrell Mendrunguell. RT510A II Es Cendrell Mendrunguer. Annex 1: Es Cendrell Mendrunguer. Annex 2: Es Cendrell Mendrunguer. Annex 3: Es Cendrell Mandrunguell.

COMENTARI

Les versions precedents s'adscriuen de manera òptima al tipus 510A. Encara que, com veurem, presumiblement parteixen d'una mateixa font oral precedent, no coincideixen exactament quant a la presència de motius.

La versió 451A I (i annex 1) presenta més complexitat. Seguim el catàleg Delarue/Tenèze (510A *Cendrillon*) quant a l'anàlisi d'episodis i elements: I. A2, A4, A5, B, C1 (l'heroïna té dues germanastres lletges i dolentes i una madrastra que l'obliga a fer les tasques més brutes), D (té de sobrenom *Cendrillon* o un nom paregut); II. A1, A3 (l'heroïna rep del pare que ha tornat de la fira [la vareta màgica]), B, B5, C (mentre les germanastres són al ball, l'heroïna ha de triar grans), C6 (és ajudada per animals), D1, D5, D9 (amb l'ajut de la vareta màgica obté diversos vestits meravellosos), D10 (obté un seguici); III. A, A3 (l'heroïna es presenta dues vegades al ball), B, B1, B2 (el rei s'hi enamora, balla solament amb ella, l'heroïna té una hora per a tornar), C, C2 (les germanastres i la madrastra parlen del ball, reprenen l'heroïna pel comentari que els fa), D1, D2, D4 (en la fuga l'heroïna perd una sabata); IV. A, A2 (el rei es casarà amb qui li escaurà la sabata, la fa emprovar), B2, B3 (les germanastres s'emproven la sabata, perquè hi escaiga es fan mal al peu), C2, C3, C4 (l'heroïna s'emprova la sabata, mostra l'altra sabata i el vestit), D1, D2, D3, D4 (les germanastres proven de suplantar l'heroïna, però un ocell i un gos denuncien l'engany i indiquen on està amagada), E (matrimoni feliç), F, F1 (perdó per a les germanastres i la madrastra).

La versió 510A II presenta una lleu simplificació d'elements: I. A2, A4, A5, B, C1, D; II. B, B5, C, C6, D1, D5, D9; III. A, A4 (l'heroïna es preseta tres vegades al ball), B, B1, C, C2, D1, D2, D4; IV. A, A2, B2, B3, C2 (l'heroïna s'emprova la sabata i és reconeguda), E.

En les dues versions es documenta el motiu de la velleta ajudant (N825.3); tot i que en la versió de l'annex 1 es parla d'una *fada padrina* («una hada bona, que era sa seua padrina») (F311.1, N815), incorporant així un tipus de personatge més pròxim a l'àmbit escrit. En la versió 510A i en l'annex 1 no queda del tot nítida la vinculació de la figura de la mare difunta, a qui acudeix la protagonista demanant ajut, amb la de l'ajudant que s'apareix a l'heroïna (E323.2). En tots els casos l'ajudant ofereix a la protagonista una vareta màgica amb la qual podrà formular les peticions meravelloses (D1473.1). Es demana la roba necessària per a acudir al ball del rei (D813), i en la versió de l'annex 1, s'aconsegueix així mateix un vehicle luxós a partir de la transformació d'una carabassa (F861.4.3).

Com hem dit, les versions 510A I i II procedeixen d'una mateixa font oral precedent, segons el testimoni de les informants. Amb tot es fa palesa la capacitat de les narradores d'incorporar elements procedents de diverses fonts o de dur a terme els processos d'*augmentation* o *réduction* de què parla Genette (1982). Així, per exemple, a diferència de la versió 510 II, en la versió 510 I i annex 1 es documenten certs motius que possiblement ens remetent a models literaris diversos, com el present de la branca d'avellaner portada pel pare, que la protagonista planta vora la tomba de la mare (que reapareix en la versió «Aschenputtel» dels germans Grimm) o el motiu de la carabassa que es torna una carrossa (que reapareix en la versió «Cendrillon ou la petite pantoufle de verre» de Perrault). Així mateix, la presència de fórmules en castellà i en valencià posen d'evidència aquesta amalgama de models de què pogueren beure els narradors orals. Així, per exemple, apareixen en valencià la fórmula màgica amb què es demana un desig a la vareta de la virtut («Vareta de la virtut, tu que m'has criat i m'has vullgut»), que retrobem en la versió 923 II; presenta un variant més complexa en l'annex 3 (paral·lela a la fórmula que apareix en Verdú, 2006: 43-53 [Balones]), i la fórmula amb què el gos mostra l'amagatall de la protagonista (del mateix estil, com ara, de la fórmula que apareix en González Caturla, 1985: 59-66 [el Campello]: «Llap, llap / l'estreleta d'or / a casa està; / la pota de burro / dins el cotxe va»). El nom mateix de la protagonista, *es Cendrell Mendrunguer* (versió II, annex 1 i 2) / *Mandrunguell* (annex 3) / *Mendrunguell* (versió I), és un reflex evident d'una tradició

autòctona. En canvi, apareixen en castellà la fórmula amb què la protagonista demana l'ajuda dels ocells o la que fa servir l'ocellet que denuncia l'engany de la suplantació de la veritable ama de la sabata (veg. «Estudi» 3.1.9.1.2).

En les versions disponibles en la bibliografia folklòrica valenciana el tipus 510A pot documentar-se amb entitat pròpia, com en les versions precedents (veg., p. ex., Montoliu, 1987: 225-226 [Quatretonda]; Limorti/Quintana, 1998: 58-59 [el Carxe]; Gascó, 1999: 77-81 [Beneixama]; Verdú, 2006: 43-53 [Balones]; Cortés, 2007: 77-81 [Aras de los Olmos]; Ivars, 2010: 23-28 [Benissa]); o combinat amb altres tipus: 510A + 510B (p. ex., González Caturla, 1998 [1987]: 23-28 [Elx]), 480 + 510A (p. ex., González Caturla, 1985: 59-66 [el Campello], (Bengotxea, 1988: 23-25 [Canet lo Roig]) o 480 + 510A + [403] + 510B (p. ex., Carrillo, 2004: 53-69 [la Romana]).

TIPUS 510B

ATU 510B: *The Dress of Gold, of Silver, and Stars*. ORIOL/PUJOL 510B: *La pell d'ase*. Cf. BELTRAN L. 68 [510B]. Veg. els comentaris en el tipus 923.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 514**

Sa muda⁵⁴¹

Una volta era un poblet de huit cases, i havia una dona que tenia nou de família. I tenia huit xics i s'últim era una xiqueta. I volien batejar-lo ¡i dengú volia ser padrí!; perque ja havia fet a tots padrins:

–¡Ohhhhh!, ¿i com la batejarem?⁵⁴²

Pués havia un flaret en aquell poble, i diu:

–¿I per que no mos batege *la* xiqueta?

Diu:

–Ai, jo vo la batejaré; pero quan sarà fadrina me la teniu que donar.

I quan va ser fadrina pués li la... ¡Varen ·ver de donar-li-la! I aquella xiqueta, pués vivia amb aquell flaret.

I quant es va avorrir d'estar amb ell (que ja fea anys que estava amb ell) li la dir:

–Mira, ¿sap qué? Que me'n vaigc pel món, a vore si faigc fortuna.

I aquell flaret diu:

–¡Ai!, ¿te'n vols anar? Pués ací estàs bé.

Diu:

–No, no, que me'n vuic anar.

Diu:

–¡Pués demane'm lo que vuigues!

Diu:

–Pués li demanaré un trage de home. Faig-me un trage de home.

Diu:

–Bueno, et donaré un trage de home i una pluma.

Li va fer un trage i li va donar una pluma. I ella...

Diu:

–Quant et veiggues apurat m'escrui –i ella, pués, se'n va anar.

Se'n va anar a casa... a un palàcio, a un (¿com es diu això?), a un castell. I va tocar a sa porta i varen eixir i varen dir:

–¿No teniu falta de un criat?

I allà es varen quedar un poc aixina:

–Ai, pués mira. Mo l'agarrarem –la varen agarrar.⁵⁴³

Conque aquell xic pués sempre se n'anava amb al rei a caçar i tot. I la reina es va anemorar d'ell. I el volia. Es volia gitar amb ell i això.

I ell, pués clar, com era una dona, pués no... no volia. Pués va inventar de dir:

–¡Pués ara voràs!

Diu (li diu an el rei)... La reina li diu an al rei:

–Ara *el* criat mos ha dit que farà parlar a *la* muda que tenim allà *al* castell de la mar, allà dins –era una torre.

Diu:

–¡Ah! ¡Pués bé! –diu–. ¡Pués tindrà que fer-me-la parlar! Perque, si no la fa parlar, és paraula de rei. Paraula de rei no es pot tornar arrere.

Pués li ho varen dir, i ella diu:

–¡Ai, senyor! –tota sofocà.

I li escriu an es flaret.⁵⁴⁴ I es flare li envia una egua.

⁵⁴¹ Títol alternatiu: *Es poblet de huit cases*.

⁵⁴² Declamant.

⁵⁴³ Clic.

⁵⁴⁴ Pega una palmada.

Conque se'n va pac a dins de la mar, pac a dins de la mar, amb sa egua, dins de la mar.⁵⁴⁵ I quant arriba allà, 'garra aquella xica i la puja demunt des cavall.

I quant ix d'aquella torre, aquella xica diu:

–*¡Ay del oro! ¡Ay del oro!*⁵⁴⁶ –i ell 'garra sa plumeta i se ho escriu.

A mitjan de mar:

–*¡Ay de ellas! ¡Ay de ellas!*⁵⁴⁷ –ell, se ho escriu.

I quan 'riben devora casa diu:

–*¡Ai del món! ¡Ai del món!*⁵⁴⁸ –i ell, se ho va escriure.

Comque después 'riba a casa. I aquella xica la volia fer parlar; i no parlava:

–*¡Ohhhh! ¿I ara?*

Conque aquell, es treu es paperet i diu:

–*¿Por que me decías...? Cuando salías de la torre, ¿por que me decías «¡Ay del oro!, ¡Ay del oro!»?*

–*Porque me sacabas de la torre de los moros.*

–*Cuando estabas enmedio del mar, ¿por que desías «¡Ay de ellas!, ¡Ay de ellas!»?*

Diu:

–*Porque las tres que íbamos eran doncellas.*

–*Y cuando estabas cerca de casa, ¿por que decías «¡Ai del món!, ¡Ai del món!»?*

Diu:

–*Porque, si tu hubieras sido hombre, mi padre hubiera sido un cabrón.*

I entonces el rei (es va descobrir que ella era una xica) va matar a la reina i es va casar amb ella. Qüento enfora, ves en bona hora.

→INF: Isabel Ripoll Molines. FONT: mare (Isabel Molines Mascaró). VEN-4/1/1996b. A/V: veg. annex 1, 2, 3.

Annex 1

Sa muda

En un poble de huit cases hi havia una dona que tenia huit fills i en nàixer el novè li demanà que fes de padrí un «flaret». Respongué: «Si vol, jo li'l batejaré. Pero quan siga gran serà meu». En ser gran, la mare donà la xiqueta al frare. La tractava molt bé però al cap de temps demanà anar-se'n pel món al padrí: «– ¡Ai!, estic avorrida –estava avorrida de tanta cosa que tenia. [...] I li va donar un trage d'home, una pluma i un cavall. I es va vestir des trage que li va donar i se'n va anar pel món» (la ploma era per avisar-lo en cas de necessitat). Es posà de criat a cal rei i va arribar a ser molt estimat pel rei, però la reina s'hi enamorà «i ella, la reina, com li va prendre cels, li va dir, perquè li feren mal, i agarra i li diu: / –Tinc una filla a una torre dins la mar, en secret, muda –i la reina, per fer-li mal, li va dir que aquell xic faria parlar an aquella muda. I com “paraula de rei no es pot tornar arrere”...». La demanà ajuda al padrí: «I ella amb sa pluma li va escriure, i li va dir que li enviara un cavall valent, que anara per dins s'èuia». Trobà la muda. Pel camí al palau la muda digué tres frases. Però «quan va arribar a casa li varen fer preguntats i no va parlar: / –¡L'ham de matar! / I ja estaven tots apareparats per matar-lo perque sa mudeta no parlava. I conque ell, a punt de matar-lo, li va dir an el rei que el deixara parlar, i el rei va dir: / –Sí –i li llig es paperets, i s'encara cap a ella». En llegir les frases, la muda les explicà i la reina va quedar descoberta. El rei condemnà a mort la reina i es casà amb la protagonista. (resum d'una versió no reproduïda | INF: Isabel Ripoll Molines. VES-12/1984. Veg. RT514**)

Annex 2

Sa muda

Era un poble de huit cases. Una dona tenia huit fills. En nàixer el novè no quedaven més padrins (« I no tenia padrins, perque no havia prou gent. Havia més xiquets que gent en el poble. / I claro, allà havia un uelet, era un flaret. / –¡Púes hala! ¿Qué farem? Púes vorem si es flaret mo la vol batejar. / I li ho varen dir. I aquell

⁵⁴⁵ Rient.

⁵⁴⁶ Amb to de plant.

⁵⁴⁷ Amb to de plant.

⁵⁴⁸ Amb to de plant.

flaret va dir, diu: /—Jo sí que la bateja, pero quan sarà fadrina me la teniu que donar»). La mare ho acceptà amb reserves («¡Aquella dona, tota deixona»). En fer-se «fadrineta» la dugueren al frare i visqué amb ell fins que es cansà i demanà anar pel món. Li demanà un vestit d'home, i el frare li donà també un cavall «molt valent» i una ploma «perque quant es vegea en apuros, pués li escriguera». Es posà de criat a cal rei i era molt estimat. La reina el pretenia («Conque se n'anaven a caçar amb el rei, se n'anaven pac ací i pac allà. I desvanits amb ell, contents. Pero la reina es va anemorar d'ell, d'aqueix xic (era xic, pero era xica). Es va anemorar d'ell i volia gitar-se amb ell. I ell, clar, era una xica, ¡veges com 'nava a gitar-se amb la reina! ¡Ohhhhhh!»). En ser rebutjada, la reina digué que el criat s'havia vantat de fer parlar la filla muda («Conque a la reina li va agarrar malíccia i porque la mataren pos li va dir an el rei: /—Mira qué m'ha dit *el* criat—tenien una filla allà a la mar, allà as capdedins de la mar, en un castell que havia—. Mos ha dit que farà parlar *la* muda, la xica [...]—i si no la fea parlar: paraula de rei... el mataria»). La protagonista demanà ajuda al padrí i li envià un cavall. Dugué la muda al palau i pel camí pronuncià tres frases. En arribar al palau ja no parlava. Quan estaven a punt d'executar-la («I quan ja anaven aqueixos emmascarats i això, endespués ell treu es paperet») la muda explicà les frases enigmàtiques. La reina quedà descoberta i el rei la manà matar i es casà amb la protagonista. (resum d'una versió no reproduïda | INF: Isabel Ripoll Molines. VEN-4/1/1996a. Veg. RT514**)

Annex 3 Sa muda

En un poble de huit cases vivia una dona que tenia huit fills. En nàixer el novè no trobava un padrí i li ho demanà a un frare. El frare acceptà a coindició que li donassen el fill. En ser gran donen la xiqueta al frare, amb qui visqué fins que demanà anar-se'n pel món. El padrí li donà un vestit d'home, una ploma, un cavall i un vestit d'home. La protagonista es posà de criat a cal rei i la reina la pretenia: « I claro, ell fogia, porque no volia anar amb ella, no volia: ella era xica. / Conque al rei, li va agarrar cels i [...] el volia matar, porque era es querido... Es pensava que era es querido de sa dona; porque com sa dona sempre anava darrera d'ell i el volia, i pac ací i pac allà, i el rei el volia matar. / I ell li va dir: /—No em mate. /—Pués si fas parlar sa mo filla que tinc muda a la mar—dins de la mar tenia un castell i tenia sa xica tancà allà—, pués no et mataré». La protagonista dugué la muda al palau i pel camí pronuncià tres frases. En arribar al palau primerament no parlava però finalment explicà les frases que havia dit i la protagonista demostrà la seua innocència. (resum d'una versió no reproduïda | INF: Isabel Ripoll Molines. VEN-27/8/2003. Veg. RT514**)

✻ CATALOGACIÓ

ATU 514**: *A Young Woman Disguised as a Man is Wooed by the Queen*. CAMARENA/CHEVALIER 514**: [La doncella disfrazada de varón y la reina calumniadora]. CARDIGOS/CORREIA 514**: *A afilhada de Santo António*. Cf. ORIOL/PUJOL, 2008. Altres classificacions: Aa/Th 881* (Grimalt/Guiscafrè, 2017); Aa/Th 884A (ORIOL/PUJOL, 2003); 577 + 884 (Aa/Th) (FABRE/LACROIX).

VERSIONS

RT514**: Sa muda. Annex 1: Sa muda. Annex 2: Sa muda. Annex 3: Sa muda.

COMENTARI

Motius:

N825.2: ancià ajudant.

K1837: dona disfressada amb vestits d'home.

K2111: la muller de Putifar.

H910: assignació de tasques per suggeriment.

N450: secrets escoltats.

Q241: adulteri castigat.

Per a aquest tipus hem seguit la catalogació ATU 514** en lloc de l'antiga adscripció 884A (Aa/Th); encara que té moltes similituds amb el grup de tipus 880-899, caracteritzat per Uther amb el subtítol de *Proofs of Fidelity and Innocence*, per la presència sobretot del motiu del transvestiment (K1837). En aquest cas el qüestionament de la innocència ve per una falsa acusació de forçament com a venjança pel rebuig davant una seducció amorosa (K2111). Aquest tipus ha estat ben documentat des de l'antiguitat, com ho demostren, el conte egipci d'*Els dos germans*,⁵⁴⁹ l'episodi bíblic de Josep i l'esposa de Putifar (*Gènesi*, 39, 6-23), les

⁵⁴⁹ Hem consultat l'edició de Parra (1998: 225-251).

històries gregues d'Hipòlit o Bel·lerofont, o diverses versions orientals.⁵⁵⁰ En aquesta darrera, la pena de mort és commutada per tasques difícils. Retrobem aquesta possibilitat, com ara, en la versió de l'annex 3, en què hi ha una sospita d'adulteri per part del rei, o en la versió extremeña recopilada per Espinosa (1946, I: núm. 146). En la nostra versió 514** (i annex 1 i 2), en canvi, la reacció de la reina al rebuig són uns falsos retrets d'unes bravates sobre l'escomesa de determinades accions molt dificultoses (com succeeix, p. ex., en les versions de Valor [«El patge saguntí»], 1964, I: 45-66 [Penàguila], o Alcover [«En Mirando»], *Aplec*, VII: 143-154). Una altra evolució del motiu seria la desaparició de la figura de la reina, com succeeix, per exemple, en la versió de Maspons [«L'estudiant del rei»] (2014, [1885]: núm. 93): aquí les acusacions procedeixen dels cortesans envejosos.

Un argument a favor de l'adscripció a aquest tipus, com assenyalen Camarena/Chevalier, és la presència d'elements meravellosos, com pot ser la figura de l'ajudant. En les nostres versions és un frare, suposadament ancià («allà havia un uelet, era un flaret», annex 2), en consonància amb altres versions en què s'arriba a identificar a un sant; com ara, sant Vicent Ferrer (Valor, 1964, I: 45-66), sant Pere (Espinosa, 1946, I: núm. 146) o sant Antoni (Cardigos/Correia, 2015, II: 257-263). La funció d'aquest personatge és facilitar l'assoliment de les accions que s'encarreguen al protagonista. En les versions precedents es redueix el nombre d'aquestes tasques a una sola: portar i fer parlar la filla muda (mampresa que retrobem en altres versions, al costat d'altres de paral·leles com fer parlar un monstre o un animal feréstec, com una serp).

És interessant així mateix la presència de l'element fràstic habitual en el gènere rondallístic «Paraula de rei no pot tornar arrere», que significa que 'un cap d'Estat ha de mantenir escrupolosament la paraula donada' (DCVB, s. v. *rei*, f. «Paraula de rei no pot mentir»). Aquesta màxima està també força documentada des d'antic, com per exemple en el passatge evangèlic del ball de Salomé (Marc, 6, 19 ; Lluc, 14, 11) o en la història de Tristany i Isolda («Selon les lois et le droit, tu ne gouverneras plus jamais ce royaume, parce que le prince qui se dément publiquement, et qui ne tient pas ses engagements et sa parole, ne doit jamais avoir ni pouvoir ni seigneurie sur des hommes valeureux»⁵⁵¹).

TIPUS 650A

ATU 650A: *Strong John*. ORIOL/PUJOL 850A: *En Pere catorze*. Cf. BELTRAN L. 78 [650A]. Veg. els comentaris en el tipus 301.

⁵⁵⁰ Espinosa (1947: 60-66) fa una anàlisi de les diferents versions antigues orientals i occidentals.

⁵⁵¹ Extracte del capítol 49 de la saga noruega de Tristany i Isolda, a partir de la versió: *Tristan et Iseut. Les poèmes français. La sage norroise*, París, Le livre de poche, Lettres gothiques, 1989, p. 588-589.

TIPUS 700

I

En Garabancito

Una volta era un xiquet que era xicutiu xicutiu com un cigronet. I sa mare el va enviar a sa tenda a dur un paperet de safrà. I se'n va anar, i s'home de sa tenda li dona es paperet de safrà i li va dir:

–Ves al·lerta, que està... –volien fer gotetes. I aquell xiquet se'n va anar pac a casa amb es paperet de safrà.

I en això comença a plovisnar, i veu una col i es va posar baix de sa col. Es va posar baix de sa col, i allà esperant que acabara de ploure.

Conque en això va una vaca per allà, ¡rum, rum, rum!, pega una mordassà a sa col, i es minja sa col i es Cigronet (en Garabancito). Pués, dins de sa panxeta, i avant.

I sa mare, es fa tard i no venia es xiquet. I se'n va i diu:

–¡Bueno! –i se'n va a sa tenda, diu–: Jo ha enviat es meu xiquet ací.

Diu:

–¡Ui!, ja fa rato que se n'ha anat amb un paperet de safrà.

Diu:

–¿Sí?, a casa no ha vengut.

I es xiquets que estaven juant per allà li varen dir, diu:

–Ja fa rato que estava per ací. Pero ha plogut, mosatros mo n'ham 'nat correquent i ell no sé qué s'ha fet. Troba que s'ha aparat baix d'aquella col.

I a aquella col no estava, diu:

–¡Ai!⁵⁵² Pos compta que se l'ha minjat... –com 'via sa vaca per allà–. ¡Ai!

I li diuen (bueno, açò ho dien...):⁵⁵³

–¡Garabancito!, ¿dónde estás?

I en Garabancito contestava:

–Dins de *la panxa del bou*,
que ni neva ni plou.⁵⁵⁴

–¿I a on està?

–Ai, ¿a on està? Pués diu que dins de sa panxa des bou, que ni neva ni plou.

Diu:

–¡Bueno! ¿I com ho farem?

Se'n van an el metge, o a persones que sabien fer donar llevats perque cagaren ses vaques. No sé quina cosa li varen donar a sa vaca, que sa vaca pués es va minjar allò i va cagar es Cigronet.⁵⁵⁵ I això és es quiento. | I ma mare dia: «I va eixir ¡tan brutet de merda!»⁵⁵⁶ I això és es quiento.

→INF: Josefa Molines Perles. Font: mare (Maria Perles Ripoll [1906]). VEN-10/1992A. A/V: veg. annex 1.

⁵⁵² Sorpresa.

⁵⁵³ Deu voler-se referir a l'ús del castellà en la frase que segueix.

⁵⁵⁴ Cantussejant.

⁵⁵⁵ Rient.

⁵⁵⁶ Rient.

II En Garbancito

Era un xiquet que li dien Garbancito, perque era xicotet, molt xicotet. | Era molt xicotíng; pero és que no m'enrecorda molt xicotíng era. Clar, devia ser molt menut. I sa mare li diu:

–Ves dus-li es recapte al pare, que està fent faena as bancal. |

I se'n va, caminet caminet, i de repent es posa a ploure. I es posa baix de una fulla de col.

I per allà pasturava un bou i va i se'l minja: sa fulla de col i an en Garbancito, tot pac a dins.

¡Clar!, es va fer de nit, ¡tots buscant en Garbancito!;⁵⁵⁷ i el quidraven:

–¡Garbancito!, ¿dónde estás?

I en Garbancito contestava:

–Dins de *la panxa del bou*,

que ni neva ni plou:

quan *el bou* cagarà

es Cigronet eixirà.⁵⁵⁸

I ja està. Quant es bou va cagar, es Cigronet va eixir, i tots contents.

→INF: Nazari Lledó Molines. VEN: 26/7/2019. FONT: mare (Josefa Molines Ripoll, 1940).

Annex En Garabancito

¡I vinga!, feen:

–¿Garabancito, dónde estás?

[...] I ell es Cigronet... (Perque ara diguem «Cigronet», pero...). I es xiquet contestava:

–Dins de *la panxa del bou*,

que ni neva ni plou.

I tornaven, ¡vinga! Hasta que varen saber que estava dins de sa panxa i el varen treure i avant. Això va passar. I quiento acabat, per *la ximenera* ha volat. ¿Qui ha eixit per dins? Es quatre gambosins.

(fragment / INF: Josefa Molines Perles. VEN-10/1992b. Veg. 700 I).

CATALOGACIÓ

ATU 700: *Thumbling*. ORIOL/PUJOL 700: *En Patufet*. CAMARENA/CHEVALIER 700: *Pulgarcito*. CARDIGOS/CORREIA 700: *O Bago (Grão) de Milho*. Cf. BELTRAN L. 79 [700].

VERSIONS

RT700 I En Garabancito. RT700 II En Garbancito.

COMENTARI

Adscriuim les versions precedents al tipus 700 perquè presenten diversos elements característics d'aquest tipus (seguint el catàleg Delarue/Tenèze: 700 *Pouçot*): I. A4 (l'heroi és molt petit, té un sobrenom que fa al·lusió a la alçada petita); II. B, C, C1, C4 (és enviat a dur el recapte del pare al camp, sorprès per la pluja, s'amaga davall una col i és menjat per una vaca), D, D1, D6 (dona a conèixer la seua presència amb una fórmula, ix de l'animal quan aquest defeca). Aquestes versions són força similars a les editades en Baldó *et al.* (2013 [1985]: 51-52 [la Vila Joiosa]), Vidal/Chaquet (1986: 23), Verge (1991: 195-196 [Rossell]), Gascó (1999: 91-94 [Beneixama]), Roig/Roig (1999: 67-68 [Callosa d'en Sarrià]), Roig/Roig (1999: 68-69 [la Nucia]), Cortés (2000: 61-62 [Higueruelas/Figueroles de Domenyo]), Bataller (2001: 36-38 [Gandia]) o Guardiola/Beltran (2005: 133-134 [Bolulla]) o Ivars (2010: 57-60 [Benissa]).

⁵⁵⁷ Amb èmfasi.

⁵⁵⁸ Cantussejant.

BELTRAN L. (2007: 616-617) es refereix a l'influx de la ràdio en la popularització d'aquest tipus. Pot detectar-se l'efecte d'aquest model amb la presència d'elements castellanitzants, com el mateix nom del protagonista: *Gar(a)bancito* (que en altres versions valencianes és adaptat, o no substituït per denominacions autòctones com *Patufet*, *Patarrufet*, *la Petuteta*...) o en determinades fórmules o cançons, com la pregunta «¿*Garbancito, dónde estás?*» (encara que s'hi atesten alhora fórmules en valencià que responen a un tradició autòctona, com la que expressa el protagonista per mostrar on està); o potser per la preferència d'uns determinats episodis i elements, com ara, l'episodi de l'enviament del xiquet a comprar safra (versió 700 I); tot i que no n'és exclusiu (com podem deduir de la seua aparició en versions com Maspons, 2014, II [1875]: núm. 66; Llorens, 2020: 517-523). Aquest episodi conviu amb el de l'enviament a dur el menjar al pare o el substitueix. En aquestes versions hi ha una conclusió del conte amb un episodi de tipus escatològic molt del gust del públic infantil (cf. 124, 140, 222, 310B, *440, 480).

Un model diferent és el que trobem, com ara, en les versions editades en Micó (2009: 103-106 [Bèlgida]), Valor, 1976, II, 356-368 [Bèlgida]), Bataller (1986: 60-61 [Vilallonga]), Verdú (2006: 89-96 [Gorga]), Verdú (2006: 159-163 [Santa Pola]) o Cortés (2007: 19-21 [Aras de los Olmos]), amb una trama més complexa quant al nombre d'episodis i d'elements, en què el protagonista s'enfronta a uns lladres.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 712

Santa Genoveva de Bramante

Això ha passat, ¿eh? Això era... Ara te ho contaré, ¡és molt bonico! ¡I sentimental!⁵⁵⁹ Era una xica que era de la família de *los Bramantes*, família acomodà. Ella tenia vint anys, ¡molt guapa!⁵⁶⁰ Molt guapa. I el conde Sigfredo es va anemorar d'ella i es varen casar. I es varen casar.

En es tres mesos d'estar casats s'*estalla* la guerra. I el conde Sigfredo, además de conde era melitar: el varen quidrar a la guerra. El varen quidrar a la guerra. I ella tenia una ama de companyia que li dien Gertrudis (s'ama de companyia de Genoveva de Bramante, la condessa). I ell tenia un maiordomo que li diuen Golo. Ell tenia un maiordomo que li diuen Golo (maiordomo, ¿tu ja saps lo que és?) [...].⁵⁶¹

I el conde, el varen quidrar a la guerra ¡i se'n va haver d'anar!⁵⁶² I li va dir a Golo:

–Mira, tu eres *l'encarregat* de tot *el* palàcio, domés vuic una cosa de tu: que cuides a Genovena. Que no li falta res del món. I que la tracten tota *la servidumbre como Dios manda*. I a Gertrudis, que és sa seua companyera, no li prives mai, ni de nit ni de dia, d'entrar ni eixir de sa seua habitació.

I ell, firme:

–Bé.

I el conde se'n va anar. Pero Genoveva estava embrassà de tres mesos, sa dona, de tres mesos. I se'n va anar. Se'n va anar.

Golo s'anemora de Genoveva, ¡totalment anemorat!⁵⁶³ De prompte la va tractar bé, pero después ja no la tractava bé de cap de manera.

I el conde Sigfredo s'escoltava lo que dia Golo. Ses cartes que li enviava a Genoveva, no li les donava. I ses que Genoveva li enviava al conde, tampoc. No lo les donava. I s'ama de companyia, de prompte la deixava entrar, pero después no. No la va deixar entrar. ¡Estava totalment anemorat de Genoveva! ¡Total! ¡Perdut!⁵⁶⁴ No sabia a on pegava, que *la servidumbre* es va donar cómpter de que ell estava anemorat amb Genoveva.

I tots es dies 'nava a suplicar-li que la volia i això. I ella li va dir ¡que no! ¡Que de cap de manera!⁵⁶⁵ Quant el vegia, s'horroritzava. Obria sa porta de s'habitació, i ella s'horroritzava. Li va dir ¡que no! ¡Que no anara! ¡Que no el volia! ¡Que ella volia el conde Sigfredo! ¡Que dins de ses entranyes d'ella duia un fill!⁵⁶⁶

I ell li escriu una carta al conde Sigfredo que havia tengut una criatura malformà i que això havia desaparegut. I el conde se ho va creure.

Diu:

–Pero, aixina i tot, tracta-la bé. Aixina i tot, tracta-la bé. I jo, quan tindrè un permís, ja anaré.

–Bé.

⁵⁵⁹ Amb èmfasi.

⁵⁶⁰ Amb èmfasi.

⁵⁶¹ Torna a expressar la informació referida la criada.

⁵⁶² Amb èmfasi.

⁵⁶³ Amb èmfasi.

⁵⁶⁴ Amb èmfasi.

⁵⁶⁵ Amb èmfasi.

⁵⁶⁶ Amb èmfasi.

No satisfet d'estar dins s'habitació, la tanca dins la presor del palàcio. Baix, a un sótano. I li donava pa i èuia. I en aqueix temps va estar nou mesos i es xiquet va nàixer dins de la presor. I ell li va posar un sac de palla. I quan va nàixer es xiquet, ella mateixa el va batejar i li va posar Desdichado, an es xiquet. Desdichado.

I avant. I el conde continuava amb la guerra. S'acabà la guerra i el conde ve. I lo primer que fa és vesitar a Genoveva. Pero Genoveva no estava.

Genoveva, Golo la va dur a dos pagats que la dugueren a un bosc que era d'ell, del conde Sigfredo, i que la mataren, i que no sabera res d'ella, i que li dugueren un dit o un trosset de llengua.

I la varen dur a un bosc, d'ell (un coto d'ell: era del conde Sigfredo aqueix coto). I quan varen 'plegar a *lo alto* des coto, un era pare de família i s'atre no. I es que era pare de família li va dir:

–Jo no la mata. Jo pensa en es meus fills.

I li va dir:

–Pués tenim orde de Golo que la tenim que sentenciar a mort.

Diu:

–¡No!

I ella li va dir an aquest que anava a favor d'ella: |

–Primer que em maten a mi. Jo no vui vore matar an es meu fillet. ¡Ai, jo no vui vore'l matar!

Enfín,⁵⁶⁷ varen entrar entre es dos una descursió, i aquest que estava a favor d'ella li diu:

–Et deixem en llibertat, pero mos tens que prométer que no entraràs mai a *la* ciudat i estaràs ací | –era un coto ¡molt bonico!⁵⁶⁸ Allà havia cabres monteres, cerves... Allà havia de tot.

Conque se'n van i maten un vitxo, amb sang, i apleguen al palàcio i Golo no els-a recibix. ¡No els-a recibix! ¡Els-a va dir que no els-a vegea més mai!⁵⁶⁹ I ells es varen vestir amb capeta de peligrins i se'n varen 'nar a pelegrinar pel món. |

Conque el conde al vore aquella calamitat que va passar, que li ho varen contar *la servidumbre* i tot, va posar a Golo an es sótano que estava ella no, en un atre sótano del palàcio, i el va tancar allà dins.

I ell, no li fea goig res. 'Naven a vesitar-lo, no li fea goig. 'Naven a dir-li coses, no li fea goig. Domés tenia Genoveva en es cap, i es xiquet.

Conque un dia varen 'nar uns amics ¡molt caçadors!,⁵⁷⁰ molt amics del conde, i li varen dir:

–Mira, Sigfredo, tu aqueixa vida no la pots dur. ¿Per qué no mo n'anem a fer una partida de caça a vore si això te s'envà, en *el* teu coto? Que... ja fa temps que allò... Haurà de tota classe d'animals i de tota classe...

–Pos sí que anarem.

Ell es va arreglar, ¡guapo!, tot el seu equipo, tota la seua companyia. I varen dur un reclam tots de a on s'encontraven, tocaven, i ja sabien a on estaven. I se'n varen anar.

Quan fea dos dies que estaven allà ell va vore saltar una [cerva], una [cerva] que saltava per aquelles penyes. I ell duia ulleres de llarga vista i tot l'equipo, i diu:

⁵⁶⁷ Pron. [em'fin], gal-licisme (veg. «Estudi» 2.2.11).

⁵⁶⁸ Amb èmfasi.

⁵⁶⁹ Amb èmfasi.

⁵⁷⁰ Amb èmfasi.

–Vaig a vore a on pega aqueixa [cerva] –i ell ‘nava derrere d’ella, derrere d’ella, derrere d’ella. I va vórer que pujava pac amunt i després baixava cap avall; pero ell, a la pista d’ella. Va vore que entrava a una cova. I ell, a sa pista de [sa cerva].

I allà va entrar a una cova i davant de sa cova havia una codolla (una codolla de àuia). I devora sa cova havia uns abetos. Uns abetos.

Ell baixa des cavall, nuga es cavall en es abetos que havia i va en direcció a on havia entrat [sa cerva] i de dins de sa cova ix una persona de l’Atre Món. Ella anava vestida ([sa cerva] li ho duia) amb pells d’animals que ella se ho arreglava perque fea set anys que estava allà. ¡Set! ¡Set anys que estava allà!⁵⁷¹

I es xiquet ‘nava en companyia de [sa cerva]: ja *brincava* per tot allò com si fora un ciervo. I ell entra dins sa cova i ix una persona, i ell li diu:

–*Si eres persona humana, sal a la claridad del día* –el conde li va dir això. I el va conèixer:

–*Sigfredo, querido esposo mío. Soy tu esposa Genoveva, aquella que tu sentenciastes a muerte. Pero Dios lo sabe y no se: inocente soy.*

–*¿De tan honda sepultura vienes a acusarme de tan sangriento crimen? Dame tu mano y llévame contigo a la sepultura, que yo no quiero vivir.*

Diu:

–*No, Sigfredo, querido esposo mío. Soy en realidad tu esposa Genoveva. Aquella que Golo la sentenció a muerte.*

–*Pués dame tu mano* –i li la va donar. I va vore sí que era ¡en realitat! ¡en realitat!⁵⁷² que era sa dona.

I diu es xiquet:

–*¡Mamá!, ¿éste es el hombre que tú dices que...?* –ell no sabia qué eren es hòmens–
. *¿Éste es el hombre que tú dices que nos quería matar?*

Diu:

–*No –era un retrato del conde Sigfredo. Dice–: Es tu padre. Es tu padre. [...]*⁵⁷³

I son pare duia de tot dins de un macuto i va treure èuia, va treure de tot, i no sabia on estava. I li va donar beure an es xiquet.

I quan es xiquet va pendre es got aixina es va vórer dins des got: es xiquet es va vore dins des got, diu:

–*¡Hay otro condesito Sigfredo!* –no havia begut mai amb got. Bevien allà dins de sa codolla. Havia una espècie de *calabassa* i Genoveva en va netejar dos, i d’aquelles trossos de *calabassa* va fer gots i bevien. I de sa cerva s’alimentaven. Sa cerva, tots es dies l’ordenyava i s’alimentaven.

I entonces el conde Sigfredo va tocar sa trompeta i va donar un reclam que allà havia presa. I varen abaixar es caçadors d’ell i varen vore l’assamblea. Varen vore lo que havia: aquella persona de set anys dins de una cova.⁵⁷⁴

I en seguideta varen donar orde. Després ‘naven amb uns cavalls (pero lo que anava demunt no eren albardes, es dia «una calessa»: es dia «una calessa», lo que anava demunt). I en seguideta li varen dur roba de condesa, i ella no sa la va voler posar. Ella diu:

–*Yo quiero ropa humilde* –que volia roba *humilde*–. *Pero el ciervo no lo dejo*, perque sa *cierva* mos ha salvat la vida i mos ha donat gran companyia.

⁵⁷¹ Amb èmfasi.

⁵⁷² Amb èmfasi.

⁵⁷³ Ometem una part de diàlegs irrellevants per a l’estricta trama d’aquest relat (veg. «Introducció» 5.4.2).

⁵⁷⁴ Amb to solemne.

Diu:

–No. *El ciervo no se dejará.*

Enfín,⁵⁷⁵ va vindre des poble d'ella tot ben arreglats i tot l'equipo de caça i tots. I ella anava en calessa. El conde Sigfredo, derrere; i ella devant, i es xiquet, i sa *cierva* en una calessa especial.

I varen aplegar an es poble del conde. I ell diu:

–¿*Qué quieres de Golo?*

Diu:

–*No quiero verlo; pero no lo mates. Déjalo en libertad. No lo quiero ver.*

→INF: Maria Berta Molines Molines. VEN-4/1/1996. NOTA: Aquesta versió té una font escrita procedent del mitjà de la literatura de canya i cordell (veg. «Estudi» 1.3.2).

Annex

Santa Genoveva de Bramante

«Genoveva era una xica que *tinia* vint anys i era de la família de *los Bramantes*. I es va casar amb el conde Sigfredo, *melitar* de categoria i ric poderós». Al poc temps de casats esclata la guerra i el comte és enviat a cridar. El comte prohibeix al majordom Golo que entre a la cambra de la comtessa. La comtessa, que està embarassada de pocs mesos, es queda amb una dama de companyia (Isabel).

El majordom està enamorat de la comtessa d'una manera malaltissa: l'assetjava i interceptava la seua correspondència amb el comte («Ell li escrivia tots es dies dos cartes, pero ella no en recibia cap: Golo no li'ls-a donava, ni ses d'ella ni ses d'ell. I per fi, tant li va *soplicar* a Genoveva i tant li va *soplicar*, que ella li va dir que no li dugueren minjar, que no li dugueren res, que ella de Golo no volia saber res, ella volia el conde Sigfredo, *su marido y su queridísimo marido*; no en volia atra. ¿I per que no li donava ses cartes? ¿Per quin sentit no li'ls-a donava? No li'ls-a donava»). En els seu plans de pressió, Golo fa empresonar la comtessa i impedeix que tinga contacte amb la dama de companyia («I Isabel, sa companyera, per una finestreta que havia, li donava pa i li donava coses i li donava de tot; pero ell ho va tancar tot, que no s'acostaren allà a on estava Genoveva de Bramante. I un dia li diu: / –Entonces, ¿tu et resistixes? / Diu: / –Jo, sí. / Diu: / –Pués et va la vida. / Diu: / –Pués la vida. No importa»).

Golo mana a uns guardians («dos guardians des gerdins i per fora, que a un li dien Rodrigo i a s'atre li dien Recaredo») que s'enduguen la comtessa i que la maten. En arribar el moment, la comtessa demana que no maten el fill (que havia tingut dins la presó, de nom Desdichado). Senten compassió i la deixen viva amb la condició de no anar «més mai a poblat».

«I se'n van i la deixen a alta nit dins d'allà, i ella diu: / –¿Haurà alguna cova... –era un desert, ¡graaaaaaaaaan!⁵⁷⁶ –una cova o algo? / I va vore aixina un *resplandor* de uns ulls, diu: / –Jo estic perduda d'una manera i perduda de s'atra, *vui seguir jo aquestos ulls de qui són i a on estan*. / Ella va seguint, seguint, i en penyals⁵⁷⁷ que havien de *bajar* i pujar, i anava derrere d'aqueixos ulls. I aqueixos ulls era una *cierva* que estava en una cova. I devant de sa cova havia una codolla i a aqueixa codolla havia un magraner i un *platanero*, i una perera, i havia una carabassera. I sa cerva havia tengut un *cervatillo* i es *cervatillo* no vivia, i tenia uns braguers aixina [*gest*].⁵⁷⁸ I Genoveva va provar de *esmonyir*-la i sa cerva es va *dixar esmonyir*. Pero com no tenien gots, ella va pensar de collir una carabasseteta, *trencar-la*, *fer-la ben neta* (eren carabassetes de dos colls) i que servira de plat i d'aliment. / I sa cerva es *dixava esmonyir*. I sa cerva estava contenta (no se ho podia acabar). 'Nava i duia un manoll de fenàs, a sa boca, perque ells es gitaren. /

I allà va estar. I es xiquet, *pués fent-se fadrí i avant*. Va estar sis anys per aqueix món. Sis anys. Fent-se fadrí i de tot. Es xiquet no coneixia atra cosa. / I ella va caure ¡molt malalta! Es va fer, ¡molt malalta!⁵⁷⁹ I ella li va dir: / –Desdichado, si jo em muic... –(ell això no ho sabia), diu-. Si jo em muic no abandones sa cerva, tu ves en direcció des sol, i pregunta pel conde Sigfredo, que tots et donaran raó. / Diu: –*Yo no quiero que te vayas. Yo no quiero...* / Diu: / –*Pero lo tienes que saber*. Jo te ho escriuré, i tu sempre ves en direcció des sol».

⁵⁷⁵ Pron. [am'fin].

⁵⁷⁶ Amb èmfasi. Amb to ponderatiu.

⁵⁷⁷ Amb èmfasi.

⁵⁷⁸ Amb les mans n'indica la inflor.

⁵⁷⁹ Amb èmfasi. Amb to ponderatiu.

En tornar el comte a casa viu en la desesperació, sense eixir del palau i recorrent els llocs on havia estat la seua dona («Ell només entrava dins des quarto d'ella, entrava i eixia, i a la nit es clavava a la presó, allà que havia estat»). Els amics el convencen d'anar de cacera («I ell agarra es seu cavall gris, amb una clenxa que li aplegava pac avall, i caminant, caminant, caminant, caminant, veu sa cervà). Segueix el rastre de la cervà i encontra la dona. S'adreça a ella com si es tractara d'una aparició. Ella es dona a conèixer i li retreu la sentència a mort i finalment l'abraça («I a l'últim el va convèncer i la va abraçar. Duia una pell de *corso*, que sa roba ja se li havia esgarrat, i sa cierva els-a va dur una pell i es varen fer un forat dins sa pell i la duien, es xiquet i ella»). Li presenta el fill. El pare els ofereix aigua amb un got i el fill en el reflex seu reconeix el pare. El comte mana que li duguen roba nova i la rentaren («I en seguideta va fer un reclam. Varen acudir i varen enviar an el poble que Genoveva havia aparegut. Que li dugueren robes, que li dugueren una peluquera i que la vestiren com a condessa que era. I aixina ho varen fer»). Genoveva demana que la cervà puga anar al palau i en arribar perdona els culpables («Jo perdona a tots, pero no els-a vull vore»).

(resum d'una versió no reproduïda | INF: M. Berta Molines Molines. VEN-10/7/2003. Veg. RT712)

CATALOGACIÓ

ATU 712: *Crescentia*. CAMARENA/CHEVALIER 712: *Crescencia*. HERNÁNDEZ 712: *El criado traidor*.
Altres catalogacions: ATU 706: *The Maiden Without Hands* (DELARUE/TENÈZE, FABRE/LACROIX).

VERSIONS

RT712 Santa Genoveva de Bramante. Annex 1: Santa Genoveva de Bramante.

COMENTARI

La història de Genoveva de Brabant ha estat catalogada amb el tipus 712 (*Crescentia*), argument força paral·lel pel que fa al tema de l'esposa calumniada, acusada d'adulteri (K2110.1, K2112) i el motiu del cunyat intrigant (K2211.1), figura substituïda pel majordom. El tipus té com a precedent literari la història llegendaria de *Crescentia*, emperadriu de Roma, documentada per primera vegada en el *Kaiserchronik*, col·lecció alemanya del segle XII de relats de l'antiguitat.

Així mateix ha estat assimilada al tipus 706 (*The Maiden without Hands*) per la presència, per una banda, del motiu de l'esposa calumniada a través d'una carta falsificada (K2117), tot i que en les nostres versions aquest episodi no es desenvolupa de manera explícita i s'ha de sobreentendre a partir dels retrets de l'esposa. I, per altra, per tenir el motiu de l'abandonament de l'esposa i els fills en un bosc (S441), encara que l'abandó siga una conseqüència positiva del criat compassiu que no compleix l'ordre d'assassinar l'ama (K512). Delarue/Tenèze (1964: 631) i Fabre/Lacroix (1973, II: 98) es refereixen a les versions medievals d'aquest tipus en textos literaris medievals, que tingueren una enorme expansió en la literatura de canya i cordell.

Aquest és el cas també de la història de Genoveva de Brabant, que es va difondre inicialment com una llegenda piadosa i que també es popularitzà a través d'aquest tipus de literatura, com podem constatar a través de la informant de la nostra versió, que l'aprengué d'un *paperet* –plec o plagueta de cordell– que comprà d'uns cecs (veg. «Estudi» 1.3.2). Per tant, no és estrany l'apel·latiu de *santa* que s'atribueix en aquesta versió a la protagonista, que devia respondre al títol de la versió escrita en què la informant aprengué la rondalla. No disposem del text original, encara que hem pogut consultar la versió en forma de plec que edità (resumida) García de Diego (1972: 342-343) *Historia de la virtuosa y penitente Santa Genoveva, princesa de Brabante*. Amb aquest text coincideix quant a la consideració d'història hagiogràfica de l'argument, però hi ha grans diferències en els episodis finals, que remarquen l'aspecte pietós amb la mort de l'heroïna i el retir del comte i el fill a fer vida eremítica. Més similituds podem trobar, en canvi, amb la versió novel·lística de Christoph von Schmid (1810), de la qual hem consultat una versió facsímil de la traducció espanyola de 1866 (Schmid, 2010). Amb aquesta darrera edició coincideix amb diversos detalls com la carabassa com a matèria primera amb què es fabriquen diversos atifells, l'episodi del reflex en la imatge en el vidre amb què el fill es confon amb el pare, els sicaris errant com a pelegrins, el nom de fill (*Desdichado*)⁵⁸⁰ o diverses citacions textuales de frases importants del diàleg, com ara, «*Si eres persona*

⁵⁸⁰ En canvi, els noms dels criats (*Gertrudis / Isabel, Rodrigo, Recaredo*) són una aportació personal de la nostra informant.

humana –gritó–, sal y muéstrate a la claridad del día» (Schmid, 2010: 134) o l'expressió «*vivo retrato*» (Schmid, 2010: 139). En canvi no hi ha els detalls de l'anell que la mare ofereix al fill com a prova de paternitat o el collar ni de la carta que ofereix a la criada com a prova d'innocència.

És interessant el motiu de la cerva com a personatge ajudant (B443.1), que forneix aliment i atencions diverses a la protagonista. Aquest figura ens remet a altres històries hagiogràfiques com la vida de sant Gil de la *Llegenda daurada*,⁵⁸¹ tot i que el referent és més antic, el retrobem, per exemple, en la mitologia, amb la història de Tèlef, fill d'Hèracles, alimentat per una cerva (Grimal, 1989: 102), episodi que es repeteix en la biografia mítica del rei tartèssic Habis, i s'associa a la figura de la cerva com a animal sagrat entre diversos pobles de l'antiguitat, com ara, entre els lusitans, com pot veure's amb la història de la cerva regalada a Sertori per un lusità, a qui hom atribuïa poders adivinatoris.⁵⁸² El motiu pot tenir variants amb altres animals cabra, lloba...

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

⁵⁸¹ Seguim la versió de Voragine (1994: 563-565).

⁵⁸² Blázquez, 1991: 42-43; Ramos, 2017: 43-44.

TIPUS 720

I

En Peret i la Margariteta

Era dos germanets i estaven en el camp. [...] Sa mare també⁵⁸³ els-a va enviar, a dur èuia i:

–Es que vindrà més prompte –diu–, li donaré una cosa.

Se li assolta s'espardenya.

–¡Peret, espere'm!

Diu:

–¡No, no!, que jo vui sa cosa que la mare mos té que donar.

I hala, se li fa⁵⁸⁴ s'espardenyeta també:

–¡Margariteta, espere'm!

Diu:

–¡No, no, que tu antes no m'has esperat! –diu– ¡I jo ara vuic anar!

En resumidas cuentas, que dos o tres voltes aixina i arriba primer en Peret allà.

–Pués ara ves i baixa *el* cabilotet i *l'*estraleta –li fa posar es capet, i sa mateixa mare fa, ¡pam!, li talla es cap.

I tots es dies li posava racapte a son pare de sa carneta d'en Peret.

–¡I en Peret?

–Ai, mira. Se n'ha anat no sé on, i mira, i no ve.

¡Bueno!, i anava tirant tots es ossets al ras. I quan menos se'n recorden, en es pocs dies, ix una perera que tenia en Peret as capdemunt, i carregà de peres.

‘Nava la Marieta:

–¡Peret!, ¡tire'm una pereta! –i ell, sa millor.

‘Nava son pare:

–¡Peret!, ¡tire'm una pereta! –i ell, sa més roín.

‘Nava sa mare:

–¡Ai, tira-me-la a mi!

I ell li cantava:

–Ma mare m'ha bollit

i mon pare m'ha minjat;

i *la* meua Margariteta

m'ha vollgut i m'ha estimat.⁵⁸⁵

I tots es dies ‘naven aixina. I ja està. I quènto enfora, fes-te ben enfora. I quènto endins, fes-te ben endins.

→INF: Margarita Soliveres Ripoll. VEN-3/1992. NOTA: Es tracta d'una versió abreujada.

II

En Peret i la Margaliteta

Una volta era un xiquet que li dien Peret i una xiqueta i una xiqueta que li dien Margariteta (i mosatros amb sa boca uberta). I sa mare los va dir:

–Aneu a dur una canterelleta d'auia. I es que més prompte aplegarà, li donaré una cosa.

⁵⁸³ La informant contà aquest conte a continuació de la versió 1291D.

⁵⁸⁴ *Fer* ‘desnugar’.

⁵⁸⁵ Cantant.

I varen ‘nar a omplir sa canterelleta. I an en Peret se li va desnigar s’espardenyeta
i:

–¡Margaliteta, espere’m!⁵⁸⁶

Diu:

–¡No, no, que la mare em donarà sa cosa a mi!

–¡Espere’m! ¡Espere’m!

–¡No, no, que la mare em donarà sa cosa a mi!

I avant, i se’n va anar. Pero después se li va deslligar es brialet a la Margariteta i en Peret no la va esperar:

–¡Peret, espere’m!

–¡No, no, que tu no m’has esperat antes i la mare em donarà sa cosa a mi!

I va aplegar. | Va dur sa canterelleta [...], i sa mare li va dir:

–Posa es cap aquí, que caurà l’estraleta [...] –el varen matar i el varen bollir. |⁵⁸⁷

Después va vindre ella i va preguntar:

–¿I en Peret?

Diu:

–En Peret s’ha perdut –diu–. Ara t’enduràs aquest cabasset i te’n vas a buscar-lo | –i la Margaliteta agarra es cabasset, a dur-li es ‘morzar a son pare, que estava a tal puesto, treballava.

I se n’anava plorant i cridant en Peret, i en Peret no eixia. I avant. I li va dur allò, li va dur s’esmorzar, i la Margaliteta plorant. I antes d’aplegar allà va encontrar una ueleta, que diu que era la Mare de Déu, i li va dir:

–¿Per qué plores?⁵⁸⁸

Diu:

–Ah, porque ha perdut *el* meu Peret. I jo el *busque* i vui trobar-lo. I no ix.

Diu:

–¿Pués tu vols trobar-lo?

Diu:

–Sí.

Diu:

–Pués quan ton pare haja acabat d’esmorzar, tots es ossets que ton pare tira, replega-los i planta-los dins de una maceta. Dalt de *la terrassa*, dins de una maceta. I rega-los. I voràs com en Peret ix.

I aquella xiqueta, pués això ho va fer, i tots es dies plorant plorant. Diu:

–Tu, tots es dies rega-los. Tots es dies.

I plorant plorant, i tots es dies dalt amb sa maceta. I en Peret no eixia. I a l’últim va eixir en Peret. Va vore un ditet:

–¡Ai, un *dedico*!

Al sendemà:

–¡Ai, una maneta!

Al sendespús-demà;

–¡Dos manetes!

I acade dia, cade dia, un poquet i quant es va enrecordar en Peret estava demunt sa maceta amb una cistelleta de flors i una de *caramelos*. I la Margariteta quan va pujar, ¡ai, que alegria! ¡Ai, que alegria!⁵⁸⁹

Diu:

⁵⁸⁶ Amb to planyívol en les frases de petició d’ajut dels germans.

⁵⁸⁷ La informant ometé l’episodi del crim. El restituïrem en la mateixa entrevista.

⁵⁸⁸ La informant ho diu primer en castellà i després ho rectifica.

⁵⁸⁹ Amb èmfasi.

–¡Ai, mamá, mamá! –puja sa mare, puja son pare, pugen tots.

–¡Ai! *¿Me darás dulces y caramelos a mí?*

Diu:

–*No, porque tú me matastes.*

Después son pare:

–*¿Y a mí?*

–*No, porque tú me comistes.*

–*¿Y a mí?* –la Margaliteta.

Diu:

–*A ti te lo doy todo, porque ni me matastes ni me comistes y me distes mucho amor.*

Li va donar sa maneta a sa maceta i va baixar.

→INF: Carme Soliveres Sifre. FONT: Caridad De Orruma Ortiz. VEN-5/3/1997. NOTA: Aquesta versió no pertany a la tradició familiar de la informant. La incorporà al seu repertori sent petita, de sentir-la contar a una dona originària de Cartagena que vivia a Tàrbena. Amb tot, la informant no desconeixia la versió apresada en el context familiar (veg. annex 2, comentari).

Annex 1

En Peret i la Margaliteta

«Eren un matrimoni i tenien sa xiqueta i es xiquet: la Margaliteta i en Peret. I en Peret era un xiquet aixina més entremetent, més deixò». La mare diu que donarà una cosa a qui tornarà abans de dur aigua. Pel camí no s'esperen quan se'ls deslliga l'espardenya. Arriba primer el xiquet i la mare el mata i el guisa per a donar de recapte al pare. Dels ossos llançats al ras naix una perera amb el xiquet al capdamunt («I va eixir una perera. De tirar es ossets allà, va i xir una perera carregà de peres»). Li demanen una pera la mare, el pare i la germana, però només en dona a la germana. Finalment el xiquet canta una cançó al·lusiva al tracte rebut per cada membre de la família.

(resum d'una versió no reproduïda | INF: Margarita Soliveres. VEN-15/9/2001. Veg. RT720 i)

Annex 2

En Peret i la Margaliteta

Una mare té dos fills (en Peret, la Margaliteta), un dia promet que donarà una cosa a qui tornarà abans de dur «una canterelleta» d'aigua. Pel camí no s'esperen quan se'ls deslliga l'espardenya (a ell) i el brial (a ella). Arriba abans el xiquet i la mare el mata i el guisa.⁵⁹⁰ «I es ossets varen tirar-los as corral (com an es corral antes parava tot: àuia, brutea...), i va i xir una perereta amb en Peret dalt de sa perereta». Tots els membres de la família es presenten davant en Peret demanant una pera, però només en dona a la germana («I no lo'n va voler donar, cap de pereta. I a la Margaliteta li va donar sa pereta»). El protagonista canta una cançó al·lusiva al tracte rebut per cada u: «Ma mare m'ha bollit, / i mon pare m'ha minjat, / la meua Margaliteta, / m'ha viuigut i m'ha estimat».

(resum d'una versió incompleta no reproduïda | INF: Carme Soliveres Sifre. FONT: pare (Joan Soliveres Monjo, **). VEN-5/3/1997. Cf. Veg. RT720 ii)

Annex 3

En Peret i la Margaliteta

Els-a va enviar a dur no-se-qué sa mare. I en Peret, com no li ho va dur, [sa mare] amb es bigalot i s'estraleta li va tallar es coll. I li va fer un catxupando a son pare i li'l va dur.

I ella, sa Margaliteta, tots es ossets que va replegar, els-a va sembrar, i va eixir una perereta amb en Peret dalt.

I después va anar [sa mare]:

–Peret, ¿em donaràs una pereta?

–La més podrideta que haurà a la perereta.

I:

⁵⁹⁰ La informant assegurà que el seu pare en les seues execucions de la rondalla ometia l'episodi del crim, perquè no el considerava adequat per a un destinatari infantil. Afirmà que va aprendre'l d'altres fonts.

–Ma mare m’ha bollit,
I mon pare m’ha minjat,
i la meua Margaliteta
m’ha vuigut i m’ha estimat.⁵⁹¹

I després va anar la Margaliteta i:
–Sa més bona que hauria a la perereta.⁵⁹²
I atravolta aqueixa cançoneta:

–Ma mare m’ha bollit,
I mon pare m’ha minjat,
i la meua Margaliteta
m’ha vuigut i m’ha estimat.⁵⁹³

(*versió incompleta* | INF: Isabel Ripoll Molines. FONT: mare (Isabel Molines Mascaró). VEN-8 /4/2005)

Annex 4

En Peret i la Margarideta

Una madrastra té dos fillastres (en Peret, la Margarideta), un dia promet que donaria una cosa a qui tornàs abans de dur «una canterelleta» d’aigua. Pel camí no s’esperen quan se’ls deslliga l’espardenya (a ell) i el brial (a ella). Arriba a casa abans el xiquet i la madrastra el mata («–Ves baixa es cabiló i s’estral. / Quan baixa es cabiló i s’estral, diu sa mare: / –Posa es cap en es cabiló»),⁵⁹⁴ perquè no els tenia estima («Sa madastra no els volia gens i per això los volia matar»). A continuació «el va bollir i va fer es dinar». El pare es menjà el dinar i la xiqueta arplegà els ossets que havien llançat al corral i en va fer una flauteta. La flauta tocava una cançó que anomenava els membres de la família: «Ma mare m’ha bollit, / i mon pare m’ha minjat, / i sa meua Margarideta, / m’ha vullgut i m’ha estimat».

(*resum d’una versió no reproduïda* | INF: Clementina Soliveres Sifre. VES-e/1980)

Annex 5

En Peret i la Margarideta

La Margarideta colgà els ossets del germà en un cossioli i en va eixir una perera amb el xiquet al capdamunt. Els membres de la casa es presentaren a demanar una pera en episodis diferents.

[La mare:]

«–Peret, ¿em dones una pereta?»

–No, no, que tu m’has bollit».

[El pare:]

«–Peret, ¿em dones una pereta?»

–No, no, que tu m’has menjat».

[La germana:]

«–Peret, ¿em dones una pereta?»

–Sí, sí, la més boneta, que tu m’has vullgut i m’has estimat».

(*resum l’episodi final d’una versió no reproduïda* | INF: Clementina Soliveres Sifre. VES-e/1980)

Annex 6

En Peret i la Margarideta

Dalt de la perera va eixir en Peret tocant amb una flauteta una cançó en què retreia el comportament dels membres de la família: «Ma mare m’ha bollit, / i mon pare m’ha minjat, / i sa meua Margarideta, / m’ha vullgut i m’ha estimat».

(*resum l’episodi final d’una versió no reproduïda* | INF: Clementina Soliveres Sifre. VES-e/1980)

⁵⁹¹ Cantant.

⁵⁹² Variant de la mateixa informant: «La més bona que haurà a la perereta» (VEN-6/1/2003).

⁵⁹³ Cantant.

⁵⁹⁴ La informant assegurarà que el pare en les seues execucions de la rondalla ometia l’episodi del crim, perquè no el considerava adequat per a un destinatari infantil. L’aprenqué d’altres fonts.

Annex 7

En Peret i la Margarideta

La germana sembla els ossos en un cossioll i el germà ix a poc a poc: una mà, un braç... Finalment bota del cossioll.

(resum l'episodi final d'una versió no reproduïda | INF: *Clementina Soliveres Sifre. VES-e/1980*)

CATALOGACIÓ

ATU 720: *The Juniper Three*. ORIOL/PUJOL 720: «*La mare m'ha matat, el pare m'ha menjat i la germaneta m'ha plorat*». CAMARENA/CHEVALIER 720: «*Mi madre me ha matado, mi padre me ha comido*». Cardigos/Correia 720: *Minha mãe me matou, meu pai me comeu (o zimbro)*. Cf. BELTRAN L. 83 [720].

VERSIONS

RT720 I En Peret i la Margariteta. RT720 II En Peret i la Margaliteta. Annex 1: En Peret i la Margariteta. Annex 2: En Peret i la Margaliteta. Annex 3: En Peret i la Margaliteta. Annex 4: En Peret i la Margarideta. Annex 5: En Peret i la Margarideta. Annex 6: En Peret i la Margarideta. Annex 7: En Peret i la Margarideta.

COMENTARI

Beltran L. (2007: 619-620) resalta la gran popularitat que havia tingut aquesta rondalla en la tradició valenciana, a partir de les conclusions de González Caturla (1985: 34) i Bataller (1999: 126-128). Aquest darrer explica que una de les possibles causes de la seua major supervivència és la senzillesa argumentativa, l'extensió reduïda i l'argument «rar i original: el sacrifici del xiquet, que serveix d'aliment per a son pare i que, sense explicar-se com, resuscita». Al País Valencià sol reconèixer-se aquest tipus pel nom dels protagonistes, diferents segons comarques o localitats: *Peret i Margariteta*, *Peret i Marieta*, *Peret i Catalineta*, *Peret i Pereta*, *Pepet i Pepeta*... Ha estat molt ben documentat en les recopilacions folklorístiques valencianes (p. ex., Salvà, 1988: 222; Micó, 2009: 109-110 [Bèlgida]; Escuder, 1983: 123-124; Bernabeu, 1984: 239-240 [Castalla]; Baldó *et al.*, 2013 [1985]: 15-17 [la Vila Joiosa]; González Caturla, 1985: 31-34 [Sant Joan d'Alacant, Mutxamel]; Bataller, 1986: 56-58 [Marxuquera]; Diéguez *et al.*, 1999: 13-16; Lanuza/Salvador/López, 1989, I: 149-151 [la Vila Joiosa]; Lanuza/Salvador/López, 1989, I: 149-151 [Altea]; Lanuza/Salvador/López, 1989, II: 19-25 [Murla-Benissa]; Roig/Roig, 1999: 135 [Benifato]; Roig-Roig, 1999: 136-137 [la Nucia]; Quirant, 2001: 63-67 [Sant Vicent del Raspeig]; Carrillo, 2004: 71-73 [la Romana]; Guardiola/Beltran, 2005: 141-142, 142 [Bolulla]; Monjo, 2006a: 125 [Guardamar del Segura]; Verdú, 2006: 55-61 [Castalla]; BELTRAN L., 2007: 271 [València], Canop [la Vila Joiosa]).⁵⁹⁵

Tanmateix, tot i la indubtable pervivència en la memòria col·lectiva («aqueix quènto era molt guapet: tots es xiquets el sabíem»),⁵⁹⁶ no ha estat un tipus que hàgem pogut documentar en la nostra recerca amb gaires versions. Intuïm un efecte de la censura que hi haja pogut haver darrerament sobre aquesta rondalla, possiblement considerada com a poc edificant per contenir diversos elements immorals des del punt de vista racional com l'infanticidi o el canibalisme. Pot intuir-se l'arrelament antic que havia tingut l'argument per la diversitat de variants que hi havia, per exemple, quant a la resolució de la trama (com podem veure en els episodis finals documentats en les versions 720 I i 720 II i en les annexos). És interessant la versió de l'annex 4 per la presència dels motius de la reencarnació en un instrument musical –en aquest cas una flauta fabricada amb ossos– (E632) i de l'instrument musical que parla (D1610.34), que són més habituals en el tipus 780.

En l'anàlisi de les nostres versions fem servir la descomposició en episodis i elements de CARDIGOS/CORREIA. 720 I: I. (a), (b) (c) (la mare mata el fill, promesa d'oferir un present a qui arribarà primer a casa, arriba primer el fill i és mort i cuinat); II. (a¹) (la xiqueta soterra els ossos [davall un taronger]), (b) (aparició del germà viu); III. (a), (c) (el pare i la mare demanen una [taronja], el xiquet els retreu el comportament). 720 II: I. (a), (b) (c); II. (a) (la xiqueta encontra una velleta), (a¹), (b); III. (a), (c).

⁵⁹⁵ Consulta en línia: <<http://rondalles.canpop.org/fitxa.php?id=3867>> [4/12/2021].

⁵⁹⁶ Comentari de la informant Margarita Soliveres Ripoll (VEN-e/1992).

La versió 720 II és un exemple d'incorporació al repertori familiar de diversos elements de procedència externa que tenim confirmada per la mateixa informant a Cartagena (i ho posen d'evidència determinades formes dialectals en castellà com *dedico*) que suposen una tipologia original dins del context local, com veurem. Un element particular d'aquesta versió és la presència del motiu de la velleta ajudant (N825.3), absent en les altres versions locals, en què la iniciativa de colgar els ossos prové de la mateixa xiqueta (no sol ser habitual en altres versions valencianes la figura de l'ajudant, encara que està documentada, assimilada a la Mare de Déu o al Nostre Senyor; veg. p. ex., Lanuza/Salvador/López, 1989, II: 19-25, 149-150; Verdú, 2006: 55-61). També és diferent el detall que els ossos siguen soterrats en un cossiòl, i que la resurrecció tinga una progressió similar al naixement d'una planta (cf. E631.5). Retrobem aquesta característica, p. ex., en les versions recopilades a Cartagena per Sánchez (2010: núm. 61, 61a). Un altre element original és el fet que el protagonista oferisca llepolies quan apareix resuscitat; en les altres versions locals i en la majoria de les valencians sol presentar-se dalt d'una perera i ofereix peres, possiblement per la identificació homofònica amb el nom del xiquet (*Peret*). El detall de l'ofertament de llepolies és present, en efecte, en la majoria de versions murcianes (veg., p. ex., Hernández, 2013: 123-124; Carreño *et al.*, 1992: 255-257; Sánchez, 2010: núm. 61, 61a). Amb tot, encara que el detall de l'ofertament de peres siga força general en les versions valencianes, es documenten altres variants, com ara, dàtils (Monjo, 2006a: 125 [Guardamar del Segura]) o taronges (Verdú, 2006: 55-61 [Castalla]). S'aprecia el paral·lelisme del detall del soterrament en un cossiòl –i no en un corral, femer o camp, com en la majoria de versions valencianes– en les versions dels annexos 5 i 7.

El personatge antagonista en la majoria de les versions locals és representat per la mateixa mare; encara que també està documentada la figura de la madrastra (annex 4) (motiu S31), com figura en l'explicació model d'Uther. En les versions valencianes pot comprovar-se que aquest paper pot estar representat diversament per la mare, per l'àvia o per la madrastra.

És destacable en les versions d'aquest conte tipus la riquesa d'elements formulístics, com el diàleg de l'episodi final del protagonista amb els pares i la germana (veg., p. ex., 720 I i annex 3 i 5, generalment acompanyat per una cançó o substituït (veg., p. ex., 720 i, annex 1, 2, 3, 4 i 6). En altres versions valencianes hi ha un diàleg formulístic en el moment que el xiquet es despulla peça a peça abans de ser mort (veg., p. ex., Carrillo, 2004: 71-73 [la Romana]), com sol ser habitual, per exemple, en alguna versió del tipus 333 (*Little Red Riding Hood*) o 312 (*Bluebeard*), en aquest cas és el procés de vestir-se (prenem les referències del catàleg de DELARUE).

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

RONDALLES RELIGIOSES
(ATU 750-849)

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 774P

Ses bellotes i ses carabasses

Pués això diu que era un home que diu que se n'anava de camí ('nava caminant), i clar, fea calor. I diu que arriba a un puesto que havia una carrasca molt gran i diu:

–¡Xe! –diu–. ¡Vaig a fer un cigarret ací i una begudeta d'èuia! –'llà via una fonteta tamé i allà...

I s'assenta a s'ombra d'aquella carrasca. I allà, pués es queda mirant aixina i veu que havia, a s'horteta havia uns clots de carabasseres, ¡i havia unes carabasses molt grosses!⁵⁹⁷ I es queda aquell home pensant i diu:

–Bueno –diu–. Com ara, el Nostra Senyor, ¿com ha arreglat açò, que aquestes carabasses ¡tan boniques!⁵⁹⁸ estan ací en terra, i aqueixes bellotes, això (¡ja veus!, no val res) està ací en alt? ¡No m'explique jo la cosa!

I clar, i estiguent fent tot això i pensant tot això li cau una bellota i, ¡tap!, li pega demunt des nas. Aquell es queda rasant-se i es queda mirant i diu:

–¡Xe! –diu–. ¡Mira per que ho han fet açò! Jo comptava amb una cosa i ara resulta que és una atra –diu–. Perque si en ves d'estar ses carabasses en terra estigueren en alt, ¡aqueixa bellota –diu– m'havia partit es cap!⁵⁹⁹

I aquí s'ha acabat. Aquí ha segut tot.

→INF: José Monjo Ripoll. VEN: 19/8/1995.

CATALOGACIÓ

ATU 774P: *St. Peter and the Nuts*. ORIOL/PUJOL 774P: *Sant Pere, les glans i les carabasses*. CAMARENA/CHEVALIER 774P: *San Pedro y las nueces*. CARDIGOS/CORREIA 774P: *S. Pedro e as nozes*.

VERSIONS

RT774P Ses bellotes i ses carabasses.

COMENTARI

El motiu principal d'aquesta rondalla és la qüestió de per què els arbres grans fan fruits petits (A2771.9). Formaria part del cicle de l'explicació dels misteris de la creació, d'aquí el seu caràcter religiós, a banda que els protagonistes siguen generalment Sant Pere i el Senyor. En la versió precedent el protagonista és una persona corrent que dubta, situació prevista en l'explicació del tipus que fa Uther: «St. Peter (man) doubts the justice of creation and complains the large trees have small fruit».

Aquest argument ha estat poc recopilat encara al País Valencià: només en coneixem una versió de la Vall d'Albaida (Oltra/Durà/Conca, 2015: 979).⁶⁰⁰ Dins l'espai català, l'índex Oriol/Pujol documenta 4 versions, procedents respectivament de Catalunya (combinada amb diversos tipus), Eivissa, Mallorca i Menorca.

⁵⁹⁷ Amb èmfasi.

⁵⁹⁸ Amb èmfasi.

⁵⁹⁹ Amb èmfasi.

⁶⁰⁰ Citant material inèdit de Pep Estornell.

TIPUS 780

La flor del florindell

Pués era una volta... Una dona tenia tres xics. I el rei tenia un fill molt malalt, molt malalt, i li varen dir que si trobava *la* flor del florindell (va fer bando) s'adobava. I el rei va fer bando «que as que li donava *la* flor del florindell li donava *la* corona».

Conque es tres germans se'n van a buscar *la* flor del florindell. I es més menut se la troba. Se la troba, i es major el mata. El mata i el colga.

Conque allà, des cabelllets d'això, va eixir un canyar. I un pastoret va anar i va fer una flauteta de canya, i es va posar a tocar-la. I tocava:

–Toca, toca, bon pastor.
Toca, toca, tu que m'anomenes;
per *la* flor del florindell
m'han colgat *al* pla d'Arenes.

I aquell torna a tocar: ¡igual! I en això diu:

–Pués me'n vaig a dir-li-ho a l'alcalde.
Va a ca l'alcalde i l'alcalde li dia:

–Toca, toca, bon alcalde.
Toca, toca, tu que m'anomenes;
per *la* flor del florindell
m'han colgat *al* pla de Arenes.

Conque, diu:

–¡Pués ara vorem!
Se'n va a sa casa del rei, i el rei li dia... I li diu igual:

–Toca, toca, senyor rei.
Toca, toca, tu que m'anomenes;
per *la* flor del florindell
m'han colgat *al* pla de Arenes.

Conque diu:

–Pués ara el durem... –¿an-a qué? An es germà.

I li'l duen as germà que no l'havia mort:

–Toca, toca, bon germà.
Toca, toca, tu que m'anomenes;
per *la* flor del florindell
m'han colgat *al* pla d'Arenes.

Se'n va a sa mare:

–Toca, toque, senyora mare.
Toque, vosté, que m'anomene;
per *la* flor del florindell
m'han colgat *al* pla de Arenes.

Conque això li la donen a tocar an es germà que l'havia mort; diu:
–¡Jo no la vui tocar!
–¡Que la tens que tocar!
I per fi la va tocar, i li dia:

–Toca, toca, mal germà.
Toca, toca, tu que m'anomenes;
per *la* flor del florindell
m'has colgat *al* pla de Arenes.

Varen llevar-li la corona, varen descolgar es xiquet (¡qüento!)... Varen descolgar es xiquet i varen matar a s'atre. I el varen colgar a s'atre.

→INF: Josefa Ripoll Pont. VEN-8/1992. A/V: VEN-10/02/2007 (força similar a la versió transcrita).

Annex

La flor del florandell

Toque'm, toque'm, bon germà,
tu que em toques i m'anomenes.
Per *la* flor *del* florandell
m'has colgat en un pla d'arenes.

→INF: Teresa Ripoll Molines. VEN-17/1/2015.

CATALOGACIÓ

ATU 780: *The Singing Bone*. ORIOL/PUJOL 780: *La flor de panical*. CAMARENA/CHEVALIER 780: *El hueso cantor*. CARDIGOS/CORREIA 780: *Toca, toca ó pastorinho*. Cf. BELTRAN L. 98 [780].

VERSIONS

RT780 La flor del florindell. Annex: La flor del florandell.

COMENTARI

Es tracta d'un argument força conegut en la tradició oral valenciana, com ho posa d'evidència la seua abundosa representació en les col·leccions folklòriques valencianes (veg, p. ex., Escuder, 1983: 19-21; Bataller, 1986: 53-55 [Vilallonga]; Vidal/Chaquet, 1986: 37-38; González Caturla, 1998 [1987]: 50-54 [Elx-Altavix, Crevillent]; Guardiola, 1988: 85-98 [Xàbia]; Lanuza/Salvador/López, 1989, I: 41-49 [Murla-Benissa]; Lanuza/Salvador/López, 1989, I: 145-147 [Tavernes de la Valldigna]; Lanuza/Salvador/López, 1989, I: 148 [la Vila Joiosa]; Torres/Giménez, 1993: 45-48; Oller/Ramon, 1994: 23-29 [Albaida]; Limorti/Quintana, 1998: 53 [el Carxe]); Diéguez *et al.*, 1999: 131-133 [la Vila Joiosa]; Bataller, 2001: 24 [Aielo de Rugat]; Gascó, 2011: 81-84 [Beneixama]; Martínez R., 2001: 36-37 [Picanya]; Estornell, 2014: 59-61 [Montitxelvo]; Canpop [Gorga]⁶⁰¹).

Bataller (1999: 133-135) presenta aquesta rondalla dins el grup de les més conservades i publicades, ja que ha atret sovint l'atenció de literats i músics, ja des del segle XIX, des de Fernán Caballero, que n'edità una versió valenciana en castellà (1874), passant per escriptors com Iranzo, Bayarri, Morales i Sanmartí, Castanyer... A més, ha inspirat poemes simfònics compostos per músics valencians com Joaquim Rodrigo (1934) i Agustí Alamán (1971).

Motius:

H1210.2: recerca assignada pel rei.

H1333.5: recerca de la flor meravellosa.

⁶⁰¹ Consulta en línia: <<http://rondalles.canpop.org/fitxa.php?id=2737>> [4/12/2021].

E631.6: reencarnació com una planta.
E632: reencarnació com un instrument musical.
D1610.34: instrument musical que parla.
N271: el crim ix inevitablement a la llum.

Cal advertir que l'instrument musical no és construït directament amb els ossos del protagonista sinó indirectament a partir d'una canya nascuda sobre el lloc on és soterrat, com en la majoria de versions valencianes (altres alternatives poden ser una veu acusadora que sorgeix del lloc del crim o una flor acusadora).

Podríem considerar la versió precedent com un cas de síntesi en el desenvolupament narratiu de la trama ja que es centra sobretot en els episodis fonamentals i redueix diversos elements de tipus meravellós. Així, per exemple, no hi és present la figura del donant (en altres versions valencianes, sol ser un vellet o una velleta: N825.2, N825.3), ni es dona importància a la dificultat d'obtenir la flor objecte de recerca després de passar unes proves o dur a terme un viatge difícil (aquests elements, en canvi, són presents en altres versions valencianes; veg., p. ex., Guardiola, 1988: 85-98 [Xàbia]; Lanuza/Salvador/López, 1989, I: 145-147 [Tavernes de la Vallidigna]; Estornell, 2014: 59-61 [Montitxelvo]; Canpop [Gorga] i [Benissa]).⁶⁰² En canvi, es dona una gran importància als elements formulístics, com és el cas de la cançó acusadora, com és habitual en la majoria de versions valencianes, sovint de forma cantada (la melodia ha estat a voltes recopilada en cançoners, exempta del marc narratiu, com a testimoni de l'antiga popularitat de la rondalla (Seguí, 1973: 198-199, presenta les versions de Benilloba, Callosa d'en Sarrià, Planes i Benimassot). Malauradament no s'ha conservat la melodia de les nostres versions de la cançó.

Un detall singular en la versió precedent (i annex) és el nom de la planta meravellosa objecte de recerca. Ja ens hem referit a les connotacions humorístiques del terme (veg. «Estudi» 2.3.1) a partir de la identificació de *flor del lliri blau*⁶⁰³ amb *florinell*, *florí* 'anus'. Diverses versions valencianes estan vinculades a variants dialectals del nom del 'lliri blau' (*Iris germanica*), com *joliblau* (la Vila Joiosa), *girablau* (Beneixama) o *giriblau* (Gorga).⁶⁰⁴ Altres variants són *flor de les mil meravelles* (Montitxelvo, Xàbia), *flor del Jorigó* (Aielo de Rugat), a partir de la referència bíblica del nom de *Jericó*,⁶⁰⁵ o *flor del lilolà* (Elx, Crevillent) o *alilà* (el Carxe), potser sobre una onomatopeia (paral·lelament a altres versions de l'àmbit hispànic, com *alilà*, *liolar*, *lirolay*, *lililà*, *violá*...; seguim el catàleg Camarena/Chevalier). En altres indrets del domini lingüístic català el nom de la flor meravellosa pot estar associat a un altre fitònim, com *panical* (o *penical*) o *romanial*, o a altres elements (*rossinyol*; *rovinyol* <¿roví?>,⁶⁰⁶ o voltes mals d'interpretar (com *velial*, *revenial*...) (seguim Oriol/Pujol, DCVB s.v. *romanial*).

⁶⁰² Consulta en línia <<http://rondalles.canpop.org/fitxa.php?id=2737>>

i <<http://rondalles.canpop.org/fitxa.php?id=2116>> [4/12/2021].

⁶⁰³ Terme molt habitual en valencià; també atestat en altres contrades (veg., p. ex., Ferré, *ap.* Villalba, 2019 [1922]: 110-111 [Almenar] o Serra i Boldú, 1984 [1931], 1: 66-72 [Mollerussa]).

⁶⁰⁴ *Joliblau* deu ser una variant de *joriblau*, forma documentada a la Vila Joiosa i a l'Ermite per 'lliri blau' (Beltran/Herrero, 2011: 173); *girablau* és una forma atestada a Beneixama i en punts de la Vall d'Albaida i de la Marina (Beltran/Herrero, 2011a: 173; Oltra/Durà/Conca, 2015: 207); *giriblau* està atestada, per exemple, a la Marina Baixa (Beltran/Herrero, loc. cit).

⁶⁰⁵ Retrobem altres exemples semblants de deformació del nom Jericó en diverses oracions de tradició oral, com ara en versions de la de Sant Cristòfol: *Jericló* (Martínez M., 1987 [1920]: 38), *Jorigó* (Benirrama, Vall de Gallinera), *Jerecló* (Bolulla), o de la Passió: *Jolicró* (Tàrbena) (Monjo, 2009a: 228-229). Veg. també Bataller (2001: 12-13). Trobem, en canvi, *Jericó* en la versió de Benissa de Canpop: <<http://rondalles.canpop.org/fitxa.php?id=2116>>.

⁶⁰⁶ González S. (1996: núm. 36 i 37).

TIPUS 785A

Sa gallina⁶⁰⁷

Pués açò era una xica que estava en amo a un poble foraster, i venien ses festes i va convidar es nóvio que anara a passar ses festes allà (que feen música i eren festes majors).

I el dissabte... Es dia de festes a mitjan matí,⁶⁰⁸ quant estaven a missa (o ja se n'anaven), es presenta ell i un amic. I aquella xica es va vore compromesa (perque a lo millor a s'ama li va dir que anava es nóvio, pero es nóvio du companyero).

I va dir:

–¿I ara com ho fem per dinar? –clar, persones que no saben, com aquell que diu, sentar-se a taula i tindre... estar amb es amos, no està bé. I además que es amos no sabien res.

Diu:

–Pués mira, dinareu antes i después vo n'aneu, antes que ixquen de missa. I quant... A hora de ballar veniu a buscar-me.

Entonces aquells xics ho varen fer aixina. Varen 'nar, i com antes no era com ara, pués tenien falta de minjar i aquella los va treure des dinar (que fea un bon *cocido*⁶⁰⁹); i los va treure. I treguent treguent treguent hasta... ¡claro! es varen quedar a mitjan dinar, i va treure la mitat de dinar. I li va treure sa cuixa. ¡Que li sabia mal!⁶¹⁰ pero... pessigant pessigant se la va minjar.

I después, quant ixen es amos de missa, pués ¡hale, a preparar es dinar! (perque missa major sempre és missa tard). I es posen a dinar. I s'amo d'allà a soles es minjava ses dos cuixes; i aquell dia li'n va eixir una i diu:

–¿I l'atra cuixa? –no sé si li dien Pepeta, o no sé quin nom li dien–. ¿I l'atra cuixa?

Diu:

–¡Ai, senyoret!, ¡este pollastre domés tenia una cuixa!

Diu:

–¡Això no pot ser!

Diu:

–¡Sí que pot ser! ¡Sí que pot ser!, perque jo a voltes ha vist pollastres *al* galliner que a soles tenen una pata.

Diu:

–¡Això no pot ser! ¡Sempre n'han tengut dos i ara una! ¡Això no pot ser!

Diu:

–¡Ai!, pués mire –es va assomar as galliner, diu–: ¡Mire, vingue ara! ¡Vingue ara! ¡Vingue i vorà un pollastre amb una cuixa! –i tenia sa cuixa... Sa pata s'havia enrotllat, i estava amb una pata. Diu–: ¡Mire! ¡Una! –diu.

I s'amo es va posar:

–¡Xxxxh! ¡Xxxxh! ¡Xxxxh!⁶¹¹

I s'animalet va fugir, i al fugir va treure sa pata; diu:

–¿Veus? ¿Veus com en té dos?

Diu:

–I vosté quant estave minjant-se l'atra, ¿per que no die ¡xxxh! ¡xxxxxh!, a vore si li havera eixit?

⁶⁰⁷ Aquest és el nom amb què era reconeguda la rondalla per la informant i el seu auditori habitual, encara que s'hi fes referència a un pollastre, com pot veure's en les versions de RT785A i annex.

⁶⁰⁸ Rectificant.

⁶⁰⁹ Pron. *co[θ]ido*. La denominació habitual d'aquest tipus de menjar és *putxero*.

⁶¹⁰ Amb èmfasi.

⁶¹¹ So d'aüixar un animal.

I avant. I cuánto acabat, per la ximenera ha volat.

→INF: Carme Soliveres Sifre. FONT: Manuel Tomé Palomar (1879, natural de Guardamar del Segura, va ser secretari de l'Ajuntament de Bolulla, músic i compositor). VEN-5/11/1994. NOTA: La informant aprengué el conte a Bolulla (devora 1930), en una de les tertúlies que amenitzava Manuel Tomé.⁶¹² A/V: veg. annex.

Annex

Sa gallina

Una xica estava «en amo» en un poble foraster. Venen les festes del poble i convida el seu nuvi. Arriba el nuvi i un amic quan tocaven a missa, s'esperen i quan es presenten després a casa la protagonista diu: «Ara dinareu, antes que vinguen es amos de missa, i quan siga hora de ball vindreu a buscar-me». Els escudella del dinar (que era «putxero») i el nuvi «li va demanar sa cuixa des pollastre» i se la menja. En tornar de missa, els amos es posen a dinar. L'amo es menja una cuixa i demana l'altra, perquè era el que més li agradava. La protagonista es justifica dient que aquell pollastre només en tenia una i ho tracta de demostrar anant al galliner, on llavors hi havia un pollastre amb la cama en alt. Quan l'amo mostra que en té dues fent córrer l'animal, la protagonista diu que davant el plat calia haver fet el mateix.

(resum d'una versió no reproduïda / VES-e/1982. Veg. RT785A)

CATALOGACIÓ

ATU 785A: *The Goose with One Leg*. CAMARENA/CHEVALIER 785A: *El ganso de una sola pata*. CARDIGOS/CORREIA 785A: *A galinha com uma pata só*. Cf. ORIOL/PUJOL, 2008.

VERSIONS

RT785A Sa gallina.

COMENTARI

Adscrivim la versió precedent al tipus 785A perquè presenta el motiu K402.1 (l'[oca] sense una cama). Sol considerar-se dins el gènere de les rondalles religioses perquè sovint els seus personatges solen ser religiosos (generalment sant Pere i el Nostre Senyor), encara que com adverteix Uther en la descripció d'aquest tipus dins del catàleg internacional, aquesta circumstància no és determinant: «*A servant (cook, St. Peter) is asked by his master (Christ) to prepare a goose (crane, chicken)...*».

Aquesta rondalla ha estat poc documentada en el domini lingüístic català: en coneixem una versió valenciana (Pellicer, 1990: 75-78), una ribagorçana (Quintana, 1997: núm. 313) i una menorquina (Serra C., 2001: 9-10), que coincideixen quant a l'absència d'elements religiosos. L'argument té un precedent literari força conegut en el *Decameró* (VI, 4), en què així mateix hi ha una ambientació profana, en aquest cas localitzada a Florència i protagonitzada per personatges contemporanis de l'autor.

⁶¹² Hom ha dedicat un llibre a la figura de Manuel Tomé: José Viudes Amorós (2018): *Manuel Tomé Palomar «el Morla»*, Guardamar, Institut d'Estudis Guardamarencs.

RONDALLES D'ENGINY O NOVEL·LESQUES
(ATU 850-999)

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 850* (Ca/Che)

Es qüento de sa gulla

Una volta era una senyoreta molt rica, i un xic senyoret tamé molt ric, i volia aquella senyoreta. Pero no estava ella aixina per donar-se domés aixina; diu:

–¿Saps qué faré?, deixe'm vestir-me de pobre i anaré a demanar limosna a casa d'ella –(És un qüento, perque, veges tu, en casi que et vestires de desfrassat, jo sa to cara, la coneixeria. Pero mira, és un qüento i això). I se'n va:

–¡Ave Maria Puríssima!

I va eixir sa crià (perque tenia crià):

–Ai –diu–, ¿qué vol?

Diu:

–Ai, ¿no faria el favor de deixar-me quedar derrere *la* porta?

Diu:

–Ai, jo li ho diré a *la* senyoreta, que jo soc *la* crià.

Conque se'n va i diu:

–Mire, senyoreta, hi ha un pobre que diu que si vol que es queda derrere *la* porta.

Diu:

–¡Ai, no, no, no! Ai, ¡no, no! Matros som *les* dos a soles i això; no hi han hòmens ací... No, no.⁶¹³

I va anar a dir:

–Ai, mire, *la* senyoreta no vol.

–Ai, vingue, senyoreta, que ve un pobret, que estava tremolant... –i tot aixina i això. I ella va tornar a dir-li-ho:

–Ai, mire, senyoreta...

–No, no, no –sa senyoreta–, no.

–¡Ai, senyoreta, que a mi em dona massa llàstima! ¡Ai, senyoreta, que a mi em dona massa llàstima!⁶¹⁴

Diu:

–Pués, ¡toca!, dis-li que vinga; ¡pero derrere *la* porta!

Conque allà a la mitja nit comença:

–¡Por, son, fred! ¡Por, son, fred! ¡Por, son, fred!

I sa senyoreta diu:

–¡Toca ves veges *eixe d'ahí* qué vol!

Diu:

–Ai, ¿qué vol?

Diu:

–Ai, és que estic molt geladet, ¿per que no vol que em queda *al* replanell de l'escala?

Diu:

–Ai, jo li ho diré a *la* senyoreta.

Se'n va a sa senyoreta, i tamé... I sa senyoreta:

–No, no, no, no.

⁶¹³ Dramatitzant. Amb to afectat de delicadesa i amb menyspreu devers el pobre.

⁶¹⁴ Dramatitzant. Amb to de plant.

–¡Ai! –sa crià–. ¡Ai, senyoreta, que a mi em dona massa llàstima! ¡Ai, senyoreta, que a mi em dona massa llàstima!

–¡Pués toca, ves!, ¡que es posa aquí!

Conque a la mitja nit diu:

–¡Por, son, fred! ¡Por, son, fred! ¡Por, son, fred!

Diu:

–Toca, veges *eixe d'ahí* qué vol.

Diu:

–¿Qué vol?

Diu:

–Ai, tinc molt de fred,⁶¹⁵ ¿per que li diu a *la* senyoreta si vol que em queda baix del llit?

I ella, sa crià, se'n va, diu:

–Mire...

–¡No no no!, matros no tenim hòmens ací, i no no.

–Ai, toque, senyoreta, que a mi em dona massa llàstima! ¡Senyoreta, que a mi em dona massa llàstima!

–¡Ai, pués toca, ves! ¡Dis-li que vinga!

Conque es posa baix des llit, i sa mateixa:

–¡Por, son, fred! ¡Por, son, fred!

–¡Toca, veges *eixe d'ahí* qué vol!

–Ai, ¿qué vol?

–Digue a *la* senyoreta si vol que em *quede* entre mig de *les* dos.

I sa senyoreta:

–¡Ai, no!, ¡no! ¡Això sí que no! ¡Toca ves tira-lo *al* carrer! ¡Tira-lo *al* carrer!

I sa crià torna:

–¡Ai, senyoreta, que a mi em dona massa llàstima! ¡Ai! ¡Està tot vellet, i tremolant, i molt de fred!

A l'últim sa senyoreta:

–Pués mira, ¿saps lo que ham de fer, si vols que el deixem? Tu garra una gulla i jo una atra. Quan s'arrimarà pac a tu, el punxes. I quan s'arrimarà pac a mi també.

–Ai, pos sí sí.

Conque ell, ¡jell!, a sa crià no s'arrimava mai. A sa crià no s'arrimava mai; ell s'arrimava a *la* senyoreta, i ella punxant. Tornava. I ella fea, sa senyoreta li dia:

–*¡Juana María, puncha al pobre!*

I ella:

–Ai, jo ja el punxa, senyoreta –i ell aquí no s'arrimava mai; sempre s'arrimava pac a sa senyoreta. I ella:

–*¡Juana Maria, puncha al pobre!*

–¡Ai, jo ja el *puncho!*

–*¡Juana María, puncha al pobre! ¡Juana María, puncha al pobre!*

–¡Jo ja el punxa! –i això.

Conque es fa de dia, i ell se'n va.

Dice:

–*Ai, muchas gracias, señorita. Muchas gracias.*

⁶¹⁵ Dramatitzant. Amb to de llàstima.

I sa crià diu:

–¿Veu?, pobret. Ai, ¿no li donava llàstima, tot espentoladet? –i ai, tu compta, un pobret i tot això.⁶¹⁶

–¡Hala pués!, ¡moltes gràcies, moltes gràcies! ¡I adió!, ¡adiós!

–Hala, bé.

Conque es fa hora de dinar, sa crià va fer es dinar, i es varen posar a dinar. I sa crià s'alça, i tenien un balcó molt gran, i s'assoma un poquet as balcó i diu:

–¡Ai, senyoreta!⁶¹⁷ ¡A-hi ha un senyoret que es passeja per davant *la* porta amb un cavall! ¡Ai, que cavall i que senyoret tan hermós! ¡Vingue! ¡Vingue i el vorà!

Ella *dice*:

–No, no, no –perque havien ‘cabat de dinar i estaven minjant-se una pera. I ella diu–: *Yo no, que estoy comiendo peras*. No, no...

I sa crià fea:

–Ai, senyoreta, ¡vingue, vingue! –aquell cavall que li va fer... ¡amb aquella montura tan bonica! I ell tan ben vestit de senyoret, i tot això– ¡Ai, vingue!

I a l'últim ella va anar, i estava minjant-se una pera, i va pegar un mos i li va eixir cucà i la va tirar as carrer. I ell baixa des cavall, domés veu sa pera enterra, baixa des cavall i la plega. I ella diu:

–¡Aiiii!⁶¹⁸

*Vaya un señorito
con su señoría
baja del caballo
por una pera podrida.*

I ell li va contestar, diu:

– *Vaya una señorita
con su señoría,
toda la noche està:
“Puncha el pobre, Juana María”.*

I elles, sa senyora:

–¡Ai, si això és *el* pobre aquell que...! ¡És *el* pobre aquell que demanava limosna!
¡Ai, si això és *el* pobre aquell que demanava limosna! ¡Ai, això és aquell que demanava limosna!
¡Ai, senyor, quina vergonya! ¡Ja veus tu, ara dirà que es va gitar amb matros, enmig de *les* dos! ¡Ai, quina vergonya! ¡Quina vergonya!

I quiento enfora, ves en bona hora.

→INF: Isabel Ripoll Mascaró. VEN-14/8/1993. A/V: veg, annex 1.

⁶¹⁶ Amb to irònic.

⁶¹⁷ Ponderatiu.

⁶¹⁸ Amb to de menyspreu.

Annex 1

Es quiento de sa gulla

Una senyora tenia un pretendent ric que es va vestir de pobre demanant almoïna a la seua porta («I anava amb un sarró as coll i això»). En obrir demana a la criada poder dormir a casa darrere de la porta. La senyoreta no ho consenteix («¡Ai, no, no, no!⁶¹⁹ ¡Jo no vull pobres per dins de casa!»), però finalment cedeix per la intercessió de la criada. En la nit el pobre cridava «¡por, son, fred!» i la senyora diu: «¡Toca!, ves veges qué vol *eixe d'ahí*. ¿Veus? Ja mos ha destorbat *el* dormir». Demana poder dormir al replanell de l'escala; després, enmig de la senyoreta i la criada. La senyoreta no ho permet, però «sa crià l'apaçuava» i ho consenteix amb la condició que el punxen amb una agulla si s'acosta a elles. Durant la nit la senyora demanava a la criada que el punxàs. A l'endemà el pretendent es presenta davant de casa passejant «vestit de cavaller». Després de molta insistència de la criada, la senyoreta ix al balcó i li llança una pera cucada. Quan es burla d'aquesta acció, ell retreu l'episodi de la nit anterior («Tamé degué quedar ben sofocà»).

(*resum d'una versió no reproduïda* | INF: Isabel Ripoll Mascaró. VES-es/1983. Veg. RT850*)

Annex 2

Es quiento de sa pera

*Vaya un caballero,
con su caballería,
que baja de su caballo,
por una pera podrida.*

(*fragment* | INF: Francisca Signes Sifre. VEN-18/7/1992. NOTA: La informant es recorda de certs detalls de l'argument, com l'episodi que un cavaller es disfressa de captaire: «es vestix de mandrà»⁶²⁰)

CATALOGACIÓ

CAMARENA/CHEVALIER 850*: [*El mendigo pícaro*]. Altres classificacions: ATU 1545A: *Learning to Sleep in Bed* (Martínez G., 2012).

VERSIONS

RT850* (Ca/Che) Es quiento de sa gulla. Annex 1 Es quiento de sa gulla. Annex 2 Es quiento de sa pera.

COMENTARI

Motius:

T75.2: pretendent rebutjat.

K1817.1: disfressa de captaire.

K1361.1: la persona disfressada dorm a la porta de la jove, al peu del llit i al llit.

K1315: seducció per un impostor.

H181: reconeixement per desvelament de l'autèntica identitat.

K75.0.1: pretendent[s] maltractat[s].

T75.2.1: venjança del[s] pretendent[s] rebutjat[s].

La versió precedent s'adscriu perfectament al tipus 850*, que aportaren Camarena/Chevalier al catàleg internacional. Presenta diversos motius comuns al tipus 900; encara que aquesta situació no és general, ja que n'hi ha versions en què aquesta similitud es mostra més atenuada; p. ex. Cuba/Reigosa/Miranda (2001: núm. 43), on la figura del captaire no és simulada sinó real i la seducció no té un caràcter de resposta a un desdeny.

D'aquest argument no ha gaires exemples fins ara en l'àrea catalana.⁶²¹ Camarena/Chevalier en documenten 4 versions en l'àrea de castellà (2 d'Amèrica), 4 a Galícia i 2 a Portugal. La presència de fórmules en

⁶¹⁹ Dramatitzant. Amb to de veu melindrosa.

⁶²⁰ *Mandrà* (<fr. *mendiant* 'captive').

⁶²¹ Potser aporta una versió d'aquest tipus el recull anònim i mecanografiat que cita Bataller (1999: 76) procedent de Castelló de Rugat: *Contes vells i novells de Castelló de les Gerres* (1979), en què, entre els

castellà podria ser una prova de la possible assimilació d'una versió en castellà; tot i que, com en altres casos, s'hi documenten alhora elements formulístics en valencià («;Por, fam, son!»), que posen d'evidència una certa trajectòria en la nostra llengua (veg. «Estudi» 3.1.9.1.2).

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

títols de les rondalles recopilades, figura «Punxa-li, Maria». Intuïm la vinculació amb ael tipus 850* per la similitud amb la fórmula. Tanmateix, com que no hem consultat la versió, no podem assegurar amb certesa que ens valga de testimoni de la presència d'aquest tipus al País Valencià.

TIPUS 851

I

S'endevinalla⁶²²

Això era un xic que vivia amb madastra. I resulta que sa madastra no el volia gens. I tenia un forn i tots es dies 'nava amb una burra que tenia a fer punxes per cremar per fer es pa. I el tractava malament i no li donava recapte de cap de llei.

¡Bueno! I resulta que la reina va tirar un endult diguent que es qui treguera una endevinalla, i ella no la puguera endevinar, es casaria amb ella.⁶²³ ¡I ell com vevia tan malament! i diu que un dia de tants sa madastra li fa una bona coca per dinar, i ell diu:

–¡Mal! ¡Açò no és bon senyal!: que no estic tractat d'aqueixa manera –diu–. Pero jo, per millor, li donaré mitja coca a sa burra –diu–, perquè açò deu estar enverenat, segurament´

(Si és veritat o mentira, açò és un quiento. És més llarg. Això me ho contava es ti Maria la Gata, sa mare de la Marita aqueixa, que ve a voltes.)

Diu que li va donar minjar a sa burra, i sa burra al cap de un rato estava ¡malalta!⁶²⁴ (¡ai, pués vereno!). Bueno, i sa burra es va morir, i li dien Paula; i ell sa coca la va tirar. Pero com ell tenia s'idea aqueixa aquí dins [gest]⁶²⁵ diu:

–¡No ha de treure una endevinalla? –perque allà en varen anar molts; però... Diu–: Pués, mira, ¿saps qué? Me'n vaig pel món. Me s'ha mort sa burra i ara no tinc que vindre a fer llenya. Tinc sa madastra que no em pot vore. ¡Me'n vaig pel món!

Anant anant... No.⁶²⁶ I demunt sa burra varen 'nar quatre o cinc corbs a minjar carn (a voltes, si n'hi ha un burro mort, ací tamé van es corbs). Diu:

–¡Ah, redeu! –i es moren. Diu:– ¡Ara els-a arreplega! –i se'n va.⁶²⁷

I anant anant agarra i... (¡A vore! Si no em dic s'endevinalla, no sé pronunciar... «*Mi madre mató a Paula. Paula mató a cuatro. Cuatro mataron siete. Yo he comido carne sin nacer...*»). ¡Ara ja ho sé!)

Agarra es corbs i se'n va anant anant, i veu una cova que havia allà bandolers.

Diu:

–Vorem qué sarà.

I se'n va i estaven fent sa paella, diu:

–¡Bona nit, senyors!

–¡Bona nit!

–¡Bona nit!

Diu:

–¡Ai, mira que bon sopar tenen!

Diu:

–¡Mire, agarre's vosté, si vol, també!

Diu:

–Ai, és que vostés ja tenen *el* sopar preparat i (¡Bueno!, no el fem tan llarg, porque...)⁶²⁸ Tenen *el* minjar preparat i jo ara vinc i els-a molestaré.

–No, no. Mire, carn no n'ham posat.

Diu:

–És que ací *porte* quatre pardals.

⁶²² Altres versions del nom: *Es quiento de sa burra Paula, Es quiento de la Paula.*

⁶²³ Pega una palmada.

⁶²⁴ Amb èmfasi.

⁶²⁵ Assenyala el cap.

⁶²⁶ Rectifica.

⁶²⁷ Clic.

⁶²⁸ Li demanarem que per favor fes el relat tan llarg com fos convenient, sense pressa.

Diu:

–Pués los pelarem i los posarem an *el* minjar.

I ell diu:

–Aquestos se'n minjaran; però jo, no⁶²⁹ –i diu–. Si mataren i això, aquestos són capaç a matar-me –tenia ell la mania; diu–: Ara los dona açò i quant és *l'hora* de sopar los dic que estic cansat i que no tinc ganes de sopar.

I en això, que tenien sa paella feta diu:

–¡Hale!, ¡a minjar!

I ell diu:⁶³⁰

–No, jo astanit no sopa, porque no estic molt bé. Estic ¡cansaaaat!⁶³¹ Jo lo que tinc falta és de descansar.

Diu:

–Ai, pués mire. Ara encamant es gite *ahí* i descanse –pero ell tenia en el pensament: «Ara, com estan es pardals enverenats –diu–, es moriran».

Diu que agarra i es moren (una andevinalla, ¿saps?).

Diu:

–Ai –diu–, pués bueno. Ara no puc tornar ací.

Anant anant, agarra i, ¡tenia més [fam] que un lladre!⁶³² Diu... I veu una llebre. I la mata. I sa llebre estava a punt de criar es conillets, diu:

–Ara la pela, i faré es foc a consevol puesto, i em torra un tros i me la minja ¡i pac avant!⁶³³

I anant anant, diu que encontra una creu; diu:

–¡Pués d'açò faré foc! –trenca sa creu a trossos, fa foc, es torra sa carn i se'n va.

Endespués diu que havia de passar un riu. Diu:

–Ai, no tinc més remei que pasar-lo.

I es veu que havia un burro mort. 'Nava riu avall amb s'èuia i ses granotes demunt, ¡xocoroc! ¡xoco-xoc, xoco-xoc, xoco-xoc, xoco-xoc! Diu:

–¡Hala, ja la tinc! Mira:

Mi madre mató a Paula.

Paula mató a cuatro.

Cuatro mataron siete.

Yo comí carne sin nacer

con leña de Dios asada.

Ha visto un muerto andando

y las ranas encima cantando –diu–: Me'n vaig.

I anava, pués, mal ropadot i tot això (ai, pués fetedor de llenya). Se'n va i allà estaven tots es senyorets ¡ben preparats!⁶³⁴ diguent endevinalles; i totes lo'ls endevinava. I ell troba que va ser s'últim; diu:

⁶²⁹ Abaixant la veu.

⁶³⁰ Clic.

⁶³¹ Amb èmfasi.

⁶³² Amb èmfasi.

⁶³³ Amb èmfasi.

⁶³⁴ Amb èmfasi.

–¡Vosté!⁶³⁵ ¿Aquest pastor qué fa ací? –se li rien, diu–:⁶³⁶ ¡Vosté, l’endevinalla!
¡Hale, digue-lá! –¡guapo!, això se ho tenien a menos. ¿Com et diré? Com aqueix tronquet
que està aquí [gest]⁶³⁷ –¡Hale, pués explique’s!

Diu:

–Mire.⁶³⁸

Mi madre mató a Paula.

Paula mató a cuatro.

Cuatro mataron siete.

Yo comí carne sin nacer

con leña de Dios asada.

He visto un muerto andando

y las ranas encima cantando.

–A vore, torne-la a repetir –i ell lo la repetix.

Pero ell no podien treu-li explicació. ¡Bueno!, ¡per cap de puesto! I tots es varen
quedar mirant aquell que dia una endivinalla que no podia endivinar la reina. ¡Ah!, i si no
l’endivinava, es tenia que casar amb ell.

Bueno, la reina:

–¡Ai, veges de tu, aqueix gitano!

Tenia una crià, va dormir amb ell. Bueno, es gita i sa crià ¡tuputum!, li diu
s’endevinalla. I ell li la dia, però... I ella:

–¡Ai, això està mal d’endevinar! –bueno, avant.

En sendemà de matí, la reina desvanida pensant-se que li havia dit s’endivinalla; diu:

–Jo no li puc treure raca.

–Ai.

¡I una atra volta! Allà devant de tot al públic, i es que anaven diguent, que no les
degueren dir totes en un dia, agarra, es posa... y nada.⁶³⁹

–¡Ai, açò no pot ser!⁶⁴⁰ ¿Com és açò? ¿I jo em tinc que casar amb ell? ¡Ni pensar-
ho! –la reina–. ¡Ni pensar-ho!

Bueno, s’atra nit va s’atra crià. I atra volta torna a repetir s’endivinalla i:

–Ai, pués digues lo que és.

–¡Que no, que no, que no! ¡Això és té que endevinar! –i sa crià, mira, torcant-se es
moc.

I se’n torna allà a contar-li-ho a la reina, diu:

–¡Ah, Santo Dios! ¡No m’ha aclarit amb ell! ¡Em diu l’endivinalla; pero lo que és,
no!

–¡Ohhhh! ¡Aiiiiiiiiiiii, Senyor!⁶⁴¹ ¡Pués ara vorem, astanit, si l’endevinem!

Torna a dir s’endivinalla, i no la varen endivinar tampoc. Bueno, i diu:

–¡Bueno! Ara explica-mos un poc l’endivinalla –i claro, ell los explicava lo que és
s’endevinalla, i encamant, com aquell que diu, la reina se n’enfotia d’ell. I diu:

–¡Ah!, pero antes d’anar-me’n o dur lo que havia de dur, em tenen de deixar parlar
tres voltes –diu–. Perque, mira:

⁶³⁵ Amb to de menyspreu.

⁶³⁶ Clic.

⁶³⁷ Assenyala un tronc encès de la llar.

⁶³⁸ Clic.

⁶³⁹ Amb un to de veu baix.

⁶⁴⁰ Amb un to de veu baix.

⁶⁴¹ Dramatitzant, exagerant el to de preocupació.

*La primera noche la cazó al tiro-tiro
y me se escapó.
La segunda noche –lo mateix– la cazó al tiro-tiro
y también me se escapó –diu–.
Y la tercera noche la cazó al tiro-tiro
y me se escapó;
pero la piel la tengo yo.*

Perque li va furtar sa camisa a la reina. ¡Es va gitar amb la reina!;⁶⁴² pero encamant la reina volia que no fora. I li va furtar sa camisa a la reina. I allà, devant de tot el públic, va treure sa camisa de la reina.⁶⁴³

¡I la reina es va haver de casar amb ell! ¿Veus, es bovo quina endevinalla va trèurer? Li va eixir perfecta, i ben ideà. ¿Veus?

→INF: Rosa Ripoll Ripoll. FONT: veïna d'infantesa (Maria Soliveres Soliveres, «la Gata» [1897]). VEN-23/1/1992. NOTA: D'aquesta informant tenim una altra versió força similar a l'anterior: VEN-28/8/1997.

II

S'endevinalla

Una volta havia un matrimoni que tenien un xic, i eren forners. [Son pare] es va quedar viudo i es va tornar a casar, i tenia una madastra. I sa madastra pos no volia as fillol. I es fillol tenia una burra, i a sa burra li dien Paula.

¡I no el volia de cap de manera! ¡De cap de manera!⁶⁴⁴ I un dia ¿qué fa? Agarra i envenena una coca, li dona sa coca. Es xic se'n va amb la Paula a fer llenya.

Pero, quan se n'anaven pes camí, li dona un tros de coca... Sa burra (la Paula) bramava, diu:

–¡Ai!, ja tens fam –i li dona un trosset de coca, i al punt la Paula es mor.

Es mor i ell agarra i la tira as riu. Al cap de un rato veu que demunt de la Paula havien set corbs morts; pero la Paula, riu avall. Encamant 'naven ses granotes cantant.

I ell se'n va anar pel món, perque... ¿com tornava a casa?

Se'n va pel món, va a un poble i sent un bando «que tot aquell que li contara una endevinalla a sa filla del rei (a la *princesa*)⁶⁴⁵ i no la sabera endevinar, es casaria amb ella».

I ell diu:

–¡Oh!, ¡allà me'n vaig jo!

Ja se n'ha anat.⁶⁴⁶ (¡Imagine't!: fill de un forner, que se n'anava a fer llenya, que duia... vestit d'aquella manera, la Paula se li va morir...) I al vore'l entrar a un palàcio que tot eren..., ja veus, *príncipes* que anaven a casar-se: comencen tots a riure, a riure, a riure; ell agarra por i pega a fugir. Pega a fugir i s'amaga.

¿A on va a amagar-se? Baix des llit de la princesa. A la nit se'n va. La *princesa* es despulla, es deixa sa roba allà i avant. Ell agarra sa camisa de la princesa i se l'amaga i se'n va.

⁶⁴² Com revelant un secret.

⁶⁴³ Pega una palmada.

⁶⁴⁴ Amb èmfasi.

⁶⁴⁵ Pron. *prin[θ]esa, prín[θ]ipes*.

⁶⁴⁶ Amb èmfasi.

En sendemà torna, i diu:

–¡Hala!, pués ja li toca a ell dir *la buena ventura*.

–Mira... [...] ⁶⁴⁷

¡No, mentira! Anant-se'n, anant-se'n, anant-se'n (fugint d'allà), antes d'arribar al palàcio (que són tres), li agarra fam. ¡Tanta fam, tanta fam! ⁶⁴⁸ (¡Ai!, tu imagine't. Pel monte.) Veu una llebre, li tira cantalà i la mata. La pela, i estava prenyà, i agarra tamé ses llebretes xicotetes i se les torra.

No trobava llenya, i en això veu una creu, i de sa creu va fer llenya i torra allò.

I después és quant ell ve i s'amaga i s'amaga sa camisa (primer és lo atre: jo ja no m'enrecorda).

Se'n va i diu:

–¡Hala pués! –diu.

I vullgues que no, havia de dir s'endevinalla, i diu:

–Pués la primera és: «*Mi madre mató a Paula. Yo he visto un burro andar y las ranas encima cantar. Mi madre mató a Paula y de Paula murieron siete*», [...] –i clar, no la varen endevinar. |

Havia de dir tres [endevinalles]. [I sa primera era: «*Yo he visto un burro andando, y las ranas encima cantando*». [...]]

I varen dir:

–¡Això com pot ser? ⁶⁴⁹

Después, s'atra. I s'atra és: «*Yo comí carne sin nacer, asada con leña de Cristo*». Tampoc no la va saber endevinar.

I sa tercera és: «*Fui al monte, vi una liebre, le tiro, la mato, me la pongo al tiro-riro, y encara me se escapo*». ⁶⁵⁰

I diu:

–¡Això no pot ser!

Diu:

–Sí senyor.

I la princesa diu:

–¡Ai, papà, veges qué fas, que no em tinga que casar amb ell! ⁶⁵¹ –¡perque... ja vegeu que aspecte! –i diu–. ¡Això no pot ser!

I ell diu:

–Sí senyor, *es verdad*.

–¡Que no!

Diu:

–¡Pués mire!, *aquí tienes la piel* –li va traure sa camisa de la princesa.

I es va tindre que casar amb ella. Aqueix és un.

→INF: Ana Molines Vila. FONT: sa mare (Rosario Vila Molines). VEN-1/1992. A/V: veg. annex 1.

⁶⁴⁷ La informant s'adona que ha oblidat un detall de l'argument i l'afegit tot seguit.

⁶⁴⁸ Amb èmfasi.

⁶⁴⁹ Intervenció d'un oient (el fill de la informant, José V. Molines).

⁶⁵⁰ Versió d'un oient (J. Vicente Molines, fill de la informant): «Li tire al tiro-tiro, la pele, i enca[ra] me s'escape».

⁶⁵¹ Dramatitzant, amb to planyívol.

III

Es qüento de sa burra Paula

Una volta era un rei que tenia una xica molt guapa. I era un poblet molt xicotet i havia un forn i fornejava. I havia una dona que fornejava (una dona pués jove i tenia un fill que li fea faena a ella i li fornejava, era viuda) i es va anemorar de un. I as xic no podia vore'l. I va enviar es xic a fer una càrrega de llenya. I ve un home i s'amaga darrere *la* porta. I va ell, diu:

–Escolta, mira, vinc a fer-te una proposició –diu–. ¿Tu em vols?

Diu:

–Jo sí, alamon.

Diu:

–I jo et vuic a tu. Mata *al* teu fill i jo em casaré amb tu.

Diu:

–¡Ai, jo *al* meu fill, no! Jo el vuic massa. Jo...

Diu:

–¿I tu no vols ser feliç?

Diu:

–Jo, sí.

Diu:

–Pués mata-lo i serem feliços.

I ella diu... Diu:

–Mira, jo et deixa es polvets (es paperets des polvets) demunt des mostrador. Ara quan pastes una esclafà per ell, demà li la poses i és mort.

–¡Ai, no, no, no, no!

–¡Bueno! Jo te ho deixa ací. Tu ja faràs lo que voldràs. Si vols ser feliç, ja ho saps – i es deixa es paperets, i aquell se'n va en seguida, ¿saps? (es que estava amagat i no ho sabia).

I ella en la nit pasta i fa una esclafà i posa es polvets dins (una esclafà que posa as xic per almorzar, per dinar).⁶⁵²

I en sendemà de matí posa es recapte i se'n van. I tenia una burra que li dien Paula (sa burreta). I es xic se'n va. Se'n va i fora es poble li ix aquell, diu:

–¡Escolta! ¿A on vas?

Diu:

–¡Ai!, com tots es dies: a fer llenya.

Diu:

–¿I ta mare qué t'ha posat per almorzar?

Diu:

–¡Ai!, lo que em posa sempre: una esclafà.

Diu:

–No te la minges, que està enverenà.

Diu:

–¡Aaaaai!⁶⁵³ –i es va posar a riure, diu:

–Jo ho vaig sentir, que ho va dir. | Li'n dones mitja a *la* burra i voràs com es mor. |

I aquell xic se'n va a fer llenya. I encabant es va fer hora d'almorzar (de dinar), se'n va i diu:

⁶⁵² Rectificant.

⁶⁵³ Escepticisme.

–¿I si fora veritat?

Li'n dona mitja a *la* burra, i *la* burra amb mitja es mor, diu:

–¡Ai! Pués sí que era veritat. ¡Ahhh! ¡Ai!, ¿ma mare em fa això? ¡Ai!

I de seguit aixina passen tres corbs i es mingen sa burra i es moren; diu:

–¡Ai!

I aixina passen set lladres que venien de robar i això:

–¡Ai! ¡Bona paella per hui! –‘garren es corbs, se’ls enduen, fan una paella i es moren es set. I ell diu:

–¡Ai! ¿I ara qué faré? –diu–. Tinc fam i passa migdia i encara no ha minjat res. Si vaig a casa, ma mare em matarà també. Pués me’n vaig.

I anant-se’n carretera avant es veu una llebre (una llebreta). I ell es busca una pedra i la mata, i tenia llebres dins (estava prenyà, en tenia tres). Els-a pela, els-a treu.

–¡I ara no hi ha llenya per ací! Per ací no hi ha llenya ni res.

I veu una ermita i havia un santocristo, i ell:

–Perdona, pero mira... ¡Toca!

[Tomba] es santocristo, el trenca, fa foc (duia mistos), es torra ses llebres i ell se’ls-a minja.

–¿I ara a on vaig? ¿Ara a on vaig? –diu–. ¿Ara a on me’n ‘naré? –diu–. Ara tinc set –diu–. Allà hi ha un riu, vaig a vore’l.

Se’n va anar *al* riu i anava un burro mort amb *les* granotes demunt cantant, riu avall [...]. I més avant es veu un diari (ell sabia de lletra), diu:

–¡Ai! ¡Ací hi ha un diari!

Ell ‘garra, llig, diu «que al rei, *al* que li dia una endevinalla i no li l’endivinaven es casava amb *la* filla d’ell» [...] Diu:

–¡Ai! ¿Qué tinc que fer? –diu–. ¡Me’n vaig a vore si em vol a mi!⁶⁵⁴ Això meu és una endevinalla:

Mi madre mató a Paula.

Paula mató a tres viudos.

Los tres viudos mataron a siete.

Yo comí carne sin nacer,

asada con leña de Cristo.

Y he visto un burro muerto andar

con las ranas encima cantar.

–diu–. ¡No me l’endivinarà! Vaig a vore –i se’n va.

I anava vell (tot vell de treballar, tot vell). I ell es presenta allà [...]:

–¿A qué anava, xaval?

–Vinc a dir l’endivinalla.

I es varen posar a riure, perque tots havien ‘nat i totes les havia endivinades.

Diu:

[...] –Vosté diu que qui diu una endevinalla i no l’endivinen es casarà amb *la* seua filla.

Diu:

–¡Sí! I si tu la dius i jo no l’endivine, et cases amb ella.

⁶⁵⁴ Pega una palmada.

Diu:

–Pués bueno, vaig a dir-la:

*Mi madre mató a Paula.
Paula mató a tres viudos.
Los tres viudos mataron a siete.
Yo comí carne sin nacer,
asada con leña de Cristo.
Y ha visto un burro muerto andar
con las ranas encima cantar.*

–¡Ningú la sabem! Ningú la sabem.

I el rei li va fer fer:⁶⁵⁵

–Pués et cases amb ella. Conta-mos-la.

–Pués mire. Jo tenia una burra que li dien Paula, ma mare va fer una esclafà i es va morir [...] ⁶⁵⁶ i tres corbs (tres viudos) es varen...

–Pués hala, case't amb ell.

Sa mare quan se'n va es xic, a cap de un ⁶⁵⁷ punt que se'n va anar, comença... es fa loca:

–¡Ahhhh! ¿Jo qué faig? ¿Jo qué ha fet? ¿Ha matat *el* meu fill? –i a aquell–: ¡Ves-te'n de ma casa, que no et vuic! ¡No vuic vore't, ves-te'n!

–¡Pués, xe! ¡Tu i jo mos casarem!

–¡Ves-te'n de ma casa!

I va anar a buscar-lo i no el va poder trobar. I quan sa mare va saber que el rei va [posar que es casava].⁶⁵⁸

–¡Això és *el* meu fill! ¡Aiiii!⁶⁵⁹ ¡I no l'ha mort! –i se'n va a buscar-lo.

I el rei, domés entra, diu:

–¿Ací està Fulano de Tal...?

Diu:

–Sí, mire.

I va eixir, diu:

–Escolte –diu.

–¡Mare, vaja-se'n, que no vuic vore-la! ¡Vaja-se'n, que no vuic vore-la!

Diu:

–Pero fill, jo...

–¡No, no, no! ¡Vosté em va posar una cosa que em morira! ¡Vaja-se'n! No vuic.

I es va engenollar davant del rei i va dir:

–Escolte, face el favor de dir que [no em vaja en contre].⁶⁶⁰

I a poquet a poquet ho varen apanyar i sa mare va anar i es varen casar

⁶⁵⁵ *Fer* 'dir'.

⁶⁵⁶ Frase dita molt ràpidament, inintel·ligible.

⁶⁵⁷ Pron. [a'kaen].

⁶⁵⁸ Seqüència inintel·ligible.

⁶⁵⁹ Alleujament.

⁶⁶⁰ Acabament de frase inintel·ligible.

→INF: Rosa Marí Seguí. VEN-19/8/1997. NOTA: Ens referirem a l'ideolecte de la informant en (veg. «Introducció» 5.1).

Annex 1 S'endevinalla

«Era un forner que tenia un fill i tenia madastra es xic. I el volien abandonar. [...] Aqueix xic 'nava amb una burra a fer llenya, tots es dies. I un dia sa madastra li va fer una coca; i ell va pensar: / –¡Vege!, em nega es menjar, m'envia sense racapte, i hui m'ha fet cosa... A vore...». Donà un tros de coca a la somera, es morí, hi acudiren set corbs i la llançà al riu. Llavors «se'n va de pelegrí pel món». Com que tenia fam, matà una conilla prenyada i la torrà amb una creu trencada. Quan arribà a un poble s'assabentà d'un ban del rei que qui digués una endevinalla a la princesa i no l'endevinés, s'hi casaria. Se n'anà al palau i digué una endevinalla a partir de la primera experiència del camí («I la princesa, ¡vinga cavil·lejar!, ¡vinga cavil·lejar!, i no el va endevinar»). L'endemà tornà al palau i diu la segona part de l'endevinalla i tampoc no l'endevinà. «I tots comencen a ucs i ell fuig, fuig, fuig, ¿i a on va anar a amagar-se? Baix des llit de la princesa. I avant». El tercer dia havia de dir la darrera endevinalla: «*Voy al monte, veo una liebre. Le tiro, la mato, la pelo, me la cuelgo al tiro-riro y encara me se escapo*». La princesa exclamà que això era impossible, però el protagonista mostrà la camisa de la princesa (la «pell») i va ser forçat el casament.
(resum d'una versió no reproduïda | INF: Ana Molives Vila. VEN-31/7/2007. Veg. RT851 II)

Annex 2

*Yo comí lo que no vi,
cosa que no ha nacido.
Bajé a un barranco y vi
que un muerto llevaba un vivo.*

(fragment | INF: Vicent Saragossa Mascaró. FONT: àvia materna (M. Rosa Saragossa Calafat). VEN-9/9/1998.)

CATALOGACIÓ

ATU 851: *The Princess who Cannot Solve the Riddle*. ORIOL/PUJOL 851: *La princesa que no sap l'endevinalla*. CAMARENA/CHEVALIER 851: *La princesa que no supo resolver el acertijo*. CARDIGOS/CORREIA 851: *A princesa que não sabia resolver o enigma*. Cf. BELTRAN L. 103 [851].

VERSIONS

RT851 I S'endevinalla. RT851 II S'endevinalla. RT851 III Sa burra Paula. Annex 1: S'endevinalla. Annex 2.

COMENTARI

Motius:

H342: prova del pretendent, princesa enginyosa (versió I, II, III).

S12.1.1: la pare i l'amant planifiquen la mort del fill (versió III).

H551: princesa oferida a aquell que [ella no] pot endevinar l'endevinalla (versió I, II, III).

H565: endevinalla creada a partir de l'experiència casual (versió I, II, III).

N332.2: cavall enverinat casualment en lloc de l'amo (versió I, II, III).

H802: un no en va matar cap i en moriren dotze (versió I, II, III).

H792: endevinalla dels no nascuts (versió I, II, III).

H81.2: visita clandestina de la princesa delatada per una prova (versió I).

H117: identificació per una peça [tallada] (versió I, II).

És força present en les versions precedents el factor de la fortuïtat,⁶⁶¹ com ho demostra la presència dels motius de l'endevinalla construïda per experiències passades casualment en el camí (H565), o el detall que el protagonista s'assabentés del pregó del rei de manera imprevista i no es desplaçàs des de casa

⁶⁶¹ Lüthi (2018: 69-70) explica que no pot parlar-se pròpiament de «casualitat» si ens referim a la trama argumental de les rondalles, ja que en el context de la rondalla la coincidència de determinades accions o personatges es percep com a normal i obeeix a l'«estil abstracte» propi d'aquest gènere narratiu.

expressament (com succeeix en altres versions, com ara en González Caturla, 1998 [1987]: 63-68 [l'Altet], Guardiola/Beltran, 2005: 145-147 [Bolulla]; en la primera, a més, s'explicita la voluntat de la princesa de prendre matrimoni amb una persona intel·ligent, que seria triada a raó del grau d'enginy de l'endevinalla). En canvi l'episodi del salvament del protagonista de l'enveriment no s'hi presenta per l'atzar sinó que obeeix a una sospita (851 I, 851 II) o per l'avís d'un altre personatge (851 III).

És interessant el motiu de l'obtenció de la prova de la camisa per a identificar la princesa amb la intenció de desacreditar-la (H1117), explicada a través de la metàfora de la caça de la llebre. Aquest element pot estar vinculat amb un episodi de caràcter sexual, que en la versió 851 I és al·ludit, encara que no desenvolupat, com a culminació de les visites nocturnes per a obtenir informació del protagonista (H81.2). O, per contra, pot no haver-hi aquest episodi (versió 851 II), amb un furt de la camisa de tipus fortuït. Considerem que l'escisió d'aquest episodi llicencios es pot justificar pel fet que la informant aprengué la rondalla en edat infantil, com ens manifestà, i ben possiblement aquest element fos omès per censura en les execucions.

Un altre element de contingut irreverent podria ser el detall dels objectes sacres amb què heroi del conte encèn el foc per a poder menjar, com una creu (851 I i II) o fins i tot un santerist (851 III); en altres versions d'altres antologies pot ser també un missal (a voltes amb el faristol). La rondalla posa en evidència una justificació per a certs comportaments aparentment iconoclastes davant de circumstàncies d'extrema necessitat.

És particular de la versió 851 III el motiu de la planificació de la mort del protagonista per l'amant de la mare (S12.1.1) i la conclusió de la trama amb el penediment i de la reconciliació entre mare i fill.

TIPUS 852A (Ca/Che)

Sa mentira més grossa

N'hi havia un que me'l va contar, anant a escola, un mestre, això fa molts anys. I això diu que era (bueno, un qüento de hades, d'aquestos anys) una princesa que no sabia amb-a qui casar-se. Era, ¡molt mentirosa! ¡Molt mentirosa!⁶⁶² I diu:

–Em casaré amb es que conta sa mentira més grossa que jo.

I ella tenia... Algú contava una mentira; i ella, una més grossa. ‘Ribava un atre, una mentira; i aquella, ¡una atra més grossa!

Dasta que n'arriba un que estava tort (li faltava un ull) i li conta una mentira. I aquella, ja, una més grossa, i fan, i se'n va.

Quan se n'anava diu:

–¿Qué li ha passat a s'ull, que no té ull?

Diu:

–¡Uuuuu! –diu–. ¡Això és una història llarga!⁶⁶³

Diu:

–Pero tenim temps. ¡Conte-me-la!

Diu:

–Això va començar batent –diu–, jo batia ous. Batia ous. I batent, es matxo pegava voltes per demunt des ous i es veu que un va agarrar aixina estampilla. Es rugló va agarrar aixina estampilla i, ¡zam!, va pegar a una pedra de s'era i es va trencar. I va eixir un pollet. ¡Ai! Me'n vaig anar a buscar es pollet. I es pollet, correuent. ¡I jo correuent derrere des pollet! ¡No havia manera d'agarrar-lo!⁶⁶⁴ I jo, ¡pedra an es pollet! ¡I es pollet, no havia manera!⁶⁶⁵ –diu–. Hasta que més avant vaig agarrar una pinya i li tira sa pinya i li pega an es cap.

I es pollet es queda allà aixina atarantat i l'agarra, me l'enduc pac a casa. I com dimonis demunt des cap des pollet ix un pi: de sa pinya que li havia pegat, li ix un pi. I es pi anava fent-se gran –diu–. I va parar un pardalet dalt des pi i jo, ¡pedra an es pardalet! ¡Pedra an es pardalet!⁶⁶⁶ I tanta pedra i terra li vaig tirar que vaig fer un bancal dalt des pi –diu–: «Ara que tinc açò ací, podia sembrar melonar. Això està acabat de tirar, podia sembrar melonar». Vaig sembrar melonar –diu–, ¡i es varen fer uns melons guapos!⁶⁶⁷

I un dia dic:

«Vaig a pujar a vórer si ja estan bons es melons» –diu–. Vaig pujar i es melons encara estaven un poquet verds –dic–: «Pero, ¡ai!, ara que estic ací dalt, estic prop del cel, 'niré a vore es meu amic que es va morir sa setmana passà, que estarà en el cel. Deixe'm pujar an el cel a vore» –i va pujar al cel i li varen obrir, diu–: «¡Ah, sí! Fulano està aquí».

Això varen estar dos o tres dies allà, diu: «¡Hauré de baixar pac avall, perque estaran buscant-me!» –diu–. Vaig anar a baixar i es pi ja no estava: es veu que es poll ja havia canviat de puesto; i no estava, es pi. Dic: «¡Ai!, ¿i ara qué fem?⁶⁶⁸ –diu–. «Pués farem cordell. Fem cordell i entre tots es que estem ací dalt 'nem fent cordell i t'assolarem

⁶⁶² Amb èmfasi.

⁶⁶³ Amb èmfasi.

⁶⁶⁴ Amb èmfasi.

⁶⁶⁵ Amb èmfasi.

⁶⁶⁶ Amb èmfasi.

⁶⁶⁷ Amb èmfasi.

⁶⁶⁸ Clic.

pac avall i et duren allà baix». Diu: «Bueno, pués aixina ho farem». I allà varen fer cordell. ¡Vinga fer cordell! ¡Vinga fer cordell!⁶⁶⁹ –i es va agarrar des cordell, va baixar pac avall, diu–:

«Et donarem una campaneta, si no arribes baix, toques sa campaneta i et tornem a pujar i en farem més» –i quant es va acabar es cordell, aquell tocava sa campaneta i el varen pujar pac amunt atravolta, i diu: «¡Guapo! ¡La Terra encara la veig jo xicutiua, de baix!»⁶⁷⁰ «¡Hala! –diu–. ¡Pués més cordell!» –i fan més cordell. ¡I fan més cordell! ¡I fan més cordell!⁶⁷¹ Diu: «¡Ja en tindrem prou! ¡Hala, torna a baixar pac avall! I si nos, això: tornes a tocar sa capaneta i et pujarem».

I el tornen a baixar (diu). ¡Guapo!, encara no arribava en terra i ell tocava sa campaneta, pero tan avall estava que no el varen sentir. I degueren pensar: «Pués ja estarà a casa», i varen assoltar sa corda–.

I jo vaig caure pac avall amb tan mala sort que vaig caure cap pac avall dins de un bancal regat –dins de una horta va caure, regà; diu–: Vaig intentar eixir; i no havia manera d'eixir. Vaig anar a casa, vaig agarrar es ganxos i vaig pegar una ganxà, i amb tan mala sort que em vaig tocar s'ull.

I sa princesa diu:

–Això d'aquí jo ja no ho puc amillorar. Això d'aquí no ho puc amillorar.

[I es degué tindre que casar amb ella.]⁶⁷² ¡Ai!, segurament. Segurament es degué tindre que casar.

→INF: José Ripoll Monjo. VEN: 3/1/2019. NOTA: De menut va sentir contar aquest conte a un mestre en el context d'escola, que identifica amb «Don Francisco» (era de Xaló) o «el mestre coixo (Don José)».

CATALOGACIÓ

CAMARENA/CHEVALIER 852A: *La mentira larga*. Altres classificacions: ATU 852: *The Hero Forces the Princess to Say*, «*That is a Lay*» (ORIOL/PUJOL).

VERSIONS

RT852A Sa mentira més grossa.

COMENTARI

Motius:

H509.5: prova de mentir hàbilment.

F: 810: arbre extraordinari.

F54.2: arbre que puja al cel.

X1405: producció de fruits en un temps extraordinari.

F11: viatge al cel.

A661: cel.

X1767: davallar del cel amb una corda feta de palla.

X1731.2.1: un home cau, queda colgat i va a casa per una pala per treure's de la terra.

En el catàleg Camarena/Chevalier es distingeix el subtipus 852A del tipus 852 per l'absència en el primer del motiu de la prova de forçar la princesa de dir «Això és mentida» (H342.1), generalment a través del recurs de fer al·lusions injurioses contra la princesa. En el nou subtipus el pretendent ha de tenir l'habilitat

⁶⁶⁹ Amb èmfasi.

⁶⁷⁰ Amb èmfasi.

⁶⁷¹ Amb èmfasi.

⁶⁷² Comentari aportat per l'entrevistador.

de fabular una mentida extensa o un enfilall de mentides (H509.5). Aquesta és l'anàlisi dels episodis i elements d'aquest nou tipus proposat per Camarena/Chevalier: «I. El héroe ha de inventar una mentira interminable: (a) para casarse con la princesa, (b) para acceder al trono, (c) para otros propósitos: saldar una deuda, poder pagar el entierro de sus muertos, conseguir pan o fuego. II. Diversidad de mentiras [...]».

La nostra versió s'ajustaria perfectament a l'esquema *Ia, II*. En canvi per a *El viejo camastrón*, tot i que es correspon amb l'estructura *Ic, II*, en proposem la catalogació en ATU 1920C, un subtipus contemplat en la revisió d'Uther de l'índex tipològic internacional, amb el qual s'ajusta perfectament.

Espinosa (1947, III: 181-190) en l'anàlisi que fa del cicle d'*El tonto y la princesa* distingeix aquest argument com a tipus IVB: «Es el cuento de la princesa orgullosa que rechaza a todos sus pretendientes y que su padre promete en matrimonio a quien diga la mentira más grande», tot i que es deu basar en versions en què hi ha una combinació amb el tipus 900, pel que fa a l'episodi inicial del rebuig dels pretendents, cosa que no succeeix en la nostra versió.⁶⁷³

Caldria fer una anàlisi més aprofundida per examinar la idoneïtat del subtipus 852A. En primer lloc cal considerar la possibilitat que es documenten versions en què la frontera entre 852 i 852A siga poc nítida. Així mateix, una qüestió interessant és el fet que els motius humorístics (*II*) presents en el parlament del protagonista coincidisquen freqüentment en els tipus 852, 852A i 1920C. Es podria concloure que si l'element que distingeix les versions és el marc narratiu en què s'insereixen els diferents motius referits a mentides, se'n podria proposar una catalogació unificada en un mateix tipus obert a variants secundàries. Per altra banda, cal advertir la dificultat de catalogar segons el criteri del marc narratiu les versions que es documenten sense, com veurem. No debades en el RondCat es proposa el tipus C-060 (*Al pollet li creix un arbre al cap*) per a aquestes darreres versions. Grimalt/Guiscafrè (Alcover, *Aplec*, VII: 11-12) en la presentació del tipus 851 fan una anàlisi dels precedents literaris i assenyalen que «el relat amb què l'heroi de la rondalla intenta donar raó d'ésser tort d'un ull pertany a una classe particular de literatura de l'absurd».

Prenent com a punt de referència l'anàlisi abans esmentat de Camarena/Chevalier de 852A, ens referirem als paral·lelismes amb les versions valencianes. La més paral·lela seria l'editada en Bataller (1981: 58-60 [Vilallonga]), no només per la coincidència de bona part dels motius humorístics sinó per la conclusió del relat amb el matrimoni amb la princesa, tot i que en aquest cas no es documenta el marc narratiu de la prova d'enginy per al matrimoni (*Ia, II*). En canvi, són més similars, per l'explicitació del marc narratiu, dins l'àmbit català, la versió mallorquina d'Alcover «En Pere Tort» (*Aplec*, VII: 11-31) [851 + 852A (*Ia, II*)], i l'eivissenca «La princesa del "Bien podrá ser"» (Macabich, 1967 [1916]: 314-316) [921 (*El rei i el pageset*) + 852A (*Ia, II*)].⁶⁷⁴ Dins l'àmbit castellà: Cortés (1979, núm. 32).

En altres versions el marc narratiu és divers. Per exemple, en Bataller (2001: 57-58 [Montixelvo]) el relat és una resposta a per què el protagonista és tort. Hi ha la coincidència del melonar sorgit de les pedres llançades damunt d'un pi i de l'home que va buscar una eina per treure's a si mateix de la terra en què està colgat (X1731.2.1). Aquest darrer motiu en altres versions sol estar representat pel motiu de la persona que es talla el cap i se'l torna a posar (X1726.2) (p. ex., en Bataller, 1981: 58-60, o Verdú, 2006: 151-157).

Així mateix hi ha versions en què els motius de les mentides no formen part d'un discurs expressat en un context determinat; per exemple, en Campos *et al.* (1995: 40-41 [Xeraco]) o Verdú (2006: 151-157 [Benimarfull]), que coincideixen, com ara, en el motiu del melonar sorgit en un arbre amb la nostra versió. En l'àmbit català retrobem aquesta forma, p. ex., en la versió eivissenca «Es conte d'en Pere Tort»

⁶⁷³ Retrobem la combinació 900 + 852A, per exemple, en l'àmbit castellà, en Espinosa (hijo) (1988: núm. 224) o en la versió literària *La mentira más grande* editada per S. Calleja, en la col·lecció Recreo infantil i Cuentos Morales para niños (Bravo/Villasante, 1994: 57-60).

⁶⁷⁴ Altres propostes de catalogació, respectivament: 851 (Grimalt/Guiscafrè dins Alcover, *Aplec*, VII: 11-31), 921 + 852 (RondCat).

(Cardona, 2006: 47), que és, en definitiva, l'explicació de l'origen del sobrenom d'un personatge rondallístic.⁶⁷⁵ Sobre l'apel·latiu «Pere Tort» ens referirem en («Estudi», 1.2.4).

Pel que fa al motiu del melonar, és interessant apuntar, per una banda, que té entitat pròpia en alguna versió (p. ex., Bataller, 2001: 35-36 [Oliva]), i per altra, que freqüentment va seguida del motiu del meló d'alger exageradament gegantí (X1411.1.1), absent en la versió tarbenera, però en canvi molt ben representat en la majoria de les versions valencianes (p. ex., Bataller, 1981: 58-60; Campos *et al.*, 1995: 40-41; Bataller, 2001: 35-36; Bataller, 2001: 57-58; Verdú, 2006: 151-157) i reapareix així mateix a Eivissa (Macabich, 1967 [1916]: 314-316).

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

⁶⁷⁵ Veg., p. ex., una versió paral·lela en Sánchez (2010: núm. 521). Retrobem un referent literari d'aquesta variant, com ara, en la versió 112 («Der Dreschflügel vom Himmel») dels germans Grimm (1985, II: 266); traduïda com «La batolla del cel» en la versió de Riba (Oriol, 2012: 100).

TIPUS 853

Es tres pensaments

Hi havia un molt ric de un poble que tenia tres xics: dos amb carrera i un beneit. El tenien avorrit.

I el rei va dir una notícia: qui li endevinara es tres pensaments es casaria amb sa filla.

Es dos xics sabuts se'n varen anar a palau de seguida, i es bovo es queda a casa a soles. Pero ensense dir res a ningú se'n va de casa i arriba a una posà,⁶⁷⁶ i diu a s'amo:

–¿Vosté em faria una paella i que li la paguen *estos* dos que vindran?

–Ai, jo sí.

Se n'entra an es corral i veu una rama de metler.

–*M'emportaré esta* vara, porque me'n vaig caminant.

Se'n va a una atra posà, i lo mateix. Se'n va as corral i veu gallines i ous.

–*M'enduré estos* dos ous.

Se'n va a una altra, i lo mateix. Li agarra caguera (i ben forta): caga dins des sombrero i se'l posa. I cap a palau.

Arriba al palau (¡tu compta!, allà estava tot lo més ric i luxós del món). El rei diu es pensaments:

–Vull endevinar es pensaments.

–*¡Leña!*

–*Aquí traigo la leña seca.*

–*¡Huevos!*

–*Aquí traigo una pareja.*

–*¡Mierda!*

–*Aquí traigo el sombrero lleno.*

I es casa amb sa filla del rei. I es sabuts es varen quedar ben aparats.

→INF: Rosa Soliveres Pont. VES-e/1984. NOTA: La rondalla va ser copiada al dictat de manera esquemàtica i després redactada en net. Ens basem sobretot en la primera versió. Lingüísticament es caracteritza per la presència de formes literàries que substueixen les col·loquial. N'hi ha que ja estaven presents en la primera versió (*beneit, palau*), d'altres s'afegiren en la segona (*luxós*).

CATALOGACIÓ

ATU 853: *The Hero Catches the Princess with her Own Words*. ORIOL/PUJOL 853: *Les tres rèpliques enginyoses*. CAMARENA/CHEVALIER 853: *El héroe atrapa a la princesa con sus propias palabras*. CARDIGOS/CORREIA 853: *O herói gana a princesa respondendo-lhe à letra*.

VERSIONS

RT853 Es tres pensaments (veg. RT900 I).

COMENTARI

A pesar de l'esquematisme de la versió, pot adscriure's sense dificultat al tipus 853 per la presència de determinats motius característics, com ara, premi del matrimoni amb la princesa per al candidat que la superà replicant-li en una conversa (H507.1), heroi que venç la princesa replicant les seues frases amb l'ajut d'uns objectes que ha arplegat de manera fortuïta pel camí (H507.1.0.1), generalment amb un component escatològic. S'hi documenta el motiu de l'èxit per a l'heroi menys prometedor (L160) o per al personatge menys intel·ligent (L141), en aquest cas és el menor de tres germans.

⁶⁷⁶ En l'original aquesta forma es transcriu com «possà», cosa que posa d'evidència l'ensordiment de la s.

Al País Valencià coneixem la versió de Micó (2009: 66-68 [Bèlgida]). En aquest cas hi ha la combinació 1691 + 1775 + 853. Els protagonistes són ací dos germans. Té la particularitat que en l'episodi final el germà beneït cedeix la mà de la princesa a l'altre germà, suposadament més espavilat.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 860

[«Ai» i «no ai»]

¿Tu veus? Jo de Quevedo en sabia alamon; i ara ja no me'n recorda de cap. [...] Mira. Una volta... Mira, ara me'n ve un a la memòria. El rei va fer una proposta amb la reina: que es soldats d'ell eren més intel·ligents que es soldats d'ella.

Conque, ¿ell qué fa? Li dona dos quinzets a Quevedo, diu:

–Ves dus dos quinzets de «ai» i dos de «no ai».

Quevedo va i torna.

La reina envia un soldat (una xica d'ella) a crompar lo mateix, pero arriba allà i li va dir que no havia res, diu:

–¿Com?,⁶⁷⁷ ¿i Quevedo sí que n'ha trobat?

Conque es va foradar sa butjaca i posà es pardal pac aquí. I primer li dona sa butjaca que no havia res; estaca sa mà, *dice*:

–¡No hay!

Encamant posa sa mà a s'atra:

–¡Aaaai!

I Quevedo va guanyar. El rei va guanyar, perque va crompar ses dos coses; i aquella no va trobar res.

→INF: FranciscoSoliveres Vila. VEN: 3/4/2002.

CATALOGACIÓ

ATU 860: *Nuts of «ay ay ay!»*. ORIOL/PUJOL 860: *L'ai, ai, ai!* CAMARENA/CHEVALIER 860: *Nueces de «jay, ay, ay!»*. CARDIGOS/CORREIA 860: *Nozes de «Ai, ai, ai!»*.

VERSIONS

RT860 «Ai» i «no ai».

COMENTARI

En el tipus 860 el motiu principal és l'encàrrec de fer unes receques enigmàtiques que hom cal superar amb enginy (H1377). En aquesta versió els motius referits a les tasques es redueixen a un: recerca de les avellanes d'«jai, ai, ai!» (H1377.3), tot i que desglossat en una forma negativa (*ai/no ai*). Una característica d'aquesta versió és el fet de basar-se en la figura retòrica de la dilogia a partir de l'homofonia de dues formes expressades en castellà (l'exclamació *¡ay!* i la forma verbal *hay*) (veg. «Estudi» 3.1.9.1.2).

En la trama d'aquesta versió els objectes de la recerca estan vinculats un debat que es proposa inicialment sobre qui tindran més enginy, els servidors del rei o els de la reina. En altres versions la disputa es mostra entre els soldats i els estudiants, o siga, l'astúcia o l'erudició. Hi destaca un component llicenciós, que substitueix l'efecte de sorpresa de tocar el sexe pel dolor de tocar les punxes (com veiem també en la versió valenciana de Beltran L. (2007: 305-306 [la Cuevacruz, Alpont]).⁶⁷⁸

El protagonista en aquesta versió és Quevedo,⁶⁷⁹ personatge històric que ha arribat a esdevenir un personatge folklòric al qual hom atribueixen diverses anècdotes i arguments rondallístics (sobretot contalles amb un component d'enginy o escatològic).⁶⁸⁰ Com indica Pedrosa (2003), no sorprén que encarne en la

⁶⁷⁷ Sorpresa.

⁶⁷⁸ Veg, aquest component també, p. ex., en González S., 2010: 336-337; Sánchez, 2010: 295; Martínez G., 2012: 254.

⁶⁷⁹ Coincidint, per exemple, amb Martínez G. (2012: 254).

⁶⁸⁰ En trobem mostres en diverses recopilacions (veg., p. ex., Baldó, 1999: 127-128; Buj, 2000: 34-36; González S., 2010: 362-365; Sánchez, 2010: núm. 289a, 511, 513, 514, 517; Jiménez, 2011).

tradició oral espanyola i llatinoamericana la figura d'un personatge sorneguer i desvergonyat si hom té en compte que va ser un escriptor amb una important obra de tipus humorístic o satíric. Aquest fenomen és conegut des d'antic i ha afectat molts altres literats, com ara, Isop, Dante, Camões, Puixkin... Aquesta mateixa anomenada i consideració podria representar en la tradició catalana el rector de Vallfogona.

TIPUS 884

ATU 884: *The Forsaken Fiancée: Service as Menial*. ORIOL/PUJOL 884: *Donzell, donzella*. Veg. els comentaris en el tipus 923.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 900

I

S'endevinalla

Era un rei que tenia una xica molt guapa, guapíssima, i es burlava de tots. Son pare li buscava nóvio i ella no volia casar-se. | I son pare ja tenia vergonya. |

I un fill de un rei de l'estranger la va sentir nomenar, que era tan guapa, i un dia li diu a son pare, diu:

–Pare, *me'n* vaig a Espanya a vore si em puc casar amb ella –es va anemorar de sentir-la nomenar.

I es fill del rei se'n va i parla amb el rei, diu:

–Mire, jo soc *el* fill del rei Fulano de Tal. ¿Vosté el coneix?

Diu:

–L'ha sentit nomenar. Molt ric.

Diu:

–Pués vinc per casar-me amb *la* seua filla. M'ha anemorat d'ella de sentir-la nomenar.

Diu:

–Pués ai, | per tu serà | –i va i la quidra, diu: –¡Roseta, ix!

Ix, diu:

–Escolta, mira quin nóvio t'ha ixit.

Diu:

–¡Aaaai!⁶⁸¹ ¿Amb *eixe* patan em tinc que casar *jo*? ¡Aaaaaai! ¡*Casa't*, tu!⁶⁸²

–Jo no tinc que casar-me, eres tu.

–¡No!

I el va afrontar. El rei es va afrontar.

Diu:

–¡Aiii! Mira, fill,... | ¡Ai, xiquet! ¡Ai, Maredéu!⁶⁸³ No li faces cas. No pot ser, pués no vol. ¿Qué vols que *face*? No pot ser. | –diu–. Pués *la* patà encara la tindrà més *gorda* – diu–. Ara voràs. Ara posa un anunci en *el* diari que *el* qui endevenirà *l'*endevinalla es casarà amb ella. Igual té pobre com ric com gitano com... –que vinguera qui vinguera.

I sa mare:

–¡Tu estàs loco!

Diu:

–Jo no estic loco. ¡Per que em fa *eixe* afronte!; que era un xic guapo, amb *el* monyo rull... Un xic guapo. Un xicàs. ¿I m'ha fet *eixe* afronte? ¡No!

I pregunten, diu:

–¿Quina és *l'*endevinalla?

I tots diuen:

–A vore, a vore.

Diu:

–Tinc una col que pasturen set ramats de ganado baix d'ella i no es veuen un amb *l'*atre.

⁶⁸¹ Sona com un badall.

⁶⁸² Dramatitzant, amb to de menyspreu.

⁶⁸³ Amb èmfasi.

[¡Quina classe de col saria!, ¿eh?]⁶⁸⁴ ¡Ai!, guapa era.
 | I tots es príncips que anaven, ningú l'endevinava, | I ningú l'endevinava. I ell ho pregunta:
 –¿Qué és lo que diu?
 Diu:
 –Que té una col que pasturen set ramats de ganado baix d'ella i no es veuen un amb l'atre.
 | I aquell ho sap, aqueix xic tan guapo ho sap. I se'n va. I es vestix... Es posa sa sabata a arrastrons, | es posa un gorro (perque duia *el* monyo rull) an es cap, un trage esgarrat, tot vell, un ull tancat, sa bava caiguent-li, | i ell no podia parlar (ho fea a postes).
 I se'n va, diu:
 –*Buenas*.
 –¿Qué vol vosté?
 –A vore si dic l'endevinalla del rei –mig parlant.
 Diu:
 –Pero... –¡i tots es varen posar a riure!–.⁶⁸⁵ ¡Ai!, amb tant de príncips que han vengut i no l'han endevinà, ¿i tu l'endivinaràs? ¿Que ho vorem?
 I el rei diu:
 –¿Qué és, que vos rigueu tant?
 –Ha vengut ací un que vol que li *digue* l'endevinalla.
 –Púes feu-lo passar, que si endivina l'endevinalla *el* meu gendre serà.
 Diu:
 –Tinc una col que pasturen set-cents ramats de ganado baix d'ella i no es veuen un amb l'atre. |
 –¡Guapa, *eixa* col! –diu–. I mon pare té una caldera... –i sa bava caiguent-li, ¿saps?, i un ull tancat i deixò, i sa sabata a arrastrons i això–. Mon pare té una caldera que treballen set-cents calderers dins i no es senten es trons un amb l'atre.
 Diu:
 –¡Guapa podia ser *eixa* caldera! ¡Guapa, *la* caldera! –diu–. ¿I ton pare per que volia aquella caldera?
 Diu:
 –Per bollir *la* seua col.
 Diu:
 –¡Hala!, *plega 't* amb ella.
 Conque avant, li presenten roba, se la posava, i domés 'ribava a l'hotel es posava sa roba d'ell, ¿saps?, i eixia amb es gorro i tot (i era molt guapo).
 | I preparen *el* casament i *la* filla diu:
 –¡Ammaredeu!, ¿per que em feu casar amb *este* home que no volia?
 –¡Un xic guapo que va vindre i no el vares voler! ¡Quin pesar!
 I a son pare també li sabia mal, pero paraula de rei no es pot tornar arrere. I sa mare,
 plors:
 –¡Ai!, ¿tu saps...?
 –¡Púes nada, amb ell es casa!
 I enseguida es presenta, diu:

⁶⁸⁴ Comentari d'un oient.

⁶⁸⁵ Amb èmfasi.

–Tal dia es casaran.

Diu:

–¿Puc vindre a vore a *la* nóvia?

Diu:

–Sempre que vuigues –i sempre que anava a vore *la* nóvia, es burlava d’ell, dia:

–Ves-te’n. |

I son pare:

–¿Qué ha fet, senyor? ¿Qué ha fet? –li sabia mal. Perque un home aixina... |

I va i es casen. Tal dia ve, es casen i se’n van a l’isglésia. I a una banda estava *la* banda d’ella, i es atres, a *la* banda d’ell. I entren dins l’isglésia i a *la* banda d’ell, | tots es bancs buits, | no havia ningú. I *la* nóvia estava, amb sa mare i son pare. I sa mare plorava de vore amb qui es casava. Fea⁶⁸⁶ un desgraciat, bavós, tort, i anava vell tot.

I es va omplir l’isglésia plena. L’isglésia, plena de gent. I ja havien tocat es tres tocs i allà no havia ningú. I a l’hora mateix s’obri sa porta de l’isglésia i entra ell | amb es peu a arrastrons i tot esgarrat; | ¡i ell tenia sa roba!, pero no duia sa roba.

I ell diu:

–Senyor rei, ja estic ací.

Diu:

–Benvingut sigues.

Diu:

–Ara entra a la sagrestia | i ixc en seguida. |

Se’n va a la sagrestia, a l’hora mateix ix aquell xic ¡tan repolit! ¡tan reguapo!,⁶⁸⁷ vestit de rei; i sa mare, reina, i son pare, rei, i tota la cort i la família d’ell, cunyats i germanes i tot.

I tots varen dir:

–¡Aei!⁶⁸⁸

–Senyor rei, ja estic ací.

I son pare va respirar i sa mare va respirar, perque estaven patint. I es varen casar; i ben rics allà; i mosatros ben pobres.

→INF: Rosa Mari Seguí. VEN-20/8/1997. A/V: veg. annex. NOTA: Ens referirem a l’ideoclecte de la informant en «Introducció» 5.1.

II

Ses cireres

[Eren] tres xiques que triaven cireres. Tenien un caixó, triaven cireres. I ses cireres, tu saps que, quan fas,⁶⁸⁹ s’enrastren i ixen. A lo millor tu et penses que te n’agarres una i te n’ixen cinc o sis. I passava el rei. I tots es dies passava el rei. I entonces, dos germanes li dien:

–¿Vol cireres?

I el rei fea:

–No –i dos o tres dies aixina.

⁶⁸⁶ *Fer* ‘semblar’, ‘tenir l’aparença’.

⁶⁸⁷ Amb èmfasi.

⁶⁸⁸ Indica sorpresa i assentiment.

⁶⁸⁹ *Fer* ‘agafar-ne’.

I es tercer dia passa el rei i, ¡tantes voltes li havien dit si volia cireres!,⁶⁹⁰ i aquell dia diu que sí. I s'atra germana diu... Li fa al rei aixina [*gest*],⁶⁹¹ i en ves de una, pués en varen eixir unes quantes. I aquella atra diu:

–Si encerta a voler, buida la caixa.⁶⁹²

Bueno, i entonces el rei em pensa que va dir que, ¡dona!, que s'havia de fer amb ella.

| I clar, el rei es va envergonyar, perque, ¡veges tu, una pobra dir-li això! I después va fer que la tancaren a la presor. |

Ell es fa passar per un pobre. El rei es fa passar per un pobre, la va treure de la presor i es casa amb ella i la fea passar per pobra. Ell es fea passar per pobre i vivien pués al bosc.

I ell no sé com la va convèncer de que... Era molt pareguda a la reina que s'havia de casar (la princesa). I la princesa era estrangera i s'havia de fer uns trages, i es veu que... I li varen dir... Va anar un paje d'aqueixos i li va dir que ella havia de ser sa que cosira es trages i provar-se es trages de sa que havia de ser reina. I ella no volia anar. No volia anar perque sabia el rei qui era, que ella el coneixia, i no volia anar. Pero clar, s'home, que era pobre:

–¡Clar!, tens que anar, perquè, si nyos... Pués veges tu, mos tancaran a la presor –i tal i qual. ¡Bueno!

I antes d'anar-se'n, tots es dies, ell li dia (el rei; però que no era rei, era s'home: no ho sabia)... Li dia:

–Tu ja saps que som pobres, aixina que, ses talleruques que feu, te'ls-a guardes dins des pits (allà que siga), dins ses bujaques (per 'llà que siga); i ací farem capçanes –¿Saps lo que són capçanes? Farien capçanes.

I ella, ¡hale!, refunyant refunyant, pero se n'anava. I clar, arribava a palàcio i fea lo que tenia que fer: cosien, es provaven trages, i quant era hora de tornar, pués el rei es vestia de rei, i clar, i li fea treure es pedacets. ¡Ohhhh!

I aquella, quant arribava a casa ¿saps?, que la trobava pes camí, com sabia lo que s'havia amagat, pués la trobava pes camí i li fea treure es pedacets. I ella arribava a casa, i clar, s'home ja estava (és que fea paper de dos)... S'home ja estava:

–¡No *torne* més! ¡Perque m'ha eixit el rei i m'ha tret es pedacets! ¡I no *torne* més!⁶⁹³

I s'home diu:

–Dona, tu ja saps que som pobres i tens que anar –perque açò i lo atre.

| I ell, l'endemà, atravolta. A fer-la anar a provar es trages:

–Ara hui no te'ls amagues dins des pits, 'maga-les dins ses bujaques.

I clar, quan tornava, el rei tornava a pillar-la i li fea buscar ses bujaques i li trobava es pedacets. I sempre li'ls-a trobava.

| Conque en es tres dies de passar-li això (tres dies que li passava de trobar-li es pedacets), pués agarra i feen una gran festa, que el rei es casava. El príncip es casava i ¡vinga la campana! ¡vinga la campana!⁶⁹⁴

I ella li pregunta, diu:

–¿Qué és lo que passa?

–Que hui es casa el rei.

| I ella li va dir:

–¡Ay, *pobrecita de yo, que no lo he querido!*⁶⁹⁵

I diu:

⁶⁹⁰ Emfàtic.

⁶⁹¹ Imita el gest d'oferir les cireres.

⁶⁹² Renyant de manera jocosa.

⁶⁹³ Dramatitzant. La informant fa el to d'estar molt enfadada. Reforça les frases amb palmades.

⁶⁹⁴ Amb èmfasi.

⁶⁹⁵ Dramatitzant. Amb to de plant.

–¿I qué són aqueixes carrosses tan boniques?

–Això, que el rei es casa hui.

I ella:

–*¡Ay, pobrecita de yo, que no lo he querido!*

I después una atra cosa, no sé...:

–¿I qué són aqueixos cavalls...?

–Això és que el rei es casa.

–*¡Ay, pobrecita de yo, que no lo he querido!*

I a ses tres voltes d’haver-li-ho dit, ell agarra i treu es pedacets i li diu que era el rei (que era el príncip), i es varen casar.

I li diu:

–¿Tu saps es trages aqueixos tan bonicos que et fees i tot això? Pués era jo que te ho manava fer –i li va treure es pedacets.

→INF: Maribel Sifre Ripoll. FONT: mare (Angela Ripoll Soliveres). VEN-10/1992. NOTA: La informant tractà de recordar l’argument de la rondalla, ajudada per sa mare, que era present en el moment de l’entrevista.

III

Ses cireres

Ella festejava amb un xic (una xica pobra), i eren dos o tres germanes, i al rei li agradava. I va anar i va passar, i no ho sabien que era el rei i el varen convidar a cireres, es temps de ses cireres. I ell va dir:

–Ai, no. No en vuic. No en vuic.⁶⁹⁶ –diu–; pero mira, n’agarraré dos.

(I saps que ses cireres s’enrastren: sense voler agarres més cireres; porque estan enrastrellades, ¿no? Toques una cirera, ¡hala!...)

Diu:

–¿Caram, no en vulia! –diu–. ¡Si encerta a voler... s’endú la cistella sencera! –sa xica (ses xiques aquelles).

I ell diu:

–¿Pués tu me la pagaràs!⁶⁹⁷

Va fer tancar es nóvio a la presor i anava a festejar ell com si fora es nóvio (clar, això és qüento. Es qüentos, pués tot són ‘nimalades; porque ell havia d’haver-li-ho dit. Pero mira: qüento). [...] El va tancar a la presó an es nóvio per ‘nar ell a festejar (com manava el rei: mana) i ell ‘nava com a nóvio (com si fora es nóvio).

→INF: Ángela Ripoll Soliveres. VEN-10/1992. NOTA: Versió incompleta. La informant no sabé concloure el relat, tot i que confirmà que la coneixia un argument similar a la versió 900 II.

Annex

S’endivinalla

Un rei tenia una filla «molt reguapa: xicota i guapa» que rebutjava tots els pretendents («i tots es príncips ‘naven i es burlava de tots: no volia casar-se»). Un dia es presenta un príncep molt agraciad, a qui també menyspreà. El pare es sentí ofès i anuncià que es casaria amb qualsevol que es presentàs al palau i sabés resoldre una endevinalla. L’endevinalla parlava d’una col davall la qual pasturaven «set-cents» ramats. A diferència d’altres, el príncep rebutjat coneixia la resposta però la digué vestit de captaire. Es referí a la caldera per a coure-la. El dia de les nocés es presentà tard a l’església («Diu: / –¿Ai, ja hi han tres tocs i encara no ve es nóvio!»), vestit de captaire, davant la desesperació del pare. A darrera hora el príncep desvelà la seua identitat.

⁶⁹⁶ Amb to de cortesia.

⁶⁹⁷ Amb veu baixa.

CATALOGACIÓ

ATU 900: *King Thrushbeard*. ORIOL/PUJOL 900: *La princesa orgullosa*; *Catálogo (CR)*, 900: [*La princesa desdeñosa recibe una lección*]. CARDIGOS/CORREIA 900: *O bago de romã*.

VERSIONS

RT900 I S'endevinalla (900 + [853]). RT900 II Ses cireres. RT900 III Ses cireres. Annex: S'endevinalla (900 + [853]).

COMENTARI

Hem adscrit les versions precedents al tipus 900 per la presència de diversos motius característics. Prenent com a punt de referència la descomposició en episodis i elements de Camarena/Chevalier 900, es documentaria només parcialment l'estructura tipològica exposada:

900 I: II. (a) (tracta els pretendents de manera humiliant); III. [(a) (la princesa és casada amb un captaire (príncep desfressat) perquè el pare, enfadat, la fa casar amb el primer home que arribarà.)]

900 II: IV. (b, c) (ha de suportar la pobresa, fer de criada), (h) (ser sorpresa comentent petits robatoris); V. (reconeixement, noces).

La versió 900 I presentaria solament els episodis inicials (II, III), amb la particularitat que la resolució de la trama no coincideix exactament amb l'element IIIa, o siga, el motiu de l'edicte reial que la princesa es casarà amb el primer home amb què es trobe (T62), sinó amb la variant que es casarà amb qui resoldrà una endevinalla de la princesa, siga de la condició que siga. Aquesta possibilitat està contemplada en la descripció d'Aa/Th del tipus 900: «III. The Princess's Wedding. The princess is married to a beggar because (a) her father in anger makes her marry the first man who comes, or (b) the disguised prince wins her by solving riddles...». Tanmateix, la versió no té una continuació amb els altres episodis característics (IV, V). L'episodi de la resolució de l'endevinalla té una similitud amb el tipus 853 (*The Hero Catches the Princess with her Own Words*), ja que no s'hi representa literalment la interpretació d'un enigma, sinó que hi ha una rèplica enginyosa d'un parlament pronunciat per la princesa. Els motius que es fan servir en aquest debat són força coneguts: la gran col (X1423.1) i la gran caldera (X1030.1.1). Pertanyen al gènere humorístic de les mentides i reapareixen en diverses contalles, com veurem (veg., p. ex. 1920A); tot i que també es documenten en versions del tipus 853, com la «La gran mentira» (Micó, 2009: 76 [Bèlgida]) o «En Joanet i es set missatges» (Alcover, *Aplec*, IV: 191-215).⁶⁹⁸

Espinosa (1946, III: 181-190) fa una anàlisi del tema de «la princesa orgullosa que rechaza a todos sus pretendientes, y a uno en particular por un motivo especial» en què es poden encabir elements del tipus 900 juntament amb d'altres que ja hem analitzat, com 850*, 851, 852, 851. Dins d'aquesta catalogació, s'identificarien parcialment al tipus I les versions RT900 I i RT900 II, que encapçala el grup primer («El cuento de la princesa orgullosa humillada por un pretendiente desdeñado»). Interessaria assenyalar que si inicialment el mòbil de la venjança era per una resposta negativa a unes proposicions amoroses, la trama de la rondalla ha evolucionat a representar un càstig de la supèrbia i de l'orgull, com assenyala Guiscafrè (2008: 462-464) en l'anàlisi del tipus 900, tot partint de l'estudi de les versions més antigues documentades; concretament a Itàlia, en els segles XVI i XVII. Dins aquest context, en el tipus 851 no hi hauria tan clarament la vinculació entre l'edicte del matrimoni amb un càstig per un comportament superb; encara que sí que pot haver-hi un episodi en què el personatge humil que supera la prova de l'endevinalla humilia la princesa desdeñosa amb un retret de deshonesdetat, aportant la seua camisa (veg. RT851 I, RT851 II).

Un cas que ens presenta més dificultat de catalogació és la versió 900 II per les incongruències argumentals entre l'episodi inicial i la resta del desenvolupament. En aquest cas es documenta el motiu de la pagesa que fa befa del príncep (L151), un tant discordant dins aquest tipus, generalment protagonitzat per un personatge femení d'elevada posició social. Potser s'adequaria més a un argument com el tipus 875 (*The Clever Farmgirl*). Així mateix, la frase «¡Ay, pobrecita de yo, que no lo he querido!» de l'episodi del penediment de la protagonista no es correspon de manera explícita a cap episodi anterior en què s'expressi una postura negativa davant les insinuacions amoroses del rei. Es documenta, en canvi, un comentari jocós que posa en

⁶⁹⁸ Catalogada sota el tipus 513A (Aa/Th) (loc. cit.).

evidència el rei. Possiblement es tracta d'una versió esvaïda del motiu del pretendent rebutjat (T75.2), interpretat potser ací com una resposta al fet que la jove ja tinga un pretendent (RT900 III, RTVF7). Finalment ens fixarem en la figura del festejador rival del rei, que es presenta de manera confusa en les diferents versions: és empresonat i suplantat pel rei, el qual adopta amb una disfressa el seu paper de festejador (900 III, versió incompleta); és empresonat i suplantat pel rei a canvi d'una compensació (RTVF7); és absent (RT900 II).

No ha estat un tipus amb gaire representació en àmbit català. Oriol/Pujol n'esmenten dues versions de Catalunya. No apareix registrat en el catàleg de Beltran L. (2007). Per la nostra banda tenim coneixement d'una versió inèdita procedent del la comarca de Requena, en aquest cas, expressada en castellà.⁶⁹⁹

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

⁶⁹⁹ Es tracta d'«El rey Cuervo» (Arxiu personal Monjo, INF: Ricarda Alberro, Las Casas de Utiel (Utiel), facilitada per Fermín Pardo).

TIPUS 901D (Ca/Che)

[«¡Matxet, creu a l'home!»]

Era un matrimoni. I s'home, quan retirava, diu que fea⁷⁰⁰ sa burra (o s'animal) cul arrere (o jo que sé) per fer parlar sa dona.

Sa dona diu:

–¡Home!, ¿no veus que aixina vas mal?

I, ¡bom!, li pega una punyà i li trenca un braç. Endespués se l'endú a apanyar-li es braç.

Se l'endú a apanyar-li es braç i li diu:

–¿Qué val?

Diu:

–Tant.

Diu:

–Pren –diu–. No cal que et cobres, que demà tinc que tornar per l'atre.

Diu:

–¡Ah, no! ¡No senyor!

I después diu que també fea açò;⁷⁰¹ i ell:

–¡Matxet, creu a l'home! ¡Creu a l'home!

Pero no li va pegar, aquell home.

→INF: Francisca Ripoll Ripoll. VEN-13/8/1998. NOTA: Es tracta d'una versió abreujada o esquemàtica.

CATALOGACIÓ

CAMARENA/CHEVALIER 901D: [*El pago anticipado por componer huesos*]. Altres classificacions: 901 (GONZÁLEZ S.); 1586B (HERNÁNDEZ).

VERSIONS

RT901D [«¡Matxet, creu a l'home!»].

COMENTARI

Adscriuim la versió al tipus 901D, que distingeixen Camarena/Chevalier com a subtipus de 910, en què es tracta el tema de l'amansiment de l'esposa desobedient (*Taming of the Shrew / L'amansiment de l'harpia*: seguint el títol de la famosa comèdia de Shakespeare). Espinosa (1946, II: 351-355), en l'anàlisi que fa del tema de «la mujer contraria y mandona, dominada por su marido», identifica aquest argument com a tipus II. Es caracteritza aquesta variant per la presència del motiu del preu d'una palissa (J11193.2), extret del cicle del tractament jocós dels judicis o de les decisions jurídiques. S'aplica ací un pagament anticipat per a una futura palissa, recurs usat com a advertiment per a l'esposa. En català no ha estat encara representat aquest argument gaire; Camarena/Chevalier en documenten sis versions en castellà i una en basc.⁷⁰²

L'estil lacònic de la narradora ha omès determinats detalls argumentals importants; com ara, l'episodi d'introducció en què es justifiquen els mòbils de les actuacions del marit (pot ser la desobediència de l'esposa, tot i que, d'acord amb altres versions, són possibles també la tossuderia o la peresa). En aquest sentit intuïm un component fraseològic en el relat, en introduir la frase «¡Matxet, creu a l'home», possiblement de tipus fràstic.⁷⁰³

⁷⁰⁰ Fer per entrar.

⁷⁰¹ Es refereix a l'acció d'entrar el mul de recules.

⁷⁰² S'hi podria afegir, com ara, la versió de Sánchez (2010: núm. 632).

⁷⁰³ Retrobem aquesta frase en una rondalla de l'antologia de Guardiola/Beltran (2005: 206-207 [Bolulla]).

És interessant el motiu del mul bastonejat per fer-lo entrar a recules, possiblement una variant del motiu del cavall mort com a advertiment (T251.2.3). Reapareix en diverses versions de rondalles en què el marit tracta de posar a prova la paciència de l'esposa –molt sovint, com veurem, en versions del tipus 1408B (vegeu els comentaris referits a aquest tipus)– o l'estima (Llorens, *ap.* Borja, 2016a: 85-87).⁷⁰⁴

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

⁷⁰⁴ Agúndez (1999b: núm. 123) recopila una versió en què aquest episodi té entitat pròpia, que cataloga dins Aa/Th 1409 (*The Obedient Husband*). Estudia la presència d'aquest motiu en versions dels tipus que presenten el tema de l'esposa pacient (cf. 1408B) o de l'esposa desobedient (tipus 901: *Taming the Shrew*). Per la seua banda, Asensio (2004: 146-147) cataloga dins 901 3 versions on també aquest episodi es presenta com una prova per a temptar l'esposa perquè discutisca, amb un caràcter proverbial en algun cas; paral·lelament es documenta el mateix caràcter en les versions de Martínez G. (2012: 227-230, 232-233).

TIPUS 910G

La veritat

Havia un poble que no havia veritat, i el retor va dir:

–Ham d’anar a dur la veritat.

I varen ‘nar amb petrolieres a un atre poble a dur la veritat, i tots:

–¡Hale, ja tenim la veritat aquí! ¡Ja tenim la veritat aquí! –¡i hale, tots a missa!

I el retor va fer un sermonec:

–¡Senyores i cavallers, ja tenim la veritat aquí!

I varen mullar tots, a missa, per sentir la veritat; dins ses petrolieres.

–¿Viritat que fa olor de merda?

S’atre:

–¡Viritat!

I tots:

–¡Viritat!

I ja estava la veritat en aquell poble. La varen dur de Benigembla o no sé on, an aquell poble.

→INF: Francisca Marcó Ripoll. VES: Estiu/1990.

CATALOGACIÓ

ATU 910G: *Man Buys a Pennyworth of Wit*. CAMARENA/CHEVALIER 910G: *Hombre compra un céntimo de ingenio*. Cf. BELTRAN L., 111 [910G]. Altres classificacions: 1296A (ORIOL/PUJOL); 1691C (CARDIGOS/CORREIA, GONZÁLEZ S.).⁷⁰⁵

VERSIONS

RT910G La veritat.

COMENTARI

Adscrivim la versió precedent al tipus 910G. Presenta el motiu de la persona que pretén comprar amb diners el seny (o, en aquest cas, la veritat) (J163.1). Aquest argument té un component humorístic de caràcter escatològic en identificar l’evidència d’identificar excrements o orina amb l’adquisició de la virtut que hom pretenia comprar. Beltran L. (2007: 643-644) en documenta una versió valenciana en una obra literaria del segle XVII, *Bureo de la Musas del Turia*, en què es tractava de comprar el do d’endevinar.

Ocasionalment l’argument pot tenir un cert caràcter de bertranada, en localitzar-se l’acció en una determinada població. Pot observar-se aquest fenomen en alguna versió valenciana, com és el cas de la «Rondalla de la veritat de Borriol» (Sanchis Guarnier, 1981 [1963], 1: 158-159 [Albocàsser]), o en «La veritat de Barxeta» (Gascó, 2011: 65-69 [Beneixama]). En algun cas l’argument arriba a tenir clarament una forma de tradició explicativa fraseològica; com veiem, per exemple amb l’expressió «Si vols la veritat ves-la a cercar a Lleida» (Amades, 1982a: núm. 653). Encara que no necessàriament s’explica la rondalla amb una localització concreta, com veiem en la versió de Cortés, 2011: 39-40 [Figueroles de Domenyo], en què un venedor ambulat assegura vendre paperets de saviesa; o en la nostra versió; tot i que de manera irònica s’esmenta Benigembla com el possible lloc de procedència de la veritat.

⁷⁰⁵ Observem així mateix un paral·lelisme amb el tipus 1543C* [*The Clever Doctor*], en què es presenta l’argument de les píndoles amb excrements per a recuperar el gust.

TIPUS 921D*

Es pastoret

I en hi havia un també de un que era pastoret i anava un guàrdia cevil amb dos cavalls⁷⁰⁶ (que aquestos anys 'naven per aquells terrenos, d'Extremadura i això), i era pastoret. I diu:

–¡A-mo-ne a burlar-mos d'aquell pastoret! –diu–. ¡Açò, açò...!⁷⁰⁷ ¡Eeeh!, ¿com va?⁷⁰⁸

Diu:

–¡Bé!

–¿Quant d'animalets tens?⁷⁰⁹

Diu:

–¿Això? –diu–. Mon pare fa *el* cómpter. ¿Jo qué sé? Com fa *el* cómpter ell, jo no sé res.⁷¹⁰

–¿No fumes?

–No.

Diu:

–¿Per qué?

Diu:

–Perque no tinc tabaco.

Diu:

–Fem un cigarro.

Duia una petaca, i li agarra un cigarro i li bóta foc; diu:

–¿I ara per qué li fas foc ací?

–Perque quan vostés no estaran, fumar. Fumar, i això.

I en treu un atre. I havia un riu que passaven, diu:

–¡Xe! –diu–, ¿a on trobarem ton pare? ¿A on trobarem ton pare?

Diu:

–Jo... Si volen... A lo millor no està, pero, si volen, jo els-a mostraré *la* direcció, que segur que va allà tots es dies.

Diu:

–¿A on és *la* direcció *eixa*?

–Enmig *les* cames de ma mare –diu–. A *eixa* direcció tots es dies va.

Se n'anava, diu:

–¿*Este* riu, es pot passar? ¿Ací no hi ha cap de novetat?

Diu:

–¡Sí home! *El* ganado de mon pare tots es dies passa –diu–. Té una classe de ganado que tots es dies passa.

¡I aixina passaren, i d'aquella manera de passar!⁷¹¹ Es vegien apurats quan passaren. I quan ja havien passat, diu:

–¡Xe! –diu–, ¿quina classe de ganado té ton pare que passa?

⁷⁰⁶ Entenem que l'informant volia dir dos cavallers.

⁷⁰⁷ Dramatitzant, amb to de menyspreu.

⁷⁰⁸ Dramatitzant, amb to de poc respecte, cridant.

⁷⁰⁹ Dramatitzant, amb to de poc respecte, cridant.

⁷¹⁰ Dramatitzant, amb to de despreocupació.

⁷¹¹ Amb èmfasi.

Diu:

–Es coloms, que passen per dalt. Tots es dies el travessen. El travessen per dalt, es coloms.

Ací tens també:⁷¹² volien burlar-se; i ell es burlà de tots.

→INF: Salvador Soliveres Monjo. VEN-20/1/1992.

CATALOGACIÓ

ATU 921D*: *Witty Answers*. CAMARENA/CHEVALIER 921D*: *Las respuestas ingeniosas*. CARDIGOS/CORREIA 921D*: *Respostas engenhosas*. Cf. GONZÁLEZ S. 921D*; HERNÁNDEZ 921D*.

VERSIONS

RT921D* Es pastoret.

COMENTARI

Considerem que pot adscriure's la versió precedent al tipus 921D*, que ha estat definit per Uther de la següent manera: «the miscellaneous type comprises various tales dealing with a man who makes another man angry by giving absurd answers».

Es documenta el motiu de les respostes enginyoses (J1252), generalment adreçades a un interlocutor impertinent que té la intenció de fer una burla aprofitant-se d'una suposada superioritat de tipus social (de classe alta, instruït, urbà). Són més eloqüents els exemples exposats per Uther per caracteritzar el tipus, dels quals en reproduïm l'inici: «A master (nobleman, lawyer) asks a farmer (foreman) returning from the market, if the market was large. The farmer answers, "I did not measure it!"». Els continguts presentats en els exemples de la nostra versió s'hi avenen perfectament pel seu caràcter punyent i desvergonyat.

En aquest tipus de rondalles traspua un sentiment de defensa de la dignitat dels més desfavorits (classe treballadora, ruralia) davant determinats comportaments de prepotència. En el nostre cas l'informant mostrava una predilecció per aquest tipus d'argument, explicat a voltes en forma de relats d'experiència personal en què s'escenificava una resposta desimbolta davant de personatges urbans.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

⁷¹² El relat va seguir una experiència personal en què l'informant relatava una resposta airosa a uns interlocutors forasters que s'adreçaren a ell amb intenció de burlar-se del poble.

TIPUS 922

El retor de Benigànim⁷¹³

En aquell temps la gent era molt ignorant: nengú sabia de lletra més que el retor de Benigànim i el rei Pepet. I el rei Pepet es va enterar de que el retor de Benigànim era molt sabut i el va enviar a cridar.

I a cal retor de Benigànim hi havia una neboda que li dien Rosalia. I hi havia un pastor molt burrot que li dien Quico Pantorrilla, que tots es dies anava a cal retor a vore sa xica i l'uiaven: el retor no el volia.

I an el retor li arriba sa crida del rei i se'n va anar a cavall o en burro. I va estar tres mesos per anar i tres per tornar, i ningú el va conèixer quan va tornar: va perdre sa panxa i sa lluentor.

A l'arribar a *palau* el rei li diu:

–Tens que endivinar-me es tres pensaments –diu–, i si no me'ls endivines et mataré.

I el retor es va assustar i va pegar a fugir pac a casa.

Al tornar va anar en Quico Pantorrilla:

–¿Com ha quedat amb el viatge?

Diu:

–¡Ai!, eres tu qui ha d'anar.

Envien an en Quico Pantorrilla i va tardar tres mesos per anar. I el retor va quedar molt descansat pensant-se que no tornaria més.

En Quico Pantorrilla arriba a *palau* i la guàrdia no el volia deixar entrar: allà hi havien molt de nobles (tota la noble, tot lo millor de lo millor).

Diu:

–Jo et *demane* tres pensaments. ¿En quant de temps *donarie* la volta al món?

–Encanxamollat demunt *del* sol, vint-i-quatre hores.

–¿Jo valdré molt de diners?

–Vint-i-nou diners.

–¡'Garreu-lo! ¡'Garreu-lo!

Diu:

–Deixeu-me parlar primer –diu–. A Déu el varen vendre amb trenta –diu–. Pués vosté en val un menos.

I el rei, que ja estava espantat, diu:

–¿En quin erro *he* caigut?

–En que li⁷¹⁴ sembla que està parlant amb al retor de Benigànim i està parlant amb en Quico Pantorrilla.

I el rei tot content li va dir:

–Quan tornes a casa tu seràs *l'*encarregat de *la* parròquia i et casaràs amb la Rosalia.

I el retor serà *el* pastor *del* ganado –i aixina va ser.

→INF: Rosa Soliveres Pont. VES-e/1983. NOTA: La rondalla va ser copiada al dictat de manera esquemàtica i després redactada en net. Ens basem sobretot en la primera. Lingüísticament es caracteritza per la presència de formes literàries, que presentem en cursiva (*palau*, *he*).

⁷¹³ En l'original «Benigani».

⁷¹⁴ En l'original «es».

CATALOGACIÓ

ATU 922: *The Shepherd Sustituting for the Clergyman Answers the King's Questions*. ORIOL/PUJOL 922: *El rei i l'abat*. CAMARENA/CHEVALIER 922: *Pastor que substituye al abad responde a las preguntas del rey*. CARDIGOS/CORREIA 922: *Frei João sem cuidados*. Cf. BELTRAN L., 114 [922].

VERSIONS

RT922 El retor de Benigànim.

COMENTARI

Motius:

H512: endevinalla que val la vida.

H561.2: rei i abat (el rei posa tres endevinalles a un clergue per respondre amb pena de mort).

K1961: clergue fals.

H681.1: ¿A quina distància està un extrem del món de l'altre?

H711.1: ¿Quant valc?

H524.1: ¿En què estic pensant?

Q113.4: sacerdoci com a recompensa.

Adscriuim sense dificultat la versió precedent al tipus 922, per la presència dels motius característics d'aquest argument. Aquest tipus ha estat documentat al País Valencià (veg., p. ex., Llorens, *ap.* Borja, 2016a: 127-128 [Bolulla]); Bataller, 1981: 54-57 [Vilallonga]; Verdú, 2014: 111-115 [Bocairent]). Bataller (1999: 13-14) i Beltran L. (2007: 646) es refereixen a la versió siscentista que es documenta dins *El patrañuelo* de Timoneda (XIV), editada a València el 1567, possiblement inspirada en una versió popular valenciana.

En aquesta ocasió la proposta del rei de formular tres endevinalles naix de la inquietud del rei que pogués haver en el reialme seu una altra persona instruïda a banda d'ell. S'hi fa servir una localització tòpica, de tipus possiblement humorístic, en atribuir a Benigànim, la parròquia en què estava establert el protagonista; en la versió de Llorens (*ap.* Borja, 2016a: 127-128) es segueix també aquest recurs, amb la localització a Algemés. Quant a les endevinalles proposades, cal destacar-ne el caràcter tòpic, perfectament documentat en les definicions del catàleg d'ATU. Per exemple, en la versió de Timoneda les qüestions demanades foren el valor del rei, situar la meitat del món i endevinar el pensament del rei. En la nostra versió la pregunta referida a l'extensió del món ha estat expressada com el càlcul de quant es trigaria a poder fer la molta al món. Aquesta variant reapareix, p. ex., en la versió de Llorens (*ap.* Borja, 2016a: 127-128), que destaca per les similituds amb la versió que analitzem. Hi és present així mateix un element que considerem de caràcter transgressor: la presència del motiu del premi de la plaça de capellà per al veritable guanyador de la prova d'intel·ligència, amb la consegüent barata de funcions socials (pastor / rector).⁷¹⁵ En aquest cas sobta que es permeta que el vencedor pugui prendre muller.

⁷¹⁵ També, p. ex., en Serra i Boldú (1984 [1931], 1: 14-17 [Ger, Cerdanya]).

TIPUS 923

I

«Més que a la sal dins del putxero»

Una volta era un rei i tenia tres filles. I se'n va anar a fer un viatge lluny i els-a va dir a ses filles:

–A vore. ¿Molt em voleu?

I sa major diu:

–Jo et vuic més que *al* meu cor.

S'atra diu:

–Jo et vuic més que a *la* meua vida.

I sa menuda diu:

–Pués jo et vuic més que a *la* sal dins *del* putxero.

I son pare se'n va anar per molt de temps lluny. I quan va vindre, a una (a sa major) li va dur uns regals maravillosos; a sa segon, igual; i a sa tercera no li du res. I diu:

–Mira, tu com em vols com sa sal –i veges, sa sal!,⁷¹⁶ diu–, pués jo no t'ha dut res.

Conque aquell dia havien organitzat una gran festa per recibir al rei (sa venguda del rei). I fan una gran festa, una gran festa,⁷¹⁷ i en es jardí i tots. I aquella xica va i li diu an es cuiners (tenia alamon de cuiners):

–¡No poseu una miqueta de sal de res, de res, de res, an es menjar!

–Pués bé.

¡Hala!, ja passaven ¡tooooots!⁷¹⁸ es camareros (o com li viugues dir) amb porquets relleos (*cerditos*),⁷¹⁹ amb cabritets... Bueno, menjars... (que ja veus antigament es reis com menjaven). ¡I aquellos *manjars*! ¡I aquellos *manjars*!⁷²⁰

I tots es posen a menjar en es deixò,⁷²¹ i tots es deixen es menjar. I entonces li diuen:

–¡Bueno! ¿I ací qué passa que ningú vol menjar? –tots ho trobaven ruín.

Ho tasta ell: tampoc no se ho podia engulir; diu:

–¿I qué ha passat ací?

Diu:

–Pués que no ham posat sal an es menjar –diu–. La *princesa*⁷²² ha vengut i mos ha dit que no en posàrem.

Diu:

–¡Aaaaaaaah!⁷²³ –I entonces li diu–: Ara tinc que anar a dur-te es millor regal; perque «*No hay guiso sin sal*».

→INF: Anita Molines Vila. FONT: mare (Rosario Vila Molines). VEN-1/1992.

II

«La sal al guisado»

Era un rei i tenia tres xiques, i li diu a sa major, diu:

⁷¹⁶ Amb to de menyspreu.

⁷¹⁷ Amb èmfasi.

⁷¹⁸ Amb èmfasi.

⁷¹⁹ Pron. [θ]erditos.

⁷²⁰ Amb èmfasi. S'hi remarca el so fricatiu: man[χ]ars.

⁷²¹ Deixò per 'jardí'.

⁷²² Pron. prin[θ]esa.

⁷²³ Assentiment.

–Filla meua –diu–, ¿tu em vols molt?
Diu:
–Jo, més que a *la* meua vida.
Diu a sa segon:
–¿Tu em vols molt?
Diu:
–Jo, més que *al* meu cor.
I li diu a sa tercera, que era sa que ella la volia més que ningú (ella a ell); diu:
–Jo, més que *la sal al* guisado.
Diu:
–¡Ah, soberana, que no em vols!
I es reis tenen criats, i agarra i los diu an es criats, diu:
–Bueno, l’agarreu i vo l’endugueu ben lluny i la mateu, i la tireu dins de un ribàs.
Pero dugueu-me sa llengua.
Se’n varen ‘nar. Però clar, ells tenien por de que si ella eixira.
I li diuen:
–Escolta...
Ella los va dir:
–¿A on em dugueu?
Diu:
–Et duguem a matar –diu–, ton pare mo’ho ha dit.
Diu:
–Pués bé, si mon pare vo’ho ha dit, feu-ho.
I ells pensen i pensen, diu:
–No, no l’ham de fer. Matarem un gos, i a vore si duguent sa llengua... –diu–. ¡I tu, ‘parte’t a un puesto...! A un puesto lluny que no vingues.
Diu:
–Bé.
I ella havia de minjar, i anava en poble en poble demanant jornal (faena). I va arribar (anava en casa en casa) i va arribar a casa de un rei. I va tocar i va baixar una crià, diu:
–¡Ai, vaja un...!⁷²⁴
I diu:
–Escolte, ¿i no em podien emplear a *esta* casa de pastoret, de regar es gerdinet, de una cosa o atra?
Diu:
–Ai, jo li ho diré a l’amo.
Se’n va i li diu al rei:
–Hi ha un xiquet ¡més guapet! –ella es va vestir de pelegrí (de home); es va baratar sa roba (que no te ho ha dit); es va vestir de xiquet..., bueno–. ¡Hi ha un xiquet més guapet que *el* sol! i vol faena: vol [ser] pastoret de oquetes o pastoret de... o regar *el* gerdinet.
–¡Pués dis-li que passa!
I el va vore tan saladet; diu:
–¡Hala, passa, entra! –i diu–. ¿I tu quin jornal vols?
Diu:
–Jo, domés que em governen, prou –i no va voler res més: que el governen.
I li varen fer de oquetes. I es pastoret pués ‘nava pasturant es animalets (oquetes sarien gallines segurament, o coses d’aqueixes). I anava..., i as costat de casa del rei havia

⁷²⁴ Anticipació.

un cubertet i es quedava dins des cubertet. I anava a vore'l (el rei anava). ¡I guapo!, i el rei li donava deixò⁷²⁵ i...

Bueno, ve un dia que venen ses festes d'aquell poble, i el rei pués se'n va a la festa, 'banda d'esprà. I ella era pastoreta, i diu:

–Vareta de *la vertut*,⁷²⁶ per *la vertut* que m'hau donat, que em presenta a la plaça: si guapa soc, guapa que em torna.

I el rei:

–¡Xe!, ¡vaja un tipo de dona! ¡Vaja un tipo de dona!

I se'n va i la va convidar a café, la va tot. I tota la desprà ballant amb ella. I, ¡guapo!, i això, i ja volia ell...; diu:

–¡Mos ham de casar!, ¡mira si m'ha anemorat de tu!

Diu:

–Pués bé. Pués, ¿que no?

I quan ve a boqueta de nit,⁷²⁷ ella:

–Vareta de *la vertut*, per *la vertut* que m'hau donat, que em presenta a *les* oquetes – i se li desapareixia d'allà. I ell buscant-la, buscant-la, buscant-la; i no la podia trobar.

¡Hala!, Quan 'riba a casa:

–¡Xe, senyor rei!, ¿com ha quedat?

Diu:

–Calla –diu–, ha vist una xica ¡més guapa que un sol! –diu–. ¡i me s'ha desaparegut! Jo no sé això com ha segut.

–¡Home, senyor rei! ¡Vosté, un home tan listo!...

Diu:

–Pués mira. Me s'ha desaparegut.

Diu:

–Qui sap sí,
qui sap no,
qui sap *sarie jo*.

Diu:

–¡Mira, pastoret!, ¿que encara et burles?⁷²⁸

Es segon dia, ¡igual! A banda d'esprà ella:

–Vareta de *la vertut*, per *la vertut* que m'hau donat: si guapa soc, guapa que em torna.

Que em presenta enmig la plaça.

I el rei de enseguida a buscar-la, la va vore:

–¡Xe!, ¿ahir que t'has fet? –ahir, no-sé-què.

–¡Ai, jo *estave* per *ahí*! Jo tamé el *buscave* a vosté –diu.

La va convidar. I allà havia... (diu que venien...) i li crompa un anell d'or ¡pero bo!, un anell que valia una fortuna. I ella se'l va posar. Pero quan ve poqueta de nit, ¡igual!:

–Vareta de *la vertut*, per *la vertut* que m'hau donat: que em presenta allà amb *les* oquetes.

¡Hala!, i arriba a casa; el rei:

–¡Xe, senyor rei!, ¿com ha quedat?

–¡Estic malalt! ¡Me se desapareix, i açò no... és dir, que açò no pot ser!

⁷²⁵ Aquest *deixò* (¿'conversa' 'confiança'?) substitueix l'episodi de l'amistat entre el rei i la protagonista disfressada de pastor, que l'informant omet en la VEN-6/11/1994. Remetem per a aquest punt a l'annex 1.

⁷²⁶ Pron. [va'reta laver'tut] en tota la versió.

⁷²⁷ No és perceptible a la *a* de la locució, per efecte de l'elisió per contacte de vocals (veg. «Estudi» 2.1.1.3).

⁷²⁸ Dramatitzant, amb reprensió afectuosa.

– Qui sap sí,
qui sap no,
qui sap *sarie jo*.

– ¡Pastoret, pastoret!, ¡no et burles, que en hi ha prou per tirar-te fora de casa, porque...
estic ja prou nyirviós, ¡això em falta!

Conque, ¡bueno!, es tercer dia s'acaben ses festes: ¡lo mateix! A hora de ball, ella:

– Varetta de *la vertut*, per *la vertut* que ma ho donat: que em presenta en la plaça: si
guapa soc, guapa que em torna.

I ell diu:

– Bueno, a vore... ¡Xica! ¿Per a on et poses? ¿A on et poses? –i tamé la va convidar,
i açò, i lo atre. I diu:– ¡Hui no s'ha d'escapar! ¡T'ha de agarrar!

Diu:

– ¡No! –perque la volia dur com si fora sa dona, de bracet, porque no se li escapara;
i ella diu:– ¡No! –diu—. Jo, si arriba a casar-me, em casa; pero aixina, fer deixò,⁷²⁹ no. Això
no –i tamé se li desapareix. ¡Hala!

I arriba la nit:

– ¡Qué, senyor rei, com ha quedat?

Diu:

– ¡Estic! ¡Mira, que em faré malalt! ¡Vaja una xica, i me se desapareix!

I ella:

– Qui sap sí,
qui sap no,
qui sap *sarie jo*.

I diu:

– ¡Pastoret, pastoret, que no sé com quedarem! Troba que te'n 'niràs pac *al carrer*!

– Ai, lo que vuigüe. Pero,

qui sap sí –li ho va repetir–,

qui sap no,

qui sap *saria jo*.

La costió, que es fa malalt: l'endemà es fa malalt. I ell tenia criades i... (¡Massa criats!
Perque el rei, ¡ja veus!). Tenia criades i:

– ¡Ai! –ell, li apanyaven rotllets: li agradaven molt rotllets, diu:– ¡Farem rotllets! –
això ho dien ses criades elles amb elles.

I, ¡fotre!, i es pastoret es presenta i diu:

– ¡Qué fan?

Diu:

– Ai, açò, pel rei, que s'ha fet malalt, que hi ha una xica aixina i aixana.

Diu:

– ¡Ai! ¡Ja veus! ¡Pobre rei!⁷³⁰

I quant estaven fent es rotllets, ella diu:

– ¡Voleu que jo en faja un?

⁷²⁹ Davall aquest fer *deixò* ('ser motiu d'escàndol') s'amaga tot un codi ètic vinculat a les relacions entre els dos sexes.

⁷³⁰ Amb to irònic.

–¡Vegetes si faries rotllets! ¡Un pastor! ¡Per l’amor de Déu, aixina al ramat mos tirava fora de casa! ¡Ah, no, no!

–Jo em *llavaré* les mans ben *llavades* –¡massa netes les tenia ella!–. A vore si puc fer... ¡A vore si sé! –¡s’únic que sabia fer-ne era ella! I agarra es rotllet i li posa s’anell dins des rotllet.

Posa s’anell dins des rotllet, i ell pués se’n va minjar tres, quatre o cinc, i es que fea no-sé-molts:

–¿Açò qué és? –el va treure i... I li ix s’anell.

Li ix s’anell i crida ses criades, diu:

–Escolteu, m’hau de dir la veritat. M’hau de dir qui estava quan em féeu es rotllos.

Diu:

–Domés matros: jo i la Tal, Tal. Estàvem *les tres*.

Diu:

–¡No, no, no, no! ¡Que si no me ho digueu, *al carrer*! ¡Me ho hau de dir quant antes! Aixina és que jo vos donaré un prèmit si me ho digueu. ¡Pero digueu-me la veritat!

I es miraren unes amb ses atres, ses tres; diu:

–L’únic que estava, senyor rei –diu–, vosté perdone, era *el* pastoret.

Diu:

–Pués prou.

Agarra i el crida, diu:

–¡Pastoret, vine pac ací!

Diu:

–¿Qué?

I diu:

–Ja has segut prou pastor.

Diu:

–¿Ja no em vol?

Diu:

–Sí –diu–. Ara és quant et vuic –agarra i diu–. Ara m’has de fer una llanda de pastes.

Diu:

–¿Jo? ¡No n’ha fet mai! ¿Jo qué sé, un pastor?⁷³¹

Fa aixina:

–¡No, no, no, no! ¡M’has de fer una llanda de pastes! –la va forçar; diu:

–Pos li la faig. Pero tinc que estar dins de una habitació tancat, i jo demanaré a *les* criades lo que vuic, com és estetuït de fer *les* pastes.

Diu:

–Pués et serviran.

I agarra i va tancar ¡badallets!⁷³² i això. Pero es foradet de s’espany se’l va deixar per tapar; va rodar sa clau i això. I ell mirant aixina, i ella:

–¡Que em presenta conforme soc! Vareta de *la* vertut, per *la* vertut que m’hau donat, que em presenta conforme soc.

I el rei l’atavulla ¡i ja no es va poder aguantar! i ja:

–¡Allò és ella! –i li va tirar espitjó a sa porta, ¡i vinga i vinga!,⁷³³ i al final ella va obrir.

–¡I bueno!, i tu tindràs alguna oració, alguna cosa, per contar –algun jaleo que tenia.

I ella li ho va contar, diu:

–¡Ah!, pués no passa res. No passa res –diu–. Mos ham de casar es dos, pero prompte.

⁷³¹ Dramatitzant.

⁷³² Amb èmfasi.

⁷³³ Amb èmfasi.

Ella li va dir que és filla del rei, i que son pare va voler... Tenia tres germanes, el rei Tal (li va dir el rei Tal: es reis es coneixen). I tinia tres filles. A una li va dir «Més que a *la* seua vida»; a s'atra, «Més que *al* seu cor». «I *el* que la volia més que totes *ere jo*, que li va dir: “Més que *la sal al* guisado”».

Diu:

–¡Ah! ¡Açò està bo d'arreglar!

I agarra i fan es casament i envien a cridar tots es reis des Set Reinats (jo no sé això qué volia dir), es set reis des Set Reinats. I li va dir:

–*Eixe* és mon pare –ella el va conèixer a son pare; pero son pare, com ell es pensava que li varen dur sa llengua i morta, pués ell no confiava amb ella. I los va dir an es criats i criades que feen es minjar que es minjar d'aquell rei, que no li posaren sal. I no li varen posar sal.

No li posen sal, i tots minjaven. I aquell va començar a minjar, tamé es va posar sa servilleta, perque, ¡lo que passa! Va pegar una cullerà i no li apanyava. I tots:

–¡Minja! ¡Xe!, ¿no ho trobes bo? ¿No ho trobes bo? ¡Xe, minja!

Diu:

–No. No tinc ganes, jo no tinc ganes de minjar.

–¡Xe, pués minja! –tots volien que minjara.

I va acabar sa minjà, i ell no va tastar res:

–¿No estàs bé? No estaràs bé: no et minges això.

I bueno, la costió és que el rei va tirar un descurs. Com era es qui es casava, va tirar... (no sé, lo millor tocaria es tema des reis o tocaria es tema de una atra cosa). Va tirar un descurs endespués de dinar. Va pujar demunt de un taburet i això, i va dir:

–Una volta era un rei i tenia tres filles –tots escoltant–. I li diu a *la* més major, diu: «Filla meua, ¿tu em vols molt?». Diu: «Jo, més que a *la* meua vida». I li diu a *la* segon: «Filla meua, ¿tu em vols molt?». Diu: «Jo, més que *al* meu cor» –diu–. I endespués li diu a *la* més menuda: «Filla meua, ¿tu em vols molt?». «Més que a *la sal al* guisado». ⁷³⁴

I son pare ja diu:

–¡Ai!⁷³⁵

Diu:

–I *eixe* rei va agarrar dos soldats que la dugueren a matar. I és que *la* que el volia més que tots era *la* de *la sal al* guisado; i *eixe* rei *la* va dur a matar. I per deixò, que li dugueren *la* llengua a casa. ¡I *eixe* rei és mon pare! I *allí* està... –No–. ⁷³⁶ ¿I qué es mereix *eixe* rei? ¡És mon pare! ¿Qué es mereix *eixe* rei?

–¡Que el maten!

–Pués ara té el minjar sense sal –diu–. ¡I no ha minjat!

I aquí es va acabar tot. (¡Home!, en tindrà algun poquet més; pero...).

→INF: Ángel Monjo Mascaró. FONT: mare (Josefa Mascaró Pont, 1897). VEN-6/11/1994. A/V: veg. annex 1. NOTA: La versió presenta un cas d'interferència de l'article literari, que hem restablert (*el foradet*).

Annex 1

«La sal al guisado»

Un dia un rei pregunta a les seues tres filles quant l'estimaven. Les majors diuen que com la vida i com el cor, i la menor, «com la sal al guisado». El rei entén que no el vol i la mana matar. Els sicaris dubten de cometre el crim («¡Xe, quina xica tan guapa! ¡I l'ham de matar!»), encara que temen el rei («Perque matros, el rei mos mata. Mos afusila. El rei... El rei és s'amo. –diu–. ¡Mos afusila!») i mataren un gos en lloc de la princesa («i varen trobar un gos. [...] El rei aquell..., li varen dur sa llengua, i mira, ja no sabia...»).

⁷³⁴ Pega una palmada.

⁷³⁵ Sorpresa.

⁷³⁶ Rectificant.

I se'n va anar «demanant limosna pel món. [...] Diu que se'n va anar lluny lluny lluny. I anava a sa casa... ¡Es compte!, va arribar a un puesto que demanava faena i la varen emplear... Mira, 'nava en casa en casa, tamé, mira, a casa un rei, i era fadrí, i li va dir si tenia [faena] per pastoret o lo que fora. Ella anava vestit de pastor: ses⁷³⁷ bates que tenia, amb un pastor va anar i les va canviar. I amb un pastor... ¡Ella tenia unes bates...! (¡filla de un rei!). I endespués 'nava buscant faena i anava amb un gorret: era un xiquet (es monyo baix d'això)».

Vestida d'home, la llogaren de pastor d'oques, cridà l'atenció del rei i es guanyà l'amistat i la confiança del monarca: «Agarra i la varen emplear (jo no sé allò que eren: oquetes. Oques: a estil de gallina saria). I ella pasturava, pero fora des poble (fora d'això). I ella anava i els-a pasturava, i endespués... El rei estava allà amb ell, diu: / –¡Vaja un pastoret salado! ¡Vaja un pastoret! ¡I encara és més guilopet! –perque viuigues que no, ses xiques tenen sa cara més afinà que es xics; es xics són més bastardos. I es pastoret.– ¡Vaja un pastoret! / I totes ses nits tenia gust de parlar amb es pastoret: / –¡Qué? Les oques... –açò i lo atre. / –¡Bé! Mire, senyor rei...».

En vindre les festes («com aci Santa Bàrbera») el rei va anar a veure el ball («i el rei 'nava (un xic fadrí, polít, i això) i a vore ses festes, a ballar»). La protagonista demanà amb una vareta màgica («tenia una vareta que dia la vareta de la vertut») poder presentar-se al ball. En arribar, el rei s'hi fixà («¡Fotre! –el rei aquell–. ¡Vaja una xica polida! –tenia unes 'racades i això–. ¡Vaja una xica! –i se'n va i la va convidar; diu: / –Ham de ballar aquestes festes es dos. Hem de ballar es dos. / Diu: / –Pués bé –i ballaven i això»). En acabar el ball el rei anava a visitar el pastor («I anava i después, a boqueta de nit... Esdespués 'nava a retiro... A vórer... Perque ella minjava de banda: era un pastor. 'Nava a vore-la el rei»). El pastor li demanava amb un to de camaraderia pel ball («–Senyor rei, ¿qué? ¿Com l'ha passà hui?») i quan el rei li confiava el seu sentiment de preocupació, ella li insinuava que podia ser ella mateixa. El segon dia passà el mateix: el rei s'alegrà molt de tornar-a a encontrar («¡I guapo!, ell es fea loco (de vore-la es fea loco). La va convidar aci i allà, i ballant») i es repeteix l'episodi amb el pastoret, amb la desesperació del rei («¡En tinc per fer-me malalt! I una xica que m'ha anemorat d'ella: ¡una cosa guapa!, ¡una cosa graciosa!... ¡Tot ho té demunt!») i la ironia del pastor. I al tercer dia passà el mateix i el rei s'enfadà pel to burleta del pastor («¡Xe, estic malalt! Estic... ¡Mira, pastoret, arrea pac allà, no em destorbes! [...] ¡Pastoret, que amb un gratat et tiraré fora de casa!»). Finalment el rei es fa malalt i el pastor en secret es presenta al palau amb la intenció de fer rotllos i col·locar-hi l'anell que li havia regalat el rei («¡Ah!, i li va regalar un anell. ¡Si valia una fortuna! Un anell... I ella pués el duia posat: quant era pastoret se'l llevava. I ella, pués el duia posat; quant era pastoret se'l llevava»).

(resum d'una versió no reproduïda | INF: Ángel Monjo Mascaró. VEN-10/1992. Veg. RT923 II)

Annex 2

«Més que la sal en un guisado»

Son pare va caure en terra:

–¿Qué es mereix *eixe* pare?

Diu:

–Que el maten.

I varen dir:

–¡A matar-lo anem!

(fragment | INF: Josefa Monjo Mascaró. FONT: mare (Josefa Mascaró Pont, 1897) VEN-10/1992. NOTA: La informant va fer un extracte de la trama de la rondalla. En reproduïm l'episodi final. Veg. RT923 II)

CATALOGACIÓ

ATU 923: *Love Like Salt*. ORIOL/PUJOL 923: *La filla estima el pare com la sal*. CAMARENA/CHEVALIER 923: *El amor comparado con la sal*. Cardigos/Correia 923: *O sabor do sal*. Cf. BELTRAN L. 114 [923].

VERSIONS

RT923 I «Més que a la sal dins del putxero». RT923 II «La sal al guisado» (923 + 884 + 510B). Annex 1: «La sal al guisado» (923 + 884 + 510B). Annex 2: «Més que a la sal en un guisado».

⁷³⁷ En l'original, *les* per *ses*, per interferència.

COMENTARI

Adscriuim les versions precedents al tipus 923. El motiu principal d'aquest argument és el motiu del símil de l'amor del pare amb la sal (H592.1), que ha estat identificat al tema del judici del rei Lear (M21), en el qual un pare no sap interpretar que la filla menor l'estime més que les filles majors, que parlen amb llagoteria. En aquest tipus hi ha un contrast entre les falses aparences d'estima i la veritable, expressada amb un símil que només és entès davant una experiència pràctica. La finalitat de la rondalla és demostrar que la filla més jove supera en estima les altres germanes (L50).

Es tracta d'una argument força ben representat en la tradició valenciana (veg., p. ex., Monferrer, 1995: 111 [les Useres]; Guardiola/Beltran, 2005: 155 [Bolulla]), a voltes expressat mitjançant un símil escatològic (veg., p. ex., «El bon cagar» (Torres/Giménez, 1993: 45-48 [Llaurí]). Aquest contingut s'ha desenvolupat en variants que s'allunyen del motiu i presenten un component explicatiu fraseològic (com ara, «Te vull més que un bon cagà», dins Pérez N., 1998: 40 [Crevillent]).

Sovint es documenta aquest argument en combinacions de tipus diverses; Uther (2011: 556) destaca les combinacions amb 510B, 865, 923 A i 923B. Així, per exemple es documenta en Verdú (2014: 27-34 [Muro]): 923 + 923D. La combinació 923 + 510B és força habitual. Ho podem comprovar, per exemple, si ens fixem en unes quantes versions registrades en l'àmbit català (veg, p. ex., Aguiló, *ap.* Guiscafrè, 2008: 468-470; Milà, *ap.* Pujol 2013 (1853): 191-192; Llorens, 2020: 279-281; Serra i Boldú, 1982 [1924]: 17-25; Quintana, 2000: núm. 7). I en efecte, en la versió 923 II apareixen diversos motius habituals del tipus 510B, com l'expulsió de la filla pel pare (S322.1), la figura del botxí compassiu davant la condemna injusta a mort (K512.2), la prova de la llengua tallada (K105.2), la disfressa de pastor (K1816.6), l'enamorament del príncep en veure l'heroïna en el ball (N711.6), la fugida prematura de l'heroïna del ball en tres sessions (R221), la identificació per l'anell cuit al pa (H94.2. I), el reconeixement final de l'heroïna amb els seus vestits bonics i no amb la disfressa humil (H151.6. R).

Tanmateix, pel que fa a la versió II, considerem que s'hi atesta la combinació 923 + 884 + 510B. Connecta amb el tipus 884 per la presència del motiu de transvestiment de l'heroïna que oculta la seua identitat sota la figura d'un pastor (K1837). Aquest ingredient aporta un matís especial a la trama, amb el desdoblament de la protagonista, que adopta dues identitats i dos sexes (pastor / companya de ball). No s'acaba de desenvolupar en les versions que tenim recopilades, en canvi, el tema de l'ambigüitat sexual de la protagonista disfressada amb roba d'home, tot i que hi haja certes observacions de l'informant que en donen traces («¡Vaja un pastoret salado! ¡Vaja un pastoret! ¡I encara és més guilopet! –perque viuigues que no, ses xiques tenen sa cara més afinà que es xics; es xics són més bastardos. I es pastoret...»). La combinació 923 + 884 està documentada en el catàleg Camarena/Chevalier.⁷³⁸ Així, per exemple, apareix en alguna versió de Camarena (1984: núm. 103, 104) o Fraile (1992: 117-120), on l'heroïna pot rebre un nom masculí (*Periquillo Corchuelo*, *Corchito*).⁷³⁹ S'observa una diferència evident amb la combinació més habitual 923 + 510B, en què la protagonista adopta la figura servil d'una criada, identificada amb un sobrenom humiliant (en àmbit català: *la Fustots*, *la Parracot*, *la Maria Ruscots*, *Cenrell Merdosell*...). Retrobem el tipus 884 al País Valencià, per exemple, en la versió «Siete Lindas» (Canpop [l'Abdet]).⁷⁴⁰

⁷³⁸ Vegeu també la versió «El Pavero» dins Cortés I. (1986: núm. 9), on hi ha la combinació 510A + 884 + 510B. En aquesta versió apareix de manera esvaïda una prova per a descobrir el sexe de la protagonista (motiu H1578.1).

⁷³⁹ Destaca, per exemple, en la versió 104 de Camarena (1984) el desenvolupament de l'ambigüitat sexual, amb episodis en què les xances de l'heroïna al príncep provoquen malentesos d'insinuacions homoeròtiques.

⁷⁴⁰ Consulta en línia: < <http://rondalles.canpop.org/fitxa.php?id=2248> > [4/12/2021].

TIPUS 935

I

Es tres germans

[Una dona que tenia tres fills, i un va estudiar per obispo i s'atre per arçobispo; i s'atre, més jove, pués era, mira, un bandol.]⁷⁴¹

Aqueix d'aquí era un xic molt bé. I es pares... I ell se'n va anar de casa, perque es pares no paraven i se'n va anar de casa. I es va posar a treballar a palàcio i això d'aquí. I sa filla del rei pués es va anemorar d'ell i es varen casar.

Es varen casar, pero com a ell el tenien a menos, pués ell no ho va fer saber a ningú.

I en això son pare i sa mare varen fer una festa per es fills: a s'obispo i a s'arçobispo.

I varen fer una festa amb tots es deixons,⁷⁴² i a ell, no es varen enrecordar, com si no fora nengú.

I ell diu:

–¡Ara voràs!

I ell es va enterar perque varen convidar sa filla del rei i això d'aquí, diu:

–Ara voràs sa que els-a passa –els-a varen convidar; i per això es va enterar, diu–. Ara voràs lo que els-a passa.

I allà, pués, ell va anar. I va anar de incógnito. 'Nava malament, mal vestit i tot això d'aquí, ¿saps?, mal vestit.

I sa mare:

–¡Ai, senyor! ¡Que em faràs murir! ¡Vege tu, víndrer d'aqueixa manera! ¡Açò sarà un afronte! Hasta sa filla del rei i s'home venen, i açò sarà un afronte. Tu...

I ell va anar devant... pués com un drap, com si fora un drap. I en això es germans varen fer que s'amagara i el varen tractar de tot lo del món.

I en això va arribar sa carrossa de sa filla del rei, i en seguida es va tirar a ell. I tots es varen quedar espantats, perque clar, no ho sabien. I es quant ell va dir qui era, es va donar a conéixer. I li va dir que... A un que l'havia maltractat, li va llevar sa carrera de obispo. I a s'atre, de arçobispo. I els-a va desterrar. I son pare i sa mare, com eren son pare i sa mare, pués els-a va perdonar i els-a va donar una lliçó de lo que havien fet i en pau.

→INF: M. Teresa Gisbert Molines. FONT: mare (Maria Molines Vilanova). VEN-21/11/1992. NOTA: La informant va tractar de recordar l'argument del conte amb l'ajut de sa mare, present en la sessió. Veg. La versió 935 II.

II

Es des tres germans

Una dona que tenia tres fills, i un era obispo i s'atre arçobispo (tots són de casos aixina); s'atre era un torpe. Es més menut era torpe, era un *echaopalante* i no fea cas. I clar, es atres, dos carreres: sa mare estava desvanida; i an aquell no se'l mirava. Ni sa mare ni son pare no li feen cas.

| I justament una reina es va anemorar d'ell: era més guapo que es atres i es va anemorar d'ell. |

I clar, s'obispo i s'arçobispo, aqueixos dos de carrera, sa mare pués va manar a fer una festa; i es jove, no el varen convidar. Es més xicotet, no el varen convidar.

⁷⁴¹ Inicià el relat la mare de la informant: Maria Molines Vilanova. *Bandol per bandoler*.

⁷⁴² *Deixò* 'personatge important'.

I allà, pués ballaven, i havia un convit gran. I sa mare tenia una malícia grandíssima, perque anava esgarrat i anava malament.

| Ell era el rei, ¿saps?, perque es va casar amb una reina, i li varen dir:

–Hala, es teus [germans]...

Els-va varen llevar d'aqueix empleo: ja no varen tindre aqueix empleo. Ell manava i va dir:

–Tu... Vatos m'hau dispreciat a mi, siguent un germà. Pués cadedú és com és.

→INF: Maria Molines Vilanova. VEN-21/11/1992.

CATALOGACIÓ

ATU 935: *The Prodigal's Return*. ORIOL/PUJOL 935: *El retorn del fill pròdig*. CAMARENA/CHEVALIER 935: *El regreso del pródigo*. CARDIGOS/CORREIA 935: *O regresso do filho pródigo*.

VERSIONS

RT935 I Es tres germans. RT935 II Es tres germans.

COMENTARI

Adscriuim les versions precedents al tipus 935, l'argument s'avé força amb l'explicació que en fan Aa/Th, a la qual ens remetem. Presenten la major part dels motius amb què caracteritzen aquest argument: el protagonista és el menor de tres germans (L10), a pesar de condició humil es casa amb la princesa (L161), torna a casa disfressat de persona humil (K1815), és menyspreat pels germans (K2211). Es tracta d'una rondalla amb una evident finalitat edificant, en defensa de l'amor fraternal i de la consideració de les persones per damunt dels prejudicis.

En canvi, en les nostres versions manquen les referències a la prodigalitat del germà petit, tot i que es presenta com a poc intel·ligent i eixelebrat («un bandol», «un *echaopalante*»). Com que es tracta de versions abreujades, hi ha episodis explicats de manera molt esquemàtica; com ara, el matrimoni del protagonista amb la princesa. En versió II s'explica per què el protagonista era agraciament físicament («era més guapo que es atres»). Potser sobta l'atribució de la dignitat de bisbe i arquebisbe per als germans majors, que són descrits com a més intel·ligents; encara que dedicació comuna a l'Església té un reflex en una de les versions recopilades per Alcover (*Aplec*, VII: 437-440).

Ha estat un argument poc representat en català: Oriol/Pujol solament documenten les versions registrades per Alcover (*loc. cit.*). Tampoc no destaca en les altres col·leccions peninsulars: Camarena/Chevalier en registren 2 versions en castellà (una hispanoamericana); Cardigos/Correia 4 versions en portuguès.

**RONDALLES DEL GEGANT BENEIT
(ATU 1000-1199)**

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 1000

[La pell de l'esquena]

Una vez era un hombre que la madre de los niños estaba muerto. Tenía tres chicos. Y había mucha miseria. Y el mayor dice:

–Papá, voy a trabajar.

*Alors*⁷⁴³ su padre dice:

–Mi hijo, si tú tienes que trabajar, haces atención a perro rojo y a piedra *ronda*.⁷⁴⁴

No, él, como tenía *pressa* de encontrar trabajo, *au lieu de* dar la vuelta, ha puesto el pie encima y ha caído. Y detrás, el perro: ¡guau, guau, guau!, casi lo ha comido.

Y encuentra un hombre, dice:

–¿Qué busca?

Dice:

–Busco trabajo.

Diu:

–Ven conmigo.

Y el señor le dice:

–Tenemos que ir a trabajar con la mula –y este señor dice–: Mira, si *tu*⁷⁴⁵ t' enfadas, yo te *llevo* el pellejo de la *esquelda*.⁷⁴⁶

Y él dice:

–No, no. Yo trabajo bien.

Y era el mayor: el mayor tenía diez años, ¿eh?, y los otros eran pequeñitos, *quoi*.⁷⁴⁷ | Y trabajaron mucho. | Y él del trabajo estaba cansado: ni comer, ni beber; nada, trabajando mucho. Y cuando su patrón viene, le dice:

–¿Eso es lo que tú haces? ¿No estás contento?⁷⁴⁸

–¡Ah! *Tu as, tout le temps... hein?*

–¡Ven aquí!

Y el pequeñito, diez años, vino y le quitó toda la *pell de l'esquena*. Y se fue en casa. Y su padre le dice:

–¿Cómo se ha pasado?

–Muy mal, papá. Muy mal. *Voilà*. Ha caído, el perro me ha comido, el señor me ha dado trabajo. Estoy muerto de trabajar, no he comido, y me ha parado *a l'esquena*.

Bon! Dice el número dos, su hermano *endespués* de él, dice:

–*Mais* ahora soy yo que voy a trabajar.

Y su padre dice:

–Atención a la piedra *ronda*...

Y el otro ha hecho lo mismo. Ha visto la piedra *ronda*:

–Ah, el tiempo que hago así estoy allá –ha puesto el pie encima, ha caído, se ha hecho daño. *Mais, ah, comme tu veux*.⁷⁴⁹ Ha visto el mismo perro, ¡nyam, nyam!, y le ha mordido para todo.

⁷⁴³ *Alors* 'llavors'.

⁷⁴⁴ *Ronda* <fr. *ronde* 'redona'.

⁷⁴⁵ Pron. t[y].

⁷⁴⁶ *Esquelda* per *esquena*.

⁷⁴⁷ *Quoi* '¿eh?'.

⁷⁴⁸ Cridant.

⁷⁴⁹ *Mais, ah, comme tu veux* 'però, ¡ah!, com vulgues'.

Andaba, andaba, andaba, ha hecho muchos *quilometros*. *Mais* andando, *hein?*⁷⁵⁰
Y ha visto al mismo señor, dice:

–¿Dónde vas?

Dice:

–Voy a buscar trabajo.

Diu:

–Si tú quieres, yo te daré. *Mais, voilà!* Si te enfadas, te voy a quitar la pelleja de *l'esquena*.

–*Mais*, ¡no, no, no! Yo trabajo bien.

Y trabajaba, *je ne sais pas*, des de las ocho a las diez o las once. ¡Mucho! Era el verano, claro. Y estaba muy cansado.

Y cuando llega a casa:

–¡Ah! ¿Esto es lo que tú has hecho?

Él se pone rabioso, dice:

–*Allez! Venez, venez* aquí! *Allez!*

¡Chic-chic-chic-chic!, le ha quitado *la pell* (el pellejo) de *l'esquena*.

*Alors le petit dit:*⁷⁵¹

–Ah, voy yo.

El pequeñito, | su padre:

–No, *mais* tu eres muy pequeñito –tenía seis años.

–Pequeñito o *ou pas*⁷⁵² pequeñito, *vusted* verá.

Su padre le ha dicho lo mismo. El pequeñito ve la piedra; no se para aquí, hace rueda así. Ve el perro rojo,⁷⁵³ [tira] piedras; el perro, *¡cama!*⁷⁵⁴ Y ha visto al mismo hombre, dice:

–¿Dónde vas, pequeñito?

Diu:

–Voy a buscar trabajo.

| Dice:

–Yo te voy a dar el trabajo. |

–Muy bien –dice–. Estoy muy contento de trabajar. Voy a trabajar con usted. Yo haré lo que usted quiere.

–Ah, bien –y el señor dice–. ¿Pero tú sabes? Si te pones rabioso yo te quito el pellejo de *l'esquena*.

Diu:

–¡Muy bien, muy bien! Estoy contento. *Ça va!*⁷⁵⁵ Muy bien.

Bon. Alors, el niño se pone a trabajar. Y dice:

–Hoy vas a buscar de madera muy derecha.

Dice:

⁷⁵⁰ *Mais* andando, *hein?* ‘però caminant, ¿eh?’.

⁷⁵¹ *Alors le petit dit* ‘llavors el petit diu’.

⁷⁵² *Ou pas* ‘o no’.

⁷⁵³ Possible lapsus. Segurament degué confondre’s entre el caràcter pelut del gos i pèl-roig de l’amo (veg. l’annex 1 i els comentaris).

⁷⁵⁴ Pega una palmada.

⁷⁵⁵ *Ça va!* ‘¡bé!’.

–Este señor está muy rico y las per[er]las son derechas –le ha cortado todas las pereras, *à pied*,⁷⁵⁶ y ha cargado todos los caballos de madera derecha.

Cuando llegó...

–¡Ooooooh! *Bon Dieu! Me damne!*⁷⁵⁷

–¡Mira!, si no está contento...

–No, no, no. Estoy contento.

–Ahora tengo que comer, yo tengo hambre –y le ha dado todo lo que ha querido, al chico,

–Muy bien, muy bien.

Se levanta a las siete o... (sí, a las siete, de buena mañana); diu:

–Hoy vas a buscar de troncos d’árbol todo *tordudo*.⁷⁵⁸

Dice:

–Ah, bien.

Y ese señor tenía una viña ¡preciosa!⁷⁵⁹ Éste ha hecho, ¡riiiiiin! ¡riiiiiin!, lo ha *raclé*⁷⁶⁰ todo, todo lo ha cortado, todo. Las plantas estaban llenas de leña toda *torduda*, *bon*.

Y llega...

–¡Ooooooooooh! ¡Me vas a arruinar!

Dice:

–¿Está enfadado?

–No.

–Bueno. *O si nos*, ya sabe: lo que usted me ha dicho, yo le haré a usted.

–No.

Dice:

–Hoy te vas a marchar a llevar comida al negro –tenía un negro que le guardaba de borregos.

Coge los caballos. *Mais* comió antes, se llevó comida para él. Y anda, anda, anda, anda, anda, cuatro horas de caballo, y el negro, más negro que los negros, *avec des*⁷⁶¹ borregos, él dice:

–¡Mmmh! ¡Ya se siente la *vianda* fresca!⁷⁶² –el negro; y dice

–¡Oh, negro! –no sabía el nombre–. ¿Cómo va?

–¡Ah! –dice–. Va bien.

–Así. Vamos a comer. Vamos a hacer fritas, *bisteque*, todo eso, que yo tengo hambre. Yo tengo hambre. *Mais* vamos... Tú te sientas aquí y yo hago la comida.

Y cuando el aceite quemaba, coge la *poêle*⁷⁶³ y, ¡plaf!, le ha puesto los ojos perdidos, y se ha puesto... No veía nada.

Y mata un borrego, el más gordo, y se [lo ha puesto] encima de él. Y duerm[e], *quoi*. Y *le lendemain*,⁷⁶⁴ cuando se levantó, el ciego:

–¡*Passa, llanero! ¡Passa, llanero!* –uno para uno–. ¡*Passa, llanero!*

⁷⁵⁶ *Mettre à pied* ‘fer fora’; ‘¿arrabassar?’.

⁷⁵⁷ Variant de *Dieu me damne!*, *renec*.

⁷⁵⁸ *Tordu* ‘tort, retorçut’

⁷⁵⁹ Amb èmfasi.

⁷⁶⁰ *Racler* ‘deixar net’; per ‘arrancar’.

⁷⁶¹ *Avec* ‘amb’.

⁷⁶² ¡*Ya se siente la vianda fresca!* <fr. *On sent déjà la viande fraîche* ‘ja es sent olor de carn fresca’.

⁷⁶³ *Poêle* ‘paella’.

⁷⁶⁴ *Le lendemain* ‘l’endemà’.

Y cuando le tocó a él dice:

–¡Passa, cara de punyetero!⁷⁶⁵ –y coge aquel y, ¡pam!, y casi lo mató.

Mais ha pasado muchos meses y el señor creía que *el negre* le había comido.

Cuando hacía un mes que se había marchado, llega *en casa*:

–¡Ooooh! ¿Y vienes?

Dice:

–Sí. Yo he matado a su negro, las ovejas más gordas, y ahora lo mato a usted.

¡Venga aquí!

–¡No, no!

–Sí. Usted ha pelado dos hermanos a mí,⁷⁶⁶ así como ellos... ¡Ven aquí! ¡Quita la camisa!

Y, ¡chac-chac-chac!, y todo le ha pelado hasta el culo, de aquí debajo.

–¡Ay, ay, ay, ay!

–Ai, usted tiene lo mismo. |

–¿Cuánto...? |

–Yo demando cincuenta o sesenta millones, y un caballo con mucho de todo.

Y el niño se marchó, fue en casa, su padre y sus hermanos han comido todavía sin trabajar. El más pequeñito era el más inteligente.

→INF: Maria Moragues Ripoll. FONT: mare (Maria Ripoll Molines). VEN-29/8/1997. A/V: veg. annex 1.
NOTA: Sobre l'idiolècte d'aquesta informadora, veg. «Introducció» 5.1.

Annex 1

[La pell de l'esquena]

El germà menut decideix anar en lloc dels majors i el pare li va fer el mateix advertiment. Però ell s'ho escollà («Entonces él ha visto la piedra redonda y se ha hecho a un lado y no ha caído. Ha visto el perro lleno de pelos, le ha tirado y el perro se ha escapado»). En arribar a ca l'amo li demana de fer llenya dreta i tallar les pereres («Entonces le cortó todas las pereras, que estaban derechas, ¡rrrrrrnn!, ¡rrrrrrnnn!, ¡ah, no!,⁷⁶⁷ ¡gic-jac!, ¡gic-jac!, ¡gic-jac!, ¡gic-jac! (antes no había así *des machines*). ¡Gic-jac!, ¡gic-jac!, todas las ramas, muy bonicas, llenas de flores. Y los dos caballos, llenos de maderas derechas» (*des machines* 'màquines')»). L'amo conté la contrarietat i l'envia a fer llenya torta l'endemà i talla les vinyes («Las plantas, ¡zic i zac!, ¡zic i zac!, que él trabajaba mucho: de las cuatro de la mañana hasta la noche. / Anda que andarás, los caballos llenos de madera toda *torduda*»). L'amo l'envià a dur menjar a un negre que hi havia en un bosc («Y él se marcha ¡muy lejos, muy lejos! Estaba encima del caballo, ¡anda, anda!, la mula detrás. Y fue dentro de una *forêt*. Había el negro»). El negre mostrà intenció de menjar-se'l, però el protagonista proposà de fregir creïlles i el deixà cec amb l'oli calent. Llavors es cobrí amb una pell de borrec per poder fugir («Y mató un borrego, el más grande, y se ha puesto el pellejo así [*gest*].⁷⁶⁸ Y *ell* el negro, *le lendemain*, cuando fue [...] tocaba lana y sabía, y decía... Aséntate [*gest*].⁷⁶⁹ El negre digué la fórmula acostumada («¡Passa, llanero!») i el confongué amb un borrec. Tornà a ca l'amo, li pelà l'esquena i l'amenaçà de matar-lo. El perdonà a canvi d'una compensació («–¿Qué se ha creído? –y le peló el pellejo todo de la... (esto de aquí) [*gest*],⁷⁷⁰ como ha hecho a sus hermanitos –y dice–. Si usted no me paga las dos *molas*⁷⁷¹ de aceite y de trigo y mucho dinero, lo mato a usted. / Dice: / –Yo le daré lo que usted quiere». I tornà a casa: «Y sus padres y sus dos hermanos aún viven, si no han muerto».

(Resum d'una versió no reproduïda. | INF: Maria Moragues Ripoll. VEN-20/9/1997. NOTA: En aquesta versió la informant ometé els episodis inicials, referits a la sort dels germans majors. Veg. RT1000)

⁷⁶⁵ Una oient ens confirmà aquestes fórmules del conte (Llúcia Molines Guerri, cunyada de la informant).

⁷⁶⁶ A mi <fr. à moi 'meus'.

⁷⁶⁷ Rectificant.

⁷⁶⁸ Imita l'acció.

⁷⁶⁹ La informant demana que ens ajupim els oients i ens toca l'esquena.

⁷⁷⁰ Es toca l'esquena.

⁷⁷¹ Mola <fr. meule 'muntó', 'pila' (?)

CATALOGACIÓ

ATU 1000: *Contest Not to Become Angry*. ORIOL/PUJOL 1000: *El tracte de no enfadar-se*.
CARDIGOS/CORREIA 1000: *Ganha quem não se zangar*.

VERSIONS

RT1000 [La pell de l'esquena] (1000 + 1011 + 1137). Annex 1 [La pell de l'esquena] (1000 + 1011 + 1137).

COMENTARI

El tipus 1000 presenta el motiu del tracte en què el primer que s'enfadarà serà castigat, acceptat per un espavilat que consegueix de contrariar l'amo (F613.3, K172). Es tracta d'un argument força representat en la tradició valenciana (veg., p. ex., les versions de Valor, 1950, I: 12-35 [Penàguila]; Escuder, 1983: 123-124; Bataller, 1997: 15-28 [Vilallonga]; Bataller, 1997: 15-28 [Vilallonga, el Real de Gandia]; Guardiola/Beltran, 2005: 155-160 [Bolulla]; Cortés, 2011: 21-25 [el Villar]; Verdú, 2018: 39-54 [Millena]).

Com indiquen Cardigos/Correia, es tracta d'un tipus que sol constituir un llei de conte marc on s'encabeixen altres tipus diversos. Uther exposa la quantitat de tipus amb què sol combinar, que constitueixen un enfilall d'episodis, generalment del mateix cicle del gegant beneït, que coincidents en el tema de la victòria d'un personatge sobre un adversari més poderós a través de l'astúcia o l'enginy. El ventall de possibilitats de combinacions sol ser molt variat en les diferents variants. En la versió precedent es documenten els tipus 1011 (*Tearing up the Orchard or Vineyard / Tallar llenya dreta o torta*) i 1137 (*The Ogre Blinded / Polifem*). En primer està especialment ben documentat en unes quantes versions valencianes (com ara, en Valor, 1950: 12-35; Escuder, 1983: 123-124; Guardiola/Beltran, 2005: 155-160; Cortés, 2011: 21-25; Verdú, 2018: 39-54; també en Carrillo, 2004: 121-129); no tant el segon (al País Valencià, p. ex., en Verdú, 2018: 39-54; en altres contrades catalanes: Llorens, 2020: 403-406; Gasch/Gasch, 2006 [1994]: 31-44).⁷⁷²

Aquest argument inclou elements fràstics interessants, com la frase d'advertència del pare, que té un reflex en un aforisme popular: «Home roig i gos pelut, primer (/ més val) mort que conegut» (Martí Gadea, 1993 [1908], 2: 291; Bataller, 1999: 183; Guardiola/Beltran, 2005: 155), que fins i tot s'ha desenvolupat en relats amb una trama diversa, centrats en ressaltar aqueix contingut (p. ex., «No et fies mai de pedra redona ni de gos albelloner», *dins* Lanuza/Salvador/López, 1989, II: 177-179 [la Vila Joiosa]). Ja ens hem referit a la possible confusió de la informant en descriure el gos en les seues versions: roig o pelut.

Així mateix és interessant la riquesa formulística de l'argument, per exemple, pel que fa a l'expressió per a referir-se al càstig terrible del pacte: en la nostra versió desenvolupada per sinècdoc («la pell de l'esquena»), en altres versions, per metàfora (p. ex., «les corretges de l'esquena»: Escuder, 1983: 123-124; l'eixanguer de l'esquena: Guardiola/Beltran, 2005: 155-160; «els aixinglers de l'esquena» (Serra i Boldú, 1984 [1932], 3: 86-91). O, pel que fa a la fórmula de contrasenya que fa servir el gegant per a examinar palpant el bestiar quan ix a pasturar, en l'episodi del tema de Polifem en què l'heroi fuig cobert amb una pell. Sol fer-s'hi servir una sobrenom metonímic per a referir-se al bestiar. En la nostra versió hi ha la fórmula «¡Passa, llanero!». Paral·lelament atestem en Gasch/Gasch (2006 [1994]: 31-44): «¡Passa, llanut! ¡Passa, llanat! ¡Que tot és llana!». En la versió de Llorens (2020: 403-406) s'al·ludeix el tipus de bestiar, amb llana o sense: «¡Passa, tu, que ets llana! ¡Passa, tu, que ets pè!». En l'episodi s'inclou una rèplica burleta del protagonista, expressada una volta ha aconseguit eixir enganyant l'adversari confòs amb una ovella. L'episodi conté un joc en què intervenen els participants de la narració del conte, en què es reproduceix l'escena mimèticament (veg. «Estudi» 1.4.4).

⁷⁷² Així mateix hem registrat un reflex d'ATU 1137 en una versió inèdita d'ATU 1000 recopilada a Parcent (Marina Alta) (Arxiu personal Monjo, INF: Mercedes Comes Mora, VEN-5/8/1993).

TIPUS 1011

ATU 1011: *Tearing Up the Orchard (Vineyard)*. ORIOL/PUJOL 1011: *Tallar llenya dreta o torta*. CARDIGOS/CORREIA 1011: *Arrancar o Pomar / Vinha*. Cf. BELTRAN L. 127B [1011]. Veg. els comentaris en el tipus 1000.

TIPUS 1091

Es ferreret de Benigembla

Pués això era es ferreret de Benigembla, que es va juar l'ànima amb el dimoni. Es va juar l'ànima, i quant ja va ser hora, que el dimoni va vindre per l'animeta, diu:

–¡Hala!, mo'n tenim que anar –diu–. ¡Ferreret!, ¡mo'n tenim que anar! Tens que vindre amb mi.

Diu:

–¿Amb tu? ¿Tu qui eres?

Diu:

–Jo soc el dimoni: t'has juat l'ànima i jo l'ha guanyà.

I diu:

–¡Xe, xe, per l'amor de Déu! No, no vaig amb tu. No.

–¿Com que no? ¡Tens que vóndrer!

–¡Xe! –diu–, no. Done'm una provalitat⁷⁷³ (un poquet de deixò) a vore si –és que no volia anar de cap de manera –diu–. ¿I si jo et mostrara un animal i si me l'endevinares? Me'n 'naré amb tu. Pero si no me l'endevines, no me'n 'naré.

Diu:

–¡Vinga!, pués fet –i el dimoni, ¡guapo! El dimoni, es poder que té.

I agarra i li diu a sa dona, diu:

–Escolta, jo m'ha juat la vida (l'animeta)⁷⁷⁴ amb el dimoni –diu– i ara ha vengut per mi i ara...⁷⁷⁵ –i li va contar tot es cas aqueix. Diu–. ¿Per qué no et poses es brians as cap i et poses aixina cap pac avall a vore si t'endevina lo que eres?

Conque ja ha anat el dimoni, i aquell, amb es brians as cap. (Antes duien brians, ¿no?, i no duien pantalons ni res). Es brians as cap. Se'n va pac allà, diu:

–¡Ai!,⁷⁷⁶ ¿açò quin animal és? Açò sarà alguna àguila.

–No, no.

–¿Pos qué sarà? Sarà una pantera.

–No, tampoc.

I agarra i amb es dit li pega mullà i ho tasta i diu:

–¡Ai!⁷⁷⁷ –diu–, homit i salat: ¡tonyina!

Diu:

–No, que és *el cul de la meua Serefina*.

I no se'l va endur. Això és com un xiste, això.

→INF: Isabel Ripoll Molines. VEN-e/2004. FONT: la narradora assenyala que havia après aquest conte de petita, furtivament, en una vetlada en què es reunien dones, al camp, en l'època de l'any en què per necessitats laborals era habitual traslladar-s'hi.

⁷⁷³ Per *probabilitat*, en el sentit de 'oportunitat'.

⁷⁷⁴ Rectifica.

⁷⁷⁵ Dramatitzant, amb to de preocupació

⁷⁷⁶ Sorpresa.

⁷⁷⁷ Sorpresa.

CATALOGACIÓ

ATU 1091: *Bringing an Unknown Animal*. ORIOL/PUJOL 1091: *Competició de dur l'animal més estrany*.
CARDIGOS/CORREIA 1091: *O animal desconhecido*.

VERSIONS

RT1091 Es ferreret de Benigembla.

COMENTARI

Adscriuim la versió precedent al tipus 1091 per la presència del motiu d'enganyar del dimoni amb la treta de mostrar la muller nua per assolir el compromís de dur un animal desconegut (K216.2). Aquest recurs obscè coincideix en diversos tipus (p. ex., en 153, 1133, 1095; veg. els comentaris de 153). En aquesta versió es fa valer d'una manera humorística el sentit de gust en la dilucidació del dimoni. Seria interessant un aprofundiment en l'estudi de la imatge folklòrica del gènere femení com a recurs narratiu de tipus humorístic per poder formular unes conclusions.

Es tracta d'un tipus molt poc representat en català, Oriol/Pujol es refereixen solament a una versió ribagorçana (Quintana, 1997: 76-77).

TIPUS 1137

ATU 1137: *The Blinded Ogre*. ORIOL/PUJOL 1137: *Polifem*. CARDIGOS/CORREIA 1137: *O Olharapo*. Veg. els comentaris en el tipus 1000.

TIPUS 1138

ATU 1138: *Gilding the Beard*. CARDIGOS/CORREIA 1138: *O burlão chamado «Assim»*. Veg. els comentaris en el tipus 1000.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 1142

Es vedriero

Una volta era un vedriero, que anava a véndrer amb un burret... Anava a véndrer s'escurà que duia (escurà no, era tot de cristal: barrals i catalanes, i tota aqueixa classe de cristal; tot coses de cristal). I ho duia tot envasadet, tot amb dos estibes, una a cade banda de burro. I se n'anaven a fer mercat a Xaló i es burro no li volia caminar. Tinia por de fer tard an el mercat i va proposar de posar-li un viró an es cul, a vore si aixina s'afanyava [...], per a vore si s'afanyava.

Ser posar-li-lo, pués es burro ¡allà anava!, ¡vinga afanyar-se!; i anava perguent sa càrrega pes camí;⁷⁷⁸ diu:

–Quan 'ribarem al puesto ja no mos quedarà res. No tinc més ramei que posar-me'n jo tamé un.

Conque se'n posa ell un, i allà anaven es dos; burro devant i ell derrere. I quan varen 'plegar a Xaló, ja no los quedava res:⁷⁷⁹ ja no los quedava res, ses estibes buides. I ja s'ha acabat.

→INF: Clementina Soliveres Sifre. VEN-11/2/1994. A/V: VES-estiu/1983.

CATALOGACIÓ

ATU 1142: *How the Lazy Horse Was Cured*. CARDIGOS/CORREIA 1142: *Remédio para o burro preguiçoso*. Altres classificacions: Aa/Th 1682*: *Pitch on Tail of Ass* (Angúdez, 1999: núm. 29; Loddo, 2018: 243-245).

VERSIONS

RT1142 Es vedriero.

COMENTARI

En l'índex d'Arne/Thomson es classificava l'argument precedent en l'apartat dels contes humorístics (*Jokes and Anecdotes*), sens dubte més d'acord amb la nostra versió, que no pertany al cicle del gegant beneit. En la revisió d'Uther s'unifica dins el mateix número de catalogació el motiu del beneit que pretén fer avançar la cavalleria posant-li una cosa calenta dins l'anús (pebre, una objecte calent, quitrà) (K1181), tant si es protagonista és un ser fantàstic com una persona corrent, en un context realista: «An ogre (giant, farmer) has a lazy horse (donkey)». Tot i les reserves, adscriuim la nostra versió seguint ATU.

A diferència de l'explicació de l'argument que trobem en l'índex ATU, en la nostra versió la iniciativa de col·locar «viró» (pebre coent) a l'ase no procedeix d'un personatge espavilat o burleta sinó que naix del mateix protagonista. Retrobem aquesta possibilitat en una versió de la Vall d'Albaida (Oltra/Durà/Conca, 2015: 60)⁷⁸⁰ i en una del Matarranya (Quintana, 1997: núm. 303), que són de les escasses mostres d'aquest tipus en català.⁷⁸¹ Sí que s'acosta al model d'ATU, en canvi, la versió eivissenca de Tur (1992: 26).

En la majoria de les versions analitzades,⁷⁸² hi ha un segon episodi en què el protagonista s'aplica ell mateix el remei posat a l'ase per poder avançar. En el cas de la versió d'Oltra/Durà/Conca, el protagonista ho fa en ser vell, com a recomanació per a poder «trotar». Tanmateix, no es documenta aquest episodi en Tur (1992: 26), que té forma de tradició explicativa d'una frase proverbial: «Davant can Raios mos trobarem».

⁷⁷⁸ Riu.

⁷⁷⁹ Riu.

⁷⁸⁰ Citant Nuín, T.; Pla, M. L. (2000): *Tradicció oral d'Albaida i Aljorj*, Albaida, Ajuntament d'Albaida.

⁷⁸¹ També, en altres versions peninsulars, com ara, en Agúdez (1999a: núm. 29), Rodríguez P. (2001: 61), Atiénzar (2017: 191).

⁷⁸² Oltra/Durà/Conca, op. cit., Quintana, op. cit.; Loddo, 2018: 243-245.

Tanmateix, no sabem fins a quin punt aquest argument pot estar vinculat també a una tradició explicativa d'una expressió fraseològica que Salvà (1988: 223) recopilà de Tàrbena: «El succeirà lo que al burret d'Orba». En aquesta versió el protagonista és un canterer que va sobrepassar-se carregant el burro i perdé la càrrega. L'expressió era una advertència a la mesura: «D'això diuen quan u vol fer més de lo que pot» (Salvà, *loc. cit.*). Retroben l'element de la destrossa de la càrrega fràgil en altres versions; com ara, en una recopilada a Valladolid (Angúdez, 1999a: núm. 29).

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

**CONTARELLES I ACUDITS
(ATU 1200-1999)**

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 1210

I

Es llicsó de dalt des campanar

¿No saps es quiento de Bollulla des llicsó de dalt des campanar? ¿Des llicsó? ¿No? ¿No la saps?⁷⁸³ Això era que... Tu saps que es campanar de Bullulla estava fet una magrana,⁷⁸⁴ ¿no? Pués va eixir un llicsó molt guapo. Es va fer guapo. I es bolullers, diu:

–¡Ai, quin llicsó més guapo! ¡Quina llàstima que es perga! Podríem assogar un burro i que se'l minjara.

I varen assogar un burro: el varen nigar pes coll, i pac amunt. I quant estava casi dalt, pués es burro trevia sa llengua, que estava anfügant-se, i fea:

–¡Ja el lleeeepa! ¡Ja el lleeeeeepa!⁷⁸⁵

I s'ha acabat. (Era burla, de burlar-se. Perque ellos⁷⁸⁶ es burlaven perquè parlàvem de sa).

→INF: Isabel Ripoll Molines. VEN-26/12/2005. A/V: veg. annex 1.

II

Es llicsó des campanar de Bolulla

Això ho ha sentit jo nomenar de Bollulla. Que el retor tenia una haqueta i no minjava.⁷⁸⁷ I va eixir un llicsó dalt i la varen nugar amb una corda per pujar-la a minjar-se'l, nugà des coll. [¿Això era en es campanar de Bolulla?]⁷⁸⁸

I quan va aplegar dalt, va treure sa llengua i:

–¡Mira! ¡Ja el llep! ¡Ja el llep! ¡Ja el llep! –pero estava anfügà ja.

→INF: Angelino Gisbert Soliveres. VEN-6/4/2002.

III

Es llicsó des campanar de Bolulla

A Bolulla havia un llicsó en es campanar. I pujava un burro, i s'empina. Comença a vore si agarrava es llicsó; i no aplegava, no aplegava, a penes no aplegava. I es bolullers feen:

–¡Ja el llep! ¡Ja el llep! ¡Ja el llep!⁷⁸⁹

I no el va llepar. No el va poder llepar.

→INF: Juan Molines Guerri. VEN: 4/1/1995. NOTA: L'informant continuà el seu relat fent referència a una rèplica jocosa amb què els bolullers solien retrucar els qui els retreien la contarella del llicsó.

⁷⁸³ Els oients riuen com a manera de petició que s'explique el conte.

⁷⁸⁴ Referència a una cançó popular, que a Tàrbena és aplicada a Bolulla: «El campanar de Bolulla / està fet una magrana, / la culpa la té l'obrer, / que l'ha fet de mala gana» (Monjo, 2009: 73).

⁷⁸⁵ Escarnint la tonada del parlar de Bolulla. La intormant riu.

⁷⁸⁶ Es refereix als bolullers.

⁷⁸⁷ Possible al·lusió al conte de l'haqueta que s'ensenyà a no menjar (veg. els comentaris en el tipus 1682).

⁷⁸⁸ Comentari fet per un dels oients.

⁷⁸⁹ Escarnint la tonada del parlar boluller.

Annex

Es llicsó de dalt des campanar

La informant inicia el relat fent una al·lusió al grau de veracitat del que contarà: «¡Jo qué sé si va pasar! Això ho dien, que va passar. ¿Trobés que...? [...] Va eixir un llicsó; però això és de mentira, ¿eh?». Al campanar de Bolulla creix un llicsó «molt guapo». Els bolullers manifesten la intenció d'«assogar» un burro perquè se'l menge i no es perda. Com que el lliguen del coll, en arribar dalt s'ofegava i treu la llengua i els bolullers exclamen: «¡Ja el llepa!». ⁷⁹⁰

(resum comentat d'una versió no reproduïda / INF: Isabel Ripoll Molines. VEN-e/2004)

CATALOGACIÓ

ATU 1210: *The Cow (Other Domestic Animal) is Taken to the Roof to Graze*. CARDIGOS/CORREIA 1210: *A vaca é levada para pastar no telhado*. Cf. Beltran L. 124 [1210], ORIOL/PUJOL, 2008. Altres classificacions: ORIOL/PUJOL (2003) 1210*: *El lletsó del campanar*.

VERSIONS

RT1210 I Es llicsó de dalt des campanar. RT1210 II Es llicsó des campanar de Bolulla. RT1210 III Es llicsó des campanar de Bolulla. Annex: Es llicsó de dalt des campanar.

COMENTARI

Les versions precedents es poden adscriure al tipus ATU 1210, que inclou les variants que en el catàleg d'Aa/Th es presentaven dins l'antic subtipus 1210*, en què un animal és elevat per un campanar i escanyat. En aquesta modalitat hi ha una correspondència només amb el motiu J1904.1 (vaca –o porc– pujada a la teulada perquè hi pasture), amb què Uther descriu l'argument d'aquest tipus.

Es tracta d'un dicteri que en la tradició oral tarbenera s'ha fet servir per a referir-se de manera tòpica als habitants de Bolulla. Es pot incloure dins del gènere de les «bertranades», o siga, «una narració protagonitzada per una col·lectivitat de beneïts que desconeix les lleis de la realitat» (Oriol, 2002: 62). Coll (1993: 220) destaca el paper d'aquests tipus de relats humorístics com a instrument per a refermar els lligams identitaris de la comunitat humana que explica aquest conte per contrast amb la localitat veïna ridiculitzada. En aquest sentit pot afirmar-se l'existència a Tàrbena d'un cicle de materials etnopoètics de naturalesa diversa (rondalles, tradicions, cançons) centrats en el tema de Bolulla, paral·lelament a la tendència de contextualitzar en aquesta mateixa població diverses contarelles com a recurs humorístic, per les connotacions tòpiques amb què hom vincula (veg. «Estudi» 1.6). Pel que fa a l'argument del lletsó del campanar, és interessant d'assenyalar que també està documentat a la tradició de Bolulla, però en aquest cas aplicat a Tàrbena, ⁷⁹¹ mostrant així un exemple d'atribució mútua en dues comunitats veïnes del mateix argument folklòric. Per altra banda són interessants les variants argumentals atestades: l'ase és hissat amb una corda (RT1210 I) / es pretén que l'ase es menge el lletsó sense pujar (RT1210 III). És interessant el possible índex d'hibridació amb el tipus 1682 (*The Horse Learns Not to Eat*) en RT1210 II, en què l'ase que hom fa pujar pel campanar és el del rector, suposadament perquè està molt afectat per la inanició.

Un element destacable és la frase atribuïda als habitants de Bolulla en veure treure la llengua de l'ase que s'ofega: «¡Ja el llepa!», que segons Salvà (1988: 226), era usada de manera proverbial: «En Tàrbena, quan u va a tocar una cosa que no alcança, diuen en so de burla: “¡Ja el llepa!”». Aquesta idea s'adiu sobretot a la versió RT1210 III, en què s'expressa la idea d'estupidesa col·lectiva pel fet que s'espera que el burro pugui abastar l'herba del campanar des de baix. En aquest sentit la rondalla podria tenir el valor de tradició explicativa de l'origen d'aquesta fórmula, que, per altra banda, podia tenir el caràcter de befa per a provocar els habitants de Bolulla, en al·ludir aquest argument sobreentès. Per altra banda és interessant la forma *llepa*, potser una record erroni de l'antiga desinència zero de la 1a pers. del present d'indicatiu dels verbs en *-ar*, conservada en la rondalla com a marca burlesca per a ridiculitzar també la raresa –arcaisme, rusticitat, si

⁷⁹⁰ Imita la tonada del parlar boluller.

⁷⁹¹ Monjo, 2001: 150; Guardiola/Beltran, 2005: 224.

no la mallorquinitat– del parlar del poble veí. Està documentada paral·lelament en les versions aplicades a Oliva, Xàbia i Tàrbena;⁷⁹² i presenta la variant *llepa*, més pròxima a la realitat lingüística (RT1210 i).⁷⁹³

Aquest argument ha estat força difós al País Valencià, com ho demostra la profusió amb què ha estat registrada en diferents treballs folklorístics: Martí Gadea, J., 1993 [1908], 1: 30-31, 131-132; Salvà, 1988: 226; Valor, 1958: [Castalla]; Sanchis Guarner, 1981 [1963], 1: 138 [les Useres]; Sanchis Guarner, 1981 [1968], 3: 128 [Albal]; Sanchis Guarner, 1984, 4: 170 [Canals]; Sanchis Guarner, 1984, 4: 152 [Anna]; Sanchis Guarner, 1984, 4: 165-166 [la Font de la Figuera]; Sanchis Guarner, 1981 [1968], 3: 189-190 [Albaida]; Sanchis Guarner, 1981 [1965], 2: 58; Lanuza/Salvador/López, 1989, II: 133-136 [Oliva]; Verge, 1991: 207-208 [Rossell]; Bataller, 1997: 107 [Gandia]; Limorti/Quintana, 1998: 95 [el Carxe]; Gascón, 1999: 131-132 [Beneixama]; Martínez R., 2001: 64 [Picanya]; Guardiola/Beltran, 2005: 224 [Bolulla]; Monjo, 2006a: 129 [Guardamar del Segura]; Monjo, 2006b: 129 [Rojals]. Generalment sol documentar-se com a dicteri aplicat a una població de l'entorn, sovint marcada en l'imaginari col·lectiu d'una determinada localitat o comarca per una sèrie de característiques tòpiques. Les localitats en què es localitza aquest argument en les versions valencianes són, a banda de Bolulla, l'Alcora, Catarroja, Xàtiva, Énguera, Moixent, Oliva, Xàbia, Tàrbena, pedania de Las Virtudes (Villena), Guardamar del Segura (i cal afegir-hi el Mas de Barberans, al Montsià, a què es refereix alguna versió del Maestrat). Tanmateix, hi ha versions en què no hi ha una localització concreta, com és el cas de Valor (1958: 5-38), Gascón (1999: 131-132) o Martínez R. (2001: 64).

Uther assenyalava la possibilitat de combinació d'aquest tipus amb altres similars, especialment del gènere de les bertranades. Amb tot, aquesta situació sol ser poc freqüent en les mostres valencianes analitzades. En farien una excepció les versions de Valor [«Joan-Antoni i els torpalls »] (1958, III: 5-38), de gran riquesa quant als motius (1384 + 1245 + 1651 + 1210 + 1250A + 1831*B + 1291B + 1286 + 1202) o Limorti/Quintana, 1998: 95 (1245 + 1210).

En l'estudi que Bataller C. (2017: 61-76) dedicà a aquest tipus en destaca l'extensió a una banda i altra dels Pirineus de la variant de l'ase penjat a la corda del campanar. S'assenyalava la funció com a expressió en les rivalitats entre poblacions veïnes, d'aquí que sovint s'hagen originat gentilicis burlescos a partir de determinats elements de la contarella, com l'herba del campanar, la mort de l'ase, o el mateix ase (per exemple, *lletissons*, *mata-rucs* o *gelats*); encara que també es documenten les versions on l'estupidesa és atribuïda a un sol individu. Es fa una anàlisi dels elements argumentals, com per exemple, les diferents espècies vegetals nascudes al campanar o les diferències quant a la interpretació de l'ofegament de l'ase pels beneïts (riure, llepar, mossegar, treure la llengua). Es destaca l'evolució contemporània d'aquest blasme en determinades localitats, on s'ha assumit com a element identitari, expressat sovint a través de determinades manifestacions festives (com ara a la Granada, Solsona, Tàrrega, Vilassar de Mar, a Catalunya; Samaniego, a Àlaba; o Perín, al Camp de Cartagena...).

⁷⁹² Martí Gadea, 1993 [1908], 1: 30-31; Salvà, 1988: 226; Sanchis Guarner, 1981 [1968], 3: 190; Sanchis Guarner, 1981 [1965], 2: 58; Lanuza/Salvador/López, 1989, II: 133-136; Bataller, 1997: 107; Guardiola/Beltran, 2005: 224.

⁷⁹³ Monjo, 2006a: 129 [Guardamar del Segura].

TIPUS 1211

[Sa xica i es porc]

Això era una xica que festejava fora i va anar es nóvio. I estava donant menjar an es porc i es tira un pet. I es porc:

–¡Guuuuc!

–¿Li ho diràs an es meu nóvio? –¡varada!

–¡Guuuuc!

–¿Li ho diràs an es meu nóvio? –¡bastonada!

–¡Guuuuc!

–¿Li ho diràs an es meu nóvio?

I com més li pegava més «¡guuuc!» feia. Conque a l'últim li ho va contar tot an es seu nóvio.

→INF: Clementina Soliveres Sifre. VES-e/1983. NOTA: La presència de l'article salat en el diàleg («an es meu nóvio») es deu a una decisió del col·lector; en les versions orals no transcrites de la mateixa informant la forma habitual era «an *el* meu nóvio». La forma *feia* és pròpia del registre escrit.

CATALOGACIÓ

ATU 1211: *The Cow Chewing its Cud*. HERNÁNDEZ 1211: *El tonto cree que las ranas le hacen burla*.

VERSIONS

RT1211 [Sa xica i es porc].

COMENTARI

Considerem que pot assignar-se la versió al tipus ATU 1211 perquè desenvolupa una variant molt paral·lela del motiu J1835 (el beneit s'enfada perquè troba que la cabra quan remuga l'imita). Uther en la presentació que fa del tipus inclou les variants en què el beneit creu que l'animal es burla d'ell, l'imita o l'escolta, pels moviments que fa de la boca, el cap o les orelles, fins i tot en alguna versió el mata. En la versió precedent el beneit interpreta el grunyit del porc com una resposta afirmativa a la pregunta que li fa sobre si l'acusarà d'haver-se tirat un pet. Tanmateix el tractament de la interpretacions és diferent en les diferents versions registrades: en la versió I es sobreentén, però es desenvolupa un diàleg absurd entre la protagonista i el porc seguint una estructura anafòrica; en canvi, en l'episodi inicial de la versió RT1384 II, es fa més explícita la interpretació de la beneita. La reacció de la protagonista és violenta: bastonejar el porc o fins i tot matar-lo (RT1384^{a5}). En totes les versions se subratlla el caràcter beneit de la protagonista amb el motiu de la confessió estúpida davant del nuvi del mateix delictes que pretenia amagar.

Aquest tipus té la possibilitat de tenir entitat pròpia (versió precedent) o de constituir l'episodi inicial d'una cadena d'episodis integrats en ATU 1384 (*The Husband Hunts Three Persons as Stupids as His Wife*), com podem veure en la versió RT1384 II (i RT1384^{a3}, RT1384^{a4}, RT1384^{a5}).

TIPUS 1230*

«¡Ti Maria, tape's!»

Ací, quan es moria un, mocador en duien dos o tres anys as cap. Es més modern, el duia un any, lo menos. I ses dones més velles (això ho ha conegut jo encara), duien dos o tres brians negres i, en ves de mocador, es tiraven un brial as cap. [Es mocador també el duien.]⁷⁹⁴ [...] ⁷⁹⁵ Que an això tamé hi ha un ditxo. Com es tiraven això, també contaven un ditxo; no sé si s'aria veritat u qué.

Passava una uela amb es cap això. Però ensense donar-se cómpter, es va tirar més brians i mostrava... Antes duien pantalons llargs ses dones tamé. [...]

I s'obrer:⁷⁹⁶

–¡Ti Maria, tape's!

Estava sorda i es pensava que li dien des dol, i dia:

–¡Moltes gràcies! ¡Moltes gràcies!

–¡Ti Maria, tape's!

–¡Moltes gràcies!

I al final agarra un pilot d'algeps i li'l tira a ses anques.

Això és un ditxo per lo que feen, que, ja veus tu, ¡tapades de tot!, amb es brial. Duien dos o tres brians, i es de demunt, que era negre de tot, se'l tiraven demunt com un vel.

→INF: Miguel Salvà Oliver. VEN-2/2/2008. A/V: veg. annex 1.

Annex

«¡Ti Maria, tape's!»

Antigament tirar-se la falda del capdamunt al cap era un senyal de dol entre les dones («Ses dones que duien dol es solien tirar un brial demunt des cap: pareixien bumberotes»). Una dona es va alçar la falda al cap per eixir al carrer i no va adonar-se que s'havia alçat totes les faldes que duia i que anava amb les anques descobertes. Les persones que l'encontraven l'avisaven, però com que era sorda entenia que li donaven el condol. Finalment en passar per davant d'un lloc on obraven («I anava i anava, i va passar per un puesto que obraven») un dels obrers li llança un pilot d'algeps perquè s'hi fixe («i s'obrer va agarrar un pilot d'algeps, diu: / –Ara voràs com sí que ho sent –i li va tirar un grapat d'algeps an es cul»).

(resum d'una versió no reproduïda | INF: Miguel Salvà Oliver. VEN-17/8/1998. Veg. RT1230*)

CATALOGACIÓ

ATU 1230*: *The Pilgrimage Vow*.

VERSIONS

RT1230* «¡Ti Maria, tape's!». Annex «¡Ti Maria, tape's!».

COMENTARI

Aquest tipus estaria molt relacionat amb ATU 1230** (*Rebuke for Going with Naked Head*). En ambdós casos es desenvolupa el motiu J2521: tapar el cap, mostrar el cul. En 1230* el fet es produeix accidentalment en el context d'un peregrinatge, cosa que fa interpretar al marit de la protagonista que es tracta d'una promesa i no l'adverteix de la incidència. Em 1230**, el tema és la situació absurda que es produeix quan una dona que és amonestada per dur el cap al descobert (o pelat), es tapa el cap però mostra la part de baix del cos.

⁷⁹⁴ Informació precisada per una oient (l'esposa de l'informant: Maria Ripoll Molines).

⁷⁹⁵ L'informant recorda les dones que ell ha conegut dur encara aquest tipus de senyal de dol.

⁷⁹⁶ Es refereix a un home que encontra pel carrer obrant.

La nostra versió és una variant de 1230*. La protagonista una dona, però la situació accidentada no té lloc en el context d'un peregrinatge. En aquesta versió la clau humorística de la situació es reforça pel fet que la protagonista és sorda i malinterpreta els avisos que s'ha destapat el darrere. En aquest cas la història es presenta en el context del dol: la protagonista es posa la falda damunt del cap com a pràctica de dol i així mateix interpreta els advertiments com a condolències. Aquesta circumstància aproxima aquest tipus al miscel·lànic ATU 1698 (*Deaf and Their Foolish Answers*), que encabeix històries on hi ha una conversa detrellatada amb una persona sorda. Tanmateix considerem que en aquesta rondalla es destaca més l'absurditat de la situació que no la conversa en si.

En altres versions paral·leles de la tradició valenciana, per exemple en Roig/Roig (1999: 165-167 [Callosa d'en Sarrià]), no es fa constar explícitament que siga la sordesa la causa del malentés, però pot sobreentendre's. En aquesta versió hi ha dos episodis: (1) Un seminarista ignorant fa al seu poble un sermó molt poc afortunat (cf. ATU 1825B); (2) a causa de la pluja en eixir de missa la mare del seminarista es posa al cap la falda com a abrigall i accidentalment deixa al descobert les anques. Quan la gent avisa la dona de la situació, ella interpreta que la feliciten pel fill.

Així mateix observem altres versions que també contenen el motiu J2521.2, possibles variants també d'ATU 1230*. Com ara, en la versió occitana de Loddo, «Lo capèl nòu» (2018: 510-511) el mòbil que fa al protagonista cobrir-se el cap és per a protegir de la pluja un capell nou que s'acaba de comprar: argumenta que el capell és nou i el cul és vell. És força coneguda en àmbit castellà l'expressió «El disimulo de Antequera: la cabeza tapada y el culo fuera», que derivà d'una història amb elements similars.⁷⁹⁷

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

⁷⁹⁷ Vegeu, per exemple, en línia <<https://manuelrodriguezgarcia105.blogspot.com/2021/07/el-disimulo-de-antequera-la-cabeza.html>> [última consulta, 29/11/2021].

TIPUS 1240

I

«¡Àngela, bac segur!»

Això era un netejador, netejava un abre. I això és es cimal [gest]:⁷⁹⁸ en ves de posar-se ací [gest],⁷⁹⁹ es posà aquí [gest].⁸⁰⁰ I endespués li dia [a sa seua dona]:

–¡Àngela, bac segur! Set canyots, catorze espigues –estava sembrat de dacsà, li va trencar es set canyots: «set canyots, catorze espigues».

Això és es qüento.

→INF: FranciscoPont Soliveres. VEN-12/1992. NOTA: Versió força abreujada, possiblement perquè l'informant dona per sobrentesa una informació presumiblement força coneguda localment o potser pel caràcter de tradició explicativa d'una frase proverbial (veg. els comentaris de davall).

II

Es qüento de ses Roques⁸⁰¹

Una volta havia un home que estava esporgant. Esporgava una figuera. I esporgava i a sa mateixa rama que esporgava estava ell.⁸⁰² Estava demunt sa rama i esporgava per aquí. I en això passa un home i diu:

–¿Qué fa? ¿Esporgue?

Diu:

–Sí.

–Home –diu–, vosté caurà. S'ha posat a *la* mateixa rama que talle.

Diu:

–¡No! ¿Com tinc que caure *jo*?

Conque agarra, i clar, quan ja es trenca sa rama; ¡potopom!, cau.

–¡Bueno! ¡Aquest home m'ha endivinat que jo havia de caure i ha caigut! –diu–.

¿Aqueix home sarà el Nostra Senyor? –i se'n va corregueeeent a buscar-lo.

I se'n va:

–¡Escolte! ¡Espere, espere! ¡Vosté ho endivine tot! –diu–. Ha endivinat que jo *havía* de caure i ha caigut –diu–. Tamé sabrà quan jo m'ha de morir, ¿eh?

Diu:

–Claaaaar.

Diu:

–¿I quan m'ha de morir?

Diu:

–Pués quan *la* seua burra es tirarà tres pets, vosté s'haurà mort.

Diu:

–¡Ai senyor! Me'n vaig a posar-li un tapó.

I li va posar un espigó an es cul⁸⁰³ perquè no es tirara cap de pet.

Pero, ¡guapo!, ell el duia aquella pujà de ses Roques pac amunt, a s'animalet, des rabo. I a l'hora mateix, ¡boom!, li arrea s'espigó pac as morros.

⁷⁹⁸ Estén el braç dret.

⁷⁹⁹ Es toca el muscle.

⁸⁰⁰ Es toca el braç.

⁸⁰¹ *Camí de ses Roques*: part de l'antic camí de Tàrbena a Coll de Rates situat devora la partida homònima.

⁸⁰² Ho diu rient.

⁸⁰³ Ho diu rient.

–¡Ohhhh!⁸⁰⁴ ¡Ja en tinc un! ¡Aiiii! –allà patint i rabiant.
 Quan ‘riba a mitjan Roques, atra passà. I quan ‘riba as capdemunt li arrea, diu:
 –Mira, ja m’ha mort: ses tres voltes –com tot ho endivinava; diu–: Ja m’ha mort –
 i es deixa caure.
 I es deixa caure i estava allà mort. Fea el mort.
 Conque allà passava gent pac amunt, diu:
 –Ai, *este* home s’ha mort.
 Diu:
 –¡Mira! Si s’ha mort mo l’haurem d’endur pac as poble.
 I el posen demunt de un canyís i se l’enduien.
 I quan ‘riben aquí al Poble de Dalt,⁸⁰⁵ pués o vas per dalt o vas per baix, i diu:
 –¿Per on el durem? ¿Per dalt, per sa carretera, o per baix, per aqueix camí?
 I diu:
 –Ei, pués podríem dur-lo per dalt.
 I diu:
 –Ai, pués podríem dur-lo per baix.
 I ell salta, diu:
 –Jo, quant estava viu, sempre anava per baix –diu–. Vatos dugueu-me per ‘llà que voldreu.

→INF: Isabel Ripoll Molines. VEN-e/2005. FONT: cosí patern (Joan Ripoll Molines, 1920).

III

Es qüento de ses Roques⁸⁰⁶

Açò era un home (lo que no sé qui era, pero saria, lo millor... Açò és un qüento que antes contaven), pujava de ses Roques pac amunt. I a mitjan camí veu un que tallava un cimall que estava ell demunt. I passa i li diu:

–Escolte –diu–, vosté caurà.

Diu:

–¡Guapo, cauré! –aquell, diu.

–Va a caure. ¿Qué...?

Conque a l’hora mateixa, com tallava... A l’hora mateixa, quant es gira derrere, ¡booooo!: ¡pega un bac! [...] ⁸⁰⁷ (Tallava sa rama que estava ell demunt, claro, ‘via de càurer).

Diu:

–Si sap quant ha caigut tamé sabrà *el* dia que em tinc que morir.

Diu:

–¡Tamé ho sé! –aquell. Diu–: Quant *el* seu burro es tirarà tres pets.

Diu:

–¡Ammaredeu! Amb lo petejador que és *el* burro *este*! –diu–. ¡Ah senyor! –diu–.

¡Poc em queda de vida!

Conque va pac amunt i a l’hora mateixa, ¡pooooom!: es burro, pet. I ell, derrere:

⁸⁰⁴ Pega una palmada.

⁸⁰⁵ Pron. [poble ‘dalt].

⁸⁰⁶ Veg. RT1240 III.

⁸⁰⁷ Una oient fa un comentari sobre aquesta situació, l’explicació que fa el narrador tot seguit n’és un aclariment.

–¡Ai, senyor! ¡Que poc em queda!
 Conque més amuntet, ¡pooooooooom!, ¡un atre!
 I quant aplega més amunt de Benissalim,⁸⁰⁸ ¡pooooooooom!, es tercer, i, ¡píaaam!, i ell es deixa caure i diu:
 –Ja m’ha mort.
 I passava gent darrere, estava allà, i la gent:
 –¡Xe! ¡Mira, s’ha mort!
 I l’agarraren i el posaren demunt de un puesto o atre. Varen ‘nar as poble: varen buscar gent. I se l’endugueren.
 I quant aplega aquí a sa caseta d’en Coca,⁸⁰⁹ dins sa carretera (ell estava mort), diu:
 –Per on voleu que el duguem, ¿per dalt u per baix?
 Diu:
 –Jo quant estava viu –diu– anava per baix –diu–. Ara vosatros aneu per allà que vullgueu
 I avant, mira.

→INF: José Molines Mascaró. VEN-25/7/2019. FONT: àvia materna (Maria Rosa Saragossa Calafat).

Annex

«¡Àngela, bac segur!»

¡Àngela, bac segur! Set canyots, catorze espigues. Set paraules, catorze mentires.
 (frase proverbial | INF: Isabel Ripoll Molines. VEN-12/1992)

CATALOGACIÓ

ATU 1240: *Cutting Off the Branch*. HERNÁNDEZ 1240: *Cortando la rama*. Altres classificacions: ATU 1313A (ORIOL/PUJOL).

VERSIONS

RT1240 I «Àngela, bac segur». RT1240 II Es quiento de ses Roques (1240 + 1313A). RT1240 III Es quiento de ses Roques (1240 + 1313A). Annex: «Àngela, bac segur».

COMENTARI

Adscriuim les versions anteriors al tipus 1240, en què es desenvolupa el motiu del beneit que talla la branca sobre la qual està assegut (J2133.4). Aquest tipus es presenta com una historia amb entitat propia (versió I) o combinat amb el tipus 1313A (versions II i III),

La versió I és més pròpiament una tradició explicativa d’una frase proverbial que es fa servir per a indicar fets que es presenten com a evidències.⁸¹⁰ L’execució de l’informant es presenta força abreujada i esquemàtica, en què s’ometen o es sobreenten elements importants per a entendre la trama i on els gestos substitueixen les paraules. A banda del possible estil lacònic del narrador podem interpretar aquesta circumstància pel fet que habitualment la història quede reduïda a l’esment de la frase proverbial, com una cita (com apunta que sol succeir, en els contes d’animals, Delarue [1976: 53], citant un article de Monteil i Lambert). Aquesta seria la trama que subjau en aquesta rondalla: (1) els protagonistes són un matrimoni de beneits que es troben en un bancal; (2) el marit està posat damunt d’un cimbal d’un arbre que es disposa a tallar; (3) el protagonista anticipa a la muller la caiguda, i cau; (4) en caure, trenca els canyots de dacsa que hi ha davall.

⁸⁰⁸ Partida del terme de Tàrbena.

⁸⁰⁹ El narrador indica amb aquest punt de referència la situació al Poble de Dalt, a les envistes del poble.

⁸¹⁰ Observem paral·lelismes, per exemple, en occità: «Fai coma Jacopet, que se tení sus la branca que copava» (Pelen, 1983: 616).

No sol ser habitual documentar de manera aïllada el tipus 1240 en la tradició catalana. Tanmateix tenim a l'abast una referència valenciana al·lomon similar en Martínez M. (1987 [1947], III: 226-227) en forma d'anècdota atribuïda a un personatge folklòric, prototip de fatxenda i gandul (el Tio Carando).⁸¹¹ En aquesta versió hi ha una adaptació a l'àmbit mariner. El protagonista pinta el botló de la proa d'una embarcació, però comença a pintar des de dins cap a fora. Així mateix hi ha la versió mallorquina d'Orpí (1996: 188 [Capdepera]), en aquest cas com una anècdota aplicada a Sóller, amb elements paral·lels a la nostra versió.

En les versions II i III el tipus 1240 es combina amb 1313A (*The Man Takes Seriously the Prediction of Death*). Sol ser molt usual internacionalment aquesta combinació, com indica Uther en la presentació del tipus 1313A, i així mateix observem en la majoria de les versions valencianes consultades, per exemple: ACVE (1984a: 5-6 [Vall d'Ebo]); Verge (1991: 207 [Rossell]); Antolí *et al.* (1999: 78-81 [el Genovés]); Bataller (2001: 59-62 [Simat de la Vallidigna]); Verdú (2014: 151-153 [Agres]); Esteve B. (2015: 183-185 [Agres]); per a les versions en què el tipus 1313A es documenta de manera aïllada remetem a les explicacions d'aquest tipus.

En aquestes versions s'atesten els següents motius:

J2133.4: el beneït talla la branca sobre la qual està assegut.

J2311.1: fan a un beneït la predicció que quan l'ase farà tres pets es morirà. Quan això passa queda com a mort.

J2311.4: el mort parla. Quan queda com a mort és transportat. Els portadors es perden i el mort els indica el camí que feia servir quan era viu.

Una diferència important entre la versió I respecte les versions II i III (primer episodi) és el fet que en la primera el protagonista anticipa ell mateix la caiguda. El personatge que fa l'advertència de la caiguda, en canvi, en les versions II i III (com sol ser habitual en les versions paral·leles on hi ha la combinació 1240 + 1313A), sol ser una persona que va caminant pròximament on hi ha el protagonista esporgant. Aquesta mateixa persona, a qui el protagonista atribueix poders d'endevinació o, fins i tot, una naturalesa sobrenatural (veg., p. ex, Antolí *et al.*, 1999: 78-81; Bataller, 2001: 59-62; Esteve B., 2015: 183-185), és la mateixa que en el segon episodi fa la predicció que la mort tindrà lloc després dels tres pets de l'ase. Cal dir que hi ha versions valencianes en què la predicció no és una resposta a una qüestió posada pel protagonista al caminant sinó que és una iniciativa del mateix caminant, com una xanxa per a riure's del beneït (veg., p. ex., Verdú, 2014: 151-153; Esteve B., 2015: 183-185; també, com veurem, en Torres/Giménez, 1993: 83-84).

En la versió II (i, com veurem, en RT1313A) hi ha el detall jocós del tap posat al cul de l'ase per part del protagonista a fi de retardar la data de la mort. En aquestes versions el fet que el tap pegue al front del protagonista suposa que aquest prenga consciència que és mort; en canvi, en la versió III, i com observem més habitualment en altres versions valencianes, el mateix protagonista en sentir el tercer pet es deixa caure.

Una clau de l'èxit narratiu de les versions II i III (i RT1313A) és el fet de la seua localització en el terme municipal de Tàrbena, concretament al llarg d'un camí força en pendent que antigament era molt transitat (*camí de ses Roques*). De fet, la rondalla és reconeguda amb el nom d'aquest camí.

Un detall de caràcter etnològic que volem destacar és l'ús dels canyissos com a llitera que es feia antigament, com veiem reflectit en la versió II (i, com veurem, en RT1313A). Si ho comparem amb altres versions valencianes veurem que hi ha solucions diverses per a transportar un cadàver trobat en un camí: dels peus i les cames (ACVE; 1984a: 5-6 [Vall d'Ebo]), amb una escala (Bataller, 2001: 59-62), dins d'un fèretre (Antolí *et al.*, 1999: 78-81).

⁸¹¹ Borja (2018: 11-26) analitzà aquest personatge, en relació a altres figures similars en la tradició valenciana. Registrem una versió inèdita d'aquest tipus entre els documents inèdits del folklorista Adolf Salvà, procedent de Tàrbena. Es presenta també amb el format d'una anècdota. Agraïm la gentilesa de Joaquín Ronda la possibilitat de consulta. Queda pendent una edició d'aquest material en un futur immediat.

TIPUS 1245

ATU 1245: *Sunlight Carried in a Bag (Basket, Sieve) into the Windowless House*. ORIOL/PUJOL 1245: *Entrar el sol amb un cabàs*. CARDIGOS/CORREIA 1245: *Luz do sol levada num saco para dentro dum casa sem janelas*. Cf. BELTRAN L. 137 [1245]. Veg. els comentaris en el tipus 1384.

TIPUS 1250

ATU 1250: *The Human Chain*. ORIOL/PUJOL 1250: *Els beneits prenen la lluna per un formatge*. CARDIGOS/CORREIA 1250: *A corda humana*. Veg. els comentaris en el tipus 1287.

TIPUS 1281

ATU 1281: *Getting Rid of the Unknown Animal*. ORIOL/PUJOL 1281: *L'eliminació de l'animal desconegut*. CARDIGOS/CORREIA 1281: *Livrando-se do animal desconhecido*. Veg. els comentaris en el tipus 1384.

TIPUS 1286

ATU 1286: *Jumping into the Breeches*. ORIOL/PUJOL 1286: *El beneit es posa els pantalons*. Cf. BELTRAN L. 140 [1286]. Veg. els comentaris en el tipus 1384.

TIPUS 1287

Es set lladres

Una volta eren set lladres que anaven de camí i tenien... ¡I fea una caloor!⁸¹² I tenien molta set. I 'xò varen vore un pou i varen anar cap allà:

–¡Xe!, ¡té èuia!

Conque allà varen beure. I, ¡hala!, i después se n'anaren.

I anaven de camí. I quan ja fea ratet que anaven, es cabecilla de tots es posa a comptar. I es posa a comptar i:

–¡Un!, ¡dos!, ¡tres!, ¡quatre!, ¡cinc!, i ¡sis! –¡i no es comptava a ell!

Diu:

–¡Ah, recollons! –diu–. ¡Ja en falta un!

Conque un atre compta, tira:

–¡Un!, ¡dos!, ¡tres!, ¡quatre!, ¡cinc!, i ¡sis! –tampoc no es comptava a ell.

–¡Pués sí! ¡Pués dins des pou ha caigut! –i tornen arrere.

Tornen arrere i un s'assoma, diu:

–¡Dins està! –es vegia a ell mateixa; diu–: ¡Dins està! ¡Ah, carai!, ¿i ara? ¿Pos saps qué farem? Un que s'agarra des capdemunt, i s'atre de baix, des peus, i s'atre de baix, i farem una corda i el treurem.

Conque aixina ho varen fer. S'agarran tots aixina, i quant ja estaven tots agarrats, es qui estava en es capdemunt de tot:

⁸¹² Amb èmfasi.

–¡Xeeee! –diu–, espereu-vos un moment, que jo vaig a salivar-me ses mans, ¡que em fan un mal!⁸¹³

I es tira a salivar-se ses mans, s'assolta i tots, ¡prrrrom! I varen caure tots dins des pou. I allà es varen anfuelgar i avant.

→INF: Gabriel Pont Ripoll. VEN-e/1984.

CATALOGACIÓ

ATU 1287: *Numskulls Unable to Count Their Own Number*. ORIOL/PUJOL 1287: *Els beneits no saben comptar-se*.

VERSIONS

RT1287 Es set lladres (1287 + 1250).

COMENTARI

Cataloguem la versió anterior dins del tipus 1287, el qual es presenta combinat amb el tipus 1250 (*The Human Chain*). S'hi desenvolupen els següents motius:

J2031: el beneit no sap comptar perquè no es compta a ell mateix: dedueix que s'ha ofegat el qui falta.

J2012: el beneit no és capaç de reconèixer-se.

J2133.5: una colla d'hòmens es pengen formant una cadena fins que el del capdamunt s'escup les mans.

En la nostra versió el motiu J2012 serveix d'enllaç entre els episodis a què hem assignat els tipus 1287 i 1250: el cap dels lladres creu que la seua imatge reflectida en el pou és el company perdut, que ha caigut al pou. En altres versions l'excusa per a davallar al pou (o al riu) sol ser diversa, com ara, perquè interpreten el reflex de la lluna com un formatge o una pa redó o perquè volen beure.

En la nostra versió l'estupidesa no és atribuïda a una comunitat humana concreta, com sol succeir en altres versions dels tipus 1287 o 1250, com un poble, pel que fa a ATU 1287,⁸¹⁴ o a una determinada contrada (com ara als «biscaïns», gallecs, asturians o alvernesos), pel que fa a ATU 1250.⁸¹⁵

Es tracta d'uns tipus que han estat poc representats en la tradició catalana. Per a 1287 ORIOL/PUJOL en presenten 3 versions, procedents respectivament de Catalunya, la Franja i Mallorca; per a 1250, 3 versions, procedents, 1 de Catalunya i 2 de la Franja.

TIPUS 1288

ATU 1288: *Numskulls Cannot Find Their Own Legs*. ORIOL/PUJOL 1288: *Els beneits no saben trobar-se les cames*. CARDIGOS/CORREIA 1288: *Os tolos não conseguem encontrar as próprias pernas*. Cf. BELTRAN L. 141 [1288]. (Veg. els comentaris en el tipus 1384).

⁸¹³ Amb èmfasi.

⁸¹⁴ Veg., p. ex., Alcover (*Aplec*, VIII: 113-115) o Amades (1982a: núm. 603). La rondalla pot tenir el valor d'una tradició explicativa d'una dita popular, com és el cas de «Sant Bartomeu del Grau, tretze o catorze», usada com a befa per a enfadar els veïns d'aquesta localitat (Amades, 1982a: núm. 603). El la versió mallorquina «Es pas d'es regidors de Sant Joan» hi ha un element escatològic que en reforça l'efecte còmic.

⁸¹⁵ Veg., p. ex., *El sobremesa y alivio de caminantes*, núm. 166 (Timoneda/Aragonés, 1990: 308-309), Espinosa (1988: núm. 285-288), Coulomb/Castell (1986: núm. 53).

TIPUS 1291D

I

Es quiento de sa farina

Eren dos | germanets | que vivien al camp amb sa mare i això. Conque un dia | sa mare | se'n va anar a pastar i no tenia farina, diu:

–¡Aiiiiiii!⁸¹⁶ –diu–. Si anàreu as poble –diu– jo encara pastaria. |

I es xiquets diu que varen pensar:

–¡Ai!, ja s'hora que arribarem ma mare ja no pot pastar! –diu–. ¿Pos saps qué? –diu–

. L'assoltarem a ses Eres⁸¹⁷ i s'aire en un punt mo la durà.

Diu:

–¡Ai! –un amb s'atre–. Aixina ma mare pot pastar –i ho varen fer aixina. |

Conque arriben a casa pensant-se que vindria i es pa estava cuit. | I sa mare diu:

–¿Qué heu fet sa farina?⁸¹⁸

Diu:

–Mosatros, perque li arribara a hora i pastare –diu– l'ham posà a ses eres del Calvari –diu– i s'aire li l'havia de dur. ¿No li l'ha duta?

Diu:

–¡Aiiiiiii!⁸¹⁹ ¡Mos ham quedat sense farina!

→Margarita Soliveres Ripoll. VES-27/8/1993. A/V: veg. els annexos 2 i 3.

II

[Sa mare i es xiquet encantat]

Era un dona que domés tenia un xic i no tenia home, i estava alelat. I vivien a una caseta de camp. I sa mare el va enviar an es poble a dur farina per pastar, diu:

–¡I no t'apares, vine prompte, que no tenim pa i tenim que fer coca!

I sa mare fa, diu:

–¡Xica!, no ve, i no ve. ¿A on s'haurà aparat que no ve?

En això ja amaneix ell amb es sac as coll buit.

Diu:

–¡Xico!, ¿que no dus sa farina?

–¿Que no l'ha duta?

Diu:

–No.

–Pués jo l'ha envià. Jo l'ha envià amb s'aire perque arribara més prompte. Jo li l'ha envià –i no va vindre.

A l'endemà l'envia:

–Hauràs d'anar a dur sa farina, perque, si nos ja veus. I una xàvega de palla pes burro –i sa mare–. Ja que vas –diu–, dus gulle de cosir.

Es burro se'n va, ho du.

–¿A on posaré ses gulle? ¿A on posaré ses gulle? –i les posa a sa xàvega.

¡Hala!, ja està a casa:

–¡Ja vinc!

⁸¹⁶ Ponderatiu.

⁸¹⁷ Es refereix a les eres situades a la partida del Calvari, en una lloma pròxima al poble. Per antonomàsia aquest paratge es coneixen com *ses Eres*.

⁸¹⁸ Cridant.

⁸¹⁹ Ponderatiu.

–¿M’has dut ses guller?

–¡Hala, busca-les!

I es posen a buscar ses guller dins sa xàvega, i no les varen trobar (veges tu si les trobarien, ¡tu compta!).

I sa mare:

–¡Ai, senyor! Tota cosa que té punta s’enfila a *la daca*.⁸²⁰

Diu:

–Bueno, pués ja ho sé.

A l’endemà se’n va a llaurar a sa rella. Com sa rella tenia punta se la va enganxar an es trau de sa jaca, i ja ha amanegut amb sa jaca estrossà.

I sa mare:

–Tota cosa que té rabo es du aixina. [*gest*]⁸²¹

–¡Ai, jo no ho sabia!

A l’endemà va a dur un porquet. I com es porquet tenia rabo, el du d’en alt, i es porquet ¡vinga gronyir i pegar patades! ¡Vinga gronyir i patir s’animalet!

I sa mare:

–Ell tota cosa que té morro es niga amb una corda i es du derrere, gurrú-gurrú.

–Ai, ja ho sé.

A l’endemà se’n va an es poble:

–Dus-me dos cànters, que el tenim badat.

¡I ell qué fa? Compra es cànters i els-a lliga de s’ansa i els-a du a arrastrons, gurrú-gurrú. I es cànters, ¡tic-toc! ¡tic-toc! I en arribar a casa varen arribar soles ses ansetes, i no totes.

I avant. Conque sa mare diu:

–Ja no cal que tornes més –diu–. Quan tinga falta de una cosa, aniré jo.

→INF: Francisca Soliveres Molines. VES-e/1986.

Annex 1

Es quiento de sa farina

La informant identifica els protagonistes amb els noms de Peret i Margariteta, que viuen al camp. La mare els envia al poble per dur farina i els dona pressa.
(dades d’una versió fragmentària no reproduïda | INF: Margarita Soliveres. VEN-3/1992. Veg. RT1291D)

Annex 2

Es quiento de sa farina

Els protagonista es diu Peret, la seua família estan al camp. Sa mare l’envia al poble a dur farina («–¡Peret! –diu–, has d’anar a dur farina –diu–. Pero ha de ser ràpid –diu–, porque vaig a pastar i me se farà tard i no tinc farina»). Ja tornant, quan passava per les eres del Calvari, aboca la farina per avançar temps («Se’n va anar a ses eres del Calvari i va obrir es cabàs de farina, diu: / –¡Hala! Aixina ma mare ja pot pastar. O si nyos, caminant tardaré massa»). En arribar a casa es troba que la farina no ha arribat.
(resum d’una versió no reproduïda | INF: Margarita Soliveres. VEN-15/9/2001. Veg. RT1291D)

CATALOGACIÓ

ATU 1291D: *Other Objects Or Animals Sent to Go by Themselves*. HERNÁNDEZ 1291D: *La harina enviada a casa por el aire*. Cf. González S. 1291D. Altres catalogacions: ATU 1408 (ORIOI/PUJOL, BELTRAN L.); ATU 1696: (FABRE/LACROIX, ORIOI/PUJOL, BELTRAN L., QUINTANA 1995).

⁸²⁰ Per *jaca*, deformació fossilitzada (veg. «Estudi» 3.2.4).

⁸²¹ Alça el braç a l’altura del cap, amb el puny tancat.

VERSIONS

RT1291D I Es quiento de sa farina. RT1291D II [Sa mare i es xiquet encantat] (1291D + 1696). Annex 1: Es quiento de sa farina. Annex 2: Es quiento de sa farina.

COMENTARI

Adscriuim aquesta versió al tipus 1291D, en què es desenvolupa el motiu de l'objecte enviat perquè vaja tot sol (J1881.1), en aquest cas, la farina.⁸²² Així mateix observem un gran paral·lelisme amb el motiu del compliment literal dels ordres rebudes (J2460, J2462), com es dedueix de l'enviament «volant» de la farina que es fa servir en la instruccions, que és present en diverses versions consultades. Es tracta d'un motiu que sovint forma part de cadenes d'episodis en què s'escenifica l'estupidesa d'un individu, d'aquí que haja estat catalogat dins de tipus que preveuen aquesta cadena, com ATU 1408 (*The Man who Does the Wife's Work*); molt similar al tipus miscel·lani ATU 1681 (*The Boy's Disasters*), i, de fet en les versions consultades sol haver una dualitat entre el marit beneït o el fill beneït. En el nostre cas hem optat per una catalogació que es focalitzà exclusivament en aquest motiu, ja que en la nostra versió I es documenta de manera autònoma.

En les versions valencianes consultades observem que el tipus 1291D es presenta amb entitat pròpia en alguna versió (veg., p. ex., Limorti/Quintana, 1998: 94 [el Carxe]; Monjo, 2006a: 132 [Guardamar del Segura]), però més freqüentment apareix en combinació amb altres tipus. Per exemple, hi ha versions en què combina amb ATU 1696 («*Doncs, què s'ha de dir/fer?*») i es desenvolupa el motiu J2461 («*¿Què hauria d'haver dit?*») (González Caturla, 1985: 139-142 [Mutxamel]; Carrillo, 2004: 139-141 [la Romana]). Hi ha versions juntament amb ATU 1696 en què es combina amb altres possibles tipus, molt especialment amb ATU 1218 (*El beneït cova els ous*) i ATU 1387 (*La beneïta deixa l'aixeta oberta*), encara que també s'atesten: ATU 1319 (*Ous de somera*), ATU 1642 (*El beneït va a vendre*) o ATU 1653 (*Els lladres sota un arbre*). En aquestes versions ATU 1646 desenvolupa el motiu J2461 («*¿Què hauria d'haver fet?*»), com veiem, per exemple en Escuder (1983: 23-26), Montoliu (1987: 237-239 [Quatretonda]), Roig/Roig (1999: 129-131 [Altea]), Estornell (2014: 114-116 [Llutxent]) o Verdú (2015: 9-27 [Benifallim]).⁸²³ Però, com que les possibilitats de combinació són «obertes» (Catalán, 1997, I: 104) es poden documentar versions en què no hi ha ATU 1696 (veg., p. ex., Pérez N., 1999: 34-35 [Crevillent] [1291D + 1387 + 1218 + 1678**] o Guijarro, 1997: 5 [Sant Vicent del Raspeig] [1333A + 1291D]).⁸²⁴

Considerem que en la versió II hi ha la combinació de tipus 1291D + 1696, una possibilitat que és molt freqüent en la tradició valenciana, exclusivament o juntament amb combinació amb altres tipus. Per aquesta circumstància en algun catàleg es presenta integrat dins del tipus ATU 1696 (Fabre/Lacroix, Oriol/Pujol, Beltran L., Quintana 1995). En el plantejament narratiu de la versió II, el tipus 1291D representa un episodi inicial a què segueix el segon constituent, que assimilem al tipus 1696, on es desenvolupa pròpiament el motiu J2461 («*¿Què hauria d'haver fet?*») en diverses escenes encadenades d'aplicació d'un consell erroni, com és característic en aquest tipus.

El tipus 1696 està molt ben representat en la tradició valenciana, a través de diverses versions on sol aparèixer amb entitat pròpia (veg., p. ex., Roig/Roig, 1999: 85-86 [Benimantell]) o en combinació amb altres tipus, com hem vist més amunt referint-nos al tipus 1291D. A part de les diverses combinacions amb el tipus 1291D, el tipus 1696 molt freqüentment sol combinar amb ATU 1218 o 1387, i ocasionalment amb altres tipus diversos, com ATU 1541 (*Per quan vingui Nadal*), com veiem, en els exemples reproduïts en ACVE (1985a: 29-31 [Vall d'Ebo]), Bataller (1986: 27-31 [Piles]), Quirant (2001: 71-73 [Sant Vicent del Raspeig]) o Verdú (2006: 109-112 [Catamarruc]).

⁸²² Fabre/Lacroix (1973, II: 341) hi veuen una versió faceciosa del motiu H1136.1 (tasca d'arreglar la farina escampada del vent).

⁸²³ En Verdú (2015: 9-27) s'atesta tant «*¿Què hauria d'haver fet?*» com «*¿Què hauria d'haver dit?*», el segon, directament vinculat amb l'episodi de la farina enviada per l'aire.

⁸²⁴ Per a [1333A] (González Sanz) (*El chico que lleva el almuerzo al padre*) seguim González S. (1996) i Beltran L. (2007).

TIPUS 1296B

Ses bacoques esclafullades

Pués eren dos que diuen:
–Sembrem una bacorera –i varen sembrar una bacorera acadegú.
I a s'any, o això, pués un agarra i li fa, diu:
–¡Sa meua ha fet tres bacoques!
I diu:
–¡Pués sa meua encara no en té!
I li diu:
–Pués ¿saps qué passa?, jo ses tres bacoques me'n vaig a dur-li-les al rei.
I agarra i diu:
–¡Pués hala! –en aquella fetxa anaven en burro, a ca Madrid, a dur-li-les al rei.
I quan 'riba a mitjan camí diu:
–¡Recarall, recarall! –diu–, i el rei, per tres bacoques, igual té amb dos que amb tres –
i diu–. ¿Saps qué?, jo me n'esclafullaré una –¡i va!⁸²⁵ [gest]⁸²⁶
¡I tira, i tira, i tira! I quan ja estava casi a toc, i diu:
–¡Ei!, ¿i si me n'esclafullara una atra? –diu–. ¡Amb una en tindrà prou també! –diu–
. Lo bonico és dur-li... de ses primeres que fa –i se n'esclafulla una atra.
I quan 'riba al palàcio, se n'entra pac a dins, i li diu:
–Mire, *majestad*, jo... Ham *plantat* allà... (un desafio) Ham *plantat* allà dos bacorereres
amb l'acuerdo que *les* primeres que férem li'ls-a havíem de dur al rei. *La* meua n'ha fet tres,
jo li les duia –diu–. Pero vinguent vinguent me n'ha esclafollat una; porque em feen gola. I
apués quan ja ha arribat a mitat camí: «Ai, me n'esclafollaré una atra».
I el rei li diu:
–Ai, ¿i com s'esclafollen?
I diu:
–¿Vol que li ho *enseny*e?
Diu:
–Sí, ensenye-me-ho.
I diu:
–Mire –agarra, fa⁸²⁷ i se la minja. ¡I es va minjar ses tres!
I el rei diu:
–¡Xe! –¡ li va donar un prèmit gran i tot. I l'home fea–: Ve a ensenyar-me i tot.
I quan se'n va li diu a s'atre, diu:
–¡Mira lo que m'ha passat! –diu–. Primer me n'ha esclafollat una, después una atra,
i después una atra. I el rei demunt m'ha donat un prèmit aquí ¡gran!,⁸²⁸ porque li ha ensenyat.
Volia saber com s'esclafullaven.
I diu:
–¡Ha! –diu–. ¡Pués ja està! –diu–, ja l'any qui ve li'n duc jo un corbo! Si a tu t'ha
donat tant, ¿qué em donarà a mi?
I ja a s'any vinent, que ja li'n fea. ¡Carrega un corbo! i se'n va pac allà a cal rei, diu:

⁸²⁵ Amb amb èmfasi.

⁸²⁶ Imita l'acció d'obrir la fruita i menjar-se-la.

⁸²⁷ Fer 'agafar i obrir'.

⁸²⁸ Amb èmfasi.

–¡Mire!, ¡vàrem fer *este* desafiò! –i diu–. *El* meu amic i això li n’ha dut tres, i no li’n va donar cap; ¡i jo li’n duc un corbo sencer!

I el rei diu:

–¡Escolte!, ¿que vosté es creu que jo soc algun *cerdo* o qué? ¿Jo com m’ha de minjar el corbo de bacoques? –diu–. ¡Hala!, ¡tanqueu-lo a la presor!

I el varen tirar pac a fora, i mira.

→INF: J. Miguel Salvà Oliver. FONT: Celestina Monjo Ripoll, 1871. VEN-13/8/1998. NOTA: En la narració, l’informant vacil·la entre la forma *esclaf[u]llar* i *esclaf[o]llar* (per l’explicació de la forma *esclafullar*, veg. 3.2.4). L’informant aprengué el conte en el context del treball, de petit, *escorfant* ametles en la caseta de camp del Rafalet. A/V: veg. l’annex 1. (1296B + 1689A)

Annex

Ses bacoques esclafullades

«Això és un quiento de tres que sembraren una figuera cadegú». Un dels tres declara que en fer la primera figa, li la duria al rei, i els altres el volgueren imitar. Un fa tres figues i les du a Madrid a cal rei. En el camí («Anant de camí, de camí») se’n menja una, perquè tenia fam i trobava que no importaria al rei («Ei, el rei igual tindrà tres que dos: ell com sap ses que duc, jo me m’esclofullaré una»), i després («al cap de un dia o dos»), una altra. Arribar al palau i explica al rei amb tota franquesa el seu cas: li duia un present de tres figues i que se n’ha menjat dos «esclafullades». Es menja la tercera quan li mostra al rei com s’esclafullen les figues, però el rei el recompensa («per tanta voluntat i tan bonico»). En arribar al poble, un altre dels amics diu que a l’any vinent aniria ell a cal rei i li’n duria més («dos o tres basquets»), perquè així arriplegaria un premi major («Si a tu sense cap t’ha donat; a mi em donarà ni-se-sabe»). En arribar a cal rei, explica que manifesta que du més figues, però el rei s’enfada («Ix fora. I que ixquen i el mompreneu a figades. ¿Que et penses que jo soc algun *cerdo* o qué?»)

(resum d’una versió no reproduïda | INF: Miguel Salvà. VEN-2/2/2008. Veg. RT1296B)

CATALOGACIÓ

ATU 1296B: *Doves in the Letter*. (GONZÁLEZ S, HERNÁNDEZ); Altres classificacions: ATU 1689A (ORIOLO/PUJOL, BELTRAN L.); Aa/Th 1309 (FABRE/LACROIX).

VERSIONS

RT1296B Ses bacoques esclafullades. Annex Ses bacoques esclafullades.

COMENTARI

Motius:

H1056. [Prova:] present fet i no fet.

J2563. El rei llança les figues a la cara del portador del present.

El desenvolupament narratiu d’aquesta versió presenta dos episodis diferenciats: (1) el present de figues al rei que no és donat, però sí recompensat (2) el present de l’envejós, castigat pel rei. El primer episodi presenta problemes de catalogació. Com assenyala Beltran (2013), en una anàlisi monogràfica de versions d’aquest tipus procedents de fonts literàries des del s. XVI i de tradició oral, hi ha variants que no es correspon exactament al model presentat en tipus ATU 1296B (*Doves in the Letter*). La diferència es troba en l’enfocament diferent. En el resum d’ATU 1296B hi ha l’element de la carta que acompanya el present. Aquí l’objectiu és destacar l’estupidesa d’una persona que no sap llegir i interpreta la carta com a acusadora (o conservadora) de les coses perdudes o menjades en el camí. No és aquest el cas de les versions paral·leles a la nostra, on no hi ha l’element de la carta, o no hi té un paper substancial, i on l’objectiu és destacar la impunitat jocosa d’una acció negativa:

«en todas las versiones del segundo tipo de cuento, tanto en las más antiguas de “Así los rompí” como en las más modernas de “Así las comí” (“Las tres brevas”), el estallido que ha de producir la carcajada última viene de la constatación de que no solo sale indemne, sino que, gracias a una mezcla

ambigua de ingenio e ingenuidad, el protagonista de un acto “delictivo” sale triunfante» (Beltran, 2013: 40).

Per tant, considerem que la nostra versió representa una variant en què es destaca un element final on el protagonista repeteix impunement l'acte pel qual ha estat reprès: «Així es mengem». S'assimila a ATU 1696 per la presència del motiu del present fet i no fet (H1056). Pel que fa al País Valencià cal considerar com a versions paral·leles d'aquest primer episodi, com ara, les versions editades en Bataller (1981: 71 [Vilallonga]), Antolí *et al.* (1999: 52-54 [Xàtiva]), Gascó (2011: 35-37 [Beneixama]).⁸²⁹ En aquestes versions no hi ha l'element de la recompensa del receptor del present, el final és marcadament humorístic, amb l'acció de desvergonyida del protagonista, que es menja la figa que quedava. En dues versions hi ha l'element de la carta (Bataller, 1981: 71, Gascó, 2011: 35-37), però, com assenyala Beltran L. (2013), no és transcendent per al desenllaç del relat.⁸³⁰ En el cas de la versió de (Borja, 2005: 96-97), en canvi, aquest episodi sí que inclou el detall de la recompensa; en aquest cas es tracta d'una tradició explicativa sobre un topònim. Una variant d'aquest mateix argument podria ser la versió que veiem en Bataller (2001: 88 [Gandia]), en què un ciutadà s'interessa per la fruita que hi ha a l'arbre i demana a una llauradora com es menja. La dona li ho mostra menjant-se-la. Encara que en aquest pas pot haver-hi paral·lelismes també amb el tipus ATU 1338 (*City People Visit the Country*).

Considerem que en la versió precedent hi ha la combinació 1296B + 1689A, com succeeix en altres versions valencianes; veg., p. ex., Martínez M. (1987 [1912], 1: 156-162 [Altea]), González Caturla (1985: 109-113 [Sant Joan d'Alacant]). En aquest cas, en l'episodi inicial s'inclou l'element del premi amb què el rei recompensa el gest del present, que facilita la combinació amb l'episodi del present de l'envejós, com en la nostra versió. Podria interpretar-se que el moll de l'os del relat és l'argument que representa ATU 1689A (*Two Presents to the King*), i, de fet, en els catàleg d'Oriol/Pujol i Beltran L., es cataloguen dins aquest tipus les versions anteriors.

Per altra banda ens referirem a la finalitat moralitzant que podria haver al capdavant d'aquesta rondalla, com assenyala González Caturla (1985: 18), que observa un ressò bíblic de Marc (12, 41-44), on es destaca que l'almoïna dels humils tot i ser menys valuosa en diners, té més mèrit que la dels rics, perquè representa un sacrifici major. Trobem que aquest missatge instructiu queda implícit. En contrast, el narrador de la nostra versió destaca en les execucions els aspectes jocosos i posa de relleu sobretot l'episodi de les bacoïres menjades, que identifiquen el relat (*Ses bacoïres esclafullades*).

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

⁸²⁹ Dins aquesta línia en coneixem també una versió inèdita de Sella: «El bovo de Muèlim» (Arxiu personal Monjo: INF: Salvador Pérez Cortés; VEN-28/8/1993).

⁸³⁰ El mateix es documenta, per exemple, en una versió almerienca presentada per Martínez G. (2012: 279).

TIPUS 1313A

Es quiento de ses Roques

Era un que pujava Roques amunt, aqueix camí de ses Roques,⁸³¹ i duia un burro. I encontra un atre, diu:

–¡Xe!, ¿tu saps jo quant em tinc que morir?

–Jo, sí –diu–. Quant es teu burro es tirarà tres pets, tu et moriràs.

Diu:

–¡Ah, es meu burro sempre està petejant-se! –diu–. ¿I ara qué tinc que fer? –i se'n va i prepara un bastó i li'l posa en es cul des burro.

¡Bueno!, es burro a l'hora mateix, ¡pam!; es tira un pet.

–¡Ah redeu! –¡ell, cap amunt!

¡Pam!, atre pet; diu:

–¡Ammaredeu! –diu–. ¡Prompte em moriré!

I a l'hora mateix li planta un atre pet i li pega s'estaca an es front; diu:

–¡Ooooo!, ¡ja m'ha mort! –¡i hale!, i estava ja mort.

I passa un:

–¡Xe!, ¿qué fas aquí?

Diu:

–¡Ei!,⁸³² pués es burro m'ha pegat s'estaca an es front i m'ha mort.

Diu:

–¡Ai! –diu–, hauré d'anar a buscar gent –que aqueix camí era mal de pujar.

Conque se'n va, i aquell busca quatre i un canyís (antes es canyissos era com una camilla ara). I el posen demunt des canyís, ¡i hala!, i se l'enduen Roques amunt. I aquell, mort demunt des canyís.

Quant arriben al Poble de Dalt⁸³³, tu ja saps que es 'nava per dalt, pes camí aqueix des Molí (per s'hostal d'en Belo).⁸³⁴

–¡Xe!, ¿per a on el duguem, per dalt o per baix?

I ell, que estava mort, demunt des canyís, diu:

–¡Jo, quant estava viu, sempre anava per baix! Ara que estic mort, dugueu-me per 'llà que vullgueu.

I agarren i se'l deixen allà en terra [...] i se'n van.

–¡Ah collons! ¡Quin guilopo!, ¡ha pujat sa pujà as coll!

¿Que qué trobes?

→INF: Vicent Saragossa Mascaró. VEN: 9/9/1998. NOTA: L'informant explicà el conte en la sobretaula d'una dinada familiar al camp, després d'una escaldada de pansa. FONT: àvia materna (Maria Rosa Saragossa Calafat).

CATALOGACIÓ

ATU 1313A: *The Man Takes Seriously the Prediction of Death*. ORIOL/PUJOL 1313A: *El beneit creu la falsa predicció de mort*. Cardigos/Correia 1313A: *O homem que leva a sério a profecia de morte*. Cf. BELTRAN L. 143 (1313A): *El tio Pep d'Orgues*.

⁸³¹ Part de l'antic camí reial de Tàrbena en direcció a València. És camí de ferradura, molt empinat.

⁸³² Corroborant.

⁸³³ Pron. [poble'dalt].

⁸³⁴ Rectificant.

VERSIONS

RT1313A Es quiento de ses Roques (veg. RT1240 I, RT1240 II)

COMENTARI

El tipus 1313A sol documentar-se combinat amb el tipus 1240 (per a l'anàlisi de la combinació 1240 + 1313A remetem als comentaris del tipus 1240). Tanmateix, la versió que presentem dalt no presenta aqueix episodi inicial i mostra de manera autònoma el tipus 1313A, en què es desenvolupen, com hem vist, el motius:

J2311.1: predicció a un beneit que quan l'ase farà tres pets es morirà.

J2311.4: el mort parla als portadors que el duen a casa i els indica el camí que feia servir quan era viu.

Cal advertir que en aquesta versió l'absència del primer episodi es deu probablement a una aportació personal del narrador, si tenim en compte que parteix de la mateixa font de la versió RT1240 III (on hi ha 1240 + 1313A). Amb tot, aquesta forma no és conseqüència d'una possible omisió per oblit circumstancial, ja que, pel que deduïrem en l'entrevista a membres de la família del narrador, la rondalla formava part del seu repertori habitual i funcionava perfectament com a text folklòric, com observarem directament en una execució en ambient familiar.

Documentem altres versions valencianes en què el tipus 1313A es presenta amb entitat pròpia en Torres/Giménez (1993: 83-84 [Llaurí]), on la predicció de la mort es presenta com una broma que es fa a un beneit, i en Oltra/Durà/Conca (2015: 58 [Montaverner]), en què el protagonista beneit s'adreça a un home que considera endevinador; aquesta darrera circumstància resta implícita en la nostra versió.⁸³⁵

Ens pareix interessant el detall que el protagonista que es creu mort parle als hòmens abans de la intervenció final, com sol és habitual. Aquest element atorga a la rondalla un caràcter de bertranada, o siga, de relat sobre l'estupidesa col·lectiva. En aquest sentit s'acosta a la versió de Verge (1991: 207 [Rossell]), ambientada al Mas de Barberans (Montsià), població a què s'apliquen diversos relats d'aquest subgènere, com s'observa en els treballs de Verge (1991) i Quintana (1995).

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

⁸³⁵ Una característica textual de les rondalles és precisament el seu caràcter de relat que no necessita explicacions realistes per ser contat (Lüthi, 2018: 90).

TIPUS 1315*

El tren

En hi havia un tamé de un que va anar de pastoret (com ara, va anar un xiquillo jove de pastoret) i resulta que de front des corral en havia una solana ¡gran!, una costera ¡gran!,⁸³⁶ ¿no? I li va s'amo, diu:

–¡Mira!, si vas a pasturar cap allà, ¿eh? –diu–. Ves al·lerta, que a tal hora passa el tren, perquè ses cabres, conforme estan posades... Si passa, ¿eh?, els-a uixes.

Conque aquell es posa ¡avant, avant, avant, avant, avant!,⁸³⁷ i de moment es sent una cosa, ¡porropompompompom!, ¡pom!, ¡i s'amaga!⁸³⁸ En vore una cosa tan gran, ¡s'amaga!⁸³⁹

S'amaga i diu:

–¡Aiiii!,⁸⁴⁰ ¿que no sarà això el tren?⁸⁴¹

La qüestió és que quan veu que passa es tren i això, i va i es veu set cabres mortes. Conque se'n va a la nit a casa i diu:

–Mire, senyor –diu–, segurament sarà el tren. Perquè ha passat una cosa tan llarga, ¿eh?, i jo m'ha amagat *del* susto. I quant ha acabat de passar, ha anat, i m'ha mort set cabres.⁸⁴²

Diu:

–¡Ócala t'haguera mort a tu també i tot!⁸⁴³

Diu:

–Pués mire –diu–, si aixina com ha passat de punta passa a través, mos vola a tots – ¡No et dic que...!–. Lo llarg que era.

Aqueix tamé bé: «Si en ves de punta passa de través... –diu–. Pero ha passat de punta».

→INF: Salvador Soliveres Monjo. VEN-20/1/1992.

CATALOGACIÓ

ATU 1315*: *The Steamship Thought to be the Devil*.

VERSIONS

RT1315* El tren.

COMENTARI

Hem optat per adscriure la versió anterior al tipus 1315* perquè considerem que tangencialment hi ha una analogia. Seguint el model que proposa Uther, en aquest tipus es desenvolupa el motiu de la confusió per part d'un beneit o per un borrarxo d'un vaixell de vapor o d'un tren amb el dimoni (J1781.1). Observem que hi ha al capdavant el tema de la por als elements tecnològics per desconeixement, que s'assimilen a referents coneguts que representen l'amenaça o la maldat, com el dimoni. En definitiva, podria tractar-se d'un tipus miscel·lani en què tingueren cabuda rondalles amb el tema del temor davant d'un determinat artefacte tecnològic, en un context marcat per la ignoràcia o l'endarreriment.

⁸³⁶ Amb èmfasi.

⁸³⁷ Amb èmfasi.

⁸³⁸ Amb èmfasi.

⁸³⁹ Amb èmfasi.

⁸⁴⁰ Assentiment.

⁸⁴¹ Dramatitzant, amb to d'innocència.

⁸⁴² Dramatitzant, amb to d'innocència.

⁸⁴³ Cridant.

Són molt similars a la nostra versió les versions que podem veure, per exemple, dins l'àmbit catalanòfon, en Quintana (1997: núm. 359 [Baells, Saidí]), en aquest cas amb una contextualització molt precisa, o en altres zones pròximes, com Múrcia (veg., p. ex., Morote, 1990: 161; Sánchez, 2010: núm. 205) o Castella (Agúndez, 1999a: núm. 35).

Paral·lelament a aquest tipus hi ha un gènere de succeïts en la tradició oral local que tenen com a tema la reacció còmica de les persones del temps antic la primera volta que veren un determinat objecte tecnològic (com un aeroplà o un automòbil). En aquest cas es tracta de succeïts o anècdotes localitzades en un espai reconegut pels oients, sovint atribuïdes a personatges coneguts en el context local. La intenció d'aquest tipus de relats és de subratllar l'alteritat amb les persones d'unes generacions anteriors a nosaltres, representades amb els estereotips de l'endarreriment i de l'estupidesa per la ignorància davant de realitats o nocions que actualment són conegudes per tothom. En aquest tipus de contarelles sol ser habitual la descripció de l'objecte desconegut amb referents de l'àmbit preindustrial; per exemple, un automòbil pot assimilar-se a un «burro sense asbarda»; com un tren pot assimilar-se al dimoni, com veiem en ATU 1315*.

TIPUS 1318

ATU 1318 *Mistaking a Person (Animal, Object) for a Supernatural Being*. Veg. els comentaris en el tipus 1525J.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 1328A*

I

S'escopeta del retor

Pués això diu que era una quadrilla de amics que s'ajuntaven i anaven a caçar. I havia un retor que s'ajuntava... que era molt... S'ajuntava amb la gent, i un des amics aquells li diu:

–¿Per que no li diguem an el retor si vol vèdre un dia a caçar amb mosatros?

Diu: –Ai, pués bé. Diguem-li-ho.

I li ho diuen an el retor, i el retor diu:

–Pués sí, 'niré un dia a vore qué feu per allà.

–Molt bé –diu–. ¡Hala! ¡Ja el tenim! ¡Ja li ho ham dit an el retor! ¡Ara tindrem que buscar una escopeta!⁸⁴⁴

Diu:

–No patiu, jo en tinc una d'aqueixes de pisto⁸⁴⁵ –(d'aqueixes de pisto que... Això que gasten es moros, que carreguen per dalt.) Diu–. Li donaré s'escopeta i ell té igual.

–Bueno pués.

–¡Hala, senyor retor!, tal dia pués mo n'anem d'espradeta⁸⁴⁶ per quedar-mos allà, i aixina de bon matí ja estem al puesto –i aixina ho varen fer.

Varen sopar, diu:

–Matros mo n'anem a dormir enjorn, perque demà de matí mos ham d'alçar molt matí. Vosté no cal que s'alce tan matí. Quan ha dormit prou, s'alça –un que sempre fa de cuiner, diu–: Aquest d'ací li farà es xocolate –diu– i vosté después ve pac avall i ja mos vorem per allà baix.

–¡Guapo! –diu–, aixina jo no m'alça tan matí –i aixina ho varen fer.

Pero s'alça un de matí. Dos, se n'alcen dos, que se n'anaven a esperar ses perdius allà al Somo i li diu un a s'atre, diu:

–Mira, mentrestantes tu poses un poquet d'esmorzar, jo li carregaré s'escopeta an el retor; i aixina, quan s'alça, no té més que posar-li es pisto i ja la té carregà.

–Pués bé –i aixina la va carregar, s'escopeta, i la va deixar as mateix puesto.

Més tardet s'alcen es atres, que se n'anaven a caçar al vol, i un diu:

–Segurament el senyor retor no sabrà ni carregar-se s'escopeta. Deixe'm carregar-li-la, i aixina después no té més que posar-li es pisto i ja la té carregà.

–Pués bé –i aixina ho va fer. Va carregar s'escopeta i se'n va anar a caçar, se'n varen 'nar a caçar. La va deixar en es mateix puesto.

Ja es sol estava ben alt, es va alçar el senyor retor, i es que fea de cuiner diu:

–Ai, ja s'ha alçat el senyor retor. Ara li prepara un poquet de xocolate i se'n va vosté a caçar. Que se'n va vosté pac avall, i allà baix estaran aquells, que vosté els-a vorà.

Diu:

–¿Jo an-a qué tinc que anar a caçar? ¡Si jo no sé ni carregar s'escopeta!⁸⁴⁷

–No es preocupe. Això la faré jo en un moment –li diu es que fea de cuiner–. En un momentet l'ensenya. Mira, ¿veu? Açò, aquesta mesureta, la ompli de pólvora, la pose dins –la va posar, sa mesureta, dins–. I li pose un poquet de brossa. I después, es perdigons, els-a torne a posar, i li pose un poquet de brossa, que no caiguen. I ara quant

⁸⁴⁴ Amb to de preocupació.

⁸⁴⁵ *De pisto per de pistó.*

⁸⁴⁶ *Per de vespradeta.*

⁸⁴⁷ Dramatitzant. Amb desànim.

ix, perquè ací dins és perillós, li pose vosté es pisto i ja la té carregà –i ja havia tres càrregues dins. I se'n va pac avall.

–¡Guapo!, ¡bé!, aixina ho farem.

I se'n va pac avall, s'escopeta as coll. I quant arriba allà a Garx es que estaven allà, diu:

–Mira, ja ve el senyor retor per allà.

I en això que diu «Ja ve el senyor retor», ix una serrà de perdius d'aquestes que havien aquestos anys cara pac al retor, diu:

–¡Senyor retor!, ¡ahí van!

I en retor alça s'escopeta i, ¡booooooum!

I diu un, diu:

–¡Senyor retor!, ¿quantes n'han caigut?

–Les de dalt, totes. Les de baix, en queden dos.⁸⁴⁸

I diu s'atre, diu:

–¡Espere's ahí, que anem per elles: per les que queden!

→INF: José Ripoll Monjo. VEN: 3/1/2019. FONT: Ángel Monjo Mascaró.

II

S'escopeta del retor

Pués això era un retor de un poble, per eixemple ací mateixa (bueno, això ja fa anys en arriere). I un amic que tenia, eren caçadors, pués allà a Tot Sants se n'anaven a caçar.

–¡Xe, sinyor retor!, enguany té que vindre amb mosatros.

–¡Ai!, igual... ¡Bé!

Diu que ja fea quatre o cinc anys que li ho dien, al final retor diu:

–Ai, per quedar bé hauré d'anar un any –diu–. ¡Hala!, pués enguany vaig –i se'n va anar a caçar.

¡Hala!, se'n van a tal puesto a caçar, i en això arriba el retor.

–¡Hala!, bueno.

De nit es posen allà, dinen, sopen a sa caseta i tot, ¡i bé! I això la gent:

–¡Hala, pués me'n vaig a dormir!

–¡Xe!, ¡bona nit!, me'n vaig a dormir.

–¡Xe! –s'atre–, ¡hasta demà! –si eren set o huit o deu.

I un diu:

–Sinyor retor –diu–, ¿vosté no sabrà carregar l'escopeta?, ¿eh?

Diu:

–Ai –diu–, no. Jo això no.

Diu:

–Pués demà i això jo l'ensenyaré com es carrega l'escopeta –era una escopeta del fluixec.⁸⁴⁹ [D'aqueixes que es carreguen per devant. D'aqueixes que havies de posar pólvora per devant, i apretar-la.]⁸⁵⁰

Bueno, se'n van a dormir, i es que es queda s'últim... (Bueno, el retor ja se n'havia anat). Diu:

⁸⁴⁸ Deformant la veu: parla sense vocalitzar bé.

⁸⁴⁹ Deformació del cognom de l'armer francès del segle XIX Casimir Lefauchaux, que serví per a designar diversos tipus d'armes o peces d'armament que aquest inventà o perfeccionà.

⁸⁵⁰ Comentari aportat per un dels oients (Joan M. Ripoll Marcó).

–¿Saps qué? –diu– ‘Em carregar-li s’escopeta an el retor.
 I agarra, agarra s’escopeta, agarra es pot de pólvora, ¡zuuuup!, li l’aboca i agarra es deixò. ¡Giiiiiiiiip!, torna a omplir sa pólvora, ho va apretar. ¡Hala!, la deixa allà.
 –¡Hala!
 ‘Sendemà... Bueno, antes d’anar-se’n a dormir diu:
 –Demà –diu– matros ‘llà a les set moguem –diu–. Vosté a les nou quan s’alce, es face ses sopes –diu–, ja vindrà i mos vorà.
 –Hala. Bé.
 Bueno, i això es giten i aquell d’allà li carrega s’escopeta.
 Ara van alçant-se, un diu:
 –¿Saps qué? El retor –diu–, no sabrà carregar-se l’escopeta –diu–. ‘Em carregar-li-la.
 Agarra sa pólvora, ¡giiiiiiiiiiiiip!, li aboca, ¡giiiiiiiiiiiiip! ¡I hala!, tenia dos càrregues. A cap d’un ratet⁸⁵¹ (varen ‘nar alçant-se) un atre diu:
 –¡Ai! –diu– ¡‘Em carregar-li s’escopeta an el retor!
 Conque agarra, ¡gggiiip!, li aboca, i ¡xap! ¡I au!, se’n va.
 I a l’últim es queda es ranxero. Quan ja s’alça el retor:
 –¡Hala, bon dia!
 –¡Bon dia! ¿A com va?
 Diu:
 –¡Ai, bé!, pués ara agarraré l’escopeta i me’n ‘naré a pegar una bolta per *ahí*, a vore si veig *eixos*.
 Diu:
 –Pués bé.
 Diu:
 –¿Sap carregar l’escopeta?
 Diu:
 –No.
 Diu:
 –Pués mire, jo l’ensenyaré –agarra es bastó, diu–: ¿Veu? –diu–, açò és *la* pólvora. L’aboca per *ahí*, *pel* canó, un poquet. Pose es pistó. I amb açò... es fa ben apretat.
 Diu:
 –¡Ah!, pués bé.
 ¡Hala!, ja tenia quatre càrregues, ¡o cinc! ‘Garra s’escopeta i se’n va. I quan ja fea mitja hora que caminava ¡allà enfront, els-a veu!⁸⁵² I a l’hora mateix ¡rrzzzzzzzzm!, una serrà de perdius. Pero antes de sa serrà de perdius la gent el veuen, diu:
 –¡Mira! ¡Allà va el sinyor retor!
 En això, sa serrà de perdius, i aquells:
 –¡Sinyor retor!, ¡sinyor retor! ¡*Ahí* van!, ¡*ahí* van! –¡i totes de cara!
 I el retor, ¡agarra de sa punta!, ¡zzzzzzzzm!, i ¡booooooooooooouum!, ¡allà va arrear un tro! ¡Ammaredeu, Sinyor!
 Diu:
 –¡Sinyor retor!, ¿quantes n’ha tombat?
 Diu:

⁸⁵¹ Pron. [a 'ka e n].

⁸⁵² Amb èmfasi.

–A vore –diu–. *Les de dalt, totes. Les de baix, domés dos.*
Claro, de s'eslafit que va fer li va tombar totes ses dents.

→INF: Juan Carlos Monjo Pont. VEN-28/3/1997. FONT: José Ripoll Monjo. NOTA: L'informant aprengué la rondalla en el context d'una dinada festiva de la banda de música.

CATALOGACIÓ

ATU 1328A*: *Oversalting the Soup*. NOIA 1328A*: *A sopa salgada*.

VERSIONS

RT1328A* I S'escopeta del retor. RT1328A* II S'escopeta del retor.

COMENTARI

Hem optat per adscriure la versió anterior al tipus 1328A* amb el qual observem una analogia. En l'explicació que en fa Uther hi ha el següent resum model: «Each membre of the family puts salt into the soup not knowing that it has been already salted». Per tant, podem deduir que aquí el tema és la reiteració desficiada d'una acció per addició. Si ho comparem amb ATU 1328B* (*New Trousers*), amb què hi ha un gran paral·lelisme, en aquesta ocasió el tema de la reiteració de l'acció es produeix, en canvi, per sostracció: ací la situació còmica es produeix per l'acurçament d'uns pantalons nous per diverses persones que desconeixen que els pantalons ja estaven tallats.

Per tant, podem assimilar la nostra versió a ATU 1328A*, si considerem aquesta comicitat per una addició sense sentit d'un determinat element: sal⁸⁵³ o pólvora, com en les nostres versions anteriors.⁸⁵⁴ En canvi, dins la comicitat per sostracció (ATU 1328B*) podem classificar la versió valenciana de Bataller (1997: 108), on hi ha el tema dels camals dels pantalons acurçats diverses voltes, i s'hi podrien identificar també altres variants possibles, com ara, les versions on hi ha el tema del despertador avançat diverses vegades.⁸⁵⁵

La rondalla és un altre bon exemple de què tenim constància de transmissió intergeneracional en narradors de diverses edats (AMM1924> PRM1949> JCMP1961), els quals la matenen en actiu en els seus àmbits respectius. Presenta elements que contribueixen al seu èxit com a relat humorístic: l'acostament als oients amb l'estratègia de localització de l'acció convencionalment en el terme de Tàrbena (versió I), el reflex costumista d'una activitat lúdica compartida per diversos membres del context en què és executada (la caça) i un cert component anticlerical implícit (forma part de les contarelles amb el protagonista rector).

⁸⁵³ Veg., p. ex., les versions occitanes de Pelen (1983: 630). Aquest autor es refereix a la difusió que tingué una versió del tipus ATU 1328B* en mitjans populars escrits en occità.

⁸⁵⁴ Podem considerar paral·lela la versió de Quintana (1997: núm. 349 [Cantanesa]), tot i que explícitament no hi ha cap referència a l'escopeta carregada diverses voltes («li van fotre tot de pólvora»); en canvi, hi ha coincidència en l'explosió i la frase final. Un cas similar s'esdevé, com ara, en la versió d'Asensio (2004: 243-244), amb una frase de cloenda paral·lela, tot i que aquí el trencament de les dents es produeix per una altra circumstància.

⁸⁵⁵ Que veiem, per exemple, en Pelen (1983: 651).

TIPUS 1334

[Sa lluna de València]

En hi havia un tamé de un que estudiava. Un que estudiava i estava... Se n'anava a estudiar a València, i veia a un poblet xicotet, ¿no?

Conque agarra i se'n va a estudiar. Ja fea temps que estudiava i se'n va en vacances a casa. I un dia (una nit), fea una lluna molt bona, i es posa as balcó mirant sa lluna i mirant sa lluna, i sa mare diu:

–¿Mira aquest xiquet de mosatros, ara voràs si deprén! ¿Mira com està mirant!⁸⁵⁶

A cap d'un ratet⁸⁵⁷ que mira, crida son pare, diu:

–¿Pare! –diu–, ¿escolte!⁸⁵⁸

Diu:

–¿Qué és lo que passa?⁸⁵⁹

Diu:

–Em juaria que *esta* lluna és sa mateixa de València; perque la tenia ullà, i és igualet igualet que aquella.⁸⁶⁰

¿Aqueix no l'havies sentit? Diu: «És igualet que aquella. Em juaria que és sa mateixa».

Diu:

–¿Qué trobes, s'estúdit que fa?

→INF: Salvador Soliveres Monjo. VEN-20/1/1992.

CATALOGACIÓ

ATU 1334: *The Local Moon*. CARDIGOS/CORREIA 1334: *A lua local*.

VERSIONS

RT1334 Sa Lluna de València.

COMENTARI

La versió no presenta dubtes de catalogació i es pot adscriure al tipus 1334. S'hi desenvolupa el motiu de la lluna local: un beneit troba que en cada poble hi ha una lluna diferent (J2271.1). Una de les versions registrades com a model d'aquest tipus és protagonitzada per un viatger que se sorprèn de veure que la lluna del lloc on es troba és idèntica a la del seu poble.

En la nostra versió hi ha l'element que el protagonista beneit és un mal estudiant que no ha aprofitat el temps de l'estudi a la ciutat i creu fer la descoberta que a al seu poble la lluna és igual que a la capital. Per tant, més que d'una contarella sobre el tema tòpic del beneit (pagès) que visita la ciutat, pot considerar-se dins del gènere en què es treu a relluir l'estupidesa dels mals estudiants, amb una crítica implícita de la despesa que els pares hi han fet debades (cf. ATU 1826 [*El rector no cal que prediqui*]). Aquest missatge s'expressa de manera més explícita en l'inici d'una versió literària del segle XVI: «Algunos dicen haber / en Salamanca estudiantes / so color de deprender, / que después suelen volver / más necios que fueron antes» (Sebastián de Horozco: *Refranes glosados*, núm. 1.485).⁸⁶¹

⁸⁵⁶ Dramatitzant, amb to d'entusiasme.

⁸⁵⁷ Pron. [a'kaen].

⁸⁵⁸ Dramatitzant, amb to d'entusiasme.

⁸⁵⁹ Amb to de sorpresa.

⁸⁶⁰ Dramatitzant, amb to d'entusiasme.

⁸⁶¹ Seguim Chevalier, 1982: 131-132; Chevalier, 1983: 170-171. Segons mostra aquest investigador, aquesta contarella va tenir en castellà un caràcter de tradició explicativa d'una frase proverbial.

Podem veure una versió del mateix tipus en Bataller (1997: 102 [Tavernes de la Vallidigna]), en què el protagonista és també un fill de llauradors enviat a estudiar a València.

TIPUS 1335A

ATU 1335A: *Catching the Moon*. Veg els comentaris en el tipus 1384.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 1337

I

Es mal de queixal

Havia un xic que tenia ¡molt de mal de queixal!, ¡molt de mal de queixal!⁸⁶² (és com a modo de xistet), ¡molt de mal de queixal!⁸⁶³ I va anar a arrancar-se'l. Pero, com no tenia diners per pagar, aquell home no li'l va voler 'rancar, aquell dentista.

Conque ell, ¡tan de mal de queixal tenia!⁸⁶⁴ que havia un escaparate... una pasteleria que havien pastels i havia de tot allà dins, i ell allà mateixa es va arrimar aixina [*gest*].⁸⁶⁵

–¡Quin mal de queixal! ¡Quin mal de queixal! (¿Tu no n'has tengut mai? Fa molt de mal.⁸⁶⁶ Pos tens sort.) –i amb sa maneta aixina, allà.

I passen dos estudiants, diu:

–Mira aquest d'ací, ¡que ganes té de pastels! –diu–. ¿Vols que li diguem qué saria capaç a fer per minjar pastels?

Diu:

–Ai, diguem-li-ho.

Diu:

–Escolta –diu–, ¿qué et deixaries fer per minjar prou pastels?

Diu:

–Jo... em deixaria arrancar un queixal –es queixal que li fea mal.

Diu:

–¡Hale, minja prou pastels!

I ell, ¡minja, minja!:

–¡Ja me n'ha minjat prou!

–¿Ja n'has minjat prou?

Diu:

–Ja.

Diu:

–¡Hale, 'mo-ne a arrancar-te es queixal!

I com ell ja sabia a on havia anat, pués va endicar pac allà. I com aquell home ja sabia quin tenia malalt,⁸⁶⁷ diu:

–¡Hale!, 'ranque-li *el* queixal a *este* home! ¡'Ranque-li *el* queixal a *este* home! –diu–. Matros li'l pagarem.

I aquell dentista, com ja sabia quin era es malalt, li'l va arrancar. I es estudiants li varen dir an aquell home (an es dentista), diu:

–Mire si està bovo –diu–, que per minjar prou pastels s'ha deixat 'rancar un queixal.

I es dentista diu:

–Es bovos sou vosatros, que ha vengut a arrancar-se'l i no tenia diners; i vatros li l'hau pagat i ha minjat prou pastels.

Xascarrillos, ¿jo qué sé, 'xò?

⁸⁶² Amb èmfasi.

⁸⁶³ Amb èmfasi.

⁸⁶⁴ Amb èmfasi.

⁸⁶⁵ Es toca un queixal.

⁸⁶⁶ Pregunta adreçada a l'entrevistador, que respon negativament.

⁸⁶⁷ Anticipació.

→INF: Isabel Ripoll Molines. FONT: cosins paterns (Teresa, 1921, o Joan Ripoll Molines, 1920). VEN-e/2004.
A/V: veg. annex 1 i 2.

II

Es qui no havia anat mai a València

Això era un matrimoni i no havien anat mai a València. I aquell any tenien alamon de collita i s'home diu:

–Enguany tenim que anar a València.

Diu:

–¡Pués anarem! –sa dona i s'home.

Pero qué dimoni es va fer malalta ella, diu:

–Pués jo me'n vaig a soles –i se'n va anar a soles.

Conque, quan 'riba allà i va comprar lo que havia de comprar i això, i li va agarrar caguera.

–¡Ohhhh! ¿I ara a on cagaré? ¿Ara a on cagaré?⁸⁶⁸ Pués mira, ¿saps qué faré? Compraré un diari. Cagaré dins. Ho faré ben plegadet, l'enrotllaré, i quan vinga amb el tren, el tiraré.

I agarra i fa això. Fa un paquet enrotlladet, ben arreglat. I s'endua es paquet aixina [gest]⁸⁶⁹ per tirar-lo quan vinguera amb el tren.

En això es veu un ravatxol-ravatxil (la pública subhasta aqueixa, que allà feen):

–¡Ací venen *estes* pintes, que açò *estes* pintes són molt bones! ¡No-sé-quantos! ¡I unes mantes! –fent això que fan: *mequetrefe* –diu–. I ací tamé n'hi ha uns pèsols⁸⁷⁰ (pesets per pesar) que açò pesen, ¡el just! –diu–. ¡Açò és bo!⁸⁷¹

Aquella dona que duia un paquet, diu:

–Dugue *el* paquet a vore.

I li pesa es paquet i diu:

–¿Veu? Vosté li pesa... un quilo. Li fa bé. Prengue *el* paquet.

S'atra, tamé.

–Vinga, *el* paquet –. I tamé li va pesar bé.

I es tio aqueix diu:

–¡Vosté, dugue *el* paquet! –que li donara «*el* paquet».

I el pesa, diu:

–¡*Este*, li falta *del* quilo! –diu–. Si vosté viuiguere, a *eixe* que li ho ha venut, el tancarien a la presó. ¡Perque no té *el* pes! ¡Falta!⁸⁷² –li faltaven grams, dona. No podia...⁸⁷³

–Pués, ai...

Li va donar es paquet i se'n va amb el tren. I al tren, pués, ho va tirar.

Quan va arribar a casa diu:

–¿Com has quedat?

Diu:

–Bé. Pero tu no pots 'nar a València.

Diu:

–¿Per qué?

Diu:

⁸⁶⁸ Dramatitzant, amb to de preocupació.

⁸⁶⁹ Gest de dur una cosa a la mà.

⁸⁷⁰ *Pésols* per *pesos*.

⁸⁷¹ Dramatitzant, imita el to vehement d'un venedor ambulat.

⁸⁷² Amb un to vehement.

⁸⁷³ Amb ironia.

–Per ‘nar a València tens que cagar un quilo. Perque, si no cagues un quilo, et volen tancar a la presó, ¡i mouen un corro!⁸⁷⁴ –diu–. A mi casi m’han tancat, perque no estava es quilo.

¡Havia cagat un quilo!

→INF: Isabel Ripoll Molines. FONT: Angel Ripoll Molines («Pallí»), 1918. VEN-27/8/2003. NOTA: La informant aprengué aquest conte en el context del treball, plegant ametles.

Annex 1

Es mal de queixal

Un home va a arrancar-se un queixal que li feia molt de mal, però no té prou diners i no pot arrancar-se'l. Es posa a mirar una pastisseria tocant-se el queixal. L'amo de la pastisseria ix i li pregunta: «¿Qué em donarie solament per minjar prou pastels?». L'home li respon envalentit: «¿Jo? Deixar-me arrancar un queixal». Després de menjar-ne bona cosa se'n va a cal dentista i aquest li arranca el queixal que li feia mal. El pastisser creu que l'home és «bovo» perquè s'ha deixat arrancar un queixal, però el dentista⁸⁷⁵ li aclareix que el «bovo» és ell perquè li havia pagat l'arrancada d'un queixal que li feia mal.

(Resum d'una versió enregistrada no reproduïda. INF: Isabel Ripoll. A/V: VEN-27/8/2003. Veg. RT1337 I)

Annex 2

Es mal de queixal

Un home va a arrancar-se un queixal que li feia molt de mal, però com que no té prou diners no pot pot arrancar-se'l («¿Té diners per pagar-me? / Diu: / –Pués no. / Diu: / –Pués no li'l puc arrancar. / I ell diu: / –¡Aiiiiiiiiiii! –¡amb tant de mal de queixal que tenia!»).⁸⁷⁶ Anava per la ciutat («I anava per la capital») i s'atura a mirar una pastisseria tocant-se el queixal. El veuen dos pillets que passaven («anaven dos, d'aqueixos barateros que hi han») i comenten que l'home demostra tenir ganes de menjar pastissos i li pregunten què donaria per «menjar prou pastels», ell respon que deixar-se arrancar un queixal. Després d'haver-ne menjat uns quants (i aquell, pués mira, va minjar i es va fer ben fartet de pastels. ¡Tots es que va voler!») se'n van a cal dentista, que era el mateix que havia visitat primer («i justament va anar an es mateix dentista que havia anat. I aquell, com ja sabia quin quixal li fea mal, pués li va arrancar es quixal»). Finalment els pillets comenten al dentista⁸⁷⁷ que l'home és «bovo» perquè s'ha deixat arrancar un queixal per poder menjar pastissos, però el dentista els aclareix que els «bovos» són ells perquè han pagat l'arrancada de queixal que no podia pagar l'home.

(Resum d'una versió enregistrada no reproduïda. INF: Isabel Ripoll. A/V: VEN-8/4/2005. Veg. RT1337 II)

CATALOGACIÓ

ATU 1337: *A farmer visits the City*. NOIA 1337: *O labrego vai á vila*.

VERSIONS

RT1337 I Es mal de queixal. RT1337 II Es qui no havia anat mai a València. Annex 1: Es mal de queixal. Annex 2: Es mal de queixal.

COMENTARI

En el tipus ATU 1337 s'inclouen diverses variants en què hi ha el motiu del pagès que visita la ciutat (J1742). Es tracta, doncs, d'un tipus de caràcter miscel·lani, obert a un ventall molt extens de situacions, vinculades a les experiències de personatges rurals en un àmbit urbà: sovint amb el tema del xoc entre la modernitat i la cultura tradicional preindustrial o amb les dificultats d'adaptació en un mitjà desconegut.⁸⁷⁸

⁸⁷⁴ Amb èmfasi.

⁸⁷⁵ En l'execució la informant diu en un primer moment que la conversa és amb un que encontra, després rectifica i aclareix que es tracta del dentista.

⁸⁷⁶ Dramatitzant. Emfasitza el sentiment de desesperació del protagonista a través de l'exclamació i del comentari.

⁸⁷⁷ En l'execució la informant diu en un primer moment que la conversa és amb un amic, després rectifica i aclareix que es tracta del dentista.

⁸⁷⁸ Veg., p. ex., els exemples d'aquest tipus presentats en González S. (2010, II: 64-68).

Seguim Noia quant a la catalogació dins ATU 1337 de la versió I, que mostra l'altra cara de la moneda, ja que en aquest cas un personatge rural enganya uns personatges urbans en una visita a la ciutat. S'hauria, doncs, de pressuposar que el tipus 1337 hi ha la possibilitat de considerar tant les experiències favorables com les desfavorables per als pagesos.

Cal advertir que encara que en la versió que presentem no s'explicita que el protagonista tinga un origen rural (llevat potser d'algun indici: «I anava per la capital» [annex 2]) en altres versions consultades aquesta circumstància sol ser general. Es tracta d'una història que té força documentació literària, expressada en diversos gèneres literaris: com a conte, com a entremès i com a col·loqui. Cuartero/Chevalier⁸⁷⁹ es refereixen a una primera aparició en el recull de L. Domenichi, *Facezie, motti e burle* (1564), que va ser la font de la versió de Timoneda/Aragonés que apareix en *El sobremesa y alivio de caminantes* (núm. 22). Així mateix fan referència a una versió teatral de la rondalla en l'entremés *La muela*, inclòs en el recull *Floresta de entremeses y rasgos de ocio* (1680). Per altra banda, en el context dels col·loquis valencians, cal destacar el *Coloqui del chasco del quixal*, del segle XVIII.⁸⁸⁰ Les tensions entre la ruralia i el món urbà eren un dels temes habituals en els col·loquis, amb nombrosos elements burlescos i recursos còmics, com assenyala Martí M. (1997: 50). Generalment l'enfocament d'aquest tipus de col·loquis eren les burles dels ciutadans als pagesos, que adopten una figura de persones incautes. El *Coloqui del chasco del quixal*, en canvi, representa el cas contrari: aquí el llaurador és un personatge astut, que enganya els «pixavins» (ciutadans), com remarca el text en l'exordi: «Contaré en un instantet / un chasco que vach donar / a uns pixavins de València / que pensant de mi burlar / yo els encaixí la galocha / a lo amartelado. Al cas».

Suposem que la història devia tenir una gran difusió oral, al marge dels formats escrits que hem vist. Una prova d'aquest fet podria ser les versions recopilades de la tradició oral; per exemple, la registrada per Martí Gadea (2009 [1892]: 104) a la darrer part del segle XIX, encara que amb una trama força esvaïda⁸⁸¹ o les versions orals gallegues atestades per Noia, del segle XIX i XX (Noia, 2010: 570-571). Pel que fa a les versions de Tàrbena, la informant en confirmà la font oral.

Pel que fa als elements de la trama argumental, en la versió que presenta Noia (2010) hi ha una gran proximitat amb la versió de Timoneda/Aragonés pel que fa a l'element de l'aposta del pagès amb uns criats: assegura poder-se menjar 500 pastissos. En les versions tarbeneres, en canvi, coincidint amb el col·loqui, es presenta la situació com un tracte entre un pagès i altres personatges:⁸⁸² accepta deixar-se arrancar el queixal barata menjar pastissos.

Per altra banda proposem catalogar també dins ATU 1337 la versió II en què es mostra, en canvi, la cara hostil de la ciutat. En aquesta variant els elements documentats són: (1) un pagès visita per primera volta la ciutat, (2) davant la dificultat de saber on defecar decideix amagar els excrements embolicats dins d'un paper, (3) en una prova del pes exacte per als productes venuts, per confusió, s'aplica la normativa al paquet amb els excrements, (4) situació desfavorable en verificar el contingut del paquet, (5) el pagès decideix no tornar a la ciutat perquè dedueix que hi ha una normativa per al pes de les defecacions. Si comparem la versió que presentem amb altres versions paral·leles, procedents de tot el domini lingüístic català (veg. p. ex., Guardiola/Beltran, 2005: 228-229 [Bolulla]; Castelló, 1976: 127-131 [Eivissa]; Vidal F., 2005: 131 [Massalió]), comprovarem que en la nostra versió no hi ha l'element de l'esbatussó que rep el protagonista en descobrir-se el contingut del paquet. Amb tot, és general en totes les versions la interpretació errònia que fa el protagonista dels fets, en deduir que a la ciutat es penalitza per no arribar a un cert pes en les defecacions.⁸⁸³

Amb tot, s'haurà d'avaluar la idoneïtat d'aquesta classificació, si atenem que diversos elements poden reaparèixer en altres trames argumentals i contextos, per exemple, l'ocultació dels excrements en un paquet,

⁸⁷⁹ Timoneda/Aragonés, 1990: 216-217.

⁸⁸⁰ Martí M., 1997: 337-339.

⁸⁸¹ Resum: Un llaurador que té mal de queixal observa l'aparador d'una pastisseria. Diu que mira què pot ser bo per al seu mal. Un ciutadà el du a una barberia.

⁸⁸² Diferents segons la versió: uns estudiants, el pastisser, uns pillets; en el col·loqui: uns senyorets.

⁸⁸³ Hi ha el mateix argument en altres versions peninsulars, com ara, en Rodríguez P. (1990: núm. 35).

freqüentment interpretat de manera jocosa,⁸⁸⁴ o la qüestió de la dificultat per a resoldre les necessitats fisiològiques –freqüentment en el context d’un allotjament d’uns personatges fora de casa–, que es tracten en altres tipus, com ara en 1685*C (Car/Cor).

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

⁸⁸⁴ Veg., p. ex., la versió de Martínez R. (2001: 74-75 [Picanya]).

TIPUS 1338

Es xiste de Castalla

Havia un pastor allà a Castalla i es posa a mitjan matí baix de un pi, es sombrero demunt, totes ses ovelles rodant. I passa un amb un macuto (això ja fa anys) i arriba allà, diu:

–*Oiga* –d’Alacant. I aquell es lleva es sombrero, diu–, *¿Puede decirme qué hora es?*

Aquell agarra es ous des mardà [*gest*], diu:

–*Las diez y cuarto.*

Aquell se’n va. I al cap de un poquet torna, diu:

–*Oiga* –diu–, *me ha dicho las diez y cuarto. Yo sé que ustedes, los del campo saben más o menos por el sol... –diu–. Pero las diez y cuarto... ¿Me puede decir la hora?*

¡Torna a agarrar-li es ous!⁸⁸⁵ des mardà, diu:

–*Las once menos veinte.*

Diu:

–*¿Cómo es posible que...?*

–*¡Venga usted aquí! Acuéstese a mi lado* –es gita as seu costat, diu:– Toque-li es ous an es mardà.

Comença a tocar-li-ho, diu:

–*Yo no veo nada.*

Diu:

–*¿No ve nada? Apárteselos y verá el reloj de la torre del campanario enfrente.*

→INF: Jose M. Ferrer Vila. VEN-16/7/2018.

CATALOGACIÓ

ATU 1338: *City People Visit the Country*. NOIA 1338: *Os de vila visitan a aldea*.

VERSIONS

RT1338 Es xiste de Castalla.

COMENTARI

Hem optat per adscriure la versió al tipus miscel·lànic 1338, que conté, com s’indica en la descripció del tipus, «all kinds of mistaken identities and escapades». L’exemple prototípic que exposa Uther és la versió que presenta el motiu de la jove que no sap si una determinada hortalissa és produïda en terra o en els arbres. Noia (2010: 572) descriu el tipus com «anécdotas que tratan de xente de cidade que vai á aldea e, ao ver os costumes e as cousas de alí, trata de burlarse dos aldeáns. Finalmente será el quen acabe burlado». En aquest cas es tracta d’una història en què un excursionista queda en evidència davant un pastor. Es fa explícit el prejudici de creure que els camperols viuen immersos en una societat endarrerida, al marge dels avanços tecnològics que els urbans consideren exclusius.

La contarella es presentà com un «xiste» contemporani, no com un relat de què hi ha consciència que haja sigut après de les generacions velles. Possiblement degué difondre’s per un mitjà de comunicació, encara que no podem assegurar quin.⁸⁸⁶ Amb tot, cal advertir que tenim constància d’històries dins de la mateixa línia que el tipus 1338, contades a voltes com a relats d’experiència personal on el narrador es presenta com a protagonista

⁸⁸⁵ Dramatitzant, intensifica la idea de parsimònia.

⁸⁸⁶ Se’n pot visualitzar una versió dramatitzada en Gigi Proietti «Mi sa dire che ore sono?» (Le Barzelle) dins < <https://www.youtube.com/watch?v=M9F6mk7JYp0> > [última consulta: 2/2/2021].

d'una situació de conflicte amb uns visitants urbans resolta de manera airosa. La finalitat d'aquests tipus de relats és d'afermar el sentiment de cohesió de l'identitat rural (local) davant les interferències vingudes de fora.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 1338*C (NOIA)

Ses festes de Santa Catalina

Això era un poble que volien fer festes a santa Catalina. I per fer festes havien de demanar de parer a l'arçobispo. Era es poble de Caudet, que està per aquí amunt, no sé on.

I es varen enviar dos xics per demanar permís. I quan varen estar a sa porta de l'arçobispo, es maiordomo, de vore'ls tan mal ropats, de la terra, no els-a va obrir. I anaven a cavall de un burro.

–No mos han ubert. ¡Ai!, ¡pués ja no podem fer festes a santa Catalina!, ¡baia que no!

I ningú volia anar. I va anar es més animal des poble:

–¡Baia! ¡Pués jo aniré!

Hala, ja ha agarrat es burro i a palàcio amb l'arçobispo. I es burro arregladet de lo més, cap a ca l'arçobispo.

Toca a sa porta, ixen es maiordomos aquells:

–¿Qué busque, home?

–Vull parlar amb l'arçobispo. Volem fer festa a santa Catalina i si no mos dona permís no en podem fer.

Aquells xics varen parlar amb l'arçobispo i ell:

–Ai, un home aixina qué poc descurrix, digueu-li que entra.

Conque entra, i domés entra diu:

–Bon dia, *Santísimo Sacramento*.

–No em pose tan alt.

–Hola, cara de porc.

–¿Com em diu això?

–¡Ai!, jo...

–*Ni tanto ni tan poco*.

–¿I qué vol?

–Volem fer festa a santa Catalina... ¡Ai, que bonico que està açò! ¡Que rebonico tot! Taules, cadires... ¡Que rebonico tot! –li ho va esquadriyar tot ben esquadriyat a l'arçobispo.

–Deixeu-lo, a vore que farà aquest. Deixeu-lo.

I quan ja ho havia fet tot ben vist, diu:

–Mostre'm *la* dona.

–Jo no tinc dona.

–¿Com no té dona? Pués pués més val tocar-li les mamelles a *la* mo Maria baix d'un parral que tot açò –i es varen pixar de riure.

I de vore'l tan bovo, li varen donar permís. Va agarrar es burro i se'n va anar cap as poble. I es d'allà, que no ho esperaven, varen fer festa.

→INF: Francisca Soliveres Molines. VES-e/1986.

CATALOGACIÓ

NOIA 1338*C: *As visitas do señor bispo (Papa)*.

VERSIONS

RT1338*C Ses festes de Santa Catalina.

COMENTARI

Hem optat per adscriure la versió al subtipus 1338*C proposat per Noia. Es tracta d'un subtipus miscel·lani en què s'inclouen anècdotes diverses referides a visites d'un bisbe (o del Papa) a una parròquia, a una ciutat o a una casa parroquial. És evident que la nostra versió no s'avé al tema general del subtipus: no hi ha una visita del bisbe a una zona rural sinó que es tracta d'una visita al palau episcopal d'un pagès; amb tot, presenta un gran paral·lelisme amb una de les variants amb què Noia (2010: 574) descriu el subtipus: «Diálogos divertidos entre o bispo (Papa) e os fregueses, preguntándolle sobre “a señora bispa” ou pedíndolle cartos a cambio de indulxencias». La referència a l'esposa del bisbe és en aquesta versió l'element clau.

Per exemple, hi ha força concordança amb una versió asturiana presentada per Canellada (1978: núm. 40), que presenta el tema de la visita d'un bisbe a un poble. Hi trobem elements comuns: (1) Un personatge tracta el bisbe com a «Santíssim Sacrament» en un moment inicial, per ignorància de la consideració d'aquest visitant il·lustre. Posteriorment, en descobrir que és una persona, és amonestat per tractar-lo de tu. (2) Hi ha una referència a l'esposa i als fills del bisbe.

Així mateix, la versió té força similituds amb una versió valenciana recopilada dins Roig/Roig (1999: 137-139 [Callosa d'en Sarrià]). En aquest cas es tracta també d'una visita d'un pobletà al bisbe per fer una sol·licitud. Tanmateix, l'episodi de la visita al bisbe es combina amb altres episodis que podríem catalogar dins del tipus 1337 (*A farmer visits the City*) i no hi ha l'episodi de la pregunta sobre l'esposa del bisbe, cosa que posa més d'evidència la vinculació d'aquesta rondalla amb al tipus 1337.

En la versió es poden detectar ímplicitament altres elements: el beneit enviat davant d'una autoritat en el lloc d'una altra persona que hi havia desistit (cf. ATU 922: *El rei i l'abat*).

Ja ens referirem a la localització de la contarella a Cabdet, població d'Albacete que fins al segle XVIII va formar part del Regne de València, com a possible cas d'arcaisme quant a la persistència en un material folklòric d'uns referents actualment no vigents en l'imaginari col·lectiu.

TIPUS 1339

Es polp

Això era en aquells anys cap arrere cap arrere que tot el món 'naven a peu i amb carros, i es peixcaters no havien eixit des pobles rodant la mar. I un dia allò estava massa vist i un peixcater d'Altea diu:

–Ara me'n vaig pac as pobles de la Montanya a vorer ací quina venta té es peix; perquè ací a Altea i això està massa vist.

I se'n va bon matí bon matí, se'n va ell i es carro, i quant aplega a Bolulla ja clarejava el dia, diu:

–A vórer aquest poblet mateixa.

Se n'entra cap a dins, aplega a la plaça:

–¡Peix! ¡Dones, peix! ¡Peixet fresquet 'cabadet de peixcar!⁸⁸⁷

I d'allà dins del Raval⁸⁸⁸ es ti Maria Pepa diu:

–¡Eeeh!⁸⁸⁹ –diu–. *Me'n vaig a vore lo peix.*⁸⁹⁰

I s'atra diu:

–¡Eeeh!, ¿i això, «peix», qué és?

Diu:

–Pués no ho sé; ja te ho contaré.

Se'n va cap a la plaça, i quan torna diu:

–Jo ja vinc.

Diu:

–¡Eeeh, Maria Pepa!, ¿i com has quedat amb *lo* peix?

Diu:

–¡Ai, *lo* peix! ¡*La* molt reputeta, jo peix no en vui! ¿Pués no hi ha un animal que té una bossa com *la del* meu home?

→INF: Juan Ripoll Saragossa. VEN-3/4/2005. NOTA: La rondalla es va contar en una reunió d'amics en una vetlada en una caseta de camp, el context de les festes de Sant Vicent.

CATALOGACIÓ

ATU 1339: *Strange Foods*.

VERSIONS

RT1339 Es polp.

COMENTARI

A l'hora de catalogar aquesta versió hem optat per adscriure-la al tipus miscel·lani 1339, que inclou el motiu J1732 (ignorància devers certs menjars). Hem de fer l'aclariment que, com que en aquest tipus es tracta de manera humorística el desconeixement d'un cert «aliment», s'hauria de considerar que en aquesta versió es destaca el fet d'ignorar el peix (ací un polp) com a «aliment» i no com a ésser desconegut al qual es tem, com es desenvolupa en el tipus ATU 1281 (*L'eliminació de l'animal desconegut*).

En la versió, la localització de la història en un context conegut pels oients és un recurs humorístic molt efectiu, sobretot si tenim en compte que Bolulla solia ser un escenari tòpic freqüent en les contarelles de la tradició

⁸⁸⁷ Dramatitzant, imita l'estil dels pregons dels venedors ambulants.

⁸⁸⁸ Topònim urbà de Bolulla.

⁸⁸⁹ Amb *e* oberta.

⁸⁹⁰ En tot el diàleg de les dones bolulleres, l'informant imita la tonada i certes característiques del parlar boluller, per exemple, la pronúncia de la seqüència *s[e]'n* (veg. «Estudi» 3.1.10).

oral tarbenera (veg. «Estudi» 1.6.1), que en algun cas, com en el que ens ocupa, poden arribar a tenir la categoria de «bertranades», o siga, «narració protagonitzada per una col·lectivitat de beneïts» (Oriol, 2002: 62), com ja hem vist. En aquest cas, però, el caràcter faceciós possiblement amaga la ironia que tan poc familiaritzat podien estar als productes de la mar –antigament– els habitants de Bolulla com de Tàrbena, pel seu caràcter interior.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 1339C

I

Ses onces de xocolate

Al Poble de Dalt⁸⁹¹ havia una venta (antes diem una «venta»). I havia una ueleta. I per aquí... Però això era es camí des Arrieros⁸⁹² i paraven en aqueixa venta. ¡I això sarà veritat!, ¿eh? Això sarà veritat (dic jo si sarà veritat).

I dos estudiants que venien de no-sé-on i anaven a no-sé-quantos (‘narien a estudiar) pués varen aparar aquí. No; això des estudiants, no.⁸⁹³ Era un home que anava de viatge, que anava... Un mercadero d’aqueixos que van a tresportejar... I duia dos onces de xocolate (¡i això tot és veritat!: me ho contaven es vells). Duia dos onces de xocolate aquell home i li va dir:

–Escolte, ueleta, ¿em podrà fer-me demà de matí quan m’alça –es va quedar– un poquet de xocolate?

Diu:

–¡Siiiií!⁸⁹⁴ –diu–. ¿Açò...? –ell no ho sabia fer.

Diu:

–Això es posa un poquet d’èuia, i li pose *les* onces dins i menege, i es desfà. I es fa en un punt *el* xocolate.

–Ah, pués sí –i li ho va fer.

I quan va, diu:

–¿Ja està arreglat?

Diu:

–Sí –diu–, mira. Pero jo li ha posat una tomaqueta dins, porque tenia poc.

¡Quina atrassamenta! No és per això, és s’atrassament que havia: que no sabia es xocolate ni lo que era.

→INF: Isabel Ripoll Molines. VEN-26/12/2005.

II

S’onceta de xocolate

Això era es camí real antiu. Antes no havia carreteres. I es camí real era es de s’hostal d’en Belo pac amunt. D’allà anava pujant. Travessava lo que és sa carretera. ‘Nava per derrere des corral d’en Mas i baixava an es camí de Benissalim.

[...]⁸⁹⁵ I aquí, a on està sa figuera de l’Amparito, per aquí (no sé si era...). Això diu que era un forn. Havia una casa, havia una uela, que uns forasters que passaven varen fer.⁸⁹⁶

–¿No mos farie un poc d’*este* xocolate?

Diu:

–Sí. ¡Sí, hala! –tota...⁸⁹⁷

I ells se’n varen baixar as poble. I mira, i encamant varen tornar; diu:

–Mire, jo, com ha vist tan poquet, els-a ha posat un poquet de pebrera i tomaca.

⁸⁹¹ Pron. [poble’ dalt].

⁸⁹² Lapsus. Tot i que l’antic camí de Tàrbena a Coll de Rates passava pel Poble de Dalt; el camí del Arrieros era un ramal que travessava la vall de Tàrbena per un punt que estalviava el pas pels dos nuclis urbans.

⁸⁹³ Rectifica. Hi ha tingut una confusió entre dues històries similars (veg. RT1578A* II).

⁸⁹⁴ Amb to molt afable.

⁸⁹⁵ Frase inintel·ligible.

⁸⁹⁶ *Fer* ‘dir’.

⁸⁹⁷ Podem sobreentendre en aquesta seqüència truncada la idea d’afabilitat.

Que havia fet tomaca i pebrera i li ho havia afegit per fer-ne un poquet més. Perque ella ho trobava poquet.

¡Ei!, pués coses ignorantes de persones velles. I claro... Jo ho ha sentit contar.

→INF: Vicent Vila Monjo. VEN-4/9/2003.

CATALOGACIÓ

ATU 1339C: *Woman is Unacquainted with Tea (Coffee)*. Altres classificacions: NOIA 1339: *Unha comida estraña*.

VERSIONS

RT1339C I Ses onces de xocolate. RT1339C II S'onceta de xocolate.

COMENTARI

Hem considerat que les versions es poden catalogar dins del subtipus ATU 1339C per analogia. S'hi desenvolupa el motiu de la preparació inadequada del te (o cafè) per desconeixement (J1732.3). Cal fer l'observació que encara que en aquest cas es tracta d'un producte diferent, el xocolate, el tractament és força similar: resulta ridícula la preparació de l'aliment desconegut afegint-hi tomaca o pebrera en la cocció. Davant de la diferència del menjar desconegut, Noia, en canvi, ha preferit classificar la rondalla dins del tipus miscel·lani ATU 1339, en què cal suposar la possibilitat de poder encabir-hi tot tipus d'aliments.

Cal destacar el format de succeït que presenta aquesta història en les dos versions que presentem, que coincideixen en la localització molt precisa al Poble de Dalt, un despoblat del terme de Tàrbena que havia estat escenari de contarelles en què es destaca l'alteritat a través dels tòpics de l'endarreriment o la ignorància col·lectiva d'aquesta antiga comunitat humana (veg. «Estudi» 1.6.1). Coincideixen així mateix les versions quant a la incorporació d'arguments d'autoritat per justificar la pressumpta historicitat dels fets com a memòria heretada («¡i això tot és veritat!: me ho contaven es vells», «Jo ho ha sentit contar»), recurs que sol ser habitual en el gènere de les llegendes.⁸⁹⁸ Amb tot, hem preferit incloure les versions en el corpus de les rondalles perquè, a diferència d'altres versions de tipus rondallístics que hem documentat amb la forma de succeït o anècdota (i hem exclòs del nostre corpus), en aquest cas els protagonistes no es presenten com a personatges locals coneguts.

Hi ha versions literàries valencianes d'aquest subtipus en l'obra de Martí Gadea (1981: 46; 1991: 236), que presenten també la forma de succeït; en aquest cas ambientat a Benimassot (Comtat). Es tracta d'una experiència personal d'un metge (F. Segura, de Gorga, mort el 1854), que l'autor entrevistà. En aquesta versió hi ha la variant que el visitant no aporta el menjar desconegut: en una casa conviden el metge a xocolate, però el cuinen «en guisao». Es fa evident que el motiu del xocolate guisat devia ser relativament conegut, com ho demostren les versions de Martí Gadea i Noia, més enllà de l'àmbit local.

⁸⁹⁸ Ramos, 2003: 32.

TIPUS 1347

[Es santocristo]

I en hi havia un... En hi ha un (en tarbener, ¿no?), que agarra... Era un poblet xicotet i va i no havia santocristo. No havia santocristo i li varen dir a un de concejal, diu:

–Pués tens que anar a València –diu–, per comprar-ne un, porque ve *la* festa i no en tenim.

I arriba allà i diu:

–Mire, ací vinc –diu–, necessita precis... Necessitem un santocristo; porque ve *el* dia de *la* festa i no en tenim.

Diu:

–¡Ai!⁸⁹⁹ –diu–. Home, pero, ¿com vol que li'l pintem (que li'l fem):⁹⁰⁰ mort (representació de mort) o viu?

Diu:

–¡Xe!, ¡d'això no han dit res!⁹⁰¹

–¡Ei! –diu–, això és lo principal.

Diu:

–¿Pués saps qué farem? Vostés el fan viu, i si a un cas no el volen, el matarem en 'ribar allà.

→INF: Salvador Soliveres Monjo. VEN-20/1/1992.

CATALOGACIÓ

ATU 1347: *Living Crucifix Chosen*. ORIOL/PUJOL 1347: «¿Com voleu el santocrist, viu o mort?».

VERSIONS

RT1347 [Es santocristo].

COMENTARI

La versió no presenta dificultats de catalogació dins el tipus 1347. Conté el motiu J1738.2 (els pagesos trien el santocrist viu perquè és més bo de mantenir i perquè, en cas de voler-lo després mort, podran matar-lo). Uther incorpora en la descripció del tipus la variant que presentem, en què l'elecció de la imatge amb representació de vida no respon a una intenció d'estalvi sinó que suposa per als beneïts un marge més ampli per a adaptar-se a la voluntat dels que havien fet la comanda. Aquesta és també la variant que es documenta en la versió del *Facetiarum liber* de Poggio, de 1450 (núm. 12), que atesta de manera primerenca aquesta contalla.

Es tracta d'una contarella amb un cert component anticlerical, pel que fa al tractament irrespectuós de les imatges religioses, encara que siga a través de l'argúcia d'una resposta irreflexiva donada per una persona beneïta.

En català aquest tipus ha estat poc representat en les recopilacions rondallístiques. Solament hi ha disponible una versió procedent de la Ribagorça (Quintana, 1997: núm. 275 [Suïls]).

⁸⁹⁹ Estranyesa.

⁹⁰⁰ Rectificant.

⁹⁰¹ Dramatitzant, amb to de sorpresa.

TIPUS 1351A

Es taulell

Es varen casar dos, i una... sa nòvia, era povileta (¡povila...!). I es varen desavindre per no sé qué. | Estava malcrià, un deixò... I per no res es deguen... Home, barallar no, aixina deguen renyir; consovol cosa. I com era tan povileta, pués mira, va passar això. | (Antes havia molt pocs povils i poviles. I ses poviles eren, ¡guapo!... | Ses poviletas eren més malcriades. | ¿No veus que antes havia família alamon? ¡Alamon! I en havia que, mira, eren a soles; però pocs.) | I varen posar un taulell enmig (enmig des dos). I acadegú estava a sa [seua] banda, i es taulell enmig. | No es parlaven: es gitaven junts, ¿saps?, ¡però es taulell enmig! |

I ell va esternudar:

–¡Atxísss!

I ella, ja fea dos o tres dies...⁹⁰² Degué dir:

–No em xiula | –ella ja devia tindre ganes de llevar es taulell– | Li hauré de parlar.⁹⁰³

I diu:

–¡Jesús, ángel bello!

I ell li diu:

–*Gracias, lucero.*

Hacemos la paz,

*y quitamos el taulello de enmedio.*⁹⁰⁴

→INF: Tomàs Mascaró Ripoll. VEN-7/1992.

CATALOGACIÓ

ATU 1351A: «*God Help You!*». CARDIGOS/CORREIA 1351A: *Santinho!* NOIA 1351A: «*Con el non é nada!*». HERNÁNDEZ 1351A: *La tabla en la cama.*

VERSIONS

RT1351A Es taulell.

COMENTARI

Adscriuim la versió al tipus 1351A, amb el model del qual concorda. S'hi tracta el tema d'una desavenència en un matrimoni que condueix a una separació que es manifesta en la decisió de no dirigir-se la paraula i dividir el llit conjugal físicament amb la col·locació d'un taulell enmig. Al cap d'un poc de temps l'esposa manifesta intenció de reconciliació (s'hi pot intuir, com en la present versió un desig sexual) en respondre a una exclamació dita pel marit estant tots dos al llit (per exemple, un esternut, un sospir, una frase dita amb una segona intenció) i el marit posa conclusió a la disputa responnent.

No ha estat gaire documentat aquest tipus en les antologies rondallístiques catalanes; solament coneixem les versions que presenten Aguiló (*ap.* Guiscafrè, 2008: 486) i Amades (1982a: núm. 550 [Barcelona]). En els dos casos el diàleg està expressat en català. Com ara, la versió d'Aguiló fa: «–Déu li valga al meu marit. / –¿De bon cor m'ho dius, muller? / –De bon cor t'ho dic, marit. / –Doncs la post fora del llit». Amades presenta el text dins la categoria de les «rondalles paremiològiques», ja que té la forma de tradició explicativa vinculada a la frase proverbial «treure la post del llit», que fa referència de manera figurada,

⁹⁰² Riu.

⁹⁰³ Rient.

⁹⁰⁴ Una oient (la filla de l'informant: M. Lluïsa Mascaró Monjo), donà una versió diferent d'aquesta rèplica: «Si eso es verdad, / quita el taulello», apresada del pare.

segons explica Amades, a la post que «treuen els matrimonis que després d'uns dies de morros i males cares, fan les paus».

S'adscriuen també a aquest tipus variants en què el context de la col·locació del taulell és diferent: és una mesura preventiva per a parelles que comparteixen una nit el llit de manera fortuïta. Es reforça així el caràcter llicencios d'aquest tipus, en què es posa d'evidència la impossibilitat de posar tanques al desig.⁹⁰⁵

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

⁹⁰⁵ Veg., p. ex., Vidal F., 2005: 147; Camarena, 1991, II: núm. 167; Sánchez, 2010: 630.

TIPUS 1354

«A l'uró»

(Aquest qüento... *Es de ses couetes*, me'l va contar ma uelo; però *Es de a l'uró*, el va contar una tia des meu home a Alger. A Alger, me'l va contar, a Alger. [...] Pués aquella dona era casà a Alger i es va casar amb un home ben situat (no diguem ric, pero ben situat). I después va tindre un xic que encara va estar més ben situat que son pare. I li dia: «Ai, François, la mamà... Jo voldria morir-me, perquè jo, ¿qué pinta ací? ¿Jo ara ja qué faig? Jo tinc sa meua edat, jo ja soc massa vella». I es xic li dia: «¿Tu vols morir-te? ¿A l'uró, a l'uró! ¿A l'uró!». I: «¿Tia, pués “a l'uró”, això qué vol dir?». Diu:)

«Pués a l'uró resulta ser que era un matrimoni, ja molt majors, i ella li dia sempre:

–Jo voldria morir-me antes que tu, perque no voldria aqueixa pena i aqueixa soledat de perdre't.

I aquell li dia:

–Ei, pués això d'aquí no manem. Això, acadegú es mor quan li toca –i tots es dies diu que sa mateixa cantinela.

I s'home un dia li va dir, diu:

–Mira, ha parlat amb la mort.

I diu:

–¿I qué t'ha dit?

Diu:

–Que vindrà astanit.

Diu:

–¿I per qui? ¿Per mi o per tu?

Diu:

–Pes primer que trobarà: mos ham d'amagar.

Diu:

–Pes jo m'amagaré... –ella. Diu:– Jo m'amagaré dins de sa gerra.

–I jo em posaré dins de s'uró.

Conque [s'home]⁹⁰⁶ va posar una tortuga amb un ciri encés demunt. I sa tortuga, pués, ¡ah, clar!, anava envançant, envançant, envançant...⁹⁰⁷

I ella li dia:

–¡A l'uró! ¡A l'uró!⁹⁰⁸

I sa tortuga envançant, envançant.

–¡A l'uró!⁹⁰⁹

I sa tortuga envançant, envançant,⁹¹⁰ i clar, tant havia envançat ja que a l'últim ramat ja estava ja devora de sa gerra, anava cara a sa gerra. I ella, quant es va vore que ja la tenia demunt li diu:

–¡A l'uroooooo!⁹¹¹

⁹⁰⁶ En la intervenció la informant no explicà de manera explícita que la tortuga era una estratègia del marit. La informant reformulà aquesta informació com a resposta a l'investigador.

⁹⁰⁷ Creant expectació.

⁹⁰⁸ Xiuxiuejant.

⁹⁰⁹ Xiuxiuejant.

⁹¹⁰ Dit ràpidament.

⁹¹¹ Cridant.

I ell diu:

–¡Ah, guilopa! ¡Conque volies morir-te antes que jo i ara m’envies la mort a mi!⁹¹²
| I mira, i això és es quiento.»

→INF: Nieves Monjo Molines. VEN-7/12/2015.

CATALOGACIÓ

ATU 1354: *Death for the Old Couple*. CARDIGOS/CORREIA 1354: *A morte e o casal de velhos*. Noia 1354: «*¡Morte ao forno!*». HERNÁNDEZ 1354: *La muerte pelada*. Cf. BELTRAN L. 148 (1354).

VERSIONS

RT1354 «A l’uró».

COMENTARI

Motius:

K2065.1: esposa que manifesta el desig de morir abans que el marit; en veure la mort, l’envia al marit.

H1556: prova de fidelitat.

J217.0.1.1: una persona fingeix ser la mort davant una persona que l’invoca i que l’envia al cònjuge.

J1782.5: animal amb un ciri encès és interpretat com un esperit.

W121: covardia.

T263: l’esposa hipòcrita.

No suscita dubtes la catalogació d’aquesta versió dins del tipus 1354. En principi podria tractar-se d’una contarella sobre el tema de la visió irònica de determinades expressions d’amor que no es corresponen a una veritat literal. Amb tot, hi transpuia un cert component misogin, ja que en les versions consultades, sol ser generalment l’esposa el cònjuge que queda sempre en evidència per la falsedat de les seues paraules.

Sánchez (2010: 692) es refereix al caràcter paròdic d’aquest conte respecte al mite de Baucis i Filemó (tractat en *Les metamorfosis* d’Ovidi, 8), en què una parella de vellets reben dels déus com a premi de la seua hospitalitat la concessió del desig de morir tots dos el mateix dia. Chevalier (1983: 196) mostrà el caràcter de tradició explicativa d’aquesta contarella vinculada a una frase proverbial en la tradició castellana.⁹¹³ La mateixa consideració intuïm en la versió que ens ocupa, com podem observar en el comentari que la narradora va fer referint-se a la font en què havia après aquesta rondalla. Era al·ludida de manera implícita amb la frase «¡A l’uró!», que es deia com a retret quan una persona expressava el desig retòric de morir.

No ha estat una rondalla gaire ben representada en la tradició catalana; Beltran L. (2007: 672) assenyala que la versió de Limorti/Quintana (1998: 84-85 [el Carxe]) com a única versió llavors registrada. Sí que n’hi ha constància en reculls de gran part de la península, en els àmbits castellà, galaicoportuguès i asturià, a banda de Llatinoamèrica.⁹¹⁴

En les versions consultades hi ha una variació quant a l’objecte amb què simula ser la mort (motiu J1772: confusió d’un objecte per un altre). Sol ser molt freqüent la figura d’un pollastre, gallina o indiot desplomats (veg., p. ex., Limorti/Quintana, 1998: 84-85),⁹¹⁵ en una versió inèdita de la Vila la mort era representada

⁹¹² Riu.

⁹¹³ «Muerte pelada, veis allí a mi marido destrás de la albarda», recopilat en el *Vocabulario de refranes de Correas*, 1627. Agúndez (1999a: 73-74; 1999b: 120-121) es refereix a altres versions d’aquest refrany en castellà.

⁹¹⁴ Sánchez (2010: 692).

⁹¹⁵ És un element predominant en les versions de l’àrea castellanòfona (veg., p. ex., Agúndez, 1999a: 73-75; Agúndez, 1999b: núm. 147; Espinosa (hijo), 1988: núm. 294; Morote, 1990: 135; Camarena, 1991, II: núm. 169). Pot ser una al·lusió burlesca de l’expressió de «la muerte pelada».

per un escarabat amb un ciri damunt,⁹¹⁶ en el nostre cas, és una tortuga l'animal que du el ciri. Les circumstàncies per les quals s'invoca la mort poden tenir també variants: un cònjuge (generalment l'esposa) expressa la voluntat de morir-se abans que el marit o una persona anciana manifesta estar cansada de viure.⁹¹⁷

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

⁹¹⁶ Aquesta versió era coneguda familiarment com «¡A l'oró!», paral·lelament a la versió que presentem (Arxiu personal Monjo: INF: Teresa Serrano Pastor; VEN-1985, versió facilitada per Maria Àngels Llorca Sellés).

⁹¹⁷ Veg., p. ex., Limorti/Quintana, 1998: 84-85; Agúndez, 1999a: 73.

TIPUS 1357*B (NOIA)

[Es qui estava a França I]

I en havia un atre [que] va agarrar també i estava a França també⁹¹⁸ i va anar un i diu:

–¡Ah, recollons! –diu–. ¡Xe, tu per ací, i *la* to dona està donant-ho tot per allà!

Diu:

–¡Xe!, ¿com és...?

Diu:

–Sí home, sí. Això és una poca vergonya lo que fa.

Se'n ve i agarra⁹¹⁹ i demana permís i se'n ve a sa dona i li diu:

–Vinc a vórer.

I quan torna cap allà, diu:

–¡Ah, recollons!, díeu que ho donava tot; i resulta que en tenia més que quan me la vaig deixar. Encara en tenia més que quan me la vaig deixar. ¡Vaja un bolet que m'hau pegat!

→INF: Salvador Soliveres Monjo. VEN-20/1/1992.

CATALOGACIÓ

NOIA 1357*B: *A muller que sabe buscar a vida*. CARDIGOS/CORREIA 1357*B: *A muller que sabe fazer pela vida*.

VERSIONS

RT1357*B [Es qui estava a França I].

COMENTARI

Per a la catalogació d'aquesta rondalla hem adoptat el subtipus 1357*B proposat per Noia. Aquest n'és el resum: «O esposo non consegue manter a família; a muller ponse a treballar de prostituta (na emigración ou na aldea) e saca boas ganancias. O marido (a família) está satisfeito coa situación» (Noia, 2010: 589).

En aquesta versió la font dels guanys no s'expressa tan explícitament com podem observar en altres (com per exemple en Monjo, 2006a: núm. 66 [Guardamar del Segura], on es fa referència a la vulva com al «dècim»),⁹²⁰ solament es dedueix pel doble sentit de l'expressió «donar-ho tot», que aparentment manifesta entendre solament en sentit literal el protagonista.

Podria haver-hi una lectura sexista en aquest relat en què es mostra de manera jocosa que les capacitats de les dones per a guanyar-se la vida estan centrades exclusivament en la prostitució; encara que també podria interpretar-se com una visió irònica del concepte de l'honor, que davant la necessitat econòmica pot ser una qüestió secundària.

⁹¹⁸ Diu «també» perquè contà aquesta contarella a continuació de RT1362A*.

⁹¹⁹ Amb èmfasi.

⁹²⁰ Retrobem aquesta mateixa metàfora, p. ex., a Eivissa (Marí, 2006: núm. 4 [Sta. Eulària]) i en versions gallegues (Cuba/Reigosa/Miranda, 2001: núm. 30). En la versió de Martínez G. (2012: 361) es parla del «cartón» del bingo. En versions occitanes es fa al·lusió a la «cartilla de racionament» o al «rebut» (veg., p. ex., Loddo, 2018: núm. 264).

TIPUS 1360C

I

«Penitente que a Roma te vas»⁹²¹

Una volta diu que havia un home, i sa dona volia que anara a confessar-se, ¡i a confessar-se, i a confessar-se!⁹²²

¡Bueno!, diu:

–Ai –diu–, pués tindrè d’anar –i el retor el va enviar «a cumplir *la* penitència a Roma».⁹²³

I sa dona:

–¡Pués tens que anar! ¡Ai!, no tens més remei que anar, perquè al retor te ho ha dit.⁹²⁴

Diu:

–Ai, pués ‘naré.

I l’home se’n va i encontra un amic que tenia que diu que era porquero⁹²⁵ (bueno, d’ací o de fora), que venia a vendre porquets, i diu:

–¿A on vas?

Diu:

–Ai, pués veges. Ha anat a confessar-me i el retor m’ha enviat a Roma a cumplir la penitència.

Diu:

–¿I tu vas a Roma? ¡Toca, home! ¡Ara voràs! Ara posaré tots es porquets a un corbo i tu dins s’atre. I entraràs a casa posat aquí baix.

–Bé.

Agarra, se’n va aquell i es dos corbos, entra i diu:

–¡Ama!, ¿com esteu? –o «com estan», conforme siga.

I diu:

– Ai, mira, estic molt disgustà.

Diu:

–¿Que qué passa?

Diu:

–¡Ohhhh! *El* meu home ha anat a confessar-se, ¡pobret!, i el retor l’ha enviat a Roma a **cumplir** *la* penitència. ¡Done’t compte d’això! ¡Oooh! ¡Oi! ¡Ja no tornarà més! ¡Guapo!, ¿com té que tornar?⁹²⁶ –¡Això volia ella!, que no tornara-. ¿Com té que tornar?

¡Bueno!, i aquell home:

–¿Tu per ací?

Diu:

–Sí –i descarrega es corbos. I el retor, en es racó des foc.

I es tio aquell era tocador de guitarra, diu que sa nit que a voltes ‘nava, pués feen una passà i això.

S’home estava dins de un corbo i es porcs dins de s’atre. I com encamant li va posar una talequeta per demunt, i allà estava. I com es porcs gronyien, ¡gorruc-gorruc!; ¡bueno!... [Per porc va passar].⁹²⁷

Diu que los va treure sa guitarra an es xiquets (tenien un xiquet o dos), diu:

⁹²¹ Altra versió del títol: *Aquell que se n’anava a fer la penitència a Roma*.

⁹²² Amb èmfasi.

⁹²³ Amb èmfasi.

⁹²⁴ Pega una palmada.

⁹²⁵ Clic.

⁹²⁶ Dramatitzant, amb un to de plant exagerat i postís.

⁹²⁷ Comentari aportat per la filla de la informat (Vicenta Soliveres Ripoll).

–Toca, *porta la* guitarra de ton pare i farem tocadetes –que era aficionat–, a vore.
I el retor ‘garra sa guitarra i cantava:

–*Penitente que a Roma te vas,*
permita Dios que no vuelvas más.
Penitente que a Roma te has ido,
permita Dios que no vuelvas vivo.
¡Dilín, dili-dín! ¡Dilín, dilín, dilín! –aixina, sa mateixa cançoneta.

I es tio aquell des porquets diu:
–Ara em toca a mi –diu–. ¡Ai!, ¡jo també soc aficionat! –diu–. ¿Podia jo fer una tocadeta de guitarra?

Diu:

–Sí.

Bueno, es tio aquell ‘garra sa guitarra, ¡tiqui-tin, tiqui-tin, tiqui-tin!, es posa a tocar, i cantava, diu:

–*Tú que estás en el cesto,*
bien puedes ver cómo va esto.

Pués bueno, feren tres o quatre passades (tres o quatre passades de guitarra), i es tio aquell, lo mateix:

–*Tú que estás en el cesto,*
bien puedes ver cómo va esto.

Aquell diu que ix des corbo. Sa primera barrafustà, al retor. Sa segon, a sa dona. ¡I as carrer! I es tio des corbos i ell es varen fer una bona sopà. I es xiquets i es atres, *a la calle*.

Diu:

–¡Hala!, ¡a passejar!

¡Tots es pecats són des retors! I avant.

→INF: Rosa Ripoll Ripoll. FONT: veïna d’infantesa (Maria Soliveres Soliveres, «la Gata» [1897]). VEN-23/1/1992. A/V: veg. annex 1.

II

[«*Penitente, que a Roma has ido*»]

Mira, ara te’n contaré un. Casa de la S* i casa des B*, tot era una casa. I antes ací feen es dumenges mercat. I vinien de la Nucia a vendre porquets... Vinien roberos, vinien sabaters..., tota classe de gent, es dumenges. Feen mercat es dumenges. I aqueixa casa de la S* i sa de baix, s’amo li dien es tio Pepe el Tisson.⁹²⁸ I a aqueixa casa va anar un nebot, que li dien Cento, un xic ignorant, i es va casar amb una xica que li dien Rosario, que era una xica prou vistosa. Pero el retor li va pegar vista, an aqueixa xica. Li va pegar vista. I anava totes ses nits a vetlar an aqueixa casa. Era hostel i paraven tots es que venien, que eren de més lluny. *Enfin*, paraven aquí.

⁹²⁸ Es refereix a un parell de cases situades a la plaça Major de Tàrbena. La informant anomena els propietaris del moment en què ens relatà el conte, però es remunta a un antic propietari documentat a la darrerria del segle XIX.

I Cento era una bellíssima persona (ignorant, innocent, ¿saps?), un home innocent. I tots es duien es sopar dins de una fiambrella [...] ⁹²⁹. I li diu el retor a la Rosario:

–*El teu home no ve mai a confessar-se* –perque antes feen cola a les sis del matí per confessar-se. I vinien *de los trigos de Dios*: de s’Ombria ⁹³⁰ i de tots es puestos. I el dissabte no tallaven raïm, porque el diumenge no podien escaldar. ¡Mmh!, bueno–. I *el* teu home no ve mai a confessar-se.

Diu:

–¡Aaaai!, ¿que ell té pecats? ⁹³¹

Diu:

–Algun en tindrà –diu–. Envia-lo.

Diu:

–Ai, digue-li-ho vosté.

–¿Jo? –diu–. Cento, tindràs que vindre a confessar-te. Perque ara és la Coresma i «*a lo menos una vez dentro del año*».

Diu:

–Jo no tinc pecats, senyor retor.

Diu:

–Pero vine, passa *pel* confessionari –i va anar.

Va anar, diu:

–Mira, tens que anar una nit i un dia tot el dia de camí per guanyar-te *les* indulgències des pecats que tens olvidats.

Diu:

–¿Un dia i una nit?

Diu:

–Sí –diu–. Tu demà te’n vas i estàs demà tot lo dia i de nit, i l’endemà tornes: *el* pecat te s’ha perdonat i has guanyat *les* indulgències.

–Ai, pués sí. Ho hauré de fer. Ai –i ho fa.

I se’n va. Es posa es *racapte* dins de una servilleta cordadeta (primer amb dos nucs i después dos més), ¡i hala!, i se’n va. I quant aplega devora la Nucia, encontra aqueix porquero que vinia tots es dumenges a vendre porquets; i li dien Sixto. An es porquero li dien Sixto.

Diu:

–Cento, ¿a on vas?

Diu:

–Tinc un pecat i tinc que fer un dia i a nit per guanyar-me *les* indulgències.

Diu:

–¡Torna arrere i no sigues tan ignorant! ¡Torna arrere! ⁹³²

Diu:

–¿Per qué?

Diu:

–Tu tornes arrere amb companyia meua i s’ha acabat. Quant aplegarem an *el* poble –que no havia llum per dins des poble. Per dins des poble no havia llum (per ses cases, sí;

⁹²⁹ Torna a expressar la darrera idea.

⁹³⁰ *Ses Ombries*: partida rural situada davall de ses penyes de s’Ombria, allunyada del nucli urbà de Tàrbena.

⁹³¹ Amb to irònic.

⁹³² Dramatitzant, to d’advertència d’amic.

pero perilles per fora, no). Diu—: Posarem es tres porquets a un corninyaló⁹³³ i tu, a l'atre, a l'entrà del poble. I quant entrarem a ta casa, jo agarraré allà que estàs tu (tu et posaràs dins de un corninyaló). I es porquets... que estant el retor a casa, agarrarà *la mare des porquets*.⁹³⁴

Diu:

—Pués jo sempre t'ha conegut com a amic i vaig a fer lo que tu em dius —i avant.

‘Pleguen a casa. Fan lo que jo t'ha dit. I apleguen i el retor estava allà. Molt tocador diu que era de guitarra. Diu que era tocador de guitarra *a derecha y izquierda*. I ja havien ‘cabat de sopar.

Diu:

—Sixto , ¿vosté no sope?

Diu:

—Ara.

Va treure sa fiambrrera i varen sopar. I va dir el retor:

—Ara tinim que alversar —diu—. ¿Tu saps alversar, Sixto?

Diu:

—Jo, sí.

Diu:

—Pués tenim que alversar —diu—. Jo, *Rosario* i tu.

Diu:

—Pués bé —diu—. Pués comence vosté.

I agarra sa guitarra:

—¡Tin-tirrín-tin-tin!

*Penitente que a Roma te has ido,
permítala Dios que no vuelvas vivo.*

¡Tin-tirrín-tin-tim!⁹³⁵ —el retor.

Diu:

—Ara, *Rosario*.

I *Rosario* diu:

—*Penitente que a Roma te vas,
permítala Dios que no vuelvas más.*

¡Tin-tirrín-tin-tim!⁹³⁶

Diu:

—Ara té que alversar vosté, Sixto.

—*Tú que estás dentro del cesto
mira y escucha como va esto.*

¡Tin-tirrín-tin-tin!⁹³⁷

⁹³³ Per *cornialó* (veg. «Estudi» 2.3.1), variant pròpia d'aquesta informant.

⁹³⁴ Pareix que es tracte d'un comentari irònic referit a la persona que està amagada en el lloc dels porcs, presentat també com a «mare des porquets».

⁹³⁵ Cantant.

⁹³⁶ Cantant.

⁹³⁷ Cantant.

I el retor, al sentir això, s'alça.

Diu:

–No s'alce, que encara en queda un vers.

Diu:

–*Tú que has venido con la mula baya,*

cuidado que el cura se vaya.

¡Tin-tirrin-tin-tin!⁹³⁸

I ix des corbo, ¡i li donen una palissa de garrot an el retor que ja no va tornar més a Tàrbena.

Això ha passat ací. Això va passar entre casa de la Sieteaguas i casa des Boluller, que era casa des tio Pepe el Tisson.⁹³⁹

→M. Berta Molines Molines. VEN-21/3/2002. A/V: veg. annex 2.

Annex 1

«Penitente, que a Roma te vas»

Una dona era «amiga» del retor i envià el marit a confessar-se per tal de desfer-se'n («sa dona era amiga del retor i volia desllepar a s'home, a vore. I diu que agarra i diu: / –Ves i confesse't, que tens falta –i l'home diu que va anar a confessar-se»). El retor l'envià a Roma per fer la penitència («I se'n va a casa i diu: / –Ei, ja m'ha confessat. / –¿Com has quedat? / Diu:⁹⁴⁰ –El retor m'ha dit que tinc que anar a Roma «a **cumplir la penitència**». ¡Ohhhhh! ¡Ai, que malhumor tinc!»).⁹⁴¹ Mamprén el viatge («agarra el montante i *andando*») i en el camí encontra un porquer que era amic seu («duia matxo o burro o qué, amb dos corbos de porquets. ¿Tu això ho has vist, es corbos de porquets? Pués són unes coses aixina [*gest*]⁹⁴² d'espart, com si foren dos cabassots, ¿saps?, i tapat demunt»). L'amic tracta de convèncer-lo que torne, perquè pareix un engany («Lo millor, que tornes arrere. / Diu: / –¿Per qué? / Diu: / –Perque no, que tot això és una trampa que t'han mogut a tu. / Diu: / –Ei, ¿i que tinc que fer?»). Li proposa d'ocultar-se dins d'un corbo dels porcs. El porquer entra a la casa del protagonista i es presenta com a amic, l'esposa li indica que el seu marit ha anat a Roma («¡Ai que malhumor tinc! ¡Tu saberes, el meu home! Ha anat a confessar-se i ha hagut d'anar a complir la penitència a Roma –diu–. Ai, jo crec que ja no tornarà. ¡Ai senyor, que malhumor!»).⁹⁴³ A la «poqueta de nit» acudeix a fer la visita el retor, com tenia costum. Proposa de tocar la guitarra i es posa a versar. Comença el retor i li respon el porquer, fent al·lusió al protagonista. Repeteixen les intervencions fins que ix el protagonista i comença a pegar bastonades («I tantes voltes ho va dir que a últim ramat aquell home ix de dins des corbo, momprén el retor i encamant a sa dona, i els-a va tirar tots as carrer. Los fa ben calents i cap a la calle»).

(resum d'una versió no reproduïda. | INF: Rosa Ripoll Ripoll. VEN-13/8/1998. Veg. RT1360C)

Annex 2

[«Penitente, que a Roma has ido»]

La història està ambientada a Tàrbena.⁹⁴⁴ Els protagonistes són un matrimoni que havien arrendat una casa a la plaça i hi havien posat un hostel. En aquest hostel solien allotjar-se els mercaders que obrien una parada en el mercat del diumenge («Aquí diu que havia un matrimoni que ho tenien arrendat i tenien un hostel. Antes venien amb un matxet i 'sendemà feen es seu mercadot: un duia tres o quatre porquets, s'atre duia...

⁹³⁸ Cantant.

⁹³⁹ Segueix la conversació repetint i comentant els dos darrers versos.

⁹⁴⁰ Pega un colp damunt la taula.

⁹⁴¹ Dramatitzant: to de plany amb un to irònic.

⁹⁴² N'imita la forma amb els braços.

⁹⁴³ Dramatitzant: to de plant exagerat i postís.

⁹⁴⁴ La informant assegurarà que aquesta història era era un «sucçuit: veritat. Això diu que fa cent vint anys».

I paraven 'banda de nit i 'sendemà feen mercat»). El rector va fer amistat amb aquella família («I va vindre un retor i es va afillar en aqueixa casa: va fer 'místat. Tenien dos xiquets i va fer amistat amb ells. Diu que era ¡molt tocador de guitarra!, aquell retor, i ¡molt cantador!»,⁹⁴⁵ el retor. Era de un poble que es dia Quartell, de dalt de València»).

El rector tenia males intencions amb l'ama i va idear l'estratègia per desfer-se del marit confessant-lo («I sa dona, la Rosario, diu: / –Pués en casi que no tingues pecats, com ara és per Pasqua, pués vas i et confesses. / Diu: / –¿Tu et confesses, Rosario? / Diu: / –Jo, sí. / Diu: / –Pués tu tamé vas i et confesses»). En arribar al confessor, el rector tracta de convèncer el protagonista que té pecats («Diu: / –Ai, el pecat escondit el té vosté i no el sap. Si no se'l confesse i no l'ensol, està condemnat. / Diu: / –¿Aaaah!⁹⁴⁶ Senyor retor, ¡jo no tinc cap de pecat!»), i després d'una sessió infructuosa l'envia de penitència a Roma per poder ser absolt d'un pecat innat («–Si vosté no em pregunte, jo no li puc contestar. Vosté dis-me lo que és pecat i jo li diré “sí” o “no”. / El retor li dia “Açò”: “No, no ha fet jo això”. “Açò”: “No”... De tot lo que el retor li va preguntar, ell no havia fet res, l'home. / Diu: / –El pecat escondit (ja naixem amb *eixe* pecat), vosté té que anar a Roma a ensol-lo. / –¿Jo com tinc que anar a Roma? –antes tot era cavalleries i tot això. / –Pués vosté vage caminant tres dies, fage parà de nit a on siga, pero en sendemà té que caminar tres dies –això ha passat a Tàrbena»).

Anant de camí encontra un amic que venia porcs, que li fa entendre que ha estat enganyat i li proposa de descobrir la veritat ocult dins d'un corbo («Aquell era del Campello, es porquero, li dien Sixto, diu: / –Quant entrarem *al* poble entrarem *fosc* (perque tu saps que jo sempre ha entrat *fosc* a ta casa) i posaré es tres porquets a una banda, i tu a l'atra –i es corbos, que tenien una espillereta aixina per poder respirar es porquets, diu–. I quant entrarem dins de ta casa, si el retor encara no ha vingut, jo posaré *la* teua dona a *la* part des porquets i tu, a *la* meua part –i ell duia una manta morellana, que antes los duien tots, quadrà de roig i blau, diu–; jo posa *la* manta i *asunto concluido*, i voràs tu el panorama»).

El porquer arriba a la casa del protagonista i demana per ell («Estava el retor. Havia acabat d'entrar el retor. I la senyora Rosario ja tenia sa taula parà i sa guitarra (diu que era molt tocador de guitarra i molt cantador), i sa guitarra allà a un racó. / –Hola, ¿qué tal?, Rosario. / –Bé, ¿ara vens, Sixto? / –Ara, sí. ¿I Cento? / –Cento se n'ha anat... de compres. / –¿Ah!, ¿se n'ha anat de compres? –diu–. ¿I quan ve? / –Demà o despús-demà. / Diu: / –¿Ah! Pués bé. / Diu: / –Mira, Sixto, ¡hala!, a descarregar i a sopar. / Diu: / –Jo el duc fet. / Diu: / –¿Pués hala, tots a taula! –i es posen a sopar. / Quan 'cabem de sopar, es xiquets li diuen an el retor: / –¿Pos vosté té que tocar guitarra! / I el retor diu: / –¿Tinim que tocar *la* guitarra i alversar! I alversar. / Diu: / –Pués bé. / 'Cabem de sopar, i aquell dins des corbo, amb sa manta tapà, a sa banda de fora»). En la vetlada tothom devia versar, per suggeriment del rector, però l'ama i el porquer es fan de pregar («–Jo no sé. Jo no sé. / –¿Tens que alversar! Ací tinim que alversar tu, jo, Sixto i es xiquets. / Diu: / –Pués, hala, pués. / [...] –Ai, jo, de porquer i això sí, pero de cantar... sé poc. Pero tamé alversaré. / I el retor, ¡pim-pirrim-pim-pim!»). Després de les intervencions cantades del rector, l'esposa, el porquer, el protagonista intervé, ix del corbo i pega una palissa al rector.

(resum d'una versió no | INF: M. Berta Molines Molines. VEN-22/3/1993. Veg. RT1360C II)

Annex 3

Sa penitència a Roma

Antigament hi havia el costum que si hi havia les alforges del rector penjades en una estaca de l'entrada d'una casa, no s'hi podia accedir dins («Pués antes –jo això ho ha sentit dir, però jo no ho ha conegut–, quant el retor... Mentre el retor estava dins [d'una casa], posava ses asforges a s'arc –antes posaven a cade arc una estaca–).⁹⁴⁷ | Si ses asforges estaven a s'arc, s'amo –s'home– no podia entrar de s'arc pac a dins»). Un home va ser enviat a Roma per la seua dona. Pel camí encontra un amic que el convenç que es tracta d'una cosa sospitosa i que ho pot comprovar ell mateix col·locat dins d'un corbo («Tu pose't dins des corbo i que no sàbia sa teua dona que has vengut»). Aprofitant l'absència, el rector va a la casa del protagonista amb la guitarra. En la vetlada es posaren a cantar el rector: «*Tú que a Roma te has ido, / permita Dios que no vuelvas vivo*», l'amic del protagonista: «*Tú que estás dentro del cesto / ya verás bien como va esto*», i el protagonista, que estava amagat dins d'un corbo: «*Yo que te prometí la mula baya, / alerta pués que el cura se vaya*». Finalment el protagonista ix del corbo i comença a pegar bastonades.

(resum d'una versió incompleta no reproduïda | INF: Tomàs Mascaró Ripoll. VEN-7/1992).

⁹⁴⁵ Amb èmfasi.

⁹⁴⁶ Incredulitat.

⁹⁴⁷ Arc 'espai de la casa delimitat per dos pilars' (veg. «Estudi» 2.3.1).

Annex 4

[Sa confessió a Roma]

Un marit és enviat lluny a confessar-se «a un arçobispo que havia». Pel camí encontra un venedor de porcs que venia de Xàbia («que saps que antes duien dos corbos»). L'informant recorda la darrera intervenció cantada: «*Tú que estás dentro del cesto, / sal y verás lo que es esto*».

(resum comentat d'una versió incompleta no reproduïda | INF: Salvador Soliveres Monjo. VEN-20/1/1992.)

CATALOGACIÓ

ATU 1360C: *Old Hildebrand*. CARDIGOS/CORREIA 1360C: *Os chirlos-mirlos*. NOIA 1360C: *Vai en penitencia a Roma*. HERNÁNDEZ 1360C: *Los chirlosmirlos*.

VERSIONS

RT1360C I «Penitente que a Roma te vas». RT1360C II «Penitente que a Roma te has ido». Annex 1: «Penitente que a Roma te vas». Annex 2: «Penitente que a Roma te has ido». Annex 3: Sa penitència a Roma. Annex 4: [Sa confessió a Roma].

COMENTARI

Les versions no susciten dubtes de catalogació i s'han d'adscriure al tipus 1360C, que s'identifica amb el títol de la versió dels germans Grimm d'aquesta historia. Presenta el motiu del marit cornut que revela la seua presència davant de l'esposa adúltera i del seu amant responent en vers a uns parlaments formulats precedentment (K1556).

Aquest tipus tingué molta difusió en l'edat moderna en diversos formats: narratiu, teatral i fràstic, i així mateix ha estat ben documentada en la tradició oral peninsular contemporània;⁹⁴⁸ per exemple, s'ha assenyalat la gran presència d'aquest tipus a Astúries.⁹⁴⁹ Tot i que no figura en els catàlegs d'Oriol/Pujol i Beltran L., pot documentar-se la presència d'aquest tipus al País Valencià a través de les versions de diversos reculls (veg., p. ex., Antolí *et al.*, 1999: 70-73 [Canals]; Roig/Roig, 1999: 157-158 [Beniardà]; Verdú, 2001: 81-83 [la Torre de les Maçanes]). Es constata així mateix la popularitat que tingué aquest tipus a Tàrbena a partir de les diverses versions obtingudes.

Una característica de les versions valencianes consultades (incloent-hi les tarbeneres) és la presència del castellà en els versos referits en el relat, que potser ens indiquen un model expressat en castellà per a aquest tipus. Així mateix coincideixen totes les versions valencianes en l'argúcia de l'enviament del marit fora de casa amb una argumentació religiosa (generalment, un viatge de penitència a Roma),⁹⁵⁰ suggerida sens dubte per l'amant eclesiàstic. Es tracta en el fons d'un relat amb un component anticlerical (com expressa explícitament la versió I: «Tots es pecats són des retors»). L'element de l'aposta del marit protagonista amb el traginer amb el guany d'una bèstia de càrrega sobre la veracitat de l'adulteri, tot i que no apareix de manera implícita, s'al·ludeix en la versió de l'annex 3 («*Yo que te prometí la mula baya, / alerta pués que el cura se vaya*»). Es desenvolupa, per exemple, en la versió de Roig/Roig (1999: 157-158).⁹⁵¹

En la versió II és característica la localització molt minuciosa de la trama en un espai temporal i espacial local, de manera que la contarella pren el format d'un succeït, seguint l'estil narratiu habitual de la narradora. Així mateix són una característica de l'estil d'aquesta informant la tendència d'identificar amb noms els personatges dels relats, seguint possiblement el model de la literatura escrita (*Cento, Rosario,*

⁹⁴⁸ Chevalier (1983: 199).

⁹⁴⁹ López M. (2017: 171).

⁹⁵⁰ En les versions peninsulars antigues l'excusa era anar a buscar un remei imaginari per a la malaltia fingida de l'esposa; com ara, els «chirlosmirlos» que apareix documentat en el segle XVII com a frase proverbial en Correas: «Mi marido fue a la mar, chirlosmirlos fue a buscar, para mí que no tengo mal» (Chevalier, 1983: 199), que reapareix en alguna versió contemporània (veg., p. ex., Morote, 1990: 129-132). En la versió dels germans Grimm, «Der alte Hildebrand» (*Kinder und Häusmarchen*, núm. 95), hi ha una opció intermèdia: la peregrinació al santuari suposa la recerca del remei per a la malaltia de l'esposa.

⁹⁵¹ En altres versions peninsulars el mul representa el pagament que fa el marit a l'arrier per la col·laboració en el càstig del capellà seductor (veg., p. ex., Díaz/Chevalier, 1985: núm. 29).

Sixto). Dins aquesta mateixa línia la versió de l'annex 3 fa al·lusió a una «tradició»⁹⁵² referida a un suposat costum antic: el respecte a les alforges dels capellans, que impedién l'entrada als habitants de la casa on es trobaven. Tot i que el comentari precedí el conte, no podem assegurar-ne la total vinculació.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

⁹⁵² Fem servir ací el terme adoptat per Violant (1990: 17-19) per referir-se a determinats continguts llegendaris que no s'han estructurat en forma narrativa.

TIPUS 1362A*

[Es qui estava a França II]

N'hi ha un que fea prop de dos anys que estava allà a França, i sa dona estava ací. I sa dona el va enviar a cridar perquè estava a punt de tindre un xiquet, i que vinguera a lo menos an es bateig i a apuntar-se com a que era es pare.

I ell va anar a vore s'amo, diu:

–Xe, mira qué passa. *La* meua dona resulta que va a tindre una criatura (un xiquet) –diu–, i tinc que anar i això.

Diu:

–¡Xe!, ¡pero saràs burro! –diu–. Dos anys que estàs tu ací –diu– i ara *la* dona prenyà; ¿i tu et vols fer càrrec?

Diu:

–¿Que no és *la* dona meua? Si és *la* dona meua, *el* xiquet és meu.

→INF: Salvador Soliveres Monjo. VEN-20/1/1992.

CATALOGACIÓ

ATU 1362A*: *The Three Month's Child*. ORIOL/PUJOL 1362A*: *Un naixement al tercer dia d'embaràs*. CARDIGOS/CORREIA 1362A*: *O bebê de três meses*. HERNÁNDEZ 1362A*: *El niño de tres meses*.

VERSIONS

RT1362A* [Es qui estava a França II].

COMENTARI

Per aproximació proposem d'adscriure aquesta rondalla al tipus ATU 1362A*, amb el qual coincideix en el motiu del marit que es nega a creure la infidelitat de l'esposa, fins i tot quan hi ja una prova evident (J2342.1). Generalment sol tractar-se d'un història protagonitzada per un novençà beneït l'esposa del qual té una criatura als pocs mesos de casada i a qui convencen de la legitimitat del fill amb un argument fraudulent. Els arguments documentats solen ser sobretot un còmput dels mesos d'embaràs explicat en forma d'embarbussament en què s'inventen noms de mesos fins a completar-ne nou (com veiem, per exemple, en la versió de Quintana, 1997: núm. 290),⁹⁵³ uns versos burlescos de justificació,⁹⁵⁴ o amb un raonament expressat en forma d'analogia (com veiem, per exemple, en la versió de Camarena, 1991: núm. 184: «*usté tiene una vaca en casa, pare un jato, de quien es la vaca es el jato; pues a usted le pasa igual*»).

En aquest cas, en canvi, és el mateix marit qui accepta els fills il·legítims nascuts en la seua absència de casa (motiu J2342.2) aplicant-se al seu cas un raonament formulat com una analogia molt similar a l'expressat en la versió esmentada de Camarena (1991).⁹⁵⁵ Es tracta d'una lectura irònica aplicada al matrimoni de la idea tradicional del dret de propietat per damunt del dret d'ús, que retrobem expressada, com ara, en forma d'aforismes del tipus de «Bata qui bata l'era és meua».⁹⁵⁶ En aquest sentit, observem un raonament similar en una versió siscentista continguda en la segona part del *Buen aviso y portacuentos* de Timoneda/Aragonés (núm. 44), en què també es fa un símil entre la propietat de la cria d'un animal i la paternitat: «Pues que parte dices que tienes en hijo mío, también quieres parte garañón mío de potro tuyo que hizo en yega tuya» (*sic*).

⁹⁵³ Documentem a Tàrbena aquest tipus en forma de succeït. Es tracta d'una situació a què s'ha aplicat l'estratègia del còmput fraudulent, possiblement per cita de la rondalla.

⁹⁵⁴ Veg., p. ex., González S., 2010: 97.

⁹⁵⁵ Hi ha un raonament similar, com ara en Rodríguez P. (2001: núm. 69).

⁹⁵⁶ Romà (1989: 78).

TIPUS 1365E

I

Ses tres bacoress⁹⁵⁷

Era una dona que va anar a la plaça a comprar una lliura de bacoress i li'n varen entrar cinc. I va arribar a casa i li diu a s'home:

–¡Mira! Ha comprat bacoress i me n'han entrat cinc en una lliura –diu–. Tres per mi i dos per tu.

I s'home diu:

–¡Ah, no! ¡Tres per mi i dos per tu!

Diu:

–¡No, no! ¡Jo en vui tres! ¡Jo els-a ha comprades!

I comencen a discutir i s'home diu:

–¡Si no me'n dones tres, em moriré!

Diu:

–¡Pués muir-te! –i agarra i es mor.

I es mor i ella... I hala, i es va allargar: estava mort. Li varen posar ciris i tot. En això ja va anar la gent, i ella, plors:

–¡Ai, *el* meu home me s'ha mort!⁹⁵⁸

En això havien de fer l'enterro, que estava mort. I hale, i s'enduien... I a l'enterro anaven tres retors, i en 'nava un coixet. I ella allà plorant-li, tota la gent allà, i ella fluixet:

–¿En vols dos?

I ell:

–No. En vui tres.⁹⁵⁹

–Mira que t'enterraran.

–¡Que m'enterren!

A cap d'un ratet.⁹⁶⁰

–¿Tu en vols dos?

–No; en vui tres.

Diu:

–Pués ja van a enterrar-te i a colgar-te.

–¡Pués que m'enterren!

I en això, quan se l'enduen al cementeri i el deixen allà en terra, diu:

–¿En vols dos?

I ell:

–¡Jo en vui tres!

Diu:

–¡Pués toca! ¡Tres! –ja que anaven a colgar-lo.

I ell ix pac a fora:

–¡Tres me'n minjaré!⁹⁶¹

I com 'naven tres retors, i es coixet:

–¡*Defunto, a mí no!*

I es coixet derrere derrere, coixejant:

–¡*Defunto, a mí no!*

I, ¡cametes!, pes caminet del cementeri pac amunt.

⁹⁵⁷ Títol alternatiu: *Ses bacoress*.

⁹⁵⁸ Dramatitzant: to de plant.

⁹⁵⁹ Parlant baixet.

⁹⁶⁰ Pron. [a'kaen] *ratet*.

⁹⁶¹ Amb to solemne.

→INF: Isabel Ripoll Molines. VEN-14/4/2004. FONT: cosina paterna (Teresa Ripoll Molines, 1921). A/V: veg. annex. 1. NOTA: Es pot consultar una altra versió d'aquesta informant dins Diéguez *et al.* (1999: 167-168), que reproduceix Beltran L. (2007: 403-404).

II

Ses bacores

Una volta era una dona que se'n va anar a comprar bacores i li'n varen entrar cinc. I s'home va anar a la nit i li va dir:

–Mira, ha comprat bacores. Me n'han donat cinc. Si en vols: tres per mi i dos per tu.

I s'home diu:

–¡Ah, no! ¡No, jo en vui tres! Perque jo soc es qui faig faena i tu... Tu...

–¡Pero jo els-a ha comprades! Si no fora per mi... no hauria bacores.

Diu:

–¿Sí? –diu–. ¡Pueés si no haguera tingut diners, tampoc! ¡Jo en vui tres!

I ella:

–¡Pueés jo tamé!

–Pueés jo en vui tres: si no me'n dónes tres a mi –diu– em moriré.

Diu:

–Pueés muir-te –i agarra i es mor.

Es mor, i tots:

–¡Oooi, ja s'ha mort *el* pobre home!⁹⁶²

I va comprar peix, i tenia un gatet que li dien Mundo. I mestantes totes estaven allà, es gatet es minjava es peix. I ella:

–¡Ay, Mundo, Mundo! –com no podia passar, li dia an es gat–: ¡*Cómo te los vas tragando en uno en uno, y los mejores!*

¡Ohhhhh! ¡Es va minjar es peix! ¡Mundo, Mundo!⁹⁶³ i es pensaven que dia que es *tragava* a s'home, que era es millor: i ell li dia an es gat, sa dona.

–¿En vols dos?

–No, en vui tres –no estava mort–. En vui tres.

Diu:

–Pueés mira, t'enterraran.

–¡Ohhhhh! ¡Pueés que m'enterren! Però jo en vui tres.

–¡Pueés, xico, conforme't amb dos!

Agarra i pes camí, ja se l'enduien pes caminet del cementeri (antes el duien amb sa mà).

–¿En vols dos?

–No, en vui tres.

–¡Ohhhhh! ¡Mira que et colgaran!

–¡Que em colguen! ¡Pero en vui tres!

I estaven... Ja anaven a tirar-li sa terra demunt, i sa dona diu:

–¡Toca! ¡Tres te'n minjaràs!⁹⁶⁴

I anaven tres retors i un coixet a l'enterro, i diu:

–¡Tres me'n minjaré!

I el retor coixet diu:

–¡*Defunto, a mi no! ¡Defunto, a mi no!*

No podia córrer: es pensava que era un mort que havia ressuscitat, i era... ses bacores, que...

–¡Toca! ¡Te'n minjaràs tres!

⁹⁶² Dramatitzant, amb to de plant.

⁹⁶³ Amb ironia.

⁹⁶⁴ Dramatitzant, to d'acord.

→INF: Teresa Ripoll Molines. VEN-17/1/2015. FONT: cosina paterna (Teresa Ripoll Molines, 1921).

Annex

Ses tres bacores

Una dona compra una lliura de bacores i li n'entren cinc. En arribar a casa discuteix amb el marit perquè els dos en volen tres. L'esposa argumenta que ella ha anat a comprar-les, el varit amenaça que es morirà i finalment simula estar mort («Es mor (pero va fer el mort; pero no estava mort). I es va morir. / Conque ella comença a avisar la gent, que s'havia mort (és quiento)»). La dona avisa el rector per fer l'enterrament. De camí al cementeri la dona li proposa menjar-ne dos, el marit no ho accepta encara que estiguen a punt de soterrar-lo («Pués ja estàs devora es clot. / –Pués tinc igual»). Quan ja estaven a punt de colgar-lo l'esposa dona la raó al marit i aquest s'alça del taüt i se'n va corrents («I ell ix de dins sa taüt i arranca a córrer cap amunt») cridant content que se'n menjaria tres. Un dels capellans, que era coix, es sent al·ludit i tem per la vida (« tot sofocat. / No sé com degué quedar»).

(resum d'una versió no reproduïda. | INF: Isabel Ripoll. VEN-27/8/2003. Veg. RT1365E i)

CATALOGACIÓ

ATU 1365E: *The Quarrelsome Couple*. HERNÁNDEZ 1365E: *El matrimonio desavenido*. González S. 1265E: *Yo tres y tú dos*. Cf. BELTRAN L. 150 [1365E]; ORIOL/PUJOL, 2008. Altres catalogacions: 1365D* (Aa/Th): *Wich Shall Eat the Third Egg?* (ORIOL/PUJOL, 2003; CARDIGOS/CORREIA; NOIA).

VERSIONS

RT1365E I Ses tres bacores. RT1365E II Ses bacores (1365E + 1940*E). Annex: Ses tres bacores.

COMENTARI

Motius:

P210: marit i muller.

T255.4: l'esposa obstinada pretén menjar-se un ou més i amenaça que es morirà si no ho fa.

Adscriuim les versions al tipus ATU 1365E en què s'inclouen diferents rondalles que compareixen el tema de la disputa d'un matrimoni per una causa intranscendent, una de les quals és la baralla per a menjar-se una part major en un repartiment irregular d'ous. Es tracta d'una rondalla força documentada, amb documentació des de l'edat moderna, com veurem.

En el resum model presentat per ATU la causa de la disputa són ous. En canvi, en les versions documentades n'hi ha diversitat d'objectes, com ara, si ens centrem en les versions valencianes: bacores (versions I i II), trossos de cansalada (Bataller, 1986: 43-44 [Xeresa]), ous (Guardiola, 1988: 67-78 [Xàbia]) o sardines (Verdú, 2014: 79-91 [Benimarfull]). Així mateix hi ha variació quant al cònjuge obstinat. En el model d'Aa/Th la contarella es presenta com un subtipus vinculat al tema de l'obstinació de l'esposa (tipus ATU 1365: *The Obstinate Wife*). Aquesta situació concorda amb les versions documentades en versió literària de forma narrativa i teatral en els segles XVI i XVII⁹⁶⁵ i en una bona part de les versions recopilades oralment (per exemple, la versió presentada per Guardiola, 1988: 67-78).⁹⁶⁶ Tanmateix, en les versions I i II, coincidint amb la major part de les versions valencianes, el personatge que simula ser mort és el marit.⁹⁶⁷

Per altra banda cal destacar l'episodi final, pel component d'humor negre que sol suscitar el malentès de l'al·lusió al nombre de peces que pretén menjar-se la persona que fingeix ser morta. En el context de la rondalla s'interpreta com una amenaça d'un mort ressuscitat. En aquesta part sol ser habitual l'element del

⁹⁶⁵ Hi ha una referència al tractament del tema de la discussió pels ous en entremesos dels segles XVI i XVII en Chevalier, 1983: 210-213, Agúndez (1999a: 71), Agúndez (1999b: 77).

⁹⁶⁶ Veg., p. ex., en el domini català: Serra i Boldú, 1987 [1930]: 78-81 [Rocallaura], Vidal F, 2005: 116 [Massalió]; asturleonés: Cortés V. (1992 [1976]: núm. 16); castellà: Fraile (1992: 280-281), Morote (1990: 132-133), Agúndez (1999a: núm. 11), Agúndez (1999b: núm. 121), Asensio (2004: 185-186); González S. (2010: 99-101); en l'àrea portuguesa hom documenta els dos casos (Cardigos/Correia, 2015, I: 598-600).

⁹⁶⁷ Veg., també, p. ex., dins l'àmbit castellà: Espinosa (hijo) (1988: núm. 300); i gallec: Camarena (1991: núm. 59); Fonteboa (1992: núm. 59).

clergue coix que es sent en perill per no poder fugir, com veiem en les versions I i II; coincidint amb alguna versió literària documentada en el segle XVII (en les versions orals valencianes apareix, com ara, en Bataller, 1986: 43-44).⁹⁶⁸

La versió II es caracteritza perquè està combinada amb el tipus 1940*E (Boggs) (veg. els comentaris en el tipus 1940*E). La inclusió d'aquest episodi suposa un enriquiment de la trama amb un component burlesc major que incideix en el tema de l'expressió falsa de dolor per part d'una vídua, en aquest cas incrementada perquè en el context d'aquesta versió el marit realment no és mort. No es tracta d'una variant sorgida espontàniament en l'execució de la narradora, acoblant una història dins de l'altra; si atenem que es documenten altres versions amb aquesta mateixa combinació.⁹⁶⁹ Amb tot, és interessant la comparació amb la versió I, procedent de la mateixa font, on no es documenta aquesta situació. Així mateix, està documentada la combinació d'ATU 1365E amb altres tipus. Per exemple, entre les versions valencianes, podem constatar en Guardiola (1988: 67-78 [Xàbia]): 1365E + *1831A (Monjo) o en una versió inèdita de l'Alcora a què fa referència Beltran L. (2007: 673), on hi ha 1351 + 1365E.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

⁹⁶⁸ P. ex., «La porfía de los recién casados», *Fabulario* de Sebastián Mey, 1613 (Chevalier, 1983: 210-213).

⁹⁶⁹ Veg., p. ex., Curiel, 1987 [1944]: núm. 110.

TIPUS 1370

I

[Es gat a s'esquena]

Havia un xic que va anar a un poble a comprar ganado (no m'enrecorda a on), i es va anemorar d'una xica, se la va fer nòvia. I aquella xica era una benaventurà: no sabia fer res del món.

I sa mare de sa xica li va dir an es nòvio:

–Ai, no. *La* mo xica no és per casar, no és per res. No sap fer res del món.

I ell li va dir:

–Lo que no faça ella, ho faré jo.

Conque es varen casar, i a l'endemà ella, ben assentà as portal. Ben assentà. I quant ell va retirar no li va fer es sopar i no va fer res.

I hala, com ja va fer un dia o dos, que no agranava, no duia èuia ni fea res del món (se ho fea tot ell), agarra ell es gat i li'l posa en es coll. L'agarra d'aquí [*gest*]⁹⁷⁰ i li'l posa a sa xica (a sa dona).⁹⁷¹ I es gat (ja veus, un gat), ¡mieu!, ¡mieu!: ¡vinga arrapades! Es va vore ben apurà.

Al sendemà ja es va alçar bon matí i va agranar i ja ho fea tot ella.

I un dia de tants [es pares de sa xica]:

–‘Mo-ne a vore *la* xica com pinta –eren del Marquesat–. ‘Mo-ne a vore *la* xica, com va *el* matrimoni –i varen ‘nar.

Diu:

–¿Com va?

Diu:

–Bé.

Domés ‘pleguen allà, es nòvio dona un manoll de palmes a cadegú, a un i a atre, diu:

–Ací... Es qui ve ací té que treballar, o si nyos, li posen es gat as coll –ho dia per ella.

I avant. Qüento enfora, ves en bona hora.

→FONT: Francisca Marcó Ripoll. VES: Estiu/1990.

II

La Vicenteta

Es de la Vicenteta que jo sabia era un xic que va anar a un atre poble i veu una xica ¡moooolt arregladeta!, ¡moolt senyoreta i molt afinadeta!⁹⁷² i diu:

–¡Aaaaaaaiii!⁹⁷³ Amb aquesta xica em casaria jo.

i se'n va anar i li ho va dir, diu:

–Ai, Vicenteta –troba que li dien Vicenteta–. Ai, jo em casaria amb tu.

Diu:

–Ai, pués bé –i es casen.

⁹⁷⁰ Imita l'acció de posar el gat al bescoll.

⁹⁷¹ Rectificant.

⁹⁷² Amb èmfasi.

⁹⁷³ Ponderatiu.

I al sendemà se'n va i està... Es posa dins de casa, s'alça la Vicenteta, es fa ben pintadeta, ben arregladeta, s'assenta, i diu...⁹⁷⁴

I a la nit ve s'home: ni havia escurat, ni havia agranat, ni havia fet es llit, ni havia fet es menjar.

–¡Vicenteta!

Diu:

–¡Aiiiiii, jo no hoooo seeeeé!⁹⁷⁵

–Ai, pués bé.⁹⁷⁶

Al sendemà, també. Ell l'home pués s'apanyava.

Conque uns dies⁹⁷⁷ diu:

–¡Ara voràs!

Comença a escudellar:

–¡*Este, pel* que ha agranat! –una atra cullerotà–. ¡*Este, pel* que ha escurat! –una atra cullerotà–. ¡*Este, pel* que ha fet *el* dinar! ¡*Este, pel* que ha fet *el* sopar!⁹⁷⁸

–¿I per miiii?⁹⁷⁹

Diu:

–¡Ai, tu no has fet res, Vicenteta!⁹⁸⁰

Al sendemà ella diu:

–Ei, pués ¿saps qué? Jo faré *el* llit.

Ell comença a escudellar:

–*Este, pel* que ha agranat. *Este, pel* que ha escurat. ¡*Esta* cullerotà, *pel* que ha fet *el* llit!⁹⁸¹ –ja li va posar una cullerotà.

Al sendemà diu:

–Ei, pués em convé fer es llit i agranaré.

–¡*Esta, pel* que ha escurat! –bueno, «*pel* que ha fet *el* llit»–. ¡I *esta, pel* que ha agranat, i *esta, pel* que ha fet *el* llit! –i, ¡pam!, dos cullerotades.

Al final ella ja ho fea tot i ell li escudellava a parts iguals. Com ell 'nava a guanyar es diners, pués ella, a parts iguals. I allà pués sempre bé.

Quan ja havia passat un mes, es pares d'ella tenien ganes de vore-la i varen 'nar a vore-la.

Van a vore-la, 'riben allà:

–¡Vicenteta!

Diu:

–¡Ai, mare! ¡Pregue! ¡Pregue, *la* calceta!⁹⁸²

–¡Pare!, ¡pregue! ¡Pregue, *l'*espartet! ¡Fes *la* cordeta!⁹⁸³

Diu:

–¿I això?

Diu:

⁹⁷⁴ Clic: dona a entendre una interrupció del que anava a dir.

⁹⁷⁵ Dramatitzant. Amb veu de malcriada.

⁹⁷⁶ Irònic.

⁹⁷⁷ Amb èmfasi.

⁹⁷⁸ Amb èmfasi.

⁹⁷⁹ Dramatitzant. Amb veu planyívola.

⁹⁸⁰ Amb èmfasi.

⁹⁸¹ Cridant.

⁹⁸² Dramatitzant. Amb to de preocupació, avisant d'un perill.

⁹⁸³ Dramatitzant. Amb to de preocupació, avisant d'un perill.

–Perque ací *el* que no treballa no menja.

Aixina sabia jo aqueix de la Vicenteta. Diu que: «Ací *el* que no treballa no menja».

→INF: Ana Molines Vila. VEN-3/1992. FONT: sa mare (Rosario Vila Molines).

CATALOGACIÓ

ATU 1370 *The Lazy Wife is reformed*. ORIOL/PUJOL 1370: *La muller mandrosa*. HERNÁNDEZ 1370: *Reformando a la esposa perezosa*. Cf. BELTRAN L. 151 [1370].⁹⁸⁴ Altres classificacions: ATU 901B* (*Who Works Not Eats Not*). CAMARENA/CHEVALIER 901B*: *Quien no trabaja no come*. CARDIGOS/CORREIA 901B*: *Quem não trabalha não come*. NOIA 901B*: *Quen non treballa non come*.

VERSIONS

RT1370 I Es gat a s'esquena. RT1370 II La Vicenteta. (veg. 1405*)

COMENTARI

A l'hora de classificar les versions anteriors hem optat per l'adscripció al tipus 1370, amb el qual coincideix en els elements bàsics, tot i que tupem amb la dificultat de la doble possible validesa dels tipus ATU 1370 (*The Lazy Wife is reformed*) i ATU 901B* (*Who Works Not Eats Not*). Tots dos es centren en el tema de l'alliçonament de l'esposa malfaenera, de fet el subtipus 901B* pren com a lema una frase proverbial que sol ser freqüent en moltes versions (veg., p. ex., en la versió II: «El que no treballa no menja»). Beltran L. (2007: 673-672) s'ocupa d'aquesta qüestió i posa a rel·luir la vinculació amb el tipus 901 (*The Taming of the Shrew / L'amansiment de l'harpia*), de llarga tradició escrita, que tracta el tema del procés de doblegament de l'esposa (rebel, obstinada) a la voluntat del marit. Vinculat a aquest mateix argument, el subtipus 901B* s'ocuparia del tema de l'alliçonament per la peresa. Per tant, la nostra opció té un caràcter de provisionalitat, ja que considerem la idoneïtat d'una unificació futura dels tipus a favor de 901B* per la contigüïtat amb 901.

L'especificitat d'ATU 1370 és la presència del motiu W111.3.2: un gat rep una esbatussada per no fer faena, està posat damunt de l'esquena d'una esposa peresosa i aquesta és esgarrapada. Observem que la versió I presenta aquest motiu, encara que no s'hi explica de manera explícita que el marit pegava al gat perquè aquest havia encomanat a l'animal prèviament de fer les tasques de casa, com sol ser habitual en altres versions. En aquesta versió, en canvi, el motiu del gat presenta la variant de representar un càstig per no treballar («Es qui ve ací té que treballar, o si nyos, li posen es gat as coll»).

Cal advertir, però, la possibilitat que l'element del gat pugui presentar diverses variants. Sol ser comú en totes les variants el fet que el marit parli a una cert personatge en comptes de l'esposa per encarregar-li les tasques de casa, al qual després esbatussa per no haver treballat (o premia per haver treballat). Per exemple, en la versió presentada per Timoneda/Aragonés en *Buen aviso y portacuentos* (núm. 28), el marit presenta a l'esposa malfaenera un quadre amb la figura d'una dona a la qual s'adreça com a criada i li mana guisar. Posteriorment, en veure que no fa cuinat, el marit posa el llenç a l'esquena de l'esposa i pega a la figura de la criada pintada renyant-la amb l'advertiment que tornarà a rebre bastonades si no l'obeeix. En la versió II, en canvi, hi ha la variant en què el marit a l'hora d'escudellar s'adreça a personatges ficticis, que presumptament han fet les tasques de casa, per repartir-los la porció de menjar proporcional al treball acomplit («Este, pel que ha agranat. Este, pel que ha escurat»). Consideren aquesta darrera variant, per exemple, els catàlegs de Beltran L. (2007: 672) i Noia (2010: 473-474). Aquesta variant té també antecedents literaris siscentistes en *Buen aviso y portacuentos* de Timoneda/Aragonés (núm. 15).

Aquest tipus està molt representat en la tradició catalana. Si ens centrem en les versions valencianes documentades, trobarem paral·lelismes amb les dues versions que presentem:

- a) ATU 1360: variant amb l'element del gat a l'esquena (cf. versió I): Llorens (*ap.* Borja 2016 [1927/1928]: 72-73 [Bolulla]), Baldó *et al.* (2013 [1985]: 123-128 [la Vila Joiosa]), González

⁹⁸⁴ Tanmateix en aquest catàleg s'opta també per l'opció 901B* (Beltran L., 2007: 315-318).

Caturla, 1985: 115-117 [el Campello], Lanuza/Salvador/López (1989, II: 61-66 [la Vila Joiosa], Verdú (2001: 35- 40 [Banyeres]).

- b) ATU 1360: variant amb l'element del repartiment de menjar als personatges ficticis que han fet faena (cf. versió II): Bataller (1981: 45-46 [Vilallonga], Montoliu (1987: 239-240 [Quatretonda]),⁹⁸⁵ Roig/Roig (1999: 60 [Beniardà]), Bataller (2001: 79-80 [la Font d'en Carròs]), Verdú (2001: 29-33 [Alcalà de la Jovada]), Ivars (2010: 71-74 [Benissa]), Verdú (2017: 65-70 [Alcoi]).

Sol ser molt habitual en les versions valencianes l'episodi final de la visita dels pares de l'esposa protagonista, rebuts per la filla amb un encàrrec de faena per poder-los convidar (com veiem en les versions I i II), ja que aquesta havia après de manera literal la lliçó que per poder menjar cal treballar. S'escenifica en aquestes contarelles, per tant, l'aplicació en clau d'humor d'una certa teràpia conductista. Vegeu també aquest episodi, com ara, en Bataller (1981: 45-46), Montoliu (1987: 239-240), Lanuza/Salvador/López (1989, II: 61-66), Bataller (2001: 79-80), Verdú (2001: 35- 40) o Verdú (2001: 29-33).

Ocasionalment aquest tipus es documenta en combinació amb altres tipus en què es presenten episodis sobre l'estupidesa humana amb la intenció d'oferir una imatge de beneïterria per al personatge de l'esposa (com veiem, com ara, en Baldó *et al.*, 2013 [1985]: 123-128; Verdú, 2001: 29-33 o Verdú, 2017: 65-70). No ens referirem en aquest apartat a aquestes combinacions: remetem als comentaris del tipus 1384 per a l'anàlisi de les dues primeres versions.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

⁹⁸⁵ Versió explicada amb la forma d'un succeït.

TIPUS 1374*

Sa que no sabia pastar

Això era una dona que tenia una xica que es volia casar, i li va dir:

–Per casar-te, t’has d’ensenyar a pastar, cuinar...

–Bueno, que sí.

Conque sa mare ja li ha apreparat sa pastera i es posa a pastar, diu:

–Mare, ¿quant estarà prou pastat?

Diu:

–Quan tindràs *el* cul suat.

Conque es posa a pastar a pastar, se li fa blanet i tot eren grapats a vore si es cul estava suat o qué. I, acade volta, se’n dexava un grapat. Es posa a pastar a pastar i, ¡grapats an es cul i ¡més pasta a ses anques!

Conque a lo últim ja la tenia casi tota a ses anques:

–¡Xica! ¡Ah senyor! ¡Ah senyor! ¿I ara això com t’ho ham de llevar?

–¡Aeeei!, jo no ho sé.⁹⁸⁶

–Amollaré ses gallines –i tenia quatre gallines i un pollastre i:

–¡Ai!, ¡ai! –i ¡vinga pessics a ses anques!

A lo últim li varen llevar sa pasta. O si nos, encara la tindria.

→INF: Francisca Soliveres Molines. VES-e/1986.

CATALOGACIÓ

ATU 1374*: *Woman Who Doesn't Know How to Bake Bread.*

VERSIONS

RT1374* Sa que no sabia pastar.

COMENTARI

Aquesta versió té força afinitat amb el tipus ATU 1374* en què es desenvolupa el tema del consell donat a una persona que no sap pastar que «s’ha de pastar fins que el front i el cul estaran suats» (variant del motiu J2499.1: la mare ordena a la filla de pastar «fins que suarà el front»). De manera implícita es remet també al motiu de l’ordre complida de manera literal per un personatge beneit (cf. motius J2420, J2461.1, J2462).

No es tracta d’un tipus gaire representat en els catàlegs de narrativa oral peninsulars. Tanmateix té un cert paral·lelisme amb el subtipus 1831*B (Boggs), en què es presenta també un personatge demana ajuda perquè no sap pastar (veg. el comentari d’aquest tipus).

⁹⁸⁶ Amb to bleada.

TIPUS 1375

«A ta casa, vaca»

Havien de repartir bous i vaques a un poble. I l'alcalde va dir que a casa que manara sa dona li donarien una vaca, i a casa que manara s'home, un bou. Conque casi tots 'naven i dien:

–¡Jo, una vaca! ¡Jo, una vaca!

Conque en va anar un d'aqueixos hòmens que volen ser ells es amos, que no admitixen que a sa casa mana sa dona, i va dir:

–¡A ma casa, un bou!

I l'alcalde li va dir:

–¡Tu estàs segur?

I ell diu:

–¡Sí!, ¡jo vuic un bou, que a ma casa mana jo!

Diu:

–Ei, pués bé –diu–; ¡'garra-lo! –diu–. En hi ha de negres i de rojos –diu–; tu tria.

Ell diu:

–¡Ai!, ¿que no aniré a dir-li a sa dona de quin color el vol?

I entonces l'alcalde li va dir:

–¡Vaca, vaca! ¡A ta casa, vaca!

→INF: Maria-Lluïsa Mascaró Monjo. VEN-14/4/2002. NOTA: Aquesta versió ha estat editada en Mas/Monjo (2002: 132).

CATALOGACIÓ

ATU 1375: *Who Can Rule His Wife?* CARDIGOS/CORREIA 1375: *Quem manda na mulher?* NOIA 1375: *Quen manda na muller?* HERNÁNDEZ 1375: *La búsqueda del esposo que manda*. Cf. Beltran L. 153 [1375]; ORIOL/PUJOL, 2008. Altres classificacions: ORIOL/PUJOL (2003) 1366A* (Aa/Th): *¿Qui mana a casa?*

VERSIONS

RT1375 «A ta casa, vaca».

COMENTARI

Motius:

T252.1. busca sense èxit un home que pugua manar sobre la muller.

Aquesta versió correspon al tipus ATU 1375 en què es tracta el tema de l'home que pretén descobrir qui té més poder: els hòmens o les dones. En el model proposat un home ofereix un senyal a cada casa segons hi mane l'un o l'altre (cavalls o ous, o altres símbols de feminitat: nous, gallines...) i finalment no té prou ous. Aquest tipus inclou el tipus equivalent 1366A* del catàleg Aa/Th en què es tracta igualment la recerca infructuosa del marit que mana sobre la muller. En aquest cas, però, més d'acord amb la nostra versió el repartidor dels senyals de comandament (cavalls o gallines) per a cada casa no pot repartir cap cavall perquè l'esposa és qui indica finalment quin cavall triar.

No ha estat un tipus gaire representat en la tradició valenciana. Fins ara se'n coneixien només tres versions: una al País Valencià (Guardiola/Beltran, 2005: 211 [Bolulla]), una a Formentera (Castelló, 1976: núm. 4) i una al Mataranya (Buj, 2000: 41-42) (veg. Oriol/Pujol, 2008). En tots els casos registrats l'element més destacable és l'evidència de la impossibilitat de poder atorgar el símbol de poder a cap home perquè sempre es descobreix que el marit està sotmés a l'opinió de l'esposa (per a triar el color del bou, el tipus de cavall o la mida del sac de farina, segons les versions).

Segons la nostra informant, el conte podia tenir un caràcter de tradició explicativa per a explicar l'origen de una frase proverbial: «¡A ta casa, vaca!», que expressa el fet que les dones són en definitiva qui tenen la darrera paraula en totes les qüestions. De fet, la contarella serveix per a corroborar jocosament el presumpte matriarcat que popularment hom atribueix *de facto* en la societat tarbenera (o valenciana).⁹⁸⁷

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

⁹⁸⁷ Mas/Monjo, 2002: 131.

TIPUS 1376C* (Aa/Th)

Es qüento de sa merda

Se n'anaven pac avall tres xiques, per ses Voltes,⁹⁸⁸ a Bolulla, a festes. I anant-se'n, pués, varen vore el retor i el varen esperar. 'Naven derrere i li varen dir:

–¿A on aneu, xiques?

Diu:

–'Nem a Bolulla.

Diu:

–Pués jo tamé vaig.

I diu:

–¿Tamé? –diu–. ¡Pués hala!, 'mo-ne tots.

I quant estaven ben avallet li diu:

–Escolta, ¿i a tu com et diuen?

Diu:

–A mi, Tinc caguera.

Diu:

–¡Ai, quin nom tan bonico!⁹⁸⁹

Diu:

–No és bonico –diu–, pero és aqueix nom que em diuen.

I avant avant avant, se n'anaven. I en això diu:

–¿I a tu, com et diuen?

Diu:

–A mi, An cagaré.⁹⁹⁰

Diu:

–¡Ohhhhh, tamé és bonico! –clar, i elles, al retor..., pués si es riuria.⁹⁹¹

I quant ja estaven més avall diu:

–¿I tu?

–Ja m'ha cagat. A mi em diuen Ja m'ha cagat.

–¡Ohhhhh! –diu–. Pos molt bé –i se'n van a festes.

I justament tots paraven a sa mateixa casa (saria un hostel, jo no sé qué saria), tots a sa mateixa casa. I es giten tots a dormir. I el retor, pués clar, com es burlava d'elles, pués a mitja nit diu:

–¡Tinc caguera! ¡Tinc caguera!⁹⁹²

Diu:

–¡Ohhhhh! –i es amos, diu–: ¡Ai!, haurem d'alçar-mos a dir-li al retor a on té que cagar –diu–. ¡Ja veus tu!, diu que té caguera.⁹⁹³

I a cap d'un rato,⁹⁹⁴ tot silenciós. Torna, diu:

–¡An cagaré!

Diu:

–¡Ohhhhh, ara voràs! Pués, xico, ¡alce't i dis-li que... a on té que cagar! ¡Alce't!⁹⁹⁵

⁹⁸⁸ Pron. [b]oltes. Topònim viari. Nom que rep un tram del camí vell que va de Tàrbena a Bolulla.

⁹⁸⁹ Ponderatiu.

⁹⁹⁰ An per A on (veg. «Introducció» 4.1, «Estudi» 2.1.1.3). Mantenim el resultat fonètic en aquesta forma onomàstica jocosa.

⁹⁹¹ Suposem que la informant insinuava que donar noms falsos era ací una mesura preventiva.

⁹⁹² Dramatitzant. Cridant.

⁹⁹³ Dramatitzant.

⁹⁹⁴ Pron. [a'kaen] rato.

⁹⁹⁵ Dramatitzant.

I a cap d'un rato,⁹⁹⁶ pués clar, ja s'havia tot allò apaçuat; diu:

–¡Ja m'ha cagat!⁹⁹⁷

I es amos, diu:

–¡Ja te ho ha dit jo! ¡T'haveres alçat, fora de res! ¡Que es cagara aixina!⁹⁹⁸ –i avant.

I es queda tot secret i tots a dormir i tots... Pero ses xiques li la varen dur.

Diu:

–Deixa-lo estar, deixa-lo estar –diu–. Jo... ¡Mo l'apanyarem! –i agarra i se li caguen ses tres dins des bonet, i clar, i ell..., pués ell dormia.

I quant s'alça... (és que jo parlant em ve) Quan s'alça es posa es bonet, i clar, li xorrava.⁹⁹⁹ Pero ell no es donava cómpter. I quan va anar a missa, pués, al fer «*Dòminus bobisco*», pués es va vore tota s'enfangà i diu:

–¡Ohhhhhh! –diu–. Jo m'ha burlat d'elles; pero elles me ho han demostrat –ja no m'enrecorda.

I claro, i al fer això de «*Dòminus bobisco*», pués allà es va vore que estava tot enfangat i va pegar a fugir i avant. I per ses Voltes, pac amunt. ¡Pués, consevol el fea! I quiento endins, quiento enfora, ves en bona hora. I quiento endins, fes-te ben a dins.

→INF: Maria Molines Vilanova. VEN-21/11/1992.

CATALOGACIÓ

Aa/Th 1376C*: *Combined names*. HERNÁNDEZ 1376C*: *Los nombres combinados*. Altres catalogacions: Aa/Th 1562G*: *Strange Names* (Agúndez, 1999a: 106-108; CORREIA/CARDIGOS).

VERSIONS

RT1376C* Es quiento de sa merda (1376C* + 1685*C).

COMENTARI

Coincidint amb la proposta d'Hernández, adscriuim la versió anterior al tipus 1376C* del catàleg d'Aa/Th ja que en gran part correspon al resum presentat per a aquesta rondalla: «Two brothers have names that taken together mean something else. Mother calls them together, absurd results». La coincidència amb la present versió radica en la presència de diversos personatges femenins (ací tres) que s'atribueixen noms burlescos. Tot i que també es podria acceptar la proposta d'Agúndez (1999a) de catalogar la rondalla dins 1562G* (Aa/Th), amb què igualment s'aproxima, encara que tangencialment. Vegem-ne el resum: «An old woman and her son, staying overnight call themselves by strange names. Misunderstandings occur at night». Per tant, l'adscripció de moment serà només provisional.

Pel que fa a la trama, la nostra versió presenta paral·lelismes amb versions documentades en altres punts del domini lingüístic català; per exemple, al País Valencià (Verdú, 2018: 155-158 [Confrides]); a Mallorca (Janer, 1982: 83-84 [Muro]); a la Franja (Vidal F., 2005: 141-142), de l'àmbit castellà (Agúndez, 1999a: 106-108; Agúndez, 1999b: núm. 229; Hernández, 2013: 205-206)¹⁰⁰⁰ o portuguès (Cardigos/Correia, 2015: 764-767). En totes aquestes versions es distingeixen dos episodis:

1. Els noms falsos que susciten malentesos jocosos: 1376C* (Aa/Th).
2. Les defecacions nocturnes disbaratades: 1685*C (Noia).

⁹⁹⁶ Pron. [a'kaen] rato.

⁹⁹⁷ Cridant.

⁹⁹⁸ Dramatitzant.

⁹⁹⁹ Segons el testimoni de dues oients que de petites havien sentit contar aquest conte a la mateixa informant (Yolanda Sifre, Salomé Moragues), en aquest punt la narradora deia: «¡I cavien uns tirabussons pac avall...!». Era un símil que els provocava sempre la riulla.

¹⁰⁰⁰ Agúndez (1999b: 261), fa referència a dos versions més en castellà (Andalusia, Ciudad Real).

Pel que fa al primer episodi, observem que hi ha una coincidència en totes les versions analitzades pel que fa a les protagonistes femenines (tres dones joves o tres monges) que donen un nom fals de tipus escatològic a un clergue per evitar un posterior invitació amorosa, més o menys explícita segons les versions. Pel que fa a la versió que presentem, per exemple, considerem que el component eròtic ha estat omès perquè el destinatari de la contarella ha estat sobretot infantil i l'enfocament de la narradora s'ha centrat més en els aspectes escatològics. Tanmateix, cal advertir, que l'estratègia humorística dels noms falsos amb referents humorístics pot presentar-se en contarelles diferents de la versió anterior. Per exemple, hi ha històries en què es donen noms ridículs a animals amb un resultat jocós pels sobles sentits de tipus eròtic quan són anomenats o cridats.¹⁰⁰¹ Així mateix, es documenta aquesta mateixa estratègia en altres tipus de catàleg ATU, per exemple: 1424*, on els falsos noms burlescos són una estratagema per a recuperar uns diners o uns objectes robats,¹⁰⁰² ATU 1543*, com una trampa del criat seductor, força similar, com veurem, a ATU 1545 (*El noi que tenia molts noms*).

El segon episodi presenta una situació d'humor escatològic que reproduïx en diverses accions el missatge que conté el nom de les protagonistes, vinculat a les defecacions. Tot i que coincideix en totes les versions presentades, el resultat és divers: en la versió tarbenera les defecacions de les protagonistes representen una venjança feta directament al clergue lasciu; en les altres versions consultades, però, les defecacions suposen una acció que hom atribueix al clergue, pel malentès que suscita haver cridat les protagonistes en la nit pels seus noms al·lusius a la defecació, i provoquen que siga castigat amb una batussa. Tanmateix, s'ha d'indicar que aquest episodi pot tenir entitat pròpia i ha estat identificat en el catàleg de Noia amb un subtipus específic: 1685*C, com veurem en l'apartat que hi dediquem. Per tant, classificarem la versió anterior d'acord amb aquesta circumstància i representarem la combinació: 1376C* + 1685*C.

TIPUS 1381A

ATU 1381A: *Husband Discredit by Absurd truth*. ORIOL/PUJOL 1381A: *La collita de peixos*. CARDIGOS/CORREIA 1381A: *O marido desacreditado por verdade absurda*. Cf. Beltran L. 154 [1381A]. Veg. els comentaris en el tipus 1381B.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹⁰⁰¹ Veg. p. ex., Pelen (1983: 790) o Hernández (2001: núm. 152).

¹⁰⁰² Deuen correspondre a aquest tipus, per exemple, la versió valenciana de Verdú (2006: 59-61 [Almudaina]) o l'occitana de Loddo (2018: 502-503).

TIPUS 1381B

[Sa bolsa de diners]

Contaven de que era un home que estava molt bovo. D'aquestos que havia que sa dona era espavilà espavilà, pero ell era bovo com una col. D'aquestos que li dien «Fes això», i ho fea. Mira, es deixava dur. I un dia se n'anava a treballar i es va trobar una bolsa de diners. Una bolsa plena de diners.¹⁰⁰³ Claro, i això era una fortuna. Era una fortuna.

I bé. I quan va anar cap a casa, diu:

–Mira, Maria –a sa dona li dien Maria; diu–, ¡mira qué m'ha trobat!

I sa dona ho va vore, diu:

–¡Ammaredeu!

I clar, entre ella, com que sa dona ja el coneixia a ell, que era bovo com una col, pués va pensar que ho guardaria, i aixina, pués viurien bé i això. I li va dir:

–Mira, tu no digues res a ningú, ¿eh? Pero absolutament res.

I aquell diu:

–¡Dona! –diu–. ¿Això faré, dir-ho?

Diu:

–No. Tu no digues res –diu–, tu no t'has trobat res i tu no saps res.

–Pués bé.

Entonces sa dona, com que sabia que era bovo com una col i sabia que ho diria, s'home. Pués va començar a cavil·lejar coses que faria. Entonces va agarrar i una nit li va penjar una campana a sa burra (tenien una burreta: li va penjar una campaneta). I tamé va agarrar i va enfarinar el ras. I va fer bunyols i els-a va tirar. I es dia antes ja li havia dit:

–¿I saps qué? Demà ves a escola –diu–, porque tu no saps i aixina t'ensenyaràs.

I ell va dir, diu:

–¿A escola, jo? –diu–. Pero jo, a escola, ¿qué tinc que fer? –no volia anar: lo normal.

Diu:

–Ves a escola, ves a escola.

Bueno, el va convéncer. Com que era tan bovo, pués el va convéncer. I ell se'n va anar cap a escola.

Clar, i es dia que tenia que anar a escola, quant es va alçar, pués lo primer que va sentir va ser sa burra, diu:

–¡Ai! –diu–. ¿Açò...?

I clar, i sa burra no fea més que tocar:

–¡Ei!, pués sa burra toca a missa. Toca a missa. Toca a missa.

–¡Toca!, ¿com que toca a missa?

Diu:

–¡Mira!, ¡sí, sí, sí! –li dia a sa dona, diu–: ¿Veus com toca sa burreta?

Diu:

–Pués sí. Sí que toca a missa –i sa dona li va fer 'cabar de creure que sa burra realment tocava a missa.

I después quan va anar an el ras, pués:

–¡Maria! ¡Maria! ¡Maria! ¡Vine i voràs! ¡Vine i voràs!

Diu:

¹⁰⁰³ Segons pareix, la informant de qui aprenqué el conte el nostre informant deia «un bolsillo».

–¿Qué és?

Diu:

–¡Vine! –diu–. ¡No te ho creuràs!

Diu:

–¿Qué és?

Diu:

–¡Ha nevat! ¡I han nevat bunyols!

Diu:

–No digues animalades!

Diu:

–¿Que no diga animalades? –diu–. ¡Vine cap ací!

Diu:

–Pero, ¿com tinc que anar cap aquí? ¿Tu no veus que això no pot ser?

Diu:

–¿Que no pot ser? –diu. Pero convençut de que havia nevat.
 | I va anar a escola. I clar, a escola, pués, ¿qué havia de fer? No va fer res. Tots se li burlaven: un home tan major i això. No va fer res. I quan va arribar, diu:

–Jo ja no torna a escola. ¡Jo no torna a escola!

I clar:

–Bueno, si no vols anar a escola... –pués sa dona ja no va posar resistència, perque, com que ja havia anat a escola aquell dia.

I bé. I quan varen passar ja uns dies, clar, se'n va un home que si s'havien trobat una bolsa plena de diners. I ell, pués li diu:

–Sí –diu–. Jo me la vaig trobar –i per això sa dona ja havia fet tot aqueix montatge, perque ho sabia, que es xivaria, diu–: ¡Jo me la vaig trobar!

I sa dona diu:

–¿Tu?

Diu:

–Sí.

Diu:

–¿Tu? –diu–. I, ai, ¿no has dit res?

Diu:

–Sí, Maria; que te la vaig donar.

Diu:

–¿Tu a mi, una bolsa de diners?

Diu:

–¿Que no t'enrecordes?

Diu:

–¿Jo? –diu–. Tu a mi no m'has donat res.

Diu:

–¡Dona! –diu–, que sí.

Diu:

–Sí, sí, sí. Te l'ha donà –diu–. Pero no pot ser que te s'haigga olvidat. Que si te l'ha donà.

Diu:

–No pot ser. No pot ser.

Diu:

–Sí, dona –diu–. | Mira, ara et diré quin dia va ser –diu–. ¿Tu t’enrecordes que sa burreta dia missa?

Diu:

–¿Quines animalades dius?

Diu:

–Sí, aquell dia que jo vaig anar a escola | i pel matí, quan mos vàrem alçar havien nevat bunyols i tot.

I diu:

–Bueno, ¿i quines animalades dius?

I clar, i mentres, sa dona an aquell atre home li fea gestos de que no estava bé del cap. I diu:

–No, no –diu. Li fea aixina [*gest*];¹⁰⁰⁴ i aquell home, pués se’l mirava, diu:

–¿Pero com han de nevar bunyols? –diu–. ¿Tu no saps que es bunyols no es neven?

Diu:

–¿Pués aquell dia en varen nevar! –diu–. ¿No t’enrecordes que varen nevar bunyols, que sa burreta dia missa? –diu–. ¡Que va ser es dia que vaig anar a escola jo, home!

I clar, i aixina varen estar un rato gran, allà donant voltes a l’assumpte; pero res. Mentres, sa dona li fea a s’atre amb es dit vuiguent dir: «No està bé. No li fages cas».

I al final, pués aquell home pués va dir:

–Bueno. Ja està. No els-a molestaré més, porque ja veig que...

I aquell home se’n va anar convençut de que realment aqueix home que s’havia trobat sa bolsa des diners és que estava loco. Perque, clar, com que dia coses que no eren lògiques. I ells es varen quedar amb sa bolsa des diners. |

I aquí es va acabar es quiento. De que al final sa dona va saber administrar-se es diners i sempre tenia quatre perretes de ses que s’havia trobat s’home. I es va quedar amb ses perres. I va quedar bé.

→INF: Joan M. Ripoll Marcó. FONT: àvia materna (Remedios Soliveres Monjo). VEN-29/12/1996.

NOTA: Per un problema tècnic el relat es va haver de completar amb la sessió de 28/3/1997.

Annex

Sa cosota

Un dona troba una bossa amb diners («una cosota –una cosota era un *portefeuille*¹⁰⁰⁵ llo de dinero»). El seu marit és beneit i la dona prepara unes accions per desmentir-lo si la delata. A la nit escampa farina i bunyols al corral («aquí que hay las gallinas»)¹⁰⁰⁶ i l’endemà el marit en alçar-se diu: «¡Han plogut bunyols!». L’endemà la dona fa agenollar l’ase. Quan es presenta l’amo dels diners, el marit els reclama a l’esposa, però queda com a boig («–¿Tú no te acuerdas cuando tu has *trovado* la *cosota*? / Ella dice: / –No. / Dice: / –Sí, cuando han llovido [...] *bunyols*. / –¿Ah, *non!* No me acuerdo. / Dice: / –Sí, cuando el burro hacía la *mesa*.¹⁰⁰⁷ / Y el otro dice: / –Tu estás más tonto que yo»).

(resum d’una versió fragmentària no reproduïda | INF: Maria Moragues Ripoll. VEN-29/8/1997.)

¹⁰⁰⁴ Indica demència girant l’índex sobre el pòmul.

¹⁰⁰⁵ *Portefeuille* ‘portamonedes’.

¹⁰⁰⁶ «Al ras», precisà una oient (Llúcia Molines), que coneixia la versió del germà de la informant.

¹⁰⁰⁷ *Mesa* <fr. *messe* ‘missa’.

CATALOGACIÓ

ATU 1381B: *The Sausage Rain*. ORIOL/PUJOL 1381B: *La pluja de botifarres*. Cf. BELTRAN L. 155 [1381B].
Altres classificacions: CARDIGOS/CORREIA 1381: *O mulher tagarela e o tesouro*.

VERSIONS

RT1381B [Sa bolsa de diners] (1381B + 1381A + 1381E). Annex: Sa cosota (1381B + 1381A).

COMENTARI

Les versions anteriors poden adscriure's al tipus ATU 1381B amb el qual presenten una gran similitud. En en el resum presentat per ATU es desenvolupa el motiu de la pluja fictícia d'embotit per un encobrir l'assassinat comès per un beneit, que en fer la seua declaració és pres per boig (J1151.1.3). En canvi, en les versions anteriors hi ha la variant que la pluja fictícia de bunyols i l'objectiu és l'encobriment d'una apropiació de diners trobats fent passar per boig la persona que els ha trobats (o que pot descobrir qui els ha trobats, com veiem en la versió de l'annex 1). Aquesta variant coincideix en general amb les versions valencianes documentades d'aquest tipus¹⁰⁰⁸ (veg., p. ex., Bataller, 1981, I: 9-16 [Ador, Vilallonga de la Safor] –en aquesta versió hi ha dues falses pluges: de bunyols i de botifarres–; Montoliu, 1987: 227-228 [Quatretonda]); Quirant, 2001: 81-83 [Sant Vicent del Raspeig]; Beltran L., 2007: 675 [Monforte del Cid/Montfort]; Ivars, 2010: 119-120 [Benissa]; Verdú, 2014: 145-150 [Banyeres]; Esteve B., 2015: 185-187 [Agres]; Verdú, 2018: 181-187 [Muro]). Generalment els protagonista beneit és el marit, que sol ser el qui fa la troballa dels diners; tanmateix hi ha versions en què és l'esposa (p. ex., Montoliu, 1987: 227-228) o es tracta d'un fill beneit, en contrast a la mare llesta (p. ex., Ivars, 2010: 119-120).

Sol ser habitual la combinació d'aquest tipus amb altres tipus on es desenvolupen episodis similars de situacions disbaratades per a desacreditar el testimoni del marit crèdul. Per exemple, en les versió documentada a Tàrbena atestem les combinacions 1381B (motiu J151.1.3: pluja d'embotit) + 1381A (*Husband Discredited by Absurd Truth*; motiu J1151.1.2: marit desacreditat per una veritat absurda [collita de peixos]) + 1381E (*Old Man Sent to School*). En la versió de l'annex hi ha 1381B + 1381A.

Per aproximació identifiquem amb el tipus 1381A l'episodi de l'ase posat en una disposició perquè el beneit interprete que està dient missa. Aquesta posada en escena per a desacreditar el personatge crèdul no s'adiu al model presentat en el catàleg ATU, on es desenvolupa el motiu dels peixos posats dins dels solcs perquè siguin interpretats pel beneit com a collits del bancal (que retrobem, en canvi, per exemple, en la versió de Bataller, 1981, I: 9-16), però pot considerar-se que són essencialment paral·leles. Retrobem la variant de l'ase que diu missa en altres versions peninsulars;¹⁰⁰⁹ al costat d'altres variants, com ara, l'ase que es casa.¹⁰¹⁰ Així mateix, s'ha documentat la variant en què s'escenifica una caça absurda d'un conill per un pollastre.¹⁰¹¹

Retrobem al País Valencià la combinació de 1381B amb el tipus 1381E en altres versions valencianes, com ara en Verdú (2014: 145-150) o Verdú (2018: 181-187). Tot i que pot atestar-se també com a episodi independent (per exemple, en, Montoliu, 1987: 224-225 [Quatretonda] o Verdú, 2006: 145-147 [Cocentaina]), on hi ha la variant que l'anada a escola del personatge vell no es presenta com una estratègia de l'esposa astuta, sinó que es tracta d'una circumstància justificada per una necessitat per a poder-se comunicar per escrit amb un fill emigrat. En Quirant (2001: 81-83) i Esteve B. (2015: 185-187) el tipus 1381E apareix esvaït: queda reduït a la referència d'una bossa per a anar a escola. Hi ha també la combinació 1381B + 1381E en la versió teatral d'aquesta rondalla *Pobre, però honrat* que podem llegir en Bayona (1999: 112-120), sens dubte a partir d'una versió narrativa local precedent. Es tracta d'una peça de teatre

¹⁰⁰⁸ Es documenta la mateixa variant, com ara, en altres col·leccions de l'àrea catalana o de l'àrea del castellà (veg., p. ex., Quintana, 1995: núm. 39; Espinosa, 1946: núm. 182, 183; Espinosa (hijo), 1988: núm. 374. La versió presentada per Alcover «En Pere de sa xuia» respon més al model ATU amb l'element de l'ocultament de l'assassinat i la pluja de faves i xuia (*Aplec*, VIII: 145-157).

¹⁰⁰⁹ Veg., p. ex., Espinosa, 1946: núm. 182; Espinosa (hijo), 1988: núm. 374; Rodríguez P., 1990: núm. 32.

¹⁰¹⁰ Veg., p. ex., Quintana, 1995: núm. 39.

¹⁰¹¹ Variant documentat amb entitat pròpia, per exemple, al País Valencià (Baldó, 1999: 42-47) i a l'àrea portuguesa (Cardigos/Correia, 2015, I: 608-609), amb entitat pròpia o combinat.

en un sol acte, possiblement escrita pel mateix Bayona.¹⁰¹² Tanmateix, en la versió teatral hi ha un *happy end* que no es correspon a la tradició oral: el protagonista, una volta que ha compés l'engany de l'esposa, torna els diners al seu propietari i es manifesta per damunt de tot honorat: «Que un és pobre, però honorat i ni per tots els milions tinc goteres al terrat».

Però és molt més àmplia la possibilitat de combinacions del tipus 1381B. Per exemple, si atenem les versions valencianes consultades, podem documentar, com ara: Bataller, 1981, I: 9-16 (1387 + 1218 + 1381B + 1381A); Montoliu, 1987: 227-228 (1653 + 1381B); Quirant, 2001: 81-83 (1685*B + 1381B).¹⁰¹³

La versió de l'annex 1 presenta l'element de la identificació d'un objecte –en aquest cas, els diners– amb un nom metonímic com a expressió del desconeixement del seu valor per part del protagonista beneït: «cosota». El recurs humorístic dels noms absurds és un motiu es fa servir en altres tipus, com veurem (per exemple, en el tipus 1940). Pel que fa al tipus que ens ocupa, està documentat en altres versions i presenta una gran variabilitat creativa; per exemple «telles blanques» (Bataller, 1981; I: 9-16), «florinets s'augment», tot i que en un episodi introductori diferent (Montoliu, 1987: 224-225) o «paperets» (Verdú, 2018: 181-187).¹⁰¹⁴

TIPUS 1381E

ATU 1381E: *Old Man Sent to School*. ORIOL/PUJOL 1381E: *El vell que va a estudi*. CARDIGOS/CORREIA 1381E: *O velho vai a escola*. Cf. BELTRAN L. 155 [1381E]. Veg. els comentaris en el tipus 1381B.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹⁰¹² En aquest sentit hem de dir que coneixem una versió oral inèdita recopilada a Benidorm que presenta també la combinació 1381B + 1381E (Arxiu personal Monjo: INF: Esperança Bayona Vives; VEN-30/7/1993). La informant és germana d'aquest autor.

¹⁰¹³ A més podem haver-hi altres motius més particulars, com el que es documenta en Verdú (2014: 145-150): fer mamar el protagonista per recular la referència de la troballa a una edat molt infantil, de manera anàloga a l'anada a escola.

¹⁰¹⁴ Documentem, per exemple, en l'àrea castellana: «concolondrones amarillos» (Curiel, 1987 [1944]: núm. 119), «redondillas» (Espinosa, 1946, núm. 182), «medallas sin las cadenas» (Espinosa, 1946: núm. 183), «redonchos» (Espinosa [hijo], 1988: núm. 374).

TIPUS 1384

I

La cuca maula

Era una xica que tenia nóvio, i es nóvio se'n va anar a caçar. Se'n va anar a caçar amb es amics, i va dur un conill i:

–Pués hala, pos *la* mo nóvia que mo'ho guisa.

Li varen dur es conill. Mata es conill, el fa a trossos, i el posa dins de una botella. I a migdia se'n varen 'nar a dinar, i diu:

–¡Hala, 'mo-ne a dinar! –ell va dur dos o tres amics, diu–: ¡Hala, a dinar! ¡Ai! ¡Vinga!
–diu–. ¡Ai! –diu–. ¿Quin dinar és?

Diu:

–¡Mira! –tenia sa carn a talladetes xicotetes xicotetes dins d'una botella; diu:

–¡Me'n vaig pel món! –diu–. Si en *trobe* de més animals –diu–, vindré, i si nyos, aquí et quedes.

Conque se'n va. Se'n va i se'n a un poble i no havia ningú. Estava tot quietet, no havia ningú.

–¡Ai, ací no viuen! –diu–. ¿A on estan?

Diu:

–Estan tots a la plaça. Que s'han gitat a la plaça tots, i no saben ses cames de qui són de uns i des atres –i no es podien alçar. Estaven tots gitats i no sabien de qui eren ses cames, tots amb ses cames enredrades.

Diu:

–¡Ara voràs com sí que sap, com sí que s'alcen! –i se'n va, fa un garrot i comença a garrotades i es varen alçar tots: cadegú se'n va anar a sa casa. I li varen donar diners, ¡guapo!:

–¡Ai!, ¿vosté sap que... lo que bé mos ha fet? –¡avant!

Se'n va a un atre poble i veu dos hòmens que entraven amb un cabasset terrer es sol dins de missa:

Diu:

–¿Qué fan?¹⁰¹⁵

Diu:

–Ai, ¿qué fem? –diu–. Resulta que el retor mos ha dit que, si *el* sol entra a l'altar, farà bonico. I estem entrant-lo, ¡pero ell ix!

Diu:

–¡Mare de Déu! –agarra, diu–: ¡Dugueu un fes! –un martell d'aqueixos. Du un martell i varen fer un forat, i quant es sol eixia, pos entrava a l'altar. ¡Tamé li van donar diners!

–¡Ah, Senyor! –endespués se'n va anar a un atre poble.

Se'n va a un atre poble i es tirava una xica de dalt de una taulà baix. I dos estaven baix aguantant-li ses calces; i si no es posava ses calces, no es podia casar. Diu:

–¡Ai, Mare de Déu! ¡Per l'amor de Déu, no es tire! –diu–. ¡Baixe, baix! –i ell baixa, li posa ses calces, i ja es va casar. ¡Tamé li donaven diners!

Conque diu:

–¡Ammarededeu, ja no vui dur més diners! –¡duia ses butjaques plenes!

Se'n va, i tamé veu una dona, que li diu:

–¡Ai, senyor home! ¡No passe! ¡No passe! |

–¿I per qué tenen por?

–¡És que *la* cuca maula se'l minjarà! |

¹⁰¹⁵ Cridant.

Diu:
 –¿Com? | ¿A on està *la cuca maula*? –i eren es caregols.
 Va vore caregols i mata es caregols, | i tots es varen fer.¹⁰¹⁶
 Después agarra i anava a la fira:
 Diu:
 –Mire, ¿vosté passe per la fira?
 Diu:
 –Sí.
 Diu:
 –Pués endús-se *la meua porqueta*, que em sap mal que es muiga i que no veja la fira.
 Diu:
 –Pués bé, me l’enduré.
 I agarra i carrega es porquet i li posa un mantó de Manila, en un burret (duia un burret i tot), i el posa demunt des burret, es porquet. I agarra pastes i coses i se’n va.
 Se’n va, i *anda que anderá, anda que anderá*, i al cap d’un rato ve s’home, diu:
 –Mira, ¿saps qué ha fet? –diu–. Ha enviat *la porqueta* a la fira.
 Diu:
 –¿I li has mirat *la cara de l’home*? –a vore quina cara té, per coneixe’l.
 Diu:
 –¡Ai, no!
 I se’n va:
 –¡Bon home! ¡Bon home!
 ¡I ell estava ja lluny!,¹⁰¹⁷ diu:
 –¡Ai!, ¿qué deu voler ara?
 Diu:
 –És que *el meu home* ha vengut i no li ha mirat *la cara* –a vore quina cara...: ¡dona, per enrecordar-se’n!
 I s’acatxa es pantalons i li mostra es cul, diu:
 –No me s’olvidarà mai: dos galtes ben grosses i un forat enmig –i se’n va anar.
 I, quan ‘riba a casa, encara estava sa dona... Toca a sa porta, i duia es porc i duia sa burra, ¡i carregat! tot de diners i de tot. I toca a sa porta, diu:
 –¿Qui és?
 Diu:
 –¡Soc jo!
 Diu:
 –¡Calla que em *desembarque*! –estava embarcà dins d’un cossi. Quan se’n va anar es nóvio es van embarcar dins d’un cossi, i encara estava embarcà.
 | Diu:
 –Pués mira, vinc perque n’ha vist de més animals que tu. |
 I va entrar, i varen matar es porc, varen minjar-se ses pastes, es varen casar, i mira, varen ser feliços. I quiento contat, per *la ximenera* ha volat.

→INF: Amparo Signes Llorca. FONT: la seua mare (Amparo Llorca Sifre). VEN-11/1991. A/V: veg. annex 1 i 2. NOTA: Hi ha una versió literària d’aquesta rondalla basada en una versió d’aquesta informant a càrrec de Maria J. Pont, filla de la informant, en la revista local tarbenera *Coses de tots*, núm. 2 (1979: 2-3).

¹⁰¹⁶ *Fer* ‘alegrar’.

¹⁰¹⁷ Amb èmfasi.

II

La coca maula

Una [dona], s'home li dia:

–¡Totes colen i tu, no!

(Perque antes colaven sa roba blanca, això de tela. La posaven dins de un cossi i ho colaven. Com no havia sabó, antes vivien aixina. Posaven un cossi i posaven èuia i cendra, ¿i jo qué sé?, i colaven sa roba. Tu ho hauràs sentit dir, que encara a-hi ha cossis amb un foradet. I feen lleixiuà: quan ho tenien tot brut, feen bona lleixiuà, de tot lo blanc.)

Però aquella dona que s'home li va dir:¹⁰¹⁸

–Escolta –diu–, tu no coles mai. Totes ses dones colen i tu, no.

Diu:

–Ai, ¿colar? ¡Mmmmh! ¿Com...?¹⁰¹⁹

Diu:

–Pués posa tot lo negre dins –volia dir «negre» lo brut: lo més negre, lo brut.

I ella agarra i posa sa mantellina, es mantó, es xal, tot lo que tenia negre. Totes ses prendes bones de negres, les va posar dins. | Va posar dins sa mantellina, es mantó, ses faldetes, que antes tenien: lo negre, ses vestimentes negres. En ves de posar es llençols bruts pués va posar tot lo negre; perque s'home li va dir: «¡Tot lo més negre!», ho va posar dins des cossi. [...]¹⁰²⁰

| [I s'home] li va dir:

–Me'n vaig pel món: si [no] en troba de més animals que tu, no tornaré, i si en troba, sí. |

I s'home d'aqueixa dona se'n va anar a Bollulla i va vórer tota la plaça..., que estaven tots gitats a la plaça, i tots amb ses cames enredrades, gitats, amb ses cames entravessats amb s'atre i això d'aquí (un bon lio); i aqueix home diu:

–¿I qué fan *ahí*?¹⁰²¹

I diu:

–Ai, pués mire, que no sabem *les* cames cadegú de qui són.

[I después diu:

–¿I vosté mos aclaririe *les* cames?

Diu:

–Jo sí.

–¿I qué voldria que li donàrem?

Diu:

–Lo que vuiguera –i comença a vara.]¹⁰²²

I agarrà un bastó, i comença a bastonades.

[I clar, cadegú va trobar ses cames, ¡i li varen donar!... tot lo que va demanar Ara se'n va a Polop.]¹⁰²³

I a Polop, pués li tinien por a un caregol: *la coca maula*.

¹⁰¹⁸ Rient.

¹⁰¹⁹ Dramatitzant. Amb to d'indiferència.

¹⁰²⁰ Explicació sobre la indumentària.

¹⁰²¹ Dramatitzant. Exagerant l'estranyesa.

¹⁰²² Seqüència dita la filla de la informant (Maribel Sifre).

¹⁰²³ Seqüència dita per la filla de la informant (Maribel Sifre).

–*La coca maula! ¡La coca maula!* –diu–. ¡*Ai, la coca maula, que l’agarrarà!*¹⁰²⁴ –i tots correuent!¹⁰²⁵

I ell diu:

–*¿I qui és la coca maula?*

I diu:

–*¡Mire! ¡Mire! ¡Mire! ¡La coca maula!*¹⁰²⁶

I diu:

–*¡Aiiii!*¹⁰²⁷ *Pués facen un foquet –i tamé li demanen tot lo que vol.*

–*¡Vosté demane! ¡Vosté demane lo que viuigue! –i demanava; i lo que volia, li ho donaven.*

I diu:

–*Pués facen un foquet.*

I agarren i fan un foc i se’l torra i se’l minja, diu:

–*¡Este home és sant! ¡Este home és sant!*¹⁰²⁸ –i tots li dien «*este home és sant*», i tot es poble derrere es sant.

*I se’n va a la Nucia. I a la Nucia havia boira terrera. ¡Boira terrera!*¹⁰²⁹ *I no s’aclarien, que estaven anfuegant-se: es pensaven que era fum, i:*

–*¡Aiii!*¹⁰³⁰ –diu–. *¿Qué faríem...?*

–*¿Qué em donarien si jo treguera la boira terrera?*

Diu:

–*Lo que viuiguera.*

Diu:

–*Pués vagen-se’n a dormir tots.*

I en la nit es va girar airet i sa boira terrera se’n va anar. I es varen alçar i ja no n’hi havia.

–*¡Este home és sant! ¡Este home és sant!*¹⁰³¹ –i se’n va pac avall.

¿Això era la Nucia? Pués a Polop, o més avantet, a un poblet, trevien... Havia sol dins l’iglésia i el trevien a cabassets.

[*A l’altar major entrava es sol. Li pegava an el retor (com ací li pega an el retor): es sol li pegava an el retor a sa cara quan fea missa*].¹⁰³²

| *Un radol de sol li pegava a sa cara i no podia dir missa, el senyor retor. I ho trevien a cabassets terrers.*¹⁰³³ *Amb cabassets terrers trevien es sol.*

–*¿I vostés que fan ahí?*

Diu:

–*Ai, pués que si nyos el retor no pot dir missa: li pega molt el sol.*

Diu:

–*¿I qué em donarien vostés si jo lo’ho apanyara?*

Diu:

¹⁰²⁴ Dramatitzant. Amb un to exagerat d’alarma.

¹⁰²⁵ Amb èmfasi.

¹⁰²⁶ Dramatitzant. Amb un to exagerat d’alarma.

¹⁰²⁷ Assentiment.

¹⁰²⁸ Amb èmfasi.

¹⁰²⁹ Amb èmfasi.

¹⁰³⁰ Dramatitzant. Amb to de preocupació.

¹⁰³¹ Amb èmfasi.

¹⁰³² Seqüència dita per Maribel Sifre Ripoll, filla de la informant.

¹⁰³³ Rient.

–¡Ai! ¡Lo que vuiguera! ¡Lo que vuiguera!
 I agarra, diu:
 –Pués duguen un cabasset... un grapat¹⁰³⁴ d'algeps –i va tapar es forat i va llevar es sol.
 Diu;
 –¡Este home és sant! ¡Este home és sant! ¡Este home és sant!¹⁰³⁵ –es poble derrerere es sant.
 Diu:
 –Pués, ¿saps qué? Que tots són més animals que *la* mo dona: ¡me'n vaig pac a casa!, perque en hi ha de més animals que sa mo dona –i se'n va anar pac a casa.
 Quan 'riba a casa, ací a Tàrbena, diu... Se l'encontra embarcà dins de un cossi, amb un sedàs. Es cossi era la mar i es sedàs era sa barqueta, i ella estava dins.
 Diu:
 –¡Ai!, ¡ja vinc! Com n'ha trobat de més animals...¹⁰³⁶ [Com n'ha trobat de més animals que tu...]¹⁰³⁷ [ha tornat].¹⁰³⁸
 I no encara no se li n'havia anat s'animalera, a sa dona. ¡Encara es va embarcar!¹⁰³⁹

→INF: Ángela Ripoll Soliveres. VEN-3/1992.

III

En Joan Casaquera i la Marieta de Xeuxa

La Marieta tenia nóvio i sa mare se'n va anar i diu:
 –Dona-li minjar as porc.
 Diu:
 –Bé.
 Conque se'n va i li du sa gaveta des porc | i ella, quan s'acatxava a donar-li sa gaveta, es tira un pet. Es tira un pet i es porc va fer:
 –¡Gurru-gurru-gurru-gurru!
 | I ella li diu an es porc:
 –¡No li ho digues an es meu nóvio!, ¿eh?
 I es porc:
 –¡Gurru-gurru-gurru-gurru!
 Diu:
 –¡Mira! –diu– ¡Li ho dirà! ¡Diu que li ho dirà!
 I en això, es nóvio. Diu:
 –¿Qué passa ací, tant de tuacte, tant de maleita amb es porc, i tot aquell aberinto?
 Diu:
 –Pués jo te ho diré. Diu que m'ha tirat un pet i te ho vol dir.
 I entonces es nóvio diu:
 –Me'n vaig pel món –diu– a vore si en troba de més animals que tu –o més innocents, no-sé-quantos o no-sé-qué. I se'n va anar pel món.

¹⁰³⁴ Rectifica.

¹⁰³⁵ Amb èmfasi.

¹⁰³⁶ Rient.

¹⁰³⁷ Seqüència dita per Maribel Sifre Ripoll, filla de la informant.

¹⁰³⁸ Seqüència dita per Joan-Baptiste Sifre, marit de de la informant.

¹⁰³⁹ Rient.

¡I pel món li'n varen passar, de casos! ¡Ammarededeu!¹⁰⁴⁰

Va anar a un poble i va vórer que estava tota la gent baix, en es carrer, i demunt de sa taulà un. No havien dut mai pantalons i li volien posar uns pantalons an aquell home. N'havien replegat uns de no sé per a de on i li'ls-a volien posar. I el tenien dalt de sa taulà, i uns baix, amb es pantalons aixina [*gest*],¹⁰⁴¹ amb es camals aixina, perque ell s'havia de tirar de dalt sa taulà i caure dins des pantalons.

Diu:

–¡Aiiiiiiiiiiiiiiii!¹⁰⁴² ¡Pués encara n'hi ha de més animals pel món!

Se'n va a un atre poble i veu tota la gent amb cabassets, diu:

–¿Qué deuen fer?¹⁰⁴³

I ho va preguntar:

–¿Qué passa?

Diu:

–Pués ¿qué passa? –diu–. Que no mos entra *el* sol dins de la iglésia, tant de sol que fa –diu–, i a vore, a cabassets mosatros, quant en hi ha tant, a vore si el podem dur a l'altar.

Diu:

–¡Ohhhhh! ¡Me'n vaig pel món a córrer més! –diu–, perque a vore si encara n'hi hauran de més animals que... ¡Ohhhhh!

Se'n va a un atre poble i es veu tota la gent assentats, hòmens i dones, com es moros, enclavullats, ses cames. I pregunta, diu:

–¿Qué passa, que tots assentats i tots maleits i tots discutint?

Diu:

–Pués que, ¡nada!, que s'han assentat tots, que havia uns volantins –o no sé-qué; diu– i ara ja no troben *les* cames acadegú *les* d'ell –diu–, i no es poden alçar –es varen enclavullar ses cames i no trobaven acadegú ses cames d'ell.

| Diu:

–¿I no troben *les* cames? –diu–. ¡Ara voreu jo que prompte lo'ls-a vaig trobar! –i se'n va i busca un garrot per allà i troba un garrot. ¡I comença a garrotades! Es varen alçar tots, i acadegú duia ses seues cames, i acadegú a sa casa. |

I va tornar a casar-se amb ella, perque va trobar més innocents, que sabien encara menos que la Marieta. | I li va dir:

–Mira, Marieta, ja torna. Com n'ha vist més animals, més innocents que tu, vinc a casar-me amb tu.

I es varen casar i varen ser feliços. | I quiento enfora, fes-te ben enfora. I quiento endins, fes-te ben endins.

→INF: Margarita Soliveres Ripoll. VEN-27/8/1993. A/V: veg. annex 1 i 2.

IV

Es correu del cel

Era una dona que se li varen morir dos xiquets i se li varen 'nar al cel. I es veu que algú d'aquestos més espavilats es va fer correu del cel i va vore si algú volia res del cel.

I aquella dona li ho va contar, diu:

¹⁰⁴⁰ Amb èmfasi.

¹⁰⁴¹ Amb mímica imita l'acció d'obrir per dalt uns pantalons.

¹⁰⁴² Ponderatiu.

¹⁰⁴³ Parlant amb veu baixa, donant un caràcter de misteri.

—Jo tinc un pepet i una angeleta i los volia enviar una coixinereta de torrat i coca —i aquella li va donar sa coixinera.

—Ara mateixa anem cap allà i li ho *porte* —i li ho va fer vore.

I quan va vindre s'home, va dir:

—¡Ah redéu!, ¡que animal que eres! ¡Me'n vaig del món! ¡Si en veig de més animals tornaré!

Agarra es sac i se'n va a vore si en trobava de més animals. I arriba a un poble i veu molta gent a la plaça. Allà a l'iglésia estava cara as sol, i estaven amb cabassets terrers que volien entrar es sol a l'altar major: ells omplien es cabassets fora.

—Ai, ¿qué feu aquí?

—Ai, que volem entrar es sol a l'altar i no podem.

—¿I qué em donarien si los entrara es sol?

—Ai, si vosté fere això, li donariem dos-centes lliures.

Ja ha agarrat un martell i s'ha posat en es frontó de l'iglésia a fer martellades.

—¡Ai, mo la tombarà! ¡A vore qué farà! ¡A vore qué farà!

I quan va fer una finestra ben gran, es sol estava ja dins.

—¡Ai, això es un home baixat del paraís terrenal!

Hala, agarra ses dos-centes lliures i se'n va a un atre poble i veu també molta gent a la plaça, una boda. Pero tota la gent, es convidats, estaven allà i no es podien casar perque sa nóvia no es podia posar ses calces.

I allà havia dos amb ses calces a sa mà, un d'ací i s'atre d'allà, i sa nóvia havia de botar de sa finestra i acertar dins ses calces.

—¡Ai, Mare de Déu! ¿I açò? ¿I açò? I qué em donarien si li posara ses calces?

—¡Ai, que favor més gran mos faria! ¿No veu que si caiguera es trencava es cap i es matava?

¡Hala pués!, ja l'assenta a una cadira li ha posat ses calces, i li donen tres-centes lliures (i dos-centes que ja tenia).

—¡Toca, ja en tinc prou! ¡Ja n'ha vist de més animals que sa mo dona! —i se'n va anar cap a casa.

Sa dona diu:

—¿Com has quedat? ¿Com has quedat?

—¡Mira! ¡Mira! —li mostra ses lliures. Diu: —Ha tornat perquè n'ha vist de més animals que tu, si nos, no haguera tornat.

→INF: Francisca Soliveres Molines. VES-e/1986.

V

Es corretger

Era una casa que havia una xica, son pare i sa mare. I aquella xica tenia un nóvio foraster. I en aquell poble s'estilava de quant en quant fer *la bugada general*. I «la bugada general» era rentar-ho tot: sa roba i tot lo que tenien.

I es nóvio es va presentar justetet aqueix dia, i feien farinetes. Estaven merejant ses farinetes i duien una cosa cadegú: sa mare duia ses racades, son pare, com era corretger, duia sa corretja posada, i sa xica crec que duia sa bacenilla en es cap, o un collar, igual té. I anaven en conill tots, en es racó des foc, merejant ses farinetes.

I es nóvio, al vórer tot allò, va agarrar es cullerot per merejar ses farinetes (i ses farinetes, que cremen), i va començar a arruixar-los, ¡cullerotades!, amb farinetes.

I tots varen pegar a fugir, i es nóvio, va dir, ¡tu compta!:

—¡Més animals que aquestos no en trobaré més!

I ho van escandalitzar, i tot ho van esborotar. I es nóvio va pegar a fugir i es va deixar sa nóvia allà.

→INF: Clementina Soliveres Sifre. VES-e/1984. NOTA: En altres execucions anteriors no enregistrades la informant presentava aquesta versió com a episodi inicial d'una trama argumental en què succeïen diversos episodis, en què el protagonista va a la recerca de persones més beneïtes que la seua núvia/esposa [ATU 1384]. Els episodis estaven localitzats en diversos pobles de la Marina Baixa, com succeeix en les versions precedents. Solia haver-hi aquesta seqüència: (1) no saber les cames de qui són [ATU 1288] (a Bolulla), (2) no saber-se posar les calces [ATU 1286] (a Callosa d'en Sarrià), (3) entrar el sol a cabassets terrers (a Polop) [ATU 1245] i (4) no saber què és la boira terrera (a la Nucia) [ATU 135A]. En la transcripció s'han superposat diversos elements del registre escrit: *feien, posada. Per a bugada veg.* «Estudi» 3.2.3.

Annex 1

La cuca maula

Un xic festejava amb una xica i li va dur un conill i una perdiu perquè ho guisara per a dinar per als amics. En arribar es veu la carn trossegada dins una botella i decideix anar-se'n pel món, amb la condició que tornaria si en trobava de més animals. La núvia es va embarcar dins d'un cossi. Arriba a un poble on entraven el sol a l'església amb cabassets: amb un martell va fer un forat i li ho agrairen amb diners. Després arriba a un poble on una xica per posar-se les calces es tirava de dalt les teulades: ell li les posa. A continuació arriba a un altre poble on temien els caragols (en deien «la cuca maula»): els mata i el recompensen. Tot seguit arriba a un poble on tothom estava a la plaça a terra amb les cames allargades i no podien alçar-se perquè ja no sabien de qui eren les cames: a colps amb un «tany de garrofer» els va fer aixecar. Decideix llavors tornar a casa i en eixir del poble una dona li dona la truja perquè la duiguera a la fira: la puja a cavall d'una burra, vestida amb un mantó de manila i amb menjar («I se'n va i agarra un burret. I posa es burret i posa una cistella a cada banda, dins des cornialons: una de madalenes i una altra de coquetes, de rotllos i de pastes»). En arribar el marit d'aquesta dona li pregunta si li ha vist la cara a l'home que s'ha endut la truja. Se'n va corrents i li demana que li mostre la cara i el protagonista li mostra el cul. En arribar a casa la núvia es va desembarcar. Maten el porc, fan embotit i, com que tenien pastes, es varen casar. (*resum d'una versió no reproduïda* | INF: Amparo Signes. VES-e/1983. Veg. RT1384)

Annex 2

La cuca maula

Un xic arriba a un poble on tenien por dels caragols («la cuca maula»): els mata i el recompensen amb diners. Decideix tornar a casa i de camí una dona li dona la truja perquè la duiguera a la fira: la posa a cavall d'una burra, vestida amb un mantó de manila i amb menjar («Tenia un burret xicotet i agarra i li posa, dins des cornialons, ple de mantecades, madalenes... tot dolços. I sa porqueta enmig, amb un mantó. I se'n va»). En arribar el marit d'aquesta dona li pregunta si li ha vist la cara a l'home que s'ha endut la truja. Se'n va corrents i li demana que li mostre la cara i el protagonista li mostra el cul. En arribar a casa la núvia es desembarca. Maten el porc, fan embotit i, com que tenien pastes, es varen casar («I agarra i es varen casar i varen fer ses pastes que duïen, varen fer un bon convit. Varen matar es porquet. Varen fer sobressades i botifarres i de tot. I varen viure ben feliços i se ho varen minjar i au»). (*resum d'una versió fragmentària no reproduïda* | INF: Amparo Signes. VEN-27/12/1995. Veg. RT1384)

Annex 3

En Joan Casaquera i la Marieta de Xeuxa

Un xica va a donar menjar al porc i es tira un pet. Quan el porc gruny ella es pensa que li parla i el mata perquè no la delate. El xic amb qui festeja decideix d'anar-se'n a «buscar fortuna» quan ella li explica el que ha fet («I ella, a troncades va matar es porc, de por que li ho diguera an es nóvio, que s'havia tirat un pet, | porque es porc va gronyir. | Se'n va anar... / -¿Per que has matat es porc? -. / Diu: / -Perque m'ha tirat un pet i ell m'ha donat a entendre que te ho volia dir-. / Diu: / -Me'n vag pel món a vore si en troba de més bovos -i se'n va anar»). Arriba a un poble on tothom estava assegut en terra a la plaça i no podien alçar-se perquè no reconeixien les de cada u, llavors a troncades els fa alçar («Aquell agarra un tronquet i comença a troncades i, ¡catapum!: cadedú va trobar ses d'ell»). A continuació va a un poble on pretenien entrar el sol dins de l'església dins de cabassets («I clar, 'naven an es sol, es sol fea es cabasset, però quan se n'anaven a s'ombra, es sol ja s'havia perdut»). Després va a un altre poble. (*resum d'una versió incompleta no reproduïda* | INF: Margarita Soliveres. VEN-3/1992. Veg. RT1211 II)

Annex 4

En Joan Casaquera i la Marieta de Xeuxa

«Una [xica] tenia novio i li dien Joan Casaquera». Un dia, quan va anar a donar menjar al porc, en inclinar-se es va tirar un pet i es pensava que el porc li ho diria al seu nuvi («quant es va acatxar es va tirar un pet i es porc va gronyir i ella tenia por que li ho diguera an es nóvio, perque es porc va gronyir»). Finalment va confesar-ho al nuvi. El nuvi se'n va a un poble on un home pretenia posar-se uns pantalons llançant-se per la teulada («Uns que duien una classe de roba que pantalons aixina i roba i això no n'havien dut mai. I en això a un li'n varen regalar uns i no sabia com posar-se-los. ¡Vegeu per on entraven! Si era pes cap, ni li baixaven pac avall. Si era per baix, no sabia com posar-se'ls. I ell va pensar, diu: / –Pués ja ho sé –diu–. Un que me'ls-a aguanta en es carrer i jo anaré dalt sa taulà, aixina ubert, i em tiraré de dalt baix –perque es veu que eren estrets i no se'ls-a podia entrar. Diu–: Jo em tiraré de dalt baix –diu– i pararé dins des pantalons»). Després va a un poble on vivia un amic seu i tothom estava assegut a la plaça en terra («Quan va arribar, a peu, a peu, a la plaça estaven tots aixina [gest]¹⁰⁴⁴—que antes es posaven aixina com es moros, que enclavullen ses cames o els-a allarguen—. Tots en un rogle, tot el poble allà a la plaça, tot ple»). Veu l'amic i li pregunta què havia passat.

(resum d'una versió incompleta no reproduïda | INF: Margarita Soliveres. VEN-15/9/2001. Veg. RT1211 II)

Annex 5

La Marieta de Xeuxa

Era una xica que [va anar a donar] minjar as porc. [...] I ella festejava.

–No li ho digues an es meu nóvio, que m'ha tirat un pet. ¡No li ho digues an es meu nóvio!

I es porc fea:

–¡Oooooogh!

–¿Sí? ¿Sí que vols dir-li-ho?

¡I varades! I aquell, com més...

Diu:

–Pués toca, jo me'n vaig i no vui saber-me'n res. Me'n vaig pel món i ja no torna més.

[...] ¹⁰⁴⁵ Es va grillar dins d'un cossi.

(versió incompleta | INF: Maria Molines Vilanova. FONT: marit (José Gisbert Soliveres, 1910). VEN-21/11/1992)

Universitat d'Alacant

CATALOGACIÓ

ATU 1384: *The Husband Hunts Three Persons as Stupids as His Wife*. ORIOL/PUJOL 1384: *El marit cerca tres dones més beneïtes que la seua*. CARDIGOS/CORREIA 1384: *Marido busca três pessoas tão estúpidas como a mulher*. HERNÁNDEZ 1384: *El novio busca y encuentra personas más estúpidas que su novia*. Cf. BELTRAN L. 156 [1384].

VERSIONS

RT1384 I La cuca maula (1384 + 1288 + 1245 + 1286 + 1281 + 1540*A). RT1384 II La coca maula (1693 + 1384 + 1288 + 1281 + 1335A + 1245). RT1384 III En Joan Casaquera i la Marieta de Xeuxa (1211 + 1384 + 1286 + 1245 + 1288). RT1384 IV Es correu del cel (1540 + 1384 + 1245 + 1286). RT1384 V Es corretger. Annex 1: La cuca maula (1384 + 1288 + 1245 + 1286 + 1281 + 1540*A). Annex 2: La cuca maula (1540*A). Annex 3: En Joan Casaquera i la Marieta de Xeuxa (1211 + 1384 + 1288 + 1245). Annex 4: En Joan Casaquera i la Marieta de Xeuxa (1211 + 1384 + 1286 + 1288). Annex 5: La Marieta de Xeuxa.

COMENTARI

Motius:

H1212.1: un personatge busca persones més estúpides que l'esposa (núvia, germana o filla).

J2461.1: compliment literal de les instruccions rebudes.

¹⁰⁴⁴ Plega els braços i s'inclina, imitant la posició de les cames.

¹⁰⁴⁵ La informant indica que en el conte s'explicaven diversos episodis. Solament recorda el detall de l'embarcament dins d'un cossi (veg. l'explicació en el tipus ATU 1693).

J1835: el beneit s'enfada perquè troba que la cabra quan remuga l'imita.
 J2326.1: una dona beneita dona dona diners a uns estafadors per enviar-los als seus pares al cel.
 J2021: els beneits no poden trobar-se les pròpies cames.
 J2123: carregar la claror del sol dins de cabassos.
 J2161.1: saltant fins als pantalons.
 J1735: els beneits i l'animal desconegut.
 cf. K1522: el marit dins del cubell per fugir del diluvi.

La versió que presentem no susciten dubtes de catalogació i poden adscriure's al tipus 1384. Com s'indica en el catàleg ATU, es tracta d'una història marc (*frame story*) en què s'encabeixen diversos episodis protagonitzats per persones estúpides. Aquests episodis, com veurem, solen presentar-se en les diferents versions formant una estructura argumental en forma de «cadena» (seguint el terme de Krohn)¹⁰⁴⁶ i solen correspondre's en general a tipus catalogats internacionalment en ATU. L'eix central és el motiu del personatge que va a la recerca de persones que siguen més estúpides que la seua esposa o núvia (H1312.1).

Habitualment sol encapçalar la sèrie un episodi que serveix per a presentar el personatge beneit, després del qual el protagonista reaccionarà exclamant una frase on expressa la voluntat de recórrer el món per tractar de trobar persones més badoques que la seua muller (o núvia). No en totes les versions aquest episodi inicial pot identificar-se amb un tipus ATU. Podem determinar amb un cert marge de seguretat l'adscripció de l'episodi inicial de la versió II a ATU 1693 (*The Litteral Fool*), del de III a ATU 1211 (*The Cow Chewing its Cud*) (veg. els comentaris d'aquest episodi en RT1211) i del de IV a ATU 1540 (*The Student from Paradise –Paris–*). En canvi, per als episodis de les versions I i V no es pot determinar amb certesa la filiació a cap tipus, tot i que poden tenir certs paral·lelismes amb versions documentades en altres catàlegs.

El tipus 1384 està molt ben documentat en la tradició valenciana, amb una gran riquesa de variants quant a les combinacions amb què es presenta. No ens referirem ací al grau de variabilitat amb què es presenten aquestes combinacions, centrarem l'atenció en una aproximació a les diferents maneres amb què és introduït el tipus 1384, segons les versions valencianes consultades:

- Versions amb un episodi inicial: ATU 1370 (*La muller mandrosa*) (Verdú, 2001: 29-33 [Alcalà de la Jovada]); ATU 1450 (*La beneita pateix pel fill que encara no espera*) (Guardiola/Beltran, 2005: 174 [Bolulla]); ATU 1541 (*Per quan vingui Nadal*) (Limorti/Quintana, 1998: 79-81 [el Carxe]); ATU 1693 (*The Litteral Fool*) (Pérez N., 1998: 35-36 [Crevillent]; Roig/Roig, 1999: 78-80 [Beniardà]; Bataller, 2001: 69-71 [Pinet]); a voltes sense una correspondència exacta amb ATU (Bataller, 1986: 19-26 [Bellreguard]; Bataller, 1997: 63-65 [Beniopa]; Verdú, 2001: 13-19 [Alcoi]; Verdú, 2015: 49-77 [Gorga]).
- Versions amb diversos episodis inicials, no sempre amb una catalogació segura: ATU 1370 (Baldó *et al.*, 2013 [1985]: 123-128 [la Vila Joiosa]); ATU 1693 (Lanuzo/Salvador/López, 1989, II: 51-60 [la Vila Joiosa]); 1693 + 1541 (Verdú, 2014: 163-166 [Agres], Esteve B., 2015: 140-151 [Agres]).
- Versions sense episodi inicial (Valor, 1958: 5-38 [Castalla]; Gascó, 2011: 135-137 [Beneixama]); a voltes contenen en la introducció una referència que justifica el viatge de recerca del protagonista: el protagonista abandona l'esposa per ser inútil (Limorti/Quintana, 1998: 91-93 [el Carxe]; Cortés, 2000: 55-58 [Higueruelas/Figueroles de Domenyo]);¹⁰⁴⁷ se'n va a veure món (ACVE, 1985: 9-10 [Vall d'Ebo]); se'n va a buscar-se la vida (Limorti/Quintana, 1998: 92-93 [el Carxe]); l'esposa fa fora el marit perquè s'espavile (Antolí *et al.*, 1999: 74-77 [Canals]).

El tipus ATU 1693 és un tipus miscel·lani en què, segons indica Uther, «A fool takes the instructions (questions) of a salesman (clergyman, doctor, his wife, etc.) literally and thus causes (suffers) damage or injury». Té paral·lelismes amb altres tipus en què un beneit du a terme unes determinades accions o pronuncia unes determinades seqüències de manera literal o irreflexiva amb uns resultats desafortunats: cf.

¹⁰⁴⁶ Tenèze/Delarue, 1976: 56-65.

¹⁰⁴⁷ En aquest cas, també per a guanyar-se la vida.

ATU 1386 (*Porc amb col*), ATU 1696 («*Doncs, què s'ha de dir (fer)?*»). En aquest cas, en el primer episodi de la versió II, la protagonista segueix al peu de la lletra les instruccions de posar en la bugada «tot lo negre», on «negre» fa referència a la brutor, no al color de la roba. Retrobem aquest mateix argument com a episodi al País valencià, per exemple, en Roig/Roig (1999: 78-80 [Beniardà]). D'una manera no explícita s'hi podia relacionar també l'episodi inicial de la versió V, si ens remetem a altres versions paral·leles d'altres antologies. Per exemple, en una versió de Cartagena (Sánchez, 2010: núm. 200), es donen instruccions a la protagonista perquè es rente la roba que duen tots els de casa. Com que no tenen més que la que duen posada, es dona la indicació «poneros lo que sea y lavaros la ropa». És per aqueix motiu que els personatges mentre es fa la bugada van nus però amb un objecte destrellat posat damunt de cada un. Sense eixir de la mateixa temàtica, trobem en una versió valenciana (Verdú, 2015: 49-77 [Gorga]) el motiu de la família que s'ha de despullar mentre fan bugada, perquè renten fins la roba que duen posada. En aquest cas, tampoc no hi ha una vinculació explícita amb ATU 1693.

Així mateix, retrobem el tipus 1693 amb altres variants, en altres versions valencianes, on es demana a un personatge beneït elaborar un determinat menjar d'una manera que interpreta literalment: «pebreres (o nyores) ofegades», «faves sacsades», «arròs correntet» (veg., p. ex., Bataller, 2001: 69-71 [Pinet]; Pérez N., 1998: 35-36 [Crevillent]) o, com a resposta enfadada, el protagonista dona una instrucció escatològica, que el personatge badoc compleix literalment: torrar la carn «amb el cul» (veg., p. ex., Verdú, 2001: 29-33 [Alcalà de la Jovada]).¹⁰⁴⁸ En altres versions, hi ha la variant que les instruccions es refereixen al menjar que s'ha de donar al porc. Es demana al personatge estúpid que oferisca a l'animal «coses bones» i aquest no s'entén que es refereix al recapte i li ofereix la roba del casament (Verdú, 2014: 163-166 [Agres]; Esteve B., 2015: 146-151 [Agres]).

Pel que fa al tipus ATU 1540, podem assimilar l'episodi primer de la versió IV al model presentat en ATU: un personatge estafador, generalment un estudiant, enganya una dona beneïta que ha entès que ve del paradís acceptant presents per al marit difunt. En la versió IV hi ha la variant que una mare envia presents a uns fills albats a un personatge sense escrúpols. Els nenets són designats de manera amorosa amb termes metonímics («un pepet i una angeleta»). En aquesta versió solament hi ha el primer element del model d'ATU, manca l'episodi final, en què generalment hi ha un episodi en què l'estafador roba un cavall.

Aquest tipus està àmpliament documentat al País Valencià amb entitat pròpia. Generalment es presenten amb la variant de l'enviament fraudulent de vitualles al cel a través del canó de la ximenera. Contenen un episodi final en què es fa el reconeixement jocós de la cara del difunt mostrant l'estafador el cul al personatge beneït (Antolí *et al.*, 1999: 58-62 [Vallada]; Verdú, 2001: 137-140 [Alcalà de la Jovada]; Ivars, 2010: 61-64 [Benissa]); en alguna ocasió, amb hibridació amb el tipus 1541 [*Per quan vingui Nadal*] (Oltra/Durà/Conca, 2015: 278).¹⁰⁴⁹ Hi ha la variant en què l'enviament es fa a l'infern a través d'un camí (Guardiola/Beltran, 2005: 171 [Bolulla]).

Ens referirem a continuació als tipus que conformen la trama argumental:

ATU 1245: *Sunlight Carried in a Bag (Basket, Sieve) into the Windowless House.*

ATU 1286: *Jumping into the Breeches.*

ATU 1281: *Getting Rid of the Unknown Animal.*

ATU 1288: *Numskulls Cannot Find Their Own Legs.*

ATU 1335A: *Catching the Moon.*

ATU 1540*A: *Lady Sends Pig as Wedding Hostess.*

Aquesta seria l'estructura de les diferents combinacions documentades en les versions del nostre corpus que contenen el tipus ATU 1384:

La cuca maula (versió I): 1384 + 1288 + 1245 + 1286 + 1281 + 1540*A.

La coca maula (versió II): 1693 + 1384 + 1288 + 1281 + 1335A + 1245.

¹⁰⁴⁸ Observem variants paral·leles en altres versions d'altres àrees. Per exemple, en Sánchez (2010: núm. 201), es demana «arreglar» carn al personatge beneït i aquest l'adorna amb flocs.

¹⁰⁴⁹ Citant un treball inèdit d'Estornell (2014).

En Joan Casaquera i la Marieta de Xeuxa (versió III): 1211 + 1384 + 1286 + 1245 + 1288.

Es correu del cel (versió IV): 1540 + 1384 + 1245 + 1286.

Es corretger (versió V): 1384 [+ 1288 + 1286 + 1245 + 1335A].

Pel que fa a la seqüència dels tipus que formen l'estructura del relat, s'observa un ventall de possibilitats de combinació molt ric. Dels tipus documentats en el nostre corpus, retrobem en les versions valencianes: 1245, 1281, 1286, 1288, 1540*A.¹⁰⁵⁰ Observem que el tipus més atestat és 1245,¹⁰⁵¹ en segon lloc, 1286;¹⁰⁵² i en tercer, 1288.¹⁰⁵³

Els tipus 1245, 1286 i 1288 solen documentar-se així mateix amb entitat pròpia en versions que tenen un caràcter de dicteri aplicat de manera tòpica a una localitat determinada. Per exemple, pel que fa a 1245, dins l'àmbit lingüístic català, al País Valencià: Verge (1991: 208 [Rossell]); Limorti/Quintana (1998: 95 [el Carxe]);¹⁰⁵⁴ Monjo (2006b: 129 [Guardamar]); Monjo (2006b: 130 [Guardamar]); aplicades, respectivament, al Mas de Barberans, Las Virtudes, Guardamar del Segura o Formentera del Segura.¹⁰⁵⁵ En Quintana (1997: 279) hi ha una referència de les diverses localitats a què sol atribuir-se aquest tipus en les versions ribagorçanes. Pot haver-hi la variant que el sol s'ha de treure de l'església, en lloc d'entrar-lo (RT1683 i).¹⁰⁵⁶ Quant a 1286, podem veure la versió de Quintana (1997: núm. 392), aplicada a l'Estall. Pel que fa a 1288, podem veure les versions d'Alcover (*Aplec*, VIII: 117-120), Amades (veg. Oriol/Pujol, 2008: 225), Quintana, 1997: núm. 380, atribuïdes, respectivament, a Porreres, Bescaran i l'Estall.¹⁰⁵⁷

En canvi, no hem trobat atestat al País Valencià el tipus 1540*A; el retrobem fora de l'àmbit lingüístic català, per exemple, integrat també en versions d'ATU 1384 (Morote, 1990: 122-129; Rodríguez P. 1999: núm., 34). En aquestes versions el protagonista s'endú la truja argumentant que és una cosina seua encantada (/cunyada). Retrobem en el primer cas també l'episodi de la identificació de l'espavilat amb el recurs humorístic de mostrar el cul, que sol documentar-se en diverses versions de 1540, com hem vist.¹⁰⁵⁸ En la nostra versió, en canvi, és el mateix personatge badoc qui té la iniciativa de donar el porc, amb l'excusa que el duguen a la fira. Es tracta d'una variant del model més general, que veiem reflectit en ATU: el protagonista saluda un porc que veu en una casa i se l'endú al·legant que n'és parent: el convida al casament. La mestressa de casa, a més del porc, sol oferir-li carruatge, vestits, joies o menjar. Es reproduïx aquest model en les versions portugueses (Cardigos/Correia, 2015, I: 668-669).

Proposem catalogar com una variant d'ATU 1281 l'episodi de la temença de l'animal desconegut aplicada a un caragol, documentada en les versions I i II. En el model proposat en ATU 1281 es desenvolupa el motiu de les peripècies per a desfer-se d'un gat, considerat perillós (J2101). Tanmateix podem documentar en

¹⁰⁵⁰ Altres tipus documentats són, per exemple: 1202 (*L'eina de la collita*), 1210 (*El lletsó del campanar*), 1245*B (Car/Cor) (*Ajudar o sol a nascer*), 1281 (*L'eliminació de l'animal desconegut*), 1295A (*La petita porta*), 1450 (*La beneïta pateix pel fill que encara no espera*), 1541 (*Per quan vingui Nadal*), 1653 (*Els lladres arrecerats sota l'arbre*).

¹⁰⁵¹ Valor, 1958, III, p. 5-38; ACVE, 1985: 9-10; Baldó *et al.*, 2013 [1985]: 123-128; Bataller, 1997: 63-65; Limorti/Quintana, 1998: 92-93; Pérez N., 1998: 35-36; Bataller, 2001: 69-71; Antolí *et al.*, 1999: 74-77; Roig/Roig, 1999: 78-80; Verdú, 2001: 13-19; Guardiola/Beltran, 2005: 174; Gascó, 2011: 135-137; Verdú, 2014: 163-166; Esteve B., 2015: 140-151.

¹⁰⁵² Valor, 1958, III, p. 5-38; ACVE, 1985: 9-10; Baldó *et al.*, 2013 [1985]: 123-128; Bataller, 1997: 63-65; Limorti/Quintana, 1998: 79-81; Limorti/Quintana, 1998: 92-93; Cortés, 2000: 55-58; Verdú, 2001: 13-19; Gascó, 2011: 135-137; Verdú, 2015: 49-77.

¹⁰⁵³ Limorti/Quintana, 1998: 79-81; Limorti/Quintana, 1998: 92-93; Pérez N., 1998: 35-36; Cortés, 2000: 55-58; Antolí *et al.*, 1999: 74-77; Verdú, 2001: 29-33; Verdú, 2015: 49-77.

¹⁰⁵⁴ En aquest cas combinada amb ATU 1210 (*El lletsó del campanar*).

¹⁰⁵⁵ A més, coneixem una versió inèdita procedent d'Orbeta, aplicada a la Vall de Laguar (Arxiu personal Monjo. INF: Dolores Ballester, 1923; VEN-15/1/1994).

¹⁰⁵⁶ Veg., p. ex. també: Bataller, 1997: 63-65; Quintana, 1997: núm. 279.

¹⁰⁵⁷ En Coll (1993 [1986]: 226-227) aquest argument s'integra en un capítol dedicat a les bajanades tòpiques que s'apliquen a Aramunt (Pallars Jussà), possiblement basant-se en diverses contarelles preexistents.

¹⁰⁵⁸ Veg., p. ex., Antolí *et al.*, 1999: 58-62 [Vallada]; Verdú, 2001: 137-140 [Alcalà de la Jovada]; Guardiola/Beltran, 2005: 171 [Bolulla]; Ivars, 2010: 61-64 [Benissa].

altres versions altres possibles animals temuts de manera destrellatada. És el cas de les versions I i II, en què es presenta un caragol, com succeeix també en altres del País Valencià/Carxe, per exemple, en Bataller (1986: 19-26); Lanuza/Salvador/López (1989, II: 51-60); Limorti/Quintana (1998: 92-93); Cortés (2000: 55-58) o Verdú (2015: 49-77)). Documentem així mateix un titot, per exemple, en les versions del Carxe (Limorti/Quintana, 1998: 79-81).

En aquestes variants l'eliminació de l'animal desconegut no suposa una complicació, a diferència del que succeeix en el model presentat en ATU 1281 amb el gat; resulta ridícula aquesta circumstància en contrast amb la por. Són interessants els termes humorístics atribuïts als beneïts per a referir-se als animals temuts: *la cuca maula* (Cortés, 2000: 55-58); amb les variants *la coca maula* (RT1293 I) i *la Quica maula* (Bataller, 1986: 19-26); o *la paparandina* (Limorti/Quintana, 1998: 79-81). Dins la mateixa línia hi ha *la xinxa-marranxa* per a la corbella com a objecte desconegut (Limorti/Quintana, 1998: 92-93) (per a l'estudi de *cuca / coca*, vegeu «Estudi» 2.3.1).

Així mateix proposem catalogar dins d'ATU 1335A (*Rescuing the Moon*) el tema del desconeixement dels beneïts de la boira terrera, que documentem en la versió II. Hi hauria una vinculació solament tangencial amb aquest subtipus 1335A, en què en el model (I) presentat en ATU uns personatges ignorants creuen haver salvat la lluna reflectida en l'aigua en el moment que la tornen a veure en el cel. Hi ha al capdavant el motiu de la ignorància dels beneïts dels fenòmens naturals (J1819). En les versions tarbeneres es tracta del desconeixement de la formació i de la desaparició de la boira terrera, que es considera el resultat d'una acció humana. Té força paral·lelismes també amb el subtipus 1245*B (Car/Co) (*Ajudar o sol a nascer*), en què els beneïts creuen que cal despertar (/ dur / esperar) el sol cada dia.¹⁰⁵⁹

Finalment, proposem destacar la presència en les versions I, II d'un motiu molt similar a K1522 (el marit espera el diluvi embarcat dins d'un cubell), element que sol formar part de l'estructura argumental del tipus ATU 1361 (*The Flood*). En aquest cas es tracta d'una variant del motiu en què l'esposa/núvia del protagonista s'embarca dins d'un cossi que representa la mar; en altres variants s'embarca dins d'una pastera, amb la casa negada. Aquest episodi té lloc paral·lelament al viatge del protagonista pel món buscant persones beneïtes. Al País Valencià retrobem aquest motiu, per exemple, en Baldó *et al.* (2013 [1985]: 123-128); Pérez N. 1998: 35-36); Cortés (2000: 55-58); Verdú (2001: 29-33); així mateix, a Cartagena (Sánchez, 2010: núm. 201).

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹⁰⁵⁹ Veg., p. ex. Bataller (1986: 19-26).

TIPUS 1387

Es qüento des vi

[Sa mare] va agarrar i se'l va deixar tancat dins de casa perquè li fea fetes i qué-sé-jo. I en Pere, pués, no fea una atra cosa (perque es Perets sempre anaven per devant). I el va tancar as corral.

I ell... I ses botes solien estar per aqueixos puestos: tenien un quartet dins des corral, i tenien ses botes i això. I en Peret, com no sabia qué fer, agarra i solta sa bota des vi, i endespués ja no podia aparar-la.

Diu:

–I jo ara, ¿amb-a qué taparé sa bota? –diu–. Pués res, ja ho sé –agarra una gallina, que a tots es corrals havien gallines... Agarra una gallina, ¡li talla es coll!,¹⁰⁶⁰ diu:

–¡Mira!, com tenen es coll llarg –diu–, amb açò taparé sa bota.

I amb es coll de sa gallina va tapar sa bota. I endespués, quan va anar sa mare, aquí també dona colp; pero jo no m'enrecorda.

→INF: Margarita Soliveres Ripoll. VEN-27/8/1993.

CATALOGACIÓ

ATU 1387: *The Woman Goes to Get Beer*. ORIOL/PUJOL 1387: *La beneita deixa l'aixeta oberta*; CARDIGOS/CORREIA 1387: *A mulher vai á cave a buscar vinho*. Cf. Beltran L. 157 (1387).

VERSIONS

RT1387 Es qüento des vi.

COMENTARI

Adscriuim la versió anterior al tipus 1387, que conté el motiu del beneit que deixa rajar el vi (J2176). Possiblement es tracta d'una versió incompleta, com donà a entendre la mateixa narradora, la qual ens relata la rondalla com un simple «acte de memorització» (com defineix Guiscafrè, 2008: 93). Desconeixem, per tant, quina estructura narrativa podria haver presentat en el temps en què era executada com a veritable *performance* rondallística.

Aquest motiu pot estar integrat dins de tipus miscel·lanis, en què es desenvolupen diversos episodis en què un personatge beneit fa accions destrellatades, com ATU 1385 (*The Foolish Bridegroom*), ATU 1408 (*The Man who Does his Wife's Work*) o ATU 1681 (*The Boy's Disasters*). De fet, en les diferents versions valencianes analitzades en què es documenta aquest motiu, el protagonista pot ser un fill entremaliat o de poc seny (com en la nostra versió) o un marit beneit. És interessant la versió que es presenta en Roig/Roig (1999: 86 [Beniardà]), que correspon al tipus ATU 1408, en què el motiu de l'aixeta deixada xorrar representa un episodi extrem per a il·lustrar la incapacitat d'un marit en provar de dur a terme les tasques domèstiques en lloc de l'esposa.

Es tracta d'un tipus molt documentat en la tradició valenciana. El més habitual és que es presente en combinació amb diversos tipus similars que representen disbarats protagonitzats per beneits. En els comentaris del tipus 1291D ens hem referit a les diverses combinacions amb què sol trobar-se documentat, tenint com a base ATU 1291D (*Other Objects Or Animals Sent to Go by Themselves*) i ATU 1696 (*Doncs, ¿què s'ha de fer/dir?*). Molt freqüentment sol combinar-se també amb ATU 1218 (*El beneit cova els ous*), exclusivament (com, p. ex., en González Caturla, 1998 [1987]: 88-89 [Elx]; Carrillo, 2004: 131-132 [la Romana]), o juntament amb altres tipus diversos (com, p. ex., en Bataller, 1981: 9-16 [Ador, Vilallonga] [1387 + 1218 + 1381B + 1381A] o en Limorti/Quintana, 1998: 68-69 [el Carxe] [1653+ 1387 + 1218]). Encara que les possibilitats combinatòries són més àmplies; per exemple en Verdú (2018: 83-87 [Alcoi]),

¹⁰⁶⁰ Amb èmfasi.

amb 1831* (*Inappropriate Actions in Church*). Hi ha exemples literaris primerencs de la combinació 1387 + 1218, per exemple, en el recull siscentista del *Pentamerone* (I, 4), juntament també amb ATU 1643 (*El beneit trenca l'estàtua del sant*), que ja analitzarem.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 1405*

[Sa beata]

[Això era una xic] que es va casar amb una de un atre poble. I era una molt beata i molt senyoreta, ¿saps?, i tots es dies eren sants: se n'anava a missa.

Hui, Sant No-se-quantos: a missa. Demà, Sant No-se-quantos: a missa. Despús-demà: a missa. I s'home arribava i no tenia es minjar fet.

Es primer mes, bé; però después s'home diu:

–¿Caram, aquesta d'ací!¹⁰⁶¹ –diu–. ¿Ara voràs!

S'home arribava, va fer es minjar; i a ella no li'n va fer. I quan va arribar ella..., ell ja estava ben fart, diu:

–¿Ei!¹⁰⁶²

Diu:

–¿Ei, dona!,¹⁰⁶³ hui és Sant No-se-quantos. Hui es minjar el fan es hòmens,¹⁰⁶⁴ i se'l mingen tamé. Tu tens que fer –¿com es diu això?– vigília –no es pot minjar.

En sendemà li fa sa mateixa. En sendespús-demà, sa mateixa. I en es quatre dies que ella no minjava, diu:

–¿Ei! –diu–, ¡massa! M'hauré de deixar es sants –i en ves d'anar a missa li fea es minjar a s'home.

→INF: José Vicente Molines Molines. VEN: 4/1992. FONT: mestre d'escola (Don Luis). NOTA: Segons l'informant, en la font original s'anomenava la protagonista «la mujercita».

Annex

Sa dona malfaenera

Això era un que es va casar amb una forastera, i li dia:

–¿Hui quin dia és?

I diu:

–Pués hui, pués –es sant que fora–. *¿Qué fiestas más grandes en mi pueblo!* –pero ho dia en castellà: es veu que estava casat amb una castellana–. [*¿Qué fiestas más grandes en mi pueblo!* –i tots es dies era festa per sa dona aquella.]¹⁰⁶⁵

I al final, ¿quina solució li va donar, que era un escarment? Tots es dies era «fiesta en mi pueblo» i fea tots es dies festa. Jo no sé ara es final quin era.

(transcripció d'una versió fragmentària | INF: Maribel Sifre Ripoll. VEN-3/1992.)

CATALOGACIÓ

ATU 1405*: *Woman Will Never Work*. CARDIGOS/CORREIA 1405*: *A mulher que nunca trabalha*. NOIA 1405*: *A muller (home) que nunca trabalha*. HERNÁNDEZ 1405*: *La mujer que guardaba todas las fiestas*.

VERSIONS

RT1405* [Sa beata] (1405* + 1370). Annex: Sa dona malfaenera.

COMENTARI

La diferència d'aquest tipus amb altres de similars amb què coincideix pel tema de l'esposa peresosa (ATU 901B*, ATU 1370) és que en aquesta contarella es presenta una protagonista mandrosa que per no treballar

¹⁰⁶¹ Amb to de reprovació.

¹⁰⁶² Sorpresa.

¹⁰⁶³ Asseveratiu.

¹⁰⁶⁴ Clic.

¹⁰⁶⁵ Seqüència aportada per la mare de la informant (Ángela Ripoll).

argumenta per què no és apte cada dia per a fer una determinada tasca. El títol de la versió del catàleg Aa/Th s'acostava molt més a l'argument de la nostra versió: *Woman will keep All Days Holiday* («in honor of saint»).

Considerem que en la primera versió que presentem hi ha una combinació amb el tipus ATU 1360 en l'episodi de conclusió: l'alliçonament de l'esposa malfaenera amb la tàctica del repartiment del menjar amb els personatges ficticis que han fet les tasques domèstiques (vegeu els comentaris en el tipus 1360). En altres versions valencianes la resolució és diversa: en Ivars (2010: 87-88 [Benissa]), el marit envia l'esposa a casa dels seus pares («*cuando terminen las fiestas vendré a por ella* »); en Verdú (2017: 139-141 [Xàbia]) la malfaenera és despullada per les veïnes que li reclamen la roba que els havia anat amprant i en morir és soterrada nua.¹⁰⁶⁶

Coincideix en algunes versions el fet que es considere la protagonista com a esposa forastera (annex; Verdú, 2017: 139-141), com hem vist també en les versions de 1360 que contenen l'episodi de la visita final dels pares. En el cas de la versió de l'annex, la informant justificà aquesta informació pel fet que la part formulística del diàleg estigués expressada en castellà.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹⁰⁶⁶ De manera paral·lela a Camarena (1991: núm. 189), per exemple.

TIPUS 1407A*

Es pantano

Una atra volta, estiguent dormint, això que passa, que a voltes te se... assoltes un braç, te se'n va pac avall. Pués resulta que a Franco se li va baixar un braç i li va caure dins sa bacenilla. I al tocar es pixum, 'nava merejant i dia:

–*Yo, Francisco Franco, caudillo de España por la gracia de Dios, inauguro este pantano.*¹⁰⁶⁷

Entonces era acade mes o acade mig any... s'inaugurava un pantano. Los va pegar pes pantanos, ¿eh? En feen, acade any, dos o tres pantanos [...].

→INF: Juan Monjo Soliveres. VEN-10/11/2019.

CATALOGACIÓ

ATU 1407A*: *Dream and Reality*. CARDIGOS/CORREIA 1407A*: *Sonho e realidade*.

VERSIONS

RT1407A* Es pantano.

COMENTARI

Adscrivim per analogia aquesta versió al tipus ATU 1407A*. En el resum que presenta Uther hi ha la història d'un home que somia tenir sexe però que en realitat defeca, provocant la contrarietat de l'esposa perquè l'ha embrutada. Considerem que podrien incloure's dins d'aquest tipus igualment altres versions en què es presenta una persona que somia un determinat somni (sobretot plaent o transcendent) però que contrasta amb una acció ridícula que du a terme de manera inconscient dormint mentre té el somni, generalment de tipus escatològic.

Per exemple, hi ha versions en què una persona somia que ha anat al paradís i té l'oportunitat d'augmentar la durada de la seua vida abocant oli a la llàntia que representa la seua vida des d'una altra llàntia més plena. Contràriament al que pensa el protagonista, durant el somni s'ha provocat una situació fatigosa; per exemple, posar alternativament el dit dins del nas –o del cul, de la vagina– i dins de la boca del cònjuge (veg., p. ex., Perbosc, 1984 [1907]: núm. 13; Perbosc, 1987 [1907]: 191-193; Cuba/Reigosa/Miranda, núm. 160). Ens trobem sens dubte davant una paròdia del motiu del llum que representa la durada de la vida (E765.1.3.), que es documenta en els tipus 332 (*Godfather Death*) i 332A* (*Visit in the House of the Death*), representat sobretot per llànties d'oli.¹⁰⁶⁸ En Cardigos/Correia (2015: 616-617) es presenten altres variants per al somni de l'anada al cel: transformació en gallina, necessitat fisiològica.

En aquest cas ens trobem davant de l'aplicació d'aquest tipus a un personatge contemporani i a una realitat concreta, creant així un acudit del subgènere dels que tenen com a tema el personatge històric de Franco. En aquesta adaptació, el protagonista es representa com una persona tan obsessionada en el tema de les inauguracions de pantans que les somia. El contrapunt còmic i escatològic ací és que el protagonista pensa que toca l'aigua del pantà que inaugura mentre fica la mà dins de l'orinal. A diferència d'altres versions assimilables a ATU 1407A*, no hi ha ací l'episodi en què el protagonista és despert bruscament per l'esposa, la qual li fa veure el desengany de la realitat.

¹⁰⁶⁷ Dramatitzant. Amb to solemne.

¹⁰⁶⁸ Veg., p. ex., aquest motiu en Amades, 1982a: núm. 99; Alcover, *Aplec*, II: 219-229.

TIPUS 1408B

Sa sardina

Havia un matrimoni que s'home era un poc... era un xic que domés era agrot; i es va casar. I ell era d'aquell poble, pero sa dona no. I clar, es primers dies que es va casar sa dona no sabia si aquell minjava salat o dolç o com ho havia de minjar.

Diu:

–¿Pués qué vols que faça per dinar?

Diu:

–¿Qué? –diu–. Jo minjaria sardina fregida.

Diu:

–Pués jo te ho faré –se'n va la dona i ho compra.

Diu:

–¿Qué? –diu–. ¿Qué fas per dinar?

Diu:

–¡Ei! Lo que m'has dit: sardina fregida.

Diu:

–Pués jo no la vui fregida.

Diu:

–¿I com la vols?

Diu:

–¿La volia amb salsa!¹⁰⁶⁹

Diu:

–Pués ja te'n faré amb salsa –diu–. Ja demà ja te l'ha feta.

En sendemà diu:

–¿Qué fas per... això?

Diu:

–¡Ei, lo que tu em vares dir: sardina amb salsa!

Diu:

–¡Jo la volia en escabetx!

Conque ho fa en escabetx, diu:

–¡Jo la volia rebossà amb no-sé-qué! –¡tampoc!

I aquella, aixina:

–¡Ai, senyor! ¡Vixc jo de màrtila amb ell! –diu–. ¿Pués saps qué faré? ¡Deixe'm dir-li-ho a una veïna, a vore! ¡A vore qué em 'consella!

Diu:

–¡Quià! ¡Això ho tens fàcil d'aconsellar! –diu–. Li'n fas amb salsa, li ho fas amb escabetx, li'n fas fregida, li'n fas... ¡de totes ses classes!

I diu...

¡Hala! i ell 'nava a entrar dins casa i ella l'atavulla. I una gallina que va eixir de dins des corral, ¡pam!; ella la uixava pac a dins des corral i li bota demunt sa taula i es caga demunt sa taula. I ella, com ell entrava, tenia por que ho vegea, diu:

–¡Ací n'hi ha molta brutea! –i agarra una tassa i la tapa.

La tapa i ell diu:

–¡Vinga! –diu–. ¡'Nem a dinar! –diu– ¿Qué fas per... això?

Diu:

–¡Ai!, ¿no volies sardina rebossà?

Diu:

¹⁰⁶⁹ Dramatitzant, amb tu desagradable.

–¡Jo la volia en escabetx hui!
Diu:
–¡Tamé en tinc!
Después li la va traure, diu:
–¡És que jo la volia amb salsa!
Diu:
–¡Tamé en tinc!
–¡La volia rebossà!
–¡Tamé en tinc!
Diu:
–¡Una merda de porc!
Diu:
–¡Tamé en tinc! –li va destapar sa tassa de sa merda (era de gallina, pero li va dir «¡Tamé en tinc!»).
Home, açò són qüentets (xistes)...

→INF: Ángel Monjo Mascaró. VEN-6/11/1994.

CATALOGACIÓ

ATU 1408B: *Fault-finding Husband Nonplussed*. ORIOL/PUJOL 1408B: *El marit exigent*.
CARDIGOS/CORREIA 1408B: *O marido implicative não leva a melhor*. Cf. Beltran L. 162 [1408B].

VERSIONS

RT1408B Sa sardina.

COMENTARI

No hi ha dificultat a l'hora de catalogar aquesta rondalla dins del tipus ATU 1408B, amb què coincideix plenament en el resum que presentat. S'hi desenvolupa el motiu del marit exigent que queda desconcertat per l'esposa (J1545.3). En aquesta historia, l'esposa, anticipant-se als retrets del marit exigent en el menjar, ha guisat tota mena de menjars amb la intenció que quan li exigisca una determinada modalitat culinària, podrà oferir-la al marit. Finalment el marit quedà sorprès quan demana merda a l'esposa i li n'ofereix. En aquesta versió el títol fa referència al producte demanat pel marit, que és presentat cuinat de diverses maneres fins que el marit esclata amb un reneç.

Aquest tipus està molt ben representat en la tradició valenciana amb diverses versions, veg., p. ex., Lanuza/Salvador/López (1989, I: 143-144 [la Vila Joiosa]); Lanuza/Salvador/López (1989, II: 175-176 [l'Alcúdia]); Baldó (1999: 114-115 [Benimuslem]); Gascón (1999: 135-137 [Beneixama]); Carrillo (2004: 87-88 [la Romana]); Guardiola/Beltran (2005: 206-207 [Bolulla]), Esteve B. (2015: 157-162 [Agres]). N'hi ha una versió literària siscentista molt similar, com ara, en *Buen aviso y portacuentos* de Timoneda/Aragonés (núm. 43).

En unes quantes versions el personatge de l'esposa pacient, víctima d'un marit excessivament opressor, és assimilat a una figura hagiogràfica; d'aquí que la rondalla siga presentada com l'episodi de la vida d'una santa concreta: santa Rita (Lanuza/Salvador/López, 1989, II: 175-176; Baldó, 1999: 114-115; Gascón, 1999: 135-137; Carrillo, 2004: 87-88) o santa Francesca Romana (Guardiola/Beltran, 2005: 206-207).¹⁰⁷⁰

En diverses versions valencianes apareix l'episodi de l'ase que és obligat a entrar a casa a recules, com una prova de paciència imposada a l'esposa, per tractar de comprovar el seu grau d'obediència o fins a quin punt és capaç de no enfadar-se (veg. p. ex., Baldó, 1999: 114-115; Gascón, 1999: 135-137;

¹⁰⁷⁰ La figura del marit exigent reapareix, en efecte, com un element de la vida de determinats personatges religiosos, com ara de la beata guardamarenca Beatriu-Anna Ruiz (1666-1735), «la Venerable», de qui s'atribueixen diverses llegendes en què pogué vèncer aquest obstacle (Monjo, 2006a: 113-114).

Guardiola/Beltran, 2005: 206-207; Esteve B., 2015: 157-162). Ja l'hem tractat com a element del tipus 901D.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS *1424 (Boggs)

«Buenos días, cura curilla»

Això era un matrimoni i aqueix home, quan 'nava pes poble, el retor sempre li dia «cabra». I ell li diu a sa dona:

–¡Vege! –diu–, a mi el retor acade volta que em veu em diu «cabra».

Diu:

–¡Home!, ¿«cabra»?¹⁰⁷¹ –per no dir-li «cabró» li dia «cabra». Diu:– ¡Home!, ¿«cabra»?

Diu:

–Sí, em diu «cabra».

Diu:

–Pués, xica,pués 'mo-ne a vore. ¡'Nem! ¡Ara li'n dic per salar!

I se'n van es dos pac allà, i diu:

–Jo li ho diré en castellà –aquell no sabia parlar en castellà; diu:– Jo li ho diré en castellà –diu– i aixina ho entendrà millor.

I li diu:

*–Buenos días, cura curilla,
padre de mi¹⁰⁷² Mariquitilla,
de mi Inés y de los otros tres;
comedor de mis jamones,
rompedor de mis colchones.
¿Conque mi marido, cabra?
¡Borrego i gran!*

Diu:

–¡'Mo-ne, 'mo-ne!, ja li n'has dit prou!, que si ho ha entés bé... –tot content.

→INF: Isabel Ripoll Molines. VEN-27/8/2003. A/V: vegeu annex 1 i 2.

Annex 1

«Buenos días, cura curilla»

Una dona era «molt amiga del retor». El rector cada volta que encontrava el marit de la dona li deia «cabra» i aquest decideix contar-ho a l'esposa. La dona diu que parlarà amb el rector («¿Com "cabra"? –diu–. Pués calla, jo anaré –diu– i jo parlaré amb ell») i que ho farà en castellà («li ho diré en castellà; aixina m'entendrà millor –aquell no sabia parlar en castellà»). En el parlament retreu l'adulteri davant del marit sense que se n'adone.

(resum d'una versió no reproduïda | INF: Isabel Ripoll. VEN-e/1992. Veg. RT*1424)

Annex 2

«Buenos días, cura curilla»

«Havia un matrimoni i sa dona era molt amiga del retor. [...] Diu que era molt amiga del retor, i s'entenia amb ell (amb ella i això)». El rector cada volta que encontrava el marit de la dona li deia «¡Hola, cabra!». Estranyat li ho comenta a l'esposa i aquesta simula estar enfadada i li diu que parlarà amb el rector («¡Mone! ¡Ara vorem si em sentirà a mi! ¿Que això qué vol dir?») i que ho farà en castellà («Li ho diré en castellà, perquè ho entén millor»). Es posa davall del balcó i en el parlament retreu l'adulteri sense que el marit se n'adone.

(resum d'una versió no reproduïda | INF: Isabel Ripoll. VEN-e/2007. Veg. RT*1424)

¹⁰⁷¹ Dramatitzant la sorpresa.

¹⁰⁷² En el parlament fa tònica la forma possessiva *mi*.

CATALOGACIÓ

BOGGS *1424: *Wife has husband carry her on his back to lover where she makes fun of husband*.
CARDIGOS/CORREIA *1424: *Domingos Ovelha*. Noia *1424: *O marido leva á muller as costas a casa do amante*. HERNÁNDEZ *1424: *El marido burlado*. (Cf. Camarena, 1991, II: 69, 273; Aragón, II: 129).

VERSIONS

RT*1424 «Buenos días, cura curilla». Annex 1: «Buenos días, cura curilla». Annex 2: «Buenos días, cura curilla».

COMENTARI

La contarella anterior pot catalogar-se dins el tipus *1424 proposat per Boggs, amb la qual té una gran similitud. Presenta el tema de l'esposa infidel que simula renyar l'amant per haver escomés el seu marit amb un terme injuriós. En el model proposat de Boggs hi ha l'element de l'esposa portada pel marit al be quan va a enfadar-se amb l'amant, un element burlesc que retrobem en diversos tipus en què igualment el personatge víctima acaba duent al lloc el que l'ha enganyat (com ara, ATU 4). Hi ha la que ho hija aquest element; no endebades Camarena (1991) proposà la traducció del títol resum per «[La adúltera finge regañar al amante]».

D'aquesta contarella n'hi ha versions sobretot peninsulars, més significativament en l'àrea del castellà, del gallec i del portuguès.¹⁰⁷³ De l'àrea catalana coneixem les versions de Janer (1982: 50, 57 [Porreres, Binissalem]), de Mallorca, i de Carrégalo (2007: 59), de Mont-roig (Matarranya). La versió tarbenera destaca per presentar una intervenció en vers, en l'episodi final, expressada en castellà: aquest element fa sospitar una font explicada en aqueixa llengua per a aquesta versió. Cal advertir, però que aquesta circumstància no reapareix en les altres versions recopilades en l'àrea catalana (veg. «Estudi» 3.1.9.1.1) ni tampoc en les versions de l'àrea gallega i portuguesa. N'hi ha una versió literària antiga en la *Farsa de Inês Pereira* (1523) del dramaturg portuguès Gil Vicente (Cardigos/Correia, 2015: 628).

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹⁰⁷³ Camarena, 1991, II: 273; Rodríguez P., 2001: núm. 112, 113; Asensio, 2004: 187; Martínez G. (2012: 320-321); Noia, 2010: 645; Cardigos/Correia, 2015: 626-628; González S., 2010: 129-130; Hernández, 2013: 216.

TIPUS 1425

I

Les divines margarites

Era un poblet xicotet, i era la Coresma. I feen sermó, i era dimecres sant. I va anar un retor jove, i es va posar a la plaça i va passar una xica molt polida; i diu:

–¡Ai, que xica més polida! ¡Eixa no és d’ací!

I un atre diu:

–Sí, és d’ací. I és molt beata. Prompte la tindrà a confessar-se.

I hala, varen tocar a confessar, i va anar i va a confessar-se. I ell diu:

–Tens es pecats massa grossos; no te’ls-a puc ensoldre.

Diu:

–¡Oh! ¿Tan grossos els-a tinc, senyor retor?

Diu:

–Els-a tens grossos que no puc ensoldre’ls. Si no vens a les dotze de la nit, no puc ensoldre’ls.

Diu:

–¡Ei!, tinc dos germans... –i tenia dos germans molt forts, que cade volta que veen parlar un amb ella, es posaven enmig i els-a destorbaven; diu:– Tinc dos germans que no em deixen eixir.

Diu:

–Quant estaran adormits, vens.

Diu:

–Si puc, vindré; pero si no puc, no vindré.

Diu:

–¡Te’n ‘niràs drete a l’infern!

Diu:

–¡Ei!, ¡a l’infern, no!

–Encabant de sopar vine.

Diu:

–Pués jo vindré.

I fan es sermó encabant de sopar (antes feen sermó: confessen i fan el sermó). Fan sermó i se’n van tots i es queda el retor a soles esperant allà. ¡I acade punt mirant es rellonge! ¡I acade punt mirant es rellonge!¹⁰⁷⁴ I toquen les onze i mitja. I quant eren les dotze, aquella porta fea ¡zeeeeec! (estava rovellà, i aquella porta fea ¡zec!); diu:

–¡Ja està ací! –i ve, diu:– ¡Ei!

Diu:

–Pués sí. Mire, m’ha costat perque... S’han gitat, estan dormint.

Diu:

–Pués bé; ara te ho ensoldré –diu–. És que en *este* poble no sabeu parlar.

Diu:

–¿No sabem parlar?

Diu:

–No –diu–. ¿Com digueu això? –i li fa... [gest]¹⁰⁷⁵ – ¿Com digueu això?

¹⁰⁷⁴ Amb èmfasi.

¹⁰⁷⁵ La informant es posa les mans sobre els pits.

–Ai, ¡senyor retor!, ¡no!
Diu:
–¿Pero vatros com digueu?
Diu:
–*Les mamelles*.
Diu:
–¿Mamelles? ¡Mamelles de vaca!¹⁰⁷⁶ Es diu «*les divines margarites*».
Ja mo'n 'nem baix; diu:
–¿I això com digueu vosatros? [*gest*]¹⁰⁷⁷
–Ai, senyor retor, ¡no! ¡Això no! Mosatros li diguem «*melic*».
–¿Melic? ¡Melic meliquito! Es diu «*su divino pincel*».
I ja apleguem baix.
–¿I això com digueu? [*gest*]¹⁰⁷⁸
–¡Ai, senyor retor!, ¡no! ¡Senyor retor, no!
–Vosatros, és per ensenyar-vo'ho a parlar, ¡que no sabeu parlar! ¿Com digueu
això?
–¡Ai! Diguem «*el cul*»... «*El cul*» no;¹⁰⁷⁹ «*la xona*».
Diu:
–¡Caragol i xona! Això és quan plou. Això es diu «*la casa de Pilatos*».
Diu:
–Ei, sí.
I li agarra sa mà d'ella i se l'endú a lo d'ell [*gest*],¹⁰⁸⁰ diu:
–¿I a això, com digueu?
Diu:
–¡Ai, senyor retor!
Diu:
–¡Toca-ló! ¡Toca-lo! ¡Toca-lo i voràs! ¡Toca-lo!
–¡No, no!
–¿Com li digueu?
–«*Es xorret*».
Diu:
–¿Xorro? ¡Es xorro d'èuia!
Diu:
–Això es diu «*Querusalén*».
–Ai.
Diu:
–I ara farem una cosa. Lo que faç jo, faràs tu.
Ell es lleva sa sotana, i ella es lleva *sa tana*.¹⁰⁸¹ Se ho lleva tot, ¡i es queda nuet! I
ella es queda en camiseta; diu:
–¡Aixina no! –el senyor retor diu:– ¡Nada, nada!; ¡conforme el Nostra Senyor mos
ha tirat al món!; si nos, no puc ensoldre res.

¹⁰⁷⁶ Amb menyspreu.

¹⁰⁷⁷ La informant es posa la mà damunt la panxa.

¹⁰⁷⁸ La informant es posa la mà damunt el davantal.

¹⁰⁷⁹ Rectifica; de fet la primera opció també podia ser vàlida (veg. «Estudi» 2.3.1).

¹⁰⁸⁰ Imita el gest que descriu avançant la mà.

¹⁰⁸¹ *Tana*, forma jocosa, potser per reflex de *sotana*.

Es lleva sa camiseta i es queda tota en conill, i diu:
–I ara et posaràs en aquella punta de altar i jo a *esta*, i cantarem *esta* cançó.

*Les divines margarites
Les divines margarites
con su divino pincel.
Y en la casa de Pilatos
entrará Querusalén.*¹⁰⁸²

I es va sofocar:

–¡Ai, senyor retor!

Diu:

–¡Ara voràs! ¡Ara voràs que bo!

I fa aixina...

–I cade volta farem una passa, hasta mos vorem junts i «*Querusalén*» entrarà dins de «*la casa de Pilatos*».

Conque, ¡avant! I ella dia:

–¡Aiii!

I quan faltava un pam, que faltava un pam perque «*Querusalén*» entrara dins de «*la casa de Pilatos*», ¡que ja no podia...!, ¡que el senyor retor ja no podia aguantar-se!, es posa a xillar:

–
*Les divines margarites
Les divines margarites
con su divino pincel.
Y en la casa de Pilatos
entrará Querusalén.*¹⁰⁸³

I un uelo es queda adormit a *les piles benites*, diu:

–¡Jo a on estic? ¡Si n'hi han cançons!¹⁰⁸⁴ –diu–. ¡Pués jo ha vengut al sermó! ¡Oh, si m'ha quedat 'dormit! ¡Oh, mira que bulto!

*Sesenta años que tengo
Sesenta años que tengo
y tres más que mamá,
nunca ha visto un pardal más gordo
como el que tiene usted.*¹⁰⁸⁵

¡I ella va pegar a fugir! i el senyor retor no va poder entrar «*Querusalén*» a «*la casa de Pilatos*». ¡Ho va destorbar tot es uelo!

I s'ha acabat. És molt marrano; pero mira, és bonico.

¹⁰⁸² Cantant.

¹⁰⁸³ Cantant.

¹⁰⁸⁴ Amb to de sorpresa.

¹⁰⁸⁵ Cantant.

→INF: Rosa Marí Seguí. VEN-20/8/1997. A/V: veg. annex 1. NOTA: Ens referirem a l'ideolecte de la informant en «Introducció» 5.1.

II

Sa xica guapa

Això pués era una volta a un poble de montanya, eren festes i havia molt de gent a l'iglésia. I el retor va pedricar. I quan ja havia pedricat, va vore una xica molt guapa (no sé si era forastera o qué), i va dir:

–Senyores, ara quant eixiran de missa voran una senyora que té un pecat mal d'ensoldre. Quant eixiran de missa, el retor dirà qui és sa que té es pecat.

I anaven eixint. I quant va passar sa xica que a ell li agradava, va dir:

–Tu eres.

I quant varen eixir tots, es va quedar el retor i ella. I per desgràcia o sort, un uelo de huitanta o huitanta-cinc, vell, es va amagar derrere d'un pilar.

I el retor es va posar a ses portes del canzell, i ella a l'altar major: lo que fea el retor ho havia de fer ella tamé.

I el retor es va llevar sa sotana, i ella es va llevar sa bata. I anaven a poquet a poquet desvestint-se, un i atre. I quan ja s'havien desvestit varen dir:

–¡Hala!, ¡ajuntem-nos!

I quan ja estaven junts, pués ix es uelo de derrere des pilar, i antes d'ajuntar-se, es uelo ix i diu:

– *Ochenta años que tengo
y tres que desmamé,¹⁰⁸⁶
no he visto el pardal tan grueso
que el que tenga usted.*

→INF: Tomàs Mascaró Ripoll. VES-estiu/1986. A/V: veg. annex 1 i 2. NOTA: En la transcripció s'omet l'ús que fa l'informant de la paraula *pués* com a falca.

Annex 1

Les divines margarites

«Havia un poblet xicotet i estaven tots a la plaça, el personal, a Setmana Santa, havien de fer sermó. I el retor estava assentat devora la plaça, al casino, i estaven tot gent jove. I va passar una xica molt guapa, una xicota». El retor es va interessar per ella i li digueren que era molt devota i que prompte es confessaria. Quan va a confessar-se el retor li proposa d'anar després de sopar per poder «ensoldre» els seus pecats. Arribada a l'església, el retor instrueix la devota en el lèxic del sexe. La devota havia de fer el que el retor li deia: es col·loquen a cada punta de l'altar, van levant-se la roba i avançant una passa un cap a l'altre [per referir-se a la sotana, la informant diu «sa bata»].¹⁰⁸⁷ Quan «la casa de Pilatos» estava a punt d'entrar a «*Querusalén*» un vell que hi havia adormit dins l'església interromp la cerimònia amb una observació jocosos sobre el penis del retor.

(resum d'una versió no reproduïda. | INF: Rosa Marí. VEN-19/8/1997. Veg. RT1445 i)

Annex 2

Sa xica guapa

Un retor va veure una xica molt guapa i s'hi va interessar. Estant en la missa va dir: «A-hi ha una xica que té un pecat. Que faça el favor d'esperar que se'n vagen». En acabar la missa quedaren tots dos sols. El retor li va dir d'anar levant-se una peça de roba perhom fins que quedaren nus («I es varen quedar es dos nuets»).

¹⁰⁸⁶ Pron. 'esmamé'.

¹⁰⁸⁷ Possiblement per confusió de les dues accepcions de *sotana* 'roba de capellà' i 'vestit femení' (veg. «Estudi» 2.3.1).

[Llavors un vell va fer aquesta observació:] «*Sesenta años que tengo / y tres que en mamá, / nunca ha visto el pardal tan grueso / como el que tiene usted*».
(resum d'una versió fragmentària no reproduïda | INF: Tomàs Mascaró. VEN-7/1992a. Veg. RT1445 II)

Annex 3

Sa xica guapa

El rector es va posar a l'altar, la xica guapa es va posar a l'entrada («a l'entrar»), o a l'enrevés. Cada volta que el rector es llevava una peça de roba, la xica havia de fer el mateix («—Quant un es lleva açò, l'atre es lleva allò»), fins que es quedaren nus («es varen quedar es dos en conill»). Hi havia un «uelo» amagat darrere d'un pilar i en veure aquella cerimònia ix i diu: «*Sesenta años que tengo / y tres que en mamá, / nunca ha visto el pardal más grueso / como el que tiene usted*».
(resum d'una versió fragmentària no reproduïda | INF: Tomàs Mascaró. VEN-7/1992b. Veg. RT1445 II)

CATALOGACIÓ

ATU 1425: *Putting the Devil into Hell*. (Cf. Josiane Bru, *ap.* Perbosc, 1987: 269; Suárez, 2008: 234-236)
Altres classificacions: ATU 1453*** (Oriol/Navarro/Sales, 2010: 140). ATU 1735 + 1940 (Asensio, 2004).

VERSIONS

RT1425 I Les divines margarites. RT1425 II Sa xica guapa. Annex 1: Les divines margarites. Annex 2: Sa xica guapa. Annex 3: Sa xica guapa.

COMENTARI

Hem optat per la catalogació d'aquestes versions vinculant-les al tipus ATU 1425. Cal advertir, però, que solament es presenta explícitament el motiu K1363.1 (ficar el dimoni a l'infern com a estratagema obscena per a seduir una dona [metàfora de la seducció]) en la versió I, mentre que en la II aquest ha quedat esvaït. A pesar de les diferències, considerem que aquesta contarella té un gran paral·lelisme, per exemple, amb la versió trescentista del *Decameró* (III, 10), en què es presenta igualment el tema de la catequesi fraudulenta d'una joveneta per part d'un clergue luxuriós. En aquest cas el sexe és presentat amb la metàfora que per a servir Déu s'ha de ficar el dimoni dins l'infern. Tanmateix, en altres catàlegs s'opcta per l'adscripció a ATU 1940 (*The Extraordinary Names*), ja que en totes les versions no s'explicita la metàfora religiosa del coit i, en canvi, sol ser més general el canviament jocós del nom de les parts del cos.

S'observem moltes variants en aquest tipus, en proposem un proposta provisional de classificació:

- a) Variant 1 (acte sexual presentat com a pràctica religiosa). Un clergue instrueix una jove en pràctica del sexe com si es tractàs de la doctrina cristiana. Primerament li ensenya el lèxic referit al sexe, posteriorment ho posa en pràctica. Pot donar-se el cas que la neòfita demostre estar molt avesada en el sexe o que prenga la iniciativa.¹⁰⁸⁸
- b) Variant 2 (sexe presentat com a pràctica religiosa generalment amb una interrupció). Un clergue instrueix una jove en la pràctica del sexe com si es tractàs d'una cerimònia penitencial, a voltes en forma de processó. Una persona vella destorba l'acte amb un comentari en vers.¹⁰⁸⁹ Aquesta és la variant més pròxima a les nostres versions I i II.
- c) Variant 3 (xantatge retreient la fornicació del clergue amb termes metafòrics: possible combinació 1425 + 1735). (I) Un rector té un tracte amb una persona en què si es presenta abans que ningú al matí obtindrà un determinat benefici (variant del motiu K176 present en ATU 1735 [*Qui dona del seu, en rebrà per deu*]). Per poder aconseguir-ho, la persona interessada passa la nit prop d'on dorm el rector i és testimoni de l'acte sexual del rector

¹⁰⁸⁸ Veg., p. ex., Álvarez, 2009: 48; Cuba/Reigosa/Miranda, 2001: núm. 191; Perbosc, 1987: 89-90.

¹⁰⁸⁹ Veg., p. ex., en l'àrea catalana: Marí (2006: núm. 28 [St. Carles de Peralta]; en altres àrees: López/Ortriz, 2000: núm. 148; Cuba/Reigosa/Miranda, 2001: núm. 254; Sánchez, 2010: núm. 700; Angúdez, 2007: 16-17, esmenta 7 versions en l'àrea castellana. En Rodríguez P. (2001: núm. 117) l'acte sexual no és destorbat.

presentat amb paraules metafòriques. Així l'endemà pot fer al·lusió a aquestes paraules per demostrar des de quan estava al lloc de la cita. El capellà, descobert, li ofereix el promès. Retrobem aquesta versió, amb referències atenuades al sexe, en González Caturla, 1998 [1987]: 111-113 [l'Altet].¹⁰⁹⁰ (2) En altres versions el protagonista és un capellà amonestat pel bisbe per no guardar el vot de castitat. L'inculpat passa la nit al palau episcopal (o el bisbe a cal capellà) i és testimoni de la pràctica sexual del bisbe expressada de manera metafòrica. L'inculpat retreu les paraules metafòriques i és perdonat.¹⁰⁹¹ S'ha assenyalat així mateix el paral·lelisme de la variant 3 amb el tipus ATU 1453**** (vegeu els comentaris pertinents dins aquest tipus).

Com podem observar, no és gens fàcil endevinar la continuïtat d'aquest tipus a través de tanta variabilitat. Però el nostre objectiu no serà ara desenvolupar aquest tema. Solament indicarem l'evidència de la connexió davall de totes les versions del motiu de la metàfora de la copulació explicada amb referents religiosos, vinculada a un cert component anticlerical (K1363.1). Com hem advertit, aquest motiu es manifesta explícitament només en la versió I. La substitució del lèxic habitual per equivalents jocosos és un recurs que retrobem en altres tipus (com veurem en ATU 1562A; també, com hem vist, en ATU 1940). En aquest cas, però, la substitució està centrada en el camp lèxic de les parts del cos que culturalment s'han considerat tabú, unes quants d'elles designades col·loquialment per termes així mateix eufemístics (*cul*, *xorro*, *xona*).

En la modalitat de les versions I i II es destaca especialment l'episodi de la interrupció de la cerimònia amb què el capellà presenta l'acte sexual a la devota. Els versos finals de les nostres versions són molt paral·lels als de les variats castellanés i gallegues consultades. Per exemple: «*Tengo sesenta años / y ya voy "pa" setenta / y no había visto / "prosesión" como esta!*».¹⁰⁹²

Per altra banda cal advertir que la metaforització dels referents del sexe no és un element que es redueix al tipus 1445. Pot retrobar-se, generalment per eufemisme, vinculat a històries en què s'instrueix algú de manera jocosa en el sexe o s'evita parlar-ne cruament a infants (com veurem en RTNC18) o un innocent explica l'acte sexual.¹⁰⁹³ Així mateix, cal considerar el fet que aquest context religiós no forme part de diverses versions. Per exemple, en una versió literària valenciana del segle XVII, el poema «Lo portal dels jueus» del Pere-Jacint Morlà.¹⁰⁹⁴ En aquest cas un infant sorprèn els pares al llit fent l'amor i sent comentari metafòric del pare sobre l'acte sexual. El pare interroga el xiquet: «“Peret, digues-me de cert, / quant de temps estàs despert?” / I lo xic respon ab molt gran ànsia: / “Des de que Carlos viu entrar en França”». Molt paral·lela és la versió, per exemple, d'Oriol/Navarro/Sales (2010: núm. 104), que ha estat catalogada dins el tipus ATU 1453***, que posa d'evidència la vinculació d'aquest tipus amb les variants 2 i 3. Aquesta qüestió convidaria a un estudi més ampli, en un treball específic.

¹⁰⁹⁰ Tanmateix se'n poden documentar de versions més explícites; veg. p. ex., dins l'àrea catalana: Aiats/Roviró/Roviró (1984: núm. 179) o una versió inèdita recopilada a Orbeta (Arxiu personal Monjo: INF: Dolores Ballester, 1923; VEN-15/1/1994). En castellà: Suárez (2008: núm. 47.2). Hi ha versions que mostren l'acte sexual sense les expressions metafòriques (p. ex., Camarena, 1991: núm. 249 [ATU 1735]).

¹⁰⁹¹ Al País Valencià hem documentat aquesta versió a Altea, versió inèdita (Arxiu personal Monjo: INF: Esperança Pérez Ripoll; VEN-29/7/1993). En l'àmbit lingüístic castellà: Cuba/Reigosa/Miranda, 2001: núm. 240; Asensio, 2004: 317-318.

¹⁰⁹² Sánchez, 2010: 708.

¹⁰⁹³ Vegeu-ne, per exemple, Loddó (2018: 320-321, 323-324)

¹⁰⁹⁴ Morlà, 1995: 126-127.

TIPUS 1453****

El retor i la tia Maria¹⁰⁹⁵

Pués diu que un retor se n'anava... Havia un retor que diu que li agradava anar molt de passeig. I aixina de banda d'esprà pués se n'anava pac allà que li venia bé (com ara, per aqueix caminet [*gest*]¹⁰⁹⁶ pac avant), a passejar.

I diu que aquell dia se'n va i diu que, quant estava aixina a mitjan caminet o això, diu que li agarra ganes de tirar-se un pet. Però ell reparava... Pero, va mirar aixina i va mirar aixina [*gest*]¹⁰⁹⁷ i no havia nengú, i es tira un pet, i diu:

–¡Delluns! –per dessimular.

Conque més avant tamé li n'agarra, ganes de tirar-se un atre. Se'l tira:

–¡Dimarts! –¡que tràfec!

Més avantet un atre, diu:

–¡Dimecres!

I en això sent tossir un poquet, es gira darrere, diu:

–¡Ai, ti Maria! –diu–, ¿ja fa ratet que ve darrere?

Diu:

–De delluns.

(Me'l varen contar, em va fer gràcia... –Diu: «¿Ja fa ratet que ve darrere?». Diu: «De delluns»– quant el vaig sentir.)

→INF: Isabel Ripoll Molines. VEN-e/2007. A/V: vegeu annex 1, 2 i 3. FONT: veïna (M. Isabel Llorca Ripoll).

Annex 1

El retor i la tia Maria

Un rector se'n va a passejar per un camí. Es tira un pet i per dissimular diu «delluns», i continua fent el mateix amb dos dies més de la setmana («tot a la una, que no ho sentiren») fins que s'adona que el seguien («es sent patadetes (aixina) darrere»). Li pregunta des de quan estava darrere i li diu que «de delluns». (resum d'una versió no reproduïda | INF: Isabel Ripoll. VEN-11/4/2003. Veg. RT1453****)

Annex 2

El retor i la tia Maria

Se'n va anar un rector a passejar per la carretera. Es tira un pet i per dissimular diu «delluns», i continua fent el mateix amb dos dies més de la setmana («això: pet i “dimarts” tot a la una») fins que s'adona que el seguien («es sent patadetes darrere i es gira»). Li pregunta des de quan estava darrere i li diu que «de delluns». «Ho va sentir tot».

(resum d'una versió no reproduïda | INF: Isabel Ripoll. VEN-27/8/2003. Veg. RT1453****)

Annex 3

El retor i la tia Maria

Un rector anava a passejar («tots es dies anava a prendre es solet»). Sent desig de tirar-se un pet, però ho ha amb precaució («i com era retor, es va mirar aixina, es va mirar aixina [*gest*]¹⁰⁹⁸ i per dissimular diu «delluns»). Continua fent el mateix amb dos dies més de la setmana mentre anava passejant, fins que s'adona que el

¹⁰⁹⁵ Títols alternatius: *Dilluns*.

¹⁰⁹⁶ La informant assenyala la situació d'un camí pròxim a sa casa.

¹⁰⁹⁷ Mira a una banda i a altra.

¹⁰⁹⁸ Mira a una banda i a l'altra.

seguien («i en això sent patadetes i es gira darrere»). Li pregunta des de quan estava darrere i li diu que «de dilluns».

(resum d'una versió no reproduïda / INF: Isabel Ripoll. VEN-8/4/2005. Veg. RT1453****)

CATALOGACIÓ

ATU 1453****: *The Flatulent Girl*. ORIOL/PUJOL: 1453****: «*Nespra!*». CARDIGOS/CORREIA 1453****: *A rapariga com flatos*. BELTRAN L. 168 [1453****].

VERSIONS

RT1453**** El retor i la tia Maria. Annex 1: El retor i la tia Maria. Annex 2: El retor i la tia Maria. Annex 3: El retor i la tia Maria.

COMENTARI

El tipus ATU 1453**** inclou casos de situacions embarassoses originades per evacuacions de gasos intestinals. Una de les històries posades com a model d'aquest tipus s'ajusta bastant a la versió que presentem: el protagonista és una persona que és sorpresa petant per una altra persona que l'observava secretament i comptava les ventositats.

D'aquesta variant podem comptar amb algun exemples literaris força similars, com ara, en l'obra siscentista de Timoneda/Aragonés *Buen aviso y portacuentos* (núm. 60). Dins de la tradició valenciana, retrobem versions molt consemblants en Diéguez *et al.* (1999: 165 [l'Alfàs del Pi]); i així mateix, en català, en Bertran (1989 [1909]: núm. 90. En les versions analitzades hi ha una recurs còmic és l'expressió amb què el protagonista tracta de dissimular el so del pet: els dies de la setmana, un nom col·loquial equivalent a 'colp violent' (*nespra, castanya*)...

Altres versions disponibles responen a altres variants (Guardiola/Beltran, 2005: 227-228 [Bolulla]). Pel que fa a les versions recopilades a la Franja i catalogades per Oriol/Navarro/Sales (2010: núm. 103 i 104) dins aquest tipus, cal considerar que la aquesta adscripció a ATU 1453**** està basada en la coincidència en el tema de l'acció compromesa posada en evidència, encara que no hi haja un component escatològic, com determina el tipus. Ja ens hem referit a la vinculació de la versió 104 d'aquest recull a la variant 3 que hem proposat del tipus 1425.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 1476A

I

«¡Ninot, calla!»

Això era un que es volia casar (i saria un benaventurat¹⁰⁹⁹ i això, perque ja veus) i li varen dir que li ho diguera a Sant Josep. I aquell, pués tamé es va posar es mosenillo darrere l'altar,¹¹⁰⁰ i li dia:

–¡Josep!, ¿em convé Fulano?

I Sant Josep:

–Nooooo.

Tornava atre dia:

–¡Josep!, ¿em convé Fulano? –¡avant!

I sa que fea tres voltes, diu:

–¿Em convé Fulano?

I es mosenillet contesta (com fea sa veueta primeta), diu:

–Nooooo.

Diu:

–¡Ninot, calla, que no et dic res a tu! ¡Jo li ho dic a ton pare!

→INF: Tomàs Mascaró Ripoll. VEN-5/12/1992 (VA).

II

«¡Calla, mocós!»

Una anava tots es dies a demanar-li [a sant Antoni] que li buscara un nóvio.

–¡Busque'm un nóvio, si em convé! ¡Busque'm un nóvio, si em convé! –tots es dies.

I es mosenillo ja estava fart d'ella (o es segristà, o es que quedava últim), i es va amagar darrere des sant i diu:

–¡No et convé!

I diu:

–¡Calla, tu, mocós!, ¡que ho dic a ton pare! –que era sant Antoni, que du es xiquet as braç; i li va dir: «¡No et convé!». (Li ho va dir es mosenillo i es pensava que li ho havia dit es xiquet). Diu: –¡Calla, mocós!, ¡que ho dic a ton pare!

→INF: Teresa Ripoll Molines. VEN-17/1/2015.

III

Es qüento de santa Rita

Darrere l'altar pués es veu que estava buit, i havia una que tots es dies anava i li resava a santa Rita. I li dia:

–¿Santa Rita, qué em convé més? ¿Casadita...? ¿Fadrina, casada, o monjita?

I al ramat, es mosenillos no podien mai tancar sa porta, perque sempre estava aquella resant. I [un] es va posar darrere l'altar. I quant ella li dia allò, es xiquet aquell, de darrere li va contestar, diu:

–*Monjita.*

¹⁰⁹⁹ A l'enregistrament l'informant fa masculí el protagonista, per lapsus.

¹¹⁰⁰ L'informant omet certs detalls de la trama: el dona per sobreentesos perquè contà el conte després de RT1476A IV. Cal entendre que l'escolà simula la veu del sant, col·locat darrere de la imatge.

Diu:

–¡Ai, Rita, Rita!,
com eres tu de madera
i no et pica.

I avant. Ja s’ha acabat es qüento de santa Rita. Era de madera.

→INF: Celestina Soliveres Monjo. VEN-19/8/1997.

IV

«¡Ai, Rita, Rita!»

Això era, pués, un¹¹⁰¹ que es volia casar i anava a dir-li a Santa Rita que es volia casar. I un mosenillo es posava darrere (era un sant)¹¹⁰² i li dia:

–Rita, ¿em convé Fulano?

I es mosenillet, que estava darrere, li dia:

–Noooooo.

Tornava un atre dia:

–¿Em convé Fulano? [...]

–Noooooo –sempre li dia que no.

I amb tantes voltes que li ho va dir, «¡Noooo!», diu:

–¡Ai, Rita Rita,
com eres de madera
i no et pica!

→INF: Tomàs Mascaró Ripoll. VEN-5/12/1992.

V

Es qüento de santa Rita

Això era una que... ¿No el saps aqueix? Aqueix d’aquí és una que anava a resar-li a santa Rita, ¿saps? porque li eixira un nóvio. I anava tots es dies. Al ramat el retor li diu as segristà:

–Mira, quan ve *esta* dona, tu pose’t darrere, i quant ella fa «¡Ai, Santa Rita! ¡Que m’ixca un nóvio! –pués tu no tingues por–. Jo necessita un nóvio».

I hala, i es segristà, darrere:

–*Hija mía* –aixina, una veu...–, *ten paciencia* per tot.¹¹⁰³

–¡Ai, Rita,
com es veu que vosté la té de fusta
i no li pica!

(Si li picara no li diria que esperara tant. És aixina.)

→INF: Salvador Soliveres Monjo. VEN-20/1/1992.

¹¹⁰¹ Lapsus per una.

¹¹⁰² *Sant* ‘imatge religiosa’.

¹¹⁰³ Dramatitzant, amb un to solemne.

VI

Es qüento de «*san Cristobalito*»

Una dona... A Barcelona està sent *Cristóbal*, i diu que tots es dies anava [una dona]:¹¹⁰⁴

–*San Cristobalito, patitas, manitas,
carita de rosa,
cásame a mi hija,
que la tengo moza.*¹¹⁰⁵

I tots es dies li dia es mateix sermó. I al ramat es va casar. I consevol que passava, més borratxo que un pet,¹¹⁰⁶ li ho va arreglar per sa xica.

I después, quant es va casar, com era tan borratxo, va anar i li va dir:

–*San Cristobalón, patazas, manazas,
cara de cuerno,
lo mismo eres tú
que has hecho a mi yerno.*

→INF: Celestina Soliveres Monjo. VEN-19/8/1997.

CATALOGACIÓ

ATU 1476A: *Prayer to Christ Child's Mother*. ORIOL/PUJOL 1476A: *La vella acaserada*. CARDIGOS/CORREIA 1476A; *Rezando à mãe de Jesus (Santo António)*. NOIA 1476A: *Pregándolle á Virxe (Santo Antonio)*. HERNÁNDEZ 1476A: *El rezo de la solterona*. Cf. BELTRAN L. [1476A].

VERSIONS

RT1476A I «¡Ninot, calla!». RT1476A II «¡Calla, mocós!». RT1476A III Es qüento de santa Rita. RT1476A IV «¡Ai, Rita, Rita!». RT1476A V Es qüento de santa Rita. RT1476A VI «Es qüento de “san Cristobalito”»

COMENTARI

Motius:

X761: una vella demana un marit en l'església.

K1842: persona com a imatge de sant.

K1971.9: el pressumpte consell de Déu (el sagristà).

V123: imatge culpada de ser causa de desgràcies per un un devot (versió VI).

Classifiquem les versions anterior adscriuint-les al tipus ATU 1476A. El tipus distingeix les dues variants que documentem en les nostres versions:

- Variant I (cf. versions I i II): una devota reclama una resposta de la Mare de Déu després d'un resultat desfavorable amb el fill. Està representada en la tradició valenciana amb diverses versions (veg., p. ex., Martínez M., 1987 [1947], III: 255-257; Torres/Giménez, 1993: 73-75 [Llaurí]; Guardiola/Beltran, 2005: 205 [Bolulla], Ivars, 2010: 89-90 [Benissa], Guinot [Artana]).¹¹⁰⁷

¹¹⁰⁴ La informant contà aquest conte a continuació de RT1476A III, de trama similar, i n'ometé els elements comuns: intervenció del sant simulada per un sagristà.

¹¹⁰⁵ La pronúncia sessejant permet hi haja rima consonàntica entre *rosa* i *mo[s]a*.

¹¹⁰⁶ Possible lapsus per *cep*.

¹¹⁰⁷ Versió en línea: <<http://www.artana.org/JoseMaria/Fadrina.htm>> [darrera consulta: 5/4/2020].

- Variant 2 (cf. versions III, IV, V i VI): una devota s'enfada amb la imatge religiosa després de sentir el consell donat. Hi ha dos subcariants: (1) Hi ha un component llicencios referit a la suposada insensibilitat de la imatge; (2) Hi ha una queixa pel mal consell donat per la imatge. Estan poc representades en general dins l'àrea catalana; quant a 2.1: Janer (1982: 52 [Algaida]); quant a 2.2: Quintana (1995: núm. 138 [Calaceit]), Vidal F. (2005: 2005: 114 [Massalió]).¹¹⁰⁸

En aquest tipus és comú l'element del personatge humà que enganya la dona crèdula suplantant la personalitat d'un personatge religiós (generalment parlant darrere de la imatge; una variant del motiu K1842). En la variant 1 la veu infantil de l'escolà parlant com si fos la imatge (encara que hi ha versions en què és el sagristà) fa pensar a la devota que la resposta ve del nen. Les versions presenten imatges religioses amb un sant portador del Jesuset (sant Josep, sant Antoni de Pàdua); en el model presentat per Uther hi ha la Mare de Déu, representat en alguna versió valenciana. No s'ha d'entendre literalment el valor de «pare» referit a sant Antoni. Pel que fa a la referència de santa Rita de la variant 2, podem imaginar-nos que es tracta d'una necessitat mètrica imposada pels la rima dels versos de cloenda.

Un cas especial és la versió VI. Boggs identificà aquest subtipus com a 1476*B. El resum amb què el presentà coincideix amb la nostra versió: «Old lady prays before saint's statue for a husband for her daughter. Sacristan hides behind the statue or the saint grows weary of her so often repeated request and tells her to marry her daughter to sacristan. She does so, but he treats the girl very badly. Old lady returns and rebukes saint». Altres propostes de catalogació són: 1476 (Espinosa, 1988) o 1476B (Hernández, 2013). Cal advertir, però que el subtipus ATU 1476B identifica una història en què una fadrina vella demana casar-se encara que siga amb el dimoni (*Old Maid Married to a Devil*). Aquesta argument no s'identifica exactament amb la versió VI, en què una dona es queixa al sant per la mala vida que té per culpa d'un partit matrimonial desavantatjós (en aquest cas: un marit borratxo; en altres versions: lleig, jugador, malfaener o maltractador). Entenem que es tracta d'una rondalla força similar a 1476A quant a l'element de l'engany de la persona crèdula fingint la veu d'una imatge religiosa. En altres versions hi ha variants en què una devota es queixa a la imatge per altres qüestions, sense aquest element de la veu simulada.¹¹⁰⁹

Cal destacar en aquest tipus el component irreverent de la visió crítica del culte a les imatges religioses i la visió desidealitzada pel fet que siguen de fusta, incapaces d'escoltar. Tanmateix hi ha versions en què el tipus es presenta amb elements de llegenda religiosa, pel fet que la imatge respon i actua miraculosament davant les peticions del protagonista (Ivars, 2010: 89-90), en aquest cas un emigrant que demana diners.

¹¹⁰⁸ En canvi, la variant 2.2 està més ben documentada en l'àrea castellana, tant d'Espanya com d'Amèrica; més poc en la portuguesa (veg. p. ex., Espinosa (hijo), 1988: 507; López/Ortiz, 2000: núm. 96, 97, 98).

¹¹⁰⁹ En López/Ortiz (2000: núm. 96), per exemple, hi ha el tema de la malaltia i la mort d'un fill.

TIPUS 1525D

[Es dos que llauraven amb una mula]

Anaven... dos gitanos (o dos ban[dolers]: dos gitanos), que anaven i havia dos que llauraven amb una mula acadegú. I agarra i més amunt havia una coveta i es posa un... Un s'amaga darrere d'allà que estaven i s'atre se'n va allà a sa coveta.

–¡Mai-ho-ha-vist! ¡Mai-ho-ha-vist!¹¹¹⁰

I un li diu a s'atre:

–¿Això quin pardal deu ser? ¡Xe!

–¡Mai-ho-ha-vist!¹¹¹¹

Diu:

–¡‘Mo-ne cap allà! –‘garren això i van.

S'atre, quan veu que munten, lleva una... Desaparella una mula i amolla allà derrere escapat. I arriba, diu:

–¡Xe! ¿Tu eres? –diu–. ¿Qué és lo que no has vist mai?

Diu:

–No ha vist mai llaurar dos forcats amb una mula a soles.

I es donen compte que un havia... ¡I arranquen a córrer derrere, cap avall...! I ell agarra, desaparella s'atra mula (com ara, si un va anar d'ací cap a Castells, s'atre va anar per baix: per Bollulla). I se'ls-a feren ses dos mules.

→INF: Salvador Soliveres Monjo. VEN-12/8/1998. A/V: veg. annex.

Annex

[Es dos que llauraven amb una mula]

Hi havia dos hòmens llaurant amb dos mules («amb dos mules guapes»). Es presenten uns i proposen furar les mules («i diu: / –¿Vols que li furtem ses mules an aquell? / Diu: / –¡Hala, pués!»). Un dels lladres es posa en una cova que hi havia més amunt («i es posa dins sa coveta») i es posa a cridar com si fos un animal: «¡Mai-ho-ha-vist!».¹¹¹² Els llauradors estranyats pugen a veure què és («¡Xe!, ¡això quina classe d'animal és!») i mentre, l'altre lladre desaparella una mula i se l'endú. Quan arriben a la cova enfronten el lladre i li pregunten: «¡Xe! ¿Vosté qué fa ací? ¿Això qué vol dir, «mai ho ha vist?»».¹¹¹³ Els respon que «Llaurant el forcat amb una mula a soles». Mentre davallen, el lladre desenganxa l'altra mula («¡I au!, los furtaren ses dos mules»). (resum d'una versió no reproduïda | INF: Salvador Soliveres. VEN-20/1/1992. Veg. RT1525D)

CATALOGACIÓ

ATU 1525D: *Theft by Distracting Attention*. ORIOL/PUJOL 1525D: *El lladre distreu l'atenció de la víctima*. CARDIGOS/CORREIA 1525D: *Roubo por desvio da atenção*. NOIA 1525D: *O roubo por distração*.

VERSIONS

RT1525D [Es dos que llauraven amb una mula]. Annex: [Es dos que llauraven amb una mula].

COMENTARI

Dins el tipus 1525D es presenten històries de robatoris comesos amb l'estratègia de la distracció de la víctima (motiu K341), amb diverses modalitats; per exemple: deixant objectes al camí (per exemple,

¹¹¹⁰ Imitant el cant d'un ocell.

¹¹¹¹ Imitant el cant d'un ocell.

¹¹¹² Imitant el cant d'un ocell.

¹¹¹³ Dramatitzant. Enfadat.

sabates), imitant el crit d'un animal de la víctima o amb el so d'una esquella. En aquesta versió ens trobaríem amb una variant del motiu de la imitació del crit d'un animal (K341.7), en aquest cas, desconegut.

Un element destacable en aquesta versió és l'element del mimologisme de l'animal desconegut («mai-ho-ha-vist»), que és utilitzat com una estratègia per a burlar-se de la víctima en l'episodi final; d'una manera que remet al motiu del guilopo que es fa dir «Ningú» per crear confusió en ser esmentat el seu nom (K602), present en el tipus 1138 (*Gilding the Beard*).

Aquest tipus ha tingut escassa representació en l'àmbit català. Oriol/Pujol n'inventarien tres versions procedents alternativament de Catalunya, la Franja i Mallorca, fins ara, cap de valenciana. Hi ha elements molt similars en la versió que trobem en Orpí (1996: 70-71 [Capdepera]) «Es pareier de Son Jaumell»: robatori d'un parell de mules amb l'estratagema d'incitar la curiositat del llaurador amb uns crit que esdevé una observació burlesca sobre el robatori; en aquest cas: «M'espant! M'espant! M'espant!».

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 1525J

Ses sobressades

Una volta era, pués, un matrimoni i es varen casar i vivien al camp. I varen comprar un porquet i l'engordiren (el varen engordir). I clar, diu:

–¡Ei! Pués haurem de matar *el* porquet.

Conque maten *el* porc i fan sobressades i botifarres, i fan gènere d'*eixe*. I quan ja el tenien fet, pués (era d'hivern) diu:

–¿Saps qué podem fer? –i tenien un burro, diu–: Jo me'n 'niré a vendre *les* sobressades a València –era un poble prop de València, diu–; i aixina treurem algunes perretes, si no, estem nets.

Diu:

–Pués bé està.

Conque carrega *les* sobressades en es dos cornialons i se'n va. Ell puja an *el* burro, i *se'n* va a València:

–¡Dones, sobressades!

I ja, per un atre carrer:

–¡Dones, sobressades!

Conque tres estudiants s'acombinaren, diu:

–¡Escolteu!, ¿voleu que mos fem una sobressà d'aquest home?

Diu:

–Pués, ¿i com?

Diu:

–Pués, a vore si mo la dona a tastar –diu.

I aquell fa:

–¡Dones, sobressades!

Diu:

–¡Escolte! –diu–. ¿I no es podien tastar?

Diu:

–¡Sí!

Conque, ¡rooom!, talla un trosset, a s'atre talla un atre trosset; diu:

–¡Ai –diu–, paix¹¹¹⁴ que facen un gustinet...!

I l'atre diu:

–¡Pués no pareixen mal!

I l'atre ¡se l'acaba!, *la* sobressà.

Diu:

–Mire, germà, no mos fan.

[¡Ja se l'havien volà!]¹¹¹⁵

I ell l'home pués *del* ramal... Duia *el* burro *del* ramal, pués, ¡hala!, pegant voltes.

Conque... I agarren i es visten de un atre tratge, diu:

–¡Pués mo n'ham de fer una atra!

I agarren per atre carrer:

–¡Dones, sobressades!

I diu:

–Escolte, germà, ¿i no es podien tastar?

No els-a coneixia, diu:

–¡Home! –diu–, ¡sí! –es fan un atre tros:

¹¹¹⁴ *Paix* <*pareix*.

¹¹¹⁵ Comentari aportat per un dels oients.

–¡Oí!, ¡pareix que no estiguen molt bones!
 I l'atre diu:
 –Nyas, veges tu –¡un atre tros!
 Diu:
 –¡Pareix que facen un gusetinet!
 I el tercer diu:
 –Mire, no mos fan.
 I l'home agarra *el burro del ramal* i torna amb *les sobressades*. [¡Bon mercat fea!]¹¹¹⁶
 I allà, pués, unes dones que es varen *allí* arreunir, diu:
 –¿Voleu que li comprem *les sobressades*?
 Diu:
 –¡Pués li comprem *les sobressades*! –i li compren *les sobressades*, li paguen i l'home agarra *el burro*.
 Conque... I a l'eixida de València, pués, aquells estudiants... Allà havia un pou, que més avall feen festes. S'assomaven an *el pou*, i ell passa amb *el burro*, diu:
 –¡Bon dia, germans!
 –¡Bon dia! –diu–. ¡Escolte, germà!, ¿mos farie un favor –diu– i vosté no perdrie res?
 Diu:
 –¿I quin favor?
 –Mire, que *eixe* amic, assomant-mos al pou, li ha caigut la cartera –diu–, i si vosté entrare, pués, a la mitat per vosté i la mitat per l'home.
 Diu:
 –Pués sí –l'home tenia falta de diners i vegia que... ¿Comprens?
 Conque agarra i... 'Via un poal, dins *del poal* es despulla ell un poc, i quant estava a mitjan *del poal*, el tiren dins. Agarren es burro, ¡tot!, sa roba i tot, i se li ho enduen.
 Conque *allí*, com *al* costat feen festes, *la crià* del retor pués se'n va a dur èuia. Se'n va a dur èuia, i clar, tira *el poal* dins, i l'home pués s'encanxamalla en conill *en el poal*. I ella, pués, ¡força!, ¡força!¹¹¹⁷ i no havia mans de pujar. [¡No tenia prou força!]¹¹¹⁸ Conque... I s'assoma:
 –¡Fotre! –i allà deixa caure *el poal* i se'n va cap a casa:
 –¡Ai, senyor retor!
 –¿Qué li passa?
 Diu:
 –Que dins *del pou* està el dimoni.
 –¡Home!
 Diu:
 –Sí, dins *del pou* està el dimoni.
 I ja se n'han 'nat *el mosenillo*, *el segristà*, *la crià*, i clar, i s'assomen *allí* dins. I ell de baix diu:
 –¡Escolte!, ¿qué... qué li passa?
 Diu:
 –Tregue'm i li ho contaré tot.
 Conque ell tiren *el poal* entre *el segristà* (*la crià* se'n va anar) i... ¿comprens?, i treuen aquell home. I se'l va endur amb *el burro*. Se'l va endur... Tots se'l varen endur. I s'*emporta* el retor a *eixe* home a l'abadia (*allí*, a la segristia).¹¹¹⁹ Li dona unes sotanes, un gorret i unes sabates.

¹¹¹⁶ Comentari aportat per un dels oients.

¹¹¹⁷ Amb èmfasi.

¹¹¹⁸ Comentari aportat per un dels oients, rient.

¹¹¹⁹ Es corregeix.

Conque... I clar, i ell... I després ell *se'n va anar*, d'allà *se'n va anar cap avall*. I *uno* anava pel retor an *el* poblet. Anava pel retor (com estava vestit de retor, que no anava) per... ¿comprens?, diu:

–¡Escolte! –diu–. ¡Hale, puge! ¡Això és el senyor retor! ¡Puge! –puja a cavall i ell, pués, ¡hala!, cap a...

–¡Ja ve el senyor retor!

¡Vol de campanes!

–¡Ja ve el senyor retor! ¡Ja ve el senyor retor!

I agarra i se l'endú a l'abadia i li dona *el* llibret de... I li conta lo que havia.¹¹²⁰ Li conta lo que havia, diu:

–Mira, és que em passa *este* cas. Matros som pobres, ham criat un *cerdo*, vàrem 'nar a vendre sobressades i uns senyors estaven *allí* i jo ha entrat, que diu que li havia caigut *allí* la cartera. I m'han pillat *el* burro i *els* diners de *les* sobressades. I me ho han pillat tot –diu–. Pués... I si puguera jo guanyar algo.

Diu:

–Pués... ¡Farem una cosa! –*el* segristà, diu–. Jo em sé *el* sermó de memòria –diu–. Vosté farà de retor –¿comprens?–. Farà de retor, a vore si vosté recupere algo –que estava... El retor estava... havia de dir missa, pero aquell poblet era...

I agarra i quan comença *la* missa, que *el* segristà ja sabia lo que havia de fer, diu:

–Vosté es posarà... El retor es posarà dalt i vosté es posarà baix –baix de... ¡Vamos!, que *el* segristà s'havia de posar baix de *les* faldes d'ell i dir-li *el* sermó. Lo que ell dia, ell 'via de contestar, ¿comprens? Li havia de contestar.

Conque ¡bé!, 'garra el retor i *el* segristà, ¡pam!, se li posa baix *les* faldes, diu:

–Jo lo que li tinc que dir vosté ho torne a dir al public.

Diu:

–Pués bé.

I agarra:

–¡*Pueblo católico!*

Ell, fluixet:

–*Pueblo católico.*¹¹²¹

–¡*Pueblo católico!*

–*Aquí se celebra una fiesta muy grande.*

–¡*Aquí se celebra una fiesta muy grande!*

–*Es la fiesta más grande del año...*

Conque clar, i l'home, com estava inflat d'èuia, es va bufar. Es va bufar, diu:

–¡Xe, que t'has bufat!¹¹²²

–¡Xe, que t'has bufat!

–¡Xe, això no ho digues!

–¡Xe, això no ho digues!

–¡Xe, calla, collons!

–¡Xe, calla, collons!

¹¹²⁰ En acabar l'enregistrament, l'informant afegí un episodi que havia oblidat. En arribar a l'abadia, el protagonista agafà el missal que li donà el sagristà a l'inrevés, donant a entendre que no sabia llegir. Llavors el sagristà li va preguntar: «Escolte, senyor retor. ¿Vosté sap molt de lletra o molt poca?». És aquest el motiu pel qual el protagonista explica la seua situació.

¹¹²¹ Les intervencions del sagristà es fan amb un to de veu més baix.

¹¹²² Les intervencions del sagristà es fan amb un to de veu més baix.

I per fi agarra i li pega espenta per dalt la trona i aquell, ¡au!¹¹²³ ¡Arranca a...!
¡Comença a...!¹¹²⁴ ¡Ses sotanes...! ¡Arranca... cap allà a casa d'ell!

Conque... I a mitja nit arriba allà a casa, i toca a *la* porta, i ix *la* dona per *la* finestra,
diu:

–¿Qui és?

Diu:

–¿Qui és? ¡Obri! ¡Jo! ¡Soc jo, obri!¹¹²⁵ –i vestit de retor, porque no tenia una atra
roba i no tenia res.

Conque li obri i diu:

–¡Ai! ¿I *el* burro? ¿I *les* sobressades? ¿I... tot? –i li va contar tot *el* cas, ¿comprens?

I en s'endemà, pués, ¡hala!; ja no en tingueren per minjar i... [¡Es va quedar sense
res! ¡Es va quedar net! ¿Què es pensava? Es estudiants sempre...]¹¹²⁶

→INF: Bartomeu Marcó Molines. VEN-7/1984. NOTA: Durant l'execució, l'informant va fer servir una forma
dialectal acostada al valencià general, tractant d'ocultar el registre col·loquial local (veg. «Estudi» 3.2.1).

CATALOGACIÓ

ATU 1525J: *Thieves Cheated of Their Booty*. CARDIGOS/CORREIA 1525J: *O esperto faz o ladrão atirar-se a un poço*.

VERSIONS

RT1525J Ses sobressades (1525J + 1318 + 1825).

COMENTARI

Motius:

J1742: un pagès visita la ciutat.

K345.2: un lladre fa entrar una persona a un pou per robar-lo (li promet una recompensa).

J1786: home confós amb un fantasma o dimoni.

K1961.1: capellà fingit.

J1742: no saber llegir.

J2461.1: compliment literal de les instruccions rebudes.

J2417.1: repetició mecànica de totes les paraules apuntades pel director.

A l'hora de classificar aquesta versió hem considerat que en l'estructura argumental poden distingir-se dos episodis principals: (1) robatori en el pou, (2) l'home del pou és confós amb el dimoni; (3) el pagès fa de capellà, que identifiquem com a dos tipus combinats del catàleg internacional: 1525J (*Thieves Cheated of Their Booty*) + 1318 (*Mistaking a Person –Animal, Object–for a Supernatural Being*) + 1825 (*The Farmer as Clergyman*).

Pel que fa al primer tipus, l'element fonamental és el motiu del robatori a un personatge incaut que, empès per la cobdícia, du a terme l'acció heroica de davallar a un pou per recuperar un objecte valuós (en aquest cas, una cartera) amb l'esperança d'obtenir un benefici. El resultat és molt negatiu, ja que la víctima queda sense propietats i sense roba.

Retrobem reflectit aquest tipus en alguna versió de l'àmbit català, per exemple, en Guardiola (1988: 107-120 [Xàbia]) i Quintana (1995: núm. 44 [Queretes]). En aquestes versions, precedint l'episodi del robatori del pou, hi ha un episodi inicial en què s'explica un altre robatori també protagonitzat per estudiants. En aquest cas es tracta d'una història anàloga a l'explicada en el *Col·loqui d'un llaurador que donaren un*

¹¹²³ Pega una palmada.

¹¹²⁴ L'informant no pot parlar de tant de riure.

¹¹²⁵ Cridant.

¹¹²⁶ Comentari aportat per un dels oients.

xasco els estudiants en unes gallines.¹¹²⁷ Per tant, en les tres versions es posa d'evidència la importància del tema de les rivalitats entre ciutadans (ací representats pels estudiants) i pagesos (cf. ATU 1337), manifestada en aquesta ocasió com a burla dels primers als segons. En les tres versions hi ha la coincidència que la víctima és vestida amb roba de capellà perquè no torne a casa nu. Tanmateix, a partir d'aquest punt, solament en la versió tarbenera es documenta la connexió amb l'episodi del capellà fingit (motiu K1961.1), mentre que en les altres versions analitzades es pot observar la juxtaposició amb altres episodis diversos, que es corresponen amb altres tipus.

Cal advertir que l'element de la persona robada i nua que rep un vestit li atorga l'aparença d'una altra personalitat pot adoptar formes diferents d'aquest tipus. Per exemple, en les versions Limorti/Quintana (1998: [el Carxe] i Roig/Roig, 1999: 113 [Callosa d'en Sarrià]), el robatori és protagonitzat per unes dones amb una estratègia diferent de la del pou i el protagonista pot adoptar una roba diferent, com ara, un uniforme militar, a banda de la sotana.¹¹²⁸

Quant al tipus 1318, Uther eixamplà respecte al catàleg anterior d'Aa/Th la consideració d'històries en què es confonen amb un ser sobrenatural («Ghosts»), no només animals i objectes, sinó també persones, com en el present cas. L'adscripció a aquest tipus es fa per aproximació, ja que no hi ha una correspondència amb les variants proposades en l'índex internacional, sí amb el títol. A més, es tracta d'una versió poc desenvolupada del tipus: es tracta solament d'un episodi frontissa en l'estructura del relat. S'hi presenta la confusió del protagonista, nu dins d'un pou, amb un dimoni, la qual cosa desencadena la presència ridícula del rector per exorcitzar el presumpte perill. Potser també es podrien catalogar en ATU 1318 altres versions de l'àmbit català referides a animals. Per exemple, el relat exposat en forma de succeït en Martínez M. (1987 [1920], II: 130-134) i Salvà (1988: 224), en què una mona és confosa amb un mal esperit¹¹²⁹ o els dicteris en què s'atribueix a una localitat la confusió d'un puput amb una aparició de la Mare de Déu.¹¹³⁰

Respecte al tipus 1825, de les 3 variants que Uther registra com a representatives d'aquest tipus, hi ha una major correspondència amb la primera, que correspon al següent resum: la necessitat d'una parròquia pobra empeny els feligresos a acudir a un foraster o a una persona que sap llegir per ocupar la plaça de capellà. En aquesta versió el protagonista es presenta, en efecte, com a il·letrat; tanmateix l'arribada a la parròquia es produeix ací per una feliç confusió.

Dins aquest episodi hi ha l'element del sermó dictat literalment, que té un efecte desastrós en complir-se de manera literal la recomanació de repetir les frases apuntades. L'efecte còmic queda ressaltat amb un component escatològic. Aquest element té reflex en l'àrea lingüística catalana, per exemple, en una versió de la Franja (Vidal F., 2005: 91-92 [Massalió]). Així mateix hi ha un record esvaït en la versió RTVF9, on s'observa que la necessitat de substituir el capellà malalt és aquí el mòbil de la farsa del sermó dictat.

¹¹²⁷ Martí M. (1996: núm. 19).

¹¹²⁸ Retrobem una versió anàloga, amb indument militar en López/Ortíz, 2000: núm. 261.

¹¹²⁹ Documentarem una història anàloga en una versió inèdita recopilada a la Vall d'Alcalà (Arxiu personal Monjo. Informant desconegut. VEN-16/8/1993).

¹¹³⁰ Veg., p. ex., González S. (1996: núm 67; 2010: 54-55); Sanchis Guarner (1981, 1: 142); Esteve B. (2015: 175).

TIPUS 1526A

Ses espardenyes

Una volta era un xiquet que se n'anava carretera avall. I quant aplega a Bolulla diu:

–¿Açò quin poble és?

Diu:

–Açò, pués Bolulla.

Diu:

–Ah, pués ací a Bolulla no hi ha moltes coses.¹¹³¹ –conque se'n va carretera avall caminant caminant.

Conque arriba a Callosa, diu:

–¿Açò quin poble és?

Diu:

–Açò –diu–, Callosa.

Diu:

–¿Aaaah! –diu–, ¡pués ací a-hi ha coses!¹¹³² Me'n vaig a comprar-me unes espardenyetes.

Se'n va a s'espardenyeria i li diu a sa dona, diu:

Diu:

–Tia, ¿té espardenyes?

Diu:

–*¡Hombre!* –diu–, ací a Callosa és lo que més a-hi ha.

Diu:

–¿Pués me'n deixe provar unes?

Diu:

–Sí, prova-te-les.

Conque agarra i es posa ses espardenyetes i se'ls-a fa ben nigadetes.

Diu:

–¿Me'ls-a deixe provar?

Diu:

–Sí.¹¹³³

Conque agarra i ix as carrer, ¡i arranca a córrer!¹¹³⁴ I quant ja estava ben lluny diu:

–¡Tia –diu–, no li les pagaré, no!¹¹³⁵

I sa dona diu:

–¡Agarreu-lo, que és un lladre!

I au, ja s'ha acabat.

→INF: Amadeo Sifre Monjo. VEN: 8/1992.

CATALOGACIÓ

ATU 1526A: *Supper Won by a Trick.*

¹¹³¹ Dramatitzant. Expressant desencantament.

¹¹³² Dramatitzant. Expressant alegria.

¹¹³³ Dramatitzant. Expressant confiança.

¹¹³⁴ Amb èmfasi.

¹¹³⁵ Cridant.

VERSIONS

RT1526A Ses espadenyas.

COMENTARI

Seguim el model de Noia quant a la catalogació d'aquesta versió dins el tipus ATU 1526A, considerant que pugua fer-se extensible a l'adquisició de calcer sense pagar; encara que títol faça al·lusió a versions que coincideixen en el tema dels enganys per a menjar sense pagar. En aquesta versió es documenta el motiu de la persona que demana permís per a emprovar-se una peça de roba (unes sabates, en aquest cas) i se l'endú sense pagar (K351). Trobem al País Valencià una versió molt acostada, per exemple, en Bataller (2001: [Piles]), en què un pobletà va a la ciutat i demana en una botiga unes sabates «corredores». Demana d'emprovar-se-les i se'n va corrent sense pagar.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 1529

Es burro i es estudiants

¿I aquell des burro i des estudiants, no el saps vitat? [...] Això eren dos estudiants que se n'anaven de camí i varen vore un burro nigat baix de un garrofer, i un li diu a s'atre, diu:

–¿Saps qué podríem fer? –diu–. Nigue't, tu, a estil des burro i jo me'n duré es burro i el vendrem. I tuparem perres.

Allà havia un home llaurador que estava treballant per allà. I agarra i aquell li lleva sa capçana as burro, se l'enganxa ell. I aquell d'allà niga es burret i se l'endú.

Conque va aquell home i diu:

–¡Ai!¹¹³⁶ ¿I el burro?¹¹³⁷

Diu:

–¡Ai, mire!¹¹³⁸ –diu–. Resulta que jo era estudiant. I mon pare sempre em dia: «¡Burro! ¡Burro! ¡Burro!». Era molt mal estudiant. I per fi em vaig tornar burro –diu–. I ara es coneix que mon pare s'ha arrepentit i m'ha tornat atravolta estudiant.

Diu:

–¡Aaaaaai!¹¹³⁹ ¡Pués toca! ¡Ves-te'n!, ¡ves-te'n!¹¹⁴⁰ –i el va amollar i se'n va anar.

Se'n varen 'nar i varen vendre es burro, a la fira de Cocentina.

Conque se'n va anar aquell home a comprar-se un burro (¿no veus que se li havia desfet?) i es veu es burret d'ell, diu:

–¡Ai, mira! ¿Vols juar-te que atravolta son pare li ha tornat a dir «burro» i s'ha tornat a fer burro?

I se'n va pac a s'orelleta i li diu:

–Que et *compre* qui no et conega, que jo et conec.

→INF: Isabel Ripoll Molines. FONT: cosina paterna (Teresa Ripoll Molines, 1921). VEN-e/2004. A/V: annexos 1, 2 i 3.

Annex 1

Es burro i es estudiants

Dos estudiants van de camí i veuen un burro («nigat a una soca d'olivera») i el seu amo prop («allà cavant vores»). Ideen de furta-lo: el deslliguen i es posa un dels estudiants en el lloc de l'ase («a l'estil de burro»). Fan creure al llaurador que l'estudiant s'havia tornat burro perquè son pare li ho deia moltes voltes («mon pare em dia tant de voltes burro que m'ha tornat burro»). El llaurador va a la fira per un altre ase i reconeix el seu i pensa que son pare l'ha tornat a maleir («¡Vols juar-te que son pare li ha dit una altra volta burro i s'ha tornat una atra volta burro!») i li diu a l'orelleta que el compre qui no el conega. (resum d'una versió no reproduïda. / INF: Isabel Ripoll. VES-e/1986. Veg. RT1529)

Annex 2

Es burro i es estudiants

Dos estudiants van de camí i veuen un ase («nigat allà») i el seu amo prop («que treballava»). Decideixen furta l'ase («es estudiants són el dimoni») i ideen el pla que un es posarà en el lloc del burro i li diga que s'havia tornat burro («Pués tu et niques aquí a estil de burro i li dius que ton pare et dia burro i t'has tornat burro –diu–; i ell ja t'assoltarà –diu– i aixina mos enduguem es burro») i ho fan així («I fan això. Aquell

¹¹³⁶ Sorpresa.

¹¹³⁷ Teatralitzant.

¹¹³⁸ Amb to de commiseració.

¹¹³⁹ Acord.

¹¹⁴⁰ Amb un to exagerat de conformitat.

es niga, amb sa capçana des burro allà enganxat, i s'atre agarra es burro i se'n va»). El llaurador estranyat veu l'estudiant en lloc de l'ase i l'estudiant li diu que ell és l'ase («*El burro soc jo. Resulta que mon pare –diu–... Jo era estudiant, i mon pare sempre: “¡Burro! ¡Burro!” (Jo era molt torpe.) “¡Burro! ¡Burro!” Per fi em vaig tornar burro –diu– i ara es coneix que s'ha arrepentit –diu–¹¹⁴¹ i m'ha tornat persona*»). El llaurador li diu que se'n vaja, que en comprarà un altre («*Ai, pués mira. Pués toca. Pués ves-te'n. Ves-te'n, ¡veges tu! Ja me'n compraré un altre*»).¹¹⁴² Els estudiants van a la fira de Cocentaina i venen l'ase («*Garra i venen es burro, i varen tocar perres*»). El llaurador també va a la fira i veu el seu ase («*Se'n va i mira, mira, mira, mira; i ¡pom!, i veu es burro aqueix*») i li diu a l'orella; «*Que et compra qui no et conega*,¹¹⁴³ que jo ja et conec [...] I se'n va anar ensense burro, pensant-se que era es burro que atravolta l'havien... Que son pare atravolta li havia dit “burro”. / Diu: / –Que et compra qui no et conega. / ¡Ell ja el coneixia! I se'n va anar ensense burro»).

(resum d'una versió no reproduïda. | INF: Isabel Ripoll. VEN-6/1/2003. Veg. RT1529)

Annex 3

Es burro i es estudiants

Dos estudiants van per un camí i veuen un ase («nigat a un metler») i el seu amo («per allà fent faena»). Decideixen furta-lo («–Podríem furta-li es burro an aqueix home. / I diu: / –¡Aiii!,¹¹⁴⁴ ¿com ho farem? / –Nigue't tu de burro –diu–; jo ho arreglaré. [...]»¹¹⁴⁵ Jo m'enduré es burro –diu– i tu et quedes nigat aquí i quan vinga s'amo li dius que tu eres un estudiant i com ton pare sempre et dia «¡Burro, burro, burro!» i per fi et vares tornar burro, i ara es coneix que ton pare s'ha arrepentit i t'has tornat estudiant atravolta –diu–. I li furtarem es burro. I el vendrem»). I fan el planejat: es posa l'estudiant en el lloc de l'ase («amb sa capçana aixina enganxà»). Quan ho veu l'amo s'estranya i l'estudiant li explica l'acordat («–¿Açò qué és!¹¹⁴⁶ / I aquell diu: / –Ai, mire,¹¹⁴⁷ resulta que jo era un estudiant –diu– molt burro, i mon pare: «¡Burrooo! ¡Burrooo!», sempre «burro»; i per fi em vaig tornar burro. Ara es coneix que mon pare s'ha arrepentit i m'ha tornat 'travolta persona»). El llaurador li diu que se'n vaja («¡Pués, aiii! ¡Toca!¹¹⁴⁸ Lleve't sa capçana i ves-te'n –i se'n varen anar» i es queda sense burro («I aqueix home es va quedar sense burro, diu: / –Pués me'n 'naré a Cocentaina a comprar-ne un –un burro: que li fea falta»). A la fira reconeix el seu ase («es veu es burro allà, a sa peà aquella») i li diu a l'orella que el compre qui no el conega, que ell ja el coneix. I en compra un altre.

(resum d'una versió no reproduïda. | INF: Isabel Ripoll. VEN-8/4/2005. Veg. RT1529)

CATALOGACIÓ

ATU 1529: *Thief of Donkey*. ORIOL/PUJOL 1529: «*Qui no et conegui, que et compri*». CARDIGOS/CORREIA 1529: *Quem não te conhece que te compre*. BELTRAN L. 173 [1529].

VERSIONS

RT1529 Es burro i es estudiants. Annex 1: Es burro i es estudiants. Annex 2: Es burro i es estudiants. Annex 3: Es burro i es estudiants.

COMENTARI

Les versions no susciten dubtes de classificació i s'han d'adscriure al tipus 1529. Desenvolupen el motiu del lladre que afirma haver estat transformat en ase per furta-lo posant-se en el seu lloc (K403).

Presenten com a protagonistes uns estudiants que enganyen un llaurador, vinculant la història al cicle de les malifetes dels estudiants («es estudiants són el dimoni»: annex 2), en aquest cas, relacionada amb el tema de la rivalitat de les persones urbanes (estudiants) i els pagesos, encara que en un context rural.

¹¹⁴¹ Breu silenci.

¹¹⁴² Dramatitzant. Exagerant el to de conformisme.

¹¹⁴³ Dramatitzant. Amb to sentencios.

¹¹⁴⁴ Objectant.

¹¹⁴⁵ Interrupció, la informant perd el fil i reprèn la narració.

¹¹⁴⁶ Dramatitzant. Amb to exagerat d'estranyesa.

¹¹⁴⁷ Dramatitzant. Amb to de llàstima.

¹¹⁴⁸ Dramatitzant. Amb to conformitat.

Aquest tipus estat molt representat en l'àrea cultural catalana; pel que fa al País Valencià, coneixem les versions de Martínez M. (1987 [1947], III: 241-245 [Altea]) i Bayona (1999: 38-39 [Benidorm]). Hi ha variacions quant a l'explicació que les versions donen sobre la causa per què l'estudiant es va tornar ase: per un càstig de Déu en cometre un pecat o per ser mal estudiant. En les nostres versions: per efecte d'una maledicció del pare en dir «burro» al fill enfadat perquè és molt mal estudiant.

És important destacar el valor proverbial de la frase amb què solen concloure les versions d'aquest tipus; per la qual cosa podem considerar aquesta rondalla com una tradició explicativa que explica aqueix element fràstic (*Qui no et conega, que et compre*).

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 1536A

Es bolsillo derrere

En havia un que era una dona que estava malalta i li dia a sa filla:

–Quant em moriré em posaràs es bolsillo derrere.

I sa xica, quant es va morir, li va enganxar es bolsillo derrere. I la varen enterrar.

| Conque son pare havia de pagar l'enterro i això, diu:

–Xiqueta, ¿la mare no tenia diners?

Diu:

–Sí, pero com em dia que li l'havia d'enganxar derrere: jo li l'ha posat dins sa taüt.

–¡Xica!

Diu:

–Sí, mira. La varen enterrar amb es bolsillo. |

I en això, es va mormurar, i es lladres, diu:

–¡Ohhhh! ¡Eixa dona s'ha endut *el* bolsillo derrere!

I es lladres varen 'nar i li varen robar es bolsillo. I encamant la varen posar a cavall des burro nigà (com estava morta, la varen nigar), i la varen enviar pac as poble.

I tota la gent:

–¡Ai, ai!, ¡aquella dona que s'havia mort! ¡Amb un burro per tot es poble!

I tota la gent as carrer mirant, i ses mans as cap. I ix sa xica, diu:

–¡Mira ma mare per que volia *el* bolsillo derrere! Per passejar-se amb un bon burro.

→INF: Isabel Ripoll Molines. VEN-e/ 2005. FONT: cosina paterna (Teresa Molines Ripoll, 1921). A/V: veg. annex.

Annex

Es bolsillo derrere

Una dona sempre deia a la filla: «Jo, quant em moriré, em poses es bolsillo derrere. Me'l vuic endur». Finalment es mor i la seua filla li enganxa darrere els diners i la soterran. A l'hora de pagar el soterrar el pare reclama els diners de la mare i la filla li respon que els ha posat en el taüt amb la mare.

(resum d'una versió fragmentària no reproduïda | INF: Isabel Ripoll. VEN-27/8/2003. Veg. RT1536A)

CATALOGACIÓ

ATU 1536A: *The Woman in the Chest*. NOIA 1536A: *A muller na tumba*. Altres classificacions: HERNÁNDEZ 1537: *El cadáver resucitado* (ATU 1537: *The Corpse Killed Five Times*).

VERSIONS

RT1536A Es bolsillo derrere. Annex: Es bolsillo derrere.

COMENTARI

Coincidim amb Noia quant a la catalogació d'aquesta rondalla dins ATU 1536A. Cal considerar, però, que es tracta d'una variant dins d'aquest tipus, ja que no es documenta el motiu del cadàver de la mare utilitzat per un germà per pressionar l'altre germà (K2321.1) sinó una versió més atenuada en què hom creu que la mare ha tornat de l'altre món (variant de K2151.1). Es tractaria del darrer episodi de què consta l'estructura argumental d'aquest tipus. Seguint el resum que presenten Cardigos/Correia (2015: 660): «O cadáver é abandonado dentro de um saco, trocado por engano, e colocado em cima de um burro/cavalo. Todos pensam que é un alma penada/ressuscitou».

Documentem en aquesta variant els següents elements: (1) una dona és soterrada amb els diners, (2) la dona és desenterrada per furta els diners, (3) el cadàver és posat damunt d'un ase: hom creu que la morta ha comprat l'ase / hom creu que és el dimoni. Trobem grans paral·lelismes amb altres versions valencianes (Verdú, 2001: 49-51 [Cocentina]; Verdú, 2006: 39-42 [Balones]) i en altres de recopilades en l'àrea del

castellà o el gallec.¹¹⁴⁹ Tot i les analogies, es documenten determinades variants quant a la manera que el cadàver és posat en l'ase (en alguna versió hi ha la irrupció d'uns lladres als cementeri, que agafen el cadàver per equivocació i se'n desfàn) o quant a l'explicació de l'aparició cadàver damunt el ruc. L'element de la confusió del cadàver amb el dimoni reapareix en alguna versió més pròxima al model ATU 1536A (veg. p. ex. Limorti/Quintana, 1998: 75-76 [el Carxe]).

TIPUS 1538

ATU 1538: *The revenge of the Cheated Man*. ORIOL/PUJOL 1538: *En Joan de la vaca*. CARDIGOS/CORREIA 1538: *A vingança do homem enganado*. HERNÁNDEZ 1538: *La venganza del hombre estafado*. Veg. els comentaris en el tipus 1642.

TIPUS 1540*A

ATU 1540*A: *Lady Sends Pig as Wedding Hostess*. CARDIGOS/CORREIA 1540: *Mulher manda á porca a um casamento*. HERNÁNDEZ 1540*A: *La cerda como prima*. Veg. els comentaris en el tipus 1384.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹¹⁴⁹ Veg., p. ex., López/Ortiz, 2000: núm. 236; Noia, 2010: 690-691.

TIPUS 1542**

Es descosit

Una dona de Bollulla i una dona de no sé si és... d'aqueixa riera que hi ha de Benifato,¹¹⁵⁰ per allà... i varen 'nar a Alger juntes. I aquella dona de Bollulla tenia una xica i aquella, pués, tamé en tenia una, diu:

–Pués 'narem a festes a una casa o a atra.

–Bueno, bueno, hasta ses festes.

I aqueixa dona de Bollulla li va dir a sa xica, diu:

–Mira, vaig a dir-te una cosa.¹¹⁵¹

Diu:

–¿Qué vol dir?

Diu:

–Al·lerta amb¹¹⁵² *el* descosit –a sa xica–. ¡Al·lerta amb *el* descosit!

I ella diu:

–¿Descosit? Pués bé –i se'n va anar allà a festes.

I quan va vindre diu:

–¿Qué? ¿Com has quedat?

Diu:

–Ho ham descosit¹¹⁵³ bé. I encara mos han sobrat dos cabdells per repetir.¹¹⁵⁴

→INF: Tomàs Mascaró Ripoll. VEN-8/1992.

CATALOGACIÓ

ATU 1542**: *The Maiden's Honor*. CARDIGOS/CORREIA 1542**: *A honra da donzela*. HERNÁNDEZ 1542**: *El honor de la doncella*.

VERSIONS

RT1542** Es descosit.

COMENTARI

Motius:

K1363: seducció de persones ignorants de les relacions sexuals.

K1363.1: [ficar el dimoni dins l'infern] (referència metafòrica al sexe).

J2460: obediència literal (implícit).

Podem catalogar aquesta versió vinculant-la amb el tipus 1542**. Tanmateix s'ha de tenir en compte el seu caràcter fragmentari per l'omissió per part del contaire dels elements de caràcter sexual,¹¹⁵⁵ cosa que suposa la pèrdua d'un episodi clau per a entendre la trama argumental d'aquesta rondalla. Per restituir-lo cal acudir necessàriament a altres versions d'aquest tipus documentades en altres antologies. Amb tot, hi ha prou referències implícites per assegurar una classificació plausible dins aquest tipus.

¹¹⁵⁰ Lapsus per *Guadalest*. L'informant es refereix a la vall de Guadalest: ho aclarí en la conversa.

¹¹⁵¹ En el diàleg l'informant imita la tonada bolullera.

¹¹⁵² Pron. *a[m]*.

¹¹⁵³ Lapsus per *cosit*.

¹¹⁵⁴ Sobre aquest acabament tan abrupte ens referirem en els comentaris.

¹¹⁵⁵ Cal suposar l'absència d'aquest episodi per una censura, atenent que el context en què l'informant va relatar la contarella no devia ser potser favorable; si no es tracta d'un simple oblit de la trama o possiblement una ommissió d'una informació considerada sabuda per l'auditori.

Si ens fixem en els relats paral·lels reproduïts en altres antologies podem constatar aquests elements comuns:¹¹⁵⁶ (1) recomanació d'una mare a la filla (/les filles) que guarden l'honra: expressat de manera metafòrica (*descosit*); (2) un personatge s'aprofita sexualment de la jove (/les jóvens) en interpretar literalment el missatge de la mare (*cosir*); (3) la jove (/les jóvens) reclamen una major pràctica fent al·lusió als «cabdells» ('testicles'). És característic d'aquest tipus l'expressió del sexe amb uns termes del camp semàntic del cosir: *cosir (el descosit / l'honra / la vergonya...), agulla, fil, cabdells...*

No hem trobat documentació fins ara d'aquest tipus en l'àrea lingüística catalana.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹¹⁵⁶ Veg., p. ex., en l'àrea del castellà: Morote (1990: 197), Sánchez (2010, núm. 711), Hernández (2013: 233); gallec: Cuba/Reigosa/Miranda (2001: 182), Noia (2010: 704); occità (Perbosc, 1984 [1907]: 55-56; Lodo, 2018: núm. 131, 132).

TIPUS 1545

I

«¡Mare, Ceba!»

Havia un ranxo i *el* ranxo tenia una xica molt guapa. Una xica molt guapa. I anaven xics, i a penes feen,¹¹⁵⁷ quan¹¹⁵⁸ se la miraven a ella, els-a despatxava. I estiguent al casino ho varen nomenar, diu:

–L’hauran de fer de sucre. Allà que va, l’hauran de fer de sucre.

I havia un més rebolicat, diu:

–Jo vaig *allí* i¹¹⁵⁹ m’*embarque* amb ella.

I riguent-se tots:

–¡Aaaaaai!¹¹⁶⁰

–¿Tu et rius? ¿Tu et rius?

–¿Tu això, no ho tens falta?

–¡Pués demà vaig! –i se’n va anar.

–Escolte, ¿té falta de un...?

Diu:

–¡Sí, sí!

Diu:

–Bé.

Diu:

–Pués demà ‘niràs a pasturar –i no-sé-quantos.

I varen sopar, i sa xica va minjar molta ceba. Minjava molta ceba. I sa mare li dia:

–¡No en minges tanta, que et farà mal!

–No, mamà, a mi no em fa mal minjar tanta ceba.

I aquella xica li diu:

–¿Com et diuen?

–Ceba.

A son pare diu:

–¿Com et diuen?

Diu:

–Apreta.

I a sa mare diu:

–¿Com et diuen?

–Mai t’ha vist.

Mira, massa noms.¹¹⁶¹

I a la nit, quan va, es giten, mira a on dormia ella. I a les dotze de la nit se’n va as quarto d’ella. Va amb ella, entra as llit, i ella:

–¡Mare! ¡Mare, Ceba!

Diu:

–¿Per que en minjaves tanta? ¡Que t’ha dit que no en minjares!¹¹⁶²

¹¹⁵⁷ *Fer* ‘anar’.

¹¹⁵⁸ *Quan* [kən].

¹¹⁵⁹ Pega una palmada.

¹¹⁶⁰ Amb to de burla.

¹¹⁶¹ Amb to irònic.

¹¹⁶² Dramatitzant, amb to de reprovació.

–¡Ai, mare, Ceba! ¡Ai, mare, Ceba!

I son pare diu:

–¿Qué té, *la* xica?

–Que ha vollgut minjar ceba i jo li ha dit que no en minjara.

Hala, i al ramat ja es va acabar. Pero a la matinà, atravolta. ‘Nava ell. I ella:

–¡Ai, mare, Ceba! ¡Ai, mare, Ceba!

I *la* mare li diu:

–Veges, ‘*soma*’t, si li passa alguna cosa. Perque es queixa massa.

Es va alçar i se’n va son pare i se’l veu demunt d’ella, diu:

–¡Xe!, ¡‘Preta!

–No puc apretar més, senyor amo. No puc apretar més.

–¡Xe, ‘Preta, ‘Preta!¹¹⁶³

–¡No puc!

I ell diu:

–¡Ara voràs si pots! ¡Ara duc jo s’estraleta!

Se’n va i agarra *l’*estraleta. I ell, mentres, agarra sa roba d’ell i, ¡au!, i se’n va.¹¹⁶⁴ I

avant.

I anant-se’n, li diu:

–¿A on està?

Diu:

–No ho sé, pare. Se n’ha anat.

I *la* mare... Quant ix *la* mare estava as camí, diu:

–¿Qui és això?

Diu:

–¿No has vist Apretà?

Diu:

–Mai l’ha vist –diu–. Ha vist Mai l’ha vist.

–¡Ammaredeu! ¡Això és gros! –i se’n va a buscar-lo i estava allà anant...

I son pare anava tots es dies as casino a vore si el *vea* a ell. I sa xica queda embrassà.

[...] Se’n va as casino a buscar-lo a ell i no estava mai.

I encamant ho varen dir, diu:

–Pués me’n vaig jo a casa d’ells.

Se’n va ell a casa d’ell, diu:

–Senyor amo, vinc, que *busque* faena per ací.

Diu:

–¡A tu et buscava *jo*! –diu–. ¡Que vui matar-te! –diu–. ¡Que *la* mo filla està embrassà!

Diu:

–Jo vinc a casar-me amb ella.

Diu:

–Pués caseu-vos.

I es varen casar. I mira.

→INF: Rosa Marí Seguí. VEN-19/8/1997. NOTA: NOTA: Ens referirem a l’ideolecte de la informant en «Introducció» 5.1.

¹¹⁶³ Dit de manera nerviosa, quasi intel·ligible.

¹¹⁶⁴ Pega una palmada.

II En Ceba

Això era un hostal i a s'hostal pués varen 'nar uns a quedar-se allà. I s'hostaler tenia una xica. [...] Aquella dona¹¹⁶⁵ va fer una tortilla de ceba. I aquella xica, pués clar, fent amistat amb es xic deixò,¹¹⁶⁶ pués li diu:

–Escolta –diu–, ¿i a tu com et diuen?

Diu:

–A mi, Ceba.

Diu:

–¡Ai, Ceba! ¡Vege quin nom és!

Diu:

–Ai, pués em diuen Ceba.

Diu:

–Ai, pués bé.

Diu:

–Pués, ai...

I hale, varen sopar, i es varen minjar sa tortilla de ceba. I se'n varen 'nar a dormir. I clar, aquest d'ací¹¹⁶⁷ se'n va anar an es quarto de sa xica, perque volia... Pués...

I sa xica comença a ucs:

–¡Ai, mare, en Ceba! ¡Ai, mare, en Ceba, que em fa mal! ¡Ai, mare, en Ceba!

Diu:

–¡Ai!, ¿qué et pareix d'ella? –diu–. ¡Per que en minjaves tanta!¹¹⁶⁸ ¡S'ha fet casi amb sa tortilla i ara diu que sa ceba li fa mal! ¡Cotxina!, ¡per que en minjaves tanta, de ceba! –diu–. T'has fet tota sa tortilla, per això ara sa ceba et fa mal.

→INF: M. Teresa Gisbert Molines. VEN-21/11/1992.

CATALOGACIÓ

ATU 1545: *The Boy with Many Names*. ORIOL/PUJOL 1545: *El noi que tenia molts noms*. CARDIGOS/CORREIA 1545: *Um rapaz com muitos nomes*. NOIA 1545: *O rapaz con moitos nomes*. HERNÁNDEZ 1545: *El muchacho con muchos nombres*.

VERSIONS

RT1545 I «¡Mare, Ceba!». RT1545 II En Ceba.

COMENTARI

Les versions anteriors s'avenen sense dificultat al model proposat en el catàleg ATU per al tipus 1545 en què un personatge guilopo fent ús de noms falsos enganya i sedueix. Es desenvolupa el motiu K602: un espavilat escapa fent servir un nom equívoc.

La versió I es caracteritza per l'ús de tres noms falsos per part del protagonista, molt d'acord amb el model exposat en ATU. Cal observar el paral·lelisme de la forma *Mai ho ha vist* amb el mimologisme fraudulent que apareix en la versió RT1525D i que té unes conseqüències molt similars, com veurem, al nom del personatge de la criada del rector d'alguna versió del tipus 1730: *Cosa como esta*. En la versió II, en canvi,

¹¹⁶⁵ Es deu referir a l'hostalera.

¹¹⁶⁶ *Deixò* 'allotjat'.

¹¹⁶⁷ Palmada.

¹¹⁶⁸ Dramatitzant. Cridant, amb to de molta irritació.

el personatge es presenta solament amb un nom burlesc,¹¹⁶⁹ que coincideix amb el de la versió I, que al·ludeix a un aliment que revé durant la nit.¹¹⁷⁰ En la versió II l'ús de l'article personal masculí del tarbener (*en*) permet una identificació fonètica de caràcter humorístic perfecta: *en Ceba / amb ceba*.

És destacable el càrrega de violència sexual que conté aquest tipus, amb la presentació d'una violació en clau humorística que sol quedar impune. Tanmateix, una característica de la versió II és la resolució de la trama amb un *happy end*, segons el punt de vista de la societat tradicional, en què l'honor de la jove protagonista és reparat amb el matrimoni. Vist des del punt de vista de la societat actual caldria analitzar fins a quin punt aquesta conclusió de la història és realment favorable per a la jove –violada i casada amb l'agressor– i, en canvi, és un triomf complet per a aquest personatge sense escrúpols, si atenem al propòsit que havia anunciat al començament de la contarella: «Jo vaig allí i m'embarque amb ella».

En la tradició catalana es documenta una versió anòloga a Mallorca (Janer, 1982: 17-18 [Llubí]), en què, més del component sexual, hi ha un component irreverent vinculat al context religiós d'un dels episodis (missa). En la majoria de versions valencianes el recurs dels noms jocosos sol estar lligat a un altre fet delictiu, diferent de la violació (un robatori), i sol ser freqüent així mateix el component irreverent (veg., p. ex., Bataller, 1997: 104 [Vilallonga de la Safor]; Limorti/Quintana, 1998: 139 [el Carxe]; Verdú, 2006: 85-87 [Balones]; Esteve B., 2015: 171-175 [Agres]).

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹¹⁶⁹ Documentem versions similars en què el gilopo fa servir solament un nom, en una situació anòloga per exemple, en López/Ortiz, 2000: núm. 264; Sánchez, 2010: núm. 319.

¹¹⁷⁰ Sol ser comú l'ús del sobrenom que representa un aliment indigest en diverses versions, veg., p. ex.: *Lasauce, Morcilla, Habastiernas, Fabas Verdes* (Perbosc, 1987 [1907]: 22-24; Camarena, 1991: núm. 217; López/Ortiz, 2000: núm. 264; Sánchez, 2010: núm. 319; Noia, 2010: 707-708).

TIPUS 1546

Sa barreta d'or

Això era un xic que tenia fam i no tenia diners, i li diu a un matrimoni que havia allà (un home i dona), diu:

–Si em donen almorzar, los *done* una barreta d'or –diu–, aixina com un espardenyot. Los *done* una barreta d'or com un espardenyot.

I diu aquell:

–¡Ai!,¹¹⁷¹ ¡dona-li esmorzar a *eixe* xic! –aquell home–. ¡Dona-li almorzar! –i li varen donar almorzar.

I s'home d'aquella dona diu:

–¡I dona-li dinar també! ¡Toca! ¡Dona-li dinar!

I el varen fer ben fart: li varen donar tamé dinar.

I quan ja se n'anava diu:

–Escolta, ¿quan mos donaràs *la* barreta d'or?

Diu:

–Quan me la trobaré.

No se l'havia trobà encara.

→INF: Isabel Ripoll Molines. FONT: cosí patern (Joan Ripoll Molines, 1920). VEN-27/8/2003.

CATALOGACIÓ

ATU 1546: *The Lump of Gold*. (cf. Camarena, 1991: 346).

VERSIONS

RT1546 Sa barreta d'or.

COMENTARI

Per aproximació proposem adscriure aquesta versió al tipus 1546. En el resum de model que es proposa en el catàleg ATU per a aquest tipus es desenvolupa el motiu K261: el preu d'una barra d'or (un joier paga per avançat una quantitat de diners important a una persona per barra d'or que diu que té, però és fals). S'hi representa, per tant, una enganyifa que possiblement pot admetre variants.

En la versió que presentem es documenta una variant que observem en altres versions (Camarena, 1991: núm. 220), en què una persona astuta és alimentat debades a canvi de la promesa d'un suposat objecte d'or. És clar que la magarrufa és en bona part disculpada com a càstig per la cobdícia dels enganyats.

No és un tipus gaire representat en els catàlegs consultats. Possiblement aquesta versió deu representar per ara una de les primeres atestacions en l'àmbit català.

¹¹⁷¹ Sorpresa.

TIPUS 1551

[S'home que no sabia llaurar]

En hi ha un atre de un que... Dos que anaven de camí i no tenien queminjar, i en hi havia un llaurant allà, i diu:

–¿Vols que mos fem amb es racapte aquell d'allà?

Diu:

–Ei, pués fem-mos.

I passen i se'n va un davant, diu:

–¡Xe!, ¿qué fa vosté?¹¹⁷²

Diu:

–Ei, estic llaurant.

Diu:

–¡Això no és manera de llaurar!¹¹⁷³

–¡Sí home! ¿Que vosté sap llaurar?

–¡Pués claro que sé llaurar, jo!¹¹⁷⁴ –diu–. Prompte vorà vosté això –i clar, aquell li dia de llaurar i se n'anava d'ací cap allà es forcat.

–¡Quiaaa!, ¡vosté no sap!

–¡Això està més ben llaurat que vosté! Per lo tant, si vol, *el* primer que passa, pués que mos *done el* seu acuerdo; i *al* que li *done* la raó guanya.

–¡De acuerdo!

I en això passa s'atre de moment, ¡hala!

Diu:

–¡Escolte! ¡Vingue ací! ¿Vosté ho entén de llaurar?

–¡Sí home!, ¡si jo tota la vida ha fet això!

Diu:

–És que ací hi ha una demostració... Això ho ha llaurat ell i això ho *llaure* jo. ¿Qué està més ben llaurat?

Diu:

–¡Home!, lo que ha llaurat vosté. Perque açò està ben llaurat. I allò està llaurat d'aquella manera.

Diu:

–¿Veü?

I se n'anaren i se li feren es racapte i au.

→INF: Salvador Soliveres Monjo. VEN-20/1/1992.

CATALOGACIÓ

ATU 1551: *The Wager That Sheep are Hops*. ORIOL/PUJOL 1551: *¿Ovella o porc?* CARDIGOS/CORREIA 1551: *Aposta de que as ovelhas são porcos*.

VERSIONS

RT1551 [S'home que no sabia llaurar]. (veg. RT1642 II, RT1642 III)

¹¹⁷² Dramatitzant, amb un to molt exagerat de sorpresa.

¹¹⁷³ Dramatitzant, amb un to molt exagerat de sorpresa.

¹¹⁷⁴ Dramatitzant, amb un to d'irritació.

COMENTARI

Proposem catalogar aquesta versió com una variant del tipus 1551 (paral·lelament a Asensio, 2004). S'hi documenta una variant del motiu K451.2 (frau amb l'ajut d'un còmplice: fer creure a un pagès que el bou que du a vendre és un porc). En aquesta variant, en canvi, el tema de discussió és si una determinada persona sap llaurar. La versió té una afinitat molt evident, per exemple, amb una versió de l'antologia d'Asensio (2004: 203) de la Rioja. Sens dubte és un exemple més de les contarelles amb el tema de les burles comeses a personatges rurals (pagesos); tot i que en aquest cas no es fa explícit que els personatges estafadors representen la figura dels ciutadans (estudiants), sinó que es tracta de persones afamades. Documentem, tanmateix, una versió pròxima al model de l'índex internacional en combinació amb el tipus 1642 (veg. els comentaris en el tipus 1642).

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 1562A

I

El retor i es estudiants

Eren un estudiants que anaven de casa en casa, de poble en poble. I varen aplegar a un puesto, a una casa que estava el retor. ¿Ja el saps? Estava el retor i sa [crià].¹¹⁷⁵ I varen aplegar allà i el retor tamé volia pren-los el pèl, perquè diu:

–¡Ai!, ¿a vosté com li diuen? [...] ¹¹⁷⁶ –an el retor.

I ell diu:

–A mi, Cantaoliveros.

I aquells d'allà:

–Ai, bé.

I diu:

–¿I a sa crià?

Diu:

–A mi, Fregància.

I havien mort es porc, i això que fa, posaven una cadira aquí¹¹⁷⁷ (que ta uela també n'haurà posat a voltes: a sa vora des foc ses botifarres, perque no es floriren).

[...] ¹¹⁷⁸ A s'èuia li dia...

–¿I açò? –a s'èuia li diu «*perabundancia*».

[...] ¹¹⁷⁹ Estava es gatet allà, diu:

–¿I açò, com li diu?

Diu:

–«*Marranchón*» –an es gat.

[...] ¹¹⁸⁰ «*Patitas arriba*» eren ses escales. I «*las alumbreira[s]*»¹¹⁸¹ era es foc.

–¿I ses botifarres?

Diu:

–«*Las benditas almas en el purgatorio*».

I estava es gos,¹¹⁸² diu:

–I es gos, «*el Espíritu*¹¹⁸³ *Santo*».

Conque van i diu:

–¡Aquest d'ací vorà!

I a mitjan nit... (I els-a va donar bon llit per dormir i ben arreglat). I a mitjan nit diu:

–Ell s'ha vollgut riure de mosatros, mosatros mos riguem d'ell.

Agarren ses botifarres dins de un sac, i agarren es gos. I s'assomen a sa porta de sa cambra i diuen:¹¹⁸⁴

–*¡Cantaoliveros! ¡Desabrázate de los brazos de Fregancia! Y sal con la perabondancia, –que era s'èuia–, que el marranchón se ha ido patitas arriba con las*

¹¹⁷⁵ Per lapsus diu «sa germana».

¹¹⁷⁶ Interrupció, la informant fa memòria.

¹¹⁷⁷ Assenyala la llar.

¹¹⁷⁸ Anticipa una part de la frase de cloenda per recordar l'argument.

¹¹⁷⁹ Anticipa una part de la frase de cloenda.

¹¹⁸⁰ Anticipa una part de la frase de cloenda.

¹¹⁸¹ Es sent [lasalum'brera] al llarg de l'execució.

¹¹⁸² Ací *gos* fa referència a un tipus d'embotit elaborat amb l'estómac del porc farcit.

¹¹⁸³ Pron. [espi'ritu].

¹¹⁸⁴ La informant oblidava referir-se a l'element que origina el foc.

*alumbreira[s] –es foc–. ¡Adiós, adiós!, que me voy con las benditas almas del purgatorio y el Espíritu Santo.*¹¹⁸⁵

L'endemà, quant es va alçar, no tenia ni botifarres ni res. Aqueix té trellat. [*riu*]

→INF: Vicenta Sifre Soliveres. VEN-2/1992.

II

Es estudiants i el retor

Això d'aquí eren uns estudiants que anaven de viatge (antes, com no havien cotxes, pués...). I varen parar una nit a cal retor i varen sopar allà, es estudiants. I varen vore que tenien sa poltrú (¿tu saps lo que és, sa poltrú, no?), sa poltrú, bufa i tot això, penjats aquí [*gest*],¹¹⁸⁶ perque no se'ls-a florira, el retor. I tenia sa crià, i un gatet, i tenien bon foc.

I estaven es estudiants aquells allà i li varen dir, diu:

–Ai, ¿a vosté, *cómo se llama?* –an el retor.

Diu:

–Jo, a mi, Cantaoliveros –li va dir.

–¿*Y a la criada?* –diu.

–Fregància.

–¿*Mmmh!*¹¹⁸⁷

Diu:

–¿*Y a esto?, ¿al gatito?*

Diu:

–*El marranchón.*¹¹⁸⁸

Diu:

–¿*Y esto?* –sa poltrú i allò.

Diu:

–*Eso son las benditas almas del purgatorio y el Espíritu Santo.*

| Ah, i havia un banc, per allà, diu:

–¿*Esto qué es?*

–*Eso se llama alicantro.* |¹¹⁸⁹

¿Conque avant! Se'n varen 'nar a dormir, i ells varen vore que sa crià es gitava amb el retor, i agarren i li pillen tot allò de poltruns i tot allò, i li boten foc an es gat (as rabo des gat) i posen es banc entremig: quan passaren que caigueren bon bac. I es posen a s'escala:

–*¡Cantaoliveros, desabrázate de las manos de Fregancia!, que sale abondancia. El marranchón se fue pateta[s] arriba*¹¹⁹⁰ *con las alumbreras –es foc era las alumbreras–. ¡Alerta al salir, que alicantro está al medio! ¡Adiós, adiós, que me voy, con las benditas almas del purgatorio y el Espíritu Santo!*¹¹⁹¹

I varen amollar. [Se ho varen endur i au.]¹¹⁹²

¹¹⁸⁵ Pega una palmada.

¹¹⁸⁶ Assenyala el racó del foc.

¹¹⁸⁷ Estranyesa.

¹¹⁸⁸ La informant omet esmentar el nom del foc. Vegeu l'annex.

¹¹⁸⁹ Incís que la informant fa més avant en anomenar el banc.

¹¹⁹⁰ Pron. [pa'teta a'riba].

¹¹⁹¹ Pega una palmada.

¹¹⁹² Intervenció afegida per un dels oients.

→INF: Isabel Ripoll Molines. VEN-8/4/2005. A/V: veg. annex.

Annex

Es estudiants i el retor

Uns estudiants van de viatge i paren a cal rector. Mentre sopaven veuen que la criada posava a la vora del foc l'embotit («I sa crià del retor tenia, a sa fornal, sa bufa, es gos i sa plotrú, perquè no es floriren»). En la vetlada, per moure conversa, fan preguntats al rector («I quan ja havien sopat, pués per parlar algo») i demanen com es sobre el nom d'ells (rector, criada) i d'altres coses (gat, foc, banquet, embotit) i repon: *Cantaoliveros, Fregància, marranchón, las alumbreras, alicantro, las benditas almas del purgatorio y el espíritu Santo*. En veure que el rector se'n va a dormir, boten foc a la coa del gat, posen el banc enmig de la cambra, s'enduen l'embotit i es posen a cridar: «¡Cantaoliveros, desabrázate de las manos de Fregancia, que sabe a abundancia! El marranchón se fue patetas arriba con las alumbreras. ¡Alerta, alerta al salir!, que alicantro está enmedio. ¡Adiós, adiós, que me voy con las benditas ánimas del purgatorio y el Espíritu Santo!». (resum d'una versió no reproduïda | INF: Isabel Ripoll. VES-e/1986. Veg. RT1566A II)

CATALOGACIÓ

ATU 1562A: «*The Barn is Burning!*». ORIOL/PUJOL 1562A: *El matafred al reposòrum del sèculum seculòrum*. CARDIGOS/CORREIA 1562A: *O celeiro está a arder*. Cf. BELTRAN L. 178, 179 [1562A].

VERSIONS

RT1562A I El retor i es estudiants. RT1562A II Es estudiants i el retor. Annex: Es estudiants i el retor.

COMENTARI

Les versions no presenten dificultats de classificació i es poden identificar amb el model representat en ATU 1562A. En aquesta una història protagonitzada per una persona de pas, un pagès o un jornalero, el qual avisa del foc en la casa en què està hostatjat fent servir el llenguatge estrofolari (metafòric) que li ha ensenyat l'amo de la casa (motiu J1269.12).

Es tracta d'un tipus molt representat en la tradició catalana. Si atenem a les versions valencianes documentades, observem un paral·lelisme amb les versions, per exemple, de Verge/Caballer (1990: 237-238 [Rossell], Verge (1991: 208-209 [Rossell]), Campos *et al.* (1995: 24 [Xeraco]), Bataller (1997: 98-99 [Ador]), Redó (1997: 65-66 [Vinaròs]), Ojeda (1997: 319-321 [Baix Segura]), Diéguez *et al.* (1999: 89-91 [la Nucia]), Verdú, 2001 (89-92 [Banyeres de Mariola]) o Esteve B. (2015: 167-171 [Agres]), que contenen l'element del robatori de l'embotit. Podem intuir una possible hibridació amb el tipus 1544A* (*A Soldier Riddle*), pel que fa a l'element de la referència burlesca de l'embotit robat amb termes religiosos, que veiem en alguna versió d'aquest tipus (per exemple: «*Adiós con los virivicos, adiós con los virivacos, con la Virgen María y el Espíritu Santo*»),¹¹⁹³ ja que en aquest cas no es tracta d'una reproducció dels termes humorístics inventats pel propietari de la casa. En canvi, en altres versions hi ha un reflex major amb el model d'ATU perquè la coda es ceneix a l'element de l'incendi i no conté l'element del robatori (veg., p. ex., González Caturla, 1998 [1987]: 90-92 [Elx]; Bataller, 1997: 100-101 [Montitxelvo]).

S'observa en la versió I una justificació realista del perquè del llenguatge estrofolari («el retor tamé volia pren-los el pèl»), que no s'atesta de manera explícita en la versió II, on aquest element funciona com un mer recurs humorístic, sense que siga necessària una explicació.¹¹⁹⁴ Si ho comparem amb la versió literària de *Le piacevoli notti* de Straparola (IX, 4), en aquest cas es tractava d'un llatí macarrònic inventat per un capellà ignorant per fer quedar malament un estudiant.

En les dues versions hi ha la coincidència de la referència llicenciosa que el capellà dorm amb la criada, que, en canvi, no sol ser general en totes les versions d'aquest tipus (en les versions valencianes consultades

¹¹⁹³ Bataller, 2001: 54-55 [Oliva]; vegeu també, per exemple, Montoliu (1987 : 263 [Quatretonda]).

¹¹⁹⁴ Responent així a una característica de les rondalles sobretot meravelloses: l'absència de detalls realistes (Lüthi, 2018: 90).

observem que reapareix en mostres en què els protagonistes són uns passants que s'allotgen en un mas; i no hi ha, per tant, aquest component anticlerical: Ojeda, 1997: 319-321; Diéguez *et al.*, 1999: 89-91).¹¹⁹⁵

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹¹⁹⁵ Es documenta aquest component, tanmateix, en altres versions (veg., p. ex., dins de l'àrea lingüística castellana: Espinosa (hijo), 1988: núm. 447; Rodríguez P., 1990: núm. 64; Sánchez, 2010: núm. 719).

TIPUS 1563

I

S'ou

Era un fuster i va un de fora (em va dir Bolulla, pero... bueno.) Diu... Va s'amic des fuster:¹¹⁹⁶ sa fusteria estava baix, ells vivien dalt.

–¡Xe, quant de temps! –i bueno, diu–: Hala, puja dalt, que *la* dona està dalt. ¡I lo que necessites, lo que siga menester, ella t'atendra! Dis-li que eres amic meu. Ara jo tinc faena, pero jo pujaré. Que prepara *el* dinar. ¡Lo que tingues ganes! [...] ¡Lo que vullgues!¹¹⁹⁷

Ell munta:

–¡No cal, no cal!

–Sí, sí, sí, sí; ella, contentíssima.

Bueno, aquell se'n puja pac amunt, i en un bot es veu sa dona que estava... *no veas tú*; diu:

–Mira, m'ha dit es teu home que lo que et demana –diu–. Jo... fa temps que no estic amb cap de dona i vuic...

–¡Pero, home! –clar, aquella...

Pero al final la gira, i bueno, clar... I ella:

–¡No, que no! ¡Que no em quedara embrassà!

–Ah, bueno.

I quant ell acaba, ¡pruum!, cau en terra. I diu que n'hi havia un badallet per ses motlades, i allò, ¡zzzzp!, ¡plom!, li cau demunt des banc que ell fea faena s'home. Diu:

–¡Ai, collons! –li pega dità–. ¡Lo millor de s'ou tiren!¹¹⁹⁸ [*gest*]¹¹⁹⁹

I li pega dità i llepà. ¡Nyem!

→INF: Nazari Lledó Molines. FONT: Jaime Molines Guerri, 1922. VEN-15/2/2014.

II

Es fuster

Va anar un a parlar amb es fuster i li va dir:

–¡Xe!, ¿sa dona teua no em podria fregir un ou?

I es fuster diu:

–¡Sí, home!¹²⁰⁰ ¡Hale, Fulana, frigi-li un ou an es...!

I com resulta que sa fusteria estava baix i vivien dalt, va pujar dalt. I entonces resulta de que es varen fer l'amor (que és més ben parlat). I entonces ho tira pes forat (pero això és un *qüento*).

I quant ho tira pes forat li cau demunt des banc; diu:

–¡Xe! –diu–. ¿Lo millor de s'ou tireu? –i se ho xuplava.

Pero això són *qüentos*.

→INF: Francisco Soliveres Mas. VEN-2/2/2008.

¹¹⁹⁶ Rectificant.

¹¹⁹⁷ Dramatitzant, amb to d'afabilitat.

¹¹⁹⁸ Amb un to sentencios. Pega una palmada.

¹¹⁹⁹ Frega el dit damunt de la taula i després se'l posa a la boca.

¹²⁰⁰ Dramatitzant, amb to d'afabilitat.

CATALOGACIÓ

ATU 1563: «*Both!*». ORIOL/PUJOL 1563: «*¿Totes dues?*». CARDIGOS/CORREIA 1563: *Ambas?* HERNÁNDEZ 1563: «*¡Las dos!*». Cf. BELTRAN L. 127E [1563].

VERSIONS

RT1563 I S'ou. RT1563 II Es fuster.

COMENTARI

Es poden considerar aquestes versions com a variants del tipus ATU 1563. En el resum model que presenta aquest catàleg hi ha el motiu K1354.1: «*¿Les dues?*», que consisteix en el malentès que suscita una frase referida a uns objectes que és aplicada maliciosament a unes xiques (Un jornaler és enviat a casa per l'amo per dur dos objectes. En veure aquest jornaler les filles els fa un requeriment amorós. En negar-se, el jornaler pregunta a l'amo: «*¿Les dues?*»). Amb la resposta afirmativa de l'amo, el guilopo justifica la seua voluntat.)

En la variant que representa la versió I hi ha així mateix una frase ambigua aprofitada amb un fi sexual («Lo que vullgues») sense l'element del diàleg de confirmació de l'ordre característic d'aquest tipus. En la versió II, com veurem, els elements del tipus 1563 han quedat esvaïts. Observem gran paral·lelisme en l'àrea catalana amb la versió mallorquina presentada per Janer (1982: 20 [Muro]), que Oriol/Pujol cataloguen dins ATU 1563, i en diverses mostres recopilades en altres àmbits lingüístics.¹²⁰¹ Freqüentment sol haver coincidència en el personatge menestral (fuster, sabater) que treballa en un banc i en l'episodi final amb un component fastigós, que és especialment destacat en les versions I i II. De fet, en la versió II està focalitzat aquest episodi; de manera que ha estevingut una contarella del subgènere de les «de fàstic», que veurem en estudiar el tipus 1578A*. Pel que fa a l'assimilació de l'esperma amb el blanc de l'ou, podem constatar la seua atestació en un conte de *Les mil i una nits* (nit núm. 580).¹²⁰² Quant a l'ordre expressada de manera ambigua, es documenta una gran diversitat de variants documentades.

Subjau en aquest tipus una visió irònica de l'autoritat patriarcal, desviada tanmateix en contra dels personatges que representen aquesta autoritat (marit, pare). Es reproduïx també ací la qüestió de la violència sexual contra les dones (que observem també en altres tipus; com ara, ATU 1545), que pot desviar-se cap al tema de la infidelitat, encara que de manera no del tot explícita (versió II).

Al País Valencià el tipus 1563 ha estat documentat com un episodi integrat en versions del tipus 1000 (*El tracte de no enfadar-se*) (veg., p. ex., Valor, 1950, I: 12-15; Guardiola/Beltran, 2005: 155-160 [Bolulla]). En aquest cas les versions s'ajusten al model d'ATU.

¹²⁰¹ Veg., p. ex., Cuba/Reigosa/Miranda, 2001: núm. 36; Rodríguez P., 2001: núm. 134; Álvarez, 2009: 51.

¹²⁰² Cinca/Castells, 1995, II: 662-663.

TIPUS 1567

Es xiquet de Benigembla

Havia un xiquet a Benigembla que es va quedar orfe i entones l'alcalde, claro, diu:

–Bueno, aquest xiquet anem a buscar-li família a vore si tal.

I p' enmig d'algú es va trobar que tenia un tio llunyà que vivia a Dénia. I varen anar, varen parlar amb l'home i va dir:

–Bé, jo tinc que parlar amb sa meua dona, perque sa dona...¹²⁰³ –bueno, claro, no era es seu nebot i tal.

Pero diu:

–Bé, pués l'acullirem a vore –i es xiquet, el varen dur, i es va quedar allà.

Bueno, i ve hora de sopar, a la nit, i sa tia dia:

–Bueno, dona-li un tros de pa i que se'n vaigga allà as portal i que se'l minja i que sopa, i ja està.¹²⁰⁴

Es xiquet se'n va anar as portal i diu:

–¡Ostra!, ¿pa a seques? Bé.

Passa una dona, diu:

–¡Bona nit!

–¡Bona nit!

–¡Bon profit! –li diu as xiquet.

Diu:

–¿I a vosté qué li importa si jo estic minjant pa a seques, sense oli ni res? ¿Que vosté em té que governar a mi?¹²⁰⁵ –i tal i tal.

Sa tia el sent, diu:

–¡Uf!, açò mos armarà un escàndalo ací a casa –agarra i diu–: ¡Vine, vine, xiquet, que et posaré oli an es pa!

Li posa oli i això, i es xiquet otravolta as portal. Passa una dona, una veïna:

–¡Bona nit!

–¡Hala! ¡Bona nit!

–¡Que *aprofite!* –i tal.

I es xiquet diu:

–¡Mira! ¿*Esta* dona, qué li importarà si jo no tinc companatge? ¡Pos sense companatge! –i tal.

Agarra i se'n va, i sa tia el sent:

–¡Açò mos posarà en un compromís, es xiquet aquest! –diu–. ¡Vine, vine! –i li agarra... i li dona un tros de sobressà i el va clavar...

Se'n va, es xiquet: pa, amb oli i sobressà. Quan passa una atra veïna:

–¡Bona nit! ¡Bon profit!

–Sí, sí –diu–. ¿Que vosté qué es pensava? ¡Està boníssim! Mira, es pa i sobressà. ¡Ací em cuiden com un rei! ¡Tinc uns tios! –que tal i tal.

Aquella dona:

–¡Ah! ¡Molt bé! ¡Molt bé! –i tal.

I se'n va anar, i es xiquet va entrar a casa. I sa tia diu:

¹²⁰³ Amb to de poc entusiasme.

¹²⁰⁴ Amb to de menyspreu.

¹²⁰⁵ Dramatitzant, amb to irritat.

–Ai, aquest xiquet d’ací, ¿qué fem?¹²⁰⁶ –diu–. ¡Bé!, com ja està, ¡mira! Val més que el cuidem bé i aixina per lo menos *el* veïnat que no tinga res que dir.

I entonces aquell xiquet va viure d’entonces pac avant la mar de bé, no es va barallar amb es tios ni va fer. I solapadament pués es va criar i va tindre una infància prou feliç.

→INF: Juan Miguel Molines Monjo. FONT: pare (Joan Baptiste Molines Soliveres, que el sabia de son pare: José Miguel Molines Pont, «Liquero»). VEN: 5/1/2019.

CATALOGACIÓ

ATU 1567: *Stingy Household*. NOIA 1567: *A ama coreña*. Cf. BELTRAN L. 181 [1567].

VERSIONS

RT1567 Es xiquet de Benigembla.

COMENTARI

Considerem que la versió s’ajusta bastant a una de les variants del tipus 1567: «In the Spanish version, a landlady serves tailor only one egg, and he sings a little song about it. For his next meal she gives him two eggs. He composes other songs to compel her to give him more eggs and a sausage, etc, as well», que es correspon a l’antic subtípus AA/TH 1567D: *Two Eggs*. El motiu principal és la petició velada d’un augment de la ració de menjar a un personatge avar proclamant en veu alta la cosa rebuda (J 1341.4).

Documentem aquesta variant com un episodi integrat en històries protagonitzades, com la present, per un personatge (orfe, pobre) acollit per una família avara (veg., p. ex., Baldó, 1999: 35-42 [Benimuslem]; Guardiola/Beltran, 2005: 212-213 [Bolulla]). El jove passa per situacions en què amb enginy podrà alimentar-se; com la representada per aquest tipus, o per exemple, posar o fingir que hi ha brutícia en els aliments (motiu K344.1.4). No es correspon a aquesta variant la versió valenciana presentada per Beltran L. (2007) com a model d’aquest tipus miscel·lani.

Universitat d’Alacant
Universidad de Alicante

¹²⁰⁶ Dramatitzant, amb to de preocupació.

TIPUS 1567G

[«Arroz con col»]

Una volta se'n varen 'nar una música a tocar (em pensa que era sa de Tàrbena) per Pinos o per Benimantell (no sé jo per a on), per Xirles o... I es coneix que els-a varen fer arròs amb col i no els-a varen posar carn ni res. I ells, amb sa música:

–*¡Arroz con col! ¡Arroz con col! ¡Arroz con col!*
*¡Ni carne ni na, ni na, ni na ni na!*¹²⁰⁷

Tot el dia varen tocar aqueixa cançó. [...] Perque no els-a feen bon putxero.

→Isabel Ripoll Molines. VEN-6/1/2003.

Annex Mimologisme de les danses

'Ros amb col, col, 'ros amb col.

(fragment | INF: Joan Monjo Ripoll. VEN-e/1992. NOTA: L'informant coneixia aquest fragment com a mimologisme del so del tabal com a acompanyament de les danses, de manera similar a altres versions atestades al País Valencià, com ara, «De Polop són, de Polop», «Cabrerots són, cabrerots». El vinculava a una a anècdota que suposem una versió d'ATU 1567G [Monjo, 2009: 120])

✻ CATALOGACIÓ

ATU 1567G: *Good Food Changes Song*. CARDIGOS/CORREIA: 1567G: *Com boa comida a música é outra*. NOIA 1567G: *Con boa comida cambia a música*. Cf. BELTRAN L. 181 [1567].

VERSIONS

RT1567G [«Arroz con col»]. Annex: mimologisme de les danses.

COMENTARI

La versió és una variant del subtipus 1567G, ja que coincideix amb el primer episodi del model presentat en l'índex internacional: un jornalер es queixa de l'escàs menjar rebut per l'amo fent al·lusió al fet cantant i alentint el treball. Hi manca l'episodi final: l'amo ofereix més menjar i el jornalер muda la lletra de la cançó i es refereix al bon menjar rebut, paral·lelament, es posa a treballar més de pressa.

En aquesta variant el tema és la queixa d'uns músics contractats per a tocar en les festes d'un poble, per haver estat tractats poc hospitalàriament, ja que no els han oferit un bon menjar. Els músics protesten del mal tracte fent sonar tot el dia una única melodia, que retreu el menjar que els han donat. Aquesta contarella ha estat documentada sobretot al País Valencià; veg., p. ex., Buades (2003: 33-35 [Sant Joan d'Alacant]), versió explicada en forma de succeït atribuït a un dolçainer (el tio Mascara), a qui li exigiren tocar molt, però, en canvi, li oferiren un dinar miserable (i no li donaren oferiren esmorzar), o Alcaide/Pardo/Martínez (2018: 53-44 [Alcublas / les Alcubles]). En Alcaide/Pardo/Martínez (2018: *loc. cit.*) s'explica que aquesta contarella es documenta en diverses localitats valencianes, tant de parla valenciana com castellana. Habitualment els protagonistes són dolçainers que en lloc de sonar els instruments canten una cançó al·lusiva a la gasiveria dels contractants que representa un mimologisme del so del tabal i de la dolçaina. Des del punt de vista musical és interessant constatar que el mimologisme imita parts de la música de «les danses» o ball de plaça valencià.

¹²⁰⁷ Cantant.

TIPUS 1568*

S'estudiant

Havia un estudiant, i s'atre pués no era estudiant. I s'estudiant volia riu-se de s'atre. I varen fer una padella. I allà que havia més carn, la varen posar davant d'aqueix que no era estudiant i (tu el sabràs, no és cap de quènto: és, mira, com un xiste). I diu que s'estudiant contava:

–El món... ¡El món, mira! El món roda aixina –i anava rodant sa padella per posar-se sa carn davant–. Mira, el món roda aixina.¹²⁰⁸

I diu s'atre, que era un torpe, diu:

–Si roda aixina o roda aixana, deixa sa padella conforme estava.

Ja no en sé... ¿Saps?, que vull dir que es torpe tampoc no va estar ocupat, tampoc.

→INF: Maria Ripoll Pont. VEN-11/3/1992.

CATALOGACIÓ

ATU 1568*: *The Master and the Farmhand at the Table*. CARDIGOS/CORREIA 1568*: *Como chegar à carne*. HERNÁNDEZ 1568*: *El mundo da vueltas*.

VERSIONS

RT1568* S'estudiant.

COMENTARI

Pot catalogar-se aquesta contarella com una versió del tipus 1568*. Coincideix amb el resum model que es presenta en ATU, en què un comensal gira el plat de què tothom menja (motiu K1562.1), a fi que la millor part quede davant d'ell, i un altre comensal torna el plat a la posició inicial.

En les versions consultades sol presentar-se la metàfora del món pegant voltes i que cal deixar les coses al seu lloc: un missatge conservador amb un doble sentit. Sol ser habitual en les versions valencianes l'element de la paella, que s'hi avé moltíssim perquè relacionat amb l'arròs en paella s'ha conservat el costum arcaic de menjar tots els comensals plegats dins el mateix atifell en què s'ha cuinat (veg., p. ex., Bataller, 1997: 109; Oltra/Durà/Conca, 2015: 274 [Montaverner]).¹²⁰⁹ En alguna versió la trama s'ha reduït a la primera girada, sense la rèplica final (com ara, Oltra/Durà/Conca, 2015: 274).¹²¹⁰

En aquesta versió es presenta la rivalitat entre les persones amb estudis i les persones sense estudis, per demostrar que els segons no són beneïts. En altres versions aquesta qüestió es presenta entre soldats i estudiants.¹²¹¹

Dins de l'àmbit lingüístic català, retrobem aquest tipus en Quintana (1995: núm. 188 [Pena-roja]).

¹²⁰⁸ Imita amb la mà el moviment circular de la paella.

¹²⁰⁹ És un element que retrobem en altres indrets (veg., p. ex., López/Ortiz, 2000: núm. 265; Hernández, 2013: 239-240).

¹²¹⁰ Com ara, López/Ortiz (2000: núm. 265).

¹²¹¹ Ibidem.

TIPUS 1569**

[Sa viuda]

En hi ha un també de un que, quan la Guerra, pués s'home, que va fer molt de mal,¹²¹² i quan ja acabà la Guerra el varen matar.

I tenia aixina pués aixina a mig quilòmetre des poble tenia una finca, i tenia sa dona i una xica (una xica molt guapeta i ja en edat).

I el varen matar, i clar, com havia fet tant de mal al poble, pués dingú li volia aidar. I va anar un a demanar faena; un germà de sa dona diu:

–Mira, passa açò i açò i açò. A mi em dona llàstima d'elles.

Conque se'n va anar, diu:

–Escolten –diu–, ¿no em donarien faena per ací? A lo millor...

Diu:

–Sí, sí. Mire, si vol, mos pot aidar.

Diu:

–Ai, pués bé –diu–. ¿I a com està *el* jornal?

–¿*El* jornal?, pués mire: tant cade dia, i, ¡toque!, i siguent aixina, governat i vestit –i com la dona tenia molta roba de s'home, diu–. Governat i vestit de un costat i governat i vestit de un altre –tenien unes costums–. Pués mire, un plat no li faltarà, ni una tasseteta...

Diu:

–De acuerdo, de això no hi ha que preocupar-mos.

Conque arriba allà a les huit i sa dona, pués vegien que no s'alçava. Tot era roïdo, i li toca a sa porta, diu:

–Escolte, ¿no s'alce encara? ¡Ja es hora!¹²¹³

Diu:

–¡Això dic jo! ¿Ja és hora i no venen?

–¡Ai!,¹²¹⁴ ¿que qué vol?

–¡Ai!¹²¹⁵ ¿No m'han dit «governat i vestit»? Jo estic nuet de tot; ¡m'han de vestir!

–¡Sí home! ¡Per l'amor de Déu! –diu–. Vosté és que té *la* roba *ahí*.

–Bé, pero *el* tracte és que m'han de vestir –diu–. Ara hi ha domés una part, pero això, ¿com ho fem? Después que m'han dit que... Después lo que passarà és que ara em falta una part.

–¿Pués saps qué? ¡Ara voràs!

I anava.... duia aqueixos cançoncillos que no és com ara, que no tenien... Conque sa dona diu:

–¡Ara voràs!

Allà a cinquanta metros més avant tenia un pou, diu:

–De'm 'nar¹²¹⁶ a dur un poal d'èuia fresca –diu–. Ara li'l tiraré, i ja voràs com se li acatxa això. I entonces li'l posarem per dalt –perque es cordaven, i clar, com es tancava per dalt això, no podia... Que tenia es pardalet aixina.

Conque sa xica ho sent, i quan se'n va sa mare, diu:

¹²¹² Eliminem en aquest relat la falca i això amb què el narrador conclou diverses seqüències. Restituïm l'article salat en «s'home», que el narrador havia omès en encetar el relat.

¹²¹³ Dramatitzant, amb to d'irritació.

¹²¹⁴ Sorpresa.

¹²¹⁵ Assentiment.

¹²¹⁶ *De'm 'nar* per *deixe'm anar*.

–Vine cap a dins –i guapo!, li arrea una castanya.

I clar, ve sa mare amb un poal, diu:

–¡Ara voràs que bé!

–Mare, no és menester, mire com l’ha acatxat.

–¡Aaah, punyetera!, això tamé ho haguera pogut fer jo.

Diu:

–Bé, pero a vosté no se li ha ocorrit; a mi sí. I ara estarem un ratet a vore si torna a... I ara d’ací en avant no és que el vestiré, el despollaré per de nit i tot –això, sa xica.

→INF: Salvador Soliveres Monjo. VEN-20/1/1992. NOTA: L’execució del conte es caracteritzà per una dicció molt ràpida, cosa que ha dificultat força la interpretació d’algunes seqüències.

CATALOGACIÓ

ATU 1569**: *Clothing the Servant*.

VERSIONS

RT1569** [Sa viuda].

COMENTARI

Sense poder contrastar, de moment, aquesta versió amb d’altres de similars, per poder analitzar-ne els elements mirant més prim, proposem la catalogació d’aquesta rondalla dins ATU 1569**.

El tipus presenta el tema del sentit literal del tracte de vestir el jornalero (motiu J2491). Es tracta d’una interpretació literal del tracte que un amo fa amb un jornalero («governat i vestit», s’indica en aquesta versió), que en aquesta rondalla té una aplicació llicenciosa desenvolupada explícitament.

Sens dubte pot considerar-se aquesta rondalla com un clar exemple de *divernimento* eròtic. Un material que s’acosta al·lusiona a la pornografia, presentat per l’informant com un producte acurat, ric en detalls referits a la contextualització de la història.

Universitat d’Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 1578A*

I

Es canteret brut

I havia un atre tamé brutet aixina. Una dona que no tenia home i tenia un poquet de terra i, per segar i això es blat, pués llogava. I va llogar a un xic i se'n varen 'nar a segar es blat.

I a l'hora de dinar pués aquell xic diu:

–¿No ha dut èuia?

Diu:

–¡Siiiiii! ¡Ahí està *el canteret!*¹²¹⁷

I es canteret, va anar a beure, i estava ¡més brut!¹²¹⁸ ¡Negre! ¡Brut! ¡Pero brut que no li'n cabia més! I aquell xic mirant mirant:

–¿Per a on beuré? –allà, tanta brutea–. ¿Per a on beuré? ¿Per a on beuré?

I veu un puesto que estava més aclaridet, diu:

–Pués beuré per aquí –i beu per allà.

I sa ueleta diu:

–¡Ai, mira! ¡Tu tamé beus *pel* puesto que bec *jo!*

→INF: Isabel Ripoll Molines. FONT: germana (Teresa Ripoll Molines, 1929). VEN-27/8/2003. A/V: veg. Annex 1 i 2. NOT: La narradora solia contar aquesta contalla després de *Sa cansaladeta rància* (RT1578A* II).

II

Sa cansaladeta rància¹²¹⁹

Pués això eren dos estudiants que se n'anaven de camí i havia una posadeta i varen dir:

–Astanit pos quedarem ací, perquè... –aqueix és brutet.

I havia una ueleta allà (una ueleta velleta), i varen...:

–¡Bona nit!

–¡Bona nit!

Diu:

–¿Mos podie fer un poquet de sopar? –diu–. Matros som estudiants.

Diu:

–¡Ah, sí, sí!¹²²⁰ –diu–. ¿Qué voleu que vos faja?

Diu:

–Pués fes-mos un guisadet. A modo de un guisadet.

Diu:

–Ah, pués bé.

Aquella ueleta agarra i es posa a fer-li un guisadet: amb dos queredilletes, un tros de carn i això. I un se'n va anar pac a... fora i s'atre estava allà amb sa uela. I com no tenia morteret de picar salsa, 'garra i amb ses dentetes, ¡nyec-nyec-nyec-nyec! [*gest*],¹²²¹ xafa es allets i ho posa dins.

I aquell ho va vore, diu:

¹²¹⁷ Amb to d'afabilitat.

¹²¹⁸ Amb èmfasi.

¹²¹⁹ Títol alternatiu: *Sa ueleta*.

¹²²⁰ Amb to afable.

¹²²¹ Imita l'acció amb moviments de boca.

–¡Aaaaai!¹²²²
 Conque a hora de sopar, aquell atre que no ho havia vist es posa a sopar; i aquell li diu:
 –¡No sopes! ¡No minges! –diu–. ¿Per qué?
 Diu:
 –Perque aquesta uela ha xafat es...
 Diu:
 –¡Ai! –diu–, ¡si els-a xafat, que els-a xafa! –diu–. Jo, com no ho ha vist i tinc fam...
 –i es va fer ben fartet. I s’atre no va sopar.
 Conque se’n va i es giten a dormir. I a mitja nit, aquell que no havia sopat, tenia fam; diu:
 –¡Tinc més fam! ¡Tinc més fam!¹²²³
 I aquell atre diu:
 –¡Pués alce’t, i veges dins s’almari qué trobes! ¡Veges si hi ha alguna coseta!
 I agarra i s’alça, i va mirar i havia un tros de cansalà salà, diu:
 –Pués me la minjaré –i agarra i se la minja.
 Conque l’endemà de matí s’alcen es dos, i sa ueleta escarbava dins s’almari:
 –¡Ai!, ¿qué s’haurà fet? ¿Qué me s’ha fet? ¿Qué me s’ha fet?
 Diu:
 –Ueleta, ¿qué busque?
 Diu:
 –És que tenia un trosset de cansaladeta ací, rància, i ara no la *trobe*.
 Diu:
 –¿I per que la vol?
 Diu:
 –És que tots es matins me la *passee* per les almorranes.
 I aquell no va minjar allò i va minjar lo de ses almorranes. Ja està.

→INF: Isabel Ripoll Molines. FONT: germana (Teresa Ripoll, 1929). VEN-e/2004. A/V: veg. annex 3, 4 i 5.

III Es qüento des alls¹²²⁴

Pués eren uns que se n’anaven de camí (se n’anaven, com ara tu si digueres: «Agarra sa moto»; tu i un atre. I dius: «‘Mo-ne pel món», ¿no?, a córrer, i de poble en poble, per allà que et pareix). Pero en aquell temps no havia motos, no havia autos, no havia... ‘Naven de camí, caminant, caminant, caminant, caminant. ‘Llà que tenien fam s’aparaven, a una fonda. S’aparen i minjaven.

I arriben a un camí que de un poble a s’atre estava lluntíssim, ja es fea fosc:

–Ai, pués mos afanyarem un poquet més i arribar a s’atre poble. A vore si trobem una casa per dormir.

I anaven, i anaven, i anaven; i es camí, llarg, i es fa de nit. I no havia poble. I vinga vinga, i vinga, vinga, vinga, vinga. Al final veuen una llumeta a lo lluny; diu:

–¡Mira, allà n’hi ha una llumeta!

–Pués algú haurà.

¹²²² Decepció. Dit de manera quasi imperceptible.

¹²²³ Amb èmfasi.

¹²²⁴ Altre títol: *Es qüento de ses almorranes*.

I hale, caminen caminen, ‘pleguen i era una caseta. Toquen sa porta i havia una ueleta.

–¿Qui va?

Diu:

–Som dos que anem de camí. I no coneguem aquest terreny. I voldríem sopar i quedar-mos a dormir. A vore si mos podem quedar ací.¹²²⁵

I sa ueleta els-a obri, diu:

–Pués sí –diu–. Mire, jo estic fent putxero; si vos agrà, pués... –diu–. I jo, com estic a soles, me’n faigc per dos o tres dies –diu–, pués entre es tres mo’l mingem.

–¿Ah, pués vale! ¿Ah, pués sí! –diu–. ¿Que bo, putxero! –i es queden a sopar.

I sa ueleta no tenia morter de picar salsa. I un estava enfundat allà per sa caseta (no sé qué fea) i no es va donar cómpter. Pero s’atre estava mirant com fea es putxero: com no tenia morter de picar salsa, agarra s’all i, ¡nyec!, ¡nyec!, ¡nyec!, ¡nyec!, ¡nyec!, ¡nyec! [gest],¹²²⁶ dins sa cassola. ¡Nyec!, ¡nyec!, ¡nyec!, ¡nyec!, ¡nyec! [gest],¹²²⁷ dins sa cassola.

Com ho va vórer, es posa a escudellar, diu:

–No, jo no tinc gens de fam; no vui sopar. Jo no vui sopar –i au.

Sa uela escudella pes atres, diu:

–¿Xica!, ¡pero si estàs cansat, i es camins fan ganes!

–No no, és que no tinc fam. No tinc fam –no va sopar.

Encamant es giten a dormir, i es que s’havia fet ben fartet estava de bo: ¡ben dormit!, i vinga ronca i que ronca, i ronca que ronca. I s’atre, sa panxa li fea gurruc-gurruc, gurruc-gurruc. Al final el desperta, diu:

–Jo no puc dormir, tinc sa panxa buida i no puc.

Diu:

–¿Home!, ¿per que no sopaves?

Diu:

–Perque antes no tenia fam, pero ara... ¡Tinc una fam que no puc dormir!¹²²⁸

Diu:

–¿Pos alce’t!; jo no m’alça: jo estic bé. Tu deixe’m estar, que jo vui dormir.

I es qui no havia minjat, pos baixa. Busca a s’almari. I a s’almari no troba res. Aquí as costat de sa ximenera en hi havia un almariet xicotet. Obri aquell almariet, i havia un rosegó de pa i un trosset de cansalà. I havien... I encara quedaven unes brasetes, i es torra es pa, es torra sa cansalà. I, ¡zup! ¡zup! ¡zup!, es fa ben sopadet i se’n va pac amunt a dormir.

¡I au! A l’en demà de matí sa uela s’alça, obri s’almari, i busca cansalà, ¡i busca cansalà!¹²²⁹ ‘Garra sa tassa: pos per dins sa tassa no havia cansalà. ‘Garra un got: pos per dins des got... ‘Garra un plat: no trobava sa cansalà.

Aquells s’alcen, diu:

–Ai –diu–, ¿qué busque? ¿No trobe algo?

Diu:

¹²²⁵ Amb veu alta, vocalitzant.

¹²²⁶ Imita l’acció d’aixafar un all dins la boca, movent els llavis de costat.

¹²²⁷ Imita l’acció d’aixafar un all dins la boca, movent els llavis de costat.

¹²²⁸ Dramatitzant.

¹²²⁹ Amb èmfasi.

–No –diu–. Pués resulta que tinc una almorrana, i tots es matins quan m’alça em passa un trosset de cansalà –diu–. I ara la busca i no la puc trobar de cap de classe.

→INF: Juan Ripoll Saragossa. VEN-4/4/1999. FONT: Isabel Ripoll Molines (veg. RT1578A* II).

IV

Es músic

Una volta se’n va mudar un a un atre poble (a Bolulla, allà passa de tot).¹²³⁰

Conque agarra i a mitjan nit li agarra fam i no sabia com ‘via d’anar a buscar recapte. I a mans palpés, per dins de casa, conforme va poder, troba s’almariet que tenien per guardar minjar. I palpant palpant es troba una cotna de cansalà (¡ai!, lo que va trobar). I es posa a xuplar-la, a xuplar-la.

I per cert, sa ueia de sa casa preguntava per sa cotna que tenia per fregar-se ses almorranes des cul:

–¿Qué s’ha fet? ¿Qué s’ha fet?¹²³¹

I avant.

→INF: Tomàs Mascaró Ripoll. VES-e/1990.

V

Es fideuets

Aquest xiste és que és molt ascós... S’entren un que estava gros i s’atre flac, que eren amics:

–¡Xe! –diu–, ¿qué és de sa teua vida?

–Ai –diu–, pués mira, vaig per aquí.

Diu:

–¿Com estàs tan flac?

Diu:

–És que no menja.

Diu:

–¿Vols pegar bona sopà?

Diu:

–Pués sí que m’agradaria.¹²³²

Diu:

–Pués a poqueta de nit vine i mos encontrarem.

A la nit ve, diu:

–Hala, ‘mo-ne –se’n va al cementeri.

I veuen que sa terra... diu:

–Ací n’han enterrat un fa poc.

El treuen i era un uelet ja vell, ¡tot flaquiu! ¡Groguet!¹²³³ [gest]¹²³⁴ Agarra, es treu un gavinet i li obri s’estómag i tenia quatre fideus; diu:

–¡Hala! –treu una cullera–, ¡tira!

¹²³⁰ Fa una rialla còmplice.

¹²³¹ L’informant imita la tonada bolullera.

¹²³² Amb to d’entusiasme.

¹²³³ Amb èmfasi.

¹²³⁴ L’informant d’improvist fa una carassa, amb els ulls tancats i la boca mig semioberta. Es tracta d’un colp d’efecte.

Diu:
 –¡Oi!, ¡jo, això!
 Diu:
 –¡Tira, home, tira! ¡No tingues por! ¡Això és...!
 I diu:
 –És que això...
 Diu:
 –¡Home, tira!
 Conque tira i fa¹²³⁵ un poquet. Pega dos cullerades. Li agarra gonia. Ho tira dins d'això. I s'atre diu:
 –¡Ara que està calentet! ¡Ara que està calentet!

→INF: José Maria Ferrer Vila. VEN-16/7/2018. NOTA: A continuació, l'informant explicà un relat d'una experiència personal referida a una execució seua d'aquest conte, en què un dels oients va vomitar i ell va repetir la frase final de la conterella: «¡Ara que estan calentets!».

VI

Es fideuets¹²³⁶

Eren dos vagabundos que fea ¡teeeeeemps!, ¡fea temps, temps, temps!¹²³⁷ que no s'havien vist. I después de temps, un bon dia es veuen. I un diu a s'atre;

–¡Xeeee!, ¿com va?¹²³⁸

Diu:

–Ai, ¿com va? Jo, igual que antes; pero veig que tu..., una maravilla. ¡T'has fet gord!
 ¿Ara qué t'ha passat? ¿Qué és que t'has fet tan gord? ¿A on vius?

I aquell diu:

–No patixques. ¿Tu vols minjar bé?

Diu:

–¡Home! ¡Veges si voldré minjar bé, tant de temps sense minjar! ¡Veges si voldré minjar bé!

Diu:

–Pués mira, a la nit, quan ja s'ha fet de nit, mos vorem a la plaça i et dus una cullera i un tenedor.

I aquell atre pensa:

–¡Ah, recollons! ¡Cullera i tenedor! ¡Açò sarà... un *manjar*! ¡Minjar amb cullera i tenedor! ¡Açò, jo ja no m'enrecorda!¹²³⁹

Conque, quant es fa la nit, acudix pac a la plaça amb sa cullera i es tenedor. Quant arriba a la plaça veu an es gordet amb una pala as coll.

–¡Xeeeeee! –diu–. ¿A on vas amb sa pala?

Diu:

–Tu calla... ¿Tu vols minjar?

–¡Sí home! ¡Veges si vui minjar!

–Pos hala, vine amb mi.

¹²³⁵ Fa 'menja'.

¹²³⁶ Altre títol: *El cementeri*.

¹²³⁷ Amb èmfasi.

¹²³⁸ Dramatitzant, amb molta efusivitat.

¹²³⁹ Dramatitzant, amb entusiasme.

Conque aquell, amb sa cullera i es tenedor, i s'atre amb sa pala, camí avall. Se'n van pac avall, se'n van pac avall. I aquell atre diu:

–Pero, ¿no voldràs dir...?

Diu:

–¡Tu calla, home! ¿Tu vols minjar? No patixques, que tu minjaràs –clar, aquell li vegia males intencions, amb sa pala, i caminant...

Conque, camí avall, camí avall, camí avall, i arriben a ses portes del cementeri. ‘Riben a ses portes del cementeri i espitja i obri, estava arrimat. Obri i agarra, li dona sa pala an es prim, diu:

–Mira –diu–, ¿tu veus aquí això que està fresquet? –diu–. ¡Hala!, comença a escarbar aquí.

–¡Home!, pero... ¿Tu voldràs dir...?

Diu:

–Tu, ara voràs. ¿Tu no veus jo que gord estic? ¿No vols minjar bé? ¡Pués cava i calla!

Conque allà que es posa es prim a cavar, a cavar, a cavar, i quan ja fea un ratet que cavava, diu:

–Quan et senques roïdo de madera, avisa.

–¿Pero no voldràs dir-me...?

–¡Tu calla! ¡I tu soparàs bé!

Conque, hala, vinga escarbar, vinga escarbar, vinga escarbar, i quan...

–Em pareix que ací ja hi ha madera.

Diu:

–¡Hala!, pués deixe'm a mi.

I aquell, ses quatre palades que queden, es gordet les va acabar de llevar. Descubrix sa caixa, obri sa porta i havia un uelet primet. Agarra, es treu sa faca de dins de sa butjaca, li fa un tall a sa panxa, obri: s'última sopadeta que havia fet eren fideuets, i li diu:

–¡Hala!, ¡agarra sa cullera!

I aquell:

–Pero... I entonces, ¿tu t'has fet gord aixina?

–¡Tu minja i calla! ¡Es que té fam no pregunta!

Conque es prim, clar, amb un poquet de reparo, pero ¡hala, hala, hala, hala!¹²⁴⁰ I es fa tots es fideuets des uelet.

Quan ja se'ls-a havia acabat, es gord diu:

–¿Estaven bons, eh?

I es prim diu:

–¡Pero boooons!

Diu:

–¿I no t'ha agarrat cosa de pensar... es últims fideuets que, pobre home, s'ha minjat... i tu ho tens dins sa panxa i te'ls-a has fet?¹²⁴¹

Entonces, aquell li agarra gonia i diu:

–¡Oooooooooaagh!¹²⁴²

I aquell atre, es gord, agarra sa cullera i diu:

–¡Vinga, vinga! ¡Ara que estan calentets!

¹²⁴⁰ Amb èmfasi.

¹²⁴¹ Dit lentament.

¹²⁴² Fa un oi.

→INF: Juan Ripoll Saragossa. VEN-7/1997. FONT: José M. Ferrer Vila. NOTA: En concloure, l'informant explicà una anècdota protagonitzada per la persona de qui aprengué el conte: en una execució d'aquesta contarella, un dels oients vomità i el narrador cità la frase final: «¡Ara que estan calentets!» (veg. RT1578 v).

Annex 1

Es canteret brut

Una dona tenia un xic llogat per a segar i li va dur un canteret per a beure. Ell tenia molta calor («I aquell estava tot suat i tot...»), i a pesar que el cànter tenia el morro molt brut, com que tenia set («mort de set») es va decidir a beure per una «clarureta». Llavors la velleta li digué que era el mateix lloc per on ella bevia. (resum d'una versió no reproduïda | INF: Isabel Ripoll. VEN-6/1/2003. Veg. RT1578A* i)

Annex 2

Es canteret brut

Una dona vella tenia un xic llogat per a segar («Resulta que també era una ueleta. I antes sembraven i no tenia home ni tenia res. I va llogar un xic que li ajudara a segar blat») i li va dur un canteret per a beure («¡I feia molta calor!»). El segador notà que el cànter estava molt brut, i a pesar de la set, no s'agosava a beure («I aquella ueleta va dur un canteret ¡bruteeeeet!, ¡negreeeeet!¹²⁴³ Molt brut. Molt negret. I aquell xic tenia set i no s'agosava... no s'agosava a béurer»). Per fi mirant va veure un costat «més aclaridet» i hi begué. La velleta li va dir que era el mateix costat per on ella bevia.

(resum d'una versió no reproduïda | INF: Isabel Ripoll. VEN-e/2004. Veg. RT1578A* i)

Annex 3

Sa cansaladeta rància

Dos estudiants van de camí i arriben a una posadeta de nit. Una velleta els atén i li encarreguen sopar. Els prepara un guisadet. Com que no tenia morter per a picar els alls, els esclafa amb la boca («Fea, ¡tep!, ¡tep!, ¡tep!, ¡tep!»). Un dels estudiants ho veu, manifesta fàstic («¡Aiii!¹²⁴⁴ –diu–, jo no vui sopar»), a l'hora de sopar no menja i ho explica a l'altre («Perque la ueleta ha xafat es allets aixina [gest] i ho ha clavat dins la cassola. / Diu: / –Ai, pués jo sí que vui sopar; jo, com no ho ha vist... Jo sí que vull sopar. / Diu: / –Pués jo no. ¡Que asco!»). A la nit tenia fam i el company l'aconsella d'anar a buscar a l'armari («¡Aiiii!, veges si dins l'almariet té alguna cosa. Corre, baixa, i ves»). Hi troba un tros de cansalada i se la menja («se la papa»). L'endemà la velleta buscava la cansalada amb què fregava l'hemorroide («i ell se la va fer»).

(resum d'una versió no reproduïda | INF: Isabel Ripoll. VEN-6/1/2003. Veg. RT1578A* ii)

Annex 4

Sa cansaladeta rància

Dos estudiants van de camí i arriben a un hostalet («un hostalet que havia: un hostel, una parà d'aqueixes que havia, una venta»). Els atén una velleta, li acompanya un guisadet per a sopar, Com que no tenia morter, xafava els alls amb la boca («pués ella, ¡nyam-nyam-nyam-nyam!»). A l'hora de sopar un dels estudiants no menja perquè té fàstic, l'altre no se l'escolta («És que aqueixa ueleta ha xafat es grumets d'all amb sa boca. / Aquell, com no ho va vore, diu: / –¡Això tot són bovades! ¡Guapo! –diu–. ¡Jo sí que vull sopar! / Diu: / –Pués jo no»). A la nit l'estudiant té fam i l'altre l'aconsella de buscar dins l'armari («–Pués baixa baix –dormien dalt sa cambra–. Baixa baix i veges si dins l'almariet té alguna coseta»). Troba una cansalada i se la menja («–Ei, pués bona és –i se la va refilar»). L'endemà la velleta buscava la cansalada: «–És que tots els¹²⁴⁵ matins me la passe per les almorranes. / I aquell se la va engolir».

(resum d'una versió no reproduïda | INF: Isabel Ripoll. VEN-27/8/2003. Veg. RT1578A* ii)

¹²⁴³ Amb èmfasi.

¹²⁴⁴ Ponderatiu.

¹²⁴⁵ Pron. [al].

Annex 5

Sa cansaladeta rància

Dos estudiants que aaven de viatge, varen quedar-se en una venta que hi havia al Poble de Dalt.¹²⁴⁶ Encarreguen a la dona que hi havia un guisadet. Com que no tenia morter, esclafava els alls amb la boca («Els-a va... ¡nya-nya-nya!, i estava desmoixadeta de tot, sa uela»). Un estudiant ho veu i manifesta fàstic («¡Ooooh! ¡Ah, mare! ¡Jo no! ¡Jo no minja!»), l'altre no ho va veure, estava fora, quan torna li ho conta («I quan va vindre aquell atre (es va aparar a cagar per dins de uns bancals»), però demostra indiferència. A mitjan nit l'estudiant tenia fam, l'altre li aconsella buscar dins l'armari. Hi troba un tros de cansalada i se la torra («va vore un trosset de cansaladeta i sa la va torrar –com havien brases per allà–»). L'endemà la velleta buscava la cansaladeta que tenia per passar-se a l'hemorroide («i ell se l'havia volà! ¡I ell se l'havia xalà!»). (resum d'una versió no reproduïda | INF: Isabel Ripoll. VEN-26/8/2005. Veg. RT1578A* II)

CATALOGACIÓ

ATU 1578A*: *The Drinking Cup*. CARDIGOS/CORREIA 1578A*: *A caneca de água*. Noia 1578A*: *Comer (beber) con noxo*. HERNÁNDEZ 1578A*: *La comida o bebida repugnantes*. Cf. BELTRAN L. 182 [1578A*] Altes classificacions: **1554 (Hansen) (cf. Agúndez, 1999a: 114-116).

VERSIONS

RT1578A* I Es canteret brut. RT1578A* II Sa cansaladeta rància. RT1578A* III Es quiento des alls. RT1578A* IV Es músic. RT1578A* V Es fideuets. RT1578A* VI Es fideuets. Annex 1: Es canteret brut.

COMENTARI

Les sis versions no susciten problemes de catalogació: s'ajusten de manera més o menys explícita a les dues variants que presenta Uther per el tipus ATU 1578A*. Vegem-ne els resums:

- Una dona vella ofereix aigua en un atifell brut a un home. Com que li fa ois, aquest tracta de trobar la part més neta. Quan hi beu, la vella comenta que és aquí per on ella també beu (versió I).
- S'ofereix un àpat fastigós a uns convidats i el rebutgen. L'alternativa que busquen per a matar la gana resulta encara més incòmoda (versions II, III; variant: IV). Per assimilació es podrien vincular a aquest tipus també les versions V i VI, com una variant en què es presenta també el tema de l'aliment fastigós, però sense l'episodi introductor del menjar refusat (cf. versió IV).

Pel que fa al País Valencià, hi ha un reflex de variant A en la versió de Beltran L. (2007: 453 [l'Alcora]).

En la variant B podem distingir una estructura argumentativa formada per dos episodis: (1) L'elaboració del menjar amb un element fastigós. (2) En la nit, la persona que ha rebutjat el menjar, mata la gana menjant-se una cotna de cansalada que servia com a remei per a l'hemorroide. En l'àmbit valencià retrobem aquest mateix argument, per exemple, en Verdú (2006: 67-69 [la Torre de les Maçanes]).¹²⁴⁷ Amb aquesta versió hi ha discrepància quant a l'element que causa els ois: en aqueix cas, el moc penjant.

Cal assenyalar l'existència de versions en què es desenvolupa solament el primer episodi, amb l'element del moc, a voltes amb valor proverbial («según caiga»): Limorti/Quintana (1998: 161 [el Carxe]; Martínez R. (2001: 81 [Picanya]). Per altra banda, cal destacar les versions en què solament es documenta el segon episodi, com a relats centrat en el tema de la fam, en què el remei per a apaivagar-la resulta veure's abocat a una situació pitjor (versió IV; dins del País Valencià: Bataller (1997: 84-85 [Vilallonga]).¹²⁴⁸ És interessant ressaltar aquest tipus de versions perquè tenen un reflex en les versions literàries medievals que han estat

¹²⁴⁶ La narradora contà aquesta versió en una sessió dedicada a les contalles ambientades al Poble de Dalt, amb el *leitmotiv* del tòpic de l'endarreriment atribuït a aquest llogaret del terme de Tàrbena actualment despoblada (veg. RT1339C I i II, RTNC9).

¹²⁴⁷ Dins l'àmbit català retrobem aquesta variant en Carrévalo (2007: 63 [Mont-roig]), amb la versió literària de Carrévalo (2002: 63). Reapareix en altres àmbits peninsulars; veg., p. ex., Sánchez, 2010: 333-334; Agúndez, 1999a: 114-115; Suárez, 2008: 223-226; Noia, 2010: 739-741.

¹²⁴⁸ En altres àmbits; per exemple: Suárez, 2008: núm. 44.1, 44.3; Sánchez, 2010: núm. 227.

assimilades a aquest tipus, per exemple el conte 4 del *Sendeban*, que té un paral·lelisme amb una contarella continguda en *Les mil i una nits* (nit núm. 580):¹²⁴⁹ tracten sobre el desengany que té una persona de descobrir l'elaboració fastigosa d'un aliment que consumia (motiu N382.2).¹²⁵⁰ Així mateix, també en altres versions literàries de l'edat moderna retrobem solament el desenvolupament únic del segon episodi, en altres històries diverses sobre sorpreses desagradables relacionades amb el fastig (per exemple, el conte núm. 69 de *Buen aviso y portacuentos*),¹²⁵¹ que tenen un reflex molt clar en unes quantes versions de tradició oral anàlogues.¹²⁵²

Més problemàtica és la classificació de les versions V i VI. Solament per aproximació es podria adscriure a l'episodi 2 de la variant B pel tema comú de la sorpresa fastigosa relacionada amb el menjar. Formen part sense dubte del subgènere de les contarelles amb el tema del fastig (*qüentos de gonia*: localment), com hem vist també en tractar RT1563 II. Tenen un gran paral·lelisme amb altres contarelles que tracten el tema de la sorpresa desagradable de descobrir que un aliment consumit prèviament ha estat defecat per la mateixa persona, que Agúndez (1999a: 115) assimila amb la variant B.¹²⁵³ Així mateix hi ha connexions amb el tipus 1390 (*Choosing The Clean Figs*), tot i que en aquest tipus el tema és la situació desagradable d'haver de menjar-se per necessitat uns aliments que prèviament havien estat rebujats, amb un component repugnant (pixats, llançats al cul de la somera).¹²⁵⁴ Tanmateix el component macabre de les versions V i VI podrien fer-nos pensar en un subtipus diferent que contingués aquest element.

Les versions II / III i V / VI representen exemples clars de transmissió oral entre narradors de generacions diferents. Podem deduir que els elements bàsics de l'argument, de gran efectisme, relacionats amb el fastig i amb la por, han permès que aquesta rondalles hagen pogut ser transmesa intergeneracionalment amb les mateixes garanties d'èxit, en reunions festives on les narracions orals són un ingredient de l'entreteniment.

TIPUS 1586

ATU 1586 *The Man in Court for Killing a Fly*. ORIOL/PUJOL 1586: *El jutge mana al beneit que mati la mosca*. CARDIGOS/CORREIA 1586: *O homem que foi a tribunal por ter matado uma mosca*. Veg. els comentaris en el tipus 1642.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹²⁴⁹ Cinca/Castells, 1995, II: 663.

¹²⁵⁰ Vegeu, Lacarra, 1995: 91; Suárez, 2008: 223-231.

¹²⁵¹ Veg. Cuartero/Chevalier [dins Timoneda/Aragonés, 1990]: 178; Agúndez, 1999a: 115-116.

¹²⁵² Veg., p. ex., Loddo, 2004: núm. 141; Loddo, 2018: 92-94.

¹²⁵³ Dins l'àmbit català, vegeu, com ara, la versió de Quintana (1997: núm. 302 [Tolba]); en altres àmbits: Díaz/Chevalier (1985: 86-87, 145), Agúndez (1999a: 115).

¹²⁵⁴ Veg. un reflex d'aquest tipus al País Valencià en Guijarro (1997: 7 [Sant Vicent del Raspeig]).

TIPUS 1613

Es qüento de ses cartes

1. Un rey rico y poderoso [*rei d'oros*]
2. con una serpiente al pie, [*as d'espases*]
3. con un caballo de copa [*cavall de copes*]
4. y de basto una mujer. [*sota de bastos*]
5. Al pie del pino, la fuente, [*¿as de bastos?*]
6. el rey se puso a beber, [*rei de copes*]
7. esa niña tan bonita, [*¿sota d'espases?*]
8. y el caballero, también. [*¿cavall d'oros?*]
9. El caballero tunante, [*¿cavall d'espases?*]
10. la tunantera del dinero, [*sota d'oros*]
11. el rey, por burlarse de ella [*¿rei de bastos?*]
12. le dio una copa de veneno. [*as de copes*]
13. El rey se come *un rovell*. [*as d'oros*]¹²⁵⁵

→INF: Teresa Ripoll Molines. VEN-22/6/2008 i VEN- 3/2/2018. NOTA: Versió incompleta. Coincideix quasi literalment amb la versió d'Isabel Ripoll Molines, germana de la informant; excepte en «una fuente» (v. 5), «se comió» (v. 13.) [VEN-13/11/2004]. En l'execució, cada vers correspon a una carta, que la narradora va posant damunt la taula, en grups de quatre, seguint l'estructura de les cobles. En cada grup ha d'haver quattres figures diferents de diferent coll. La informant no es recordava de la correspondència exacta de les cartes amb les seqüències del text, en va fer una proposta. Les cartes que no duen interrogant són les més segures.

CATALOGACIÓ

ATU 1613: *Playing Cards are My Calendar and Prayer Book*. ORIOL/PUJOL 1613: *El rector ensenya la doctrina als jugadors*. CARDIGOS/CORREIA 1613: *Jogar às cartas é o meu calendário missal*.

VERSIONS

RT1613 Es qüento de ses cartes.

COMENTARI

Aquest tipus estava catalogat en Aa/Th amb el número 2340 (*Tales Illustrated by Game of Cards*), ressaltant-ne el component formulístic. La versió que presentem s'ajusta més a aquest darrer títol: es tracta, en efecte, d'una història explicada amb la il·lustració dels naips, tot i que en vers, i amb una trama poc desenvolupada. Coincidint amb altres versions,¹²⁵⁶ no s'hi documenta una història marc dins la qual hi ha una exposició amb l'ajut de les cartes.

Es tracta més pròpiament d'un joc en què hi ha un component narratiu, com s'indica en una nota que acompanya una versió similar recopilada per González S. (2010: 204): «la informante explica previamente que se trata de un juego en el que se propone como reto disponer en un cuadro los cuatro ases y las doce figuras de la baraja de manera que ni en horizontal ni en vertical coincidan cartas iguales ni del mismo palo». En aquesta versió es fan servir les 16 cartes principals de la baralla espanyola. L'ordre de les cartes difereix de la nostra versió, amb la qual cosa, la història suggerida presenta matisos diferents. Reproduïm el número de les seqüències d'aquesta versió (entre claudàtors representem les que contenen variants significatives): 5, 6, [7] [...] 1, 2, 3, 4, [9], 11, 12. En aquesta versió no hi ha la cloenda humorística que caracteritza la nostra versió, amb un canvi de codi que permet un joc de paraules.

Excloem de l'antologia, en canvi, «La religión y la bandera», una versió que obtinguérem per escrit d'un informant sense que tinguem indicis si era la transcripció d'una versió oral o una còpia per escrit d'un text imprès. Exposa la història d'un soldat que amb l'ajut de les cartes explica aspectes diversos de la Passió de

¹²⁵⁵ *Rovell* 'as d'oros'.

¹²⁵⁶ Veg., p. ex., Bertran, 1989 [1909]: núm. 44.

Jesucrist. Es tracta sense dubte d'un text en vers del gènere de la literatura de fil i canya, que González S. (2010, II: 197-203) identifica també amb ATU 1613, tot i que en aquest text destaca més el component didàctic, a partir del valor simbòlic de les cartes, que el lúdic.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 1617*

Es ceguet

Havia un ceguet que demanava llimosna i li feen llimosna, i ell, pués s'ho amagava (es diners) baix de una jonquereta. S'ho amagava. I anava pes poble cantant amb una guitarreta:

–*Jo tengo cien duros*
baix de una jonquera.
¡Tut-tu-tu-ru-rú!¹²⁵⁷

I un pillo, un d'aqueixos que és lladre, va dir:
–¡Ai!, ¡aquesta...! –i sempre cantava això, diu–: ¡Aquest d'ací diu que té cent duros baix d'una jonquera! –diu–. Ara el perseguiré i a lo millor és veritat.

I agarra i el perseguix i veu que aquell home comptava es diners allà, baix d'una jonquereta. I se'n va i els-a furta. Li furta es diners an es ceguet.

I es ceguet va anar a comptar-se es diners i ja no en tenia.

I com era *astuto* (ell estava espavilat), pués a l'endemà es posa pes poble:

–*Jo tengo cien duros*
baix de una jonquera,
y otros cientos
*que más ne pusiera.*¹²⁵⁸

«*Otros cientos que más ne pusiera*»: que volia posar-ne més. I aquell dia:

–¡Ai!, ara si va i veu que no n'hi ha, no els-a posarà.

Se'n va anar correguent i els-a va deixar. I encabant cantava:

–*El que todo lo quiere*
todo lo pierde.
¡Tun-ta-ra-ra-ró!¹²⁵⁹

Això és com un eixemple.

→INF: Isabel Ripoll Molines. FONT: veïna de joventut (Natividad I. Mascaró Gisbert, 1918). VEN-27/8/2003.
A/V: veg. annex.

Annex Es ceguet

Un cec amagava els diners de les almoines davall d'una jonquera i ho cantava a so de guitarra («¡Tan-ra-rang!»). Un espavilat («listo») ho sent estranyat («¡Ah, collons!»), segueix el cec i li furta els diners. Quan el cec ho veu canta que n'hi posarà més. El lladre decideix tornar-los («¡Ai! ¡Deixe'm 'nar a tornar-los, que si nyos ja no posarà es atres cent!») i els perd.

(*resum d'una versió no reproduïda* / INF: Isabel Ripoll. VEN-26/12/1992. Veg. RT1617*)

¹²⁵⁷ Cantant.

¹²⁵⁸ Cantant.

¹²⁵⁹ Cantant.

CATALOGACIÓ

ATU 1617*: *The Blind Man's Treasure*. CARDIGOS/CORREIA 1617*: *O tesouro do cego*. HERNÁNDEZ 1617*: *El tesoro oculto*. Altres classificacions: 1617 (Beltran L.)

VERSIONS

RT1617* Es ceguet. Annex: Es ceguet.

COMENTARI

Motius:

K333.4: el cec diu on amaga els diners; el lladre els muda de lloc.

La rondalla reflecteix el model representat en ATU 1617*. L'argument ja té reflexos literaris medievals, per exemple, en *Disciplina clericalis* de Petrus Alfonsus (15), en el *Llibre de meravelles* de Ramon Llull (llibre VI), en *Gesta Romanorum* (118) o en el *Decameró* de Boccaccio (VII, 10).¹²⁶⁰ S'hi tracta generalment una història en què una persona recupera una cosa robada amb l'estratagema de temptar la cobdícia del lladre. La nostra versió s'acosta més a la versió de Llull i a la siscentista de Timoneda/Aragonés continguda en *El sobremesa y aviso de caminantes* (núm. 73), on el protagonista és un home cec. En la presentació de la versió d'*El sobremesa*, Cuartero/Chevalier¹²⁶¹ fan referència a un precedent literari en l'obra de Beccadelli *De dictis et factis Alphonsi regi* (1455), on hi ha una versió d'aquesta rondalla en forma de succeït relatat a Alfons el Magnànim per un cec sicilià. Així mateix, assenyalen altres versions literàries de l'edat moderna i una vinculació amb una frase proverbial de gran difusió en castellà.¹²⁶²

Es tracta d'una rondalla ben documentada al País Valencià, amb diverses versions: Redó (1997: 68-69) [Vinaròs]; Gascón (1999: 37-38 [Beneixama]); Martí A. (1999: 49-53 [Alboraia]). En el primer cas, el protagonista és també un cec; en els altres casos, es presenta una història protagonitzada per un avi i el seu net, i per un beneït.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹²⁶⁰ Beltran L. (2007: 695-696).

¹²⁶¹ Dins Timoneda/Aragonés, 1990: 247-248.

¹²⁶² *Ididem*.

TIPUS 1624E* (Aa/Th)

Es cuixot

Bueno, pués una volta a-varen ‘nar soldats de campanya a parar a un poble. I un, pués, va parar a casa de una dona que li dien Maria. I lo que passa, amb *la* satisfacció d’estar dins de casa, pués tot ho esquadriyen. I va vórer un cuixot penjat en un clau. I ell quant el va vore, ja es va fer¹²⁶³ per quan se n’anava posar-lo dins d’un sac i endur-se’l.

Bueno, pués varen passar alguns dies, i *l’ama*, pués, va vore que *el* cuixot no estava, i li va escarbar *el* sac i li’l va trobar dins. ¿I ella qué va fer? Agarra una pedra plana i la posa dins *del* sac.

I ja va vindre *el* dia d’anar-se’n. I ell, per burla, li va dir:

–*¡Bueno!, ya me voy. Usté se acordará de Juan el Pernil.*

I ella, pués sí, va càurer en la cosa, com ja ho sabia, i ell li va contestar... ella li va contestar:

–*Pués usté se acordará¹²⁶⁴ de Maria la Llosa.*

¡Fin!

→INF: Tomàs Mascaró Ripoll. VEN-7/1984. NOTA: L’informant ocultà l’ús de l’article salat.

CATALOGACIÓ

AA/TH 1624E*: *Need to Whet Knife*. NOIA 1624E*: *Lousa por pernil*.

VERSIONS

RT1624E* Es cuixot.

COMENTARI

La versió té paral·lismes evidents amb el model proposat per al subtipus 1624E* en l’índex Aa/Th: «A servant sees a student steal a ham. He substitutes a rock. The student borrows a knife. When he finds the rock he says that he wanted to whet the knife on the stone». Com a versió de referència indicada hi ha una versió catalana recopilada en Amades (1982a: núm. 418). Aquest subtipus no ha estat inclòs en ATU. Altres tipus amb similituds quant a elements són ATU 1544A* (*A Soldier’s Riddle*), referències amb un llenguatge figurat dels productes robats, o ATU 1525L* (*Theft Committed While Tale is Told*), en què en el mateix moment i lloc que té lloc un robatori, una persona relata o canta els fets.

La versió presenta el tema del robatori d’un cuixot per part d’un visitant a una casa (soldat; en altres versions, un estudiant). La mestressa de casa (o una criada) se n’adona i muda el cuixot per una llosa. En la versió d’Amades hi ha l’element del ganivet amb que el lladre pretén tallar el cuixot i que després, per dissimular el desengany, afirma que és per a esmolar-lo. La nostra versió coincideix amb la de Noia (2010: 751-752) en l’element de les referències amb doble sentit del cuixot i de la llosa en un diàleg. En la versió d’Asensio (2004: 200) només hi ha les referències velades a l’aliment que es pretén furta, no a la llosa.

¹²⁶³ *Fer-se* ‘planejar’.

¹²⁶⁴ *Pron. se* ‘cordará’.

TIPUS 1626

I

Sa coqueta

[Això era] un vell que era molt vellet i tenia un xiquet (un netet), que no **tinia** ni pare ni mare. I varen ‘nar i es xiquet li demanava minjar, i diu:

–¡Uelo!, ¿qué sopem?

–¡Ai, fill meu!, el uelo no té res.

–¿I qué ham de fer?

–Pués mira, ara no ham de fer més que anar... agarrar un cabasset i anar a demanar limosna.

Agarren es cabasset baix des braç i se’n van a demanar limosna:

–¡Ave Maria Puríssima!

–¡Déu que li dona ramei!

–¡Ave Maria Puríssima!

–¡Déu que li dona ramei!

I va corre tot es poble, i tots li donaven «Déu que li dona ramei»; diu:

–¡Amarededeu! –diu–, ¿i qué farem, xiquet?

I en això arriben a un forn. I antes, es forners ‘oc de¹²⁶⁵ pagar amb diners, diu que pagaven amb un pilotet de pasta. I diu que varen dir, diu:

–¡Ai! –diu–, ¿pués saps qué farem? –varen anar aquí, diu:

–Pués li farem una coqueta pes xiquet, perque tres dies que no ha minjat. Li farem una coqueta pes xiquet.

Conque es güelo tamé en **tinia** ganes, de sa coqueta; diu:

–Vinguen allà a les dotze, que *la* coqueta ja la tindran feta –i la tenien amb melva, i sal i oli.

I varen anar i:

–¡Hale, ja venim!

–Ai, ¿ja vénen?

–¡Ai, pués, toque! ¡Hale pués! Mire, ja tenen *la* coqueta feta.¹²⁶⁶

I com era tan vellet i es xiquet era tan rexicotet, diu:

–¿Pués saps qué farem? ¡Toque, mare!, done-los una carabasseta de vi!

I un atra dona diu:

–Pués jo los donaré tres o quatre pomes –i se’n varen anar amb ses coques.

I se n’anaven..., ¡ohhhh! ¡Més contents que una Pasqua se n’anaven! Conque, allà a un puesto que havia bon arraceret i que fea bon solet i això es posen. I justament es varen posar baix de una figuera.

En posar-se baix de sa figuera, que havia bon... ni solet ni ombra, ¿saps?, que no fea es sol tan calent. I es posen allà i diu:

–¡Hale, comencem! –diu–. ¡Ai!, pero no en tenim prou pes dos. ¿Qué farem?

–¡Ai!, pués... –i s’uelo–. ¡Pués tu! Conta tu una cosa i a vore si tu t’a...

–¡No no, uelo! ¡Vosté és es més vell, vosté té que començar!

Diu:

–Pués bueno. Mos adormirem, mos gitarem, mos allargarem –diu–, i es qui conta sa mintira més gran, es minjarà sa coqueta.

Conque es posa, i allà ¡vinga com si...! I es xiquet no dormia, domés pucejava i fea:

¹²⁶⁵ ‘Oc de [‘òdde] per en lloc de (veg. «Estudi» 2.1.2.6.3).

¹²⁶⁶ Dramatitzant l’escena.

–¡Ai, ma uelo com ronca! ¡Ai, ma uelo com dorm! ¡Aiii! –i mirant, i mirant.
 I quan va vore que es uelo estava ben adormit, diu [que] es xiquet es va alçar, aixina ensense fer rouïdo, i es va minjar sa coqueta. I endespués sí que es va adormir es xiquet de borva,¹²⁶⁷ ¡ben adormit!¹²⁶⁸ i li va dir, diu:
 [...] ¹²⁶⁹
 –¡Hale, xiquet!, ¿que no tens fam? ¿Que no tens fam, xiquet?
 I es xiquet:
 –¡Hale, a vore qui ha contat sa mentira més gran!
 I s’auelo:
 –¡Hale, comença tu!
 Diu:
 –¡No no! ¡Té que començar vosté!, que vosté és més vell.
 Diu:
 –Pués jo ha començat que me n’anava an el cel, ¡amunt!, ¡amunt!, ¡amunt!, ¡amunt!¹²⁷⁰
 I es xiquet diu:
 –I jo, tan amunt l’ha vist, que m’ha alçat i m’ha minjat *la* coqueta.

→INF: Carme Sifre Soliveres. VEN-2/1992.

II

Sa coqueta

Ací antes pastaven i no pagaven amb diners, pagaven... Depén si pastaven un o pastaven tres quilos (antes no ‘naven a tres quilos, antes dien «un quarteró». Un quarteró era tres quilos. Mitja arrova eren sis quilos. I una arrova eren dotze quilos. Pero antes ‘nava per quarterons i mitges arroves [...]).¹²⁷¹ I pastàvem i no pagàvem amb diners, pagàvem segons lo que pastàvem amb un panet. Si pastàvem un quarteró: un panet més xicotet. Si pastàvem mitja arrova, pués un panet més grandet. I si pastàvem una arrova, pués un pa... *enfí*. I això no es dia un «pa», això es dia una «puja» («sa puja per pagar an es forn», «puja»). I si féem coques amb pebrera i tomaca, en féem una radoneta per [...] sa fornera (diners, ella no en recibia). [...] Si en féem dos, més grandeta. Igual que sa puja. ¿Saps? I la donàvem. [...]¹²⁷²

I ací ha hagut molt de gent de Callosa que ha vengut a demanar limosna ací [...]¹²⁷³
 I ací mataben porc, i una li donava una botifarra, s’atra, una tomaca salà, i sempre venien i se n’anaven amb es cabasset ple. [...] I venia un home (açò és bonico), que li dien *el* tio Pep; ell i un netet, ¿eh? I comprava es pa de ses puges des forn, i el donaven barat. I ell venia dos voltes per setmana i s’endua pa. (Es forn venia, no a ell, a molt de persones venien es pa de ses puges que es feen).

I un dia una dona li va dir:

¹²⁶⁷ Interpretem sense seguretat aquesta expressió, que sentim de manera deficient. Possiblement deu relacionar-se amb la paraula *volva* [‘bòlva].

¹²⁶⁸ Amb èmfasi.

¹²⁶⁹ S’equivoca i reprèn el fil narratiu.

¹²⁷⁰ Amb èmfasi.

¹²⁷¹ La informant explica que, com que son pare era comerciant, ella està familiaritzada per la qüestió de les mesures.

¹²⁷² Dona diversos detalls derivats del fil argumental: com eren les coques, quin horari tenien els forns.

¹²⁷³ Dona més detalls de les necessitats amb què vivien determinats sectors de la població, després d’una interrupció.

–Pep, hui et tinc que fer una coca ben gran. Jo te la faré –i aquella dona li va fer una coca amb dos botifarres. Diu–: I una carabasseta de vi et donaré.

–Bé –era un poc embogador.

I li diu an es xiquet (ja l’havien crompat, es pa, i tot), i li diu an es xiquet:

–Mira, ara mo n’anem pac avall i mos apararem baix des garrofer de la Murta. [...] Mira, xiquet, Josep –ell, li dien Josep, an es xiquet–, es qui tindrà es sòmit més preciós es minjarà sa part principal de sa coca: farem tres parts. Es qui tindrà es sòmit més lleig, una part; i es qui tindrà es bonico, dos –diu–. I es vi, a mitat cadegun.

Diu:

–Pués bé, uelo. De acuerdo.

Hala, es posen baix de... Allà havia un garrofer molt guapo (hi ha un garrofer que paraven alamon a la sombra i això). I es uelo es gita a dormir, fea calor. I es xiquet estava allà. I s’uelo es posa a roncar, diu:

–Ara ha arribat l’hora, jo, de minjar-me sa coca.¹²⁷⁴

Trau sa coca i es vola ¡toca sa coca!,¹²⁷⁵ es xiquet. ¡Tota!¹²⁷⁶ Es vi no se’l va volar tot, ni la mitat tampoc: va beure tres o quatre tragos de vi. Pero es vola sa coca. ¡Blaneta i acabadeta de treure des forn, se la vola!¹²⁷⁷

Conque es desperta s’uelo, i es xiquet estava tranquil (no estava dormint), diu:

–¿Qué? ¡Josep! ¿Quin sòmit has tengut?

Diu:

–Jo, uelo, molt bonico –diu–. ¿I vosté?

Diu:

–¡Es meu sí que és preciós!¹²⁷⁸ –diu–. Pués bueno –s’uelo, diu–, es qui el tindrà més bonico, ja saps: dos parts de coca, i s’atre, una.

Diu:

–De acuerdo –diu–. ¿I vosté quin sòmit ha tengut, uelo?

Diu:

–Pués mira, jo somiava que me n’anava pac al cel, pac amunt, pac amunt, i un àngel m’estirava, i jo, pac amunt, pac amunt, pac amunt, pac amunt –diu–, i casi ha aplegat al cel.

Diu:

–¡Ai! ¡Sí que és bonico, uelo!¹²⁷⁹

Diu:

–¿Vitat que és bonico?

Diu:

–Sí.

Diu:

–¿I tu?

Diu:

–Jo no cal que li’l conta; porque jo ha vist que vosté se’n ‘nave tan amunt, tan amunt (ja estave as capdemunt) –diu–. ¡Aquest ja no torna a minjar-se sa coca!¹²⁸⁰

¹²⁷⁴ Parlant amb veu més baixa.

¹²⁷⁵ Amb èmfasi.

¹²⁷⁶ Amb èmfasi.

¹²⁷⁷ Amb èmfasi. Clic.

¹²⁷⁸ Amb èmfasi.

¹²⁷⁹ Amb èmfasi.

¹²⁸⁰ En aquest moment es conclou el relat pròpiament dia, amb les rialles dels oients.

Diu:

–Jo volia pegar-te sa passà a tu, pillo, pero tu me l’has pegà a mi.

Diu:

–Pués mira, me l’ha minjà tota.

Pero això és veritat. Això és *el* tio Pep. Perque ací antes... Són coses de antes; pero són boniques.

→INF: Maria Berta Molines Molines. VEN-18/4/1993. A/V: annex 1 i 2.

III

Sa coqueta

I s’atre [qüento], s’atre és realitat.¹²⁸¹ Quant anàvem a Bolulla amb el retor, mo’n ‘nàvem a Bolulla a festes (quatre mosenillos mo’n ‘nàvem). ‘Nàvem per ses Voltes.¹²⁸² ‘Nàvem a fer missa amb el retor. Antes estava Don Juan (o no sé quin era).¹²⁸³ Mo’n ‘nàvem, ¡ai!, a fer missa a Bolulla, a aidar-li (lo que passa as xiquets). I anàvem pes camí vell (¡ai!, antes cotxes no en havien). Mo’n ‘nàvem pes camí vell pac avall, pac avall, pac avall. Féem missa i tot això, i endespués, pac amunt.

Però un dia de tants, a Bolulla, pués, una dona mos va donar una coca. Una coca.

Diu:

–Això, vosatros vo la mingeu.

I el retor diu:

–Ai, pués bé. Mosatros ja mo la minjarem.

¡Hala! Mo’n tornem pac amunt, i per aquí per ses Voltes (per ses Voltes pac amunt).

I a sa Fonteta d’en Mas mos aparem a fer una beguda d’èuia. I mos vàrem allà assentar i vàrem beure i vàrem descansar. I el retor diu (el retor, amb picardia diu):

–¡Ara voràs!¹²⁸⁴ –diu–: Ara mos gitem a dormir i a vore qui somia més bonico. I es que somia més bonico –diu–, pués es mereix que es menja sa coca. Perque amb una coca no en tenim prou per tots –amb quatre o cinc mosenillos i el retor... I diu–: Pués amb una coca no en teniu prou per tots. Lo que tenim que fer és... Pués ara mos gitem, que ham begut i estem cansadets, i quan mos despertem –diu–, es que haigga somiat, que es menja sa coca.

–Ai, bueno.

I en es rato d’estar dormint el retor diu:

–¡Ah, xiquets! ¡Vinga, va!¹²⁸⁵ ‘Nem a vore! –i diu–. ¡Vinga, a vore tu!

Diu:

–¿Jo?, ¿tu vols saber jo...?¹²⁸⁶ ¡Ammaredeu! Jo ha somiat que allà en el cel... I allà estava sant Pere. Allà havia no-sé-qué. Allà havia no-sé-quantos. Allà havia un cine molt gran¹²⁸⁷ –i tot eren aqueixes coses. I, ¡ammaredeu!

Diu:

–Ah, bé, bé.

I el retor diu:

–¡Vinga, i s’atre! –i li ho diu a un atre; diu:

¹²⁸¹ Presenta aquest conte en forma d’anèdota personal, a diferència d’un contat abans.

¹²⁸² Topònim viari. Antic camí de Tàrbena a Bolulla.

¹²⁸³ Es refereix a Mn. Juan Calabuig Navarro, rector de Tàrbena entre 1939 i 1951 (Ferrando, 2012: 42).

¹²⁸⁴ Abaixant la veu.

¹²⁸⁵ Dramatitzant.

¹²⁸⁶ Amb to de despreocupació.

¹²⁸⁷ Amb èmfasi.

–Ai, pués jo ha somiat que açò i lo atre. Que estàvem tan bé pac ací i pac allà, i allà pac amunt en havien unes boires, i per demunt de ses boires com si volàrem, i allò era, ¡ammaredeu!

I es mosenillo més xicotet que havia li diu an el retor:

–Ara vosté.

–No, tu, tu.

–No no.

I es mosenillet diu:

–No, vosté –li diu an el retor.

I el retor diu:

–¡Hala! ¡Oooi! Jo vaig somiar que vaig ‘nar al cel i vaig tocar sa porta a sant Pere. I sant Pere obri. ¡Mare!, ¡un manoll de claus!¹²⁸⁸ I diu: «Passa, passa, fes-te pac a dins amb matros i et mostraré el cel i te ho mostraré tot».¹²⁸⁹

I quan ja fea un rato que parlava diu:

–¡Vinga, a vore tu!

Diu:

–¡Jo? Com se’n varen ‘nar tan amunt i ho teníeu tot tan bo, jo ha dit: «Aquestos ja no tornen». I ha agarrat i m’ha minjat *la coca*.¹²⁹⁰

I se la va minjar, es xiquet. I hala, el retor es va quedar sense minjar. [*riu*]

→INF: Francisco Soliveres Soliveres. VEN-9/1992.

IV

[Sa paella d’arròs]

Jo te’n contaré otra (esta está muy guapa también). Eran tres hombres que dicen:

–Vamos a comer una paella de arroz a una fonda.

I dijo:

–Somos tres, *el*¹²⁹¹ que sueña más lejos gana la paella de arroz –*mais* eran tres que la han comandado,¹²⁹² una paella de arroz como se hace a Tàrbena. *Bon!*

Uno estaba... No dormía; *diu*:

–Yo he soñado que me voy, me voy, a la luna –*mais* no dormía.

El otro dice:

–Yo he soñado, yo he soñado, que me iba al sol.

L’otro *diu*:

–Yo me callo.

Cuando se dormían, los ha dejado soñar; *diu*:

–Usté hace la *poêle* de arroz, que me lo como. I como estaban ¡ghhhh!, ¡ghhhh!, ¡pfff!¹²⁹³

–¡Levántate!

–¡Qué quieres?

–¡Qué has soñado?

–¡Y tú?

Diu:

¹²⁸⁸ Fa una veu molt greu.

¹²⁸⁹ Dramatitzant.

¹²⁹⁰ Rient.

¹²⁹¹ Pron. [a]l.

¹²⁹² *Comandar* <fr. *commander* ‘demanar, encarregar’.

¹²⁹³ Imita dos ronquits i un bufit.

–Yo ha soñado que me he ido per un caminito y me he ido, *allez!*, a la luna.

–¡Ah! ¿Y tú?

–Yo ha soñado que he andado por un caminito y he ido al sol.

Diu:

–Yo ha soñado que tú te marchabas tan lejos y que no vendrías más. He soñado que me comía la paella de arroz –y era verdad.

Y son los otros que han pagado, y él ha hecho un vientre así [*gest*], porque los otros dormían [...].

→INF: Maria Moragues Ripoll. VEN-20/9/1997.

Annex 1 Sa coqueta

Abans totes les dones feien el pa a casa i no pagaven amb diners sinó amb pa. Venia un home dos dies per semana a comprar pa («I vinia un home que li dien *el* tio Pep, de Benidorm, a endur-se totes ses setmanes, dimarts i divendres, comprava es pa; no demanava limosna»).

Un dia que venia amb el net, una dona li va donar menjar i beure («Li donaré una carabasseta de vi – que eren carabassetes que tenien dos collets (dos collets; una carabasseta que era mitja mitgeta de vi); diu–: I un viró, i una tomaca salà, i una pebrera»). De camí tornant feren una parada a la Murta per descansar («–Perque ara si mo n’anem dret pac a Callosa, jun solero!,¹²⁹⁴ i aixina mos minjarem *la* coca, *la* carabasseta de vi, i *la* tomaca. Mo la minjarem baix *del* garrofer –allà diu que havia un garrofer molt guapo i havia aixina com una coveta pac a dins, que s’aparava una plugeta no molt forta (s’aparava allà). ¿Tu això ho saps?–»).

L’avi proposa que facen una dormida abans de menjar-se la coca¹²⁹⁵ i que en despertar-se conten el somni que tinguen. L’avi s’adorm de seguida («I es giten i *el* tio aquest, en es dos minuts, juns ronquits!,¹²⁹⁶ que es sentien de Bollulla; i es xiquet, a la pista. I quan ja fea un parell d’hores que estaven gitats, es xiquet a la pista: li va fer brossa, un manoll de fenàs pes burret» i fa una dormida llarga («I quant *el* tio Pep es desperta ja eren devora les quatre»). En despertar-se proposa que qui haja tingut el somni més bonic tinga tres parts de la coca. Relata el seu somni («–Pués jo somiava, mira, que va baixar la Maredeu per mi amb dos àngels i *les* cordes em pujaven i em baixaven en aquellos jerdins tan preciosos! Allà estava la Mare de Déu, el Nostre Senyor, es àngels, ¡que preciós! Havia unes iglésies i unes coses, Pepet, ¡allò no es pot contar!, ¡allò era molt preciós! –diu–. Jo, amunt, amunt. Es àngels em duien amb *la* corda i jo, amunt, amunt, i com més amunt, ¡més bonico era! I amunt, i amunt. I hasta vaig intentar de agarrar un estrel –diu–, mira si vaig ‘plegar amunt –diu–. ¡Ai, que preciós!».¹²⁹⁷ El net diu que pensava que ja no tornaria: s’ho ha menjat tot.

(*resum d’una versió no transcrita* | INF: M. Berta Molines. VEN-21/3/2002. Veg. RT1626 II)

Annex 2 Sa coqueta

Abans pastaven i pagaven amb pa. Venien de fora a comprar pa per a revendre’l. Un dels que venia era de Callosa i venia amb el net («I vinien ell –tots es dimecres i tots es divendres– a comprar es pa. Duia un burret –jo no l’ha conegut, pero ho ha sentit contar–, duia un burret amb quatre corrinyalons¹²⁹⁸ forrats de blanc, forrats de tela blanca i dins d’aquí posava es pa. I ja et tinia ell venut. I tan amic es va fer del poble i tan viuigut va ser i tan amable, que una li donava una tomaca salà, s’atra li fea una coqueta, ¿saps?, s’atra li donava un grapadet de figues de la coles,¹²⁹⁹ que antes eren *glória*. I es va fer voler del poble. I es va fer voler poble i el volien molt: li dien *el* tio Pep. Era de Callosa. I venien sempre ell i es netet, que li dien Pepet»).

Un dia que venia amb el net una dona li va fer un present: una coca, figues i salmorra. En tornar l’avi proposa de fer una becada a la Murta («allà descansarem, li farem un manoll de fenàs an es burret, es burret

¹²⁹⁴ Amb èmfasi.

¹²⁹⁵ La informant no l’havia anomenada fins aquest moment.

¹²⁹⁶ Amb èmfasi.

¹²⁹⁷ Dramatitzant. Amb un gran èmfasi.

¹²⁹⁸ Lapsus per *cornialons*.

¹²⁹⁹ Varietat de figa.

descansarà i mosatros mos gitarem un ratet»), amb el tracte que qui tinguera el somni més bonic es menjaria tres parts de la coca. El net protesta, però cedeix.

L'avi queda adormit («I el tio Pep, en es tres o quatre menuts que s'havia gitat, ¡unos ronquits, *de padre y señor mío!*, diu: / –¡Bé!, ¡dorm de bon so! Pués bé»). En despertar-se l'avi, recorda el tracte i relata el seu somni («–Pués mira, jo somiava que varen baixar dos àngels del cel amb dos cordes d'or, ¡pac amunt! ¡Jo, amunt! Sentia aquells coros celestials, la Mare de Déu, aquelles músiques ¡tan reprecioses!, es àngels, que vinien a ajudar-me amb sa corda pac amunt, el Cor de Jesús... ¡I jo amunt, amunt, amunt! ¡Aquella cosa tan repreciosa de la Terra...!»¹³⁰⁰ Tota està adornà de plata. Allò era una cosa maravillosa. I després vaig vore ses estreles demunt de mi i em vaig tirar a agarrar-ne una –diu–, i al tirar-me a agarrar una estrela em vaig despertar. ¿Qué t'ha paregut, Pepet, *del sòmit?*»). El net diu que com que l'ha vist pujar tan amunt s'ha menjat la coca. (*resum d'una versió no transcrita* | INF: M. Berta Molines. VEN-20/4/2003. Veg. RT1626 II)

CATALOGACIÓ

ATU 1626: *Dream Bread*. CARDIGOS/CORREIA 1626: *Pão sonhado*. HERNÁNDEZ 1626: *El pan disputado*.

VERSIONS

RT1626 I Sa coqueta. RT1626 II Sa coqueta. RT1626 III Sa coqueta. RT1626 IV [Sa paella d'arròs]. Annex 1: Sa coqueta. Annex 2: Sa coqueta.

COMENTARI

Les versions es poden catalogar sens dubte dins del tipus 1626 amb el qual coincideixen en els elements més importants. Presenten el motiu del somni més meravellós per a resoldre la disputa de qui es menjarà un pa (K444). Obté el menjar el més espavilat: mentre els altres dormen es menja el pa i ho justifica explicant que havia somiat que els altres eren morts i ja no n'havien de menester.

Lacarra (2006) dedicà un estudi a aquest tipus i a les seues variants, des de les primeres versions fins a les modernes recopilades en la tradició hispànica. Destacà com una de les més antigues la versió que es pot trobar en el recull del segle XII *Disciplina clericalis* (núm. 19) de Petrus Alfonsus, possiblement derivada d'una contalla de la tradició oral oriental. Assenyala que en aquesta versió hi ha una oposició social dels protagonistes (dos ciutadans i un pagès), contrastant amb les versions orientals, en què l'oposició és religiosa: guanyada per un personatge musulmà o jueu, depenent del contraire. Aquesta serà un element molt habitual de les versions hispàniques posteriors: l'enfrontament d'estaments socials.

Aquest tipus està ben representat en la tradició valenciana, com podem observar, per exemple en les versions oferides en Baldó *et al.* (2013 [1985]: 23-28 [la Vila Joiosa]); Verge (1991: 196-197 [Rossell]); Torres/Giménez (1993: 85-87 [Llaurí]); Buades (2003: 11-12 [Sant Joan d'Alacant]); Guardiola/Beltran (2005: 202-203 [Bolulla]); Guardiola/Beltran (2005: 203-204 [Bolulla]); Verdú (2017: 27-29 [Beniarres]).¹³⁰¹

A pesar de les variants, hi ha la constant temàtica de la disputa per a obtenir un aliment escàs resolta amb el concurs de somiar el somni més bonic; en alguna versió, somiant anar més lluny (versió IV: Torres/Giménez, 1993: 85-87). Molt freqüentment els somnis es refereixen a una pujada al cel, com en la versió de *Disciplina clericalis*, en què la figura dels àngels suposa un ressò de la tradició islàmica.¹³⁰² L'objecte de disputa generalment sol ser una coca; encara que poden presentar-se altres variants: un pastís,¹³⁰³ o fins i tot, una paella (versió IV).¹³⁰⁴ En la disputa sovint intervenen dos personatges,

¹³⁰⁰ Amb èmfasi.

¹³⁰¹ Veg. també 1 versió de la Vila Joiosa en Canpop < <http://rondalles.canpop.org/fitxa.php?id=3918>> [4/1/2021].

¹³⁰² Lacarra, 2006: 222.

¹³⁰³ Guardiola/Beltran, 2005: 202-203.

¹³⁰⁴ Buades, 2003: 11-12; Verdú, 2017: 27-29.

habitualment un adult i un jove –avi i net, per exemple– (cf. versió I, II);¹³⁰⁵ però en alguna versió, n’hi ha tres o més (cf. versions III i IV).¹³⁰⁶

Destaquem en la versió III l’ús de la tècnica narrativa egomòrfica, almenys en l’episodi inicial, ja que en l’episodi final la narració passa a la tercera persona. Aquest recurs sens dubte té l’objectiu d’atreure l’atenció dels oients, en convertir una contarella de tradició oral en un relat amb ingredients autobiogràfics. Potser l’informant degué adaptar una versió en què els protagonistes eren un escolà i un clergue (una situació que retrobem en altres versions; per exemple, en Buades, 2003: 11-12; Guardiola/Beltran, 2005: 202-203 i 203-204).¹³⁰⁷

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹³⁰⁵ Baldó *et al.*, 2013 [1985]: 23-28; Torres/Giménez, 1993: 85-87; Buades, 2003: 11-12; Guardiola/Beltran, 2005: 202-203 i 203-204.

¹³⁰⁶ Veg, p. ex., Verge, 1991: 196-197; Torres/Giménez, 1993: 85-87; Verdú, 2017: 27-29, en què la disputa es presenta entre germans.

¹³⁰⁷ Casualment amb aquestes dues darreres versions hi ha la coincidència de la contextualització en el camí entre Tàrbena i Bolulla.

TIPUS 1626A

Es llop

Això eren tres cegos, tres cegos que anaven de camí, i lo que es varen trobar: un llop... mort. I diu que varen dir:

–¿Saps qué podíem fer? Brindar per aquell llop, a vore com s’ha mort, a vore qui ho diu millor. I mos juem una carabassa de vi. I endespués, es que no ha brindat tan bé, paga es vi i mo’l beguem entre tots.

Conque resulta que comença un, diu:

–*Este lobo...* (Bueno, a mi me l’ensenyaven aixina. Si el vols posar en valencià...).¹³⁰⁸

*Este lobo,
cuando por el mundo andaba,
todo se lo comía
y nada pagaba.*

I es atres, diu:

–¡Aiiii! ¡Vaja! ¡Vaja...!¹³⁰⁹ Ara anirem mosatros. I endespués, s’atre es posa a cavil·lejar i:

–*Este lobo,
cuando por el mundo andaba vivo,
todo se lo comía crudo
y nada cocido.*

I es atres:

–¡Aiii!¹³¹⁰ Ara vorem mosatros com ho farem. Conque s’últim diu:

–*Este lobo,
según manifiesta,
no habrá hecho jornada
peor que ésta.*

Conque, un:

–¡Pues jo ha brindat millor!

S’atre:

–¡Jo ha brindat millor que tu!

Bueno, i s’agarren es tres amics al repeló. I en això, un atre cego que passava diu:

–¡Ammaredeu! ¿Amics que sou i baralleu?

I varen dir:

¹³⁰⁸ Li responem que preferim sentir el conte com li l’han contat.

¹³⁰⁹ Dramatitzant, amb to de lloança.

¹³¹⁰ Ponderatiu.

–És que ham brindat per una deixona de vi –una carabassa de vi–, i ara resulta que tots ho volem, tots ho ham dit millor.

I aquell diu:

–Pués ara digueu-me-ho devant de mi, que jo no estic dins d'aquí per saber qui ho fa millor que s'atre –i varen tornar a repetir això (¿Cal que te ho torna a repetir o no cal?¹³¹¹ Jo tinc igual, si vols te ho repetisc; pero és lo mateix).¹³¹²

I s'atre cego diu:

–¡Xe! ¡Pués no sé...! No puc dir quin de tots ha brindat millor –diu–. ¿Pero sabeu qué? Que ara brindaré jo –i diu–:

*Para conformar estos pleitos
y para salir más baratos:
pagaréis los tres
y beberemos los cuatro.*

Aixina va dir [...].¹³¹³ ¿També lo la va arrear bé, no?

→INF: Maria Ripoll Pont. VEN-11/3/1992.

Annex

Es cap des llop

Tres xics van de camí i troben un cap de llop. Decideixen brindar amb el tracte que qui brindarà millor pagarà un cànter de vi. Cada un dels tres va fer un vers.¹³¹⁴ En acabar discuteixen i es barallen. Un rector que passava per allà decideix posar-hi pau i proposa fer de jutge. Tornen a dir els tres el seu vers. A continuació el rector fa un vers en què expressa que pagaran els tres xics però que beuran tots quadre.
(resum d'una versió no reproduïda | INF: Teresa Ripoll Molines. VEN-22/6/2008)

CATALOGACIÓ

CARDIGOS/CORREIA 1626A: *Poema sobre un lobo morto*. Altres classificacions: ATU 1626 (Beltran L.), *1942 (Boggs).

VERSIONS

RT1626A Es llop. Annex: Es cap des llop.

COMENTARI

En l'estudi que dedicà Lacarra (2006: 233) al tipus 1626 assenyalà la problemàtica de catalogar les versions de la rondalla 'El llop mort' dins aquest tipus, perquè no presenta de manera explícita els elements característics, ja que «de su estructura profunda ha desaparecido el motivo del engaño [K444] y ha sido substituido por una competición de ingenio, en el que de nuevo triunfa el inferior, con lo que se acercan a los cuentos de apuestas, pruebas, etc.».

Seguim Cardigos/Correia en el criteri de catalogar aquesta versió dins el subtipus 1626A. Els seus elements característics són:¹³¹⁵ (1) disputa per un objecte resolta amb una competició component versos al·lusius a un llop mort (*versant* o *enversant*, segons la terminologia popular valenciana); (2) presència freqüent d'un

¹³¹¹ Li responem que faça el que vulga.

¹³¹² S'omet la seqüència en què els cecs repeteixen la cobla que ha versat cada u.

¹³¹³ Paraules inintel·ligibles.

¹³¹⁴ Les quartetes d'aquesta versió coincideixen amb les que apareixen en la versió anterior. Solament muda l'ordre de les dos primeres. Hi ha la variant formal: *seg[u]ns*.

¹³¹⁵ Lacarra, 2006: 227; Cardigos/Correia, 2015, I: 697.

àrbitre que: (2a) decideix qui és el guanyador o reparteix el premi / (2b): s'aprofita de la situació i obté una part del benefici.

Lacarra (2006) destaca el menor grau d'atestacions d'aquest subtipus en l'àrea aragonesa i catalana, i, en canvi, la forta popularitat en la portuguesa. Pel que fa al País Valencià, observem una certa presència; veg., per ex.: Escuder (1983: 17-18), Cortés (2000: 29-30 [Pedralba]); Verdú (2006: 81-83 [Alcalà de la Jovada]). Sol ser habitual que els protagonistes siguen tres estudiants; l'àrbitre sol representar un tipus d'enginy diferent de l'obtingut per l'estudi, amb la figura d'un soldat o un gitano, o pot ser un vell savi. En les versions tarbeneres, en canvi, els protagonistes són cecs o presenten l'oposició jóvens / rector. L'objecte de disputa, coincidint amb ATU 1626, és menjar (en les versions que presentem hi ha la variant del premi representat en vi). Es documenta l'element 2a, per exemple, en les versions consultades en l'àmbit castellà; en les versions valencianes sol ser més general l'element 2b: el jutge treu profit de la disputa.¹³¹⁶

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹³¹⁶ Per exemple, en Cortés V. (1979: núm. 133), el jutge declara vencedor qui fa al·lusió a la mort; en Rodríguez P. (1990: núm. 95) el jutge reparteix el guardó.

TIPUS 1642

I

Es qüento de sa mel

Una volta era un xicot fadrí, aixina benaventurat, i sa mare el va enviar a vendre mel. I va anar a un poble i ses dones no paraven de...:

–¿A com ven *la* mel?¹³¹⁷

I ell, pués, als-a dia que...

–Parleu massa.

–¡Bueno, pués avant!

Va carrer avant, unes atres:

–¿A com ven *la* mel?

Ell:

–¡Dones, mel!

–¿A com la ven?

Diu:

–¡Massa parleu!

Bueno, pués se'n va anar més avant, i es veu que va passar per un camí per 'nar de un poble a s'atre i havia ¡molta mosca!¹³¹⁸ I diu:

–¿Vosatros voleu *la* mel? –i com, clar, són mosques, no parlen; i ell diu:– ¡Pués a vosatros vo la venc!

Bé, pués avant. Destapa es gerronet de mel i ses mosques, pués, es tiren totes a minjar. ¡Tantes en hi havia! que se la varen acabar; diu:

–Pués ara pagueu-me –i elles pués, mosques; ¿pués qué li havien de pagar?

Diu:

–Pués si no em pagueu, 'naré a avisar l'alcalde.

Se'n va, va preguntar per l'alcalde i li varen dir que era, pués, es que era. I li diu:

–Mire, vaig a dir-li una cosa. Ha venut mel i no me l'han pagà.

Diu:

–¿I això qué ha estat que no te l'han pagà?

Diu:

–Mire, no me l'han pagà.

Diu:

–Ei, ¿jo qué tinc que fer d'això?

I just parlant, pos li se posa una mosca en es nas. I ell agarra es guiato que du i li planta guiata a l'alcalde; i l'alcalde li va dir:

–No em pegues i jo et donaré lo que val –i li ho va pagar.

Ell com va anar tan bé es viatge, pués li dona es diners a sa mare. I sa mare diu:

–Has quedat bé. Pués ara et donaré una peça de roba i tamé la vens aixina.

Bueno, se'n va a un atre poble (no es mateix) i ses dones, pués tamé li dien:

–¿A com ven *la* roba?¹³¹⁹ [...] ¹³²⁰

I ell:

–¡Massa xarreu!

Bueno pués, se'n va més avant, i lo mateix:

–¡Dones, roba!

–¿A com la ven!

¹³¹⁷ Imita tonada bolullera.

¹³¹⁸ Amb èmfasi.

¹³¹⁹ Imita tonada bolullera.

¹³²⁰ Fa un comentari inintel·ligible.

–¡Massa xarreu!

Pués se'n va anant. I va passar per un carrer i va vórer a una paret, pués, un santocristo. Es santocristo estava allà, que allà ses dones que volien donar-li una limosna, allà havia una vedriola, i li posaven es diners dins. I ell li diu:

–¡A tu t'ha de vendre sa roba!, perque estàs en conill. Et vendré sa roba.

I clar, com era sant, pués no li parlava. ¿I qué fa? Li deixa sa roba allà, diu:

– ¡Consovol dia tornaré! Ja em pagaràs.

¡Bo! I sa crià del retor anava acade quant a buidar sa vedriola, i es veu sa peça de roba, diu:

–¡Oi! ¡Vaja una limosna que li han fet! –agarra sa peça de roba i li ho diu an el retor.

I el retor li diu:

– ¡Bo! ¡Bé està! –hala, i això. I se'n va anar.

Ara a cap de¹³²¹ dos o tres dies o quatre, que ja havien posat diners dins sa vedriola, pués, se'n va ell a cobrar sa roba. I li diu:

–¿Encara estàs aixina? ¡Endespués que t'ha deixat una peça de roba, i encara estàs en conill! ¡Pués, pague'm sa roba!

I clar, com era sant, pués no parlava. I ell agarra un guiato que duia, li trenca es cristal que estava devant, i de sa vedriola li cauen es diners, i ell els-a plega.

¡I se'n va pac a casa i li diu!¹³²²

–¡Mare, ha fet bon viatge *este* viatge també!, perque mire si li duc diners.

I qüento acabat.

→INF: Tomàs Mascaró Ripoll. VEN-juliol/1984. NOTA: En la narració, l'informant presentà casos esporàdics d'ocultació de l'article salat, que resituïm.

II

Es Maravillot¹³²³

Una volta era una dona viuda, que tenia un xic que li dien es Maravillot, perque estava un poc encantat. I sa mare pués, com eren pobres, diu:

–¡Ei!... Hauràs d'anar a vendre *este* gerronet de mel que tenim; si nyos, no tenim res per minjar.

I va agarrar es gerronet; diu:

–Mira, a *les* dones que parlen molt, no lo'l vengues –i se'n va anar.

–¡Dones!, ¿qui vol mel? ¡Bona i barata! ¿Qui vol mel?

I ix una dona, diu:

–¡Escolte!, ¿a com la ven?

–¡A vosté no li la venc, perque parle massa!

Se'n va més avant i diu:

–¡Dones, mel! ¡Dones, mel! –i tots es que eixien li havien de preguntar a com la venia. Pero com ell dia: «Vosté parle massa; a vosté no li la venc», después de pegar voltes i pegar voltes, com a ningú lo la volia vendre, perque parlaven. Pués ja li anaven mosques mosques derrere; | i es gerronet, quant es va enrecordar, ja estava ple de mosques. |

I ell es va assentar i va dexar es gerró en terra. |

Diu:

–Vosatros que no parleu, vosatros vo l'*emportareu*. Vosatros que no parleu, vosatros que vo l'*emportareu*. |

I a l'últim, pués, va deixar es gerró allà i en un punt se'l varen acabar.

¹³²¹ Pron. [a'kade].

¹³²² Amb èmfasi.

¹³²³ Altre títol: *Sa mel*.

Quan se'l varen acabar va dir-los que li pagaren; ses mosques 'naven anant-se'n. [...] Quan se l'havien acabat¹³²⁴ volia que li pagaren. Ses mosques una volta que no llepaven, 'naven escapant-se, 'naven fugint. I ell, pués, tot apurat i tot sofocat: que s'havien quedat sense mel i sense perres, i aquelles se n'havien 'nat volant volant; pués:

–¡Mira que aniré a vore l'alcalde! ¡'Niré a vore l'alcalde! –pero, ¿elles qué sabien d'alcalde?

Conque per fi se'n va a vore l'alcalde. I l'alcalde li diu:

–Ai, pués *eixes* senyores lo únic que pot fer és que allà que en vege una, pegar-li una bastonà.

Justament li'n va anar una an es nas de l'alcalde, i li va pegar bastonà. L'alcalde va començar a protestar i a xillar, i se'n va anar sense empots ni engüents (sense diners ni sense mel).

Se'n va anar a casa i sa mare diu:

–¿Com has quedat, fill meu?

Diu:

–¿Com ha quedat? Mire, no me l'han pagà.

Diu:

–¿Que an-a qui li l'has venuda?

Diu:

–A unes senyores que duen *el* manto negre que, com no parlaven, pués elles se l'han enduta. ¡Pero no me l'han pagà! –diu–. Pero jo ha anat a vore l'alcalde, i l'alcalde m'ha dit que allà que en vegea una que li pegara bastonà. I li ha anat an es nas de l'alcalde i jo li ha pegat bastonà a l'alcalde.¹³²⁵ L'alcalde està tot maleit. I jo m'ha quedat sense mel ni sense gerró ni sense res.

Diu:

–¿I qui eren *eixes* senyores?

Diu:

–Mire, *eixes* que volen per *ahí*. [*gest*]¹³²⁶

–¡Ai, senyor! ¡Ai, senyor! ¡Ai, senyor! –com estava bovo. Diu:– Pués ara et donaré *este* trosset de roba. Veges si la pots vendre. ¡Pero que no t'enganyen!

S'endú un trosset de roba:

–¡Dones!, ¿qui vol roba? ¿Qui crompa *este* trosset de roba? ¡*Esta* peça de roba!

I:

–¿A com...? ¿Qué vol d'això?

–¡A vosté, perque parle, no li la venc!

Hala, tornava una atra:

–¡Home!, ¿qué ven? ¿Qué vol d'*este* trosset de roba?

–¡Jo venc un trosset de roba! ¡Dones, un trosset de roba!

–¿A com la ven?

–¡Vosté ha parlat massa, no li la venc! –i tots es que parlaven era per saber a com la venia; pero a ningú li la venia.

Entonces, com ja havia pegat prou voltes, pués va vórer un quadro del Cor de Jesús que tenia un caixonet que era un cepillo, i posaven diners tots es qui volien. I segurament tindria perretes, perque, al no pagar-li-lo... ¡li'l va deixar allà!¹³²⁷ I es veu que li'l va enforcallar un poc pac a dins.

¹³²⁴ *Acabat*: fa referència al gerró.

¹³²⁵ Ho diu rient.

¹³²⁶ Assenyala amb el dit el sostre.

¹³²⁷ Amb èmfasi.

I al dir que li pagara i no li pagava, es va avorrir, li va pegar bastonà. Va trencar es caixonet, varen caure totes se perres, i se'n va anar amb tot es grapat de perres (que saria a muntó de monedes, perque això era llimosna i tots 'naven posant). I se'n va anar pac a casa, tot content.

Diu:

–¿Com has quedat, fill meu?

–¿Com ha quedat? ¡Mire! Mire –i tamé li va dir que no li volia pagar i li va pegar bastonà i tot això ho tenia en un caixó, i ho va cobrar.

I diu:

–Pués ara vendràs... Ves vendre *el* porquet.

Se'n va vendre es porquet:

–¿Qui crompa *este* porquet?

–¡Ai! –ses dones, des portal–. ¡Ai, un porquet! ¡Escolte!, ¿qué vol d'*eixe* porquet?

–¡Ai, vosté parle massa!

–¡Escolte!, ¿vol tant *del* porquet?

–¡Vosté parle massa!

–¿I a molt el donarie?

–¡Vosté parle massa!

I va anar passant passant, i s'ajunta amb una quadrilla d'estudiants (que eren jóvens, i no fan més que fetes), diu:

–¿A on vas, a vendre?

Diu:

–Vaig a vendre *este* porquet.

Diu:

–¡Això és bou!

Diu:

–¡És porc!

Diu:

–¡És bou, home! ¡És bou! –I diu... (Com ell sabien que estava bovo)–: ¡Això és bou!

–¡Açò és porc!

–¡Això és bou!

A l'últim, l'agarren tots es estudiants, i «era porc o bou, era porc o bou», hasta que es varen cansar, el varen fer ben calent de vara. I es porquet, ni sé si se'l varen endur o va fugir. Lo cert és que va perdre es porc i es diners; perque no li varen donar res. I qüento 'cabat, per *la* ximenera ha volat.

→INF: Carne Soliveres Sifre. FONT: Rosa Soliveres Pont (1906). VEN-24/9/1995. A/V: veg. annex 1. NOTA: En la narració, per pressió de l'entrevista, en alguna ocasió s'omet l'ús de l'article salat (*el Maravillot, vendre el porquet*).

III

Es qüento de sa mel

Era una señora viuda que tenía un hijo tonto, ¡*mais*¹³²⁸ tonto, tonto, *mais* tonto!¹³²⁹ Y esta señora tenía miel, un *cochon*...¹³³⁰ muchas cosas.

Dice:

–Mira, mi hijo, tienes que ir a Alicante –o no importa dónde–¹³³¹ a vender de miel. *Mais* tu vendes a la gente que no habla mucho.

¹³²⁸ *Mais* 'però'.

¹³²⁹ Amb èmfasi.

¹³³⁰ *Cochon* 'porc'.

¹³³¹ *No importa dónde* <fr. *n'importe où* 'en qualsevol banda'.

–Bien.
*Alors*¹³³² él vende miel para todo, a la plaza. Y pasa una señora, *diu*:
 –¿Cómo usted vende la miel?
 Dice:
 –Usted habla demasiado –y se marcha.
 Y abre todos los bocales y, ¡zzzzzzzzzzz!, las *muchas*¹³³³ se han comido toda la miel; no había nada.
 Y va a ver al *mar*¹³³⁴ (*le maire*: l'alcalde), dice:
 –Mire, yo he venido a vender de miel y no tengo nada.
 Y el alcalde dice:
 –*Mais* cuando usted verá una mosca, le pega.
 Y para una mosca *al* nariz del *mar*, y él, ¡pam!, *l'a bastonné*.
 Él le ha dicho:
 –¡Aaaah! ¿Cuánto costaba?
 –Cuatrocientos francos.
 Hale, le *paye*¹³³⁵ y se marcha. Llega *chez*¹³³⁶ su madre:
 –¿Cómo has quedado?
 –Mamá, bien.
 –¿Qué se ha hecho?
 –Lo que tú me has dicho, mamá.
 –¿Ha habido gente?
 –Sí, *mais* yo no le he dado a quien hablaba mucho.
 –¿Cómo?
 –*Mais oui!*¹³³⁷ –y le dice cómo se ha pasado.
 –*Mas* mañana vas a vender un cerdo.
 Dice:
 –Yo iré a vender el cerdo.
 Él no sabía leer ni escribir, ¡nada! Cuando se pasaba con el cerdo había curas,
 dice:
 –¿Tú ves éste? Éste no sabe nada.
 Uno va para allí, lo para, dice:
 –¿Cómo vende este toro?
 Dice:
 –No es toro, es un cerdo.
 –*Ah, non!*, es un toro.
 –¡Mi madre me ha dicho que es un marrano: un cerdo!
 Dice:
 –Vamos a *demandarlo* a otro –estaban...
 –¡Señor, ven aquí! ¿Qué es esto?
 Dice:

¹³³² *Alors* 'llavors'.

¹³³³ *Mucha* <fr. *mouche* 'mosca'.

¹³³⁴ *Mar* <*maire* 'alcalde'.

¹³³⁵ *Paye* 'paga'.

¹³³⁶ *Chez* 'a ca'.

¹³³⁷ *Mais oui!* 'és clar'.

–Es un toro –y le cogen *le taureau*.¹³³⁸ Y se marcha sin dinero.

–¡Ya verá!

Y le dice a su madre (va a su casa):

–Tu me vas a mercar un traje, un *chapeau*,¹³³⁹ una maleta, un libro.

¡Y los curas comieron de marrano...!¹³⁴⁰ Todo el cerdo. [Es varen fer malalts.]¹³⁴¹

Ils sont tombés malades. Y dice:

–¡Ah! Hay un médico.

Y dice:

–*Ce Monsieur* [...] es que dice que era un toro, y ha cogido el cerdo.

Dice:

–Por favor, ¿usted qué es, médico?

–Sí, sí.

–A ver... [...] ¡Ah!, ¿usted ha comido mucho cerdo?

–*C'est un bon docteur. Oui, c'est un bon docteur*.¹³⁴²

A un l'envia a València, al otro *envia* a Alicante, al otro *envia* a Madrid; cuando no había nadie, dice:

–¿Es que era un toro o un cerdo?

Con un bastón, ¡bam!, ¡bam!, ¡bam!

–¡No me mates! ¡No me mates! Yo le daré lo que usted quiere.

–Yo quiero una mula¹³⁴³ de trigo, una mula de aceite, y una sotana.

Ha cogido una sotana, la ponía dentro del caballo, y tenía comida para toda la vida.¹³⁴⁴ *Bon!*

Y cuando han ido los otros, *mais* no han encontrado nada, *puisque*¹³⁴⁵ no sabía escribir. Ellos no han encontrado los medicamentos; | él como no sabía escribir ponía *no importa qué*.¹³⁴⁶ Cuando vinieron:

–Estás más enfermo que antes.

–¡Estoy muerto!

–¿*Mais* qué te ha pasado?

Dice:

–El señor que hemos dicho que «es cerdo», era un toro... –*il avait la trouille*¹³⁴⁷

Pasó *une*¹³⁴⁸ otra cosa con éste. Va a otro sitio y hace casi lo mismo. Tenía una fonda (¿una fonda sabe que es?, *bon!*). Y *dins de* esta fonda:

–Venimos a comer.

Y dice:

–Muy bien.

–¿Tienen camas?

¹³³⁸ *Taureau* 'toro, brau'.

¹³³⁹ *Chapeau* 'capell'.

¹³⁴⁰ Amb èmfasi.

¹³⁴¹ Intervenció d'un oient (Llúcia Molines).

¹³⁴² Trad. 'És un bon metge. Sí, és un bon metge'.

¹³⁴³ *Mula* <fr. *meule* 'pila', 'gran quantitat'.

¹³⁴⁴ Pega una palmada.

¹³⁴⁵ *Puisque* 'perquè'.

¹³⁴⁶ *No importa qué* <fr. *n'importe quoi* 'qualsevol cosa'.

¹³⁴⁷ *Il avait la trouille* 'tenia por'.

¹³⁴⁸ Pron. [yn].

–Sí, yo tengo camas. Mira, si *caguen* a la cama, comenzará con el bastón. Si hacen caca dentro de la cama se van a acordar de él.

Alors los hombres tenían miedo, si *petan*... *Alors* comen, se acuestan y cuando están durmiendo él y su madre han hecho de la *farina*,¹³⁴⁹ no duro. Cuando dormían, les ha puesto esto por el culo a los tres curas.

–Me ha cagado.

–¡Oh! Yo también.

–¿Cómo vamos a hacer? –porque no pueden ir, ¿eh?, porque la puerta estaba cerrada, era de noche.

Vino la señora a ver:

–¿Cómo va?

Dice:

–*Eh, ben!* Mira, nos ha pasado esto y esto.

–¿Ah, sí? ¡Ahora tienen que pagarme otro mes *més!* –estaba la sotana *penjà* avec...– Como a éste.

Y él creía que había matado un *retor*.

–Si ustedes no me pagan, les pasará como a éste. ¿Ve?

Él dice:

–¡Ahhhhh! ¡Él ha matado! ¿Qué tenemos que hacer?

–Es mucho dinero, *mais* no tenemos...

–¡Busca! ¿Tienen caballos?

–Sí.

–¿Tienen trigo?

–Sí.

–Tienen aceite.

–Sí.

–*Allez!*¹³⁵⁰ Voy con usted.

Se van a *ca* los curas, eran curas muy ricos; porque los curas como dicen que no tienen nada, todos los pobrecitos ¡le dan, le dan, le dan, le dan!,¹³⁵¹ le dan mucho. Y él *sans marre*¹³⁵² cogió. Le ha pasado lo mismo. Y vino cargado en casa, y su madre estaba contenta. Estaba tonto; *mais* inteligente *al mismo tiempo*.

→INF: Maria Moragues Ripoll. VEN-29/8/1997. NOTA: sobre l'idiolècte de la narradora, veg. «Introducció» 5.1.

Annex 1 Es Maravillot

Una dona vídua i pobra tenia un fill beneit i l'envia a vendre un gerró de mel amb la recomanació que no el vengui a qui parli massa, perquè no l'enganyen. No el volia vendre a les dones interessades perquè parlaven sinó a les mosques que s'acostaven a la mel. Quan les mosques s'acabaren la mel volia que li pagaren («–¡Dones, pagueu-me sa mel, que si nos, aniré a ca l'alcalde! –i ses mosques igual tenien que els hi diguera a ca l'alcalde o a cal retor –vinga voltes, vinga voltes, i ses mosques, xxxxxxh!»). En no obtenir cap resposta, decideix anar a ca l'alcalde per denunciar el cas. L'alcalde li indica que quan veja una mosca li pegue una bastonada («Diu: / –He venut un gerró de mel a unes senyores *del* manto negre i ara no me la volen pagar. / –Pués lo únic que pot fer és que quan en vege una li pegue bastonada»). Explica el cas de la

¹³⁴⁹ Una oient (Llúcia Molines Guerri, cunyada de la informant) apunta que es tracta de farinetes.

¹³⁵⁰ *Allez!* '¡vinga!'.

¹³⁵¹ Amb èmfasi.

¹³⁵² *Sans marre* 'sense cansar-se'n'.

venda a la mare («-¡Xe!, ¿com has quedat? /-¿Com he quedat? He venut *la* mel a unes senyores *del* manto negre i no me l'han volguda pagar. / Diu: / -¿I qui eren *eixes* senyores *del* manto negre? / En això en va passar una volant; sa mare: / -¡Ai senyor! ¡Jo ja sabia que t'havien d'enganyar! ¡Endespués que no tenim res! ¡Jo ja sabia que t'havien d'enganyar!»).

Un altre dia li dona a vendre una peça de roba amb la mateixa recomanació i la ven a una imatge religiosa («I havia allà a sa punta de l'església un quadre del Cor de Jesús amb una vidriola, que tots es qui volien posaven diners. / -¡An aquest li la venc! -li l'enfuronya an es badall de sa vidriola. Li enfuronya sa peça cap a dins, i después volia que li pagara»). Com que no li la pagava, li pega una bastonada i arreplega els diners de les almoines. Un altre dia li dona un porc a vendre. Encontra una colla d'estudiants, que li pregunten: «¿És porc o bou?».

(resum d'una versió no reproduïda / INF: Carme Soliveres. VES-e/1982. Veg, RT1642 II)

Annex 2

Es qüento de sa mel

Un va venent mel, se li paren les mosques i se li la mengen. Ho denuncia a l'alcalde i aquest diu que quan en veja una li pegue una bastonada. Li va una mosca damunt de l'alcalde i li pega.

(resum d'una versió fragmentària no reproduïda | INF: Salvador Soliveres Monjo. VEN-20/1/1992)

CATALOGACIÓ

ATU 1642: *The Good Bargain*. ORIOL/PUJOL 1642: *El beneit va a vendre*. CARDIGOS/CORREIA 1642: *O bom negócio*.

VERSIONS

RT1642 I Es qüento de sa mel (1642 + 1586 + 1643). RT1642 II Es Maravillot (1642 + 1586 + 1643 + 1551). RT1642 III Es qüento de sa mel (1642 + 1586 + 1643 + 1551 + 1538). Annex 1: Es Maravillot (1642 + 1586 + 1643 + 1551). Annex 2: Es qüento de sa mel ([1642] + 1586).

COMENTARI

Motius:

J1852: productes venuts a animals (versió I, II i III).

J1193.1: el jutge sentència matar una mosca on es veja: mosca matada al cap del jutge (versió I, II i III).

J1853.1: un beneit ven productes a una estàtua: recomanació de no vendre res als xarrais (versió I i II).

J1853.1.1: El beneit ven productes a una estàtua: la trenca i troba dins diners (versió I i II).

K451.2: l'aposta que les ovelles són porcs: el primer passant farà d'àrbitre (és un còmplice dels lladres) (versió I i II).

K1825.1.3: la persona enganyada es vesteix de metge i es venja dels estafadors (versió II i III).

Seguim Oriol/Pujol i Cardigos/Correia quant a l'assignació d'aquestes versions al tipus ATU 1642. Aquest tipus comprén diversos motius i episodis que coincideixen en el fet que es tracta de vendes disbaratades de productes (o d'accions disbaratades fetes amb diners). De l'anàlisi d'elements i motius que ofereix els catàleg Cardigos/Correia retenim els punts coincidents següents: I) A,a,c (la mare envia el beneit a vendre mel amb el consell de no vendre-la a gent massa parladora); I) B,a (el beneit ven la mel a les mosques); II) A,a (el beneit ven un producte a una imatge religiosa i la trenca per no pagar-li); II) B (el beneit troba diners dins la imatge i es pensa que és el pagament).

Habitualment l'episodi I es documenta en combinació amb ATU 1586 (*The Man in court for Killing a Fly*); d'aquí que pot optar-se per assignar dins d'aquest darrer tipus l'episodi de la venda de la mel (Oriol/Pujol; Hernández; Grimalt/Guiscafrè dins Alcover, *Aplec*, VIII: 371). L'episodi II coincideix amb el tipus ATU 1643 (*The Broken Image*). Pot considerar-se, per tant, el tipus ATU 1642 com una història marc en què poden incloure's diversos episodis vinculats amb gestions comercials disbaratades, que presentem com a tipus combinats.

Al País Valencià s'atesta la combinació 1642 + 1586, per exemple, en Bayona (1999: 89-90 [Benidorm]). La possibilitat combinatòria és, però, molt més àmplia; com veiem, per exemple, en Montoliu (1987: 237-239 [Quatretonda]): 1696 + 1291D + 1642 + 1686 (veg. RT1291D). Documentem ATU 1643 amb una

combinació de tipus diferent en Roig/Roig (1999: 127-129 [Bolulla]): 1643 + 1539 (*Cleverness and Gullibility*).

Pel que fa a la combinació amb ATU 1551 (*The Wager that Sheep are Hogs*) i ATU 1538 (*The Young Cheated in Selling Oxen*), documentem versions paral·leles dins l'àmbit català en Maspons (2014 [1875]: núm. 68), que presenta una estructura força similar a la versió III. Al País Valencià es documenta la combinació 1551 + 1538, per exemple, en Martínez R. (2001: 58-59 [Picanya]). En aquesta versió hi ha l'alternativa del robatori de l'animal amb l'estrategema de l'aposta vençuda amb l'ajut d'un còmplice (en la versió II aquest element es presenta esvaït); que retrobem amb una variant, com hem vist en RT1551. En altres versions valencians el tipus 1538 es presenta exempt: el protagonista recupera un animal robat per uns lladres (veg, p. ex., Verge, 1991: 197-201 [Rossell]; Bataller, 1997: 72 [Beniopa]; Verdú, 2001: 13-19 [Alcoi]; Canpop [Benissa]¹³⁵³). En la versió II, en canvi, el tipus 1551 es presenta sense la continuació de 1538, com sol ser habitual, amb la qual cosa la història no es resol amb un final feliç per al protagonista (en aquesta versió hi ha una alternança d'episodis afortunats i desafortunats).¹³⁵⁴ Cal advertir que la conclusió amb ATU 1551 era una opció secundària en altres execucions anteriors d'aquesta informant; en canvi, en les versions oferides per a ser transcrites la narradora va preferir la versió més complexa.

Les diferents versions del tipus 1538 solen presentar diversos passos amb què el protagonista cobra la peça robada diverses vegades pressionant els lladres. En la versió III n'hi ha dos: la disfressa de metge i la simulació de la defecació, que retrobem molt habitualment. S'hi reconeixen així mateix diversos elements característics, com l'enviament dels còmplices del lladre amb l'excusa de buscar medicines falses com a estratègia per deixar el capità sense suport o la sotana penjada com a indicatiu inquietant per a constrènyer els lladres al pagament, que documentem en altres versions.¹³⁵⁵

Ens referirem finalment a l'expressió metafòrica «senyorettes del manto negre» per a anomenar les mosques que fa servir el personatge beneït en la versió II, que té un ressò en diverses versions, no només al País Valencià (com ara: Bayona, 1999: 89-90), sinó en altres àmbits; per exemple: «las señoritas del manto negro», «as senhoras do manto negro».¹³⁵⁶

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹³⁵³ Versió en línia: <<http://rondalles.canpop.org/fitxa.php?id=2109>> [4/21/2021].

¹³⁵⁴ Cal observar que el tipus 1586 es presenta amb la variant que la bastonada al batle no va acompanyada d'un pagament de l'agredit, com sol documentar-se en altres versions.

¹³⁵⁵ Veg, p. ex, Espinosa (hijo), 1988: núm. 333; Quintana, 1995: núm. 30.

¹³⁵⁶ Espinosa, 1946, I: núm. 185; Cardigos/Correia, 2015: 705.

TIPUS 1642A

Es juí

[Això era] un home que li va amprar diners a un atre (pero això, clar, són quientets). Li va amprar diners a un atre i li va dir:

–¿Per molt de temps me'ls-a deixes?

Diu:

–Home, te'ls-a faç... Te'ls-a tinc que deixar per un mes.

Diu:

–Pués bo.

–Te'ls-a deixa –li'ls-a va deixar i avant.

Después passa es mes, no li paga. Passa s'atre, i tampoc.

Diu:

–¿Xe!, ¿tu quina idea dus d'això?

Diu:

–Descansa, que jo te ho paga.

Diu:

–Bueno, ¿i quant?

Diu:

–D'ací a vint dies jo t'ha tornat es diners.

Passa vint dies, passa un mes: tampoc. Al final el veu, diu:

–¿Xe!, t'hauré de citar a juí.

–¿Per l'amor de Déu, no em cites!¹³⁵⁷

Diu:

–¿Per que? –(¿No el saps? Si ja el saps, no dona colp).

Diu:

–Perque per 'nar a la sala (l'ajuntament), pes juíns –diu–, jo no tinc roba per anar.
¿Jo a on vaig? ¿Jo com em presenta, si jo vaig en conill?¹³⁵⁸

Diu:

–Pués ja t'apanyaràs.

Diu:

–¿No, no, no, no! ¿Jo no em presenta, i tu perdràs!¹³⁵⁹

Diu:

–¿Pués toca, tin! Po't¹³⁶⁰ aquesta jaqueta (aquest jacot) –i agarra, li l'agarra i diu:

–Bé.

Agarren, fan es juí: li fan sa papeleta, i ells se'n van pac allà. I es jutge li diu:

–Escolte –diu–, ¿vosté diu que li deu tant de diners deixats a *este* home?

I aquell diu:

–*Este* home, a mi no.

I aquell li diu:

–¿Home!

Diu:

–¿Iep! ¿Para! –diu–. Jo a *eixe* home, ni de *na*.

–Entonces... ¿Hala, vinga! ¿A vore! ¿Tu li deixares tant de diners a ell?

–Jo sí.

Diu:

¹³⁵⁷ Dramatitzant.

¹³⁵⁸ Dramatitzant, exagerant el to de plant.

¹³⁵⁹ Dramatitzant.

¹³⁶⁰ Per *pose 't*.

–¿Ell te'ls-a ha deixat?

Diu:

–¡Sí home!¹³⁶¹ ¡Si jo no el conec per res!

–¡Sí home! –diu–. ¿I entonces ell no t'ha deixat això?

–¡Eixe, jo què sé qui és!¹³⁶² ¡Mira! ¡Tamé ara podria dir que *esta* jaqueta és d'ell!

I aquell diu:

–¿Que no és meua? ¿No veus que te l'ha deixà per vindre ací?

Bueno, un.

→INF: Ángel Monjo Mascaró. VEN-9/1992.

CATALOGACIÓ

ATU 1642A: *The Borrowed Coat*. HERNÁNDEZ 1642A: *La capa prestada*.

VERSIONS

RT1642A Es juí.

COMENTARI

Motiu:

J1151.2: el testimoni reclama una peça de roba amprada (abric, capa, pantalons) i queda desacreditat.

Retrobem al País Valencià aquest tipus també amb entitat pròpia dins Baldó *et al.* (2013 [1985]: 113-114 [la Vila Joiosa]). És molt freqüent la seua atestació en rondalles on hi ha diversos episodis d'estafes seguits d'un episodi amb un jui, amb què es reforça la desacreditació d'un determinat personatge desafortunat (vegeu, per exemple, dins l'àmbit català: «Lo quènto de Miquel» dins Quintana (2000: núm. 2 [Queretes]).¹³⁶³

Espinosa (1947, III: 233-239) es referí a aquest tipus com un motiu integrat en una cadena d'episodis amb l'estructura bàsica següent:

«1) Dos, tres o cuatro pícaros consiguen vino, pan y pollo o pavo por engaño,

2) Un ladrón se presenta ante el juez con una capa que le ha prestado el acusador. Cuando el acusador dice que es suya, le toman por loco».

De totes les variants identificades per Espinosa, la que presentem ací s'avindria amb el tipus III, que conté els elements A3 (un guilopo demana diners en préstec i defuig el pagament) i D (capa amprada). Aquesta variant tindria precedents literaris en els segles XV i XVI. Per proximitat destacarem la versió de Joan Timoneda continguda en *El Patrañuelo* (núm. 18).

TIPUS 1643

ATU 1643: *Money Inside the Statue*. ORIOL/PUJOL 1643: *El beneit trenca l'estàtua del sant*. CARDIGOS/CORREIA 1643: *O dinheiro dentro da imagem*. HERNÁNDEZ 1643: *Dinero dentro de la estatua*. Veg. els comentaris en el tipus 1642.

¹³⁶¹ Amb to irònic.

¹³⁶² Dramatitzant, amb to de menyspreu.

¹³⁶³ Veg., p. ex., també Espinosa, 1988 (hijo): núm. 431; Loddo/Loddo (2004: 119-122).

TIPUS 1655

I

Sa mitja entilla

Això era un home que tenia una mitja entilla. I se'n va anar, *anda que andarás*, de un poble a s'atre. I agarra i va a una casa i diu:

–Escolte, senyora,¹³⁶⁴ ¿voldrie que em *deixare esta* mitja entilla ací?

Diu:

–Sí, ¿per qué no? –diu–. Deixe-se-la *ahí* demunt de una cadira –i avant.

Diu:

–Pués *me'n* vaig –i se'n va anar.

I clar, i aquella dona, pués clar, li ixen ses gallines (que antes 'naven per tot), i agarren i se li mengen¹³⁶⁵ sa mitja entilla.

Conque aquell home, quan 'caba tota sa faena d'allà que va anar, se'n va, diu:

–¡Senyora!, ja vinc per *la* mitja entilla.

Diu:

–¡Ai Senyor!, mire, m'han eixit *les* gallines i una gallineta se l'ha minjà.

Diu:

–Pués mire, m'ha de donar o *la* mitja entilla o *la* gallina.

–¡Veges si jo li donaria per una mitja entilla, *la* gallina!

Diu:

–¡Ah!, ¡pués me l'ha de donar!, si nos, me'n vaig a vore l'alcalde.

I diu:

–Pués prengue *la* gallina –i ja s'ha endut *la* gallina.

Se'n va a un atre poble i diu:

–¡Senyora! –diu–, ¿no em deixarie tindre *esta* gallineta ací?

Diu:

–Amolle-la *al* corral.

I aquella dona, pués l'amolla as corral, pero com diable se li solta es porc i se li menja sa gallineta.

I aquell home quan ja havia acabat tot i fet tot diu:

–Mire, senyora, ja vinc per *la* gallineta.

Diu:

–¡Aiiii! ¡M'ha passat una desgràcia!¹³⁶⁶

Diu:

–¿Quina desgràcia?

Diu:

–Me s'ha soltat *el* porc i s'ha menjat *la* gallina.

Diu:

–¡Ah!, pués mire, m'ha de donar *el* porc o *la* gallina.

Diu:

–¡Veges si jo li donaria per una gallina *el* porc!

Diu:

¹³⁶⁴ En l'execució del conte, la informant diu senyor en aquesta frase. Posteriorment es refereix sempre a una mestressa de casa.

¹³⁶⁵ La informant fa servir de manera vacil·lant les formes *menjar* / *minjar*.

¹³⁶⁶ Dramatitzant. Amb to de compungiment.

–Pués mire, me l’ha de donar, o si nos, voré l’alcalde –sempre vegia l’alcalde.
Conque aquell se’n va amb es porc. Se’n va amb es porc, i hala, se’n va *anda que andarás*, *anda que andarás*, *anda que andarás*, a un atre poble, que clar, no era sempre es mateix, diu:

–¡Ama!

–¿Qué?

Diu:

–¿No em farie un favor?

Diu:

–¿Quin favor?

Diu:

–Ai, de deixar-me *este cerdet* ací (*este porc*) [...].¹³⁶⁷

Diu:

–Ai, pués niga-lo a l’estaca –i el niga a s’estaca.

Clar, com diable agarra i se li solta un bou i se li menja es porc.

–¡Ohhhhh! –aquella dona, tota sofocà.

Conque, ¡ja la tenim!, aquell home, sense porc. Ja ve d’aquell poble, diu:

–¡Senyora! ¡Ja vinc *pel porc*!

Diu:

–¡Ai, *el porc*! Me s’ha soltat *el bou* i se l’ha minjat.

Diu:

–Ah, pués si se l’ha minjat, done’m *el bou*; porque jo, si nos, voré l’alcalde.

Diu:

–Ai, no vege l’alcalde. ¿Per qué? Pués li’l donaré. ¡Ai Senyor!

Conque avant, li dona es bou. *Anda que andarás*, *anda que andarás*, se’n va a un atre puesto.

Se’n va a un atre puesto, diu:

–Escolte –diu–, ¿no em deixarie tindre *este bou* ací?

Diu:

–Niga-lo *ahí al pesebre*.

I el niga en es pesebre i li donen minjar, i allà estava. I tenia una xiqueta ¡molt malalta!¹³⁶⁸ aquella dona. Tenia una xiqueta ¡molt malalta!¹³⁶⁹ I diu:

–Mare, si no em done fetget de bou, em moriré.

Diu:

–Ai, pués *el bou* que tenim no és de mosatros.

Diu:

–Pués mire, mate-lo. Porque jo em moriré.¹³⁷⁰

Clar, tu dis-me, una mare. Pués diu:

–¡Aiii!¹³⁷¹ ¿Qué farem? ¿El matarem?

¹³⁶⁷ La informant s’autocorregeix. Fa un comentari on expressa contrarietat per l’ús estilístic de formes dialectals al·lòctones en els contes (veg. «Estudi» 3.2.1).

¹³⁶⁸ Amb èmfasi.

¹³⁶⁹ Amb èmfasi.

¹³⁷⁰ Amb to dramàtic.

¹³⁷¹ Dubitatiu.

–¡Mare, jo vui fetget de bou! ¡Si nos, em moriré!¹³⁷² –no sé ses voltes que li ho va dir. I aquella dona, pués s’home li mata es bou. Li donen fetget, i aquella xiqueta, pués es va salvar.

Aquell home pués ve tamé de temporà, diu:

–¡Ja vinc *pel* bou!

Diu:

–¿*El* bou? –diu–. Ai, *tínia* jo una xiqueta ¡tan malalta!¹³⁷³ que li l’hagut de matar; perque, si no *tínia* fetget de bou, es moria.

Diu:

–¡Ah! ¿Vostés li l’han mort? –diu–. Pués mire, ara em done *la* xiqueta, o *el* bou.

Diu:

–¡Veges si jo li donaria *la* meua filla *pel* bou!

Diu:

–Pués me l’ha de donar, o si nos, me’n vaig a buscar la llei.

Diu:

–Ai –diu–, pués li la donaré –i s’endú sa xiqueta. S’endú sa xiqueta.

I s’endú sa xiqueta i aquell home se’n va a un atre poble.

Se’n va a un atre poble i diu:

–Mire, em deixaré [*el* meu sac]¹³⁷⁴ ací.

Diu:

–Pués bé, deixe-se’l.

I justament aquella dona estava pastant (que antes pastàvem). I estava pastant i li diu:

–Mare, vuic una coca –sa filla d’aquella dona que varen parar.

Diu:

–Padrineta, a mi també.

I justament, sa que estava dins des sac, justament la va deixar a una casa que era padrina (aquella que pastava) d’ella. I sa filla d’aquella dona que pastava li va dir:

–Mare, jo vui una coca.

I sa de de dins des sac li va dir:

–Padrineta, a mi tamé.

I ella va a escarbar-ho i veu sa xiqueta, ¿i qué fa?, agarra i l’amaga. L’amaga i posa es sac ple de botelles. Ple de botelles. I clar, perque pesara conforme pesava sa xiqueta.

I aquell home ve, diu:

–¡Senyora!, ¡ja vinc [*pel* sac]!

Diu:

–Ai, mire, aquí el tindrà.

Diu:

–Ai, gràcies a Déu que ja no me’l fan.¹³⁷⁵ Que no m’han pillat [*el* sac].

Diu:

–No, aquí ho té –i se’n va.

I *anda que andarás, anda que andarás*, amb es sac as coll. I clar, ‘nant-se’n, pués se’n destapava una, i això, i el banyava:

¹³⁷² Dramatitzant. To d’insistència.

¹³⁷³ Amb èmfasi.

¹³⁷⁴ Per lapsus diu «la meua xiqueta». Ho esmenem al llarg del relat («deixe-se’l», «el tindrà», «me’l fan»), seguint el model d’altres versions recopilades.

¹³⁷⁵ *Fer* ‘extraviar’.

–¡Cotxineta, no et pixes!¹³⁷⁶¡Marraneta, no et pixes! –i clar, i aquella no li contestava: eren botelles.

I per fi, pués ‘naven destapant-se destapant-se, i ell, d’avorrit, deixa... Diu:

–¡Amigo! ¡Quina lliçó m’han donat! Jo ací, que ha voigut fer es deixò¹³⁷⁷ –diu–, i mira... Mira si per fi l’ha pagà.

I avant, ja està. Quènto endins, quènto enfora, ves-te’n en bona hora.

→INF: Maria Molines Vilanova. VEN-21/11/1992.

II

Sa mitja lentilla

Això era una dona que se n’anava a missa i va entrar a una casa i va dir:

–¿Vol que em *deixe esta* mitja lentilla ací, derrere *la* porta?

Diu:

–Ai, deixa-se-la.

I va eixir sa gallina i se la va minjar. Ix sa dona:

–Ja vinc per *la* mitja lentilla.

–Mire, ha eixit *la* gallina i se la minjà.

–¡Pués *la* mitja lentilla o *la* gallina! ¡*La* mitja lentilla o *la* gallina! –i li va haver de donar sa gallina. I l’endemà, sa mateixa: es deixa sa gallina:

–Deixe’m deixar-me *la* gallina ací, que vaig a missa.

Quan ve... Ix es porc i es minja sa gallina.

–Ja vinc per *la* gallina.

–Ha eixit *el* porc i se l’ha minjà.

–¡Ah! ¡Pués *el* porc o *la* gallina! ¡*El* porc o *la* gallina! –i va tindre que donar-li es porc.

A l’endemà, a s’atra casa, tamé, es deixa es porc allà:

–‘Em deixar-me *el* porc.

Ix es bou i tamé se li’l minja...

–¡*El* porc o *el* bou! ¡*El* porc o *el* bou! ¡*El* porc o *el* bou!

–¡Veges si jo *pel* porc li donaria *el* bou!

–Pués mira, me’n vaig a vore l’alcalde.

–¡No! ¡No vage! ¡No vage! ¡No vage! –hala, li donen es bou.

Endespués se’l deixa, es bou, a s’atra casa, sa mateixa, igual, per ‘nar-se’n a missa.

I aquella dona tinia una xiqueta malalta. I li diu:

–¡Jo vui fetget de bou! ¡Jo vui fetget de bou!¹³⁷⁸

I agarra i li tallen sa panxa an es bou i li treuen es fetget. I es bou, clar, li varen llevar es deixò... I va sa dona:

–Ja vinc *pel* bou.

Diu:

–Mire, *la* xiqueta volia fetget de bou i li l’ham fet.

–¡*El* bou o *la* xiqueta! ¡*El* bou o *la* xiqueta!

I ella:

–¡Veges si jo *pel* bou li donaria *la* xiqueta!

¹³⁷⁶ Riu.

¹³⁷⁷ *Fer es deixò* ‘fer l’aprofitat’.

¹³⁷⁸ Amb to de llàstima.

Pués li la va haver de donar, sa xiqueta. [...] ¹³⁷⁹

I pes camí sa porrona anava xorrant.

–¡No et pixes, sarró, que et pegaré un caixcarró! ¡No et pixes, sarró, que et pegaré un caixcarró!

[A l'últim el va tirar dins d'una bassa. I es pensava que anava sa xiqueta; i era sa porrona.] ¹³⁸⁰

→INF: Clementina Soliveres Sifre. VEN-t/1992. NOTA: versió fragmentària; veg. annex.

Annex

Sa mitja llentilla

Una dona va entrar a una casa i va demanar de deixar-hi una mitja llentilla perquè havia d'anar a missa. Quan torna li diuen que una gallina se l'ha menjada. Li donen la gallina a canvi de la llentilla davant l'amenaça que ho diria a l'alcalde:

«–Ja vinc per *la* mitja llentilla.

–Mire, ha eixit *la* gallina i se l'ha menjada.

–Doncs *la* gallina o *la* mitja llentilla.

–Veges si per *la* mitja llentilla li donaria *la* gallina.

–Doncs aniré a vórer l'alcalde.

–¡No vage! ¡No vage! ¡Prenga *la* gallina!»

A l'endemà va «a sa casa de baix» i li donen permís per deixar-hi la gallina («deixe-se-la darrera *la* porta»). En tornar li diuen que se l'ha menjada un porc: li han de donar el porc a canvi. A l'endemà passa el mateix amb el porc: li han de donar un bou, perquè «ha eixit el bou i se l'ha menjat». A l'endemà es deixa el porc en una altra casa. Hi havia una xiqueta malalta i demanava fetge de bou («¡Jo vull fetget de bou, que no cou!»). En vindre l'home pel bou li donaren la xiqueta a canvi i la posà dins d'un sarró.

«La posa dins d'un sarró i la carrega an es coll i se'n va a sa casa de baix:

–Tia, ¿vol que em *deixe el* sarró ací?

–Deixa-se'l.

I aqueixa dona era padrina de sa xiqueta des sarró i tenia una altra xiqueta (era pareguda a ella). I pastava. I sa xiqueta li deia:

–Mare, ¿em faràs una coqueta?

En aqueix moment, sa xiqueta de dins des sarró també deia:

–¡Padrineta, a mi també!

Com sa padrina ho va sentir un poc, li va dir a sa filla seua:

–A vórer, torne-ho a dir.

–Mare, ¿em faràs una coqueta?

–¡Padrineta, a mi també!

–Escarbem *el* sarró –diu sa dona.

I los va eixir sa xiqueta. I aquella dona posa una porrona d'aigua dins des sarró i amaga a sa xiqueta.

–Ja vinc *pel* sarró.

–Aquí el té.

Va agarrar es sarró, se'l va penjar i se'l va endur».

En carregar-se la al coll, l'home es banyava i amenaçava la xiqueta: «¡bruta no et pixes, que et tiraré dins sa bassa», fins que va tirar el sarró a una bassa.

(resum d'una versió no reproduïda sencera | INF: Clementina Soliveres. VES-e/1980. Veg. RT1655 II.

NOTA: En aquesta transcripció per escrit hi ha elements del registre escrit: *deia, doncs, menjada, prenga*)

CATALOGACIÓ

ATU 1655: *The Profitable Exchange*. ORIOL/PUJOL 1655: *L'home del gra de mill*. CARDIGOS/CORREIA 1655: *A troca proveitosa*. Cf. BELTRAN L. 191 [1655].

¹³⁷⁹ Episodi omès: vegeu l'annex.

¹³⁸⁰ Intervenció aportada per una oient (Carme Soliveres Sifre).

VERSIONS

RT1655 I Sa mitja entilla. RT1655 II Sa mitja lletilla. Annex: Sa mitja lletilla.

COMENTARI

Motius:

K251.1: un estafador obté diversos productes en compensació d'altres de menys valor en escala ascendent.
N421.1: negoci afortunat progressiu.

K526: la bossa del segrestador plena d'objectes o animals en substitució dels captius, que han fugit.

En l'estructura argumentativa d'aquestes versions es poden identificar dos motius diferents (Espinosa, 1947, II: 233-236): (1) conte acumulatiu del granet de dacsa –en les nostres versions: una lletilla– menjat per una gallina: es correspon bàsicament a ATU 1655; (2) captiveri de la xiqueta dins del sac i càstig del [segrestador]: es correspon a ATU 311B*. Espinosa destaca el fet que no en totes les versions hispàniques es documente necessàriament aquesta combinació pel que fa a 1655: hi ha variants que, en efecte, presenten aquest tipus amb entitat pròpia (dins del País Valencià es correspondria a aquest model la versió «L'home que volia fer fortuna» de Diéguez *et al.*, 1999: 143-145 [la Vila Joiosa]). Així mateix destaca per a 311B* l'antiguitat de l'element dels animals posats en substitució de la jove segrestada, que tenen un reflex en diverses fonts orientals.

Es tracta sens dubte d'una de les rondalles que havien tingut més popularitat en la tradició oral tarbenera, una consideració que retrobem reflectida en altres treballs de la rondallística valenciana,¹³⁸¹ i que queda palesa amb l'abundor de versions recopilades; veg., p. ex.: Micó, 2009: 92-95 [Bèlgida]; Bataller, 1981: 17-19; [Marxuquera]; Escuder, 1983: 45-47; Vidal/Chaquet, 1986: 18-20; Montoliu, 1987: 229-231 [Quatretonda]; Lanuza/Salvador/López, 1989, I: 144-145 [Aldaia]; Lanuza/Salvador/López, 1989, II: 33-43 [Murla-Benissa]; Oller/Ramon, 1994: 11-22 [Carlet]; Campos *et al.*, 1995: 29-32 [Xeraco]; Limorti/Quintana, 1998: 63-65 [el Carxe]; Diéguez *et al.*, 1999: 111-115 [Altea, l'Alfàs del Pi, Callosa d'en Sarrià]; Roig/Roig, 1999: 70-74 [Callosa d'en Sarrià]; Roig/Roig, 1999: 74 -75 [Beniardà]; Bataller, 2001: 48-53 [Xeresa]; Martínez R., 2001: 40-43 [Picanya]; Quirant, 2001: 23-26 [Sant Vicent del Raspeig]; Verdú, 2001: 93-100 [Banyeres de Mariola]; Estornell, 2014: 66-68 [Otos]; Esteve B., 2015: 151-156 [Agres]; Canpop [Benissa].¹³⁸²

Una possible clau del seu èxit haja estat la presència de determinats elements de gran efectivitat, com el caràcter formulístic del primer episodi, manifestat en un diàleg força ritualitzat¹³⁸³ i, generalment, un final feliç del relat, en què es compensa un component terrorífic (xiqueta captiva dins del sac) amb un d'humorístic (xiqueta substituïda). En aquest acabament pot haver-hi dos variants: substitució de la xiqueta per un objecte ple d'aigua confós amb la xiqueta pixant (cf. versions I i II), per orina¹³⁸⁴ o per animals, com hem exposat. Tanmateix hi ha versions sense aquest acabament satisfactori: la xiqueta queda en poder del protagonista, o fins i tot es mor pel maltractament (veg., p. ex., Limorti/Quintana, 1998: 63-65).¹³⁸⁵

En aquesta rondalla determinats elements de 311B* queden més o menys atenuats segons les versions. (1) El segrest de la xiqueta és substituït per un no menys inquietant oferiment compensatori davant les amenaces de denúncia a la justícia. Thompson (1972: 230) es referí a l'element comú de molts de contes de tramposos de la coacció davant la por de l'escàndol o de la denúncia. (2) No sol ser general l'obligació de la xiqueta a cantar dins del sac, que, en canvi, caracteritza 311B*. (3) No sol ser general l'amenaça amb un càstig físic, documentat freqüentment en moltes versions de 311B* (cf. versió II: «et pegaré un

¹³⁸¹ Veg., p. ex., Guardiola, 1988: 9; Bataller, 1999: 126; Martínez R., 2001: 48.

¹³⁸² Consulta en línia: <<http://rondalles.canpop.org/fitxa.php?id=2110>> [4/12/2021].

¹³⁸³ Com podem observar, per exemple, en la versió de l'annex, en què es reproduceix l'escena de la barata de la lletilla per la gallina. En les versions I i II aquest aspecte ha quedat esvaït pel seu caràcter d'actes de memorització o de «transmissió» (Sbert, 2000: 86), més que de veritables performances, a què s'acostava més, en canvi, la font de la versió de l'annex.

¹³⁸⁴ Com ara, en la versió de Benissa de Canpop: <<http://rondalles.canpop.org/fitxa.php?id=2110>>.

¹³⁸⁵ Dins aquesta mateixa línia coneixem dues versions inèdites procedents de Petrer i Monòver (Arxiu personal Monjo. INF: Josefa Maestre. VEN-14/7/1993; INF: Asunción Aracil. VEN-27/7/1994).

caixcarró») (veg. «Estudi» 3.1.9.1.1).¹³⁸⁶ És força general en les versions valencianes l'element del reconeixement de la veu xiqueta segrestada a través d'un diàleg amb la padrina (cf. versions I i II); en algunes versions, la mare.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹³⁸⁶ Observem aquests darrers elements, com ara, en les versions de Diéguez *et al.*, 1999: 111-115; Verdú, 2001: 93-100 [2], i Oller/Ramon, 1994: 11-22, Quirant, 2001: 23-26 [2 i 3].

TIPUS 1676

[Sa por del cementeri]

Al cementeri diu que eixia por an es poble. I diu que un diu que va dir:

–¡Ara voràs com no ix més por!

Se'n va i es posa dalt de un ciprer. I quan ja era fosquet es veu anar un pac allà pac allà pac allà. I ell diu que amb s'escopeta agarra i la dispara. I era es segristà.

I l'endemà la gent diu que fea:

–¡Ei! ¡No toquen a missa! ¡No toquen a missa!

I diu:

–¡Ai!

I era es sagristà que l'havien matat, que estava dins del cementeri. I aquell va pegar a fugir.

→INF: Francisca Ripoll Ripoll. VEN-13/8/1998.

CATALOGACIÓ

ATU 1676: *The Pretended Ghost*.

VERSIONS

RT1676 [Sa por del cementeri].

COMENTARI

La versió té un paral·lelisme amb una de les variants que presenta Uther com a model del tipus 1676: una persona vol espantar algú (que hi ha al cementeri) disfressat de buberota, però és mort (motiu K384.10), colpejat o expulsat per la persona a qui volia fer por. En aquesta versió hi ha elements de localització que l'acosten parcialment a un succeït. Vegem una versió molt similar en l'antologia d'Asensio (2004: 230), en què igualment un fals fantasma esdevé una amenaça per a un poble i amb una batuda armada hom posa fi matant el bromista. També resultà que era un personatge relacionat amb l'Església, en aquest cas, un frare d'un convent identificat pel narrador.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 1676B

Sa profia

Una volta diu que varen fer una profia i un li va dir, diu:

–De nit, si vas al cementeri i pegues tres culadetes a ses portes, et donem tal.

I aquell agarra i pega tres culades. I ses portes diu que eren velles, de ferro, i es va enganxar amb un clau. I tinia diu que juns remeuos!...¹³⁸⁷ Conque ell dia:

–¡Ja m'han agarrat de dins!

→INF: Francisca Ripoll Ripoll. VEN-13/8/1998.

CATALOGACIÓ

ATU 1676B: *Frightened to Death*. ORIOL/PUJOL 1676B: *La juguesca d'anar de nit al cementeri*.
CARDIGOS/CORREIA 1676B: *Un susto de morir*. Cf. BELTRAN L. 192 [1676B].

VERSIONS

RT1676B Sa profia.

COMENTARI

Motius:

K384.2: una persona queda enganxada per la roba al cementeri: creu que algú el té agafat [i es mor de l'espant].

K384.4: iniciat de la fraternitat mort de la por.

La versió s'ajusta a ATU 1646B, una contarella amb un cert component del subgènere «de por» ben documentada al País Valencià. En aquest cas es presenta la variant que més concorda amb el model ATU 1646B: una home és incitat per una juguesca a cometre una demostració de valentia (en aquest cas, a estacar un clau a la porta del cementeri; en altres versions, a pegar tres culades a la porta i a pronunciar certes fórmules de provocació). Retrobem aquest model, per exemple, en les versions de Gascó, 1999: 85-86 [Beneixama]; Limorti/Quintana, 1998: 164a i 164b [el Carxe]; Bataller, 2001: 82 [Gandia].

La contarella pot tenir la variant d'una persona que queda enganxada en un esbarzer, molt freqüentment presentada amb un component de llegenda, ja que la història tracta d'un festejador o d'un caçador que es proposa d'infringir la prohibició de no eixir de casa la nit de Tots Sants o de les Ànimes (veg., p. ex., les versions Diéguez *et al.*, 1999: 109-110 [Altea]; Bataller, 2001: 45-48 [Ador]; Ferrer, 2016: 70 [Ondara]; Gascón, 1999: 99-100 [Beneixama]); amb tot, que hi ha versions sense aquest component (Bataller, 1986: 33 [Vilallonga]).

¹³⁸⁷ Amb èmfasi.

TIPUS 1676C

[Es pastor que va anar al cementeri]

Pués al cementeri hi ha voltes que es fa molt d'herba. Es fa molt d'herba i un pastor va vore s'herba eixir i se'n va i diu a s'enterrador, diu:

–Escolta.

Diu:

–¿Qué?

Diu:

–¿Per que no em deixes fer un cabàs per ses cabres i això, per minjar un poc?

–No pots treure herba d'ací –diu–, porque lo que ix al cementeri s'ha de consumir al cementeri. Jo...

–Home, jo aniré de nit... És que em fa falta s'herba per... No n'hi ha res pes deixò. Ni a lo erm.¹³⁸⁸

Diu:

–¿Pués saps qué farem? Te n'has d'anar de nit, que no et veigga ningú.

I al final, pués, per derrere des linxos posava un cabàs i tirava s'herba dalt. Pero un dia de tantes s'enterrador 'via de fer un clot i el veu que segava herba. Segava herba, i no li diu res. Com el cementeri era gran, no li va dir res. Aquell home va fer un cabàs. I quant agarra... Estava es cabàs ja... El nuga, se'l carrega i, quan 'riba an es racó, a un capet d'ell, pués no podia pujar-lo. I aqueix d'aquí li diu:

–¡Calla!, jo t'ajudaré un poquet.

Diu:

–¡Nooooooooo!

Li va dir s'enterrador, diu:

–¡Calla, jo t'ajudaré!

I aquell diu:

–¡Nooooooooo! ¡Nooooooooo!¹³⁸⁹

Va tindre susto. Ell no el va vore i es pensava que li eixia un mort. [...] ¹³⁹⁰

→INF: Ángel Monjo Mascaró. VEN-7/5/1995.

CATALOGACIÓ

ATU 1676C: *Voices from the Graveyard*. CARDIGOS/CORREIA 1676C: *Vozes da sepultura*. Cf. BELTRAN L. 193 [1676C].

VERSIONS

RT1676C [Es pastor que va anar al cementeri].

COMENTARI

Proposem en la catalogació l'adscripció d'aquesta versió a ATU 1676C per la similitud amb la història proposada com a model («A trickster speaks –in a disguised voice– to men –soldiers, other people– carrying a coffin in a graveyard. They think it is a ghost –dead person– and flee in panic»). En el nostre cas no hi ha una intenció burle

¹³⁸⁸ Dramatitzant. Amb to de prec.

¹³⁸⁹ Dramatitzant. Amb to de por.

¹³⁹⁰ Repeteix el diàleg final.

sca en la frase que s'adreça al que transporta una càrrega en el cementeri: la coincidència és que la frase (o acció) és interpretada com a proferida (o duta a terme) per un difunt, en un determinat context. El mateix s'esdevé, per exemple, en la versió valenciana que presenta Beltran L. (2007: 468 [Montcada]). En aquesta versió el protagonista és un carreter que demana ajuda davant d'un cementeri i una persona que hi ha dins li respon: «¿Vols que t'ajude jo?». Es tracta d'una frase força similar a la que es documenta en la versió de Tàrbena, tot i que els elements argumentals són diversos.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 1678**

Sa dona a cavall¹³⁹¹

Era una xiqueta que estaven tota la vida... Això que estaven al camp. | Vivien sempre pel camp. | (Perque antes ací... [Vivien a l'Om.]¹³⁹² | Vivien en el camp, i això de jovenetes que sempre estan [al camp] i ací a lo millor venen... pos es dumenges. I a lo millor venen es matrimonis i es deixen es xicons o... ¿saps?) Entonces va agarrar i... (Tu saps que antes domés treballaven a la terra, no havia tractors, i solien 'nar amb es matxo, a cavall des matxo, pués pac ací i pac allà... 'Naven amb es matxo). |

I aquella xica es va fer fadrineta i varen víndrer a vore ses festes. I a ses festes saps tu que duen es sants [...], en provessor. I estava a sa porta mirant la provessor (em pensa que era a ca la S*.¹³⁹³ A ca la S* crec que estava; pero no era família de la S* ni res. Bueno, això ja fa anys). Estava mirant la provessor allà en es portal, i mirant mirant veu que baixa un sant. Baixava es sant (que era, pués un sant, no sé quin era: santa Bàrbera o no sé quin). [Era santa Bàrbera.]¹³⁹⁴ I sa xiqueta ho atavulla. Era una provessor de siléncio, i es posa: |

–¡Mare! ¡Vingue i vorà! ¡Vingue! ¡Que duen una dona a cavall!¹³⁹⁵ | –claro, enmig de la provessor, i tots...–. ¡En duen una a cavall! |

I era sa santa: santa Bàrbera, ¿saps? Ella no havia vist mai res. Pués això era «una dona a cavall».

→INF: Remedios Marcó Soliveres. FONT: mare (Remedios Soliveres Monjo). NOTA: Hem reconstruït aquest relat a partir de l'entrevista a la informant en dues sessions: 29/12/1996 i 28/3/1997.

CATALOGACIÓ

ATU 1678**: *First Time in Church*. HERNÁNDEZ 1678**: *En una iglesia por primera vez*.

VERSIONS

RT1678** Sa dona a cavall.

COMENTARI

Per a la catalogació d'aquesta versió hem considerat la possible idoneïtat dels tipus ATU 1678**, en què es presenta el tema de les reaccions destrellatades d'una persona arran del seu primer contacte amb una cerimònia religiosa o en una primera assistència a una missa. Com veurem, aquest tipus té molta similitud amb el tipus miscel·lani ATU 1831A* (*Inappropriate Actions in Church*). Els dos tipus poden convergir a l'hora d'adscriure determinades contarelles amb una contextualització religiosa, ja que, en una mateixa versió, poden documentar-se tant episodis centrats en explicacions disbaratades com en accions inapropiades en una església, protagonitzades per personatges ignorants.

La versió té la forma d'una anècdota atribuïda a una habitant de la partida de l'Om de Tàrbena, que representava la rusticitat en l'imaginari col·lectiu tarbener (veg. «Estudi» 1.6.1). Hi destaca el motiu de la confusió d'uns objectes per altres (J1772), un recurs que permet l'explicació humorística dels referents religiosos (ací una imatge religiosa en processó es presenta com una «dona a cavall»). Cal advertir que el

¹³⁹¹ Altre títol: *La provessor*.

¹³⁹² Comentari aportat per un oient (J. M. Ripoll, fill de la informant). *L'Om* és una partida rural de Tàrbena (veg. «Estudi» 1.6.1).

¹³⁹³ Localitzat en la travessia del Calvari, un carrer tot en pendent.

¹³⁹⁴ Comentari aportat per un oient.

¹³⁹⁵ Cridant.

component irreverent d'aquest tipus queda velat o atenuat amb la justificació de l'estupidesa dels protagonistes.

Al País Valencià trobem paral·lelismes en la versió presentada per Martí Gadea (2009 [1892]: 101), en què xiquet criat en un mas fa una descripció del que ha vist en la seua primera anada a missa identificant els elements que no entén per altres que coneix del seu entorn rural: les robes litúrgiques són «sinagües», el rector és un «home en camisola», l'incensari és una «cassola de foc» que «tira fum», la trona és un «cossi obrat a la paret», la predicació és interpretada com a crits renyant. En l'àmbit català retrobem versions amb descripcions similars, per exemple, en Serra i Boldú [«La missa del pastor»] (1984 [1931-1933]: 92-94), on trobem: «home vestit de vermell» (rector), «barret amb punxes» (bonet), o en Alcover [«Ets al·lots de Son Porc»] (*Aplec*, VIII: 471-477), on atestem: «al·lots amb cassots» (escolans), «pellissa» (casulla), «recingle» (trona), «barraqueta de fusta» (confessionari), «coquetes» (hòsties).

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 1682

[Com s'haqueta del retor]

Había un hombre que tenía un burro y no tenía *comer* para darle al burro, y el burro no comía. Y un día el burro se ha muerto. Y el hombre dice:

–És lástima, porque, ahora que estava[s] acostunbrado a no comer, te has muerto.

[Açò dien «com s'haqueta del retor: una volta que estaves acostunbrà a no minjar, ara t'has mort».]¹³⁹⁶

→INF : Maria Moragues Ripoll. VEN-20/9/1997.

CATALOGACIÓ

ATU 1682: *The Horse Learns Not to Eat*. ORIOL/PUJOL 1682: *Ensenyar l'ase a viure sense menjar*; CARDIGOS/CORREIA 1682: *O cavalo do inglês*. Cf. BELTRAN L. 191 [1682].

VERSIONS

RT1682 [Com s'haqueta del retor].

COMENTARI

Motius:

J1914: cavall ensenyat a viure sense menjar.

La versió s'ajusta al model d'ATU 1682, en què es presenta una història en què una persona pretén ensenyar una cavalleria a no menjar i li dol que haja après justament quan s'ha mort. Sol estar representat aquest tipus sobretot com a frase proverbial: «Fer com l'haqueta del retor, que com se s'aveá á no menjar se va morir» (Martí Gadea, J., 1993) [1908], 1: 109) i com a tradició explicativa d'aquesta expressió. En aquest cas es tractaria d'una versió abreujada d'aquesta contarella.

Aquest tipus ha estat documentat al País Valencià/Carxe amb diverses versions; com ara: Llorens, *ap.* Borja, 2016a: 83-84 [Bolulla]; González Caturla, 1998 [1987]: 103-105 [Crevillent]; Limorti/Quintana, 1998: 161 [el Carxe]; Gascó, 2011: 71-72 [Beneixama]; Estornell, 2014: 81-87 [Salem]. Les justificacions de la decisió de matar de fam l'haca difereixen segons les versions: gasiveria, estalvi, finalitat dietètica... En alguna versió es presenta una localització de la història com a recurs humorístic: la versió de Llorens (*ap.* Borja, 2016a: 83-84) s'ambienta a Tàrbena. Remetem a una al·lusió esvaïda d'aquest tipus continguda en RT1210 II per a observar, en contrapartida, una localització a Bolulla. Observem, per tant, un ús paral·lel del recurs tòpic de la contextualització de materials folklòrics en dos localitats veïnes (veg. «Estudi» 1.6.1).

¹³⁹⁶ Intervenció d'una oient (Llúcia Molines Guerri).

TIPUS 1685*B (Car/Cor)

I

Es calçocillos

Això era dos que anaven a festes i no havia dut mai calçocillos. I un li va dir a s'atre:

–Pose't calçocillos. Com no has de vindre en seguida, pose't calçocillos.

–Pués bé, jo me'n posaré.

Com no estava posat a dur-ne, pués li va agarrar caguera, i sense llevar-se es calçocillos va cagar, i es va quedar es panderot. I li diu a s'atre:

–¡Xe, mira que en aquest poble són listos –diu–: antes de caure, ja l'arregluen – clar, se l'endú dins.

Mira, 'nimalades.

→INF: Tomàs Mascaró Ripoll. VEN-5/12/1992. NOTA: S'omet en la transcripció l'ús que fa l'informant de la paraula *pués* com a falca.

II

Es qui no havia dut mai cançoncillos

Això era un alcalde que no havia dut mai cançoncillos. El varen fer alcalde i no havia dut mai cançoncillos i diu a sa dona:

–M'han fet alcalde.

Diu:

–Ai, pués t'hauré de fer uns cançoncillos per 'nar a Alacant.

Diu:

–Ai, pués mira. Fes-me uns cançoncillos –i li'ls-a va fer.

Conque se n'havia d'anar a Alacant, i se'n va anar a Alacant amb el tren. ¡I pantalons, i es cançoncillos; ben arreglat pac allà!¹³⁹⁷

Quan 'riba al tren, puja aquí a Binidorm i amolla pac a Alacant.

Conque pes camí, es revisor del tren li diu:

–¡Eeeh, vosté! ¡Atrás!¹³⁹⁸ ¡Arrere, arrere!¹³⁹⁹

Diu:

–Arrere, ¿per qué?

Diu:

–¿Per qué? –diu–. Perque vosté s'ha calat en primera. Vosté ha pagat de tercera i està en primera –el tren tenia primera, ¿saps? Es primera eren butaques blanetes; i es atres pués eren això dur. Diu–: Vosté ha pagat de tercera i està en primera. ¡Pac arrere!

I aquell home diu:

–Ei, pués jo tinc igual –i se'n va anar pac arrere i es va assentar.

Conque se'n va anar a Alacant, 'riba a Alacant i va anar a parlar amb lo que havia de parlar i tot això. I quant acaba diu:

–Ara tinc caguera. ¿Ara a on 'naré a cagar?

Conque se'n va per 'quelles afores i s'acatxa es pantalons i caga. I después es posa es pantalons i amolla. Pero com no es va enrecordar que duia cançoncillos (que mai en duia), es va cagar dins des cançoncillos i se'n va pac a... Mira, se'n va. Agarra el tren.

Agarra el tren i quan s'assenta diu:

–¿Vols juar-te que m'ha clavat atravolta en primera?

¹³⁹⁷ Amb èmfasi.

¹³⁹⁸ Rectifica.

¹³⁹⁹ Dramatitza, amb to d'autoritat.

Estava blanet.

→INF: Isabel Ripoll Molines. FONT: cosí patern (Joan Ripoll Molines, 1921). VEN-27/8/2003. A/V: veg. annex.

III

Es qui no duia mai cançocillos¹⁴⁰⁰

Això era un xic d'ací Tàrbena que festejava a Bolulla. I quan la cosa ja es va posar a festejar en sério, pués sa mare li va dir, diu... Ell no tenia costum de dur cançocillos. I sa mare diu:

–¡Això està lleig, home! ¡Ara et casaràs, sa nóvia...! I ¡veges tu! I ¡Tens que dur cançocillos com tot el món! –i ell, ¡de cap de manera!¹⁴⁰¹

Pués, ¿qué fa? Va i compra tela i li fa es cançocillos, i lo que li va sobrar ho va alçar dins sa caixa.

Conque se'n va pac a Bolulla a vore sa nóvia, i per la Murta li agarra caguera. I se ho lleva tot (baixava per ses Voltes) i ho penja a un metler. Caga, i com no tenia costum,¹⁴⁰² s'arrea es pantalons i es cançocillos no se'ls-a posa. I se'n va pac a Bolulla ensense cançocillos. ¡Tot desvanit amb es cançocillos nous que li havia fet sa mare!

Conque xarrant allà amb sa nóvia diu:

–¡Mira ma mare qué m'ha fet! –i va i li ho mostra; i aquella, esglaià:

–¡La bèstia ruín!¹⁴⁰³

Diu:

–¡Xica, no t'espantes!, que dins de sa caixa encara en tinc tres pams més alçats!

→INF: Nazari Lledó Molines. FONT: Isabel Ripoll Molines (1925). VEN-29/12/1994b. A/V: annex 1 i 2.

Annex 1

Es qui no havia dut mai cançocillos

Un home és nomenat alcalde i ha d'anar a Alacant («M'han fet alcalde –i diu– i tinc que anar a Alacant quan 'narà el governador»). L'esposa li diu que li farà als calçotets per a l'ocasió, perquè no tenia costum de dur-ne. Quan es presentà el dia se'ls va posar («I aquella dona fa uns cançocillos. El fa ben mudadet i ben arregladet i se'n va pac a Alacant. I se'n va anar amb el tren (que antes 'naven amb el tren)»). Arriba a l'estació i entra en el primer vagó que va veure s'asseu («I agarra i puja al tren i ell no mira pèl i es va fer ben assentat: / –¡Ai, que bé estic!»). En passar el revisor («revisador») el va fer anar a tercera, on els seients no eren tan còmodes. Va arribar a Alacant, va parlar amb el governador i en acabar li va agafar ganes de defecar. Com que no sabia on anar, va anar als afores. Com que no tenia costum de dur calçonets no se'ls va llevar («I claro, con no havia dut mai cançocillos, pués s'acatxa es pantalons i caga (i no es va llevar es cançocillos).¹⁴⁰⁴ I es posa es pantalons i se'n va»). En arribar al tren de tornada, en asseure's va pensar que s'havia posat novament en un vagó de primera.

(resum d'una versió no reproduïda. | INF: Isabel Ripoll. VEN-8/4/2005. Veg. RT1685*B II)

Annex 2

Es qui no duia mai cançocillos

Un xic es va posar a festejar amb una xica de Bolulla i el conviden a anar as casa. Sa mare li va comprar tela per fer-li calçotets, perquè no tenia costum de dur-ne i ho trobava lleig, i li'n va sobrar. Pel camí s'atura a defecar i es deixa oblidats els calçotets. En arribar decideix mostrar els calçotets a la núvia («I com no sabia qué dir-li a sa nóvia, diu: / –¡Mira ma mare qué m'ha fet! –i tira a descordar-se per mostrar-li a nóvia es

¹⁴⁰⁰ Nom alternatiu: *Es festejório*.

¹⁴⁰¹ Amb èmfasi.

¹⁴⁰² Pega una palmada.

¹⁴⁰³ Imitant la tonada bolullera.

¹⁴⁰⁴ Fa l'incís abaixant la veu.

cançoncillos; i no en duia»). La núvia va quedar esglaiada i ell li respon: «No patixques, que encara en tinc set pams més dins sa caixa».

(resum d'una versió no reproduïda | INF: Nazari Lledó. VEN-29/12/1994a. Veg. RT1685*B III)

Annex 3

Es qui no duia mai cançoncillos

Un xic de Tàrbena es va posar a festejar a Bolulla. Com que no tenia costum de dur mai calçotets, sa mare va decidir comprar tela per fer-li'n, i li'n va sobrar («Va anar a sa botiga, li va comprar roba i li va fer dos parells de cançoncillos (bueno, es que degué comprendre), i li va sobrar tela»). Anant a Bolulla va defecar i es va deixar oblidats els calçotets en un arbre. En arribar li va voler mostrar calçotets, però com no en duia la núvia va quedar espantada. Ell li respon que a la caixa encara té tres pams més.

(resum d'una versió no reproduïda | INF: Nazari Lledó. VEN-15/2/2014. Veg. RT1685*B III)

CATALOGACIÓ

CARDIGOS/CORREIA 1685*B: *O noivo tolo suja-se nas calças.*

VERSIONS

RT1685*B I Es calçocillos. RT1685*B II Es qui no havia dut mai cançoncillos. RT1685*B III Es qui no havia dut mai cançoncillos. Annex 1: Es qui no havia dut mai cançoncillos. Annex 2: Es qui no havia dut mai cançoncillos. Annex 3: Es qui no havia dut mai cançoncillos.

COMENTARI

Per a la catalogació d'aquestes versions hem adoptat el subtipus 1685*B, proposat en el catàleg de Cardigos/Correia. S'observen notables similituds amb els elements continguts en la síntesi model d'aquest subtipus: «[1] O noivo tolo nunca tinha usado ceroulas. [2] Faz as necessidades com eles vestidas e fica espantado quando não vê o que fez. [3] No banquete de casamento, ao sentar-se descobre onde ficaram as fezes».

Les dues versions coincideixen en l'element 1: el protagonista no ha fet servir mai calçotets. Es tracta d'un senyal de rusticitat que queda explícit en una gran part de les versions, on es documenta el motiu del pagès que visita per primera vegada la ciutat (J1742);¹⁴⁰⁵ i retrobem, en el subtipus 1685*B, com veurem. Els elements 2 i 3, en canvi, diferencien les versions I i II.

En la versió I es desenvolupa l'element dels excrements que hom creu furtats (2). Retrobem aquest element en diverses versions valencianes en què el protagonista és un personatge rural que visita la ciutat i considera que li han furtat els excrements: sovint sol haver-hi en les versions una seqüència inicial en què es fa al protagonista l'advertència que en arribar a la ciutat vaja alerta amb els lladres. En les versions de Roig/Roig (1999: 113 [Callosa d'en Sarrià]) i Ivars (2010: 13-18 [Benissa]) el subtipus es documenta combinat amb altres tipus que representen episodis humorístics diversos. En canvi, en Verdú (2018: 195-196 [Pedreguer]) el subtipus té entitat pròpia, com en la versió I.

En la versió II pot atestar-se l'element dels excrements que el protagonista du dins els calçotets i que descobreix en asseure's (3). Es presenta ací la identificació de la tovor de la femta amb la d'un seient còmode propi d'un vagó de primera d'un tren; un símil humorístic que retrobem en altres versions; al País Valencià: Gascó (2011: 43 [Beneixama]); al Matarranya: Oriol/Navarro/Sales (2010: núm. 80 [Nonasp]). En altres versions, el protagonista és també un batle, tanmateix el descobriment dels excrements es fa en prendre cadira en el banc de les autoritats de l'església: Quintana (1995: núm. 176 [Mont-roig]); Carrévalo (2007: 47-48 [Mont-roig]).¹⁴⁰⁶ En les versions portugueses que presenten Cardigos/Correia (2015: 720) el protagonista, en canvi, sol ser un nuvi beneït que es posa calçotets per primera volta el dia del seu casament.

¹⁴⁰⁵ S'incideix més en aquest aspecte en les versions on s'identifica en una població concreta l'origen geogràfic dels protagonistes, com succeeix, per exemple en la versió d'Azkué (1942: núm, 55).

¹⁴⁰⁶ En altres àrees culturals, veg. p. ex.: Azkué (1942: núm, 55).

En la versió III es presenta una variant del tema de l'home (el nuvi) que es posa per primera volta calçotets en què no hi ha un tractament escatològic sinó llicenciós. En aquest cas el protagonista, per una confusió, mostra accidentalment els genitals en lloc dels calçotets i provoca un malentès jocós en fer al·lusió als pams de tela que té guardats (*quid pro quo*). Els elements bàsics d'aquesta variant són: (1) cusen al protagonista uns calçotets nous (en altres variants pot ser una altra peça de roba: pantalons, sotana) i es guarda la tela sobrant; (2) oblida posar-se'ls, per una confusió el protagonista mostra els genitals a una dona en comptes dels calçotets; (3) al·lusió ambigua als pams de tela sobrants. Tanmateix, en alguna versió és present tant l'element escatològic com el llicenciós (veg., p. ex., Martínez G., 2012: 288).

Retrobem versions paral·leles a aquesta variant dins l'àmbit cultural català: com a primer episodi de la versió de Quirant (2001: 81-83 [Sant Vicent del Raspeig]), sense l'element del doble sentit llicenciós; en la versió mallorquina de Janer (1982: 19 [sa Pobla]). Així mateix, en altres àrees culturals, per exemple: en castellà, en gallec, en occità.¹⁴⁰⁷ Ocasionalment el protagonista és capellà, un recurs humorístic força recurrent en les contarelles amb un contingut sexual. Molt paral·lela a aquesta contarella hi ha la variant en què hi ha l'element comú del doble sentit maliciós (3): un beneit va a comprar tela i provoca una situació compromesa en confondre el nom de la tela («gana» en lloc de «pana») i en esmentar els «pams» que la botiguera s'ha perdut (tela per a vendre).¹⁴⁰⁸

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹⁴⁰⁷ Veg., p. ex., Rodríguez P. (2001: núm. 27 i 85); Martínez G. (2012: 288); Cuba *et al* (2001: núm. 116); Pelen (1983: núm. 154); Loddo (2018: 75-77, 77-78, 78-79). Agúndez (1999b: 262), n'esmenta una versió cubana.

¹⁴⁰⁸ Documentada en castellà, per exemple, en Agúndez (1999b: núm. 231); Sánchez (2010: 287-288).

TIPUS 1685*C (Car/Cor)

Es músic

Una volta era un xic que festejava fora i varen vindre festes i va anar a ca sa nóvia. I a ca sa nóvia, pués, tenien un músic i varen fer farinetes aquella nit per sopar i varen minjar-ne es veu que moltes, i li varen fer mal an es nóvio. I li varen fer mal.

I a mitja nit, pués, tenia ganes d'anar al vàter¹⁴⁰⁹ i no... no trobava ni mistos, no havia llum, i aquell home, pués, li apretava i no sabia a on havia d'anar.¹⁴¹⁰ I per fi se'n va anar i es caga en es racó des foc. Com tenia més ganes, pués es caga dins de sa platera (que antes la tenien allà en un mosso, per rentar-se ses mans). Pués encara tenia més falta de fer, i agarra i es músic tenia sa gorra penjà allà a s'arc¹⁴¹¹ i es caga dins de sa gorra i la penja.

Es músic, com es 'via d'alçar bon matí per tocar de bon matí l'aurora, que era costum, pués se'n va a encendre es foc i s'embruta. Se'n va a rentar-se ses mans, i es 'caba de untar. I com estava¹⁴¹² tan calent¹⁴¹³ se'n va anar a posar-se sa gorra i es 'caba d'empeguntar.

I pobre home, se'n va anar tot calent correguent. I jo no sé allò com degué quedar. Crec que ja no va poder tocar ni res. I ja no va tornar més. ¡Ei!, pués tu compta com estaria, el pobre. Qüento fora, ves en bona hora.

→INF: Clementina Soliveres Sifre. VEN-e/1984. A/V: VES-estiu/1982.

Annex Es músic

Un xic va anar a passar festes a ca la núvia i hi havia també allotjat a casa un músic. Feren farinetes per sopar i li feren mal. De nit volia defecar i no sabia on («I com no havia llum, que antes no havia llum i un foraster no sap ses trotxes de ses cases, pués no sabia on devia d'anar a cagar –li apretaria a l'home→»). Fa de cos en llocs diversos que li venen de pas: platera, llar, gorra del músic («Ai, lo que trobava l'home: estava a fosques»). A l'endemà el músic havia de matinar per tocar en l'aurora i es va embrutar en voler encendre el foc, rentar-se les mans i posar-se la gorra per fugir. Se'n va de casa («I se'n va anar de cap a peus, tot empeguntat. I allò li xorraria»).

(resum d'una versió no reproduïda | INF: Clementina Soliveres. VES-estiu/1982. Veg. RT1685*C)

CATALOGACIÓ

CARDIGOS/CORREIA 1685*C: *O tolo suja-se a casa durante a noite.*

VERSIONS

RT1685*C Es músic. Annex: Es músic. (veg. RT1376C*)

COMENTARI

Per a la catalogació d'aquesta versió hem adoptat el subtipus 1685*C, proposat en el catàleg de Cardigos/Correia. Hi ha un gran paral·lelisme amb la major part dels elements continguts en la síntesi model d'aquest subtipus: (1) [La nit nit de noces un nuvi beneit] defeca en diverses parts d'una casa: [botes i instrument del músic], platera. (2) L'endemà el músic s'embruta [i n'és responsable].

¹⁴⁰⁹ Pron. [b]àter.

¹⁴¹⁰ Rient.

¹⁴¹¹ Espai d'una casa tradicional on conflueixen les navades de l'entrada d'una casa. Era freqüent que hi hagués estaques als pilars amb la funció de penjar-hi coses.

¹⁴¹² Rient.

¹⁴¹³ Rient.

La trama argumental d'aquest subtipus pot documentar-se amb entitat pròpia, com veiem en aquesta versió, o en combinació amb altres tipus, molt especialment amb 1376C*, com ja hem vist, on representa el segon episodi de l'estructura argumental.

Com a història independent trobem antecedents en forma versificada dins del gènere dels col·loquis en el segle XVIII amb el «Col·loqui de la nòvia favera, açò és, que li agradaven les faves i li feren mal».¹⁴¹⁴ En aquesta versió la protagonista és una núvia que es pega una fartada de faves la nit de noces i durant la nit defeca en diverses parts de casa. A l'endemà el marit es troba la casa plena d'excrements en un *crescendo* escatològic: bací, llar, llibrell, poal, pou. Es tracta, per tant, d'una narració centrada d'una manera molt explícita i hiperbòlica en el component escatològic com a recurs humorístic. És aquesta una comicitat, sens dubte, arcaica. Bakhtín es referí a l'escatologia com un component del riure festiu present en el Carnestoltes medieval; amb arrels antigues en els drames satírics grecs, com un element ritualment degradant.¹⁴¹⁵

Hi ha un gran paral·lelisme amb el tipus 1775 (*The Hungry Clergyman*) pel que fa al desenvolupament de peripècies nocturnes en una casa en què un el personatge protagonista passa la nit com a invitat. En 1775 hi ha el fi de buscar menjar; en 1686*C, en canvi, hi ha la necessitat de trobar un lloc on poder defecar. Es tracta d'un tòpic que podem retrobar en diverses contarelles (veg. RTNC25), possiblement mostrant d'una manera hiperbòlicament còmica una situació que s'ha d'entendre retraient-nos a un context antic sense llum elèctrica ni lavabos en les cases. En l'episodi de l'evacuació sol ser habitual que es seguísca la seqüència llar-platera-capell, paral·lelament amb la trajectòria que el personatge víctima l'endemà de matí seguirà en alçar-se del llit fins a quedar empastifat.

Retrobem aquest subtipus amb entitat pròpia en Verdú (2001: 45-48 [Almudaina]), on el protagonista és un nuvi beneït a qui hom ha fet creure que el dia de les noces no podrà cagar; i en combinació amb altres tipus en Micó (2009: 101-103 [Bèlgida] [1691 + 1775 + 1685*C]), Carrillo (2004: 133-137 [la Romana] [1685 + 1646 + 1685*C]). Ja ens hem referit a la combinació amb 1376C* en l'apartat corresponent.

Pel que fa a l'element 2: l'atribució de l'acció bruta, observem que aquesta qüestió és només rellevant quant hi ha la combinació amb 1376C*, en què s'atribueix l'empastifada al personatge religiós que requereix les fadrines amb els noms burlescos amb referències al defectament.¹⁴¹⁶

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹⁴¹⁴ Martí M., 1996: 95-103. Una versió similar podem trobar en l'antologia de Martínez G. (2012: 284-285), pel que fa als elements de la fartada de faves i de les defecacions de la núvia.

¹⁴¹⁵ Bajtin, 1989: 132-136.

¹⁴¹⁶ En alguna versió es destaca el dubte del personatge víctima per l'origen de la brutesa; per exemple, en Sánchez (2010: núm. 218), on un borratxo embruta els pantalons d'un company de llit en un hostal.

TIPUS 1691

I

Ses farinetes

En Caixa i en Pere Tort varen ‘nar a Bolulla, i clar, a vórer sa... una mitja nóvia que tindrien. I arriben allà, i clar, i quant arriben allà, es ti bolullera (sa bolullera) estava fent farinetes. Pegant-li voltes i això, ben merejades (que no m’enrecorda, a sa deixona¹⁴¹⁷ ho meregen). I clar, i li pregunta:

–¿Qui és?¹⁴¹⁸

Diu:

–En Caixa i en Pere Tort –i clar, eren d’ací de Tàrbena.

I aquella dona va dir:

–¿Ai, senyor! ¡Ja veus tu, fer farinetes!¹⁴¹⁹ –i agarra es perol i el deixa a ses escales des corral i avant.

Entra aquell, i tal i més qual, i:

–Ei, pués bé.

Conque, com va ser tot allò, pués diu:

–¿Pués, ei! ¡Pués hala!

I al cap de un rato, pués | [sa dona] fa una paella. Va fer una paella d’arròs, i li diu en Caixa an en Pere Tort, li va dir:

–Tu eres molt minjador, no vages a posar-me en un deixò.¹⁴²⁰ I jo, quan voré que hages minjat prou, et tocaré aixina [gest]¹⁴²¹ [es peu per baix de sa taula].¹⁴²² I et tocaré es peu i pararàs de minjar.

–Pués bé.

Es posen a minjar (no sé quin des dos era), i a ses dos cullerades, es gat va per baix d’ell, i, ¡xap, xap, xap!, ¡i tim!, i para.

I a l’aparar, pués:

–Ai, pués... ¡Xe, minja!

Diu: –No, no –clar, com...

[I s’atre li dia:

–¿Xe, minja!]¹⁴²³ ¡Xe, minja!

I diu:

–No, no –i avant.

I al cap de un rato se’n van a dormir. I domés es giten, diu:

–¿Quina ceba m’has pegat!

Diu:

–¿I això?

Diu:

–Encara no havia tastat s’arròs i ja m’has xafat es peu.¹⁴²⁴

Diu:

–¿Jo?, ¡xe! Jo no t’ha tocat *el* peu.

¹⁴¹⁷ Deixona per cassola o olla.

¹⁴¹⁸ Al llarg del relat, s’imita la tonada bolullera en les intervencions dels personatges de Bolulla.

¹⁴¹⁹ Dramatitzant, amb to de preocupació.

¹⁴²⁰ Deixò per compromís.

¹⁴²¹ Pega colpets amb el peu a un peu de la taula.

¹⁴²² Seqüència dita per la filla de la informant, M. Isabel Sifre Ripoll. L’informant havia perdut el fil del relat per oblit.

¹⁴²³ Seqüència dita per la filla de la informant, M. Isabel Sifre Ripoll.

¹⁴²⁴ Amb to sentencios.

–Ai, pués saria *el* gat
Diu:
–Ai, pués mira. Tinc fam.
Diu:
–Ves a *les* escales –diu– i que *la* mo sogra fea farinetes¹⁴²⁵ i els-a ha amagades allà
–diu–. Ves i minge’n un grapat.¹⁴²⁶
I quan se n’anava:
–¡Xe! ¡Xe! ¡Xe!
–¿Qué vols?
Diu:
–Dus-me’n un grapatet.¹⁴²⁷
Conque, «dus-me’n un grapatet»... |
–¡Bueno! I aquell se’n va pac avall i es minja es perol de farinetes. I quan ja havia acabat, «ves dus-me’n un grapatet»; i es va enganyar de quarto i se’n va as de sa dona (as des uelos).
Conque sa sogra, ¡tan gran fartà d’arròs havia pegat!...¹⁴²⁸ I sa uela estava ¡bfffff!, cul en amunt, que havia pegat fartà d’arròs. I aquell fea:
–¡No bufes, que estan gelades!
I sa uela: ¡pffffffffff!
–¡No bufes, que estan gelades!
Conque, tant de «No bufes, que estan gelades», aquell diu:
–¡Xe, com no...! –i, ¡pom!, li pega pac a ses anques.
Sa uela es desperta, diu:
–¡Xico, Toni! –o no sé com, diu:– ¡M’ha cagat!
–¡Me caguen en el dimoni! –diu–. ¡Ves-te’n pac as corral!
Conque se’n va pac as corral de ses escales. En això aquell se’n va pac allà, jo no sé com va ser... [Se’n va as quarto i diu... Volia rentar-se sa mà i li va dir:
–Xico, ¿i ara com em tinc de rentar?]¹⁴²⁹
Diu:
–Ves *al* baecànters¹⁴³⁰ i posa *la* mà dins *del* cànter i meneja aixina [*gest*]¹⁴³¹ –diu–.
I endespués et rentes.
Posa sa mà, i en això sa uela se’n va per sentar-se an es corral. I se’n va aquell i torna an es quarto i diu:
–Ara –diu– no puc treure *la* mà de dins *del* cànter.
Diu:
–¡Pués, xe, ves a *les* escales *del* corral i li pegues trompà! | A *la* primera roca que veges *al* corral li pegues tamborinà! | ¡Li pegues ceba i trenques *el* cànter!
I aquell se’n va pac avall i es veu sa uela que estava allà torcant-se.

¹⁴²⁵ La filla de l’informant intervé i corregeix son pare: diu «anem» on son pare diu «ves» i fórmula la frase «¿Tu no has vist que els-a ha amagat?». Son pare reprèn el fil.

¹⁴²⁶ Dit abaixant la veu.

¹⁴²⁷ Dit abaixant la veu.

¹⁴²⁸ Amb èmfasi.

¹⁴²⁹ Seqüència dita per la filla de la informant, M. Isabel Sifre Ripoll. L’informant havia perdut el fil per oblit.

¹⁴³⁰ *Baecànters* <*banc de cànters*.

¹⁴³¹ Fa un moviment de sagnar la mà dreta.

[Sa uela, no. Va vore una cosa blanca. Era de nit: va vore una cosa blanca que relluïa, ¡i boooooom!] ¹⁴³² Li pega ceba i au. ¡I arranquen a córrer! ¹⁴³³

I aquella uela:

–¡Ooooooi! ¹⁴³⁴

I quant arriben a sa Fonteta d'en Mas, li garra caguera; diu:

–Xe –diu–, tinc caguera –i caga; ¡i força! ¡i força! ¡i força! (Això són 'nimalades).

Diu:

–¡No puc cagar!

Diu:

–¡Pués vine a vore!

I aquell s'assoma, i ¿no saps, es cullerots de madera, que tenen un ganxet derrere?;

diu:

–¡Però si tu estàs prenyat! ¡Que estàs parint un borrutxet! ¹⁴³⁵

I aquell, ¡força! ¹⁴³⁶ ¡pom!, li ix es cullerot i li pega pac as morros. I mira.

Es cullerot de menejar no el va vore i se'l va engolir tamé (¿no has vist es cullerots, que a sa punta tenen un ganxet? [Per enganxar-lo a s'escudeller] ¹⁴³⁷). I aquell li mirava..., diu:

–¡Però sí tu estàs prenyat! ¡Parixes un borrutxet! –es borrutxet tenia es potonet fora. ¡Ei, mira!

→INF: Joan-Baptiste Sifre Soliveres. VEN-3/1992. L'enregistrament tingué lloc en una sessió amb un públic familiar, que acompanyà el relat amb moments de pausa per les rialles. La filla de l'informant (M. Isabel Sifre Ripoll) va intervindre en l'execució de la rondalla aidant son pare en les moments en què aquest havia oblidat el fil narratiu o aportant certs detalls. Pot trobar-se una altra versió d'aquest informant dins Diéguez *et al.* (1999: 17-22).

II

Ses farinetes

Pués això era un xic que se n'anava a festes a casa de sa nóvia i duia un amic. I com no varen avisar a sa mare d'aqueixa xica, feia farinetes. I quan varen entrar, sa mare va amagar es perol. I ells varen vórer on lo va amagar: dins des rebost.

I se'n varen anar a pegar una volta per aquí, derrere sa música i ses xiques i tot això.

I aquell xic es veu que era molt menjador, i s'amic li va dir:

–Mira, quan jo et *toque* es peu no sopes més.

Pero encara no estaven a mitjan sopar quan li va passar es gat per demunt des peu, i ell va aparar de sopar.

I tots li dien:

–¡Xico, sopa més! ¡Sopa més, que encara no has sopat prou!

Pero ell no va sopar més: es veu que va tindre vergonya.

I allà a la mitja nit es veu que tenia fam i li va dir a s'amic:

–¡Xe!, jo he vist a sa teua sogra on ha amagat es perol. Mo-ne i soparem.

I es nóvio de sa xica li va dir:

–¿Per que no has sopat més?

¹⁴³² Seqüència dita per la filla de la informant, M. Isabel Sifre Ripoll.

¹⁴³³ Amb èmfasi.

¹⁴³⁴ Crit ofegat de dolor.

¹⁴³⁵ Dramatitzant, amb un to solemne.

¹⁴³⁶ Amb èmfasi.

¹⁴³⁷ Informació aportada per Maribel Sifre Ripoll, filla de la informant.

–Ai, ¿tu no em vares dir que quan em tocares es peu no sopara més?

–¿Jo? Jo no t’he tocat es peu, haurà sigut es gat que ha passat.

Es van alçar i se’n van anar a buscar es perol de ses farinetes. Pero com tots dormien, de por de fer roïdo, se’n van anar sense cullera, i aixina se les van menjar: amb ses mans.

Es va empeguntar tot i després, pués, per no fer roïdo, tampoc no sabia on tenia que rentar-se sa mà. I va posar sa mà dins des cànter (allò no ho descobririen, se n’aniria cap avall i hale).

Va arremullar sa mà, ben neta dins des cànter. Pero després no la podia treure (si l’havera treta, se n’hagueren ‘nat a dormir i au).

Se’n va anar an es quarto i a sa finestra que donava al ras. Va treure sa mà i va pegar es cànter a sa paret i el va trencar. Pero mala sort que estava sa uela cagant baix, tota *aponnada*, i tot ho va empomar i va començar a xillits i avant.

Aquells varen pegar a fugir i es va acabar la festa.

→INF: Clementina Soliveres Sifre. VES-e/1983. NOTA: En la transcripció hi ha diversos elements lingüístics sobreposats del registre escrit: *feia, he, sigut*.

III

Ses farinetes

Una volta era un xic que festejava fora. I se’n va anar a vore sa nóvia i estaven fent farinetes per sopar. I sa nóvia li va dir:

–Quant et toca *el* peu no minges més.

I li va passar es gat per demunt... Domés s’havia acabat de posar, li va passar es gat per demunt, i ell ja no va voler minjar més. I ella li dia:

–¡Minja! ¡Minja! –pero, com li havia dit que... quant li tocara es peu no minjara més, pués ell es pensava que li havia tocat es peu (i era es gat que li havia passat per demunt, i ja no va voler minjar més).

I ell, claro, ¡estava esmaiadet de tot! Pero va vore a on varen amagar es perol de ses farinetes, ho va vore, i allà a la mitja nit es va alçar a minjar farinetes.

Com estava fosc i no trobava cullera ni res, se’ls-a va minjar a grapats. I endesprés no sabia a on es ‘via de rentar ses mans (perque estava fosc) i va posar sa mà dins des cànter, i es va rentar sa mà dins des cànter. I endesprés no podia treu-la. I se’n va anar allà a una finestra (allà que dormia), i es cànter, ¡vinga fer forçudes, forçudes!,¹⁴³⁸ pués a l’últim es cànter li va caure.

I baix havia una ueleta que estava cagant i li va caure es cànter demunt. I sa ueleta, ¡vinga xillits!, ¡vinga xillits!

I aquell va pegar a fugir i, mira, quiento fora, ves en bona hora.

→INF: Clementina Soliveres Cifre. VEN-e/1984.

CATALOGACIÓ

ATU 1691: *The Hungry Clergyman*. ORIOL/PUJOL 1691: *El beneit golafre*. CARDIGOS/CORREIA 1691: *O tolo faminto*. HERNÁNDEZ 1691: *El invitado hambriento*. Beltran L. 199 [1691].

VERSIONS

RT1691 I Ses farinetes (1691 + 1775). RT1691 II Ses farinetes (1691 + 1775). RT1691 III Ses farinetes (1691 + 1775).

¹⁴³⁸ Amb èmfasi.

COMENTARI

Motius:

J2541: «No menges amb massa avarícia»: el beneit passa gana a taula i més tard cerca menjar.

X341: l'home afamat i les farinetes: va a buscar-ne a les fosques i causa desastres.

J1763.2: dona [jove] confosa amb una pedra.

J2321: fan creure a un home que ha parit.

Poden classificar-se sense dificultat les versions anteriors a ATU 1691, amb què coincideix en els elements i motius més importants. En el model presentat per Uther els protagonistes poden ser la parella formada per un rector i un escolà, dos germans o un matrimoni. El moll de l'os d'aquesta història és el malentés que es produeix per l'enseny del toc de peu amb què es volia advertir el protagonista golafre de no menjar massa i el pas del gat (o gos). Sol ser habitual la combinació 1691 + 1775 (*The Hungry Clergyman*), que es detecta per la seqüència de dos episodis en la majoria de versions, dins dels quals es poden documentar diversos elements, com veurem en aquest esquema:

- I. Advertiment de no menjar més: el gat toca el peu [ATU 1691].
- II. El convidat famolenc causa desastres durant la nit [ATU 1775]: (a) va a buscar menjar; (b) tornant s'enganya de cambra, interpretació dels pets (o ronquits) com a bufits: el menjar abocat s'interpreta com una defecació; (c) cànter trencat damunt de la vella; (d) el cullerot engolit és evacuat, (d1) s'interpretat com un part (d2), provoca mals diversos.

Pel que fa a les versions anteriors, s'hi observen diferències quant a la distribució dels elements:

Versió I: I, II a, b, c, d1.¹⁴³⁹

Versió II i III: I, II, a, c.

Es tracta d'un tipus molt documentat en l'àmbit valencià, amb una gran riquesa de versions i variants. Ens referirem a les diferents quant a la distribució d'elements:¹⁴⁴⁰ Micó, 2009: 66-68 [Bèlgida] (I, II a, c, d, d2); Micó, 2009: 101-103 [Bèlgida] (I, II a, b, c, [d2]); ACVE, 1985c: 9-10 [Vall d'Ebo] (I, II a, b, c); Montoliu, 1987: 242 [Quatretonda] (I, II, a); Pellicer, 1990: 45-54 [Oliva] (I, II, a, b, c); Verge, 1991: 204-207 [Rossell] (I, II, a, b); Roig/Roig, 1999: 88-89 [Benifato] (I, II a, b, c, d, d2); Verdú, 2001: 67-70 [Cocentaina] (I, II a, b, c, d, d2); Beltran L. (2007: 479-480) [l'Alcora] (I, II a, b); Estornell, 2014: 142-144 [Castelló de Rugat] (I, II a, b, c).

Cal assenyalar les versions en què es documenta solament el primer episodi (ATU 1691): Pérez N., 1998: 40 [Crevillent]; Monjo, 2006a: 133 [Guardamar del Segura]; o solament el segon (ATU 1775): Pérez N., 1998: 35 [Crevillent] (II, II a, c, b);¹⁴⁴¹ Roig/Roig, 1999: 86-88 [Callosa d'en Sarrià] (II a, b, c).¹⁴⁴² Així mateix s'ha de destacar la possibilitat d'altres combinacions; com posen d'evidència, com ara, aquestes versions: Micó, 2009: 66-68 (1691 + 1775 + 853); Verge, 1991: 204-207 (1691 + 1775 + 1653).

Pel que fa als protagonistes, en les versions I i II, es tracta de dos amics (coincidint amb diverses versions valencianes; altres alternatives són dos germans, un rector i un escolà –o un sagristà–, un pare i un fill; o dos segadors). En la versió III s'ha reduït a un únic personatge la figura del convidat, que troba el suport en la núvia pel que fa al senyal per a aturar-se de menjar.

Cal destacar l'element *d1* (la defecació del cullerot engolit s'interpreta com un part: el protagonista pareix un *borrutxo* 'pollí'), present en la versió I,¹⁴⁴³ per la proximitat que hi ha amb el tipus ATU 1739 (*The Clergyman and the Calf*), centrat en el tema del fals embaràs i part d'un home. En les versions valencianes

¹⁴³⁹ En la versió de Diéguez *et al.* (1999: 17-22): I, II a, b, d, [d1]. Hi ha una seqüència final en què en Pep diu a l'amic: «¿Saps què t'he de dir?, que jo no et duré més darrere. Tu a ta casa i jo a sa meua».

¹⁴⁴⁰ Entre claudàtors presentem els elements documentats de manera implícita o esvaïda.

¹⁴⁴¹ En aquest cas pot tractar-se d'una documentació solament implícita d'ATU 1691.

¹⁴⁴² Així mateix una versió inèdita procedent d'Utiel (Arxiu personal Monjo. Versió facilitada per Fermín Pardo. INF: Ernestina Díaz Corredor).

¹⁴⁴³ En la versió reproduïda en Diéguez *et al.* (1999: 17-22) s'interpreta la forma *borrutxo* com a 'gra', considerem que erròniament.

consultades habitualment es documenta l'element *d2*: el cullerot engolit és evacuat amb violència i causa desgràcies: entorta el company (o germà) del protagonista (veg. p. ex.: Micó, 2009: 66-68; Roig/Roig, 1999: 88-89) o tomba la casa (veg., p. ex.: Verdú, 2001: 67-70). Aquesta darrera variant és una solució hiperbòlica que retrobem reflectida en diverses versions del tipus ATU 136, en què un llop amenaça de tombar una caseta amb un pet o cagant. Dins de l'àrea catalana, aquests elements són específics del Sud valencià. En canvi, no hem trobat documentació al País Valencià del l'element del fil lligat al llit per a poder caminar a fosques per casa sense perdre's: una possible reminiscència jocosa del fil que fa de guia en el mite d'Ariadna o en diverses rondalles meravelloses (vegeu els comentaris en RT425E).¹⁴⁴⁴

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹⁴⁴⁴ Es documenta aquest element en versions catalanes; veg., p ex. Bertran, 1989 [1909], núm. 103; Coll, 1993 [1986]: 205-207.

TIPUS 1691D*

Sa confessió

Una volta era una que festejava amb un home que li deien Calces, i es veu que degué fer algo que no estava bé i va anar a confessar-se:

- Senyor retor, m'acuse d'haver-me gitat amb *Calces*.
- Xica, això no és tan gros pecat.
- Sí; pero és que *al* meu nóvio li diuen Calces.
- ¡Ah! ¡això ja són unes altres calces!

→INF: Margarita Soliveres Ripoll. VES-e/1983. NOTA: En aquesta transcripció se superposen formes del registre escrit: *deien, altres*.

CATALOGACIÓ

ATU 1691D* *Sleep with Baby*.

VERSIONS

RT1691D* Sa confessió.

COMENTARI

Classifiquem per aproximació aquesta versió amb el subtipus 1691D*. En la síntesi model d'aquest subtipus presentada per Uther es produeix un doble sentit jocós amb el nom d'un personatge: pregunten a un home que s'allotja en un hostal si vol dormir amb «el bebé» (Baby) i no ho accepta. L'endemà sap que Baby és el nom de la criada. Podem considerar, per tant, que el tema del subtipus és el doble sentit jocós del nom d'una persona amb la qual el protagonista dorm o ha de dormir, a partir d'una homofonia (*quid pro quo*).

Retrobem el recurs humorístic del nom dels personatges en altres tipus i subtipus diversos, en què l'ambigüitat del nom sol provocar reaccions destrellatades (com ara, 1424*, 1543*, 1545, 1698G). En aquest cas hi ha un component eròtic, però no es posa de manifest de manera explícita com podem atestar en diverses versions dels tipus esmentats abans, sinó que es descobreix en la conclusió de la contarella, com un element sorpresa de tipus humorístic.

La contarella pot entendre's com una tradició explicativa d'una frase proverbial amb el valor de locució oracional («Això són altres calces»), que «S'usa per a indicar que una cosa o una qüestió és diferent d'aquella o d'aquelles de què es parlava» (DNV). Al País Valencià hi ha versions similars en *Ensisam de totes herbes* (Martí Gadea, 1991 [1891]: 253) i Guardiola/Beltran (2005: 220 [Bolulla]).

TIPUS 1694A

I

El rei i sa gerra

Això era un alcalde que anava a parlar... que havia d'anar a parlar amb el rei. I diu:

–¡Ai!, ¿i jo qué li diré an el rei?

Diu:

–Pués, ¿saps qué? –diu–. Mira, ensaiaràs. –diu–. Agarra una gerra i fes com si fora el rei. I tu li fas la reverència, i li parles i això –i això fea: ensaiava amb sa gerra.

Conque se'n va allà amb el rei, a parlar amb el rei i, ¡guapo!, allà ja no va saber dir res del món.

I quan va anar, quan va arribar an es poble li va dir:

–¿Qué? ¿Com has quedat?

Diu:

–¿Com ha quedat? ¿Que et penses que parlar amb el rei és parlar amb sa gerra o com?

→INF: Isabel Ripoll Molines. VEN-8/1991.

II

El rei i sa gerra

Un que tenia que anar a parlar amb el rei, ¿no és aixina? I posava una gerra aixina plantà i tenia que passar per allà, per devora sa gerra, i parlar com si parlara amb el rei.

Pero, clar, va anar a parlar amb el rei i es va sofocar. I quan¹⁴⁴⁵ va tornar li varen dir:

–¡Xe!, ¿com has quedat?

–Ei, no ha pogut aclarir res; porque no...

Diu:

–¡Home!, ¡ací tan bé que ho fees!

Diu:

–Pero, ¡ai!,¹⁴⁴⁶ no és igual parlar amb *sa* rei que parlar amb sa gerra.

→INF: Salvador Soliveres Monjo. VEN-20/1/1992b. A/V: VEN-20/1/1992a.

Annex

El rei i sa gerra

¡Escolteu! ¿Vosatros trobeu que això pot ser, i siga veritat, que té igual parlar amb *so* rei que com sa gerra?
(fragment | INF: Rosa Ripoll Ripoll. VEN-11/1991)

CATALOGACIÓ

ATU 1694A: *A Foolish Welcome*.

VERSIONS

RT1694A I El rei i sa gerra. RT1694A II El rei i sa gerra. Annex: El rei i sa gerra.

¹⁴⁴⁵ *Quan* [kən].

¹⁴⁴⁶ Assentiment.

COMENTARI

Proposem assignar al subtipus 1694A les versions anteriors.¹⁴⁴⁷ Coincideix amb en el model d'ATU per la contextualització de la història en una recepció a una autoritat que desencadena una situació ridícula: perquè la comitiva repeteix les paraules o els actes d'una persona que fa de director i es produeix un imprevist (cf. RT1525J), o perquè es tracta d'una imitació destrellatada. En definitiva, hi ha una repetició desafortunada, ja que no hi funciona la tàctica de la imitació mecànica (en aquest cas, de l'assaig).

Hi ha en aquestes versions al capdavant un caràcter de tradició explicativa d'una frase proverbial que es fa servir per a indicar que no és el mateix la teoria que la pràctica. Sol ser habitual que aquesta frase proverbial reproduesca de manera humorística l'article salat del protagonista de la contarella, que sol presentar-se com a mallorquí (González Caturla (1998 [1987]: 116-117 [Santa Pola]; Mestres, 2009 [1895]: núm. 108; Amades, 1982a: núm. 532 [Barcelona]) o com a tarbener, en les versions de la Marina (Martínez M., 1987 [1912], 1: 135-137 [Altea]; Monjo, 2002: 153 [Callosa d'en Sarrià]).

El caràcter proverbial és ressaltat per Badenes en el seu pròleg del primer volum de *Còses de la meua terra* en esmentar la versió de Martínez M. («ditjo, que huy s'emplea en tota conversa en que's tracte de vencer una dificultat») i així mateix pel mateix Martínez M. (*loc. cit.*): «No 's lo mateix parlar amb sa Reyna, que 'n sa gèrra. / Y tal com s'ona, ha quedat com á refrá en aquells pòbles»; que en destaca la localització tòpica a Tàrbena, com si es tractés d'un succeït usat com a dicteri («El dich en pòr, ya que no 'ls agrada molt als vehins d'aquell que 's conte el verdader soçuí següent»).

Amades presenta la contarella entre les «rondalles paremiològiques» (*loc. cit.*):

«No és tot u parlar amb el rei que parlar amb sa gerra.¹⁴⁴⁸ Usat per a indicar que les coses costen més de fer que de dir i que no és tan fàcil obrar com parlar».

En el cas de les versions tarbeneres l'anàlisi lingüística posa d'evidència la possibilitat que la contarella fos assimilada partint d'una font comarcal, en què el salat era usat d'una manera jocosa. Sol ser habitual en els textos folklòrics sobre el salat la deformació morfosintàctica (Monjo, 2002: 153). En aquest cas tenim un exemple de generalització agramatical de l'article femení (*sa rei*, versió II) o de l'ús de l'article salat en un context no habitual (*so rei*, annex).¹⁴⁴⁹ Aquesta darrera variant reapareix en una versió de Santa Pola (González Caturla (1998 [1987]: 117). Fent al·lusió a aquesta anomalia, aquest col·lector afirma encertadament que «les paraules del protagonista "parlar amb so rei" són una exageració de les diferències dialectals entre valencians i balears». Tanmateix, en la versió la versió I (*el rei*) es documenta l'adaptació al sistema dels articles tarbener (veg. «Estudi» 2.2.2.2).

En la versió de González Caturla (1998 [1987]: 116-117 [Santa Pola]) reapareix el personatge d'origen mallorquí i la reproducció jocosa del dialecte mallorquí. En aquesta versió hi ha una combinació 1694A + 1689 («*Sort que no eren pinyes*»). En canvi, en la versió de Limorti/Quintana (1998: 97-98 [el Carxe]) el protagonista és un pastor que és enviat a parlar amb el rei. Els paralel·lismes són evidents amb aquesta versió: igualment hi ha un assaig del parlament, en aquest cas, davant d'un garrot, i un resultat desfavorable que provoca igualment una frase sentenciosa en tornar: «Sí, home, que vo(s)atros vos creeu que parlar en el rei és igual que parlar amb el garrot allí enmig del monte?».

TIPUS 1696

ATU 1696: «*What Should I Have Said (Done)?*». ORIOL/PUJOL 1696: «*Doncs, ¿què s'ha de dir (fer)?*». CARDIGOS/CORREIA 1696: «*O que é que eu devia ter dito (feito)?* Cf. BELTRAN L. 200 [1696]. Veg. els comentaris en el tipus 1291D.

¹⁴⁴⁷ Advertim, però, que Cardigos/Correia apliquen a aquest tipus el tema rondallístic de les incidències jocosos arran d'una visita del bisbe, un tema que, com hem vist Noia identifica amb el subtipus 1338*C.

¹⁴⁴⁸ Suposem que en la versió de Mestres (2009 [1895]: núm. 108) la forma la seua gerra per sa gerra és una reinterpretació errònia de l'article com un possessiu àton.

¹⁴⁴⁹ La paraula *rei* exigeix l'article literari *el* (veg. «Estudi» 2.2.2.2).

TIPUS 1698G

I

Es qüento de la Figa

Diu que n'hi havia una as poble que li dien la Figa; i bé, «Figa» amunt, «Figa» avall. I estava un poc... no sé com dir-te.¹⁴⁵⁰ La qüestió és que li dien «Figa».

I la mestra es casa i convida a totes ses d'escola; i a la Figa, no. I clar, tot el món:

–¡La boda de la mestra, la boda de la mestra!¹⁴⁵¹

I no sé qui veu a la Figa, diu:

–Xica, Figa, –diu–, ¿no has 'nat a la boda? ¿A la nóvia?

Diu:

–¿Quina nóvia?

Diu:

–La mestra s'ha casat; ¿i a tu no t'ha convidat?

Diu:

–A mi no m'ha dit res –diu–. ¡Deixa-me-la que me l'apanya!

I ja se'n va la Figa pac a l'iglésia, ¿i qué fa?, i entra per sa porta de derrere.

Entra per sa porta de derrere i, ¡truc!, es posa derrere del retor. I comença a fer-li a la mestra... [gest]¹⁴⁵² A fer-li tatos amb sa mà aixina. [gest]¹⁴⁵³ I la mestra, ¡bulles!, clar. I el retor:

–¿De qué es riu?

I la mestra li diu al retor, diu:

–És que la Figa em fa aixina. [gest]¹⁴⁵⁴

I el retor, de lo més esperitat, els-a va donar...

–¡*Ora pro nobis*...! ¡Hala, hala! ¡Arreen, arreen!

(I clar, això imagine't, a uns xavalons, «la Figa em fa aixina»...¹⁴⁵⁵ Es veu que fa aixina.)

→INF: Nazari Lledó Molines. FONT: veí (Juan Soliveres Vila, 1923; i a ell, un altre veí: Vicent Ginart Vila). VEN-15/2/2014.

II

«La Figa em va aixina»

¿I s'atre, *Es de «la figa em fa aixina»?* ¡Ja mos ham calfat! [...] ¹⁴⁵⁶ No és descarat, és indiscret.

Conque agarra i havia una mestra d'escola que fea... (Bueno, com ací) i havia una [xiqueta] que era més aixina abovà. Ni estava bova ni estava bé (una pepa). [Li dien «Bleda». Li dien tots es noms. I per fi li varen treure «Figa».] ¹⁴⁵⁷ Li varen treure «Figa»; tan figota era (tan pepa).

Conque agarra i la mestra es va casar i lo'ho diu a totes ses alumnes, diu:

–Jo em casa –diu– i vindreu totes –diu–. ¿I a la Figa, qué farem d'ella?

¹⁴⁵⁰ Amb to irònic.

¹⁴⁵¹ Amb to emfàtic.

¹⁴⁵² Obri i tanca la mà, a l'alçada del cap.

¹⁴⁵³ Obri i tanca la mà, a l'alçada del cap.

¹⁴⁵⁴ Obri i tanca la mà, a l'alçada del cap.

¹⁴⁵⁵ El narrador es refereix a l'impacte que li causà haver sentit contar el conte de jovenet.

¹⁴⁵⁶ Un dels oients de la vetlada fa un comentari sobre el caràcter llicencios del conte. Com que es tractava de l'amfitriona de la vetlada, la remarca influí sens dubte en l'espontaneïtat del narrador.

¹⁴⁵⁷ Aquesta frase és dita per un oient (l'amfitriona de la vetlada), que devia conèixer també el conte.

Diu:

–La Figa, no li diguem res.

–Hala pués.

Conque ve es dia que es casen i ja se'n va... I li diuen a la Figa, diu:

–¿La mestra no t'ha convidat a la missa?¹⁴⁵⁸

Diu:

–Ai, no no. No m'ha dit res –diu–. No m'ha convidat; pero jo agarra i vaig.

Con que agarra, i com fea la bleada, pués en ves de posar-se derrere, es posa a s'atre costat de l'altar, a un racó. I li fea aixina [*gest*]¹⁴⁵⁹ a la... an es nóvios.

I es nóvios ho vegien. I el retor anava fent cerimònies, i es nóvios 'naven riguent-se.

–¿Això com és? ¿Qué passa per aquí? –i el retor diu:– ¿Qué passa ací que vosatros vos rigueu?

Diu:

–És que la Figa fa aixina. [*gest*]¹⁴⁶⁰

Diu:

–¿Sí? Pués, *dòminus bodiscus*. ¡Au! ¡'Ne-vo'n!

Ai, pués clar. Pués quant antes, que se'n vagen.

→INF: José Ripoll Soliveres («en Pepito es Gat»). FONT: pare (José Ripoll Molines). VEN-6/1/2003.

III

Es sermó

Una volta era Dijous Sant, i tots es anys, el costum: fan sermó. I varen 'nar molt de personal. I per cert, una dona havia posat una lloca, i clar, i tenia un poll que el tenia gelat, no estava molt fort. ¿I qué fa? Se'l posa dins des pits i se'n va a sentir el sermó.

Bueno, una volta que estava dins, el retor es va posar a pedricar lo de Dijous Sant. ¡I l'iglésia estava plena!,¹⁴⁶¹ de hòmens i dones (això no és de ara; és que ja fa temps arrere, que el personal anava més a missa que ara). I es poll, pués clar, es va calfar i va retornar, i es posa: ¡piu!

Pero una volta, el retor no va dir res. Pero quan..., clar, quan ja fea un ratet, pués es poll ja va anar espavilant-se i ja va fer: ¡piu!, ¡piu!

I el retor diu:

–Mireu, no vos agravieu.¹⁴⁶² Tots es que tinguen pardalet, que facen el favor d'eixir; perque això està mal.

I uns amb es atres, pués varen 'nar eixint, i al ramat, ja en quedaven pocs: quedaven domés ses dones.

I per cert ix un uelo de derrere un pilar, que tenia des huitanta as noranta anys, ja vell, i en vore que tots es hòmens havien ja eixit, li va dir:

–¡Senyor retor, jo tamé tinc pardalet!, pero *el* meu ja no piula.

→INF: Tomàs Mascaró Ripoll. VEN-7/1984. NOTA: Per facilitar la lectura, s'ha omès en la transcripció l'ús que fa l'informant de la paraula *pués* com a falca lingüística.

¹⁴⁵⁸ Lapsus per *boda*. En l'execució un oient corregeix «missa» per «boda».

¹⁴⁵⁹ Obri i tanca la mà.

¹⁴⁶⁰ Obri i tanca la mà.

¹⁴⁶¹ Amb èmfasi.

¹⁴⁶² Amb to conciliador.

IV

Es pardalet

Antes tots 'naven a missa. Feen missa matí i feen missa major, que dien. I venia un home que va anar a regar i resulta que, vinguent, quan va arribar prop des poble tocaven a missa, i diu:

–¡Xe!, ¡arribaré tard!

I arriba a la plaça i diu:

–Pués, ¿saps que?, ja me n'entraré dins de missa, i si nos, no arriba a temps.

I havia envascat i això i duia un pardalet. I se n'entra pac a dins de l'iglésia. I quan el retor pedricava pués es pardalet li fea: «Piu, piu» (piulava). I el retor pués pedricant va dir:

–*Señores*, tot aquell que tinga pardalet, que faça el favor d'eixir a la plaça.

Pués claro, ningú pensava en pardalets. | I tots s'entengueren, i varen eixir. I varen dir:

–*El* retor *este* qué vol dir? | –diu–. Pués eixim, eixim.

I es va quedar un uelo. | I una uela que havia allà as costat diu:

–¿Que tu no tens pardalet?

Diu:

–Jo sí; però *el* meu ja no piula.

→INF: Miguel Salvà Oliver. VEN-17/8/1998.

V

Es pardalet

Diu una volta se'n va anar tot el poble a caçar. I com [uns] s'enduien una gabieta. I quan 'riben as poble diu que no es sentia una ànima, diu:

–¡Ai!,¹⁴⁶³ ¿això qué sarà?

'Riben a la plaça i la iglésia estava uberta ampit en ample, diu:

–S'hauran mort tots –i entren amb sa gabieta.

I es pardalets, pués fea un ¡xip!, s'atre ¡xap!, ¡xip!, ¡xap! I el retor fea:

–Tots es que tinguen pardalet que ixquen fora. ¡Pac a fora!

Diu que va quedar un uelet, que estava sord, i aquell es va quedar.

I per fi baixà el retor i va anar davant d'ell i va dir:

–¿Vosté no té pardalet –diu–, tio Joan?

Diu:

–Sí, pero *el* meu ja no xiula.

→INF: Francisca Ripoll Ripoll. VEN-13/8/1998.

VI

Pardalet en divendres

Aquestos any tots es divendres anaven a comulgar. I un dia de tants pués sa dona li va dir an el retor que havia anat a mitja nit es seu home (que havia anat a la vendímia), i li va dir:

–Mire, senyor retor; no puc vindre a prendre la comunió.

Diu:

–¿Per qué?

Diu:

¹⁴⁶³ Sorpresa.

–Perque *el* meu home ha vengut de la vendímia, ¡tan de temps que no ham estat junts!, i mire lo que passa: ha minjat pardalet.

Diu:

–Dona, ¿i just s’ha minjat *el* pardalet domés ha vengut?

Diu:

–Sí. Pero era *el* pardalet d’ell.

Diu:

–Pos això no és pecat, dona. *El* pardalet d’ell no és pecat.

Diu:

–¿Pos d’això qué farem?

Diu:

–Toque, pot vindre a prendre la comunió.

I aquella dona va dir:

–Pués ara ja està. *Eixe* pardalet no és pecat.

→INF: Tomàs Mascaró Ripoll. VEN-7/1992a. A/V: veg. annex.

VII

El Papa que va anar al cel

Se’n va el Papa al cel. I ix sant Pere i diu:

–¿Qué?

Diu:

–Soc *Su Santidaaaaad*.¹⁴⁶⁴

Diu:

–Espere’s un poquet –i el deixa..., ¡tanca sa porta!

¡I comencen...!,¹⁴⁶⁵ com quan menegen es mobles que diguem que trona:

comença tot allò una remor... I el Papa:

–¿Qué li haurà passat? ¿Qué haurà segut?¹⁴⁶⁶

I després de dos o tres hores, ix sant Pere espolsant-se i tot això, diu:

–¡Hale, passe, passe! ¿Qui m’ha dit que era? ¿Qui?

Diu:

–*Su Santidaaaaad*.¹⁴⁶⁷

–¡Aaaai!, ¡jo em pensava que era Sanidat i ha fet el cel ben net!

→INF: M. Margarita Calafat Soliveres. VEN-e/1992.

VIII

El cel

El Papa es va morir. El Papa es va morir i, ¡clar!, ¡trrrrut!, directe al cel. Va tocar a sa porta:

–¿Qui és?

Diu:

–*Su Santidad*.

I no, no varen obrir. I ell allà esperant. I allà es sentia molt de rebolic, al cel; pero no li varen obrir.

¹⁴⁶⁴ Amb veu baixeta.

¹⁴⁶⁵ Amb èmfasi.

¹⁴⁶⁶ Dramatitzant.

¹⁴⁶⁷ Amb veu baixeta.

A cap de un¹⁴⁶⁸ rato gran, aquell home estava... ¡Pom, pom, pom!
Diu:
–¿Qui és?
–¡*Su Santidad el Papa!*¹⁴⁶⁹
–¡Ai! Entre, entre¹⁴⁷⁰ –i va entrar. Diu:– És que mos pensàvem que eren es de Sanidat. I ham netejat el cel.
Estaven netejant-lo.

→INF: Isabel Ripoll Molines. FONT: M. Margarita Calafat Soliveres. VEN-11/4/2003. NOTA: La informant aprenué el conte, comprant en la botiga, de l'ama de l'establiment.

IX

Sa passà de sa sotana

Ací estava el mercadillo dumenge de matí, molt de botigues i molt de de tot. I antes per dir un vestit o una bata, antes dien una «sotana». I va anar una dona a crompar-se una sotana. I estava un botiguer. I li va dir, diu:

–¿Qué és lo que vosté vulie, senyora?

Diu:

–Una sotana.

I es botiguer li treu una peça de roba negra, perque ses robes des retors es diuen una «sotana» (es dien una «sotana»), i es botiguer li treu una sotana. I ella, quan veu sa peça de roba negra, diu:

–¡Aaaai!, ¡jo això no ho vui, no!

Diu:

–¡Ai, jo li ha tret una sotana!

Diu:

–¡Jo la vui ben vermella! ¡Ben vermella! –és roig, dien «vermell»; diu—. ¡Jo no la vui d'aqueix color, jo la vui ben vermella! ¡Ben vermella!

–Entonces vosté la voldrà roja.

–¡Això és! Vermella.

→INF: M. Berta Molines Molines. VEN-22/3/1993.

X

[Diàleg en boluller I]

–¿A on vas tan de migjorn?

–A *rascà quereilles*.

–¿Que tenen *picó*?

→INF: Nazari Lledó Molines. VEN-17/8/2001. NOTA: versió reproduïda en Monjo (2001: 153).

XI

[Diàleg en boluller I]

–¿A on vas tan de matí?

Diu:

–¡Eeeh!, vinc de *rascà creilles*.

¹⁴⁶⁸ Pron. [a'kaen].

¹⁴⁶⁹ Dramatitzant, to d'insistència.

¹⁴⁷⁰ Amb to de disculpa.

Diu:
–¿Que tenen *picó*?

→INF: Juan Ripoll Saragossa. VEN-3/4/2005.

XII [Diàleg en boluller II]

Diu:
–Pep, ¿qué fas?
–Poc; *llegí* la premsa.
–¿I qué diu la premsa?
–Poc; *la* bolsa baixa.
–Fàcil. Això és de *la caló*.

→INF: Nazari Lledó Molines. VEN-17/8/2001. NOTA: versió reproduïda en Monjo (2001: 153).

XIII [Diàleg en boluller II]

–¿Qué fas tan de migjorn?
–Llig la premsa.
Diu:
–¿I qué diu la premsa?
Diu:
–Que la *bolsa* baixa.
–*A ben segú*, això és de *la caló*.

→INF: Juan Ripoll Saragossa. VEN-3/4/2005.

XIV [Diàleg en callosí I]

–¿Xe, Mingo! ¿Tu no saps que a *la* meua filla la *vetlen*?
–¿Xe! ¿Que està malalta?
–És que *me* la corruquegen.

→INF: Juan Molines Guerri. VEN-4/1/1995. NOTA: L'informant imita la tonada del parlar callosí. Hi ha la solució *m[e] la*. La pronúncia *ve[l]en* no geminada convencionalment és atribuïda ací al parlar callosí.

XV [Diàleg en callosí II]

Eren una família, estaven fent-se una paella a una caseta i entra es de sa caseta des costat i diu:

–¿*Qu'haga provecho*!
I tots li contesten:
–¿Menjar *qu'haguera*!
I un xiquet que minjava una taronja diu:
–¿Mira, mira! ¡*Ca'* galló, mos! ¡*Ca'* galló, mos!

→INF: Almudena Monjo Mascaró. VEN-17/8/2021.

XVI

Es quiento de Martín-Artajo¹⁴⁷¹

Franco tenia un menistre que li dien Martín-Artajo. I un dia estaven de celebració per Sevilla, i anaven amb un cotxe descapotable per una avenguda. I tota la gent, amb banderetes, aplaudint, anaven:

–¡Franco, Artajo! ¡Franco, Artajo! ¡Franco, Artajo!

I en això, un sevillà de sa multitud ix, diu:

–¿*Ar Tajo?* –diu–. ¡*Que lo echen al Guadalquivir, que está más cerca!*¹⁴⁷²

Com es sevillanos parlen aixina... No diuen «*al Tajo*», diuen «*ar Tajo*».

(Aqueix és un des que anaven en dansa per allà.)¹⁴⁷³

→INF: Juan Monjo Soliveres. VEN-10/11/2019.

XVII

[Es deute]

Un home li va amprar diners a una viuda. Li va amprar diners a una viuda: vint duros; diu:

–¿Per molt de temps?

Diu:

–Per vint dies i això; jo te ho tornaré.

I hala, i passen vint dies, i passen coranta, i no li'ls-a torna.

–¡Escolta! ¡M'has de tornar es diners...!

Diu:

–Pués ara no en tinc cap, de perra.

Diu:

–¡Home! ¿Perque no ho tens?

–Mira, descansa. Enguany, si plou –tenia garrofers, i figueres i això, i... i metles – diu–.

Si plou, i *la* garrofa s'allarga

i *la* figa vaja en bé,

el primer forat que jo *tape*,

sarà *el* de vosté.

¿Ho has comprés, lo que vui dir-te? Ell ho dia per s'atre costat. Sa garrofa, si plou, sa garrofa s'allarga. I ses figues (com tenia figueres), pués [si] es vengueren, es diners sarien per ella. I ell dia:

–No, si *este* any plou,

i *la* garrofa s'allarga

i *la* figa va en bé –diu–,

el primer forat que jo *tape*,

sarà *el* de vosté.

→INF: Ángel Monjo Mascaró. VEN-6/11/1994. A/V: veg. annex.

¹⁴⁷¹ Dins del període de la dictadura de Francisco Franco, Alberto Martín-Artajo va ser ministre d'Afers exteriors entre 1945 i 1957.

¹⁴⁷² Pron. ['serka].

¹⁴⁷³ L'informant indica que es tracta d'un exemple del gènere dels acudits sobre Franco, que varen estar molt en voga en els anys de la Dictadura.

Annex 1

Pardalet en divendres

Una dona va a confessar-se perquè creu que ha pecat menjant «pardalet» en divendres («Antes s'estilava prendre la comunió es divendres, i tots es divendres prenien la comunió. Pero s'home entre tant va vindre, que estava a la vendímia. Va vindrer, i clar, va vindrer i per quatre mesos sense estar amb sa dona, pués... Bueno, lo que siga. I li va dir, diu: / –Ei, li ho hauré de dir an el retor, que ha minjat pardalet en divendres. ¡Ai, pués 'niré!». Aclareix al rector que es tracta del «pardalet» del marit, que havia vingut aquell dia després d'uns quants mesos absent i el rector li diu que en aqueix cas no hi ha pecat («Eixe pardalet no és pecat. Eixe pardalet no és pecat») i que pot combregar.

(resum d'una versió no reproduïda | INF: Tomàs Mascaró. VEN-7/1992b. Veg. RT1698G vi)

Annex 2

[Es deute]

Una dona ampra diners a un home i li'ls reclama («–Bueno, vosté m'ha de pagar. / Diu: / –Jo ara no tinc perres, ja els-a faré»).¹⁴⁷⁴ A cap d'uns dies torna a insistir-hi i l'home respon: «Si este any plou / i la garrofa s'allarga / i la figa vaja en bé, / –diu– el primer forat que jo tape / sarà el de vosté». El narrador explica l'ambigüitat de la darrera intervenció i la repeteix.

(Resum comentat d'una versió enregistrada no reproduïda. | INF: Àngel Monjo. VEN-9/1992. Veg. RT1698G xvii)

CATALOGACIÓ

ATU 1698G: *Misunderstood Words Lead to Comic Results*. Cf. Camarena, 1991; Asensio, 2004; BELTRAN L, 2007; ORIOL/PUJOL, 2008. Altres catalogacions: ATU 1820 (*Bride and Groom at Wedding Ceremony*) (GONZÁLEZ S.). Aa/Th 1833** (cf. ATU 1833): *The Clergyman's Rhetorical Question Misunderstood* (Asensio, 2004).

VERSIONS

RT1698G I Es qüento de la Figa. RT1698G II «La Figa em fa aixina». RT1698G III Es sermó. RT1698G IV Es pardalet. RT1698G V Es pardalet. RT1698G VI Pardalet en divendres. RT1698G VII El Papa que va anar al cel. RT1698G VIII El cel. RT1698G IX Sa passà de sa sotana. RT1698G X [Diàleg en boluller I]. RT1698G XI [Diàleg en boluller I]. RT1698G XII [Diàleg en boluller II]. RT1698G XIII [Diàleg en boluller II]. RT1698G XIV [Diàleg en callosí I]. RT1698G XV [Diàleg en callosí II]. RT1698G XVI Es qüento de Martín-Artajo. RT1698G XVII [Es deute]. Annex 1: Pardalet en divendres. Annex 2: [Es deute].

COMENTARI

En l'antologia de Beltran L. (2007), l'índex d'Oriol/Pujol (2008) i els catàlegs de Camarena (1991), Asensio (2004) s'han considerat dins del subtipus rondallístic miscel·lani 1698G els malentesos lingüístics amb resultats còmics, amb la convenció que no necessàriament han d'estar protagonitzats per persones sordes (motiu X111.7), com especificava l'índex Aa/Th a diferència d'ATU («In some the people are not really deaf but fail to catch a word, in some they are deaf»). Beltran L. (2007: 708) defineix aquest subtipus com a «equivocs produïts per la pronunciació de paraules diferents amb fonètica igual o molt semblant (calamburs)». Borja (2013: 56-59) fa una reflexió sobre la necessitat de determinar uns criteris més aclaridors i més coherents a l'hora de catalogar tipològicament les històries en què es presenta una situació de confusió lingüística, per damunt de paràmetres secundaris de tipus contextual. Retreu el fet que hi haja casos de contradiccions en la catalogació diversa de determinades versions que presenten fenòmens similars (concretament: ATU 1698G i C-017 per a dues contarelles on hi ha igualment la figura del *calembour*):

«La resposta passa, potser —i acceptem ací el risc de comprometre un posicionament— per distingir tipus concrets de situacions en què es produeix el fracàs del llenguatge i, per tant, de la comunicació. És només una proposta (que exigiria, naturalment, reflexions, debats i sistematitzacions futures): a l'hora de catalogar el magma heterogeni i miscel·lani de relats populars amb caràcter humorístic d'arrel lingüística, potser valdria la pena establir una tipologia

¹⁴⁷⁴ Fer 'pagar'.

de contextos, circumstàncies, conjuntures i fenòmens lingüístics i comunicatius en què es produeix una —passe l'expressió— *fallida del llenguatge amb conseqüències còmiques*».

Per altra banda, cal assenyalar que en alguns catàlegs s'ha optat per mantenir el tipus miscel·lani 1345* de d'Aa/Th (*Stupid Stories Depending on Puns*) referit específicament a l'humor verbal a partir dels jocs lingüístics.¹⁴⁷⁵ Tanmateix es tracta d'un tipus massa poc definit, ja que no conté explicacions i no va acompanyat de gaires exemples.

Amb tot, és interessant considerar la idea que els jocs de paraules (*puns*) són un recurs molt utilitzat en la construcció argumental en les contarelles o acudits, com assenyala Jolles (1971: 225-226), pel que fa a l'acudit (*Witz*). Destaca Jolles que els jocs de paraules són propiciats pel doble sentit que en un context determinat pot adquirir una determinada forma lingüística. Aquesta possibilitat es produeix si una seqüència pot ser substituïda per una altra amb la qual té una similitud formal per homofonia: una sonoritat similar. El resultat provoca una interferència en la descodificació del missatge lingüístic, que, pel context, pren un nou sentit. Una modalitat particular de joc de paraules són els *calembours*, figura retòrica que es basa en la relectura d'una determinada tira fònica a partir d'una delimitació de les paraules diferent. Així mateix és un recurs humorístic molt habitual l'ambigüitat provocada per la polisèmia. Consisteix en la presentació d'una determinada paraula que té diferents accepcions en un context en què no se sap ben bé a quina accepció es fa referència. Molt freqüentment, com veurem, la seqüència permet una interpretació jocosa en clau eròtica.

Les confusions lingüístiques basades en els jocs de paraules esmentats són un recurs humorístic que retrobem en diversos tipus, amb modalitats diferents, per exemple, poden ser propiciades per dificultats auditives –sordesa– (ATU 1698G), que hem aplicat a casos més generals, o, com veurem, per malentesos entre parlants de llengües diferents (ATU 1699).

Documentem en les nostres versions diverses possibilitats de jocs de paraules en la base de les confusions:

- Ambigüitat per polisèmia: versions I, II, III, IV, V, VI, IX, X, XI, XIV i XVII.
- Ambigüitat per paronímia (similitud fonètica: homonímia): versions: VII, VIII, XII i XIII.
- *Calembours*: versió XV i XVI.

En les versions I i II, com hem vist, el joc de paraules es produeix per la polisèmia de la paraula *figa*, un sobrenom que per convenció de l'argument coincideix amb una denominació jocosa de la vulva.¹⁴⁷⁶ El component llicencios de la rondalla explicaria la seua popularitat intergeneracional, en esmentar de manera ambigua determinats continguts considerats tabú; sobretot en un context públic, com indiquen els informants («a uns xavalons»). González S. proposa per a aquestes versions la catalogació dins ATU 1820 (*Bride and Groom at Wedding Ceremony*). Amb aquesta opció no es destacaria l'estratègia humorística en què es basa la trama de la contarella (el doble sentit jocós del sobrenom de la protagonista) sinó el context en què es desenvolupa l'acció (la cerimònia d'unes noces). ATU 1820 és també un tipus miscel·lani que inclou històries diverses en què s'escenifica de manera humorística un cert punt de la cerimònia del casament. Per altra banda, entenem que hi ha una diferència amb altres tipus en què hi ha el mateix recurs humorístic del nom burlesc amb un efecte obscè; per exemple, amb ATU 1545 (*El noi que tenia molts noms*), ja que amb en les versions I i II, no es presenta el sobrenom «Figa» com un nom fals que s'atribueix la protagonista ella mateixa per provocar la confusió.

Les versions III, IV i V coincideixen amb les anteriors per la contextualització en una missa d'una determinada frase amb un doble sentit llicencios, cosa que ens podria fer pensar en una possible catalogació dins ATU 1831A* (*Inappropriate Actions in Church*).¹⁴⁷⁷ Altres propostes de classificació s'han fixat en el protagonista.¹⁴⁷⁸ Una altra proposta de classificació és ATU 1833 (*The Clergyman's Rhetorical Question Misunderstood*), tipus que inclou anècdotes sobre malentesos de determinades seqüències d'un sermó. En

¹⁴⁷⁵ Cardigos/Correia; Agúndez (1999b: núm. 276); Asensio, 2004: 175-176 [*Cuentos estúpidos con base en juegos de palabras*].

¹⁴⁷⁶ Vegeu-ne les versions paral·leles que presenten González S. (2010: 274) i Sánchez (2010: 499), procedents d'Aragó i del Camp de Cartagena.

¹⁴⁷⁷ Com fan, per exemple, Perbosc, 1984: 227, 239, 240; Loddo, 1996: 240; Pelen, 1983: 747; Loddo, 2018: 424-426, 447-451.

¹⁴⁷⁸ Rodríguez P. (2001: 305) el vincula a ATU 1851 (*Anecdotes about Devout Women*) pel fet que en la versió que registra el protagonista és una vella devota.

canvi, la nostra proposta considera secundari el factor del context i focalitza el nucli del text en el recurs humorístic del *quid pro quo* en què es basa. En aquest cas, es parteix del caràcter polisèmic de la paraula *pardalet*, que a banda de l'accepció primària 'ocell' pot fer referència a 'penis'. El RondCat classifica aquesta contarella com a C-061. Ha estat documentada en l'àmbit català a Eivissa (Marí, 2006: núm. 29 [St. Carles de Peralta]) i al Matarranya (Quintana, 1995: núm. 170 [la Codonyera]; Carrévalo, 2007: 57 [Mont-roig]; amb tractament literari en Carrévalo, 2002: 99-100).

La versió VI pareix una variant de les versions anteriors: s'hi presenta igualment una situació ambigua per la polisèmia de la paraula *pardalet* i hi ha una contextualització en àmbit eclesiàstic: en aquest cas, la confessió. Per tant, seria també plausible l'opció de catalogar-la vinculada al grup de tipus 1800-1809, que tracten aspectes diversos relacionats amb la confessió, especialment el tipus miscel·lani 1806*. En aquesta versió és evident la visió irònica del concepte de pecat, que pot relativitzar-se atenent a les circumstàncies.

La versió IX se situa en el gènere de les contarelles (explicades freqüentment com a succeïts) en què es reflexiona sobre els canvis diacrònics en el parlar, ja que es contextualitzen formes lingüístiques arcaïques (en aquest cas, les formes lèxiques *sotana* i *vermell*) (veg. RTNC34). En aquesta versió, a més, s'explota una confusió interdialectal, en entrar en conflicte dues accepcions de la paraula *sotana*, una d'abast local ('vestit femení'), i una altra d'abast general ('vestidura eclesiàstica') (veg. «Estudi» 2.3.1).

Les versions X, XI, XII, XIII, XIV i XV pertanyen al gènere de materials folklòrics que tenen com a objectiu explotar humorísticament les diferències interdialectals, generalment entre localitats de la mateixa comarca (veg. els comentaris en RTNC33). En aquest cas es tracta de narracions amb una estructura argumental molt esquemàtica. La trama se centra a presentar un joc lingüístic, com l'homonímia entre les accepcions *rascar* 'gratar' / 'cavar superficialment' en X i XI o *vetlar* 'cuidar un malalt' / 'passar una vetlada' en XII; o l'homonímia entre *bolsa* (per *borsa*) i *bolsa* (per *bossa*) 'testicle' en XIII i XIV; o els *calembours*: *ca' galló, qu'haguera* facilitats per la pronúncia dialectal (<*cada galló, que hi haguera*; en tarbener: *cade grill, que guera*) en XV. Per a les versions X i XI hi ha una versió paral·lela recopilada a Callosa d'en Sarrià en Beltran/Herrero (2011a: 25).

Per la seua banda, les versions VI i VII es basen en una identificació humorística per homofonia de dues seqüències expressades en castellà (*Su Santidad / Sanidad*), cosa que evidencia possiblement la procedència del relat. Representen un acudit que tingué certa difusió a la primeria del darrer decenni del segle XX, arran de la posada en vigor la nova Llei General de Sanitat (Llei 14/1986) per part del govern espanyol. Retrobem aquest mateix recurs, per exemple, en la contarella de la *capa del rector*, que per permet la identificació maliciosa de la 'peça de vestir' i 'acte de capar' (Guardiola/Beltran, 2005: 197-198 [Bolulla]; Quintana, 1997: núm. 332 [Baells, Areny]). O la confusió, en castellà, *conseguido / con serrillo* (Sanchis Guarner, 1982, II: 147, 178-179 [Biar, Crevillent]).

En el cas de la versió XVI el joc de paraules es produeix per la reinterpretació per *calembour* d'un antropònim permesa per un context dialectal concret dins del castellà. Es tracta d'un exemple d'acudit que es presenta amb la forma d'anècdota sobre la figura del general Franco. Aquesta gènere tingué una gran popularitat durant el temps de la Dictadura, precisament com a expansió humorística a través del folklore d'un estat d'opinió que no podia manifestar-se obertament en aquell context de repressió. Observen el mateix recurs, com hem vist, en la versió XV.

Es documenta el mateix recurs del *calembour*, per exemple, en altres versions valencianes les documentades en Guardiola/Beltran (2005: 217 [Bolulla]): *bo seria / bossaria*; en Guardiola/Beltran (2005: 217 [Bolulla]), Bataller (1997: 109), Esteve B. (2015: 178-179 [Agres]): *cervell(et) / ser vell(et)*, que té un paral·lelisme en la versió de Quintana (1995: núm. 115 [Nonasp]);¹⁴⁷⁹ Esteve B. (2015: 180 [Agres]): *Sipot / Si pot*.

En el cas de la versió XVII ens trobem davant d'una rondalla que té en l'episodi final un enunciat en vers que presenta una figura retòrica que l'acosta al gènere de les endevinalles: la sil·lepsi. En paraules de Bassols (1991: 25), aquesta figura provoca en el text «la possibilitat de tenir dos simbolitzants, o bé, en paraules de Pujol, "dues claus" [...]; el simbolitzant menor sol ser un objecte innocent, i el més ampli pertany normalment al món dels òrgans sexuals». En una endevinalla l'objectiu seria fer caure l'endevinador en el parany d'una interpretació superficial amb un resultat jocós. Tanmateix en aquest l'enigma no es formula perquè siga endevinat pels oients

¹⁴⁷⁹ Documentem el mateix argument a Tàrbena, però en aquest cas amb la forma d'una anècdota: amb localització i personatges plenament identificats.

del text, com seria el cas d'una endevinalla (veg. RTNC46 i NC47)¹⁴⁸⁰ sinó que la mateixa trama de la rondalla en presenta l'explicació. Per altra banda el text enigmàtic està integrat en l'estructura textual del conte: es tracta de la resposta d'un personatge a un altre, expressada amb un doble sentit, deixant la història amb un final obert. Aquesta rèplica ha estat recopilat al País Valencià com a text exempt del marc narratiu, amb categoria d'endevinalla falsament obscena, amb una forma molt pròxima a la nostra versió (Colomina, 1993: 87 [Benidoleig]; Guardiola F., 1997: 47 [Horta d'Alacant]):

La garrofa se me infla
i l'oli a la punta em ve,
el primer forat que tape,
senyoreta, el de vosté.
(*pagar un deute*)

Si la garrofa s'atesa
i la collita ix bé,
el primer forat que tape,
senyoreta, el de vosté.

Es poden documentar textos molt similars a la versió XVII pel que fa a la presentació d'un marc narratiu i quant al doble sentit que suscita l'esment dels elements vegetals en la darrera intervenció (veg., p. ex., en l'àmbit castellà: Díaz/Chevalier, 1985: núm. 54; Hernández, 2001: núm. 187; Asensio, 2004: 326). En els dos primers casos els protagonistes són un hortolà i unes monges. El diàleg final entre els diversos personatges és en vers i simula un cant litúrgic incorporat en la missa amb acompanyament musical d'orgue (seguint el model del tipus ATU 1831: *El rector, la majordoma i el cabrit*). La tercera versió és similar a la nostra.

Una particularitat de les versions XVI i XVII és el fet que en l'estructura argumental no s'explote en cap episodi la confusió que es presenta amb el joc de paraules i quede, per tant, una un final obert. Una situació similar observem en les versions X, XI, XII, XIII, XIV i XV, pròximes a l'estructura de l'acudit, pel seu caràcter no-narratiu, per l'estructura basada en l'efecte d'humor i, en aquest cas, per una tendenciositat, per la intenció burlesca contra un col·lectiu humà concret (Oriol, 2002: 86-89).

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹⁴⁸⁰ Oriol, 2002: 94-97.

TIPUS 1698J

I

Es sord

Era un sort que venia de ferrar [...] i va encontrar s'atre (o l'encontrava), i diu:

–Ai, ara com l'encontraré, em preguntarà «¿De on ve, germà?» –diu–; i jo li contestaré: «De Benissa, de ferrar». Em preguntarà «¿I a com li costa *la* ferrà?»: «Acade clau un diner» –ses potes des matxos tenien huit claus, i ses burres sis (un ruc sis): «A cade clau un diner» (es diners antes [...]),¹⁴⁸¹ com un cèntim. Havia «diners»: «A cade clau un diner»). | Li diré: «Acade clau, un diner». Em preguntarà si *el* riu du èuia –¡capteniments que es fea s'home sord!–, i jo li diré que hasta *el* nuc –duia un guiato, i es guiato tenia un nuc, i l'home n'havia medit hasta un nuc–. I em preguntarà si *la* burra és meua, i jo li diré: «Ruc i tot» | –duia un ruquet (un burret). ¡I avant! |

–¡Bon dia, germà!

I s'atre li contesta:

–¡De Benissa de ferrar! –es sord.

–Jo no li *pregunte* això.

–¡A cade clau un diner! –com aquell ja s'havia fet es càrrec de lo que li preguntava i li havia de contestar...

–Vosté estarà loco.

Diu:

–¡Tasta *el* nuc!

–¡I vage amb Santa Mare de Déu!

Diu:

–¡Ruc i tot!

¡I au!

→INF: Joan-Baptiste Sifre Soliveres. VEN-2/1992. NOTA: Aquesta mateixa versió va ser reproduïda com a exemple dialectal del tarbener dins Veny (1998: 153).

II

Es sord

Era un home que estava molt sord, sord de tot. I antes ací no havia ferrer (ara tampoc; com a Bolulla: no hi ha retor i també solen anar a buscar es fuster i això). Pués antes com hui.

I aquell home, com era tan sord, li dien una cosa i s'entenia una cosa com una atra.

–¡Toca, no et vui dir res! –diu sa dona.

I aquell home se'n va anar a Benissa a ferrar una burra i un borrhutxo, i havia de passar un riu. I ell, anant anant, es feia es cómpter.

Va vore un home que venia d'ací, diu:

–Aquell home ja ve. Em preguntarà d'on vinc –diu–: «Bon dia. ¿D'on ve?». [Jo diré:] «De Benissa, de ferrar». Em preguntarà si *el* riu du aigua; jo li diré: «Hasta *el* nuc». Em preguntarà molt m'ha costat *la* ferrà; jo li diré: «Acade clau, un diner». Em preguntarà si *el* borrhutxet és meu; jo li diré: «Sí senyor, ruc i tot».

–¡Guarde Déu a vosté!

–¡De Benissa de ferrar!

–¡Jo no li dic això!

–Acade clau un diner.

–¡Vage amb son Mare de Déu!

–Sí senyor, ruc i tot.

¹⁴⁸¹ Interrupció per un dels oients, que no havia entés la paraula *diner*.

→INF: Francisca Soliveres Molines. VES-e/1986.

CATALOGACIÓ

ATU 1698J: *The Misunderstood Greeting*. CARDIGOS/CORREIA 1698J: *A saudação mal compreendida*.
HERNÁNDEZ 1698J: *Los sordos y sus tontas respuestas: el saludo no correspondido*.

VERSIONS

RT1698J I Es sord. RT1698J II Es sord.

COMENTARI

Motius:

X111.5: Home sord en el pont. Conversa entre un sord i un que va de pas. Les preguntes d'un no es corresponen a les respostes de l'altre.

L'especificitat d'aquest subtipus és que es refereix a històries en les quals es produeix una confusió perquè un personatge sord prepara prèviament unes respostes per a unes preguntes potencials en una situació concreta. Es produeix una situació disbaratada en no correspondre les preguntes reals a les respostes preparades. Fins i tot el sord no entén les respostes aïrades que el seu interlocutor li espolsa amb insults.

En les versions I i II el protagonista sord va de camí i els punts de la conversa que s'imagina estan relacionades amb el seu viatge (causa del desplaçament, preu de la ferrada, propietat del bestiar, fondària del riu). En altres versions valencianes consultades, el protagonista està llaurant: s'imagina un diàleg amb elements de l'entorn immediat, com l'extensió del llaurat, la fondària del guaret... (Quirant, 2001: 91-92 [Sant Vicent del Raspeig]);¹⁴⁸² o plantant cebes (Carrévalo, 2007: 72-73 [Mont-roig]).

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹⁴⁸² Del País Valencià coneixem dos versions més d'aquest tipus, procedents de la Vila Joiosa: una d'inèdita (Arxiu personal Monjo. FONT: Maria Àngels Llorca Sellés, VEN-1985, enregistrament facilitat per la mateixa informant) i d'altra editada en Canpop < <http://rondalles.canpop.org/fitxa.php?id=3476> > [4/12/2021].

TIPUS 1699

I

Sa passà des tio Pardo d'en Ran

¿Lo des tio Pardo te ho vaig contar? Era un que es veu que li dien Pardo (en Pardo d'en Ran) i estava fart de que li digueren Pardo d'en Ran. [...] ¹⁴⁸³ I va dir:

–Mo n'anem pac a Frància –i va dir–. Bueno, allà per lo menos ningú em coneixerà ni ningú em dirà Pardo –¿Saps?

I se'n va anar. I quan va arribar ja a Frància, havien de fer tresbords de tren i això. I en es primer tren (o un tren des que havien d'agarrar), pués això (es trens antes anaven a tope, ¿no?), es tiraren a entrar. I uns que si sí i atres que si no, i es francesos:

–*S'il vous plaît! S'il vous plaît! S'il vous plaît!*

I ell fea:

–¿Ei! ¿Collons! ¿Tan ple va? –i diu–. Si tan ple va... –clar, com que vegia tan de burí, es va quedar.

Passa es segon tren i sa mateixa:

–*S'il vous plaît! S'il vous plaît! S'il vous plaît! S'il vous plaît!*

Diu:

–¿Un atre tren que va ple! –i va deixar escapar es segon tren. I clar, es trens tampoc passaven tan freqüentment.

I en es tercer tren, ell aquell d'allà, quant el va vore vindre arribar, diu:

–Mira, aquest en casi que vaja ple és igual –diu–. ¿Entraré! –¿Saps?

Conque es tercer tren para, i tots:

–*S'il vous plaît! S'il vous plaît! S'il vous plaît!*

I fea:

–¿Ni ple ni buit! ¿Jo tira cap a dins! ¿Ja n'ha perdut dos, es tercer no el perdré!

I quant entrava, el varen xafar, diu:

–¿Pardo! ¹⁴⁸⁴

Diu:

–¿Mecagonlamar! –diu–. Me'n vaig d'allà de Tàrbena –diu– perque no em coneguen –diu–; i ací em coneixen tamé.

→INF: Joan M. Ripoll Marcó. VEN-29/12/1996. NOTA: Aquesta mateixa versió va ser reproduïda en Menages/Monjo (2002: 140) NOTA: Aquesta mateixa versió va ser reproduïda en Menages/Monjo (2002: 138).

II

Sa passà des tio Pardo d'en Ran

Diu que se'n va amb el tren (lo que no sé si a França era). I agarra i es clava al tren. I hala, arriba al tren i fa... I clar, la gent d'allà són més amables i això:

–*S'il vous plaît! S'il vous plaît!*

Diu:

–Si està ple, m'esperaré a s'atre.

¿Hale! Torna s'atre i tira a pujar i:

–*S'il vous plaît! S'il vous plaît! S'il vous plaît!*

–¿Ai! Si va ple, m'esperaré a s'atre.

¹⁴⁸³ Un oient fa un comentari en què anticipa una part de l'acció (la decisió d'emigrar del protagonista).

¹⁴⁸⁴ Per *pardon* (francès).

I aixina quatre o cinc trens. I al final diu:
–¡Caram! ¡Ple i tot, pac a dins! –entra i s’assenta.
I quant ja estava un ratet assentat, passava gent i, ¡pom!, el xafen.
–¡Ai! *Pardon! Pardon!*
Diu:
–¡Caram! Vinc a Frància perque ací diu que no em coneixen; i ací em coneixen
ses mosques i tot.

→INF: Juan C. Monjo Pont. VEN-28/3/1997.

III

«*Les papiers*»¹⁴⁸⁵

Varen ‘nar uns a Frància. Un li dien Francisco (*François*). Ja pots imaginar-te: de poble
més no poder. I arriben allà. Era la frontera. [...] I un (aqueix), li agarra caguera, diu:

–Jo vaig a cagar.

I va allà i estaven fent es papiers i això. I en un moment aquellos de la frontera
diuen:

–*Les francs! Les francs!* –«es francs»: demanaven francs i això.

Diu:

–¿*El Fran?* –diu–. ¡Ai!, pués se n’ha anat a cagar –diu–. Està cagant –diu–. Ara
vindrà.

I:

–*Les francs! Les francs!*

Diu:

–¡No, no! És que està cagant –diu–. ¡Ara vindrà! ¡Ara!

I clar, i com que aquell vegia que no s’aclaria, diu:

–*Les papiers! Les papiers!*

Diu:

–¡Aaaai! –diu–. ¡Home, no!¹⁴⁸⁶ –diu–. A ell no li cal paper –diu–. Amb un terròs
s’apanya –diu–. Ell amb un terròs s’apanya, no li fa falta paper.

→INF: Joan M. Ripoll Marcó. VEN-29/12/1996. A/V: 28/3/1997.

IV

«*No compre pa*»

Era un francés que va vindre a Espanya. I varen fer¹⁴⁸⁷ un barco de farina: varen dur de
Argentina. I va anar un i es va pixar, diu:

–¡Brut!, ¿per qué et pixes aquí?

Diu:

–*Jo no compre pa.*¹⁴⁸⁸

Diu:

–¿Per això es té que pixar en *la* farina, brut?

Volia dir que no comprenia.

¹⁴⁸⁵ Títol alternatiu: *Sa pedra*.

¹⁴⁸⁶ Dramatitzant, amb to de despreocupació.

¹⁴⁸⁷ *Fer* per *descarregar*.

¹⁴⁸⁸ Per *Je ne comprends pas*, en francès.

V

Sa passà des gâteau

Pero, ¡oi!, ¡passen cascarrillos!, i com no saps parlar...; pero em vaig ensenyar prompte. [...] Era una xica de Gandia, sí. I mos enjuntàvem al *Parc de Galland*,¹⁴⁸⁹ que era a la Gran Posta i enfront era un parque i jo ha anat amb es xiquets a voltes, jo. I varen dir, diu:

–¡Se'n va a Espanya!

Diu:

–¡I no vui vore francesos! ¡I no vui vore francesos! –diu–. Ha passat un cascarrillo... –diu–. I vo'l vui contar.

Era es cumpleanys des xiquet, un xiquet que complia dos anys. Mo'ho va contar tot, diu:

–I jo, pués, «¡Para taula!». I jo vaig parar taula. I endespués [...]:¹⁴⁹⁰ «*Met lo gâteau sur la table!*». ¿Es gat? –i no vivien dins d'Alger, vivien fora, al camp i això–. ¡Ai, es gat demunt de sa taula! ¡Sa taula tan parà, amb copes i de tot! «*Met lo gâteau sur la table!*» –diu–. I me s'ha fet com una loca –diu–. ¡Vege tu, jo com havia de posar es gat demunt sa taula!

¿Saps? I va començar a plors, i contant-mo'ho tamé plorava; diu:

–¿Trobeu que això...? ¡Això són sovatges, es francesos!

–¡Xica!, pués això és es *gâteau*.

Diu:

–Es *gâteau* ho ha sabut jo después.

Mosatros ja fea temps que estàvem a Alger; i ella va vóndrer. I sempre mos riém de ses noves que entraven. «*Lo gâteau sur la table!*».

→INF: Amparo Ripoll Soliveres. VEN: 10/11/ 2018. NOTA: Pot sentir-se una altra versió de la mateixa informant en el documental *Algèria, el meu país* (InfoTV, 2012).

VI

[Passades de l'América]

Allò li va passar an es meu tio Joan, a son pare de la T* la R* i a no sé quin atre. Se n'anaven a l'América (això, es meu tio Joan en aquesta casa me ho ha contat a mi) [...] i duien espartenyas. Quan varen 'ribar a València, diu:

–Pués mos comprarem unes sabates –i es varen comprar unes sabates. Se'ls-a varen provar i, bé.

I al sendemà, ¿eh?, no sé quin des dos, diu:

–¡Ja m'han enganyat!, que sa sabata em fa mal i no puc.

¡Se l'havia posà al *ravés!* En ves de posar-se-la dins de...

Se'n varen 'nar a l'América, allà, a buscar faena. ¡I allà fea un fred que pelava! I diu que allà havia foc en un deixò. I ells, pués com varen entrar, esperaven que ells eixiren per agarrar-los, pués es varen posar...

Diu:

¹⁴⁸⁹ Pron. [ya'la].

¹⁴⁹⁰ Intenta recordar el nom de la protagonista.

–¡Aiiiiii! ¡Vaja...!¹⁴⁹¹

I en això passa sa xica de s'amo. Sa xica de s'amo, que passava per allà pes passillo o per allà an estaven. I ells varen dir:

–¡Vaja...! ¡Mira! ¡Vaja foquet bo! ¡Foc, foc! ¡Vaja foquet! ¡Vaja foc! –i aquella els-a va denunciar, ¿saps?

I estaven gelats i això, i els-a varen cridar i varen dir, diu:

–¿Vosté, qué li ha dit...? –diu–. Jo no ho sé, pero ¿«foqui, foqui»?... –és com si vullgues... [gest]:¹⁴⁹² «foc, foc».¹⁴⁹³

I diu:

–Mosatros no ham dit res. Estàvem escalfant-mos allà en es foc¹⁴⁹⁴ –i entonces es varen aclarir ses coses.

Això, es meu tio Joan, mo'ho ha contat ací, en aquesta casa. Diu: «¡Mos va passar un cas! –diu–. Miràvem... ¡Ja mos tiren an es carrer!»». I els-a va passar això.

→INF: Josefa Cortés Ripoll. FONT: oncle matern (Joan Ripoll). 29/12/2016.

VII

Sa passà des fogons

Pués havia una... Antes anaven a Alger, i va anar una xica d'ací que no coneixia molt Alger. I li va dir s'ama, diu:

–Hui ha de netejar es fogons.

(Per dir «foguers» dien «fogons», ¿saps?). I aquella xica pués va anar d'ací, pués, en amo allà. I un dia de tants diu que li va dir s'ama, diu:

–Escolta –diu–, hui rentaràs es fogons –però ell són es foguers, i aquella xica diu:

–Mire, senyoreta. A vosté li'l rentaré, però a l'amo no.¹⁴⁹⁵

Coses que passen. ¡Ai!, pués no ho comprenen.

→INF: Tomàs Mascaró Ripoll. VEN-10/1992. NOTA: Aquesta mateixa versió va ser reproduïda en Menages/Monjo (2002: 138).

VIII

Sa passà des fogons

Diu:

–Ah, escolta, *Thérèse*.

Diu:

–*Oui?*

–Hui neteges es fogons ben nets.

I ella li va dir:

–*Madame*, ¡jo el de vosté, sí; pero el de l'amo, no!

Diu:

–No, dona... –es «fogó» és es «foguer».

I mira, tot bovades aixina.

¹⁴⁹¹ Ponderatiu.

¹⁴⁹² Dona a entendre amb un moviment dels dits l'acte sexual.

¹⁴⁹³ Imitació dels termes obscens en anglès parcialment homòfons.

¹⁴⁹⁴ Dramatitzant, amb un to d'innocència.

¹⁴⁹⁵ Rient.

→INF: Francisca Monjo Molines. VEN-3/12//2001. NOTA: Aquesta mateixa versió va ser reproduïda en Menages/Monjo (2002: 138).

IX

«*Saque las camas al balcón*»

Diu que era una dona que no sabia parlar en castellà i se'n va anar a un puést en amo, qué-sé-jo.¹⁴⁹⁶ I s'ama li va dir lo que havia de fer, lo que passa, sa faena de casa i avant. I li va dir:

–*Limpie el fogón –diu– y saque las camas al balcón.*

Conque avant. Se'n va anar s'ama a on havia d'anar, i quan va tornar, diu que ho havia fet bé; pero no havia netejat es *fogons* ni havia posat ses *comes* as sol, diu:

–Pos bueno.

–Mire, sinyoreta, a vosté li netejaria *el* fogó; però *el* de l'amo, no.¹⁴⁹⁷

Conque s'atre dia, com s'ama li havia dit... Agarra i es posa en es balcons, ses comes solejant-se. «*Las camas al balcón*» era això, [...] volia dir «es llençols». [I ella, com no sabia castellà: ses comes a solejar-se.]¹⁴⁹⁸ Com la dona no entenia es castellà...

→INF: Remedios Marcó Soliveres. VEN-29/12/1996.

X

«*Saque las camas al sol*»

–*Saque las camas al sol.*

Diu:

–¡He!, ¿açò és faena? –diu–. ¡Ara voràs que bé!

Es lleva ses calces i, ¡pem!, ses dos comes, as balcó.

I va arribar s'ama, diu:

–¡*Maria, no has hecho las camas! ¡No has sacado las camas al sol!*

Diu:

–Sinyoreta, tot el matí que estic ací assentà.

Las camas al sol... Pero jo no sé... Això sempre s'ha dit.

→INF: Nazari Lledó Molines. VEN-10/1992.

CATALOGACIÓ

ATU 1699: *Misunderstanding Because of Ignorance of a Foreign Language*. ORIOL/PUJOL 1699: *Malentesos entre parlants de diferents llengües*. Cf. BELTRAN L. 204 [1699].

VERSIONS

RT1699 I Sa passà des tio Pardo d'en Ran. RT1699 II Sa passà des tio Pardo d'en Ran. RT1699 III «*Les papiers*». RT1699 IV «No compre pa». RT1699 V Sa passà des *gâteau*. RT1699 VI [Passades de l'América]. RT1699 VII Sa passà des fogons. RT1699 VIII Sa passà des fogons. RT1699 IX «*Saque las camas al balcón*». RT1699 X «*Saque las camas al sol*».

COMENTARI

Motius:

J2496.2: Malentesos per manca de coneixement d'un idioma diferent del propi.

¹⁴⁹⁶ Pron. ['ke 'se 'ɔ].

¹⁴⁹⁷ Rient.

¹⁴⁹⁸ Comentari aportat per un oient.

Les versions que presentem s'ajusten a ATU 1699, un tipus miscel·lani que inclou històries humorístiques en què els protagonistes no s'entenen perquè parlen llengües diferents. Molt sovint les confusions s'originen per la correspondència homofònica de paraules de diferents llengües (falsos amics). Com indica Uther en las síntesi de model:

«Two people who speak different languages cannot understand each other. One of them pronounces the words so that they seem to have a different meaning, or the words sound like different words in the other person's language. Often an absurd conversation leads to unexpected events».

Borja (2013: 71) fa una catalogació de les variants amb què es documenta el tipus 1699 en català:

«els malentesos per falsos amics, la ridiculització d'una comunitat lingüística a partir d'una determinada peculiaritat idiomàtica; les males traduccions aberrants, ingènues o tendencioses; el motiu del representant d'una comunitat lingüística minoritzada que, en un context de diglòssia, no reïx a expressar-se ortodoxament en la llengua de l'autoritat; les formes divertides d'un parlar macarrònic; els relats etiològics que expliquen l'origen d'un parlar barrejat de frontera; la casual superació d'una dificultat lingüística a l'estranger pel fet que l'interlocutor resulta ser del mateix origen (i la mateixa llengua) que el viatger; els malentesos causats per les especificitats dialectals; els entrebancs comunicatius per raó de registre; els equívocs per l'homofonia que de vegades provoca la fonètica sintàctica; les fatals conseqüències que poden resultar del desconeixement d'una llengua estrangera; etc.».

En el nostre cas, les versions representen variants diferents de confusions produïdes per falsos amics del català amb altres llengües diverses: amb el francès (versions I, II, III, IV, V), l'anglès (versió VI) i el castellà (versions VII, VIII, IX). Tenen el valor afegit de ser així mateix un testimoni de tipus sociològic de l'experiència de l'emigració que ha viscut històricament la comunitat tarbenera. Concretament s'hi fa al·lusió a l'emigració a Algèria (versions V i VII), als EUA (versió VI) i a França (versions I, II, IV). En la versió VII, tot i que està localitzat en el context de l'emigració a Algèria, un punt de destinació destacat de l'emigració valenciana entre 1820 i 1962, s'hi presenta una confusió lingüística amb el castellà, no amb el francès. Amb tot, sol ser presentada habitualment en aqueix context (no debades en la versió paral·lela VII hi ha una part de diàleg reproduïda en francès).

Borja (2013: 49) es refereix als casos d'incomprensió com a «tragèdia». Ens posa d'evidència que som vulnerables davant la nostra incapacitat de comunicació: «si les paraules són les que ens permeten comunicar-nos i també aprendre i aprehendre el món, cada volta que fallen ens recorden la tràgica i rotunda solitud de l'individu, absolutament perdut en un univers estrany i incomprensible». Amb tot, fent una reflexió sobre aquest tipus, molt popular, per exemple, en la comunitat dels valencians emigrats a Algèria, Menages/Monjo (2007: 185) es refereixen a la visió lúdica que ofereix el folklore de l'etapa inicial en el procés d'integració dels emigrants a la nova societat i al nou idioma:

«Aquest tipus de contalles solen traure en escena el moment en què l'emigrant no s'ha adaptat encara a la nova situació: qui ha superat aquesta etapa i ja mestreja les dificultats de la nova llengua està en condicions de riure d'aquestes situacions: coneix el parany dels “falsos amics” i de les homofonies».

En tot cas es tracta, en definitiva, de la «folklorització d'unes situacions compartides generalment per aquest col·lectiu» (Menages/Monjo. 2002: 134), amb un component didàctic, per a aprendre a vèncer una part de les dificultats amb que s'encontra el nouvingut.

Un dels contextos habituals per a aquest tipus de confusions va ser el servei domèstic, una faena eminentment femenina (vegeu, per exemple, les versions V, VII, VIII, IX, X).

En els testimonis dels informants sovint no hi ha una delimitació clara entre les contarelles presentades com si es tractés de succeïts i les pròpies experiències personals sobre l'emigració. De fet, alguna de les nostres versions són presentades com a anècdotes atribuïdes a personatges identificats (versions I, II, V, VI).

Les versions I i II presenten un cas de joc per paronímia a partir del nom del protagonista. És un recurs que retrobem en versions similars, per exemple, en l'àmbit occità (Pelen, 1983: núm. 47) en què un jove sobretot occitanòfon que ha d'entrar en files, viatjant amb tren, interpreta en occità el nom en francès de les parades

amb un significat inquietant, fins que entén que ha de davallar. Aquesta versió conté un missatge implícit contrari a les llengües patrimonials, expressat en clau d'humor, ja que es produeix una situació dramàtica per al jove l'eixida del seu poble amb un coneixement tan precari de la llengua oficial (Pelen, 1983: 620).¹⁴⁹⁹

La versió III en l'àmbit valencià té paral·lelismes en Guardiola/Beltran (2005: 222-223 [Bolulla]) i Menages/Monjo (2007: 186 [Altea]). En el primer cas el protagonista és un francès de viatge a Espanya; en el segon cas s'especifica que el vaixell on té lloc la història parteix d'Alger.

La versió IV té un paral·lelisme molt clar amb diverses versions de l'àmbit occità (Loddo/Loddo, 2004: núm. 110; Loddo, 2018: núm. 12). Es representa aquí el viatge a Espanya d'uns pagesos llenguadocians. La confusió es produeix primerament entre el castellà i l'occità, després entre el francès i l'occità. En aqueix cas es presenta amb més nitidesa la correspondència del nom en occità d'un dels personatges (*Francés*) amb el gentilici en castellà (*francés*).

La versió VI té paral·lelismes amb una versió recopilada a Menorca, ambientat en el port de Maó (Serra C., 2001: 47-48), tot i que amb el mateix context de l'emigració valenciana als EUA pot llegir-se una versió registrada a Pego dins Esteve (2021: 161-162). Esteve (2021: 157-168) dedica un capítol a les dificultats lingüístiques dels emigrants valencians als EUA, amb diversos casos de confusions de mots parònims.

Les versions IX i X tenen paral·lelismes molt evidents en versions de la Franja (veg., p. ex., Quintana, 1995: núm. 112 [Nonasp]; Quintana, 1997: Vidal F., 2005: 95 [Massalió]; Oriol/Navarro/Sales, 2010: núm. 45 [Favara] i 46 [Favara]). Tanmateix les situacions còmiques de confusions lingüístiques amb el castellà poden manifestar-se amb altres variants. Per exemple, presenten casos d'homofonies amb el castellà: Bataller (2001: 53-54 [Ròtova]) o Quintana (1997: núm. 228 [Areny, Albelda]). O es basen en traduccions literals: González Caturla (1998 [1987]: 114-115 [l'Altet]), Monjo (2006a: núm. 54 [Guardamar del Segura]); Quintana (1997: núm. 225 [el Pont de Montanyana]); Quintana (1997, núm. 227 [l'Estall]).

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹⁴⁹⁹ No entraria, però, dins ATU 1699, com ara, la versió de Sánchez (2010: núm. 517), del gènere de les contarelles de Quevedo, on el protagonista interpreta que diuen el seu nom en veure-li el cul («¡qué vedo!»).

TIPUS 1717*

Sa lavativa

Una volta era una senyoreta que tenia una crià, diu:

–*Ai, ves por el mediquito, que me he hecho malita. Me he puesto*¹⁵⁰⁰ *malita.*¹⁵⁰¹

I se'n va anar a buscar-lo, diu... I era aixina bastarda, parlava..., ¿saps?, no sé com dir-te: antes dien «pareixes de l'Om».¹⁵⁰² I se'n va anar buscar el metge i li diu:

–Senyor metjot, *la* mo senyorota s'ha fet malaltota.

Diu:

–Pués ai, 'naré a vore. 'Naré a vore.

Conque se'n va a vore-la, i antes una lavativa era... Penjaven un perol i tenia una gometa llarga aixina i allò era... Perque aqueixes medecines eren ses de antes: una lavativa per netejar sa panxa. Conque arriba, diu:

–*Ai, eso es falta de una lavativa.*

Diu:

–*Pero señor mediquito, como tengo el florinito tan pequeñito, no me cabe el petorríto.*

I sa crià salta i diu:

–És mentira, senyor metjot; té *el* florinot tan grossot, que li cap goma, pito i pot.

→INF: Margarita Soliveres Ripoll. FONT: tia política (Milagros Soliveres). VEN-3/1992a. A/V: veg. annex 1 i 2.

Annex 1

Sa lavativa

Una senyoreta («que era molt senyoritica i molt malcrià») es va fer malalta i el marit la va acompanyar a cal metge. El metge li va ordenar una lavativa («Ai, té falta d'una lavativa»). La dona es va espantar de veure els aparells i va comunicar al metge el temor d'una manera melindrosa («Ay, señor mediquito, como tengo el florinito tan chicotito, no me cabrá el petorríto»). El marit va desmentir l'esposa amb termes oposadament francs.

(resum d'una versió no reproduïda | INF: Margarita Soliveres. VES-e/1983. Veg. RT1717*)

Annex 2

Sa lavativa

Una senyora era molt melindrosa i tenia una criada («Era una ama i sa crià. I resulta que s'ama era molt aixina, ¿com et diré? ¡Uuuuh!, ¡uuuuuh!»: ¹⁵⁰³ senyoritinga. I sa crià sempre anava sobre ella»). Un dia es troba malalta i envia la criada a cal metge. El metge li ordena una lavativa («¿Saps lo que és?, que antes posaven amb ¹⁵⁰⁴ una goma i un *petorríto* i posaven un llavat. [...] I era un empot que tenia un embut que tenia s'èuia de posar es llavat»). L'endemà torna a cal metge i li diu la criada amb un to rústec que no hi cap («Pués mire, senyor metjot. Com té un florinot tan grossot, no li cap goma ni pito ni pot –*florinot és es fogó*»).

(resum d'una versió no reproduïda | INF: Margarita Soliveres. VEN-3/1992b. Veg. RT1717*)

CATALOGACIÓ

ATU 1717*: *The Fancy Ailment*. CARDIGOS/CORREIA 1717*: *A doença fina*.

¹⁵⁰⁰ Rectificant.

¹⁵⁰¹ Dramatitzant. En el conte hi ha un contrast entre les intervencions de l'ama, amb un to moll, denotant malcriament, i les de la criada, amb un to contrafet de poc refinament.

¹⁵⁰² Frase feta local que denota rusticitat (veg. «Estudi» 1.6.1, «Estudi» 2.3.4).

¹⁵⁰³ Exclamacions de queixa.

¹⁵⁰⁴ Pron. a[m].

VERSIONS

RT1717* Sa lavativa. Annex 1: Sa lavativa. Annex 2: Sa lavativa.

COMENTARI

Correspon la versió a 1717*. En el model proposat per Uther un metge no entén les paràfrasis retòriques de d'una senyora i la criada s'expressa d'una manera més concisa i vulgar. Hi ha, per tant, un contrast humorístic entre la manera d'expressar-se extremadament refinada d'una senyora i la vulgar de la criada. En les nostres versions, aquest contrast pot presentar-se amb la variant de ser protagonitzat per la senyora i el seu marit (annex 1).

No és un tipus gaire representat en l'àmbit català, en coneixem dues versions al País Valencià (Redó, 1997: 107 [Vinaròs]; Roig/Roig, 1999: 202 [Callosa d'en Sarrià]), que coincideixen amb la nostra versió per la referència a l'ènema en la conversa de la senyora i el metge. En la versió de Redó, fins i tot, és també aquest el tema principal de la conversa, com en la nostra versió, i no tant l'explicació de la dolència.¹⁵⁰⁵

Sociolingüísticament és interessant l'ús del castellà en les versions valencianes com a expressió de refinament, en contrast amb el valencià, amb el reforç expressiu dels sufixos. En el cas de la versió de Redó, el castellà es presenta solament en la forma del sufix: *metgín, sesín, pitorrín*.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹⁵⁰⁵ Les versions consultades de l'àmbit castellà (Espinosa, hijo), 1988: núm. 455; Atiénzar, 2017: núm. 144), en canvi, es centren més en l'explicació de la malaltia, d'acord amb ATU.

TIPUS *1719B (Robe)

Es xiquet aparadet

És un qüento de que un matrimoni tenia un xiquet. I aqueix xiquet era molt aparadet. Era molt aparadet i era un xiquet que... (aqueix és picadet, ¿saps?). I son pare des xiquet li dia a sa dona, diu:

–Aquest xiquet de matros –diu– no és com es atres –diu–. Perque hi ha xiquets que se’n van as casino, juen an es bitllar, s’ajunten, fan una berenà –diu–; aquest de matros no ix més que de ses faldes de matros. Quant anem as carrer, ell tamé. ¿Veus això? És aparadet –no se n’anava amb dengú, no tenia amics.

I un dia de tants son pare li diu:

–Xiquet, vine i jo et donaré... El pare se’n va. Tin vint duros i te’n vas i convides es amics –perque vint duros era més que dos mil ara, més que quatre mil. Diu–: I convides es amics. I te’n vas a divertir-te, a lo que siga. Vas a vore es ball, com ballen, si van a ballar –diu–. I te’n vas a vore ses dones.

Diu:

–¡Ai!, bé¹⁵⁰⁶ –es xiquet era aparadet.

‘Garra es vint duros i diu:

–¡Hala! ¡No sigues deixò! ¡I demà vint més! A vore si fas això.

I es xiquet se’n va, ‘sendemà de matí, i passa per ca sa uela. Passa per ca sa uela i diu:

–¡Uela!¹⁵⁰⁷

Diu sa uela:

–¡Ai, xiquet! ¿Pac a on vas?

Diu:

–¡Ei!¹⁵⁰⁸

–¡Entra! –i va entrar. Diu–: ¿A on vas?

–¡Ei! Mon pare diu que jo soc aparat i vol que em divertisca i que tinga amics.

I sa uela diu:

–¡Ai! ¡Pués claro! Tu ves a lo que siga.

Diu:

–M’ha donat vint duros perque vaja tamé a ca ses dones.

Diu:

–¿A ca ses dones? ¡Ton pare és un bandido! ¡Ton pare sempre ha segut un perdut! ¡Ell ha segut un maleante! ¿Tu saps lo que és un maleante? ¿Vint duros? ¿Tu saps lo que són vint duros? ¡Ton pare està loco! –diu–. ¡Dus es vint duros!

Es xiquet treu, i li dona es diners.

–¡Dus, dus! ¡Hala! ¡‘Nem dins des quarto! Encara en sobrarà dona. ¡Vine pac ací! –sa uela diu–. ¡Vine pac ací! ¡Hala! –i li va pegar un nano.

Li pega un nano i es xiquet, pués mira, se’n va anar per allà, i a cap de un poquet, pac a casa.

A la nit ‘riba son pare i diu:

–¡Xe!, ¿com has quedat?

¹⁵⁰⁶ Dramatitzant, amb poc entusiasme.

¹⁵⁰⁷ Abaixant la veu, amb timidesa.

¹⁵⁰⁸ Dramatitzant, amb poc entusiasme.

Diu:

–Ai, bé¹⁵⁰⁹ –diu–. Ha passat per ca la uela...

Diu:

–¡Vinga! ¡Conte'm coses! A vore.

–Ha passat per ca la uela i m'ha dit: «¿A on vas, xiquet?». I m'ha fet entrar i: «Ai, mon pare vol que em devertisca i que vaja amb es amics».

I son pare:

–¡Claro! ¡Això faltava!

Diu:

–«I endespues m'ha donat vint duros, perque vaja a vore ses dones i això». «¿Ton pare vint duros?» –diu–: «Ei, m'ha donat vint duros» –diu–. I m'ha fet entrar dins des quarto i ha vuigut que li ho fera a ella i jo li ha pegat una castanya.

Diu:

–¡Xe! ¿Li ho has fet a ma mare? ¡Ah mecaguen! ¿Tu li ho has fet a ma mare?

Diu:

–Ai, perque volia.

–¡Li ho has fet a ma mare! ¡Ammaredeu!

Diu:

–Home, no cal que es face maleit. Vosté li ho fa tots es dies a ma mare i jo no dic res. Total, per una volta.

→INF: Àngel Monjo Mascaró. VEN-7/5/1995.

CATALOGACIÓ

*1719B (Robe).¹⁵¹⁰ HERNÁNDEZ *1719B: *Durmiendo con la abuela*.

VERSIONS

RT*1719B (Robe) Es xiquet aparadet.

COMENTARI

Aquest tema rondallístic té antecedents literaris en les *Facetiae* de Poggio Bracciolini (núm. CXLIII: «De florentino quodam iuvene qui novercam suam subegit»).¹⁵¹¹ Es tracta, tanmateix, d'una contarella que va ser molt popular en el segle XV, com ho demostren les diverses versions que va tenir llavors i la possible referència en un passatge de *La Lozana Andaluza*: «yo no soy Lazarillo, el que cabalgó a su abuela», com assenyala Rico,¹⁵¹² i que ha estat encara recopilada en la tradició oral; per exemple en l'àmbit castellà.¹⁵¹³ En canvi, no en coneixem versions en l'àmbit catalanòfon.

En la versió de Poggio, la figura femenina és representada per la madrastra, cosa que no succeeix en la majoria de les versions atestades. A pesar de les variants de la trama, sol haver molta similitud en el parlament final, en què el fill pretén justificar la seua acció d'haver jagut una volta amb l'àvia fent una analogia amb el pare, ja present en la versió de Poggio: «Aquest pare meu és molt indiscret: va boixar mil

¹⁵⁰⁹ Dramatitzant, amb poc entusiasme.

¹⁵¹⁰ Robe, S (1970): *Mexican Tales and Legends from Los Altos*, Folklore Studies, núm. 20, Berkeley, Los Angeles, London, University of California Press. Prenem la referència de Sánchez (2010).

¹⁵¹¹ Prenem el títol original de l'edició de Lisieux (París, 1879): <<https://archive.org/details/facetiaeorjocos00bracgoog/page/n45/mode/2up>> [darrera consulta, 11/5/2021]. Podem llegir-ne una versió en català en l'edició de Moll (Poggio, 1978: 110-111).

¹⁵¹² Ens basem en Sánchez (2010: 701).

¹⁵¹³ Sánchez, ibídem; Agúndez, 2006: 47.

vegades la meua mare sense que jo digués res: i ara, per una sola vegada que ho he fet a la seva dona [=mare] sense haver-ho pensat prou bé, ell clama al cel a crits com si fos un boig». ¹⁵¹⁴

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹⁵¹⁴ Poggio (1978: 110-111).

TIPUS 1730

I

La Marieta i el retor

[Això era] un retor que era molt amic de casa de una xica que li dien Marieta, i en aqueixa casa havia una almàrsera de fer oli. I li agradava aquella dona:

–Mira, sempre que t'*encontre* et diré: «Marieta, tico».

[I sempre que s'encontraven pes carrer:]

–¡Marieta, tico!

–¡Senyor retor, taco!

[Tornaven:]

–¡Marieta, tico!

–¡Senyor retor, taco!

[I un dia el retor diu:]

–¿*Cuándo?*

–*A la noche.*

Conque, estiguent sopant, ja se'ls-a ha presentat a casa. I s'home, molt amable. Conque acaben de sopar, i quan ja es va fer hora, pués s'home tira cap a on tenia es matxo i el desenganxa perque menjara garrofes. Desenganxa es matxo, diu:

–Vingue cap ací –es pensava que li'l volia mostrar

[Aquell entra a s'almàrsera i], i li posa [an el retor] es aparells [i l'enganxa a sa premsa. Li pega quatre canyades ben pegades] i ell vinga rodar, vinga rodar.

Es fea les dotze i no el desenganxava, es feen les tretze i tampoc. [I no li havien donat sopar ni res.]

Conque allà a la matinà, quant es hòmens ja se n'anaven, el varen assoltar. [I com era tan] matí, tots es que el varen encontrar dien:

–¿Haurà algun malalt?

Conque ell no dia res a ningú, se'n va cap a casa.

I el torna a encontrar ella, i a postes diu:

–Senyor retor, taco.

I ell diu:

–Marieta, ni tico ni taco,

el que vullga fer oli,

que es *llogue* un matxo.

→INF: Francisca Soliveres Molines. VES-e/1986. NOTA: Aquesta versió presenta de manera esquemàtica el primer episodi, potser per haver sigut obtinguda a través d'anotacions al dictat.

II

Sa gatera

Antes, pués, ses portes tenien un forat, ¿saps?, arrimat a sa fusta des marc. (¡Bueno!, antes no havia marc. Havia unes gronses que s'enganxaven a sa porta, i entre sa gronsa i això havia un forat [...]).¹⁵¹⁵

Pués agarra i una dona va fer un pecat, clar:

¹⁵¹⁵ Explicació més detallada.

–¡Aiiii!¹⁵¹⁶ –tenia aqueix pecat aquí–. ¡Ai, senyor!, pués me l’hauré de confessar.
Conque agarra i va anar a confessar-se. Se’n va a confessar-se i diu:
–Sinyor retor, perdone’m, que ha fet un pecat gros i vuldria confessar-me, treu-me
eixe pecat.

Diu:

–Pués això està apanyat. Quant *el* teu home se’n vaja, tanques en clau i poses *la* clau
dins *del* forat –diu–. I jo anaré –diu– i entrarem i et perdonaré *el* pecat.

I aquella, ¡clar!, i li ho diu a s’home, diu:

–Mira, prompte tindrè es pecat ja resolt¹⁵¹⁷ –diu–, porque el retor m’ha dit que quan
tu te’n vages, *pose la* clau baix d’allà i ell entrarà i em perdonarà *el* pecat –tota contenta.

I s’home diu:

–¡Ah, pués bé!

Conque s’home fa això: agarra, tanca sa porta amb clau i es deixa sa clau allà. I
s’home estava dins. I sa dona diu:

–¿No te’n vas?¹⁵¹⁸

Diu:

–Sí. Espera. Porque ell entrarà i aixina et perdonarà *el* pecat.

Conque, bueno, el retor va, a s’hora que havia d’anar, passa sa mà dins, per agarrar
sa clau, i havia una ratera i s’enganxa sa mà a sa ratera. I el retor, enganxat, i, ¡aiiii!,¹⁵¹⁹ no
podia, no podia.

Conque al ramat la gent passava:

–¡Ai, senyor retor!, ¿qué fa *ahí*?

Diu:

–M’ha caigut una pesseta –diu– i no la *trobe*.

–¡Fuigge i jo li la trobaré!

–¡No no! ¡No no! ¡No!

–¡Fuigge, home, fuigge!

–¡No no no no!, la vui trobar jo, la vull buscar *jo*; la vui trobar *jo* –¡i vinga!, ¡i
pregant!, i ell «que no, que no».

Conque toquen a missa un toc; i ell, enganxat. Toquen dos tocs; ell, enganxat:

–¡Ai, sinyor retor, sisquera...! Tocant es dos tocs i vosté encara està *ahí*.

–¡No no, no vull! –no volia. I ell, sense merejar-se: amb sa mà allà enganxà. ¡No
podia merejar-se!¹⁵²⁰

Conque toquen tres tocs, i el retor enganxat, i la gent a missa.

–¡Ai, el retor no ve! ¡El retor no ve!

Varen ‘ver d’entrar dins a vórer el retor a on estava; i no havia retor ni havia res. Al
ramat, quant es varen cansar d’estar a missa, se’n varen ‘nar. Se’n varen ‘nar quan ja era
hora de dinar.

Pués s’home agarra i el desenganxa, i ell es desenganxa al moment. Pega a fugir de
seguida i no es va esperar a vore lo que dien; se’n va anar correguent.

I, ¿veus?, i es pecat el va tindre perdonat, porque...¹⁵²¹ Tindria sa mà plena de sang a
lo millor, de sa ratera enganxà allà. (Mira, això ho conta un que sap contar quèntos i això et
pixes de ríurer.)

¹⁵¹⁶ Ponderatiu.

¹⁵¹⁷ Potser per confusió entre *absoldre* i *resoldre*.

¹⁵¹⁸ Amb to de preocupació.

¹⁵¹⁹ Ponderatiu.

¹⁵²⁰ Aclarint.

¹⁵²¹ Riu.

→INF: Francisca Signes Sifre. FONT: el seu avi (Antoni Sifre Molines). VEN-18/7/1992.

III

«¿No han visto Cosa como ésta?»

Diu que havia un retor que era molt companyero d'una dona. | I aquell home li va dir:

–¿Com li diuen a vosté?

–A mi em diuen *No has visto cosa como ésta*. |

I agarra i s'home los pilla dormint es dos, diu:

–¿Sí? Ja voràs –diu–. ¡Tu, pac an es quarto! –a sa dona. I el retor, el posa en conill, agarrat en es balcó | [i sa bacenilla as cap].¹⁵²²

I al sendemà el retor, nigat allà, i totes ses portes tancades. I si no es tirava balcó avall, no podia... Passava una, i el retor allà. I passava una, fea:

–¿*No has visto cosa como ésta?*

I allà, nigat.

–¿No toquen a missa? ¿No toquen a missa?

I el retor no va tocar més a missa: d'allà va pegar a fugir i *andando*.

→INF: Rosa Ripoll Ripoll. FONT: veïna d'infantesa (Maria Soliveres Soliveres, «la Gata», 1897). VEN-13/8/1998.

IV

«¿Han visto Cosa como ésta?»

Era un retor que tamé li agradaven ses dones i n'hi havia una que sempre anava a visitar-la. [A tothora estava a sa casa.] I va anar una nit també a visitar-la. I ella li ho dia a s'home:

–Toca, deixa-lo que vinga.

[Conque] estaven sopant, i ell allà esperant-se que acabaren, [o jo que sé, allà empomant lo que cavia].

[Conque li pregunta a sa dona:]

–¿Com et diuen?

–*Cosa como ésta*.

–Un nom que no he sentit mai.

I s'home vinga recrear-se, vinga recrear-se, i no se n'anava a dormir. I el retor s'esperava que se n'anara.

A l'últim s'home se'n va a dormir, i quan se n'havia anat, se'n va la *Cosa como ésta* també a dormir i s'endú el retor. I quan ja el tenia dins, el va fer despullar de tot de tot, i va fer que ho deixara tot demunt de una cadira. ¡Espardenyetes i tot, mira!¹⁵²³

Conque, es fea hores i hores i no li obrien, estava tancat dins. [La *Cosa como ésta* l'havia tancat dins sa cambra, despullat:] quan va entrar ella se li ho va endur tot lo que havia demunt sa cadira, domés va deixar sa bacenilla, diu:

–Mira, porque pixa–; domés duia sa camisola, que no li tapava es cul. [I] tot eren estirons: que domés volia que li'l tapara i tot eren estirons cap avall, [i a l'últim se la va fer] a banderes.

I es va posar en es balcó quant [ja començava a clarejar] i es hòmens se n'anaven a fer faena.

¹⁵²² Informació aportada per la filla de la informant (Vicenta Soliveres Ripoll).

¹⁵²³ Amb to irònic.

–¿Han visto Cosa como ésta? –[el retor,] es cul a l'aire i sa bacenilla dalt des cap –.
¿Han visto Cosa como ésta?

¡Guapo!, ningú li donava raó. I ell, de vore que ningú li ho dia [va pegar a fugir], i a l'anar-se'n, li va caure sa bacenilla i es va fer en testos. ¿I saps que es retors duen una coroneta [demunt des cap, un radolet] afaitat?... I varen vore que era el retor.

→INF: Francisca Soliveres Molines. VES-e/1986. NOTA: entre claudàtors s'assenyala la part de text no transcrita in situ sinó completada en una redacció immediatament posterior. S'hi sobreposa algun element del registre escrit: *he*.

V

El retor i l'ama Cosa como esta

Sempre era el retor i s'ama en es qüentos del retor. S'ama se'n va anar a comprar i es va deixar el retor tancat dins de casa.

Diu:

–¡Ai!, és hora de tocar a missa –perque feen missa tots es dies–, i la *Cosa como esta* i... –i diu–; ¡xica!, ¡i no ve! ¡Me se farà tard!

Conque toquen es segon toc (es segristà), toquen es tercer. I a l'últim va pensar:

–Pués me'n vaig an es balcó i cridaré que vagen a buscar-la.

I per posar-se en es balcó va eixir en camiset, diu:

–¡Ai! ¿I qué em posaré as cap? ¿Qué em posaré as cap?¹⁵²⁴

I al dir-li *Cosa como ésta*...

–¿No han visto Cosa como ésta? –i era s'ama (ell li dia a s'ama).

I tots es giraven i feen:

–¡Ai, senyor! ¡Ai, senyor! ¡Ai, senyor! ¡Està loco! ¡Està loco!

Tornava:

–¿No han visto Cosa como ésta?

→INF: Margarita Soliveres Ripoll. FONT: tia política (Milagros Soliveres). VEN-3/1992. A/V: veg. annex 2.

Annex 1

La Marieta i el retor

Marieta, ni tico ni taco;
el que vullga batre olives,
que es *compre* un matxo.

(fragment | INF: Francisca Soliveres. VES-e/1986. Veg. RT1730 i)

Annex 2

El retor l'ama Cosa como ésta

Un rector tenia una criada que es deia Cosa como ésta. En una ocasió la criada va eixir i es va deixar tancat dins de casa el retor i no podia anar a fer missa («Una volta era el retor i l'ama, i a l'ama li dien de nom *Cosa como esta*. I l'ama se'n va anar a comprar i es va deixar el retor gitat. Pero aquella va tardar, i toquen es primer toc a missa. I toquen un toc, en toquen dos, i toquen es tercer toc, i la *Cosa como esta* no va amanéixer». Decideix eixir al balcó i preguntar si l'han vista, tractant d'ocultar-se («Pués no tinc més ramei que dir si l'han vista –i diu–. ¿Amb-a qué em taparé? –diu–. Mira, ja sé. Em posaré sa bacenilla en es cap i ningú em coneixerà»). Els qui el sentien anomenar el nom de la criada s'espantaven («I tots, ¡cama!, pegaven a fugir. I aixina aixina va estar tot el matí, i es poble es va revolucionar»).

(resum d'una versió no reproduïda | INF: Margarita Soliveres. VES-e/1983. Veg. RT1730 v)

¹⁵²⁴ Omet la referència a l'orinal posat al cap (veg. annex 2).

CATALOGACIÓ

ATU 1730: *The Entrapped Suitors*. ORIOL/PUJOL (2008) 1730. HERNÁNDEZ 1730: *El seductor castigado*. Cf. BELTRAN L. 206 [1730]. Altres versions: ATU 1359: *The Husband Outwits Adulteress and Paramour* (Camarena, 1991; González S., 2010). 1730A* (Aa/Th): *Seducer Led into Pigsty* (CAR/COR).

VERSIONS

RT1730 I La Marieta i el retor. RT1730 II Sa gatera. RT1730 III «¿No han visto Cosa como ésta?» (1730 + 1138). RT1730 IV «¿Han visto Cosa como ésta?» (1730 + 1138). RT1730 V El retor i l'ama *Cosa como esta* ([1730] + 1138). Annex 1: La Marieta i el retor. Annex 2: El retor i l'ama *Cosa como ésta*.

COMENTARI

Motius:

K1218.1.2: els pretendents atrapats: la casta esposa els fa atrapar i treballar per ella (versió I).

K.1218.1.3: els pretendents atrapats: l'amant tancat dins de la cambra (versions III, IV i V).

Adscriuim les versions al tipus miscel·lani 1730, que inclou històries en què els pretendents d'una dona casada són castigats després que la protagonista fa saber al seu marit que és requerida («A pretty, faithful wife is courted by three men –usually clergyman–. With her husband's consent, she invites them to a private rendezvous. [...] When all three of the lovers are caught thus, they are killed or punished in some other manner, or are ridiculed or made to pay a ransom»). El resum proposat en l'*Índex Oriol/Pujol* (2008) per a aquest tipus es correspon fil per agulla a la nostra versió I.

A pesar que la versió I es presenta de manera abreujada en l'episodi inicial, s'hi poden endevinar els elements de la trama no documentats per comparació amb altres versions paral·leles. La contarella té reflexos literaris al segle XVI en *Le piacevoli notti* de Straparola (III, 5). En aquesta versió es desenvolupa el tema del càstig exemplar per al seductor de la dona casada. El seductor intenta captar l'atenció de la dona amb una salutació provocativa: «Ticco!». La dona no respon les insinuacions i comunica el cas al marit. A partir d'aquest punt, al llarg de dos jornades, es desenvolupa un diàleg en què cada dia hi ha una intervenció nova, fins a l'acord de la cita a la casa de la dona: el marit suggereix a l'esposa les respostes que ha de donar. Possiblement aquest element és una reminiscència literària del diàleg furtiu dels amants en la missa de la novel·la occitana *Flamenca* (segle XIII), en què els interlocutors aporten una única seqüència en cada intervenció. La versió de Straparola conté un episodi de càstig (el pretendent s'amaga dins d'un sac i el marit li pega una palissa) i conclou amb una seqüència en què la dona saluda amb la mateixa paraula clau de l'inici («Tacco!») i pretendent respon assegurant que no el tornarà a tindre dins del sac.

De l'anàlisi d'elements i motius que ofereix els catàleg Cardigos/Correia [1730A* (AT)] retenim els punts coincidents següents: I (a) Un rector diu «tico-taco» quan encontra una dona que vol seduir, (b) l'esposa i el marit posen un parany al seductor: (c) el fan moldre tota la nit [o (c¹) posen una vedella perquè el mame; (d) s'amaga dins d'un sac i l'esbatussa el marit]; II (a) l'altra volta que s'entrenen, la dona diu «tico-taco»; i (b) el rector respon en rima fent al·lusió [a la palissa del marit]; [(b1) al vedell].

Aquest tipus ha estat molt documentat al País Valencià/Carxe; veg., p. ex., González Caturla (1985: 135-138 [Sant Joan d'Alacant]); Limorti/Quintana (1998: 138 [el Carxe]); Diéguez *et al.* (1999: 117-118 [Altea]); Roig/Roig (1999: 155 [Beniardà]); Buades (2003: 25-27 [Sant Joan d'Alacant]); Guardiola/Beltran (2005: 207 [Bolulla]); Oltra/Durà/Conca (2015: 223 [Montaverner]). Els elements comuns són l'advertiment al marit de l'assetjament (en alguna versió aquest paper és desenvolupat pel pare o pels germans) i les paraules formulístiques de complicitat, que són molt similars a les de la versió italiana (*tico/tacco: tico/taco, trico/traco*). En les versions valencianes, en canvi, sol ser comú la punició del rector seductor lligat a una premsa de fer oli; una variant paral·lela de la modalitat del càstig de moldre en un molí fariner, documentat en la versió de la darrerria del segle XVI present en la *Miscelánea* de Luis Zapata (Chevalier, 1982: 191-192), amb paral·lelismes contemporanis (Cardigos/Correia, 2015, I: 741-742). Ja ens referirem a la variant en què l'acte correctiu consisteix a despullar el culpable i exposar-lo a ser mamat per una vedella (cf. RT1739*C), molt documentat, per exemple, en les versions peninsulars de les diverses

àrees lingüístiques (asturleonesa, castellana, gallega, portuguesa), i amb reflexos en l'àmbit català (com ara, en la versió menorquina de Serra C., 2001: 28).¹⁵²⁵

La versió II representa una variant contemplada en el catàleg d'Hernández: el rector seductor és posat en evidència en quedar enganxat en una trampa col·locada dins d'una gatera. És una versió particular de l'element de lligar la víctima com a acte d'amonestació.¹⁵²⁶ Trobem un reflex d'aquesta variant en una versió recopilada per Seijo (1979: 47-53) [«El vicari del cepet»], possiblement a Xixona.

Amb més dificultat a l'hora d'assignar una catalogació dins ATU 1730 es presenten les versions III, IV i V. Representen formes diferents d'una variant registrada en el catàleg de Cardigos/Correia «Conto da “Como esta”»,¹⁵²⁷ a partir del motiu del seductor despullat –present en les versions escrites més antigues– i tancat dins de la cambra. Es documenta combinat amb el motiu del nom burlesc que provoca seqüències ambigües quan és anomenat, que Cardigos/Correia identifiquen com una variant del tipus 1138 (*Gilding the Beard*). Aquest tipus és atestat en versions del gènere del gegant beneït; per exemple, és força coneguda la forma literària representada per un episodi de l'*Odissea* (cant IX) en què Ulisses es fa dir «Ningú» quan el ciclop Polifem li demana el nom. Per la nostra part, optem provisionalment també per la vinculació amb el tipus 1138 a l'hora de catalogar aquest tipus, que es presenta en combinació amb 1730 en les versions III i IV, i amb entitat pròpia, en les versió V.

Tanmateix cal recordar que en altres tipus es fa servir igualment el recurs dels noms falsos per crear confusions (cf. RT1376C*, RT1525D, RT1545). En aquest cas el nom no és una al·lusió escatològica ni llicenciosa sinó que representa una interpel·lació a altres personatges de la història. Podem observar un gran paral·lelisme amb la *Història del sirí i de les jóvens egípcies*, conte no present en la majoria de les versions àrabs de *Les mil i una nits* (Agúndez, 1999a: 108). En aquesta versió apareix el mateix recurs dels noms formats per frases que inclouen el verb 'mirar'.¹⁵²⁸

Així mateix hi ha disparitat en les versions III, IV i V quant al tractament de la relació entre la protagonista i el capellà: la versió IV concorda amb les altres versions presentades d'aquest tipus (I, II), en què la dona fa partícip el marit de l'assetjament; en la versió III, en canvi, l'adulteri s'ha arribat a consumir; per altra part, en la versió V aquest element és omès i la trama es entra solament en la situació ridícula que provoca el nom. En aquesta versió el tancament del rector és el resultat d'un oblit. Podem justificar aquesta variant com una possible adaptació a un públic infantil d'aquesta contarella, una situació que, en efecte, tenim documentada tant en la nostra informant com en la font precedent de qui l'aprengué.

Sí que coincideixen les tres versions en l'element humorístic de l'orinal, destacat per Bakhtin com un component degradador present en els drames satírics grecs i en les comèdies atel·lanes romanes.¹⁵²⁹

¹⁵²⁵ Veg., p. ex., Díez/Chevalier, 1985: núm. 27; Camarena, 1991: núm. 177, 178, 179; Cuba/Reigosa/Miranda, 2001: núm. 222; Álvarez, 2009: 63; González S., 2010: 92-93; Cardigos/Correia, 2015: 741-742.

¹⁵²⁶ Paral·lelament, en la versió de Martínez G. (2012: 322) el seductor és despullat i lligat en una reixa.

¹⁵²⁷ Cardigos/Correia, 2015, I: p. 742 (versió APCT (I) 9374).

¹⁵²⁸ Així mateix, p. ex., s'observa aquest recurs en una versió asturiana del tipus 1545: *Veistemenuncasí* (Álvarez, 2007: 47) i en una sarda de 1562A: *Mai azis bidu unu de aici?* (Enna, 2008: 242).

¹⁵²⁹ Bajtin, 1989: 133-134.

TIPUS 1733*C (Car/Cor)

I

La Maria Bernarda

Era una volta una ama que li dien Maria Bernarda. I tots es dies retirava tard i li fea es plant an es seu home de tot lo que li havia passat. I s'home era ferrer, i quan retirava, pués claro, li fea el gran plant de lo que s'havia cansat, de lo baldà i croxida que estava. I s'assentava a sa crusa tota assentà i es fea es cul ben gelat. I clar, s'home fea:

–¡Ai, pobreta pobreta! –i avant.

Conque un dia s'home la va filar i la va vore i va dir:

–¡Ai, pardala!, ¡ja t'ha pillat! –i va agarrar i a l'endemà li va calfar sa crusa ben calenta.

I ella, com tots es dies, s'assenta ben assentà i es crema tot es cul; i no li va dir res.

I a l'endemà, com tenia ses anques cremades no va poder anar a cal retor. I el retor tenia un nebodet, diu:

–Ves i veges la Maria Bernarda qué li ha passat –diu–. Pero ves juant juant.

I es xiquet, amb una pilota tirant-la a sa paret:

–*María Bernaaaaarda,*
*mi tío la aguaaaaarda.*¹⁵³⁰

I ella, fent calceta, li va contestar:

–*Anda y retiraté,*
*que yo luego iré.*¹⁵³¹

I s'home, que ferrejava demunt sa crusa, li va dir:

–*Anda y retiraté,*
y dile a tu tío
*que té el cul cremat.*¹⁵³²

→INF: Margarita Soliveres Ripoll. FONT: tia política (Milagros Soliveres). VES-estiu/1983. A/V: veg. annex 4.

II

«Bruixa de denit»¹⁵³³

Pués havien dos que s'untaven (¿no fan «pareix que t'untes»?).¹⁵³⁴ S'untaven de bruixes, amb un engüent (antes dien «engüent»). S'untaven i es feen bruixes. I una era sa dona des ferrer (sa dona des ferrer) i s'atra, no: era una atra.

I hala, i de nit se n'anaven. Aquella anava a tocar-li a sa dona des ferrer. Tocava, ¡bom, bom! I aquella obria en seguida.¹⁵³⁵

¹⁵³⁰ Cantussejant. Recitant, allargant les vocals.

¹⁵³¹ Cantussejant.

¹⁵³² Cantussejant, marcant el ritme colpejant la taula amb el puny, imitant els colps del martell.

¹⁵³³ Títol alternatiu: *Es ferrer*.

¹⁵³⁴ La informant interpreta l'accepció *untar-se* 'riure molt' com una expressió derivada d'aquest context.

¹⁵³⁵ Amb una veu a penes perceptible.

–Hala, ‘mo-ne –i se n’anaven pués a pegar passacalles pes poble. (Antes diu que anaven bruixes pes poble. I se n’anaven totes untades. Mira, si havia un matrimoni, ho desbarataven. Si havia un nuviatge, si elles no els-a volien, ho desfeen. Tot..., mira.)

Conque... i passava:

–¡Bruixa de denit! –domés que diguera això, aquella ja, ¡cama!, baixava escales avall i, ¡hala!, se n’anaven de patrulla.

¡Xica!, i es tio ferrer aquell diu:

–¡Bueno! ¿Això qué vol dir tant de volta de «bruixa de denit»?

I ella quan s’alçava, a voltes s’alçava antes i s’assentava demunt de s’encrusa, sentadeta esperant aquella que passara. I es ferrer diu:

–¡Ara voràs!

Fa s’encrusa ¡ben calenta! ¡ben calenta!,¹⁵³⁶ ben calenta, ben calenta.

I aquell dia pués se’n va...

–¡Bruixa de denit!¹⁵³⁷

I ella es va assentar demunt de s’encrusa. I es tio ferrer aqueix li va dir:

–La bruixa de denit té *el* cul rostit –se li va rostir es cul allà.

→INF: Isabel Ripoll Molines. VEN-6/1/2003. A/V: veg. annex 2 i 3.

Annex 1

La Maria Bernarda

Un ferrer tenia una esposa que cada nit se n’anava de roll i quan tornava a casa es refrescava seient a l’enclusa («sa dona sempre se n’anava a buscar *picos pardos*. I endespués, quan retirava, agarrava i s’assentava demunt des ferro aqueix que tenen: sa crusa aqueixa»). El marit té sospita de les eixides de l’esposa i per castigar-la calfa l’enclusa perquè es creme. El rector envia un escolanet («un mosenillet») per buscar-la, cantant una cançoneta. El marit li respon que té el cul cremat.

(*resum d’una versió fragmentària no reproduïda* | INF: Margarita Soliveres. VEN-3/1992. Veg. RT1733*C I)

Annex 2

«Bruixa de denit»

Un ferrer tenia una esposa que totes les nits se n’anava. Venia una amiga i la cridava («¡Bruixa! ¡‘A-mo-ne! / I ella baixava pac avall (vevien dalt: baixava pac avall) i se n’anaven ses dos»).¹⁵³⁸ Finalment el marit es va cansar d’aquest comportament. Va observar que sovint la dona esperava l’amiga asseguda damunt l’enclusa i un dia la va fer ben calenta, de manera que la dona cremàs en asseure’s («I ella s’alça a mitja nit, a poquet a poquet, i pac avall. I s’assenta demunt s’encrusa. I es va quedar allà... ben cremà»). Quan ve l’amiga a buscar la dona amb la contrasenya acostumada li respon el marit fent referència a la cremada del cul.

(*resum d’una versió no reproduïda* | INF: Isabel Ripoll. VEN-27/8/2003. Veg. RT1733*C II)

Annex 3

«Bruixa de denit»

L’esposa d’un ferrer tenia una amiga que era bruixa i cada nit se n’anaven mentre el marit dormia: la venia a buscar amb una contrasenya («En havia una que era una bruixa i era amiga de sa dona des ferrer. Eren dos bruixes, i se n’anaven de nit. A la mitja nit se n’anaven»). Feien ungüents màgics i es deien ungüenteres («S’engüent era això, ¿jo qué sé?, fea malar. I ell dien “bruixes” i “bruixes engüenteres”»). Un dia el marit ho va saber i va decidir castigar-la («Bueno, ¿i aquesta dona a on se’n va? –i es va enterar que era bruixa, diu—: ¡Ara voràs!»). Va calfar l’enclusa on l’esposa esperava l’amiga i la va cremar. En acudir l’amiga per cridant-la amb la contrasenya, el marit li respon al·ludint a la cremada.

(*resum d’una versió no reproduïda* | INF: Isabel Ripoll. VEN-13/11/2004. Veg. RT1733*C II)

¹⁵³⁶ Amb èmfasi.

¹⁵³⁷ Cantussejant, com en un joc infantil.

¹⁵³⁸ Amb to de complicitat.

Annex 4

Sa bruixa

L'esposa d'un ferrer tenia una amiga [bruixa] i cada nit se n'anaven pel poble. El marit ho va saber i va calfar («ho va fer ben calent, cremant») l'enclusa on l'esposa solia esperar l'amiga asseguda. Quan l'amiga va venir a buscar-la amb la contrasenya, el marit li va respondre per ella fent referència a la cremada («-¡Pardal de denit! / -El pardal de denit té el cul rostit»).

(resum d'una versió no reproduïda | INF: Teresa Ripoll Molines. VEN-17/1/2015)

CATALOGACIÓ

CARDIGOS/CORREIA: 1733*C: *O Sapateiro, a mulher e o padre*. Altres catalogacions: Aa/Th 1359: *The Husband Outwits Adulteress and Paramour* (Agúndez, 1999b: núm. 114).

VERSIONS

RT1733*C I La Maria Bernarda. RT1733*C II «Bruixa de denit». Annex 1: La Maria Bernarda. Annex 2: «Bruixa de denit». Annex 3: «Bruixa de denit». Annex 4: Sa bruixa.

COMENTARI

Identifiquem les versions presentades més amunt amb el subtipus 1733*C que proposen Cardigos/Correia, ja que coincideixen bàsicament amb els elements continguts en el resum que presenten com a model: (1) L'esposa d'un [sabater] té relacions amb un rector. (2) El marit desconfia de l'esposa i calfa l'enclusa on s'asseu cada dia quan torna de «missa». (3) L'esposa es crema quan s'hi asseu.

En les dues versions hi ha coincidència en l'element de l'escarment de l'esposa per mitjà del cul cremat (2, 3). Aquest episodi té paral·lelismes amb el motiu de la cremada amb un ferro roent a les anques del segon pretendent (K1577), element integrat en el tipus 1361 (*The Flood*). Tanmateix, no hi ha coincidència quant al motiu del càstig.

En la versió I queda esvaït el tema de l'adulteri de l'esposa amb el capellà (1), tot i que hi ha indicis que ho donen a entendre en la versió de l'annex 4 («se n'anava a buscar *picos pardos*»). Suposem que aquest tema devia ser censurat en ser explicada la contarella a un públic infantil com, en efecte, tenim constància que succeïa en el cas de la nostra informant i va succeir-li amb la seua font predecessora, que li ensenyà el conte en edat escolar. Aqueix context infantil degué propiciar que es presentàs la protagonista com una criada a cal rector sense indicis que això fos una excusa per a ocultar l'adulteri i, en canvi, es mostràs censurable l'exageració del cansament i el fet que es gelàs cada nit posant-se damunt l'enclusa abans d'anar-se'n a dormir («Conque un dia s'home la va filar i la va vore i va dir: / -¡Ai, pardala!, ¡ja t'ha pillat!»); retrobem, per cert, aquest mateix element de la queixa del marit de la fredor en el llit, per exemple, en la versió de Llorens (*ap.* Borja, 2016a: 88-89 [Bolulla]). En canvi, en la versió II el motiu del càstig és per les absències nocturnes de l'esposa fent de bruixa.

Retrobem aquest subtipus en diverses versions del País Valencià, amb diferències quant a la presentació dels elements:

- 1) L'esposa és amant del rector (cf. versió I) [1, 2, 3] (Roig/Roig, 1999: 156 [Beniardà]);¹⁵³⁹ en l'àmbit català, també en Marí (2006: núm. 30 [St. Carles de Peralta]) i en Quintana (1995: núm. 160 [la Codonyera]), en aquest darrer cas amb la variant que el ferrer destorba uns tercers.
- 2) L'esposa és castigada per l'absència de casa de nit per diverses raons [2, 3]: és una beata que acudeix a una cerimònia penitencial nocturna a l'església (Verdú, 2017: 163-165 [Alcalà de la Jovada]), és una balladora de danses apassionada que descuida les tasques de casa («Conte de les

¹⁵³⁹ Retrobem aquesta variant en diversos àmbits peninsulars: veg., p. ex., Díaz/Chevalier, 1985: núm. 32; Martínez G. (2012: 308-309); Álvarez, 2009: 27; Noia, 2010: 820-821; Cardigos/Correia, 2015: 744.

danses», dins *Fonoteca de Materials. Vol. XXVII*),¹⁵⁴⁰ és una bruixa que s'absenta de casa de nit (cf. versió II) (cf. Llorens, *ap.* Borja, 2016a: 88-89 [Bolulla]).¹⁵⁴¹

En les versions valencianes, el personatge que executa el càstig, si s'identifica, generalment és un sabater. El mitjà amb què s'executa la cremada sol ser una pedra/llosa o un banc calfats.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹⁵⁴⁰ *Fonoteca de Materials, Vol. XXVII. Les danses de Guadassuar*, Generalitat Valenciana, 1998.

¹⁵⁴¹ La bruixeria queda implícita en el primer episodi d'aquesta versió, però es manifesta en el segon, que pot identificar-se com una variant del tipus *746 (Boggs): el marit sabater és convidat com a venjança a una reunió de bruixes i en comptes de besar el cul al dimoni el punxa amb una agulla espardenyera.

TIPUS 1735

Es porquet de Sant Antoni

Això era un home que se'n va anar a vendre pansa a Parcent (antes 'naven a vendre aixina). I se'n va anar a vendre sa pansa, i quan ja l'havia venuda, que venia pac amunt, i es veu un porquet pes carrer (un porquet).

Diu:

–¡Ai! ¡Mira aquest porquet perdudet! –i agarra es porquet. El posa dins des cornialó i el du.

I li diu a sa dona:

–¡Mira!, ¡m'ha trobat un porquet!

Diu:

–¿Un porquet? ¿A on?

Diu:

–A Parcent –diu–. Allà pes carrers 'nava perdut.

Diu:

–¿Vols juar-te que això era es porquet de Sant Antoni? ¿Per qué l'has agarrat?

Diu:

–¡Ai!, jo em pensava que estava perdudet.

Diu:

–Pués ves confesse't. Ves dis-li-ho an el retor, veges.

I se'n va anar i li ho va dir an el retor, es va confessar; diu:

–Mire, jo ha furtat un porquet –diu–. L'ha furtat no, em pensava que estava perdut i ha agarrat un porquet. I resulta que era *el* porquet de Sant Antoni de Parcent –diu–. ¿I qué tinc que fer? ¿Tornar-lo, no, pac allà?

Diu:

–¡Guapo, tornar-lo! –diu–. Demà de matí, el primer que li diu «bon dia» li ho done i ja està. I ja està tot apanyat.

Diu:

–Ai, pués bé –i se'n va.

Conque va enviar an es mosenillet bon matí manyana, diu:

–Assente't *al* portalet i quan et vorà aquell home et dirà «bon dia», i guanyarem *el* porquet.

Diu:

–Bé –i aquell xiquet allà, tota la nit.

A l'endemà, domés aquell home obri, diu:

–Bon dia.

–Has fet tard –diu–; *la* meua dona me ho ha dit primer.

INF: Isabel Ripoll Molines. VEN-8/4/2005. A/V: veg. annex.

Annex

Es porquet de Sant Antoni

Un home va anar a vendre pansa a Parcent i va veure pel carrer el porquet de Sant Antoni i se'l va endur pensant-se que estava perdut. En arribar a casa l'esposa l'envia a confessar-se. El rector li demana que el torne. Com que no podia ser li proposa que el done al que primer li dirà l'endemà bon dia («–¡Aqueix porquet, això s'ha de tornar! / –Pero aqueix porquet jo no sé qui és s'amo. / Diu: / –Pués vosté es que primer li dirà es bon dia sarà s'amo i li'l done»). El rector envia un escolanet a la porta de l'home perquè li diga bon dia quan isca de casa. L'home li diu que ha fet tard perquè l'esposa li ho ha dit primer.
(resum d'una versió no reproduïda | INF: Isabel Ripoll. VES-e/1986. Veg. RT1735)

CATALOGACIÓ

ATU 1735: «*Who Gives His Own Goods Shall Receives It Back Tenfold*». ORIOL/PUJOL 1735: *Qui dona del seu, en rebrà per deu*. CARDIGOS/CORREIA 1735: *Quem dá o que tem receberá dez vezes mais*.

VERSIONS

RT1735 Es porquet de Sant Antoni. Annex: Es porquet de Sant Antoni.

COMENTARI

Es podria considerar la versió com una variant del tipus 1735 per la presència del motiu K176 (qui dirà primer «bon dia» serà el propietari de la cosa disputada: el protagonista amb astúcia aconseguirà obtenir el benefici desitjat). Aquest motiu representaria el segon episodi de l'estructura argumental d'aquesta contarella; tanmateix hi ha divergència en l'episodi inicial.

En el model presentat per ATU per a aquest tipus en l'episodi inicial hi ha els següents motius:

J1262.5.1: sermó en què es diu que qui farà una almoïna rebrà deu vegades més.

K366.1.1: apropiació accidental d'animals justificada com un efecte de la cita bíblica de rebre cent per u.

No es documenten en la nostra versió els motius anteriors; sinó que l'apropriació del porc es presenta sols com un robatori presumptament fortuït. Tanmateix apareix igualment una referència irònica a un element religiós: el costum antic de criar col·lectivament el porquet de Sant Antoni a benefici de la confraria d'aquest sant. Hi ha la idea que com que no té un amo concret i va solt pel carrer pot ser pres per qualsevol.

Retrobem una versió paral·lela en (Guardiola/Beltran, 2005: 201-202 [Bolulla]); que presenta igualment la localització del lloc de la trobada del porc a Parcent.

TIPUS 1735A

«La vaca rallada del cura chiquito»

Era un poble que criaven una vaqueta pel retor, i sa casa que entrava, li donaven un tros de pa. Li donaven una garrofeta, un manoll d'herba. La criaven tot el poble. I quan era gran, la matava, se la minjava i avant. I havia una caseta com a ca la Canària,¹⁵⁴² fora, i la vaqueta allà anava. Va anar i diu l'home:

–¿Vols que la matem i mo la mingem?

Diu:

–¡Ai...!¹⁵⁴³

Diu:

–Si la matem, no ho sabrà ningú –i la matem.

I tenien un xiquet de set anys, i la varen matar, i tenien un celleret i la posen dins des celler.

I son pare cantava:

–*La vaca rallada del cura chiquito
la tiene mi madre dentro del cellerito
y con ella salen buenos pucheritos.*¹⁵⁴⁴

I es xiquet se'n va anar pes poble i la cantava pel poble. I el retor, li ho varen dir. I el retor diu:

–¡Ai!¹⁵⁴⁵ Xiquet, vine. Nyas deu cèntims –dos perretes, que antes eren molt–. Nyas dos perretes i cante'm *eixa* cançoneta que saps.

Diu:

–¡Ah, sí!

–*La vaca rallada del cura chiquito
la tiene mi madre dentro del cellerito
y con ella salen buenos pucheritos.*¹⁵⁴⁶

I el retor diu:

–Nyas, un quinzet. ¿I el dumenge la cantaràs a l'isglésia?

Diu:

–Sí, la cantaré –i se'n va.

I se'n va a casa i diu:

–Pare, un quinzet i dos perretes més.

–¿Això qui te ho ha donat?

–El senyor retor.

Diu:

–¿Per que?

–Perque li ha cantat sa cançó.

¹⁵⁴² Casa situada fora del nucli urbà de Tàrbena però molt a prop.

¹⁵⁴³ Dubte.

¹⁵⁴⁴ Cantant.

¹⁵⁴⁵ Sorpresa.

¹⁵⁴⁶ Cantant.

–¡Ahhhhh! ¡Ai, que mos matarà a tots! ¡Ai, mare meua! ¡Ara mos matarà a tots!
¡Ammaredeu! –i es posa–. ¡Ahhhhh!, ¿qué has fet?
–Li l’ha cantà.
–Pos canta *esta*:

El cura chiquito duerme con mi madre.
*La fiesta será si mi padre lo sabe.*¹⁵⁴⁷ –i avant.

I el xiquet la canta hasta que se l’ensinya.
I se l’ensinya i se’n va el dumenge a l’església, i el retor diu:
–¡Señores, ara sabran qui té la vaqueta! –perque *la* vaqueta ja fea una setmana que no es *vea* (si l’havien matà, no la *veen*)–. ¡Ara sabran a on està *la* vaqueta! ¡Es xiquets diuen la viritat! ¡Ara sabran, la vaqueta!¹⁵⁴⁸ ¡Xiquet, digues! ¡Dis-la!
Diu:

–*El cura chiquito duerme con mi madre.*
*La fiesta será si mi padre lo sabe.*¹⁵⁴⁹

Sun pare es posa a ses portes de l’isglésia, esperant que diguera sa cançó, per fugir.
I son pare comença:
–¡Com! ¿*La* meua dona es gita amb ell? –i es va untar que volia... Diu–: ¡Ara sabrà vosté!

Diu:
–¡Si jo no m’ha gitat amb ella! ¡No m’ha gitat amb ella!
I el retor es va quedar sense res. I es varen minjar *la* vaca, i s’atre es va quedar net.

→INF: Rosa Marí Seguí. VEN-19/8/1997.

Annex

El cura chiquito duerme con mi madre;
el chasco será si lo sabe mi padre.
(fragment / INF: Rosa Ripoll Ripoll. VEN-23/1/1992)

CATALOGACIÓ

ATU 1735A: *The Wrong Song*. ORIOL/PUJOL 1735A: *El noi canta una altra cançó*. CARDIGOS/CORREIA 1735A: *A canção errada*. HERNÁNDEZ 1735A: *El muchacho canta la canción equivocada*.

VERSIONS

RT1735A «*La vaca rallada del cura chiquito*». Annex: [sense títol].

COMENTARI

Motius:
K1631: el xiquet subornat canta una cançó equivocada.

La versió es correspon exactament al subtipus 1735A. Hi ha un paral·lelisme amb la síntesi model presentada en el catàleg ATU: Furten una vaca a un capellà i aquest sap qui n’és el lladre pel seu fill. El

¹⁵⁴⁷ Cantant.

¹⁵⁴⁸ Dramatitzant, fent un to de pregó.

¹⁵⁴⁹ Cantant.

capellà dona al xiquet diners perquè ho diga a l'església. El pare li dona diners perquè cante una altra cançó a l'església, en què el capellà és acusat d'adulteri.

El subtipus ha estat documentat en altres versions al País Valencià: veg., p. ex., en Estornell (2014: 150-152 [Llutxent]), en què s'acusa el rector de borratxo, o en Verdú (2018: 191-194 [Beniaia]).¹⁵⁵⁰ En la versió «La declaració» editada a l'*Almanac de La Traca de 1916*¹⁵⁵¹ hi ha la variant que la figura de l'acusador està encarnada per un malalt que es confessa i declara haver furat els cuixots del rector. El rector li demana que el diumenge després que es curarà ho publique a l'església. En venir l'ocasió, en canvi, publica que el rector coneix «de quin color son tots els refajos de les dónes del poble» i que els hòmens casats «se poden torear en la plasa de bóus». Altres versions dins l'àmbit català són, per exemple, la versió de Quintana (1995: núm. 156 [Pena-roja]) o la versió mallorquina de Janer (1982: 71 [Binissalem]), que apareix en combinació amb ATU 1792 (*Al rector li roben el porc*).

El fet que les fórmules cantades aparegudes en aquesta versió –més la de l'annex– s'expressen en castellà ens empeny a intuir una possible font castellana per a aquesta contarella, en què la part formulística ha quedat fixada. Retrobem aquest mateix fet en la versió de Quintana (1995: núm. 156). Si comparem aquesta situació en altres àrees lingüístiques de l'Estat espanyol retrobem una situació similar en l'àmbit gallec,¹⁵⁵² i en l'asturleonés, on podem trobar versions en què les fórmules s'expressen en castellà o contenen força elements en aqueixa llengua.¹⁵⁵³

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹⁵⁵⁰ En coneixem també una versió inèdita recopilada a Teulada (Arxiu personal Monjo; INF: Teresa Ortola; VEN-17/5/1994).

¹⁵⁵¹ Solaz, 2015: 112-113.

¹⁵⁵² Noia, 2010: 824-825; Fonteboa, 1992: núm. 24.

¹⁵⁵³ Veg., p. ex., Canellada, 1978: núm. 58; Álvarez, 2009: 42-43.

TIPUS 1739

I

El retor prenyat

Era un... tres poblets com Laguar i havia pués un retor que fea es tres poblets (Tu no hauràs estat, a lo millor). [...] ¹⁵⁵⁴ Pués fea es tres poblets. El retor vivia... El metge, baix; el retor, enmig (saria), o as capdemunt; ¹⁵⁵⁵ i es mosenillo, enmig; i el retor as capdemunt.

I resulta que varen... ¹⁵⁵⁶ varen fer varietets a la plaça (que tu no sé si ho sabràs, però antes, com no havia res, antes pués 'naven varietets, i feen proves i caminaven demunt de un fil. [...]) ¹⁵⁵⁷

I estaven fent varietets i resulta que es mosenillo, el retor el va enviar des poble de baix... ¹⁵⁵⁸ Des poble de dalt, el va enviar an es de baix a dur-li al metge... Perque el metge... Va vore el metge i li va dir que li enviara s'orina. I es mosenillo vivia enmig, i enmig estaven es varietets. Ell es para allà, li cau sa botelleta i se li trenca. ¹⁵⁵⁹

Se li trenca i se'n va plorant pac a casa, i sa mare diu:

–No patixques, jo pixaré –i sa mare estava embrassà i va pixar. ¹⁵⁶⁰

I el metge, quant arriba allà amb el metge, el metge no sabia com dir-li-ho:

–Dis-li an el senyor retor... Dis-li an el senyor retor...

I per fi li va dir:

–Dis-li que està embrassat. ¹⁵⁶¹

Li ho diu, diu:

–Senyor retor, el metge m'ha dit que està embrassat.

Diu:

–¡Ohhh!

Se'n va correguent a tocar sa campana: ¹⁵⁶²

–¡Confessió! ¡Confessió! ¡Confessió! –i torna, i–: ¡Confessió! ¹⁵⁶³

–¿I qué passa? ¿Qué passa?

–¡Confessió! ¿Vosté ha tingut algun alvort?

–Jo, no.

¡Fora!

–¡Au! ¡Vaja-se'n!

–¿Vosté ha tingut algun alvort?

–Jo, no.

Hala pués: ¡pac a fora! I tots es que no havien tingut alvorts els-a tirava pac a fora.

I después diu a una... Va anar una i diu:

–¿Vosté ha tingut algun alvort?

Diu:

–Jo, sí.

¹⁵⁵⁴ Hi ha una petita conversa en què la informant comenta que ha estat a la Vall de Laguar.

¹⁵⁵⁵ Dubtant.

¹⁵⁵⁶ Clic.

¹⁵⁵⁷ La informant fa unes referències sobre els espectacles ambulants.

¹⁵⁵⁸ Rectifica.

¹⁵⁵⁹ Pega una palmada.

¹⁵⁶⁰ Rient.

¹⁵⁶¹ Rient.

¹⁵⁶² Amb èmfasi.

¹⁵⁶³ Cridant.

Diu:

–¿Com?

Diu:

–Pués vaig càurer escales avall.

Se'n va anar as capdemunt des campanar¹⁵⁶⁴ i es posa a rutllar pac avall, pac avall, pac avall, pac avall, a pegar voltes escales avall. I quant arriba baix, s'espolsa i, ja veus: terrenyines, i... li va caure un escarbat, diu:

–¡Toca! ¡Prou m'has fet patir! ¡Ja era hora que m'eixires! ¡No pots negar que eres fill meu: has eixit amb sotanes!¹⁵⁶⁵

Sí, això és un qüentet de antes. És aixina.

→INF: Francisca Ripoll Monjo. VEN-14/4/2004.

II

S'anàlisis

I un atre era que Franco va anar a fer-se un anàlisis. I quan va anar per es resultat, resulta que es varen trastocar es resultats i li varen donar es de una dona que va anar tamé a fer-se un anàlisis.

I el metge no sabia com dir-li-ho, conque diu:

–*Excelencia* –diu–, *usted está en estado*.

Diu:

–¡*No puede ser!*

Diu:

–¿*Cómo que no?* –diu–. *Las pruebas no mienten* –diu–, *no pueden fallar*.

Diu:

–¡*Ai, lo Mahomet, lo Mahomet!* –diu–.

I em dia que no em passaria res.

→INF: Juan Monjo Soliveres. VEN-10/11/2019.

CATALOGACIÓ

ATU 1739: *The Clergyman and the Calf*. CARDIGOS/CORREIA: 1739: *O padre e o vitelo*. HERNÁNDEZ 1739: *El cura embarazado*.

VERSIONS

RT1739 I El retor prenyat. RT1739 II S'anàlisis.

COMENTARI

Es poden catalogar les versions anteriors al tipus 1739. Sobretot la versió I respon al model proposat per Uther: un capellà creu que està embarassat perquè hi ha hagut una confusió amb unes anàlisis d'orina i el metge li ha fet el diagnòstic equivocat. Posteriorment es pensa que ha parit. S'hi desenvolupa el motiu J2321.1 (un home es pensa que està prenyat per una substitució de l'orina analitzada).

La versió II no conté l'episodi del part: el protagonista és Franco. Pertany al gènere de narracions que tingueren com a protagonista el dictador, en aquest cas adaptant una història coneguda de la tradició oral. En aquest cas a banda de la confusió de les anàlisis hi ha l'element de la justificació jocosa de l'embaràs

¹⁵⁶⁴ Amb èmfasi.

¹⁵⁶⁵ Rient.

com el resultat d'una relació homosexual, un tema ben documentat en la tradició oral, sovint amb un clar component anticlerical,¹⁵⁶⁶ al costat d'altres interpretacions humorístiques en altre sentit, com ara, la posició davall de l'home a l'hora de tenir relacions sexuals (veg. RTNC20).¹⁵⁶⁷ En la contarella es fa al·lusió al rei Mohammed V del Marroc, que el 17 d'abril 1956 visità Espanya per firmar un tractat en què Espanya perdia el protectorat del Marroc. Diversos rumors s'han referit a la controvertida sexualitat del dictador, al qual li han atribuït ser monòrquid, impotent, asexual, homosexual... Aquest acudit és només un reflex d'un debat força viu en vida del dictador, almenys en un àmbit privat.¹⁵⁶⁸ Un reflex molt paral·lel sobre aquesta qüestió veiem, com ara, en l'acudit «El orinal de Franco» (Asensio, 2004: 328-329).

Aquest tipus ha estat registrat al País Valencià/Carxe en diverses versions: per exemple, en Lanuza/Salvador/López (1989, II: 73-75 [Altea]), Torres/Giménez (1993: 61-63), Limorti/Quintana (1998: 143-145 [el Carxe]).¹⁵⁶⁹ La variant representada en la versió titulada «Cuento» de l'*Almanac de La Traca* de 1918 (Solaz, 2015: 253-254) sembla el subtipus proposat per Cardigos/Correia com a 1739*C, en què es vol creure a un home ingressat en un hospital per una operació o malalt que ha parit el fill d'una jove fadrina, Retrobem aquesta variant en la versió de Quintana (1995: núm. 154). En les versions d'aquest subtipus sol ser habitual l'element de la interpretació de la concepció per una relació homoeròtica.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹⁵⁶⁶ Veg., p. ex., en l'àmbit valencià, la versió titulada «Cuento» de l'*Almanac de La Traca* de 1918 (Solaz, 2015: 253-254); en els àmbits castellà, gallec i portuguès: Camarena, 1991: núm. 254; Rodríguez P, 2001: núm. 63; Sánchez, 2010: núm. 721; Cuba/Reigosa/Miranda, 2001: núm. 245; Noia, 2010: 827-828; Cardigos/Correia, 2015: 747.

¹⁵⁶⁷ Veg., p. ex., en l'àmbit occità: Pelen, 1983: núm. 157a; Loddo, 2018: núm. 141.

¹⁵⁶⁸ Sense entrar en polèmiques, ens remetem, per exemple, a Pilar Eyre (2013): Franco confidencial, Barcelona, Destino <<https://www.elmundo.es/suplementos/cronica/2009/709/1242511202.html>>.

¹⁵⁶⁹ Veg. també en Canpop una versió del Pinós <<http://rondalles.canpop.org/fitxa.php?id=2737>>.

TIPUS 1739*C (Car/Cor)

El pare Soto

I n'hi ha un també que eren tres germanes que tenien sa mare malalta. I agarra i tots es dies es quedava... Tenien molta terra i anaven amb son pare tots es dies i es quedava una. I el retor diu:

–¡Escolta, teniu que vindre a confessar-vos!¹⁵⁷⁰ –perque, ja veus, amb sa mare que estava malalta–. Teniu...

I primer va anar sa major. I li dien el pare Soto, an el retor aquell. I agarra i el retor en es confessor tenia ací una trampa que l'atrancava un poc, i l'atrancava quant estava aixina, i anava i li llevava per derrere... i li pegava castanya.¹⁵⁷¹

Conque en sendemà se'n va s'atra, i sa mateixa. També agarra i clar, quedava sa més joveneta: es fa amb ses dos.

Se'n va, diu:

–¿Que t'ha passat això?

Diu:

–També, també.

Diu:

–¡Ah, recollons!¹⁵⁷² Ara li tocarà anar demà a sa germana de mosatros i això.

Però ella ho va sentir. Ho sentí i tenia... Se'n va a sa carnisseria, ella, i crompa un potonet de xoto (una cameta de xoto). I tenia una cabra que tenia un xotet, a casa, i no li va donar a mamar an es xoto aqueix dia.

Conque agarra el retor i se'n va ella a confessar-se, diu:

–Hala, posa *el cap ahí*; aixina, *el cap*.

Diu:

–¿*Ahí?* ¿Jo qué sé com es posa?¹⁵⁷³

–Mira, fes aixina, posa *el coll*.

I ella l'enganxa, an el retor, li lleva es pantalons i li estaca es potó aqueix dins des cul. I entonces, clar, com es vegia de tot..., agarra es xotet i li'l posa. I a ses portes de l'isglésia comença:

–¡Acodiu, que el pare Soto ha parit un xoto i encara en queda otro! ¡Acodiu, que el pare Soto...!¹⁵⁷⁴

I acudien tots i vegien es xotet acusant-li¹⁵⁷⁵ es ous, i s'atre potó dins de... ¡I au!,¹⁵⁷⁶ i el retor se'n va anar, ¡i au! Se'n va anar d'aquell poble, i hala.

→INF: Salvador Soliveres Monjo. VEN-20/1/1992.

CATALOGACIÓ

CARDIGOS/CORREIA 1739*C: *O vitelo mama no padre*.

¹⁵⁷⁰ Dramatitzant, amb to exagerat d'inquietud.

¹⁵⁷¹ Els detalls sobre el funcionament d'aquest mecanisme són donats precipitadament.

¹⁵⁷² Abaixant la veu.

¹⁵⁷³ Dramatitzant, amb desimboltura.

¹⁵⁷⁴ Fent una cantussol de pregó.

¹⁵⁷⁵ Seqüència quasi intel·ligible: d'interpretació dubtosa.

¹⁵⁷⁶ Amb èmfasi.

VERSIONS

RT1739*C El pare Soto.

COMENTARI

Podem identificar aquesta versió amb la variant *b* continguda en la sinopsi que Cardigos/Correia fan del subtipus 1739*C que proposen: «O padre é convencido de que deu à luz o vitelo que está a mamar nele». En canvi, la variant *a* coincideix amb una de les variants de l'episodi final del tipus 1730, que ja hem analitzat: per escarmentar un capellà doner el lliguen nu perquè siga mamat per un vedell.

Retrobem aquesta la mateixa estructura argumental, en l'àmbit catalanòfon en la versió mallorquina «Tres germanes contra l'Inquiridor» (Janer, 1982: 25 [Muro]), en què igualment es presenta una situació de venjança contra uns abusos sexuals comesos per un personatge eclesiàstic amb la befa de mostrar-lo en una situació compromesa en què simula que pareix un cabrit i dona a mamar amb el penis a un altre. Es tracta d'una variant del motiu de l'home a qui fan creure que ha parit un animal (J2321). La divergència està en què en la nostra versió és la germana més jove el personatge que protagonitza la venjança, presentant-se la més llesta i valenta, un motiu rondallístic habitual (L10); en la versió mallorquina, en canvi, la venjança és duta a terme per les tres germanes unides contra l'opressor. L'element amb què la germana més llesta atrapa l'agressor és una variant del motiu de l'ogre ogre que és enganyat per una ignorància fingida de l'heroi (G526), característic del tipus 327A (*La caseta de sucre i xocolata*). Reapareix en altres versions paral·leles, atestades en altres àmbits; veg., p. ex., Camarena (1991, núm. 180)¹⁵⁷⁷ o Perbosc (1984 [1907]: núm. 26).

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹⁵⁷⁷ Camarena (1991, II: 263) fa referència a altres versions, registrades a Ciudad Real.

TIPUS 1750A

Es gosset

[...] ¹⁵⁷⁸ Li dona mil pessetes i ell se'n va pac a València amb es gosset.
Passen uns dies, com a ell se li varen acabar es dinerets va tornar, i el retor li va preguntar:
–¿Qué? ¿Com va?
Diu:
–Amb un atre curset –diu– ja començarà a dir alguna cosa –li dona mil pessetes més i ell, ¡pac a València!¹⁵⁷⁹
I està, pués set o huit dies més,¹⁵⁸⁰ i al cap de uns dies, torna.¹⁵⁸¹
Diu:
–¿Qué? ¿Com has quedat?
Diu:
–¡Ja comença a dir alguna cosa!¹⁵⁸² –diu–. Prompte parlarà, ara vorà.
I ell, deu mil pessetes més, i se'n va pac allà.
I està..., i quan se li acaben es diners torna, i arriba allà. I ell quan¹⁵⁸³ passa per un pont 'garra i el tira pont avall.¹⁵⁸⁴
I el retor, quant ell va arribar, diu:
–¿Qué? ¿Com has quedat?
Diu:
–¡Calla, home! –diu–. ¿Sap qué fa? *La* primer paraula que m'ha dit: que el senyor retor es gitava amb *la* crià¹⁵⁸⁵ –diu–. I jo ha agarrat i l'ha tirat pont avall.¹⁵⁸⁶
Diu:
–¡Bé que has fet!
I *ahí* s'acaba tot. [...] I es segristà anava gastant-se es diners minjant; i el retor cregut que ensenyaven a parlar es gosset.

→INF: Francisco Soliveres Vila. VEN-3/4/2002.

CATALOGACIÓ

ATU 1750A: *Sending a Dog to be Educated*. ORIOL/PUJOL 1750A: *Enviar el gos a escola*. Cf. BELTRAN L. 211 [1750A].

VERSIONS

RT1750A Es gosset.

¹⁵⁷⁸ L'inici no va poder-se enregistrar. En retingürem solament el contingut: un retor estava molt content del seu gosset i el sagristà es va oferir a dur-lo a València perquè l'ensenyaren a parlar.

¹⁵⁷⁹ Amb èmfasi.

¹⁵⁸⁰ Amb èmfasi.

¹⁵⁸¹ Amb èmfasi.

¹⁵⁸² Dramatitzant. Demostrant entusiasme.

¹⁵⁸³ *Quan* [kən].

¹⁵⁸⁴ Amb èmfasi.

¹⁵⁸⁵ Amb èmfasi.

¹⁵⁸⁶ Amb èmfasi.

COMENTARI

Aquesta versió del tipus 1750A es correspon perfectament a la descripció del tipus presentada per Uther: el criat d'un rector rep diners per a la suposada educació d'un gos (motiu K491). El criat diu que ha matat el gos perquè ha dit que el rector té relacions amb una dona. Aquest catàleg remet al tipus 1675, amb un argument força paral·lel: un pagès ofereix diners per l'educació d'un bou i després li fan creure que ha arribat a ser batle. No hi ha, emperò, en aquest segon tipus el component llicencios i anticlerical que caracteritza el primer.

Es tracta d'un tipus ben documentat en la tradició catalana: del País Valencià comptem, com ara, amb les versions de Salvà (1988: 219 [Callosa d'en Sarrià]), Verdú (2001: 77-79 [Almudaina]) i Canpop (Benissa).¹⁵⁸⁷ Oriol/Pujol n'inventarien dos més en l'àmbit català, una registrada a Mallorca (Janer. 1982: 108 [Sencelles]) i l'altra, al Matarranya (Quintana, 1995: núm. 157 [Pena-roja]).

TIPUS 1775

ATU 1775: *The Hungry Clergyman*. CARDIGOS/CORREIA 1775: *O hóspede esfomeado*. HERNÁNDEZ 1775: *El huésped hambriento*. Veg. els comentaris en el tipus 1691.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹⁵⁸⁷ Consulta en línia: <<http://rondalles.canpop.org/fitxa.php?id=2111>> [4/12/2021].

TIPUS 1777A*

En Jaumet i el retor¹⁵⁸⁸

En Jaumet. Es d'en Jaumet i el retor. Pués el retor se n'anava tots es anys un mes fora i tenia un mosenillo (ai, es més arrimadet que estava) i li diu:

–Mira, Jaumet, jo me'n vaig de vacances. Vindrà un retor i tu fes-ho bé amb¹⁵⁸⁹ ell.

I diu:

–Sí, sí, si.

I quan ja fea no sé quants dies que se n'havia anat, pués el retor li va parlar.¹⁵⁹⁰

–¡Jaumet!

Diu:

–¿Qué?

Diu:

–¿Qué? ¿Com...? ¿Ho has fet bé amb¹⁵⁹¹ el retor?

Diu:

–Siiii.

Diu:

–Pués jo demà... –era divendres, diu–. Jo demà aniré. Aixina és que vaig a dir-te una cosa.

–Pués digue.

Diu:

–¿Qui es beu *el* vi del retor? –i en Jaumet, com saria ell, pués no li va...

Tornava:

–¿Qui es beu *el* vi del retor?

I quan fea tres voltes, li va dir:

–Mire, senyor retor, no es sent res. Ara li parlaré jo a vosté.

–Hala, pose't.

–¿Qui li pessiga *les* anques a *la* mare del mosenillo?

I el retor, mut. Va tornar:

–¿Qui li pessiga *les* anques a [*la* mare de]l mosenillo?

I a sa que fea tres, li va dir:

–¡Jaumet! Tens raó: no es sent res.

→INF: Tomàs Mascaró Ripoll. VEN-7/1992a. A/V: veg. annex.

Annex

En Jaumet i el retor

Un rector té un escolà de nom Jaumet («Una volta era un retor i un mosenillo –es mosenillo, li dien Jaumet»). Cada any se n'anava un mes de vacances («I el retor, pués se n'anaven tots es anys a passar un mes en vacances»). Quan feia un poc que se n'havia anat va telefonar a l'escolà («I diu que quan ja fea un poc de temps que se n'havia anat, pués que havia de vindre: si havia de vindre dissabte, pués divendres li va parlar per teléfon»). S'interessà per la relació amb el capellà que el substituïa («Jaumet, ¿com va? ¿Com va això? ¿Et dus bé amb¹⁵⁹² el retor? / Diu: /–¡Siiiiii! ») i li preguntà tres voltes qui es bevia el seu vi («¿Qui es beu es vi del retor?»); però el xiquet callava («i en Jaumet, ¡mut!»). Després el xiquet preguntà tres voltes al rector qui pessigava les anques de la mare d'ell i el rector digué que no es sentia res.
(resum d'una versió no reproduïda | INF: Tomàs Mascaró. VEN-7/1992a. Veg. RT1777A*)

¹⁵⁸⁸ Pron. J[ou]met.

¹⁵⁸⁹ Pron. a[n].

¹⁵⁹⁰ En una versió precedent, no enregistrada, l'informant va precisar «li va parlar amb so teléfon».

¹⁵⁹¹ Pron. a[m].

¹⁵⁹² Pron. a[m].

CATALOGACIÓ

ATU 1777A*: «*I Can't Hear You*». CARDIGOS/CORREIA 1777*: «*Não se ouve nada!*». NOIA 1777A*: «*Non se oe nada*». HERNÁNDEZ 1777A*: «*No te puedo oír*». Cf. BELTRAN L. Cf. 212 [1777A*].

VERSIONS

RT1777A* En Jaumet i el retor.

COMENTARI

La versió es correspon exactament al model d'ATU 1777A*: conversa entre un sagristà i un rector en la confessió: retret de beure el vi de la missa, retret de besar l'esposa del sagristà (o tenir-hi relacions). Documenta el motiu X441.1 («No et sent»),

L'especificat d'aquesta versió és el fet d'haver-se substituït el context de la confessió, molt general en les versions consultades, per un de més contemporani a través de la comunicació telefònica, que justifica potser amb més realisme les interrupcions en la comunicació, reals o fingides.

Beltran L. (2007: 714) subratlla el caràcter de poc estés d'aquest tipus em àmbit peninsular. I potser és certa aquesta observació si atenem l'àrea catalana (en coneixem dues versions al País Valencià: Guardiola/Beltran, 2005: 202 [Bolulla]; Gascó, 2011: 25-27 [Beneixama]) i potser la castellana: Beltran (2007: 714) fa referència solament a dues versions en aquest àmbit, una d'aquestes documentada a Mèxic. Hernández (2013: 274) n'ha registrades 3 més a Múrcia. Tanmateix en altres àrees s'ha registrat amb més profusió: Cardigos/Correia en registren 16 versions en portuguès; Noia 13 en gallec.

Pel que fa a l'element llicencios del retret de les relacions sexuals del capellà, cal destacar el caràcter atenuat de la present versió, que coincideix amb Gascó (2011: 25-27), on l'acusació queda reduïda a pessigar les anques a una dona, si no es tracta d'una al·lusió sobreentesa.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS *1787C (Boggs)

Es qüento del Nostra Senyor

[En sé] un del Nostra Senyor, tamé, que li va eixir... Jo no sé... Jo no me'n recorda, aqueix, molt. El retor... [...] ¹⁵⁹³

Un que es volia confessar i li va dir al senyor retor:

–¿Quan baixa el Nostre Senyor del cel?

Diu:

–¿Quan baixa? –diu–. No cal. Vosté me ho diu a mi, perque tal i qual i... Digue-me-ho, que jo això ho sé... *Represente* el Nostre Senyor –i ¿saps?: es xufurrangos que fan ells.

I aquell diu:

–¡No, no! ¹⁵⁹⁴ ¡No, no! Jo no li ho dic –diu–. Si vol, quan ve *m'avise*; pero jo no...

Diu:

–Pués, home. Pués, digues-me-ho –i el retor, pués ganes de saber-ho. Li diu an es segristà, diu:

–Jo t'assogaré amb una corda –diu–, i tu baixes i veges lo que vol dir ¹⁵⁹⁵ –¡ganes de saber lo que li volia dir!

I es segristà diu:

–Ai, pués bé –i hala.

I li diu:

–Hui baixa el Nostra Senyor, a tal hora.

I entonces ell estava... Ja va preparar es segristà i diu:

–Ara... –quan varen tocar aqueixa hora, pués va assogar es segristà pac avall; diu:

–Ai, ¿vosté és el Nostre Senyor del cel?

Diu:

–¡Sí senyor!

Diu:

–¡Mira! No li ho ha dit al senyor retor per no dir-li-ho *al* segristà –diu–. Resulta que m'ha gitat amb *la* dona *del* segristà i s'ha quedat prenyà. ¿I ara qué tinc que fer?

Diu:

–¡Està perdonat! ¡Vage-se'n! ¡Està perdonat!

(No li ho va voler dir an el retor i li ho va dir an es segristà, ¹⁵⁹⁶ que s'havia gitat amb sa dona des segristà, ¿qué trobes? [Amb sa dona d'ell.]) ¹⁵⁹⁷

Diu... I después el retor:

–¿Qué t'ha dit? ¿Qué t'ha dit?

Diu:

–¡Penjar-me perque em diga cabró! ¡Penjar-me perque em diga cabró! ¹⁵⁹⁸

Pués qüentetets aixina, a voltes mos posàvem... I de un van vingent vingent...

¡Tiò!

¹⁵⁹³ La informant comenta que feia temps que no havia contat aquest conte.

¹⁵⁹⁴ Clic.

¹⁵⁹⁵ Amb veu baixa.

¹⁵⁹⁶ Rient.

¹⁵⁹⁷ Comentari aportat per un dels oients.

¹⁵⁹⁸ Rient.

→INF: Francisca Ripoll Monjo. VEN-14/4/2004.

CATALOGACIÓ

BOGGS *1787C: *Sexton Takes Place of Statue of Christ*. CARDIGOS/CORREIA *1787C (Boggs): *O sacristão veste-se de anjo*. Altres classificacions: ATU 1829 (Camarena, 1991; Sánchez, 2010: 607).

VERSIONS

RT*1787C Es quiento del Nostra Senyor.

COMENTARI

Motius:

K1842. Una persona viva actua com si fora un sant.

La descripció del tipus 1829 (*Living Person Acts as Image of Saint*) coincideix amb la síntesi dels subtipus proposats per Boggs *1787A i *1877B (Boggs), que es poden identificar com les variants (1) i (2) del tipus 1829. En canvi, no s'hi té en compte el subtipus *1787C, que presenta el tema de la confessió del pecat d'adulteri, que concorda perfectament amb la nostra versió. Per tant, reprenem aquesta proposta, coincidint amb Cardigos/Correia, que en fa una anàlisi de l'estructura argumental, amb la qual coincideix en la variant *a*: un home no es vol confessar-se amb el rector (*a*) el sagristà es vesteix [d'àngel]: l'home confessa haver tingut relacions amb l'esposa del sagristà. El sagristà comenta amb el rector la seua situació ridícula.

Aquest subtipus no ha estat recopilat en l'àrea catalana, tanmateix hi ha evidència que va tenir difusió, com ho demostra, per exemple, una versió literària valenciana en vers continguda en l'*Almanac de La Traca* de 1915, signada per Lluís Bernat (Solaz, 2015: 33): «Tenia rahó l'escolà». En aquesta versió el protagonista és un malalt que demana confessió amb el Sant Pare. L'escolà es vist amb roba del rector. L'escolà confessa la infidelitat amb la muller de l'escolà.

Pel que fa a altres àrees, Cardigos/Correia (2015: 755-756) inventarien 10 versions en portuguès; Sánchez (2010: 562, 607) recopila una versió a Cartagena i fa referència a 5 versions en castellà i 2 en gallec.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 1804*

Es torró de Xixona

Se'n va anar un a confessar-se. I li diu:

–Pare, jo *m'acuse* que... –lo que havia fet.

–¡Oooi, això és gros! ¡Això és gros! ¡Això no ho havies d'haver fet! –diu–. ¡Jo no puc ensoldre això!

Diu:

–¡Home!, ¿i com vosté no me ho pot perdonar?

Diu:

–¡No, no, no, no! Té que anar a Roma,¹⁵⁹⁹ al Papa.

I aquell home diu:

–¿I jo com tinc que anar a Roma? ¡Veges, jo ara a Roma! ¿Com tinc que anar a Roma?¹⁶⁰⁰

Diu:

–Pués té que anar a Roma.

I ell se'n va, i pes camí diu:

–Jo troba... –era molt golós el retor–. Jo troba que si li dona una barreta de torró – diu– em perdonaria.

I torna arrere, diu:

–¿Si li duguera una barreta de torró no em perdonarie?

Diu:

–Home, farem es impossibles.

Va i diu:

–Pués prengue –i era una rejola amb un poquet de deixò de plata. Diu: –Prengue.

I aquell, tan golós era, li pega un mos i es trenca una dent.

I aquell ja se n'anava, diu:

–Que *el del* pecat té que anar a Roma.

Diu:

–I vosté, si vol torró, vage a Xixona.

→INF: Isabel Ripoll Molines. FONT: *cosina paterna* (Teresa Ripoll Molines, 1921). VEN-8/4/2005. A/V: annex. NOTA: Ha estat editada una versió d'aquesta informant en Diéguez *et al.* (1999: 169-170).

Annex

Es torró de Xixona

Un home que blasfemava molt va anar a confessar-se («Pos era un home que sempre estava blasfemant. I a voltes trobava el retor i igual: li dia animalades aixina, blasfemava. / Com que un dia diu: / –Ja que condemnat estic, sempre cagant-me amb tot, deixe'm 'nar a confessar-me»). El rector li imposà per a poder ser absolt anar a Roma. L'home li preguntà si era possible mudar la pelegrinació a Roma per un present de torró. En lloc d'oferir-li torró li oferí una rajola embolicada i el rector es trencà una dent per mossegar-ho amb tanta avidesa («I el retor, ¡tant de ganes en tenia!, que li pega mos i es trenca una dent») i invalidà el que havia acordat («I li diu: / –¡Xe! ¡Vosté, si no vol pecats, vage a Roma! / I ell: / –¡I vosté, si vol torró, a Xixona!»).

(*resum d'una versió no reproduïda* | INF: Isabel Ripoll. VES-e/1986. Veg. RT1804*)

¹⁵⁹⁹ Pega una palmada.

¹⁶⁰⁰ Dramatitzant.

☼
CATALOGACIÓ

1804*: *The Eel Filled with Sand*.

VERSIONS

RT1804* Es torró de Xixona. Annex: Es torró de Xixona.

COMENTARI

Per aproximació podem proposar una catalogació d'aquesta versió adscriuint-la a ATU 1804*. Té moltes concomitàncies amb el model proposat per a aquest tipus: Un capellà demana en substitució de l'absolució una anguila, però en rep solament la pell, omplida d'arena. El capellà adverteix que no té l'absolució.

La contarella suscita el qüestionament del valor del sacrament de la confessió, exposat als capricis dels rectors, els quals arbitràriament poden commutar les penes imputades per donatius o, vist d'un altre punt de vista, accepten suborns per l'obtenció del perdó dels pecats. Seria una variant del tipus 1804 (*Imagined Penance for Imagined Sin*) en què de la mateixa manera el feligrés no fa efectiu el donatiu promès al capellà, en aquest cas perquè la donació es fa simulada, ja que el pecat no havia estat objectivament comès o solament era imaginat. És molt similar també a 1804B (*Payment with the Clink of Money*), on el pagament es fa solament acústicament, ja que el pecat era olfactiu, i així mateix, a 1743* (*The Promised Gift*), en què no s'ofereix el present per adsoldre el pecat perquè el rector confessa haver comès el mateix pecat.

Trobem una versió amb moltes analogies, per exemple, en l'àmbit occità en «Lo pòt de mèl» (Loddo, 2018: 118-119), en què una parroquiana aconsegueix de convèncer el rector perquè l'absolga d'un pecat barata un gerró de mel, aprofitant que el rector era també molt golafre. Però la jove li ofereix solament el gerró buit, a consonància del seu pecat només imaginari: el pecat era haver tingut mals pensaments en veure els calçons de l'avi (ho argumenta dient que és com els calçons: no hi ha res dins). En canvi, en la nostra versió l'estructura argumental està centrada solament en el tema del suborn; no s'hi tracta el tema que els rectors abusivament puguen considerar com a pecats també les accions no comeses: el protagonista, en efecte, confessa faltes reals (en la versió de l'annex es donen a conèixer explícitament: flastomar).

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 1805*C (Noia)

[Sa confessió]

Com aquell, que te l'hauran contat també, ¿eh?, de que uns no paraven d'anar a confessar-se i això, i el retor va anar allà, i el retor:

–¿Qué? ¿Tu, quins pecats?

Diu:

–Mire, de moment, sempre vaig diguent males paraules. Sempre «mecaguendeu» i això. En fi, tinc un vici.

–¿Vols que te'ls-a lleva?

–¿Com?

Diu:

–Pués ara, la primera persona que veges quant ixes, li dones cinc duros; i ja voràs com aixina te se'n va es vici.

Conque ell ix i veu un xavala que anava per allà i tenia bon deixò, i agarra i diu:

–¡Xe! –i ell se'n va i li dona cinc duros: –Jas,¹⁶⁰¹ cinc duros.

–¿Cinc duros? –diu—. ¿Per qué?

–Perque el retor me ho ha dit.

–¿El retor?

Diu:

–Sí.

Diu:

–Cinc duros li costa an el retor; i tu, si vols, són deu –diu—. I ara li costarà deu tamé, per escamar-ho. Cinc li costa a ell; tu si vols, són deu, i ara tamé li costarà deu, per escamar-ho.

→INF: Salvador Soliveres Monjo. VEN-20/1/1992.

CATALOGACIÓ

NOIA 1805*C: *Os clientes pagan menos.* CARDIGOS/CORREIA 1805*: *Os clientes pagam menos.*
HERNÁNDEZ 1805*C: *El cura es cliente antiguo.*

VERSIONS

RT1805*C (Noia): [Sa confessió].

COMENTARI

Per a la catalogació d'aquesta versió adoptem la proposta del subtipus 1805*C de Noia, ja que concorda en gran mesura amb la síntesi model exposada per a aquest subtipus: (1) Un home [troba –o roba– unes monedes i] va a confessar-se; (2) el rector li diu que done els diners a la primera persona que encontre; (3) dona els diners a una dona que, en rebre els diners, interpretada que li demana un favor sexual i li fa saber que li costarà més car que al rector, perquè aquest és un client habitual.

Noia ressalta el fet que es combinen en aquest subtipus dos motius: el malentès comunicatiu i la luxúria dels rectors.

¹⁶⁰¹ Pron. *ias*.

Retrobem aquest subtipus en l'àrea de llengua catalana en les versions de Limorti/Quintana (1998: 146-147 [el Carxe]), Janer (1982: 47 [Binissalem]) i Marí (2006: núm. 71 [St. Carles de Peralta]). Ha estat registrat en altres àrees peninsulars: castellana, gallega, portuguesa.¹⁶⁰²

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹⁶⁰² Veg., p. ex., Camarena, 1991: núm. 263, 264; Rodríguez P., 2001: núm. 113; Hernández, 2013: 275-277; Noia, 2010: 851-852; Cardigos/Correia, 2015: 761.

TIPUS 1806A*

I

La vida de Déu

Una volta, m'enrecorda (no sé jo exactament com era), per allà per Pinos i això.... N'hi havia uns, que vivien a Pinos i li varen dir de baixar a Xaló, diu:

–¿Jo qué faré?

I li varen dir:

–Tu fes lo que fa la gent –diu–. Lo que veges fer a la gent ho fas tu.

I sí, va fer això. Va arribar, 'naven a fer missa i la gent entrava a missa, i ell, com que li havien dit això, pués ell derrere la gent, i va entrar cap a dins de l'iglésia.

Entrava dins de l'iglésia i es veu que confessaven i havia una fila de gent, que és a on més gent havia, i ell es va posar allà, fent cola.

I quan li va tocar a ell...

–¿Ave Maria...! –lo que diu el retor.

[I com ell¹⁶⁰³ no contestava, pués, li va dir–:]¹⁶⁰⁴

–Mire, ¿vosté no sap la vida de Déu?

Diu:

–¿Jo? ¿La vida de Déu? –diu–. Pués no, no la sé.

Diu:

–¿No? –diu–. ¿Vosté no sap que fa molts anys –diu–, ¡pero ja fa molts anys!, ¿eh?, –diu–, varen matar i varen crucificar a Déu?

Diu:

–¿Com?

Diu:

–Sí, ¿això vosté no ho sap?

Diu:

–No, no, no. Jo no sabia.

[I va agarrar i al dir això, ¡arranca a córrer!, veu sa mare i diu:

–¿Mare! ¡‘Mo-ne, que ací han mort un home i mo'l volen culpar a mosatros!]

→INF: Joan-Miquel Ripoll Marcó. FONT: Consuelo Puig Ginestar (Xaló, 1910). VEN-28/3/1997. NOTA: Reproduïm entre claudàtors les seqüències aportades per la mare de l'informant (Remedios Marcó Soliveres), que era present en l'entrevista.

II

La vida de Déu

Va contar¹⁶⁰⁵ aqueix de sa volta que un¹⁶⁰⁶ va vindre a Xaló. I vegia ¡tanta gent, tanta gent, tanta gent! que anava a un puesto que entonces li diu an es companyero:¹⁶⁰⁷

–Mira, ‘mo-ne allà, que [hi] ha gent. |

¹⁶⁰³ La informant presenta el protagonista indistintament en gènere masculí i femení. S'ha unificat ací al masculí.

¹⁶⁰⁴ Aportació de Remedios Marcó Soliveres.

¹⁶⁰⁵ La informant es refereix a la persona de qui va aprendre aquesta contarella.

¹⁶⁰⁶ S'omet el detall que aquest personatge siga de Pinos, potser per evitar referències ofensives.

¹⁶⁰⁷ «Es companyero» possible lapsus per «sa mare».

Entonces **sarien** festes, i varen ‘nar a missa, que varen vore tanta gent. | Se’n varen ‘nar i resulta que se’n van a missa, i gent: varen vore una cola, i era que estaven confessant. Estaven confessant i ell, pués tamé derrere.

Li toca a ell i [...] el retor li va dir que és lo que volia dir-li, diu:

–¡Ai!¹⁶⁰⁸ ¡Jo no ho sé! ¡Jo no ho sé!

I el retor diu:

–¡Ai!¹⁶⁰⁹ –va vórer que [l’home]¹⁶¹⁰ no sabia desbrullar-se, diu–: ¿Vosté no sap la vida de Déu?

Diu:

–Jo no –diu–. Jo la vida de Déu no la sé.

Diu:

–¿Vosté no sap que el Nostre Senyor, el varen crucificar, i entonces el varen matar i tot això?

I ell diu:

–Mire, jo no sé.

I agarra i s’alça correguent i li diu a sa mare:

–¡Mare, ‘mo-ne! ¡Han mort un home un mo’l faran pagar a mosatros!

→INF: Remedios Marcó Soliveres. FONT: Consuelo Puig Ginestar (Xaló. 1910). VEN-28/3/1997.

CATALOGACIÓ

ATU 1806A*: *The Clergyman Persecutor*. CARDIGOS/CORREIA 1806A*: *O padre como acusador*
HERNÁNDEZ 1806A*: *El sacerdote de fiscal*.

VERSIONS

RT1806A* I La vida de Déu. RT1806A* II La vida de Déu.

COMENTARI

Es poden identificar clarament les versions amb el tipus 1806A*. La síntesi presentada per Uther es correspon en línies generals a l’argument d’aquestes versions: Uns pagesos van a confessar-se. El capellà detecta la seua ignorància dels coneixements sobre els fets religiosos i els parla sobre Déu. Interpreten que els acusen d’un delictes relacionat amb la desaparició de Déu.

Sobretot en la versió I es documenta el motiu de la visita d’un pagès a la ciutat (J1742); en aquest cas es tracta del contrast en una escala menor: anada a un poble d’uns habitants d’un llogaret, Pinos, que es mostra com a paradigma de rusticitat (veg. «Estudi» 1.6.1). Vinculat a aquest motiu hi ha el del compliment literal de les instruccions rebudes (J261.1). Es podrien relacionar possiblement aquests elements al tipus 1678** (*Primera anada a missa*); però cal considerar que no s’explicita aquesta qüestió en aquesta versió, sinó en visitar un nucli de població més gran.

Documentem al País Valencià aquest subtipus, per exemple, en Guardiola/Beltran (2005: 168-169 [Bolulla]), versió on apareix en combinació amb altres tipus com 1685 (*Es festejador beneit*) i 1831A* (*Accions inapropiades a missa*), protagonitzades per un personatge beneit que provoca situacions destrellatades, i en la versió literària «¿Qui matà a Chesucrist?» apareguda en l’*Almanac de La Traca* de 1916 (Solaz, 2015: 145). En aquesta darrera versió, la història s’aplica a un gitano, un element que veiem

¹⁶⁰⁸ Sorpresa.

¹⁶⁰⁹ Sorpresa.

¹⁶¹⁰ La informant presenta el protagonista del relat en gènere masculí i femení. S’ha unificat en la forma majoritària.

reproduït en altres versions peninsulars¹⁶¹¹ i així també en una altra versió literària difosa en àmbit infantil com a annex de *Los músicos improvisados*.¹⁶¹² L'atribució d'una determinada història a un determinat col·lectiu humà és un recurs humorístic força habitual, com hem vist en el gènere de les bertranades, i es reproduïx en la versió I.

TIPUS 1825

ATU 1825 *The Farmer as Clergyman*. Veg. els comentaris en el tipus 1525J.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹⁶¹¹ Veg., p. ex., Agúndez, 1999a: núm. 112; González S., 2010: 272-273; Sánchez, 2010: 306-307; Martínez, 2012: 346; Hernández, 2013: 277; Cardigos/Correia, 2015: 762.

¹⁶¹² *Cuentos de Calleja, Juguetes instructivos*, serie IX, vol. 166.

TIPUS 1829B* (Aa/Th)

I

Sant Guiatano

Això era una volta una beata i que a soles es dedicava molt a resar i a xarrar; pero no a sa faena de casa. ¡No trevia cap a res! I un dia sa veïna li va dir:

–Si vols vindre hui a casa, vine: tenim vesita. Ve *San Juan, San Pedro* i *Jesús Nazareno*.

–Pués ‘naré.

I aquesta se n’anà a ca sa veïna. I apreparen sa festa. I toquen a sa porta:

–¿Qui és?

–¡*San Juan!*

–Ai, *San Juan*.

¡Hale!, sant Joan a dins.

–¿I *san Pedro*?

–Sant Pere ve derrere.

Después, al cap de un rato toquen:

–¿Qui és?

–¡*San Pedro!*

–¡Ai, passe avant! ¿I *Jesús Nazareno*?

–Com du sa creu as coll, ve derrere.

Hale, comencen sa festa, i ¡vinga divertir-se i vinga passar-la bé!, i ja no esperaven a nengú.

Mestantes s’home va a casa i no veu sa faena feta ni sa dona ni res. Se’n va a ca sa veïna, toca.

–¡Ai!, ¿qui deu ser ara?, no esperem nengú. ¿Qui és?

–¡Sant Guiatano!

¡I comença a guiatades a tots!... I es va acabar sa festa.

→INF: Rosa Soliveres Pont. VES-e/1983.

II

Sa rulla beata

Pués resulta que era una dona molt beata, ¡molt beata!¹⁶¹³ i sempre estava a missa. Quan s’acabava missa, començava ella:

–¡Senyoor, doneu-me el ceeeeel! ¡Senyoor, doneu-me el ceeeeel!¹⁶¹⁴

I es segristà estava ¡avorrit!¹⁶¹⁵ d’ella, perque s’havia d’esperar per tancar l’iglésia.

I ella:

–¡Senyoor, doneu-me el ceeeeel! –tots es dies igual.

I es segristà diu:

–Aquesta me l’apanyaré jo.

Conque agarra i s’amaga derrere de un pilar, i ella:

–¡Senyoor, doneu-me el ceeeeel! –allà, amb el Nostra Senyor.

I ell diu:

–*El cielo no se cría para vos.*¹⁶¹⁶

Diu:

¹⁶¹³ Amb èmfasi.

¹⁶¹⁴ Amb to de pregària.

¹⁶¹⁵ Amb èmfasi.

¹⁶¹⁶ Cantussejant.

–¡Ai!¹⁶¹⁷ ¡Això m’ha vengut del cel!¹⁶¹⁸ –diu–. Ai –i se’n va.
Tota la nit va cavil·lejar:
–¡Ohhhh! Jo li havia d’haver dit «¿por qué?».
Conque a l’endemà torna:
–¡Senyoor, doneu-me el ceeel!¹⁶¹⁹
I aquell:
–*El cielo no se cría para vos.*¹⁶²⁰
–¿*Por qué?*¹⁶²¹
–*Porque se tiene que quedar una noche con Pere Munyós.*¹⁶²² –a ell li dien Pere
Munyós, an es segristà.
I ella diu;
–¡Aiii!,¹⁶²³ pués hauré d’anar a parlar amb es sagristà.
I va i li ho conta, diu:
–Mira, em tinc que gitar una nit amb tu.
Diu:
–Pués bé, mos gitarem¹⁶²⁴ –i es varen gitar.
Com li va agradar, diu:
–Pos mo’n podríem quedar dos.
I es segristà diu:
–Ai, pués bé¹⁶²⁵ –i se’n varen quedar dos.
Conque a l’endespús-demà se’n torna.
–¡Senyoor, doneu-me el ceel!¹⁶²⁶
–*El cielo no se cría para vos.*¹⁶²⁷
–¿*Por qué?*¹⁶²⁸
–*Porque le ha dicho que se quedara una noche con Pere Munyós i se n’ha quedat*
dos.
Se’n va anar bramant pac a casa. Això són xistes.

→INF: Isabel Ripoll Molines. VEN-e/2004.

Universitat d'Alacant

CATALOGACIÓ

AA/TH 1829B*: *Man Acts as Statue of Saint in Order to Enter Convent*. CARDIGOS/CORREIA 1829B*: *Homem faz de Cristo para seducir uma beata*. NOIA 1829B*: *O sacristán fai de santo para convencer a unha beata*. Altres propostes de classificació: AA/TH 1829 (Díaz/Chevalier, 1985). ROBE 1355*D i ROBE 1358*D (HERNÁNDEZ: *Dos santos se pelean por una mujer*).

VERSIONS

RT1829B* I Sant Guiatano. RT1829B* II Sa rulla beata.

¹⁶¹⁷ Sorpresa.

¹⁶¹⁸ Murmurant.

¹⁶¹⁹ Amb to de pregària.

¹⁶²⁰ Cantussejant.

¹⁶²¹ Amb to de llàstima.

¹⁶²² Cantussejant.

¹⁶²³ Sorpresa.

¹⁶²⁴ Amb to de despreocupació.

¹⁶²⁵ Amb to de despreocupació.

¹⁶²⁶ Amb to de pregària.

¹⁶²⁷ Cantussejant.

¹⁶²⁸ Amb to de llàstima.

COMENTARI

Hi ha una connexió molt clara d'aquestes versions amb ATU 1829 (*Living Person Acts as Image of Saint*) pel fet de tractar el motiu de les persones vives que actuen com si fossen un sant (K1842). Tanmateix, en el model presentat per a aquest tipus en l'índex internacional no s'inclou cap variant amb què puguem identificar-se. Per la qual cosa hem optat per adoptar el subtípus 1829B* de l'índex Aa/Th per a la seua classificació, seguint l'exemple de Cardigos/Correia i Noia. Cal dir que l'argument de les nostres versions queda reflectit parcialment en la síntesi amb què en Cardigos/Correia es presenta aquest subtípus: «Para seduzir uma mulher (beata), dois burlões convencem-na de que são figuras sagradas [versió I i II]: (b) Cristo e são Pedro [versió I]».

La versió I té paral·lelismes al País Valencià/Carxe, per exemple, en les versions d'Escuder (1983: 119-121), Limorti/Quintana (1998: 142-143 [el Carxe]), Verdú (2001: 127-131 [Cocentaina]), Buades (2003: 13-15 [Sant Joan d'Alacant]). Ha estat així mateix atestat en àmbit castellà i portuguès.¹⁶²⁹ A pesar de les variants, es podem constatar uns quants elements coincidents en les versions: (1) una dona devota invita a sopar a casa una imatge religiosa: un sagristà respon per la imatge que hi acudirà, (2a) la protagonista ho conta al marit, (2b) la protagonista invita una veïna i aquesta ho conta al seu marit, (3) al lloc de la cita es presenta el sagristà vestit com una figura religiosa, i posteriorment també (4a) el marit de la protagonista, (4a) el marit de la veïna, i es desbarata la festa.

En la versió I s'atesten els elements [2b], 3, 4b. Possiblement es tracta d'una versió fragmentària, ja que no s'explicita que les figures religioses siguin representades per personatges disfressats ni tampoc que el marit desfés la festa vestit també d'un sant. El fet que la invitació siga triple té un reflex en la versió de Verdú (2001: 127-131), en què tanmateix, aquesta contarella representa l'episodi final amb què tres amants burlats es vengen de la protagonista.

Cal destacar el caràcter anticlerical de l'episodi final en què es produeix una baralla de sants, en la majoria de versions, justificada davant les dones beates com una discussió entre sants o entre Jesucrist i sa mare. En el nostre cas solament l'associació burlesca del nom del *guiato* 'gaiato' amb *sant Guiatano* 'Gaietà' (veg. «Estudi» 2.3.1).

La versió II presenta una variant diferent a l'anterior, sense els elements descrits. El sagristà simula la veu de la imatge per aconseguir un favor sexual de la protagonista col·locat darrere d'un pilar: variant del motiu K1971, on l'oportunista parla darrere d'una imatge (cf. ATU 1476A). Trobem un gran paral·lelisme en una versió gallega (Noia, 2010; 865-866), fins i tot pel que fa a l'ús similar del castellà en les fórmules.

Es tracta com en el cas de 1476A de contarelles en què es fa una crítica de l'excessiva credulitat, i alhora hipocresia, de les dones devotes. Així mateix el tipus miscel·lani ATU 1851 (*Anecdotes about Devout Women*) està centrada en aquest tipus de personatges, de manera que, potser, és aquesta una altra opció que es podria considerar per a catalogar amb més justesa aquestes versions.

¹⁶²⁹ Veg., p. ex., Díaz/Chevalier (1985: núm. 49); Martínez G. (2012: 316-317); Hernández (2013: 200); Cardigos/Correia (2015: 768-769).

TIPUS 1831

I

«Arrossòrum»

Ara te'n contaré un atre. Aquesta és de ses del retor.

El retor tenia una crià («l'ama», que diem, de retor). I el retor era molt pelleco: tenia mal gènit. I aquella dona, tots es dies li havia de preguntar:

–¿Quin dinar faré hui?

I aquell home li dia:

–Mira, pués hui fes açò. Hui fes allò.

–Ah, pués bé.¹⁶³⁰

I aquell dia no es va enrecordar. Va comprar carn, i no es va enrecordar de dir-li com la volia: torrà, si fregida, si bollida. I, ¡iiiiiiiiiiii!,¹⁶³¹ se'n va anar.

I aquella dona era curta. Es posa sa mantellina as cap, agarra es plat de carn i se'n va allà. Derrere tots.

I es segristanet ho sabia, com era ell. I li diu, resant:

–*La seua ama porta*

una cuixa de carn a la porta

–mig embolicat–

*i no sap com la té que guisar.*¹⁶³²

I dengú es va enterar, perque ho va dir mig enllatinat. I ell va dir:

–*Arrossòrum, pilotòrum,*

*per òmnia sècula seculòrum.*¹⁶³³

Diguent missa. I dingú es va enterar.

→INF: Isabel Ripoll Molines. FONT: mare (Isabel Molines Mascaró; i a ella, sa mare: Teresa Mascaró Pont). VEN-11/4/2003. A/V: annex 1.

II

Sa cuixa de carn

Una volta era un retor i l'ama. I el retor se'n va anar a missa i, estiguent fent missa, va i li regalen una cuixa de carn.

–¡Avant! ¿I ara com la guisaré? Jo no sé açò com l'ha de guisar –diu–. Pués me la posaré baix des devantal i em posaré derrere, a missa, i li la mostraré aixina en alt [*gest*].¹⁶³⁴ I ell quant es gira la vorà i ja em dirà com l'ha de guisar.

¿I saps que en el temps d'abans es retors feen missa de cul a la gent? Quant el retor es va girar, va alçar es braços, i es posa a cantar:

–Aqueixa Maria *la* nostra,

¹⁶³⁰ Dit de manera a penes perceptible.

¹⁶³¹ Ponderatiu.

¹⁶³² Imitant el cant litúrgic.

¹⁶³³ Imitant el cant litúrgic.

¹⁶³⁴ Escenifica l'acció d'alçar els braços per mostrar la cuixa.

que es tapa *la* cuixa de carn que mostra,
que la guisa amb pebre pebròrum,
sal i salòrum
per sècula seculòrum.¹⁶³⁵

I ella va anar i la va guisar.

→INF: Margarita Soliveres Ripoll. VES-estiu/1983.

Annex 1 «Arrossòrum»

Un rector tenia molt mal geni i cada dia havia de demanar a la criada el que volia per a dinar. Un dia li demanà una cuixa de carn, però una volta comprada no sabia com l'havia de guisar («–Senyor rector, ¿demà que vol per dinar? –a hora d'anar... Era dumenge. / Diu: –Ves compra una cuixa –una cuixa de carn. / I ella se'n va i compra una cuixa ben guapa. Conque després diu: / –¡Aaaaai!,¹⁶³⁶ ¡ara no sé com la vol! Si la vol rostida, si la vol amb guisado... ¡Jo no sé com la vol! ¿I ara qué faré?». El rector anava fent l'acapte de les Ànimes pel carrer, amb l'escolanet («I en això: “¡A les animetes del Purgatori!” –¿No saps que anaven demanant? ¿Eh?–. “¡A les animetes del Purgatori!”.¹⁶³⁷ / I es mosenillet amb sa bandeja mira aquella dona que estava allà i aquella dona fa aixina [gest], li va mostrar sa cuixeta»). I l'escolà va dir cantant: «*La* seua ama *porta* / una cuixa de carn a *la* porta / i no sap amb-a qué la té de guisar». El rector li va respondre imitant el cant cerimonial com l'havias de guisar i els devots respongueren («I la gent d'allà fa: / –Amén»).

(resum d'una versió no reproduïda | INF: Isabel Ripoll. VEN-6/1/2003. Veg. RT1831 I)

Annex 2 «Arrossòrum»

Regalaren per festes un pollastre al rector i l'ama no sabia com l'havia de guisar. Se'n va amb el fill i es posa a la porta de l'església. El fill es posà a cantar: «*La* seua ama *porta* / una cuixa de carn a *la* porta / i no sap amb-a qué la té de guisar». I el rector li contesta cantant, dins la missa: «Amb arrossòrum, pelutòrum, / sècula seculòrum. Amén». I va poder fer el dinar.

(resum d'una versió no reproduïda | INF: Teresa Ripoll Molines. VEN-17/1/2015. FONT: mare (Isabel Molines Mascaró: i a ella, sa mare: Teresa Mascaró Pont).

Annex 3 Sa cuixa de carn

Eixa Maria *la* nostra,
que se baixa *la* cuixa que mostra.
Que sal i *salòrum*,
que pebre i *pimentòrum*,
per *Christum dòminum nòooooostrum*.¹⁶³⁸

(fragment | INF: Salvador Soliveres Pont. VEN-8/1992).

☼ CATALOGACIÓ

ATU 1831: *The Clergyman and Sexton at Mass*. ORIOL/PUJOL 1831: *El rector, la majordoma i el cabrit*. CARDIGOS/CORREIA 1831: *O padre e o sacristão na missa*. Cf. BELTRAN L. 217 i 218 [1831].

VERSIONS

RT1831 I «Arrossòrum». RT1831 II Sa cuixa de carn. Annex 1: «Arrossòrum». Annex 2: «Arrossòrum». Annex 3: Sa cuixa de carn.

¹⁶³⁵ Imitant el cant litúrgic.

¹⁶³⁶ Commiseració.

¹⁶³⁷ Imitant el to del pregó d'acapte.

¹⁶³⁸ Imita el cant litúrgic.

COMENTARI

Motiu:

X441: el capellà i el sagristà a missa: el rector dona instruccions al sagristà com si estigués fent missa.

Les versions anteriors poden catalogar-se com a variant del tipus 1831. En l'edició d'Uther s'eixampla l'abast d'aquest tipus amb la possibilitat de parlar de qüestions domèstiques en el diàleg cantat entre un rector i un sagristà en el context de la cerimònia de la missa que caracteritza aquest tipus («Other dialogs on other subjects are incorporated into the liturgy, e. G., between the clergyman and his cook or between the sexton and the clergyman»). En el catàleg Aa/Th solament s'especificava la variant que els parlaments imitassen els cants litúrgics en llatí sense determinar-ne el tema («In Catholic stories the antiphonies are made to sound like Latin»).

El tema a què es refereix el diàleg són instruccions sobre la manera de cuinar un determinat menjar, variant que, com veurem, representava la proposta de subtipus 1831*B de Boggs. S'observa un tractament diferent del diàleg en les nostres versions: en la versió I hi ha un diàleg efectiu entre l'escolà i el capellà integrat en la missa, fins i tot és possible que els feligresos responguen amèn (annex 1 i 2),¹⁶³⁹ en la versió II, en canvi, el capellà s'adreça directament a la criada, sense cap intervenció anterior de l'escolà. Quant al context, en la versió de l'annex 2 l'escena té lloc en un acapte de les Ànimes, davant la porta de la casa abadia. Potser hi ha un doble sentit llicencios en l'al·lusió de «la cuixa (de carn) que mostra» de la versió II (i annex III).

Pel que fa al País Valencià, hem pogut consultar les versions de Martí Gadea (2009 [1892]: 105-106), Oller/Ramon (1994: 69-74 [Aielo de Malferit]), Gascón (1999: 75 [Beneixama]), Beltran L. (2007: 503-504 [Monforte de Cid / Montfort]), Guinot ([Artana]).¹⁶⁴⁰ Aquesta variant està ben representada en l'àrea catalana, com veiem en el catàleg Oriol/Pujol, amb versions en tot el territori.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹⁶³⁹ Com veiem també, p. ex., en Beltran L. (2007: 503-504).

¹⁶⁴⁰ *Rondalles de la meua terra*, «Com guisar un conill» <<http://www.artana.org/JoseMaria/conill.htm>> [última consulta: 29/5/2021].

TIPUS 1831C

Candideta Tabernàculum

Aqueix xic no havia anat mai an es poble, | vivien al camp |, i sa mare diu:

–Enguany tenim que anar as poble. Tenim que anar an es poble enguany, per Nadal¹⁶⁴¹ ‘narem. I li durem un pollastre an el retor.

I diu:

–Pués anem –aqueix estava serril un poc.

Conque se’n varen vindre an es poble (saria ací) i li varen dur un pollastre an el retor.

Diu:

–Mira, jo vixc al camp –diu– i ham vengut a passar Nadal ací a casa de una germana –diu– i jo li duc un pollastre. Li *regale* un pollastre a vosté. Pero m’agradaria que el fere amb arròs i tamé que fere alguna pilota, tamé (ja veus tu: arròs i pilotes).¹⁶⁴² Tamé que fere alguna piloteta i això.

Diu:

–Pués bé, bé. Jo el faré.

Diu:

–I m’agradaria que aixina, quan fa el sermó, pués que ho diguere: que jo li ha regalat un pollastre. ¡Dona!, que ho sàbien.¹⁶⁴³ Perque ja veus...

Diu:

–Pués no tingue por, que jo ho diré –diu–. ¿A vosté com li diuen?

Diu:

–A mi em diuen Candideta Tabernàculum.

–Ai –diu–, pués bé.

Conque aquella nit es varen quedar a ca sa germana. Tenia un xic tamé, i aquell xic, que era cosí des xic d’ella, li va dir:

–Astanit ‘narem al teatro –feen teatro.

Diu:

–Ai, pués bé. ¿Jo qué faré?

Diu:

–Tu, no res. Tu, lo que fa la gent. Si fan palmes, tu fas palmes. Si xiulen, tu xiules.

No res.

–¡Aaaah!,¹⁶⁴⁴ pués bé.

Conque se’n van al teatro i acaben, tots palmes i ell tamé:

–¡Ole! ¡Ole! ¡Bien! ¡Bien!¹⁶⁴⁵ –vinga la palma.¹⁶⁴⁶

A l’endemà varen ‘nar a missa (perque era festes). Conque el retor ‘via de dir que li havien donat un pollastre; però ho va dir d’aqueixa manera, diu... Llegint allò, diu:

–*Candideta Tabernàculum,*
mitat amb arròs, mitat salsòrum,
per òmia sècula seculòrum. Amen.

I es xic, que sent això:

¹⁶⁴¹ Lapsus per «festes».

¹⁶⁴² Potser hi ha una interferència amb RT1831.

¹⁶⁴³ Dit irònicament.

¹⁶⁴⁴ Dramatitzant. Amb to de sorpresa i amb to festiu.

¹⁶⁴⁵ Amb to de veu agut, burleta.

¹⁶⁴⁶ Clic.

–¡Ole! ¡Ole!¹⁶⁴⁷ –vinga la palmineta (es pensava que estava al teatro).
I va anar s'agosil, l'agarra d'una orella i el tanca a la presó. I el va tancar vint-i-quatre hores i això, diu:
–¡Toque, toque, mare!, ¡'mo-ne pac allà!, que allà estem més tranquils.
I se'n varen 'nar atravolta al camp, i ja no varen tornar més as poble.

→INF: Isabel Ripoll Soliveres. FONT: José Ripoll Molines («en Plaières»). VEN-27/8/2003.

Annex 1

Es qui no havia anat mai a missa

El protagonista viu en un mas i no havia anat mai a missa («Unes persones que vivien a un mas –un mas de per aquí a Alcoi–. I no havien 'nat mai a missa; sa mare sí, pero es xic no). Un dia la mare va decidir anar a missa per festes del poble, quedant-se a casa d'una germana. En l'estada el cosí du el protagonista a una sala de festes («I es cosí, sa nit antes se l'havia endut a una sala d'aqueixes que n'hi ha de festes. I allà: «¡Ole!», i canten i uquen. I es xic aqueix es pensava que missa era igual que allà, que una discoteca»). En arribar regalaren un pollastre al rector. En la missa el protagonista es posa a cridar («¡Muy bien! ¡Que se repita!»), com havia fet la nit abans, i el tancaren a la presó.

(resum d'una versió fragmentària no reproduïda | INF: Teresa Ripoll Molines. FONT: veí (José Ripoll). VEN-17/1/2015)

Annex 2

Candideta Tabernàcula

El protagonista viu al camp. Un any es va fer ric per la loteria («li va caure la loteria. Con que después, quan li cau la loteria, l'alcalde i tots amics. Es feren molt amics. Es va comprar un cotxe (o carro)¹⁶⁴⁸ i endespués 'naven tots pac a missa tots, ¿no veus que era entel·lectual? Com tenia diners...»). Una nit va anar a un circ de la plaça on tothom aplaudia i va regalar al rector un pollastre («Li varen dur un pollastre, es més guapo que tenia. / Diu: / –Si el fa la mitat amb arròs i la mitat amb salsa vorà que bo és. / Diu: –Ei, pués sí –diu–. Ara ho publicaré»). En la missa el rector es posa a cantar: «Candideta Tabernàcula / ha regalat un pollastròrum: / la mitat amb arròs i la mitat salsòrum. / Per òmia sècula seculòrum. Amen». En sentir-ho, el protagonista es posà a aplaudir («¡Ole! ¡Bien, bien!») i el tancaren a la presó («i me'l tanquen dins de la presó. Ai, com havia vist es circo i no havia anat mai a missa, el tanquen a la presó»).

(resum d'una versió no reproduïda | INF: José Ripoll. FONT: pare [José Ripoll]. VEN-6/1/2003. NOTA: L'execució d'aquest informant es caracteritza per les omissions d'elements de la trama i per certes anticipacions que en dificulten en gran mesura la comprensió)

CATALOGACIÓ

ATU 1831C: *The Clergyman Takes a Bribe*.

VERSIONS

RT1831C Candideta Tabernàculum. Annex 1: Es qui no havia anat mai a missa (1831C + 1831A*). Annex 2: Candideta Tabernàcula (1831C + 1831A*).

COMENTARI

Podria catalogar-se aquesta versió dins ATU 1831C amb el model del qual concorda per aproximació: una persona vol ser anomenada en la missa com un veí que es diu «Secula» i ofereix un present al rector. El sagristà ho adverteix i el capellà comparteix una part del present amb ell. En aquest cas no hi ha l'episodi del present compartit.

No coneixem altres versions al País Valencià. Es tracta, en efecte, d'un subtipus poc documentat en català, àmbit en què solament n'hem pogut consultar una versió al Matarranya (Quintana, 1995: núm. 217). En

¹⁶⁴⁷ Amb to de veu agut, burleta.

¹⁶⁴⁸ Un oient li suggereix la possibilitat que compràs un carro.

aquest cas, els protagonistes són dos capellans que anomenen el nom de les seues criades en les fórmules de la missa.

Una característica de les versions registrades a Tàrbena és la combinació amb el tipus 1831A* (explícita en les versions dels annexos 1 i 2), pel fet de presentar la història protagonitzada per un personatge que no havia anat a mai a missa i que es comporta inadequadament a missa en reproduir-hi accions que ha vist fer en altres contextos. Es tracta, en definitiva, d'una història que respon al motiu del pagès que visita per primera vegada la ciutat (J1742: un pagès visita la ciutat). En la versió de l'annex s'intueix l'element que el protagonista decideix anar a missa perquè s'ha tornat ric (no com una visita a la família, en el context de les festes patronals). Cal destacar, per altra banda, el fet que en les fórmules documentades s'observe un influx de les del tipus 1831, per la referència a la manera de guisar el present, a banda del nom de la donant.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 1831A*

I

[Es que no havia anat mai a missa]

Havia [un volta un xic i] vivien a Pinos es pares i es xic aqueix, i era un serrilet que vivia a Pinos i no havia eixit mai d'allà.

I sa mare li diu:

–Ves a Xaló i ves a missa i fes lo que veges fer.

I va fer lo que li va dir sa mare, i va tornar:

–¿Com has quedat?

Diu:

–Bé.

–Dumenge torna.

Antes, quant alçaven a Déu, an el retor li ussaven això que du com un devantalet. Ell, com vegia que li ussaven ses faldes del retor, ell alçava ses faldes a ses dones, i tot eren galtades.

I quan va tornar a Pinos:

–¿Jo ja no vull tornar més mai!

→INF: Francisca Marcó Ripoll. VES-e/ 1990.

II

[La comunió]

Un hombre fue a tomar la comunió y *el retor* le da la hostia a la boca. | Este hombre fue a la iglesia, era por la primera vez, iba a la *mesa*¹⁶⁴⁹ y cogió la comunió. Se confesó y tomó la comunió. Y le dice al cura:

–¿Cuánto cuesta esto?

Dice:

–Nada.

–Me vende tres quilos para mi burro –como no valía nada... –; quería tres quilos p'a mi burro.

Es una tontería, ¿no? Hace reír.

→INF: Maria Moragues Ripoll. VEN-20/9/1997.

III

Es ratolinet

Això era un mosenillo que estava aidant a missa, i estava per allà el retor, allà a l'altar. I mirant mirant, veu que per un foradet que havia allà eixia un ratolinet xicotet, diu:

–¿Ai que guapet! –diu–. ¡Me'n vaig a agarrar-lo!

I es va aponnar i va alçar sa mà per, si eixia, pegar-li manotà. Pero quant es ratolinet s'assomava, el retor parlava, i es tornava a amagar.

I quant una de ses voltes que el retor no parlava tant, es ratolinet 'nava eixint a poquet a poquet, a poquet a poquet, i ell es va ajupinar allà, va alçar sa mà i diu:

–¿Ara sí que t'agarra! ¡Ara sí que t'agarra!

I quan ja estava a punt de pegar-li manotà, el retor diu:

¹⁶⁴⁹ *Mesa* <fr. *messe* 'missa'.

–¡*Òminus budíspum!*
I ell diu:
–¡Ni *òminus budispu* ni *òminus...*! ¡*Dòminus* merda! ¡Que per culpa de vosté s’ha amagat *el* ratolí!
I hala, ja s’ha acabat.

→INF: Juan Monjo Soliveres. VEN-10/1992.

IV

«*Dòminus merda*»

Pués el retor estava a la iglésia diguent missa, i es mosenillo va vore un ratolí que correvia. I el retor:

–¡*Dòminus bobiscus!* –i aquell, pués, no li contestava.

Tornava:

–¡*Dòminus bobiscus!* –i tampoc.

I al ramat el retor es gira (perque antes no es giraven pac a fora, antes miraven es retors pac a dins); diu:

–¡*Dòminus* merda!
que, si vosté havere callat,
la rateta l’haguera agarrà.

→INF: Tomàs Mascaró Ripoll. VEN-10/1992.

CATALOGACIÓ

ATU 1831A*: *Inappropriate Actions in Church*. CARDIGOS/CORREIA 1831A*: *O tolo vai à missa*. HERNÁNDEZ 1831A*: *Acciones inapropiadas en la iglesia*. Altres classificacions: ATU 1832* (Beltran L.)

VERSIONS

RT1831A* I [Es que no havia anat mai a missa]. RT1831A* II [La comunió]. RT1831A* III Es ratolinet. RT1831A* IV «*Dòminus merda*». (veg. RT1831C^{a1}, RT1831C^{a2})

COMENTARI

Motius:

J261.1: compliment literal de les instruccions rebudes (versió I).

J1823: desconeixement de les cerimònies religioses provoquen accions inapropiades (versions I i II).

J1824.1: altres confusions respecte a la comunió (versió II).

Dins el tipus miscel·lani ATU 1831A* s’inclou diverses anècdotes protagonitzades per persones que fan accions inapropiades en el context de la missa provocades per la ignorància o la incomprensió. Generalment aquestes accions són provocades pel desconeixement, ja que en les contarelles s’escenifica la primera assistència a una missa d’un personatge rústec (cf. ATU 1678**): *First Time in Church*). Amb tot, per assimilació es podrien adscriure a aquest tipus altres tipus d’històries en què les accions presentades no es justifiquen necessàriament per la ignoràcia (versions III i IV).

En el catàleg d’Hernández (2013) es fa una anàlisi de les variants observades l’àrea murciana, diverses de les quals pot ser vàlida per a les nostres versions: (b) interpretar la comunió com un repartiment de menjar (versió II); (c) imitar desafortunadament accions de la litúrgia, com ara, alçar les falces a les dones (versió I); (f) el rector i l’escolà conversen en la missa de qualsevol acció aliena al ritual (versions III i IV).

En la versió I es documenta el motiu del seguiment literal de les instruccions rebudes respecte al comportament en una missa («fes lo que veges fer») (motiu J2461.1), que provocarà una situació

compromesa quan el protagonista tractarà de reproduir una acció que ha vist representar en l'altar (alçar les faldes de les dones que té davant). Retrobem aquest motiu en RT1808A.

En les versions III i IV es presenta un acte irreverent durant el transcurs d'una missa: un escolà respon a una fórmula de la litúrgia amb una frase profana que fa referència al context immediat (l'escolà vol atrapar un ratolí, però se'n fuig). El reneç que exclama l'escolà hi aporta el component transgressor, que en el context de la missa provoca una situació ridícula. Aquesta contarella ha estat associada per Asensio (2004: 285), Beltran L. (2007: 719) i Oriol/Pujol (2008) a ATU 1832* (*The Boy Answers the Glergyman*), un tipus miscel·lani que inclou anècdotes en què un xiquet fa una resposta molt aguda a una qüestió posada per un capellà. L'adscripció a 1831A* respondria a la variant *f* que distingeix Hernández: diàleg en una missa amb elements aliens al ritual.

El tipus 1831A* està representat al País Valencià amb diverses variants que corresponen a les versions que reproduïm aquí. Retrobem l'element de l'aixecament de les faldes, per exemple, en Guardiola/Beltran, 2005: 168-169 [Bolulla] o Verdú, 2018: 83-87 [Alcoi]; i l'al·lusió del ratolí en la missa, en Limorti/Quintana, 1998: 135 [el Carxe] o Guardiola/Beltran, 2005: 221 [Bolulla].¹⁶⁵⁰ En altres versions poden documentar-se altres elements diversos: Pérez N., 1998: 34-35 [Crevillent]; Monjo, 2006a: 133 [Guardamar del Segura].

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹⁶⁵⁰ Altres atestacions dins l'àmbit català: Janer, 1982: 82; Quintana, 1997: núm. 327.

TIPUS 1831*B (Boggs)

«Cos de podadora»

¡Ara te'n contaré un atra!, que sé. Duien «*mànigues* d'estral»...¹⁶⁵¹ ¿Saps com era «*mànega* d'estral»? Pués era estreta d'aquí [*gest*];¹⁶⁵² i d'ací era ampla [*gest*],¹⁶⁵³ com una estral.

I una volta... Resulta que una xica se n'havia d'anar a ballar. Volia anar a ballar: feen festes i volia anar a ballar. Pero tenia que pastar. Eren festes (saria pels Derrers Dies o això). I tenia que pastar i no tenia mare, estava son pare i ella. I havia de pastar precís.

—¡I veges!, ¡jo no puc anar a ballar!

I sa vàina li va dir:

—¡Ves a ballar!, i jo pastaré.

I li va dur sa farina i i li va dur es llevat (que posaven llevat), i aquella dona pués li pastava.

I pastant pastant va fer fluix, sa pasta.

Diu:

—¡Aiii!,¹⁶⁵⁴ ¿i ara qué faré?¹⁶⁵⁵

I se'n va anar; i ella ballava, i ell li va dir:

—¡Cos de podadora...! («cos de podadora» és que es cos era aixina cenyidet. Com si estiguera podat, ¿saps?).

¡Cos de podadora, *mànega* d'estral!,
lo que m'has acomanat
l'èuia li ha fet mal.

I aixina dengú es va enterar. I ella es va entendre i va dir, ballant ballant, diu:

—¡Tirorit! ¡Tirorà!

Posa-li farina i s'endurirà.¹⁶⁵⁶

I allà no es va enterar dengú. [...] Ballant ballant, aquella li ho va aclarir.

→INF: Isabel Ripoll Molines. FONT: Isabel Molines Mascaró (i a ella sa mare, Teresa Mascaró Pont). VEN-1/4/ 2003. A/V: annex.

Annex

«Cos de podadora»

Una xica sense mare té desig d'eixir a ballar les danses a la plaça («Diu que hi havia una xica que estava amb son pare, i sa mare s'havia mort i no tenia dingú. I quan ja havia passat temps, que sa mare ja fea temps que s'havia mort [...]»). Però havia de pastar («Havia de pastar aquell dia, pero feen danses i ella volia anar a ballar») i una veïna es va oferir a pastar per ella. La veïna pastant va «fer fluix» i va acudir a la plaça a dir li què havia passat. Li ho va dir cantant, en sentit figurat: la protagonista li respon cantant també i va passar desapercebuda la conversa.

¹⁶⁵¹ El relat sorgí en el fil d'una conversa en què la informant rememorava diversos costums antics (especialment, centrada en la indumentària antiga i en la funció de la Placeta Vella com a espai aglutinador d'activitats lúdiques a Tàrbena) a partir del testimoni de l'àvia paterna.

¹⁶⁵² Es toca l'avantbraç.

¹⁶⁵³ Es toca el puny.

¹⁶⁵⁴ Ponderatiu.

¹⁶⁵⁵ Dramatitzant, to de preocupació.

¹⁶⁵⁶ Cantant. Variant: «que s'endurirà» (cantada en una repetició de la seqüència final).

✻
CATALOGACIÓ

BOGGS 1831*B. Altres classificacions: ATU 1831 (Oriol/Pujol, 2008).

VERSIONS

RT1831*B «Cos de podadora». Annex: «Cos de podadora».

COMENTARI

Per a la catalogació d'aquesta versió reprenem la proposta del subtipus 1831*B de Boggs, ja que es veu reflectida en la sinopsi de presentació d'aquest subtipus: «Priest during mass or wife while dancing sings instructions to cook or husband for preparing food».

Ja ens hem referit en els comentaris del tipus 1831 que les nostres versions documentades d'aquest tipus coincidien també amb la descripció d'aquest subtipus; tanmateix Boggs hi inclogué la variant del diàleg en el context del ball, que ací ens ocupa. Es tracta, en efecte, d'una trama molt similar: instruccions per a l'elaboració d'un menjar / del pa, expressades amb una fórmula cantada adaptada a un context: missa / ball. De fet, l'existència de versions amb elements compartits ens fan pensar en un tronc comú: per exemple, en les versions de Gascón (1999: 75 [Beneixama]), al País Valencià, o López/Ortiz (2000: núm. 18), o Martínez G. (2012; 333), en l'àmbit castellà, la història està contextualitzada en la missa, però el diàleg tracta de l'elaboració de farinetes o de pastar el pa, com en la present versió. Amb tot, hem optat per mantenir la diferenciació en apartats diferents de les versions, atenent a l'especificat del context de la missa, en ATU 1831.

Aquest subtipus ha estat registrat abundantment al País Valencià, amb entitat pròpia (veg., p. ex., la versió sonora editada en la *Fonoteca de Materials*, vol. VI, 1986 [el Pinós]¹⁶⁵⁷ i les versions escrites: Oller/Ramon, 1994: 63-67 [Aielo de Malferit]; Bataller, 1997: 91-92 [Vilallonga de la Safor]; Ivars, 2010: 107-108 [Benissa]) o en combinació amb altres tipus, com succeeix, com ara en les versions «Joan-Antoni i els torpalls» (Valor, 1958, III, 5-38 [Castalla]) o «Un per a tu i dos per a mi» (Guardiola, 1988: 67-78 [Xàbia]).¹⁶⁵⁸ Així mateix és interessant tenir en compte les versions en què s'ha recopilat la fórmula cantada exempta del marc narratiu, perquè popularment ha tingut una certa difusió com una mimologia d'una de les melodies dels antics balls públics de festa major valencians, coneguts en les comarques centrals i meridionals sobretot com *les danses* (veg, p. ex., Guardiola F., 1997: 148 [la Nucia]; Monjo, 2006a: 137 [Guardamar del Segura]).¹⁶⁵⁹

En general, és el marit la persona que s'encarrega de dur a terme amb poca traça la tasca de pastar i no una veïna, com succeeix en la nostra versió. Aquesta història té concomitàncies amb el tipus 1374*, centrat en el tema de la persona beneïta que no sap pastar i du a terme literalment les instruccions; tot i que en aquest cas es destaca el fet que tinga lloc un diàleg cantat en un context on suposadament queda desapercebut. En aquest sentit és interessant d'assenyalar el paral·lelisme amb el tipus d'Aa/Th 876 (*The Clever Maiden and the Suitors*) en què el tema central és una conversa expressada amb termes enigmàtics («Answers and understandings enigmàtic questions»), que Uther intergrà dins el tipus 851. Un exemple d'aquest tipus en el catàleg Camarena/Chavalier és la versió «Els dos promesos» d'Amades (1950: núm. 446), on, en efecte, hi ha un diàleg expressat metafòricament perquè no siga entès en un determinat context.

Pel que fa a les al·lusions enigmàtiques de les fórmules, destacarem la interpretació en termes metonímics que fa la informant de la nostra versió: les «mànegues d'estral» i el «cos de podadora» fan referència a la protagonista a través d'elements del seu vestit. Les *mànegues de destrat*, en efecte, és un terme indumentari arcaic (veg. «Estudi» 3.2.3), el «cos de podadora» s'explica com la forma entallada del gipó.¹⁶⁶⁰ Aquesta

¹⁶⁵⁷ *Fonoteca de Materials. Volum VI*, Generalitat Valenciana, 1986.

¹⁶⁵⁸ Concretament (1384 + 1245 + 1651 + 1210 + 1250A + 1831*B + 1291B + 1286 + 1202), la primera, i (1365E + 1831*B), la segona.

¹⁶⁵⁹ Pot sentir-se aquesta darrera versió en el cd *Ja plora la nyora. Música i literatura de tradició oral a Guardamar del Segura* (Grup Alacant – Ajuntament de Guardamar, 2007).

¹⁶⁶⁰ En la versió de la *Fonoteca de Materials*, vol. VI: «tipo de podó».

idea té un reflex en la versió de Guardiola F. (1997: 148), on hi ha una referència a una peça de la roba del marit en la resposta de la protagonista: «Saragüells de pana, / de Miquel germà». En canvi, en les versions d'altres contrades s'interpreten aquestes seqüències com els béns que s'han hagut de vendre per a poder comprar el vestit de la protagonista (veg., p. ex., Quintana, 1995: núm. 190; Amades, 1982a: núm. 413).

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 1833B

Es granerer

Açò és un que va vindre a vendre graneres ací. I va vindre a vendre graneres i duia es xiquet tamé. I era dumenge i ses dones 'naven a missa i li va dir as xiquet:

–Estigues *ahí* i jo aniré a missa.

I se'n va anar a missa i vegia que ses dones es confessaven i ell tamé va anar a confessar-se.

Se'n va anar a confessar-se (antes et confessaven, después et feen senyar i això).

I el retor diu:

–¡Hala!, ¡senye's! I cante fort.

Diu:

–*Padre, santo, amén.*

Diu:

–No. *Padre, Hijo y Espíritu Santo.*

I torna:

–*Padre, Santo, amén.*

I ell tenia una paradeta de graneres fora, venien graneres, diu:

–*Padre, Santo, amén.*

I el retor diu:

–*¿Y el Hijo?*

Diu:

–*El hijo està fora venent graneres.*¹⁶⁶¹

→INF: Juan Molines Guerri. VEN: 4/1/1995.

CATALOGACIÓ

ATU 1833B: «*Where is the Father?*». CARDIGOS/CORREIA 1833B: «*Onde está Deus?*». Altres classificacions: ATU 1810: *Anecdotes about Catechism* (Loddo, 2018).

VERSIONS

RT1833B Es granerer.

COMENTARI

La versió correspon al resum del subtipus ATU 1833B, en què en el context de la doctrina, una persona ignorant de les matèries religioses és interrogat pel rector en oblidar-se d'esmentar una persona de la Trinitat (el Pare, el Fill) on és i la resposta és entesa en relació a una circumstància del context de la locució (motiu X435.2). El mateix tema desenvolupa la variant A del subtipus *1842 proposat per Boggs («Priest asks him where he left the Son. Shepherd answers that he sent son to market»).

Hem pogut consultar versions molt similars en l'àmbit occità, contextualitzades en la catequesi, fent referència al Fill o amb la variant d'oblidar esmentar Maria, amb un doble sentit llicencios (veg., p. ex., Coulomb/Castell, 1986: núm. 63; Loddo, 2018: núm. 314; Loddo, 2018: núm. 158).

¹⁶⁶¹ Després de les rialles dels oients, el narrador repeteix el diàleg final.

TIPUS 1833D

[Un que volia dormir en el tren]

Era un tren de antes, des antius, i havien lliteres (unes demunt de ses atres) i per dormir la gent en es vagons de primera o de segon... Bueno, no sé. I anava el tren.

En això va el tren, puja un a una estació, i entra, i puja dalt sa llitera. I es gita, diu:

*–Con Dios me acuesto,
con Dios me levanto,
la Virgen Maria
y el Espíritu Santo.*

I en això, ¿saps?, se li trenca i cau. I diu... S'atre diu:

–¡Mira! –diu–. ¡Jo ja me ho pensava! ¡Se n'han gitat cinc u sis! –diu–. Se n'han gitat cinc o sis.

¡Clar!, era precis trencar-se. Massa càrrega.

→INF: Francisca Ripoll Monjo. VEN: 14/4/2004.

CATALOGACIÓ

ATU 1833D: *The Name of the Persons of the Holy Trinity*. NOIA 1833D: «*Con Deus me deito, con Deus me levanto...*».

VERSIONS

RT1833D [Un que volia dormir en el tren].

COMENTARI

Ens afegim a la proposta de Noia de catalogar dins el subtipus 1833D aquesta contarella, amb la qual té solament una vinculació tangencial. Té com a tema principal el desconeixement de les persones de la Santíssima Trinitat. En el model presentat per Uther un capellà explica aquesta qüestió associant les persones a noms d'animals, objectes, o membres de la família. En aquesta versió únicament hi ha una variant del tema central: s'interpreten com a persones vives les al·lusions d'una pregària.

Documentem aquesta variant de manera molt semblant en una versió valenciana recopilada en Bataller (2001: 88 [el Real de Gandia]). En aquest cas un caminant i un frare han de compartir llit en un hostel. El frare fa una pregària en la qual s'aclama a molts de sants. Com que el llit es trenca, el caminant dona la culpa que ha posat massa gent en un llit tan menut. Documentem versions molt similars en l'àmbit castellà (veg., p. ex., Asensio, 2004: 328-329).

TIPUS 1833F

Es sermó del Dijous Sant

I aqueix que fa, que era un que el Dijous Sant tots es anys ‘nava pac a missa:

–*¡Y lo crucificaron! ¡Y lo metieron en la cruz!*¹⁶⁶²

Diu:

–*¡Xe! ¡Igualet que l’any passat!*

Conque s’any vinent, lo mateix.

A l’últim s’agosil:

–*¡Que tant de «lo mateixet que l’any passat»? ¡Hala!, ¡pac a la presor!*

Diu:

–*Lo mateixet lo mateixet de l’any passat –tots es anys el tancaven.*

→INF: José Ripoll Soliveres. FONT: pare (José Ripoll Molines). VEN-6/1/ 2003.

CATALOGACIÓ

ATU 1833F: *The same old story.*

VERSIONS

RT1833F Es sermó del Dijous Sant.

COMENTARI

S’ajusta perfectament la versió a ATU 1833F. Es presenta en amb aquest subtípus una altra modalitat d’història contextualitzada en un sermó i referida a una qüestió d’ignorància dels temes religiosos. En aquest cas el protagonista es queixa perquè considera que la matèria de la predicació d’una festivitat religiosa (Divendres Sant, en el model d’Uther) cada any es repetisca de manera idèntica, sense que hi haja la possibilitat que l’al·ludit puga fer res per a millorar la seua situació al llarg dels anys.

No en coneixem versions en l’àmbit català; sí, en canvi, en el castellà: p. ex., en Rodríguez P. (2001: núm. 142), Asensio (2004: 287), González S. (2010: 297) o Martínez G. (2012: 272). Generalment s’ambienta la contarella el Divendres Sant. En la versió tarbenera, en canvi, se situa el Dijous Sant, una de les celebracions religioses en què antigament hi havia més solemnitat i major assistència a missa.

¹⁶⁶² Dramatitzant. Imita el to vehement d’un sermó.

TIPUS 1833K

I

«De rebot no val»

Varen robar sa caixeta de les Ànimes. I el retor es va posar dalt la trona (que antes estaven dalt la trona). I una nit que va fer sermó (de això que fan sermó de la Coresma), pués diu:

–¡Cavallers!, han furtat *la* caixeta de les Ànimes –diu–, ¡i jo sé qui és!, ¡i jo sé qui són! –diu–. Ara tiraré una pilota a *la* paret d'enfront, i *al* que li caurà demunt, és que és ell que l'ha furtà.

I tira una pilota. I sa pilota li rebotà demunt des cap d'ell (era ell que se l'havia enduta).

Diu:

–¡Xe! ¡De rebot no val!

→INF: Isabel Ripoll Molines. FONT: àvia paterna (Càndida Soliveres Pont) o cosina paterna (Teresa Ripoll Molines, 1921). VEN-27/8/2003. NOTA: Hi ha una altra versió d'aquesta informant en Diéguez *et al.* (1999: 171). Veg. la versió II.

II

«De rebot no val»

Una volta el retor fea es sermó. ¡Bueno! Això és... No sarà veritat, ¿eh? Això és com un quènto. Un retor fea el sermó, i aquell retor tenia un hort de cebes (un hort tenia dins de casa, un hortet), i li les varen furtar totes, i estava maleit.

I va fer es sermó de la Coresma, ¡i hi havia tanta gent!,¹⁶⁶³ i ell dalt a la trona va dir:

–¡Bueno! –primer va fer es sermó i després va dir:– ¡Bueno, a mi m'han furtat totes *les* cebes de *l'*hort! ¡I jo sé qui és! ¡I jo d'ací el veig!¹⁶⁶⁴ –diu–. Jo –diu–... ¡I ja voràs si ho tinc que saber jo açò i ho tinc que...! ¡I me ho teniu que pagar!¹⁶⁶⁵ –i tot maleit. Diu:– I ara li tiraré *esta* pilota, i an *el* que li farirà... Déu ja ho farà que li farixca an es qui ho ha fet –diu–, que jo d'ací ho veig.

¿Saps? ¡I fea pac allà!, ¡pom!, ¡ben forta! Sa pilota es pega enfront, retrona, i li pega an es cap d'ell.¹⁶⁶⁶

I diu:

–¡Xe!, ¡de rebot no val! –era ell es que les havia collides.¹⁶⁶⁷

Això són quèntets, mira, de riure.

→INF: Isabel Ripoll Molines. VEN-e/2007. Veg. la versió I.

Annex 1

«De rebot no val»

El rector va predicar en un sermó que havien furtat la caixeta de les almoines de les Ànimes («a Fageca») i que ho descobriria llançant una pilota des de la trona («Jo sé qui és, i ara agarraré una pilota i la tiraré, i an es que li farirà, sarà ell es que me l'ha robà. Déu farà un milacre». Però la pilota va pegar-li a ell i va descobrir-se davant tots com a lladre («I sa pilota va farir a sa paret d'enfront i li va rebotir. I, ¡pam!, li va farir an el retor»). (*resum d'una versió no reproduïda* | INF: Isabel Ripoll. VES-e/1986. Veg. RT1833K I i II)

¹⁶⁶³ Amb èmfasi.

¹⁶⁶⁴ Dramatitzant. Enfadat.

¹⁶⁶⁵ Dramatitzant. Enfadat.

¹⁶⁶⁶ Rient.

¹⁶⁶⁷ Rient.

Annex 2

«De rebot no val»

Un rector va predicar que havien robat la caixeta de les almoines de les Ànimes i amenaçava els feligresos («*El que me s'haja endut la caixeta, que me la torna en seguida. Que me la torna. I jo sé qui és, jo sé qui és, pero... I el veig: d'ací el veig.*»). Després llançà una pilota perquè pegàs en el lladre, però el tocà a ell («I agarra i tira sa pilota, ¡bom!, i agarra i li farix as cap d'ell»).

(*resum d'una versió no reproduïda* | INF: Isabel Ripoll. VES-8/4/2005. Veg. RT1833K I i II)

CATALOGACIÓ

ATU 1833K. *The Thiefs Betrays Himself.*

VERSIONS

RT1833K I «De rebot no val». RT1833K II «De rebot no val». Annex 1: «De rebot no val». Annex 2: «De rebot no val».

COMENTARI

Les versions són variants d'ATU 1833K en què es presenten històries relacionades amb el descobriment d'un lladre, que es dona a conèixer ell mateix. En les dues versions el lladre és un rector que pretén posar en marxa un mecanisme d'exculpació, deixant en mans de la justícia divina la pretesa resolució del descobriment del malfactor (llançant des de la trona un objecte sobre el cap del pecador). Finalment el pla demostra ser efectiu per a desemmascarar el lladre, ja que ell mateix queda en evidència davant tothom.

S'observa en les dues versions una diferència quant a l'objecte robat. Possiblement la diferència obeeix a dues fonts diferents, com donà a entendre la mateixa informant, que atribuïa a dues persones el coneixement de la contarella.

No en coneixem versions en l'àmbit català; sí, en canvi, en el castellà, p. ex., en Agúndez (1999b: núm. 208), Rodríguez P. (2001: núm. 82 i 150.7) i González S. (2010: 299), aplicat en el primer cas com en la versió II al robatori d'unes cebes i en el tercer, al descobriment de la paternitat dels fills il·legítims d'un poble. En les versions consultades el mètode per a descobrir el culpable és sempre el llançament d'una pilota: el culpable generalment és descobert perquè la pilota rebota contra ell. Hi ha la variant en què s'ajupeix perquè no el toque.

TIPUS 1843A

Sa bicicleta¹⁶⁶⁸

Eren tres [hòmens]: un de Tàrbena, un de Parcent i un de Xaló. I estaven servint, i tenien amistat. I un diu:

–Ara –diu–, en ‘cabar de servir em casa.

–¿I festeges?

Diu:

–Sí.

–¿Ma!¹⁶⁶⁹ ¡Jo tamé!

I s’atre tamé festejant, diu:

–¿Voleu que mos casem tots es mateix dia?

Diu:

–Ei, pués bé.

–Això mo n’anem tots a València, o mo n’anem a Madrid... Mo n’anem tots junts.

I ho arreglen i, ¡guapo!, com si foren germans. I elles, ¡guapo!, es varen fer [molt amigues].

Al cap de tant de temps arriba es de Tàrbena a casa (es va comprar una burra), ‘riba a casa i sa dona diu:

–¿No saps qué ha passat?

Diu:

–¿Qué ha passat?

Diu:

–Aquest de Parcent –diu–, se li ha mort *la* dona.

–¿Xeeeee! ¡Ah, recollons! ¡Ja no ha pogut ‘nar a l’enterro, senyor! –diu–. Pués a lo millor ja l’han enterrà.

Diu:

–Pués s’ha mort.

Diu:

–Mira, és... Demà en víndrer miraré es minjar. Me’n vaig a vore.

I an aquell, tenia una bicicleta i li la varen pillar, an es de sa bicicleta. I no era aquell, era s’atre, de Xaló. Se’n va anar an aquell, diu:

–¿Xe!, ¿qué ha passat?

Diu:

–Pués ja se l’han *emportà*. Mira, se l’han *emportà*.

–¿Home!, ¿això qué ha passat?

Diu:

–Pués mira, no faç cas, jo. No patixques –diu–. No m’ha dolgut gens.

Diu:

–¿Home! ¿No t’ha dolgut?

Diu:

–No.

–Home!

Diu:

¹⁶⁶⁸ Alternant al llarg de l’execució les pronúncies [ve]cicleta / [vi]cicleta.

¹⁶⁶⁹ Possible contracció exclamativa de *mare* o de *mira* (DCVB). El segon cas és més habitual en valencià precedint altra partícula exclamativa: *ma que*, *ma quin*... (en tarbener: *mi que*, *mi quin*...).

–Mira, la tenia *ahí*, per dins casa, venien es xavals, i sempre en tenia un o dos a cavall.

Diu:

–¡Xe! ¿I tu ho encomportaves?

–¡Ei!, ¿qué havia de fer? –diu–. ¡Mira!, se l'*emportaven*. I, mira, feen lo que volien.¹⁶⁷⁰

Diu:

–¡Xe, home!, ¿i això?

–I endespués ‘nava a pujar-li *jo* –diu– i estava feta tota una xofa. I allò ni donava gust d’anar a cavall amb ella, ni pujar-li a cavall ni res.

–¡Xe!, ¿i tu...? –diu–. Pués mira, que t’acompanya el sentiment.

Diu:

–¡No patixques! –diu–. ¡Ah!, que no en vui atra –diu–,estic tranquil ara. Jo no en vuic atra.

Conque bé, se’n va pac a casa, diu:

–¿Com has quedat?

Diu:

–Es veu que era una tia tirà.

Diu:

–¿Com?

Diu:

–A lo millor ell l’ha volà, perque no li ha dolgut.

Diu: –¿I això? –i pac ací i pac allà, diu–. ¿Pero tu a on has ‘nat? ¿A Parcent?

Diu:

–¡Xe no, a Xaló! ¡Que te ho ha dit bé! –diu–. ¿Com és que ell se l’*emportà*?

I endespués ho va treure per net; i era sa bicicleta. Era sa bicicleta, que se l’enduien es xavals, li pujaven, i endespués quan ‘via de pujar ell, sa bicicleta estava tota desfetota.

→INF: Àngel Monjo Mascaró. VEN-7/5/1995.

CATALOGACIÓ

ATU 1843A: *The Stolen Bicycle*.

VERSIONS

RT1843A Sa bicicleta.

COMENTARI

Cataloguem la versió dins ATU 1843A, amb el model del qual s’ajusta perfectament: un capellà s’enganya de casa quan va a donar les condolències i en una mateixa conversa es parla del robatori d’una bicicleta. La contarella explota el recurs dels dobles sentits llicenciosos que suscita parlar d’una dona com si es tractàs d’un objecte, sens dubte, d’una manera sexista.

No hem trobat paral·lelismes d’aquesta contarella en l’àmbit català; sí, en canvi, en l’occità, on s’accentua el component sexista en presentar la dona com a bé de consum, un objecte amb un valor material concret. Així, per exemple, en (Loddo/Loddo, 2004: 292) el malentès té lloc quan una persona dona el condol a un home que acaba de quedar-se vidu i el vidu es refereix a una vaca: la pèrdua de la vaca és més dolorosa perquè aparentment és més difícil de substituir. En Pelen (1983: núm. 91a), un home va a demanar una de les dues filles d’una casa i el pare s’entén que es refereix a una de les vaques; possiblement vinculada a

¹⁶⁷⁰ Dramatitzant, amb despreocupació.

ATU 1698D (*The Wedding Invitation*), dins el cicle dels malentesos de sords: en la conversa es creen malentesos perquè una persona parla de les noces de la filla i l'altre de la venda de bestiar.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 1848C (Aa/Th)

Ses festes d'Algar

Pués resulta que a Callosa (a Algar) hi ha una ermita. (A Algar hi ha una ermita, ¿no? Ara ja estarà vella, ¿no? Haurà caigut. ¿Encara van a l'ermita? Baixant es veu.) I es dia de Sant Roc feen una festa, a Callosa, a l'ermita.

I ells, els-a agradava, que el retor que anava, que pedricara... pués que nomenara sant Roc, ¿no? Sant Roc. I varen 'nar i varen fer festa. I va anar un retor i no... Ni el va nomenar. I tots:

–¿Hau vist enguany? ¡Però quin retor més roín! ¡No mos ha nomenat mai sant Roc!¹⁶⁷¹

Conque l'Ajuntament i la gent estaven tots maleits. I s'any vinent varen parlar amb un retor (o amb el vicari) i li varen dir:

–Per cade volta que nomenaràs sant Roc et donem un duro.

I ell es posa a pedricar:

–¡Sant Roc! Sant Roc era un sant molt milagrós. Sant Roc era molt bo –i «sant Roc, sant Roc», i vinga «Roc», i torna «Roc». I a cade volta...

Tenien un costal de canyes 'parellat. Havien 'nat a fer canyar... un costal de canyes, i cade volta posaven una canya pac allà, a vore molt de voltes dia «sant Roc». ¡I «Roc»! ¡I vinga!

I quan ja havia dit prou voltes «sant Roc», comença a dir:

–*Es que hasta las ranas dicen: Roque, Roque, Roque, Roc, Roc* –¡vinga, vinga! I varen acabar amb totes ses canyes i no en vaen tindre prou. I els-a va costar *la torta en pan*.

«*Hasta las ranas dicen Roque, Roque, Roc, Roc...*»: i allò es coneix que es varen gastar molt amb aquell.

→INF: Isabel Ripoll Molines. VEN-26/12/2005.

CATALOGACIÓ

AA/TH 1848C: *Saint's Account Book*. ORIOL/PUJOL 1848C: *El rector diu el nom del sant moltes vegades* (suprimit). CARDIGOS/CORREIA 1848C: *O livro da contas de São Roque*. HERNÁNDEZ 1848C: *El libro de cuentas del santo*.

VERSIONS

RT1848C Ses festes d'Algar.

COMENTARI

L'argument del clergue que és pagat pel nombre de voltes que esmenta un sant en un sermó és representat en el catàleg Aa/Th amb el subtipus 1848C, que tanmateix Uther (2004) en la darrera revisió de l'índex internacional suprimeix. Per la seua banda, el RondCat hi proposa el tipus C-039. En la nostra catalogació de la versió prenem el número d'Aa/Th, de manera anàloga com han fet altres catàlegs peninsulars.

En el model d'Aa/Th hi ha l'element de la canya en què una persona fa marques per a comptar les voltes que el predicador anomena el sant, que acaba per quedar tota senyalada. En la nostra versió, en canvi, hi ha la variant de tallar canyes a mesura que s'anomena el sant, que veiem en altres versions valencianes anàlogues (veg., p. ex., «Es sermó de Benimagrell»: Buades, 2003: 17-19 [Sant Joan d'Alacant]; *Oltra/Durà/Conca*, 2015: 92). Per altra banda, cal assenyalar el motiu de la paròdia del sermó (K1961.1.2.1),

¹⁶⁷¹ Teatralitzant, exagerant les exclamacions.

ja que en l'ànsia d'obtenir un bon guany, el predicador fa un discurs que d'una manera molt exagerada anomena el sant en cada frase, fins i tot el reitera a través del mimologisme de les granotes, en el cas del nom Roc. Observem aquest recurs, com ara, en castellà, en les versions d'Espinosa (hijo) (1988: núm. 423) i González S. (2010: 316), amb les quals es correspon la nostra versió: «*Hasta las ranas dicen Roque, Roque, Roc, Roc...*».

Es tracta d'un tipus documentat sobretot en àmbit peninsular, com assenyala Aa/Th. En l'àmbit català té versions registrades a la Franja (Quintana, 1995: núm. 149, 148; Quintana, 1997: núm. 317).

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 1862

I

Es estudiants

Bueno, havia uns estudiants que estudiaven de medecina (o dos, crec, que estudiaven Medecina). I davant anava un home que anava aixina [*gest*].¹⁶⁷² I aixina anava l'home, aixina. Diu:

–Aquest home patix des ronyons –a s'atre.

–Açò patix de... ses cames –li diu un a s'atre, i això.

Conque diu:

–¡Bueno! Anem a preguntar-li-ho.

I aquell d'allà diu

–¡Escolte!¹⁶⁷³ Ací tenim una discussió. Mosatros entenguem de medecina –diu–, i ell diu que té des ronyons, i jo dic que vosté és de *les* cames. *L'atre* diu... ¿Qué és lo que vosté patix? ¿Qué és que li passa? A vore.

Diu:

–¿Saps qué em passa? Que m'ha cagat i, perque no em caiga en terra, vaig aixina al·lerta. Perque no em caiga *la* merda p'en terra.

¿Aqueix no el sabies? També està bé.

→INF: Salvador Soliveres Monjo. VEN-20/1/1992.

II

[Es pardalet inflat]

[Un xiquet] se'n va a vore el metge: es pardalet se li va inflar. Diu que es va posar un no-sé-qué perque se li fera gord (¡ai!: ¡xiquets!). Bueno, i se'n va a vore el metge. I el metge li va dir, diu:

–Pués t'has de posar açò i açò.

I endespues se n'anaven dos metges. I es dos metges, diu:

–Hui ha vengut un xiquet –diu– que *el* pardalet se li ha inflat –diu–. El té enflamadet de tot.

I diguent això:

–¡Ah!, ¿*este* és? Mira, *eixe* xiquet.

I es xiquet va passar. I endespues diu... Ell diu:

–¿Vols que el cridem, a vore? –as xic jove, [...] era per burlar-se.

Diu:

–¿Qué? –diu–. ¿Com tens *el* pardalet?¹⁶⁷⁴

Diu:

–Bé –diu–. És millor metja *la* seua dona que vosté.

Diu:

–¿I això?

Diu:

¹⁶⁷² Camina amb dificultat, amb les cames pegades.

¹⁶⁷³ Amb determinació.

¹⁶⁷⁴ Amb ironia.

–Perque ha anat a buscar-lo a vosté i estava ella –diu–. Mire, me l’ha desinflat –diu– i ha tret *la* porqueria tota que tenia (*la* pus que tenia dins).¹⁶⁷⁵ I m’ha curat.

Vol dir que volien burlar-se d’ell, i va dir: «M’ha carregat *la* seua dona». Home, que són qüentets.

→INF: Àngel Monjo Mascaró. VEN-6/11/1994.

CATALOGACIÓ

ATU 1862: *Anecdotes about Doctors*. Altres classificacions: ATU 1332C: *Forgetfulness (Aimlessness) Causes Useless Journey* (Atiénzar, 2017). Aa/Th 1332C: *Doctor no Longer Needed* (Martínez G., 2012; Atiénzar, 2017).

VERSIONS

RT1862 I Es estudiants. RT1862 II [Es pardalet inflat].

COMENTARI

A l’hora de catalogar les versions, de manera provisional en proposem l’adscripció dins del tipus dels miscel·lani 1862, que inclou contarelles protagonitzades per metges. Hem seguit en aquest punt el model dels catàlegs de González S. (2010) i Loddo (2018).

La versió I ha estat recopilada al País Valencià en Monjo (2006a: 139-140 [Guardamar del Segura] i Gascó (2011: 85-86 [Beneixama]); i així mateix, en altres indrets de l’àmbit català, com ara, a Eivissa (Marí, 2006: núm. 22). El retrobem en altres àmbits, com ara, en l’occità (Loddo, 2018: 489-490). La contarella desenvolupa el motiu dels vantitosos que queden mocats: en aquest cas, es tracta d’uns estudiants de medicina que per volen demostrar el seu saber es veuen en una situació ridícula i reben una lliçó d’humilitat (cf. motiu J905: la humilitat dels savis).

La versió II ha estat àmpliament registrada en català; al País Valencià: Salvà (1988: 223-224 [Parcent]), presentat com un succeït localitzat a Parcent; al Carxe: Limorti/Quintana (1998: 134-135); al Matarranya: Quintana (1995: núm. 172 [Nonasp]) i a Mallorca: Janer (1982: 48 [Sant Joan]). Així mateix, n’hem pogut consultar versions en castellà (Martínez, 2012: 353; Atiénzar, 2017: núm. 91) i en occità (Pelen, 1983: núm. 117; Loddo, 2018: 270-272). Els elements comuns és (1) la visita a un metge per una qüestió sexual (generalment, per a evitar l’erecció), (2) el metge dona un remei poc eficaç, (3) el pacient és calmat sexualment per l’esposa del metge, (4) el metge pretén fer befa del pacient davant uns amics o altres metges però queda en una situació poc airosa en veure que ha tingut relacions sexuals amb la seua esposa. Sol ser habitual la referència del pacient a les millors habilitats de l’esposa per a curar: «és més doctora que vosté» (Limorti/Quintana, 1998: 134-135) / «És millor metja la seua dona que vosté» (versió II) i el símil entre l’esperma amb el suposat pus de la inflor, en les versions en què el protagonista es presenta com un personatge innocent.

¹⁶⁷⁵ En versions anteriors no enregistrades l’informant ens digué *postesma*, una versió local de la paraula femenina antiga *apostema* ‘pus’, que fa servir amb una altra variant Salvà (1988: 223-224): *la postesma* (veg. «Estudi» 2.3.3). Sobre aquesta paraula, veg. Colomina (1991: 274-275).

TIPUS 1920

«¡Màquina arrere i porc al corral!»

Resulta que ací antes (vosatros ho haureu conegut), encara no fa massa temps mataven porcs [...]. Antes casi totes ses cases mataven porcs [i a cases en mataven dos]¹⁶⁷⁶ i alamon de gent d'ací estaven allà a Navaior¹⁶⁷⁷ (bueno, a Navaior o as Estats Units: Navaior dien «ses Amériques». «L'América, l'América»). I agarra i diu... no-sé-qui que va vindre (va estar dos o tres anys, o quatre o cinc, que va vindre) i va vindre pués a sa temporà de matar es porcs. I clar, aquí, quan mataven es porc, diu:

–¡Ammaredeu! –diu–. ¡Allà a l'América mira que envançat està això, tu! –diu–. Ja no ho fan com ací –diu–. Allà tenen una maquineta que treuen es porc des corral i el maten. I van matant-ne, matant-ne, matant-ne. I después, quan ja troben que hi ha prou carn o prou porc, sa màquina, la tiren arrere, i es porc se'n va a soles as corral –diu–. «Màquina arrere i porc *al* corral».

¿No ho has sentit anomenar mai?

→INF: Juan C. Monjo Pont. VEN-28/3/1997.

CATALOGACIÓ

ATU 1920: *Contest in Lying*. ORIOL/PUJOL 1920: *Competició de mentides*. CARDIGOS/CORREIA 1920: *Competição de mentiras*.

VERSIONS

RT1920 «¡Màquina arrere i porc al corral!».

COMENTARI

La versió podria considerar-se una variant del tipus 1920, tot i que no s'hi explicita el tema de la competició de mentides que caracteritza el tipus. Presenta l'exposició que fa un mentider davant un públic, sense que hi participen en la conversació altres interlocutors competint amb relats fantasiosos. Sí que s'acosta més al model ATU en aquest aspecte la versió RT1920A.

Retrobem versions paral·leles en l'àmbit català, per exemple, al País Valencià (Guardiola/Beltran, 2005: 228 [Bolulla]); a Eivissa (Tur *i al.*, 1991: 108); en l'àmbit gallec (Noia, 2010: 902) i en occità (Pelen, 1983: 622). S'hi observen diversos elements coincidents amb la nostra versió. En primer lloc el motiu de la màquina que fa embotit posant-hi un porc viu amb la possibilitat de tornar arrere en el procés d'elaboració, que en el cas de Tàrbena té el valor d'una tradició explicativa d'una frase proverbial que es fa servir per a expressar que s'ha debaratat un projecte; que té un reflex en la versió gallega («Manivela atrás, porco ó cortelo»). El protagonistes poden ser emigrants que bravegen de les suposades meravelles que han vist en els països en què han emigrat (Tur *et al.*, 1991: 108), representants de països o territoris diversos (Noia, 2010: 902), o un pagès que parla de la ciutat (Pelen, 1983: 622).

¹⁶⁷⁶ Comentari aportat per un dels oients.

¹⁶⁷⁷ Per *Nova Iork*. Sovint emprat com a terme metonímic per a designar els EUA.

TIPUS 1920A

Sa col i sa caldera

S'història aqueixa és que es tio Casimiro va anar a sa barberia des tio Peix a afaitar-se. I xarrant xarrant, com ell havia estat per Alger, es tio Casimiro (per allà a Bugia i Carrota.¹⁶⁷⁸ ¡Sí!, havia uns pobles que es dien Bugia i Carrota. En Xapeta tamé va estar per allà), diu:

–Allà hi ha una col (havia una col),¹⁶⁷⁹ que sestaven set ramats de ganado i no es vegien uns amb¹⁶⁸⁰ es atres.

I es tio Peix diu:

–¡Aah!¹⁶⁸¹ –diu–, pués jo vaig vore uns ferrers, que havia vint-i-set o vint-i-huit ferrers, o trenta –diu–, que feen una caldera –diu– i no es sentien ses martellades de un amb s'atre.

Diu:

–¡Collons! –diu–, ¿i això com pot ser?

Diu:

–¿Això?, pués és fàcil –diu–. Aquella caldera era per bullir sa col.

[Per bullir sa col des tio Casimiro.]¹⁶⁸² Per bullir sa col des tio Casimiro. Com era tan gran sa col; pués sa caldera, ¡tu compta!¹⁶⁸³ [¡Aiiiiiiiiii!,¹⁶⁸⁴ ¡tu compta si era grossa sa mentira! Es tio Peix el va colgar.]

→INF: Antoni Ripoll Molines. VEN-8/4/2005. NOTA: Aquesta versió vas ser editada en Menages/Monjo (2007: 185).

Annex 1

Conversa de mentires

- VSS: Això va ser al Llogueret.
- IRM: [...] Allà havien tres o quatre hòmens. I un la contava grossa: «Jo tenia un garrofer que fea no-se-quantas garrofes...». «Jo tenia un metler que fea...» [...] «Jo sí metler gran tenia, me se va fer empeltat d'un pebrer». I aqueix va dir: «¡Me ho crec!» I se ho varen creure.
- VSS: No sé molts sacs de metles fea aqueix metler: una barbaridat. [...] Baix d'una col en havia tants de ramats de ganado. [...] Igual que un dia varen dir tamé de un deixò. [...] Feen una caldera i havien no-sé-quants ferrers i no es sentien uns des atres pegant martellades. Això contaven ells, es uelos aquells. [...]
- IRM: Contaven mentires. Una darrera d'una atra.

(reproducció d'una part d'una conversa entre Isabel Molines Ripoll [IRM] i el seu marit Vicent Salvà Soliveres [VSS]. VEN-8/4/ 2005. NOTA: s'han omés les referències personals i reiteracions)

Annex 2

Sa col i sa caldera

–En Francia [se hacen] unas coles enormes.

–En Portugal fabrican unas ollas tremendísimas. Grandes.

Un altre diu:

–¿Y qué demonio querían los portugueses con tan gran caldero?

Diu:

¹⁶⁷⁸ Carrota, topònim no identificat.

¹⁶⁷⁹ Rectificant.

¹⁶⁸⁰ Pron. a[m].

¹⁶⁸¹ Desafiant.

¹⁶⁸² Entre claudàtors, dos comentaris d'una oient (Bienvenida Ferrer Sifre, muller de l'informant).

¹⁶⁸³ Riu.

¹⁶⁸⁴ Ponderatiu.

–Para cocer las coles que tú vistes en Francia.
(versió fragmentària | INF: Isabel Molines Ripoll. VEN-8/4/2005. NOTA: font escrita)

CATALOGACIÓ

ATU 1920A: «*The Sea Burns*». ORIOL/PUJOL 1920A: *La col i la caldera*. Cf. BELTRAN L. 225 [1920A].
Altres classificacions: ATU 1960F (CARDIGOS/CORREIA).

VERSIONS

RT1920A Sa col i sa caldera. Annex 1: Conversa de mentires. Annex 2: Sa col i sa caldera.

COMENTARI

El tipus ATU 1920 (*Competició de mentides*) presenta diverses versions atenent al context narratiu o als continguts fal·laços desenvolupats. El subtipus 1920A representa una història en què una persona fa una rèplica a un mentider expressada en termes fantasiosos. Una de les variants del model d'aquest subtipus coincideix amb la nostra versió («The first tells of the great cabbage, the other of the great kettle»). Els motius de la col i la caldera gegantina poden estar desenvolupats com a tipus independents –ATU 1960D (*The Great Vegetable*), ATU 1960F (*The Great Kettle*)– i així mateix poden estar integrats en combinació a altres tipus, en altres marcs narratius, com hem vist en RT900 I.

La nostra versió es caracteritza per presentar un marc narratiu amb la forma de succeït. Els protagonistes als quals s'atribueix la història són dos personatges locals tarbeners que emigraren a Algèria al segle XIX i encararen una figura de personatges caracteritzats per la loquacitat i el bon humor. Una situació anàloga es documenta en la versió de l'annex 1, formant part de les converses amb continguts fal·laços atribuïdes a uns ancians que feien conversa prenent el sol (aproxidament en una data situada a l'entorn de 1940). La situació descrita desenvolupa el motiu de la competició de mentides de què tractem (X905). Possiblement en els dos casos es podria parlar del resultat d'una transformació dels locutors d'uns texts folklòrics en actants del mateix text que degueren haver narrat en la versió que ens ha arribat als nostres dies. Un cas similar pot documentar-se en la versió alteana que donà a conèixer Francesc Martínez (1987 [1947], III: 215-216). En tot cas, es posa així de manifest la popularitat d'aquesta contarella per via oral.

Tot i que, tenim constància també de la difusió per font escrita (annex 2), en una variant exempta dels elements característics de la versió oral: la referència als ramats per a expressar el volum de la col i el nombre de ferrers pegant martellades per a la grandària de la caldera; presents en altres versions valencianes anàlogues: veg., p. ex., Martí Gadea, 2009 [1892]: 109-110; Martínez M., 1987 [1947], III: 215-216 [Altea]; Bataller, 2001: 90-91 [Vilallonga].

TIPUS 1920C

El viejo camastrón

Resulta que això eren tres xiquets que no tenien ni pare ni mare. I en havia un xicotet, un un poquet més grandet i s'atre més fadrinet. I s'havien de guanyar la vida i eren xicotets. Pero varen dir... (Tenien un matxo), varen dir:

–Pués, ¿saps qué? ‘Narem a fer llenya a un bosc, vendrem sa llenya i sobreviurem aixina (i viurem).¹⁶⁸⁵

Conque això fan. Agarren i se'n van a un bosc a fer llenya. I tots es dies ‘naven i feen una càrrega de llenya i la venien a un forn, i anaven minjant i bevent.

Pero un dia se'n varen anar, i fent llenya i tan entusiasmats, se'ls-a va fer de nit. Pero de nit ¡foooosc!¹⁶⁸⁶ i plovisnant. ¡Ohhhh!, ¡ja no trobaven es camí!¹⁶⁸⁷ estava tot fosc. I es xicotet es va posar a plorar. ¡Vinga plorar!

–Jo me'n vaig a...

Diu:

–No plores. Jo pujaré dalt de un pi i voré si hi ha un llumet i anarem allà.

Conque puja dalt de un pi, as caparull, i veu un llumet.

Diu:

–Ai, per ellà hi ha una caseta –diu–, ¡‘mo-ne! –i se'n van.

Se'n van pac allà i allà vevia un *viejo camastrón*. I ¡pom-pom!, a sa porta. ¡Pom-pom!, i no contestaven:

–¡Ai!¹⁶⁸⁸

¡Pom-pom!, i es xiquet xicotet plorava. ¡Pom-pom!, i per fi s'assoma un home, un uelet, per sa finestra i diu:

–¿Qui és?¹⁶⁸⁹

Diu:

–Som mosatros –diu–, obri-mos. És que matros fem llenya –i li ho varen contar–. Féem llenya i mo s'ha fet de nit. I ja veu, es xiquet és xicotet.

I diu:

–¡Bueno!, pero tenim que fer un tracte.

Diu:

–Pués, a vore.

–Jo vos obriré, pero m'hau de contar un quiento mai vist i que no pugua ser.

I diu:

–¡Ah! Pués li'l contarem.

I es xiquet diu:

–Li'l contarem, pero vosté no mos té de dir que és mentira, ¿eh? I si diu que és mentira, tota s'herència seua –varen fer un tracte– i sa caseta sarà de mosatros.

–¡Pués fet! –varen fer tracte; varen xocar la mà i tot.

Conque se'n van, i hale, ‘via bon foc, s'assenten allà, i aquell xiquet es posa a contar un quiento. I li diu:

–«Una volta me'n vaig anar a fer llenya a un bosc –diu– i vaig partir es cavall en dos –diu– i el vaig carregar de llenya i el vaig enviar pac a casa. I s'atre mig me'n vaig anar amb ell a donar una volta pel món.

¹⁶⁸⁵ Corregeix.

¹⁶⁸⁶ Ponderatiu.

¹⁶⁸⁷ Amb èmfasi.

¹⁶⁸⁸ Sorpresa.

¹⁶⁸⁹ Amb veu fineta.

Resulta que va anar a un puesto que es bous ‘naven ¡baraaats!¹⁶⁹⁰ i ses mosques, cares, molt cares. I com allà que estava ell eren tan barates va tornar pac allà i en va agarrar un sac de mosques plenet i li va pujar a cavall an es sac. I com ses mosques volen, pués volant volant se’n va anar a allà que havien bous. I agarra i els-a barata un sac de mosques amb un ramat de vaques. I li va entrar un bou.

Conque ell diu: “Ai, ara –ja havia fet el tracte, ja ho havia canviat i tot–. ¿I ara? –diu–. Ai, ¿i ara qué faré? ¿Com los passarem? Si los duc a un barco, em costen massa diners –havien de passar la mar (estava a s’atra part de la mar)–. Si els-a duc per baix la mar, massa temps de viatge –tot una mentira, ¿saps?, però... Tot...–. ¿I qué faré? ¿Qué faré? –diu–. Pués va intentar... Diu: –¡Ah!¹⁶⁹¹ ¡ara voràs!”. Agarra una vaca des rabo i fa aixina [gest]¹⁶⁹² ¡rim!, ¡rim!, ¡rim!, ¡riiiiiim!, i la tira, a s’atra part. Después una atra vaca, ¡rim!, ¡rim!, i ¡boooom!, la tira. I aixina tira tot es ramat pac aquesta part. I en això diu: “¿I es bou? ¿I jo? ¿Com tinc que passar?”. Pués agarra es bou tamé, diu: “Ara voràs. Jo m’agarraré... El tiraré i m’agarraré bon fort des bou i me’n ‘naré a s’atra part”.

Pero agarra es bou des rabo, ¡rim!, ¡rim!, ¡rim!, i ¡tan fort el va tirar!¹⁶⁹³ (ell es va agarrar des bou), que es va enganxar a un núvol. S’enganxa en es núvol es bou i es xiquet. ¡Ohhhhh! ¿I ara?

I ell va vore que allà en es núvols tots ‘naven descalços, no duien espardenyas, diu: “¿Pos saps qué faré? Podia fer-me sabater (fer sabates per la gent), que dengú en duia”.

I agarra i (¡però veges quina imaginació, aquell que el va contar. Fije’t, ¿eh?, aquell que el va treure!) i diu: “Pués ara saps qué faré? –diu–. Tallaré una corretja. Mataré es bou. Faré una corretja ben llarga, ben llarga, m’esmunyiré. Mataré ses vaques i pujaré totes ses pells pac amunt”. Pués aixina ho va fer.

‘Garra i mata es bou, i fa una corretja ¡ben llarga!, ¡ben llarga!¹⁶⁹⁴ I hala, i ell s’esvara pac avall pac avall pac avall.

I en això va un ratolí per dalt, talla sa corretja i cau dins d’un xarco. ¡Ohhhh! I estava dins des xarco, allà, tasta ací [gest]¹⁶⁹⁵ (tasta sa gola), i no es podia merejar. “¿I ara qué faré?”.

En això una àguila, demunt. Se’n va pac allà i, ¡pam!, a fer es niu demunt des cap d’ell. Li fa es niu. I diu: “Pués, ¿saps qué faré? Quan s’ànguila se’n ‘narà –diu–, jo m’agarraré a sa coa a vore si ix d’ací”.

Pués sí, *dicho y hecho*, aquella àguila va arrancar el vol, es va agarrar a sa coa i li ix un paracaïdes i anava baixant-baixant pac avall. Quan ‘riba as capdavall li ix una caixeta de dins des paracaïdes. La va obrir i havia un document i dia ¡que el *viejo camastrón* ho havia robat tot!¹⁶⁹⁶

I ell diu:

–¡Això sí que és mentira! ¡Això és mentira! ¿Com jo ho ha robat tot?

Diu:

–Bueno, ja ha perdut tot això.

I ell:

–¡Ai! ¡Deixeu-me estar *ahí*, per l’amor de Déu!¹⁶⁹⁷

Diu:

¹⁶⁹⁰ Ponderatiu.

¹⁶⁹¹ Resolutiu.

¹⁶⁹² Alça el braç i fa un moviment circular.

¹⁶⁹³ Amb èmfasi.

¹⁶⁹⁴ Ponderatiu.

¹⁶⁹⁵ Es toca el coll.

¹⁶⁹⁶ Amb èmfasi.

¹⁶⁹⁷ Amb to de plany.

–Bueno, viurem tots junts. Pero *les finques i la caseta és meua*.

Diu:

–Sí.

Diu:

–Pero viurem tots junts.

I varen viure es quatre tota la vida junts allà.

→INF: Isabel Ripoll Molines. VEN-e/2005. FONT: cosí patern (Joan Ripoll Molines, 1920).

CATALOGACIÓ

ATU 1920C: «*That is Lie!*». CARDIGOS/CORREIA 1920C: *Uma mentira maior que o padre-nosso*. Altres classificacions: AA/TH 1862: *The Trained Horse Rolls in the Field* (Camarena, 1991). ATU 1930: *Schlaraffenland* (NOIA).

VERSIONS

RT1920C *El viejo camastrón*.

COMENTARI

Com hem vist en els comentaris del subtipus 852A, en l'anàlisi amb què Camarena/Chevalier presenten aquest nou tipus, es contempla la possibilitat d'una variant que coincideix amb la nostra versió. En aquesta variant el protagonista ha d'inventar un discurs extens ple de mentides amb el propòsit, per exemple, de liquidar un deute; en el nostre cas, per guanyar el dret de pernoctar en una casa i després, a més, per guanyar uns béns. Hi ha el tracte de no interrompre el parlament dient que és mentida (motiu H342.1). Aquest subtipus coincideix bàsicament amb ATU 1920C. L'element que provoca la pèrdua de l'aposta és una al·lusió ofensiva a la deshonradesa del qui escolta el discurs, que acaba interrompent indignat el mentider («His farmhand tells a story in which he claims that the master owes him a large amount of money. the master interrupts and exclaims, "That is lie!"»).¹⁶⁹⁸

Tenim constància que la versió que ací presentem procedeix d'una font escrita, segons les dades oferides per la nostra informant. Tanmateix la narradora l'aprengué oralment d'un cosí que l'havia llegit en un llibre, possiblement en un context escolar, i l'havia incorporat al seu repertori. Ella mateixa l'adoptà també en el seu repertori, tot i que es tractava d'una rondalla que no contava habitualment.

N'identifiquem la font escrita en un text de Manuel Abril, «"El cuento de "¡No es verdad!"», contingut en *Cuentos para niños*, vol. II (1930). Confrontada amb la versió original,¹⁶⁹⁸ la nostra versió és bastant fidel en general quant als episodis i elements de l'estructura argumentativa. El mateix títol popular fa referència a una frase de l'episodi inicial, que contenia una paraula que devia cridar l'atenció del lector: «Era la casa del viejo Camastrón, un viejo muy roñica y miserable» (on *camastrón* significa 'persona dissimulada y doble que espera oportunitat para hacer o dejar de hacer cosas, según le conviene', DLE). Hi ha una diferència quant a les condicions del tracte, que en la versió escrita fan referència a unes bastonades, que, en perdre el vell, són baratades per diners. L'animal que transporta volant des del fang el protagonista és una àguila, no una rabosa voladora, com en l'original, possiblement més d'acord amb els referents de les rondalles meravelloses en què els herois són transportats per aquest animal, tot i que damunt del llom.¹⁶⁹⁹ En l'episodi final de la història narrada en la contarella, hi ha hagut una operació de *concisió*, seguint la terminologia de Genette (1982: 332), en la mesura que en una mateixa seqüència s'han contret diverses seqüències de l'original, guanyant així en un major dinamisme.

Ja ens hem referit a la possibilitat que es documenten motius similars en el relat fantasiós contingut en les versions dels tipus 852, 852A i 1920C (Veg. els comentaris en els tipus 852A). En el present cas dels motius documentats en RT852A solament coincideix parcialment X1767 (davallar del cel amb una corda feta de palla: en aquest cas és de pell); documentem, en canvi, X1864 (cavalcar un cavall que ha estat partit).

¹⁶⁹⁸ L'hem consultada en una versió editada dins *Lecturas para las alumnas de los Colegios de Religiosas «Jesús-María»*. *1a parte*, Barcelona, Revista «Jesús-María», 1946, p. 121-126.

¹⁶⁹⁹ Per a una anàlisi d'aquest element, veg., p. ex. Propp (1983: 270-274).

S'ha documentat aquest tipus per tradició oral, per exemple, en l'àmbit castellà (veg, p. ex.: Camarena, 1991: núm. 286; Camarena/Chevalier, 2003: 38), amb 4 versions; en el gallec (Noia, 2010: 903-904), amb 4 versions; i sobretot en el portuguès (Cardigos/Correia, 2015: 787-790), amb 42 versions.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 1940*E (Boggs)

I

«¡Ay, Mundo, Mundo!»

Ella va comprar peix, el va netejar, i la dona el va posar demunt des banc i això d'aquí. En això, se li va morir s'home. I tenia un gat que li dien Mundo.

I ella estava allà; pués a sa taüt, s'home, i estava as costat. I ella pués vegia que es gat es 'nava fent¹⁷⁰⁰ es peix, i ella, pués vinga plors:

–¡Ay, Mundo, Mundo!, ¡que te lo¹⁷⁰¹ estás tragando en uno en uno y de los mejores!¹⁷⁰²

I resulta que la gent fea:

–¡Ai, com vol a s'home, Senyor!, i està desesperà. Mira, que diu que s'endú es millors.

I ella tornava a cade punt:

–¡Ay, Mundo, Mundo!, ¡que te lo vas tragando uno a uno y de los mejores!

I la gent tota estava deixona,¹⁷⁰³ i resulta que era que es gat 'nava fent-se es peix i la gent es pensava que ho fea per ell.

→INF: M. Teresa Gisbert Molines. VEN-21/11/1992.

II

«¡Ay, Mundo, Mundo!»

Es va morir s'home, i li dia:

–¡Ay, Mundo, Mundo! ¡Cómo te los llevas en uno en uno, y los mejores!

I era es gat que anava enduguent-se peix.

→INF: Teresa Vilanova Mascaró. VEN: 12/1992.

Annex 1

«¡Ay, Mundo, Mundo!»

¡Ay, Mundo, Mundo, que te los vas tragando en uno en uno y los mejores!

(fragment | INF: Clementina Soliveres Sifre. VEN-10/1992)

Annex 2

«¡Ay, Mundo, Mundo!»

¡Ay, Mundo, Mundo, que te los vas tragando en uno en uno y los mejores!

(fragment | INF: Isabel Ripoll Molines. VEN-26/12/1992)

CATALOGACIÓ

Boggs 1940*E. CARDIGOS/CORREIA 1904*E: *A viúva gulosa e o gato chamado Mundo*. HERNÁNDEZ 1940*E: *El lamento ambiguo de la viuda*. Cf. BELTRAN L. 227 [1940*E].

VERSIONS

RT1940*E I «¡Ay, Mundo, Mundo!». RT1940*E II «¡Ay, Mundo, Mundo!». Annex 1: «¡Ay, Mundo, Mundo!». Annex 2: «¡Ay, Mundo, Mundo!». (veg. RT1365E II).

¹⁷⁰⁰ Fer 'menjar'.

¹⁷⁰¹ Lo per los.

¹⁷⁰² Amb to de plant.

¹⁷⁰³ Deixona 'impressionada'.

COMENTARI

Les versions coincideixen amb en model del subtipus 1940*E proposat per Boggs en el qual es produeix un equívoc en una frase pronunciada per una viuda en un vetlatori, entesa pels assistents com un plany molts sentit, però que amaga una referència banal al nom d'un gat. Podria identificar-se com una versió del recurs humorístic dels jocs de paraules, a què ja ens hem referit en analitzar les versions del tipus 1698G.

Beltran L. (2007: 723) es refereix a altres variants que contenen frases ambigües expressades en el context del vetlatori, freqüentment amb al·lusions llicencioses, ressaltant un precedent literari valencià en el conte núm. 8 de *Buen aviso y portacuentos (II)* de Joan Timoneda.¹⁷⁰⁴

Es tracta d'una contarella que havia tingut molta popularitat durant el segle XX, ocasionalment només evocada a través de la frase final o amb una al·lusió molt concisa (com en la versió II). Al País Valencià en retrobem versions, per exemple, en Verdú (2001: 101-103 [Banyeres de la Mariola]), Monjo (2006a: 137-138 [Guardamar del Segura]), Beltran L. (2007: 511-512 [Alcalalí]). Així mateix, a la Franja: Quintana (1997: núm. 347).

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹⁷⁰⁴ Chevalier/Aragonés, 1983.

TIPUS 1960D

I

Es ficossi de sa Falzia

Era molt romancero.¹⁷⁰⁵ I anant pac a Algar, pues va començar a contar es qüento i diu:¹⁷⁰⁶ «Tot el camí contant qüento, i mos agradava. I era de... una carabassera no, una ficossiera, que la varen plantar allà a sa Falzia –diu– i varen fer un bon rogle i bon deixò.

I es va amollar sa ficossiera¹⁷⁰⁷ pac avall, barranc avall, barranc avall, i va arribar a Algar –i diu– i es matxos ‘naven per dins de sa ficossiera. ‘Naven a mòdrer a Algar, i pac ací, i sa ficossiera per dins» (lo que no sé conforme era es deixò).¹⁷⁰⁸ [...]

| «Va aplegar a Algar i la varen buidar, sa llevor, i ‘naven a mòdrer a Algar per dins sa ficossiera. ¡Mira si era gran sa ficossiera!».

| Era germà de ma mare. Era tio meu. I endespues mon pare mo’ho contava, diu: «I mos agradava –diu–. I tot el camí amb sa ficossiera pac ací i pac allà. ¡Ai! –diu. Contava–. I gent dins, martells per buidar-la, i cabassets terrers». ¡Un jaleo! ¿Pero això qui ho sap ara? |

I tot el terme diu que tenien treball buidant es ficossi, ¿saps? Pero aquell el contava a espaiet i sabia... I ho fea tan bé que mon pare diu: «¡Vàrem passar un viatge...! ¡Quan mos vàrem descuidar ja estàvem a Algar!».

Buidaven sa molla pac a fora. De ves en quant feen una finestra... ¡Vamos, que s’inventava coses aixina! Ell se ho inventava: *Es ficossi de sa Falzia*. Va plantar... Com ell tenia una horteta allà, ell dia *Es ficossi de sa Falzia*.

→INF: Miguel Ripoll Molines. FONT: pare (Francisco Ripoll Soliveres). VEN-4/1/2016.

II

Es qüento de sa carabassera

A la postguerra, quant anaven d’estraperlo a Sueca, a Sollana o per aquí, a dur arròs. Sempre volien que anara ma uelo, i aixina ma uelo los contava un qüento que ell se’l trevia del cap.¹⁷⁰⁹ Diu... I començava allà i, ja veus, amb es matxos pac ací, si havia traiecte. Diu, i quan ‘ribava a Coll de Rates fea: «Mira, s’atre viatge vo’l ‘cabaré de contar»; ¡mira es qüento si era llarg!

I era de una carabassera que havien sembrat a Casivanyes (o as barranc de sa Falzia). I aqueixa carabassera va treure un ull. I s’ull va anar creixquent i va treure rames. I una rama va anar a sa Foia Fonda i s’atra se’n va anar as barranc de Binarreal. Allà la varen amurgonar i sa carabassera va treure refillols i va anar creixquent. I va fer ‘na carabassa baix des bancal des tio No-se-qué (com antes sabien tamé...)¹⁷¹⁰ | Sa imaginació aqueixa tamé consistix en tu saber que ací es bancal de baix, i sa carabassera va eixir en es bancal mateixa, i això era des tio T*; baix, de la E*... [...]; pues a lo millor ell... Pues clar, ells eren [veïns]. I sa carabassera va anar i es tio T* va anar i es veu una carabassa:

¹⁷⁰⁵ Es refereix al seu oncle matern.

¹⁷⁰⁶ L’informant cita el relat que en fa fer son pare del conte i del context en què es va contar.

¹⁷⁰⁷ Lapsus: *ficossiera* per *ficossi*.

¹⁷⁰⁸ *Deixò* ‘fil argumentatiu’.

¹⁷⁰⁹ Es corregeix: des cap.

¹⁷¹⁰ Es refereix a la coneixença que antigament es tenia del territori i de qui era el propietari de cada tros.

–¿Pues aquesta carabassa d'on ha eixit? –i li va preguntar an es ti aquella si sa carabassa era [d'ella].

(Es que té imaginació... ¡Ai!, ¿es contes de qué es fan? ¿Saps?) I a lo millor sa carabassa du un lio perque [sa] carabassa estava a sa fita de dos. I es que té imaginació... Aqueixa carabassa va dur un pleit, perque mitja... I va anar as jutge. I es jutge va dir que ses llevors eren de un i... |

Bueno, sa carabassera va arribar a Algar. I quan va arribar a Algar, sa carabassera, i treguent carabasses, ells varen 'ribar a Coll de Rates i va dir:

–Xiquets, ací ja estem a casa nostra. S'atre viatge vos 'cabaré de contar es quiento com ha acabat.

→INF: Juan Miguel Molines Monjo. FONT: cosí de son pare (Miguel Ripoll Molines). VEN-5/1/2019. A/V: veg. annex.

Annex

Es combrombo de sa Falzia

Un home va sembrar una mata de combrombos a Casivanyes. I es combrombo aqueix... I anaven regant-lo, i es combrombo aqueix va seguir fent-se gran, i es ulls varen arribar a sa Falzia. De sa Falzia va seguir baixant sa combrombera pac avall i va arribar a sa Foia Fonda (que és més avall). I aqueix combrombo anaven regant-lo i fent pac ací i pac allà. La qüestió és que aqueix combrombo va arribar a Algar.

(versió resumida | INF: Juan Miguel Molines. VEN-28/8/2015. Veg. RT1960D II)

CATALOGACIÓ

ATU 1960D: *The Great Vegetable*. Cardigos/Correia, 1960D: *O enorme fruto (legume)*.

VERSIONS

RT1960D I Es ficossi de sa Falzia. RT1960D II Es quiento de sa carabassera. Annex: Es combrombo de sa Falzia.

COMENTARI

Es poden catalogar les versions dins l'esfera del tipus 1960D, perquè reflecteixen el motiu de la contalla fantàsica amb el tema d'una hortalissa gegant (X1401). Pròpiament els informants més que executar-lo, es refereixen al record de l'execució d'un relat. Es tracta d'una anècdota atribuïda a un personatge real (José Miguel Molines Pont «Liquero»), un narrador que va tenir certa reputació en l'àmbit local, transmesa en àmbit familiar, ja que es tractava d'un parent dels informants. Destaca aquesta anècdota la loquacitat del protagonista, que suposadament desenvolupà una història tan extensa que sobrepassà la durada d'un viatge a peu; segons la versió, des de Tàrbena fins al molí d'Algar, o des d'un poble de la Ribera Baixa fins a l'entrada del terme de Tàrbena pel Coll de Rates.

La història citada en l'anècdota parlava del creixement d'una hortalissa o una planta gegantina, amb variabilitat segons les versions: en la versió I l'informant oscil·là entre el nom de l'hortalissa i el de la mata (*ficossi* 'alficòs' / *ficossiera*); en canvi, l'informant de la versió II es referí a dues hortalisses diferents: una carabassera i una *combrombera* 'cogombrera' (annex). Suposadament la història era improvisada, amb la possibilitat de desenvolupament de la trama del creixement d'una hortalissa/planta amb el recurs de l'amplificació narrativa (Genette, 1982: 378) i de la figura literària de la hipèrbole. Un recurs efectiu era la incorporació d'elements contextualitzats en un espai reconegut pels oients. És difícil destriar quin devia ser l'estadi original de la contarella; potser l'interessant en aquest cas és la persistència d'aquest motiu rondallístic com a element d'aquest relat de l'èpica familiar.

Ja hem parlat d'aquest tipus en fer referència a la variant d'una col, incorporada en diverses versions (veg. RT900 i, RT1920A), i a la variant del relat sobre un meló d'alger, desenvolupat amb entitat pròpia en diverses versions valencianes o incorporat en forma d'episodi d'un discurs fal·laç en diverses versions (veg. les explicacions de RT852A). Així mateix retrobem aquest tipus en altres relats documentats en l'àmbit

català. Per exemple, en Martí Gadea (2009 [1892]: 108) es fa referència a una pesolera gegant que va créixer a Alcoleja, i així mateix, a la Franja, les versions referides a *l'espinaç de Ràfels* (Carrévalo, 2007: 65-66 [Mont-roig]), història que ha tingut una versió literària en «L'espinaç de Ràfels» (Carrévalo, 2002: 46-48), o als productes extraordinaris de l'horta de Fet (Quintana, 1997: núm. 25-27 [Baells]).

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

RONDALES FORMULÍSTIQUES
(ATU 2000-2399)

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 2013

I

«Ha anat a cal potecari»

Ha anat a *cal* potecari, que sí;
no estava *el* potecari, que no,
i *la* dona *del* potecari i olé
m'ha curat *l'*enflamació.
Si *el* potecari s'entera, que sí.
Si *el* potecari s'entera, que no.
Si *el* potecari s'entera i olé,
li cantarem *esta* cançó:
Ha anat a *cal* potecari, que sí...¹⁷¹¹

→INF: Isabel Ripoll Molines. FONT: Miguel Salvà Oliver, 1920. VEN-29/12/2014. NOTA: el les execucions d'aquest text cantant la informant oscil·la entre les formes *potecari* i *poticari*.

II

«Era una volta un ciclista de Pego»

Era una volta un ciclista de Pego
que en un viatge va caure dins d'un clot
i en *el* culet se li va fer un foradet
i se'l tapava amb un paperet
i *el* paperet tenia escrit:
«Era una volta un ciclista de Pego...».

→INF: Nazari Lledó Molines. FONT: company de servei militar (Miguel Ángel Rodríguez, *Quelo*, de Callosa d'en Sarrià). VEN-27/11/2021.

CATALOGACIÓ

ATU 2013: «*There Was Once a Woman; the Woman Had a Son*» (abans ATU 2320). CARDIGOS/CORREIA 2013: *Contos em círculo*. Altres classificacions: ATU 2320 (ORIOL/PUJOL): *Contes circulars*.

VERSIONS

RT2013 I «Ha anat a cal potecari». RT2013 II «Era una volta un ciclista de Pego».

COMENTARI

Cataloguem dins ATU 2013 aquestes cançons que es caracteritzen per presentar una forma narrativa molt elemental amb una estructura circular. Com indiquen Oriol/Pujol (2003: 369), les rondalles circulars «encadenen circularment un episodi fins que l'olor protesta». A partir d'aquesta definició podrien considerar-se en bona part pròximes a les antirondalles, pel seu caràcter de «paròdia del gènere rondallístic feta amb el propòsit d'importunar els infants» (Oriol, 2003: 68), tot i que no poden contenir altres finalitats, com ara de mer *divertimento*.

La versió I va ser apresada en el context de la faena en el camp, concretament en una cavada de blat (devers 1943). Es tracta d'una tasca desenvolupada per colles de dones a l'hivern. Antigament, segons diversos testimonis, per fer més entretinguda la treballada, s'hi solia cantar. En aquest cas, l'estructura de la cançó permetia allargar indefinidament la música i estar més temps cantant. Es cantava col·lectivament. Cal advertir la similitud amb l'argument de la rondalla RT1862 II, pel que fa al doble sentit eròtic de la seqüència *curar la inflamació* i per la figura de l'esposa de l'apotecari com a sanadora, com hem vist.

¹⁷¹¹ Cantant.

La versió II és un possible cas d'incorporació recent d'un text folklòric, en aquest cas en un context lúdic de reunió juvenil. Aquesta variant té paral·lelismes a la comarca de la Marina,¹⁷¹² amb reflexos en la tradició catalana amb la variant «un ciclista de pega» (veg. p. ex., González S., núm. 45 [Saidí]).¹⁷¹³

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹⁷¹² Per a la Marina, veg. p. ex., la versió de CanPop, procedent de la Vila Joiosa:
<<http://www.canpop.org/fitxa.php?id=2854>> [darrera consulta 7/6/2021].

¹⁷¹³ Per Catalunya, veg., p., la versó de Càntut, procedent de Bonmatí (la Selva)
<<https://www.cantut.cat/canconer/cancons/item/446-un-ciclista-de-pega/>> [darrera consulta 7/6/2021].

TIPUS 2015

I

Sa cabra

Això era una ueleta i una xiqueta que vivien a una caseta de s'heretat. I sa ueleta li diu a sa xiqueta, diu:

–¡Xiqueta... –bueno, antes feen pa i posaven es pa dalt... A s'escala havia sa taula des pa. I ses xiquetes eren molt cregudes (no és com ara, que són uns malcriats). I sa ueleta diu:

–¡Xiqueta, reina! –diu–, ¿vols anar i baixes un pa de dalt?

I sa xiqueta diu:

–Sí, ueleta.

I quan se'n va a dur es pa de dalt, es veu una cabra que li diu:

–*¡Soy la cabra montera de los peños del barranco de Licanto!*¹⁷¹⁴

I sa xiqueta, ¡tota espantà!¹⁷¹⁵ Tota espantadeta se'n baixa correguent i bramant:

–¡Ai, ueleta! ¡Ai, ueleta, que dalt de sa cambra tenim una cabra montera!¹⁷¹⁶

–¿Qué farem? Jo no puc pujar.¹⁷¹⁷

Diu:

–¡Aiiiiii! –diu–, pos mira¹⁷¹⁸ –diu–, ara passa un ramat de gallinetes. Els-a haurem de dir que pugen i a vore si mo la poden llevar. Los donarem un sac de blat, un sac de ordi, un de farina i de tot.

Conque ja se n'ix sa xiqueta pac a fora, diu:

–¡Gallinetes! ¡Gallinetes!, si veniu dalt de sa cambra, que tinc una cabra montera, i me la feu baixar, vos donarem un sac de blat, un de ordi i de tot.

Ja tens totes ses gallines pac amunt, ¡cooooooc!, ¡cooooooc! ¡cooooooc!, ¡co-coooc! Ja arriben dalt, i sa cabra:

–*¡Soy la cabra montera de los peños del barranco de Licanto!*¹⁷¹⁹ –i totes ses gallines espantades, ¡coro-co-coooc!, ¡cooooooc! ¡Co-coooc!, ¡coc!¹⁷²⁰ I totes pac avall.

Conque en això diu:

–¡Ai, ueleta!¹⁷²¹ –diu–, ara passa un ramat de porcs.

Diu:

–¡Ei!, ¡pués lo'ho haurem de dir! ¿Pero trobes que es porcs...? Si ses gallines pessiguen i no han pogut...

Diu:

–Pero es porcs mosseguen.¹⁷²²

Conque sa ueleta los diu:

–¡Porquets!, tenim una cabra montera dalt sa cambra. Si me la feu baixar, vos donarem un sac de blat, un d'ordi i de tot.

¹⁷¹⁴ Amb un to solemne i una veu greu.

¹⁷¹⁵ Amb èmfasi.

¹⁷¹⁶ Dramatitzant.

¹⁷¹⁷ Dramatitzant.

¹⁷¹⁸ Clic.

¹⁷¹⁹ Amb un to solemne i una veu greu.

¹⁷²⁰ Dit ràpidament.

¹⁷²¹ Dramatitzant, amb to de plant.

¹⁷²² Dramatitzant, amb determinació.

I tots es porcs ¡desvanits pac amunt!, ¡gurruguc! ¡gurruc!, ¡gurruc!¹⁷²³
 Quan arriben dalt, sa cabra diu:
 –¡Soy la cabra montera de los peños del barranco de Alicanto!¹⁷²⁴ –¡i tots es porcs
 espantats pac avall!, ¡gurrugurruguru!, ¡gurruc!¹⁷²⁵
 ¡Hala!, conque sa xiqueta, tota deixona,¹⁷²⁶ s’assenta en es portal a pensar. Al cap de
 un ratet diu:
 –¡Ueleta! –diu–, ¡ara passen més formiguetes pes carrer! –diu–. ¡Mira que en
 passen!¹⁷²⁷
 Diu:
 –Pués dis-los que pugen a vore si poden llevar-mos sa cabra.
 Diu:
 –Pero, uela, si ses gallines i es porcs, que són més grans –diu– no l’han poguda fer
 baixar...
 Diu:
 –Mira que ses formigues pessiguen molt fort.
 Conque sa xiqueta lo’ho diu a ses formiguetes:
 –¡Formiguetes!, tenim una cabra montera dalt de sa cambra i no podem pujar. Si mo
 la feu baixar, vos donarem un sac de ordi, un de blat, farina i de tot.
 I totes ses formiguetes pac amunt, ben silencioses, ben silencioses; una derrere de
 s’altra, totes pac amunt.
 I quan ja estaven totes dalt, sa cabra:
 –¡Soy la cabra montera de los peños del barranco de Alicanto!¹⁷²⁸
 I una formiga diu:
 –¡I mosatros som ses formigues des formigar, que et peguem un pessic as cul i et
 fem saltar!¹⁷²⁹
 I varen fer saltar a sa cabra i los varen donar un sac de blat, un de ordi, un de farina
 i de tot. Qüento felix.

→INF: Joan Ripoll Saragossa. FONT: Rosalia Sifre Salvà (*la Rosalieta des Roig*). VEN-9/1992. NOTA:
 L’informant indicà que li contaven el conte amb l’objectiu que descorfàs: «empomant es qüento, aixina
 escorfava».

II

Sa cabra montera

Pués resulta que va entrar una cabra montera (que és un ciervo d’aqueixos que tenen
 banyes, pero dien una «cabra montera») a una casa, a sa cambra. I después la uixaven i
 no se’n volia anar. I li tenien por: té tanta banya.

–¡Ohhhhh! ¡Aiiiiiii!,¹⁷³⁰ ¿qué farem?

I li diuen an es bou, diu:

¹⁷²³ Amb èmfasi.

¹⁷²⁴ Amb un to solemne i una veu greu.

¹⁷²⁵ Amb èmfasi.

¹⁷²⁶ *Deixona* ‘preocupada’.

¹⁷²⁷ Dramatitzant, amb entusiasme.

¹⁷²⁸ Amb un to solemne i una veu greu.

¹⁷²⁹ Dramatitzant, amb determinació.

¹⁷³⁰ Ponderatiu.

–Si em vas dalt *la* cambra i uixes *la* cabra montera, et donarem prou minjar per tot l'any.

Conque es bou (tu compta, es bou), se'n va pac amunt fent el baratero; i ella es posava:

–*Yo soy la cabra montera de los peños y barrancos que salen de fueraaaaaa.*¹⁷³¹

I an es bou li garrava por, ¡i au!, escales avall se n'anava.

Endespués, un gos, diu:

–¡Jo anaré!

I se'n va es gos pac amunt, ¡guac-guac!, ¡guac-guac!,

I ella:

–*Yo soy la cabra montera de los peños y barrancos que salen de fueraaaaaa.*

I es gos, escaletes avall fugia.

–¿I jo com la llevaré?

Conque sa formigueta diu:

–¿Vol que li la *faigge*¹⁷³² jo?

Diu:

–¡Aiii!, ¿tu qué és lo que tens que fer?¹⁷³³ Si es bou no ha pogut, es gos tampoc; i tu... –i diu–. Bueno, pués prove-ho.¹⁷³⁴ Si puges i me la llesves, et donaré blat per tot l'any –ses formiguetes mingen blat.

Conque ja ha pujat sa formiga pac amunt a poquet a poquet, a poquet a poquet, a poquet a poquet. Se li empina per ses patetes¹⁷³⁵ pac amunt pac amunt, i se li clava an es cul de sa cabra montera, i ella no ho va saber.

I ella diu:

–*Yo soy la cabra montera de los peños y barrancos que salen de fueraaaaaa.*

I ella diu:

–I jo soc *la* formigueta

del formigar

que et pega un pessic *al* cul

i et faig saltar.

Li va pegar un pessic ben fort. I sa cabra montera se'n va anar. I li varen donar prou blat per tot l'any.

→INF: Isabel Ripoll Molines. FONT: mare (Isabel Molines Mascaró). VEN-6/1/2003. NOTA: La informant indica que era un conte amb què passaven molta por, perquè sa mare en l'execució feia una veu «grossa».

III

Sa cabra montera

Això era un matrimoni que tenia dos xiquets. I vivien a una caseta de camp. I sa dona pastava, es xiquets juaven i s'home pués se'n va anar a fer faena. I en viure en una caseta de camp, una cabra montera els-a va pujar dalt sa cambra, i diu:

–¡Ai, senyor! ¡Ara aquesta d'ací mos ha pujat dalt, i veges mosatros, qué fem!

¹⁷³¹ En les intervencions de la cabra fa una veu més greu i un to solemne.

¹⁷³² *Fer* 'uixar'.

¹⁷³³ Dramatitzant, amb to dubitatiu.

¹⁷³⁴ Dramatitzant, amb to dubitatiu.

¹⁷³⁵ En una versió no reproduïda de 13/11/2004 la informant digué «cametes».

I en això diu que ve s'home, tot afaenat, diu:

–No vos apureu –diu–. Jo pujaré i la faré baixar.

I ell puja escales amunt i quant arriba casi as capdemunt ella li diu:

–Jo soc *la* cabra montera de tots es barrancs i es montes de fora.

I aquell va prendre por i pega a fugir. I se'n va.

Diu:

–¡Xica, ves tu!

Diu:

–¿Jo? –diu–. Ara pujaré –i allà va pujar.

Conque puja i li diu sa mateixa:

–Jo soc *la* cabra montera de tots es barrancs i es montes de fora.¹⁷³⁶

¡Ahhhhh! i ell va pegar a fugir.

Diu:

–Pués enviarem es gos –que tenien un gos.

I puja es gos, i sa mateixa: i torna a baixar. Es mateix deixò.

Encamant va anar es xiquet, encamant va anar sa xiqueta, i a tots els-a dia lo mateix:

–Jo soc *la* cabra montera de tots es barrancs i es montes de fora –tots li prenien por.

Conque en això, una formiga (que havia un cau de formigues allà), diu:

–Mira, si jo vos lliura de... aqueixa cabra –diu– vosatros em doneu minjar per tot l'any.

Diu:

–Sí. Mosatros mos comprometem a donar-te minjar –diu–. ¡Pero tu, un animalet tan xicotet!, ¿com li tens que... lliurar-mos?, si ha pujat es meu home, ha pujat jo, ha pujat es gos, han pujat es xiquets: han pujat tots i ningú ha pogut fer-la fugir.

Diu:

–Bueno.

I sa formigueta, ¡escaletes amunt, escaletes amunt!,¹⁷³⁷ a poquet a poquet (perque... ¿no veus que era una formiga?).

I quan ja arriba casi as capdamunt, ella li diu, diu:

–Jo soc *la* cabra montera de tots es barrancs i es montes de fora.

Diu:

–Jo soc *la* formigueta
del formigar,
que et pega un pessic *al* cul,
i et faig *andar*.

I aquella tornava:

–Jo soc *la* cabra montera de tots es barrancs i es montes de fora.

I aquella, ¡sa mateixa!,¹⁷³⁸ diu:

–Jo soc *la* formigueta

¹⁷³⁶ En les intervencions de la cabra fa una veu més greu i un to solemne.

¹⁷³⁷ Amb èmfasi.

¹⁷³⁸ Amb èmfasi.

*del formigar,
que et pega un pessic al cul,
i et faig andar.*

Conque al ramat, aquella, a poquet a poquet, a poquet a poquet, a poquet a poquet, pués li puja cames amunt i li planta pessic *al cul*¹⁷³⁹ i els-a va lliurar.

→INF: M. Teresa Gisbert Molines. VEN-21/11/1992.

Annex 1

Sa cabra montera

Va entrar una cabra a la cambra d'una casa i no la podien fer fugir. Va pujar un gran nombre de persones per fer-la baixar però els espantava amb una frase («En varen 'nar alamon. Va anar un bou, varen 'nar ses gallines. Varen 'nar tots es animals. Varen 'nar ses serps. Varen 'nar tots i ningú va poder; hasta un alefant varen buscar. Tampoc no varen poder»). Finalment ho va aconseguir una formigueta pegant-li un pessic. (*resum d'una versió abreujada no reproduïda* | INF: Teresa Ripoll Molines. FONT: mare (Isabel Molines Mascaró). VEN-17/1/2015. NOTA: Les fórmules coincideixen amb la versió RT2015 II)

Annex 2

Sa cabra montera

–Jo soc *la cabra montera, de los peños y barrancos de fuera.*

–Jo soc *la formigueta del formigar / que te pego un pessiguito al culo i te faig andar.*

(*fragments* | INF: M. Teresa Gisbert. VES-5/2021. Veg. RT2015 III)

CATALOGACIÓ

ATU 2015: *The Goat Who Would Not Go Home*. CARDIGOS/CORREIA 2015: *A cabra que não se queria ir embora*. Altres classificacions: ATU 2028: *The Devouring Animal That Was Cut Open* (ORIOL/PUJOL, HERNÁNDEZ).

VERSIONS

RT2015 I Sa cabra. RT2015 II Sa cabra montera. RT2015 III: Sa cabra montera. Annex 1: Sa cabra montera. Annex 2: Sa cabra montera. Annex 1: Sa cabra montera. Annex 2: Sa cabra montera.

COMENTARI

Tenen molta similitud els tipus 2015 i 2028: presenten una estructura argumental similar formada per episodis paral·lels amb un diàleg formulístic en què van incorporant-se personatges nous i coincideixen quant a l'existència d'un personatge amenaçador, encarnat per una cabra (o un ogre, un llop, segons el model de l'índex internacional). Es tracta de contes que tenien la finalitat d'espantar els oients, d'edat infantil. Difereixen, en què en ATU 2015 el temor és suscitat per la impossibilitat de despatxar d'una casa aquest monstre i en ATU 2028, per la seua voracitat, ja que es menja tots els qui s'hi enfronten. En les versions consultades d'aquests tipus en l'àmbit peninsular l'animal que resulta al final vencedor és una formiga, que pot fer fugir la cabra o li obri la panxa per salvar els personatges que s'ha engolit.

En les versions I i II els personatges que s'enfronten a la cabra són animals: gallines, porcs (I) o un bou, un gos, una formiga (II); en canvi, en la versió III són tots els habitants d'una casa (home, dona, gos, xiquet, xiqueta). La versió de l'annex dona a entendre una estructura oberta, amb la possibilitat d'incorporar diversos animals, fins i tot, un elefant.

Al País Valencià es documenten versions catalogables dins ATU 2028, on el personatge terrorífic és una cabra (Bataller, 1981: 53 [Vilallonga]) o un frare (Cortés, 2007: 13-17 [Aras de los Olmos]); o dins ATU 2015 (com «La cabra correjola» Lanuza/Salvador/López, 1989, II: 117-124 [Murla, Benissa]); i així mateix,

¹⁷³⁹ Pega una palmada.

versions en què és més difícil una adscripció precisa, perquè en la seua estructura no hi ha els episodis dels enfrontaments amb la cabra (Bataller, 1981: 51 [Vilallonga]).

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 2022

I

Es rabosinet que va caure dins l'olla

Una volta era una raboseta, i tenia un rabosinet. I li va dir an es rabosinet:

–No tastes s'olla, jo me'n vaig a missa. No tastes s'olla, que no caigues dins.

I quan va vindre de missa es va trobar es rabosinet dins s'olla i ella es va posar a plorar i se'n va anar.

I va encontrar una figuera i li va dir:

–Raboseta, ¿per que plores?

–Perque *el* meu rabosinet m'ha caigut dins l'olla, jo m'arrapa i plora.

Diu:

–Pués jo em tallaré *les* rames.

Se'n va més avantet i encontra un bou, i li diu:

–Raboseta, ¿per que plores?

–Perque *el* meu rabosinet m'ha caigut dins *l'*olla: jo m'arrapa i plora. *La* figuera s'ha tallat *les* rames.

–Pués jo em tallaré *les* banyes.

Se'n va per avant i encontra un pardalet, i li diu:

–Raboseta, ¿per que plores?

–Perque *el* meu rabosinet m'ha caigut dins *l'*olla: jo m'arrapa i plora. *La* figuera s'ha tallat *les* rames; *el* bou, *les* banyes.

Diu:

–Pués jo em tallaré *el* bequet.

Siguix pac avant i encontra un riu, i li pregunta:

–Raboseta, ¿per que plores?

Diu:

–Perque *el* meu rabosinet m'ha caigut dins *l'*olla: jo m'arrapa i plora. *La* figuera s'ha tallat *les* rames; *el* bou, *les* banyes; *el* pardalet, *el* bequet.

Diu:

–Pués jo em secaré.

Se'n va pac avant i encontra unes xiquetes que venien de dur èuia, que duien cànthers i canterelletes. I li pregunten:

–Raboseta, ¿per que plores?

–*El* meu rabosinet m'ha caigut dins *l'*olla: jo m'arrapa i plora. *La* figuera s'ha tallat *les* rames; *el* bou, *les* banyes; *el* pardalet, *el* bequet; *el* riu s'ha secat.

Diu:

–Pués mosatros trencarem cànthers i canterelletes.

Siguix pac avant i havia una dona que pastava, i li pregunta:

–Raboseta, ¿per que plores?

–Perque *el* meu rabosinet m'ha caigut dins *l'*olla: jo m'arrapa i plora. *La* figuera s'ha tallat *les* rames; *el* bou, *les* banyes; *el* pardalet, *el* bequet; *el* riu s'ha secat; *les* xiquetes han trencat cànthers i canterelletes.

Diu:

–Pués jo tiraré *la* pasta *al* carrer.

Seguix pac avant i encontra un home que venia carregat de safanòries, i li pregunta:

–Raboseta, ¿per que plores?

Diu:

–*El meu rabosinet ha caigut dins l’olla: jo m’arrapa i plora. La figuera s’ha tallat les rames; el bou, les banyes; el pardalet, el bequet; el riu s’ha secat; les xiquetes han trencat cànTERS i canterelletes; una dona ha tirat la pasta al carrer.*

Diu:

–Pués jo començaré a safanoriades an *el burro* hasta que el mataré.

SiguiX pac avant i encontra un home que venia amb una càrrega, carregat de moniatos:

–Raboseta, ¿per qué plores?

–Perque *el meu rabosinet m’ha caigut dins l’olla: jo m’arrapa i plora. La figuera s’ha tallat les rames; el bou, les banyes; un riu s’ha secat; les xiquetes han trencat cànTERS i canterelletes; una dona ha tirat la pasta al carrer, un home a safanoriades ha mort el burro.*

Diu:

–Pués jo començaré a moniatades i mataré *el burro* tamé.

I avant. Qüento fora, ves en bona hora.

→INF: Clementina Soliveres Sifre. FONT: pare (Joan Soliveres Monjo). VEN-7/1984.

II

Es rabosot que va caure dins l’olla¹⁷⁴⁰

Això eren es rabosot i sa raboseta. I es rabosot, com era tan fartot, pués estaven fent es dinar dins de un caldero. I ell se’n va anar a tastar-ho i es va embutjacar dins i es va cremar.

I sa raboseta plorava:

–¡Ai senyor! ¡Ai senyor! ¡Que *el rabosot m’ha caigut dins l’olla, jo m’arrapa i plora!*¹⁷⁴¹

I encontra una figuera, diu:

–¿Raboseta, per qué plores?

Diu:

–És que ¡*el rabosot m’ha caigut dins l’olla, jo m’arrapa i plora!*

Diu:

–Pués jo em tallaré *les rames*.

Conque es va tallar ses rames. Después encontra un bou:

–¿Raboseta, per qué plores?

–¡Ai senyor! ¡*El rabosot m’ha caigut dins l’olla, jo m’arrapa i plora. La figuera s’ha tallat les rames!*

Diu:

–Pués jo em tallaré *les banyes*.

En això encontra un pardalet:

–¿Raboseta, per qué plores?

–¡Ai senyor! ¡*El rabosot m’ha caigut dins l’olla, jo m’arrapa i plora. La figuera s’ha tallat les rames; el bou, les banyes!*

–Pués jo em tallaré *el bequet*.

En això encontra un riu; es riu:

–¿Raboseta, per qué plores?

–¡*El rabosot m’ha caigut dins l’olla, jo m’arrapa i plora. La figuera s’ha tallat les rames; el bou, les banyes; el pardalet, el bequet!*

–Jo em secaré.

En això encontra xiquetes que anaven a dur èuia:

–¿Raboseta, per qué plores?

¹⁷⁴⁰ Títol alternatiu: *Es rabosot i sa raboseta*.

¹⁷⁴¹ Durant tota la narració, es dramatitza amb to de plant la intervenció de la raboseta.

–*¡El rabosot m’ha caigut dins l’olla, jo m’arrapa i plora. La figuera s’ha tallat les rames; el bou, les banyes; el pardalet, el bequet; el riu s’ha secat!*

Diu:

–*Pués matros trencarem cànters i canterelletes.*

Conque més avantet, una dona que estava pastant:

–*¿Raboseta, per qué plores?*

–*¡Ai senyor! ¡El rabosot m’ha caigut dins l’olla, jo m’arrapa i plora. La figuera s’ha tallat les rames; el bou, les banyes; el pardalet, el bequet; el riu s’ha secat; les xiquetes han trencat cànters i canterelletes!*

Diu:

–*Pués jo tiraré la pasta al carrer.*

I aquí ja no en sé més.

→INF: Isabel Ripoll Molines. FONT: mare (Isabel Molines Mascaró). VEN-27/8/2003. A/V: veg. annex 1.
NOTA: Segons la informant, aquest conte era el que més repetia sa mare.

Annex 1

Es rabosot que va caure dins l’olla¹⁷⁴²

Una raboseta feia el dinar i el rabosot va voler mirar el menjar i va caure dins del perol i es va morir («Estaven fent es guisado, dins de un perolot. I es rabosot, ¡tant de furgar!: ¡patapom!, cau dins de s’olla. Cau dins des dinar»). La rabosa va començar a plorar i a tots els qui encontrava pel camí els contava la seua desgràcia i es produïen un mal: una figuera es tallà les rames; un bou, les banyes; un pardalet, el bec; un riu es secà; unes xiquetes trencaren els cànters i les canterelles, i una dona llançà al carrer la pasta de fer pa («I va tirar sa pasta as carrer, i qüento enfora, ves en bona hora»).

(resum d’una versió no reproduïda | INF: Isabel Ripoll. VEN-8/4/2005. Veg. RT2022 II)

Annex 2

Es rabosot que va caure dins l’olla¹⁷⁴³

Una raboseta se’n va anar a missa i es va deixar el menjar al foc i va advertir al rabosot que no el tocàs; però no li va fer cas i va caure dins i es va morir («Era un dumenge, i va posar es dinar as foc. I li va dir an es rabosot: / –Me’n vaig a missa. ¡Al·lerta de caure dins l’olla!¹⁷⁴⁴ / I se’n va anar, i mestantes se’n va anar a missa, ho va escarbar, perque no la va créurer, i va caure dins i es va morir»). La rabosa va començar a plorar i a tots els qui encontrava pel camí els contava la seua desgràcia i es produïen un mal: una figuera es tallà les rames; un bou, les banyes; un pardalet, el bec; un riu es secà; i una dona llançà al carrer la pasta de fer pa, i unes xiquetes trencaren els cànters i les canterelles, («I aquí s’ha acabat. Es xiquets ho varen trencar tot i es va acabar. I sa raboseta, li va passar»).

(resum d’una versió no reproduïda | INF: Teresa Ripoll Molines. FONT: mare: Teresa Molines Mascaró. VEN-22/6/2008)

CATALOGACIÓ

ATU 2022: *The Death of the Little Hen*. ORIOL/PUJOL 2022: *La mort del poll o del ratot*. CARDIGOS/CORREIA 2022: *A morte do cágado*. HERNÁNDEZ 2022: *El lamento por la muerte del niño (o el animal)*. Cf. BELTRAN L. 230 i 231 [2022].

VERSIONS

RT2022 I Es rabosinet que va caure dins l’olla. RT2022 II Es rabosot que va caure dins l’olla. Annex 1: Es rabosot que va caure dins l’olla. Annex 2: Es rabosot que va caure dins l’olla.

¹⁷⁴² Títol alternatiu: *Es rabosot i sa raboseta*.

¹⁷⁴³ Títol alternatiu: *Es rabosot i sa raboseta*.

¹⁷⁴⁴ Dramatitzant l’advertiment.

COMENTARI

Les versions es corresponen de manera ajustada al model del tipus ATU 2022. El nucli narratiu es refereix a un plany per la mort d'un animal que desencadena reaccions desmesurades o destrellatades de solidaritat (mutilacions, trencament d'objectes, morts...). L'estructura del relat conté fórmules que es repeteixen al llarg de l'execució, caracteritzades per una dramatització de l'interés per la situació de la protagonista («¿Raboseta, per qué plores?») i per l'expressió de dolor en forma de plany («¡Ai, senyor!...», versió II; «El meu rabosinet/rabosot ha caigut dins l'olla, jo m'arrapa i plora...», versió I i II).

En el resum model presentat per Oriol/Pujol s'esmenta un primer episodi que correspon a les noces dels protagonistes, que no retrobem en aquestes versions ni en general en les versions valencianes; tot i que hi ha versions que documenten un episodi inicial que es correspon combinacions de tipus diverses: p. ex., Micó, 2009: 65-66 [Bèlgida] (2023 [*La rateta que escombrava l'escaleta*] + 2022) o Pastor, 2016: 37-47 [Ondara] (40A* [*El llop amb la cua lligada a la campana*] + 2022).

El catàleg internacional presenta com a possibles protagonistes diversos animals o un xiquet. En les nostres versions els protagonistes són una rabosa i un rabosinet o un rabosot, coincidint amb una part de les versions valencianes (veg., p. ex., Micó, 2009: 65-66 [Bèlgida]; Bataller, 1981: 61-64 [Beniarjó]; Bataller, 1997: 115-117 [Gandia]; Pastor, 2016: 37-47 [Ondara]); altres alternatives són una rata i un ratot (veg. p. ex., Valor, 8: 81-89 [Castalla]; Lanuza/Salvador/López, 1989, II: 111-115 [Almussafes, Sueca]), una puça i un poll (veg. p. ex., Limorti/Quintana, 1998: 99-100 [el Carxe] Carrillo, 2004: 147-149 [la Romana], un pollet d'una beata (Verdú, 2001: 123-125 [Banyeres de la Mariola]) o diversos personatges identificats amb apel·latius que en ressalten la petitesa, a voltes identificats com a humans, com *Patufet i Patufeta* (Escuder, 1983: 97-98) *el pipiritxó i la pipiritxona* (Gonzàlez Caturla, 1998 [1987]: 120-123 [Elx]), *Cabotet i Caboteta* (Quirant, 2001: 41-44 [Sant Vicent del Raspeig]), *Pitico i Pitica* (Monjo, 2006a: 115 [Rojals]); *un taperot i una taperoteta* (Verdú, 2017: 121-123 [Muro]).¹⁷⁴⁵

Les versions I i II presenten una seqüència quasi similar de personatges amb què s'encontra la protagonista, tot i que en la versió II és més breu. Totes dues presenten una estructura oberta. Aquesta situació sol documentar-se en altres versions consultades de l'àmbit valencià; tot i que es és possible un acabament humorístic amb una referència al cul (veg., p., ex., Micó, 2009: 65-66; Bataller, 1981: 61-64; Bataller, 1997: 115-117; Verdú, 2001: 123-125; Carrillo, 2004: 147-149, Pastor, 2016: 37-47 [Ondara]) o unes filles despullades pel pare (Lanuza/Salvador/López, 1989, II: 111-115).

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹⁷⁴⁵ En la versió mallorquina «Es tit i sa tita» (Alcover, *Aplec*, VIII: 591-602) retrobem aquesta darrera vessant, en aquest cas s'identifiquen els personatges com un poll i a una puça.

ATU 2031

I

Es pardalet

Una volta era un pardalet que volava molt alt, molt alt, i tenia molta set. I es tira a beure i es trenca sa cameta:

—¡Carai, gel! ¡Que fort eres, que m'has trencat sa cameta!

Diu:

—Encara hi ha qui em guanya.

I diu:

—¿Qui?

—Es sol que em derretix.

—¡Carai, sol! ¡Que fort eres!, que has derretit *el* gel, i *el* gel m'ha trencat *la* cameta.

Diu:

—¡Encara hi ha qui em guanya!

I diu:

—¿Qui?

—*El* núvol que em tapa.

—¡Carai, núvol! ¡Que fort eres!, que tapes *el* sol; i *el* sol *al* gel; i *el* gel m'ha trencat a mi *la* cameta.

—¡Pues encara n'hi ha qui em guanya!

—¿Qui?

—*L'*aire que em tomba.

—¡Caram, aire! ¡Que fort eres!, que tombes *el* núvol; *el* núvol *al* sol; *el* sol *al* gel; i *el* gel m'ha trencat a mi *la* cameta.

—¡Pues encara hi ha qui em guanya!

—¿Qui?

—*La* paret que em tapa.

—¡Carai, paret! ¡Que forta eres!, que tapes *la* paret; *la* paret a *l'*aire; *l'*aire *al* núvol; *el* núvol *al* sol; *el* sol *al* gel; i *el* gel m'ha trencat a mi *la* cameta.

—¡Encara hi ha qui em guanya!

—¿Qui?

—*L'*èuia que em tomba.

—¡Caram, àuia! ¡Que forta eres!, que tombes *la* paret; *la* paret a *l'*aire; *l'*aire *al* núvol; *el* núvol *al* sol; *el* sol *al* gel; i *el* gel m'ha trencat a mi *la* cameta.

Diu:

—¡Encara hi ha qui em guanya!

—¿Qui?

—*El* bou que em beu.

—¡Caram, bou! ¡Que fort eres!, que et beus *l'*àuia; *l'*àuia a *la* paret; *la* paret a *l'*aire; *l'*aire *al* núvol; *el* núvol *al* sol; *el* sol *al* gel; i *el* gel m'ha trencat a mi *la* cameta.

Diu:

—¡Encara hi ha qui em guanya!

I diu:

—¿Qui?

Diu:

—¡*El* carnisser que em mata!

—¡Caram, carnisser! ¡Que fort eres!, que mates *el* bou; *el* bou *l'*àuia; *l'*àuia a *la* paret; *la* paret, *l'*aire; *l'*aire *al* núvol; *el* núvol *al* sol; *el* sol *al* gel; i *el* gel m'ha trencat a mi *la* cameta.

–¡Encara hi ha qui em guanya!
–¿Qui?
Diu:
–¡La gent que em minja!
I qüento fora, ves en bona hora.

→INF: Francisca Signes Sifre. FONT: avi matern (Antoni Sifre Molines). VEN-18/7/1992. NOTA: Aquest conte viatjà amb la informant a Algèria i a França, per ser contat a un públic familiar.

II

S'escarbatet

Era un escarbatet que fea una piloteta; pero la va fer de gel (¿no fan pilotetes?). I dia:

–¿Por que eres tan malo, hiel, que me has roto las camillas?

Diu:

–*Más malo es el sol que me derrite.*

–¿Por que eres tan malo, sol, que derrites la hiel, y la hiel le ha roto las camillas?

–*Más malas son las nubes, que me tapan.*

–¿Por que eres tan mala, nube, que tapas al sol, y el sol derrite la hiel, y la hiel me ha roto las camillas?

–*Más malo es el aire, que me desfà.*

–¿Por que eres tan malo, aire, que desfàs el¹⁷⁴⁶ núvol, el núvol tapa el sol, y el sol derrite la hiel, y la hiel me ha roto las camillas?

–*Más malas son las paredes, que me tapan.*

–¿Por que eres tan mala, pared, que tapas el aire, el aire desfà el núvol, el núvol tapa el sol, y el sol derrite la hiel, y la hiel me ha roto las camillas?

–*Más malos son los ratones, que me ratan.*

→INF: Isabel Ripoll Molines. FONT: mare (Isabel Molines Mascaró). VEN-6/1/2003. NOTA: Per petició de l'entrevistador, la informant va tractar de reproduir en l'execució les paraules així com les recordava de la versió de la mare, sense adaptar-les a una forma més normativa.

CATALOGACIÓ

ATU 2031: *Stronger and Strongest*. ORIOL/PUJOL 2031: *La pastorelleta*. CARDIGOS/CORREIA 2031: *O mais forte*. HERNÁNDEZ 2031: *El ser más fuerte*. Cf. BELTRAN L. 236 i 237 [2031].

VERSIONS

RT2031 I Es pardalet. RT2031 II S'escarbatet.

COMENTARI

S'ha subratllat l'antiguitat de l'atestació literària d'aquest tipus en la col·lecció del *Pantxatantra* (III, 10),¹⁷⁴⁷ en el conte de la rata que va tornar-se xiqueta, amb una difusió en època medieval a través sobretot de la versió àrab coneguda com a *Calila i Dimna*,¹⁷⁴⁸ amb un reflex en català en un conte inclòs en d'*El llibre de les bèsties* de Llull (III). En aquesta versió antiga es busca el millor pretendent per a una jove que havia sigut anteriorment una rata. En la tria va rebutjant els pretendents en una progressió que comença amb el sol i arriba a un ratolí, al qual prefereix perquè és de la seua mateixa naturalesa. Hi ha, per tant, un missatge sobre la predeterminació dels sers a la seua condició.¹⁷⁴⁹

¹⁷⁴⁶ Pron. [el].

¹⁷⁴⁷ Fabre/Lacroix, 1973, II: 392; Beltran L., 2007: 732.

¹⁷⁴⁸ Sobre l'adaptació del context cultural originari de la Índia a l'àrab (Cacho/Lacarra, 1993: 11).

¹⁷⁴⁹ Cacho/Lacarra, 1993: 30.

Formalment l'estructura d'aquest tipus es caracteritza per una seqüència acumulativa de fórmules en què es pregunta sobre quina cosa o persona és més forta, en una progressió generalment ascendent (motiu Z41.2). A banda de les finalitats mnemotècniques i lúdiques, pot sobreentendre's una reflexió sapiencial sobre la causa essencial del peu congelat, com pot observar-se freqüentment en les versions d'aquest tipus, que conclouen en Déu (Thompson, 1972: 309); encara que aquesta característica no és general.

Aquest tipus ha estat molt documentat al País Valencià; veg., p. ex., Salvà, 1988: 215-218; Melià, 1981: 21-22 [Vilafranca]; Bernabeu, 1984: 235-236 [Castalla]; González Caturla, 1985: 209-212 [Mutxamel, Xixona]; Redó, 1997: 66-68 [Vinaròs]; Bataller, 1997: 135-137 [Simat de la Vallidigna]; Diéguez *et al.*, 1999: 127-130 [l'Alfàs del Pi]; Antolí *et al.*, 1999: 106-108 [el Genovés]; Quirant, 2001: 15-17 [Sant Vicent del Raspeig]; Verdú, 2006: 35-38 [Alcoi]; Oltra/Durà/Conca, 2015: 253.

Generalment el protagonista és un ocell, a voltes especificat (cueta, xorovita, pardalet de la neu), com en la versió I [cf. Bataller, 1997: 135-137; Diéguez *et al.*, 1999: 127-130; Antolí *et al.*, 1999: 106-108; Quirant, 2001: 15-17; Verdú, 2006: 35-38; Oltra/Durà/Conca, 2015: 253], o un insecte, generalment una formiga [cf. Bernabeu, 1984: 235-236; González Caturla, 1985: 209-212; Redó, 1997: 66-68], encara que poden haver-hi altres variants, com una mosca [cf. Melià, 1981: 21-22], o com en la versió II, un escarabat. En Salvà (1988: 215-218), en canvi, és un personatge humà (un arrier).

Pel que fa a l'element darrer de la recerca, en una part de les versions l'element més fort és Déu (Salvà, 1988: 215-218; González Caturla, 1985: 209-212; Antolí *et al.*, 1999: 106-108; Oltra/Durà/Conca, 2015: 253), tanmateix aquesta situació no es documenta en les nostres versions, coincidint amb bona part de les versions valencianes consultades (cf. Melià, 1981: 21-22; Bernabeu, 1984: 235-236; Redó, 1997: 66-68; Bataller, 1997: 135-137; Diéguez *et al.*, 1999: 127-130; Quirant, 2001: 15-17; Verdú, 2006: 35-38), en què ocasionalment es posa remat a la narració amb un element humorístic o de sorpresa.

TIPUS 2034

«Mare, done'm pa»

- Mare, done'm pa.
–Si no em dones llet,
 no *te'n* donaré.
–Me'n vaig a dir-li a *la* vaca
 que em dona llet.
–Si no em dones herba
 no *te'n* donaré.
–Me'n vaig a dir-li *al* taular
 que em dona herba.
–Si no em dones corbella
 no *te'n* donaré,
–Me'n vaig a dir-li *al* ferrer
 que em dona corbella.
–Si no em dones segí
 no *te'n* donaré.
–Me'n vaig a dir-li *al* porquet
 que em dona segí.
–Si no em dones beure
 no *te'n* donaré.
–Me'n vaig a dir-li a *la* font
 que em dona èuia.
–Si no em dones cànter
 no *te'n* donaré.¹⁷⁵⁰

Jo cànter a *la* font.

La font èuia a mi.

L'èuia al porquet.

El porquet segí a mi.

Jo segí *al* ferrer.

El ferrer corbella a mi.

La corbella *al* taular.

El taular herba a mi.

Jo herba a *la* vaca,

La vaca llet a mi.¹⁷⁵¹

Jo tenia un gosset que fea

(Això ma mare fea:)

–¡Guac! ¡Guac! ¡Guac! ¡Guac!

(I mos açaçava. I mos donava un susto i mos agradava. Érem cinc, tots arroglats.)

→INF: Isabel Ripoll Molines. FONT: mare (Isabel Molines Mascaró). VEN-6/1/2003.

CATALOGACIÓ

¹⁷⁵⁰ El diàleg es fa cantussejant.

¹⁷⁵¹ Fins aquest punt, el recitat es fa en un tempo *allegro*.

ATU 2034: *The Mouse Regains Its Tail*. Cf. BELTRAN L. 239 [2034]. Altres classificacions: ATU 2030 (Quintana, 1995; ORIOL/PUJOL, 2008).

VERSIONS

RT2034 «Mare done'm pa».

COMENTARI

La versió suscita problemes de classificació perquè presenta una estructura formulística exempta de marc narratiu. Aquesta circumstància en dificulta l'adscripció a diversos tipus que coincideixen amb aquesta versió en el pla de l'expressió: forma de seqüència encadenada de diàlegs que contenen peticions i seqüència acumulativa; per exemple, ATU 2030 (*Boquet de mill, fora boquet del nostre mill*), ATU 2032 (*La rateta /amb la boca esqueixadeta*) o ATU 2034 (*La rata escuada*). Aquests tipus presenten en l'estructura model un episodi inicial que desencadena la recerca dels objectes demanats: demanar una determinada acció, demanar ajut davant un accident, recuperar un objecte o una part del cos. La petició pot ser denegada o pot generar una nova petició fins a arribar al personatge que accedeix a la petició i desencadena les accions que afecten successivament tots els personatges de la tirallonga.

La versió presenta similituds formals amb diverses versions valencianes i del Matarranya, dins de l'àmbit català, en què l'acció es desencadena perquè un gosset furta una flauteta a un xiquet (o xiqueta) i aquest a canvi li demana pa (motiu Z41.4.2): la versió tarbenera s'inicia precisament amb aquesta petició: «Mare, done'm pa». Solen ser coincidents els diferents membres que apareixen en les seqüències de la cadena de peticions: mare, vaca, camp, ferrer, porc, arbre, mar/font. Podríem considerar la referència final del gos com una reminiscència esvaïda d'aquest marc narratiu, però no ho podem assegurar. Presenten aquesta variant de la flauta robada; per exemple, Verge/Caballer, 1990: 238-239 [Rossell]; Martínez R., 2001: 44-45 [Picanya]; Beltran L. (2007: 532) [Suera]; Oltra/Durà/Conca, 2015: 186 [Agullent]; Verdú, 2017: 131-132 [Xàbia]. Al Matarranya (Quintana, 1995: núm. 73 [Vall-de-roures] i núm. 74 [Pena-roja]).¹⁷⁵²

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹⁷⁵² Així mateix, coneixem una versió inèdita procedent de Benirredrà (Arxiu personal Monjo, INF: Maria Malonda. Facilitada per Eugènia Mascaró).

TIPUS 2037 (Aa/Th)

La mare Patana

Això era un xic jove que es va trobar un conill (va matar un conill: un conillet; un conillet de serra).¹⁷⁵³ I se'n va anar a casa i li va dir a sa mare:

–¡Mare Patana Salipicotana!, m'ha de fer *el* conillet salipicotet amb salseta salipicoteta i caldet salipicotet.

I sa mare diu:

–¡Aaaah!, ¿joooo...?¹⁷⁵⁴ –no va voler.

Diu:

–¿No? –diu–. ¡Ara et mata! –i agarra i mata a sa mare.

¡Ohhhhh!, sa mare. I encamant diu:

–¡Ai!, ¡jo no havia d'haver mort ma mare! ¡Aiiii!¹⁷⁵⁵ ¡Me'n tindrè que anar a confessar-me a Roma!¹⁷⁵⁶ –¡perque tu dis-me!...

Conque se'n va a confessar-se a Roma i encontra un home pes camí; diu:

–¿A on va?

Diu:

–Me'n vaig a confessar-me a Roma.¹⁷⁵⁷

Diu:

–¿I an-a qué?

Diu:

–És que ha mort ma mare Patana Salipicotana.¹⁷⁵⁸

Conque més avantet encontra un atre home, diu:

–¡Xe! –el coneixia, diu–: ¡Xe!, ¿a on vas?

Diu:

–Jo me'n vaig a Roma a confessar-me.

Diu:

–¿Per qué vas a Roma? ¡Ja veus tu, a Roma!¹⁷⁵⁹

Diu:

–Perque ha mort ma mare Patana Salipicotana.

I endespués, més avant, en va encontrar un atre,¹⁷⁶⁰ i diu:

–¡Xe!, ¿a on vas?

Diu:

–Me'n vaig a Roma a confessar-me, perque ha mort ma mare Patana Salipicotana.

¿I molts en va encontrar?

–Tres.¹⁷⁶¹

¹⁷⁵³ Precisant.

¹⁷⁵⁴ Dramatitzant, amb to de desinterés.

¹⁷⁵⁵ Ponderatiu.

¹⁷⁵⁶ Dramatitzant, amb to d'inquietud.

¹⁷⁵⁷ Amb un to solemne.

¹⁷⁵⁸ En la versió de la germana de la informant, Teresa Ripoll Molines, cada nou interlocutor fa la següent resposta a l'esment de la mort de la mare: «Diu: / –¡Ves, ves, que bon pecat tens!», al llarg de tota la narració. (1/7/2018, comunicació telefònica).

¹⁷⁵⁹ Dramatitzant, amb to de sorpresa. Al final pega una palmada.

¹⁷⁶⁰ Amb èmfasi.

¹⁷⁶¹ Resposta donada pels oients.

[Bese'm es cul, que no en sé més.]¹⁷⁶²

→INF: Isabel Ripoll Molines. VEN-8/4/2005.

CATALOGACIÓ

AAR/TH 2037: «*Killed my Grandmother because she Refused to Cook a Hare*». Altres classificacions: AA/TH 2016 (Grimalt/Guiscafrè).

VERSIONS

RT2037 La mare Patana (2037 + 2200).

COMENTARI

La versió representa una variant del tipus 2037 (Aa/Th), suprimit en la versió ATU de l'índex internacional. S'hi assembla per contenir un argument mínim: la mort d'una persona per no haver volgut guisar una llebre. Tanmateix, aquesta versió ha simplificat molt el caràcter formulístic distintiu d'aquest tipus, en què s'afigen paraules de difícil pronunciació al final de cada frase. En en la nostra versió aquest fenomen només s'atesta en una frase i, al llarg del text, darrere d'una sola paraula: *mare*. En canvi, s'hi ha destacat l'element sorpresa de la conclusió; amb la qual cosa podria interpretar-se que ací la finalitat no està centrada en la dificultat de la dicció (cf. Aa/Th 2037) sinó en el parany que el contaire posa al oients en forma de pregunta, per activar una resposta que provoca un resultat burlesc (cf. ATU 2200: *Catch Tales*).

Amades (1982a: 1094-1097) presenta aquest tipus entre les «rondalles ortofòniques», matisant que es tracta de fórmules, ocasionalment amb un «desenrotllament rondallesc», de la mateixa família dels entrebancallengües. En destaca la finalitat sobretot pedagògica, per a millorar la dicció lingüística dels infants; al costat d'altres objectius, com ara, representar un recurs per a dissuadir els oients davant la petició de contar rondalles (cf. ATU 2300); tot i que indica que alguna variant és més pròpia d'adults, pel seu grau major de dificultat o per l'enganyiga que amaguen en la pregunta final. Grimalt/Guiscafrè (Alcover, *Aplec*, VIII: 589) destaquen el fet que aquestes fórmules ortofòniques «en rigor no se poden dir rondalles perquè l'interès narratiu que aporten és nul», tot i que «permeten entreveure un cert argument»; amb la qual cosa caldrà reconsiderar el seu caràcter de rondalles. Per això recuperem el tipus 2037 a l'hora de catalogar la versió.

La nostra versió presenta paral·lelismes sobretot amb les versions catalanes d'«Els tres fadrins digodins», amb una conclusió de parany similar. Aquesta similitud és més evident en la versió d'Amades (1934: 169), amb un final amb caràcter llicenciós; que en altres versions pareix atenuat possiblement per la censura (Bertran i Bros, 1989 [1909]: núm. 39; Amades, 1982a: núm. 465), ja que s'hi substitueix *cul* per *peu*. Així mateix, cal destacar la versió d'Amades (1982a: núm. 469), amb un argument pròxim i amb acabament sorpresa.

Aquest acabament amb l'efecte sorpresa no és general. Més habitualment es documenten versions on es desenvolupa un argument paral·lel, referit a una llebre (o un altre animal) que es dona per guisar i a les conseqüències que se'n deriven. Al País Valencià es documenten les versions: «La mare Severina serepicontina» (Micó, 2009: 110-111 [Bèlgida]); «Me fui al campo badanco saripicotanco» (Ojeda, 1997: 267 [Oriola]); «Una madre godable» (Cortés, 2000: 12 [Alcublas / les Alcubles]); i en altres punts de l'àmbit català: Mallorca (Alcover, *Aplec*, VIII: 583-589) i Catalunya (Amades, 1934: 168; Amades 1982: núm. 466); amb altres variants arguments diferents (Amades, 1982a: núm. 467, 468, 470).

¹⁷⁶² La informant no va voler rematar el conte amb l'acabament sorpresa corresponent. S'ha pogut completar gràcies a les aportacions de la germana de la informant, Teresa Ripoll Molines (1/7/2018, comunicació telefònica).

TIPUS 2043

I

«Ahí baix hi ha un clotet d'èuia»

–*Ahí* baix hi ha un clotet d'èuia,
el corderet se l'ha beguda.

–¿A on està *eixe* corderet?

–A llaurar *se* n'haurà anat.

–¿A on està lo que ha llaurat?

–*La* gallina ho ha escampat.

–¿A on està *eixa* gallina?

–A pondre *se* n'haurà anat.

–¿A on està lo que ha pongut?

–*La* ueleta *se* ho ha begut.

–¿A on està *eixa* ueleta?

–*Al* racó fa foc i fila.

–¿A on està lo que ha filat?

–Dins *la* caixa ho ha tancat.

–¿A on està *eixa* caixeta?

–Baix del cipreret rosat.–

Es llençols eren de sucre,
es coixins de melcolat.

Passa, passa una mosca d'ase,
encara no ho ha tastat.

Torna, torna a passar
se n'*endua*¹⁷⁶³ la mitat.

Passa, passa la Mare de Déu
amb un got de euianeu.

Passa, passa el Nostre Senyor
amb un got de èuia d'olor.

Passen, passen *les* fadrines
amb un got de perles fines.

Passen, passen *les* casades
amb un got de bastonades.

Passen, passen es xiquets
amb un ramat de guiatets

Passen, passen *les* xiquetes
amb un ramat de cadiretes.¹⁷⁶⁴

¹⁷⁶³ Per «se n'endua».

¹⁷⁶⁴ Cantant.

→INF: Isabel Ripoll Molines. VEN-14/12/2006.

II

«Ahí baix hi ha un clotet d'auia»

Ahí baix hi ha un clotet d'auia:

el borreguet *se* l'ha beguda.

–¿*A* on està *eixe* borreguet?

–*A* llaurar *se* n'haurà anat.

–¿*A* on està lo que ha llaurat?

–*La* gallina ho ha escampat.

–¿*A* on n està *eixa* gallineta?

–*A* pòndrer *se* n'haurà anat.

–¿*A* on està lo que ha pongut?

–*La* ueleta *se* ho ha begut.

–¿*A* on està *eixa* ueleta?

–*Al* racó *del* foc que fila.

–¿*A* on està lo que ha filat?

–Dins *la* caixeta ho ha tancat.

–¿*A* on està *eixa* caixeta?

–*Baix del* cipreret rosat.–

Ara passa una quadrilla de xiquets
carregats de guiatets.

Ara passa una quadrilla de xiquetes
carregades de cadiretes.

Ara passa la Mare de Déu
amb un got d'èuia de neu.

Ara passa el Nostra Senyor
amb un got d'èuia de dolor.¹⁷⁶⁵

→INF: Clementina Soliveres Sifre. VEN-7/1984.

CATALOGACIÓ

ATU 2043: «*Where is the Warehouse?*» (abans ATU 2018). CARDIGOS/CORREIA 2043: *Qui qui ri qui (tinglarim)*. Altres classificacions: ATU 2018 (ORIOL/PUJOL): *Quic-quiriquic, canta gallet*.

VERSIONS

RT2043 I «Ahí baix hi ha un clotet d'èuia». RT2043 II «Ahí baix hi ha un clotet d'auia».

COMENTARI

Oriol/Pujol descriuen aquest tipus com una «tirallonga rimada de preguntes i respostes sobre on són una determinada sèrie d'elements que s'encadenen: “–¿*A* on és la raboseta? –*Al* darrere de la mateta. –¿*A* on és la mateta? –*El* foc l'ha cremat. –¿*A* on és el foc? –*L'*aigua l'ha apagat”, etc.».

En el catàleg d'Oriol/Pujol s'inventarien 8 versions d'aquest tipus en l'àrea catalana, totes procedents de la Franja d'Aragó.¹⁷⁶⁶ Tanmateix, pot localitzar-se abundsosament també al País Valencià, amb una gran

¹⁷⁶⁵ Cantant.

¹⁷⁶⁶ Pot documentar-se, així mateix, a les Terres de l'Ebre (veg., p. ex., Moreira, 1934: 125 [Tortosa]; SCT, 1992: 12, 93 [Tortosa]; Costes, 1997: 131-133 [Amposta]).

diversitat de variants; veg., p. ex., DCVB, s.v. *gallineta* [Morella]; Sansalvador, 1998 [1923]: 194-195 [Cocentaina]; Martínez M., 1987 [1947]: 83-84 [Altea]; Salvà, 1988: 108-109 [Callosa d'en Sarrià]; Olmos, 1950: 40-41 [Ontinyent]; Seguí, 1973: 539 [Xàbia]; Seguí, 1980: 154 [Guadassuar]; Bernabeu, 1984: 298-299 [Castalla]; Bataller, 1999: 130-131 [Vilallonga]; Redó, 2000: 161-162 [Vinaròs]; Alfonso, 2002: [Otos]; Guardiola/Beltran, 2005: 286 [Bolulla]; Torres/Sempere, 2005: 33-34 [Vila-real]; Roig/Boils, 2013: 160-161 [Guadassuar]; Oltra/Durà/Conca, 2015: 123-124. A banda, n'hem pogut consultar 3 versions procedents dels quaderns de camp del fons d'Antoni Alcover (Perea, 2005) [Gandia, Pego, Xàtiva] i 2 en la *Fonoteca de Materials*. Vol. XVIII (Generalitat Valenciana, 1988) [Benifairó de la Valldigna, Alaquàs].

Aquest tipus sol documentar-se habitualment formant part d'una estructura més complexa en què es combinen diversos motius, amb una grau de flexibilitat molt ampli, palesant així el caràcter «obert» característic dels textos de tradició oral (Catalán, 1997, I: 104). Presentem tot seguit una proposta provisional de classificació dels diferents motius que integren les versions consultades en què es documenta aquest tipus al País Valencià a fi de facilitar-ne l'anàlisi de les diferents estructures combinatòries.

Motius:

- M1 [ATU 2043]: («On està...?»).
- M2a: «Per on passen...?».
- M2b: «Ja passen... / vindrà... / ix... / baixa...».
- M3: «Qui seran...?».
- M4: fórmules locatives («Per dalt de...»; «A la casa de...»).
- M5: «Les parets eren de sucre».
- M6: «Tots els peixos de la mar».
- M7: «Allà hi ha bous i vaques».
- M8: el rastre diví (l'arbre de la creu / la font de la vida).
- M9: la camisa del Bon Jesús.
- M10: la capella del Santíssim.
- M11: «¡Be, borreguet!».

Estructures possibles:

- M1: DCVB, s.v. *gallineta* [Morella].¹⁷⁶⁷
- M1 + M2b: versió II [Tàrbena].
- M1 + M5 + M2b: versió I [Tàrbena].
- M1 + M10: *Fonoteca de Materials*, XVIII [Alaquàs].
- M4 + M2b + M1 + M4: *Fonoteca de Materials*, XVIII [Benifairó de la Valldigna].
- M8 + M1: Alcover, *Llibreta XX*, 1920 [Gandia];¹⁷⁶⁸ Bataller, 1999: 130-131 [Vilallonga]; Torres/Sempere, 2005: 34 [Vila-real].
- M8 + M1 + M2a: Sansalvador, 1998 [1923]: 194-195 [Cocentaina]; Oltra/Durà/Conca, 2015: 123-124.
- M8 + M1 + M6 + M7: Bernabeu, 1984: 298-299 [Castalla].
- M8 + [M1] + M7 + M5: Alcover, *Quadern 20*, 1921 [Xàtiva].
- M8 + M1 + M7 + M10: Alcover, *Quadern 29*, 1921 [Pego].
- M8 + M1 + M9: Torres/Sempere, 2005: 33 [Vila-real].
- M8 + M1 + [M9] + M3 + M5: Seguí 1980: 154; Roig, 2013: 160-161 [Guadassuar].
- M8 + M1 + M10: Seguí 1973: 539 [Xàbia].
- M8 + M1 + M10 + M2b + M10: Alfonso, 2002: 52-53 [Otos].
- M9 + M10 + M1: Martínez M., 1987 [1947]: 83-84 [Altea].
- M9 + M10 + M1 + M7: Salvà, 1988: 108-109 [Callosa d'en Sarrià].
- M10 + M2b + M1 + M2a: Olmos, 1950: 40-41 [Ontinyent].
- M10 + M5 + M1 + M9: Redó, 2000: 161-162 [Vinaròs].
- M11 + M1: Guardiola/Beltran, 2005: 286 [Bolulla].

¹⁷⁶⁷ El text té el format de joc infantil.

¹⁷⁶⁸ Coincideix amb la versió que coneixem de Benirredrà (FONT: Maria Malonda, 1931. Informació obtinguda gràcies a Eugènia Mascaró).

TIPUS 2200

ATU 2200 *Catch Tales*. ORIOL/PUJOL 2200 *Rondalles sorpresa*. CARDIGOS/CORREIA 2200 *Contos armadilhados*. Cf. BELTRAN L. 240 [2200]. Veg. els comentaris en el tipus 2037.

TIPUS 2271

I

Això era una volta un home gros:
es tira un pet i cau de tos.

→INF: Rosa Ripoll Ripoll. VEN-1/1992.

II

Això era una volta un home prim:
es tira un pet i cau dins *la* bassa de Benissalim.

→INF: Rosa Ripoll Ripoll. VEN-1/1992.

III

Això era una volta en Pere Bolta,
i tant va voltar
que a *la vora del* riu es va espenyar.

→INF: Maria Ripoll Pont. VEN-e/1992.

IV

Això era una volta en Pere Bolta,
i tant va voltar
que dins sa volta va parar.

→INF: Nazari Lledó Molines. VEN-t/1992.

V

Una volta era en Pere Bolta,
que de tant de voltar, tant de voltar,
dins sa bassa de Benissalim se'n va anar.

→INF: Margarita Soliveres Ripoll. VEN-e/1992.

VI

Una volta era en Pere i Bolta,
que, tant de rodar, tant de rodar,
dins sa bassa des Buscarró se'n va anar.

→INF: Margarita Soliveres Ripoll. VEN-e/1992.

VII

Això era una volta en Pere Bolta,
que es tira un pet i cau dins *la* volta.

→INF: Vicenta Soliveres Ripoll. VEN-1/1992.

CATALOGACIÓ

ATU 2271: *Mock Stories for Children*. ORIOL/PUJOL 2271: *Rondalles de burla*. CARDIGOS/CORREIA 2271: *Histórias para arreliar as crianças*. Cf. BELTRAN L. 241 [2271].

VERSIONS

RT2271 I [sense títol]. RT2271 II [sense títol]. RT2271 III [sense títol]. RT2271 IV [sense títol]. RT2271 V [sense títol]. RT2271 VI [sense títol]. RT2271 VII [sense títol].

COMENTARI

Seguint l'índex internacional s'aplica el tipus 2271 a les antirondalles que hom diu als nens quan es fan enfadosos demanant que algú els conte contes. Poden presentar formalment la fórmula d'inici característica de les rondalles, tot i que l'estructura narrativa quede reduïda a la mínima expressió, en ser eclipsada per elements característics del gènere de la cançó, com la rima o la distribució de les síl·labes en versos.

Com podem veure en el catàleg Oriol/Pujol, aquest tipus ha estat extensament registrat en l'àmbit català, amb una gran varietat d'expressions. En la comunitat estudiada el tipus presenta també una gran riquesa de versions, a partir generalment d'uns esquemes similars, que permeten la creació de noves variants. Segons els testimonis de la informant Margarita Soliveres, aquest tipus de microrondalla podia esdevenir un joc creatiu en un context infantil. En un determinat moment que una a colla de xiquets no els venia de gust explicar rondalles podien optar per posar en marxa una sessió en què cada u participava aportant obertament variacions a partir del mateix patró de «Això era volta en Pere Bolta», per exemple, anomenant basses o indrets reconeguts en el context local. Les unitats estròfiques que es fan servir són molt elementals: l'apariat i el tercet.

En les versions III-VII s'observa un joc a partir de la paronímia de diverses paraules que difereixen en la pronúncia v/b: *Bolta* (cognom); [v]olta 'vegada'; [b]olta 'volta', 'claveguera'; [b]oltar 'voltar'. Els elements escatològics són un recurs habitual en els textos de caràcter infantil, encara que no exclusivament (veg., p. ex., aquest mateix component en altres versions valencianes: Ojeda, 1999: 23, 24, 25 [Oriola]; Monjo, 2006a: núm. 6 [Guardamar del Segura]). El catàleg Oriol/Pujol n'inventarien 7 versions procedents del País Valencià i del Matarranya.

TIPUS 2275

I

Es qüento de l'enfadós

–¿Voleu que vos conta es qüento de l'enfadós?

–Sí.

–Jo no vos ha dit que «sí»; jo vos ha dit que si voleu que vos conta es qüento de l'enfadós.

–¿Pués conta-me-lo!

–Jo no vos ha dit que «conta-me-lo»; jo t'ha dit si voleu que vos conta es qüento de l'enfadós.

I s'atre diu:

–¿Pués conta-me'l!

Diu:

–¿Pués si jo no t'ha dit que «conta-me-lo»; jo t'ha dit que...!

(És aixina.)

→INF: Maria Lluïsa Mascaró Monjo. VEN-10/5/2020.

II

Es qüento de l'enfadós

Mi madre le decía a mi abuela:

–¿Madre!

–¿Sí?

–*El qüento de l'enfadós*. ¡Madre!

–¿Sí?

–No [se] dice más «sí».

–No.

–No [se] dice más «no».

No, paramos de hablar, «No hacemos más esto», «No hacemos más lo otro».

–Esto está [en alto], no se alcanza.

–No decimos «se alcanza».

–Voy a beber

–No digo «voy a beber».

Esto es el *qüento de l'enfadós*. Esto no le gustaba, ¿eh? Esto no se termina nunca.

→INF : Maria Moragues Ripoll. VEN-29/8/1997.

CATALOGACIÓ

ATU 2275: *Trick Stories*. ORIOL/PUJOL 2275: *Conte de l'enfadós*. Cf. RPV, 242 [2275].

VERSIONS

RT2275 I Es qüento de l'enfadós. RT2275 II Es qüento de l'enfadós.

COMENTARI

Aquest tipus conté una variant d'antirondalla, un gènere rondallístic que té la finalitat «d'importunar els infants» (Oriol, 2002: 68), en aquest cas formulant una pregunta a l'auditori i repetint mecànicament les

respostes dels oients amb l'estructura: «no et dic que [resposta] sinó si vols que t'expliqui el conte de l'enfadós» (Oriol/Pujol, 2003: 367-369).

Es tracta d'un tipus molt atestat arreu del domini lingüístic: Oriol/Pujol (2008) en documenten 2 versions a Catalunya; 9 a la Franja; 3 a Mallorca; 5 al País Valencià i 2 al Carxe. Pel que fa al nom, al País Valencià està documentat habitualment com a *l'enfadós* (Escuder, 1983: 99-100; Limorti/Quintana, 1998: 37 [El Carxe]; Carrillo, 2004: 31 [la Romana]; Guardiola/Beltran, 2005: 127 [Bolulla]); però se'n coneixen altres variants, com ara, *vellete-vellete* (Salvà, 1988: 218), *billete billón* (Montoliu, 1987: 259 [Quatretonda]), *vello, vellito, vellon* (Beltran L., 2007: 733-734 [Alcalalí]), *cuento de la tía Gicarica, Jesús, ¡qué bonica!* o *cuento bellito bellón de tres cagarrutas en un montón* (Cortés, 2007: 34). Arreu del domini català predominen les versions de *conte de l'enfadós: qüento de l'enfadós / enfador / enfadosso, rondaia des enfadossos, cançó enfadosa...*

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

TIPUS 2300

Ses rabosetes

Una raboseta va tindre rabosinets. I estaven en es cau. I va eixir una raboseta. I en va eixir una atra. I una atra...

(I si li preguntaves:

–¿Hasta quant eixiran rabosetes?

–Mestres ixquen xispes, eixiran rabosetes.

|¹⁷⁶⁹ Mo'ho contava d'hivern, ¿no veus que quan plovia no havia escola? Pués estàvem a sa vora des foc i anàvem a sa casa, que aqueix uelet vivia a soles: es tio Andrés vivia a soles allà al Calvari, en una casa. I mosatros 'nàvem allà a sa casa a escalfar-mos. I com es foc sempre fa alguna xispeta, ¿saps?, sempre salta alguna xispa, i ell, quan ja no volia contar més qüentos, fea:

–¡Ara estan passant rabosetes! –hala, aixina ja no en contava més–. Mentres ixquen xispes és que van eixint rabosetes.¹⁷⁷⁰

I estava a sa vora des foc. És per això de ses xispes: que es foc sempre fa alguna xispeta.

Si li díem:

–¡No! ¡Ja no ixen xispes!

–¡Sí! ¡Mira, mira! –i sempre fa alguna xispeta–: ¡Encara ixen rabosetes!

I avant.)

→INF: Maria Isabel Ripoll Ripoll. FONT: Andrés Soliveres Molines. VEN-7/1992.

CATALOGACIÓ

ATU 2300: *Endless Tales*. ORIOL/PUJOL 2300: *Contes inacabables*. CARDIGOS/CORREIA 2300: *Contos sem fim*. HERNÁNDEZ 2300: *Cuentos interminables*. Cf. BELTRAN L. 243 [2300].

VERSIONS

RT2300 Ses rabosetes.

COMENTARI

La característica del tipus 2300 és contenir narracions amb la possibilitat de prolongar-se sense un acabament precís. En la trama es presenta una acció que ha de ser repetida literalment un nombre indefinit de vegades, fins que els oients es cansen o es queixen. Com ara, s'han d'anar passant ovelles per un riu amb una barca, com en la versió medieval inclosa en *Disciplina clericalis* (cap. XII). Es tracta d'un recurs a l'abast dels narradors quan no volen contar més rondalles, per dissuadir els oients d'insistir-hi.

En el tipus hi ha diverses variants; sol ser habitual que els animals que s'hagen de travessar siguen ovelles, com veiem, al País Valencià, en la versió de Salvà (1988: 218-219 [Callosa d'en Sarrià]),¹⁷⁷¹ tot i que hi ha

¹⁷⁶⁹ La part anterior a aquesta barra va ser transcrita de manera manuscrita: per un problema tècnic no pogué quedar enregistrat. La posterior és transcripció d'enregistrament.

¹⁷⁷⁰ Rient.

¹⁷⁷¹ Així mateix, en Amades (1982a, núm. 258), i en altres àrees peninsulars: Suárez (2008: núm. 50.1), Cardigos/Correia (2015, II: 894).

variants amb altres possibilitat d'animals, per exemple, ànecs (González Caturla, 1998 [1987]: 154-155 [l'Altet]; Lanuza/Salvador/López, 1989, II: 181-183 [Tres Camins, Pinedo]), o raboletes, com en la nostra versió; o llagostins, ja a les Terres de l'Ebre, en la versió d'Uildecona (Minguet, 2007: 71-78).

En aquesta versió hi ha la variant que un element del context de l'enunciació –les espurnes que ocasionalment surten de la llenya encesa de la llar– representen els animals que van passant; d'aquesta manera els oients tenen la possibilitat de participar més activament en l'execució de la rondalla.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

VERSIONS NO CATALOGADES

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

RONDALLES EXEMPLARS

1

Tres sàbios i un torpe

Això me ho contava un retor que havia ací [...],¹⁷⁷² Don Valeriano, que li dien «el retor Cama». Pués jo, quan ‘nàvem a escola, pués ell tota l’esprà fea aixina un sermonet an es xiquets allà en el púlpit a l’església. Diu:

«Una volta –diu– eren tres sàbios: un matemàtic, un astrònom i un químic. I ‘naven per ‘llà per la platja pués passejant, i havia un home amb una barqueta; diu:

–¿Voleu que li diguem a l’home *este* que mos pega un passeig pel mar, per *ahí*?

Diu:

–¿Ei! –i li ho varen dir. I l’home, ¡pués això volia!,¹⁷⁷³ es guanyava alguna perra.

I li pregunta un:

–¿Vosté sap algo de astronomia?

– ¡Jo, astronomia, no sé res!

Diu:

–¿Home, és *la* qüestió *dels* estrells!

–Jo sé que n’hi ha un al cel que es diu *el Norte*, un atre que es diu *el Carro* (que és *la Osa Mayor* i *la Osa Menor*). Sé *les Pléiades* (que en valencià són *les Cabrelles*).

Diu:

–¿Ja no sap res més?

Diu:

–Jo no sé res més.

–¿Entonces vosté com viu?

Diu:

–¿Jo? Un burro dins d’un canyar.

I un atre:

–¿Vosté sap de matemàtica?

I diu:

–¿Jo de matemàtica no sé res! Sé que dos i dos són quatre; pero de lo demés no sé res.

–¿Caramba, pos sí que està vosté atrassat!

I l’atre:

–¿Vosté ha estudiat química?

–¿Jo qué sé de química? –aquell li ho explicava, lo que era química (conque pintures i coses d’*eixes*).

I anava adentrant-se pac *al* mar, remant amb *la* barqueta de rem. I anava pac a dins pac a dins. I la mar començà a posar-se aixina un poquet de mala classe. I *la* barqueta ja anava si se n’anava o no se n’anava.

Diu:

–¿Vostés saben nadar?

–Matros, no.

Diu:

–Pués entonces *el* sàbio soc *jo*, vostés no saben absolutament res; que de un moment a un atre *la* barqueta no ha de poder resestir es trons de la mar i se n’anirà pac al fondo i vostés *se* n’aniran en companyia d’ella. Aixina és que *el* sabut soc *jo*. Perque *jo* sé nadar i em salvaré; pero vostés no es salvaran.

¹⁷⁷² Explica el parentesc d’aquest personatge amb la seua muller.

¹⁷⁷³ Amb èmfasi.

I al cap d'un punt va una ola més forteta i tira *la* barqueta cul en amunt¹⁷⁷⁴ i els tres sàbios se n'anaren per la mar. Pero aquell home que era tan burro tan burro, que no sabia res, es va salvar. I es sàbios, ¡tant que sabien!,¹⁷⁷⁵ es varen quedar al puesto».

→INF: Vicent Mascaró Molines. VEN-1/1/1995. FONT: Mn. Valeriano Ferrer Ferrer, capellà que va estar en actiu a Tàrbena entre 1921 i 1925 (Ferrando, 2012: 42). Era fill de Tàrbena, conegut popularment com «el retor Cama». Contava aquest conte als seus alumnes de catequesi. NOTA: En l'entrevista, l'informant tractà de fer servir un registre lingüístic més formal, ocultant determinats elements lingüístics locals (per exemple, en la morfologia, l'article literari o el gènere masculí en *mar*; en el lèxic *nadar* per *nedar*).

Hi ha un cert paral·lelisme amb un conte del *Pantxatantra* (V, 4), en què s'exposa amb un exemple que la saviesa sense seny no té valor. Els protagonistes són quatre estudiants que troben un lleó mort: els més savis decideixen tornar-lo a la vida per posar en pràctica els coneixements, mentre que el més ignorant decideix pujar a un arbre i així salva la vida. En aquesta versió es demostra que davant de les dificultats de la vida té més validesa l'experiència que l'erudició.

2

Es mal estudiant

I un atre que em vaig treure jo del cap per contar-li-lo no sé an-a quin xiquet, i ben bonico que és. Me'l vaig treure del cap.

Pos un xiquet que no volia anar a escola (era... No sé quin xiquet era, que li venia mal 'nar a escola. Això ja fa anys.) I no volia anar a escola. I tots es dies duia sa mateixa llicó i no duia res fet. I sa mare va anar a parlar amb el mestre; diu:

–Mire, ¿com és que *el* meu xiquet em diu que tots...?

Diu:

–*El* seu xiquet ja fa no-sé-quants dies que no ve a escola.

Diu:

–¿Com que no va a escola? A mi em diu que va a escola i que no li posen debers.

Diu:

–Ell no va escola.

Diu:

–Púes especciona-lo¹⁷⁷⁶ i vege lo que fa.

I el va especcionar, el mestre. Es xiquets,¹⁷⁷⁷ el mestre va deixar dos des majorets encarregats que ho miraren. I varen vore que entrant a escola, juant, juant, juant, se'ls-a desapareixia. Pero el mestre los va dir que miraren a on anava.

I varen mirar a on anava i anava dalt de una perera a buscar nius. I un dia va caure de dalt sa perera. Va caure i es va spatlar. I entonces va començar a cridar i ucar, i varen acudir es xiquets d'escola, i li varen treure una cançoneta (això me ho vaig treure jo):

–*El mal estudiante,
que por no ir a la escuela,
siempre va delante.*¹⁷⁷⁸

I al 'nar-se'n a casa, sa mare el va castigar i el va dur propet de la mar, que tenien un deixò. I va dir a un major o això que el lligaren i que el deixaren posar es peus dins s'èuia de la mar, [...] de sa cintura, com un castic (això serien es xiquets majors, que no li havien

¹⁷⁷⁴ Rient.

¹⁷⁷⁵ Amb èmfasi.

¹⁷⁷⁶ [a]speccionar per inspeccionar.

¹⁷⁷⁷ Rectificant.

¹⁷⁷⁸ Cantant.

de fer res: això va ser un castic). [...] I quan diguera que no a lo que havia de fer, u si nyos que feren com si el viuigueren anfüegar, que sa mare li ho va dir.

I avant, ja no ho va fer més i va ser bon estudiant. I después hasta es va fer mestre. [...] Jo no m'enrecorda an-a quin xiquet li ho contava, a Tàrbena. Ah, i em va eixir un qüento d'aquell xiquet que no volia anar a escola i donava faena a sa mare.

→INF: Carme Soliveres Sifre. VEN-5/3/1997.

Les versions NC2 i NC3 presenten una història paral·lela en què de manera didàctica s'escenifica una punició exemplar per a un xiquet que no assisteix a escola. El seu missatge moralitzant és molt explícit, possiblement adoptat en àmbit familiar a partir d'una font escrita no determinada (l'element en castellà de la versió N3 pot ser-ne un indici) per a contribuir a l'educació dels infants a través de la temença de ser castigats.

3

En Rafaelito

Una volta era un xiquet que li deien Rafaelito i era molt desobedient. I tots es dies sa mare el feia ben mudat, li donava sa bolsa i l'enviava a escola. I allà, quan el mestre no el veia, se n'anava per aquí i feia fetes. I mai acodia a donar lliçó ni a escola. I arribava a casa igual de mudat, pero no s'ensenyava res.

I un dia el mestre li diu a sa mare com era que no estava mai a escola; ella, creguent-se que anava, va dir que sí que venia d'escola tots es dies.

–Jo sé un puestet on hi han pardalets i los forada es ulls amb brases, ¡i m'ho passe de bé!

–Nosaltres també volem anar!

I el mestre i tots es xiquets varen anar allà. I aquell puja demunt d'una figuera, i com tenia ses fulles tan espesses, no es veia gens.

I el mestre:

–Rafaelito, vine, que vull parlar amb tu –i ell, res de contestar.

I tant que va estar allà dalt que es va marejar i va caure en terra, de s'arbre, i es va trencar es braç.

I amb un mocador li'l varen arreglar i li'l varen presentar a sa mare, i el mestre li va dir:

–Ací li'l duguem a vórer qué vol que fem d'ell.

Ella li va dir que el lligaren amb una corda en es pit i que a la mar l'enfonaren. I si no volia creure, s'enfonaria; i si dia que aniria a escola, el treurien cap a fora.

I així varen fer: varen anar a la mar, el varen lligar.

–Rafaelito –diu el mestre–, ¿tu creuràs i aniràs a escola?

I ell es va trobar tan apurat dins s'aigua que va dir que creuria i que sempre acodiria a donar lliçó.

I aixina va fer sempre. I va arribar a ser un bon mestre d'escola.

→INF: Carolina Calafat Salvà. VES-e/1983. NOTA: En la transcripció alternava el nom del protagonista, *Rafaelito*, amb formes traduïdes. N'hem restablert la forma original. Formes literàries: *nosaltres*, *veia*.

RONDALES D'ENGINY O NOVEL·LESQUES

4

La Blancaflor¹⁷⁷⁹

Això era una xica molt bordadora, i li dien Blancaflor. I vivia a una casa que fea cantó amb la Plaça (com a can Moscon) i sempre bordava en es carrer que no era la Plaça.

I va anar un cavaller an aquell poble. I ensense aparar es cavall, baix des balcó a on ella estava, i es va anemorar d'ella. I es varen casar. I varen fer un banquet quant es varen casar.

I endespués se la va endur an es poble d'ell. I antes d'aplegar as poble li va dir:

–Si veus que ixen a recibir-nos una dona i cinc xiquets, és *la* meua dona i *els* meus xiquets.

I ella, el món li va caure demunt, perquè era una xica molt guapa, molt rica i de molt bones famílies.

I una volta que estava allà la tenia com una crià, i ella cade dia 'nava fent-se més groga i més trista.

I un dia de tants se la varen endur a passejar. I estiguent passejant li varen dir que s'assomara a un clot que havien fet, i amb un espitjò la varen tirar dins des clot i amb quatre pedres la varen tapar.

I ella, conforme va poder, va eixir des clot i demanant limosna se'n va a ca son pare. I en aquell poble, ¡mira com estava de flaca! que no la varen conèixer, i sa mare la va agarrar perquè li semblava a sa seua filla.

I el gran cavaller li escrivia a sa mare «que *la* seua filla estava molt bé, i que havia tengut un xiquet», i sa mare li enviava vinga la roba i vinga es diners pes dos: per sa filla i pes cavaller.

I un dia de tants es cavaller es va presentar a ca sa mare i ell li va dir que sa mare li havia de fer una gran festa perquè es fill havia naixcut.

I sa mare va convidar metge, jutge, tota sa gent més rica des poble. I quant estaven a mitjan banquet, va eixir ella i es va assentar en es costat des jutge. I ell es cavaller domés la va vore, domés volia anar a vore es cavall, domés tenia por que estiguera embolicat; i no el varen deixar eixir.

I endespués li varen fer contar sa vida a ella i ella va contar com l'havien colgà, i li va dir an el senyor jutge:

–¡Qué es mereix *este* cavaller?

I es jutge va dir:

–Que et tregues un punyal de dins *la* butjaca i que el mates –i el va matar.

→INF: Francisca Ripoll Pont. FONT: mare (Rosa Pont Soliveres, 1901). VES-e/1990.

La versió representa una variant del motiu T72.2 (noble es casa amb una dona pobra i l'abandona). Té un paral·lelisme amb el primer episodi de la versió RT425A.

¹⁷⁷⁹ Títol alternatiu: *Es cavaller*.

Ses coetes

«Coetes» diu que eren «sarments». [...] Ell això ho contava contat...¹⁷⁸⁰ Diu que era un home que se'n va anar a Alcoi a vendre una càrrega de coetes, i duia un pollastre nigat a sa càrrega. Nigat a sa càrrega.¹⁷⁸¹ Que li'l volia regalar an el senyoret.

[Sí, antes, quan se n'anaven a s'heretat (as Figueral, a Binarreal o a on fora), s'enduien ses gallines...¹⁷⁸² Se'ls enduien nigades de ses pates. Nigades aixina demunt des matxo. Demunt sa manta taleca, espenjollant].¹⁷⁸³

I ses «coetes» eren «sarments de ses parres», que quan poden..., pués duia una càrrega de coetes que anava a ven-les. I voltava per dins d'Alcoi. I diu que [...] un barber va eixir, diu:

–¿Quant en vol de *la* càrrega, de *les* coetes?

Diu:

–Deu pessetes –en aquell temps era alamon.

I duia es pollastre enganxat, ¡bueno!, a sa corda que duia sa càrrega; i diu:

–Hale pués, jo me'ls-a *quede*.

I diu:

–*El* pollastre no.¹⁷⁸⁴

Diu:

–¿*El* pollastre sí! *El* pollastre va amb *la* càrrega.¹⁷⁸⁵

Diu:

–¿*El* pollastre no! –diu–. *El* pollastre és *pel* senyoret –diu–. *El* pollastre li'l tinc que regalar an *el* senyoret.¹⁷⁸⁶

Diu:

–¿Ai! *El* pollastre va enganxat amb *la* càrrega, i jo li ha preguntat a vosté quant val *la* càrrega de coetes (*la* càrrega), i vosté m'ha dit que deu pessetes. Pués *el* pollastre va amb *la* càrrega: *el* pollastre és per mi.¹⁷⁸⁷

I aquell home diu:

–¿Veges de tu, jo ara com em presenta an *el* senyoret!

Se'n va i li ho diu *al* senyoret (*el* senyoret era abogat), i diu:

–Mire lo que em passa.

I diu:

–Pués mira –diu–, açò ho arreglarem. Pero *el* que no sap de fer tractes –diu–, pués no en pot fer –diu–. Tu... –Diu:– ¿Era *l*'home barber, veritat?

Diu:

–Sí.

Diu:

¹⁷⁸⁰ La informant adverteix que la història no és en vers, com una altra de precedent que es recità en la mateixa conversa. L'apregué del seu avi patern («en Vicent de la Tendera»).

¹⁷⁸¹ Insistent.

¹⁷⁸² Riu.

¹⁷⁸³ Incís fet pel marit de la informant (Josep Mascaró Gisbert).

¹⁷⁸⁴ Baixant la veu, parlant lentament, amb to compungit.

¹⁷⁸⁵ Amb resolució.

¹⁷⁸⁶ Amb to de preocupació.

¹⁷⁸⁷ Parlant de pressa. Amb to resolutiu.

–Pués tu ara vas i te'n vas i li dius: «Escolte...¹⁷⁸⁸ Escolte, ¿quant vol de afaitar-me a mi i an *el companyero*». Diu: «Un duro: lo que faigc pagar a tots». Diu: «Ah –diu–, pués molt bé».

Diu:

–Pués bé –ell es va deixar es burro nigat a sa reixa, i va entrar i li va dir allò; diu:

–Pués bé –i au, i s'afaita.

Diu:

–¿I a on està *el companyero*?

Diu:

–Pués ara l'entraré –i se'n va i entra es burro.¹⁷⁸⁹

Diu:

–¿Pero home!, ¿vosté qué és lo que fa?¹⁷⁹⁰

Diu:

–¿Ai!,¹⁷⁹¹ jo li duc *el companyero*.

–¿Ah! –diu–. ¿Això! ¿Jo no li puc afaitar *el companyero*!

Diu:

–¿Vosté si no sap fer tractes no en face –diu–. Pero jo li ha dit quant volia d'afaitar-me a mi i an *el companyero*, i vosté m'ha dit que un duro –diu–, i *ahí* el té: *el companyero* meu és *el burro*.

Diu:

–¿Aixina necessitaria jo totes *les* navaixes d'afaitar de Albacete! ¿Això no pot ser!¹⁷⁹²

Diu:

–¿Aiiii!,¹⁷⁹³ pués si vosté si no sap fer tractes no en face. Jo li ha demanat d'afaitar-me a mi i an *el companyero*. Vosté m'ha dit que sí, *ahí* té *el* tracte fet. *Ahí* té *el companyero*.

I li va tornar es pollastre, i diu:

–Vosté m'ha vollgut prendre *el* pollastre per *la* càrrega de coetes –diu–. Pués jo ara li duc *el burro*: *el companyero*. Ara m'afaita *el burro* –i li va tornar es pollastre.

I s'abogat li va dir después; diu:

–¿Mira!, ves al·lerta amb es tractes; perquè ja ho veus. Això ho ham resolt –diu–; però tens que anar amb cuidado: has de saber de fer tractes –i li va tornar es pollastre i es varen apanyar aixina.

Ell se'n va anar amb es burro i ell es va endur es pollastre. I s'atre es va quedar domés amb ses sarments.

→INF: Nieves Monjo Molines. FONT: avi patern (Vicent Monjo Ripoll «de la Tendera»). VEN-3/1992.

Observem un cert paral·lelisme amb una contalla editada en *Ensisam de totes herbes* (Martí Gadea, 1991 [1989]: 246) en què es presenta un plet similar davant la justícia: un tractant volgué enganyar un olier fent una barata de muls on pensava que també anava inclosa la càrrega d'oli. El tribunal resolgué que com que el tractant anava a cavall s'hi devia incloure també. I així mateix, en el mateix llibre, pel que fa a la localització (Martí Gadea, 1991 [1989]: 261), hi ha un cert lligam amb la història del pare que envià el fill a Alcoi amb un burro a vendre una càrrega de «cuhetes». Considerem que el conte núm. 18 de *Sobremesa*

¹⁷⁸⁸ Riu.

¹⁷⁸⁹ Riu.

¹⁷⁹⁰ Cridant.

¹⁷⁹¹ Corroborant.

¹⁷⁹² Cridant.

¹⁷⁹³ Corroborant.

y alivio de caminantes de Timoneda pot representar un precedent literari antic d'aquest mateix argument: el plet arran de la compra d'una càrrega de llenya damunt de la qual hi havia una aixada.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

CONTARELLES I ACUDITS

BERTRANADES

6

Sa lligacama

Pués que es veu que un any per la fira de Callosa baixaven es de Tàrbena i passaven per Bolulla, i es varen encontrar amb la Mari-Pepa.¹⁷⁹⁴ I li preguntaven:

–Mari-Pepa, ¿qué busques? –i ella dia que ses lligacametes. I tots es que passaven, pués caixcant-la preguntant:

–Mari-Pepa, ¿qué busques?

–*Les lligacametes.*

I ja, pués tornaven, i encara buscava «*les lligacametes*», i li preguntaven:

–¿Pero com eren? ¿Grogues? ¿Verdes? ¿Roges?

I ella salta:

–¡Una bona rebufa!¹⁷⁹⁵ –diu que eren «dos esparts *juntos*».¹⁷⁹⁶

→INF: Nazari Lledó Molines. VEN-10/1992.

Les versions NC6, NC7 i NC8 representen contarelles del cicle de Bolulla, en què s'atribueixen històries destrellatades als habitants d'aquest poble de la Marina Baixa veí de Tàrbena (veg. «Estudi» 1.6.1). Retrobem aquest mateix episodi formant part d'una versió recopilada a Callosa d'en Sarrià en què es retreu també d'una manera tòpica l'estupidesa de dos personatges bolullers: «Perot i Maria Sabel» (Roig/Roig, 1999: 137-139).

7

Sa lligacama

[Una tarbenera anava a la fira de Callosa. Quan passa per Bolulla encontra una dona molt preocupà perque havia perdut «*la lligacama*».]¹⁷⁹⁷

–Ai, Jo te l'aidaré a buscar.

I es posen ses dos a buscar, a buscar, a buscar; i al final sa tarbenera diu:

–Mira, jo me'n vaig perque no arribaré. Tinc que anar a la fira.

Entonces ja ben avançà la nit ve sa tarbenera atravolta, i encara es troba sa bolullera allà busca que busca, busca que busca, busca que busca; diu:

–¡Xica!, ¿encara busques?¹⁷⁹⁸

Diu:

–¡Eeeh!,¹⁷⁹⁹ ¡no la puc *trobà*!¹⁸⁰⁰

I sa tarbenera diu que es posa atravolta a buscar, diu:

–Ai, pués a vórer, a vórer –allà per dins ses brosses, vinga buscar, vinga buscar.

I al final sa tarbenera diu:

¹⁷⁹⁴ Variant de l'inici de la versió VEN-29/12/1994 d'aquest mateix informant: «Uns de Tàrbena baixaven a Callosa. I passant per Bolulla se'n veuen una allà fessant».

¹⁷⁹⁵ Imitant la tonada bolullera.

¹⁷⁹⁶ Variant de la frase de cloenda de les versions VEN-29/12/1994 i VEN-17/8/2001 d'aquest mateix informant: «¡Una bona rebufa! Dos esparts juntos».

¹⁷⁹⁷ L'inici no va poder enregistrar per un problema tècnic.

¹⁷⁹⁸ Dramatitzant, amb to d'estranyesa.

¹⁷⁹⁹ Amb *e* oberta.

¹⁸⁰⁰ En totes les intervencions de la dona que buscava la lligacama, l'informant imita la tonada i la pronúncia del parlar boluller, concretament l'elisió de la *-r* final.

–Pero escolta, ¿com és sa lliga? ¿Verdeta, rogeta, blaveta?

Diu:

–¡La molt reputeta!, ¡dos esparts *juntos*!

→INF: Juan Ripoll Saragossa. VEN-3/4/2005.

8

Sa lligacama

Una xica se'n va anar al camp i va perdre sa lligacama. Estava en es costat des camí, vinga voltar, i no la trobava.

–Dona, ¿qué busque?

–Busca *la* lligacama.¹⁸⁰¹

–Dona, ¿qué busque?

–Busca *la* lligacama.

En passa un cap a Tàrbena, diu:

–¿Qué busque?

–Busca *la* lligacama.

I quan va baixar, encara buscava.

–Dona, ¿qué busque?

–Busca *la* lligacama.

–¿Com?¹⁸⁰² ¿Que era de seda o qué?

–Dos esparts junts.

A Bolulla sempre han sigut més animals que ací.

→INF: Francisca Soliveres Molines. VES-e/1986.

9

Una passà del Poble de Dalt

¿I tamé saps qué era viritat? ¿Al Poble de Dalt¹⁸⁰³ vivia gent, no? Pero vivien més pobres i això, i gent més atrassà, que no sabien lletra de res: no havien 'nat mai a escola.

I va nàixer una xiqueta, al Poble de Dalt. Va nàixer de una dona que va tindre una xiqueta (al Pobledalt criaven igual que ací).¹⁸⁰⁴

I diu que va anar una atra a vore-la, i diu:

–¡Aiii!, ¡que guapeta! ¿Com li has posat?

Diu:

–Li ha posat Anneta Maria.

Diu:

–¡Oooi!¹⁸⁰⁵ ¿Per que no li has posat¹⁸⁰⁶ Peret Joanet, que és més polit nom?

La destinguia.

→INF: Isabel Ripoll Molines. FONT: àvia paterna (Càndida Soliveres Pont). VEN-26/12/2005. NOTA: Aquesta versió va ser editada dins Monjo (2006: 272).

¹⁸⁰¹ En totes les intervencions de la dona que buscava la lligacama, la narradora imita la tonada del parlar boluller.

¹⁸⁰² Amb to de sorpresa.

¹⁸⁰³ Pron. *Pobledalt*.

¹⁸⁰⁴ Comentari expressat amb ironia.

¹⁸⁰⁵ Decepció.

¹⁸⁰⁶ En la versió VEN-3/11/2004 hi ha la pronunciació: *posat Peret* [lis 'pɔppe' ret] (veg. «Estudi» 2.1.2.2.2).

Aquesta versió és una de les escasses mostres que actualment queden del cicle narratiu de contarelles o succeïts que deduïm que devies haver existit amb el tema de l'antic Poble de Dalt, despoblat del terme municipal de Tàrbena, paral·lel a altres gèneres folklòrics, com el cançoner (veg. «Estudi» 1.6.1). En aquest cas es treu a relluir la suposada estupidesa dels habitants d'aquest llogaret amb un relat on es retreu que trobassen adequat posar un nom masculí a una xiqueta. Hom els atribueix l'ús de formes lingüístiques més conservadores, com ara, *polit* 'bonic'.

AMB PERSONATGES O MOTIUS RELIGIOSOS

10

Sant Pere i el Nostra Senyor

Sant Pere i el Nostra Senyor eren amics, ¿no? ¿I tu no saps lo que li va dir a sant Pere? [...] Sant Pere li va dir an el Nostra Senyor, diu:

–Escolta –diu–, | tu ja et fas vell, en morir-te tu, ¿com mos acamparem?

I el Nostra Senyor li diu:

–Pués açò està bo d'apanyar –diu–: enganyant-mos uns amb es atres.

Açò li va dir el Nostra Senyor a sant Pere, diu:

–El món té que seguir igual... Pués enganyant-mos uns amb es atres.

Pués va seguir la marxa.

→INF: Jesús Moragues Molines. VEN-2/1992.

Les versions NC10 i NC11 tenen un cert paral·lelisme amb el gènere de les rondalles religioses, per la presència de personatges sagrats. Tanmateix el tractament és paròdic, pel que fa a què contenen una visió irònica de la moral religiosa, amb un clar component anticlerical. Es diferencien de les rondalles religioses precisament per no contenir un missatge en clau religiosa en què una determinada actitud o comportament desencadena un premi o un càstig, a pesar que aparentment hi haja una visió irreverent de la religió o de determinats personatges, tractats al marge del que representen (Camarena/Chevalier, 2003: 16-17, 11-12). Precisament, aquest darrer aspecte és desenvolupat al màxim, demostra una imatge al marge de la doctrina catòlica («Tu ja et fas vell, en morir-te tu, ¿com mos acamparem?»). Presenten un cert paral·lelisme, per exemple amb determinades versions del recull de d'Alfonso (2002: 46-47 [Otos]), en què el Nostre Senyor explica a sant Pere que en el món el funcionament és «enganyant-se uns als altres», o (Alfonso, 2002: 47-48 [Otos]), en què el Senyor anuncia als deixebles que en morir-se els deixarà una cosa a la qual estimaran més que a ell: els diners.

11

El Nostre Senyor quan va baixar

El Nostre Senyor diu que va baixar una volta. Va baixar una volta a parlar amb el Papa i tots aqueixos principals. Es varen reunir per arreglar totes ses coses i això, ¿no? I quan, l'home... Va estar uns quants dies (set dies; perque és quant ho va arreglar tot). Pero quan se n'anava ja, un li va dir:

–¡Xe! ¡No ham pensat! Li haguérem pogut dir que... de casar-mos mosatros també. Perque això, ja veus tu, sempre buscant dones i això.

I el varen cridar, diu:

–¡Xe!, torne. Pués a-hi ha una cosa olvidà. Això és això.

Diu:

–Pués és igual –diu–, jo ara tinc pressa i me'n vaig, ¿eh? Ja tornaré i ho arreglaré –volien casar-se.

Diu:

–¿I mentres, d'ací que tornarà...?
–Vos entengueu amb sa dona des atres. Después ho arreglaré. Ja tornaré; d'ací a allà vos entengueu amb sa dona des atres.

→INF: Salvador Soliveres Monjo. INF: VEN-20/1/1992.

12

Es pateu

Això era el retor de Tàrbena i el retor de Bolulla (pero això són quèntos: això és mentira. Això no et penses que siga veritat. Això, la gent ho treuen i hi ha persones que tenen gràcia...), que antes ¡tots! es confessaven. Pero clar, li tenien hasta vergonya an el retor (com sempre estava aquí).

Diu:

–Pués, ¿saps qué?, el retor de Bolulla que vinga ací i *el* de Tàrbena que vaja a Bolulla.¹⁸⁰⁷ Aixina la gent va més a confessar-se.

I aixina ho varen fer. Es de Tàrbena va anar a Bolulla a confessar, i es va endur un mosenillet. I quan varen arribar an es molí de Bolulla, que venien, havien patos per allà, i diu:

–Ves a agarrar un pato.

I aquell xiquet diu:

–¿Jo?

I diu:

–¿Claro! Ves a agarrar un pato. I mo'l minjarem.

I aquell va agarrar un pato i se'l varen endur. I varen fer un sopar i se'l varen minjar.

I endespués es va confessar per Dijous Sant, diu:

–Pare, jo m'*acuse* que ha furtat un pato.

Diu:

–¿Un pato? ¿Tu a on has furtat un pato? ¿A on?

Diu:

–En *el* molí de Bolulla. ¿No s'enrecorde que jo vaig furtar un pato, que vosté em va dir: «Ves a agarrar un pato».¹⁸⁰⁸

Diu:

–Pero allò no era un pato, home. Allò era un pateu.

Això, mira, xarrades de retors. Diu: «Això no era un pato, era un pateu». I a voltes fan: «Això no és pato, això és un pateu».

→INF: Isabel Ripoll Molines. VEN-8 /4/2005.

Espinosa (hijo) (1988: 538) cataloga aquesta rondalla com a variant d'Aa/Th 1807 (*The Equivocal Confession*), tot i que no hi ha paral·lelismes evidents amb el model d'ATU. En el resum exposat en ATU es tracta de la confessió d'un robatori efectuada al capellà explicada en termes ambigus per donar a entendre que ha estat una bona acció. En canvi, en aquesta versió el tema és l'atenuació de la consideració d'un delictes en el moment que un capellà, en el context de la confessió, descobreix que ha estat infringit per ell mateix. Hi ha una visió irònica del valor del sacrament de la confessió, que es presenta com un acte arbitrari, ja que els pecats seran considerats més o menys greus depenent de la persona que els haja comesos. Aquesta contarella té un caràcter de tradició explicativa d'una frase proverbial: «Això no és un pato, és un pateu», aplicada a situacions en què es vol llevar importància a un determinat fet. Trobem versions paral·leles dins l'àrea catalana en Guardiola/Beltran (2005: 204-205 [Bolulla]), en què es parla d'un *pollengo*. I en l'àrea castellana en Espinosa (hijo) (1988: 538) i Sánchez (2010: núm. 750. 750a), en què es parla de *pollejas*, *una pavusia* o *un pavucho*.

¹⁸⁰⁷ Pega una palmada.

¹⁸⁰⁸ Dit abaixant la veu, en to confidencial.

13

El Papa que va anar a ses isles Hawaianes

I es del Papa que va anar a ses isles Hawaianes, i va arribar allà. I tota la gent, es que no eren del puesto, tots varen preparar tots es indígenes perque no feren cap d'animalà. Allà los tenien tots formats, i estaven diguent-los:

–I quan baixa el Papa de s'avió, ¡no vos meregeu!, ¿eh? ¡No feu cap d'espectàcul! Perque açò eixirà a la televisió. I això sarà el desastre –i tots allà formats.¹⁸⁰⁹

Conque agarra, i quant estan esperant el Papa i tot i tot, un ix de sa fila. I domés..., ¡giiiiiiiiiiiiim!, as cocotero. As capdemunt des cocotero.

I la polecia:

–¡Baixa en seguida! ¡Vegeu quin espectàcul! ¡El Papa a punt d'arribar, i tu as capdemunt! ¡Baixa en seguida! –¡De cap de manera!

Varen 'nar ses mongetes, varen 'nar aquestos, varen 'nar es atres, varen 'nar es retors: no havia res a fer.

I arriba s'avió i baixa el Papa. I van es polecies a recibir-lo:

–¡Aaai! Mire. Tots es duen molt bé, tots es duen molt bé; pero aquell d'allà –diu– no mos vol baixar de cap de manera.

I el Papa diu:

–No vos preocupeu.

Se'n va pac allà i, ¡zun!, ¡zun! [*gest*]¹⁸¹⁰ I aquell, ¡guuuuuuuu!, ¡pam!, i tots:

–¡Milacre! ¡Milacre! ¡Que el Papa li ha fet es signo de la creu i ha baixat aquell correguent!¹⁸¹¹

I se'n van tots es periodistes a entrevistar-lo, diu:

–Escolta, ¿que has sentit quant el Papa t'ha fet es signo, que has baixat tan ràpid?

Diu:

–¡Caram! Si a un li diuen «¡O baixes o te'l talla!»...

→INF: M. Margarita Calafat Soliveres. VEN-e/1992.

En aquesta versió el tema és la interpretació errònia d'un gest, en aquest cas, el senyal de la creu. Trobem versions paral·leles, com ara, en l'antologia de Cartagena de Sánchez (2010: núm. 741, 741a).

14

[Es bitllet de mil duros]

Això és un xiste, no és que ha passat. [...] ¹⁸¹² Això era quatre. Feen una provessor, i quatre o sis duien es sant. I es que anava devant, en aquest costat... Claro, 'naven aixina, ¿no? [*gest*], ¹⁸¹³ i agarra, i conforme fa pujadeta aixina:

–¡Ah, redeu! –diu–. ¡Mira! –'tavulla mil duros en terra. 'Tavulla mil duros, i claro, com va tan a espaiet, 'nava a acatxar-se i no es podia acatxar. I els-a pegava patadetes aixina, i es mil duros anaven pac amunt, amunt, amunt; diu:

¹⁸⁰⁹ Amb veu baixeta, creant expectació.

¹⁸¹⁰ Fa el senyal de la creu.

¹⁸¹¹ Dramatitzant, amb to de sorpresa.

¹⁸¹² El narrador explica el context en què aprengué l'acudit.

¹⁸¹³ Imita la postura de dur unes andes.

–Ara quant aparen, que posen es palo –diu–, jo m’acatxa i els-a plega.
I en això aparen un poquet, pero es palos no els-a posaven. I ell s’acatxa, s’acatxa,
s’acatxa, s’acatxa, i es sant, ¡booooooum!

Diu:

–¡Ah, redeu! ¿Tu també els-a havies vist, de dalt?

→INF: Juan Carlos Monjo Pont. FONT: José Ripoll Monjo. VEN-28/3/1997.

15

[Sa perdiu]

I en hi havia un atre que dos retors, quan la guerra i això, que anaven aixina escapats
(anaven amagats i això). I havia un caçador i, ¡pom! I havia una perdiu, la mata, i cau as
costat d’ell; i ningú l’agarra i se l’amaga.

I li dia a s’atre:

–A voràs astanit quin sopar tenim; a lo menos jo –¿saps?, no el convidava.

Conque en això, es caçador per allà buscant, per allà, diu:

–¡Escolten!, ¿no han vist cap de perdiu?

Diu:

–¡Nooo! No, no ham vist res.¹⁸¹⁴

Pero, aquell que, com li dia «quin sopar tenim; a lo menos jo», li fa una ensenya.

[Es caçador] li obri es manteu, li planta dos bocinades, ¿eh?

I endespués, quan se n’anaven, an aquell atre li dia:

–¡Ammaredeu! ¡Quina passà de garrot mos han donat!; a lo menos a tu.

→INF: Salvador Soliveres Monjo. VEN-20/1/1992.

La contarella té un cert paral·lelisme amb el tipus 161 (*Peasant Betrays Fox by Pointing*), en què amb els gestos una persona delata un malfactor (una rabosa; en aquesta versió, un capellà mentider i avariciós) i així mateix amb la falla isòpica núm. 67 (Perry), «Els caminants i la destral», on també es presenta una rèplica a una persona avariciosa que no vol fer partícip d’una troballa a un acompanyant, en una circumstància similar, després que l’amo reclama l’objecte perdut. Hi ha altres versions contemporànies similars, per exemple, en l’àmbit català, en Buades (2003: 21-23 [Sant Joan d’Alacant]) o Vidal F. (2005: 103 [Massalió]). En aqueix cas els protagonistes són un rector i un escolà.

LLICENCIOSES O ESCATOLÒGIQUES

16

Es quiento del retor

Es del retor, aqueix retor és que tenia... Estava a un xalet (una caseta) i venia de matí a dir missa. I demunt des camí havia una figuera. I tenia una xiqueta de nou anys allà, collint figues, ¿eh?, encanxamollà. I sa xiqueta li diu:

–Mire, retor, una cama ací i l’atra allà –diu–, vaig minjant-me ses figues.

I va vore que no duia pantalonets ni res, ¿eh?, i ho va vore i diu:

–¡Baixa! –diu (això ja fa temps).

Diu:

–¿Qué vol?

Diu:

¹⁸¹⁴ Dramatitzant, amb to de falsedat.

–Jas tres pessetes i ta mare que et compra uns pantalons, perque a mi m’agarra vergonya.

Diu:

–¡Mireu el retor que m’ha fet! ¡Ha agarrat i m’ha donat tres pessetes!¹⁸¹⁵

Diu:

–Clar –diu–, ¿sí? Demà anaré jo.

En sendemà, quant el retor passava, sa mare es posa aixina, diu:

–¡Senyor retoooooor!

Diu:

–¿Sí?

Diu:

–Mire, amb una cama ací i una cama allà, vaig menjant-me-les.

Diu:

–¡Baixa!

I baixa, diu:

–¿Qué vol?

Diu:

–Jas dos quinzets i que te ho afaiten, que no es veu res.

Aqueix xiste també està bonico, ¿no? Perque és això: sa mare va anar perque li donara un duro; «Que te ho afaiten, que no es veu res».

→INF: Salvador Soliveres Monjo. VEN-20/1/1992.

La versió té paral·lelismes en diverses antologies; veg., p. ex., al País Valencià/Carxe: Limorti/Quintana (1998: 145-146 [el Carxe]), Cortés (2011: 47 [Sot de Chera]); en l'àmbit castellà (Asensio, 2004: 192; Sánchez, 2010: núm. 586, 586a); en gallec (Cuba/Reigosa/Miranda, 2001: núm. 214); en occità (Pelen, 1983: 750). Un dels elements que conté és l'escenificació d'una acció que en la societat tradicional era considerada indecent: que les dones pujassen als arbres. El motiu principal devia estar condicionat pel tipus d'indumentària antiga, en què les dones no solien dur les mateixes peces de roba interior actuals (Monjo, 2009: 126), per altra, perquè aquest era un dels espais generalment reservats als hòmens en la societat rural tradicional –el punt alt, per oposició al nivell del terra–, com deduïm del treball de Pierre Bourdieu *La domination masculine* referit a Algèria (1998, París, Le Seuil, p. 36).

17

Es pardalot

Això era un qüento que diu que anava una de Bolulla (l'ha sentit contar jo) i era amiga del retor. I diu que se'n pujava pac amunt i es vegia amb el retor a una era.

(¿Saps que antes posaven ses garbes aixina? ¿Posades aixina, ses garbes de blat? [gest]¹⁸¹⁶ Tu a lo millor no te'n recordes. [...] ¹⁸¹⁷ Bueno, quan duïen ses garbes, les posaven aixina [gest],¹⁸¹⁸ totes plantadetes plantadetes, plantadetes plantadetes. | I endespués 'naven segant-les, ¿saps?, i p'enmig). I ella s'amagava dins de sa barraqueta, i al 'magar-se dins de sa barraqueta... |

¹⁸¹⁵ Dramatitzant: to de sorpresa.

¹⁸¹⁶ Ajunta les mans cap amunt en forma d'angle agut.

¹⁸¹⁷ El col·lector diu que no ho coneix.

¹⁸¹⁸ Ajunta les mans cap amunt en forma d'angle agut.

I el retor diu que va anar allà. I ell, volia fer¹⁸¹⁹ (ja saps)... | I es corbs ‘naven, ¡coooc!, ¡coooc!, ¡coooc!, per dalt de s’era. I diu que va anar un corb. I ella diu que li va dir... (i el retor, per darrera), diu:

–Pica, pica, pardalot negre, que per molt que piques, d’aqueix ull no em deixaràs torta.¹⁸²⁰

→INF: Josefa Cortés Ripoll. FONT: Josefa Vilanova Vilanova, 1917. VEN-29/12/2016. NOTA: S’edità una altra versió d’aquesta contarella d’aquesta informant en Diéguez *et al.* (1999: 23-24).

La versió presenta similituds amb altres versions de l’àmbit occità o castellà en què un home espavilat s’aprofita sexualment d’una dona amb l’estratagema d’espantar-la amb el fals perill que uns determinats ocells podran picar-li els ulls, de manera que la dona deixa al descobert la part de cos de cintura per avall en l’acte de cobrir-se el cap amb les faldes. En Perbosc (1984 [1907], 1: 66-67) i Pelen (1983: núm. 115), el relat està ambientat en el camp; en canvi, en Sánchez (2010: núm. 712), hi ha un context religiós, en què un capellà predica l’arribada d’una serrada de corbs en una missa. Aquesta versió té paral·lelismes evidents en la versió de Diéguez *et al.* (1999: 23-24), quant al personatge del capellà i el recurs de l’amenaça dels corbs amb clau religiosa. Aqueixa versió representa una variant de la nostra informant molt aclaridora perquè conté un element esvaït en la versió que reproduïm ací: «Resulta que hi havia una xica molt guapa, molt guapa. Al rector li agradava i, roda que roda, as capdavall tornen amics. És el cas que un Dijous Sant que batien, el rector la vigilava, i com que per la nit tocava confessar-se –en anar-hi sa xica– li diu: / – Escolta. / –Diga, senyor rector. / –A tu t’ha d’anar un pardalot i t’ha de picar. / –Com? / –Sí, un pardal t’ha de picar». En la versió de 2016 no hi ha l’episodi en què s’anuncia l’amenaça dels corbs i la relació sexual no té un caràcter de coacció.

18

[Es cotxe]

Ara te’n contaré un de un matrimoni i un xiquet. I són picadets, ¿saps? Pués agarra i havia un matrimoni que tenien un xiquet xicotet, ¡home!, de quatre o cinc anyets o açò.

I havia una vaïna i es veu que li dia:

–‘Neu al·lerta amb *el* xiquet, que es xiquets ho agarren tot.

I son pare agarra un dia i havia una pecina i se’n va nuet a banyar-se. I es xiquet quant el va vore, diu:

–*Papà, papà, ¿eso qué es?*

Dice:

–*Hijo, eso es un coche* –i avant.

Conque a l’endemà o a l’endespús-demà sa mare, nueta, pac a *la* pecina; i *el* xiquet, sempre vigilant.

–*Mamà, mamà, ¿eso qué es?*

Dice:

–*Hijo, eso es un garaje* –i avant.

Conque a l’endespús-demà se’n va i els-a pilla as dos a l’habitació fent *la* faena, i *el* xiquet li diu a son pare:

–*¡Papà, papà, empuja un poco más, que las ruedas se han quedado¹⁸²¹ fuera!*

→INF: Francisco Soliveres Vila. FONT: company de faena castellanòfon a Altea. VEN-3/4/2002. NOTA: no estem segurs de la causa de la substitució de l’article salat pel literari. Pot deure’s a un canvi de registre

¹⁸¹⁹ *Fer* ‘tindre relacions sexuals’.

¹⁸²⁰ Una variant procedent d’altra versió no reproduïda de la mateixa sessió de 29/12/2016: «Pica, pica, pardalot, que per molt que piques, d’aqueix ull no em deixaràs torta».

¹⁸²¹ Pron. [ke’dao].

afavorida pel context de l'entrevista (encara que, en la mateixa sessió l'informant relatà altres contes sense veure's afectats per aquest fenomen) o a una interferència per ser una traducció del castellà.

La versió té un cert paral·lelisme amb el tipus 1425, pel que fa a l'element de l'explicació metafòrica del sexe. Presenta paral·lelismes, per exemple, en l'àmbit català en el Matarranya (Oriol/Navarro/Sales, 2010: núm. 116 [Nonasp]), i en l'àmbit occità en «Tòtò, lo garatge e la voiture» (Loddo, 2018: núm. 151), formant part d'un cicle rondallístic caracteritzat per la temàtica d'adults en boca de xiquets, pel que fa a les referències al sexe, amb un caràcter iniciàtic (Loddo, 2018: 250-255).

19

[Una conversa d'hòmens]

Eren dos o tres o quatre que estaven allà fent conversa, diu:

–¿Molt de polvos has pegat?

–¿Jo? Un.

–¿Aah! Un, bé.

Diu:

–¿I tu?

–Dooooos.

–Tamé bé, dos.

I s'atre:

–¿I tu?

Diu:

–Treeeees.

Diu:

–Ei, pués, tamé té un passe.

Diu:

–¿I tu?

Diu:

–Aqueixos [gest]¹⁸²²

Diu:

–¿Aqueixos? –diu–. ¡No me ho crec! ¿Tu has pegat aqueixos? ¿Sis?

Diu:

–Sis, no –diu–; un [gest]¹⁸²³ i poquet a poquet [gest].¹⁸²⁴

→INF: José Vicente Ripoll Ferrer. VEN-3/4/2005. NOTA: Acudit contat en el context d'una vetlada amb participants de diverses edats, inclosos xiquets. Aquest va ser contat de manera reservada per a adults.

20

[Sa xica de Bolulla]

La Maria-Pepa es casa. Es casa i ja tenien una cotxà de xicons, i sa mare li diu:

–Paria-Pepa, ¡mo se mingen pes peus! ¡Tant de *crià*!¹⁸²⁵ ¡Dona!¹⁸²⁶ A vórer, ¿tu quan *el gites* amb Pep, *el poses dalt u baix*? Perque la mare això *te* ho ha de *contà*.¹⁸²⁷

¹⁸²² Indica el número 6 amb les mans: alça el dit polze de la mà dreta i mostra la mà esquerra oberta.

¹⁸²³ Alça el dit polze de la mà dreta.

¹⁸²⁴ Mostra la mà esquerra oberta i la mou avant i arrere.

¹⁸²⁵ Imitant la tonada de bolullera en tot el diàleg i alguns característiques del parlar d'aquesta localitat, com l'elisió de la *-r* final.

¹⁸²⁶ Amb to d'irritació.

¹⁸²⁷ Amb to de confidencialitat.

Diu:
 –¡Ai, mare!, ¿tu no saps que *els* hòmens tenen un poal que igual treuen l'auia cap per amunt que cap per avall?
 Diu:
 –No, dona. La mare *te* ho diu.¹⁸²⁸ Que Pep es *pose* baix i tu et poses *damunt*. I quan tu veus que a Pep se li enterenyinen *els* ulls, ¿tu fuges!
 Diu:
 –¡Ai, mare! –diu–. Quan a Pep se li enterenyinen *els* ulls, ¿jo em *qué*¹⁸²⁹ cegueta!¹⁸³⁰

→INF: Nazari Lledó Molines. FONT: Jaime Molines Guerri. VEN-15/2/2014.

La versió mostra de manera irònica la creença que una determinada postura a l'hora de practicar sexe pot ser un mitjà contraceptiu, com veiem habitualment, per exemple, en l'àmbit occità (veg., p. ex., «L'aiga fa pas en montent» Loddo/Loddo, 2004: núm. 23; ocasionalment al·ludida en versions del tipus 1739: Pelen, 1983: núm. 157a; Loddo, 2018: núm. 141). En altres versions, en l'àmbit castellà, es tracta d'una interpretació literal d'una recomanació que un pare fa a una filla de no posar-se mai davall d'un home (López/Ortiz, 2000: núm. 88).

21

«El cul vos vec»

Eren set germanes i una es va fer nóvio; pero ses atres no en tenien, i totes el volien. I sa mare diu:

–Pos mira, aneu i poseu *el* cap dins de un muntó de blat –diu–, i que vos veja es cul. Aixina pués sa que agarrarà, pués d'ell.

Conque se'n varen anar i ho varen fer aixina.

Va anar es nóvio, diu:

–Ai, ¿i Fulana? –es nom que li dien (Maria, Marieta, o com li digueren).

Diu:

–Ai, estan dalt.

Diu:

–Ai, pos deixem pujar.

Conque se'n va i se'ls-a veu totes es cul pac a fora, sense roba. ¡Ahhhh! I totes es cap dins. | Havia un muntó de blat: havien batut. Es cap... Varen enfuronyar es cap dins des muntó de blat; i claro, i es vegien pués d'aquí pac a fora. I com d'aquí pac a fora tot és igual, pués es nóvio no la va conèixer. |

Diu:

–¡Ai!¹⁸³¹ –i es posa a pegar-los voltes, a pegar-los voltes;¹⁸³² diu:– ¡Mira! –diu–. *El* cul vos *vec*, pero no vos conec. ¡Me'n vaig! –i se'n va anar.

Qüento enfora, fes-te ben enfora. I qüento endins, fes-te ben endins.

→INF: Margarita Soliveres Ripoll. VEN-3/1992.

La contarella representa una paròdia del motiu del reconeixement de l'estimada entre les germanes idèntiques (H161.0.1) que sol estar present habitualment en les versions del tipus 313A (*La fugida màgica*).

¹⁸²⁸ Amb to de confidencialitat.

¹⁸²⁹ Per *quede*.

¹⁸³⁰ Distorsionant la veu.

¹⁸³¹ Sorpresa.

¹⁸³² Parlant baixet.

Ses pebreres torrades

Pués resulta que això era un matrimoni i s'home va anar fora, a un poble de fora, i diu:

–¿Qué vols que et duga?

I sa dona diu:

–Pués mira, ¿saps qué podies dur-me? Dus-me un sostén. Perque no en tinc.

Diu:

–Ai, pués bé –i se'n va.

Conque se'n va anar allà a una casa que venien de tot, allà havia de tot en aquella casa, i diu:

–¿I no tenen sostens per *la* dona?

Diu:

–Sí.¹⁸³³ –diu–. ¿Quin número?

Diu:

–¡Ei!¹⁸³⁴ Jo no ha dut número.

Diu:

–Ai, ¿i vosté sap lo gran que és?

Diu:

–¿Jo? No ho sé.

Diu... Allà havien melonets:

–¿Com *estos* melons?

Diu:

–Nooooo. No. Com això no.

–Ai, ¿com saran, senyor!¹⁸³⁵

Allà havien pilotes penjades de vent: pilotetes i pilotes penjades.

–¿Com *estes* pilotes?

–No. No. No.

–¿Com *estes*?

–Tampoc.

–¡Xica!, ¿i com saran? –aquella dona.

I allà havia un cabàs de pebreres per ellà, diu:

–¿Com *estes* pebreres?

Diu:

–¡Aaaixina!¹⁸³⁶ Pero torrades.

Aquella dona era vella: ja els-a devia tindre torrades. ¡Ai, que colp, quan me'l varen contar! Diu: «¡Aixina! Pero torrades».

→INF: Isabel Ripoll Molines. FONT: M. Teresa Vila Molines, 1949. VEN-27/8/2003. NOTA: La informant aprengué aquest conte en el context del treball, a la trencadora, on s'aplegaven diverses dones.

Ses ensenyes

Una volta tamé en havia un que el retor | diguent missa |, pués, quant estava... Perque antes, com es retors... Aixina com ara estan cara avall; antes estaven de cul pac arrere, ¿saps?, i quan dien una cosa, es giraven cara pac avall, i, «¡*dòminus bobiscu!*».

¹⁸³³ Amb to d'afabilitat.

¹⁸³⁴ Sorpresa.

¹⁸³⁵ Amb to d'inquietud.

¹⁸³⁶ Amb to de satisfacció.

I quant es va girar, una dona va dir... [*tres gestos*]¹⁸³⁷
 I ell:
 –¡Aeiii!,¹⁸³⁸ pués hauré d'anar a vore qué hi ha –diu–. Aixina [*gest*],¹⁸³⁹ un rotllo.
 Aixina [*gest*],¹⁸⁴⁰ una sobressà. I aixina [*gest*],¹⁸⁴¹ pués... no sé jo.
 I ell se'n va pac allà, pac a... ¡Ah!, ell devia anar pac a casa d'ella o... jo no ho sé.¹⁸⁴²
 I li va dir, diu:
 –Mire, lo que vosté m'ha promés, vuic.¹⁸⁴³
 Diu:
 –¡Oi!,¹⁸⁴⁴ pués mire. *La* meua sogra té un cul aixina [*gest*],¹⁸⁴⁵ caga uns cagallons
 aixina [*gest*],¹⁸⁴⁶ i els enrotlla aixina [*gest*].¹⁸⁴⁷
 I el retor¹⁸⁴⁸ se'n va anar i avant. Sempre n'hi ha cosetes aixina de coses de culs.

→INF: Tomàs Mascaró Ripoll. VEN-7/1992. NOTA: Eliminem en la transcripció l'ús que es fa de la forma *pués* com a falca.

Aquesta versió té una certa similitud amb el tipus 924A (*Disputa religiosa amb signes*), què es desenvolupa el motiu J1804 (conversa per llengua de signes mútuament incompresa), tot i que en aquest cas es tracta solament d'una interpretació errònia d'unes ensenyes, amb un significat en clau escatològica, en què es posa en evidència la cobdícia d'un capellà que es fa falses expectatives. Hi ha un paralel·lisme molt clar amb la versió menorquina de «Madona va a confessar» (Serra C., 2001: 27); així mateix amb l'almerienca de Martínez G. (2012: 342). És també paral·lel, aplicat al teatre, el joc de matances mallorquí anomenat «Sa porcella», amb un contingut rondallístic evident (Galmés, 1982: 66-67). El joc presenta dos episodis, en el segon dels quals hi ha un malentès de signes similar a la nostra versió: un jutge interpreta com a suborn el que en realitat vol comunicar una amenaça. Dins la mateixa línia hi ha, per exemple, les variants representades, en l'àmbit castellà, per Hernández (2001: núm. 188) o Sánchez, 2010: núm. 752, 752a), en què unes sensenyes fetes a una monja sorda són interpretades en clau eròtica.

24

Es caragol

Això és un qüento. [...] Això d'aquí era un que se'n va anar a cagar, un retor que se'n va anar a cagar derrere des bancal. [...] ¹⁸⁴⁹ I es posa a cagar i li entra un caregol dins des cul. I clar, no podia cagar: después ¡no podía!¹⁸⁵⁰
 I havia una dona que ho fea,¹⁸⁵¹ diu:
 –¡Hala!, gite's aixina, panxa pac avall.

¹⁸³⁷ Primerament uneix els dits de les dos mans i forma un cercle. Després estén el braç cap avant amb el puny tancat. Després plega el braç sobre el pit descrivint un cercle. Ho repeteix a poc a poc.

¹⁸³⁸ Sorpresa.

¹⁸³⁹ Uneix els dits de les dos mans i forma un cercle.

¹⁸⁴⁰ Estén el braç cap avant amb el puny tancat.

¹⁸⁴¹ Plega el braç sobre el pit i forma un cercle.

¹⁸⁴² Amb to irònic.

¹⁸⁴³ En una altra versió no reproduïda de la mateixa sessió (VEN-7/1992) diu: «Mire, jo... Com vosté m'ha dit: un duro, una sobressà i un rotllo».

¹⁸⁴⁴ Sorpresa i despreocupació.

¹⁸⁴⁵ Uneix els dits de les dos mans i forma un cercle.

¹⁸⁴⁶ Estén el braç cap avant amb el puny tancat.

¹⁸⁴⁷ Plega el braç sobre el pit i forma un cercle.

¹⁸⁴⁸ Pega una palmada i riu.

¹⁸⁴⁹ Diu rient unes paraules que no s'entenen.

¹⁸⁵⁰ Amb èmfasi.

¹⁸⁵¹ *Fer* 'llevar'.

I encenia un misto i ho apagava, | perque tronava i llampava. | Tronava i llampava¹⁸⁵² i clar: «Ai, pués trona i llampa, pués ara plourà»¹⁸⁵³ (ací, com a voltes no plou...).

I clar, ‘camant¹⁸⁵⁴ èuia. | I después amb una arruixadora li arruixava es cul. I clar, es caregol ix quan plou,¹⁸⁵⁵ i después va eixir es caregol.¹⁸⁵⁶ |

Això és qüento.

→INF: Amparo Signes Llorca. VEN: 25/8/2017. NOTA: Amb una versió literària d’aquest conte, guanyà l’Aitana Salvà Pont, neta de la informant, el III Concurs Literari en Tarbener «Adolf Salvà», en la 5a Categoria (veg. <https://altarbani.wixsite.com/festadesparlarsedes>).

25

Sa merda

Un se’n va anar a festes a un poble, i li varen trèurer de sopar farinetes. I com tenia vergonya, se les va minjar totes; però no li agradaven. Quan... encara no fea dos hores que s’havia gitat, ja tenia sa panxa rebolicà; diu:

–¡Ah, recollons! Ara tinc caguera –i no havia retrete (entonces encara no havia retretes).

I sa seua finestra donava a un pati que havia una parra (un parral), i baix estaven es amos de casa prenguent la fresca. Estaven allà sense llum, tranquil·lament. I diu:

–¡Qué faré?¹⁸⁵⁷ –diu–. Pués mira, cagaré per sa finestra un poquet, i si no es donen cómpter, pués ja aniré cagant poc a poc.

Conque, ¡hala!, treu es cul per sa finestra i n’assolta un poquet i, ¡xop!, li cau demunt de sa cara...¹⁸⁵⁸ de s’ama, i diu... No, de s’home,¹⁸⁵⁹ que estava allà; diu:

–¡Marietaaaa! –diu–, ¡ha caigut un gra de raïm!¹⁸⁶⁰

Diu:

–¡Hala, pués demà el culliré.

–Hala, de baix no diuen res.

Al cap de un ratet en torna a assoltar un atre i, ¡xop!; ¹⁸⁶¹ diu:

–¡Marietaaaa!, ¡ha caigut un atre gra de raïm!¹⁸⁶²

–¡Hala, pués demà el cullirem.

–¡Hala!, no diuen res. Acabaré.

¡Xoooof!, l’amolla tota.

Diu:

–¡Marietaaaa! –diu–, ¡ha caigut penjoll i tot!¹⁸⁶³

→INF: Juan Monjo Soliveres. FONT: Isabel Vilanova Mascaró, 1919. VEN-10/1992.

¹⁸⁵² Clic.

¹⁸⁵³ Amb ironia.

¹⁸⁵⁴ Per encamant.

¹⁸⁵⁵ Amb certesa.

¹⁸⁵⁶ Riu.

¹⁸⁵⁷ Dramatitzant. Amb inquietud, parla baixet.

¹⁸⁵⁸ No pot parlar de tant de riure.

¹⁸⁵⁹ Rectifica.

¹⁸⁶⁰ Dramatitzant. Sense cridar, parlant a poc a poc, corroborant un fet i manifestant beneiteria.

¹⁸⁶¹ Riu.

¹⁸⁶² Declamant.

¹⁸⁶³ Dramatitzant.

La contarella pareix una variant de l'element escatològic de la pluja d'orina i d'excrements que són entesos per aliments, freqüentment present en les versions del tipus 1653 (*Els lladres arrecerats sota l'arbre*). Forma part del cicle de les contarelles que expressen de manera jocosa les dificultats de poder evacuar en un context poc familiar (de visita, en un viatge a una ciutat), com veiem, per exemple, en RT1337 II o RT1686*C.

26

«Entre todas las mujeres»

Això era una missió, i de matí, bon matí, resaven o cantaven el rosari pes poble, a aquella missió. I havia un home que vivia as carrer Bon Pastor que diu que es va alçar de matí i va obrir sa porta i va eixir a vore quin temps fea. I diu:

–¡Ah recollons!, ¡quina panderà més guapa hi ha ací!¹⁸⁶⁴

I en això es sent al Calvari:¹⁸⁶⁵ «Entre todas las mujeres...»;¹⁸⁶⁶ diu:

–¡Ja dia jo que això una a soles no havia pogut ser!

I au.

→INF: Juan Ripoll Saragossa. FONT: José M. Ferrer Vila. VEN-2/6/2014.

Trobem versions paral·leles en l'àmbit castellà, per exemple, en Rodríguez P. (2001: núm. 74.5) i en Sánchez (2010: núm. 518), presentades, en el primer cas, com una contarella del cicle de Quevedo i en el segon, del cicle de Jaimito. En la nostra versió, el relat s'ha contextualitzat en l'espai local i al·ludint a una de les missions que tingueren lloc al poble, com si es tractàs d'un succeït. Pot haver-hi un antecedent literari antic, com ara, en el conte núm. 59 de la col·lecció *Buen aviso y portacuentos* (II) de Timoneda, en què hi ha un malentès a partir d'un element escatològic per una frase que en un determinat context pareix que siga dita a propòsit.

27

S'ovni

En aquestos anys que començaven a vórer es ovnis, i ovnis, i sa tele dia «*ovnis: un objeto volador no identificado*»: «una cosa que pega llumades roges i s'endú la gent». I tots estaven espantats.

I un dia venia un boluller de regar, de nit, i es veu a sa carretera una cosa... un aparato gran, com un deixò tot ple de llums, i pegava llumades roges i un roïdo raro, i aquell home diu:

–Ja està ací. Ja està s'ovni per mi –i ell tot espantat diu–: ¡Bona nit! Soc *Pep de Jaume*,¹⁸⁶⁷ pare de família, casat amb *Miquela*, i vinc de *regà*.¹⁸⁶⁸

I allà, mut. No contestava ningú.

Conforme s'arribava més, i aquell ruïdo i aquells llums, i allò no parava, i allò...

‘travolta:

–¡Bona nit! Soc *Pep de Jaume*, pare de família, casat amb *Miquela*, i vinc de *regà*.

I res; allà, aquell ruïdo, aquelles llumades i allò anava fent, i l'home, espantadet.

Quan ja estava casi casi a sa carretera, ‘travolta:

–¡Bona nit! Soc *Pep de Jaume*, pare de família, casat amb *Miquela*, i vinc de *regà*.

¹⁸⁶⁴ Amb èmfasi.

¹⁸⁶⁵ Carrer i barri de Tàrbena pròxim al carrer Bon Pastor.

¹⁸⁶⁶ Cantant.

¹⁸⁶⁷ Pron. *J[ɔ̃]me*, com és usual a Tàrbena, contrastant amb *J[au]me*, de les versions anteriors.

¹⁸⁶⁸ L'informant imita en les intervencions del boluller la tonada i la pronúncia del parlar de Boluller, especialment l'elisió de la *-r* final, entre altres trets (veg. «Estudi» 3.1.10).

I en això, de baix de una banqueta, ix en Paco d'en Tamarra, diu:
–¡Bona nit! Soc en Paco d'en Tamarra, conductor de la Unió, i m'ha aparat a cagar.

→INF: Juan Ripoll Saragossa. FONT: Francisco Soliveres Soliveres. VEN-3/4/2005. NOTA: Segons l'informant, la persona de la qual s'ensenyà la contarella, la relatava com es fos una experiència personal.

La contalla és un exemple del recurs de l'actualització de relats folklòrics a un context reconegut pels oients amb un efecte humorístic. Retrobem dos versions paral·leles, com ara, en l'antologia de Cartagena de Sánchez (2010: núm. 217, 217a), en què una persona creu haver-se enconrat una ànima en pena. En aqueix cas es presenta la història igualment com un succeït atribuït a un personatge local. En la versió que reproduïm s'ha adaptat el relat al context contemporani de la temença de les aparicions d'ovnis, amb una visió irònica perfectament coherent en el context local: l'autobús de línia des de Tàrbena antigament eixia a les 6:30 del matí. En l'àmbit català, la versió de Quintana (1995: núm. 180 [Pena-roja]), mostraria només la primera seqüència: una persona desplaçant-se a peu de nit s'espanta de sentir un ocell nocturn i li parla presentant-se. En aquest cas els elements de localització acosten el relat a un succeït. Aquesta versió té paral·lelismes en l'àmbit castellà, per exemple, en Asensio (2004: 306).

DE FÀSTIG

28

Sa bassa

Eren uns regants que sa font 'nava tan prima que no tenien prou èuia, diu:

–Ai, pués haurem de fer una bassa més gran.

–Ai, pués fem sa bassa més gran¹⁸⁶⁹ –i fan sa bassa gran.

Pero sa font era ¡tan prima!¹⁸⁷⁰ que tampoc no s'omplia sa bassa. Per molt gran que la feren; com sa font no era més grossa, pués no s'omplia.

Conque es varen ajuntar i varen dir:

–Ham fet sa bassa. Ja tenim sa bassa. Pero tenim igual èuia o menos. No hi ha èuia. ¿I qué farem?¹⁸⁷¹

I varen acordar, com passaven tots es dies per allà, diu:

–Pos bueno, agarrem i per aidar-li a sa font, cadegú quan passa, que tira un gargall dins sa bassa. I com passem tantes voltes amunt i avall, pués s'omplirà.

I hala, i anaven, i anaven, i anaven, i anaven i anaven.¹⁸⁷² I un bon dia arriba un, i ja estava ¡caaaaasi!¹⁸⁷³ plena. Agarra i, ¡zeeep!, ¡pom! Se li queda un filet penjant, i fa, ¡xxxxxxxp!¹⁸⁷⁴

→INF: Juan Ripoll Saragossa. VEN-4/4/1999.

Hi ha un subgènere dins de les contarelles que té com a objectiu provocar sensacions de fàstic en els oients com a recurs humorístic conegut localment com a *qüentos de gonia* o *brutets*. Responen a aquesta tipologia també, per exemple, les versions que hem catalogat dins 1578A*. Generalment es presenta en l'episodi final un element sorpresa amb què un determinat personatge s'endú un desengany volent evitar una situació desagradable.

¹⁸⁶⁹ Dramatitzant, to d'assentiment.

¹⁸⁷⁰ Amb èmfasi.

¹⁸⁷¹ Dramatitzant, to d'assentiment.

¹⁸⁷² Rient.

¹⁸⁷³ Amb èmfasi.

¹⁸⁷⁴ El narrador imita el so d'absorbir. La narració s'interromp amb un clamor d'expressions de fàstic per part dels oients o de rialles.

D'HUMOR NEGRE

29

[Es metge que vetlaven]

A Bolulla en havia un metge. I aqueix metge es va morir. Com casa era menuda, el tenien dalt sa cambra. I vetlant-lo, a mitjan nit, va rebentar. A mitjan nit es va sentir un tro (va rebentar). S'inflor de panxa infla, infla, infla... I li posaven una planxa demunt. I aquells, com estaven baix, no vegien si inflava o... I es varen sentir ¡un tro!,¹⁸⁷⁵ ¡boooooom! I ¡toooooots! es que estaven vetlant varen pegar a fugir;¹⁸⁷⁶ perque, com era metge, es pensaven que havia fet el mort i els-a fea por. I es va quedar casa buida; ¡cama! Això va ser veritat, ¿eh?

→INF: Juan Ripoll Saragossa. VEN-4/4/1999.

Podria considerar-se l'existència d'un subgènere de contarelles que coincideixen en la presència d'elements macabres com a recurs humorístic. Generalment estan localitzats en un vetlatori o en un soterrament i tenen com a temàtica determinades accions jocosos produïdes en un context luctuós; per exemple, considerar viu un cadàver perquè ha fet un determinat moviment o soroll (com observem en les versions NC29 i NC30) o formular una observació risible. En aquest tipus de textos els detalls realistes solen ser tòpics per reforçar-ne el caràcter humorístic («i en varen haver de malalts»). Una variant, com hem vist (cf. 1940*E) són les contarelles en què la viuda fa en el plany una al·lusió que pot ser entesa amb un doble sentit, sovint maliciós. Ocasionalment les contalles són presentades com a succeïts atribuïts a personatges locals, sovint sense que hi haja una frontera delimitada entre la memòria local i el folklore (no hem considerat en aquesta analogia les versions amb aqueixa característica).

30

Una passà de Bolulla

Això era una dona que estava inútil i enrotllà (privà), i la família feen:

–¡Es morirà tan enrotllà!, ¿com farem?

Es fuster els va dir:

–Jo vos faré un bastó gran. Quan es morirà, antes que es gela, li lligueu es cap amb es coll i aixina pararà tesseta –i aixina van fer.

A la nit la varen vetlar, la família allà, es veïns, es parents, tota casa planeta. I estiguent resant el rosari senten un esclafit: es trenca es bastó, s'aponna [demunt des llit].

[I varen pegar a fugir tots], i en varen haver de malalts.

→INF: Francisca Soliveres Molines. VES-e/1986. En aquests apunts hi ha reflectits determinats elements del registre escrit: *els va dir, van fer*.

DE CAÇADORS

31

[Es gos]

Diu que ve la veda, i es temporà de caçar, i un, pos necessitava un gos, diu:

–¡Xe! –diu–. Jo necessita un gos –diu–. Jo ara, sa setmana que ve ja s'obri la veda i jo sense gos veges qué faig.

I agarra i li ho va dir a un amic, diu:

–¡Ven-me es gos!

¹⁸⁷⁵ Amb èmfasi.

¹⁸⁷⁶ Amb èmfasi.

Diu:

–¡Guapo!, ¿jo com te l’ha de vendre, jo? –diu–. ¿Jo qué faré?

Diu:

–¡Ven-me-lo! ¡Ven-me-lo! ¡Et donaré lo que siga!

–Done’m un milló de pessetes.

Diu:

–¡Caram, un milló de pessetes! ¡Pareix que estigues loco!

Diu:

–Pués no tens gos.

I clar, aquell tenia diners i volia es gos, va i li dona es milló de pessetes. Li dona es milló de pessetes i aquell s’endú es gos.

–¡Ai!, pués ja tinc gos.

Hala, s’obri la veda i se’n van a caçar, diu:

–¡Hala!, ¡‘em ‘nar a provar es gos!

Agarra s’escopeta, sa canana, es gos, i hala, i es tira dins del monte. I es gos, ell devant i es gos derrere. Ell devant, i es gos derrere.

–¡Caguenlamar, aquest gos d’ací! –diu–. ¡Llàstima de milló de pessetes! ¡Açò açò... ni és gos ni és res! ¡Caguenlamar!

I quan ja fea un hora o dos que caminava per allà, es gos, ¡pam!, es queda parat en sec. Es queda de mostra.

–¡Xe! ¡Ah, redeu! ¿I ara?

I aquell mirant es gos i es gos de mostra. I salta es gos, diu:

–*Perdiz clase ibérica. Distancia: veinte metros. Punto de salida: cinco segundos.*

*Cuatro, tres, dos, uno, ¡ya!*¹⁸⁷⁷ –¡poum!

–¡Ah, redeu! ¡Quin gos, tu! –diu–. ¡Açò és un gos de categoria! –diu–. ¡Vaja un milló de pessetes més ben gastat! ¡Ammaredeu, Senyor! ¡Xe! ¡Quin gos!

Hala, a cap de¹⁸⁷⁸ deu minuts o un quart es gos, ¡pam!, es torna a quedar de mostra. Es queda de mostra i aquell es queda mirant, diu:

–¡Ara vorem ara!

Diu:

–*Conejo clase blanca* –un eixemple, açò és un dir, ¿no? Diu–. *Distancia: veinte metros. Punto de salida: por la derecha. Cinco, cuatro, tres, uno, ¡ya!* –¡poum! I aquell conill cavia en terra.

–¡Ammaredeu, Senyor! –diu–. ¡Açò val una mina! ¡Xe, quin gos! –i hala, i agarra es gos i se’n va.

¡I hores! ¡I hores! ¡I hores! ¡I hores!¹⁸⁷⁹ i es gos, ni de mostra ni res.

–¡Ah, redéu! ¿I ara qué fas?

I en açò passa per derrere un canyar i es sent, ¡rooooooooooom!, un rebolic. Pero s’home; es gos, no. Un rebolic: ¡rooooooooo!

–¡Xe! ¡Xe!

I aquell d’allà lleva es cartutxo, li posa bala.

–¡Xe, un jovellí! ¡Un jovellí! ¡Un jovellí! ¿Que no el sents? –li dia an es gos–. ¿Que no el sents? ¿Que no el sents?

I aquell s’acara i, ¡boooooom! I es gos se’l mira, diu:

¹⁸⁷⁷ Les intervencions del gos es fan amb un to solemne.

¹⁸⁷⁸ Pron. [a ‘ka e].

¹⁸⁷⁹ Amb èmfasi.

–*Abogado buscando setas. Acaba de dejar mujer y dos hijos.*

→INF: Juan C. Monjo Pont. VEN-28/3/1997.

La temàtica de la caça per un grup de contalles que podrien considerar-se un subgènere. Així mateix les caçades han esdevingut un context propici per a l'intercanvi verbal de relats, en part ambientats en aqueixa mateixa activitat, tradicionalment preeminentment masculina. Comparteixen l'element del context de la caça, per exemple, les versions titulades *S'escopeta del retor* que hem estudiat dins del tipus 1328A* i *Sa perdiu* (RTNC xv). No hem atestat altres relats característics d'aquest subgènere, presents en altres antologies rondallístiques; com ara les contarelles sobre mentides explicades per caçadors: per exemple, els tipus 1889B (*El caçador gira l'animal del revés*) o 1890 (*Tres d'un tret*).

CONTARELLES I SUCCEÏTS DE TEMA LINGÜÍSTIC

32

«¿Tia, té toc?»

Això era una volta un xiquet que volia torrar a sa casa d'una veïna; i no parlava molt bé, diu:

–Tia, ¿té toc?

Diu:

–No.

Diu:

–¿No té toc i té tum?

→INF: Clementina Soliveres Sifre. VES-1991.

La contarella conté una fórmula de fonació (Oriol, 2002: 100) en què hi ha una substitució del fonema /f/ per /p/, suposadament imitant el parlar d'un xiquet que encara té dificultats de pronunciació. El personatge infantil és presentat amb l'agudesesa de l'adult que sap deduir la naturalesa d'un fet a partir dels indicis.

33

Ses perdius

[Eren un pare i un fill que estaven] per aquí a Castells, pac allà as Plans, diu:

–‘Ira, el pare a vore si mata una perdiueta i farem dos granets de arròs –diu–. Quant *el* dinar estarà cuit el pare *el* pegarà un crit.

Diu:

–Bo.

Conque aquell d'allà busca que busca aquí perdius, i en això veu una gralla i ¡poom!

La pela, la sofrig... Bueno. Li pega un uc:

–¡Iooooooo!

I aquell acudix, diu:

–Pare, *esta* perdiueta està una miqueta dureta.

Diu:

–Matxaca, matxaca, que tu tens bona ferramenta.

→INF: Nazari Lledó Molines. FONT: Alejandro Ripoll Vilanova, 1944. VEN-17/8/2001. NOTA: En el diàleg del conte s'imita la pronúncia velaritzada de la -a final del parlar de Castells, per exemple, ‘*ir*[ɔ].

Aquest text (i així mateix, RT1698G x, xi, xii, xiii, xiv i xv) comparteixen característiques comunes amb un altre gènere folklòric que definim com a *befes sobre els parlars*, amb què s'imiten determinades característiques lingüístiques especialment cridaneres amb l'objecte de fer-ne burla, generalment a través d'una frase o d'una forma dialogada molt elemental. Tot i que s'hi poden representar característiques

morfològiques i lèxiques, més habitualment s'escarneixen característiques de tipus fonètic, sobretot les tonades pròpies d'una determinada localitat, reproduïdes de manera exagerada. En les versions RT1698G X, XI, XII i XIII s'imita la tonada de Bolulla, fonèticament, a més, s'hi elideix la *-r* final. En els textos 1698G XIV i XV s'imita la tonada de Callosa d'en Sarrià. En el cas del text NC33 s'imita la pronúncia velaritzada de la *-a* final pròpia de Castell de Castells. Des del punt de vista lèxic sovint es fan usos no habituals en el parlar dels narradors, no necessàriament representatius del parlar que es vol imitar (*quereïlla, creïlla, corruquejar*), o amb confusions. Per exemple, en l'expressió *a ben segur* hi ha hagut una interferència en la narració amb la imitació del valencià amb influència francesa pròpia dels emigrats a Algèria: el patuet.

En aquest cas hi ha una major complexitat que la simple frase de befa, perquè les frases es presenten com a diàlegs contextualitzats en una història molt esquemàtica, amb la possibilitat de fer servir altres recursos humorístics, com els jocs de paraules a partir de la polisèmia, l'homonímia o el *calembour* (veg. els comentaris em 16098G).

34

Sa passà de s'espasmador

Una volta diu que va vindre una xica [forastera] que es veu que venia de ves en quant i... Com antes es posaven dol de tot el món, se li havia mort una tia uela (o jo qué sé). I la xica va vindre... ben vestida de negre, amb so carro.

Quant arriba a la plaça, d'estiu, camins de terra i tot, pues vendria tota pleneta de pols. I es tio aquell diu:¹⁸⁸⁰

–¡Aguarda un moment!, que puja a s'estudi i baixa s'espasmador i et faràs ben espasmà.

I aquella tampoc no ho va entèndrer.¹⁸⁸¹ Clar, és es parlar en tarbener de antes.

→INF : Juan Ripoll Saragossa. VEN-2/6/2014. NOTA: Aquesta mateixa versió ha sigut editada en Monjo (2021b: 68).

Els textos NC35 i RT1698G IX estan contats en forma de succeïts en què es treu a relluir la consciència dels canvis diacrònics en el parlar local i alhora mostren el tòpic de la suposada intel·ligibilitat del parlar tarbener antic entre els visitants d'altres localitats. En aquest cas es destaquen unitats lèxiques, ocasionalment amb un caràcter de localisme: *sotana* 'vestit femení'; però no necessàriament ho són, es tracta ací de mers arcaïsmes des del punt de vista local actual: *vermell*, *aguardar* 'esperar', *estudi* 'habitació per a dormir', *espasmador* per *espalmador* 'raspall per a la roba'.

35

Sa passà de «s'amo de s'oli»

¿No ho has sentit mai? Això és famós. En hi havien dos xaloners almorzant (o tres),¹⁸⁸² i havia un home que anava comprant oli amb cuiros i això. I entra un d'ací (no sé qui era), diu:

–Escolta, Pura, ¿s'amo de s'oli des cuiro aquest d'ací, està ací o va per aquí?

I es ti aquella diu:

–Volta pes poble.

I aquells xaloners es varen quedar... Un sí que ho va entendre, ¿saps?; pero s'atre, no.

Diu:

–¿Vos enjueu es café si sabeu lo que ha dit? –i no ho varen aclarir.

¹⁸⁸⁰ Segons altres versions la dona havia vingut a casa d'uns familiars a fer una visita.

¹⁸⁸¹ L'informant explicà aquest succeït després de RTNC36.

¹⁸⁸² Omet de dir que l'escena va tenir lloc a l'hostal que hi havia a la plaça: ca la Pura.

→José M. Ferrer Vila. VEN-20/7/2018. NOTA: Aquesta mateixa versió ha sigut editada en Monjo (2021b: 67-68).

Els textos NC35 i NC36 representen succeïts amb què es vol manifestar el tòpic de la suposada inintel·ligibilitat del parlar tarbener per part dels forasters. Les frases reproduïdes en aquest cas tenen un cert caràcter de *xibolet*: «fórmula que serveix per caracteritzar els membres d'un grup lingüístic. Es basa en l'ús de frases que acumulen sons desconeguts per als parlants d'una llengua o d'un altre dialecte que estan en contacte amb els primers» (Oriol, 2002: 101). En aquest cas la dificultat no és per la reproducció de fonemes particulars sinó pel reconeixement d'una seqüència pronunciada amb una dicció ràpida pels efectes de la fonosintaxi. Les versions presenten elements que contextualitzen la història aproximadament entre els decennis de 1930 i 1950.

36

Sa passà de «s'home de s'oli»

Això era es tio Quico de la Pura (que era casa des Boluller), a la plaça. I havia una fonda en aquell temps. I havia un home que comprava oli. I diguem, en es bar havia gent: forasters que estaven almorçant.

I va entrar un, diu:

–¿A on està s'home de s'oli aqueix des cuiro aqueix d'aquí?¹⁸⁸³ ¿Està ací o va per aquí?

I es tio aquell diu:

–Pega voltes pes poble.

I encabant els-a va dir an es que esmorzaven:

–Si entens lo que ham parlat, teniu s'almorzà pagà.

I aquells no ho havien entés.

→INF: Juan Ripoll Saragossa. VEN-2/5/2014.

37

«Jo quan parla m'atenta»

Ací sempre han dit que diguem es verbos al ravés. Parlem en tercera persona: «jo parla, jo menja»; i és «jo parle, jo menge», no «jo parla, jo menja».

Em pensa que era es ti Pepa Alamon, que dien. Es ti Pepa Alamon era una dona d'ací que es va casar a Polop, i com dia: «Mira, ací hi ha alamon de no-sé-quantos» (ací diguem «alamon»), li dien «Pepa Alamon».

Diu:

–Massa et coneixen que [eres de Tàrbena] –perque es parlar d'ací és molt diferent.

I diu:

–¡Ah!, jo quan parla m'atenta.

Volia dir, que antes de parlar, procurava no dir ses coses mal parlades que diguem ací. [Pero] en ves de dir «Jo quan *parle* m'*atente*», parlava com ací: «Jo quan parla m'atenta». Això sempre ho han dit.

→INF: José M. Ferrer Vila. VEN-25/4/2014. NOTA: Aquesta mateixa versió ha sigut editada en Monjo (2021b: 74).

¹⁸⁸³ Dit a pressa, parlant fort, remarcant les elisions vocàliques: [anas'ta'sòme'kezdes'kujro'kezde'ki].

Aquest text és presentat en forma de succeït atribuït a un personatge local, establert en una població de la Marina Baixa. El seu tema és el tòpic de la impossibilitat d'ocultar completament la parla local –els orígens– a pesar de la tendència que els usuaris tinguen d'adaptar-se als models lingüístics més prestigiosos o més extesos en la comunicació amb interlocutors procedents d'altres comunitats de parla. En aquest cas, amb la mateixa frase amb què la protagonista manifesta la intenció de passar desapercebuda, ella mateixa es delata fent servir un element morfològic localista: la desinència *-a* per a la 1a persona del present d'indicatiu. La contarella té paral·lelismes a la Marina, per exemple en una variant de Callosa d'en Sarrià aplicada a Bolulla. En aquesta variant una persona fa una observació a una persona de Bolulla sobre la seua suposada pèrdua de l'entonació local. Amb una frase final molt similar s'exagera aquesta tonada i es demostra que el boluller no l'ha perduda gens («Ai, mira, perquè m'atente»).¹⁸⁸⁴

És un recurs humorístic el tema de la persona que volent simular finor a l'hora de parlar, pressionada davant una determinada circumstància, en un moment donat es relaxe fent un comentari en què es posa d'evidència l'origen humil a través del llenguatge, com veiem, per exemple, en una versió rondallística de l'antologia d'Asensio (2004: 178-179) [«La criada que desbarata su aparente educación»], o, en el gènere teatral, en alguna seqüència de l'escena III de *Pigmalió* de Bernard Shaw.

38

«Alamon són tres»

Lo de *alamon són tres*, aqueixa dita, va ser per la P* la P*. Diu:

–¡Aooooi!¹⁸⁸⁵ [...] ¡Alamon de xics de Callosa ara festegen ací!

La P* de Callosa diu:

–¡Alamon, sí!¹⁸⁸⁶ Alamon són tres.

Tres xiques d'ací que festejaven a Callosa en aquell temps.

→INF: Nazari Lledó Molines. VEN-15/2/2014.

Aquest succeït té el valor de tradició explicativa d'una parèmia amb què es vol relativitzar el valor quantificador imprecís de la paraula *alamon*, sovint emprada hiperbòlicament. Possiblement té un reflex en l'expressió «Una pila són tres, i un ramat, cent i vint», recopilada al Montserratí (Serra M., 2003: 229).

39

En Matau

Antes venien lladres ací a Tàrbena. I feen mals. I anaven en casa en casa. I a sa que los pareixia, entraven, i demanaven es diners; o si nyos, ja sabies lo que havia. I diu que varen entrar a una casa. (¿Tu coneixes en Matau? [...] En Matau aqueix d'aquí, sa uelo –saria uelo o bisauelo– vivia al Llogueret. [...]).¹⁸⁸⁷ I varen entrar es lladres i li varen amorrar sa pistola:

–¡Treu-mos es diners!

I aquell home diu:

–¡Ai!, jo no en tinc. Jo no tinc diners, jo soc pobret.

Diu:

–¡O mos treus es diners que tens o et matem! –amb sa pistola amorrat.

Diu:

–¡Ai, no em mateu! ¡Ai, no em mateu!¹⁸⁸⁸ –diu–. Baix *del perolau* a-hi han tres pissetetes. *Nyau*, pero no em *matau*.

I es va quedar «Matau». Encara és «Matau» ara.

¹⁸⁸⁴ Devem la informació a Vicent Beltran.

¹⁸⁸⁵ Ponderatiu.

¹⁸⁸⁶ Amb ironia.

¹⁸⁸⁷ La informant explica qui són els descendents actuals i on estava situada la casa, en un punt en què actualment hi ha un pati (espai tancat no edificat), segons les explicacions de l'àvia.

¹⁸⁸⁸ Lapsus per «no em mateu»; com havia dit en altres versions (com ara, en VEN-8/1991).

→INF: Isabel Ripoll Molines. FONT: àvia paterna (Càndida Soliveres Pont). VEN-e/2005. NOTA: S'edità una versió d'aquesta informant en Monjo (2006: 271).

Els texts NC39 i NC40 tenen el caràcter de tradició explicativa de l'origen del sobrenom *Matau*. A més a més, el text fa referències al bandolerisme, amb la qual cosa, analitzat des del punt de vista contemporani a l'acció, l'origen del sobrenom no estaria relacional amb la conservació per part d'un determinat personatge d'un morfema arcaïtzant en l'imperatiu: *-au* (veg. «Estudi» 3.2.3), ja que suposadament era habitual encara al segle XIX, segons els testimonis. Podem suposar, en canvi, que s'originà d'una frase jocosa expressada en un moment de desgràcia. Els textos han mantingut fossilitzats altres usos antics, com la forma imperativa *nyau* per *jas*, en plural. La forma *perolau* per *peroleu* en aquest text s'explica per atracció del morfema verbal.

40

[En Matau]¹⁸⁸⁹

«Entrau» és es que parlen de la; mosatros diguem «entreu». «Entrau», això en tarbener no ho diguem; diguem «entreu». Sí, es tio Matau (sa uelo d'en Matau) parlava aixina, perque no parlava bé.

Resulta que varen entrar a robar-li, i ell no parlava bé, diu:

–No em *matau* i feu lo que *vullgau* –diu–. Dos pessetes que n'hi ha dins *del* perolet,¹⁸⁹⁰ *nyau!*

Los va dir aixina an es que varen 'nar a robar-li.

→INF: José M. Ferrer Vila. VEN-25/4/de 2014.

MISCEL·LÀNIA

41

Ses favetes

Això era una volta un xiquet que li dien Peret i era un poquet guilopet. I sa mare se'n tenia que anar, i li va dir:

–Peret, hala, a vore si et portes bé.

I entonces diu:

–¡Sí, sí!

Pero li agradava molt sa cansaladeta; i sa mare li l'amagava: no li la deixava minjar, perque això a voltes li fea mal.

Conque agarra, sa mare se'n va i es xiquet aprofita i agarra i es fa un trosset de cansalà, i se'l torra i se'l minja.

I en això aplega sa mare ¡i ell tot a pressa se ho minja, a presseta!¹⁸⁹¹ I sa mare diu:

–¡Ai, Peret!,¹⁸⁹² ¿qué fas?

Diu:

–Estic minjant favetes torradetes.

Diu:

–¡Ai!,¹⁸⁹³ ¿i això com és? ¿I no fan cus-cus?

¹⁸⁸⁹ La narració sorgí en una conversa sobre la llengua com a resposta sobre l'ús de la desinència *-au*.

¹⁸⁹⁰ Variant de VEN-20/7/2018: «Dos pessetes que tinc dins des perolet».

¹⁸⁹¹ Amb èmfasi.

¹⁸⁹² Sorpresa.

¹⁸⁹³ Sorpresa.

Diu:

–Perque estan blanetes.

Diu:

–¿I això, es morrets tan lluentets? ¿Això qué és?

Diu:

–Això és des corconets.

¡Mira si era guilopo, que volia enganyar a sa mare!¹⁸⁹⁴

→INF: Amadeo Sifre Monjo. VEN-25/12/2006.

42

Ses espadenyas

Una volta era una parella que es casaven. I sa gent des pobles, saps que estan un poc més atrassats. I sa nóvia se n'anava a la pressa, fent ganjolades, i es nóvio anava fent passetes xicotetes.

I sa nóvia es va girar i va dir:

–¡Afanye't! ¿Qué et passa que vas tan a espaiet?

I es nóvio li va contestar:

–És que ses sabates no em deixen fer sa passa llarga.

I és que en el temps d'abans ses sabates no venien en caixetes sinó que anaven nugadetes amb un fil des taló. I ell no es va enrecordar o no ho sabia. ¡Ai!, com soles duien sabates es dies de festa o quan es casaven.

→INF: Maria-Lluïsa Mascaró Monjo. VES-e/1983.

El motiu de no saber dur sabates (posades malament sense deslligar-hi el cordell amb què es venen o a l'inrevés) havia estat habitual en les contalles per ressaltar la rusticitat d'un determinat personatge, ja que antigament les sabates no era un calcer habitual, sinó les espadenyas, o anar descalç.¹⁸⁹⁵ Les sabates eren un distintiu de la classe alta o un peça de luxe per a les cerimònies. Pot retrobar-se aquest motiu en la versió RT1699 VI. Es pot veure una versió paral·lela d'aquesta contarella, per exemple, en Sánchez (2010: núm. 130), on igualment un nuvi arriba tard a les noces perquè no havia tallat el fil de les espadenyas.

43

[El tren]

Anaven en el tren (ara que està en moda es trens per equí, [que no van],¹⁸⁹⁶ que no van)... Anaven en el tren un senyoret i sa crià: es senyoret dormia a sa llitera de dalt i sa crià, a sa llitera de baix.

I diu es senyoret, diu:

–¡Tinc fred, ves dus-me una manta!

Diu:

–¿Vol que juem a ser matrimoni?

Diu:

–¡Siguem!

¹⁸⁹⁴ Riu.

¹⁸⁹⁵ És significatiu el títol *Tipos d'espadenya y sabata* d'una obra de Joaquim Martí Gadea, en què fa una biografia personatges populars del Comtat i la Marina, tant si són rics com pobres.

¹⁸⁹⁶ Comentari aportat per un oient.

Diu:

–¡Ves dus-te-la tu!

→INF: José Ripoll Monjo. VEN-3/1/2019.

44

Ses burres

Resulta que uns estaven fent la mili a Bétera. I als-a donen permís (això que als-a donen permís), diu:

–¡Hala! –i entonces estava a València la ruta del bacalao a tota-. ¡Pués, ‘mo-ne! –a puestos que entonces la gent ‘nava.

Se’ls-a fa tard [...], i clar, arribaven tard al quartel:

–¿I ara qué fem? ¡Mos pegaran un paquet!, ja voràs tu.

Bueno. Es més espavilat diu:

–Calleu i voreu. Mon pare diu que si poses excuses,¹⁸⁹⁷ lo millor, segons com fages, pués et pots salvar.

I es des espavilats, diu:

–Com ara està lo de *la peste equina*, calla i voràs. Diguem que ha hagut huelga de taxis i de autobusos i això –perque també passava-. I que eixint de València, mos ham trobat en un mas (a un mas)...¹⁸⁹⁸ i ham agarrat una burra i anàvem a cavall amb una burra.

Diu:

–Ai, però...

Diu:

–Sí. Ham de dir això. I que mo s’ha fet tard per això.

Bueno. Ja han arribat. Ja arriben an es mando aquell:

–*A la orden, mi...* –lo que fora. Diu:– No sap lo que mos ha passat –diu-. Mire, mo s’ha fet tard porque entre *la* huelga de taxis i de metro i de tot això, no ham pogut vindre, i ham hagut de vindre... Ham vengut a peu. I a *les* afores de València –diu– ham vist un mas i ham agarrat una burra cadegú, i ham vengut a cavall amb *la* burra, per no vindre a peu. | I com en hi ha lo de *la peste equina*, sa burra mo se mor, i jo per això ha fet tard. |

Diu:

–¡...Hhh!¹⁸⁹⁹ ¿Amb una burra?

Diu:

–Sí, amb una burra.

Diu:

–¡Hale, passe pac a dins!

I clar, s’atre:

–*A la orden, mi...* ¡Xe! ¡A mi m’ha de passar tot! ¡Si mun pare això ho sabera, que jo ha anat a agarrar el tren i no...! –¡que n’hi havia huelga!, ¡que no havia taxi!; un atre amb sa burra-. Me n’ha hagut d’agarrar una burra i | resulta que venia a cavall amb una burra i *la* burra anava... Jo ha arribat casi... Pero claro, li ha agarrat de repent, ¡ruuuup!, ¡boom!, ¡*la* burra me s’ha mort!¹⁹⁰⁰

Tu imagine’t, tots es que estaven, | tots se’ls-a moria sa burra. | I aquell engolint-se-ho:

–¡Hale, passe pac a dins!

I arriba s’últim, diu:

¹⁸⁹⁷ Clic.

¹⁸⁹⁸ Rectifica.

¹⁸⁹⁹ Breu silenci seguit d’un so gutural a penes perceptible.

¹⁹⁰⁰ Amb èmfasi.

–*A la orden!* –diu–. Vosté no sap lo que m’ha passat.

–¿Sí? ¡Un atre! Sí, tu també venies a cavall de una burra, ¿no?¹⁹⁰¹

Diu:

–No. Jo, no. Jo, ¿a quin sant a cavall de una burra? Jo venia amb cotxe –diu–. Pero, per cert, no es pot pensar com estava *la* carretera de burres mortes.

→INF: Nazari Lledó Molines. VEN-27/1/2018.

El text es va difondre com a «xiste» entre la darrerria dels anys 80 i la primeria dels 90. Parteix d’un fet històric. Devers 1987 es declarà un brot de la pesta equina africana a Espanya.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹⁹⁰¹ Amb to irònic.

RONDALES FORMULÍSTIQUES

45

En Perico

Era un xiquet, i li dien Perico. I en això el varen trobar plorant; es va assentar as portal i plorava.¹⁹⁰² Passava un:

–¿*Por que lloras, Perico? ¿Te se ha muerto tu madre?*

–¿*Ah, no, no, no, no! ¿Otra cosica de mucho más peso!*

Passava un atre:

–¿*Por que lloras, Perico? ¿Quién te se ha muerto, tu padre?*

–¿*Ah, no, no, no, no! ¿Otra cosica de mucho más peso!*

En passava un atre:

–¿*Quién te se ha muerto, Perico? ¿Te se ha muerto tu abuela?*

–¿*Ah, no, no, no, no, no! ¿Otra cosica de mucho más peso!*

Conque a l'últim, en passa un atre:

–¿*Quién te se ha muerto, Perico?*

Diu:

–¿*Me se ha muerto mi burrico! Y cuando se moría, con las orejitas me decía:*

«¿*Adiós, Perico! ¿Adiós, Perico!*».

→INF: Margarita Soliveres Ripoll. VEN-3/1992.

Una versió força similar apareix en l'antologia de Cartagena de Sánchez (2010: núm. 766), «La muerte del burro de Perico». Sánchez (2010: 776) es refereix a una versió paral·lela d'Extremadura. El text va ser après per tradició oral; suposem que a través de la mateixa informant d'on va sorgir la versió RT720 II, nascuda a Cartagena, amb qui la nostra informant tenia una relació de veïnatge de petita.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹⁹⁰² Clic.

ENDEVINALLES

46

El berimbell

Aqueixa endivinalla (te ho vull contar per això) és mallorquina. És una endivinalla, pero mallorquina. [...] ¹⁹⁰³ És que ho diu tot aixina. Havia una dona que era mallorquina (es ti Mallorquina, que vevia allà al Llogueret), ¹⁹⁰⁴ pués aquella dona ho degué contar. O ma uela me la va contar. No ho sé. No ho sé qui me ho va contar. ¹⁹⁰⁵

Això d'aquí era una... estaven batent a una era. I havia una dona tamé batent allà a això. I passa un amb un cavall i li diu:

–¡Bon dia!, sa bona dona i *el* derindell .

I ella li diu:

–¡Bon dia!, bon cavaller, i lo que li penja.

I ell diu:

–¿Em vol vendre dos lliures *pel* pelut que *porte* entremig de *les* cames?

I ara has d'envevinar es pelut aqueix i *el* derindell. ¿Qué és? ¿Qué és *el* derindell?

Diu que és en mallorquí. ¹⁹⁰⁶

–¡Bon dia!, sa bona dona i *el* berimbell.

–¡Bon dia!, bon cavaller, i lo que li penja.

¿No? Pués era... Estaven a una era batent i aquella dona garbellava («berimbell» és es garbell; deuen dir «berinbell» allà, o jo que sé). «¡Bon dia!, *la* bona dona i *el* berimbell». «¡Bon dia!, bon cavaller», era un cavaller: antes 'naven a cavall, ¿que jo que sé? «Lo que li penja» és s'espasa, que li penjava.

–¿Em vol fer ¹⁹⁰⁷ dos lliures *pel* pelut que *porte* entremig de *les* cames?

¿I que era lo que duia? [Es rossí.] ¹⁹⁰⁸ Era es rossí.

→INF: Isabel Ripoll Molines. FONT: àvia paterna (Càndida Soliveres Pont). VEN-13/12/2008.

Amb el qualificatiu d'*endevinalles múltiples* Amades (1982b [1951]: 1315) considera el texts d'enigmatística popular que tenen una explicació complexa, «difícil de compendiar en una paraula». Andreu Ferrer Ginard, en canvi, va recopilar-les amb el nom d'*equivocs* en el seu manuscrit inèdit de 1912, *Recull de folklore menorquí*. ¹⁹⁰⁹ Es tracta de textos amb un cert component narratiu en què s'explica una situació en què es contextualitza un diàleg amb expressions metafòriques, que susciten un doble sentit llicenciosos. Ja ens hem referit a aquesta figura retòrica de tipus semàntic, la sil·lepsi (Bassols, 1991: 25), en presentar el text RT1698G XVII, que conté una seqüència pròxima a l'endevinalla.

Pel que fa a la transmissió de la versió, la informant indicà l'àvia paterna com a font i, així mateix, el possible origen balear. En suposem una difusió indirecta a través d'Algèria, atenent que els avis varen emigrar temporalment a aquest país, com molts altres valencians, mentre va ser colònia francesa. Visqueren

¹⁹⁰³ L'entrevistador demana per què és mallorquina l'endevinalla i com l'aprengué.

¹⁹⁰⁴ Es refereix a una dona mallorquina que visqué a Tàrbena a la primera meitat del s. XX.

¹⁹⁰⁵ La informant confirmà que va aprendre l'endevinalla de l'àvia.

¹⁹⁰⁶ Pausa. No endevina l'enigma cap dels oients. La informant torna a dir el diàleg i rectifica la paraula derindell per berinbell.

¹⁹⁰⁷ *Fer* 'vendre' (com diu abans). Cal entendre que demana menjar per al cavall (veg. «Estudi» 2.3.3).

¹⁹⁰⁸ Respon l'entrevistador.

¹⁹⁰⁹ Transcrit per Jaume Mascaró Pons. Pot consultar-se en la pàgina web *Cultura popular i d'arrel tradicional de Menorca*: <<http://culturapopularmenorca.cat/continguts/wp-content/uploads/Endevinalles-recollides-per-Andreu-Ferrer-Ginard1.pdf>> [última consulta: 19/6/2021]. Correspon a les p. 767-779 del manuscrit, apartat B del capítol VII: «Endevinalles».

durant devora 20 anys al barri de Bad-el-Oued d'Alger. És ben plausible que es relacionàs amb menorquins establits en aquell país, on aquest col·lectiu representava una comunitat de gran importància i presència, i que, a través d'aquest contacte aprengué l'endevinalla. Tenim constància de la possibilitat d'aquest influx cultural amb altres exemples de textos folklòrics, sobretot cançons, que, en efecte, foren apresos en aquell context multicultural (Menages/Monjo, 2007: 183-184; Monjo, 2009: 291-293).

Aquesta idea pot veure's confirmada pel fet que la nostra versió presenta majors similituds formals amb les versions balears (veg., p. ex., de Menorca: Ferrer Ginard [text 19]; Camps, 1986 [1918]: 263) que amb altres del domini lingüístic (veg., p. ex., a Catalunya: Amades, 1982b [1951]: 1.231, núm. 1.243; al País Valencià: Colomina, 1993: 92 [Elx]; al Matarranya: Quintana, 1995: núm. 155). En la nostra versió l'apel·latiu amb què s'identifica la pagesa és «sa bona dona», que presenta l'article salat d'una manera que sobta en el context local, que omet quasi sistemàticament aquest element dels textos en vers o formulístics (veg. «Estudi» 3.2.2.2). Possiblement deu ser una derivació de «sa madona», forma que retrobem en les versions menorquines. Pel que fa al nom amb què s'anomena el garbell: *berinbell*, a la versió de Ferrer Ginard hi ha *sucutumbey*; a la del Matarranya, *tirintintell*; tanmateix el terme recorda més a la forma jocosa *xirimindell*, que trobem en una rondalla de Capdepera de la col·lecció d'Orpí (1996: 124-126), que és una versió del tipus 1562A.

47

«Ya vienen nuestros padres»

Ara te'n diré un, que, aqueix, si no el saps, o te l'han dita, [no] l'agarraràs. [...] ¹⁹¹⁰ Aquí enmig des carrer hi ha dos xiques. I a aqueix carrer amunt pugen dos hòmens. [...] Hi ha dos xiques aquí i pugen dos hòmens, i elles diuen:

*—Ya vienen nuestros padres,
parientes de nuestros maridos,
maridos de nuestras madres
y padres de nuestros hijos.*

No pot ser. | ¿Vols que te ho diga? Són parents, perquè «tu t'has casat amb mon pare i jo em casa amb son pare, i ja som parents». | Eren hòmens de ses mares d'elles; elles s'han mort i elles s'han casat: «tu, que eres s'home, amb sa mo filla, i jo em casa amb sa filla teua». I endespués tenen xiquets i són «*padres de nuestros hijos*». ¿Encara... no m'entens?

→INF: Ángel Monjo Mascaró. VEN-6/11/1994. NOTA: El resultat de l'endevinalla és que dues amigues s'han casat cada una amb el pare vidu de l'altra.

Espinosa (hijo) (1988: núm. 259) cataloga aquest text com a variant del tipus 927 (*L'endevinalla del condemnat*). El catàleg de Camarena/Chevalier proposa per a aquesta rondalla el subtipus 927C. Tanmateix en aquesta versió (com també s'esdevé, com ara, en les versions presentades per Espinosa) no es veu amb prou nitidesa la vinculació amb aquest subtipus per l'absència del marc narratiu en què es formula l'endevinalla («The accused is set free when the judge cannot solve the riddles propounded to him. The riddles: [...] (c) or other riddles of peculiar family relationship»). Hi ha versions en català d'aquesta endevinalla, per exemple, a Menorca: Camps (1986 [1918]: 257), i a Mallorca: Ginard (1980, II: 318 [Ariany]); Amades (1983b [1951]: núm. 1.249).

¹⁹¹⁰ L'informant fa comentaris sobre la dificultat d'entendre l'endevinalla, si no tens la informació que cal.

CREACIONS PERSONALS

48

Es qüento de la mare golosa

Aqueix d'aquí és que... Aqueix, sa història és que mon pare va comprar un Nadal una caixa de torró de cacauet¹⁹¹¹ i entonces mosatros, ningú en volíem, i allà estava sa caixa, i allà estava sa caixa.

I entonces es veu que ella¹⁹¹² anava engaldint¹⁹¹³ i ningú ho sabia, i sa caixa va desaparèixer,¹⁹¹⁴ diu:

–¡Hale! Senteu-vos aquí, que vaig a contar-vos es qüento de *la* mare golosa –i allà mos va...–: «Una volta una dona diu que era ¡molt golosa! ¡Molt golosa!¹⁹¹⁵ I entonces, pués, quan tots se n'anaven, ella es posava a fer es llits i, mosset de torró. I mosset de torró. I mosset de torró. Se n'anava a fer un atre llit, i mosset de torró. Mentres estava fent es dinar i agranant casa, mosset de torró. ¡I vinga el torró!¹⁹¹⁶ –diu–. I allà anaven ses carns.

Total que un dia se'n va anar i tenia una caixa sencera de torró, i quan menos es va descuidar, passa un mes, i ja se l'havia engaldida tota –diu–. I entonces va arribar un dia que tot el món de la família li varen dir: “¡Hale, xica, treu es torró, que...! ¡Aquella caixa que vàrem comprar!” –diu–. I ella va dir –diu–: “¿Es torró? Com no el volíeu, jo l'ha donat” –diu–. I se l'havia fet tot ella. –diu–. Això era *El qüento de la mare golosa* –diu–. ¿I sabeu qui és aqueixa? –diu–. ¡Pués aqueixa soc jo!»

I aixina s'acaba. I mos vàrem pixar tots de riure i au.

→INF: Marisol Soliveres Calafat. VEN-14/4/2004.

El text rememora l'execució d'una rondalla que en un context concret va relatar la mare de la informant (Carolina Calafat Salvà). La rondalla exemplifica l'essència dels textos folklòrics, seguint el concepte de Ben Amos (Oriol, 2002: 27). És una forma de comunicació artística que té lloc a l'interior d'un petit grup (un nucli familiar), amb elements artístics: quant a rondalla, presenta, per exemple, la fórmula d'inici (*Una volta...*), tot i que tracta una experiència personal de la narradora, el text està relatat en tercera persona fingint el desdoblament en un personatge fictici. S'hi posa de manifest la vessant activa del folklore, en què «cada realització és un acte únic i irrepètible, motivat per les circumstàncies del moment» (Oriol, *loc. cit.*). En aquest cas, el recurs de l'explicació adoptant el llenguatge rondallístic –la informant era una narradora competent– permeté desdramatitzar un acte de comunicació compromés i tornar-lo una experiència lúdica i, sens dubte, un record familiar perdurable. La versió NC49 és una mostra similar.

49

Es qüento des bou roig

Per domir-la fea: «Ara et contaré es qüento des bou roig». / Estava en sa cadireta cagadora i: «¡Hala! La ti Amparo et contarà es qüento des bou roig». I sa xiqueta: «¡Amparo, conte'm es qüento des bou roig!».

¹⁹¹¹ Rient.

¹⁹¹² Es refereix a la mare de la informant.

¹⁹¹³ Rient.

¹⁹¹⁴ Rient.

¹⁹¹⁵ Amb èmfasi.

¹⁹¹⁶ Amb èmfasi.

| «Una volta era un bou roig que anava solt...». ¿Saps?, i li ho contava aixina. Endespués venia per Castells. Endespués, a lo millor, li dia que venia per Parcent... | I mai era igual: no el saps contar.

I ella anava donant-se cómpter: «¡Ai, pués ara no me l'has contat igual!». Pero ella anava contant-li *Es bou roig* i, ja et dic que ara li'l contava aixina, después aixana; que no era un quiento, se l'inventava. I sa xiqueta s'adormia.

→INF: Amparo Ripoll Soliveres. VEN-10/11/ 2018.

El text és una rememoració d'un acte d'execució d'un conte per part de la mare de la informant (Amparo Soliveres Mas) a una xiqueta del veïnat. No hem pogut obtenir una versió completa del text, ja que, segons la informant, era un relat que s'improvisava en cada sessió. El protagonista era sempre un bou roig que recorria el terme de Tàrbena. El text posa de manifest una temàtica habitual en aquest tipus de rondalles improvisades, relatades per persones encarregades d'empapussar o fer adormir les criatures: els animals, de les quals tenim notícia a través d'altres informants.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

VERSIONS FRAGMENTÀRIES

1

Es ti Misèries

Era una dona pobreta i molt miserioseta. I es comprava una sardina i aqueixa sardina, una volta, una amiga li va dir:

–¿Aqueixa sardina, tota rovellà...? ¿Això...?

Diu:

–¡Uuuuuui! Aquesta sardina té a lo menos dos o tres anys.

Diu:

–¡Dona!

Diu:

–Sí. Mira –diu–. Jo m'agarrava un tros de pa, posa un poquet de oli escampadet i la posa¹⁹¹⁷ aixina per demunt [*gest*],¹⁹¹⁸ i es sol, que li faça sa sombra –i allà que li pegava es sol passejava sa sardina. I sa sardina (sa sombra de sa sardina) li passava per demunt de sa llesca.

Conque tu imagine't això si li duraria, perque no és que passara sa sardina per demunt, [...] la posava, i sa sombra des sol, això era es companatge. Después l'agarrava i la posava en un escudeller que tenia allà, ben enrotlladeta, i hala, ja la guardava. Quan tornava a ser hora de menjar, la tornava a treurer. I sempre menjava això: pa i sombra de sardina, perque pa i sardina no era. [...] I li dien es ti Misèries: no estaria rica, debades fea totes aqueixes maniobres.

→INF: M. Carmen Soliveres. FONT: avi patern o àvia paterna (Joan Soliveres, Carme Sifre). VEN-21/8/2018.

Pel títol podríem pensar que es tracta d'un element d'una versió del tipus 330D (*La Mort i la Misèria*). La informant comunicà aquest episodi amb entitat pròpia, no com un record fragmentari d'una rondalla més extensa. En tot cas es tracta d'un exemple d'homeòstasi (Pujol, 2013 [1999]: 321), és a dir, del procés de reajustament dels materials folklòrics a noves funcions que existeix en la societat oral, baldament partim, com en aquest cas, de formes fragmentàries.

2

La Viol-Violeta

A una xica li dien Viol-Violeta, i tenia un gosset i tenia una madastra. [...] Si es ria, fea sol; i si plorava, plovia. [...] Aquella xica fea ploure. [...] I es gosset se¹⁹¹⁹ banyava, i fea:

¡Viol-Violeta,
esclata una rialleta
i m'eixuaré la pelleta!

→INF: Vicent Vila Monjo. FONT: mare (Consolación Monjo Ripoll). VEN-4/9/2003.

L'informant recordà de la rondalla fragments de l'argument i una versió de la fórmula. Amb tot hem pogut fer una suposició per a adscriure aquests materials al tipus 403 (*The Black and the White Bride*), basant-nos en els paral·lelismes amb altres versions catalogades dins el mateix tipus. Delarue/Tenèze distingiren dues formes dins d'aquest tipus: A i B, a partir de la presència de determinats elements. Segons aquesta caracterització, es podria suposar la nostra versió dins la forma B per la presència del motiu dels dons (Q41), paral·lelament al tipus 480. En aquest cas es tracta del do de fer ploure en plorar i de fer eixir el sol en riure. Observem una certa similitud amb la versió «Els tres panets» que podem llegir en Guardiola (1988: 121-129 [Xàbia]), per la

¹⁹¹⁷ En una execució anterior (VEN-8/1997) diu: «Agarrava es pa i la passava aixina pes rallet des sol».

¹⁹¹⁸ Imita l'acció: mantenir verticalment la sardina damunt d'una llesca de pa perquè l'ombra s'hi escampe.

¹⁹¹⁹ Pron. s[a].

presència del mateix motiu dels dons i per la figura del gosset ajudant. Paral·lelament podem considerar també dins aquesta forma B les versions «La Mare Baleneta» d'Alcover (*Aplec*, II: 292-328); «Na Lianor» (Caseponce, 1948 [1919]: 292-320) i «La noia que plorava perles» (Boldú, 1985 [1933]: 51-57).

La fórmula té notables paral·lelismes amb la versió que desenvolupà Alcover en «La Mare Baleneta», potser partint de la versió de Puigpunyent: «Catalineta, riu una miqueta, perquè s'espàs sa ruixadeta, faça soleiet i jo me puga eixugar ses plometes, que les tenc totes roadetes» (Alcover, *Aplec*, II: 292-325). En aqueix cas, però, l'animal ajudant és un colom.

3

S'alfabeguet

[Anava es fill del rei] amb un cavall, i va passar. I una xica estava regant una alfàbega, diu:

—*¡Oh, qué linda alfàbega!*

Diu:

—*Pues más linda es el que la riega.*

Diu:

—*¿Cuántas hojas tiene la mata?*

—*¿Cuántas estrellas hay en el cielo?*

→INF: Josefa Monjo Saragossa. VEN-estiu/1992.

4

S'alfabeguet

—*¡Ai, qué linda alfàbega!*

—*¡Más linda, el qui la rega!*

—*Señorita, ¿quant de ojos tiene ella?*

—*Caballero, ¿quant d'estrelas hay en el cielo?*

—*¡Anda, anda!, de la besadita que te ha pegado debajo del velo.*

→INF: Isabel Ripoll Mascaró. VEN-14/8/1993.

5

S'alfabeguet

—*¿Señorita que riega la alfàbega,
cuántas hojitas tiene la mata?*

I ella li diu:

—*Señorito de capa y sombrero,
¿cuántas estrellas tiene el cielo?*

→INF: Ana Molines Vila. VEN-3/1992.

6

S'alfabeguet

—*Señorita que rega l'albahaca,
¿cuántos ojitos tiene la mata?*
—*Caballero de alto plumero,
¿cuántas estrellas hay en el cielo?*

→Isabel Ripoll Molines. VEN-8/4/2005. NOTA: La informant indicà que recordava els fragments precedents d'una cançó sentida en una gramola. Es devia tractar d'una versió de la sarsuela *Luisa Fernanda* (Federico Moreno Torroba, 1932) on hi ha un duet potser inspirat en el diàleg del conte popular: «Caballero del alto plumero». Amb tot, aquesta versió del diàleg s'acosta més a una versió rondallística, llevat d'algun element com «alto plumero».

A pesar de la popularitat que havia tingut el tipus 879 (*L'albabregueta*), com deduïm per les referències i fragments oferits per les informants, només n'hem pogut obtenir fragments, concretament d'una part del diàleg formulístic entre els protagonistes de la rondalla: la jove que regava l'alfàbega i el jove que l'escomet. El motiu documentat H705.3 (*¿Quantes fulles té l'arbre? Resposta: ¿Quantes estrelles té el cel?*). En una de les versions (TF3) hi ha indicis de més elements del diàleg en què els protagonistes es fan retrets dels actes deshonrosos que han incitat de fer un a l'altre; en aquest cas, la besada obtinguda furtivament a canvi d'un producte venut pel jove disfressat de venedor ambulat.

Pel que fa a la forma, com veurem (veg. «Estudi» 3.1.9.1.3), en diverses versions (TF4, TF6) s'observen mostres interessants d'interferència lingüística, no sabem si era en part simulada com a recurs humorístic. Per altra banda s'observa un cas d'influència intertextual amb una cançó de la sarsuela *Luisa Fernanda* (TF6), tot i que en aquest cas es tracta d'un influx lleu, si ho comparem en altres versions documentades, més acostades a la versió de l'autor Moreno Torroba (veg., p. ex., Sánchez, 2010: núm. 529b).

Aquest argument ha estat molt ben documentat en la tradició valenciana; veg., p. ex. Salvà (1988: 220-221 [Callosa d'en Sarrià]); González C. (1985: 43-50 [Mutxamel]); Bataller (1997: 73-75 [Vilallonga]); Diéguez *et al.* (1999: 71-75 [Callosa d'en Sarrià]); Gascón (1999: 33-36 [Beneixama]); Roig/Roig (1999: 49-53 [Callosa d'en Sarrià]); Carrillo (2004: 99-102 [la Romana]); Ivars (2010: 83-86 [Benissa]).

7

La Marieta

Una volta era un poble que havia un almacén de cireres. I aquell dia pués havia... Ses xiques 'naven envasant-les dins de caixetes i això. I va anar de vesita el rei (el rei o el príncip; troba que era el rei). I se'n va anar, i agarra i la Marieta era una xica molt graciosa i li va dir an el rei:

–¿Senyor rei! –diu–, agarre cireres.

Diu:

–No, no. No, gràcies.

Diu:

–Home, 'garre'n dos o tres.

Diu:

–No, no, no en vuic.

Pero tan lleig li va fer, que «no en vuic, no en vuic», i en va agarrar tres o quatre. I ses cireres s'enrastren, ¿saps? Quant agarres un poquet de cireres, ¡zuuuup!, s'enrastren.

I la Marieta, aixina molt resolta diu:

–¿Caramba! Això és que no en volia. Que si encerta a voler, se les endú totes [riu] – i avant.

I el rei diu:

–¿Aiii!, ¡vaja una Marieta...! ¡Vaja una xica simpàtica! –li diu a s'encarregat aquell d'allà, diu–: ¿Qui és aqueixa xica?

Diu:

–Ai, pués aqueixa xica, pués *Marieta*.

Diu:

–Ai, ¡que simpàtica que és! –diu–. Voldria conèixer-la bé, porque m'ha agradat molt.

Diu:

–Ah, pués bé. Jo l’acompanyaré a sa casa.

Conque la Marieta festejava amb un xic que li dien Pep, aixina un poc encantat (¡Ai: Pep!).¹⁹²⁰ I agarra i se’n van aquella nit (tu saps que es nóvios antes ‘naven a vore ses nóvies a casa i estaven festejant). I toquen sa porta, ¡toc, toc!

–¿Qui és?

–Mire, som mosatros, Marieta.

–¡Ai, el senyor rei! ¡Ai, el senyor rei!¹⁹²¹ ¡Ohhh! ¡Ai senyor!¹⁹²² –la Marieta–. Ai, ¿qué volen? Vostés diran.

Diu:

–Mira, Marieta –diu–, el senyor rei et vol conéixer –diu–, perque li has agradat molt.

–¿Jo?

Diu:

–Sí –diu–. Jo... Mira, m’agrades molt, Marieta.

Diu:

–¿Jo qué faig *del* meu Pep, rei? ¡Aiiii!¹⁹²³

Diu:

–Jo ho arreglaré.

Se’n va i li diu an es seu Pep, diu:

–Mira, Pep. Pensant-ho bé, si jo em casa amb el rei, tu no patiràs tampoc. Tu et pots agarrar una xica bona xica, graciosa i això. I jo..., ¿tu saps, casar-me amb el rei? ¿Tu saps? –dona, que això no ho fan tots.

Diu:

–Ai, pués mira. Ben pensat.

I en Pep, pués es va quedar conforme. Que com era una persona aixina un poc bova. Aixina... No era bova, era una persona... ¿Jo qué sé?, un bé-ho-farem. I la Marieta tan espavilà, pués es va casar amb el rei. I en Pep, pués es degué buscar una nóvia i es degué casar tamé.

(Bueno, la qüestió, que jo, a mi aqueix qüento m’agradava ni-se-sabe, i això ma mare sempre ho fea perque: «Mare, conte-mos un atre qüentet. Conte’m *Es de la Marieta*». Escorfàvem, i ma mare, pués aqueixa de *Sa Marieta de ses cireres*... I m’ha agradat ni-se-sabe sempre a mi aqueix qüento. I no té res de particular més que això. Ja està).

→INF: Josefa Molines Perles. FONT: mare (Maria Perles Ripoll, 1906). VEN-12/1992.

Aquesta versió té paral·lelisme amb *Ses cireres* (RT900 II), a la qual ja ens hem referit. Tanmateix, com que la informant en no recordava l’acabament, no podem assegurar que presentàs la mateixa estructura argumental.

8

Sa sària de fem

I un atre també que anava tamé tots es dies [un retor] a buscar sa dona. I aquell home trevia fem, i justament quan s’home acaba de carregar (estava carregant s’animal de fem), aquell

¹⁹²⁰ Assentiment.

¹⁹²¹ So.

¹⁹²² Preocupació.

¹⁹²³ Preocupació.

el sent i pega a fugir i s'amaga baix des marge, de por que s'home el pillara (apegat baix des marge).

I s'home acaba de carregar, i hala, s'arrima allà an es marge i tira sa sària de fem i colga el retor de fem, i se'n va anar sense fer... ¡Mira!, aquell va buidar sa sària de fem i se'n va anar.

I el retor es va espolsar endespués, quant ell se'n va anar. I se'n va anar pac a casa.¹⁹²⁴
Pero aqueix quiento és més llarg; lo que jo no m'enrecorda.

→INF: Francisca Signes Sifre. FONT: el seu avi matern (Antoni Sifre Molines). VEN-18/7/1992.

El text sembla correspondre a un episodi d'una versió del tipus 1725 (*The Clergyman is Tricked*), en què un home casat (en altres versions, el criat) descobreix que la seua esposa és pretesa per un rector seductor i fingeix endur-se per una determinada tasca l'objecte on està amagat el rector o, com en aquest cas, l'humilia cometent una acció sobre l'indret on està amagat. Hi ha un paral·lelisme, per exemple, amb una versió portuguesa en què el rector és reduït a quedar dins d'un clot de femta de vaca durant una nit (Cardigos/Correia, 2015, II: 812-813).

9

[Es sermó dictat]

Com aquell¹⁹²⁵ estava malalt, era un atre que varen posar dalt la trona perque [pedricara].

¡Dilinding-dilindang!

I aquell de baix ses sotanes diu:

–Tot lo que jo et diga, tu ho dius. [Ho pedriques.]¹⁹²⁶

Diu que estava baix ses sotanes, i es tira una bufa, i va dir:

–¡Quina bufa t'has tirat!

I aquell:

–¡Quina bufa t'has tirat!

(Ai, li va dir: «Tot lo que jo diga ho tires trona avall»).

→INF: Francisca Ripoll Ripoll. VEN-13/8/1998.

El fragment es correspon al tipus 1825 (*The Farmer is Clergyman*). En aquest cas hi ha la variant que una persona ha de substituir el capellà perquè està malalt. Hi ha l'element del sermó dictat davall de la sotana amb el mateix component escatològic que hem vist en RT 1525J.

10

«Glorioso san Sebastián»

–*Glorioso san Sebastián*,¹⁹²⁷

el pesebre del meu burro,

hermano tuyo carnal.

→INF: Tomàs Mascaró Ripoll. FONT: pare (Tomàs Mascaró Pont). VES-1991.

¹⁹²⁴ Riu.

¹⁹²⁵ *Aquell*: el rector.

¹⁹²⁶ Comentari fet per un dels oients (Rosa Ripoll, germana de la informant).

¹⁹²⁷ Variant del mateix informant: «Ay, hermoso San Sebastián, / el pesebre del meu burro, / hermano tuyo carnal».

Tot i que no en tenim la versió textual, l'informant contextualitzà els versos aplicant-los a la imatge de sant Sebastià de Murla (Marina Alta), que presideix una ermita situada en un turó immediat a aquest poble. El vers va ser pronunciat per l'amo de l'arbre amb què es va fer la imatge del sant, suposadament quan es mostrà per primera volta. Es tracta d'una contarella força documentada en l'àmbit català. Veg., p. ex., al País Valencià: Monjo, 2006a: 138 [la Granja de Rocamora]; Beltran, 2007: núm. 216 [l'Alcora]; Verdú, 2017: 85-87 [Alcoi]; a Catalunya: Bertran, 1989 [1909]: (núm. 93) [Collbató]; a la Franja: Quintana, 1995: 1995: núm. 139 [Arenys de Lledó, Pena-roja]; Vidal F., 2005: 126 [Maella]. Pel que fa a la fórmula sense marc narratiu: Guardiola F. (1997: 143 [la Vila Joiosa]).

Els versos presenten força similituds, per exemple, dins del País Valencià, amb les versions de Parcent, contextualitzada igualment a Murla, i de Bolulla, aplicada a Altea (reproduïdes respectivament en el quadre de davall a l'esquerra i a la dreta),¹⁹²⁸ i així mateix, amb la versió de Vidal F. (2005: 126) del Matarranya.

*Glorioso San Sebastián,
hijo de mi peral,
del pesebre del meu burro
fuiste hermano carnal,
tots els milacres que tu faces
me'ls passe pel pardal.*

*Glorioso San Pascual,
del pesebre del meu burro
eres hermano carnal.
Y desde que te conocí
nunca fruto de ti cogí,
por eso, de hoy en adelante,
los milagros que tú harás,
me los pongo yo aquí.*

En les versions de les fórmules d'aquestes versions s'observen dos elements: (1) referència a l'origen de la fusta amb què es construí la imatge; (2) referència a la improductivitat de l'arbre, que per força s'ha de reflectir en l'eixorquesa de la imatge quant als miracles. Tanmateix, en la versió tarbenera manca l'element 2 (coincidint, per exemple, amb les versions de Quintana, 1995: núm. 139). En canvi, mancaria l'element 1, per exemple, en les versions de Guardiola F. (1997: 143), Monjo (2006a: 138), Beltran (2007: núm. 216) o (Verdú, 2017: 85-87). Pel que fa a la presència del castellà, és més freqüent en les versions que contenen l'element 1, encara que amb possibles esquitxos del valencià en els versos que al·ludeix jocosament al pesebre.

Hi ha una certa divergència quant a la catalogació d'aquesta rondalla, no present en l'*Índex* d'Oriol/Pujol. Per exemple, Asensio (2004) fa una diferència entre les versions en què s'esmenta el parentesc del sant amb un pesebre (Robe 1829*D) i les versions que ironitzen sobre la possibilitat que la imatge faça miracles (1829D). Beltran L. (2007) opta pel tipus 1829 (*Living Person Acts as Image of Saint*). Camarena (1991) proposa 1829*D (Robe); González S. (2010), 1829*C (Robe). En canvi Agúndez (1999b) l'adscriu a 1824 (*Parody Sermon*). Es tracta sens dubte d'una qüestió oberta, si tenim en compte la correspondència solament parcial amb els tipus del catàleg internacional proposats. En veritat, pel que deduïm de la interpretació donada pel nostre informant i de la lectura de les versions paral·leles, la finalitat d'aquesta rondalla és presentar una visió irònica de les imatges religioses, les quals, en definitiva, són objectes construïts a partir d'una fusta. La rondalla té una difusió sobretot ibèrica, amb expansió a Hispanoamèrica (Camarena, 1991, II: 310-311)

¹⁹²⁸ Versions inèdites. Arxiu Personal Monjo. 1a versió (INF: Mercedes Comes, 1943; VEN-5/8/1993). 2a versió (INF: Vicent Ferrer «el Povil», VEN-23/2/1993).

ESTUDI DEL RONDALLARI DE TÀRBENA

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

1 L'OBJECTE D'ESTUDI. ELEMENTS DE LA RONDALLA

1.1 LA RONDALLA COM A GÈNERE ETNOPOÈTIC

A partir de les aportacions dels folkloristes nord-americans de l'escola «contextualista» es difongué una noció del folklore verbal –de la literatura de tradició oral o popular– no enfocada solament en el missatge verbal –el text oral– sinó en la totalitat del procés comunicatiu en què aquest producte es manifesta (Pujol, 2013b: 67). En aquesta nova concepció, com indica Josep M. Pujol (2013a: 27) parafrasejant la definició presentada per Dan Ben-Amos el 1967 «el que constitueix com a folklòric un determinat missatge no és la seva antiguitat, ni l'anonimat, ni tan sols la seva oralitat (encara que molt sovint tingui aquestes característiques): és el fet d'estar configurat artísticament i el fet d'estar utilitzat interactivament en el si d'una comunitat reduïda». Se superava així tota una visió del folklore arrossegada des del segle XIX que impedia la comprensió del fenomen en la seua essència, ja que traslladava a la literatura oral els paràmetres de l'escrita, en considerar els materials folklòrics com a un productes tancats i acabats, i no, com indicà, per exemple, Heda Jason (1977: 5-7), com a materials oberts, lligats a un context i a unes convencions de gènere, únicament vius quan són reinterprets en una *performance*.

En aquest sentit és molt aclaridora aquesta nova concepció dels materials *etnopoètics* com a actes en els quals tots els elements que hi intervenen s'han de tenir en consideració:

«An ethnopoetic work, taken as a whole, encompasses the text, the dramatization of the text (including its kinetic, musical and visual elements) and the audience at the presentation. Each performance of a tale or a song is considered a complete piece of ethnopoetry, art in its right, regardless of other presentations of the same tale or song» (Jason, 1977: 5).

És ben significativa la prevenció de l'ús del terme *literatura* referida als materials folklòrics, per la seua vinculació etimològica a l'escriptura. D'aquí que hom haja proposat alternatives més adients a una visió més global del fenomen, incidint, per exemple, en l'acte d'execució: *ethnopoetry* (Jason, 1977: 5);¹⁹²⁹ en el canal de transmissió més habitual: *oratura* (<angl. *orature*) (wa Thiong'o, 2015: 43); o en el context: *etnoliteratura* (Alhamdou, 1981: 63). En ocasions s'adapta el terme amb l'afegit d'un adjectiu, com ara, *popular*, *tradicional* o *oral*.¹⁹³⁰ No entrarem a analitzar la idoneïtat de la terminologia, un tema d'una complexitat que sobrepassa l'abast d'aquest treball. Per una qüestió solament pràctica advertim que en el nostre treball farem servir sobretot les formes *literatura oral* o *de tradició oral*, que alternaran ocasionalment amb *folklore verbal* i amb l'adjectiu *etnopoètic*, ben útil per a estalviar perífrasis.

¹⁹²⁹ En català s'ha fet servir *etnopoètica* amb l'accepció 'ciència que estudia l'art verbal' (Oriol, 2002: 38-39). Sobre l'acceptació d'aquest neologisme en àmbit acadèmic per a designar els estudis sobre folklore verbal en català, vegeu Oriol (2016). Sobre la problemàtica de la difusió d'aquest terme o d'un terme paral·lel per a referir-se a l'art verbal, vegeu (Vidal, 2020: 14-15).

¹⁹³⁰ Sobre la problemàtica de l'ús dels termes *oral*, *popular* i *tradicional* aplicats als materials etnopoètics remetem a Pujol (2013c: 86-93) i a Oriol (2002: 27-29), en què es fa una síntesi de l'abast inexacte d'aquests paràmetres per a definir l'art verbal i del seu caràcter no imprescindible, sobretot en el context contemporani.

Un dels gèneres etnopoètics més representatius és la rondalla, que podríem definir, a grans trets, seguint Bascom (1965: 4), com un narració en prosa que és considerada de ficció. Tot i que formalment es caracteritza per la forma en prosa, hi ha determinats textos de tipus formulístic que presenten una estructura parcialment o totalment en vers. És important destacar en la rondalla l'oralitat i el caràcter fictici del contingut (Simonsen, 1984: 15), assumit pels interlocutors que intervenen en el procés de narració d'una rondalla.

Cal advertir que aquest caràcter de ficció no sempre es manifesta clarament en els relats, sobretot en les versions que es podrien englobar dins del mode realista establert per Jason (1977: 16-43) per a la classificació dels subgèneres etnopoètics. Observem aquesta circumstància sobretot en les versions en què els narradors adopten una estratègia narrativa egomòrfica per a captar l'atenció del públic, presentant els materials folklòrics com un relat d'experiència personal, per exemple, en «Sa coqueta» (RT1626 III), el narrador es presenta com a personatge de la contarella que conta i ens ofereix detalls de la localització temporal i espacial força versemblants. Tenen també aquesta característica les contarelles que contenen elements afins als succeïts, com ara, «Penitente que a Roma te has ido» (RT1360C II), que la narradora presenta com un fet esdevingut a Tàrbena a la darrerria de segle XIX, amb diversos detalls realistes de l'ambientació, amb personatges reals i ficticis, o les dues versions «Ses onces (/ S'onceta) de xocolate» (RT1339C I, II), que coincideixen quant a l'ambientació al Poble de Dalt. I així mateix, comparteixen aquesta forma les contarelles que són presentades com a anècdotes atribuïdes a personatges coneguts en la comunitat local, d'una certa popularitat, que visqueren entre els segles XIX i XX (RT1699 I, RT1920A) o entre el XX i XXI (RTNC27).

Els informants generalment fan servir el terme *qüento* per a referir-se a les rondalles, un castellanisme força estès en el domini lingüístic català.¹⁹³¹ Amb aquesta paraula se subratlla el caràcter fictici de la trama: «no sarà veritat, ¿eh?: això és com un *qüento*» (RT1833K II). Pot aplicar-se a tot tipus de rondalles, tot i que conceptualment s'associa més als relats de major extensió o que tenen les característiques del mode fabulós (Jason, 1977: 18-25) o amb elements afins: «un *qüento de hades*, d'aquestos anys» (RT852A).

Altres termes utilitzats són també castellanismes: *xascarrillo*, *xiste*, *ditxo*. En castellà un *chascarrillo* és un terme equivalent a 'contarella', en canvi *chiste* i *dicho* designen originàriament frases sentencioses o gracioses (DLE), tot i que la primera es fa servir per a referir-se a textos breus, de caràcter humorístic, i a acudits, paral·lelament al castellà, i

¹⁹³¹ El DCVB (s. v. *cuento*) registra aquesta forma al País Valencià, Mallorca, Menorca i Barcelona. Per exemple, formà part del nom del tercer recull rondallístic de Francesc de S. Maspons: *Cuentos populares catalans* (1885) i del llibre de relats literaris de Pere d'Alcàntara Penya: *Cuentos mallorquins* (1884). Guiscafrè (2003: 668) registrà aquest terme a Mallorca per referir-se a materials narratius de tradició oral desvinculats del «cànon» alcoverià.

el segon s'aplica tant a *contarelles*¹⁹³² com a *llegendes etiològiques*:¹⁹³³ «això eren es *xistes* de antes» (RT1733*C^{a4}), «home, açò són quientets (*xistes*)» (RT1408B).¹⁹³⁴

El terme *passà* s'aplica a relats que es presenten amb elements propis de les *anècdotes*¹⁹³⁵ o dels *succeïts*,¹⁹³⁶ dins del mode realista, com la identificació del protagonista o la localització concreta de l'ambientació (p. ex. RT1698G VIII, RT1699 I, RTNC34, RTNC35, RTNC36): «va contar sa *passà* de ses espardenyas». ¹⁹³⁷ El DCVB (s. v. *passada* 10) identifica *passada* com a 'esdeveniment notable'.

Amb el terme *exemple* es designen els relats que tenen una finalitat més explícitament didàctica, a voltes reforçada amb la presència d'una parèmia o seqüència versificada final que en condensa el missatge. El DCVB (s. v. *exemple*; i les variants *exempli*, *eximpli*) registra les accepcions 'apòleg' i 'refrany' (RT225A, RT1617*).

Finalment ressaltarem l'ús arcaïtzant del mot *llegenda* (o *lleienda*) aplicat a una narració de font escrita. «Això està a la *llegenda* des llibres», ens remarcava una informant per reforçar el caràcter de veracitat d'una tradició històrica. El mateix terme era aplicat a la versió RT156, «¿tu saps, aqueixa *lleienda*?», procedent d'una font escrita identificada. En contrast, per als relats que els folkloristes classifiquen com a *llegendes*, no hi ha un terme específic per a definir-les. No són considerades «qüentos», o siga, no es presenten com a material de ficció, sinó que són associades ocasionalment a «coses» o a «històries».

1.2. EL TEXT DE LA RONDALLA

1.2.1. Qüestions teòriques

Ens hem referit a l'evolució de la consideració del text a partir del desenvolupament de la perspectiva del «contextualisme» en els estudis del folklore. S'ha passat d'una concepció en què el text constituïa l'objecte principal d'estudi a una consideració en què el text és un element integrat en un acte i del qual no es pot deslligar. Considerant aquesta visió més complexa de folklore com a *acte comunicatiu* (Oriol, 2003: 22) no podem limitar la nostra recerca de la rondalla al missatge comunicatiu –el text rondallístic–. Tanmateix el text serà un punt privilegiat en el nostre treball, ja que el gruix

¹⁹³² Una *contarella* és un «tipus de narració que pertany al mode realista. És un relat còmic i, des del punt de vista estructural, està format per un sol episodi» (Oriol, 2002: 62).

¹⁹³³ Una *llegenda etiològica* és un «relat que serveix per explicar l'origen d'una característica del nostre entorn» (Oriol, 2002: 78).

¹⁹³⁴ El DCVB registra les variants *xisto* i *xiste* amb el valor de 'acudit, petita narració o joc de paraules'. En valencià la paraula *xiste* havia designat un tipus de composició cantada de tipus narratiu i de caràcter humorístic, caracteritzat per l'alternança de versos de diferents mesura (Pardo/Jesús-María, 2001: 152-153). En alguerès un *xisto*, en canvi, equival a un 'sobrenom', com podem llegir en el recull de Ciro Fadda, *Xistos algueresos* (1997, l'Alguer, Edicions del Sol).

¹⁹³⁵ Una *anècdota* és un «relat sobre experiències reals que explica fets atribuïts a personatges coneguts en el grup en el qual s'explica el relat» (Oriol, 2002: 83).

¹⁹³⁶ Un *succeït* és un «relat sobre experiències reals que explica un esdeveniment que ha tingut lloc en la comunitat del narrador i que és recordat especialment pel seu caràcter sorprenent, pel seu dramatisme o per la curiositat de la situació creada» (Oriol, 2002: 80).

¹⁹³⁷ Comentari fet per una informant en la conversa en què va relatar la versió RT1699 VI.

de l'estudi serà precisament l'edició d'una antologia de textos rondallístics («Rondallari de Tàrbena»: RT) i s'hi dediquen diversos apartats a aspectes textuais («Estudi» 1.2). En segon lloc serà destacat el codi amb què aquests missatges s'han comunicat («Estudi» 2 i 3). Així mateix es tindran en compte altres aspectes com els narradors («Estudi» 1.3), els elements de la performance rondallística («Estudi» 1.4), el context de la comunicació i la funcionalitat dels textos («Estudi» 1.5) i els referents («Estudi» 1.6).

Com indicà Jason (1977: 5-7) un material folklòric com una rondalla només existeix com a *performance*, és a dir en el moment en què és interpretat oralment en un determinat context i té un caràcter efímer. En l'acte en què és produït intervindrien diversos elements comunicatius, no només verbals. La fixació del text d'una rondalla en un enregistrament no suposa retenir un producte folklòric sinó solament un reflex: «if we record of film the work, we will retain not the work, but merely a recording of it» (Jason, 1977: 6). En aquest sentit Pujol (2013d: 283) es referí a *postfolklore* per a designar les representacions per escrit de les produccions folklòriques i diferenciar-les de les mateixes produccions.

Guiscafrè (2008: 88-90) ha fet una anàlisi del terme *metarondalla*, aplicat als textos rondallístics representats per una transcripció, que conceptualment s'han de diferenciar de les rondalles executades en una *performance* (*rondalles autèntiques*). Les metarondalles suposen descripcions d'execucions concretes de rondalles, i tenen com a resultat la fixació i el tancament del text. Un altre nivell en la representació per escrit seria la *rondalla d'autor*. Aquesta tipologia difereix de les metarondalles pel que fa als criteris de representació del text oral, però hi coincideix en presentar com a resultat un producte igualment fixat i tancat, per oposició a la rondalla *autèntica*.

Un terme que també s'ha aplicat per a designar els materials orals recopilats a través d'una enquesta i enregistrats amb mitjans tecnològics és *etnotext*. Amb tot cal dir que aquest terme és ambivalent, ja que també es pot referir a qualsevol element que constitueix l'*etnoliteratura* (Alhamdou, 1981: 60), d'aquí que amb la definició que presenta Alhamdou (1981: 74-75) hi haja una referència tant als textos orals com als escrits:

«Nous proposons d'appeller *ethnotexte* tout texte oral ou écrit qui, dépassant le cadre de la simple communication, tend à acquérir une fonction historique, culturelle, religieuse, socio-politique institutionnalisés... propres à une ethnie donnée, en rapport plus ou moins étroit avec une certaine tradition qui n'est pas immuable».

Tanmateix, destaca aquest autor que amb l'enregistrament –i la posterior representació per escrit– els materials són descontextualitzats i és possible que es produïska una transformació de les funcions que tenien originàriament, pròpies del folklore. Conseqüentment ens hem de demanar si aquest procés de transformació estaria relacionat amb el *folklorisme*. Martí (1990: 318-322; 1995: 49-50; 158-159) ha definit aquest concepte com l'interès de la societat per les manifestacions folklòriques. Aquest fenomen pot detectar-se passivament com la valoració positiva de les manifestacions folklòriques com a «patrimoni cultural» i pot traduir-se activament en accions per a la seua conservació o difusió. El folklorisme suposa la «manipulació» dels elements que hom vol preservar, en el sentit que poden ser reproduïts en un context diferent de l'originari, poden ser adaptats formalment o poden encarnar valors que no tenien inicialment, de caràcter ideològic, estètic o comercial. En aquest sentit Martí (1990: 322) s'ha referit als

enregistraments de materials folklòrics com a actes que cal emmarcar dins del fenomen del folklorisme per la «labor recuperadora» que hi ha al capdavant. En el nostre cas podem parlar de «manipulació» si ens referim a la sostracció dels materials folklòrics del seu mitjà natural en el context de l'oralitat i a la seua reproducció per canal escrit, una pràctica justificada per la necessitat d'obtenir un objecte d'estudi. Els materials representen així un «testimoni» d'una realitat. *Verba volant, scripta manent*.

Com assenyala Alhamdou (1981: 75) els etnotextos solament conserven elements verbals dels missatges originals i prescindeixen de la informació comunicada per altres canals:

«Dans une société à tradition où les onomatopées, les idéophones, les clics, les signes linguistiques gestuels, les mimiques du visage... peuvent à eux-seuls (idyosincrasies mises de côté) constituer une expression significative et ont une fonction linguistique institutionnalisée, et on ne saurait limiter la notion de texte à la *parole écrite* et à la *parole proférée*, celles-ci n'étant que quelques uns des éléments de la concatenation phrastique».

Aquesta circumstància ja va ser advertida per Lluís Galiana en el pròleg de la seua *Rondalla de rondalles* (1768), on destacà la importància que tenien en el gènere de la rondalla els elements extralingüístics –teatral, com destacà (Sirera, 1995: 356)– per damunt de la mera representació escrita solament d'un text:

«Lo cèrt es, que si yo poguera treslladar fèlment en lo paper la postura, les accions, y el mòdo de contarla, així com ho he fet en les paraules, be sé yo, que habia de pegar molt mes gran còlp, perque hiá tanta diferència de llegirla á oirla referir á son Autor, com de lo viu á lo pintat. Crec, quels lectors se farán carrec de tot açò».¹⁹³⁸

Per evitar completament aquesta pèrdua, ocasionalment en algunes transcripcions s'acompanya el text amb notes o acotacions que donen informacions de diversos elements relacionats amb l'execució del text o del context (per exemple, els tons de veu, la gestualitat, l'aparició de clics, pauses...), siga integrades en el mateix text entre claudàtors, o en notes a peu de pàgina.¹⁹³⁹ És una opció que hem adoptat en el nostre treball, sent conscients de les limitacions del seu abast.

Per altra banda, caldrà assumir la reflexió que retreu Sbert (2000: 88) als investigadors del folklore en establir la diferència entre la *performance* «de transmissió» de les veritables performances, en el cas que es tracte de reproduccions de materials folklòrics que solament tenen la finalitat de servir d'informació en el context d'una entrevista, sense respondre plenament a les característiques del gènere reproduït.

Pel que fa a la nostra recerca, hem de dir que les versions del RT responen a un ventall de situacions molt complex que aniria des dels enregistraments de veritables

¹⁹³⁸ Seguim l'edició facsímil de l'edició de 1820 publicada a València per l'editorial París-Valencia, 1979, p. 15-16.

¹⁹³⁹ Per exemple, apareixen integrades en el text en el treball d'Aiats/Roviró/Roviró (1984), i en notes a peu de pàgina en Oriol/Navarro/Sales (2010).

performances de rondalles duts a terme en el seu context¹⁹⁴⁰ fins a textos que han sigut recordats en el mateix moment que s'executaven.¹⁹⁴¹

En el primer cas el grau d'implicació del narrador en l'execució és major, animat per les reaccions positives de l'auditori. S'observa que el narrador més actiu en una conversa pot triar un fil conductor temàtic en les rondalles que conta, responent a la bona disposició dels oients per aquest tema.

En canvi en el segon cas ens trobem davant *performances de transmissió*, que poden generar textos incoherents quant a l'estructura argumental, amb llacunes esmenades sense seguir un ordre cronològic dels episodis. La forma presentada d'aquests textos en el «rondallari de Tàrbena» és el resultat d'un procés de reconstrucció del text per part del col·lector a partir dels elements documents.¹⁹⁴²

Altres indicis que poden delatar aquest tipus de versions són els elements metatextuals aportats pels informants, que remetent a un hipotext precedent, generalment relacionat amb una elució de la rondalla protagonitzada per un altre narrador. Pot manifestar-se en forma de segments expositius amb verbs en present d'indicatiu en lloc de seqüències narratives amb verbs en passat, per exemple: «I després és *quant* ell ve i s'amaga» (RT851 II),¹⁹⁴³ o d'oracions dubitatives: «*em pensa* que va dir» (RT 900 II) o de referències a narradors precedents: «això ma mare fea» (RT2034).¹⁹⁴⁴ Un cas molt evident d'aquesta tipologia són les versions que només han estat reportades en forma d'experiències personals o d'anècdotes sobre el record de l'execució d'una rondalla, generalment de manera fragmentària.¹⁹⁴⁵

Així mateix una conseqüència d'una simulació d'una *performance* és la tendència a la *reducció* del text, que pot manifestar-se seguint els tres processos definits per Genette (1982: 323-351) en forma d'*excisió*, de *concisió* i de *condensació*. L'*excisió* és manifesta per la supressió de segments de la rondalla considerats reiteratius. És característic de l'estil del gènere de la rondalla les reiteracions quasi literals d'escenes i de fórmules amb una finalitat estructural i estilística,¹⁹⁴⁶ que confereix a l'execució un caràcter ritual que no sempre els informants estan disposats a reproduir en el context d'una entrevista, a pesar de la complicitat amb l'investigador. Observem el fenomen de l'*excisió*, per exemple, en les versions RT510A I i II, amb la reducció a un nombre menor de tres les escenes que representen una ballada amb el rei, o en les versions RT311B* I i II, en què queda reduït al mínim el nombre de les seqüències en què s'escenifica el cant dins del sarró. A voltes aquesta operació és advertida pel narrador, com succeeix en la versió RT1626A, on la informant elimina un episodi reiteratiu amb el consens de

¹⁹⁴⁰ Per exemple, RT1339, RT1698G XI, RT1698G XIII, RTNC7, RTNC19, RTNC27, enregistrades en una vetlada d'amics en una caseta de camp en el context de les festes de Pasqua i de Sant Vicent Ferrer.

¹⁹⁴¹ Per exemple, RT124 II, RT200A, RT303, RT311B*, RTNC17, RTNC24.

¹⁹⁴² Es presenten amb una barra vertical (|) les unions dels segments.

¹⁹⁴³ Observem comentaris similars també, per exemple, en RT327A, RT480 II, RT935 I.

¹⁹⁴⁴ En algunes versions s'inclouen comentaris semblants a l'inici o a la conclusió del relat com a informació complementària sense que formen part de l'estructura de la rondalla: RT155 II, RT480 III, RTNC46, RTVF7, són segments prescindibles.

¹⁹⁴⁵ Per exemple, RT366 IV, RT1960D I, RT1960D II, RTRT2300, RTNC48, RTNC49.

¹⁹⁴⁶ Lüthi, 2018: 47, 63, 67.

l'interlocutor/entrevistador: «¿Cal que te ho torna a repetir o no cal? Jo tinc igual, si vols te ho repetisc; pero és lo mateix». Aquestes transformacions tenen evidentment una conseqüència en els efectes del text en l'auditori, ja que perd en el seu grau de fascinació, expectació, intriga. L'informant pot manifestar explícitament la voluntat de concisió: «¡bueno!, no el fem tan llarg» (RT851 I), demanant la possibilitat d'estalviar detalls o elements sobrers i cenyir-se als fets. De tota manera en algun narrador la concisió és una característica estilística personal,¹⁹⁴⁷ al marge de la pressió del context de l'entrevista, o pot obeir a una decisió condicionada per la censura.¹⁹⁴⁸ Quant a la condensació, podem dir que pot ser conseqüència de la memòria parcial dels elements de l'estructura argumental d'una rondalla. Davant aquesta circumstància un narrador pot tenir la necessitat de comunicar-ne un extracte més o menys equivalent.¹⁹⁴⁹ Remetem a «Estudi» 1.2.5 per a una anàlisi dels fenòmens d'augment o de reducció en les versions rondallístiques.

1.2.2 Distribució de les versions per gèneres i per tipus

El gènere més ben representat de les 310 versions catalogades en el RT és el de les contarelles i els acudits, amb 189 versions (el 60,96 %). En segon lloc, amb una proporció similar, segueixen les rondalles d'animals, amb 38 versions (el 12,25 %) i les meravelloses, amb 37 versions (el 11,93 %). A continuació, amb una representació molt menor segueixen les formulístiques, amb 23 versions (el 7,41 %), les d'enginy o novel·lesques, amb 17 versions (el 5,4 %), i de manera molt testimonial, les religioses i del gegant beneït, amb tres versions respectivament (el 0,96 %). Les 48 versions no catalogades presenten una tendència similar: la majoria són contarelles, acudits o anècdotes (38), la resta podrien assimilar-se a les rondalles d'enginy o novel·lesques (2), a les de fórmula (1), o presenten formes de difícil classificació (7).

Les 310 versions que s'han pogut catalogar es distribueixen en 176 tipus, que presenten una proporció paral·lela al nombre de les versions: 105 tipus (el 59 %) corresponen a la contarella; 21 (l'11,93 %), a la rondalla meravellosa; 20 (l'11,36 %) a la rondalla d'animals; 13 (el 7,3 %), a la rondalla d'enginy o novel·lesca; 11 (el 6,25 %) a la rondalla formulística, i 3 (l'1,70 %) a la rondalla religiosa i de l'ogre beneït, respectivament.

Aquesta situació és paral·lela a altres recopilacions dutes a terme amb criteris similars, per exemple, en l'àrea valenciana, Limorti/Quintana (1998) o Guardiola/Beltran (2005), en què la contarella és sempre el gènere més ben representat. Retrobem aquesta situació en altres àrees. Per exemple, respecte a aquesta qüestió Pelen (1983: 582) concloué arran de la seua recerca en territori occità que la contarella és el gènere folklòric més viu. L'únic que pot transmetre's encara de manera espontània. En canvi, altres col·lectors han

¹⁹⁴⁷ Comparem, si no, les versions RT1328A* I i RT1328A* II, la primera a càrrec d'un narrador més concís, compensat amb recursos no verbals, de front a la segona, a càrrec d'un narrador amb gust per l'amplificació, a través de la riquesa de detalls o amb la dramatització de les situacions.

¹⁹⁴⁸ Per exemple, en RT851 I la narradora omet un episodi llicencios, tot i que en la conclusió de la rondalla hi fa al·lusió («Perque li va furtar sa camisa a la reina. ¡Es va gitar amb la reina!») o en 1542** el narrador elimina un episodi de caràcter llicencios que és fonamental per a entendre la rondalla i en l'estructura narrativa enllaça directament el plantejament amb la conclusió.

¹⁹⁴⁹ Per exemple, RT301, RT935 I, RT935 II.

registrar situacions diverses en altres punts. Com ara Caruso (2008: 33-36) documentava en la seua recerca a Fraga una preferència dels narradors per les rondalles meravelloses, en detriment d'altres gèneres.

Atenent a la classificació dels gèneres folklòrics per modes, establida per Jason (1977: 7-26), en general s'observa en el RT una preferència pels gèneres englobats en el *mode realista* per Jason. De fet, en la nostra investigació percebérem en alguns informants un cert desprestigi dels gèneres narratius més afins al *mode fabulós*, o una certa prevenció pels elements no realistes de la rondalla en general, expressats a través de comentaris metatextuals, amb una clara intenció de marcar una diferència entre el *locutor* –el narrador empíric– i l'*enunciador* –la imatge que dona el text de l'emissor–, com ara:¹⁹⁵⁰

«Va fer tancar es nóvio a la presor i anava a festejar ell com si fóra es nóvio. Clar, això és qüento. Es qüentos, pues tot són 'nimalades, perque ell havia d'haver-li-ho dit; pero mira: qüento» (RT900 III).

«(Veges, ma mare me ho contava.) Conque se'n va pac allà, i parlava i pet. I tot una animalà» (RT480 IV).

«Conque se'n va anar pac a dins de la mar, amb es cavall (és un qüento)» (RT514**a³).

Els tipus més ben representats en el corpus pertanyen al gènere de les contarelles: 1698G (17 versions) i 1699 (10 versions), coincideixen en desenvolupar situacions humorístiques a partir de malentesos lingüístics. Segueix el tipus 15 (7 versions), del gènere de les rondalles d'animals, un dels que han gaudit de més popularitat en general. A continuació cal destacar els tipus 1476A i 1578A* (6 versions), 130, 366, 1384 i 1730 (5 versions) i 480, 1626 i 1831A* (4 versions). S'ha d'advertir que hi ha indicis que indiquen que els tipus 301, 330, 720 i 1655 havien tingut també molta popularitat, a pesar que el nombre de versions documentades en la nostra recerca no haja estat tan elevat com en altres tipus o fins i tot quasi nul (301). Del tipus 366 no s'han registrat versions pròpiament dites sinó fórmules assimilables a aquest tipus en què el marc narratiu és implícit. Amb tot és un tipus força representatiu.

Per altra banda, atenent a la durada de les execucions rondallístiques, s'observa un predomini de les versions breus i d'estructura senzilla. De fet, la majoria de versions de les quals analitzàrem el còmput de la durada, se situen entre 1 i 2 minuts, i es corresponen preeminentment a versions de contarelles. En canvi, són molt minoritàries les versions amb una execució major de 10 minuts, que es corresponents sempre a rondalles meravelloses o amb episodis de rondalla meravellosa.¹⁹⁵¹

1.2.3 Tipus no documentats i tipus poc documentats fins ara

Dels 206 tipus identificats en el RT, n'hi ha 106 que no estan registrats en el catàleg de la rondalla valenciana de Beltran L. (2007). Això no vol dir que siga la primera volta que

¹⁹⁵⁰ Lozano *et al.*, 1989: 116.

¹⁹⁵¹ Es tracta concretament de les versions «La Torre d'Aragó» (RT302) [14,06'], «Es Secorrat» (RT330 I) [12,42'], «Santa Genoveva de Bramante» (RT712) [12'], «La sal al guisado» (RT923 II) [11,43'], «Sa Tremuntana» (RT425A) [9,59'].

tots hagen estat documentats al País Valencià / Carxe fins ara (1). S'han pogut localitzar paral·lelismes de 64 d'aquests tipus, en versions presents en altres fonts bibliogràfiques (2),¹⁹⁵² en algun cas amb escasses mostres (3):

(1) *Tipus no registrats en fonts valencianes:*

153	1211	1374*	*1719B
156	1250	1407A*	1739*C
225A	1287	*1424	1825
280A	1315*	1540*A	1831C
712	1335A	1546	1833B
785A	1338	1525D	1833F
900	1339	1542**	1843A
901D	1347	1569**	1920C
935	1351A	1613	2015
1091	1357*B	1624E*	
1138	1362A*	1676	

(2) *Tipus registrats en fonts bibliogràfiques diferents de Beltran L. (2007):*

230	1538	1693	1862
237	1545	1698J	2013
852A	1567G	1739	2037
1318	1568*	1775	2043
1425	1685*B	1829B*	
1536A	1685*C	1831*B	

(3) *Tipus documentats en fonts bibliogràfiques diferents de Beltran L. (2007) amb escasses versions):*¹⁹⁵³

20C	1137	1551	1735A
331	1230*	1586	*1787C
402	1240	1642	1804*
425E	1328A*	1642A	1805*C
514**	1334	1643	1806A*
774P	1337	1678**	1833K
785A	1338*C	1691D*	1848C
850*	1339C	1694A	1862
853	1376C*	1717*	1920
884	1525J	1733*C	1960D
900	1526A	1735	

¹⁹⁵² Remetem als estudis particulars d'aquests estudis per a mostrar les fonts a què ens referim. El balanç és provisional, està obert a revisió davant la possibilitat de l'aportació de noves dades.

¹⁹⁵³ En el cas de 1804* i 1833K es tracta de versions recopilades a Tàrbena, procedents de la mateixa informant que el RT, encara que editades en fonts anteriors.

Hi ha tipus registrats en Beltran L. (2007) amb escasses versions:

200A	222	1405*
------	-----	-------

Hi ha tipus que en Beltran L. (2007) tenen una altra proposta de catalogació:¹⁹⁵⁴

136	451B	1296B	1831A*
440	1291D	1617	

Una part dels tipus no documentats en fonts valencianes, en canvi, estan registrats en l'Índex tipològic de la rondalla catalana (Oriol/Pujol) en altres territoris de l'àmbit català (4), en algun cas amb escasses versions (5)

(4)
1613

(5)			
280A	935	1287	1525D
331	1091	1347	1624E*
900	1250	1362A*	

En algun cas, els tipus no estan registrats per Oriol/Pujol, però podem atestar-los en altres fonts bibliogràfiques de l'àmbit català, amb escasses versions:¹⁹⁵⁵

1315*	1739*C	1339C	1825
1424	1328A	1351A	1831C

És habitual que hi haja divergències en la catalogació dels materials orals, sobretot davant la complexitat del subgènere de les contarelles. En el nostre cas s'han considerat propostes d'identificació de tipus aportades per catàlegs diferents d'ATU (com ara, Boggs, Camarena/Chevalier, Cardigos/Correia, Noia),¹⁹⁵⁶ s'han recuperat números d'índex del catàleg Aarne/Thompson eliminats per ATU¹⁹⁵⁷ o s'han adoptat tipus miscel·lanis,¹⁹⁵⁸ criteris no sempre compartits amb Oriol/Pujol o Beltran L.

En algun cas els tipus tenen una escassa representació no solament en l'àmbit català sinó peninsular. A partir de Camarena/Chevalier i Oriol/Pujol observem, per exemple, que el tipus 153, compta amb tres versions en castellà i dues en gallec; 200A, tres en català, dues en l'àrea gallegoportuguesa (en canvi està millor representat en l'àrea hispanoamericana); 331, amb una versió en castellà (compta amb diverses de l'àrea hispanoamericana) i dues en català, o 935, amb una versió en castellà (més una hispanoamericana), una en català i dues en portugués. En algun cas es tracta de versions

¹⁹⁵⁴ Remetem a l'apartat de catalogació dels estudis particulars d'aquests tipus ("altres catalogacions").

¹⁹⁵⁵ Remetem als estudis particulars d'aquests estudis per a mostrar les fonts a què ens referim.

¹⁹⁵⁶ P. ex., 901D, 1338*C, 1357*B, 1626A, 1685*B, 1685*C, *1719B, 1733*C, 1739*A, *1787C, 1805*C, 1831*B.

¹⁹⁵⁷ P. ex., 1376C*, 1624E*, 1829B*, 1848C, 2037.

¹⁹⁵⁸ P. ex., 425, 1337, 1338, 1339, 1862.

que han tingut molt escassa difusió oral, en canvi s'han conegut més en fonts escrites: 156, 225A.

1.2.4 Els paral·lelismes amb Mallorca

Un dels punts que ens proposarem d'abordar al llarg de la nostra recerca és la qüestió dels paral·lelismes entre la tradició oral narrativa i la mallorquina, considerant la possibilitat que amb el repoblament del Regne de València amb famílies procedents de les illes Balears, sobretot de Mallorca, s'empeltassen a la tradició oral del continent elements insulars. Aquest fenomen seria més visible en les territoris on l'aportació humana va ser més intensa i on les característiques geogràfiques han permès el manteniment de trets d'origen balear, visibles encara hui sobretot en l'onomàstica i en la dialectologia en unes quantes parts del territori valencià, concretament, la Marina, i punts del Comtat i la Safor.¹⁹⁵⁹

Per poder respondre a aquesta qüestió caldrà tanmateix reflexionar sobre el mode de transmissió dels coneixement en la societat preindustrial a través de canals orals, no com una reproducció immobiliària de materials «heretats de pares a fills», sinó com una reelaboració en execucions improvisades (Jason, 1977: 5). Vist que no es produeix una reiteració de productes fixos i tancats, s'entendrà la dificultat que puguen mantenir-se inalterats materials en la memòria col·lectiva en el transcurs de quatre-cents anys.

Hem d'apuntar que ja reflexionarem sobre aquest tema en la comunicació «La tradició rondallística de Tàrbena davant del corpus alcoverià: un estudi comparatiu», presentada en el Congrés de Rondallística: Rondalles de Mallorca, Rondalles del Món, celebrat a Palma el 1996 i en l'article «Reflexions sobre els elements de cultura popular de possible origen mallorquí a la Marina (País Valencià)» (Monjo, 2017). Les conclusions que donarem ara hauran de ser molt cauteloses, condicionades per les dades disponibles.

En primer lloc caldrà advertir que les coincidències entre els repertoris de tipus documentats en els corpus disponibles de Tàrbena i de Mallorca no necessàriament han de respondre a una influència, atès que es tracta de tipus registrats internacionalment en l'índex tipològic ATU. Una bona part dels tipus tenen un reflex en altres recopilacions procedents de localitats de l'àmbit valencià, com s'explica en els comentaris dedicats a l'estudi de cada tipus.

Quant als tipus paral·lels entre Tàrbena i Mallorca, ens referirem solament als que dins del País Valencià han estat documentats exclusivament fins ara a Tàrbena (1) o que coincidisquent amb altres localitats valencianes de l'àrea de major influx mallorquí, o immediates a aquesta zona (2):

(1) Versions amb un paral·lelisme entre Tàrbena i Mallorca:

933	1287
935	1525D
	1739*C

¹⁹⁵⁹ Per a una visió general d'aquest fenomen remetem a Mas/Monjo (2002), per als aspectes de dialectologia, vegeu l'apartat 1.2.2 de la «Introducció».

(2) Versions amb un paral·lelisme entre Tàrbena i Mallorca, coincidint amb altres punts de l'àrea valenciana mallorquinitzant o en punts immediats.¹⁹⁶⁰

403	884
425E	1137
774P	1376C*

En el cas dels tipus 403 i 933 no posseïm cap versió amb què puguem avalar la nostra hipòtesi. Del tipus 403 solament poguérem registrar un fragment (RTVF2), sobre el qual, en els comentaris, ens hem referit al possible paral·lelisme amb la versió «Els tres panets», registrada a Xàbia (Guardiola (1988: 121-129), amb «La Mare Baleneta» d'Alcover i amb altres versions catalanes o nordcatalanes. Del tipus 933 [*Gregory on the Stone*] solament coneixem una referència que en sintetitza l'argument: «Diu que era fill de germà i germana i endesprés casat amb sa mare» i el nom amb què era coneguda la rondalla: *Sant Francisco Papa*,¹⁹⁶¹ que ens remet sense cap dubte a l'única versió d'aquest tipus registrada en l'àmbit català: la versió alcoveriana coneguda com «Gregori Papa».

Hom podria intuir la possibilitat que les concordances obeïsquen al resultat d'una aportació heretada des del segle XVII; tot i que tampoc no es descarta que ens trobem davant d'una mera casualitat.¹⁹⁶² Caldria poder disposar de dades de tot el País Valencià per poder arribar a conclusions més fermes.

Per altra banda cal considerar la possibilitat de la documentació en les fórmules de les rondalles, que són seqüències més idònies a la fixació, de determinades solucions lingüístiques arcaïques, desconegudes actualment, com és el cas de l'imperatiu *-au* de la frase: «Pixau i cagau, que ma casa mai cau», a què ja ens hem referit («Estudi» 3.2.3), que tenen un reflex en les fórmules recopilades a Mallorca, com ara: «Pixau i quigau, que la meua caseta no cau» (Alcover, ap. Grimalt/Guiscafrè, 2006: p. 120-121). Així mateix pot ser un indicatiu de mallorquinisme la presència de la paraula *dormisson* 'somnífer', fossilitzada en el context de la rondalla, que es considera exclusiva de les Balears (DCVB, s. v. *dormissò*), en «Sa Tremuntana» (RT425A) (veg. «Estudi» 2.3.1) o l'expressió *eixir por* per a definir determinats fenòmens paranormals explicats com a manifestacions de morts o efecte de fetilleria («Estudi» 2.3.1).

En altres casos la similitud és suggerida solament per la presència de determinades formes onomàstiques, per exemple, *en Pere Tort*, un nom rondallístic registrat en versions del tipus 852A (Ca/Che) a Mallorca («En Pere Tort»: Alcover ap. Grimalt/Guiscafrè, 2017:

¹⁹⁶⁰ Com s'ha indicat en els comentaris d'aquests tipus, el tipus 425E ha estat registrat a Confrides (Marina Baixa), el tipus 884 a l'Abdet (Marina Baixa) i el tipus 1137 a Millena (Comtat) i a Parcent (Marina Alta). En el cas del tipus 774P, la font no n'indica la procedència exacta dins de la Vall d'Albaida. Podem suposar que es tracta d'un punt situat en l'àrea de l'antiga baronia de Rugat. Queda, per tant, en dubte la inclusió.

¹⁹⁶¹ INF: Rosa Ripoll Ripoll (font: Maria Soliveres Soliveres, *la Gata*), VEN-28/8/1997.

¹⁹⁶² Per exemple, el fet que hi haja un reflex de tipus solament entre el rondallari de Tàrbena i en catàlegs del Matarranya no implica un influx directe entre aquests dos territoris. Ens referim, per exemple, als tipus 1091, 1315*, 1339C, 1347, 1362A*, 1825, 1831C.

11-31)¹⁹⁶³ i a Eivissa («Es conte d'en Pere Tort»: Cardona, 2006: 47). En aquests casos l'origen del sobrenom forma part de l'explicació fantasiosa amb què el protagonista sorprèn la princesa. En la versió tarbenera, en canvi, es tracta del nom del protagonista d'una versió del tipus ATU 1691. En aquest cas, l'origen del sobrenom queda opac en la versió tarbenera, però pot trobar possiblement una explicació en altres versions valencianes d'aquest tipus, coincidents en la presència de l'element del cullerot defecat pel company / germà del protagonista, en què, a més, aquest motiu té la variant que el protagonista queda borni en pegar-li el cullerot en un ull. Així mateix és significativa la mitificació d'en Miquel Monjo, un personatge històric documentat com un repoblador originari de Santa Margalida (Mallorca), com a protagonista de dues llegendes: una relacionada amb «el mal caçador» i l'altra amb «l'home de la lluna» (751E* *Man in the Moon*), versions no considerades en aquest treball. En aquest cas possiblement l'atribució a aquest personatge real, possiblement molt popular, d'arguments llegendaris, ens fa pensar que les històries devien ser conegudes coetàniament al personatge o en generacions molt acostades a aquest.

Finalment ens hem de referir a les aportacions de materials folklòrics pel contacte directe amb persones originàries de les Balears, sobretot pel menorquins, a través de la convivència en el context de l'emigració a Algèria, com hem indicat en els comentaris de l'endevinalla «El berimbell». D'aquesta endevinalla amb marc narratiu la informant ens confirmà la procedència d'Alger, on la seua àvia l'havia apresada de mallorquins.

1.2.5 La rondalla, un gènere obert. Les versions i les variants

Una de les característiques de la rondalla, i en general de tot producte de la literatura oral, és la seua qualitat «sistema obert», com va definir, per exemple, Catalán (1997, I: 104). Aquesta característica està vinculada a la idea que que els textos difosos oralment, a diferència de la literatura escrita, no tenen la qualitat de tancats o fixats, com ja hem vist («Estudi» 1.1). Amb tot, ja ens hem referit també a la possibilitat que determinades seqüències puguen mantenir-se amb un cert grau de fixesa i alhora contribuïsquen a la fixació de l'estructura narrativa del text (Banó, 1982: 590).

La possibilitat de poder tenir accés a diverses execucions d'una rondalla a càrrec d'un mateix narrador ens ha permès observar de primera mà la qualitat dels textos rondallístics com a textos «en construcció», en què la variabilitat n'és una característica essencial («Estudi» 1.1). Cal advertir la dificultat d'aplicar en el context de la rondalla els paràmetres que definí Genette (1982: 12-19) pel que fa a les relacions en literatura entre un text inicial o preexistent A (*hipotext*) i un text posterior o derivat B (*hipertext*). En la narrativa oral aquest text canònic A seria una realitat hipotètica, ja que només existirien *performances* o actualitzacions derivades d'un model de competència genèric que hi hauria darrere d'aquestes *performances* (Genette, 1982: 14-15). Solament podria haver transtextualitat directa si hom conegués la font de les versions. Amb tot, solament podria estudiar-se si es tractà de fonts escrites,¹⁹⁶⁴ ja que en el cas de les fonts orals no coneixem les versions de les *performances* concretes en què participaren els nostres informants sinó versions

¹⁹⁶³ Es tracta tanmateix del nom del protagonista en la versió literària d'Alcover, que contrasta amb les versions populars que podem consultar en les anotacions de les llibretes d'Alcover: *En Pere grosser*.

¹⁹⁶⁴ Veg. «Estudi» 1.3.2.

posteriors.¹⁹⁶⁵ En tot cas ens podem referir en aquest apartat a les diferents formes amb què es presenta la variabilitat en les versions que tenim disponibles de cada narrador.

Seguint Genette (1982),¹⁹⁶⁶ s'observen dos tipus de transformacions entre les versions, per un costat hi ha les transformacions «per substitució», que representen variacions que no afecten la integritat del text, i per altra hi ha les transformacions «quantitatives», que afecten l'extensió del text, tant pel que fa al contingut com a l'estructura, dins les quals distingirem les transformacions per *réduction* i per *augmentacion*. Com veurem, entre les transformacions per reducció hom pot distingir els processos d'*excisió*, *conccisió* i *condensació*, i entre les d'augment, els processos d'*extensió*, *expansió* i *amplificació*.

Les transformacions per substitució suposen variacions en els elements del relat, que poden afectar els personatges (1), la localització (2) o a detalls de l'acció (3), per exemple:

(1) Variacions en la naturalesa dels personatges:

- personatge adversari: llop (RT136 II, RT1626^a) / rabosa (RT136 I)
- personatge ajudant: *hada* (fada) (RT510A^{a1}) / *ueleta* (RT510A I)
- coprotagonista: marit (RT1717*^{a1}) / criada (RT1717*)
- personatge auxiliar: nebot (RT1733* I) / escolà (RT1733*^{a1})

(2) Localització:

- indret on el protagonista llaura: partida de Garx (RT153^a) / indeterminat (RT153)
- poble on es comet el robatori: Fageca (RT1833K^{a1}) / indeterminat (RT1833K I, RT1833K II, RT1833^{a2})
- poble d'on són oriünds els protagonistes: Callosa d'en Sarrià (RT1626 II, RT1626^{a2}) / Benidorm (RT1626^{a1}).

(3) Detalls referits a la història:

- nom de la propietària dels bancals: Quica (RT136 I) / Mariana (RT136 II) / Marieta (RT136^a)
- instrument per a castrar: navalla (RT153) / corbella (RT153)
- origen dels vestits meravellosos: elaborats pel pare (RT425A^a) / regalats pel marit (RT525A)
- periple per les cases dels vents: ponent – llevant - tramuntana (425A^a) / tramuntana – ponent – llevant (425A).
- disfressa de la protagonista: de pastor (RT923^{a1}) / de pelegrí (RT923 II)
- arbre en què està lligat l'ase: garrofer (RT1529) / olivera (RT1529^{a1}) / ametler (RT1529^{a3}) / no s'indica (RT1529^{a2})
- objecte per a transportar les bacoques: corbo (RT1296B) / basquet (RT1296B^a).
- lligam de la protagonista amb el rector: criada (RT1733*C I) / amant (RT1733*C^{a1})
- objecte furtat: l'almoïna de les Ànimes (RT1833 I) / les cebes de l'hort del rector (RT1833K II)

¹⁹⁶⁵ Per exemple, coneixem que la font de la versió «Es fideuets» (RT1578A* VI) era la persona que ens comunicà la versió RT1578A* V, però d'aquest informant registrarem la versió posteriorment a la versió RT1578A* VI. El mateix cas ens succeeix entre les versions RT1328A* I i RT1328A* II.

¹⁹⁶⁶ Per al concepte de *substitució* (Genette, 1982: 321), per als diferents processos de transformació quantitativa, dins Genette (1982): reducció per *excisió* (XLVII), reducció per *conccisió* (XLVIII), reducció per *condensació* (XLIX); augment per *extensió* (LIII), augment per *expansió* (LIV), augment per *amplificació* (XV). Al llarg d'aquest apartat en totes les referències a aquests termes ens remetem a aquests punts.

- naturalesa del pecat del protagonista: blasfèmia (RT1804*^a) / no s'indica (RT1804*)
- planta gegantina: *ficossiera* (RT1960D I) / *combrombera* (RT1960D^a) / carabassera (RT1960D II).

Sobre aquest tipus de transformacions podem concloure que les variacions no suposen un canvi substancial en el desenvolupament de la narració. Es tracta en general d'elements que formen part de la diègesi del relat, o siga, de l'univers espaciotemporal que designa el relat (Genette, 1982: 419), per tant es tracta d'elements de caràcter secundari, estilístic (Lüthi, 2018: 90), prescindibles, oberts a la creativitat dels narradors. Un exemple paradigmàtic en aquest sentit pot ser els exemples de les versions del tipus 1960D, suposadament derivades d'una mateixa font precedent: la naturalesa de la planta gegant resulta un detall irrellevant davant altres elements de tipus temàtic: 'hortalissa gegant' (motiu X1401), 'història més llarga que el transcurs d'un viatge'. En el cas de les versions del tipus 1733*C I la manera de presentar al personatge protagonista està lligada al context, depèn del tipus de receptors: un públic infantil condiona l'omissió de referències al sexe i reforça els components més neutres, com ara, els elements escatològics.

Amb tot, caldria demanar-nos fins a quin punt pot existir un grau de fixació en els elements diegètics. Caruso (2008: 56-57) tracta aquesta qüestió i es refereix a diversos factors que ho afavoreixen. En primer lloc hi ha la pràctica habitual de l'execució de rondalles davant uns mateixos receptors, que poden tenir la conseqüència que els oients s'habituen a una sèrie de detalls i n'exigisquen l'aparició en les diferents *performances*, amb retrets als narradors si detecten variació en els detalls que consideren rellevants de l'estil d'aquest: «¡Ai, pués ara no me l'has contat igual!» (RT49). Així mateix hi ha la possibilitat que hi haja una voluntat de reproducció de determinats detalls dels materials apresos. Observem aquesta circumstància, per exemple, en les diferents versions d'«Es qui no duia mai cançocillos» (RT1685*B III, RT1685*B^{a2}, RT1685*B^{a3}), en què l'informant reproduïx els mateixos detalls de la localització perquè –segons ens comunicà aquest informant– era el que més li havia cridat l'atenció quan va aprendre la rondalla de la seua font i havia acabat representant un element clau per a la memorització de la història. Per altra banda observem el manteniment de determinats detalls de localització com un possible recurs mnemotècnic per a fixar l'estructura narrativa del relat. Per exemple, documentarem en les versions d'«Es corretger» (RT1384 v) una tendència en la informant a reproduir en les diferents execucions de la rondalla –no reproduïdes– el mateix ordre dels pobles en què localitzava els diferents episodis, possiblement amb la finalitat de recordar els episodis i mantenir-ne un ordre. Podem comparar aquesta situació amb les versions diferents d'«En Joan Casquera i la Marieta de Xeuxa» (RT1384 III, RT1384^{a3}, RT1384^{a4}) en què hi ha una aparició aleatòria d'episodis potser lligada a una absència de dades de localització.

Pel que fa a les transformacions de tipus quantitatiu, observem casos d'*excisió* en la l'eliminació de determinats personatges o de determinats episodis. En el cas de la supressió de personatges, es tracta de personatges secundaris, que tenen un paper auxiliar, com és el cas de la supressió de la figura del company del protagonista en la versió «Ses farinetes» (RT1691 III) respecte a la versió RT1691 II. La conseqüència és el reajustament dels rols dels personatges, amb conseqüències en el desenvolupament de la història: en aquest cas el personatge de la núvia del protagonista adopta les funcions del personatge desaparegut. Un exemple similar representarien les dues versions de «Sa raboseta altera-altera» (RT1 I i II), però en aquest cas es tracta de versions d'informants diferents. En la

versió RT1 i ha desaparegut la figura del carreter: el llop adopta el seu rol i reforça el seu caràcter de figura de contrast (Lüthi, 2018: 80), representant l'estupidesa.

En el cas de la supressió d'episodis, es tracta ocasionalment de la simplificació d'elements de caràcter reiteratiu de les execucions rondallístiques, una de les característiques estilístiques de l'«estil abstracte» de la rondalla, en què cada episodi és independent i no pot abreujar-se amb una remissió a l'episodi precedent (Lüthi, 2018: 65-66). Tanmateix observem mostres de reducció sobretot del caràcter trimembre de determinats elements, sense una conseqüència en el resultat final del relat, d'aquí que podem parlar d'un fenomen de *concesió*, possiblement provocada pel context d'execució en una entrevista. Per exemple:

- tres episodis de ball, tres vestits¹⁹⁶⁷ / dos episodis de ball, un vestit (RT510 I) / un episodi de ball, un vestit (RT510^{a1})
- tres episodis de ball, tres vestits¹⁹⁶⁸ / dos episodis de ball, dos vestits (RT510 II, RT510^{a2})
- tres episodis amb un vestit meravellós comprat barata una nit amb el rei (RT424A^a) / dos episodis amb un vestit meravellós comprat barata una nit amb el rei (RT425A).

En altres ocasions l'eliminació d'episodis puntuals pot no ser significativa en l'estructura narrativa i es fa difícil interpretar a què pot obeir. Hom pot adduir una intenció de reduir informació prescindible, potser considerada sobreentesa, un lapsus del narrador, o potser un cas de censura. Per exemple, la versió RT510A i respecte a RT510A^{a1} («Es Cendrell Mendrunguer») suposa l'eliminació d'un element meravellós: la carabassa màgica oferida pel personatge ajudant que té la capacitat de transformar-se en carrossa amb el cavall i el cotxer. La versió RT923 II de «La sal al guisado» respecte a RT923^{a1} suposa l'eliminació de l'episodi en què es desenvolupa el tema de l'amistat entre el rei i la protagonista amb aparença de pastor. Però ocasionalment l'amputació d'un episodi té un resultat amb gran transcendència en l'estructura narrativa d'una rondalla, com succeeix en la versió «Es pardalot» (RTNC17) respecte una versió anteriorment de la mateixa informant registrada en Diéguez *et al.* (1999: 23-24), on ha desaparegut l'episodi inicial i s'han transformat diversos elements de l'episodi final, d'aquí que puguem parlar d'històries diferents:

«El rector de Tàrbena» (Diéguez <i>et al.</i> , 1999: 23-24)	«Es pardalot» (RTNC17)
1) Amenaça: el rector amenaça una jove en la confessió que la picarà un ocell.	1) Encontre: el rector té una cita amorosa amb una jove.
2) Encontre: el rector té ocasió d'encontrar la jove i d'aprofitar-se'n.	2) Referència llicenciosa: durant l'acte sexual la jove fa una al·lusió jocosa a la picada d'un ocell negre (identificat amb el rector).
3) Referència llicenciosa: la jove interpreta l'acte sexual com l'atac d'un ocell.	

Un cas particular són les versions d'informants diferents que deriven d'una font comuna. En aquest cas, com que desconexem la forma de la versió A, no podem determinar si els processos posteriors són d'augment o de reducció. Per exemple, la versió RT1313A respecte a RT1240 III («Es quiento de ses Roques») presenta l'elisió de l'episodi inicial; o

¹⁹⁶⁷ Estadi documentat en execucions no enregistrades de la informant.

¹⁹⁶⁸ Estadi documentat en execucions no enregistrades de la informant.

la versió RT1365E II respecte a RT1365E I («Ses tres bacoress») representa l'afegit d'un episodi més. En ambdós casos, els episodis afegits o llevats poden tenir entitat pròpia.

La tendència oposada a la reducció és l'augment. Les transformacions per augment suposen una operació d'afegir elements, siga en l'expressió, siga en l'estructura narrativa. Pel que fa a l'expressió, podem observar una mostra d'augment per *amplificació*, per exemple, si comparem l'episodi de la narració del somni en les tres versions de «Sa coqueta» (RT1626 II, RT1626^{a1} i RT1626^{a3}). S'observa una evolució que tendeix a expandir els detalls del relat, a augmentar el nombre de frases, amb un estil cada volta més ampul·lós i amb un major impacte sobre els oients.

Per altra banda es documenten casos del procés d'*extensió*, a través de l'afegit de més personatges (1) o d'episodis (2).

(1) De personatges:

- un llaurador llaura amb un ase (RT153) / amb dos ases (RT153^a)
- dos amics decideixen plantar una figuera (RT1296B) / tres amics (RT1296B)

(2) D'episodis:

- tres endevinalles en una mateixa sessió (RT851 II) / tres endevinalles distribuïdes en tres sessions (RT851^a)

La versió RT1360C^{a2} («Penitente que a Roma te has ido») respecte a RT1360C II és un cas molt representatiu d'*extensió*, palesa per la tendència a la dilatació del relat per part de la narradora amb comentaris referits al context i amb el desenvolupament de diverses escenes dialogades, amb un resultat que ocasionalment pot arribar a interferir en la coherència del text, tot i que, aporten molta vivacitat a la *performance*.

En el cas de les versions 1960D II respecte a 1960D I ens trobem d'un cas d'ampliació de l'abast geogràfic de la història. Suposadament parteixen d'una font comuna, però en un informant es parla d'un viatge d'Algar (partida de Callosa) a Tàrbena, o siga, entre dos termes limítrofes, i en el segon informant, en canvi, d'un viatge des d'un punt de la Ribera Baixa a Tàrbena. Es tracta evidentment d'un exemple d'exageració d'una informació a través de la transmissió oral per a reforçar la idea que es vol transmetre de distància. S'hi posa d'evidència que l'exactitud dels elements del context són un element secundari al costat del tema del relat.

Pel que fa a les versions procedents de fonts escrites, observem una situació que no es diferencia de l'observat en les versions de font oral pel que fa a les transformacions de reducció i d'augment. Ja ens hem referit a les versions de «Santa Genoveva de Bramante» en l'estudi del tipus 712, de les quals suposem una vinculació amb la versió de Schmid, tot i que amb la possible aportació d'altres versions, visibles com ara, en la presentació de l'heroïna com una santa, que no veiem en la versió de Schmid. La narradora ha reduït el nombre d'episodis i ha omès algun element important de la versió escrita, com ara la carta acusadora del comte o l'anell com a objecte per a reconèixer-ne la identitat; en canvi ha dilatat la descripció de l'entorn de la cova on es refugià la protagonista, amb força detalls d'aportació personal, que enriqueixen el relat.

1.3 ELS NARRADORS

1.3.1 Característiques dels narradors

Entre els informants del rondallari de Tàrbena hi ha una presència lleugerament majoritària de dones. D'un total de 95 narradors, 54 són dones (el 56,8 %) i 41, hòmens (el 43,15 %). Aquest fenomen s'observa en general en altres treballs d'arrellec similars coetanis. Per tal de mostrar aquesta fenomen, hem elaborat uns càlculs provisionals sobre els percentatges d'informants que han servit de referència en altres corpus que s'han dut a terme per altres col·lectors en el sud valencià:

CORPUS RONDALLÍSTIC	PERCENTATGE D'INFORMANTS (D)	PERCENTATGE D'INFORMANTS (H)
Diéguez <i>et. al.</i> (1999)	60,25	37,3
Gascó (1999, 2011)	68,7	31,2
Verdú (2001, 2006, 2014, 2015, 1017, 1018)	59,4	40,5
Carrillo (2004)	50	50
rondallari de Tàrbena	56,8	43,15

S'observa una proporció similar si analitzem les fonts orals que hem pogut conèixer de les versions dels nostres informants, ja que en un 66,2 % eren dones i en un 33,7 % eren hòmens. Ja es presentaran aquestes fonts en «Introducció» 1.3.2.

Per altra banda, s'observa una diferència qualitativa en els narradors, que podem classificar en quatre categories, seguint els paràmetres que varen establir Fabre/Lacroix (1974, 1: 60):

- a) Narrador ocasional de tipus 1: dicció i narració amb dubtes, repertori d'una o dues rondalles.
- b) Narrador ocasional de tipus 2: dicció i narració amb fluïdesa, repertori de 2 o més rondalles.
- c) Narrador habitual de tipus 1: dicció i narració notables, repertori igual o superior a tres rondalles.
- d) Narrador habitual de tipus 2: dicció i narració excepcionals, repertori igual o superior a quatre rondalles.

En general els paràmetres són aplicables als nostres informants, tot i que cal fer algunes observacions. Per una banda, s'observa la possibilitat que hi haja bons narradors especialitzats en un repertori reduït (una o dues rondalles). Són exemple de versions de narradors especialitzats, per exemple, RT15 II, RT15 VII, RT20C, RT480 I, RT 302, RT1313A, RT1360C I. Per altra banda, cal tenir en compte que les rondalles també poden classificar-se en habituals i en ocasionals en el repertori dels narradors, amb conseqüències quant a la qualitat de les execucions. Són un exemple de versions ocasionals en el repertori d'una narradora habitual, per exemple, RT225A, RT480 IV, RT1536A, RT1546, RT1831C, RT2022 II.

En general hom pot observar que qualitativament també la majoria dels bons narradors són dones, com podem observar en aquesta taula, on es presenta un càlcul dels percentatges de les diferents categories de narradors sobre el total d'informants:

CATEGORIA		OCASIONAL 1	OCASIONAL 2	HABITUAL 1	HABITUAL 2
SEXE	NARRADORS	6,3 %	26,3 %	5,2 %	5,2 %
	NARRADORES	4,2 %	28,4 %	9,4 %	14,7 %

Pel que fa als repertoris de rondalles, s'observa que predominen els informants que han pogut comunicar un nombre reduït de rondalles: tres, dues o una. D'aquest grup, la majoria solament n'han comunicat una (i en algun cas, fragmentària). D'aquests predominen els informants de sexe masculí. La proporció dels informants amb repertoris majors de quatre rondalles és menor, amb un percentatge de dones lleugerament major, com podem veure en aquest quadre:

NOMBRE DE VERSIONS PER INFORMANT	NOMBRE D'INFORMANTS (TOTAL)	NOMBRE DE CONTADORES	NOMBRE DE CONTADORS
51	1	1	
18	1		1
16	1		1
14	3	1	2
13	1	1	
11	1	1	
10	2	2	
9	1		1
8	1	1	
7	2	2	
6	2	1	1
5	5	3	2
4	5	3	2
3	14	10	4
2	18	12	6
1	37	16	21

En la distribució d'informants per gèneres narratius s'observen també diferències significatives pel que fa a la distribució del nombre de versions contades pels informants (s'han avaluat solament les catalogades):

GÈNERE	NOMBRE DE VERSIONS	NOMBRE DE CONTADORES	NOMBRE DE CONTADORS
D'ANIMALS	38	28	10
MERAVELLOSES	37	34	3
D'ENGINY	17	13	4
CONTARELLES	187	102	85
FORMULÍSTIQUES	23	20	3

La diferència és sobretot important en les rondalles meravelloses i formulístiques, en què el predomini de contadores sobre contadors és més destacat. Aquesta preeminència no es reproduïx d'una manera tan desequilibrada en les fonts orals que s'han pogut conèixer dels nostres informants. Pel que fa a les rondalles meravelloses, el 66,6 % tenien una font femenina, i el 33,3 %, masculina. Pel que fa a les formulístiques, el 61,5 % tenien una font femenina, i el 38,4 %, masculina. El resultat ens porta a la conclusió que hi ha hagut una especialització de sexes pel que fa als gèneres rondallístics: les dones han mantingut en general millor les rondalles amb elements meravellosos, freqüentment de més extensió i complexitat quant a l'estructura, en canvi, els hòmens s'han especialitzat més en les contarelles, generalment de format més breu, tot i que no exclusiva. Una anàlisi més profunda posa d'evidència un altre tipus de preponderància més enllà del nombre major de versions d'un gènere rondallístic sobre altre: les majoria de les rondalles meravelloses executades per les nostres informants presenten com a protagonista una heroïna.

Coincideixen en general les dades pel que fa a les diferències quantitatives i qualitatives d'informants per sexe i en la configuració de repertoris amb les conclusions de l'estudi de Fabre/Lacroix (1974, 1: 61) en territori llenguadocià, en el fet que superen les narradores quantitativament i qualitativament i destaquen significativament en els repertoris de rondalles meravelloses. Els resultats són paral·lels a altres estudis de l'àrea occitana, com assenyalen Fabre/Lacroix (1974, 1: 61). Pel que fa a la quantitat, en canvi, les dades difereixen dels percentatges dels informants del corpus de l'*Aplec de Rondaies Mallorquines* d'Alcover, en què, com assenjala Gelabert (2017: 97), els contadors representen el 69,5 %, i les contadores el 30,5 %. Tanmateix, pel que fa a la configuració de repertoris, destaca Gelabert (2017: 97) que el pes de les narradores és més important pel que sembla a primera vista, ja que destaquen quant a l'aportació de rondalles llargues i complexes. En canvi, en el repertori aportat per hòmens destaquen els materials breus, del gènere de les anècdotes, relats etiològics, episodis bíblics o de bruixeria i llegendes. Una situació similar s'observa en els informants sicilians de Pitrè. Segons assenjala Sanfilippo (2017: 78-79), tot i que hi haja un predomini numèric d'informants masculins: 69 contadors sobre 59 contadores, s'observa en les dones un repertori més extens que en els hòmens, i, com en el cas del corpus alcoverià, també es deu a les fonts femenines l'aportació de la majoria de les rondalles de més extensió i complexitat.

Pel que fa a l'edat dels informants, s'observa una representació major de les generacions més ancianes, sobretot dels nascuts entre 1920 i 1929, que són també els que aporten més materials, com podem observar en aquest quadre:

ANY DE NAIXENÇA	NOMBRE D'INFORMANTS (TOTAL)	NOMBRE DE CONTADORES	NOMBRE DE CONTADORS	NOMBRE DE VERSIONS
1890-1899	1	1	0	11
1900-1909	7	3	4	38
1910-1919	16	12	4	46
1920-1929	27	13	14	139
1930-1939	17	10	7	35
1940-1949	14	10	4	31
1950-1959	2	1	1	5
1960-1969	8	2	6	41

1970-1979	2	2	0	2
-----------	---	---	---	---

S'observa una davallada en la representació de les generacions més joves, en part deguda a un menor coneixement del patrimoni rondallístic, en part justificada pel fet que entre els criteris metodològics de la recerca s'haja prioritzat l'estudi de les generacions més ancianes, per una qüestió d'urgència davant la possibilitat d'una major pèrdua del seu repertori (veg. «Introducció» 5.1). Amb tot és significativa l'aportació d'algun sector d'informants de generacions més joves (nascuts entre 1960 i 1969), predominantment de sexe masculí, cosa que constata un cert manteniment generacional de la rondalla. Tanmateix, queda pendent una anàlisi de la pervivència dels gèneres narratius orals en les generacions més joves i de la naturalesa dels repertoris.

1.3.2 Les fonts de les rondalles

Són parcials les dades que tenim sobre les fonts de les versions rondallístiques i en algun cas no del tot segures. Amb tot podem marcar unes línies generals que potser són representatives. Vegem tot seguit una taula amb una anàlisi de les dades:

TIPUS DE FONT	PERCENTATGES		
FONT ORAL	ÀMBIT FAMILIAR	MARE	36,6 %
		PARE	8,2 %
		ÀVIA	6,5 %
		AVI	8,2 %
		TIA	2,3 %
		ONCLE	1,7 %
		GERMÀ(NA)	1,1 %
		CUNYAT/DA	0,5 %
		COSÍ(NA)	7,1 %
		ALTRES ÀMBITS	AMIC(GA) / COMPANY(A)
	VEÍ / VEÏNA		11,2 %
	MESTRE		1,7 %
	FONT ESCRITA	RECTOR	0,5 %
		2,3 %	

Observem un predomini de les fonts orals, sobretot situades en un context familiar. La figura més destacada és la mare, que representa dins de la família la figura més important com a agent transmissor de materials narratius (i d'altres gèneres folklòrics). En segon lloc, amb una proporció similar, hi ha la figura del pare, dels avis i dels cosins, que representen nivells generacionals diferents: el grau d'importància de cada un depèn de les circumstàncies particulars de cada família. En un tercer lloc hi ha les fonts vingudes per altres tipus de relació: per veïnatge (en el poble, en la caseta de camp), per relació laboral o per amistat, generalment en contextos diferents de l'espai domèstic. Són anecdòtiques altres tipus de fonts, com ara, les vingudes des d'escola, tant siguen orals com escrites.

A part dels mestres, hi ha constància d'altres fonts d'origen exogen per a algunes versions. Generalment es tracta de persones que habitaven en el poble d'enquesta, on comunicaren les seues rondalles als veïns. Procedia de Xaló la font de RT1608* I i II, i de Cartagena, la de RT720 II (possiblement també la de RTNC45). També hi ha casos de versions apreses fora del poble, en contextos diversos: treball, servei militar. Són exemple

d'aquesta procedència els textos RT2013 II i RTNC18. Les dades confirmades són escasses, tanmateix cal suposar un percentatge major, que potser suposaria un dels focus d'expansió dels repertoris rondallístics.

Pel que fa a les fonts escrites, cal distingir les fonts que foren conegudes directament pels informants i les que foren conegudes pels informants dels nostres informants. Entre les primeres hi ha les fonts de les versions RT156, RT225A, RT303, RT712, RT1920^{a2}; entre les segones, les fonts de RT327A, RT510A I, RT1920C. De les segones cal destacar el fet que els materials s'hagen difós per via oral i s'hagen pogut adaptar millor a les característiques de la narrativa oral. Podem destacar tres vies d'entrada principals per a l'accés dels informants als materials escrits: (1) els textos difosos amb el format de la literatura de canya i cordell: a través en publicacions conegudes localment com *paperets* (plecs); (2) els materials difosos per l'editorial de Saturnino Calleja; (3) els textos llegits en context escolar.

Sobre els materials narratius difosos amb el format de plecs a través dels cecs Garcia de Diego (1971, 126) va fer una classificació molt aclaridora en llibres de cavalleria, novel·les medievals, vides de sants, relats de miracles, vides de personatges cèlebres, rondalles meravelloses i novel·les famoses. Coneixem a través dels informants l'enorme repercussió d'aquest tipus de publicacions sobre els escassos lectors dels primers anys del segle XX, consumidors de la majoria de les diferents classes de materials.¹⁹⁶⁹ Es tractava d'un canal que permetia l'accés a la lectura a molts de sectors de les classes populars, facilitat per uns amb preus i un format assequibles. D'aquest context cal destacar la difusió de la història de Genoveva de Brabant, siga en la forma novel·lada de la versió de Schmid, siga en la versió hagiogràfica (vegeu els comentaris del tipus 712). Reproduïm el testimoni que confirma aquesta font:

«Venien dos ceguets de tot i anaven per aquí amb una guitarra i amb una mandúria i feen parades. I duien paperets de tota classe: *Santa Genoveva*, *La Mare de Déu des Desemparats*, ¿saps?, molt. I jo, m'agradava lligir (mira, encara lligc). M'agradava lligir, i me ho ensenyava tot. I vaig vore que dien "*Santa Genoveva de Bramante*, dos perres". Ma mare diu: "Crompa-te-ho, que tu te ho ensenyes". I me la vaig ensenyar, i encara la sé igual, quan jo era joveneta».¹⁹⁷⁰

Gràcies al testimoni dels informants hem pogut identificar algunes de les lectures que es feien en el context de l'escolar en el primer terç del segle XX, en algun cas parcialment foren memoritzats.¹⁹⁷¹ Destaquen les lectures amb finalitat moralista i els relats bíblics; encara que, pel que fa als materials rondallístics, hem de destacar *Cuentos para niños*, de Manuel Abril (1930), en el qual hem identificat la font de la versió «El viejo camastrón» (vegeu els comentaris del tipus 1920C). Desconeixem, en canvi, de quina font devien procedir les versions RT225A, RT303 i RT1920^{a2}.¹⁹⁷²

¹⁹⁶⁹ Devem la informació sobretot a M. Berta Molines i Rosa Marí.

¹⁹⁷⁰ INF: M. Berta Molines, VEN-10/7/2003.

¹⁹⁷¹ Per exemple, coneixem a través del testimoni de M. Berta Molines l'ús escolar de llibres com *Flora o La educación de una niña*, de Pilar Pascual Ibars (1881) o *Hans Urian*, de Lisa Tetzner (1929).

¹⁹⁷² Hem d'advertir que ens basem en fonts orals. Si ho contrastem amb fonts documentals la informació és més parca en aquest sentit. Així, per exemple, entre el gruix de 149 llibres de la *Relación de libros que pasan a la escuela nacional de niños para la formación de la biblioteca escolar* (1932), consultada en l'Arxiu municipal de Tàrbena (148/3.7.4), no consta cap tipus de llibre de lectura escolar.

Cal destacar el paper de les publicacions de l'editorial Calleja com a font de difusió de materials folklòrics narratius, que arribaren a les mans dels nostres informants per vies diverses.¹⁹⁷³ Coneixem la font directa d'un text editat per aquesta editorial en «La gratitud de un león» (vegeu ens comentaris del tipus 156) i intuïm l'influx de textos d'aquesta editorial en elements d'altres versions, sobretot, 327A, i algunes dels tipus 123 i 130.

Per altra banda pot intuir-se l'influx del folklore difós a través dels mitjans de comunicació de masses, com la ràdio, un mitjà a través del qual pogueren difondre's versions enregistrades en disc. Ja ens hem referit a la influència d'aquest format de rondalla sobre les versions del tipus 700 (vegeu-ne el comentari), on es detecten elements d'aquesta procedència –per exemple, fórmules expressades en castellà– incorporats a les versions orals, coexistint amb altres elements diversos. Perquè, en definitiva, una característica dels narradors és la seua capacitat d'integrar en les seues versions en elements procedents de diverses fonts, tant orals com escrites, i acomodar-les als seus gustos personals i interessos.

1.3.3 La formació de repertoris rondallístics

Gràcies a la informació obtinguda d'alguns informants hem pogut resseguir el procés de formació dels seus repertoris rondallístics, restituint els repertoris de les diverses fonts a què tingueren accés. Ha estat molt aclaridora la possibilitat de poder contrastar les dades entre diversos membres d'una mateixa família, sobretot germans, per poder enriquir la informació i alhora poder estudiar la constitució de repertoris diferents a partir d'unes fonts similars.

Com a exemple ens referirem a les fonts de les narradores Isabel Ripoll Molines (1925) i Carme Soliveres Sifre (1910), destacades quant a l'aportació de versions en el rondallari de Tàrbena.¹⁹⁷⁴ Fem una distinció entre les rondalles assimilades al repertori habitual d'un informant, de les quals es poden oferir execucions fluïdes (*I.a*); les parcialment assimilades, que no formaven part del repertori habitual d'un informant, de les quals ocasionalment l'execució és menys fluïda o fragmentària (*I.b*); i les no assimilades, que coneixem gràcies a les aportacions d'altres persones o per altres indicis:

Fonts conegudes del repertori d'Isabel Ripoll Molines:

- 1) Mare (Isabel Molines Mascaró):¹⁹⁷⁵
 - *Assimilat*: RT15 VI, RT514***,¹⁹⁷⁶ ATU 311B II, RT1831 I, RT1831*B, RT2030.
 - *Parcialment assimilat*: RT*440 III, RT480 IV, RT510^{a3}, RT720^{a3}, RT2015 II, RT2022 II, RT2031 II.
 - *No assimilat*: veg. RT123 II.
- 2) Àvia paterna (Càndida Soliveres Pont):

¹⁹⁷³ Per exemple, com un present de primera comunió, com és el cas de l'exemplar *Aventuras de dos niños* (Calleja, 1876), que conté una versió del tipus 327A.

¹⁹⁷⁴ Hem pogut contrastar les dades obtingudes per entrevista gràcies a les aportacions de les seues germanes Teresa Ripoll (1929) i Clementina Soliveres (1909).

¹⁹⁷⁵ En gran part procedia de sa mare: Teresa Mascaró Pont.

¹⁹⁷⁶ No és segura la font d'aquesta versió, també atribuïda a una cosina.

- *Assimilat*: RT1833K, RTNC46.
 - *Parcialment assimilat*: RT130 III, RT480^{a2}.
 - *No assimilat*: veg. RT310 II, RT780^a, [ATU 1425].¹⁹⁷⁷
- 3) Cosí (Joan Ripoll Molines, 1920):
- *Assimilat*: RT125, RT1240 II, RT1685*B II, RT1920C.
 - *Parcialment assimilat*: RT1546.
- 4) Cosina (Teresa Ripoll Molines, 1921):
- *Assimilat*: RT1365E I, RT1229, RT1337 I, RT1804*.
 - *Parcialment assimilat*: RT1536A.
- 5) Germana (Teresa Ripoll Molines):¹⁹⁷⁸
- *Assimilat*: RT1578A* I, RT1578A* II.
- 6) Veïns diversos:
- *Assimilat*: RT1617*, RT*1424, RT1453****.
 - *Parcialment assimilat*: RT1831C.
- 7) Companys en el context del treball:
- *Assimilat*: RT1337 II, RT2320 I, RTNC22.
- 8) Altres fonts orals:
- *Assimilat*: RT1698G VIII.
- 9) Font escrita:
- *Parcialment assimilat*: RT225A, RT1920A^{a2}.

Fonts conegudes del repertori de Carme Soliveres Sifre:

- 1) Pare (Joan Soliveres Monjo):
- *Assimilat*: RT 1 i, RT124 I, RT130 v.
 - *Parcialment assimilat*: RT720^{a2}.
 - *No assimilat*: veg. RT331, RT2022 I, RTF1.
- 2) Dida de la germana (Celestina Monjo Ripoll):¹⁹⁷⁹
- *Assimilat*: RT425A.
 - *No assimilat*: veg. RT15 III, ATU20C^a, RT302^a, RT1296B.
- 3) Amics diversos:
- *Assimilat*: RT451B, RT510A I, RT720 II, RT785A, RT1642.

En definitiva podem observar que la creació d'un repertori és el resultat d'un aprenentatge propiciat pel tracte amb diverses persones en àmbits diferents. Destaca la primera informant la figura de la mare, que posseïa un repertori extens i grans dots com a

¹⁹⁷⁷ La informant tenia d'aquest tipus una noció esvaïda.

¹⁹⁷⁸ Vegeu el repertori d'aquesta narradora en l'annex d'informants i de versions de cada informant.

¹⁹⁷⁹ Ens referirem al repertori d'aquesta narradora al final d'aquest apartat.

narradora;¹⁹⁸⁰ en la segona, en canvi, destaca la figura del pare. La creació d'un repertori no suposa una fidelitat absoluta als repertoris familiars sinó un procés de selecció dels materials que posa d'evidència la preeminència d'uns tipus i uns gèneres en detriment d'altres, responent a uns gustos, a unes inquietuds i a unes necessitats personals. En aquest cas es detecta una preferència per les contarelles en la primera narradora i de les rondalles meravelloses, en la segona. Una reflexió molt il·lustrativa sobre la formació de repertoris personals pot veure's en Mariotti (1990: 21) referida a la informant que aquesta investigadora estudià, però que podria fer-se extensible a altres informants:

«ses contes sont conformes à sa personnalité et à son goût; ils favorisent et stimulent son imagination; ils se prêtent à l'exposé de ses idées, à ses revendications et à ses contestations; ils sont marqués par sa conception de la vie et par le milieu socio-culturel qu'elle représente».

Un altra conclusió que es pot extreure sobre la formació de repertoris, des del punt de vista de les fonts, és el fet que generacionalment es produísca un esmicolament dels repertoris des de les fonts difusores fins als receptors, els quals, eventualment poden retenir una part de les versions i fer-la seua. Els receptors no necessàriament pertanyen al nucli familiar. Hem pogut observar aquest fenomen tractant de reconstruir els repertoris d'alguns narradors que localment tenien una certa anomenada, en la primera meitat del segle XX, en un àmbit no solament familiar sinó amb un públic de receptors en el seu cercle d'amistats o de veïns. Les dades forçosament hauran de ser parcials, ja que no hem pogut descobrir la complexitat de les xarxes de difusió dels materials, sinó unes escasses dades a través dels nostres informants.

Ens referirem, per exemple, al repertori de Celestina Monjo Ripoll (1871), que coneixem parcialment a través del testimoni dels fills: RT15 III, RT20C^a, RT302^a,¹⁹⁸¹ o d'altres oients seus: RT425B, RT1296B. I així mateix, del de Rosario Vila Molines (1888), a través del testimoni de la seua filla: RT15^{a1}, RT123 II, RT 136 I i II, RT480 II, RT851 II, RT923 I, RT1370; a través d'altres oients seus hem pogut identificar altres tipus que coneixia: ATU 709 (*Snow-White*), ATU 720, ATU 879. Més incompleta és la informació que disposem del repertori de José Miguel Molines Mascaró (*Liqueret*), del qual tenim dades a través d'un nebot: RT1960D; indirectament, a través d'un net: RT155 I, RT1567; a través d'una neboda sabem que una coneixia també el tipus ATU 561 (*Aladdin*).

1.4 ELEMENTS DE LA PERFORMANCE

Ens hem referit en «Estudi» 1.1 al concepte de *performance* aplicat a l'acte en què es conta una rondalla, entenent que no es tracta només d'una comunicació verbal. Sinó amb un *component dramàtic*, que inclou un aspecte oral, un aspecte cinètic i un aspecte visual (Oriol, 2002: 50). Tractarem en aquest apartat els elements no lingüístics de la rondalla;

¹⁹⁸⁰ En canvi, no deixà empemta en aquesta narradora el repertori del germà de la mare, José M. Molines *Liquero*, d'anomenada local com a contador, cosa que posa d'evidència que no hi tingué una relació com a receptora de rondalles.

¹⁹⁸¹ No tenim la certesa que la versió RT153, comunicada pel seu fill, fos del seu repertori.

sobre les estratègies de caràcter lingüístic que caracteritzen aquest gènere ens referirem en «Estudi» 2.

Un punt bàsic per a entendre el concepte de *performance* rondallístic és que no es tracta de la reproducció mecànica d'una informació, com assenyala Sándor (1967: 306): «Tale telling is more than the mere reproduction of memorized texts». Així mateix s'ha de destacar que per a l'assoliment dels objectius de la *performance* cal posseir certes capacitats comunicatives, que en bona part deriven del coneixement dels recursos estilístics i expressius del gènere. Per a adquirir la tècnica, com en els altres gèneres folklòrics, la mímesi i la pràctica són l'únic recurs d'aprenentatge que reconeixen els narradors (Caruso, 2008: 72-73). En aquest sentit Jason (1977: 5) es refereix com a «talented performers» per a designar les persones adients per a la comunicació de materials folklòrics. Ens remetem a Sándor (1967) per l'estudi dels elements i dels recursos que caracteritzen els bons narradors.

Indica Sándor (1967: 306-307) que el que caracteritza els bons narradors no necessàriament són els elements quantitius, com ara, tenir un repertori extens, derivat d'una bona memòria, sinó qualitius, relacionats amb la manera amb què els narradors han assimilat i interpreten els materials rondallístics. La bona interpretació suposa la suma de diversos canals d'expressió a l'abast dels narradors (Sándor, 1967: 308):

«His performance is far more than the mere recital of the text, however predominant the thought-transferring function of the latter. The most vivid and most impressive type of narrators is characterized by a specific kind of fascination: the whole man is narrating, not only with the modulation of this voice, but with the variable compass of glance, his expression, his movements and his behaviour».

Destaca Sándor (1967: 308-311) tres tipus d'elements en la interpretació de la rondalla. En primer lloc assenyala els elements psicològics. Es refereixen a la capacitat d'improvisació dels narradors, els quals a partir d'un esquema narratiu, han d'aportar en el procés d'execució del relat un component emocional i estilístic. En la *performance* la veu i els recursos lingüístics són els mitjans d'expressió fonamentals que es fan servir per a comunicar sentiments o per a crear efectes diversos. Sándor compara la *performance* rondallística amb una interpretació musical i fa servir paràmetres musicològics per a referir-se a la modulació de la veu: ritme, velocitat, accents, tonalitats. En segon lloc destaca el rol del llenguatge corporal de la cara, sobretot a través dels ulls i la boca. Finalment es refereix al llenguatge gestual, sobretot expressat per les mans, en què distingeix diverses funcions: amb valor descriptiu, simbòlic, explicatiu o per a assenyalar.

Per la seua banda destaca Caruso (2008: 67), aprofundint en la identificació de la *performance* rondallística amb la musical, indica que el narrador per mantenir viva l'atenció dels oients, fa servir recursos d'expressió en què la veu se sotmet a mecanismes lligats a l'alternança de moments de tensió i de distensió i introdueix moments de trencament.¹⁹⁸² Posa de manifest el valor expressiu de les pauses (Caruso, 2008: 76, 78, 79), les quals presenten diverses funcions, per exemple, crear expectació, captar l'atenció dels oients, reforçar la claredat o la expressivitat de determinades seqüències, o són un recurs per part del narrador per a reorganitzar les idees. Són sobretot freqüents en els

¹⁹⁸² Aquesta investigadora ha desenvolupat l'anàlisi musicològica de la veu en la rondalla adoptant la tècnica de l'espectrograma aplicada a diverses seqüències representatives (Caruso, 2008: 69-72, 131-144).

episodis inicial i final. Les pauses tenen el mateix valor de l'alentiment del ritme narratiu.¹⁹⁸³ En contrast, indica Caruso (2008; 77) l'absència de pauses sintàctiques en la rondalla, sobretot a final de frase, per evitar una dicció lenta, o com a mitjà per a transmetre un estat de tensió o excitació als oients o per remarcar que hom ha omès un passatge menys rellevant, per abreujament.

Per altra banda, assenyalava Caruso (2008: 81) en l'execució de la rondalla una irregularitat del *tempo* narratiu, lligada a la comunicació d'emocions: l'excitació exigeixen un discurs ràpid; la reflexió o la calma, exigeixen un discurs lent. Així mateix observa (Caruso, 2008: 80) una alternança codificada dels temps breus i llargs dels grups fònics. Hi ha la tendència a fer-los més breus en les seqüències de conclusió dels episodis. En canvi, en el discurs directe, com que el narrador vol donar una idea de versemblança respecte al discurs quotidià, el temps sol ser més regular. Caruso observa una preponderància en la narració de la veu, a diferència de la gestualitat, que és escassa o absent (Caruso, 2008: 68).

1.4.1 La veu

Les interpretacions dels bons narradors són riques en canvis de tonalitats, ocasionalment amb una elocució emfàtica per a ressaltar de manera dramatitzada les situacions. Ocasionalment es tracta d'una simulació de determinats caràcters prototípics a través de l'entonació, com ara, del malcriat (RT302, RT1370 II, RT1374*, RT1717*), de l'hipòcrita llagoter o mentider (RT15 IV, RT136 I), o del fatxenda (RT303), o de l'entonació tòpica amb què s'identifiquen els habitants de determinats pobles (veg. «Estudi» 3.1.10); o de determinats tipus de discurs, com el pregó (RT1735A) o la pregària (RT1829B* II). Un dels recursos humorístics més eficaços és precisament la versemblança en les imitacions.

Es fa servir una veu distorsionada amb un to més agut per a interpretar personatges que són d'edat infantil, com les cabretes (RT123 II), o ho simulen ser, com el sagristà que fa la veu del Jesuset (RT1476 III). En canvi, la veu més greu representa l'agressor, com l'ogre (RT425A), el gripau (RT*440 III) o la cabra muntera (RT2015 I).

En l'elocució d'una rondalla no hi ha exclusivament la funció de comunicar una història, sinó que una rondalla pot contenir una extensa gama de funcions comunicatives, sobretot representades en la reproducció que fan els narradors en estil directe de les intervencions dels personatges; encara que també en determinades seqüències destacades pels narradors. Des d'un punt de vista dels «actes de paraula», podríem parlar de la dramatització de diversos «actes il·locutius» (Pujol, 2003b: 64-64), o siga, de la reproducció d'una diversitat d'enunciats que s'han formulat per adaptar-se a unes funcions comunicatives ben definides.

Així, podem trobar en els diàlegs exemples d'entonació expressiva per a indicar estats d'ànim diversos, com ara, sorpresa, determinació, dubte, resignació, alegria, desgana, despreocupació, preocupació, commiseració, burla, menyspreu o ponderació. Així mateix són freqüents les tonalitats pròpies de la funció conativa, en forma d'intervencions per a cridar l'atenció, de prec, d'ordres, de peticions d'auxili, de desafiament o de

¹⁹⁸³ Els verbs *dicendi* es presenten ocasionalment com un recurs paral·lel (vegeu «Estudi» 3.1.11).

reprovarions. També hi ha exemples de la funció fàtica en seqüències que representen salutacions, disculpes, intervencions que expressen acord o desacord. Per altra banda, en la narració trobem exemples d'entonació amb un caràcter expressiu, per a indicar, sobretot, commiseració, entusiasme o ponderació. Cal advertir que una anàlisi dels exemples mostraria una complexitat que sobrepassa els objectius d'aquesta aproximació. Perquè cal dir que l'expressió de determinades emocions, en el context de la rondalla, com en l'elocució quotidiana, pot equivaldre al capdavant a una funció comunicativa no merament expressiva. Per exemple, el plany pot ser un recurs per a cridar l'atenció d'un altre personatge, els precés sovint poden anar acompanyats d'un to de queixa o de preocupació o el desafiament pot tenir un to burleta.

Una de les característiques amb què Luthi (2018: 22-25, 32-33) definí el concepte d'«estil abstracte» en la rondalla és l'absència de psicologia en els personatges de la rondalla, a diferència de la llegenda. En general, els narradors no expliquen els sentiments dels personatges davant les diferents situacions, com ara, l'alegria o el dolor. Ocasionalment, fins i tot, l'expressió de sentiments pot presentar-se amb una finalitat diferent de l'aparença, com ara, l'expressió de temor o de dolor pot ser un recurs humorístic, per exemple, en la por davant un perill ridícul com un caragol (RT1384 II) o en les mostres de dolor fingides (RT1360C I, RT1529, RT1940*E). Així mateix l'expressió de dolor pot ser un recurs emfàtic en determinades seqüències formulístiques que es destaquen en una rondalla (RT514**, RT900 II, RT2022 II).

Tanmateix pot donar-se el cas en alguns narradors d'enunciar seqüències en què es produeix un desdoblament del jo del narrador en els personatges pròxim al recurs literari de l'estil indirecte lliure (Lavinio, 1993: 100-101). Es tracta de seqüències narrades que formalment s'acosten a les seqüències dialogades on els narradors s'identifiquen amb els personatges, n'adopten la veu, i arriben a comunicar sentiments diversos:

«Pero un dia se'n varen anar i fent llenya i tan entusiasmat se'ls-a va fer de nit. Pero de nit ¡fooooo! [amb èmfasi] i plovisnavant. ¡Ohhh!, ¡ja no trobaven es camí!» (RT1920C).

«I tots es dies 'nava a suplicar-li que la volia i això. I ella li va dir ¡que no! ¡Que de cap de manera! Quant el vegia, s'horrortzava. Obria sa porta de s'habitació, i ella s'horrortzava. Li va dir ¡que no! ¡Que no anara! ¡Que no el volia! ¡Que ella volia el conde Sigfredo! ¡Que dins de ses entranyes d'ella duia un fill! [amb èmfasi]» (RT712).

«¿I per que no li donava ses cartes? ¿Per quin sentit no li'ls-a donava? No li'ls-a donava» (RT712^a).

«I ella li dia coses: que l'havia enganyà, que s'havia burlat, que se n'havia anat, que no li havia enviat a dir res ni li havia escrit, i que ¡amb tant que havia patit per vindre a buscar-lo! ¡i ell ja estava amb un atra! [amb èmfasi] Ella va vindre a buscar-lo per de por que l'haveren 'garrat prisioner i per estar amb ell; i ell, ¡mira lo que havia fet! ¡Tota maleita!» (RT 425A).

Es tracta d'un recurs expressiu poc habitual, utilitzat per pocs informants, sens dubte en els relats amb què pot haver-hi una major empatia amb els personatges, perquè, com indica Sándor (1967: 311-312), a diferència del teatre, en la rondalla el grau d'identificació amb els personatges és limitat, perquè la postura dels narradors està condicionada per la seua manera d'entendre el món.

Sens dubte la tonalitat més característica de la rondalla és l'emfàtica. Es tracta d'un recurs expressiu per a subratllar la dicció de determinades seqüències amb un valor ponderatiu, generalment sense càrrega emotiva. Com veurem en «Estudi» 3.1.4, hom pot destacar també les seqüències de les rondalles amb l'ús de fórmules de caràcter emfàtic. En la tonalitat emfàtica les seqüències afectades poden ser oracions, sintagmes o paraules. Es detecten determinats recursos fonètics, com l'allargament de vocals i, fins i tot, la diftongació expressiva.

Les paraules afectades per allargament o geminació de vocals poden ser adjectius, substantius, quantificadors, verbs, adverbis, onomatopeies:

«Es va trobar una serpeteta ¡geladeeeeta de fred! ¡Xicoteeeta!» (RT155).

«Van a vore aquella llumeta i veu... ¡una caaaasa! ¡Ohhhh!» (RT327A).

«Eren ¡moooolt, moooolt lletges!» (RT 480 II).

«¡Corregueeeent!» (RT1240 II).

«I ja estava ¡caaaaasi! plena» (RTNC28).

«¡Zeeep!» (RTNC28).

L'allargament vocàlic ocasionalment comporta una diftongació que té un caràcter expressiu del tipus [ej] o [ou], observada en algunes paraules:

«I se'n va *corregueeee*nt a buscar-lo» (RT1240 II)

«I ¡toooo^{ts}! es príncipes de tots es pobles» (RT300)

«Es veu que fea ¡calooo^r!» (RT15 I)

Així mateix es documenta el recurs d'abaixar la veu en determinades seqüències. Pot tenir un caràcter realista, com ara, en reproduir en estil directe intervencions dites en veu baixa (com és el cas de l'episodi del sermó dictat en RT1525J). Així mateix, pot ser un recurs que implica complicitat entre el narrador i els oients. Sol aparèixer per a expressar accions fetes furtivament, infontent a la narració un caràcter de misteri, intriga. Així mateix poden representar un incís en la narració en què ocasionalment s'anticipen resultats o es donen a conèixer els pensaments dels personatges:

«Diu: / –Ai, pués hi ha un tros de cansalà, pués bo –i se la papa [amb veu baixa]» (RT1578A^{*a3}).

«Tocava, ¡bom, bom! I aquella obria enseguida [amb veu baixa]» (RT1733*C II).

«I ell diu: –¡Pues tu me la pagaràs! [amb veu baixa]» (RT900 III).

«Aquestos se'n minjaran; pero jo, no [amb veu baixa]» (RT851 I).

«–Ara ha arribat l'hora, jo, de minjar-me sa coca [amb veu baixa]» (RT1626 II).

1.4.2 Elements auditius de comunicació no verbal

Freqüentment en l'execució de la rondalla els narradors emeten diversos sons de caràcter no verbal amb un valor expressiu. Generalment es tracta de clics, palmades o esclafits amb els dits.

Els clics són sons consonàntics articulats «amb una oclusió principal que pot ser palatal, labial o dental, i per una altra oclusió secundària que és sempre velar» (DNV). Generalment són de caràcter palatal o dental els clics observats. Solen tenir un valor

d'element d'èmfasi per a posar de relleu determinades moments en la narració en què hi ha final de període, canvi d'escena, o inici de moviment. En aquest sentit podem dir que adopten una funció equivalent a la pausa sintàctica, que en l'elocució de la rondalla no és respectada, com indica Caruso (2008: 77), per evitar la lentitud en la dicció lenta. Representa una connexió entre dos segments. Així mateix marquen moments de dubte en la narració o la interrupció d'una frase que el narrador considera desafortunada. Per exemple:

«-¿I com li han posat? / Diu: / -Comenceli -va començar es gerró. [*clic*] /A cap d'un ratet una atra passà: / -¿Rabosetaaa!» (RT15 VI).

«I sa rabosa es va gitar a dormir, i no se'n va fer. [*clic*] Conque a la nit...» (RT20C)

«Quan aquells dos arbres estiguen mústios, perque es teus xics estan mal. [*clic*] I se'n varen 'nar pel món» (RT303).

Alguns narradors ocasionalment fan servir les palmades com un recurs emfàtic per a subratllar l'enunciació de determinades seqüències que representen accions o elements que suposen un canvi:

«I li planta pessic al cul [*palmada*]» (RT2015 III)

«I va i li ho mostra [*palmada*]; i aquella, esglaià» (RT1685*B III)

«Jo vaig allí i [*palmada*] m'embarque amb ella (RT1545 I).

El recurs de l'esclafit de dits és menys habitual, sol indicar la imminència d'una acció:

«Els, que senten això, [*esclafit amb els dits*] ¡camal!: se'n van» (RT130 II).

1.4.3 Els gestos

Sándor (1967: 309) destaca el valor dels ulls i de la boca com a reforç expressiu. En el nostre cas podem destacar dos exemples referits als ulls que ens han cridat més l'atenció. En el joc d'espantar les criatures formen part algunes narracions folklòriques en les quals són recursos habituals el to més greu de la veu o l'obertura amb fixesa dels ulls com a senyal d'amenaça. Observarem aquest gest en l'execució, per exemple, de la versió RT366 I. Un tancament sobtat dels ulls i una obertura deformada de la boca en el narrador de la versió RT1578A* v produí una reacció de sorpresa en els oients, per imitació del cadàver del qual es parlava en la narració.

Ens basem en Sándor (1967: 310-311) per a classificació del llenguatge gestual en què es fa servir el moviment de les mans, que adaptem a les mostres documentades en el nostre corpus.

- a) Valor descriptiu. Els gestos poden ser utilitzats per a descriure característiques dels elements de la narració, com ara, el volum, la forma, l'extensió o la fondària, així mateix poden imitar accions o moviments dels objectes, com a element auxiliar dels verbs:

«I tenia un peu aixina [*indica inflor*]» (RT156).

«I estava dins des xarco, allà, tasta ací [*es toca el coll*] (tasta sa gola) (RT1920C)

«I sa raboseta agarra es gerronet de mel, fa aixina amb sa maneta [*moviment circular*] i li unta sa panxa ben untadeta, ben lluenteta» (RT15 IV).

- b) Valor simbòlic. Hi ha gestos que simbòlicament representen una actitud, una emoció o una acció, per exemple, tocar-se el cap amb l'índex té significa que la persona de què hom parla és boja (RT1381B), tancar la boca i prémer els llavis indiquen que una persona és muda (RT480 II); ocasionalment reemplacen determinades seqüències sobreenteses, per exemple:

«és com si vullgues... [*gest amb l'índex prement l'altra mà: representa l'acte sexual*]: "foc, foc"» (RT1699 VI).

- c) Valor dític. Assenyalen objectes o persones del context de la *performance*. Aquesta possibilitat posa de manifest que l'execució d'una rondalla és una situació enunciativa real i, per tant, té una dimensió que va més enllà del text i pot projectar-se en els oients i en el context de l'enunciació. Hi ha la possibilitat que els narradors facen referències als interlocutors, fins i tot hi ha fórmules amb aquesta funció (veg. «Estudi» 3.1.5). Ocasionalment es narradors assenyalen elements del context en les narracions, per exemple:

«Com aqueix tronquet que està *aquí* [*assenyala un tronc de la llar*]» (RT851 I)
«(Com ara, per aqueix caminet [*assenyala la situació d'un camí*] pac avant)» (RT1453****).

- d) Valor explicatiu. En determinats passatges, la gestualització és un recurs integrat en el discurs, perquè fan més entenedors els episodis en què els gestos formen part de l'acció, com ara, per explicar el procés de menjar-se una figa (RT1296B), per assenyalar les parts del cos en la lliçó burlesca d'anatomia (RT1425 I), per mostrar en viu un gest malentès amb un resultat còmic (RT1698G I, RTNC129, RTNC23). Ocasionalment els gestos accentuen determinades parts del text i no cal descartar tampoc en algun narrador la possibilitat que els gestos valguen per a suplir la poca destresa comunicativa:

«Això era un netejador, netejava un abre. I això és es cimbal [*estén el braç dret*.]: en ves de posar-se ací [*es toca el muscle*], es posà aquí [*es toca el braç*]» (RT1240 I)
«Quan voré que hages minjat prou, et tocaré aixina [*amb el peu pega colps a la taula*]» (RT1691 I).

1.4.4 La participació activa dels oients en la *performance*

No hi ha una barrera entre els oients i els narradors. Durant l'execució de la rondalla hi ha una comunicació de tipus verbal i no verbal entre els participants de la *performance*. Els oients expressen diverses actituds davant els fets (riuen, criden, demostren fàstig, expectació, por...), fan exclamacions de comentari, que en general engresquen el narrador en la interpretació. Però hi ha ocasions en què pot haver la possibilitat que els narradors integren activament els oients en la narració, a través d'uns quants gestos, accions o interpel·lacions ritualitzades que permeten aquest acostament. Ens referirem als exemples observats en el nostre corpus.

En l'execució d'«Es Secorradet» (RT331) la informant ocasionalment propiciava la identificació dels oients amb el protagonista proposant que s'assegueren damunt dels ferros i del mauranet que hi havia a la llar, imitant una acció del protagonista en l'episodi inicial. En aquest cas hi ha indicis que el joc fos transmès generacionalment, atès que era practicat per la font de la nostra informant (el pare), com posen de manifest diversos testimonis:

«*Es des Secorradet* el uelo Joan, mon pare, contava aqueix. [...] Lo que jo no sé quin era de mosatros [...] que fea aqueixa comparació: posava es mauranet demunt des ferros i sempre se n'assentava un per allà. I contava aqueix qüento». ¹⁹⁸⁴

«El uelo, quant mos assentàvem as racó des foc, mos contava *Es des Secorradet*. D'aqueix me'n recorda; perque demunt des ferros posava un mauranet, i a voltes havia algú que es volia assentar. I la uela no volia, perque no mos embrutàrem». ¹⁹⁸⁵

En la rondalla «La pell de l'esquena» (RT1000) la informant feia participar tot el grup dels oients imitant l'acció en què les ovelles són revisades per l'ogre en l'eixida de la cova, mentrestant, repetia una frase de fórmula. Es tractava d'un joc de dramatització amb una part de contacte jocós: els oients figuraven que eren les ovelles i havien de caminar ajupides fins que la informant els feia tocava el cap i l'esquena.

En alguna rondalla del subgènere «de por» hi ha un episodi final amb un element sorpresa en què el narrador simula l'acció de l'agressor atrapant una presa i espanta els oients parlant més fort. Aquesta circumstància és més visible en les versions que tenen una estructura formulística, exempta de marc narratiu. En aquest cas la figura de l'agressor esdevé un personatge integrat en el context de l'elocució els oients i l'efecte és major (RT366 IV). Retrobem un altre exemple de conclusió de rondalla en què el narrador espanta els oients en la versió «Mare, done'm pa» (RT2034), on el narrador simula que és un gos que lladra i acaça els oients fins que n'atrapa un. En la fórmula de cloenda «El qüento s'ha acabat, per la ximenera ha volat; i el que no s'ha alçat, s'ha cagat» (RT15 I), en canvi, el narrador incitava els oients al moviment, obligant-los a alçar-se d'on estaven asseguts.

Hi ha rondalles que tenen la finalitat de mamprendre un contacte amb els oients a través d'un diàleg, al llarg de tota l'execució, com succeeix en les antirondalles, definides com una «paròdia del gènere rondallístic feta amb el propòsit de sorprendre i d'importunar els infants» (Oriol, 2002: 68). En són un bon exemple, el «qüento de l'enfadós» (RT2275 I i II) o en «Es qüento de ses rabosetes» (RT2300), on són especialment importants els elements del mateix context de l'execució, en aquest cas, les espurnes que surten de la llar. En el cas de les versions RT2271 III-VII hi havia la possibilitat que s'improvissassen variants en un torn d'intervencions, en aquest cas hi havia una alternança en el paper d'oients i de narradors.

En el cas de les rondalles amb un final sorpresa (*Catch-tales*), com «La mare patana» (RT2037), el narrador fa una xanxa als oients. La narració conté un parany en l'episodi final a través del diàleg amb els oients. Es formula una pregunta que provoca una resposta que va acompanyada d'una rèplica de cloenda per part del narrador amb un contingut burlesc.

¹⁹⁸⁴ INF: Carme Soliveres Sifre. VEN-13/8/1999. Fa referència al seu pare.

¹⁹⁸⁵ INF: M. Carmen Soliveres Soliveres. VEN-18/12/1997. La informant es refereix a l'avi patern.

1.5 ELS CONTEXTOS DE LA RONDALLA

A través dels testimonis dels informants, ens referirem als contextos en què eren executades, difoses, les rondalles. Es tracta sobretot d'una visió retrospectiva del fenomen, ja que es refereix a la transmissió de les rondalles als nostres informants, tanmateix l'anàlisi pot abraçar aspectes documentats contemporàniament, referits a la transmissió actual.

En la rondalla cal destacar sobretot una funció lúdica, com ha estat assenyalat (Oriol, 2002: 32-33), sense menystenir altres possibles funcions, com en materials folklòrics, com una funció educativa, una funció projectiva o crítica, o, fins i tot, una funció terapèutica (Bettelheim, 1976: 43-44) o balsàmica (Pujol, 2003d: 287). Els informants destaquen el paper que havien desenvolupat les rondalles com a recurs lúdic en una època en què era molt escassa l'oferta d'oci. Es refereixen a un context rural anterior a la irrupció de l'entreteniment ofert pels mitjans de comunicació de masses, sobretot per la televisió, ja que la majoria d'informants no han arribat a conèixer l'extensió actual dels mitjans digitals de difusió, en què s'ha accentuat la diferència amb la societat preindustrial. En aquest sentit Pujol (2013a: 30) es referia al folklore «artesà», entès com les manifestacions produïdes en la societat preindustrial, que ha quedat desplaçat per la cultura de masses, o ha quedat en una posició marginal:

«En conjunt, jo diria que s'ha consumat la decadència del folklore “artesà”, conformat conscientment d'una manera literària i inserit “parentèticament” en la vida quotidiana, que ha cedit davant l'oferta de la cultura de masses, mercantilitzable i sense interacció directa productor/receptor. En canvi subsisteix el folklore de conversa, que no volgutament literari, està discretament integrat en el discurs quotidià, i no es deixa manipular com a forma de consum.»

Els contextos destacats pels informants en la transmissió de rondalles es refereixen a l'espai domèstic, en l'entreteniment infantil, i en el context de la *vetlada*, com veurem. Les rondalles com a entreteniment infantil es refereix al moment que els xiquets són a casa. Els informants destaquen la importància de posseir un bon repertori, per poder donar abast a la demanda de rondalles. Vegeu-ne uns quants testimonis:

«¡Ui!, ma mare, *desde luego*, en sabia alamon. Ma mare era molt contadora de quientos. Pero això ho contaven tots. Vol dir que era com ara sa novel·la, que tot es poble l'escolten: pués antes tots escoltaven es quiento, i de nit, ¿tu veus trencant o vetlant?, per entreindre es xiquets, pués los contaven... Ara es xiquets veuen dibujos animados, ¿no?; pués antes eren es quientos. I es quientos passaven de pares a fills i de fills a nets, i aixina anaven passant de uns amb es atres. Una volta que un trevia un quiento nou, ¡hala!, aqueix l'agarraven. I havia qui en sabia alamon. Ma mare en sabia alamon. Claro, en sabia alamon. Hi ha persona que té més tàctica amb ses coses.»¹⁹⁸⁶

«Ma mare mos contava quientos. Mos arrolàvem i perquè no donàrem faena aixina quant era hora de sopar i això, mestantes es covia es sopar, “Mare, conte-mos un quiento”, i ella, quiento. Tornava, quiento. I en sabia alamon; perquè es meu tio José Miguel era molt contador de quientos i molt treguedor de cançons, i era germà de ma mare. I ma mare i es meu tio mo'n contaven quan batien i quan feen sa sopà des porc.»¹⁹⁸⁷

¹⁹⁸⁶ INF: Vicent Vila Monjo. Entrevistat el 4/9/2003.

¹⁹⁸⁷ INF: Isabel Ripoll Molines. Entrevistada el 6/1/2003.

«Pués quientetets aixina, a voltes mos posàvem: i de un van vinguent vinguent... [...] Mo' ho contàvem uns an es atres. I un: “¡Contem quientos!” –i, ¡hale!, cadegú contava es que sabia, i anàvem contant. No havia res. No havia televisió, no havia res. Mira, pegar una volteta pes poble a la boca de nit i no res. I clar, pues, jo an es xicons, quant eren menuts... [...] A voltes mos posàvem, i tota l'esprà.»¹⁹⁸⁸

«¿Quin home o dona major no sabia quientos? Tots. Com havia tant de xiquets a ses cases pués els enfundaven contant quientos. I com antes 'naves a escola pero no et posaven debers per casa. Si et posaven alguna suma o això, en un punt la féem i endespués a juar per aquí o a botar o en es racó des foc si era d'hivern, i mos contaven quientos. I com mosatros ja en sabíem, mo'n contàvem uns an es atres, es germanets. Era l'únic que havia.»¹⁹⁸⁹

«Per la nit, quant eixíem d'escola, sobretot quan plovia, d'hivern... Perquè jo tamé em trencava moltes voltes una cama o un braç i havia d'estar molt de temps a casa, assentat en es racó des foc... I contaven coses, i de algunes jo m'enrecorda.»¹⁹⁹⁰

El fet que el narrador fos una persona amb la qual els oients tinguen una relació de família o d'amistat és un factor important en la *performance*, tant per a l'oient, com per al narrador. L'execució pot esdevenir com un pretext per al contacte entre persones, una manifestació d'afecte. La relació pot propiciar en els oients la predisposició per a rebre segons quin tipus de materials o la benevolència davant possibles mancances. Per part del narrador, la complicitat amb el públic fomenta el major grau d'implicació en l'execució, visible, per exemple, en les reiteracions ritualitzades dels episodis o de fórmules que per exigències del gènere rondallístic han de ser repetides, o, fins i tot, en la predisposició a reiterar les execucions d'una mateixa rondalla, si les circumstàncies ho feren possible. Aquest factor pot explicar que una part dels texts rondallístics s'hagen pogut transmetre generacionalment pel seu component emotiu, al marge del seu contingut o la seua qualitat en si. Mostrarem aquesta idea a través de dos testimonis:

«Ha tingut un uelo molt dolç, que era ma uelo Garrit, que el teníem a casa. [...] Anava es dimarts, alamon de voltes, a fer mercat a Xaló, i sempre s'enrecordava de dur-me algo quan venia de Xaló. [...] ¡Pues bueno!, jo em pensa que ha estat tota la vida amb ell, i bona persona. Em torrava... En aquell temps no havia perres i a voltes fea: “Dus un grapadet de cigrons i l'auelo te'ls-a torrarà”. Escampava es foc, brasa pac ací, brasa pac allà, i enmig posava es cigrons, ¡i eren bons! (com no havia res més de golosies). Pues jo ja et dic que aquell uelo era de una classe i s'atre era d'una altra classe. I aqueix uelo és es que em contava a mi *Es quiento de sa raboseta i des llop*, i coses aixina.»¹⁹⁹¹

«Ella era molt contadora de coses i sempre estava disposta i assentadeta (d'esprà no tenia tràfec de res). Estava assentà i si anava jo, pués em contava coses, i si anava un atre, pués en devia contar també. [...] Mira, jo fea la vida allà, com aquell que diu, 'nava a escola i después, sa tirà pac allà; ¡perque m'embabucava d'una manera...! Em contava molta història. Es quientos aqueixos, ¡bueno!, els-a tinc repassats i tornats a repassar, i historietes i coses, ¿m'entens? Dialogava molt amb mi. [...] *Sa de Sant Vicent de Murla* [...] aqueix

¹⁹⁸⁸ INF: Francisca Ripoll Monjo. Entrevistada el 4/2004.

¹⁹⁸⁹ INF: Margarita Soliveres Ripoll. Entrevistada el 15/9/2001.

¹⁹⁹⁰ INF: Joan-Miquel Ripoll Marcó. Entrevistat el 28/4/1997.

¹⁹⁹¹ INF: Maria Ripoll Pont. Entrevistada el 6/1/2008.

me l'ha contat cantidat de voltes, cantidat, cantidat. Jo me'n recorda. I desfrutava contant-me'l, i jo em ria. I ella, com jo em ria, pués encara..., ¿saps?»¹⁹⁹²

Són exemples molt il·lustratius de la importància del component emocional lligat a la relació interpersonal en la transmissió de rondalles el fet que hi haja records de rondalles creades *ex professo* pels narradors amb una determinada funció comunicativa dins un petit grup (familiar), seguint el concepte de folklore de Ben-Amos (Oriol, 2002: 27). És el cas, per exemple de la versió RT48, en què es rememora l'execució d'una rondalla creada per una mare per disculpar-se davant la família d'un fet domèstic valent-se de l'estratègia artística de la rondalla. La versió RT49 és el record de l'execució d'una rondalla que era improvisada per una dona el temps que entretenia una criatura.

En la societat preindustrial el concepte d'oci estava sovint diluït dins de l'espai de la faena, ja que es necessitava molt de temps per poder assolir totes les tasques quotidianes. Per exemple, era habitual la participació dels xiquets en les tasques dels adults, animats amb l'incentiu de trobar-hi un entreteniment amb les rondalles, com ara en les tasques derivades de l'agricultura de descorfar (esclovellar) les ametles:

«Escorfant, es xiquets ja saps que... Tenia jo, ¡ai!, set o huit o deu anys tenia si arribava, per aquí. I com ara plegaven metles de dia i de nit escorfàvem, i es xiquets, a escorfar: “¿Per què no nos aides a escorfar? Vine, pués et contaré un quënto”. I et contaven un quënto. I sense quënto tamé.»¹⁹⁹³

«Mosatros teníem sis o set anys, aquella dona mos reunia a tots es xiquets [...] i perque escorfàrem, mos contava quëntos. I mosatros poc féem, pero mira, estàvem tots allà escorfant. [...] Aquella dona, ¡en sabia! ¡Ah, Mare de Déu! I segurament se'ls-a inventava ella, perque aquelles persones no tenien casi lligit. [...] I enversadora de versos i de quëntos i de tot, que ho ideava. I aixina mos entretenia allà escorfant.»¹⁹⁹⁴

Així mateix es destaca el context de les *vetlades*, enteses com una reunions de persones que passen juntes el vespre en una casa particular. S'anomena *anar a vetlar* el fet d'anar a passar una vetlada a una determinada casa. Sobretot les vetlades que més han estat relacionades al context de la rondalla són les que tenien lloc en el camp durant la tardor. El final de l'estiu i la tardor representaven el fort de la collita. Era habitual traslladar-se a viure a les casetes del camp (*mudar-se*) per poder dur a terme les tasques del cicle agrícola relacionades amb la pansa, la collita de l'ametla, la garrofa. En aquest context, tot i que era molt intensa la faena, hi havia moments de reunió entre veïns en acabar la jornada, precisament per col·laborar en determinades tasques, com ara, despellorfar la dacsca, descorfar les ametles, picar les ametles, o per fer-se companyia. Una de les activitats recordades en les vetlades eren les sessions de rondalles, entre persones d'una mateixa família, entre amics o entre veïns.¹⁹⁹⁵ Aquest àmbit desaparegué en la segona meitat del segle XX, tot i que les reunions festives en casetes de camp en certa mesura s'han

¹⁹⁹² INF: Carolina Molines Pont. Entrevistada el 13/8/2020.

¹⁹⁹³ INF: Vicent Vila Monjo. Entrevistat el 4/9/2003. Es refereix a la darrerria del decenni de 1920.

¹⁹⁹⁴ INF: Miguel Salvà Oliver. Entrevistat el 17/8/1998. Es refereix a la darrerria del decenni de 1920.

¹⁹⁹⁵ Podem trobar una referència d'aquest context situada a Xàbia en (Guardiola, 1988: 8-9): «Ella també disposà de transmissors vers: son pare, sa mare i en especial d'un veí, “el tio Rafel de l'Oncle”, a qui els xiquets de les cases properes els agradava escoltar en les llargues vetllades de la tardor, justament a la seua caseta de la partida de les Senioles».

conservat fins a l'actualitat en el context de les festes de Pasqua, amb un caràcter ben divers. Mostrarem exemples de testimonis que es refereixen a l'activitat de la rondalla en aquestes vetlades:

«Quant estàvem mudats a Binarreal,¹⁹⁹⁶ quan venia el temps aixina que plovisnava més, plovisnava, a lo millor fea alguna trombadeta d'auia. Perque a octubre encara solíem estar, i entonces a octubre fa aquelles trompadetes d'auia. [...] I de nit vetlàvem. I entonces sa dacsà ja estava bona. [...] El uelo fea un bon foc, perque ja no podíem eixir a vetlar fora, [...] quan fea aqueix temps ja no es podia estar, i al camp, menos encara, i entonces tancàvem i mos posàvem dins sa caseta. I desféem dacsà. El güelo penjava sa dacsà dalt sa cambra [...] perque es secura a l'aire i entonces después la despellorfàvem (sa dacsà té unes pellerfes, està cuberta), [...] aqueixos pellerocs los féem aixina i, ¡trec!, els-a trencàvem, això es dia *despellorfar dacsà*. [...] I tota sa caseta [...] allà estava concurrít. I havia un home que li dien es tio Joan d'en Martinet, [...] aqueixos tenien sa caseta prop de mosatros allà a Binarreal, [...] i es tio Joan era aficionat a vëndrer a vetlar allà amb el uelo Joan, i venia (com si el vegea), amb sa llinterna (aquelles llinternes amb quatre cristals i un cul de ciri dins). Venia amb sa llinterna: «¡Bona nit!», «¡Bona nit!». I el uelo Joan mos contava *Es qüento de la mort i es Secorrat*, en aquelles vetlades tan agradoses que féem de sa dacsà. [...] I en aqueixes vetlades és que mos contaven qüentos. [...] Es que més mos contava el uelo Joan era *Es de la mort i es Secorrat*, i es xiquets tots [...] amb sa boca uberta, escoltant *La mort i es Secorrat*, ¡i ja mo'l podia contar voltes...! [...] I ¡mira que mos agradava!»¹⁹⁹⁷

«De nit féem llata, perque antes féem cabassos. Ta uela i ella es posaven un senyalet a una palma, a vore qui la fea més grossa. I vetlaven totes ses nits juntes. A Binarreal; ací no mos ajuntàvem mai.¹⁹⁹⁸ «Conta-mo'n tu, que tu en saps més», que ella sabia qüentos, i mos contava *Es de sa Tremuntana*, que jo me'l vaig ensenyar.»¹⁹⁹⁹

«A Binarreal estàvem allà i es tio Pepe es Moreno és es que mos contava coses i mos riém prou, perque tenia gràcia per contar coses. I pes qüentos cal que tingues traça. Si falta una coseta, que sàbies afegir-li-la, que no s'acaba amb rabo, i detallets que l'adornen. I es tio Pepe es Moreno ho adornava, i entonces allò era un tro de rialles. Passàvem el temps i mos riém. Espellorfaven dacsà tota la nit i mosatros, que érem més menudes, mos arrebolcàvem per dins des pallerocs.»²⁰⁰⁰

Puntualment han estat esmentats altres contextos diversos, tant lúdics, com ara, les menjades en la matança del porc, les caçades; com laborals, com ara, el treball agrícola en grup, com és el cas, en àmbit femení, de la faena de cavar blat. Contemporàniament se'ns ha parlat de materials folklòrics apresos en el context del treball en una empresa local o en el treball a jornal en una població de costa.

En canvi, no pareix que l'àmbit acadèmic haja estat propici per a la transmissió de la rondalla oral, almenys són escasses les versions apreses de mestres dins de l'aula.²⁰⁰¹ En tot cas destaca que no es tractàs de rondalles amb una funció marcadament didàctica. Contràriament

¹⁹⁹⁶ Partida rural.

¹⁹⁹⁷ INF: Mari Carmen Soliveres. Entrevistada l'agost de 1997. Es refereix al decenni de 1940.

¹⁹⁹⁸ Es refereix que les vetlades tenien lloc al camp, no al poble.

¹⁹⁹⁹ INF: Carme Soliveres Sifre. Entrevistada el 18/12/1997. Es refereix al decenni de 1920. L'esment d'aquesta rondalla possiblement és un lapsus, ja que en altres entrevistes la vinculà a un altre context.

²⁰⁰⁰ INF: Isabel Vilanova Mascaró. Entrevistada el 26/7/1999.

²⁰⁰¹ És el cas, per exemple, de RT852A i RT1405*.

aquesta és la funció de la versió que poguérem registrar apresada en el context de la *doctrina* (catequesi).²⁰⁰² Aquest exemple posa de manifest l'ús del folklore com a recurs pedagògic.

En el context contemporani s'ha eixamplat l'espai per a l'execució de rondalles a àmbits com els viatges en grup en autobús.²⁰⁰³

1.6 ELS REFERENTS DE LA RONDALLA

Un dels recursos amb què poden comptar els narradors per atreure l'atenció dels oients és la incorporació en el relat d'elements de l'entorn dels interlocutors de la *performance* rondallística, com les referències toponímiques, les referències onomàstiques, amb les quals es localitza l'acció en un espai reconegut pels oients (Rodari, 1973: 118). Aquesta és una característica aliena a la rondalla meravellosa, en què no solen donar-se dades de l'ambientació (Lüthi, 2018: 54). Pot aparèixer, en canvi, en els gèneres del *mode realista*, i en altres gèneres com les rondalles d'animals, on l'ambientació té un toc realista, encara que generalment no s'especifiquen dades concretes de l'ubicació (Jason, 1977: 197).

1.6.1 La localització

Amb la localització concreta els relats prenen l'aparença de succeïts o d'anècdotes («Estudi» 212.1); encara que, cal advertir que no hi ha una vinculació obligada d'aquestes dades amb la història –com sí que succeeix amb els succeïts, les anècdotes, o amb les llegendes (Lüthi, 2018: 19)– i, fins i tot, poden presentar un caràcter aleatori («Estudi» 1.2.5).

Pel que fa a la localització, trobem sobretot referències a topònims locals:

- partides rurals: Binarreal, Casivanyes, es Correnou, sa Falzia, sa Foia Fonda, ses Foietes, sa Font Blanca, Garx.
- topònims viaris o vinculats a camins: Benissalim, ses Roques, sa Font d'en Guardiola, sa fonteta d'en Mas, la Murta, ses Voltes, sa Venta, s'hostal d'en Belo.
- orònims: ses penyes de s'Ombria.
- topònims urbans: el Calvari, es carrer de Bon Pastor.

Així mateix, es documenten topònims de la Marina i d'altres indrets:

- poblacions de la Marina: Bolulla, Benigembla, Castells, Xaló, Callosa d'en Sarrià, Polop, la Nucia, Pinos, vall de Guadalest, Dénia, Benidorm.
- partides rurals i orònims situats a la Marina: Xortà, Algar, els Plans.
- poblacions d'altres comarques valencianes: Alacant, València, Alcoi, Cocentaina, Fageca, Castalla, el Campello, Quartell.
- poblacions d'altres territoris espanyols: Cabdet, Barcelona, Sevilla.
- ciutats i països estrangers: Roma, Alger, els EUA, França, l'Argentina.

²⁰⁰² Ens referim a RTNC1.

²⁰⁰³ Per exemple, les versions RT1626 III, RT1750A i RTNC20 foren comunicades a un grup de veïns en viatges diversos en autobús.

Les referències dels topònims ofereixen als relats un caràcter d'arrelament a un territori, sobretot el local i el comarcal, o a un moment històric, per exemple, els països estrangers fan referència a les destinacions dels emigrants tarbeners en altres temps.

Així mateix les localitzacions poden tenir el valor d'expressar l'alteritat de manera tòpica. Ens referim sobretot als dicteris o contarelles en què determinats continguts de caràcter burlesc són atribuïts a pobles de l'entorn, generalment localitats veïnes, de població més reduïda o marcades per alguna característica lingüística o cultural. En aquest sentit, el poble més assenyalat en la narrativa oral tarbenera sens dubte és Bolulla, tant en relats clarament catalogables com a bertranades, o siga, en històries tòpiques de l'estupidesa col·lectiva (Oriol, 2002: 62), per exemple, RT1210 I-III, RT1339, RTNC6, RTNC7, RTNC9, com en contarelles que merament duen aquesta localització, com ara, RT1691 I, RTNC20, RTNC29, RTNC30. Aquesta localització es detecta també en altres gèneres folklòrics, com el cançoner (Monjo, 2009: 74). Podríem considerar que hi ha un tractament similar a altres espais mítics al qual hom atribueix tota classe d'històries humorístiques, com Xauxa,²⁰⁰⁴ segons deduïm d'algunes observacions: «a Bolulla, allà passa de tot» (RT1578A* IV). Hi ha traces d'altres cicles narratius sobre altres localitats de la mateixa comarca igualment marcades pel folklore, com ara, sobre Pinos, en terme de Benissa (RT1806A* I, RT1831A* I) o sobre entitats menors o partides del terme de Tàrbena hui despoblades com el Poble de Dalt (RT1339 I-II, RT1578A*^{a5}, RTNC9) o l'Om (RT1678**). Al capdavant del caràcter lúdic d'aquests materials, hi ha un component de prejudici difícilment avaluable, generalment relacionada amb els tòpics d'endarreriment o de rusticitat.

Un component humorístic lligat a la localització poden ser les contarelles amb una temàtica específicament lingüística, localitzada en un poble concret. En el nostre corpus hem documentat contarelles dedicades al parlar de Bolulla (RT1698G X-XIII), Castells (RTNC33) i Callosa (RT 1698 XIV-XV). En aquests materials solen fer-se imitacions d'aspectes fonètics dels parlars, com l'elisió de la *-r* final del parlar de Bolulla o la velarització de la *-a* final de Castells; encara que el que més s'hi destaca és la imitació de la tonada característica dels pobles (veg. «Estudi» 3.1.10).

1.6.2 Les referències onomàstiques

Diverses contarelles tenen l'aparença d'anècdotes atribuïdes a personatges locals, com a recurs humorístic, com podem observar, per exemple, en les versions RT1699 I-II, RT1920A, referides a persones que visqueren entre el segle XIX i XX, o RTNC27, RTNC37, RTNC38, a persones que visqueren entre el segle XX i XXI. Generalment es tracta de persones conegudes pel seu bon humor, en algun cas amb qualitats de contaires o de versadors (poetes populars). En algun cas són els mateixos narradors els que s'atribueixen les històries que contenen, com si es tractàs d'una experiència personal. Observem aquest recurs en RT1626 III. Tenim constància que l'origen d'alguna anècdota nasqué de la difusió oral d'un d'aquests relats explicats jocosament en primera persona.²⁰⁰⁵

Hi ha relats en què el protagonista és un personatge històric. En aquest cas l'atribució de la història pot ser un recurs humorístic, com succeeix en les contarelles del cicle de

²⁰⁰⁴ Vegeu els comentaris del tipus 1384.

²⁰⁰⁵ Ens referim concretament a RTNC27, en altres casos és una suposició.

Quevedo (RT869) (vegeu els comentaris del tipus 869) o pot tenir un component de crítica, com succeeix en les contarelles del cicle de Franco, per exemple, RT1407A*, RT1739 II, RT1698G XVI.

En altres relats les referències onomàstiques de persones de la localitat no es refereixen als protagonistes, sinó que serveixen per a situar punts anomenats en el relat o per a presentar els personatges o els fets amb un caràcter de verisme, per exemple:

«Es borreguet se n'anava a minjar-se s'herba des tio Minyó (de s'horta des tio Minyó [...] d'allà). I es gatet furtava tot es racapte d'allà: des tio Parra, des tio Tendero, de tot aquell dellò (vaïnat)» (RT125).

S'observen referències similars, per exemple, en RT1240 III, RT1360C II o RT1678**.

1.6.3 Les referències a la cultura tradicional

Una bona part de les contarelles se situen en un temps en què eren vigents encara els elements de la societat preindustrial. En gran mesura els referents que apareixen en les històries poden ser considerats anacronismes i no entesos pels oients. D'aquí que alguns informants senten la necessitat d'enriquir les execucions de les rondalles amb explicacions sobre el significat de paraules que intueixen que són desconegudes o es donen apunts de cultura tradicional (Caruso, 2008: 47).

De manera explícita els informants solen ressaltar amb marcadors temporals aquesta diferència cronològica en donar certs detalls de les històries. Es refereixen a elements de la cultura material, a activitats i a una filosofia de vida:

«Antes duien brians, ¿no?, i no duien pantalons ni res» (RT1091).

«Això era en aquells anys cap arrere cap arrere que tot el món 'naven a peu i amb carros, i es peixcaters no havien eixit des pobles rodant la mar» (RT1339).

«Antes feen pa i posaven es pa dalt... A s'escala havia sa taula des pa. I ses xiquetes eren molt cregudes (no és com ara, que són uns malcriats)» (RT2015 I).

«¡L'iglésia estava plena!, de hòmens i dones (això no és de ara; és que ja fa temps arrere, que el personal anava més a missa que ara)» (RT1698G III).

Encara que també és habitual que en la narració no s'incloguen aquestes marques temporals i les referències antigues se'ns presenten amb tota normalitat. Per exemple, es parla de l'*escudeller* com l'indret per a posar coses relacionades amb l'alimentació (RT15 I, RT1691 I); la roba «s'alça» en una *caixa* (RT 1685*B III); els objectes es transporten dins d'una *coixinera* (RT1384 IV); els pagesos llauren amb ases (RT153); els cadàvers són transporats damunt de canyissos (RT1240 II); es presenta la partida de Binarreal com un indret de gran riquesa de terra de regadiu, quan actualment les hortes es troben quasi totes abandonades (RT112); les festes patronals de Tàrbena tenen lloc a l'hivern, quan des de 1960 se celebren a l'agost (RT106^a). Les rondalles permeten que la imatge del territori siga immutable i que els referents antics queden intactes. En aquest sentit Pelen (1983: 811-812) assenyala la vinculació del gènere de les contarelles al «discurs del passat», entès com la predilecció de molts informants per referir-se cronològicament al passat. Les contarelles es representen com un mitjà per a fer reviure els referents antics i

negar el present. I més encara, una part de les contarelles van unides al discurs sobre el passat com a il·lustració de determinats aspectes. Podem dir, per tant, que el marc cultural no és necessàriament un ornament de l'elocució dels contes, sinó que sembla que siga a l'inrevés, el conte apareix com una mostra lúdica per a determinats aspectes, dins del discurs sobre el passat. La prova és que, en la nostra experiència de col·lectors, són diversos els exemples de rondalles que sorgiren espontàniament quan en una conversa en parlava d'un determinat aspecte del passat, per exemple, d'indumentària antiga: RT1831*B, del costum de dur dol: RT1230*, de l'elaboració del pa: RT1626 II, dels mercats i venedors ambulats: RT1360C II, de la creença en les bruixes: RT1733*C II, tot i que eren també freqüents altres gèneres narratius, com els succeïts o les anècdotes, i no narratius, com les cançons o les parèmies.

Tanmateix no totes les versions es refereixen a un context passat, en són bons exemples les al·lusions a referents contemporanis, com un ovni (RTNC27) o la inspecció de Sanitat (NC1698G VII). Fins i tot podem trobar elements de la societat contemporània inserits en rondalles no necessàriament ubicades en l'actualitat, per exemple, el missatge del rei es difon en un periòdic (RT935 I), el rei convida la protagonista a cafè (RT923 II), els protagonistes viuen en un *xalet* (RTNC16) o en un *ranxo* (RT1545 I).

1.6.4 La fraseologia derivada de la rondalla

Hem vist com en la rondalla pot haver un reflex de l'entorn més immediat als narradors i als oients: pot incloure referents en què el públic de la rondalla s'identifica. Però ara ens referirem a la vessant contrària: el reflex de la rondalla en la vida quotidiana de les persones, a través d'al·lusions contingudes en elements fraseològics que deriven d'episodis, personatges o elements rondallístics i que remeten a les rondalles.

Hi ha la possibilitat que les rondalles tinguen el valor de tradicions explicatives de l'origen de determinades frases proverbials. Pot tractar-se de frases pronunciades en un episodi d'una rondalla, generalment en l'episodi final, com una cloenda jocosa. Contenen aquestes unitats fraseològiques un valor proverbial que s'aplica metafòricament a situacions de la vida quotidiana que presenten aspectes paral·lels a la rondalla, per exemple:

- *¡A l'uró!* (RT1354).
- *¡A ta casa, vaca!* (RT1375).
- *¡Àngela, bac segur!* (RT1240 I).
- *¡Ay, Mundo, Mundo!* (RT1940*E).
- *¡Bufa-les, que estan gelades!* (RT1691 I).
- *¡Ja el llep!* (RT1210 II).
- *¿I a tu qué t'importa si jo vull fer [una] merderà de bou?*²⁰⁰⁶
- *Això no és un pato, és un pateu* (RTNC12).
- *Això són atres calces* (RT1691D*).
- *Alamon són tres* (RTNC38).
- *Màquina arrere, porc al corral* (RT1920).
- *Parlar amb el rei és parlar amb sa gerra* (RT1694A).

²⁰⁰⁶ No n'hem poguda registrar una versió coherent de la història que originà aquesta frase, que té un reflex en el conte núm. 65 d'*El sobremesa y aviso de caminantes* de Joan Timoneda: «Si quiero cagar mierda de buey, ¿vedármelo heis vos?».

- *Qui no et conega, que et compre* (RT1529).
- *Si de ésta escapo y no muero, nunca más bodas al cielo* (RT225^a).
- *Són ses festes des meu poble / Són festes en es meu poble* (RT130 I-V).²⁰⁰⁷

Pot tractar-se de locucions verbals que al·ludeixen a situacions o a personatges de les rondalles, igualment amb un valor metafòric en el context de la vida quotidiana.

- *Estar mitgeli* ‘estar un una posició mitjana’ (RT15 I-VII).²⁰⁰⁸
- *Fer com s’haqueta del retor* ‘no menjar’ (RT1682).
- *Fer sa de sa raboseta (/Fer sa des conill)* ‘no comparèixer a una cita’ (RT136 I, II).²⁰⁰⁹
- *No s’espanta d’un caragol / No li espanta un caragol* ‘ser coratjós’ (RT1384 I, II).
- *Paréixer (/Fer com) es rabosinet que va caure dins l’olla* ‘exagerar’ (RT2022 I, II).
- *Quedar ben cansat i mort de fa com sa raboseta altera-altera* ‘quedar extenuat’ (RT 1 I).
- *Ser un cabelí / Estar cabelí* ‘estar arruïnat’, ‘estar abatut’ (RT15 I-VII).

No s’aturen ací les connexions entre la rondalla i la vida. Ocasionalment les referències no arriben a tenir una forma de frase. Per exemple, quan s’esmenta el cel, hom pot fer l’al·lusió irònica «el cel, a on fan coquetes amb mel». Es tracta d’una element que retrobem en diverses versions valencianes del tipus ATU 225, en què un ocell promet a una guineu que al cel podrà menjar coques, coquetes o rotllets de mel o amb mel.²⁰¹⁰

Universitat d’Alacant
Universidad de Alicante

²⁰⁰⁷ És un advertiment de perill imminent.

²⁰⁰⁸ Es fa servir en frases com ara, «No sé si estava bé, malament o mitgeli». Veny (2003: 190) registra a Mallorca la locució *ser mitgelis* amb el valor de ‘ser mediocre’ o ‘menys que mitjà’.

²⁰⁰⁹ Suposem que la menció del conill estiga relacionat amb el tipus ATU 1539 (*L’ase, el conill, el bastó i el flabiol meravellosos*), del qual no hem obtingut cap versió en la nostra recerca a Tàrbena.

²⁰¹⁰ Veg, p. ex., Bataller, 1986: 78-79; Gascón, 1999: 27-30; Antolí *et al.*, 1999: 92-96; Verdú, 2017: 133-137; Monjo, 2006: 118-119.

2. EL PARLAR DE TÀRBENA A TRAVÉS DELS NARRADORS

2.1 ASPECTES FONÈTICS

2.1.1. El vocalisme

2.1.1.1. El vocalisme tònic

2.1.1.1.1. La vocal /a/

Una característica del tarbener, compartida amb l'àrea valenciana mallorquinitzant i explicada com a herència de la repoblació mallorquina del segle XVII, és la pronúncia *tr[ɛ̃]re*, contrastant amb la variant etimològica *traure*, característica del català occidental.²⁰¹¹ Cal assenyalar que de manera minoritària registrem també la solució amb [ã], generalment com a realitzacions esporàdiques d'algun informant, encara també s'ha detectat en un informant de manera sistemàtica: *traure* (RT801 II, RT1408B), *trau* (RT125, RT237A, RT1626 II). En el cas de la realització *treure*, els informants estenen la vocal radical /e/ a tota la flexió (*trec*, *trevia*, *treuré*, *treuria*, *treguera*) i fan el participi *tr[ɛ̃]t*. En canvi, els informants que realitzen de manera generalitzada *traure*, estenen la vocal radical /a/ (*trac*, *travia*, *trauré*) i fan participi *tr[a]t*.

Així mateix, també coincideixen amb el mallorquí les formes dels verbs *meular* i *nedar*, contrastant amb el valencià general *maular* i *nadar*, amb una vocal /ɛ/ o /e/ estesa en la flexió (*meula*, *neda*), formes que reapareixen en punts del valencià mallorquí.²⁰¹²

S'ha produït una palatalització de la /a/ en la forma *guit[ɛ̃]rra* (RT15 VII, 451B). Té paral·lelismes a Mallorca, Menorca, l'Alguer, Tortosa, valencià tortosí, septentrional i de manera residual en punts del valencià mallorquinitzant.²⁰¹³ Presenta també la variant amb [a], potser per influència del castellà, que està generalitzada en els derivats: *guitarreta* (RT1617*), *guitarro*. Així mateix hi ha palatalització en la forma [ɛ̃]ia <àuia 'aigua' (RT15 VII, RT451B), que té paral·lelismes a la Marina Alta, la Safor,²⁰¹⁴ en punts de Mallorca amb la forma *èigo* (com ara, a sa Pobla) i a Tortosa amb *èigua*.²⁰¹⁵ Aquesta forma oscil·la amb *àuia*, tot i que aquesta solució és minoritària.²⁰¹⁶ S'observa així mateix palatalització en la forma *X[ɛ̃]xa* <*Xauxa* (RT1384 III).

2.1.1.1.2. Les vocals /e/ i /ɛ/

Cal destacar el tancament de la /e/ en els cultismes acabats en *-ència*, que hem representat gràficament respectant aquest fenomen, no només en el topònim de la capital, de pronunciació general tancada en valencià, sinó en altres mots, com ara, *her[ɛ̃]ncia*

²⁰¹¹ Colomina, 1985b: 40; Beltran, 2005, II: mapa núm. 2; Beltran/Herrero, 2011a: 33; Beltran, 2011: 33; Giner, 2016: 52.

²⁰¹² Beltran, 2005: 46-47; Beltran, 2011: 33.

²⁰¹³ DCVB s. v. *guitarra*; Massip, 1989: 25; Gimeno 1992b: 136; Beltran/Segura, 2019: 142.

²⁰¹⁴ De la Safor hem sentit la pronúncia *èuia* a Beniredrà de fonts orals (Maria Malonda, 1931).

²⁰¹⁵ Colomina, 1986: 663; Beltran, 2005: 47; Massip, 1989: 25.

²⁰¹⁶ En els subjectes estudiats a través dels materials del corpus del RT, el 70% presentaven la solució *èuia*, i el 10% *àuia*. El 20% restant oscil·la, tot i que en la majoria predominaven les solucions a favor de *èuia*.

(RT1920C), *indulg['e]ncies* (RT1360C II), *penit['e]ncia* (RT1360C I), *sent['e]ncies* (RT130 III), i paral·lelament en el castellanisme *sil['e]ncio* (RT1678**).²⁰¹⁷

2.1.1.1.3. Les vocals /o/ i /ɔ/

Es característica del tarbener la pronúncia amb *o* oberta del pronom personal fort de primera persona *jo* ['jɔ]. Aquesta pronúncia dins del valencià coincideix parcialment amb el valencià septentrional i tortosí, però contrasta amb el valencià general. D'aquí que hom pugua parlar d'influx mallorquí, si tenim en compte que la pronúncia amb *o* oberta és característica del balear, juntament amb el català oriental i punts de l'occidental.²⁰¹⁸ Així mateix es registra la pronúncia amb *o* oberta de la forma interrogativa i exclamativa *com* (RT1240 II, RT1337 II), innovació minoritària a la Marina Baixa, encara que compartida amb una part del valencià meridional i alacantí.²⁰¹⁹

2.1.1.1.4. Tractament del diftong /au/

Es documenta la pronúncia *J['ɔɯ]me* per *Jaume*, coincidint amb una part del valencià.²⁰²⁰ Aquesta solució, possiblement explicada per ultracorrecció, es retroba en altres formes locals, com ara, en el topònim *Bij['ɔɯ]ca* (RT1 I), representat en la documentació històrica amb *au*,²⁰²¹ o la forma *j['ɔɯ]re*, per *jaure*, fossilitzada en la locució *anar a j['ɔɯ]re* 'gitar-se'.²⁰²²

2.1.1.1.5. Tractament del diftong /ui/

La pronúncia decreixent del diftong /ui/ és minoritària en el context valencià. Es manté sobretot en l'àrea del valencià meridional –la Marina Baixa es caracteritza per la seua conservació– i en una part del tortosí i alacantí: *buit* (RT15 I). Coincidint amb la major part del valencià presenta amb diftong creixent les formes *hui* i *huit*.²⁰²³

2.1.1.2. El vocalisme àton

2.1.1.2.1. Vacil·lacions entre les vocals /a/ i /e/ i presència de l'al·lòfon /ə/

El parlar actual de Tàrbena pertany plenament al feix de dialectes i subdialectes que conformen el bloc occidental del català, caracteritzat per la distinció de les *aa* i *ee* en posició àtona. Aquesta diferenciació presenta excepcions, en algun cas es tracta de

²⁰¹⁷ A la Marina es documenta la mateixa situació, tot i que s'observa una tendència a l'obertura en algunes formes entre els parlants d'edat mitjana o entre el jovent (Beltran, 2011: 35; Beltran/Herrero, 2011a: 34). A la Safor (Giner, 2016: 54) es documenta el tancament general en algunes formes o la vacil·lació segons els pobles.

²⁰¹⁸ DECLC s. v. *jo*.

²⁰¹⁹ Beltran/Herrero, 2011a: 35; Beltran/Segura, 2019: 341.

²⁰²⁰ Martines, 2000: 86; Giner, 2016: 58; Beltran/Segura, 2019: 99; Bataller G., 2017: 78.

²⁰²¹ Per exemple, en el capbreu de 1679 (Arxiu Ducal de Medinaceli, Casa Aitona [Moncada], llig. 155, ram 2, núm. 1): «altre tros de terra partida de Bijauca que afronta ab terres de Joan Monjo i muntañes del señor».

²⁰²² Reapareix *joure* per *jaure*, però amb *o* tancada en valencià septentrional (Beltran/Segura, 2019: 99).

²⁰²³ Colomina, 1991: 20; Beltran/Segura, 2019: 147-148, mapa 3.

fenòmens de caràcter bastant general en aqueix grup dialectal, en altres es pot parlar de particularismes, que tot seguit analitzarem.

És una característica del bloc dialectal occidental la tendència d'obrir la *e* inicial a *a*, sobretot en els grups fonètics inicials *es-*, *en-*, *eix-* (Veny 1998: 92).²⁰²⁴ El parlar local, seguint les pautes de la comarca veïna del Marquesat –i, parcialment, també de la Safor o el Maestrat– ofereix un ventall d'obertures sistemàtiques superior a la del valencià general, en casos com *encara*, *entonces*, *enguany*, *estar*.²⁰²⁵

Dins del context valencià, en canvi, és un tret distintiu de Tàrbena, coincidint amb l'àrea valenciana mallorquinitzant, la generalització dels casos de vacil·lació d'*aa* i *ee* àtones, més enllà, com veurem, de la documentació puntual d'aquesta tendència en valencià general i, sobretot, la presència residual de l'al·lòfon [ə].²⁰²⁶ Aquesta situació posa d'evidència el possible resultat d'una neutralització precedent d'*aa* i *ee* àtones, seguint els hàbits articulatoris del català oriental, com s'han assenyalat en diversos treballs.²⁰²⁷ Tot i que, com veurem, són força habituals en altres àrees dialectals els casos d'oscil·lacions quant al timbre de les vocals àtones.

En primer lloc cal destacar la pronunciació oberta [a] d'una sèrie de partícules àtones, atestada també a la Marina Alta, part de la Safor i punts de la Marina Baixa i del Comtat.²⁰²⁸ Afecta els articles determinats: *es* [as], *el* [al], *els* [as]; l'article personal: *en*: [an]; les preposicions: *en* [an]; *amb* [an] / [am]; els pronomes àtons situats en posició proclítica: *en* [an], *ho* [au], *em* [am], *et* [at], *es* [as], *el* [al], *els* [alz(a)], ocasionalment documentats en forma plena: *m*[a], *t*[a], *s*[a];²⁰²⁹ i la combinació dels pronomes en posició proclítica: *me'n* [man], *te'l* [tal], *se li* [sa li]..., *me se* [ma sa], *te se* [ta sa]...²⁰³⁰

Per altra banda cal assenyalar els resultats en [a] o [e] no etimològics, atestats en un bon nombre de paraules, freqüentment com a solució general, encara que hi ha la possibilitat en algun informant d'haver-hi un resultat vacil·lant amb la solució [ə]. El fenomen és més habitual en síl·labes pretòniques:

e > a

al r[a]vés (RT1699 VI)

arr[a]cer (RT1626 I)

²⁰²⁴ Es podrien incloure casos d'obertura en la seqüència *er-* (per ex. [a]rer, h[a]reu, [a]riçó...) i *el-* (per ex. [a]lleccions, [a]lectricitat, [a]lefant, h[a]letxo...). Així mateix, cal incloure els mots iniciats amb la seqüència *ex-*, pronunciada com si fos *es-*: [as]plicar (RT774P).

²⁰²⁵ Veg. Colomina, 1985b: 38; Garcia/Beltran, 1994: 28, Beltran, 2005: 49; Giner, 2013: 34. No es tracta, però, d'una regla absoluta. Per exemple, no es dona l'obertura en la forma [a]ntrar: documentada, en canvi, en punts del valencià tortosí (veg. Ayza, 2005: 29), o la preposició [a]ntre, documentada a la Valldigna (Giner, 2013: 34; Beltran/Segura, 2019: 152). Tampoc no es realitzen amb [a] estiu –que fins i tot alguns parlants tanquen en [i]– o determinades formes resultants d'elisions consonàntiques: (v)esprà, (d)entilla.

²⁰²⁶ Beltran, 2011: 39.

²⁰²⁷ Colomina, 1985b: 38, Garcia/Beltran, 1994: 28; Beltran, 2005: 49; Giner, 2016: 529-530; Beltran/Segura, 2019: 120.

²⁰²⁸ Colomina 1985b: 38; Garcia/Beltran: 28, Beltran, 2005: 49.

²⁰²⁹ Veg., «Estudi» 3.2.6.2.1.

²⁰³⁰ Aquest darrer fenomen és més reduït en l'àmbit del valencià mallorquí: s'atesta solament en punts de la Marina Alta (Pedreguer, Gata, Xaló, Llíber, Benimaurell) i la Safor (la Valldigna) (veg., p. ex., Garcia/Beltran, 1994: 80; Beltran, 2005: 49; Beltran, 2011: 39; Giner, 2013: 73; Beltran/Segura, 2019: 152). Veg. p. ex., *t*[a] n'has vollgut fer, *s*[a] l'han feta, *t*[a] *s*[a] minjaré (RT124 I).

f[a]reste (RT156),
f[a]rir (RT1833K^{a1})²⁰³¹
M[a]ndranguell (RT510A^{a3})
r[a]capte (RT125, RT1360C II)
r[a]dó (RT480 I), *r[a]dona / r[a]doneta* (RT1626 II)
r[a]dol (RT1384 II), *r[a]dolet* (RT1730 IV)
al r[a]mat (RT923 II), *a l'últim r[a]mat* (RT1354)
r[a]mei (RT1142)
s[a]rà (RT15 VII), *s[a]ràs* (RT303)
s[a]ria (RT331)
terr[a]moto (RT331)
t[a]ulà (RT1384 III)
tr[a]ballar (RT935 I), *tr[a]balla* (RT1370 II)
v[a]ïna (RTNC18).

a>e

car[e]gol (RT1384 I)
d[e]ixò (RT1960D), *d[e]ixona* (RT15 IV), *d[e]ixons* (RT935 I)
d[e]munt (RT1655 I)
d[e]rrere (RT1 I)
d[e]vant (RT156)
d[e]vant (RT480 I)
en h[e]via (RT935 II)
g[e]rdí (RT425A), *g[e]rdins* (RT712)
ll[e]vor (RT1960D)
jov[e]lí <javalí (RTNC31)
lley[e]ters (RT451B)
n[e]vada (RT130 v)
per [e]cí (RT302)
per [e]hí (RT1 I)
per [e]ixò (RT1381B)
per [e]llà (RT311B* I)
per [e]quelles (RT712)
per [e]quí (RT125)
r[e]ïm (RT136 I)
r[e]jola (RT1804*)
s[e]bia (RT900 I)
s[e]gí (RT2034)
s[e]gristà (RT*1787C)
se n'h[e]via (1685*B II)
Ser[e]fina (RT1091)
sobr[e]ssà (RTNC23).
ter[e]nyina (RT1739 I)
tr[e]muntana (RT425A)
tr[e]nquil·let (RT15 IV).

Són més escasses les mostres en síl·labes posttòniques:

e>a

²⁰³¹ Sobre la diferència semàntica entre *f[e]rir* i *f[a]rir* vegeu «Estudi» 3.3.1.

el Nostr[a] Senyor (RT*1787C).

a>e

cad[e] (general).

En valencià s'han detectat casos paral·lels de vacil·lacions de les *aa* i *ee* àtones motivades per factors del context fonètic, com la proximitat amb una *i* tònica (amb la possibilitat d'estendre's als derivats), amb una consonant palatal (per a *a>e* o *e>a*), amb una vibrat o lateral (per a *e>a*), les assimilacions o dissimilacions, o les analogies amb formes homòfones.²⁰³² Així mateix s'observen factors de tipus morfològic, com ara, la substitució del morfema *-at* per *-et*, per influència del diminutiu *-et* (en *lleyenater>lleyeneter*) o l'extensió de l'evolució tancada en el prefix *trans->tr[e]s-*.²⁰³³ Com veurem en «Estudi» 2.1.1.3, hi ha un influx dels resultats de fonosintaxi comarcal en les formes *d[e]ixò, d[e]munt, d[e]rrere, d[e]vant*. En algun cas es tracta de solucions força generals en català occidental (com ara, *r[a]cés, d[e]vantat, r[e]jola, s[e]gí, tr[e]muntana*).²⁰³⁴ Per altra banda cal tenir present la documentació d'aquest fenomen en contradades no vinculades amb el repoblament mallorquí.²⁰³⁵ D'aquí que calga ser cautelosos a l'hora d'atribuir sempre a un resultat a partir de una vocal neutra precedent aquest fenomen, tot i que el gran índex de casos ho podria donar a entendre.

Així mateix cal destacar en el parlar de Tàrbena, coincidint amb la Marina Alta i una part de la Safor, la conservació de certes realitzacions de les *aa* àtones que recorden la vocal neutra del català oriental, sobretot en determinats contextos.²⁰³⁶ Aquesta vocal relaxada es documenta més sistemàticament en subjectes de la vella generació, en les quals la *a* tendeix a perdre la seua posició central. Els contextos d'aparició són sobretot:

- Sobretot en posició pretònica davant de *i* tònica: [ə]cí,²⁰³⁷ [ə]hí (RT1843A), [ə]quí (RT1296B), [ə]mics (RT1 I), c[ə]mí,²⁰³⁸ f[ə]rina (RT1291D), h[ə]via,²⁰³⁹ h[ə]vien,²⁰⁴⁰ p[ə]tixques (RT1843A), s[ə]bia,²⁰⁴¹ s[ə]bien,²⁰⁴² tap[ə]ria (RT451B), tr[ə]nquil (RT1843A), v[ə] dir,²⁰⁴³ l[ə] nit (RT510 II), l[ə] vida (RT712), l[ə] mitja nit (RT850*).
- Ocasionalment en posició posttònica darrere de *i* tònica, en seqüències emfàtiques: *mir[ə]!* (RT425A), *miss[ə]* (RT1698G II), *aixin[ə]* (RT1698G II), *sig[ə]* (RTNC31), *min[ə]* (RTNC31).
- Davant una *u* tònica: *m'h[ə] dut* (RT480 III), *l'atr[ə] cuixa* (RT785A), *s'[ə]junten* (RT130 III).

²⁰³² Colomina, 1991: 16-17; Martines, 2000: 47, 59-60.

²⁰³³ Martines, 2000: 52-53.

²⁰³⁴ A partir del DCVB.

²⁰³⁵ Veg., p. ex., Colomina, 1991: 16-17; Beltran/Segura, 2019: 152-153; Segura, 2003: 37-48; Bataller G., 2017, 1: 80-86.

²⁰³⁶ Colomina 1985b: 38; Beltran, 2005: 50-51; Beltran, 2011: 40; Giner, 2013: 37.

²⁰³⁷ RT712, RT1360C II.

²⁰³⁸ RT1 I, RT510A I, RT1142, RT1240 III.

²⁰³⁹ RT1 I, RT1578A* VI, RTNC35.

²⁰⁴⁰ RT510A I, RT1562A I.

²⁰⁴¹ RT124 I, RT425A, RT1337 I.

²⁰⁴² RT785A, RT1384 III.

²⁰⁴³ Veg., p. ex., RT1 I, RT425A, RT785A, RT480 III, RT510A I, RT712, RT1381C.

- En alguns parlants pot aparèixer en elements adjacents al nucli nominal, sobretot de caràcter clític: *s[ə] pelleta* (RT124 I), *l[ə] gent* (RT1831C), *[ə]n això* (RT124 I), *[ə]s llop* (RT124 I).
- En alguns parlants pot aparèixer en posició pretònica, sense un condicionament aparent: *r[ə]cò* (RT1698G II), *r[ə]boseta* (RT15 III), *s'[ə]nimalet* (RT785A), *s[ə]bates* (RT425A), *M[ə]rieta* (RT1384 III).

La inestabilitat del timbre de les vocals àtones permet un ventall de realitzacions per a determinades formes, que poden presentar-se de manera vacil·lant, sovint en un mateix informant, per exemple: *r[ə]boseta / r[a]boseta*, *per [ə]quí / per [e]quí / per [a]quí*.

En contrapartida, el parlar de Tàrbena presenta casos de realitzacions etimològiques, que són tanmateix generals amb [a] en valencià: *g[e]gant* (RT330 III), *ll[e]nçol* (RT1699 IX), o quasi generals: *s[e]ncer* (RT480 I).²⁰⁴⁴

2.1.1.2.2. Vacil·lació entre les vocals /e/ i /i/

Tot i que en tarbener no hi ha gaires casos de formes amb el tancament de la *e* pretònica afavorida pel contacte amb una consonant palatal (no s'atesten, per exemple, els resultats *giner*, *ginoll*, *ixe*) són generals els resultats *llicsó* (RT1210 I, II, i III), *xixanta*, i quasi generals, *ixir* i *minjar*; ja que alternen, el primer amb la forma dissimilada *[e]ixir* (RT785A, RT850*),²⁰⁴⁵ i el segon amb *menjar*, a voltes en un mateix informant (RT15 IV). En el corpus del RT hi ha casos esporàdics de les solucions *dixar* (RT156, RT712),²⁰⁴⁶ *quixal* (RT1337 I),²⁰⁴⁷ i *sinyor*, *sinyora* (RT425A), *sinyorera* (RT1699 IX), com a vocatiu, freqüentment precedint un substantiu: *sinyor retor* (RT1328A* II), *sinyora reina* (RT425A). En el corpus no s'atesta la variant *xicolate* <*xecolate* <*xocolate*, atestada en tarbener al costat de la més estesa en valencià *xocolate* (RT327A).²⁰⁴⁸ En el cas de *nyirviós* (RT923 II) cal explicar el tancament a partir de la vocal tònica (veg. «Estudi» 3.3.1).

Per altra banda són freqüents els casos d'oscil·lacions de *ee* i *ii* àtones en posició pretònica, un fenomen documentat des d'antic, mantingut en la llengua actual com a vulgarisme.²⁰⁴⁹ Generalment poden explicar-se com un resultat d'un procés de dissimilació, assimilació o analogia.

Responen a un procés de dissimilació, per exemple: *bac[e]nilla* (RT1730 v), *c[e]vil* (RT921D*), *m[e]litar* (RT712), *m[e]nistre* (RT1698G XVI), *p[e]scina* (RTNC18), *pol[e]cia*

²⁰⁴⁴ Beltran/Segura, 2019: 152.

²⁰⁴⁵ La dissimilació és exclusiva de la vella generació. No detectem casos de la pronúncia no palatalitzada *[a]ixir* (registrada, en canvi, en diversos punts del valencià, ve. P. ex.: Verge, 1990: 173)

²⁰⁴⁶ En un sol informant.

²⁰⁴⁷ L'informant oscil·lava entre els resultats *queixal* i *quixal*, amb preferència pel primer.

²⁰⁴⁸ El DCVB (*s. v. xocolata, xocolate*) atesta les variants *xicolata* (Catalunya Nord, Andorra, Empordà, Conca de Barberà), *xicolate* (Pallars, Ribagorça, Segrià) i *xicolati* (Pallars, Menorca, Mallorca), que s'expliquen per una forma prèvia dissimilada **xecolate* (Navarro, 1996, 1; 47), que té un reflex amb la variant *xacolate* (DCVB *loc. cit.*).

²⁰⁴⁹ Moll, 1991: 84. En algun cas es tracta de resultats ja atestats en la llengua antiga, com ara, *vesita* (segle XIV) (DECLC *s. v. veure*).

(RTNC13), *res[e]stir* (RT311B* I), *sagr[e]stia* (RT900 I), *v[e]sita* (RT1829B* I), *v[e]sitant* (RT451B), *v[e]sitar* (RT712), *v[e]via* (RT106 II), *v[e]vien* (RT15 I).

Responen a un procés d'assimilació, per exemple: *end[i]vinalla* (RT851 I), *pel[i]grí* (RT712), *s[i]guix* (RT2015 I), *t[i]nia* (RT1655 I, RT1626 I), *t[i]nim* (RT15 IV), *t[i]nien* (RT1384 II), *v[i]nien* (RT130 IV). Pot explicar-se així com un resultat de l'analogia els casos de la flexió dels verbs *tindre* i *vindre*.

En uns quants casos pot suposar-se un influx de la vocal tònica u: *m[e]nut* (RT1626^{a2}), *n[e]ngú*,²⁰⁵⁰ *s[e]gut* (RT1698G VII), *t[e]ngut* (RTNC4), *v[e]rtut* (RT510A I). Pot explicar-se així com un resultat de l'analogia els casos de la flexió dels verbs *ser* i *tindre*.

Així mateix, a banda dels efectes de l'assimilació o de la dissimilació, s'observa la confusió de les seqüències inicials *de-* / *di-* i *des-* / *dis-*, amb resultats sovint no normatius: *d[e]lluns* (RT1453****), *d[e]vertida* (RT330 I), *d[e]vertixca* (RT*1719B), *d[e]scotint* (RT302), *d[e]stinguir* (RTNC9), *d[e]scurs* (RT923 II), *d[e]scursió* (RT712), *d[e]scurrix* (RT1338*C), *d[e]sfrutar* (RT330 I), *d[e]ssimular* (RT1453****), *d[i]spreciat* (RT935 II). Es detecta el fenomen igualment en formes castellanes: *d[e]funto* (RT1365E I). Localment hi ha el sobrenom *Defunt*.

2.1.1.2.3. Vacil·lació entre les vocals /o/ i /u/

En els parlars en què hi ha una distinció neta de les *oo* i *uu* àtones és possible la tendència del tancament de la *o* en *u* si es troba en posició pretònica davant *i* o *u* tònica o pel contacte amb les consonants labials. Es tracta d'un fenomen d'arrel medieval documentat en punts del català occidental –amb reflex en valencià–, i en una part del mallorquí.²⁰⁵¹ Al tarbener existeix la doble possibilitat de la conservació o del tancament. La conservació del timbre obert pot comportar la generalització no etimològica d'aquest timbre, per hipercorrecció (en casos com *aj[o]pir*, *h[o]mit*, *j[o]í*, *j[o]livert*, *j[o]petí*, *j[o]stícia*, *[o]nit*, *p[o]vil...*), una tendència que parcialment ha quedat en bona part arraconada cap a les velles generacions per la pressió del model culte (sobretot en formes amb una correspondència amb el castellà, com *j[o]stícia*, *[o]nit*). En canvi, la tendència de tancar la *o* sol no s'ha extingit en les generacions més joves (tant en solucions normatives, com *b[u]llir*, *f[u]gir*, *h[u]mit*, *j[u]petí*, *j[u]riol...* com en les no normatives *c[u]ixí*, *c[u]llir*, *c[u]nill*, *c[u]sí*, *r[u]ín*, *s[u]vint...*). En general pot dir-se que la realització en un sentit o en un altre muda segons les famílies o segons les persones, i no està lliure de vacil·lacions.²⁰⁵² Possiblement aquesta oscil·lació s'explica per la posició fronterera de Tàrbena entre els parlars de la Marina meridional, on sovintegen les solucions en *o*, i d'una part del de la Marina septentrional, on solen ser més característiques les realitzacions a favor de la *u*.²⁰⁵³

²⁰⁵⁰ RT123 II, 935 I, RT1453****. Aquesta variant representa així mateix un arcaisme.

²⁰⁵¹ Veg., p. ex., Moll, 1991, 85; Veny, 1998: 92; Recasens, 1996: 138; Bibiloni, 2015: 74-79.

²⁰⁵² Suposem que es tracta d'una oscil·lació antiga, com deduïm de la transcripció de les formes de sobrenoms observades de la consulta de llibres de comptes locals (Arxiu parroquial de Tàrbena, arxius particulars de les famílies Mascaró/Soliveres i Ripoll/Pont), com ara, *P[o]vil* (1833, 1836, 1837, 1838, 1839, 1840, 1848) / *P[u]vil* (1792, 1830, 1831, 1835, 1853), *Rem[o]lí* (1835, 1836, 1848) / *R[a]m[u]lí* (1907).

²⁰⁵³ Veg. P. ex., Beltran, 1994: 23; Beltran, 2005: 51-52; Beltran, 2011: 40-41; Beltran, 2011a: 39-40.

O potser hi ha un reflex dels hàbits articulatoris dels repobladors mallorquins, els quals procedien tant de localitats amb solucions a favor de /o/ com a favor de /u/.²⁰⁵⁴

En el corpus observem solucions a favor de /o/, com ara, en *ac[o]diu* (RT1739*C), *av[o]rrir* (RT124 II),²⁰⁵⁵ *b[o]llir* (RT720 II) –estesa en la flexió: *b[o]llit* (RT720 I)–, *esm[o]nyir* (RT712^a), *desc[o]tint* (RT302), *h[o]mit* (RT1091), *f[o]gia* (RT1514**^{a3}) –estesa en la flexió: *f[o]girà* (RT302)–, *gr[o]nyir* (RT1384 III), *m[o]rmurar* (RT1536A), *r[o]ïdo* (RT1569**), *r[o]ín* (RT1848C), *s[o]plicar* (RT712^a), i així mateix en frases en castellà: *ab[o]ndancia* (RT1562 II), *p[o]rgatorio* (RT1562 II).²⁰⁵⁶ Documentem amb /o/ formes que en valencià estan documentades amb /u/ en posició d'hiat: *coent* (RT222), *poal* (RT1525J, RTNC20), la primera és actualment minoritària en tarbener al costat de *cuent* (RT1 I) i *couent*; la segona és predominant al costat de *pual*.²⁰⁵⁷

Les solucions a favor de /u/ es presenten sobretot en síl·labes pretòniques davant una *i* tònica: *b[u]llint* (RT136 I), *b[u]llir* (RT1920A), *c[u]sit* (RT123 II), *cr[u]ixit* (RT130 IV), *eng[u]llir* (RT923 I), *m[u]rir* (RT935 I), *r[u]ïdo* (RT331), *r[u]ín* (RT480 IV), *v[u]ldria* (RT1730 II), *v[u]lia* (RT900 III), *v[u]lien* (RT130 IV), *v[u]lie* (RT1698G IX), *xic[u]tiu* (RT700 I), *xic[u]tiua* (RT852A). Així mateix hi ha casos d'influx d'una *u* tònica: *B[u]llulla* (RT1384 II), *p[u]gut* (RT124 I). En les formes verbals el tancament pot explicar-se així mateix per l'analogia amb les formes amb /u/, primàries o secundàries, per exemple, *ac[u]llirem* (RT1567), *c[u]lliré* (RTNC25). En altres pot buscar-se l'explicació pel contacte amb una labial, com ara, en les formes àtones de possessius: *m[u]n pare* (RTNC44), *s[u]n pare* (RT1735A), per efecte d'una *e* oberta posterior: *[u]bert* (RT1338*C), *[u]berta* (RT1698G V);²⁰⁵⁸ en altres el tancament pot no ser condicionat, com *n[u]viatge* (RT1733*C II),²⁰⁵⁹ *t[u]par* (RT130 IV).²⁰⁶⁰

2.1.1.2.4. Monoftongació dels grups inicials *qua-* i *gua-*

El grup /kwa/ monoftonga en formes com *consevol* (RT851 I) / *consovol* <*qualsevol* (RT1642 I), *coranta* <*quaranta* (RT1698G XVII), *Coresma* <*Quaresma* (RT1360C II),

²⁰⁵⁴ Beltran (2005: mapa núm. 24) suggerí com a possible explicació de les solucions vocàliques d'una part de la Marina el percentatge dels repobladors mallorquins siscentistes, segons si procedien de poblacions on foren característiques les solucions en /o/ o en /u/. Aquesta explicació pot aplicar-se ajustadament en el cas de Xaló, Llíber o la Vall d'Ebo, on actualment sovintegen les realitzacions en /u/. Per a Tàrbena la situació és més complexa, ja que a mitjan segle XVII devora el 68 % dels caps de família eren originaris o descendents de localitats mallorquines que fan /u/ pretònica (com Santa Margalida, Artà, Lluçmajor, Sóller, Alaró o Puigpunyent) i caldria suposar un predomini inicial en aquest sentit.

²⁰⁵⁵ Coincidint parcialment amb la forma normativa: pron. [abo'rir].

²⁰⁵⁶ Potser en aquesta darrera hi ha hagut analogia amb les formes *porgar*, *porga*.

²⁰⁵⁷ La variant *p[u]al* és la forma general a la Marina Baixa, mentre que *p[o]al* és la més habitual a la Marina Alta (Beltran/Herrero, 2011a: 39; Beltran, 2011: 41).

²⁰⁵⁸ O potser per afèresi d'una formes precedent *aubert*.

²⁰⁵⁹ *Noviatge* (s. XIV) i *nuviatge* (s. XVI) són derivats documentats en català des d'antic (DECLC s. v. *nuvi*). La segona sobta en tarbener per l'escassa correspondència amb les formes primitives *nóvio*, *nóvia*.

²⁰⁶⁰ *T[u]par* és un resultat habitual a la Marina (Beltran/Herrero, 2011a: 39; Beltran, 2011: 41). Per a l'especialització semàntica veg. «Estudi» 2.3.1.

documentades en valencià,²⁰⁶¹ i així mateix esporàdicament substitueix l'adverbi i conjunció *quan* [kɔn]:

«I *quan* [kɔn] ja feia un poquet que caminava» (RT311B*)

«I *quan* [kɔn] va tornar» (RT1694A II)

«*quan* [kɔn] passa per un pont» (RT1750A).²⁰⁶²

En el cas del grup /gwa/ la monoftongació està localitzada en les formes *agosil* <*aguasil* (RT1831C), *voret* (<*guaret*), en el topònim *sa Font d'en Gordiola* (<*Guardiola*) (RT155 II) i el sobrenom *Gordiana* (<*Guardiana*), que possiblement són recialles d'un fenomen abans més generalitzat.²⁰⁶³

Per contrapartida, es documenta la forma ultracorregida *esquadrinyar* (RT1338*C) per *escodriyar*, que juntament amb *quartina* <*cortina*, és freqüent a la Marina.²⁰⁶⁴

2.1.1.3. Aspectes de fonètica sintàctica

La fonètica sintàctica afavoreix l'economia articulatòria de les vocals en paraules en contacte. Sol suprimir-se una de les vocals, generalment àtona, però, com veurem, hi ha ocasions en què la fonosintaxi dialectal permet l'elisió també de vocals tòniques.

És habitual en valencià general l'elisió de la vocal àtona sobretot si coincideix en dues paraules contigües o en els elements clítics, per exemple:

«havia (a)fegit» [a'via fe'dʒit] (RT1339 C II)

«s'havia ([a])stacat» [sa'viastak'at] (RT156)

O l'elisió de la /a/ o /e/ àtona precedida o seguida de vocal tònica:

«fa ([a])s mateix viatge» [faz ma'teʃ vi'dʒe] (RT15 I)

«est(e) home» [es'tɔme] (RT1240 II).

En canvi, hi ha resultats del contacte que contrasten amb els del valencià general, però són habituals en l'àrea del valencià mallorquinitzat, en dos contextos:

(1) Manteniment de /e/ àtona davant /a/ àtona:

«que (a)garra» [ke'ɣara] (RT237)

«que ([a])sporgava» [kespor'ɣava] (RT1240 II).

²⁰⁶¹ Les formes *coranta* i *consevol* són força generals en valencià; *Coresma* s'atesta en punts de la Marina, del valencià septentrional, però reapareix en altres punts del català nordoccidental (veg. Colomina, 1991: 21; Beltran/Segura, 2019: 160; Segura 1996: 46; Martines, 2000: 87; Beltran/Herrero, 2011a: 41; Beltran, 2011: 42-43; Gimeno 1992b: 137; Salvador 1998 [1943]: 246; Massip, 1989: 29; Galan/Moret, 1995: 52; Moret/Sasot, 1996: 38; Navarro 1996, I: 49; Navarro 2000b: 26).

²⁰⁶² Altres exemples: «I *quan* [kɔn] va arribar sa mare» (RT20C), «i ella, *quan* [kɔn] parlava li eixia una perla» (RT480 II), «*quan* [kɔn] se la miraven » (RT1545 I).

²⁰⁶³ Formes registrades per Colomina (1991: 21). La forma *agosil* té continuïtat a la Marina Alta, la forma *Gordiana* té un paral·lelisme a la Vall d'Alcalà (Colomina, loc. cit.; Beltran, 2011: 43).

²⁰⁶⁴ Beltran, 2011: 43; Beltran/Segura, 2019: 160.

(2) Elisió de /a/ àtona precedida de vocal tònica o àtona:

- «està vosté (a)trassat» [as'ta vos'te tra'sat] (RTNC1)
- «camí (a)vall» [ka'mi'vaʎ] (RT1578A* vi)
- «I quènto (a)cabat» ['kwento ka'bat] (RT123 I)
- «lo que (ha)via» [loke'via] (RT1337 II)
- «que (a)queixa» [ke'keʃa] (RT124 II).

L'elisió de la vocal /a/ inicial sol tenir un caràcter sistemàtic, amb resultats paral·lels a l'afèresi («Estudi» 2.1.1.4). Aquesta omissió pot afectar la desaparició de la preposició *a*, encara que aquesta siga un element gramatical destacat en els sintagmes preposicionals:

- «jo aniré (a) missa» ['jo ni're 'misa] (RT1833B)
- «li parlaré (a) vosté» [liparla're vos'te] (RT1777A*).

El verb *haver* com a element auxiliar en les formes verbals compostes té un comportament particular, ja que els resultats coincideixen amb els de la /a/ àtona, amb l'elisió de l'element vocàlic /a/ tant darrere d'una vocal tònica com àtona:

- «jo ha somiat» ['jo somi'at] (RT1626 III)
- «¿Qué ha passat?» ['ke pa'sat] (RT123 I)
- «¿Saps qué has de fer?» ['sats 'kes de'fer] (RT330 I)
- «bé que has fet» ['be kes'fet] (RT1750A)
- «li ha caigut» [likaj'ɣut] (RT20C)
- «li hau posat» [liɥpo'zat] (RT15 I)
- «li ham posat» [limpo'zat] (RT15 I).

Ocasionalment l'elisió afecta dos elements, com ara, «no ha anat» ['no 'nat] (RT510A I).

Per concloure aquest apartat, farem un esment particular dels resultats del contacte amb les preposicions *de* i *per* i ens fixarem en el comportament de la forma adverbial *on*.

El resultat de la preposició *de* amb una paraula començada per /a/ àtona respon al que hem vist en el punt (I) precedent:

- «de (a)magar» (RT1354)
- «de (a)cí» (RT310 I), «de (a)queix» (RT425A), «de (a)ixò» (RT780)
- «de ([a])esmorzar» (RT720 II)
- «de ([a])ngüent» (RT425A)
- «de (a)lgeps» (RT1230*)
- «de (A)ltea» (RT1339).²⁰⁶⁵

Una alternativa d'aquest resultat és el manteniment de les dues vocals en contacte, no es documenten casos a favor de /a/, per exemple, «de Argentina» (RT1699 IV) «de Aragó»

²⁰⁶⁵ Aquest mateix fenomen ha estat notat al Pallars per Coromines (1976: 54) i en valencià mallorquinitzant (Colomina, 1985a: 39; Beltran, 2005: 63; Beltran, 2011: 47; Beltran/Herrero, 2011a: 45; Giner, 2016: 530).

(RT302), «de arenes» (RT780), «de agarrar» (RT923 II), «de arçobispo» (RT935 I), «de amics» (RT1328A I), «de altar» (RT1425 I), «de astronomia» (RTNC1).

Davant altres vocals en posició àtona, la preposició *de* presenta una vacil·lació de resultats entre l'elisió de la /e/ o el manteniment de les dues vocals: «d'olor» (RT2043 I), «d'olivera» (RT1529^{a1}) / «de incògnito» (RT935 I), «de obispo» (RT935 I). El mateix comportament vacil·lant s'observa davant les vocals en posició tònica, per exemple, «d'or» (RT1546), «d'ordi» (RT2015 I) / «de or» (RT480 III), «de ous» (RT123 I), «de antes» (RT1626 II), «de ara» (RT1698G III) «de oli» (RTVF1).

Davant de les formes d'indefinit *un*, *una*, generalment el resultat és l'elisió de l'element vocàlic inicial,²⁰⁶⁶ tot i que hi ha la possibilitat del manteniment de les dues vocals. Aquest mateix resultat s'observa quan l'indefinit és precedit per una paraula acabada per vocal àtona:

«de (u)na orella» (RT1831C)
«era (u)n matrimoni» (RT*1414)
«a (u)na cova» [ana'kova] (RT712)
«per (u)n [pen] atre carrer» (RT1525J)
«que (u)na Pasqua» (RT1626 I)
«té (u)nes dentetes» (RT366 III)
«fer (u)na beguda» ['fe nabe'çuda] (RT1626 III).²⁰⁶⁷

Així mateix la preposició *per* pot presentar solucions similars a les explicades en el punt (I), facilitades per l'elisió prèvia de la *-r* final; en donarem alguns exemples i ens referirem a les repercussions morfosintàctiques en «Estudi» 2.2.10:

«per (A)lger» [pel'džer] (RT1920A)
«per ([a])mpolvar-se» [pempol'vase] (RT123 I)
«per ací dalt» [pe'si 'dalt] (RT112).

Els resultats del contacte amb la forma adverbial *on* en pressuposen un comportament àton:

«¿A (o)n [an] va a amagar-se?» (RT851 II)
«¿De (o)n [den] ha eixit?» (RT1960D II)
«¿Per (o)n [pen] has entrat?» (RT331).

Es documenten així mateix casos de manteniment de les dues vocals: [de on] (RT1698J I), [pe on] (RT425 A).

2.1.1.4. Fenòmens fonètics diversos

En la llengua oral s'observen diversos fenòmens fonètics que suposen alteracions de les formes normatives, com l'afèresi, la pròtesi, l'anaptixi, la síncope, l'assimilació, la dissimilació i la metàtesi:

²⁰⁶⁶ Retrobem aquest fenomen a la Marina Alta i a la Safor (veg. Beltran, 2011: 48; Giner, 2016: 530).

²⁰⁶⁷ Es reflecteix aquesta mateixa tendència en les seqüències en castellà, com ara, «de (u)na doncella» (RT302), «vaya (u)na señorita» (RT850*).

2.1.1.4.1. Casos d'afèresi

L'afèresi de la *a-* inicial és un fenomen molt documentat en la parla dialectal. No és exclusiu de cap indret, encara que sí que pertany a les característiques que donen la fesomia a determinats parlars (per ex. al català oriental septentrional, alguerès i balear; i, dins del valencià, al subdialecte valencià mallorquinitzant).²⁰⁶⁸ Al parlar de Tàrbena els fenòmens derivats de la fonosintaxi afavoreixen les realitzacions que escapcen les *a-* inicials, com hem vist (veg. «Estudi» 2.1.1.3), de manera que freqüentment no podem saber amb certesa si ens trobem davant de casos d'elisió per fonètica sintàctica o d'afèresi, com ara: *li (a)gradava* (RT900 III).

Hi ha formes que han lexicalitzat l'afèresi, per exemple, *bella* (<*abella*) («ses belles»: RT222), *gonia* (<*agonia*) (RT480 I), *gulla* (<*agulla*) (RT850*), *Lacant* (<*Alacant*) (RT1685*B II), *metla* (<*ametla*) («metles»: RT1698G XVII), *racâ* (<*arracada*) («racades»: RT1384 V), *uixar* (<*ahuixar*) («uixes»: RT2015 II), *ussar* (<*aiïssar*) («ussaven»: RT1831A* I), *uelo* (<*auelo*) (cast. *abuelo*),²⁰⁶⁹ *vellaner* (<*avellaner*) (RT510A I).

Però en general es documenten casos d'afèresi en formes que oscil·len amb la solució que manté l'element vocàlic, depenent del *tempo* del discurs o del parlant: solen predominar més les solucions amb afèresi en informants de major edat. Hi ha formes en què són especialment freqüents les elisions, per exemple, l'imperatiu: '*ne-vo 'n* (RT1698G II), o les formes flexives dels verbs *acabar*, *anar*, *haver*, *arribar*, per exemple: *varen 'nar* (RT1542**), *varen 'ver* (RT1730 II), *domés 'ribava* (RT106 I)... Tot i que el fenomen pot atànyer altres formes: '*llà que tenien fam* (RT1578A* III), '*nimalades* (RT900 III)... Es manté l'afèresi en les formes verbals precedides per clítics, que adopten la forma reforçada, com ara, *et 'solaré* (RT1 I), *es 'via d'alçar* (RT1685*C), *es 'caba* (RT1685*C).

2.1.1.4.2. Casos de pròtesi

acade 'cada' (RT1642 I), *acadegú* 'cada u' (RT1351A)
acombinaren (RT1525J)
acomparar (RT510A I)²⁰⁷⁰
aconvida (RT510A I)
afusilar (RT923 II)²⁰⁷¹
aparar (RT451B), *aparadet* (RT*1719B)
apreparat (RT851 I)
arreunir (RT1525J).

Hi ha formes que tenen un caràcter general, com *aparar* o *apreparar*, la majoria de casos són, en canvi, solucions ocasionals que oscil·len amb les normatives.

²⁰⁶⁸ Riera F., 1993: 38; Recasens, 1996: 121; Sala, 1992, I: 166; Veny, 1999: 67; Monturiol/Domínguez, 2002: 29; Recasens, 1985: 109; Colomina, 1985b: 39; Beltran, 2005: 56-58; Giner, 2016: 76-77.

²⁰⁶⁹ Hi ha documentada la forma *s'auelo* (RT1626 I, RT1626 II), com a possible excepció del resultat amb afèresi, tot i que podria interpretar-se com una generalització de la forma de possessiu *sa uelo*, que n'és homòfona.

²⁰⁷⁰ *Acomparar* pot considerar-se més aïna una forma arcaïtzant, registrada en època medieval (DCVB).

²⁰⁷¹ Pot interpretar-se també com un híbrid entre la forma patrimonial *afusellar* i el castellanisme *fusilar*.

2.1.1.4.3. Casos d'anaptixi

Garabancito (<cast. *Garbancito*) (RT700 I)
queredilla (<cast. *criadilla* 'creïlla') (veg. «Estudi» 2.3.1).

Altres casos d'anaptixi presents en el parlar local són, per exemple, *mugueró* <*mugró*, *tereseta en ratlla* <*treseta en ratlla*.

2.1.1.4.4. Casos de síncope

embrassà (<*embarassada*) (RT712)
escarbat (<*escarabat*) (RT2031 II).²⁰⁷²

Tot i no haver-se detectat en el RT, són així mateix característiques del parlar local les formes *fredat* (<*feredat*) i *vermar* (<*veremar*).

2.1.1.4.5. Casos de dissimilació i de dissimilació

ronyó (<*renyó*) (veg. «Estudi» 2.3.1)

Ja ens hem referit als casos de tancament /e/> /i/ i /o/> /u/ en «Estudi» 2.1.1.2.2 i «Estudi» 2.1.1.2.3.

2.1.1.4.6. Casos de metàtesi

an[e]morar (<*enamorar*) (veg. «Estudi» 2.3.1.)
anfuegar (<*aufegar* 'ofegar') (veg. «Estudi» 2.3.1.)
èuia / *àuia* (<*aigua*) (veg. «Estudi» 2.1.1.1 i 2.3.1.)
mauranet (<*maruanet*) (veg. «Estudi» 2.3.1)
s[e]corrar (<*socarrar*) (veg. «Estudi» 2.3.1.).

2.1.2. El consonantisme

2.1.2.1. Les oclusives

2.1.2.1.1. La pèrdua de la -d- intervocàlica

Llevat d'exemples molt excepcionals, fossilitzats, és general la supressió de la -d- a la seqüència final -ada. Al primer terç del segle XX, però, encara hi ha memòria que es conservava residualment en la vella generació (veg. «Estudi» 3.2.3).

La pronúncia de la -d- es manté de manera oscil·lant, en canvi, en les terminacions -ades, -adet, -ador, amb matisacions. El sufix plural -ades es conserva de manera menys

²⁰⁷² Es documenta *escarbat* també a Bolulla i per la Marina Alta –també amb la variant *escarbatol*– (veg. Beltran 1994: 26).

general,²⁰⁷³ es documenta més habitualment la *-d-* en *-adet* (i variants)²⁰⁷⁴ i sobretot en el sufix *-ador*.²⁰⁷⁵ Cal assenyalar que en general els informants de sexe femení són els subjectes que generalment presenten les pronúncies més conservadores.

En el sufix castellanitzant *-ado* la no pronúncia de la *-d-* és habitual, en algun cas bastant general, d'aquí que potser es podria parlar de lexicalització: *cuidao* (RTNC5), en altres casos poden detectar-se casos de conservació: *ganao* (RT900 I) / *ganado* (RT1 I), *guisao* (RT923 II) / *guisado* (RT2022^{a1}).

En altres contextos es detecten casos d'oscil·lació, amb un predomini del manteniment en casos com *cadira*, en altres amb un predomini del manteniment en els informants de sexe femení: *ferradureta* (RT124 I) / *ferraiïra* (RT20C), *madeixeta* (RT*440 I),²⁰⁷⁶ *madur* (RT130 III), *madureta* (RT136 I).²⁰⁷⁷

Així mateix es detecta l'elisió de la *-d-* per fonosintaxi en diversos contextos:²⁰⁷⁸

(1) En la preposició *de* com a nucli d'un sintagma preposicional amb la funció de complement de nom o en perífrasis verbals. S'observen diversos resultats:

- Manteniment de l'element vocàlic:

«una serrà (d)e perdius» (RT1328A I)

«caseta (d)e camp» (RT2015 III).

«acaba (d)e carregar» (RTVF8).

- Secundàriament, l'elisió de la preposició, sobretot en construccions precedides per formes d'article no començades per vocal:

«sa caixeta (de) les Ànimes» (RT1833K I)

²⁰⁷³ Per avaluar-ne el grau de manteniment, hem fet un sondeig a partir del corpus del RT. El resultat mostra que el 18,5 % dels exemples presentaven la *-d-*. Un estudi per informants revela que la conservació no és una regla categòrica, ja que en general s'observen casos de vacil·lació, per exemple, *cuidades* / *criaes*, *plantaes*, *posaes* (RT425A); *amagades* / *gelaes*, *nimalaes* (RT1691 I); *passades* / *passaes* (RT1360C I); *torrades* / *torraes* (RTNC22). Tanmateix, al marge de les dades oferides pel RT, observem que hi ha subjectes, sobretot dones majors de 70 anys, em què la *-d-* es manté força generalitzada.

²⁰⁷⁴ A partir d'un estudi percentual dut a terme a partir d'una mostra representativa del corpus del RT hem observat que el manteniment de la pronúncia es manté en el 35,1 % dels casos. Són habituals les oscil·lacions en els informants: *foradet* / *foraet* (RT480 I); *tocadeta* / *tocaetes* (RT1360C I), tot i que en la generació més anciana, sobretot en parlants de sexe femení, el manteniment és més sistemàtic.

²⁰⁷⁵ En els informants de sexe masculí sol predominar la pronúncia sense *-d-*, tant si el sufix *-ador* té la funció de substantiu com d'adjectiu, com ara, *caçaor* (RTNC15), *enterraor* (RT1676C), *netejaor* (RT1240 I), *minjaor* (RT1691 I), *petejaor* (RT1240 III). En les dones les excepcions a la pronúncia solen presentar-se en la funció d'atribut, on l'omissió pren un caràcter emfàtic, per exemple, *tocador* / *tocaor* (RT1360C I).

²⁰⁷⁶ Es detecta la lexicalització de l'elisió en un derivat de *madeixa*: *missot* (<*maeixot* <*madeixot*) 'embolic'.

²⁰⁷⁷ Una prova de la importància de la variable sexe per a explicar la generalització de l'elisió podria observar-se en què la majoria dels exemples registrats per Veny (1984: 226-40, mapa 18) a Tàrbena presenten la solució amb l'elisió de la *-d-* (*ferraiïra*, *maeix*, *rateta volaora*, *serrais*, *mocaor* / *mocador*), potser perquè els informants entrevistats eren de sexe masculí (com podem veure en el registre de l'ALDC).

²⁰⁷⁸ Aquest tipus d'elisió està documentat en valencià meridional i sobretot en alacantí (veg., p. ex., Colomina, 1991: 64; Beltran/Segura, 2019: 210).

«es dia (de) Sant Roc» (RT1848C).²⁰⁷⁹

- Davant de formes contractes, es manté l'element consonàntic final:

«en es racó des foc» [anARRA'kos 'fɔk] (RT1685*C)

«sa fonteta d'en Mas» [safon'tetamm'as] (RT1626 III).

(2) En formes verbals integrades en perífrasis o en altres contextos:

«va (d)ir» (RT923 II)

«li (d)ona» (RT1525J)

«t'ha (d)eixat» (RT1642A).

«ensense (d)onar-se cómpter» (RT1230*)

«se'n van a (d)ormir» (RT1691 I).

(3) En formes adverbials integrades en sintagmes o en altres contextos:

«pac a (d)ins» (RT1642 II) / cap a (d)ins (RT1569**)

«allí (d)ins» (RT1525J)

«de (d)emunt» (RT1230*)

«estava (d)evant» (RT1642).

(4) En substantius:

«sa (d)ona» (RT153).²⁰⁸⁰

Cal assenyalar una reintroducció generacional de la pronunciació de la *-d-* per fonètica sintàctica, de manera que solament són generals en tots els parlants els casos exposats en el punt (1), i són més sistemàtics els punts (2, 3, 4) en la vella generació.

Aquest fenomen explica alguna solució lexicalitzada com *entilla*, a partir de la forma dissimilada *dentilla* (<*llentilla*>), compartida amb el parlar de Castells.²⁰⁸¹ El comportament d'aquesta solució representa la consciència d'una elisió encara latent, ja que no s'elideix precedida de vocal i la seqüència inicial *en-* manté el timbre [e]: «sa mitja [e]ntilla» (RT1655 I), «plat de [e]ntilles» (RT510A I), «ses [e]ntilles» (RT510A I).²⁰⁸² En canvi, un cas d'hipercorrecció pot representar la forma *desprà* (RT923 II), a partir de la forma *esprà* (<*vesprada*>); tot i que també pot interpretar-se com una extensió analògica a partir de les seqüències precedides de preposició *d'esprà* (RT923 II).

Així mateix es dona l'elisió de la /d/ en casos puntuals, com ara, *ca(d)e* 'cada' (RT230), *ca(d)egú* 'cada u' (RT124 I), força generals, i, a més, notem en algun parlant més resultats aïllats d'elisió, que potser auguren una extensió del fenomen: *po(d)en* (RT2015 I).

²⁰⁷⁹ En algun cas l'elisió comporta una aglutinació: *el Poble (de) Dalt* > *el Pobledalt* (RT1 I).

²⁰⁸⁰ Es registra aquest resultat en un únic informant de la vella generació, de manera sistemàtica.

²⁰⁸¹ Beltran, 2011: 51.

²⁰⁸² En el parlar local també està documentada la forma no reduïda *dentilla* (RT510A II). Cal notar que la vella generació encara mantenia residualment la forma etimològica *llentilla* (RT225 I, RT510A^{a2}).

2.1.2.1.2. Altres resultats de les oclusives intervocàliques

És interessant notar la presència de l'al·lòfon fricatiu linguovelar sonor [ɣ] del fonema oclusiu sonor /g/ en posició intervocàlica, tot i que la seua presència es detecta en altres contextos, fins i tot, de manera sistemàtica. Aquest fenomen cridà l'atenció d'Alcover en la seua enquesta a Tàrbena el 1918:

Fan la g velar, especialment en les formes verbals, casi aspirada o fricativa, que s'acosta molt a la castellana. Així és que no diuen *coneGUem* ni *beGUem*, sino que casi diuen *kone χem*, *beχem*, casi ab lo so de la grega (1919: 174-175).²⁰⁸³

Es documenten casos d'elisió de la -g- en algunes formes com *eixuar* (<*eixugar*) («eixuaré») (RTVF2) o *juar* (RT20C), per influx de la vocal velar. En canvi, s'ha desenvolupat una -g- epentètica amb valor antihiàtic en la forma *cadegú* (<*cada u*) (RT124 I), *cadegun* (<*cada un*) (RT1626 II).

En unes quantes paraules acabades amb oclusiva sorda, les formes derivades diminutives no sonoritzen, contràriament al valencià general: *capet* (RT451B), *foquet* (RT1384 II), i així mateix, *lloquet*, *nuquet*, *napet*... *Capet* té paral·lelismes amb Mallorca, i es retroba en punts de la Marina Alta d'influx mallorquí (Castells, Llíber, Pedreguer, Xaló).²⁰⁸⁴ Contrastant amb la forma més estesa en valencià *cabet*. Altres variants atestades a Catalunya i les Balears mantenen també la sorda: *caparrí*, *caparró*, *capiu*, *capeu*... Així mateix en tarbener es manté la sorda en altres formes derivades com *capiu*, *capot*. En aquest cas és possible parlar d'un influx mallorquí. Potser també es podria parlar d'aquest influx en *foquet*, per l'extensió reduïda en valencià, també coincident amb punt generalment mallorquinitzants.²⁰⁸⁵

L'oclusiva dental sorda /t/ intervocàlica tendeix a sonoritzar-se en el sufix *-itat* <*-idat* de un grup paraules, com ara, *barbaridat* (RT1920A^{al}), *cantidat* (RT330 I), *provalidat* (<*probabilitat*) (RT1091), *realidat* (RT1626 I), *Sanidat* (RT1698G VIII), encara que també en *familiaridat*, *felicidat*, *necessidat*, *piedat*, *Trinidat*, *Universidat*... Es desconeix en paraules com *homitat* / *humitat* o *veritat*. I s'estén a altres terminacions com *-etat*, amb oscil·lacions: *falsedat*, o *-utat*: *ciudat* (RT712). S'ha documentat aquest fenomen en punts del català oriental (Mallorca, català central, Camp de Tarragona) i occidental (Peníscola, Matarranya, Mequinensa, Fraga, Saidí, residualment en punts de la Marina Baixa), amb concordances com l'excepció general de *humitat*, *veritat*, i els particularismes (per ex. *ciudat* es diu també a Peníscola).²⁰⁸⁶ Pot tractar-se tant d'una solució autòctona com d'un

²⁰⁸³ Es documenta la realització no oclusiva del fonema /g/ en zones diverses del valencià, com ara, la Marina Baixa o la Plana (Saborit, 2009: 57). Caldria un estudi més exhaustiu per determinar-ne l'abast.

²⁰⁸⁴ I a Catalunya. Llegim *capet*, per exemple, en la prosa de l'empordanesa Caterina Albert: «Tenia el coll exageradament llarg, el *capet* molt menut» (*Mosaic*, Barcelona, Club Editor, p. 105).

²⁰⁸⁵ DCVB. s. v. *loc*: Beltran, 2011: 52-53, Beltran/Herrero, 2011: 52-53.

²⁰⁸⁶ Veg. Veny, 2015: 38; Recasens 1996: 226; Ayza, 1981: 28; Recasens, 1985: 119; Moret, 1996: 31; Galan/Moret, 1995: 33; Moret/Sasot, 1996: 21; Beltran/Herrero, 2011a: 53.

castellanisme. A Tàrbena és una pronunciació antiga, ja documentada al segle XVIII, per la qual cosa podria intuir-s'hi un influx mallorquí.²⁰⁸⁷

2.1.2.1.3. L'elisió de les consonants per fonosintaxi

El parlar de Tàrbena se situa dins l'espai que conserva la pronunciació dels grups consonàntics finals *-nt*, *-lt*, *-mp*, *-rd*, *-rn*.²⁰⁸⁸ Tot i això contextualment pot elidir-se la consonant final del grup seguida d'una *-s* de plural –en els grups *-n(t)s*, *-l(t)s*, *-m(p)s*– o en contacte amb una consonant per fonosintaxi: «justamen(t) quan» (RTVF8), «cam(p) de faves» (RT1 I), «car(n) de persona» (RT425A).

La /s/ final no es perd en els grups consonàntics per fonosintaxi, contràriament al que succeeix a Mallorca, a Menorca i català septentrional i rossellonès,²⁰⁸⁹ sinó que es manté neta la informació desinencial del plural dels substantius o de la 2a. persona dels verbs.²⁰⁹⁰ No sabríem assegurar si els resultats *molt de*, *poc de*, aplicats tant al singular com a plural són una recialla d'aquest hàbit fonètic o són un resultat de l'analogia (veg. «Estudi» 2.2.5).

Contextualment, es donen casos de reducció del segment *-ls* > *-s* en posició final, en la 2a persona del present del verb *voler* per fonosintaxi (*vols* > *vòs*), sense arribar a la generalització de la forma resultant en final absolut:²⁰⁹¹

«¿Em vo(l)s pentinar?» (RT480 I)

«Vo(l)s que t'acompanya?» (RT20C)

«¿Qué vo(l)s, fill meu?» (RT480 III).

Paral·lelament trobem casos de la reducció de *-ns* > *-s* en la forma *dins*: *di(n)s ses bujaques* (RT900 II).

2.1.2.2. Les fricatives

2.1.2.2.1. L'oposició /v/ i /b/

Tot i que és general la distinció entre els fonemes /b/ i /v/, s'observen contextos en què els resultats no són etimològics. Sol pronunciar-se [b] el segment *vol*: [b]olar (RT 15 v), *re[b]olucionar* (RT1730^{a2}), *re[b]olta* (RT15 VII); encara que no de manera sistemàtica (*volta*

²⁰⁸⁷ Pot llegir-se, per exemple, en un document administratiu privat de 1744, procedent de l'arxiu de la família Soliveres/Ripoll de Tàrbena: «Reste a deur[e] Francisco Sifre a Miquel Ripoll la *cantidat* 11 L. 5 S.» (Monjo, 2006: 263).

²⁰⁸⁸ Sobre la reducció fonètica d'aquests grups en valencià meridional veg., p. ex.: Beltran/Segura, 2019: 162-163; Tormo, 1983: 83; Casanova, 1985b: 81; Colomina, 1985a: 153, mapes núm. 35, 36; Sancho, 1995: 44-45; Beltran, 2005: 71-73; Beltran/Herrero, 2011a: 53; Beltran, 2011: 53.

²⁰⁸⁹ Moll, 1934: 26-27; Puigròs, 2001: 521; Fouché, 1924b: 252; Monturiol/Domínguez, 2002: 33. El mateix fenomen es documenta en occità llenguadocià (Bec, 1983: 70).

²⁰⁹⁰ Hi ha evidències en escrits de caràcter privat de Tàrbena de la pervivència d'aquesta omissió al segle XVIII: «dos *git* de Gabriel Vilanova» (*dos git* equival a *dos xics*) (Monjo, 2006: 263).

²⁰⁹¹ Pel que fa al grup *-ls* en l'article i el pronom, veg. «Estudi» 3.2.3, «Estudi» 2.2.6.2.1 Per al resultat *vols* > *vòs* en català central, veg., p. ex., Dorca, 2006: 75; Figuera *et al.*, 2011: 35-36.

‘vegada’, *voler*, *núvol*), amb possibilitat de crear oposicions semàntiques, que han estat aprofitades com a travallengües en determinades fórmules (veg. RT2271 III - VII):

	[v]	[b]
<i>vol</i>	persona 3 IP de <i>voler</i> (RT20C)	‘acció de volar’, ‘toc de campanes’ (RT1238A I)
<i>volta</i>	‘vegada’ (RT2031)	‘construcció’, ‘passejada’, ‘recorregut’ (RT1920C)

Així mateix es detecta el betacisme en *a[b]orrir* (RT514**), *al[b]ort* (RT1739 I), *[b]agons* (RT1833D), *[b]àter* (RT1685*C), *ca[b]il·lejar* (RT1626A), potser en algun cas per influx del castellà.

Un context fonètic que afavoreix també les solucions en [b], encara que de manera no sistemàtica, és el contacte amb les labials: *e[mb]asar* (RT1142, RTVF7), *me'n vaig* [mam'batʃ] (RT106 II), *se'n va* [sam'ba] (RT302).

En canvi, es detecta la solució a favor de la [v] en paraules a les quals no correspon etimològicament, com ara, *[v]icicleta* / *[v]ecicleta* (RT1843A), *[v]itllet* (RTNC14).²⁰⁹²

2.1.2.2.2. Casos de pèrdua de fricatives intervocàliques

Es documenta l'elisió de la labiodental /v/ intervocàlica en el morfema d'imperfet, com a solució minoritària al costat de la conservació en informants de la vella generació (nascuts abans de 1935): *et burlaes* (RT124 i), ‘*nàem* (RTNC1), *faltaen* (RT1337 II).²⁰⁹³

Es documenten casos esporàdics d'elisió de la /z/ en posició intervocàlica. Per exemple, és freqüent en formes flexives del verb *posar*, com ara en la forma d'imperatiu *po(s)e't* (RT1476 v), que pot arribar a reduir-se a *po't* (RT1642A) en un discurs ràpid. Així mateix documentem *po(s)ar* (RT230), *po(s)en* (RT15 VII), *po(s)at*, reduït a *pot* (RTNC9). En els parlants locals se senten esporàdicament realitzacions en què la /z/ posttònica s'elimina, com ara, *ca(s)i*, *co(s)es*, *ca(s)es...* Ha estat també registrada l'elisió per fonosintaxi, com ara en la seqüència: *do(s) o tres* (RT311B* II).

2.1.2.2.3. Casos de pervivència de la /j/ davant de /ʃ/

El parlar de Tàrbena s'inclou dins de la isoglossa que en valencià representa l'absència de l'element vocàlic davant de la fricativa sorda /ʃ/, com una característica coincident amb una part de l'àrea valenciana mallorquinitzant, possiblement explicada per l'influx balear.²⁰⁹⁴ Tanmateix presenta una excepció en la forma abverbial *baix* i el verb *baixar*

²⁰⁹² Una bona part dels casos de [v] o [b] no etimològica del tarbener tenen un reflex en valencià meridional, amb precedents en escrits populars o diccionaris del segle XIX (Martines, 2000: 102-118).

²⁰⁹³ Aquesta solució està atestada en punts del català nord-occidental i del valencià. A la Marina és una solució predominant a les valls de l'interior, entre la vall de Guadalest i Pego, incloent les valls de Pop, Xaló i la Rectoria. La situació de Tàrbena, on el fenomen és residual, posa d'evidència un antic estadi en què hi havia una continuïtat amb les localitats fitants per la Marina Alta (veg., p. ex., ALDC mapa 2000 *cantàvem*; Beltran/Herrero, 2011b: mapa 123).

²⁰⁹⁴ Colomina, 1985b: 44; Beltran, 2005: 77-78; Giner, 2016: 530-531; Beltran/Segura, 2019: 171. En valencià està registrada també la no pronúncia en valencià alacantí (Colomina, 1985a: 142-143).

pel que fa a la pronúncia del reforçament semivocàlic [j],²⁰⁹⁵ tot i que en diversos informants, sobretot de generació més jove, està documentada també la solució [ʃ], o de manera oscil·lant en informants de més edat. Així mateix cal assenyalar la solució despalatalitzada per a *baix* en informants de la vella generació: [ˈbajs] (RT20C, RT1563 II), que retrobem en diverses punts de la Marina Alta.²⁰⁹⁶

El cultisme *exemple* presenta en algun informant la forma palatalitzada e[ʃ]emple (RT1328A* II), una solució arcaïtzant que contrasta amb l'extensió de la forma més castellanitzant e[ɟ̞]emblem.

2.1.2.2.4. La fricativa velar /χ/

El fonema fricatiu velar sord acompanya unes quantes formes castellanitzants, ben sovint cultismes arribats a través del castellà, com ara: *Argentina* (RT1699 IV), *concejal* (RT1347), *fije't* (RT1920C), *indígena* (RTNC13), *jaleo* (RT923 II), *màgia* (RT303), *manjar* (RT923 I), *paje* (RT310 II), *vigília* (RT1405*). En la vella generació era sistemàtica l'adaptació a la velar sorda [k],²⁰⁹⁷ que documentem esporàdicament en el RT: *lucós* (RT853), *¡ócala!* (RT1315*), *Querusalén* (RT1425 I). En el parlar actual aquesta adaptació ha quedat fossilitzada en uns quants termes, com ara, *canaro* (<cast. *geranio*), *garsé* (<*carsé* <*angl.*, a través del castellà *jersey*), *mecunque*, *quíquera*... i en antropònims (com ara *Cuancosé*, *Cuanito* o *Aquelita*).

2.1.2.3. Les vibrants

2.1.2.3.1. En posició final

Encara que en tarbener no hi ha elisió de la *-r* final, com succeeix, per exemple, en el parlar veí de Bolulla, hi ha força contextos en què és possible o general la no pronunciació, cosa que dona una fesomia molt marcada al parlar.

És sistemàtica –com en una gran part del valencià–²⁰⁹⁸ la pèrdua de la *-r* final dels infinitius quan van seguits dels pronoms enclítics: *busca(r)-te*, *fe(r)-me*, *di(r)-li*; però oscil·la en el cas del pronom neutre *ho* (en el RT solament notem mostres de conservació: *arreglar-ho*, *escarbar-ho*, *resistir-ho*).²⁰⁹⁹ Les excepcions tenen sovint un caràcter marcat, explicable dins el context literari que estudiem (veg. «Estudi» 3.2.2.1).

²⁰⁹⁵ Intuïm que el reforç vocàlic per a aquestes formes és antic, ja que en trobem un reflex en escrits administratius de caràcter privat del segle XVIII de Tàrbena amb la forma *abais* (1741), que es presenta diferent d'altres formes amb la fricativa, com *desat*, *mates* –per *deixat*, *mateix*– (Monjo, 2006: 263-264).

²⁰⁹⁶ Beltran, 2011: 57.

²⁰⁹⁷ Els informants que presentaven aquesta tendència sistemàticament eren nascuts abans de 1915. Està ben documentat aquesta solució en català (veg., per ex., Martínez M., I, 1987 [1912]: 16; Veny, 1993: 34-35).

²⁰⁹⁸ És un fenomen molt documentat en valencià. Veg., p., ex., Colomina 1995b: mapa núm. 14; Beltran 1994: 35; Sancho: 42; Gimeno, 1992b: 141; Gimeno, 1994: 104; Bataller, 2017: 133.

²⁰⁹⁹ En vella generació oscil·la la conservació o l'elisió de la *-r* final davant del pronom enclític *ho* (*saber-ho* / *sabé-ho*). En els informants de mitjana edat és força habitual l'elisió i la presència d'una *w* epentètica (*sabé-wo*), que ja presentaven alguns subjectes de les generacions anteriors en els imperatius (*fe-wo*, *deixem-wo*). Un procés consolidat en els parlants més jòvens és la consonantització de la *w* epentètica (*sabé-vo*) (veg. «Estudi» 2.2.6.2.1).

La fonosintaxi ens mostra força casos de pèrdua de la *-r* final, quan les paraules es troben a l'interior d'un grup fònic. Les formes més afectades per aquesta elisió són els mots aguts seguits de mots començats per consonant (1) o per vocal àtona (2), encara que tampoc no manquen els casos en què també cau la *-r* davant una vocal tònica (3), sobretot en una dicció ràpida.²¹⁰⁰ Vegeu-ne exemples:

(1)

«queda(r) convidats» (RT1 I)

(2)

«se'n va ana(r) a fe(r) punxes» (RT302)

«va ana(r) a busca(r) el metge» (RT1717*)

(3)

«se(r) àliga» (RT302).

La reducció per fonosintaxi pot tenir conseqüències fonètiques en les vocals contigües, amb la possibilitat d'un resultat d'elisió (veg. «Estudi» 2.1.1.3):

«se'n va ana(r) de casa» [sam'va 'nae'kaza] (RT935 I)

«va mata(r) es sapet» ['va ma'tassa'pet] (RT*440 II)

«fe(r) uns tratges» [fens 'tradʒes] (RT900 II).²¹⁰¹

Es documenta també l'elisió en mots àtons o de tonicitat no aguda, per exemple:

«ves pe(r) sa vora» (RT124 i)²¹⁰²

«vaig nàixe(r) a tal puesto» (RT425A).

Els plurals de mots acabats amb *-r* ometen la vibrat en els plurals de manera sistemàtica: *pina(r)s*, *ferre(r)s*, *millo(r)s*... La tendència pot afectar també els monosíl·labs: *flo(r)s* (RT425A), *plo(r)s* (RT1365E I).

Hi ha una tendència contrària de pronunciar una *-r* final epitètica en els infinitius paroxítons, potser per una analogia amb els oxítons, els quals perden la *-r* quan duen pronoms enclítics i la recuperen en les pronunciacions aïllades. Aquesta tendència no és sistemàtica: *béurer* (RT425A), *càurer* (RT123 III), *compréndrer* (RT451B), *encéndrer* (RT130 I), *enténdrer* (RTNC34), *mòldrer* (RT1960D I), *ríurer* (RT1730 II), *trèurer* (RTVF1), *víndrer* (RT303), *víurer* (RT302), *vórer* (RT130 V)... i explica les omissions on la vibrat és etimològica: *corre* (RT20C).

²¹⁰⁰ Saborit (2009: 96, 103) documenta en valencià meridional (o «nord-meridional») la inestabilitat de la *-r* final en la cadena de parla, sobretot davant de consonants plosives i seguida d'article.

²¹⁰¹ En el discurs alterna la tendència a l'elisió i la tendència contrària al manteniment o fins i tot, a la distribució de vibrants no etimològiques, i així mantenir la tonicitat de les vocals. Vegeu exemples d'aquesta darrera tendència: «varen vórer es fes» (RT451B), «vaig càurer escales avall» (RT1739 I).

²¹⁰² Veg. un estudi més detallat de la preposició *per* en «Estudi» 2.2.10.

Així mateix, en unes quantes paraules s'ha generalitzat una *-r* final no etimològica: *còmpter* (RT921D*), *presor* (RT900 II), *provisor* (RT1678**), de manera oscil·lant en el primer cas, de manera sistemàtica en els altres, tot i que en la vella generació sol documentar-se també la forma etimològica: *presó* (RT1831C).²¹⁰³

2.1.2.3.2. Entre vocals

És habitual l'elisió de la *-r-* en la flexió del verb anar com a auxiliar: *va(r)es*, *và(r)em*, *và(r)eu*, *va(r)en*, tot i que en uns quants informants, sobretot de la vella generació, es manté la pronúncia de la vibrat, generalment alternant amb l'elisió: «i *va(r)en* acabar es bancal. I quan ja havien acabat, ja no el *varen* tornar a cridar» (RT15 III).

És freqüent l'elisió en la forma *Ma(r)edeu* (<*Mare de Déu*), sobretot com a exclamació: *¡Amma(r)edeu!* (RTNC15); encara que no necessàriament: *Ma(r)edeueta* (RT480 I).

Es documenta així mateix aquesta elisió en altres contextos més esporàdicament, en boca d'informants de la vella generació: *paix que* (<*pareix que*) (RT1525J).

2.1.2.4. Les laterals

Es manté generalment el grup geminat /ll/, coincidint amb la major part del valencià meridional, que n'és una àrea conservadora en aquest sentit en el context valencià, que segons els casos sol reduir-lo o presenta resultats fonètics per dissimilació.²¹⁰⁴ En el RT trobem, per exemple, la geminació en *metler* (RT1658*B III), *motlades* (RT1563 I), *vetlant* (RT451B), i així mateix en *caramel·lo* (RT124 III) (veg. «Estudi» 2.3.1).

S'observen casos de despalatalització en la lateral palatal en posició inicial, possiblement per influx castellà, com ara, *leó* (RT302), en el parlar local es documenta també *lidroner* (<*llidroner* 'lledoner'), *Loís* (<*Lloís* 'Lluís'), *Lúcia* (<*Llúcia*), tot i que alternant en la vella generació amb la forma genuïna, en *llidroner*, *Llúcia*. Per contrapartida hi ha casos d'adaptació no sistemàtica de castellanismes a través de la palatalització, per exemple, *lleienda* (RT156), *l·limosna* (RT1617*).

2.1.2.5. Les nasals

S'observa la desaparició de la *-m* en *Benigànim* (RT922), que es dona també en valencià i en balear en altres formes toponímiques d'origen àrab, com *Benicàssi(m)*²¹⁰⁵ i en els derivats de SALIM (*Benissili*, *Massasseli*...).²¹⁰⁶

²¹⁰³ És molt general en valencià la pronunciació *còmpter* per *compte* (Saborit, 2009: 96). Les formes *provisor* per *processó* i *presor* per *presó* són només usuals en una part del valencià (concretament a la Marina Alta; veg. Colomina 1985a: 44; Beltran, 2005: 76). En el cas de la forma *bacallar*, també molt generalitzada en valencià, en canvi, no es pot parlar de *-r* epentètica, sinó d'arcaisme, com explica Colomina (2019: 419-420), d'aquí que el DNV l'haja inclosa.

²¹⁰⁴ Colomina, 1985a: 144-150; Colomina, 1991: 31-32; Beltran/Herrero, 2011a: 59-60; Beltran/Segura, 2019: 178-179.

²¹⁰⁵ Sanchis G., 1981 [1963], I: 153.

²¹⁰⁶ Barceló, 2010: 99.

Es documenta la palatalització en les formes *nyirviós* (per *nerviós*) (RT923 II) i en la locució conjuntiva *o si nyos* (RT302) / *si nyos* (RT1384 II). La variant *nyirviós* és un derivat de la forma *nyirvi*, que localment conviu amb *nyèrvi(t)* o *nèrvi(t)*. S'hi conjuguen, per una banda, la palatalització de la *n-* i, per altra, el tancament de la vocal, per efecte de la consonant o de la vocal palatal contigua.²¹⁰⁷

Presenta despalatalització la *-ny* final en la construcció *l'an qui ve* (<*l'any qui ve*) (RT1 I) i *l'an passat* (<*l'any passat*) (RT1833F).

La nasal ha propiciat la sonorització del segment *n[s]> n[z]* en *can[z]ell* (RT1425 II).

2.1.2.6. Fenòmens fonètics diversos

2.1.2.6.1. Casos d'assimilacions

Una de les característiques més particulars de la fonètica local és la tendència a l'assimilació de les consonants per fonosintaxi amb un resultat de geminacions contextuais. En el contacte de consonants contigües no solament pot haver-hi una assimilació regressiva de la sonoritat sinó també a favor del mode d'articulació.²¹⁰⁸

(1) oclusiva sorda + oclusiva sorda:

et poses [pp] (RT1091)

tot coses [kk] (RT1142)

sap carregar [kk] (RT1328A* II).

(2) oclusiva sorda + oclusiva sonora:

estic bé [bb] (RT1578A* III)

et burles [bb] (RT923 II)

es llop diu [dd] (RT15 I)

puc dormir [dd] (RT1578A* III).

Entre les oclusives no hi ha el resultat de l'elisió, habitual en valencià, llevat de casos puntuals.²¹⁰⁹

a cap de un (variant arcaica de *al cap de un*) [a'kaen] (RTNC31).

²¹⁰⁷ En l'ALDC (mapa núm. 179 *Té molts nervis*) es documenta la forma *nyirvi* sobretot en l'àrea tortosina, tot i que també és present en punts del valencià meridional i del balear. La variant *nyervi* es documenta en punts del valencià i del català occidental.

²¹⁰⁸ Les solucions geminades en aquest context són característiques dels parlars de Mallorca, Menorca, l'Alguer i parcialment del rossellonès (Fouché, 1924b: 351; Moll, 1934: 25-26; Moll, 1991: 126-127; Veny, 1998: 65; Palmada, 2002, I: 264; Bibiloni, 2015: 152-156). A Tàrbena deuen ser un record de la fonètica insular, i tenen una correspondència parcial en els parlars mallorquinitzants veïns, com ara, a Pedreguer, pel que fa a la sèrie dental (veg. Garcia/Beltran, 1994: 73).

²¹⁰⁹ Singularitza la fonètica sintàctica del valencià general l'elisió de la primera consonant, en cas de coincidir dues consonants oclusives; per ex. *un grapa(t) d'anys*, *el di(t) gros* (Veny 1998: 112), fenomen que significativament no té lloc a la Marina Alta, on es pronuncien totes dues (Beltran, 2005: 73).

c) oclusiva + fricativa, africada, nasal, lateral, vibrant o semiconsonant:²¹¹⁰

puc vindre [vv] (RT900 I)
no sap fer [ff] (RT1370 I)
aquest jacot [d̥z̥d̥z̥] (RT1642A)
tampoc no [nn] (RT510 I)
no puc més [mm] (RT15 VII)
soc la crià [ll] (RT850*)
sap llaurar [λλ] (RT1551)
dic res [rr] (RT*1719B)
xic guapo [ʔfiu 'wapo] (RT900 I).

d) s + /s/, /r/, /d̥z̥/, /tʃ/

es segon dia [asse'yon] (RT923 II)
es rotllets [arro'lets] (RT923 II)
es jardí [azd̥zar'di] / [aʒzar'di] (RT923 I)
es xiquets [astʃi'kets] / [affi'kets].²¹¹¹

Són generals els resultats a favor de la geminació de la /s/ i /r/, en canvi són residuals les assimilacions fricativitzants a favor de /z/ i /ʃ/.

A l'interior de les paraules, són molt habituals els resultats amb assimilació dels contactes d'oclusives entre síl·labes, encara que no són tan sistemàtics; segons observem en els exemples del RT: *recapte* [tt] (RT851 I) / [pt] (RT700 II), *capteniments* [tt] (RT1698J I), *dissabte* [pt] (RT1360C II), *tractar* [tt] (RT851 I), *capdemunt* [dd] (RT130 II).²¹¹²

En els grups *-ps-*, *-cs-* es registren esporàdicament solucions africades dentalitzades, com ara, *capçana* [ka'tsana] (RT1529), tot i que no sistemàticament en els cultismes: *exactament* [kz] (RT1806A* I). Així mateix es donen solucions africades per fonètica sintàctica, tampoc no sistemàtiques: *un ruc sis* [un'ru'tsis] (RT1698J I) / *es llop se'n va anar* [as'lop sanva'na] (RT123 I). En la coda no es dona la solució africada característica del balear o de l'alguerès p + s, k + s > [ts],²¹¹³ exceptuant la forma verbal *saps* ['sats].

Altres casos d'assimilacions:

Bollulla (<Bolulla) (RT1210 I)
cançoncillos (<calçoncillos) (RT1685*B II).

2.1.2.6.2. Casos de dissimilacions

almari (<armari) (RT1578A* III)

²¹¹⁰ Són solucions freqüents en balear i català septentrional, més enllà de les solucions generals en català del resultat en geminació dels grups de dental + lateral o nasal en interior de paraula (Palmada, 2002, I: 268).

²¹¹¹ Els resultats de l'alveolar sorda en fonètica sintàctica no coincideixen en gran mesura amb els característics de Mallorca i Menorca: es desconeix el resultat africad (*es sol* > e [ts]ol), el rotacisme (*es meu* > e[r] meu) o determinats casos més locals de geminació (*es nin* > e[n] nin, *es llençol* > e[ʎ] llençol) (veg., p. ex., Moll, 1934; Veny, 1998: 62; Veny, 1999: 71; Puigròs, 2001: 522; Colomina, 1985a: 664; Palmada, 2002, I: 269; Bibiloni, 2015: 157).

²¹¹² Les formes *retor*, *dotor* són generals en valencià (DCVB)

²¹¹³ Palmada, 2002, I: 264; Bibiloni, 2015: 153.

atre, mosatros, vosatros (<*altre, mosaltros, vosaltros*)
calçocillos (<*calçoncillos*) (RT1685*B I)
consevol (RT851 I) (<*qualsevol*)
dengú (<*nengú*) (RT480 IV) / *dingú* (<*ningú*) (RT1831 I)
domés (<*només*) (RT923 II)
estidores (<*estisores*) (RT123 III)
linxo <*ninxo* (RT1676C)
dentilla (<*llentilla*) (RT510A I)
màrtila (<*màrtira*) (RT1408B)
merejar (<*menejar*) (RT156)
pedre, pedrà, pedria (<*perdre, perdrà, perdria*) (RT311B* I)
problema (<*problema*) (RT480 I).

2.1.2.6.3. Casos d'afèresi

¡(m)ira! (<*mira*) (RT1339C I)
¡(v)inga! (<*vinga*) (RT1384 I)
¿(v)itat? (<*vitat* <*v[i]ritat*) (RT1529)²¹¹⁴
¿No (v)eus? (<*veus*) (RT1642A).²¹¹⁵

Les afèresis consonàntiques es documenten sobretot en seqüències emfàtiques, amb en paraules que tenen una funció exclamativa o fàtica. El context comunicatiu oral permet casos de reduccions de síl·labes, com ara en la locució adverbial '*xò* (<*en això*) (RT123 II), la locució prepositiva '*oc de* (<*en lloc de*) (RT1626 I) o en la forma imperativa *deixe'm* fossilitzada com a fórmula crossa de cortesia que introdueix oracions que indiquen accions imminents. Presenta les variants *deixe'm*, *de'm* i '*em*:

«*Deixe'm* encendre *el* cigarro» (RT130 III)
 «*De'm* 'nar a dur un poal d'èuia fresca» (RT1569**)
 « '*Em* carregar-li s'escopeta an el retor» (RT1328A* II).

Aquesta darrera forma té paral·lelismes en altres parlars de l'àmbit català, com ara en les formes *xa fer* o *xa estar* (DCVB s. v. *deixar.3*), *sa'm* (de Castalla).²¹¹⁶

Observem un gran paral·lelisme entre la locució '*oc de* ['ɔdde] amb forma *or de*, registrada a Pedreguer i a Bolulla, que podria ser interpretada com un gal·licisme (<fr. *hors de*).²¹¹⁷ La forma registrada en tarbener pot explicar-se com una evolució fonètica amb resultats homòfons a *or de*; no hi trobem plausible una explicació per assimilació (*or de* > *od de*).

«Antes, es forners, '*oc de* pagar amb diners, diu que pagaven amb un pilotet de pasta» (RT1626 I).

2.1.2.6.4. Casos d'apòcope

Es documenta l'elisió de la darrera síl·laba en diverses formes en els casos següents:

²¹¹⁴ Es documenta ocasionalment la forma reduïda *vitat* (RT1626 II).

²¹¹⁵ Presenten afèresi altres formes flexives del verb *vore*: (*v*)*eges* en fórmules emfàtiques.

²¹¹⁶ Beltran/Segura, 2019: 187.

²¹¹⁷ Beltran, 2005: 113-114.

- (1) En seqüències emfàtiques, en les paraules *a(ra)*, *mi(ra)*, *vo(re)*, i en altres formes puntuals: *ho(me)*:
- «¡A[ra] voràs!» (RT1626 III)
 - «¡A[ra] li'n dic per salar!» (RT*1424)
 - «A[ra] sí que t'agarra!» (RT1831A*)
 - «¡Pero mi[ra] ses patetes negres!» (RT123 I)
 - «Mi[ra] quin tratge més bonico» (RT425A)
 - «A vo[re] si t'endevina lo que eres» (RT1091)
 - «A vo[re] sa nóvia» (RT1685*B III)
 - «¡Si ho[me]!» (RT1569**).
- (2) En preposicions *derre(re)* i *devo(ra)*, quan són nucli d'un sintagma preposicional, amb la possibilitat d'anar seguides de la preposició de i d'elidir o no la /d/:
- «derre[re] des corral» [de' redesko' ral] (RT1339C II)
 - «derre[re] des bancal» [de' rezbanj' kal] (RTNC24)
 - «derre[re] sa porta» (RT130 II)
 - «devo[ra] sa torre» (RT310 II)
 - «devo[ra] les quatre» (RT1626 II).
- (3) En adverbi *encara*:²¹¹⁸
- «enca[ra] en tinc tres pams» (RT1685*B III)
 - «enca[ra] volia una atra cosa» (RT330 I).
- (4) En els ordinals femenins *primera*, *tercera*, i en l'adjectiu *d[e]rrera*:
- «sa prime[ra] nit» (RT425A).

En una la majoria de casos, els segments elidits presenten una vibrant /r/ intervocàlica: *-ara*, *-era*, *-ora*, *-ere*, cosa que en ens fa pensar en una supressió prèvia de la vibrant, un fenomen ben documentat en diversos casos en valencià popular del segle XIX.²¹¹⁹ Cal suposar el major desgast fonètic en les formes que precedeixen un sintagma. Així mateix pot haver una possible justificació analògica en el cas dels ordinals del masculí sobre el femení: *es prime(r) dia* (RT15 I). En la llengua oral s'observen altres exemples anàlegs d'apòcope en construccions com *sa ma[re] [d']en Miquel*, *son pa[re] [de] la Teresa*, *la senyo[ra] Llúcia*.

2.1.2.6.5. Casos de consonants epitètiques

prèmit (RT923 II)
sòmit (RT1626 II).

2.1.2.6.6. Casos de metàtesi

crompar (<*comprar*) (RT451B)
gavinet (<*ganivet*) (RT1578A* v)
pedricar (<*predicar*) (RT1425 II)

²¹¹⁸ El DCVB (s. v. *encara*) registra la variant abreujada *encar*, en textos literaris, i així mateix la variant apocopada *encà*, pròpia del País Valencià.

²¹¹⁹ Martines, 2000: 243-249.

profia (<cast. porfía) (RT1676B)
quidrar (<*criidar*) (RT125).

La solució *crompar* es conserva actualment sobretot en la vella generació. La solució *quidrar* està atestada en totes les generacions, tot i que és lleugerament minoritària i en algun informant oscil·la amb la forma etimològica.²¹²⁰ La solució *pedricar* és força estesa.

2.1.2.6.7. Canvis de punt o mode d'articulació

men (<*ben*) (RT124 I)
encamant (<*en acabant*) (RT130 I).

2.1.3. Les semiconsonants

Es documenta l'elisió de la iod en el context fonètic d'una posició entre vocal àtona i vocal tònica (1) i entre dues vocals tòniques (2):

(1)
espaet (<*espaiet*) (RT1960D I)
si o em casa (<*si jo em casa*) (RTNC7)
que o (<*que jo*) (RT153)
que a (<*que ja*) (RT510A I)
no ha res (<*no hi ha res*) (RT302)
que hi han (<*que hi han*) (RT1337 I)
que haigga (<*que hi haigga*) (RT125).

(2)
qué sé o (<*qué sé jo*) (RT1699 IX)²¹²¹
ho faré o (<*ho faré jo*) (RT1370 I).

Són més estranys els casos d'elisió posttònica. És general l'omissió de la semiconsonant palatal en els imperfets del verb *fer* (*feia, feien* > *fea, feen*)²¹²² i en formes esporàdiques com *pelà* (<*palaia*), paral·lelament a la comarca.²¹²³ En el RT es documenta així mateix el cas de *endua* (<*enduia*) (RT2043 I), que hem considerat un arcaisme fossilitzat («Estudi» 3.2.3), possiblement una reminiscència d'una pronúncia mallorquinitzant.

No es donen casos d'omissió de la semiconsonant velar; tot i que són habituals en el parlar local les solucions *anoer, boet, oet, poet* (<*anouer, bouet, ouet, pouet*).

Es documenten casos del desenvolupament de la semiconsonant velar epentètica com a solució antihiàtica:

²¹²⁰ A partir de les mostres obtingudes en el RT, observem que la solució *quidrar* s'atesta en el 40 % dels informants.

²¹²¹ Documentem un cas en què el hiat resultant s'ha resolt amb el tancament de la vocal: *si o* <*sé (j)o* (RT1387).

²¹²² Són molt esporàdics els casos de conservació, detectats en subjectes de la vella generació.

²¹²³ Colomina, 1991: 23; Beltran/Herrero, 2011a: 65; Beltran, 2011: 67-68.

couets (<*coets*) (RT480 III)
rouïdo (<*roïdo* <cast. *ruido*) (RT300).

Actualment aquest fenomen té un caràcter residual, es documenten sobretot en la vella generació solucions anàlogues, com ara, *Louís* (<*Loís* ‘Lluís’), *lo u-atre* (<*lo atre*), *rouïn* (<*roín*).²¹²⁴

2.2. MORFOSINTAXI

2.2.1. La flexió nominal

2.2.1.1. El gènere

Ens hem referit a la neutralització de la distinció de gènere en la forma adjectiva de l'ordinal *primera*, *tercera*> *prime(r)*, *terce(r)* («Estudi» 2.1.2.6.4): *la prime(r) paraula* (RT1750A) en posició proclítica, que pot interpretar-se com un resultat fonètic per apòcope o com una analogia amb la forma masculina, com també succeeix amb la forma *segon* (RT480 II).²¹²⁵

La forma *estrel* pot presentar varietat de gènere: actualment predomina el femení: *ses estrels* (RT510A II), per influx de la forma *estrela*, tot i que la vella generació manté parcialment la forma etimològica masculina: *es estrels* (RT130³³) (veg. «Estudi» 2.1.1).

En *tarbener* s'opta per al femení en la paraula *sarment* (RTNC5), que presenta els dos gèneres arreu del territori català, tot i que amb predomini pel masculí.²¹²⁶ Tot i que en la majoria d'informants mar és una forma femenina, tenim registrada la forma masculina en algun cas, ben possiblement per influx de l'escola: *el mar* (RTNC1).

En un grup de paraules s'observa una vacil·lació quant al gènere per una falsa segmentació, per exemple, *s'ataüt*> *sa taiüt* (RT1536A) / *sa taiüteta*, *ses taiüts*, i així mateix, *l'ajuntament aquella*, *ses alacrans*... En altres casos el resultat pot comportar una pròtesi: *ses amotos* / *es amotos*, *ses acanals*.

Es reinterpreta el gènere del gal·licisme adaptat *varietets* (<fr. *varietés*): *es varietets* (RT1739 I).

Popularment es fan servir formes femenines no normatives en adjectius acabats en *-ant*, *-ent*, com ara, *ignoranta* (RT1339C II), *obedienta* (RT510A I), *desobedienta* (RT480^{al}), o per a determinades formes irregulars: *metja* (RT1862 II).

²¹²⁴ Aquest fenomen té un reflex en el valencià popular del segle XIX (Martines, 2000: 91-93).

²¹²⁵ Retrobem aquesta mateixa situació a la Marina, sobretot septentrional i amb diferències generacionals a la meridional (Beltran, 2011: 70; Beltran/Herrero, 2011a: 68). Veny (1999: 76) registra a Eivissa aquest fenomen en l'adjectiu *darrer*.

²¹²⁶ Contrasta en àmbit valencià amb la major part de la comarca de la Marina Baixa, però coincideix amb punts de la Vall de Guadalest i punts de la Marina Alta, el Comtat. En el domini català retrobem la forma femenina, per exemple, en punts de Mallorca, el Matarranya, i de Catalunya, sobretot occidental (Beltran/Herrero, 2011a: 67; ALDC: núm. 947 *el sarment*).

2.2.1.2. El nombre

Es documenta el sufix *-os* aplicat als finals consonàntics *-sc*, *-st*: *boscós* (RT425A), *gestós* (RT1381B), *testós* (RT1730 IV). Així mateix s'aplica al demostratiu *aquest*, tot i que és pronunciat en la majoria de casos *aquet* (veg. «Estudi» 2.2.3): *aquestós* (RT1381B). Analògicament també pot sentir-se, encara que no de manera sistemàtica, el morfema *-os* en els plurals dels pronom *ell*, *aquell* i ocasionalment de l'indefinit *un*.²¹²⁷

«*aquellos* trossos» (RT712)

«*unos* ronquits» (RT1626 II).

Per a la forma *cru*, hem registrat el plural analògic *cruns* (RT123 I).

En la locució *ser capaç*, el substantiu resta invariable en el plural:

«*aquestos* són *capaç* a matar-me» (RT851 I).

2.2.2. L'article

2.2.2.1. L'article determinat. Aspectes morfològics

Els articles determinats propis del parlar de Tàrbena són els derivats de IPSE, IPSA, que presenten les formes *es* (pron. [as]; veg. «Estudi» 2.1.1.2.1), per al masculí singular i plural, *sa*, per al femení singular, i *ses*, per al femení plural. Representen una continuïtat evident de les formes dialectals aportades per repobladors mallorquins assentats al Regne de València al segle XVII, com han destacat diversos treballs (veg. «Introducció» 2.2).

Pràcticament ha desaparegut la forma arcaica de l'article masculí *so*, *sos*, que el mallorquí i l'eivissenc mantenen fossilitzada darrere de la preposició *amb*. En tarbener s'havia conservat aquest ús, com confirma l'enquesta d'Alcover de 1918. En el moment de la nostra recopilació, era encara en ús per una part de la més vella generació de manera sistemàtica, sobretot nascuts abans de 1920, en construccions circumstancials, sobretot instrumentals o predicatives (*amb so cotxe*, *amb so ganivet*, *amb sos ulls uberts*), i de manera esporàdica, en nascuts entre 1920 i 1940. En les generacions més joves només sol arribar la forma de singular en expressions que inclouen infinitius substantivats o substantius que metonímicament es refereixen a accions (¡*Quina idea amb so fumar!*, *Sempre està amb so llibre*) o com a recurs expressiu. En la nostre corpus ha estat molt escassament documentat: *amb so teléfono* (RT1777A*, nota), *amb so carro* (RTNC34). Sobre la particularitat de la forma *amb so rei* (RT1694A^a), veg. els comentaris del tipus 1694A. Aquesta evolució cap a la pèrdua de *so*, *sos*, forma part d'un procés cap a la simplificació i l'analogia, observat paral·lelament a Mallorca i a Eivissa.²¹²⁸

²¹²⁷ Els plurals amb *-os* s'han generalitzat per analogia en *ellos*, *unos* i altres formes en rossellonès (veg. Gómez, 2016: 62).

²¹²⁸ Radatz, 2007: 40; Busquet, 2011: 250-253.

Davant les paraules començades per vocal existeix la forma reduïda *s'*, que és d'ús general en masculí, però que pot oscil·lar en femení: *sa egua* (RT514**), *sa orceta* (RT15 v).²¹²⁹ Davant les vocals àtones /i/ i /u/ en les paraules femenines vacil·la també l'elisió: *s'història* (RT1920A); paral·lelament: *la iglésia* (RT1384 III) / *l'iglésia* (RT1425 II).

L'article masculí pot contreure en combinació amb determinades partícules àtones en les formes *as* (<*a* + *es*), *des* (<*de* + *es*), *pes* (<*per* + *es*) i *cas* (<*ca* + *es*): *as costat* (RT20C), *des gerró* (RT15 II), *pes porquets* (RT106 I), *cas pollastre* (RT20C). Ens referirem en «Estudi» 3.2.10 al comportament de la preposició *a* davant de l'article i d'altres formes. I tot i que ens referirem més extensament a la neutralització de la distinció entre *per* i *per a* en plural amb les formes *pe(r)* en singular i *pes* en plural en «Estudi» 2.2.3, farem referència ací als casos que suposen una excepció amb la forma *per* [a]s. Aquesta solució és un fenomen poc documentat en el nostre corpus, pot interpretar-se com una alternativa a la contracció: *per es resultat* (RT1739 II), encara que en algun cas a més podria interpretar-se també com un reflex de la forma *per* + *a* + *es*: *per es/as fills* (RT935 I). Ens decantem en principi més per explicar-ho com a excepció de la contracció, tot i que caldria dur a terme un estudi més aprofundit sobre aquesta qüestió. A grans trets, observem en els parlants més joves (no representats en aquest corpus) una tendència a generalitzar la no contracció, intuïm que seguint el model castellà o potser per analogia amb la forma normativa *per als*, considerada de prestigi:

model tradicional tarbener	<i>Pes</i>
model normatiu	<i>pels</i> ≠ <i>per als</i>
tendència actual en tarbener	<i>per</i> [a]s

2.2.2.2. L'article determinat. Aspectes sintàctics

Dins el sistema tarbener, l'ús dels articles derivats de IPSE, IPSA es combina amb els de ILLE, ILLA, reflectint una tendència documentada en tots parlars catalans en què es fa servir el salat.²¹³⁰ Se segueixen unes regles d'ús per a la distribució dels articles que obeeixen a criteris semàntics i sintàctics, que, si bé a grans trets tenen paral·lisme amb l'atestat a Catalunya i a les Balears, presenta també particularismes en comparació amb els diferents parlars, els quals no abordarem ací. A partir dels exemples extrets del RT farem una aproximació als contextos d'ús de l'article literari en tarbener.²¹³¹

L'article literari es fa servir en singular (*I*) davant de substantius que indiquen:

- (a) realitats úniques, abstractes, destacades per la seua magnitud, importància: *el cel* (RT1698G VIII), *el firmament* (RT510A I), *l'infern* (RT330 I), *el paraís terrenal* (RT1384 IV), *la Terra* (RT852A), *el món* (RT514**), *la mar* (RT1339), *la vida* (RT1091), *l'ànima* (RT1091), *la pau* (RT220A), *la guerra* (RT712), *la raó* (RT1551), *la veritat* (RT910G).

²¹²⁹ La mateixa informant presenta la solució *s'orceta* (RT15 v).

²¹³⁰ Veg., p. ex., Forteza, 2008 [1915], I: 338-341; Grimalt, 1971; Veny, 1998: 62-63; Veny, 1999: 73-75; Alomar *et al.*, 1999: 82-84; Marí, 1973; Sala, 1992, 1: 297; Busquet, 2011: 218-242.

²¹³¹ Per a més detalls, veg. Colomina (1986: 665-667) i Monjo (1993).

- (b) personatges rellevants: *el rei* (RTNC7), *la reina* (RT425A), *el Papa* (RT1698G VIII), *l'arçopispa* (RT1338*C), *el retor* (RT910G), *l'ama* 'criada del rector' (RT1831 I), *el vicari* (RT1848C), *el mestre* (RTNC2), *la mestra* (RT1698G II), *el metge* (RT1739 I).
- (c) institucions, entitats, termes jurídics o administratius, activitats: *la corona* (RT780), *la guàrdia civil* (RT156), *la policia* (RT1831C), *la mili* (RTNC44), *la veda* (RT31), *la terra* 'agricultura' (RT1338*C).
- (d) parentela pròxima, expressant un lligam: *la mare* (RT123 I), *el pare* (RT*1719B), *la uela* (RT*1719B), *uelo* (RT1626 I).²¹³²
- (e) idea de col·lectivitat: *el poble* (RT451B), *la gent* (RT1699 II), *el personal* (RT1698G III), *la família* (RTNC48), *el públic* (RT156).
- (f) espais públics o edificis rellevants: *la plaça* (RT1384 I), *la sala* 'ajuntament' (RT1642A), *el cementeri* (RT1365E I), *la presor* (1833F), *el quartel* (RTNC 51), *l'hotel* (RT900 I).
- (g) camp lèxic de la religió: *el Nostra Senyor* (RT1425 I), *les Ànimes* (RT1833K I), *l'altar (major)* (RT1384 I), *la trona* (RT1833K I), *el canzell* (RT1425 II), *la comunió* (RT1698G VI), *el rosari* (RTNC26), *el Calvari* (RTNC26), *la missió* (RTNC26), *el sermó* (RT1698G III), *la Coresma* (RT1626 II), *la boda / la núvia*²¹³³ (RT1698G I), *la provessor* (RT1678**), *es signo de la creu* (RTNC13), *l'enterro* (RT1365E I).
- (h) espais o punts de referència: *el camp* (RT1678**), *el bosc* (RT900 II), *la montanya* (RT1339), *la frontera* (RT1699 III), *l'estranger* (RT900 I).
- (i) actes, esdeveniments o espectacles públics: *la fira* (cuca maula**), *la festa* (RT1 I), *el teatro* (RT1831C), *la revetla* (RT1 I).
- (j) mitjans de transport: *el tren* (RT1337 II); mitjans de comunicació de masses: *la televisió* (RTNC13).
- (k) topònims locals: *el Poble de Dalt* (RTNC9), *el Somo* (RT1328A I), *l'Om* (RT1717*), *la Murta* (RT1626 II);²¹³⁴ d'altres àmbits: *l'América* (RT1699 VI), *l'Argentina* (RT1699 IV), o d'imaginari: *la terra des gats* (RT220A).
- (l) referències temporals: *el dia* (RT1339), *la nit* (RT1578A* VI), *la desprà*, *l'any*, *l'hivern*, *l'estiu*, dies de la setmana, sovint formant locucions: *el dia sigüient* (RT510A I), *tot el dia* (RT1360C II), *tot lo dia* (RT1360C II), *a la nit* (RT1365E II), *en la nit* (RT1384 II), *tota la nit* (RT1735), *tota la desprà* (RT923 II), *l'any passat* (RT1833F), *l'any qui ve* (RT1 I), *tot l'any* (RT330), *el Dijous Sant* (RT1833F). En la paraula *hora*, l'article literari es presenta solament en fórmules: *a l' hora de* (RT1578A* I), *arribar / ser l' hora* (RT1626 II).

(2) Davant de paraules o fórmules comodí: *la cosa* (RT1685*B III), *la (bona) qüestió* (RT220A).

(3) Davant de xifres, com ara les indicacions horàries: *les sis* (RT136 I).

²¹³² Designa en el context familiar una persona que representa aquesta figura, utilitzada per la mateixa persona o pels directament vinculats.

²¹³³ *La núvia*, designació per metonímia de les noces.

²¹³⁴ En la toponímia l'article literari es documenta sobretot en formes preexistents al repoblament del segle XVII, no adaptades, o en topònims compartits amb altres localitats, tot i que hi ha casos de difícil justificació (veg., p. ex., Monjo, 2005a; Monjo, 2012a).

- (4) En fórmules de respecte: *el conde Sigfredo* (RT712), *el senyor retor* (RT1425 I), que ocasionalment poden ser iròniques: *el gran cavaller* (RTNC4).
- (5) En sentit figurat amb el valor de demostratiu: «varen parlar amb *l'home* [‘aquell home’]» (RT1567), «com *la dona* tenia molta roba [‘aquella dona’]» (RT1569**).²¹³⁵
- (6) En fórmules expressives de tipus vocatiu, amb valor afectiu o de retret construïdes amb l'exclamació *ai*, amb possibilitat de precedir noms propis: «¡*Ai*, lo Mahomet!» (RT1739 II), «¡*Ai*, *la* descarada!» (RT425A).
- (7) En fórmules expressives de caràcter intensiu precedides per les formes *tot/a* o *vinga*: «*tot el camí*» (RT1960D), «*tota la* seua companyia» (RT712), «*vinga el torró*» (RTNC48), «*vinga la palmineta*» (RT1831C).
- (8) Forma part d'expressions lexicalitzades, de caràcter fràstic, com refranys o locucions. Ens hem referit en «Estudi» 2.2.9 a les locucions adverbials i en «Estudi» 2.3.4 a les locucions verbals, ens referirem ara a les locucions nominals que formen denominacions de varietats de productes agrícoles: *figues de la coles* (RT1626 II),²¹³⁶ modalitats de caça: (*caçar*) *al vol* (RT1328A* I),²¹³⁷ jocs populars: (*jugar*) *a la lluneta* (RT20C),²¹³⁸ o objectes o referents en general: *escopeta del fluixec*²¹³⁹ (RT1328A* II), *qüento de l'enfadós* (RT2275).

Sens dubte es tracta d'una qüestió de molta complexitat, a la qual hem tractat ací d'analitzar de la manera més sumària possible en diversos punts. El sistema, tanmateix, comporta una sèrie de matisacions i en algun cas de vacil·lacions. En primer lloc cal referir-se a les diferències semàntiques que permet l'ús de dos tipus d'articles, per exemple, davant les xifres l'article literari pot donar una informació horària (veg. dalt el punt 3), però amb l'article salat té un valor pronominal referit a un referent plural: *ses dos* (RT1733*C^{a2}); l'article literari pot referir-se a una activitat o una institució i el salat a un objecte (com ara, en el cas de *rosari* o *corona*). Cal referir-se així mateix a la circumstància que els mots marcats amb l'article literari poden portar l'article salat en plural i quan estan determinats, per exemple: *ses nits* (RT923 II), *sa teua vida* (RT1578A* V), *sa gent des pobles* (RTNC42), *s'hostal d'en Belo* (RT1313A), *sa festa des Fadrins* (RT106 II), o en certes locucions: *a s'any* (RT1296B), (*a*) *s'any vinent* (RT1848C). Tot i que no sempre les determinacions suposen un canvi d'article, el resultat pot dependre del substantiu,

²¹³⁵ Veny (1999: 74) s'hi refereix com a usos irònics o expressius, com ara, amb la idea de commiseració.

²¹³⁶ Són nombroses les denominacions de varietats de productes agrícoles tradicionals que duen l'article literari, per exemple, *blat de la blanqueta*; *fesols de la peladilla*; *figues de la gota de la mel*; *olives del cuquello*; *taronges de la sang...* (veg. Monjo, 1993: 480).

²¹³⁷ Hem registrat també: *caçar a l'encesa*.

²¹³⁸ I en general, es fa extensible a totes les denominacions de jocs tradicionals: *jugar a la corda*, *a la corretgeta amarga*, *a la barca*, *a la mel*, *a l'escampilla*, *a les xapes*, *al clotet d'all*, *al rogle*, *al samuquero...* (Monjo, 1993: 480-481).

²¹³⁹ També coneguda com *escopeta de l'alfluixè*. Ja ens hem referit en RT1328A* II a l'origen d'aquesta denominació a partir del cognom del creador d'aquesta arma, el francès Lefauchaux.

sovint amb vacil·lacions en els parlants: *la família d'ell* (RT900 I), *la gent d'allà* (RT1699 II), *la boda de la mestra* (RT1698G I), *la fira de Callosa* (RTNC6).

Per altra banda farem esment de la possibilitat d'usos vacil·lants respecte a les línies marcades en els punts anteriors, (1) per un punt de vista diferent en considerar un referent no com una realitat única o abstracta, sinó com una materialització concreta: *es diable* (RT330 III), *es tren* 'vehicle' (RT1315*), *s'obispo i s'arçobispo* (RT935 I), (2) responen a opcions personals: *la terra* (RT124 II),²¹⁴⁰ *es casino* (RT*1719B) / *el casino* (RT1541 I), *sa multitud* (RT1698G XVI), *el sermó* (RT1698G III) / *es sermó* (RT1833K ii), *sa festa* (RT106 II), *el ball* 'la revetla' (RT510A II) / *es ball* (RT), *sa tele* (RTNC27).

2.2.2.3. L'article abstractiu *lo*

La presència de la forma d'article *lo* en tarbener es detecta, en construccions que permeten l'opció de l'ús fossilitzat de l'article literari arcaic *lo* (*tot lo dia, ¡ai, lo rei!*: «Estudi» 3.2.2.2), però fa sobretot es fa palesa com a reflex de l'article neutre *lo* castellà.

Sens dubte, la presència generalitzada d'aquesta forma en un parlar que fa servir els articles derivats de IPSE, IPSA, és una mostra evident d'interferència lingüística no solament del model col·loquial català sinó sobretot del castellà. En tarbener es documenta tant amb valor abstractiu: *lo erm* (RT1676C), *lo millor* (RT1360C I), *lo negre* (RT1384 II), *lo que tenia negre* (RT1384 II), *a lo lluny* (RT1578A* III), com intensiu: *de lo més esperitat* (RT1698G I), *lo bonica que era* (RT451B).

S'ha justificat que l'ús de *lo* en català pot respondre a una evolució interna del sistema, en estendre en l'edat moderna l'article masculí *lo* els valors de neutre i substituir altres mecanismes genuïns, com ara la seqüència *ço que > lo que*.²¹⁴¹ En aquesta evolució degué haver-hi l'influït el model castellà, com posa d'evidència el caràcter invariable de l'article *lo* davant fenòmens com l'elisió o la contracció o la seua forma divergent amb la forma actual de l'article masculí actual *el*.²¹⁴² Pel que fa a la seua extensió en els parlars catalans que fan servir *es*, *sa*, es presenten dificultats per l'escassetat de dades per fer un estudi diacrònic d'aquest ús. Per la nostra part, per considerar els antecedents del tarbener, ens hem remuntat a l'estadi més antic mallorquí que ha estat possible, analitzant textos teatrals del segle XVIII que permeten una aproximació al comportament dels articles en el registre col·loquial.²¹⁴³ Els textos registren un ús extens de la forma *lo*, reflectint les consideracions de Batlle (2000) respecte a l'ús d'aquesta forma en època medieval i moderna amb valor solament abstractiu. Es documenta sobretot la seqüència: *lo que*, fins i tot sense contracció («de lo qu'he dit»), al costat d'altres opcions minoritàries com *això que* –quan hi ha una referència anafòrica immediata– o *tot quant*. Davant adjectius i participis registrem l'article *lo* amb valor abstractiu («lo pitjor», «lo passat»), al costat d'alguna forma amb l'article definit («es bé que vós me volíau tant»).

Al costat de la presència de l'article *lo*, hi ha traces d'altres alternatives en el RT:

²¹⁴⁰ Referida al material, no al planeta (1.c) ni a l'activitat (1.c).

²¹⁴¹ Veg., p. ex., Batlle, 2000; Batlle et al., 2016: 228.

²¹⁴² Veg. Colomina, 1985b: 46; Martines, 2010: 24.

²¹⁴³ Concretament dels entremesos *En Roegó Florit y na Faldó* i *En Llorens Malcasadís* (Serrà, 1995).

- L'ús de l'article literari masculí: *el just* (RT1337 II), *a l'últim* (RT850*).²¹⁴⁴
- Pronom neutre + pronom relatiu *que*: *això que passa* (RT1407A*),²¹⁴⁵ *açò mateix* (RT311B*).
- Estructures en femení: «*sa que els-a passa*» (RT935 I), *sa mateixa* (RT1405*) / *sa mateixa passà* (RT15 III).²¹⁴⁶
- Estructures amb la forma *cosa*: «*Tota cosa que té punta s'enfila a la daca*» (RT1291D II).
- Fórmules amb valor intensiu: «¿*Tu saps que burros ham segut?*» (RT130 II).

L'ús de l'article literari *el* amb valor abstractiu en els casos exposats obeeix a un ús literari, per la presència en diàleg (*el just*), o a un valor fràstic, per formar part d'una locució adverbial (*a l'últim*, veg. 3.2.9.3). L'habitual en tarbener és la presència de l'article *es* amb valor abstractiu, present encara en diversos usos residuals: *es banyat*, *es barat*,²¹⁴⁷ *es fort de sa calor*, *es treballat*, *s'emblanquinat...*; encara que hi ha estructures que presenten el literari: *el mal és que*, *l'únic...*

2.2.2.4. L'article personal

En tarbener es fa servir l'article personal amb les formes *en* (masculí) i *la* (femení), amb la forma apostrofada *l'* per als mots començats per vocal: *en Peret* (RT1387), *la Margaliteta* (RT720 II), *l'Amparito* (RT1339C II), *l'Albert*. Formalment coincideix amb punts del català septentrional i central,²¹⁴⁸ en el context valencià té continuïtat amb el valencià mallorquinitzant, on es fan servir les formes *el*, *la*, d'aquí que se'n puga justificar l'ús com un mallorquinisme.²¹⁴⁹ Ja ens hem referit a les excepcions de l'ús d'aquest article per a designar personatges històrics o determinats personatges famosos o per raons estilístiques («Estudi» 3.2.2.2).

Ocasionalment detectem usos de l'article determinat pel personal davant de noms de persona, amb un valor expressiu, per exemple, de complicitat o familiaritat (un ús que ja hem observat en la construcció *¡Ai, lo / la [N]!*, veg. «Estudi» 3.2.2.2). En aquest ús s'actualitza un nom propi com si fos comú per reforçar el caràcter individual: «aqueixa de *Sa Marieta de ses cireres*» (RTVF7), «*sa Margaliteta*, tots es ossets que va replegar» (RT720^{a3}). S'ha registrat aquest mateix fenomen a Mallorca, amb un valor afectiu, per exemple, «*Això deu haver estat es Pep*» –dit entre germans– o per a assenyalar un nom propi com a comú: «*Es Miquel que anomenes no és parent nostro*».²¹⁵⁰

²¹⁴⁴ Sobre la pervivència d'aquest ús a la Marina, veg., p. ex., Colomina, 1985b: 46, Colomina, 1991: 61; o en el valencià meridional, Martines (2010: 27-29).

²¹⁴⁵ Expressió equivalent a *lo que passa* 'és normal, és evident' (RT1624E*).

²¹⁴⁶ En una versió d'un succeït no reproduït en el RT registrem l'estructura «*sa més bonica va ser...*» (Arxiu personal Monjo, INF: Isabel Ripoll Soliveres).

²¹⁴⁷ Forma registrada en una conversa oral: «No el vaig comprar pes barat».

²¹⁴⁸ ALDC núm. 1901 *En Pere*; núm. 1902 *Na Maria*.

²¹⁴⁹ Colomina, 1985b: 45-46; Beltran/Herrero, 2011: 73-74.

²¹⁵⁰ Devem aquesta informació a Antoni Mas; veg. Grimalt, 1971: 63.

2.2.3. Els demostratius

El parlar tarbener conserva el sistema antic de tres graus de demostratiu amb la forma reforçada (primer grau: *aque(s)t*, *aquestos*; *aquesta*, *aquestes*; segon grau: *aqueix*, *aqueixos*; *aqueixa*, *aqueixes*; tercer grau: *aquell*, *aquell(o)s*; *aquella*, *aquelles*); una situació excepcional dins el conjunt dialectal valencià actual –justificada possiblement per mallorquinisme–,²¹⁵¹ i ja rara dins el sistema català, que tendeix a eliminar la forma de 2n. grau.²¹⁵²

Per al masculí singular la forma *aquet* ha substituït *aquest*, que encara conservava la vella generació davant de vocal: *aque[st] home* (RT1862 I).²¹⁵³ Aquesta evolució està registrada paral·lelament en diversos territoris de parla catalana, sobretot de l'àrea del català central, septentrional i nord-occidental,²¹⁵⁴ sorgida d'una reinterpretació del plural *-sts*, pronunciat *-ts*. Curiosament en tarbener la forma de plural atestada és *aquestos*, coincidint amb Eivissa i diversos punts del català central i nord-occidental, que en algun cas oscil·len amb la forma *-sts*.²¹⁵⁵ Ja ens hem referit al plural analògic *aquello*s, com a variant del més estès *aquells* (veg. «Estudi» 2.2.1.2).

Les formes neutres de demostratiu coincideixen amb les del valencià general, amb tres graus de locació: *açò* / *això* / *allò*. Pel que fa l'ús, cal destacar la possibilitat de la seua aplicació per referir-se a persones, en el cas de presentar o demanar per desconeguts en un determinat context:²¹⁵⁶

«*açò* és sa mo xiqueta» (RT311B*)

«*açò* són les meues filles» (RT480 II)

«*això* és el pobre aquell que demanava limosna» (RT850*)

«*allò* és ella» (RT923 II).

Sol ser habitual reforçar els demostratius en funció pronominal amb els adverbis locatius corresponents a cada grau: *aquest d'ací* (RT1328A I), *aquesta d'ací* (RT2015 III), *aqueix d'aquí* (RT15 I), *aquell d'allà* (RT1862 I). La mateixa possibilitat hi ha en el neutre, sobretot per al segon grau: *això d'aquí* (RT852A).

²¹⁵¹ En punts del Baix Maestrat es mantenen les formes reforçades de manera vacil·lant amb les no reforçades (Beltran/Segura, 2019: 198). Es tracta d'un element arcaïtzant en el context valencià coincident amb l'àrea mallorquina.

²¹⁵² En català és residual el manteniment de la gradació de tres graus amb la formes reforçades, com pot atestar-se, per exemple, a Mequinensa, Os de Balaguer, la Vall d'Àneu, la Cerdanya (veg. Moret, 1996: 42; Fortuny, 1983: 99; Sistac, 1998: 68; Viladomat, 1959: 65; Figuera *et al.*, 2011: 33). Pel que fa a la forma *aqueix*, cal assenyalar que hi ha parlars que en fan ús com a forma de 1r. grau: concretament en alguns punts del Priorat, el Camp de Tarragona i la Conca de Barberà, al Rosselló, Eivissa, l'Alguer, Cadaqués (veg. Navarro, 2000b: 29; Recasens, 1985: 155; Plaza, 1996: 144; Veny, 1998: 50, 79-80; Veny, 1999: 81; Sala, 1992, I: 153) i en algun punt de Mallorca, com ara a Santa Margalida (deven aquesta informació a Antoni Mas).

²¹⁵³ És usual en català general tant seguir com ometre aquesta mateixa regla (veg. Badia, 1984: 310).

²¹⁵⁴ DCVB *s. v. aquest*; Moll, 1991: 138, Veny, 1999: 81. A Mallorca i Menorca es registren les dues solucions, a Eivissa i Formentera s'ha generalitzat la solució *aquest*.

²¹⁵⁵ DCVB *s. v. aquest*; ALDC núm. 1908 *aquests llibres*.

²¹⁵⁶ Es retroba aquest ús en el parlar de Mallorca i a Menorca (Veny, 2015: 17), i dins el dialecte valencià, en algun poble de la Marina i a Elx (veg. Colomina 1986: 668; Beltran, 1994: 45; Beltran/Herrero, 2011a: 75; Beltran, 2011: 76; Segura, 1998: 57).

2.2.4. Els possessius

La forma tònica dels possessius coincideixen seguits de substantiu amb els del valencià general, amb l'article local: *es meu / sa meua, es teu / sa teua, es seu / sa seua, es nostre / sa nostra, es vostre / sa vostra...* Ocasionalment pot detectar-se una forma reduïda sobretot en femení, depenent de la dicció o del context: *sa mo, sa to, sa so*, per exemple, *sa mo dona* (RT1384 IV), *sa to cara* (RT850*). En els diàlegs, en què s'adopta l'article literari, documentem les formes *la mo, la to, la so*, com ara, *la mo Maria* (RT1338*C), *la to dona* (RT1357*B). No hem pogut documentar la forma reduïda masculina, que es troba actualment en recessió, només atestada en la vella generació (*es mo nebot, es to ganado, es so carrer*).

La forma àtona en tarbener solament es fa servir en singular davant les formes de parentesc *mare, pare, uelo, uela* i davant la paraula *casa*. Per a la forma *uelo*, es fa servir la forma femenina de possessiu: *ma uelo* (RT1354), *sa uelo* (RTNC39). Per a les dues primeres persones de plural sol ser molt habitual substituir el possessiu per un sintagma nominal: *de mosatros* 'nostre' (RT1334) / 'nostra' (RT1739*C), *de vosatros*, tot i que no de manera exclusiva: *sa nostra mare* (RT123 II).

2.2.5. Els quantificadors

2.2.5.1. Els indefinits

És freqüent ometre els indefinits com a recurs expressiu:

- «i hui m'ha fet [una] cosa» (RT851^{a1})
- «li tira [una] cantalà i la mata» (RT851 II).

Les formes *atre, atra* (<*altre, altra*) presenten les variants castellanitzants *otro, otra: otravolta* (RT123 I, RT1567). Havia estat una característica del parlar infantil o femení, actualment no gaire generalitzades.²¹⁵⁷

La forma *cap* va sempre acompanyada de la preposició *de*, coincidint amb gran part del valencià i amb el mallorquí.²¹⁵⁸

Coincidint amb el valencià general, la forma *mateixa* resta invariable darrere de pronoms personals i d'adverbis, amb valor emfàtic: *ell mateixa* (RT1287), *ací mateixa* (RT1328A* II), *allà mateixa* (RT1337 I), *ara mateixa* (RT1384 IV).²¹⁵⁹ Un cas excepcional és la locució *a l'hora mateix* 'llavors' (veg. «Estudi» 3.2.9.3).

El pronom indefinit *res* conserva el valor no negatiu etimològic en proposicions condicionals o en frases interrogatives:

- «si a mi em passa *res* és per tu» (RT310 II)
- «¿No tens falta de *res*?» (RT330).

²¹⁵⁷ Monjo, 2009: 199.

²¹⁵⁸ DCVB s. v. *3.cap*; GNV, p. 155; Beltran/Segura, 2019: 202; Beltran/Herrero, 2011a: 76.

²¹⁵⁹ DCVB s. v. *1.mateixa*; GNV, p. 154.

Amb valor negatiu és habitual que *res* (i així mateix, *cap*, *gens* i *mai*) vaja precedida per la negació *no*, en frases en què se sobreentenen elements (veg. «Estudi» 2.2.9.3), per exemple:

«-¿Jo qué faré?

Diu:

-Tu, *no res*. [...] *No res*» [‘tu no faràs res’] (RT1831C).

2.2.5.2. Els quantitius

Els quantitius *molt*, *tant* i *quant* quan duen posposada la preposició *de* constitueixen una locució invariable amb la possibilitat de precedir substantius de qualsevol gènere o nombre: «*molt de fred*» (RT123 I), «*molt de gent*» (RT1626 II), «*molt de reinats*» (RT300), «*molt de gallines*» (RT123 I), «*tant de diners*» (RT480 I), «*tant de voltes*» (RT1529^{a1}), «*quant de [ulls]*» (RTVF4). S’ha explicat aquest fenomen com un reflex dels resultats per fonosintaxi del mallorquí en els grups consonàntics plurals, amb una generalització posterior (veg. «Estudi» 3.2.2.1.3).²¹⁶⁰ Cal advertir que aquestes formes poden alternar ocasionalment amb les concordades: «*molta sort*» (RT480 II), «*molts anys*» (RT852A), «*moltes coses*» (RT1525), «*tanta fam*» (RT851 II), «*quants dies*» (RT1777A*)...

Es registren casos d’ús dels quantitius *molt*, *tant*, *quant* en singular, amb un valor plural, com era habitual també en català antic:²¹⁶¹ «*molt de corral*» (RT1 I), «*molt de pecat*» (RT125), «*molta mosca*» (RT1642 II), «*tanta pedra*» (RT123 II), «*tanta banya*» (RT2015 II).

Equivalents a *molt*, documentem les següents locucions quantitatives:

a muntó (RT1642 II)

alamon (RT1 I)

ni-se-sabe (RT480 IV)

no-sé-quants / *no-sé-quantes* (RT1920A^{a1})

tot de (RT480 I)

una muntonà (RT480 III).²¹⁶²

La forma *alamon* és el resultat de la lexicalització d’una locució (veg. «Estudi» 2.3.1). Té una forma invariable amb usos (1) nominals, com a adjectiu determinatiu que acompanya un nom, en aquest cas va acompanyat de la preposició *de* i pot precedir substantius de qualsevol forma de gènere o nombre, o (2) adverbials, en aquest cas pot anar posposat o anteposat a la forma que modifiquen, sense acompanyament preposicional:

(1)

«tenien *alamon de collita*» (RT1337 II)

²¹⁶⁰ Colomina, 1986: 670; Beltran/Herrero, 2011a: 76.

²¹⁶¹ Moll, 1991: 213.

²¹⁶² Altres expressions locals per a indicar la idea de quantitat a través de formes metafòriques o col·lectius són, per exemple, *una caterfa* (<*caterva*), *un fum*, *una furumalla* (<*faramalla*), *un magnar* (<*mannà*), *una senigoga* (<*sinagoga*)...

«va fer *alamon de visites*» (RT124 II)²¹⁶³

(2)

«havia minjat *alamon*» (RT1^{a2}).

Hi ha la possibilitat que determinades formes d'altres categories funcionen com a quantitatius, com la conjunció *pero* o la forma imperativa *vinga*, que són un recurs expressiu habitual en altres contextos (veg. «Estudi» 3.1.4.4 i «Estudi» 3.1.6):

«tenia dos xiques *pero* lletges» (RT510A II)

«et donaré *vinga de menjar*» (RT327A).

2.2.6. Els pronoms personals

2.2.6.1. Els pronoms personals forts

En el plural hi ha alternança entre les formes *mosatros* (RT1328A I) / *matros* (RTNC1)²¹⁶⁴ i *vosatros* (RT1240 III) / *vatros* (RT1337 I). S'ha registrat la forma plural analògica *ellos* (RT1210 I), que ocasionalment apareix en algun informant per la forma més general *ells*, paral·lelament a *aquellos* (veg. «Estudi» 2.2.1.2).

2.2.6.2. Els pronoms personals febles

2.2.6.2.1. En posició proclítica

El paradigma dels pronoms febles en posició proclítica (precedint verbs començats per vocal) és el següent:

PERSONALS			SINGULAR	PLURAL
	1a PERSONA		[a]m	mos
2a PERSONA			[a]t	vos
3a PERSONA	ACUSATIU	masculí	[a]l	[a]ls-a / los
		femení	la	les / [a]ls-a
	DATIU		li	[a]ls-a / los ²¹⁶⁵
	REFLEXIU		[a]s	
NEUTRE			[(a)u] / [u]	
ADVERBIALS			[a]n	
			[a]-hi / hi	

Sobre la pronúncia en [a] dels pronoms en posició enclítica ja ens hem referit en «Estudi» 2.1.1.2. Cal destacar la forma *et* per a la segona persona dins del context valencià, coincident

²¹⁶³ En la seqüència «antes havia família *alamon*» (RT1351A) observem una posició posposada similar a la forma adverbial.

²¹⁶⁴ En informants nascuts abans de 1915 hem pogut registrar encara la presència de variants com la *n*-inicial etimològica: *nosatros* i *natros*. Esporàdicament en algun informant hem registrat la variant amb la *s*- (*moatros*).

²¹⁶⁵ Registrem en un únic informant la forma analògica *lis* (RT15 v), un resultat aïllat i poc significatiu.

amb diverses localitats de l'àrea mallorquinitzant, sense presentar cap de les variants fonètiques més esteses en l'àrea on són generals les formes reforçades (*el, es*).²¹⁶⁶ Tot i que cal assenyalar que per fonosintaxi la *-t* final generalment s'assimila: *ap posa, ac colliré, av vull...* («Estudi» 2.1.2.6.1).

La forma de plural *els* presenta generalment una vocal paragògica /a/ amb la funció reforçar la pronúncia del grup consonàntic en tots els contextos.²¹⁶⁷ Possiblement aquesta falca ha permès evitar les homofonies que potser portaria la reducció. Comparem aquest resultat amb el que presenta l'article literari *els* > *e(l)s* («Estudi» 3.2.3). Retrobem aquesta forma en diversos parlars catalans orientals, i de manera sistemàtica en els indrets en què per fonètica sintàctica es tendeix a eliminar ocasionalment la *-s*.²¹⁶⁸ Així mateix aquesta forma ha estat registrada sobretot en l'àrea del valencià mallorquinitzant i de manera anecdòtica en altres punts, com ara a la Vila Joiosa,²¹⁶⁹ tot i que amb un comportament sovint diferent del tarbener.²¹⁷⁰ Cal advertir que els casos de vocals adventícies de suport en pronoms en valencià no és un fenomen insòlit, sobretot en les combinacions pronominals, coincidint amb el català central.²¹⁷¹ Pel que fa a l'ús, el pronom *els-a* pot representar tant el plural del masculí com el del femení en el CD, alternant amb *les*:²¹⁷²

«*els-a* ha amagades allà» [*els* = 'ses farinetes'] (RT1691 I).

El la sèrie plural, una característica de la morfologia pronominal tarbenera és la fluctuació de les formes de *los* i *els-a* en les funcions de CD –masculí– i CI. Podria interpretar-se aquesta forma com una romanalla de les formes pronominals medievals *lo, los*, coincidint amb els parlars on també es mantenen les formes d'articles antigues, però també d'algun altre parlar que els desconeix (com ara, el català insular o el valencià meridional).²¹⁷³ Encara que també podria proposar-se una interpretació com una extensió analògica de les formes postverbals masculines. La distribució d'aquestes dues formes en el parlar actual no respon a cap regla fonètica ni morfosintàctica, i poden alternar de manera aleatòria en els informants:

²¹⁶⁶ Beltran/Segura, 2019: 361.

²¹⁶⁷ La vocal de suport no és perceptible davant /a/ inicial.

²¹⁶⁸ En mallorquí, menorquí, rossellonès i empordanès la vocal paragògica preserva el grup final *-ls* de reduir-se a *-l* davant de consonant, segons els seus hàbits fonosintàctics. L'eivissenc, que desconeix aquests fenòmens fonètics, utilitza el pronom *els-e, els-i*, com a variant de *els* (veg. Bibiloni, 1975: 17; Comas, 1970: 11; Gómez, 2016: 86-88).

²¹⁶⁹ Colomina, 1985b: 38; Beltran, 2005: 99; Colomina, 1991: 23; Beltran/Herrero, 2011a: 80; Llorca, 2000: 28.

²¹⁷⁰ Com ara, a Alpatró (Vall de Gallinera), registrava Alcover (1919: 182) l'oscil·lació *alza dus / aza dus*. Al parlar de la Vila Joiosa, també és possible observar l'elisió de la lateral amb la forma reforçada, segons observacions personals: *els-e / es-e, els-o / es-o*.

²¹⁷¹ Colomina, 1991: 22-23; Beltran/Segura, 2019: 205; Bonet, 2002: 969-972.

²¹⁷² La neutralització de la distinció de gènere en el plural del pronom acusatiu no és fenomen insòlit en català, per raons morfològiques o fonètiques. La forma *els-a* pot equivaldre també al femení plural en català central empordanès i insular (Comas, 1970: 11-12; Bibiloni, 1975: 18, 66, 78). En mallorquí el pronom *les* pot fer de masculí plural (Bibiloni, 1975: 27-28). El pallarès i –per causes fonètiques– el valencià meridional poden presentar una forma única pronominal coincidint amb l'article (veg. per ex., Segura, 1996: 82; Sancho, 1995: 62; Bataller, 2017, I: 162; Sistac, 1998: 67; Bonet, 2002, I: 955-956).

²¹⁷³ A Mallorca i a Eivissa es detecta la forma *los* per al CD, a Eivissa també *lo*, però és un ús en recessió (Bibiloni 1975: 18, 78). A la Vila Joiosa, es registra *los* com a CI (Llorca, 2000: 28).

«los duien a la plaça» [CD] (RT156)
«los va treure sa guitarra an es xiquets» [CI] (RT1360C i)

El pronom *ho* presenta una riquesa de variants fonètiques, que depenen del context: (1) Es tanca en [ɥ] / [w] davant o darrere de vocal, en contacte amb verb: *ho han fet* ['wan' fet] (RT774P), o en les combinacions binàries (veg. «Estudi» 3.2.6.2.3); (2) Davant de consonant rep una vocal protètica: *ho tira* [aɥ 'tira] (RT1563 II);²¹⁷⁴ (3) Conserva la forma normativa *ho* en posició enclítica darrere de consonant: *pensant-ho* [pen'santo] (RTVF7).²¹⁷⁵

El pronom *en* s'ha fossilitzat com a prefix en una sèrie de verbs com a possible resultat d'una lexicalització de la seua funció pronominal en el complement de règim: *enfotre's* (RT851 i), *enjuar-se* (RTNC35), *enrecordar-se* (RT1370 i), *enriure's*,²¹⁷⁶ *ensaber-se* (RT124 i), *envindre's*.²¹⁷⁷ El resultat pot crear seqüències que des del punt de vista etimològic suposarien un pleonasme: «jo no vull ensaber-me'n res» (RT124 i).

El pronom *hi* solament es conserva acompanyant el verb *haver-hi*, i fossilitzat en una sèrie de construccions com *m'hi veig*, *no m'hi troba*, *no s'hi vàlid*, i antigament també en la locució *si molt hi va*. Hi ha casos en què en el verb *haver-hi* en imperfet oscil·la: *en hi havia* [ani'via] (RT125) / *en havien* [ane'vien] (RT1626 III), és omès o no es mostra de manera nítida, per exemple: «Havia un poble que no 'via veritat» (RT910G).²¹⁷⁸ Coincidint amb el balear i el català oriental (DCVB), habitualment el pronom *hi* presenta una vocal protètica en posició proclítica: *a-hi ha* [a'ja] (RT1526A).

Cal assenyalar l'aparició esporàdica de formes verbals plenes, amb la pronúncia *m[a]*, *t[a]*, *s[a]*, atestades solament en intervencions de la vella generació, per exemple: «ara *t[a]* caparé a tu» (RT153), «es gosset *s[a]* banyava» (RTVF2). Tanmateix en el parlar local hi ha contextos en què s'ha fossilitzat l'ús d'aquestes formes: en la fórmula per a espantar les criatures *¡A(ra) t[a] paparé!* («Estudi» 2.3.1 s. v. *papar*) i el registre especial amb què es parla als infants o als animals (per ex. *¡No m[a] fas una rialleta com sa que m[a] vares fer ahir? ¡La tata t[a] diu cosotes?*).²¹⁷⁹

2.2.6.2.2. En posició enclítica

Cal destacar en posició enclítica el predomini de la no elisió del pronom acusatiu masculí: *'garra-lo* (RT1375), *rega-los* (RT720 II), coincidint amb una gran part del valencià, encara

²¹⁷⁴ Ocasionalment se senten realitzacions sense la vocal protètica: «[u] va sentir» (RT327A).

²¹⁷⁵ Encara que darrere d'infinitiu, gerundi i imperatiu pot haver-hi un comportament especial que presenta variació generacional: *saber-ho / sabe(r)-ho / sabe(r)-wo / sabe(r)-vo*; *fes-ho / fe(s)-ho / fe(s)-wo / fe(s)-vo*, *deixem-ho / deixem-wo / deixem-vo*. Aquestes oscil·lacions no tenen un reflex en el RT i requeririen un estudi específic (veg. «Estudi» 3.1.2.3.1). Responen a tendències detectades en una part valencià meridional i alacantí (Colomina, 1985a: 169-172).

²¹⁷⁶ Sobre l'extensiu de *enrecordar-se*, *enriure's* en valencià (Beltran/Segura, 2019: 206).

²¹⁷⁷ En *envindre* 'avindre, assumir' hi ha un canvi de prefix («No em puc envindre que ho haja perdut»).

²¹⁷⁸ En el primer no es detecta, en canvi en el segon no podem tenir la certesa que hi ha hagut abans de l'elisió vocàlica una elisió de la semiconsonant: *que (hi) havia* > *que (ha)via* (veg. «Estudi» 3.1.3).

²¹⁷⁹ A la Marina Alta el seu ús residual: es percep en la vella generació (Beltran 2005: 96-97).

que en contrast amb la tendència predominant en el valencià mallorquí.²¹⁸⁰ Aquesta fenomen no afecta les formes d'infinitiu vocàliques: *vore'l* (RT15 VII), *ensoldre'ls* (RT1425 I). En canvi, és general la no elisió del pronom *mos* darrere de vocal. Per al comportament de *ho*, veg. «Estudi» 2.2.6.2.1.

2.2.6.2.3. La combinació de pronoms

Les combinacions binàries de pronoms presenten els següents resultats en posició proclítica (damunt, en el quadre) i enclítica (davall, en el quadre), davant verb començat per consonant sorda:

	EL	LA	ELS-A	LES	EN	HO
ME	[mal] [mel]	[mala] [mela]	[malza] [mels]	[males] / [malza] [meles]	[man] [men]	[mau] [meu]
TE	[tal] [tel]	[tala] [tela]	[talza] [tels]	[tales] / [talza] [teles]	[tan] [ten]	[tau] [teu]
SE	[sal] [sel]	[sala] [sela]	[salza] [sels]	[sales] / [salza] [seles]	[san] [sen]	[sau] [seu]
MOS	[mol] [mol]	[mola] [mola]	[molza] [mols]	[moles] / [molza] [moles]	[mon] [mon]	[mou] [mou]
VOS	[vol] [vol]	[vola] [vola]	[volza] [vols]	[voles] / [volza] [voles]	[von] [von]	[vou] [vou]
LI	[lil] [lil]	[lila] [lila]	[lilza] [lils]	[liles] / [lilza] [liles]	[lin] [lin]	[liu] [liu]
LOS	[lol] [lol]	[lola] [lola]	[lolza] [lols]	[loles] / [lolza] [loles]	[lon] [lon]	[lou] [lou]

En l'aspecte fonètic cal destacar la pronunciació oberta en [a] dels pronoms *me*, *te*, *se* en posició proclítica i la generalització de la caiguda de la -s final dels plurals *mos*, *vos*, *los*. Els pronoms *me*, *te*, *se* seguits del pronom neutre *ho* no presenten elisió.

En l'aspecte morfosintàctic cal destacar la forma general *los* del complement indirecte en les combinacions binàries²¹⁸¹ i la inexistència de la forma reforçada (*e*)*ls-a* per a la posició enclítica.²¹⁸² En posició enclítica vacil·len les formes de l'acusatiu masculí en l'imperatiu:

²¹⁸⁰ Beltran, 2011: 79; Giner, 2016: 193-194; Beltran/Segura, 2019: 206. Es documenta esporàdicament la solució amb elisió: *pose'l*, *toque'l*...

²¹⁸¹ Retrobem aquesta situació a la Vall de Gallinera (Beltran, 2005: 100-101).

²¹⁸² Sí que s'atesta aquesta forma en posició enclítica, en canvi, en català septentrional, central i insular (veg. Gómez, 2016: 83; Comas, 1970: 11, Bibiloni, 1975: 46).

dona-me'l (RT*440 II), *conta-me'l* (RT2275 I) / *conta-me-lo* (RT2275 I), *deixa-se-lo* (RT311B* II), *ven-me-lo* (RTNC31), i en l'infinitiu: *mostrar-te'l* (RT302), *minjar-se'l* (RT1270 II) / *posar-se-los* (RT1384^{a4}).

Acompanyant les formes perifràstiques de perfet, encara que és més habitual la posició proclítica, en algun informant s'observen construccions en posició enclítica: «va dir-los» (RT1642 II), «va voler-li'l provar» (RT510A I).

En les combinacions binàries amb el pronom reflexiu, aquest pronom sol ocupar la segona posició davant del verb, llevat que combine amb els pronoms de 3a. persona: en aquest cas pot haver-hi les dues possibilitats: «li se posa» (RT1642 I) / «se li mengen» (RT1655 I). En aquest cas també hi ha l'alternança de timbre [a] proclítica i [e] enclítica que hem vist. Vegeu el quadre de les combinacions proclítics:

	ME	TE	MOS	VOS	LI	ELS-A / LOS
SE	[masa]	[tasa]	[mosa]	[vosa]	[lisa] / [sali]	[losa] / [salza] / [salos]

En l'aspecte fonètic cal destacar que els pronoms *mos* i *vos* presenten la pauta mateixa d'elidir la /s/ i que en el contacte de la /s/ + /s/ el resultat no és la gemminació de la /s/, com observem en altres contextos (per exemple, en el contacte article *es* + *s-*, veg., «Estudi» 2.1.2.6.1): «*mo(s) s'ha fet tard*» [mo,sa'fet] (RTNC44). En les combinacions, solament s'atesta elisió en la 3a persona plural.

En determinades oracions es detecta l'ús del datiu ètic, o un ús similar, en què els pronoms remarquen l'efecte d'una acció en un determinat personatge, amb un valor expressiu o exhortatiu:

«¡Ja *me s'has* minjat tots es fillets!» [masazmiŋdʒat] (RT20C)
 «¿*Però tu te me se* minjaries a mi?» [tamasamiŋdʒa'ries] (RT155 I)
 «*Mo l'apanyarem*» (RT1376C*).

2.2.7. Els relatius, els interrogatius i els exclamatius

Es detecta la combinació 'què (pronom relatiu neutre) + infinitiu', que Colomina (1991: 54-57) estudià com a construcció generadora de compostos nominals (com ara, *quefer*, *quevore...*), en la frase: «no tenien *queminjar*» (RT1551).

Es conserva la forma *qui* de relatiu amb valor de subjecte en la construcció *l'any qui ve* (RT1 I); i d'una manera menys general també dins *sa setmana qui ve*, *es mes qui ve*, *el dissabte qui ve*. Retrobem locucions d'aqueix tipus a les Balears, al Rosselló, al Camp de Tarragona, i en punts de la Marina Alta.²¹⁸³ La coincidència amb els parlars orientals indiquen que al parlar tarbener i del Marquesat deu ser una característica d'origen mallorquí.

²¹⁸³ Moll, 1991: 241; Fouché, 1924a: 70; Recasens, 1985: 157; Garcia/Beltran, 1994: 136-137.

El pronom interrogatiu *què* i *qui* poden perdre la tonicitat en construccions en què es presenten seguits de preposició o de la conjunció *que* de reforç d'interrogativa. En aquest context són tòpics els elements inicials:

«¿Per *que* plores?» [ˈperke ˈplɔres] (RT2022 I)

«¿I per *qui*?» [iˈperki] (RT1354)

«¿Que *que* passa?» [ˈkeke ˈpasa] (RT15 II).

El quantitatiu *molt* té valor d'interrogatiu equivalent a 'quant': una característica del valencià meridional i alacantí.²¹⁸⁴ Formalment pot tenir el mateix caràcter invariable que presenta el quantitatiu seguit de la preposició *de*: «a vore *molt de* voltes dia “sant Roc”» (RT1848C). Així mateix és susceptible de perdre la tonicitat en combinació amb la preposició *per*: «¿Per *molt* [ˈpermolt] de temps me'ls-a deixes?» (RT1642A). La possibilitat d'anar anteposat o posposat al verb ens posa d'evidència una construcció més arcaïtzant, més acostada al seu possible caràcter adverbial etimològic, a mitjan camí amb la seua lexicalització com a partícula interrogativa:

«¿Tu em vols *molt*?» (RT923 II) = ¿*Molt* em vols tu?

«¿Jo valdré *molts* diners?» (RT922) = ¿*Molts* diners valdré jo?

Les formes exclamatives variables ocasionalment poden presentar-se amb la forma invariable *que*, seguint el model del castellà, tot i que el seu ús no és sistemàtic:

«¡Ai, *que* cavall i *que* senyoret tan hermós!» (RT850*)

«Si tu haveres vist hui *que* xica i *que* vestit duia!» (RT510A I).

Amb una forma força similar localitzem l'ús de la forma adverbial *que* en oracions exclamatives, precedint substantius amb valor ponderatiu: «¡Ai *que* figures!» (RT330 I).

2.2.8. La flexió verbal

La flexió verbal tarbenera coincideix en general amb la del valencià general, per tant en aquest apartat ens fixarem solament en els fenòmens que no són d'un àmbit general en català.

2.2.8.1. La desinència -a

La desinència *-a* per a la primera persona d'indicatiu i per a la primera i tercera persona de subjuntiu dels verbs en *-ar* és el tret morfològic verbal més característic del tarbener. El sistema tarbener ha dut a terme una simplificació desinencial a favor de l'analogia i en detriment de la discriminació morfològica dels valors de persona o mode:

Present d'indicatiu: *-a, -es, -a, -em, -eu, -en.*

Present de subjuntiu: *-a, -es, -a, -em, -eu, -en.*

²¹⁸⁴ Reig, 2008: 175; Beltran/Segura, 2019: 203.

La distribució morfològica de la desinència *-a* per a la 1a. i 3a. persona del present de subjuntiu comuna en totes les conjugacions (coincident amb el present d'indicatiu dels verbs en *-ar*) és una originalitat dins el sistema lingüístic del català.

Colomina (1986: 669-670) explica l'origen d'aquest sincretisme com un resultat de l'adaptació dels colons mallorquins siscentistes a la morfologia valenciana:

«Els mallorquins del XVII, en tractar d'adoptar els morfemes valencians, generalitzaren la *-a* de la 2a. i 3a. conjugació –que jo / ell *bata*, *senta-* a la primera: que jo/ ell port-*a*, i d'ací l'estengueren al present d'indicatiu, jo porta. Aquest procés degué ser afavorit, a més a més, per les dificultats que un parlant oriental –que neutralitza /a/ i /e/ en [ə]– té per a distingir les *-e* i *-a* àtones».

Tanmateix hem d'apuntar la possibilitat que aquest resultat ja fos conegut pels mallorquins abans de la repoblació. De fet està registrada a Mallorca la desinència *-e* per als verbs de la 1a. conjugació en textos literaris, administratius o sacramentals,²¹⁸⁵ amb un reflex en el nivell oral, no només en contextos formals²¹⁸⁶ sinó en també en el registre col·loquial.²¹⁸⁷ Suposem que els colons mallorquins reconeixien en el sistema valencià diversos trets del seu registre culte, cosa que possiblement en devia afavorir l'adaptació al nou entorn dialectal.

Tanmateix, cal assenyalar que la desinència *-a* per al present d'indicatiu no és exclusiva del tarbener, està documentada dins el valencià septentrional en un illot format per l'Alcora, les Useres i Costur.²¹⁸⁸ En aqueix cas la diferenciació de la primera i la tercera persona (*-a* / *-e*) n'ha estat l'origen del particularisme morfològic, contràriament al tarbener, en què el resultat és el sincretisme morfològic.²¹⁸⁹

Així mateix cal assenyalar que està força documentada la desinència analògica *-a* per a la primera persona del present de subjuntiu dels verbs de la 1a. conjugació en valencià septentrional (l'Alcora, les Useres, Costur) i en diversos parlars de l'àrea del català nord-occidental i tortosí²¹⁹⁰ –també en l'occità aranès i en benasquès–.²¹⁹¹ En aquests parlars la desinència subjuntiva *-a* és un resultat de l'analogia amb la segona i tercera conjugació. S'integra en un sistema d'oposicions morfològiques que difereixen de la situació del tarbener, ja que generalment permeten la distinció entre la primera persona (*-a*) i la tercera

²¹⁸⁵ Veg., p. ex., Forteza, 2009 [1915], II: 91-92, Martínez T.: 249; Seguí T.: 42. En l'escrit freqüentment hi ha traces de sincretisme afavorides per la confusió fonètica. Per exemple, «*confia* jo que les llàgrimes...», v. 931 de la *Comèdia del gloriós màrtir sant Sebastià* de Sebastià Gelabert (Manacor, Col·lecció «Tià de Sa Real», p. 177, 1982).

²¹⁸⁶ Per exemple, en aquesta fórmula sacramental de matrimoni: «Jo... prenc a vós... en legítima muller i me *done* a vós en legítim marit vostre» (Seguí T.: 107).

²¹⁸⁷ En unes quantes expressions, per exemple, «jo t'*assegure*» (Forteza, 2009 [1915], II: 92).

²¹⁸⁸ Colón, 1955: 205; Salas, 1993: 540; Beltran/Segura, 2019: 216.

²¹⁸⁹ Dins la Romània, es retroba la igualació analògica de la 1a. i de la 3a. persona en *-a* en el parlar grisó de Tavetsch (Blasco, 1985: 43).

²¹⁹⁰ Veg., p. ex., Arqués, 1910: 68; De Carpi/De C., 1981: 80; Fortuny, 1981: 106; Galan/Moret, 1995: 56; Gimeno, 1994: 154; Moret, 1996: 48; Moret/Sasot, 1996: 42; Navarro, 1996, I: 89; Navarro, 2000a: 31; Navarro, 2000b: 33; Navarro, 2005: 37.

²¹⁹¹ Coromines, 1990: 129; Saura, 2003: 233. Amb tot, no és una situació insòlita dins de la Romània: retrobem la desinència *-a* per la 1a. persona de subjuntiu en 1a. conjugació en llobard i en engadinès amb el mateix sincretisme entre la 1a. i 3a. persona del tarbener (Pérez Saldaña, 1998: 165).

(segons el parlar: *-e / -o / -i*), i amb el mode indicatiu: *-o* (1a persona) / *-e* (3a persona).²¹⁹² Presenten excepcions l'illot del valencià septentrional de *-a*²¹⁹³ i el parlar d'Andorra.²¹⁹⁴

2.2.8.2. La desinència *-e*

Es documenta l'ús de la desinència *-e* com a marca característica del tractament de vostè.²¹⁹⁵ Aquest morfema de tercera persona es fa servir en tots els temps, modes i conjugacions, amb un resultat que en bona part acosten el tarbener al català nord-occidental. Vegem-ne uns exemples:

- Present d'indicatiu: «¡A vosté, perque *parle*, no li la venc!» (RT1642 II)
- Imperfet indicatiu: «I vosté, quant *estave* minjant-se l'atra, ¿per que no *die* ¡xxxxh!» (RT785A)
- Condicional: «¿Si li duguera una barreta de torró no em *perdonarie*?» (RT1804*)
- Present de subjuntiu: «Home, no cal que es *face* maleit» (RT*1719B).
- Imperfet de subjuntiu: «I m'agradaria que aixina, quan fa el sermó, pués que ho *diguere*» (RT1831C)
- Imperatiu: «¡*Vingue*, que jo tinc un xic que no està bo» (RT425A^a).

Possiblement aquest fenomen deu ser el resultat d'una extensió analògica la *-e*, percebuda com a morfema prestigiós, a partir de les formes imperatives de la primera conjugació etimològiques (cal considerar paral·lela aquesta característica a la generalització en el registre literari local de la desinència *-e* per a 1a. persona; veg. «Estudi» 3.2.2.2.6). En el parlar comarcal hi ha un reflex d'aquesta *-e* de tercera persona, per exemple al parlar de Callosa, en imperatiu. Per contra, es registren formes imperatives amb la vocal /a/ com a desinència de l'imperatiu, per analogia o potser responnent a la inestabilitat fonètica de les

²¹⁹² Arqués, 1910: 68; De Carpi/De C., 1981: 80; Fortuny, 1983: 106; Galán/Moret, 1995: 56; Gimeno, 1994: 154; Moret, 1996: 48; Moret/Sasot, 1996: 42; Navarro, 1996, 1: 89; Navarro, 2000a: 31; Navarro, 2000b: 31, 33; Navarro, 2005: 37; Pérez Saldaña, 1998: 164-166.

²¹⁹³ En aquests parlars no hi ha distinció morfològica entre el present d'indicatiu i subjuntiu de la primera conjugació: *-a* (1a persona) / *-e* (3a persona).

²¹⁹⁴ A Andorra és possible la identificació de la 1a. i 3a. persona del subjuntiu en *-a*, al costat de la diferenciació *-a / -e* (Riera R.: 67).

²¹⁹⁵ Paral·lelament, per al tractament de vostè, es documenten en altres parlars locals sistemes morfològics especials. Per exemple, a Mequinensa «se senten les formes verbals de tercera persona del singular, amb desinència *-e* en el subjuntiu, quan qui parla vol manifestar deferència o distanciament afectiu envers la persona amb la qual dialoga», en lloc de les habituals en *-o* (Moret, 1996: 37). A Os de Balaguer (Fortuny, 1983: 88-89), on existeix el sistema de tres graus de tractament (tu, vós, vostè), s'aplica la desinència al·lòctona *-i* de subjuntiu i no pas l'autòctona *-o* per a adreçar-se a desconeguts o a persones de rang superior, en un context vinculat a la formalitat.

/a/ i /e/ àtones del parlar local: *deixa-se'l* (RT311B* II). Així mateix s'observen oscil·lacions en les formes amb el segment /ia/ o en alguns parlants.²¹⁹⁶

És així característic del tarbener el tancament en /e/ de la vocal temàtica de la 2a. persona singular de l'imperatiu dels verbs en *-ar* davant dels pronom clítics: *conte'm* (RTNC49), *afanye't* (RTNC42), *prove-ho* ['prɔveɪ] (RT2015 II).

2.2.8.3. Les formes velaritzades

La flexió verbal tarbenera presenta un grau elevat d'extensió analògica de la desinència velar en el context de la Marina, coincidint en aquesta característica morfològica innovadora amb el valencià central i amb bona part del valencià meridional.²¹⁹⁷

Aquest fenomen és perceptible en la neutralització de la distinció de les formes de primera i segona persona de plural del present d'indicatiu i de subjuntiu dels verbs velars normatiu acabats en *-ure*, *-dre*, *-éixer* (del model de *conéixer*), a més de *córrer*, *dur*, *dir*: *beguem* (RT1626A), *riguem* (RT1562A), *moguem* (RT1328A* II), *entenguem* (RT1862 I), *coneguem* (RT1578A* III), *correguem* (RT123 I), *duguem* (RT125), *diguem* (RT700^a). Es mantenen sense velaritzar els verbs amb el segment /jk/: *naixem* (RT1360C II).²¹⁹⁸

Es detecta així mateix en l'extensió analògica de la desinència velar en la primera persona d'uns quants verbs de la tercera conjugació, com és habitual en la bona part del valencià, per exemple: *muic* 'muir' (RT712^a), *senc* (RT425A), i en els verbs com *perdre*: *perc* (RT425A^a).²¹⁹⁹ Es tracta de l'expandiment d'un fenomen que té les arrels en l'època medieval, per una extensió analògica de la desinència *-c*, considerada característica de la 1a persona (Moll, 1991: 150; Wheeler, 1992: 442-450). En algun verb es constata una oscil·lació formal de solucions: *faç* (RT1642A) / *faig* (RTNC31) / *faigc* ['faɪk] (RT1578A* III),²²⁰⁰ *vaig* (RTNC48) / *vaigc* ['vaɪk] (RT15 VII), *vu[j]* (RT1843A) / *vu[j]c* (RT1843A) – o *vull/vullc*–, *veig* / *veigc*. En el cas de *vui* / *vuic*, la vacil·lació pot estar condicionada fonèticament per la paraula següent: si és vocal o final absolut generalment sol haver *vuic*, davant de consonant: *vui*.²²⁰¹

²¹⁹⁶ Hem registrat exemples d'excepcions en formes d'imperfet o condicional amb el segment /ia/: *volia* (RT425A), *voldria* (RT425), i per altra banda, en algun parlant de mitjana edat, casos d'oscil·lació del sistema tarbener amb el general valencià: *vuiguera* (RT1384 II).

²¹⁹⁷ Beltran, 2005: 115-117; Beltran/Segura, 2019: 369.

²¹⁹⁸ Amb tot, no s'han consolidat del tot dels formers velaritzades en els verbs acabats en *-ndre*. Per exemple, registrem *momprenueu* com a imperatiu (RT1296^{*,a}), tenim anotat en converses orals: *encenem* / *encenguem*.

²¹⁹⁹ En *La flexió verbal en els dialectes catalans* d'Alcover i Moll (<http://www.ub.edu/lexdialgram/sintesi/>) hi ha constància que *senc* és una solució força generalitzada en valencià, tot i que es documenta sent en algun punt (Llúria, Benigànim) i *perc*. La forma *vullc* és quasi general (solament es registra *vull* en un punt: Vinaròs). Pel que fa al verb *morir*, en Beltran/Segura (2019: 367) podem veure cartografiades les diverses formes de la 1a persona d'aquest verb en present d'indicatiu. La forma més general és *muic*. Té una extensió més reduïda *morc*, i són d'abast comarcal o local les formes *mòric*, *morgo* i *murc*.

²²⁰⁰ La solució arcaïtzant *faç* era pròpia de la vella generació, actualment pràcticament extingida. Es retroba en diversos punts d'arreu del valencià en recessió (Beltran/Segura, 2019: 216).

²²⁰¹ Tot i que esporàdicament pot aparèixer *vui* davant de vocal o en final absolut: *vui atra* (RT1843A), *no en vui* (RT1339).

En els verbs anteriors sol haver-hi hi ha una extensió analògica del morfema velar al present i a l'imperfet de subjuntiu, tot i que en general de manera vacil·lant: *fuiग्ग* (RT1730 II), *senques* (RT1578A* VI) / *sentes* (RT510A I), *perग्ग* (RT425A), *faig्ग* (RT15 II) / *faja* (RT1578A* II) / *faça* (RTVF1), *haig्ग* (RT125) / *haja* (RT480 III), *vaig्ग* ['vaz̺a] (RT1567) / *vaja* (RT1626^{a1}), *veig्ग* ['vez̺a] (RT1676C) / *veja* (RTNC21).

Així mateix es documenta la velarització en el gerundi de la segona conjugació quasi de manera general: *perग्ग* (RT1142), *caig्ग* (RT900 I), *tregग्ग* (RT785A), *plogग्ग* (RT124 I), *digग्ग* (RT851 I), *endugग्ग* (RT1940*E II), *vuigग्ग* (RT1381B), *vingग्ग* (RT1698G IV), *sigग्ग* (RT1569**), i així mateix, de la primera conjugació, *estigग्ग* (RT1545 I); tot i que en algun verb encara poden trobar-se formes etimològiques oscil·lant amb les velaritzades: *creixग्ग* (RT510A I) / *creixent* (RT155 II), *vengग्ग* / *venent* (RT1833B), o plenament la forma etimològica: *batent*, *fent*, *rompent*, *torcent*. Així mateix, tampoc no hi ha velarització en unes quantes formes adjectivals hereues del participi de present llatí: *any vinent* (RT1296B), *estar entenent*, *as sol ixent*; tot i que és general *corregग्ग* 'corrents' (RT130 V), que es confon amb la forma de gerundi del verb *córrer*. Els gerundis velaritzats estan documentats en molts parlars d'arreu del domini lingüístic català, per analogia amb els presents amb l'increment velar.²²⁰²

En canvi, en els verbs *cabre* i *saber* no hi ha l'increment velar eufònic en el present i imperfet de subjuntiu: *sàbia* (RT1360C^{a2}), *sabera* (RTNC44). En els parlants de la vella generació es documenten variants de l'imperfet del verb *haver* desvelaritzades, possiblement analògiques a les formes d'indicatiu. Es documenten freqüentment en oracions subordinades condicionals en què el verb principal és una forma d'imperfet de subjuntiu velaritzada en lloc de condicional, ocupant la proposició subordinada, per exemple, «No *haveres* dut res – diu –, pués mos haguérem casat quant haguera segut hora» (RT303).

2.2.8.4. L'imperfet d'indicatiu

En l'imperfet d'indicatiu cal destacar l'extensió analògica del model de verbs com *deure* en uns quants verbs irregulars de la segona conjugació: *cavia* 'queia' (RTNC31), *crevien* 'creien' (RT510A I), *trevia* 'treia' (RT124 I), *correvia* 'corria', *covia...*²²⁰³ En el verb *vore* hi ha hagut extensió de la velarització: *vegia* (RT1287). S'intueix un punt de partida des de les formes d'imperfet febles (*caïa*, *creïa*, *treïa*, *veïa*). Ja ens hem referit en «Estudi» 3.1.2.2.2 i en «Estudi» 3.1.3 a les qüestions fonètiques dels imperfets: *cantà(v)em*, *fé(i)em*.

Es documenta l'ús de l'imperfet d'indicatiu en les oracions subordinades condicionals, no solament en la pròtasi, per a expressar el valor d'irrealitat, com és característic en català, com una alternativa de l'imperfet de subjuntiu, sinó també en l'apòdosi (*I*). Així mateix es documenta l'ús de l'imperfet d'indicatiu en l'apòdosi, en el lloc del condicional (2).²²⁰⁴ Hi

²²⁰² Moll, 1991: 147.

²²⁰³ A la Marina Alta també es documenta la solució analògica *cavia* 'queia' (i també *trevia* 'treia', *crevia* 'creia', *covia* 'coïa'), també en alguns punts del català oriental (veg., p. ex., Colomina 1985a: 46; Beltran, 2011, 93-94; Monturiol/Domínguez, 2002: 38, Comas, 1970: 31).

²²⁰⁴ Es documenta l'ús de l'imperfet d'indicatiu pel condicional en l'apòdosi en el registre col·loquial castellà (ENGLE, p. 468), i així mateix de l'imperfet de subjuntiu, en aquest cas admès per la normativa castellana en les formes compostes (ENGLE, p. 474-475).

ha un reflex de la identificació dels valors de l'imperfet de subjuntiu i el condicional, que hem vist en «Estudi» 2.2.8.3:

(1)

«I el rei va dir [...] que es que *duia* sa nóvia més guapa es *casava* i li *donava* la corona» (RT310 II)

(2)

«¿No veu que si caiguera es *trencava* es cap i es *matava*?» (RT1384 IV)

«Si en ves d'estar ses carabasses en terra estigueren en alt, ¡aqueixa bellota –diu– *m'havia* partit es cap!» (RT774P).

2.2.8.5. El pretèrit perfet simple

Les formes de pretèrit perfet simple tenen una presència significativa en subjectes de la vella generació, alternant amb les perifràstiques.²²⁰⁵ S'observen certes limitacions morfològiques: es desconeix en general la primera persona del singular, i la primera i la tercera persona del singular etimològiques en els verbs irregulars *fer*, *ser*, *vore*.²²⁰⁶ En canvi, en subjectes de mitjana edat, es registra aquest ús més habitualment en informants de sexe masculí. Vegeu-ne uns quants exemples: *acabà* (RT712), *posà* (RT860), *s'adormí* (RT15 I), *sentí* (RT1739*C), *s'acombinaren* (RT1525J), *entengueren* (RT1698G IV), *feren* (RT1360C I), *tingueren* (RT1525J). Podríem considerar en gran mesura aquest ús dins dels recursos emfasitzants en discursos de caràcter narratiu, tant en relats de tipus rondallístics com en relats del mode realista, sobre experiències personals o succeïts.²²⁰⁷

Presenta una forma particular el pretèrit perfet simple del verb *deure* formant part de la perífrasis de probabilitat, ja que sol documentar-se de forma sincopada: «*deguen* renyir» (<*degueren*) (RT1351A). El paradigma suposa un desplaçament d'accent i certs canvis morfològics: *degue* <*deguí* / *degué*, *degues* <*degueres*, *déguem* <*deguérem*, *dégueu* <*deguéreu*, *deguen* <*degueren*.²²⁰⁸

2.2.8.6. El futur

Són característiques en la parla local les formes de futur i de condicional del verb *ser* amb el radical *sar-*, com un resultat fonètic de les /a/ i /e/ àtones, com hem vist («Estudi» 2.1.1.2.1), o potser per analogia amb les formes de verb *fer*: *sarà*, *saria*.

²²⁰⁵ Paral·lelament es registra aquest ús en altres localitats de la Marina, en subjectes de la vella generació (com ara, a Castells, la Vila Joiosa; en enquestes nostres l'hem registrat també a Calp) (Colomina, 1991: 67; Beltran, 2005: 118-119). Aquests indicis posen d'evidència que havia estat una característica de més extensió en territori valencià, més enllà de la zona on actualment és característic.

²²⁰⁶ Només en el cançoner es documenten les formes fortes de 3a persona *féu*, *fe*, *fon* i *fo* (Monjo, 2009: 277-278). Hem registrat en algun informant de la vella generació una variant analògica feble de *ser*: *ell sigué*.

²²⁰⁷ Per fer un balanç provisional de l'índex d'aparició del pretèrit perfet simple (PPS) i en perifràstic (PPP) en el discurs, hem analitzat dos relats recopilats en la tradició oral, un de caràcter rondallístic en un informant nascut el 1920 (INF20) i un de caràcter llegendari en un informant nascut el 1959 (INF59). Els resultats han estat els següents: INF20: 41,6 % (PPS) / 58 % (PPP); INF59: 50 % (PPS) / 50 % (PPP).

²²⁰⁸ Fenomen general a la Marina, amb gran variació formal (Beltran, 2011: 87; Beltran/Herrero, 2011: 87).

El verb *anar* sol conservar en la construcció del futur i del condicional la forma primitiva de l'infinitiu: *'naré* (RT1642 I), *'narem* (RT1831C), *'narien* (RT1339C I), però no d'una manera general, ja que en algun informant es detecten les normes normatives.

Es documenta freqüentment l'ús del futur en les oracions temporals d'anterioritat (1), i en les substantives amb valor temporal d'anterioritat (2), com una alternativa al subjuntiu, sobretot en parlants de la vella generació:

(1)

«Quant es teu burro *es tirarà* tres pets tu et moriràs» (RT1313A)

«I jo, quan *tindrè* un permís, ja anaré» (RT712)

(2)

«Es que *s'alçarà* amb sa panxa lluenta és es que se l'ha minjat» (RT15 III)

«Pero hau de fer lo que jo vos *diré*» (RT124 I).

2.2.8.7. L'imperatiu

Es conserva el verb *dar* en la forma imperativa *do-me* (RT*440 I), que ha estès a aquest mode la forma subjuntiva de tercera persona *do*.²²⁰⁹ Semànticament és un verb sinònim de *donar*. Morfològicament s'ha anat assimilant al verb *donar* i de la flexió pròpia solament conserva algunes formes dialectalment, o en segments lexicalitzats en la fraseologia o la literatura oral.²²¹⁰ Per exemple, la forma *do* es documenta en l'expressió *¡Déu n'hi do!* (localment coneguda com *¡Déu n'hi do, quin muntó!*). Segons testimonis orals, en tarbener aquest verb era usat residualment per la vella generació encara el primer terç del segle XX.

El verb *anar-se'n* presenta diverses formes d'imperatiu per a la primera persona de plural. Les més habituals són *'mo-ne* (RT130 II) i *'ne-mo'n* (RT130 II), tot i que també se n'han registrades d'altres poc habituals localment, com ara, *'ne-mo-ne* (RT130 i) o *'a-mo-ne* (RT1733*C^{a2}).²²¹¹

Les formes monosíl·labes d'imperatiu *dus*, *fes* i *dis* (forma alternativa de *digues*) solen perdre la *-s* seguides de pronom en posició enclítica: *du(s)-te-la* (RTNC43), *fe(s)-me* (RT1685*B II), *di(s)-li* (RT1739 I). Pot sentir-se aquesta elisió també en la forma *digues: digue(s)-me-ho* (RT*1787C). En l'expressió *fa-te compte* (<*fes-te compte*), a part de l'elisió consonàntica, s'observa una evolució vocàlica similar al tractament de les /a/ i /e/ àtones (veg. «Estudi» 2.1.1.2.1, «Estudi» 3.1.5).

En les formes imperatives de segona persona de plural sol elidir-se el segon element de la desinència davant del pronom enclític: *'ne-vo'n* (<(a)ne(u)-vo'n 'aneu-vos-en') (RT230).

²²⁰⁹ Retrobem una forma paral·lela a Cerdanya: *do'm* (Figuera *et al.*, 2011: 37). Tanmateix, en aquest cas, la forma *do* s'explica per una flexió dialectal del verb *donar*: en present d'indicatiu singular (*donc, dons, do*), en imperatiu singular (*do, dongui*).

²²¹⁰ DCVB s. v. *donar*; DECLC s. v. *dar*; Batlle *et al.*, 2016: 441.

²²¹¹ Aquestes darreres solucions són, en canvi, habituals en valencià alacantí (Beltran/Segura, 2019: 223).

La forma de 2a persona d'imperatiu del verb *morir* elideix la *-r* etimològica: *mui(r)-te* (RT1365E I), com és habitual en la zona valenciana en què es conserva la flexió arcaica del verb *morir*.²²¹²

En uns quants verbs en *-ir* del model pur es documenta una vocal temàtica d'enllaç davant el pronom enclític. Aquest fenomen és característic del balear.²²¹³ En tarbener aquest increment vocàlic és àton, a diferència del mallorquí: *frigi-li* (RT1563 II).²²¹⁴

Per al tractament de vostè es troben exemples d'anteposició dels pronoms personals en seqüències en imperatiu, com una variant sintàctica per a atenuar el caràcter instructiu de frases adreçades a persones a les quals hom té respecte (1), una altra alternativa és fer servir el present amb la funció d'imperatiu (2):

(1)

«vosté a les nou quan s'alce, *es face* ses sopes» (RT1328A* II).

(2)

«aquesta mesureta, *la ompli* de pólvora, *la pose* dins [...]. I li *pose* un poquet de brossa. I després, es perdigons, els-a *torne* a posar, i li *pose* un poquet de brossa, que no caiguen» (RT1328A* I)

La col·locació del pronom feble en posició proclítica en les formes imperatives de tercera persona és una característica sintàctica del balear i està documentada com una opció sintàctica al País Valencià a les Valls del Vinalopó, al Baix Vinalopó i a Guardamar, i a l'Alguer. Es documenta dialectalment també en castellà.²²¹⁵

2.2.8.8. Les formes no personals

Pel que fa a l'infinitiu, cal destacar les solucions sincopades en una sèrie de verbs de la segona conjugació, acabats en *-dre*, *-ure* i *-éixer*, un fenomen detectat en la major part de la Marina Baixa, amb continuïtat en part del valencià meridional i de l'alacantí.²²¹⁶

«Duia una càrrega de coetes que anava a *ven-les*» (RTNC5)

«Vosté té que anar a Roma a *ensol-lo*» (RT1360C^{a2})

«En ves de *beu-se-ho* no se ho va béurer» (RT425A)

«¿Vols *treu-me-la?*» (RT124 I).

Es documenten diverses formes no sincopades, que demostren que aquest fenomen no està del tot consolidat, sobretot en la vella generació o en algunes formes verbals, sobretot del model de *-éixer*, com ara, *coneixe'l* (RT1384 I), *ensoldre'ls* (RT1424 I).

²²¹² Antoni M. Alcover: *La flexió verbal en els dialectes catalans* (consulta en línia):

< <http://www.ub.edu/lexdialgram/sintesi/> > [última consulta: 18/10/2021].

²²¹³ Veny, 1984: 94.

²²¹⁴ Vegeu altres mostres registrades en converses orals: *parti-mos*, *reparti-les*, *lligui-te-ho*, *dormi-la*.

²²¹⁵ Moll, 1993: 76; Montoya, 1989: 114; Pérez N., 1997b: 9; Segura, 2003: 151; Beltran/Monjo/Pérez, 2004: 29; Briz, 1991: 64. Per a l'Alguer, és una deducció a partir de la lectura de les *Rondalles alguereses* (Scanu, 1985), on alterna amb la posposició i amb l'ús del present, per exemple: *me dongui / doni-me / me dona*.

²²¹⁶ Colomina, 1985a: 164; Beltran/Herrero, 2011a: 85-86.

Es documenten formes no normatives d'infinitiu en *prométer* (RT331^a), per analogia amb les terminacions en *-er* de la mateixa conjugació.

Pel que fa al gerundi, ens hem referit a l'extensió de la velarització en «Estudi» 2.2.8.3. Del participi cal destacar el manteniment de la forma *estat* per al verb *ser* en construccions lexicalitzades com *¿Qué ha estat?* (RT1642 I), *¿Com ha estat?* (RT311B* II). La forma analògica *pongut* (RT2043 I i II) per *post* s'explica potser per exigències de la rima.

Es conserva la concordança del participi amb les formes pronominals d'acusatiu solament en el femení; no, en canvi, en masculí plural, com és habitual en valencià:²²¹⁷

«¿Ell te'ls-a ha deixat?» (RT1642A)
«Ara diré que l'ha matà jo» (RT303)
«¿Pero jo els-a comprades!» (RT1365E II).

2.2.8.9. Altres aspectes

El present d'indicatiu del verb *haver* presenta l'extensió analògica de la /a/ en tota la flexió, *ha, ham, hau* per *he, hem, heu*:²²¹⁸ «*ha* anat a cal potecari» (RT2013 I).

Hi ha canvi de conjugació per castellanisme en alguns verbs de la segona conjugació, per exemple, *admitixen* (RT1375), *descorrix* (RT1338*C).²²¹⁹

En el verb *voler* oscil·len les solucions amb la pronúncia lateral i amb la ioditzant: *vullc* (RT124 I) / *vuic* (RT425A), *vullgut* (RT510A I) / *vuigut* (RT1655 I).

En el verb *vestir* estan documentades tant les solucions amb la flexió del model incoatiu com les del model pur: *vestix* (RT900 I), però *visten* (RT1525J).²²²⁰

Pel que fa a les perífrasis verbals d'obligació, el RT documenta la vitalitat de la forma normativa *haver de*, juntament amb la versió castellanitzant *tindre que* i de la variant híbrida *tindre de*, documentada puntualment a la Marina:²²²¹

«*Hauré d'anar a buscar gent*» (RT1313A)
«*Ara tindrem que buscar una escopeta*» (RT1328A I)
«*No mos té de dir que és mentira*» (RT1020C).

²²¹⁷ Beltran/Segura, 2019: 224. Observem casos de no concordança en els informants més joves. Vegeu un exemple de variació generacional: «els ha *amagades*» [pare] / «els ha *amagat*» [filla] (RT1691 I).

²²¹⁸ És la solució més general en valencià, com pot observar-se, per exemple, en *La flexió verbal dels dialectes catalans* d'A. M. Alcover i F. de B. Moll (Universitat de Barcelona), consulta en línia: <<http://www.ub.edu/lexdialgram/sintesi/>> [última consulta, 18/11/2021].

²²¹⁹ Tanmateix, es conserva la conjugació genuïna de *admetre* en el context de la cuina: «*Ves afegint farina, sa que almeta*».

²²²⁰ Beltran/Herrero, 2011b: 77, mostren una preponderància de la flexió pura a la Marina Baixa i de la incoativa a la Marina Alta, amb excepcions en els pobles de costa. La posició fronterera de Tàrbena entre les dues vessants explica una volta més el caràcter oscil·lant de diverses solucions lingüístiques locals.

²²²¹ Beltran/Herrero, 2011a: 93.

2.2.9. Els adverbis i les locucions adverbials

2.2.9.1. Adverbis i locucions adverbials de manera

a espa(i)et ‘lentament’ (RT1960D I)
a la plena ‘amb el nivell màxim (de producció)’ (RT124 I)
a la pressa ‘ràpidament’ (RTNC42) / *a pressa* (RTNC41)
a la una ‘simultàniament’ (RT124 I)
a lo menos (RT330 I) / *per lo menos* (RT1699 I)
a mans palpes ‘amb l’ajut de les mans (guiar-se en la foscor)’ (RT1578A* IV)
a poquet a poquet (RT2015 II) / *poquet a poquet* (RTNC19)
a s’orelleta ‘acostant-se a l’orella, en veu baixa’ (RT1529)
a toc ‘a l’abast’ (RT1696B*)
a tota ‘ràpidament’ (RTNC44)
ampit en ample ‘completament obert’ (RT1698G v)
de fort ‘intensament’ (RT124 I)
en camiset ‘en roba interior’ (RT1730 v)
en grande ‘abundantment’ (RT125)
en un punt ‘de seguida’ (RT510A I)

Documentem la variant *ampit en ample* per a la locució que generalment ha estat registrada *de pinte en ample* o *en pinta en ample*. És característica de Mallorca, d’aquí que el seu ús en punts de la Marina s’ha explicat com a mallorquinisme.²²²² En la prosa de l’altea Francesc Martínez (1987 [1920], II: 45) es documenta amb la variant *de pintanample*. Veny (2019: 104) registrà a Tàrbena la forma *de pit en ampla*. La versió *ampit en ample* deu ser resultat d’una reinterpretació per homosemització amb les formes *ampit* o *pit*; està registrada a Mallorca amb la variant *d’ampit en ample*.²²²³ En la forma també és més general la reducció *tamé*, en algun subjecte registrem les dues solucions.

2.2.9.2. Adverbis i locucions adverbials de lloc

Cal assenyalar en la sèrie dels adverbis demostratius la conservació arcaïtzant de la triple gradació de proximitat i llunyania amb les formes clàssiques:

- *ací* (proximitat a l’emissor)
- *aquí* (proximitat a l’interlocutor, distància intermèdia, distància indeterminada)
- *allà* (llunyania).

Per exemple: «—; Vine cap *ací*! / —Pero, ¿com tinc que anar cap *aquí*?» (RT1381B).

²²²² Beltran, 2005: 112.

²²²³ Per exemple, en l’obra de Biel Mesquida. Com ara, en una carta reproduïda en M. Pons / C. Sureda, *(Des)aiïllats. Narrativa contemporània i insularitat a les Illes Balears*, Universitat de les Illes Balears – PAM, 2004: p. 170; o en *Excèlsior o el temps escrit*, Barcelona, Empúries, 1995: p. 85.

La forma *aquí* pot equivaler a una referència locativa indeterminada, en construccions com *per aquí* (RT123 I). Els adverbis *aquí* i *allà* poden ser modificades per subordinades relatives per a expressar un punt específic que no està a la vista de l'emissor:

- «*Aquí que* [hi ha ses gallines]» (RT1381B^a)
- «I *allà que* havia més carn» (RT1568*)
- «No s'acostaren *allà a on* estava Genoveva de Bramante» (RT712).

Pel que fa als adverbis preposicionals, cal destacar l'extensió de la forma *baix* cap als usos de 'baix' i 'davall', i la diferenciació de les formes *d[e]munt* i *dalt* per a indicar un determinat punt en l'àmbit de la superioritat. *D[e]munt* té el valor de 'en una posició superior respecte a un punt de referència, amb contacte', *dalt* 'en una posició elevada prenent un punt de referència, amb contacte o dins d'aquest punt':

- «*baix d'un* anouer» (RT20C)
- «*demunt de* sa cara» (RTNC25)
- «*dalt de* sa figuera» (RT136 I)
- «*dalt* sa cambra» (RT2015 I).

És opcional la presència de la preposició *de* en les formes adverbials *baix*, *d[e]munt*, *dalt*, *d[e]vant*, *d[e]rrere*, *dins*, precedint construccions de sintagma començades per article femení; davant d'article masculí sempre hi ha *de*: «*dins de* sa caixa» (RT1685*B III) / «*dins* sa coveta» (RT1525^a).

L'adverbi *lluny* (RT125) conserva en tarbener la forma etimològica, contrastant amb la variant *llunt*, de més extensió en valencià. Si bé s'observa en algun parlant de les generacions joves casos d'oscil·lació en els derivats: *lluntíssim* (RT1578A* III).

- as capdedins / en es capdedins* (RT514**a2)
- as capd[e]munt / en es capd[e]munt* (RT720 I)
- as capd[e]vall / en es capd[e]vall* (RT130^{a3})
- en alt* 'sense tocar terra' (RT774P) / *d'en alt* (RT1291D I)
- en terra* 'tocant terra' (RT774P)
- endins* (RT330 I) / *a dins* (RT1626 III)
- enfora* (RT130 I)
- entremig* (RT1562A II).

Tenen gran vitalitat les formes *amunt / avall*. En la sèrie *avant / arrere*, hi ha la variant *enrere*.

2.2.9.3. Adverbis i locucions adverbials de temps

- a alta nit* (RT712)²²²⁴
- a boqueta de nit* (RT923 II) / *a la boca de nit*²²²⁵
- a cade punt* [a'ka(d)e'punt] 'a cada moment', 'freqüentment' (RT1940*E I) / 'cade punt' (RT230)

²²²⁴ El DCVB (s. v. *alt*, -a) documenta *alt* amb el valor de 'temps avançat, bastant lluny del seu començament'.

²²²⁵ Versió no documentada en el RT, sinó registrada en conversacions orals.

a l'emprompte / de prompte 'a la primeria', 'en un primer moment' (RT712)
a l'endemà [a'lande'ma] (RT1617*) / *al sendemà* [al'sande'ma] (RT1370 II)
en sendemà [an'sande'ma] (RT1405*) / '*sendemà* (RT*1719B)
a l'endespús-demà 'l'endemà no, l'altre' (RT1829B* II) / *al sendespús-demà* (RT425A)
/ en sendespús-demà (RT1405*)
a l'hora mateix 'llavors', 'de sobte', 'tot seguit' (RT1328A* II) / *a l'hora mateixa* (RT1240 III)²²²⁶
a l'últim 'per últim', 'finalment' (RT1730 V) / *a lo últim* (RT1374*)
a l'últim r[a]mat 'finalment' (RT1354) / *a últim r[a]mat* (RT1360C II)
a la nit 'de nit' (RT1315*) / *en la nit* 'durant la nit' (RT130 II)
a poqueta de nit (RT1578A* VI) / *a la poqueta de nit* (RT1360C^{a1})²²²⁷
a voltes 'a vegades' (RT785A)
al final 'finalment' (RT1370 II)
al punt 'de sobte', 'llavors' (RT851 II)
acade quant 'de quan en quan' (RT1642 I), equivalent a *en quan en quan*
animpassà (<*anit passà*) (RT480 III) (veg. «Estudi» 2.3.1)
antes quant antes 'tan prompte possible' (RT510A I)
atravolta (<*una atra volta*) (RT130 II) / *otravolta* (RT130 I) (veg. «Estudi» 2.2.5.1)
de banda d'esprà (<*a banda de vesprà*) 'de vesprada' (RT1453****) / *a banda d'esprà*
(RT923 II) / '*banda d'esprà* (RT923 II)
de banda de nit 'de nit' / '*banda de nit* (RT1360C^{a2})
de bon matí (RT1685*C) / '*bon matí* (RT302)
de seguida (RT1730 III) / *d'en seguida* (RT222),
después 'després' (RT1381B) / *endespués* [andespu'es] (RT15 I) / *enepués* [anepu'es]
(RT451B) / *apués* (RT1296B)
en el temps d'abans 'abans' (RT1831 II) / *en temps de antes* (RT480 III)
encabant (<*en acabant*) 'després' (RT480 III) / *encamant* (<*en acabant*) (RT480 IV)
enjorn 'abans de ser tard o de nit' (RT1328A I)
més mai (RT1831A* I) / *mai més* (RT130 IV)
mestantes 'mentrestant' (RT1829B* I)
un bon dia (RT1578A* VI)
un dia de tants (RT1626 III) / *un dia de tantes* (RT124 II)
una volta de tantes (RT330 I).

Són generals les formes castellanitzades *antes*, *después*, *entonces*; tot i que la forma *abans* està fossilitzada en la locució *en el temps d'abans*, i de la forma *després* els testimonis orals en documenten l'ús en alguns subjectes de la vella generació encara en la primera meitat del segle XX.

Les formes *después*, *endespués* poden adoptar en els informants de la vella generació el valor de 'llavors', 'abans'.²²²⁸

«*después* havia molt de reinats i molt de príncipes» (RT300).

²²²⁶ Paral·lelament hi ha *después-ahir*, *l'endespués-ahir*.

²²²⁷ Està documentada la dualitat *boqueta / poqueta de nit* en textos populars valencians des del segle XVIII. La forma originària era *boca de nit*, que per etimologia popular es confongué amb el quantitatiu (DECLC s. v. *boca*; Martí M., 2009: 124-125).

²²²⁸ Es tracta d'un ús força estès a la Marina (Beltran, 2011: 95; Beltran/Herrerro, 2011A: 93-94).

En l'execució de la rondalla són habituals les locucions en què es vol remarcar la idea d'eventualitat o d'indefinició temporal: *un bon dia, un dia de tants, una volta de tantes, al punt, a l'hora mateix...*

La forma adverbial *enjorn* va referida a la idea de 'prompte' respecte a la conclusió d'un dia o d'una tasca: «matros mo n'anem a dormir *enjorn*» (RT1328A I); en canvi, en altres indrets pot adoptar el valor de 'en una hora no avançada del dia o del matí'.²²²⁹

En frases negatives en què se sobreentenen parts dels elements de l'oració, sol ser habitual que la partícula negativa *no* precedisca l'adverbi *mai* (veg. «Estudi» 2.2.5.1):

«-Negre -diu-, ¿i tu quant et moriràs?

Diu:

-¡Uuuuuu! ¡Jo, *nomai*! ¡Jo *no* m'ha de morir *mai*!» (RT302).

Ocasionalment s'ometen les preposicions que formen part de locucions adverbials: '*banda d'esprà* (<*a / de banda de vesprà*), '*bon matí* (<*de bon matí*), '*sendemà* (<*en sendemà*).

Tenen un reflex en la llengua antiga les locucions *d'hivern, d'estiu*, que en català actual són més característiques del balear, i en el context valencià estan registrades en punts de la Marina Baixa (Tàrbena, Bolulla), de la Marina Alta i de la Safor.²²³⁰ En tarbener arriben a lexicalitzar-se en algun context:

«volia una figuera que fera figues *d'hivern i d'estiu*» (RT330 I)

«era sa temporà *de d'estiu*» (RT15 I)

«ses festes de Santa Bàrbera *de d'hivern*» (RT106^a).

Paral·lelament, trobem la forma aglutinada *denit* en la seqüència «bruixa *de denit*» (RT1733*C II). El parlar tarbener, sense arribar al grau de lexicalització de la forma *dematí*,²²³¹ pot presentar aglutinacions de les formes *nit, dia, matí* amb la preposició *de* en sintagmes preposicionals, com ara, *es café de dematí, sa frescor de denit, per de nit i per de dia*.

La forma adverbial *mestantes* 'mentrestant' (I) ocasionalment adopta valors de conjunció i es confon amb *mentres* 'mentre' (2):

(1) «*mestantes* s'home va a casa i no veu sa faena feta ni sa dona ni res» (RT1829* I)

(2) «*mestantes* totes estaven allà, es gatet es minjava es peix» (RT1365E II).

²²²⁹ Valor, 1979, I: 96.

²²³⁰ Colomina, 1986: 670; Beltran/Herrero, 2011a: 94; Giner, 2016: 215.

²²³¹ El DCVB, s. v. *dematí*, registra les formes *estrella del dematí, es dematins, cada dematí*, a Catalunya i a Mallorca.

2.2.10. Les preposicions i locucions preposicionals

Es documenta la preposició *a* en sintagmes preposicionals amb el valor de complement de lloc: «*a* Polop» (RT1384 II), «*a* sa Font Blanca» (RT106 I).²²³² Aquesta característica és singular en el context valencià, on predomina *en* i l'ús de *a* és exclusiu de l'àrea del valencià mallorquinitzant, del valencià tortosí i parcialment del septentrional.²²³³

La preposició *a* presenta la variant *an* davant determinades partícules començades per vocal, com l'article determinat masculí (1), l'article personal masculí (2), els demostratius (3), els pronoms neutres (4). Per a l'explicació controvertida de l'origen d'aquesta partícula remetem a Sancho (2002: 1730). En tarbener hi ha sobretot una funció eufònica, per evitar les ambigüitats que portaria l'elisió. Per exemple, impedeix la identificació de l'article i la forma contracta de l'article amb la preposició, en les funcions complement indirecte i de complement circumstancial de lloc de destinació i de localització: *as* <*a+es* = *es* [as]. Es documenta aquest mateix fenomen sobretot en balear i en rossellonès, encara que no és desconegut en català central.²²³⁴ Així mateix evita la identificació amb els elements començats per /a/ àtona: *en* [an], *aquest*, *açò*. Vegeu-ne uns exemples:

- (1)
«dur la pau *an* es gats» (RT220A)
«arriben *an* es poble» (RT1 II)
«li se posa una mosca *en* es nas» (RT1642 I)²²³⁵
- (2)
«mos ham de menjar *an* en Pepito» (RT327A)
- (3)
«me'n vaig *an* aqueix corral» (RT123 I)
- (4)
«*an* això no es pot dir que no» (RT15 III)

Tanmateix, cal assenyalar que no és sistemàtica l'aparició de la partícula *an*, ja que són molt habituals els casos de contracció de l'article (1*b*) i, encara que de manera molt esporàdica, també s'ha documentat *a* davant demostratius i pronoms neutres (3*b*, 4*b*):

- (1*a*)
«donar-los minjar *as* corbs» (RT230)
«ix *as* carrer» (RT1526A)
«tenia una sardina *as* foc» (RT130 IV)
- (3*b*)
«i *a* aquella col no estava» (RT700 I)
- (4*b*)
«¿I *a* això, com digueu?» (RT1425 I).

²²³² Així mateix pot tenir un valor temporal: *a Nadal*, *a setembre*, *a 1920*. En el RT trobem excepcions amb *en*, en locució *en la nit*, que recalca la idea durativa, i puntualment en altres formes com *en sa cadireta* (RTNC49), potser de caràcter emfàtic.

²²³³ Beltran/Segura, 2019: 209.

²²³⁴ Sancho, 2002: 1730; Moll, 1985: 204; Gómez, 2016: 153-154. Pel que fa al català central, ens basem en els exemples observats en els reculls de Bertran (1989 [1909]) i Roviró/Aiats/Roviró (1984).

²²³⁵ En aquest context hem optat per la representació *en es*, equivalent fonèticament en tarbener a *an es* [anas] i coherent des del punt de vista gramatical.

A diferència del tortosí i del rossellonès, en tarbener la partícula *an* no sol aparèixer davant els pronoms personals forts de tercera persona.²²³⁶ El caràcter oscil·lant davant de les formes d'article determinant masculí acosten parcialment la morfologia tarbenera a l'eivissenc, en què la contracció és la solució més habitual, sense arribar a l'estadi del cadaquesenc, en què és exclusiva.²²³⁷ No s'aplica la partícula a les formes de demostratiu no reforçades, característiques del registre literari: «*a* este» (RT480 III), «*a* esta casa» (RT923 II). En la locució *cap a / pac a* és més habitual la contracció: «*pac as* pobles» (RT1339); però no són estranys els casos de la presència de la partícula *an*: «*pac an* es quarto» (RT1730 III).

Davant els indefinits *un* i *algun* sol ser més habitual la presència de la forma *a*; tot i que també es detecten casos de [a]n: «estava *a* un xalet» (RTNC16), «estava *en* una cova» (RT712^a), «donava *a* un pati» (RTNC25), «cuidaven *an* una ueleta».²²³⁸

La preposició *a* té una presència oscil·lant davant de complement directe en què el nucli nominal és una persona. Poden documentar-se diversos exemples en què se segueix l'ús normatiu de no precedir aquest tipus de complements per preposició (1). Tot i que hi ha casos d'oscil·lació davant partícules com *tots* (2), casos en què és difícil assegurar-ne la presència pel context fonètic en contacte amb vocals (3), i casos de clara presència, fins i tot marcada (4), i fins i tot casos davant de complement directe amb nucli no referit a una persona (5).²²³⁹

(1)

«No mos ha anomenat mai sant Roc» (RT1848C)

«Havia d'haver mort ma mare» (2037)

«¿A on trobarem ton pare?» (RT921D*)

«Si veig eixos» (RT e1328A* II)

«Varen convidar sa filla del rei» (RT935 I)

(2)

«Tots es que estaven, tots se'ls-a moria sa burra» (RTNC44)

«Va reunir a totes ses formiguetes» (RT300)

(3)

«Sa mare volia *a* ses filles» (RT510A I)

(4)

«¡Ai, com vol *a* s'home, Senyor!» (RT1940*E II)

«S'ha minjat *an* es germanets» (RT123 I)

«Puge un poquet *a* la raboseta» (RT1 I)

«Duia aquella pujà de ses Roques *pac* amunt, *a* s'animalet» (RT1240 II)

«Demà enviaré *a* l'atra» (RT480 I)

²²³⁶ GAVL: 197; Gómez, 2016: 153-154.

²²³⁷ Veny, 1999: 72; Sala, 1992, 1: 296. Pel que fa al parlar de Tossa, a través dels exemples extrets de Zaragoza (1999) pot observar-se un estadi força similar al tarbener, quant a la doble possibilitat de contracció i no contracció: *tenir espines as peus* (170), *arribar as cap* (234), *estar a n'es cap* (237), *anar a n'es Pou* (228).

²²³⁸ El darrer exemple està extret d'una conversació (Arxiu personal Monjo).

²²³⁹ En mallorquí es documenta l'aparició de la preposició quan el pronom s'anticipa al complement, com ara, «Creu-lo, *a* ton pare» (Veny, 2015: 15).

«Momprén el²²⁴⁰ retor i encamant *a* sa dona» (RT1360C I)
«Creu *a* l'home» (RT901D)
(5)
«Trobarà *a* la casa que té que anar» (RT425A).

Davant les formes de pronoms relatius *que* i *qui* la preposició *a* sol presentar-se amb l'increment *-na*, originada per una reinterpretació a partir d'un fals tallament en segments del tipus *an + aquest*.²²⁴¹ Aquest fenomen ha estat explicat com un mallorquinisme en tarbener.²²⁴² Actualment es tracta d'un fenomen en recessió, més habitual en parlants de mitjana edat o de la vella generació, tot i que en la vella generació ja es documenten les formes regulars en alguns subjectes.²²⁴³

«¿*An-a* qué tinc que anar a caçar?» (RT1328A I)
«No sé *an-a* quin xiquet» (RTNC2).

Així mateix, la preposició *amb* pot presentar una vocal paragògica en contacte amb els pronoms relatius.²²⁴⁴ Aquest resultat actualment s'identifica fonèticament amb el de la preposició *amb* davant els pronoms relatius, tot i que la vella generació encara mantenia residualment la pronúncia *amb-a* [ama], i la diferenciava clarament de *an-a* [ana]:

«I jo ara, ¿*amb-a* qué taparé sa bota?» (RT1387)
«una princesa que no sabia *amb-a* qui casar-se» (RT852A).

Cal destacar paral·lelament el manteniment de la pronúncia de la preposició *amb* [am] davant de vocal residualment en la vella generació, en informants nascuts aproximadament abans de 1925. Actualment, però, ja és general la pronúncia [an], que s'identifica amb altres partícules àtones: les formes preposicionals *en* i *an*, l'article personal masculí i el pronom feble adverbial *en*. Vegeu exemples de manteniment:

«*amb* [am] es devantal» (RT480 I)
«*amb* [am] es atres» (RT1698G III, RT RTNC10).

Amb valor distributiu és habitual la seqüència *en – en*, en comptes de *de – en / a*:

«*en casa en casa*» (RTNC39)
«*en un en un*» 'd'un a un', 'un a un' (RT1940*E I).²²⁴⁵

Es documenta freqüentment la construcció «*en + infinitiu*» en proposicions temporals amb un valor d'anterioritat respecte una acció posterior (1) o amb valor de causalitat (2), com ara:

²²⁴⁰ No podem estar segurs si cal transcriure *el* o *al*, tenint en compte que en tarbener es neutralitza aquesta oposició.

²²⁴¹ Sancho, 2002: 1730.

²²⁴² Colomina, 1986: 671.

²²⁴³ Per exemple: «¿*A* quina hora?» (RT136 I).

²²⁴⁴ Paral·lelament al mallorquí, que presenta la variant [əmbə] davant els pronoms *què*, *qui*, *quin* (Moll, 1985: 205) o al rossellonès, en què la preposició amb vocal paragògica –[əmbə] / [əmə]– és general davant de tota consonant (Gómez, 2016: 155).

²²⁴⁵ Forma força habitual en tarbener. En el RT es registra en una frase en castellà.

(1)

«En vore una cosa tan gran, ¡s'amaga!» (RT1315*)

«I en escarbar-ho trenquen sa carabassa i ix la mort» (RT331)

(2)

«en viure en una caseta de camp, una cabra montera els-a va pujar dalt sa cambra (RT2015 III).

Aquest ús és habitual sobretot en informants de la vella generació. Cal advertir que la construcció «*al* + infinitiu» amb valor temporal és d'ús general:

«*al* fer “*Dòminus bobisco*”, pués es va vore tota s'enfangà» (RT1376C*)

«*al* posar-se a tronar sa raboseta va dir...» (RT124 I).

Destaquem diversos usos especials de la preposició *a* per *de* en la locució *ser capaç a* (RT330 I), o davant infinitiu amb valor d'objecte directe: *provar a posar* (RT327A), *manar a fer* (RT935 I). La preposició *a* oscil·la en les locucions *tocar a sa porta* (RT327A) / *tocar sa porta* (RTVF7) i *donar mamar* (RT123 I) / *donar a mamar* (RT123 III) / *donar de mamar* (RT123 II). Així mateix cal destacar l'oscil·lació *en* / *de* en la locució *anar-se'n de* / *en vacances* (RT1777A*, RT1777A*^a).

La preposició composta *cap a* alterna amb la variant per metàtesi *pac a*, ocasionalment en un mateix informant. Una anàlisi provisional en els informants del RT ens mostra que són més freqüents els casos de *pac a* en totes les generacions.²²⁴⁶

La preposició *per* té la possibilitat d'elidir la *-r* final en contacte de consonant per fonosintaxi (veg. «Estudi» 2.1.2.3.1).²²⁴⁷ Així mateix sol elidir-se en contacte amb certes partícules començades per vocal àtones o que funcionen com a àtones, com ara, l'article personal masculí (paral·lelament al determinat), les preposicions *en* i *enmig*, la locució *a on*, l'indefinit *un*, i així mateix, ocasionalment, davant certes formes començades per /a/ àtona, com demostratius, pronoms neutres, i si van acompanyats d'elements determinants, també adverbis demostratius:

«*p'*en terra» (RT1862 I)

«*p'*enmig de ses cames» (RT330 I)

«*per* aquelles [pe'keles] afores» (RT1685*B II)

«passa *per* un [pen] pont» (gosset,

«¿*Per* a on [pen] beuré?» (RT1578A* I)

«*per* ací [pe'si] dalt» (RT112)

«*per* allà [pe'la] que vullgueu» (RT1240 II).

Una característica de la morfologia tarbenera és la inexistència de l'oposició morfosintàctica entre la preposició *per* i la preposició composta *per a*. Com veurem, en tots els contextos es troba documentada la preposició *per*, que freqüentment presenta la

²²⁴⁶ Fent un càlcul orientatiu a partir de les mostres del nostre corpus detectem que un 62,7 % dels informants presenta la solució *pac a*; un 17,6 %, la solució *cap a*; i en un 19,6 % hi ha oscil·lació.

²²⁴⁷ S'han detectat casos d'elisió de la *-r* en *per* en diversos punts del domini lingüístic en contacte amb l'article femení, com ara en mallorquí, rossellonès i en punts del català central (veg., p. ex., Bibiloni, 2015: 144; Gómez, 2016: 158-159; Aiats/Roviró/Roviró, 1984: 22; Monturiol/Domínguez, 2002: 32).

variant fonètica *pe*. Aquest fenomen té una justificació problemàtica ja que hom podria veure aquí el resultat d'una herència dialectal mallorquina: es parlaria llavors d'un possible cas de manteniment d'una característica dialectal del català oriental portada pels repobladors insulars del segle XVII. Encara que també podria proposar-s'hi una explicació fonètica a partir de la generalització del resultat *per a* > *pe'a* > *pe*, que s'identificà amb la preposició *per*. En aquest cas es partiria d'una reducció de la consonant vibrant intervocàlica, resultat atestat en textos dialectals valencians dels segles XIX i XX,²²⁴⁸ amb la posterior solució vocàlica en /e/ característica del tarbener en fonosintaxi: *pe'a* > *pe* (veg. «Estudi» 2.1.1.3). Potser deu anar per aquesta mateixa direcció el fet (vist en el paràgraf anterior) que presente el segment [era] > [e] un dels contextos d'elisió de -r en la preposició *per*: *per aquelles* > *pe' 'quelles*.

A la Marina Alta la presència de *per a* és latent a través de diversos resultats segons les localitats o els contextos fonètics: *per a*, *pa*, *pe*, i en menor mesura *per*.²²⁴⁹ En tarbener els resultats són *per* i *pe'*, però es presenten aleatòriament, sense una correspondència a una distinció morfosintàctica, sinó, possiblement, per un resultat d'una elisió per fonètica sintàctica pel contacte amb una consonant (veg. «Estudi» 2.1.2.3.1). A través dels exemples no observem una diferenciació entre (1) els usos en què normativament és exigít *per*, és a dir, amb valor de complement causal, complement agent, circumstancial de lloc o circumstancial de temps, i (2) els usos en què hi hauria d'haver *per a*. En efecte, es presenta *per* o *pe'* en contextos en què normativament sol presentar-se *per a*, com ara, amb valor de complement indirecte o un complement circumstancial de temps, expressant la idea de futur:

(1)

- «es varen desavindre *per* no sé» (RT1351A)
- «*pe'* ses pedretes varen poder tornar» (RT327A)
- «estava buscat *pe'* la guàrdia civil» (RT156)
- «*per* Benimantell» (RT1567G)
- «*pe'* dins sa brossa» (RTNC7)
- «*pe'* la fira de Callosa» (RTNC6)

(2)

- «la mitat *per* vosté i la mitat i *per* l'home» (RT1525J)
- «si és xiqueta, *per* mi» (RT310 II)
- «un *pe'* cade xic» (RT303)
- «¿No teniu posà *pe'* mosatros?» (RT125)²²⁵⁰
- «me'n faigc *pe'* dos o tres dies» (RT1578A* III).

Davant d'infinitiu, igualment apareix *per* o *pe'* en contextos en què la normativa ha distingit l'ús de *per*, quan hi ha una idea d'intencionalitat (1), de *per a*, quan l'infinitiu forma part d'un complement de nom (2), o té la idea de finalitat (3), tot i que no sempre amb un consens:²²⁵¹

²²⁴⁸ Martines, 2000: 245-246.

²²⁴⁹ Beltran, 2011: 98-99.

²²⁵⁰ Davant dels pronoms personals, solament s'admet l'elisió de la -r en *mosatros* i *vosatros*.

²²⁵¹ Sancho, 2002: 1765-1767; Coromines, 1989: 111-139; Solà, 1989: 171-216.

(1)

«tant que havia patit *per* vindre a buscar-lo» (RT425A)

«*pe*’ segar i això es blat, pués llogava» (RT578A* 1)

(2)

«sa puja *per* pagar an es forn» (RT1626 II)

«no tenia mistos *pe*’ fer es foc» (RT425A)

(3)

«[aquella caldera era] *per* bullir sa col» (RT1920A)

«aquella caldera era *pe*’ bullir sa col» (RT1920A).

Davant les conjuncions té el mateix comportament oscil·lant, tant en oracions subordinades causals, com amb caràcter final, i així mateix en les oracions interrogatives amb pronoms relatius:

«tenia ganes de plorar *pe*’ que no tenia mare» (RT510A)

«se’n va anar *perque* li donaren direcció de per on podia estar» (RT425A 1)

«duia un manoll de fenàs, a sa boca, *pe*’ que ells es gitaren» (RT712^a)

«¿Raboseta, *per* que plores?» (RT2022 1)

«¿*Pe*’ que no li has posat Peret Joanet?» (RTNC9)

«¿I ton pare *pe*’ que volia aquella caldera?» (RT900 1).

Un possible indicatiu més de la no presència de *per a* és el fet que no s’hi haja registrat en tarbener una seqüència amb la partícula *an*, com succeeix, en canvi, en l’àrea tortosina amb *per an* (*per an ell*, *per an esta*) o en valencià central amb *per ad*,²²⁵² o en altres preposicions compostes en tarbener: *cap an / pac an per cap a / pac a*.

En els contextos en què hi ha l’article masculí plural el resultat es documenta habitualment *pes*, sense possibilitat d’observar una distinció morfosintàctica *per / per a*. Aquesta situació s’observa parcialment també en determinades zones en què es fa servir *per a*, com la Marina Alta:²²⁵³

«un cabàs de garrofes *pes* porquets» (RT106 1).

Es documenta l’ús de la preposició *devora* ‘vora, prop’, característica del balear, registrada en diversos punts de l’àrea de valencià mallorquinitzant.²²⁵⁴ Té valors espacials i temporals. Pot presentar la forma apocopada *devò* (veg. «Estudi» 2.1.2.6.4). Més freqüentment no du posposada la preposició *de*, però la pot admetre:

«*devora* sa cova» (RT712)

«*devora* les quatre» (RT1626^{a2})

«*devora de* sa gerra» (RT1354).

És característic del tarbener i del valencià de la Marina Alta la forma aglutinada *ensense*, juntament amb la més general *sense*:²²⁵⁵

²²⁵² Coromines, 1989: 160-161.

²²⁵³ Beltran, 2011: 98-99.

²²⁵⁴ DCVB s. v. *devora*; Colomina, 1986: 670; Beltran, 2005: 108.

²²⁵⁵ Beltran, 2005: 107. També en altres bandes del domini lingüístic. Per exemple, es documenta per escrit en el ball del Sant Crist, un text de teatre popular de Salomó (Camp de Tarragona): «don Joseph *en sens* recel / lo á pagat á pes de plata» [*El ball del Sant Crist de Salomó*, Tarragona, l’Agulla, 1991: p. 163].

«ensense donar-se cómpter» (RT1230*)

La preposició *segons* s'omet en diverses construccions a voltes lexicalitzades:

«i tots es anys, *el costum*, fan sermó» (RT1698G III)

«i *sa leienda*, el públic va dir» (RT156).

Documentem les locucions preposicionals *a mitjan* (RT310 I),²²⁵⁶ *al cap de* (RT480 II), *a cap de* (RT*1719B),²²⁵⁷ *cara a* (RT1354), *cara pac a* (RTNC23). ; i així mateix el castellanisme *en ves de* 'en comptes de' (RT1230*).

2.2.11. Notes de sintaxi oracional. Les conjuncions

Observem en el corpus del RT reflectides amb major o menor intensitat unes quantes característiques destacades per Payrató²²⁵⁸ pel que fa a l'ús dels connectors i a la sintaxi oracional en el registre col·loquial: la tendència a l'elisió i a la topicalització, el repertori restringit de connectors, l'eixamplament de funcions en alguns connectors, i la preferència de la juxtaposició i de la coordinació a la subordinació.

Es registren diverses seqüències en què els connectors són el·líptics i els valors de les proposicions juxtaposades contextualment se sobreentenen:

«La uela, un duro; a mi me'n donaran ni-se-sabe» [condicional] (RT480 IV)

«I li tenien por: té tanta banya» [causal] (RT2015 III)

«No mos entra el sol dins de la iglésia, tant de sol que fa» [concessiva] (RT1384 III)

«Posen es banc entremig: quan passaren que caigueren bon bac» [final] (RT1562A II)

«I clar, es atres, dos carreres, sa mare estava desvanida; i an aquell no se'l mirava» [causal i adversativa] (RT935 I)

«I fent llenya i tan entusiasmat, se'ls-a va fer de nit» [consecutiva] (RT1920C).

Se segueix una tendència a l'elisió que pot afectar altres elements destacats en l'estructura oracional, com ara el verb (*I*), que ocasionalment és substituït per una interjecció (2), o representa un exemple del recurs expressiu de la delisió, en què el mateix context permet sobreentendre el verb omès (3):

(1)

«¡Ai!: ¡xiquets!» ['son'] (RT1862 II)

«¡En això, un riu! ¡I un ramat de patos!» (RT327A)

«I a cade volta que parlava, un pet» (RT480 III)

«I sa mare, plors» (RT851 I)

«Pero ell, a la pista d'ella» (RT712)

«Pero veig que tu..., una maravilla» (RT1578A* VI)

²²⁵⁶ Es pronuncia *mitjant* en funció adverbial o davant de vocal: «quant estaven *a mitjant*» (RT15 VII).

²²⁵⁷ Locució amb un valor temporal equivalent a *al cap de* 'dins un espai de temps'. És una variant amb precedents en textos medievals (DCVB s. v. *cap*. 3). S'observa en l'evolució fonètica una possible homonimització formal amb la locució *a cade punt* (pron. sovint *a cae punt*) 'a cada punt'. Per exemple: *a cap de un poquet* [a'kaempo'ket] (RT*1719B).

²²⁵⁸ Payrató, 1990: 104-108.

- «Pués demà, ¡bon matinet! A les sis» (RT136 I)
 «Pues, dins de sa panxeta, i avant» (RT700 I)
 «Quant arriba a sa porta des corral, es burro, parell de coces» (RT130 III)
 (2)
 «Tots es matins ‘nava, ¡toc toc!, a sa porta» (RT136 I)
 (3)
 «Se’n va anar an es quarto de sa xica, perque volia... pués...» (1545 II).

En molts casos el resultat són enunciats nominals, adjectivals o adverbials, a què es referia Payrató com a possibles en el registre col·loquial, juntament amb els verbals.²²⁵⁹

Es documenten així mateix casos d’extensió funcional de les conjuncions, com ara de la forma *i*, que pot documentar-se amb diversos valors més enllà de l’addició, per exemple:

- «Això era un matrimoni *i* no havien anat mai a València» [valor adjectival] (RT1337 II)
 «Resulta que, claro, com tenia molt de pienso *i* molt de minjar, *i* minjava herbanfals, *i* minjava herbeta fresqueta, *i* estava molt gord» [valor consecutiu] (RT112)
 «Varen ‘ver d’entrar dins a vórer el retor a on estava; *i* no havia retor ni havia res» [valor adversatiu] (RT1730 II)

Ocasionalment la conjunció és reforçada per la falca *i clar / claro*:

- «Varen enfuronyar es cap dins des muntó de blat; *i claro, i* es vegien pués d’aquí pac a fora» (RTNC21).

És habitual trobar seqüències on la conjunció *i* es presenta d’una manera reiterada, sense correspondre a un recurs expressiu (polisíndeton):

- «Quan ‘riba allà *i* va comprar lo que havia de comprar *i* això, *i* li va agarrar caguera» (RT1337 II)

Així mateix, la conjunció *que* adopta funcions més enllà del valor completiu:

- «que tamé el duia: *que* el rei li’l va regalar» [valor causal] (RT425A)
 «va manar que posaren algo a s’escala, *que* se li quedaren a lo menos ses sabates» [valor final] (RT510A I)

Per altra banda, es documenten diversos valors en el pronom relatiu simple *que*. En aquest cas pot parlar-se de construccions de relatiu analítiques.²²⁶⁰

- «es banc *que* ell fea faena s’home» [‘on’, ‘en què’] (RT1563 I)
 «cantava cançons *que* es seu home sabia ses cançons que ella cantava» [‘les quals’] (RT425A)
 «sa filla d’aquella dona *que* varen parar» [‘en la casa de la qual’] (RT1655 I).

Els adverbis locatius poden ser reforçats amb els pronoms per a crear locucions adverbials del tipus *aquí que*, *allà que*, *allà a on*, equivalents a ‘on’ (veg. «Estudi» 2.2.9.2). Ocasionalment el relatiu simple pot representar aquest valor:

²²⁵⁹ Payrató, 1990: 102.

²²⁶⁰ GNV: 189.

«pués ací és *que* viu s'atra» (RT480 II).

Registrem el pronom relatiu *que* en oracions clivellades, posposat a un element dislocat en l'ordre habitual d'una oració, seguint l'estructura 'verb *ser* + rema + *que* + tema'. Aquestes construccions es caracteritzen perquè no solament destaquen una part de la informació de l'oració sinó que tenen la propietat semàntica d'expressar una pressuposició existencial:²²⁶¹

«al que li caurà demunt, és que és ell *que* l'ha furtà» (RT1833K I).

Entre les conjuncions i locucions conjuntives registrades en el corpus del RT destaquem:

- Amb valor causal:
debades. Per ex.: «No estaria rica, *debades* fea totes aqueixes maniobres» (RTVF1).²²⁶²
- Amb valor contrastiu (adversatiu o concessiu):
aixina i tot. Per ex.: «Pero, *aixina i tot*, tracta-la bé» (RT712)
lo que. Per ex.: «Pero aqueix quiento és més llarg; *lo que* jo no m'enrecorda» (RTVF8)
en casi que. Per ex.: «*en casi que* et vestires de desfrassat, jo sa to cara, la coneixeria» (RT850*)
- Amb valor condicional:
mané que / de mané que.²²⁶³ Per ex.: «No vages ni per mistos a la casa de baix [...] perquè a-hi ha una uela enxissera. *Mané que* t'inxissa» (RT451B).
si a un cas.²²⁶⁴ Per ex.: «*Si a un cas* vingueren, es gos que es posa a sa porta des carrer» (RT130 v).
si nos / si nyos / o si nos / o si nyos 'si no, altrament'. Per ex.: «Me l'ha de donar, *o si nos*, voré l'alcalde» (RT1655 I).²²⁶⁵
- Amb valor consecutiu:
*en fi / enfin*²²⁶⁶ 'en definitiva'. Per ex.: «Sempre "mecaguendeu" i això. *En fi*, tinc un vici» (RT1 1805*C)

És característica en l'execució de les rondalles la conjunció castellanitzant *conque*, no amb el valor consecutiu que té en castellà sinó amb la funció de connector textual per a enllaçar parts del discurs. Poden tenir aquesta mateixa funció determinades fórmules verbals emfàtiques (veg. «Estudi» 3.1.4.4), determinades formes com *bueno*, que pot tenir també

²²⁶¹ Vallduví, 2002: 1274-1276.

²²⁶² Hi ha la variant *tant debades*. P. ex.: «*Tant debades* se n'ha anat tan prompte».

²²⁶³ Podem suposar que és el resultat fonètic de l'apòcope < **de manera que* (veg. Colomina, 1991: 79-80; «Estudi» 3.1.2.6.4).

²²⁶⁴ Pron. *si a (u)n cas*. Variant de *si de cas, si un cas* (DNV). Es tracta pròpiament d'una estructura formada per una locució adverbial de tipus modal que funciona amb un valor condicional.

²²⁶⁵ La variant (*o*) *si nos* està documentada en textos populars valencians des del segle XVIII (Martí M., 2009: 149). Retrobem una palatalització similar, per exemple, a la Jana (Beltran/Segura, 2019: 184).

²²⁶⁶ Ocasionalment aquesta locució conjuntiva té la interferència de la forma equivalent francesa *enfin* (RT712), que es fa servir per a recapitular, per a senyalar la conclusió d'una enumeració o per a reformular una seqüència. La pronúncia nasalitzada [am'fin], [am'fɛ] és un indicatiu d'aquest origen. Es tracta d'un gal·licisme heretat del contacte amb el francès en els informants que visqueren a Algèria (Menages/Monjo, 2007: 213). Retrobem un reflex d'aquesta forma en el rossellonès *enfin* 'per fi' (Verdaguer, 1974: 67-68).

valors disjuntius o d'interjecció (veg. «Estudi» 2.1.12) i en certa mesura també la locució temporal *a l'hora mateix / a l'hora mateixa* («Estudi» 2.2.9.3):

«*Conque* agarra i s'amaga darrere de un pilar» (RT1829B* II).

«*Bueno*, se'n va a un atre poble» (RT1829B* II).

Amb el valor de marcador emfàtic de final de seqüència hi ha les formes (*i*) *avant*, *i au*:

«Va pegar a fugir *i avant*» (RT1376C*)

«Li pega ceba *i au*» (RT1691 I).

Finalment ens referirem a la tematització o dislocació a l'esquerra de l'oració de determinats complements de l'oració: un recurs expressiu habitual en el registre col·loquial per a posar de relleu determinada informació de l'oració.²²⁶⁷ Una característica d'aquest tipus de construccions és la presència de pronoms febles *de represa*, que representen l'element dislocat a l'esquerra (amb més claredat en els complements directe i indirecte). Observem en el nostre corpus que s'elideixen les preposicions *a* i *de*, exigides en els sintagmes preposicionals que constitueixen els complements dislocats. Oferirem uns quants exemples de cada tipus:

- Complement directe:
«I aquella dona, *sa xiqueta*, l'enviava a dur èuia» (RT311B* I)
- Complement indirecte
«*La Figa*, no li diguem res» (RT1698G II)
«I *aquella dona*, pués s'home li mata es bou» (RT1655 I)
«*Es que vindrà més prompte* –diu–, li donaré una cosa» (RT720 I)
«*Este*, li falta del quilo!» (RT1337 II)
- Complement de règim
«Pués *aquella*, ja ni s'enrecordava» (RT425A)
«Sí, *aqueix mot*, sí que m'enrecorda» (RT135A*)
«Ai, *aquest xiquet d'ací*, ¿qué fem?» (RT1567)
- Subjecte subordinat (¿o complement de règim?):
«perque *sa mare*, li tenia por que li pegara» (RT451B).²²⁶⁸

Respon a aquest tipus de dislocacions una estructura interrogativa característica de la Marina, per exemple, «¿*Qué* heu fet *sa farina*?» (RT1291D I), emparentada als tipus de construccions interrogatives com ¿*Què en vas fer, dels coberts*?²²⁶⁹ Tot i que en aquest cas hi ha una reinterpretació en què l'element dislocat a la dreta està intimament lligat al verb amb una relació de complement directe.

²²⁶⁷ Vallduví, 2002: 1232-1236.

²²⁶⁸ <*Tenia por que sa mare li pegara / Tenia por a sa mare*.

²²⁶⁹ Vallduví, 2002: 1250-1257; Colomina, 1991: 65; Beltran/Segura, 2019: 225.

2.2.12. Les interjeccions

Les interjeccions són elements importants en la comunicació oral. La major part de les mostres registrades formen part de la part dialogada de les rondalles. Els diàlegs representen segments del registre col·loquial inserits en la narració, generalment executats d'una manera molt realista, en la qual les interjeccions són un recurs molt habitual, pel seu caràcter expressiu. Així mateix, en l'execució d'una rondalla les onomatopeies poden estar integrades tant en la part narrativa com en la part descriptiva de les rondalles. En aquest context són un recurs per a la narració dramatitzada d'accions, (1) com a acompanyament d'un verb, (2) com a acompanyament d'un verb i d'un gest o (3) substituint un verb (3); així mateix són un recurs, (4) per a expressar determinats sentiments vinculats amb els esdeveniments, com veurem (veg. «Estudi» 1.4.1), ocasionalment adoptant la postura dels personatges, per exemple,

(1)

«Quan ja es trenca sa rama, ¡potopom!, cau» (RT1240 II)

(2)

«Amb ses dentetes, ¡nyec-nyec-nyec! [gest de mossegar], xafa es allets» (RT1578A* II)

(3)

«Cade volta que parlava, pos, ¡pum!, un duro» (RT480 III).

(4)

«Pero un dia se'n varen anar, i fent llenya i tan entusiasmats, se'ls-a va fer de nit. Pero de nit ¡foooose! i plovisnant. ¡Ohhhh!, ¡ja no trobaven es camí!: estava tot fosc. I es xicotet es va posar a plorar. ¡Vinga plorar!» (RT1920C).

Són paraules invariables, no integrades del tot en l'estructura d'una oració i, per tant, equiparables en gran mesura a oracions exclamatives. Des d'un punt de vista formal les interjeccions poden ser pròpies, si són paraules simples que solament funcionen com a interjeccions (com ara ¡ai!, ¡oh!, ¡xe!), o impròpies, si es tracta de paraules o sintagmes que presenten un valor d'interjecció en determinats contextos (com ara, ¡home!, ¡ja la tenim!). Hi ha la possibilitat d'habilitar interjeccions pròpies amb recursos derivatius, per exemple, amb l'adopció del prefix *re-* (com ara, ¡recollons!, ¡redeu!).

Tenen característiques específiques, com ara, presentar fonemes que no formen part del sistema lingüístic català, com la *h* aspirada en ¡he! (RT1699 x), o altres particularismes fonètics com la pronúncia aspirant l'aire de l'exclamació ¡ohhh! (RT1739 I) o les geminacions consonàntiques en ¡ammaredeu! ['ammae,deu] (RT1626A) i ¡ah senyor! ['asse,nor] (RT1240 III).

Presenten diversos tipus d'estructura:²²⁷⁰

- Interjecció sola: ¡Oi! (RT1525J)
- Doble interjecció: ¡Ah, redeu! (RT1313A)
- Interjecció múltiple: ¡Xe! ¡Ah, recollons! (RT1843A)
- Interjecció pròpia i interjecció impròpia: ¡Ai, Mare de Déu! (RT1384 IV)
- Interjecció i vocatiu: ¡Ah, mare! (RT1578A*), ¡Calla, calla, home! (RT112)

²²⁷⁰ Cuenca, 2002; 3213.

- Interjecció i oració independent, integrada o no: *No li ho digues an es meu nóvio, ¿eh?* (RT1384 III), *¡Ui, encara estàs flac!* (RT327A)
- Interjecció i oració subordinada: *¡Mira que et fogirà!* (RT302)
- Interjecció i sintagma preposicional: *¡Ai del món!* (RT514**))
- Valor interrogatiu emfàtic: *¿Com?* (RTNC8), *¿I ara?* (RT302)

El significat lèxic de les interjeccions està vinculat a l'entonació o al context comunicatiu i discursiu, encara que, com veurem, ocasionalment és imprecís, ja que, per una banda, a una mateixa forma poden correspondre diferents valors i, per altra, les interjeccions poden actuar freqüentment com a mots crossa, amb un significat imprecís. En la nostra exposició hem tractat d'adoptar una classificació basada en les funcions del llenguatge, de manera que es distingiran interjeccions expressives, conatives, fàtiques, metalingüístiques i representatives (o onomatopeies).²²⁷¹

2.2.12.1. Interjeccions expressives

Les interjeccions expressives comuniquen sentiments i estats d'ànim de l'emissor. Cal assenyalar que entre els estats d'ànim expressats hi ha la sorpresa, la contrarietat, la incredulitat i la ponderació de determinades qualitats o situacions. En canvi, no sol haver tan habitualment l'expressió de l'alegria, el temor, la lamentació o el dolor, ben possiblement responent a la contenció emotiva característica del gènere de les rondalles pel que fa als personatges, com assenyala Lüthi (2018: 24-25).

a) De sorpresa, admiració:

¡aaah! (RT923 I)
¡iiii! (RT123 II)
¡aguarda! (RT1210 III)
¡ahhh! (*aspirant l'aire*) (RT2015 III)
¡ah, carai! (RT1287)
¡ah, collons! (RT1313A)
¡ah, mare! (RT1578A*^{a5})
¡ah, Maredeu! / *¡ah, Ma(r)edeu!* (RT130 II) / *¡amma(r)edeu!* ['ammare,deũ] (1381B) / *¡amma(r)edeu!* ['ammae,deũ] (RT1626A) / *¡ammarededeu!* ['ammarede,deũ] (RT*1719B)
¡ah, redeu! (RTNC31)
¡ah, recollons! (RT1843A)
¡ah, Santo Dios! (RT851 I)
¡ah senyor! ['asse,ɲor] (RT1240 III)
¡ai! (RT15 III)
¡ai!, ¡mira! (RT1 II) / *¡ai, (m)ira!* (RT1562A II)
¡ai, Mare de Déu! (RT1384 IV) / *¡ai, Ma(r)edeu!* (RT900 I)
¡amigo! (RT1655 I)
¡carai! (RT2031 I)
¡caram! (RT2031 I)
¡caramba! (RTNC1)
¡collons! (RT1920C)

²²⁷¹ GNV: 329-331; Cuenca, 2002, 3216-3231.

¿com? (RTNC8)
¡guardi't! (RT125)²²⁷²
¡home! (RTNC1)
¿i açò? [i' sɔ] (RT1384 IV)
¿i ara? (RT302)
¡ja la tenim! (RT1655 I)
¡mare! (RT1626 III) / *¡ma(re)!* (RT1843A)
¡mira! (RT1384 III)
¡ooooh! [ɔ] (RT311B* I)
¡ohhh! (*aspirant l'aire*) (RT1240 II)²²⁷³
¡oi! (*aspirant l'aire*) (RT130 II)
¡oi! [o] (RT303)²²⁷⁴
¡ostra! (RT1567)
¡veges! (RTNC13)
¡xe! [e] (RT1642A)
¡xica! (RTNC)

b) *Amb valor ponderatiu:*

¡iiii! (*allargant la i*) (RT510A I) (*veg. «Estudi» 3.2.12.6*)
¡amma(r)edeu! (RT1626 III) / *¡ammarededeu!* (RT1384 III)
¡ammaredéu, senyor! (RTNC31)
¡aooi! (RT330 I)
¡ui! (RT330 I) / *¡uuuuui!* (RT480 IV) / *¡uiiii!* (RT302)

c) *De contrarietat, indignació:*

¡aaah! (RT1569**)
¡aaaa! (RT123 I)
¡ah baia! (<cast. *vaya*) (RT480 II)
¡ah mecaguen! (RT*1719B)
¡ai, senyor! (RT1691 I)
¡amma(r)edeu! (RT900 I) / *¡ammarededéu!* (RT1384 I)
¡bueno! (RT330 I)
¡calla calla! (RT112)
¡caram! (RT1405*)
¡caramba! (RT425A)
¡ja veus tu! (RT1691 I)
¡mecagonlamar! (RT1699 I) / *¡caguenlamar!* (RTNC31)
¡mira! (RT130 III)
¡oi! (RT1525J)
¡uf! (RT1567)

²²⁷² Pot interpretar-se com una evolució '*garde't*'. Martí M. (2017: 34) documenta l'exclamació *¡aguarda't!* en textos teatrals valencians de la primera del segle XX per a indicar sorpresa, admiració o temor.

²²⁷³ Aquesta exclamació caracteritza el to conversacional conegut col·loquialment com *fer miracles*.

²²⁷⁴ Aquesta interjecció de sorpresa és utilitzada també amb el valor de salutació en encontrar una persona coneguda, sobretot en la vella generació.

d) *De dolor, desgrat, queixa, por:*

¡ai! (RT123 III)
¡ai, mare meua! (RT1735A)
¡ai, senyor! (RT935 I)
¡ammaredéu! (RT1240 III)
¡aoooi! (RT123 I)
¡ooooi! (RT1691 I)
¡ouffff! (RT123 I)
¡ui! (RT327A)

e) *D'incrèdilitat, reticència, menyspreu:*

¡aaaai! (RT1360C II)
¡aah! (RT1920C)
¡corre! (RT510A I)
¡he! (RT1699 x)
¿i això? (RT302)
¡mhhhh! (RT1562A II)
¡veges! (RT923 I) / *¡veges tu!* (RT935 I)

f) *D'apaivagament:*

¡toca! (RT1739 I)

g) *De decepció:*

¡aaaai! (RT1578A* II)
¡ooooi! (RTNC9)

h) *De resolució:*

¡ah! (RT1920C)

2.2.12.2. Interjeccions conatives

Tenen com a funció incidir sobre el comportament d'un interlocutor, generalment reforçant expressivament enunciats que tenen aquesta finalitat.

a) *Per a interpel·lar o cridar l'atenció de l'oient:*

¡ai! Reforça un vocatiu, p. ex.: «¡ai, Vicenteta» (RT1370 II)
¡cavallers! Adreçada a oients de tots els sexes (RT1833K) / *¡señores!* (RT1735A)
¡dona! Adreçada a oients de tots els sexes, en boca de dones (RT1831C)
¡eeeh! [e] (RT15 II) / *¡eeeh!* [ɛ]. Denota rusticitat (RT1339)
¡escolta! (RT225 I)
¡iep! (RT1642A)
¡iooooo! Denota rusticitat (RTNC33)
¡mira! (RT451B)

¡senyores i cavallers! (RT910G)

¡xe! [e] (RT112)

¡xico! (RT1291D II) / *¡xica!* Adreçada a oients de tots els sexes, en boca de dones (RT*1424)

b) *Per alertar d'un perill:*

[¡al·lerta!] (RT700 I)

[¡cuidado!] (RTNC5)

c) *Per a demanar silenci:*

¡mut! (RT1777A^a)

d) *Per a incitar al moviment:*

¡au! (RT302)

¡cama! (RT130 IV)

¡cametes! (RT1265E I)

¡corre! (RT510A II)

¡força! (RT20C)

¡fui! / *¡fuiigue!* (RT1730 II)

¡hala! (RT852A)

¡hala pués! (RT130 II) / *¡pués hala!* (RT302)

¡hala, vinga! (RT1642A)

¡hale! (RT123 I)

¡pantorrilla! (RT130 IV)

¡toca! (RT850*) / *¡toque!* (RT1698G VI)

¡(v)inga! (RT20C)

¡(v)inga, va! (RT1626 III)

¡xe! (RT1691 I) / *¡pués xe!* (RT1691 I)

e) *Per a reprovar o amenaçar:*

¡xe! (RT1833K I)

f) *Per a fer un prec o donar una ordre:*

¡au! (RT1698G II)

¡hala! (RT311B* I)

¡hale! (RT851 I)

¡mira! (RT923 II) / *mira que* (RT302)

¡tira! (RT1578A* V)

¡toca! (RT15 I)

¡(v)inga! (RT*1719B)

¡xe! (RTNC11)

Ocasionalment apareixen en forma interrogativa com a reforç posposat en oracions de tipus instructiu:

¿eh? [ε]. P. ex. «Mira, tu no digues res a ningú, *¿eh?*» (RT1381B)
¿no? P. ex. «¡Ja està bé!, *¿no?*» (RT330 I)

En algun cas es tracta de fórmules estereotipades, procedents d'imperatius, que tenen la funció d'anunciar una acció imminent duta a terme pel mateix interlocutor. En el cas de *deixe'm*, es documenten variants amb afèresi (veg. Estudi 3.1.2.6.3):

calla P. ex. «¡*Calla* que em desembarque!» (RT1384 I)
deixe'm. P. ex. «*Deixe'm* carregar-li-la» (RT1328A* I)

g) *Altres*:

juac! Exclamació per a espantar una criatura amb un esglai o atrapant-lo (RT366 IV)

2.2.12.3. Interjeccions fàtiques

Es tracta de fórmules estereotipades utilitzades per a indicar determinats actes de parla o per a assenyalar valors modals relacionat amb el contacte entre els interlocutors:

a) *De salutació*:

benvingut sigues (RT900 I)
¡bon dia! (RT1328A* II)
¡bona nit! (RT1578A* II)
¡hala! (RT1567)
¡hale! (RT311B* I)
¡xe! (RT1578A* I)

S'observen exemples d'interferència amb el castellà amb fórmules del tipus «¡*buenas!*» (RT900 I), «Hola, ¿qué tal?» (RT1360C II), que s'han anat fent habituals en el darrer terç del segle XX, desplaçant les més habituals fins llavors: *¡hale!*, *¡hala!*, *¡ei!*... Les interjeccions de salutació poden ser desenvolupades per interjeccions d'interpel·lació, a voltes acompanyades de fórmules rituals de salutació, per exemple, «¡Xe!, ¿qué és de sa teua vida?» (RT1578A* I), «¡Xe! ¿Com va? » (RT1578A* II).

b) *Comiat*:

¡adiós! (RT850*)
¡hala pués! (RT311B* I)
¡hasta demà! (RT1328A* II)

c) *D'assentiment*:

¡ah!, *¡clar*, *home!* (RT153)
¡ah, pués bé! (RT183 I)
¡ai! (RT15 VII) / *¡pués ai!* (RT330 I) / *¡ai, pués bé!* (RT1545 II)
¡això és! (RT1698G VIII)
¡baia! (<cast. *vaya*) (RT1338*C)
¡bueno! (RT2015 II)

¡clar! (RT1833D)²²⁷⁵ / *pués clar* (RT514**) / *pués claro* (RT*1719B)
¡ei! [ej] (RT123 II) / *¡pués, ei!* (RT1691 I) / *¡ei!, pués bé!* (RT1375)
¡guapo! (RT 852A)
¡home! (RT1578A* v) / *¡sí!* (RT1525J)
¡massa! (RT1405*)
¡mira! (RT1833D)
¡nada! (RT125)
¡oi! (RT112)
¡pués hala! (RT1691 I)
pués, ¡toca! (RT850*)
¡quià! (RT1408B)
¡sí home! (RT921D*)
¡tiò! (RT*1787C)

d) *De negació:*

¡ah, no! (RT901D)
¡baia que no! (<cast. *vaya*) (RT1338*C)
¡guapo! (RT1240 II)
¡no senyor! (RT901D)
¡no, home, no! (RT302)
¡que! (RT1240 III)

e) *D'acord:*

¡ah! ¡Ben pensat! (RT15 I) / *¡ah! Pués bé* (RT303) / *¡ah! Pués vale* (RT1578A* III)²²⁷⁶
¡ai, pués toca! (RT15 I)
¡bueno! (RT310 II) / *pués bo* (RT1642A)
¡de acuerdo! (RT153)
¡ei, bé! (RT*1719B) / *¡ei, pués bé!* (RT15 I) / *¡ei, sí!* (RT1425 I) / *¡ei, xe!* (RT153)
¡guapo! (RT1328A) / *¡guapo!, ¡bé!* (RT1328A)
¡hala pués! (RT302) / *¡pos bueno!* (RT15 IV)
pués bé (RT923 II)
pués toca (RT 1642A)
¿que no? (RT923 II)

f) *De desacord:*

¡ai, content! (RT130 II)²²⁷⁷
¡calla, calla, home! (RT112)
¡sí home! (RT1551) / *¡sí ho[me]!* (RT1569**))
¡xica! (RT155 II)

²²⁷⁵ Ocasionalment pot equivaler a un nexa amb valor causal: «*clar*, no ho sabien» (RT935 I).

²²⁷⁶ S'aprecia l'entrada de la paraula crossa castellanitzant *vale*, sobretot en els informants més joves, però no exclusivament: *pués vale* (RT 1 I).

²²⁷⁷ Construcció aplicable a qualsevol terme que vol qüestionar-se, amb l'anteposició de l'exclamatiu amb una entonació de tipus concessiu característica.

g) *De petició d'acord:*

¿eh? [ε] (RTNC11)
¿saps qué? (RT1328A* II)
¿veus això? (RT*1719B)

h) *De petició de confirmació:*

¿eh? [ε] (RTNC29)
¿no? (RT1699 I)
¿veritat? (RTNC5) / *¿vitat?* (RT303) / *¿(v)itat?* (RT1562A II)

2.2.12.4. Interjeccions metalingüístiques

Fa referència a canvis en el discurs en l'interior d'un text conversacional

a) *Inici del torn de paraula:*

¡mira! (RT 1739 I) / *Pués mira* (RT503)
¡xe! (RTNC11)

b) *Inici de canvi de tema:*

¡ara voràs! (RT1920C)

c) *De pausa:*

pués, a vore (RT1920C)

d) *De dubte, reflexió, puntualització:*

bueno (RT1360C I)
¡mmmh! (RT1384 II)

2.2.12.5. Interjeccions representatives

Imiten sons d'animals, persones, objectes i moviments d'objectes o accions. Són conegudes també com onomatopeies:

a) *D'animals:*

¡coooc! (corb) (RTNC17) / *¡co-coc!* (RT2015 I)
¡coro-co-coc! (gallina) (RT2015 I)
¡cuc-curucuuuuc! (pollastre) (RT130 III)
¡gorruc-gorruc! (porc) (RT1360C I) / *¡gurruc!* (RT2015 I)
¡guac! [wak] (gos) (RT2034) / (lladrar i mossegar) (RT130 II) / *¡guac-guac!* (RT 112)
¡gurruc-guc! (porc) (RT2015 I)
¡gurrú-gurrú! (porc) (RT1291D II) / *¡gurruc-gurruc!* (RT 1384 III)
¡guuuuc! (porc) (RT1211)

¡meu! [mɛu] (RT130 II)
¡miau! (RT130 iii) / *¡mieu!* (RT130 I)
¡ooooogh! (porc) (RT1384^{a5})
¡pam! (ventositat: ase) (RT1313A)
¡piu! (ocell o pollet) (RT1698G III)
¡poom! (ventositat: ase) (RT1240 III)
¡quic-quiriquic! (RT130 IV) / *¡quic qui qui!* (RT130^{a3})
¡reeeep! (RT130 III)
¡ric-ric-ric-ric! (RT*440^{a3})
¡rrzzzzzzzzm! (vol d'ocells) (RT1328A* II)
¡rum!, ¡rum!, ¡rum! (vaca pasturant) (RT700 I)
¡teque-tec! (galop de cavall) (RT310 I)
¡uuuuuh! (planys del gos) (RT130 II)
¡xap! (cant d'ocell) (RT1698G V)
¡xap, xap, xap! (caminar del gat) (RT1691 I)
¡xip! (cant d'ocell) (RT1698G V)
¡xoco-roc! (granota) (RT851 I)
¡xoco-xoc! (granota) (RT851 I)
¡xorrrrr! (evacuació de ventre: ase) (RT480 I)

b) *De persones:*

¡atxís! (esternut) (RT1351A)
¡bfffff! (ventositat) (RT1691 I)
¡gurruc-gurruc! (soroll de la panxa) (RT1578A* III)
¡nyam-nyam-nyam! (mastegar) (RT1578A*^{a4})
¡nya-nya-nya! (mastegar) (RT1578A*^{a5})
¡nyec-nyec-nyec! (mastegar) (RT1578A* II)
¡nyem! (menjar) (RT1563 I)
¡ooaagh! (oi) (RT1578A* VI)
¡pfffffg! (ventositat) (RT1691 I)
¡pruuuum! (ejaculació) (RT1563 I)
¡tep, tep, tep! (mastegar o picar alls) (RT1578A*^{a3})
¡uuuuuh, uuuuuuh! (somicar) (RT1717*)
¡zup! ¡zup! ¡zup! (menjar) (RT1578A* III)

c) *D'objectes:*

¡dilín, dili-dín! / *¡dilín, dilín, dilín!* (guitarra) (RT1360C I)
¡diguiling! (guitarra) (RT135A*)
¡pim-pirrim-pim-pim! (guitarra) (RT1360C II)
¡tan-ra-ra-rang! (guitarra) (RT1617*^a)
¡tic-toc! (testos) (RT1291D II)
¡tiquiting! (RT15 VII) / *¡tiqui-tin, tiqui-tin, tiqui-tin!* (guitarra) (RT1360C I)
¡tun-ta-ra-ra-ró! (guitarra) (RT1617*)
¡tut-tu-tu-ru-rú! (guitarra) (RT1617*)

Pot observar-se el grau de convenció a l'hora de representar el so musical de la guitarra, considerant les diferències entre els informants.

d) *De moviments, accions, canvis:*

¡boom! (caiguda) (RT1240 III) / (colp) (RT1240 II)
¡bom, bom! (tocar a una porta) (RT1733*C II)
¡booom! (esclafit) (RTNC29) / (caiguda) (RTNC14) / (llançament i caiguda) (RT1920C)
¡catapum! (colp) (RT1384^{a3})
¡giiiiiiiiiii! / *¡giiiiiiiiiiip!* (carregar una escopeta) (RT1328A* II)
¡giiiiiiiiiiim! (pujar) (RTNC13)
¡guuuuuuu, pam! (davallar) (RTNC13)
¡nyec! (RT 366 III)
¡pam! (col·locació) (RT1920C) / (quedar-se quiet) (RTNC31) / (colp) (RT1833K I)
¡patapom! (caiguda) (RT2022^{a1}) / *¡potopom!* (RT1240 II)
¡pem! (col·locació) (RT1699 X)
¡piam! (caiguda) (RT1240 III)
¡pom! (caiguda) (RT 136 I) / (colp) (RT1691 I) / (xafada) (RT1699 II)
¡pom-pom! / *¡pom-pom-pom!* (tocar a una porta) (RT1920C)
¡poom! (dispar) (RTNC33)
¡porropompompompom!, *¡pom!* (colp) (RT1315*)
¡poum! (dispar) (RTNC31)
¡pum! (caiguda) (RT123 II)
¡riiim! (moure circularment un objecte) (RT1920C)
¡roooooo! / *¡rooooooom!* (soroll indeterminat d'acció) (RTNC31)
¡rrrooooo! (tall) (RT153)
¡ruuuup!, *¡booom!* (mort i caiguda) (RTNC44)
¡tap! (colp en caure) (RT774P)
¡tim! (aturar-se) (RT1691 I)
¡toc, toc, toc! (colp a la porta) (RT123 I)
¡trrrrut! (desplaçament) (RT1698G VIII)
¡truc! (col·locació) (RT1698G I)
¡tum! (colp en caure) (RT480 III)
¡tuputum! (acció indeterminada) (RT851 I)
¡xap! (introduir) (RT1328A* II)
¡xof!, *¡xop!* (colp en caure una cosa blana) (RTNC25)
¡xxp! (absorbir) (RTNC28)
¡zam! (colp) (RT852A)
¡zeec! (obrir-se una porta rovellada) (RT1425 I)
¡zeeep!, *¡pom!* (vessament i caiguda) (RTNC28)
¡zun! *¡zun!* (fer un gest) (RTNC13)
¡zuuup! (enganxar-se) (RTVF7) / (abocar) (RT1328A* II)
¡zzzp! *¡plom!* (vessament i caiguda) (RT1563 I)

2.2.12.6. Observacions generals

Una de les onomatopeies més característiques del tarbener és *¡ai!*, amb valor ponderatiu, pronunciada amb allargament de la *i*, d'ús entre parlants de sexe femení. Es fa servir per a reforçar una seqüència ponderativa, que ocasionalment pot substituir:

«*¡Aiiiiiii!* ¡Mos ham quedat sense farina!» (RT1291D I)
«*¡Aiiii!* ¡Ai, que cosa més bonica!» (RT510A I)

«I no es va enrecordar de dir-li com la volia: torrà, si fregida, si bollida. I, ¡iiiiiiiiiiii!, se'n va anar» (RT1831 I)

Són de molt de rendiment la ¡ohhh!, amb aspiració de l'aire, característica de l'admiració (col·loquialment, *fer milacres*), i ¡ai!, amb la variant fonètica ¡ei! [ej], que pot fer-se servir amb una diversitat de valors: expressius (sorpresa, dolor, reticència, decepció, indignació), fàtics (assentiment, acord, desacord). Tot i que no sempre és de classificació precisa, ja que pot equivaler a una fórmula de crossa, amb diverses aplicacions, com ara, per a enunciar una acció imminent o com a resposta evasiva o ambigua a una pregunta:

«¡Ei!, pués sí que té sa veu fineta» (RT123 II)

«¡Ei!, pues es burro m'ha pegat s'estaca an es front i m'ha mort» (RT1313A)

«I es rabosot, ¡roncaaaant!; ai, estava cansat: va segar tot es bancal» (RT15^{a3})

«¡Ai!, ¿que no aniré a dir-li a sa dona de quin color el vol?» (RT1375)

«-¿Voleu que li diguem a l'home este que mos pega un passeig pel mar, per ahí? /-¡Ei! (RTNC1).

Coincidint amb la Marina, són així molt característiques les formes ¡toca! (amb les variants morfològiques *toque*, *toqueu*), amb els valors d'incitació al moviment o a una acció, d'assentiment, d'acord o de desaprovació,²²⁷⁸ i la forma ¡guapo!, amb els valors d'assentiment o desacord, equivalent al castellanisme ¡baia! (<cast. *vaya*), i coincidint amb el valencià general, ¡xe!, amb valors també diversos, generalment pronunciada amb la /e/ tancada. És característica de la vella generació la fórmula ¡qué no?, amb el valor d'assentiment.

2.2.13. La sufixació

Sufix '-al' / '-ar':²²⁷⁹

Documentem el sufix *-al* / *-ar* amb el valor de col·lectiu zoològic en *formigar* (RT2015 I, II, III), no registrada en el DCVB (sí, en canvi, la variant *formiguerar*, a Mallorca i Menorca). En aquest es tracta d'una forma jocosa, fossilitzada en una fórmula. Localment el sufix és més freqüent amb el valor de col·lectiu botànic o agrícola. Els exemples, extrets de la toponímia, compleixen la regla fonètica de presentar la variant *-al* si el lexema conté una vibrant (*carrascal*, *figueral*, *metleral*, *oliveral*, *romeral*) i la variant *-ar* si el lexema no conté vibrant (*coscollar*, *pinar*). Així mateix trobem aquest sufix amb el valor d'augmentatiu de forma de relleu en la forma *serral*, fossilitzada en el topònim *es Serral* (RT1^{a2}). En el context valencià és un mallorquinisme,²²⁸⁰ fa referència a una partida situada en una muntanya allargassada pròxima al poble, reflectint així la definició que en dona el DCVB: 'muntanya de cim allargassat'.

²²⁷⁸ Documentada en valencià de la Marina i en mallorquí (Beltran/Segura, 2019: 213; DCVB *s. v. tocar 6b*), i així mateix característica del sard, possiblement per influx català (Blasco, 1986: 191). Vegeu, per exemple, una mostra de ¡toca! en mallorquí, procedent d'un entremès dels segles XVIII: «¡Toca, toca! / Arri, tatà! / A vós bé no us estiria? / Tocau, besau-me sa cove» (Serrà, 1995: 168)

²²⁷⁹ Remetem a Colomina (2017) per a un estudi exhaustiu d'aquest sufix en el context romànic.

²²⁸⁰ Ja s'apuntà aquesta possibilitat en Colomina/Pont/Salvà (1986: 94). Aquesta forma està també documentada en punts de Catalunya (Domingo, 1997: 90).

Sufix ‘-ardo’:

Detectem aquest sufix en la forma *bastardo* (RT923 II), que té ací el valor d’augmentatiu despectiu de l’adjectiu *bast*. Porten el mateix sufix els adjectius despectius *espingardo* ‘persona molt alta i prima’, *samardo* ‘persona grossa’, *vellardo*.

Sufix ‘-às, -assa’:

Té el valor augmentatiu. Està documentat en la forma *xicàs* (RT900 I). Localment la forma masculina té la competència de la forma castellanitzant *-asso* (per exemple, *ballasso*, *grandasso*). Es detecta en la locució *paréixer un cardàs* ‘tenir els cabells descuidats’.

Sufix ‘-ent, -enta’:

Forma derivats deverbals de caràcter substantiu: *atrassament* (RT1339C I), *atrassamenta* (RT RT1339C I).

Sufix ‘-ero’:

S’aplica a alguns noms d’oficis, sobretot per a identificar de manera no sistemàtica els venedors ambulants: *arriero* (RT155 I), *mercadero* (RT1339C I), *porquero* (RT1360C I), *robero* (RT1626 II), *vedriero* (RT1142) (veg. «Estudi» 3.3.1). El *ranxero* (RT1328A* II) és la persona encarregada de fer el menjar en una colla de caçadors o treballadors. Localment hem detectat aquest mateix sufix en *cocouero* (‘comprador d’ous’), *pellero* (‘comprador de pells de conill i bestiar’), no, en canvi, en *espardenyera*, *tramusser*, *safraner...*²²⁸¹

Té valor intensificador en substantius per a indicar la presència o extensió d’un element: *solero* ‘solana’ (RT1626^{a1}). El documentem també, per exemple, en les formes *fanguinero*, *sanguinero...*, que alterna ocasionalment amb la forma *-er*: *soliguer* ‘solana’... o amb la forma femenina: *boireguera*, *soliguera...*

Així mateix és present en altres substantius castellanitzants, com ara, *cocotero* (RTNC13), *cand[a]lero* ‘canelobre’, *plumero*, *punyetero* (RT1000)...

Forma adjectius per a ressaltar determinades característiques de caràcter o afeccions: *baratero* (RT2015 II) (veg. «Estudi» 2.3.1), *romancero* (RT1960D I) (veg. «Estudi» 2.3.1), i així mateix, *donero*, *putero*, *xiquero...*

Forma adjectius per a ponderar la capacitat productiva d’una determinada cosa. Així *llanero* (RT1000) designa de manera metonímica en una fórmula un corder, ressaltant-ne una qualitat, *burrasquero* s’aplica als mesos de mal temps, *metlero* ressaltava la productivitat d’un terreny o d’un arbre (en contrast amb *metler*, que es refereix a l’arbre).

²²⁸¹ Possiblement el pregó dels venedors haja contribuït en algun cas a l’extensió del nom: per exemple, el pregó del venedor d’objectes de vidre feia *jedrieeero!*

Sufix ‘-et’:

Es presenta lexicalitzat en diverses formes monosíl·labes: *blanet/a* (RTNC41), *nuet/a* (RT1525 I).

Pot tenir un valor intensificador acompanyant determinades formes substantives o adverbials: *a espaiet* (RT49), *a presseta* (RTNC41), *en seguideta* (RT712), *amuntet* (RT1240 III), *avallet* (RT1376C*), *avantet* (RT1453***), *enforeta* (RT15 I), *ratet* (RT1453***), *tardet* (RT1328A I).

Ocasionalment pot presentar un infix amb valor intensificador: *gustinet* (RT1525J). Registrem localment aquesta possibilitat sobretot en la vella generació: *bancalinet*, *corralinet*, *pardalinet*, *cap acinet*...

Sufix ‘-eu’:

Té el valor diminutiu: *peroleu* (RTNC39),²²⁸² *pateu* (RTNC12).

Sufix ‘-illo’:

Sufix castellanitzant present en diverses formes lèxiques fossilitzades en què no hi ha un sentit diminutiu: *bolsillo* (RT1536A) (veg. «Estudi» 2.3.1), *calçocillos* (RT1685*B I), *cepillo* (RT1642 II), *mercadillo* (RT1698G IX), *mosenillo* (RT1739 I), *passillo* (RT1699 VI), *pillo* (RT1626 II), *xascarrillo* (RT1337 I), *xiquillo* (RT1315*)... Així mateix, localment se sent en *estrevillo*, *membreillo*...

Sufix ‘-ingo’, ‘-inga’:

Té un valor diminutiu intensificat, ocasionalment amb un to despectiu: *xicotingo* (RT700 II), *senyoritinga* (RT1717*). És equivalent de la variant *-engo*, *-enga*, amb /ε/.

Sufix ‘-iu’, ‘-iua’:

Té un valor diminutiu: *xicutiua* (RT852A).

Sufix ‘-o’:

Forma derivats deverbals: *remeulo* (RT1676B) («Estudi» 2.3.1), i així mateix: *arreplego*, *enfuego*, *esp[a]rnegó*...²²⁸³

Sufix ‘-ó’:

Sufix diminutiu actiu: *xavaló* (RT1698G I). Es documenta amb relativa freqüència sobretot en informants de la vella generació: *casona*, *curtons*, *primona*, *portones*...

²²⁸² Sobre la deformació *peroleu* > *perolau* per atracció de la rima amb el sufix *-au*, veg. «Estudi» 3.2.3.

²²⁸³ Veg., p. ex., Colomina, 1991: 47; Beltran/Segura, 2017: 195.

Ocasionalment sembla lexicalitzat per a designar coses de mida més petita respecte un altre referent similar, per exemple, *gerró* ‘orça’ (RT15 I), també en *barró* ‘tipus de pa’, *ametló* ‘galló d’ametla’, *cagarrutó* ‘fallega’, *carabassona* ‘carabasseta’, *clapissó* ‘tipus de roca’, *conilló* ‘participant del joc de cut’, *escoltó* ‘escoltet’, *genivó* ‘gleva’, *joqueró* ‘cau’, *manxó* ‘tipus de manxa’, *metló* ‘ametla tendra’, *oliveró* ‘tipus d’ullastre’, *palpissó* ‘taca’, *palmissó* ‘dàtil del margalló’, *plomissó* ‘ploma de pollet’... En altres casos el matís diminutiu no és del tot clar i podria parlar-se potser d’un castellanisme: *caixó* (RT327A), *tapó* (RT330 I), *tassó* (RT301) (veg. *tapó* en «Estudi» 2.3.1).

Un valor típicament valencià per a aquest sufix és per a formar derivats deverbals: *espentó* (RT124 I), *espitjó* (RT425A) (veg. «Estudi» 3.3.1), *estiró* (RT301), *menejó* (RT125). Cal afegir-hi la forma *caixcarró* (RT311B* I), que, tot i que no té un reflex en el parlar local, forma part d’una fórmula en un conte (veg. «Estudi» 3.1.9.1.1). En la parla local se sent també, per exemple, en les formes *apretó*, *entrompessó*, *esbatussó*, *esgarró*, *rentó*, *sacsó*.

Sufix ‘-or’:

D’aquest sufix destaquem el caràcter creatiu, aplicat a elements que normalment són coneguts amb altres formes: *confessor* ‘confessionari’ (RT1739*C), *revisor* ‘revisor’ (RT1685*B^{al}), aquesta darrera registrada en el DCVB i el DNV.

Sufix ‘-ório’:

Forma deverbals de tipus substantiu que fan referència a un procés: *festejório* ‘festeig’ (RT 1685*B III). L’hem sentit també en *entrório* ‘procés d’acurtar la roba’. Té un valor similar al sufix *-ori*: *bollitori*, *fregitori*...

Sufix ‘-ot’:

Augmentatiu, amb valor d’intensificació o amb caràcter despectiu: *agrot* (RT1408B), *jacot* ‘jaqueta vella’ (RT1642A). Apareix lexicalitzat en l’adjectiu *xicot*, *-a* (RT900 i) («Estudi» 2.3.1).

3.2.14. Els segments inicials

Està documentada l’oscil·lació de formes que conserven l’article àrab *al-* amb la forma *as-*, paral·lelament a la Marina Alta, en què és habitual aquest resultat:²²⁸⁴ *alforges* / *asforges* (RT1360C^{a3}), *albarda* (RT712) / *asbarda*. Aquesta vacil·lació s’estén a altres formes que etimològicament no són arabismes: *albarzer* (RT225 II) / *esbarzer*, *albeurador* / *asbeurador*, *albeuratge* / *asbeuratge*, *almorzar* (RT155 I) / *esmorzar* (RT720 II), *almari* (RT1578A*) / *asmari*... La preferència per un resultat o altre depèn dels subjectes i de les formes, i en algun cas hi ha vacil·lació en els informants. En general podria dir-se que les formes en *as-* són més habituals en la vella generació.

²²⁸⁴ Beltran, 2011: 45.

La síl·laba inicial *al-* pot documentar-se en formes verbals i derivats deverbals substituint els resultats etimològics de AD- o AB-: *almirar* (RT480 I), *alvançar* (RTNC7).²²⁸⁵ Aquesta darrera solució vacil·la amb la solució amb *en-*: *envançar* (RT302), no podem assegurar si per un influx de la forma adverbial mallorquina *envant*, ja que no ha estat registrada.

La síl·laba *en-* està registrada també en altres formes verbals: *encomportar* (RT1843A). En el verb derivat *envergonyar* (RT900 I) ens trobem amb una variant documentada des de l'època medieval (DCVB).

S'estén el segment inicial *en-* [an] a formes que etimològicament duen *in-* o *un-*: *endicar* (RT1337 I), *enflamat* (RT1862 II), *engüent* (RT1642 II).²²⁸⁶

El segment inicial *ins-*, generalment pronunciat [is]: *instant* (RT510A I), ocasionalment pot registrar-se com *es-* [as]: *especcionar* (RTNC2), *estituir* (RT923 II), *estrucció*, *esturment...*

Registrem un canvi de prefix per reinterpretació en *desbastar* (RT15 I) per *abastar* («Estudi» 2.3.1). Es registra l'extensió del prefix *es-* per *des-* per efecte de l'elisió consonàntica per fonètica sintàctica (veg. «Estudi» 2.1.2.1.1) en *esmaiat* (RT1691 III), *estrossà* (RT1291D II), i en altres formes com *esbelitar* (<*debilitar*), *escorfar...*, a voltes amb resultats per ultracorrecció: *destrici...*

Té força extensió l'ús del prefix *re-* amb valor d'intensificació d'una qualitat: *reguapo/a* (RT900 I), *repolit* (RT900 I), *reprecioses* (RT1626 II).

2.3 LÈXIC

En aquest apartat s'ha elaborat un inventari del vocabulari representiu del tarbener a partir del corpus del RT. Distingirem els següents capítols: vocabulari comentat («Estudi» 2.3.1), castellanismes («Estudi» 2.3.2), fenòmens lèxics del registre col·loquial («Estudi» 2.3.3) i locucions verbals («Estudi» 2.3.4).

En l'apartat del *vocabulari comentat* es presenten les paraules per entrades amb les definicions corresponents, eventualment amb la transcripció fonètica, i, segons el cas, amb informació sobre la seua etimologia, sobre la distribució dialectal o sobre la seua vigència generacional. Les obres de consulta de referència més importants són el DCVB, el DECLC, el DNV, el DDCC, l'ALDC, juntament amb altres fonts lexicogràfiques o dialectològiques diverses que figuren detallades en l'apartat d'abreviatures de la introducció (1.4) o en l'annex de fonts bibliogràfiques. Destaquem de les fonts bibliogràfiques dialectals valencianes el DGCV (1891) i el DVCS (1908) de Joaquim Martí Gadea, per la proximitat dialectal del seu fons amb l'àrea estudiada.

²²⁸⁵ El DECLC (s. v. *ans*) registra la variant *alvançar* com a característica del valencià.

²²⁸⁶ Sobre la forma *engüent* en valencià, veg. Reig (2008: 129-130). També està atestada Tortosa (Massip, 1989: 33). Un canvi més cultista n'extrema el tancament en altres parlars valencians (*ingüent*), per ex., a Alacant o a Elx (veg. Segura, 1996: 44; Segura, 1998: 35).

En l'apartat dels castellanismes distingirem diversos apartats atenent al grau d'arrelament de les veus, pel que fa a la distribució generacional o al grau d'extensió semàntica. En algun cas es tractarà de veus comentades en l'apartat «Estudi» 2.3.1 al qual remetrem. En el capítol «Estudi» «Estudi» 3.1.9.1 ens referirem als castellanismes amb valor estilístic i a les formes suposadament derivades de fonts escrites.

2.3.1. Vocabulari comentat

aberinto (per *laberinto*, castellanisme). Confusió. | *al sentir tot aquell aberinto* (RT130 III, cf. RT1384 III).

acatxar. Abaixar, ajupir. Forma estesa pel País Valencià, Terres de l'Ebre i Eivissa (DECLC). (RTNC14)

acusar. Posar de manifest, mostrar (DCVB, DNV, DIEC2); assenyalar (DECLC). | *Acusant-li es ous* (RT1739*C).

adobar-se v. refl. Curar-se. | *El rei tenia un fill molt malalt [...] i li varen dir que si trobava la flor del florindell (va fer bando) s'adobava* (RT780).

afillar-se. Per extensió de l'accepció 'adoptar' (DNV) deu explicar-se l'accepció de 'incorporar-se una persona en una família com si fos adoptat' | *Va vindre un retor i es va afillar en aqueixa casa*» (RT1362C^{a2}).

agosil (per *aguasil*). Funcionari subaltern d'un ajuntament que executa ordres del batle. Arabisme: derivació de la forma antiga *alguatzir* (DECLC), amb pronúncia desafricada, canvi de la líquida final i pèrdua de la -l- per dissimilació (segons el DCVB per castellanisme). La monoftongació -gua-> -go- ha estat registrada també a la Marina Alta (veg. Colomina, 1991: 21). | *I va anar s'agosil, l'agarrà d'una orella i el tanca a la presó* (RT1831C).

aguardar. Esperar. Forma documentada en valencià i en balear, potser per influx castellà (DECLC). En el parlar actual es conserva sobretot fossilitzada en locucions que tenen el valor d'interjeccions de sorpresa com *¡Aguardi't!*, *¡Aguarda!*, *¡Aguarda, blau!* (RTNC34)

aidar. Ajudar. El DECLC assenyala com a origen de la variant *aidar* un resultat analògic a partir de les formes sincopades de la flexió de present: *aidam*, *aidats*. Era una de les formes rebutjades per les *Regles d'esquivar vocables*, tot i que era d'ús corrent a la València dels segles XIV i XV (Colón/Ferrando, 2011: 78-79). Actualment és una forma arcaïtzant sobretot característica d'una part de la Franja –de Maella a la Ribagorça–, del País Valencià –per exemple, de Petrer, Guardamar, Onil, Finestrat, Bolulla, Callosa– i residualment a Mallorca.²²⁸⁷ En tarbener aquest verb és intransitiu. | *I va llogar un xic que li aidara a segar blat* (RT1578A^{*a2}; cf. RT1569**, RT1626^{a2}, RT1626 III, 1831A* III).

alamon. Molt, en gran quantitat. Aquesta forma quantitativa és el resultat de la lexicalització d'una locució aglutinada, que va quedar opaca.²²⁸⁸ Està registrat el seu ús escrit en diccionaris valencians del segle XIX i en l'obra literària de J. Martí Gadea amb la forma *alomon* i en la de Francesc Martínez i Josep Mascarell com *alamon*. Actualment és molt característica del tarbener, però també es coneix en altres punts del valencià meridional,²²⁸⁹

²²⁸⁷ DCVB; DECLC; Colomina, 1985: 190; Colomina, 1991: 85; Beltran, 2008: 43; Beltran, 2011: 114; Galan/Moret, 1995: 68; Moret, 1996: 60; Navarro, 1996, I: 241.

²²⁸⁸ Colomina, 1991: 77-78 proposa com a ètim la locució medieval *tot lo món*. Conca/Guia (2014: 57) proposen, en canvi, *a lo mont*.

²²⁸⁹ Com ara, a la Marina (Confrides, l'Abdet, Beniardà, Castells, Vall de Laguar), l'Alcoià (Banyeres, Beneixama), la Vall d'Albaida (Casanova, 1985b: 81; Colomina, 1991: 77-78; Beltran/Herrero, 2011a: 76; Beltran, 2011: 77).

i ha estat incorporada en el DNV. Presenta usos nominals i adverbials (veg. «Estudi» 2.2.5.2). És present en unitats fraseològiques com *Alamon són tres*, sobre l'origen de la qual hi ha una versió folklòrica (RT45). | *Tenia alamon de cuiners* (RT923 I).

alçar. L'accepció 'guardar', 'desar' per a *alçar* és exclusiva del valencià, coincident amb l'aragonés, el castellà –sobretot– oriental i sudamericà (DECLC). | *Lo que li va sobrar ho va alçar dins sa caixa* (RT1685*B III).

alendar. Descobrir (sentit figurat). El DECLC presenta l'origen de la forma *alendar* (per *alengar*) a partir del ll. vg. *ANHELITARE, documentat dialectalment sobretot en català occidental, amb reflexos en altres àrees peninsulars. L'accepció que documentem deu haver-se creat a partir de l'expressió *no saber alende* (a Tàrbena, *alenda*) 'desconèixer el parador d'alguna persona o cosa'. A Bolulla *alendar* equival a 'aclarir'.²²⁹⁰ (RT451B: nota)

àliga (per *àguila*). Resultat de la metàtesi estesa per tot el domini lingüístic, tot i que s'ha preferit la forma més acostada al llatí com a referencial. El DECLC assenyala el seu ús literari sobretot a Catalunya en escriptors del segle XIX i la primeria del XX. (RT 302)

al·lerta (per *alerta*). Possible arcaisme pròxim a l'ètim italià *stare all'erta* (DECLC), tot i que també pot explicar-se com un resultat de *en alerta* > *en 'lerta*. És registrat com *en l'erta* per Reig (1999: 62), atestat a Alcoi i en altres localitats del migjorn valencià, que Martí M. (2017: 73) explica com un arcaisme, hereu de la locució *a l'erta*. En trobem un reflex literari amb les formes *en l'erta* i *enlerta* (Micó, 2009: 77-80; Martí M., 2017: 73). (RT1315*, RT1542**)

alversar (per *versar*) (RT1360C II). Fer composicions en vers de manera improvisada. En valencià i tortosí existeix el verb *versar* (no registrada al DCVB, DNV, DIEC2, DDL),²²⁹¹ derivat de *vers* 'poema' i vinculada a la figura del *versador* 'poeta popular (amb capacitat d'improvisar)'. Són formes paral·leles de *glosar*, *glosa*, *glosador* (Mallorca, Menorca), o *corranda*, *corrandista* (català central). Localment a Tàrbena es documenten les variants amb l'element *al-* inicial: *alversar*, *alvers* (/vers), *alversador* (Monjo, 2009: 58-61).

ajupinar. Variant intensiva de *ajupir*, potser emparentada amb les formes semànticament equivalents *enjumponar-se*, *engimponar-se*, *agimponar-se*, *agemponar-se* (Beltran/Segura, 2019: 228-229) (RT1831A* III).

amanéixer. Aparéixer, fer-se visible. Castellanisme registrat en valencià (DCVB). | *I ja ha amanegut amb sa jaca estrossà* (RT1291D II; cf. RT1730^{a2}).

amitjanar. Buidar un receptacle del seu contingut fins a un nivell mitjà. Accepció registrada en el DGVC (I: 205). | *I ja li pega més fort an es gerró de mel: casi el va amitjanar* (RT15 II; cf. RT15 V).

amollar. Anar-se'n, fugir. Accepció documentada en valencià (Martí M., 2006: 40); a Tortosa, 'arrancar a córrer', com a *v. refl.* (DCVB). Es tracta d'una variant expressiva, usada al costat de l'accepció més general | *Desaparella una mula i amolla allà derrere escapat* (RT1525D); *I amolla pac a Alacant* (RT1685*B II).

amurgonar. Colgar una branca d'una planta perquè arrel. És possible l'ús pronominal referint-se al procés en què una planta de tija prostrada de manera natural creix de manera horitzontal i va treient arrels. Les variants amb *-o-* *morgó*, *amorgonar* són les més generals en valencià, amb paral·lelismes en diversos parlars castellans (DECLC); en

²²⁹⁰ Beltran/Herrero, 2011a: 107.

²²⁹¹ A partir d'aquest punt quan s'indica que una veu o una accepció com a «no registrada» caldrà sobreentendre que s'han consultat aquestes fonts ací indicades.

canvi, les variants en *-u-* predominen a Catalunya i a les Balears. | *Allà la varen amurgonar i sa carabassera va treure refillols i va anar creixquent* (RT1960D II).

anfuegar (per *ofegar*). Variant de *aufegar* per metàtesi i *-n-* epentètica per possible assimilació al prefix *en-*, documentada a la major part de la Marina Alta i a Benidorm. És paral·lela a la variant *afuegar*, localitzada en punts de la Marina Baixa, l'Alacantí, les Valls del Vinalopó.²²⁹² (RT123 I, RTNC2)

animalera. Estupidesa, ignorància. Segueix el mateix model de *burrera*. Forma no registrada (RT1384 II).

animpassà (per *anit passada*). Ahir vespre (RT480 III). El DCVB documenta aquesta forma a Mallorca i Menorca. És també característica d'unes quantes localitats valencianes de l'àrea mallorquinitzant, amb les formes *anitpassà* i *animpassà* (Colomina, 1986: 675; Beltran, 2011: 165). Es tracta d'un mallorquinisme pel que fa al manteniment de l'expressió *anit passada*, que a les Balears s'oposa a *anit*. El català insular conserva l'accepció de 'nit venidora' o 'nit present' per a *anit* del català antic, encara que –en la llengua antiga també tenia el valor de 'nit proppassada'. Per al concepte de 'nit venidora' en tarbener es fa servir la forma *astanit* <val. *esta nit*. (RT106 II, RT153)

antiu, -a. Antic, *-ga*. Formes adaptades a partir del castellà, amb una extensió en valencià sobretot meridional, tot i que el DECLC es refereix a una expansió major en coexistència amb les formes genuïnes. Tàrbena coincidiria amb la línia de la isoglosa, que abraça des del Sud valencià tota la Marina Baixa i avança en punts de la Marina Alta (Beltran/Herrero, 2011b: 115). Hi ha constància oral que les formes *antic, -ga* foren vives localment fins la primeria del segle XX. Es manté el derivat *l'antigor*. Aquest castellaniste té paral·lelismes en una part de la Franja (Navarro, 1996: 55). (RT1339C II, RT1833D)

apaçar. Calmar (<cast. *apaciguar*) (RT850*^{a1}; RT1376C*). Variant registrada al DCVB s. v. *apassuar*.

apanyar. **1** Reparar o arreglar | *Se l'endú a apanyar-li es braç* (901D) || **2** Corregir o esmenar algú | *Mo l'apanyarem* (RT1376C*). || **3** v. *refl*. Ser capaç de solucionar un problema | *Pués ja t'apanyaràs* (RT1642A) || **4** Agradar. Accepció registrada com a col·loquialisme en el DNV | *Va pegar una cullerà i no li apanyava* (RT923 II).

aparar (per *parar*). **1** Aturar. | *Endesprés ja no podia aparar-la* (RT1387). || **2** Allotjar-se en un lloc durant la permanència en una població. | *Anaven a no-sé-quantos [...] i varen aparar aquí* (RT1339C).

aparat, -à (per *parat, -à*). **1** Tímid, indecís, de poca iniciativa. | *Mon pare diu que jo soc aparat i vol que em divertisca i que tinga amics* (RT*1719B). || **2** Sorprés, desconcertat | *I es sabuts es varen quedar ben aparats* (RT853).

aplatar. Deformar (un cos) disminuint una de les seues dimensions (DNV). El DECLC documenta les accepcions 'ajupir', 'estar en desnivell'. | *I arranquen a córrer es dos a la una i casi casi l'aplaten* (RT124 I).

aponnar-se. Variant de *aponar-se* 'abaixar-se doblegant les cames de manera que les natges toquen els talons' (DNV), documentada a la Safor i la Marina Alta (Beltran-Segura, 2019: 228). El DECLC vincula aquesta forma amb el verb *peonar* 'descavalcar', derivat de *peu*, amb un possible influx del verb *pondre* per atracció paronímica. Colomina (1991: 95-97) fa una anàlisi de diverses propostes d'explicació etimològica. (RT1692 II, RT1831A* III, RTNC30).

²²⁹² Beltra/Herrero, 2011b: 27; Segura, 1996: 46; Segura, 2003: 334; Beltran, 2008: 99.

apués. Després. Possible reminiscència de la forma antiga *après*, castellanitzada. El DCVB recopila altres variants castellanitzants equivalents, com *dempués*, *desempués*, *despuenses*. La forma genuïna *després* va sobreviure a Tàrbena residualment fins mitjan segle XX, substituïda per *después*, *endespués* i, més minoritàriament, *apués*. Totes aquestes formes poden tenir també en la vella generació el valor de ‘aleshores’ (p. ex., *En es poble apués havia més gent que ara [apués ‘llavors’]*). (RT1296B).

arracer per *recer* ‘indret de refugi, per a posar-se a cobert de les inclemències del temps’. De la forma etimològica *recés* <llat. RECESSUS interpretat com a plural derivà la forma *recer*. La forma epentètica amb *a-* possiblement va estar influïda per l’expressió *estar a recer*; és característica del balear juntament amb *arrecés* (DCVB, DECLC) | *Havia bon arraceret* (RT1626 I).

arriero (per *arrier*). Traginer. El DCVB i el DECLC assenyalen la veu *arrier* com a exclusiva del valencià, si bé en el nostre corpus apareix documentada amb el sufix *-ero*, que sol acompanyar diversos noms d’oficis, tot i que no d’una manera sistemàtica (veg. «Estudi» 2.2.13). No es decarta que siga un castellanisme, ja que en aquesta llengua hi ha la forma *arria* ‘rècua’, d’on suposadament deriva (DECLC) (RT155 I, RT155 II).

arc. Espai en una casa antiga en què conflueixen la primera i segona navada o la segona i la tercera. Rep aquest nom tant si hi havia un arc per a donar suport a les bigues com una jàssena. En els pilars solia haver-hi estagues amb la funció de penjar-hi coses. (RT130 v, RT1685*C, RT1360C^{a3}).

arroglar v. *refl.* Posar-se en rogle, en grup. Verb documentat en valencià; equivalent a *rotllar*, *arrotllar* o *arrotlar* d’altres contrades (DCVB). | *I estaven tots arroglats, i partint-se es diners i minjant i fent juerga* (RT130 II, cf. RT2034).

ase. Forma desapareguda en el parlar actual, desplaçada per *burro*, tot i que Mn. Alcover encara registrarà l’ús de les veus *ase*, *somera* com a injúries.²²⁹³ Tanmateix ha perviscut dins d’estructures lexicalitzades com *mosca d’ase* (*Hippobosca equina*) o *llicsò d’ase* (*Sonchus oleraceus* L.). | *Passa, passa una mosca d’ase* (RT2043 I).

àspia. «Un bastó amb dos bastons entravessats per enrotllar sa madeixa» (segons una informant). Forma part del camp lèxic de la filada. La forma femenina *àspia* per *aspi* és característica del País Valencià i Menorca (DCVB, DECLC, s.v. *aspi*). (RT480^{a2})

assogar. Fer baixar amb una corda (DCVB), encara que també pot tenir el sentit de ‘pujar amb una corda’. Derivat de *soga* ‘corda groixuda’. | *Jo t’assogaré amb una corda –diu–, i tu baixes i veges lo que vol dir* (RT*1787C), *I varen assogar un burro: el varen nigar pes coll, i pac amunt.* (RT1210 i, cf. RT1210^{a1}).

assolar. 1 Derrocar, tirar en terra una construcció. Forma derivada de *sòl* documentada sobretot en valencià (DECLC). | *Mira que et pixaré i et cagaré i tota casa et ‘solaré* (RT20C, cf. RT124 I). || 2 Assogar, fer anar avall. Forma expressiva potser creada a partir de *assolar-se* ‘dipositar-se en el fons fent solatge’. | *Entre tots es que estem ací dalt ‘nem fent cordell i t’assolarem pac avall* (RT852A).

assumpt (per *assumepte*). En valencià popularment es fa servir la forma *assumpt*, ja documentada en el segle XV (*Cival* de l’AVL) i que contrasta amb la variant *assumpto* de Catalunya, les Balears i l’Alguer. Paral·lelament el DECLC (s. v. *sumir*) documenta l’alternança antiga *trassumpt* / *trassumpto*. El DNV registra *assumpt* com a col·loquialisme. (RT1381B)

²²⁹³ *Escorcolls lingüístics. Quadern II*, Arxiu del Regne de Mallorca: Quaderns lingüístics Alcover-Moll, 37/14.

astanit (per *esta nit*). El parlar de Tàrbena, seguint el mallorquí i el menorquí, fa servir la locució **anit passada** (pr. *animpassà*) per a designar ‘la nit anterior al dia que transcorre quan es parla’, però desconeix la forma balear *anit* per a referir-se a ‘la nit que seguirà al dia que està en curs’. La forma *astanit* (<*esta nit*>) és l’aglutinació d’un sintagma amb el demostratiu no reforçat *esta*, no usat en tarbener. Aquesta mateixa situació retrobem en altres parlars catalans, com ara, a l’Alguer, amb la mateixa pronúncia i amb el mateix significat, o a Alòs de Balaguer (la Noguera), on pren el significat ‘ahir a la nit’.²²⁹⁴ També apareix als parlars de Castells i Benigembla (Marina Alta), on es fan servir les formes demostratives no reforçades.²²⁹⁵ Vicent Beltran va fer un paral·lelisme de l’especificitat de l’ús de la forma no reforçada del demostratiu en locucions adverbials temporals amb l’italià (1994: 57), entre les quals hi ha *stanotte*. El mateix fenomen es documenta en sard, en què s’atesten les formes *istanote*, *no(n)testa* (DLCS) i en una part de l’occità oriental: *esta nuèch*, *sta nuèch*.²²⁹⁶ En aranès hi ha l’expressió *est an passat*, que en alguns llocs també s’ha aglutinat: *ast-an-passát*.²²⁹⁷ En benasqués es documenta paral·lelament les formes aglutinades *istanit* i *estanit*, però no hi ha una forma de demostratiu específica, diferent de la forma general *ista*.²²⁹⁸ (RT153, RT156)

atarantat, -à. Atordit. Castellanisme (DECLC s. v. *taràntula*). (RT852A)

atafullar (per *ataïllar*). Percebre una cosa que és lluny o no és fàcil de veure. Pot prendre el sentit de ‘percebre, descobrir’. Derivat de l’arabisme *tafulla*, documentat des del Segrià fins al Sud valencià (DCVB s. v. *ataïllar*; DECLC s. v. *tafulla*). Presenta una -v- antihiàtica, que retrobem en altres formes similars (veg. *enclavullar*). (RT237; RT923 II) **àuia** (veg. *èuia*).

bacenilla (per *bacinilla*). Orinal. Tot i que en català està ben documentada la forma *bací*, el derivat *bacinilla* pot interpretar-se com a castellanisme, si atenem a la presència del sufix *-illa* i a la documentació antiga en aquesta llengua (segle XVI).²²⁹⁹ En català és una forma atestada al País Valencià i a l’àrea del tortosí (DCVB). (RT1407A*, RT1384 v).

baecànters, baiacànters (per *banc de cànters*). Banc amb buits per a posar-hi els cànters. Element de les cases antigues. Consisteix en una post de fusta, pedra o granit, subjectada a la paret i amb petges per a dipositar-hi els cànters amb l’aigua de consum; normalment amb un penjador d’estaques dalt per a pitxers o canterelles. La lexicalització del compost explica el procés desgastament que n’afectà l’accentuació i afavorí l’erosió fonètica. Colomina (1991: 108) registra a la Marina Baixa les variants *badacànters*, *badecànters*.

baix. Del costat (referit a una casa), independentment del sentit literal. Es documenten en català altres generalitzacions de formes en què s’ha substituït el valor de canvi de nivell pel de desplaçament, per exemple, en *pujar* ‘anar-se’n mar endins’ (DCVB), ‘anar a una determinada direcció’.²³⁰⁰ | *La posa dins d’un sarró i la carrega an es coll i se’n va a sa casa de baix* (RT1655^a; cf. RT1360C II).

²²⁹⁴ Sanna, 1988: 765; Fortuny, 1983: 102-103.

²²⁹⁵ Beltran 2005, I: 109.

²²⁹⁶ Compan, 1981: 44; Dalbéra, 1994: 583.

²²⁹⁷ Coromines 1990: 95.

²²⁹⁸ Saura, 2003: 140.

²²⁹⁹ Nuevo Tesoro Lexicográfico de la Lengua Española < <http://ntlle.rae.es/ntlle/SrvltGUILoginNtlle>> [última consulta: 14/7/2021].

²³⁰⁰ Documentem aquesta accepció, com ara, en les *Memòries* de M. Aurèlia Capmany (2020; Barcelona, Comanegra: p. 304): «Per a nosaltres, barcelonines, el tren pujava des de Barcelona cap a Canet, en canvi per a la gent de la costa els trens pujaven a Barcelona».

baldat, -à. Privat de moviment a causa d'un estat patològic, d'una palissa o d'un esforç extenuant (DNV). El DECLC (*s. v. baldament, balder*) explica la procedència castellana d'aquest arabisme per la documentació més antiga en aquesta llengua i, sobretot, per l'evolució fonètica *-tl-> -ld-*. (RT124 I, RT1733*C I)

baratero, -a. Afeccionat/da a la gresca. Pot significar 'que fa ostentació de valentia', 'aventurer/a (en sentit amorós)'. Aceptació no registrada. El DCVB registra les acepcions 'que fa tractes fraudulents', 'enganyós/a', 'que freqüenta cases de joc' | *Conque es bou [...] se'n va pac amunt fent el baratero* (RT2015 II; cf. RT1337^{a2})

barrafustà (per *barrafustada*). Tot i que el DCVB i DNV han registrat aquest terme amb el valor de 'acció o dita desbaratada', en el RT es documenta amb el valor de 'colp violent de bastó', una acceptió que retrobem en el DGVC (I: 421) i en la prosa valoriana.²³⁰¹ | *Sa primera barrafustà, al retor. Sa segon, a sa dona* (RT1360C I).

barral. A partir de l'acceptió 'recipient per a contenir líquids', documentada des de l'època medieval per a aquest mot emparentat amb *barril* en una part del valencià designa un tipus de porró per a beure vi al gall (galet) (DECLC). En tarbener la paraula *barral* s'aplica al tipus de porró de forma cilíndrica i bequelló ganxut, diferent de la *catalana*, de forma bulbosa i bequelló llarg (RT1142).

bata. Vestit femení. La paraula *bata* vingué a definir el vestit femení d'una sola peça que a la primeria del segle XX substituï el sistema anterior de peces per a la part superior i inferior de la cintura. Aquesta acceptió no es correspon a la normativa, que fa referència una peça de vestir per a ús domèstic o per a determinades faenes (AVL, DNV); en canvi, és registrada en Puig (2002: 61) i en recopilacions dialectals.²³⁰² En el segle XIX *bata* en català tenia altres acepcions: 'roba talar amb mànegues', 'peça de roba femenina per a anar de visita' (DECLC). Deriva d'un tipus de vestit femení del segle XVIII d'una peça, amb mànegues, completat per davant amb un peto.²³⁰³ Segons fonts orals, per a designar *bata* es va fer servir també la forma *sotana* (veg. *sotana*). (RT1425 II)

bec. La forma genuïna *bec* ha estat registrada dins de la Marina a Tàrbena, Llíber, Xaló i la Vall d'Ebo, formant dos illots enmig de la zona d'extensió de les formes castellanitzants *pic* i *pico* (Beltran/Herrero, 2011b: 137). En el context valencià és un arcaisme compartit sobretot amb punts del Maestrat.²³⁰⁴ (RT2022 I)

benaventurat, -à. Ingenu, excessivament innocent. (RT1476A I, 1642 I)

benita (per *beneita*). El DECLC (*s. v. beneir*) documenta l'expressió *aigua beneita* com un arcaisme conservat en el context de la religió en diverses parts del domini lingüístic. Manté un resultat fonètic anterior a l'extensió de la forma analògica actual *beneïda* (*beneit, -ita < beneït, -ïta*), paral·lel al de *maleita* (veg. *maleit, -a*). La variant *benita* per *beneita* és resultat de la reducció del diftong que trobem en l'infinitiu (*embenir* o *benir*) en tarbener, al costat de les formes *embeneir, beneir*. Les variants contractes *benir, benida* han estat registrades en punts del valencià (DECLV). Paral·lelament és interessant de

²³⁰¹ «¡Aneu corrents i doneu-li les cent lliures que ha demanat, i que se'n vaja aqueix foraster i el seu ferrament sense perdre punt; que se li pega per amollar colps i barrafustades» (*Joan-Antoni i els torpalls*, dins Valor, 1991 [1958]: 98).

²³⁰² Per ex., en valencià: Lloréns Barber (1982: 39); en castellà: Guillén (1974: 246); Ríos (1989: 128); Yeves (1997: 86); el DLE només arreplega aquesta acceptió com a 'vestido de niña' (Cuba), però n'intuïm un ús més extens (com ara, s'esmenta en la cançó de Violeta Parra «La Juana Rosa»: «Te ponís la bata nueva»).

²³⁰³ De Sousa (2007: 446).

²³⁰⁴ ALDC, núm. 1450 *el bec*.

constatar que Alcover documentà el 1918 l'ús de la forma *beneit* 'curt d'enteniment' a Tàrbena, actualment desconeguda.²³⁰⁵ | *I un uelo es queda adormit a les piles benites* (RT1425 I).

berenar. A banda de l'accepció més general de 'menjada que es fa a la vesprada', la paraula pot tenir el valor de manera més restringida de 'menjar que es du en anar de camí o fer faena fora de casa (com ara, al camp)'. Per a aquesta accepció els diccionaris consultats registren *berena*. Està registrada amb l'accepció 'dinar' a Olot (DCVB). | *-¿Em dones un poquet de berenar? / Diu: / -Ai, sí, ueleta, prengue -i li va donar es berenar* (RT480 II).

bigalot. Tros de fusta gruixat i pla que serveix per capolar-hi carn, estellar-hi llenya, etc.; forma derivada de *biga* (DCVB). Mallorquinisme lèxic. Paraula en desús, fossilitzada en una textos etnopoètics com un rondalla (RT720^{a3}) o un refrany («Aquest món és un bigalot que cadegú se la pega per allà a on pot»). | *Amb es bigalot i s'estraleta li va tallar es coll* (RT720^{a3}).

bolsillo. Castellanisme per *butxaca* (pron. *bujaca*). Designa una 'bossa per a tenir diners' que pot anar cosida a una peça de roba (DCVB). Actualment és usual sobretot en frases fetes, on pot fer al·lusió tant a l'objecte com al contingut: 'acumulació de diners' (*tindre bon bolsillet, escurar / omplir el bolsillo*). | *Li va enganxar es bolsillo derrere* (RT1536A).

borrutxo (per *burrutxo*) 'ase petit' (veg. *ruc*). Forma diminutiva no registrada en el DCVB, castellanisme. Està documentada en escrits dialectals valencians del segle XIX amb la forma *burrutxo*²³⁰⁶ o adaptada en *burrutx, borrutx*, amb els valors de 'ignorant; irracional' (Martí M., 2006: 112-113). El DGVC (I: 509) registra les formes *burrutx, burrutxo, burrutxa, burrutxet*.²³⁰⁷ Apareix en diversos reculls lèxics dialectals castellans, sobretot de l'àrea oriental, amb les formes *burrucho, borrucho*, amb el valor de 'ase petit' o com a forma despectiva aplicada a persones.²³⁰⁸ | *Em preguntarà si el borrutxet és meu; jo li diré: «Sí senyor, ruc i tot»* (RT1698J II; cf. RT1691 I).

botiga. Localment el terme *botiga* va prendre el sentit especialitzat de 'botiga de teixits, roba', fins i tot ambulant, oposat a *tenda*, que definia un establiment on es venia menjar i altres productes. Colomina (1991: 123) registra a la Marina Baixa *botiga* com a 'botiga de roba' i *botigueta* com a 'establiment on es ven de tot'. El DECLC (s. v. *tendre*) es refereix a *tenda* com a 'botiga de queviures', per oposició a *botiga*, que és el terme genèric genuí per a referir-se qualsevol establiment per a la venda de productes de consum. | *Ací estava el mercadillo dumenge de matí, molt de botigues i molt de de tot* (RT1698G IX; cf. RT1685*B^{a3}).

botiguer (veg. *botiga*).

bramar. Plorar fort. Accepció atestada a Mallorca, a Menorca (DCVB), a Catalunya (Labèrnia, 1839: 236; DDL).²³⁰⁹ Al País Valencià *estar (algú) que brama* pot equivaler a 'estar molt enfurit' (Martí M., 2006: 102). Beltran/Herrero (2011: 106) documenten a la Marina Baixa el derivat *bramera* 'plorera' a Callosa d'en Sarrià i Tàrbena; al costat d'altres unitats lexiques sinònimes que hi coincideixen en l'acostament semàntic a la idea de 'crit emés per un animal' (com *borreguera, bouera*). | *Se'n va anar bramant pac a casa* (RT1929B*; cf. 2015 I).

²³⁰⁵ Alcover, 1919: 176.

²³⁰⁶ Per ex., «No de vaes te diuen garòfa, *burrucho*: el cap has de tindre ple de garrofins» (1840, 1, *El Mòle, Semanari Lliberal*: p. 100 [edició facsímil, València, París-València, 1993]).

²³⁰⁷ Amb les grafies *burruiç, -jo, -ja, -get*.

²³⁰⁸ Llorente, 1985: 360; Ruiz, 2007: 117; Torreblanca, 1976: 241; Martí/Aparicio, 2005: 45; Poveda/Piera, 1997: 56; Yeves, 1997: 94, Carrasco, 1997: 66.

²³⁰⁹ Consulta en línia

<<https://books.google.cat/books?id=QqXW8QXpKIMC&printsec=frontcover&hl=ca#v=onepage&q&f=alse>> [última consulta, 5/12/2021].

brial. Falda interior en la indumentària femenina antiga. Arcaisme lèxic característic del valencià meridional (DCVB, DECLC). En la llengua medieval designava una peça exterior, masculina o femenina. En valencià es refereix a una peça interior que es col·locava immediatament damunt la camisa, teixida de llenç o de cotó. Per extensió pot designar qualsevol tipus de falda antiga. | ¿Per qué no et poses es brians as cap i et poses aixina cap pac a vall a vore si t'endevina lo que eres? (RT1091; cf. 1230*).

bric. Rajola. Anglicisme molt estés per la Marina Alta, també amb la variant *blic* (Beltran, 2011: 158). Aquest investigador assenyala la presència a la comarca d'altres anglicismes en el camp lèxic de la construcció com *pórlan* o *congrí*. Beltran/Herrero (2011a: 146) apunten com a possible via d'entrada el port de Dénia. Així mateix podria considerar-se la difusió del terme a través del francès *brique*, en el context de l'emigració a Algèria. Es documenta en francès aquest germanisme des del segle XII.²³¹⁰ (RT124 III)

bufa 1 Embotit elaborat amb la bufa del porc. A Tàrbena habitualment s'omplia de *blanc* (embotit cuit). (RT1562A II) || **2** Forma jocosa d'anomenar 'embriaguesa', accepció documentada en valencià meridional (DCVB). (RT106 II)

bumberota. Persona coberta amb un llençol amb la finalitat d'espantar, mantenir oculta la identitat (en un acte delictiu o furtiu) o com a disfressa en temps de carnestoltes. El DCVB (s. v. *bubota*, *babota*, *babarota*, *mumorota*) explica que a partir de l'onomatopeia *bab* o *bub* s'han pogut format les diverses variants que existeixen en català. Beltran (2011: 140) i Beltran/Herrero (2011a: 132) vinculen les arrels *bab* / *bub* amb les formes *momo* / *momu* / *mumo* que en el llenguatge infantil designen un 'personatge fictici que causa por' i assenyalen l'equivalència acústica que s'estableix entre els fonemes /b/ i /m/. Només en l'àmbit valencià meridional s'han documentat, com ara, les formes *buberot(a)*, *buguerota*, *bumberot(a)*, *bomberot*, *mumerota*, *mumorot(a)*, *momorota*, *mamarota*, *muixerota*, *marimota*, *marmota*...²³¹¹ Cal remarcar la possible interferència que s'observa en punts de la Marina amb els noms populars del 'borinot', derivats d'una altra arrel onomatopeica que imita el brunzir d'aquest insecte de la família dels *Bombus* (Veny, 1984: 211): *bumbot*, *bombot* / *bumberot* / *bubot* (Beltran/Herrero, 2011b: 132).²³¹² | *Ses dones que duien dol es solien tirar un brial demunt des cap, pareixien bumberotes* (RT1230*).

burí. Gresca. Possible masculinització de *borina*, mateix significat (RT1699 I).

cabasset terrer. Cabàs menut que s'utilitza per a transportar arena o pedres (DNV s. v. *cabàs*: *cabàs terrer*). (RT1384 II, RT1384 IV)

capçana. Conjunt de corretges que subjecten el cap d'una cavalleria (DNV). A banda té les accepcions de 'coixinet per a subjectar el cànter', 'persona obstinada' | *I agarra i aquell li lleva sa capçana as burro, se l'enganxa ell* (RT1529).

cabiló. Tros de tronc, curt, massís, usat per a tallar-hi damunt. També té el sentit de 'tros de fusta cúbic emprat com a suport' (com ara, a l'hora d'empilar els canyissos de pansa). És una var. de *cabiró* 'biga' <*CAPREONU (DCVB, DECLC).

cabilot. Variant de *cabiló*. Potser atracció paranomàsica fluït per *bigalot* (RT721 I).

²³¹⁰ DELF, s. v. *brique*.

²³¹¹ Seijo (1979: 11-24, 77-80), Colomina (1991: 128), Capó (2009, 1: 61), Beltran (2011: 140) i Beltran/Herrero (2011a: 132).

²³¹² Potser l'analogia estiga lligada a la creença supersticiosa popular de considerar de mal auguri l'aparició d'aquest insecte, si era de color negre (DCVB, s.v. *borinot*). No debades en occità, per exemple, retrobem una equivalència entre els noms per a 'crisàlide, larva, tipus d'insecte' i per a 'fantasma, espantacriatures' (*babòta*, *babau*: TrFe), que ens recorden els valors del terme llatí LARVA.

cabra montera. Cabra muntesa. L'ALDC²³¹³ registra la forma *cabra montera* en punts del valencià (Benigànim, Xàbia, Tàrbena), que contrasten davant la forma predominant *cabra muntesa/montesa*. Retrobem aquesta forma en altres parts del domini lingüístic: *cabra muntera* (Mallorca),²³¹⁴ *cabra montera* (Terra Alta).²³¹⁵ El DECLC (*s. v. munt*) dona documentació de l'adjectiu *munter* 'salvatge' al segle XIII, al costat d'altres derivats equivalents de MONS, MONTIS com *muntès*, *muntésí*. | *¡Ai, ueleta, que dalt de sa cambra tenim una cabra montera!* (RT2015 I; cf. RT712).

cabrit. Cria de la cabra. Per a aquest concepte l'ALDC²³¹⁶ registra les formes *cabrit/cabritet* i *xoto/xotet* en punts escampats de tot el territori valencià. Localment és un terme equivalent a *xoto*, encara que en algun informant es fa la diferència entre *cabrit* 'cria que mama' i *xoto/a* 'cria que ja ha desmamat'. La paraula *cabrit* es vincula al concepte de *carn de llet*, referit a la tipologia de carn d'animals tendres, encara no desmamats (DCVB). La paraula *segalla* s'aplica a la 'cabra que encara no ha criat'. El diminutiu local és *cabritet*, coincidint amb les solucions registrades en l'ALDC (*loc. cit*) al País Valencià. Tant les formes *cabritet* com *cabridet* tenen una extensa representació literària en valencià (segons el *Cival* de l'AVL). En el valencià septentrional es documenten les formes *cabrida*, *cabrider*;²³¹⁷ a la Vall d'Albaida hi ha la denominació *àliga cabriter*.²³¹⁸ El DGCV (I: 519) registra les formes *cabrits*, *cabritet*. Pel que fa a *xoto* el DCVB registra aquesta forma al País Valencià, a les Terres de l'Ebre i al Matarranya. Té paral·lelismes en aragonés i en castellà oriental. En la resta del català, *xot* pot equivaldre a 'anyell' o a 'vedell'.²³¹⁹ (RT123 II, RT923 I)

caganiu. Ocell més petit d'una niuada, fill més petit. (RT230)

caixcar (per *casçar*). Importunar, fer enrabiard (DNV). Forma que ha estat atestada a l'Alcoià i a la Marina, amb el derivat *caixquera*.²³²⁰ (RTNC6)

calar 1 Posar. Accepció documentada en valencià (Martí M., 2006: 126) i en català oriental (DCVB). El DECLC registra l'extensió de l'abast d'aquest verb d'origen grec des de l'accepció de 'fer baixar', 'plegar veles', 'submergir (xarxes)' a 'posar', 'posar-se a', sobretot a les Balears. | *Perque vosté s'ha calat en primera* (RT1685*B II). || **2** Engolir, menjar. Accepció documentada en punts de Catalunya i a les Illes Balears (DCVB). El DNV inclou *calar* com a col·loquialisme amb el valor de 'menjar amb bon apetit' i la vincula al col·loquialisme *halar*, d'on deriva per adaptació fonètica. | *I se la cala i se la minja* (RT20C). **caldero** (per *calder*). Atifell de metall més petit en relació a una *caldera*. Generalment eren fets de coure i s'empraven per a un ús domèstic (com ara, per a la cuita de l'embotit). (RT136^a, RT2022 II)

calent, -a. 1 Vivament irritat, descontent. S'utilitza aquesta accepció sobretot en expressions del tipus *estar o quedar d'algú* (o *d'alguna cosa*). Forma registrada al DNV. | *I pobre home, se'n va anar tot calent correguent* (RT1685*C). || **2** Atupat per una palissa. Forma registrada al DNV. | *El varen fer ben calent de vara* (RT1642 II; cf. RT222).

²³¹³ ALDC, XIV, núm. 1625 *la cabra salvatge*.

²³¹⁴ DCVB *s. v. munter, -era*.

²³¹⁵ Navarro, 1996: 225.

²³¹⁶ ALDC, XII, núm. 1350 *cabrit*.

²³¹⁷ ALDC, XII, núm. 1351 *cabrida*; Verge, 2008: 181.

²³¹⁸ Oltra/Durà/Conca, 2015: 47.

²³¹⁹ DCVB *s. v. xoto* i *xot*; DECLC *s. v. xot*; Nagore, 1999, I: 525; Ruiz, 2007: 181; Carrasco, 1995: 44.

²³²⁰ Colomina, 1991: 30, 44; Reig, 1999: 142; Beltran/Herrero, 2011: 110.

cama. Extremitat inferior de les persones i els animals en general. En el parlar tradicional tarbener aquest terme es distingia de *pota* ‘unglot dels muls, cavalls’ i *potó* ‘peüngla dels porcs, cabres, ovelles’, coincidint en general amb Mallorca (Bibiloni, 2012: 108-112), i amb el valencià, pel que fa a *cama* i *pota* (DGCV, I: 537, II: 1510; DECLC s. v. *cama*; Bibiloni *loc. cit.*). Pel que fa als animals, *cama* ha tingut la competència del castellanisme *pata*, derivat del francès, força extés en valencià, fins al punt de ser pràcticament substituïda per aquesta forma en les generacions més joves (veg. *pata*). | *Una volta era un pardalet que volava molt alt, molt alt, i tenia molta set. I es tira a beure i es trenca sa cameta* (RT2031 I; cf. RT2015 III).

cantinela per *cantilena* ‘cançó’. Variant metatitzada que ja està documentada en català en el segle XV i té un reflex en castellà i en occità (DECLC) (RT1354).

canyot. Tija de la dacsà. Forma registrada en valencià i en tortosí (DCVB). (RT1240 I)

caperull (sovint pronunciat *cap[a]rull*). **1** Part alta d’un arbre o de qualsevol altra cosa. | *Conque puja dalt de un pi, as caparull, i veu un llumet* (RT1920C). || **2** Pila de coses, caramull. Forma metafòrica creada a partir de l’accepció ‘peça de roba de forma cònica, que va adherida a un hàbit o a una peça d’abric i serveix per cobrir el cap’ (documentada en punts de Catalunya, i amb la forma *caperulla*, a Mallorca: DCVB). Veny (1984: 238) apuntava el possible origen balear d’aquesta paraula, documentada també a Sanet, dins l’àrea valenciana mallorquinitzant, i la relacionava amb la forma mallorquina *cap curucull*, *cap caracull* (/curucull, caracull) ‘extremitat superior d’una cosa’; forma derivada de *cucurull* ‘capulla, cim’ (DCVB) amb influència de *cap*. Colomina recopila a Tàrbena les formes *as caperull*, *as cap caperull*, *fer caperull*, i documenta la locució tarbenera *a caparull* en el *Diccionari del Maestrat* de Garcia Girona (Colomina, 1991: 142).

caponar. Cobrir el mascle a la femella (en les aus). Forma registrada a les Balears, al costat de la variant *acaponar* (DCVB, DECLC s. v. *capó*) (RT237)

capteniment. Preocupació. Forma utilitzada sovint en la locució verbal *fer-se capteniments* ‘cavil·lar’. Aquesta accepció i locució estan registrades en el DGVC (I: 562)²³²¹ i Martí M. (2017: 383). Es documenta des de l’època medieval la forma *captiniment* amb el valor de ‘manera de comportar-se’ (DCVB, DECLC) | *Em preguntarà si el riu du èuia –¡captiniments que es fea s’home sord!* (RT1698J I).

carabassa de dos colls. Aquesta locució representa una modalitat de carabassa que el DCVB recopila com a *carabassa de vi* (/vinatera / vinera / de vinar / de pelegrí), de l’espècie *Lagenaria vulgaris* Ser. Es caracteritza per tenir dues panxes unides per un coll estret, encara que també pot constar d’una sola panxa i un coll llarguer. Es feia servir sobretot per a contenir-hi vi. (RT712^a)

caramel·lo. Mot d’origen portuguès adoptat en català a través del castellà (DECLC). El DCVB i el DECLC donen com a primera entrada la forma *caramel·lo*, per ser d’ús viu, documentada a Catalunya i a les Balears, de front a la forma adaptada *caramel*, i a la més acostada al castellà *caramelo*, documentada en valencià (DCVB). En valencià, la forma *caramel·lo* està documentada en punts del valencià meridional (Alcoi, Marina Alta).²³²² El DNV l’inclou com a forma secundària després de *caramel*. (RT124 III, RT327A)

catalana. Porró. Forma registrada en valencià meridional (DCVB). (RT1142)

cavil·lejar [kabileˈdʒar]. Variant valenciana de *cavil·lar* (DCVB). La pronúncia betacista contrària a l’etimologia (<llat. CAVILLARI ‘fer broma’: DECLC s. v. *cavil·lar*) deu

²³²¹ Amb la forma *fer capteriments*, potser per dissimilació. Colomina (1991: 141) estudia aquesta locució, amb reflexos en l’obra gramatical i literària de Martí Gadea. Està registrada en Martí M. (2017: 383).

²³²² Colomina, 1991: 31; Beltran, 2005: 138; Carbonell/Tormo/Colomina, 2012: 477.

explicar-se per la possible atracció paronímica amb formes com *càbala*, *cabiló*. (RT1381, RT1626A)

ceba. 1 Colp violent. Acepció general en català (DCVB) | *¡Li pegues ceba i trenques el cànter!* (RT1691 I) || **2** Desengany, escarment. Acepció documentada en valencià per Martí M. (2006: 166). | *¡Quina ceba m'has pegat!* (RT1691 I).

cirer. Cirerer. La variant *cirer*, forma reduïda per haplologia té una gran extensió en català, amb documentació des del segle XIII (DECLC). (RT 311B* II).

coa. Cua. Forma antiga (*coa* <CAUDA) i actualment viva a les Balears, punts del País Valencià, de la Franja i les Terres de l'Ebre (DCVB). Tot i que actualment no es fa servir per a referir-se a la part del cos dels mamífers, hi havia hagut memòria del seu ús encara residual a la primeria del segle XX. S'ha mantingut fossilitzada en la locució *vore la coa al llop* 'trobar-se en un perill imminent'. L'ús que se'n fa al nostre corpus per part d'alguns narradors aplicat als mamífers respon a un desig de restituir aquesta forma genuïna que va ser arraconada per *rabo*. (RT200A, RT222)

cobert (pron. *c[u]bert*). Lloc amb teulada o amb una altra classe de cobertura per a estar o tindre alguna cosa a recer de la intempèrie (DNV). (RT124)

coca maula (veg. *cuca maula*).

codolla. Clot obert en una roca que conté aigua. Variant de *cadolla* documentada extensament en valencià i en punts del sud de Catalunya (DCVB, DECLC). Forma d'origen incert coneguda en català occidental, amb documentació medieval (DECLC). Localment hi ha indicis en la toponímia d'un ús compartit amb el terme equivalent *cocó* (*es cocó de s'Agulla, es cocó des Coloms*). (RT712)

coeta. Manoll de sarments de quatre a sis pams de llarg, que són molt bons per a fer foc viu. Forma registrada a Alcoi pel DCVB. Reig (1999: 548) registra *qüeta* com un alcoianisme. Terme desconegut en tarbener, documentat solament en una rondalla localitzada a Alcoi (RTNC5).

coixinera. Espècie de saquet per a dur pa o altra cosa (DCVB, *s. v. coixinera*, 2). | *Los volia enviar una coixinereta de torrat i coca –i aquella li va donar sa coixinera* (RT1384 IV).

colar. Fer la bugada. Forma registrada en el DGVC (I: 635): «blanquear la ropa después de lavada metiéndola en lejía caliente», en el DVCS (33), juntament amb el derivat *colà* («tot eixirà en la colà», 179)²³²³ i en el DDLC (*s. v. colar*). L'ALDC registren les formes *colar*, *fer la colada* com a predominants en valencià meridional, des de la Ribera, tot i que no són desconegudes en punts del valencià central i septentrional, a més del Matarranya.²³²⁴ Possible castellanisme. Localment es feia servir també el gal·licisme *lleixiua* o *lleixiuà* (veg. *lleixiuà*). La forma *bugada* s'ha conservat sobretot amb un valor secundari 'tasca complicada o de gran magnitud'. (RT1293 I)

combrombo (o *combombro*). Cogombre. El DECLC documenta en època medieval la doble possibilitat *cogombre* i *cogombro*. A País Valencià se'n documenten diverses variants –en punts aïllats sobretot del valencià septentrional i meridional–, en algun cas residuals, que competeixen amb l'expansió del castellanisme *pepino*, per exemple, *cobombro*, *codombro*, *colombro*, *comombro*, *coombro*, *cabrombo*, *cabombro*... La variant *combrombo*, amb metàtesi *b-br* > *br-b* i amb assimilació de la *-m-*, es documenta en una zona central de la Marina, entre Castell de Castells i Polop. És paral·lela a *cobombro* (Banyeres, Bocairent, Mallorca) i *cobómbrol* (Menorca), pel que fa a

²³²³ Es documenta aquest terme en una rondalla de Beniardà que presenta un episodi similar a RT1293 I (Roig/Roig, 1999: 78-80).

²³²⁴ ALDC, núm. 408 *fer la bugada*.

l'assimilació de la *-b-*, i amb la variant *combombro* s'aproxima a les formes *cabrombo* (Xàbia, el Poble Nou de Benitatxell) i *cabombro* (el Poble Nou de Benitatxell).²³²⁵

| *Un home va sembrar una mata de combombros a Casivanyes* (RT1960D^a).

comprendre. Discernir, considerar. Extensió de l'accepció 'trobar naturals, raonables o justificats (els actes o sentiments d'algú)' (DNV). | *Va anar a sa botiga, li va comprar roba i li va fer dos parells de cançoncillos (bueno, es que degué comprendre)* (RT1685*B^{a3}).

comptar. 1 Tenir per segur (DCVB s. v. *comptar* 4) | *Pos compta que se l'ha minjat* (RT700 I).

|| 2 Fer-se'n càrrec (DCVB s.v. *comptar* 3). | *¡Tu compta!* (RT850*, cf. 1920A).

corbo. «Receptacle de forma més o menys troncopiramidal, quadrada o arrodonida [...] Està fet de llata de malles diverses [d'espart] cosida lateralment i armat amb una carcassa de branques o de fustes que li confereixen més resistència. [...] Servia per a transportar qualsevol cosa i distàncies llargues. A la Marina Baixa, com ara, s'emprava per a transportar cries de porcs per a vendre pels pobles» (Barber, 2001: 106). Potser aquest mot està emparentat amb les formes *corbell* o *corbella* 'espècie de cistell o cove' que es documenta en punts septentrionals del català (DECLC s. v. *corbell/a*), amb paral·lelismes amb altres llengües com en castellà oriental (*corbo*) o en aragonés (*corbillo*).²³²⁶ (RT1296B, RT1360C I)

corcó. En el parlar de Tàrbena es fa servir la forma *corc*, que contrasta amb la més estesa en valencià *corcó* o *corca*. Coincideix amb uns quants pobles de la Marina Alta, per mallorquinisme, ja que és la forma característica de les Balears i de la major part de Catalunya.²³²⁷ El DECLC (s. v. *corcar*) qüestiona l'origen d'aquesta forma documentada més tardanament que *corcó*; potser com a forma regressiva, com apunta el DCVB (s. v. *corc*), creada per reinterpretació d'una forma entesa com a diminutiu. La forma *corcó* està documentada en tarbener amb un valor figurat (*ser un corcó* equival a 'ser una persona pertinaç en una acció').²³²⁸ Tanmateix en RTNC41 la forma *corconets* equival a 'insectes que es crien en el llegum', no sabem si com un diminutiu de la forma esperada *corc*.

cornialó. Cornaló. Cada una de les dues bosses o recipients que formen la sàrria. La variant documentada a Tàrbena representa una forma híbrida entre *cornaló* (registrada a les Terres de l'Ebre, majoritària al País Valencià, i a Mallorca), i *cornial* (forma atestada en diversos punts del valencià meridional, amb el possible influx del castellà *cornijal*).²³²⁹ (RT1525J, RT1735)

corro. Rogle. Castellanisme que es fa servir dins l'expressió *fer (/ moure) corro* 'donar excessiva importància una cosa'. La vella generació coneixia, a més, l'expressió *corro de bous* i *bous de corro*, on *corro* equival a 'correguda' (el DCVB documenta en els segles XV i XVI la forma *corro de bous*). (RT1337 II)

cosconelles. Cosquerelles, pessigolles. Forma habitual en valencià meridional (Beltran/Segura (2019: 373); en tarbener s'usa sobretot la variant *cusconelles*. (RT 300)

costrera. Espai en pendent de les muntanyes. A més, per extensió metonímica, pot designar 'terreny muntanyenc'. No s'aplica a la topografia urbana, com és habitual en

²³²⁵ DCVB s. v. *cogombre*; Colomina, 1986: 674; Beltran/Herrero, 2011b: 121; Beltran, 2011: 177; Oltra/Durà/Conca, 2015: 115; Beltran/Segura, 2019: 274-275.

²³²⁶ *Endize* s. v. *corbillo*; Ruiz, 2007: 2003.

²³²⁷ Colomina, 1991: 159-160; Beltran/Herrero, 2011b: 134.

²³²⁸ En el DMAcA de Figuera es registra *corcó* també amb un valor secundari: 'dolor que mortifica'.

²³²⁹ DCVB, s.v. *cornaló*, s.v. *cornial*; Beltran/Herrero, 2011: 156). Beltran (2011: 171) i Beltran/Herrero (2011: 156) documenten les variants *cornitjal* i *cornitxal* a la Marina, més pròximes al castellà.

part del valencià.²³³⁰ Per a aquesta accepció es fa servir *pujada*, *valladeta* (veg. *pujada*). | *Resulta que de front des corral en havia una solana ¡gran!, una costera* (RT1315*; cf. RT 302).

cotxina. Femella del porc. Aquest castellanisme manté la diferència de gènere marcada per una arrel diferent (*porc/cotxina*). La paraula genuïda, *truja*, es fa servir per a designar el ‘contrapès de la campana’, accepció atestada en l’àrea valenciana i tortosina (DCVB). El castellanisme *cotxino* es documenta en punts de la Marina Alta, Baix Vinalopó i Valls del Vinalopó,²³³¹ a voltes amb la forma apocopada *xino*. De la mateixa arrel és la interjecció *¡cotx!*, que es fa servir per a cridar els porcs; en algun indret serveix per a fer-los fugir o equival a ‘porc’ (català nord-occidental i tortosí) (DCVB). (RT124 II)

cregut, -da. Obedient. L’antònim és *malcregut/da*. Modernament aquesta accepció du camí de ser desplaçada per ‘vanitós/a’ (DIEC2, DNV), per la pressió sens dubte del model castellà (RT2015 i).

crusa (veg. *encrusa*).

cuca maula. Nom donat a un animal que causa espant en el context jocós d’una contarella (RT1384 i). En català el mot *cuca* designa un ‘animaló repulsiu en general’ (DCVB). Tot i que històricament s’ha fet servir per a anomenar una figura del bestiar festiu, integrada en el seguici de la processó del Corpus, amb el nom de *cuca fera*. Com indica Frechina (Frechina, 2002: 19-20): «La *cuca fera* és una bèstia a mitjan camí entre el drac i la tortuga que assolí una gran popularitat a tot el país durant el segle XVII i XVIII: n’hi ha de documentades a Morella, València, Sueca, Xàtiva, Alcoi i Alacant, a més de les de Tortosa i Tarragona». A Alcoi la *cuca fea* era el drac de la processó de Sant Jordi (Martí Gadea, 1993 [1908]: 1: 62-63). L’adjectiu *maula* pot interpretar-se com ‘enganyós’.²³³² Hi ha la variant *coca maula* (RT1384 II) potser per reinterpretació o potser per recialla d’un dels mot antic amb què es designava el cocodril: *cocatrix*, que explica la forma llegendària mallorquina *drac de na Coca* (Bibiloni, 2012: 176-177) i la figura del bestiar festiu gallego-portuguesa *coca*.²³³³ En altres localitats valencianes s’ha registrat també la forma *cuca maula* (Cortés, 2000: 55-58 [Higueruelas/Figueroles]) o la variant *Quica maula* (Bataller, 1986: 19-26 [Bellreguard]).

cul. Parts genitals externes de la dona, per eufemisme.²³³⁴ (RT1091, RT1425)

desbrullar-se. Espavilar-se, ser capaç de resoldre un problema. Gal·licisme adaptat (<fr. *se débrouiller*) que s’ha difós en localitats de la Marina valencià a través del contacte amb el francès en l’emigració a Algèria (Menages/Monjo, 2012: 69). (RT1806A*)

derrers dies (per *darrers dies*). Carnestostes. Possible mallorquinisme usual també a la Marina Alta (com ara, recopilat a Pego per Mn. Alcover).²³³⁵ Tradicionalment s’havia considerat *e(l)s darrers dies* el període comprés entre Sant Antoni i la Quaresma. En canvi *es darrer dia* era el dimarts anterior al *dimecres de la cendra*, en què es concentraven la majoria dels actes festius (Monjo, 2009: 39-40). Aquesta darrera forma recopilada en Reig (2008: 105). (RT1831*B)

dasta (i la variant *tasta*). Fins. A partir del castellanisme *hasta* es formaren les variants *dasta* (RT 302, RT852A) i *tasta* (RT1698J I, RT1920C), la primera a partir de

²³³⁰ Veg., p. ex., Beltran/Herrero, 2011a: 151.

²³³¹ Segura, 2003: 279; Beltran, 2011: 231; Beltran, 2008: 137, 142; Beltran/Sigura, 2017: 187.

²³³² *Maula* ‘persona que usa artifici per a enganyar’ (DCVB).

²³³³ Martínez Crespo, J. (2008): *Corpus Christi en Redondela: figuras, vestido e historia*, Vigo, Ir Indo.

²³³⁴ El com i el perquè d’aquest tipus de desplaçaments semàntics mereix un tractament específic.

²³³⁵ Excursió estiu 1921, llibreta 26, *Quadern 27-2*, 28, Arxiu del Regne de Mallorca: *Quaderns lingüístics Alcover-Moll*, 37/14.

l'aglutinació de la preposició *de*, ben documentada, per exemple en l'obra de Martí Gadea (DCVB),²³³⁶ la segona, d'ús més general en tarbener, deu ser el resultat d'una assimilació consonàntica. La vella generació tenia memòria que a la primera del segle XX encara era usual la forma *funs* 'fin', documentada en valencià (DCVB).

desmoixat, -da. Sense dents. Forma derivada de la paraula infantil *moixa* 'dent', no registrada. (RT1578A*^{a5})

deprendre. Aprendre. Forma atestada al País Valencià, al Matarranya, al Priorat i a les Terres de l'Ebre (DCVB). (RT1334)

desbastar. Abastar, agafar una cosa que està alta o allunyada, que es necessita allargar el braç o fer un esforç per arribar-hi. Variant de *abastar*, per canvi de prefix. | *I ella, domés va vore que ell roncava, se'n va i desbasta es gerronet* (RT15 I).

descaputxinar. Escapçar. Derivat de *caputxina*, que en sentit figurat pot equivaler a 'cap', forma registrada al Ripollès (DCVB). (RT125)

desllepissar. Separar, desenganxar, desfer-se d'alguna cosa o d'algú que impedeix actuar o que destorba, escapar (DCVB, DNV). El DECLC (*s. v. llepar*) relaciona aquest verb amb el terme *llepissós* 'viscós'. Forta atestada en balear i en valencià, amb la variant *desllapissar* (DCVB). A la Marina Baixa presenta les variants *des(en)llapissar-se*, *desenllipossar-se*.²³³⁷ | *Volia desllepissar a s'home* (RT1360C^{a1}).

desvanit, -da. Content, satisfet. Variant del verb *envanir* per canvi de prefix (DECLC *s. v. va*), documentada en valencià des del segle XVIII, encara que amb el sentit més etimològic d' 'orgullós' (Colomina, 1991: 330). Forma viva en part de la Marina i a la Safor. Presenta a la Marina les variants *devanit/da* –amb extensió a l'Alcoià, Comtat, Alacantí, Valls del Vinalopó i Baix Vinalopó– i *desenvanit/da*.²³³⁸ (RT 851 I, RT2015 I)

distinguir (per *distingir*). Elevar per damunt del comú pels mèrits o per l'estima (DCVB). | *La destingua* (RTNC9).

ditxo (<cast. *dicho*). Expressió graciosa o sentenciosa (DCVB). Pot fer-se servir amb el valor de 'contarella' (RT1230*).

dormisson. Somnífer. Forma solament coneguda en el context de la rondalla (RT 425A). Possible mallorquinisme. El DCVB (*s. v. dormissò*) registra el seu ús a Mallorca i a Menorca, on hi ha la forma *dormissò*, i més habitualment els plural *dormissons*.²³³⁹ Hi proposa l'etimologia DORMITIO 'acte de dormir' amb un creuament amb la paraula *son*, que explicaria l'obertura de la *o* i, en el cas de la forma tarbenera, l'aparició de la *-n* final. Cal assenyalar que el DMaCa de Figuera registra a Mallorca la forma *dormisson*. En el DVCS (45) es documenta la forma *adormiçon* amb el valor de 'adormecimiento'.

eixemple [e'ʃemple] (per *exemple*). Apòleg (DCVB). Pot tenir el valor antic de 'sentència (expressada en vers)' (DCVB, DECLC), generalment es refereix a la sentència amb què conclou un text didàctic com una faula. El DCVB documenta al País Valencià i a Eivissa la variant palatalitzada *-eix-*, tot i que amb *e* tancada. | *Això és com un eixemple* (RT1617*; cf. RT225A)

²³³⁶ Per exemple: «es tragueren dasta la camiseta de náixer» (dins *Tipos d'espardenya y sabata*, Alacant, Publicaciones de la Caja de Ahorros Provincial, 1981, p. 52).

²³³⁷ Beltran/Herrero, 2011a: 112.

²³³⁸ Colomina, 1991: 330; Beltran, 2011: 106-107; Beltran, 2011a: 102; Giner, 2016: 251; Segura, 1996: 165; Beltran, 2008: 45; Segura, 2003: 199.

²³³⁹ Podem veure registrada aquesta forma molt freqüentment, per exemple, en l'*Aplec* d'Alcover: «Dins aquella malvasia sa gran polissona de sa veïnada havia posats *dormissons*, així que la pobra Patrona, encara no tengué dins el cos aquella timbola, com torç es coll i roman més adormida que un tronç» (Alcover, *Aplec*, VII: 164).

eixir (veg. *por*).

embocadura. Potser equival a ‘boca’ per metaforització a partir de l’accepció ‘obertura o pas per on s’entra a un canal, un carrer o un port’ (DNV). (RT130^{a3}).

embutjagar (per *embutxacar*) v. *refl.* Ficar-se. Forma creada a partir de la idea ‘introduir diners dins d’una butxaca’. El DCVB documenta a Mallorca una accepció aplicada a la construcció equivalent a ‘aficar’. | *Ell se’n va anar a tastar-ho i es va embutjagar dins i es va cremar* (RT2022 II).

emmalador, -a. Persona que té (o a qui s’atribueixen) poders màgics. Terme derivat de la locució *fer malar* o *fer emmalar* ‘fer màgia’, ‘practicar la fetilleria’, no registrat. (RT 451B^a)

empot. Pot. Variant atestada en punts de la Marina Alta (Beltran, 2011: 153). (RT1642 I)

enamorar-se [anemo’rase]. Sentir atracció per una cosa. Els valors ‘agradar’, ‘sentir passió’ aplicats no necessàriament a persones està atestat en valencià (DNV), a banda del referir a persones. Formalment la forma presenta un cas de metàtesi. Ha estat registrada en el diccionaris valencians de Pla²³⁴⁰ i del Martí Gadea (DGVC, I: 226; DVCS: 75). És paral·lela a la forma [ənemo’ra] documentada en mallorquí i de les variants [ənimu’ra] (Menorca, català oriental), [animu’ra] (Andorra).²³⁴¹ | *Ella es va anemorar de una palometa que anava voletejant voletejant* (RT 451B).

encanxamallar-se (veg. *encanxamollar-se*).

encanxamallar-se (i *encanxamollar-se*) v. *refl.* Eixancar, posar-se amb les cames separades. El DCVB documenta la variant *eixancamallar-se* en català septentrional i *enxancamallar-se* en valencià; i n’explica la formació a partir de dos verbs sinònims: *eixancar-se* (*enxancar*, en l’àrea valenciana) i *encamellar-se*. El DNV registra *eixancamellar-se*. Entre les variants de ‘eixancar’ registrades a la Marina Alta en Beltran (2011: 120) observem paral·lelismes amb les formes documentades a Tàrbena: *encatxamallar-se*, *acatxamallar-se*, *enxancamallar-se*, *enxancamollar-se*, *esxancamallar-se*... S’intueix l’analogia amb la paraula *acatxar* per a les variants amb la metàtesi *enxanc->encanx-*. O potser de *encaramallar-se* ‘pujar ajudat i mans i peus’ (Colomina, 1991: 175), com pareix que suggerisquen algunes variants per a *enxancat* a la Safor: *escarramallat / escaramallat* (Giner, 2016: 254). Possiblement deu haver-hi un efecte de la labialització de la -a- en contacte amb -m- o una en el pas -mollar->-mollar-, documentat a Tàrbena i a Orba (Beltran, 2011: 120). En general s’observa la no correspondència semàntica exacta que detecta Beltran amb ‘eixancar, eixancarrar’: «sovint es fan distincions semàntiques entre *enxancar-se* una persona tota sola i *enxancamallar-se* damunt d’un animal» (Beltran, 2011: 120),²³⁴² encara que es tracta solament d’una tendència. | *Una xiqueta de nou anys allà, collint figues, ¿eh?, encanxamollà. I sa xiqueta li diu: /-Mire, retor, una cama aci i l’atra allà -diu-, vaig minjant-me ses figues* (RTNC16; RT922; per *encanxamallar-se*: RT1525J)

enclavullar. Encreuar. Dit sobretot de la posició d’asseure’s amb les cames *enclavullades* ‘encreuades’ o d’estar amb les cames en una mala postura. El DCVB dona per a *encreuar* les variats formals valencianes: *encreuellar*, *encrevellar*, *encreüllar*, *encregullar*, *encreuellar*.²³⁴³ La forma documentada a Tàrbena, *enclavullar* <*encreüllar*, potser està

²³⁴⁰ Martines, 1998: 10; Martines, 2001: 58.

²³⁴¹ DCVB s. v. *enamorar*; Figuera et al., 2011: 176.

²³⁴² Vegeu aquest ús, per exemple, en la prosa de Martínez M. (1987 [1912]: 134): «Y encara amenaçantme, `s va enxancamallar damunt del maxo y els sach».

²³⁴³ Beltran-Herrero (2011: 113): documenten a la Marina Baixa les variants *encreüllar-se*, *encreuellar-se*, *encreuellar-se*, *encaraüllar-se*.

influïda per la forma *enclavar*, i presenta una -v- antihiàtica que localment reapareix puntualment en altres formes davant vocal velar (com ara, *atavullar*, *cevullà* per *ataüllar*, *cebollada* –comarcament, *saiüllà*, *sagullà* –).²³⁴⁴ (RT1384 III)

encrusa. Enclusa, peça de ferro que té la cara superior plana i composta d'una part quadrangular i una o dues parts triangulars, i damunt la qual es treballa el ferro a cops de martell o de mall. Forma registrada al País Valencià –a voltes amb la variant *incrusa*–, Terres de l'Ebre, Segrià, part de Mallorca –a voltes amb les variants *encrua* o *encruia*– (DCVB, DECLC). Localment s'ha registrat també la variant *crusa*. (RT1733*C I i II)

endult (pr. [a]ndult, per *indult*). Decret. Potser és el resultat d'una extensió semàntica del terme administratiu. El DGVC (II: 1085) documenta l'accepció «gracia o privilegio concedido a uno para poder hacer lo que sin él no podría», que possiblement n'és la base. Una locució similar està registrada a Bolulla: *donar un [a]ndult* (Guardiola/Beltran, 2005: 145). | *I resulta que la reina va tirar un endult diguent que es qui treguera una endevinalla, i ella no la puguera endevinar, es casaria amb ella* (RT851 I).

enforcallar. Introduir. Forma no registrada al DCVB. Relacionada amb els verbs *enforçar* o *enforquillar* 'agafar amb la força (o forquilla)' i derivada de *forcall* 'tipus de força', 'punta de força' (DCVB), amb un desplaçament semàntic. | *I es veu que li'l va enforcallar un poc pac a dins* (RT1642 II).

enfundar-se. Entretenir-se. Potser derivat de *enfundar-se*, *infundar-se* 'preocupar-se, acaparrar-se' (DECLC, s. v. *fona*; DCVB, s.v. *infundar*). (RT124 I, RT1578A* III)

enfuronyar. Introduir. Variant de *enfuronar* 'ficar el furó (dins del cau)' (DNV, DCVB), amb una terminació possiblement influïda per *enfonyar*, mallorquinisme registrat a Tàrbena residualment (Colomina, 1991: 176). Forma no registrada. | *¡An aquest li la venc! – li l'enfuroya an es badall de sa vidriola* (RT1642^{a1}; cf. RTNC21)

engaldir. v. *refl.* Menjar. Forma usada d'una manera festiva (veg. 2.3.3). Forma registrada en valencià, derivada de *galdir* 'gaudir; menjar' (DCVB). (RT1 I, RTNC48)

enrastrar. Fer un rastre o enfilall. (DCVB) | *Saps que ses cireres s'enrastren* (RT900 II).

enrastrellar. Variant de *enrastrar*. (RT900 III)

enrecordar. v. *refl.* Adonar-se. Es conserva la interferència semàntica entre els valors de *adonar-se* 'recordar-se' i *enrecordar-se* 'adonar-se' (p. ex. «¡Te n'adonaràs de mi!», «No me n'adona ara d'això»). L'accepció *adonar-se* 'recordar-se' ha estat registrada en el valencià popular del segle XIX i en l'obra de Martí Gadea i Francesc Martínez per Colomina (1991: 85). | *I es gerronet, quant es va enrecordar, ja estava ple de mosques* (RT1642 II).

enredrar. Embolicar. El DECLC (s. v. *ret*) qüestiona l'origen castellà del verb *enredar*, atenent que la forma *ret* de què deriva està atestada en català antic. Així mateix registra la variant amb -r- epentètica com a característica del valencià. (RT1384 II)

ensoldre. Absoldre. Forma creada a partir de *absoldre*, amb canvi de prefix. | *Tens es pecats massa grossos; no te'ls-a puc ensoldre* (RT1425 I; cf. RT1804*)

entonat, -à. Ben vestit/da (DCVB). | *I aqueixes es varen fer ben entonades* (RT510A II)

entrompassar. Variant de *entropessar* registrada a Tortosa i la Vila Joiosa segons el DCVB. (RT112)

entuviat, -à. Vestit/da molt elegantment. Forma derivada del castellanisme *ataviat/da*. El DGCV (I: 856) registra el verb *entuviar* «ponerse majo, acicalarse». Forma també usual a la Safor –juntament amb la variant *enduviat/da*– (Giner, 2016: 121). | *I sa uela enxissera es va fer ben entuvià i es va gitar en es costat des xiquet perque no la conegueren* (RT 451B^a).

²³⁴⁴ Beltran, 1995: 86.

escagarrutxar-se. Escagarritar-se. Variant registrada al DCVB. (RT 480 I)

escamar. Difamar, donar a conèixer una determinada informació confidencial. Aceptió que no apareix en el DCVB ni en el DNV). Sembla derivada de la locució *armar una escama* ‘fer escàndol’ (DNV). | *I ara li costarà deu tamé, per escamar-ho* (RT1895*C).

escalfar-se. En tarbener la forma *escalfar-se* es fa servir sobretot amb l’acceptió ‘encaletir-se mitjançant un focus de calor’. | *Estàvem escalfant-mos allà en es foc* (RT1699 VI; cf. RT2300).

escarbat (per *escarabat*). Forma sincopada, documentada en la major part de la Marina Alta –al costat de la variant *escarbatol*– i en punts del Comtat i la Safor.²³⁴⁵ (RT1739 I, RT2032 II)

esclafullar (o *esclafollar*) per *esclafunyar* ‘esclafar’. Colomina (1991: 52) documenta aquesta forma a la Marina Baixa. Suposem que deu tractar-se d’un cas de deformació d’un terme difós través d’una rondalla (curiosament reapareix en una versió del mateix tipus registrada per Martínez M. [1987 [1912]: 160], ja que el mateix sufix amb valor intensiu està documentat en tarbener en altres veus (*apretunyar, palpunyar*) (veg. 3.2.4). Possiblement hi ha hagut una analogia amb la forma *esclafoll* ‘clafoll(a)’. | *Per tres bacores, igual té amb dos que amb tres. [...] ¿Saps què?, jo me n’esclafullaré una* (RT1296B).

escondir. Amagar, ocultar. El DECLC (s. v. *escondir*) considera «mig-savi» aquest terme derivat del llatí ABSCONDERE, no sospitós de castellanisme, ja que està ben documentat tant en la llengua catalana antiga com en la contemporània, al costat de *amagar*. En tarbener té un ús residual. En punts del valencià aquesta forma s’ha mantingut en el lèxic del joc infantil amb el valor de ‘seleccionar’.²³⁴⁶ | *Ai, el pecat escondit el té vosté i no el sap* (RT1360C^{a2}).

esglaiat, -à. El verb *esglaiar-se* té un ús molt residual, pràcticament ha sigut desplaçat per *s[ol]focar-se, assustar-se*. Actualment l’adjectiu *esglaiat/da* es fan servir sobretot en l’acceptió ‘de baixa intensitat’ (p. ex. «Fa una veu molt esglaià»), que registra Colomina (1991: 183). | *I va i li ho mostra; i aquella, esglaià* (RT1685*B III).

església. Residualment la vella generació havia mantingut la forma *església* (RT1735A, RTNC1) i la variant *isglésia* (RT900 I, RT1739*C), que contrasten amb l’ús preponderant actual de *iglésia*. Sobre aquesta darrera forma el DECLC (s. v. *església*) posa en dubte la consideració categòrica de castellanisme, si atenem la seua documentació antiga i la gran extensió popular, i pel fet que s’acosta més a la forma més antiga documentada: *eglésia* (segle XII). En el nostre àmbit *església* té un caràcter d’arcaisme.

espany (per *pany*). Forma amb aglutinació d’article o amb l’afegitó de l’element inicial *es-*, com en la forma *estenalles* (o potser *as-*, com en les variants dialectals de tipus de *asbarda...*). Possiblement creada a partir de l’expressió *as pany*, en què es manté la forma originària, entesa com a **a espany* (com *a escola*). | *Jo ha entrat pes foradet de s’espany* (RT330 I; cf. RT923 II).

espasmador (per *espalmador*). Raspall. Paraula desapareguda, encara que recordada com a d’antic ús. És curiosa l’evolució *-pal-> -pas-* que dilueix el lligam fonètic amb *palma*, mot d’on derivà *espalmador*. El DCVB documenta les veus *espalmador, espalmar* a les Illes Balears, al nord del País Valencià i a l’àrea tortosina.²³⁴⁷ És també registrat en els recull lèxics de Martí Gadea (DGVC, I: 880; DVCS: 35). Sobre el seu ús, Valor (1979, II: 164) i

²³⁴⁵ Beltran, 2005, II: 183; Giner, 2016: 89.

²³⁴⁶ Casanova, 1992: 93.

²³⁴⁷ Pel que fa al tortosí, Gimeno (1997, mapa 127 *raspall*), registra les formes *espalmador* o *espaumador* en diverses localitats com Amposta, Sant Jaume d’Enveja, Arnes o el Portell.

Beltran C. (2010, I: 356) assenyalen la diferència entre *espalmador* i *raspall* que es fa en valencià meridional (l'Alcoià) i tortosí, en el sentit de limitar el primer només al valor de 'raspall (o espolsador) de la roba' i *raspall*, a altres usos.²³⁴⁸ Aquest mateix ús s'especifica en el DGCV (I: 880), que identifica amb una locució un ús diferent: *espalmador de les cavalleries (sic)*. A la Codonyera (Quintana, 2012: 153) apareix *espaltar* com a 'rebaixar lo casco (ungla) de les cavalleries'. (RTNC34)

espasmar-se (per *espaltar-se*) 'raspallar-se' (veg. *espasmador*).

espenjollar-se. Penjar-se d'un lloc determinat, suportant tot el pes un únic punt (DNV). | *S'enduien ses gallines [...] nigades de ses pates, demunt sa manta taleca, espenjollant* (RTNC5).

espentó. Tot i no ser usual en tarbener el verb *espentar*, en RT124 i es documenta la forma *espentó* 'acció d'espentar', derivat de verbal amb el sufix -ó que denota una acció (veg. «Estudi» 2.2.13), paral·lel a *espitjó* (veg. *espitjó*) i la forma equivalent *espena*, sobretot utilitzada en sentit figurat (*tindre espena*). (RT124 I)

espentolar. Fer malbé, estripar. Forma característica del valencià (DCVB, DNV). Pot fer-se servir en sentit figurat *espentolat/da* 'mal vestit/da'. Derivat de *péntol* 'fragment petit'. | *Ai, ¿no li donava llàstima, tot espentoladet?* (RT850*).

esperitat, -à. Extremadament excitat/da (DCVB, DNV). | *I el retor, de lo més esperitat* (RT1698G I).

espiga. En l'ALDC (mapa 804 *panotxa de blat de moro*) figura la forma *espiga* en una àrea meridional del valencià compresa entre la Costera i l'Alacantí, coincidint amb punts de Mallorca i de Catalunya oriental. Al País Valencià predomina la forma *panolla* al centre i nord, i *panotxa* a les comarques de més al sud. (RT1240 I)

espillera. A més de 'obertura alta i estreta (com a finestra o amb una finalitat defensiva)' pot significar 'respirall', una accepció arcaïtzant (DECLC). | *I es corbos, que tenien una espillereta aixina per poder respirar es porquets* (RT1360C²).

espitjar. L'accepció 'empènyer, espentar' per a *espitjar* és característica de Mallorca. Possiblement al País Valencià es tracta d'un mallorquinisme assentat amb el repoblament, documentat a la major part de la Marina Alta i de la Safor i en punts de la Marina Baixa i de la Vall d'Albaida, que contrasta amb les més formes generals en valencià *espenjar*, *espentar*, i altres formes més localitzades.²³⁴⁹ (RT1578A* VI)

espitjó. Derivat postverbal de *espitjar* (veg. *espitjar*, veg. «Estudi» 2.2.13), documentat també a la Safor (Giner, 2016: 256). (RT923 II, RTNC4)

esquadrinyar. Per *escodrinjar*. És un cas de d'ultracorrecció registrat també a la Marina Alta i a la Safor.²³⁵⁰ (RT1388*C, RT1624E*)

estall. Sistema de treball en què es paga a tant la faena feta i no a tant per unitat de temps' (DNV). Forma estesa al País Valencià i a les terres de l'Ebre, el Matarranya (DCVB). Per extensió pot equivaler a 'terra que s'ha de treballar a estall'. | *Els-a varen donar un estall barata un gerró de mel*. (RT15 II).

estiba. «Senalla gran de forma el·lipsoïdal o el·líptica. [...] Eren sempre més grans que un cabàs normal. Tenien 6 o 8 anses a la vora de la boca i de vegades en duïen dues o més als costats» (Barber, 2001: 106-107). Forma atestada al País Valencià i al Camp de Tarragona (DCVB). (RT1142)

estrel 'estrela'. En tarbener, coincidint amb la Marina Alta, presenta com a forma majoritària *estrel*, en gènere femení; tot i que en la vella generació s'ha atestat també en

²³⁴⁸ En Reig (2008: 134) *espalmador* es presenta com a sinònim de *raspall*.

²³⁴⁹ Beltran/Segura (2019: 233-234); Beltran (2011: 109); Beltran/Herrero (2011a: 104); Giner (2016: 544).

²³⁵⁰ Beltran (2011: 43); Giner (2016: 76).

masculí. La forma *estrela*, majoritària a la Marina Baixa, a Tàrbena és secundària.²³⁵¹ *Estrel* i *estrela* deriven de les formes medievals *estel* i *estela*, amb *-r-* epentètica. Estan registrades al País Valencià i en punts del català nord-occidental, encara que en gènere masculí la primera.²³⁵² | *És la qüestió dels estrels* (RTNC1; cf. RT130^{a3}); / *Do-me un trage que tinga el firmament, totes les estreles i el sol i la lluna* (RT510A I; cf. RT1626^{a2}).

estrela (veg. *estrel*).

estudi. Habitació per a dormir. Terme registrat al País Valencià i a les Balears (DCVB). Forma actualment desapareguda, usual fins a la primeria del segle XX. (RTNC34)

èuia (per *aigua*). En tarbener conviu amb *àuia*. La forma amb metàtesi és característica de la major part del valencià, llevat de punts al nord i al sud (DCVB. Beltran/Segura, 2019: 161). La palatalització *ai->ei-* es retroba a la Marina Alta i a la Safor, paral·lelament a la forma *èigo* d'algun poble mallorquí –com ara sa Pobla–,²³⁵³ i en l'àrea del tortosí: *èigua*.²³⁵⁴ (RT310 I, RT311B* I)

èuia d'olor (per *aigua d'olor*). Alcohol de perfumeria (DCVB s. v. *aigua*). (RT2043 I)

faldetes. Paraula documentada pel DCVB en català nord-occidental, tortosí, valencià i balear amb el sentit de 'falda de dona'. Localment designava més específicament una 'falda de cerimònia'. Segons els testimonis orals, que remeten al darrer terç del s. XIX i primeria del XX, s'elaboraven generalment amb llana de merí, de color negre.²³⁵⁵ (RT1384 II)

fareste, -a (per *ferest/a*) (veg. «Estudi» 2.1.1.2.1). En l'expressió *animal fareste* equival a 'fera'. (RT156)

farir (per *ferir*). En tarbener es documenta la distinció entre *f[e]rir* 'causar un ferida' i *f[a]rir* 'encertar en un tir, tocar amb un projectil' (veg. «Estudi» 2.1.1.2.1), accepcions documentades en el DCVB (s. v. *ferir*). | *I tira una pilota i sa pilota va farir a sa paret d'enfront* (RT1833K^{a1}; cf. RT1833 II).

ferros. Trespeus. Forma força atestada en diversos punts del domini català (DCVB). (RT330 I)

feta. Malifeta, mala acció (DNV). | *I s'ajunta amb una quadrilla d'estudiants (que eren jóvens, i no fan més que fetes)* (RT1642 II; cf. RT1387).

fetedor, -a. Hàbil o aficionat de fer coses (per ex. «fetedora de pastes», «fetedor de fetes» 'entremaliat'). Colomina (1991: 196) registra aquesta forma a Tàrbena i Parcent, i la vincula amb el mallorquí *fedor* 'autor' i amb la forma clàssica *faedor* 'autor', que té a Artana un reflex amb *faedor*, amb el valor 'qui dirigeix la molta de l'oliva' (DCVB). En punts de la Marina Alta el *fetedor de llapis* és la maquineta de fer punta (Beltran, 2011: 138). | *Mal ropadot i tot això (ai, pués fetedor de llenya ['llenyerat'])* (RT851 I).

ficossi. Alficòs, fruit de l'alficossera: varietat de cogombre. *Alficòs* és un arabisme conservat en una part del valencià (amb la variant fonètica *anficòs*). La forma *ficossi* està documentada a la Marina Alta, com a variant de la solució *ficòs*, amb l'afèresi de l'element *al-* inicial, per l'assimilació de l'article àrab al català.²³⁵⁶ (RT1960D)

ficossiera. Alficossera, planta herbàcia (*Cucumis flexuosus*) (DNV) (veg. *ficossi*).

²³⁵¹ Beltran, 2005, I:234; Beltran/Herrero, 2011: 152.

²³⁵² DECLC s. v. *estel*; DCVB s. v. *estrel* i *estrela*; Blanc, 1994: 98; Navarro, 1996, I: 231; Galan/Moret, 1995: 84; Fortuny, 1983: 73.

²³⁵³ DCVB s. v. *aigua*; Colomina, 1986: 663; Beltran, 2011: 33.

²³⁵⁴ Massip, 1989: 25; Verge, 1990: 171; Verge, 2008: 38. De la Safor hem sentit la pronúncia *èuia* a Beniredrà de fonts orals (Maria Malonda, 1931).

²³⁵⁵ En el DGCV (I: 922) es descriu *faldetes* com «brial o guardapiés de lana o bayeta».

²³⁵⁶ Beltran, 2011: 184; *ficòs* es coneix també a Bolulla, Marina Baixa (Beltran/Herrero, 2011: 165).

figa. Persona fluixa, excessivament delicada o sensible (DNV). Pot equivaler també a ‘innocent, curt d’enteniment’, paral·lelament a altres termes presos metafòricament del món vegetat amb aquest sentit com *bacora, bajoca, bleada, fava...* | *Li varen treure «Figa»; tan figota era* (RT1698G II).

filassa. Conjunt de matèria tèxtil que s’ha de filar o que s’ha filat (DCVB). (RT*440 I)

floc. Llaç o cinta que adorna un vestit o una cortina (DNV). S’aplica també al llaços per a subjecció o ornament dels cabells. (RT 451B)

florandell (veg. *florindell*).

florindell. Forma continguda en l’expressió rondallística *la flor del florindell*. Contrastant el terme més extés en valencià per a designar l’objecte meravellós buscat –*la flor del lliri blau*–, vinculat al tipus ATU 780. S’hi pot deduir una base humorística. Cal tenir en compte l’existència a la Marina Alta –concretament a Pego–²³⁵⁷ del terme *florinell* per a designar ‘anus’; una variant de la forma més extesa *florí*. El DCVB documenta en valencià *florí* (i la variant *floriol*) ‘anus’; que també pot equivaler a ‘vulva’ (com *flor*). Possiblement hi haja hagut una substitució jocosa de *lliri blau* per *florindell* (variant de *florinell* <*florí*; com **florandell**: RT780^a) avaforida pel fet que l’antiga moneda anomenada *florí* s’identificava pel dibuix d’una flor de lis en una cara: representació idealitzada d’un lliri.²³⁵⁸ (RT780)

fogó. Anus. Terme jocós possiblement creat a partir d’una metàfora (<*fogó* ‘forat que hi ha a la part posterior del canó de les armes de foc i que servia de conducte per a comunicar el foc a la càrrega’, DCVB). Terme registrat en valencià (DCVB). (RT1699 VIII)

forçada. Forçada, acció de forçar. Forma no registrada. (RT1691 III)

fornal. Llar. Desplaçament semàntic a partir de l’accepció ‘forn utilitzat en l’ofici de ferrer’ que retrobem al camp d’Elx amb *fornala* (Segura, 2003: 214). | *I es més xicotet, pués l’assentaven dins sa fornal, demunt des ferros i un mauranet* (RT330 I; cf. RT130 I)

fornar (per *enfornar* ‘introduir al forn’). (RT130 III)

fort, -a. Tenaç en una idea, en una decisió, animós/a, brau/va. Per exemple: «Un dia se n’ix de casa molt fort». | *Tenia dos germans molt forts, que cade volta que veen parlar un amb ella, es posaven enmig i els-a destorbaven* (RT1425 I)

fussà (per *fussada*). Furgada. Derivat deverbals de **fussar** (per *fossar*) ‘furgar, alçar o remoure un animal (la terra) amb el morro’ (DCVB, DNV). (RT20C)

fussar (veg. *fussà*) (RT20C)

ganado. Sobre l’aragonesisme *ganado* remetem a Gimeno (1995: 85). Es tracta d’un terme ramader documentat molt primerencament en valencià (segle XIV), explicat per les relacions històriques i econòmiques del Regne de València amb Aragó, especialment visibles en el camp del pastoreig, com veiem, per exemple, també, amb *borrego*, documentat des del segle XV (RT20C).²³⁵⁹ (RT1 I)

ganxos. Aixada de ganxos, arpiots. Tipus d’aixada composta de dues pues en forma d’U (Martínez/Palanca, 1991: 30-31). (RT330 I, RT852A)

²³⁵⁷ *Florinell* (Pego: ALDC). Apareix, per exemple, en una cançó popular de Pego: «De boda anaren sis colipaus, / sis colipaus i dotze oques, / anaren en cotxe de lloguer, / sense una perra a les butxaques. / I l’automòbil, com era tan renou, / puja Felipe i es trenca un ou. / I l’automòbil, com era tan revell, / puja Felipe i es trenca el florinell» (Almela, 2008: 18).

²³⁵⁸ La vinculació de la flor de lis amb aquesta moneda ve del fet que el florí representava heràldicament la República de Florència, el primer lloc en què es va encunyar aquest tipus de moneda (Arroyo, 1984, 91).

²³⁵⁹ Veny, 1991: 110.

gatera. Orifici fet en una porta o en una paret perquè puguen entrar i eixir els gats (DNV). Segons el testimoni de la informant de la rondalla on es documenta la paraula, es tractaria en aquest cas d'un orifici situat a la paret, devora la porta. (RT1730 II)

gaveta. Recipient quadrangular de fusta, amb les parets inclinades, per a donar menjar els porcs (DCVB). Es fa servir també com a adjectiu pejoratiu. (RT1384 III)

gerdiler, -a (veg. *jardil*).

germà, -na. Vocatiu adreçat a una persona de qui no es coneix el nom (DCVB). Es diferencia de *manyó*, *manya* (documentat antigament en valencià i actualment al Matarranya, coincidint amb el castellà aragonés) i *mano*, *mana* (usual en tortosí) en què aqueixes formes presuposen un cert grau de complicitat entre els interlocutors, els quals poden ser amics, amants, o, en alguns indrets, germans.²³⁶⁰ | *Hala, germà: Déu li ho pagarà* (RT311B I; cf. RT1525J)

germà. *adj.* Igual, que s'assembla molt. El DCVB registra aquesta accepció a Mallorca i Menorca. El DCLC en dona referències procedents d'escriptors de Catalunya. | *Done'm un trage amb tots es peixets de la mar, amb ses sabates i tot germà* (RT510A II).

gord/a. Gras, abundant de carn (DCVB). Mot discutit per Coromines, considerat dialectal, tot i que compta amb documentació medieval i una extensió important: País Valencià, Terres de l'Ebre, Matarranya, Empordà, Eivissa.²³⁶¹ (RT112, RT1578A* VI)

gos. Embotit elaborat amb l'estómac del porc farcit, generalment com a *blanc* (embotit cuit). Retrobem aquesta forma metafòrica per a designar el ventrell o païdor del porc a Rupit (DCVB); és paral·lela de *bisbe*, variant força més documentada arreu del domini lingüístic català (RT1562A^a).

gossera. Peresa. Forma valenciana (DCVB, DNV) (RT15 I)

governar. Mantenir, alimentar. Accepció registrada en valencià, tortosí i eivissenc; encara que també hi ha traces d'haver existit en català central (DCVB, DNV). | *No podem governar a tant de xiquet i tenim que dur-los al bosque* (RT327A; cf. RT301, RT1567).

gran. 1 Que excedeix la mesura o grau ordinari en dimensions, capacitat, quantitat, intensitat (DCVB). | *Es bancal era molt gran* (RT15 III), *Era una casa molt gran* (RT130 IV), *¡Que ixca un riu ben gran de penyes!* (RT310 I), *I va fer un gran banquet* (RT 425A), *Sa mintira més gran* (RT1626 i), *¡Mira si era gran sa ficossiera!* (RT1960D). || **2** Major (DNV). | *I quant era gran, un dia sa li va plantar* (RT155 II), *I era una xiqueta ja grandeta: a lo millor tindria deu o dotze anys* (RT 425A). || **3** Que ultrapassa el nivell ordinari quant a la dignitat, categoria, mèrits, condició intel·lectual o moral, etc (DCVB), sovint en sentit irònic. | *I el gran cavaller li escrivia a sa mare* (RTNC4). || **4** De volum considerable. | *¿Tan gran com eres, tu passar pes foradet de s'espany?* (RT330 I). || **5** De major volum respecte a coses similars. | *¡Ah!, i tenia un porc gran i un porc menut* (RT106 II), *I ja va es xotet més grandet* (RT123), *¡Tens un badall més gran que jo!* (RT153), *I un dia es va assoltar es diable, es més gran de tots* (RT330 V).

gronsa. Mecanisme metàl·lic articulad constituït per un element fix unit al brancal i un element mòbil unit al batent, que permet que s'òbriga o es tanque una porta o una finestra (DNV). Escrit *gronça* per Coromines (DECLC s. v. *gronxar*). Accepció valenciana. | *Havia unes gronses que s'enganxaven a sa porta* (RT1730 II).

gros. 1 De volum considerable (DNV). | *Com el diable té un nas molt gros* (RT330 III), *Havia unes carabasses molt grosses* (RT774P), *Té el florinot tan grossot* (RT1717*). || **2** De major volum respecte a altres coses similars (DNV). | *¡Treu el cap de llop més gros que haigga!* (RT125). || **3** Gras, sinònim de *gord* (DNV) | *S'entren un que estava gros i s'atre flac* (RT1578A* V). || **4**

²³⁶⁰ Martí M, 2006: 342-343; Beltran C, 2010, II: 532-533; Blanc, 1994: 136; Pardo, 2002 [1938]: 228.

²³⁶¹ DCVB s. v. *gord*, DECLC s. v. *gord*, Navarro, 1996, I: 244; Beltran C. (2010, I: 444).

Considerable per la quantitat, la intensitat o la gravetat (DNV) | *pecat gros* (RT1730 II), *sa mentira més grossa* (RT852A), *¡Açò és gros!* (RT 480 I). || 5 Sense finor. | *veu grossa* (RT123 I). En aquest cas equival a 'greu', el contrari seria *veu prima*. En les accepcions 1, 2, 3 *gros* està en vies de ser substituït per *gran* (veg. **gran**), possiblement per influència del model castellà.²³⁶² Cal apuntar l'existència de l'accepció 'que sobrepassa accidentalment el volum habitual' (DNV), aplicada, com ara, al cabal de les fonts; el contrari és *prim/a*.

grum d'all. Gra d'all. Particularisme compartit amb Castell de Castells.²³⁶³ En punts de la Marina Baixa està registrat com a 'borró' (Colomina, 1991: 217). | *Ha xafat es grumets d'all amb sa boca* (RT1578A*^{a4}).

guapo, -a. El DNV registra les accepcions de 'robust', 'gran' (aplicat a animals, objectes) com a col·loquialismes, a banda de 'de bon aspecte' (aplicat a persones). És molt encertada l'observació que va fer Carmelina Sánchez-Cutillas a *Matèria de Bretanya* («Entre el Cap Negret i el poble», p. 28-29)²³⁶⁴ quan retreu que *guapo/a* és un adjectiu reservat per a ponderar la bona mesura dels animals, els arbres i els fruits, mentre que *polit/da* s'aplica a les persones. | *Pués va eixir un llicsó molt guapo* (RT1210 I; RT852A, RT1626 II).

Guiatano, -a per *Gaietà, Caietà*. Nom i sobrenom que ha sofert la mateixa evolució fonètica que el nom comú *guiato* (veg. **guiato**), amb pèrdua de la iod i un reajustament vocàlic, potser per analogia. La documentació del s. XIX ens aporta pistes d'aquesta evolució: *Cayetano* (1695, 1830), *Cayatano* (1836), *Gayetano* (1852), *Gueatana* (1866).²³⁶⁵ (RT1829B* I)

guiato. Gaiato, gaiata. La variant *guiato* té continuïtat a la Marina Alta i a la Safor. És un possible mallorquinisme, ja que coincideix amb la pronúncia local d'algun parlar mallorquí, com ara, Manacor o Felanitx.²³⁶⁶ En una part del mallorquí es documenten casos de canvi [ə]> [i] darrere de les consonants palatalitzades [k] i [g], com *carxofa* [ki'ʃfə] o *galleta* [gi'lətə].²³⁶⁷ Tanmateix el fet que hi haja paral·lelismes amb el tortosí ha fet que Veny (Veny, 2015: 145) posàs en dubte aquesta filiació i cercàs una explicació alternativa a partir de la reducció del digtong en una possible forma palatalitzada *gueiato*: [ej]> [i], paral·lela a *meitat*> *mitat*. Encara que, en l'entrada anterior (veg. **Guiatano**) hem apuntat que la documentació ens posa de manifest una altra possible explicació per reajustament vocàlic posterior a la caiguda de la iod: [aja]> [ea]> [ia]; cosa que confirmaria la forma *gueato*, documentada a Castells (Beltran, 2011: 109), a Sóller (DCVB, s. v. *gaiato*) i al Maestrat.²³⁶⁸ (RT301B^{a2}, RT1642 I)

guilopo/a. Espavilat/da, astut/a. Forma registrada amb aquesta accepció al País Valencià i a Tortosa, tot i que en punts de Catalunya equival a 'beneit' (DCVB). Beltran C. (2010, I: 452) assenyalen l'origen francès a través del castellà (fr. *galopin*> cast. *galopo*) amb l'influx del molt *guilla*, per la connotació d'astúcia. De fet en català existeix la forma masculinitzada *guill* 'astut' (DCVB). (RT136 II, RT225 I, RT 451B)

²³⁶² Solà (2009: 193-201), Pla (2011: 30).

²³⁶³ Beltran/Herrero, 2011a: 166; Beltran, 2011: 185.

²³⁶⁴ Carmelina Sánchez-Cutillas, 1982 [1976]: *Matèria de Bretanya*, València, 3 i 4.

²³⁶⁵ *Quinque Libri* de 1695 (addenda), quaderns de comptes de 1830, 1836, 1841b i 1857, Arxiu Parroquial de Tàrbena.

²³⁶⁶ Garcia/Beltran, 1994: 110; Beltran, 1999: 203, Beltran, 2011: 109; Giner, 2016: 91.

²³⁶⁷ Bibiloni, 2015: 65.

²³⁶⁸ Es documenta *guiato* al Maestrat (per exemple, a Vinaròs i Rossell), juntament amb les variants *gueato*, *guiata* / *gueata*, *gueiato* / *gueiata*, en punts del Maestrat, Montsià, Baix Ebre i Priorat (L'ALDC, núm. 1261 *el gaiato*; Buj, 2019: 327; Casanova/Bertomeu, 2011: 132).

guisado (pron. sovint *guisao*). Tipus de menjar elaborat a base de carn i verdura. El DCVB registra la forma *guisao* al País Valencià al costat de *guisat*. Presenta el mateix sufix castellanitzant que localment acompanya altres tipus de menjars: *fregido*, *mullado*. (RT923 II, RT1578A* II)

guisar. Cuinar. D'ús més restringit que el genèric *fer*. *Cuinar* havia pres el sentit específic de 'guisar llegum', que registra el DCVB en valencià i mallorquí. (RT1831 I)

lleixiuà (per *lleixuada*). Bugada, rentada de roba amb aigua calenta i lleixiu. Al DCVB es documenta amb el valor de 'lleixiu que ha passat per la bugada'. Aquesta forma deu ser una variant *lleixiua* [le'ʃiwa], adaptada al català amb el model de *bugada*. De *lleixiua* tenim més documentació, en informants nascuts abans de 1920. Hi suposem un calc del francès *faire la lessive* 'fer la bugada', 'rentar la roba'. El gal·licisme s'explica per l'emigració que va existir cap a Algèria i que donà ocupació a un gran nombre de dones en diverses tasques domèstiques (Menages/Monjo, 2007).

herba anfalls (<*herba alfals*). Alfals. A la Marina Baixa hi ha reflex de l'evolució d'aquest arabisme amb el canvi d'element inicial *al-* > *an-* en les diverses variants (*herba anfalfa*, *herba anfaltes*). La variant *herba anfalls* reapareix a Bolulla i a Callosa d'en Sarrià.²³⁶⁹ Tanmateix la variació és més extensa, com en altres mots precedits per l'article àrab o similars, per exemple, a la Marina Alta, la Safor i la Vall d'Albaida, que mantenen aquesta forma genuïna: *herba alfals*, *herba asfals*, *herba fals*.²³⁷⁰ (RT16 VI, RT112)

heretat. El concepte *heretat* s'oposa al de *poble*. Parteix de la idea de 'propietat rústica', tot i que sempre hi subjau la idea d'un habitatge en el camp temporal o permanent. | *Vivien a una caseta de s'heretat* (RT2015 I, cf. RTNC5).

home bo. Persona que en els actes de conciliació acompanya les parts per a intentar l'avenença (DNV). | *¿Vols que parlem amb un home bo a vore si mo 'ho vol aclarir?* (RT155 I).

idear. Formar en idea, concebre, formar el propòsit d'una cosa (DCVB, DNV). (RT300).

isglésia (veg. *església*).

jac. Jaqueta. Sinònim de *jaca*, *jaqueta*. Té un to despectiu, amb un matís de roba vella. Tanmateix en el RT apareix amb la forma augmentativa *jacot*, que igualment podria ser aplicada despectivament al femení (RT1642A).

jardil (pron. sovint *gerdil*, per *jardí*). Variant amb *-l* epentètica, que passa al derivat *jardiler/a*, seguint potser el model de *gesmil* / *gesmiler*. El DECLC (*s. v. gessamí*) exposa que el cas de *gesmil* és etimològic, ja que parteix de la variant *gesmir*, ja documentada al segle XIV, que passà a *gesmil* per dissimilació (*gesmiler* <*gesmirer*). Aquesta forma ha estat registrada en punts del valencià.²³⁷¹ En documentem el derivat *gerdiler/a* (RT 425A).

jas (veg. *nyau*).

joguet. Joguina. El terme *joguet* és característic del valencià, amb sospita de castellanisme pel gènere masculí, ja que contrasta amb el femení d'altres formes més antigues, com ara *jugueta*, documentat en Jaume Roig i actualment viu a Mallorca (DECLC *s. v. joc*). La variant *juet* (RT310^{a1}) en tarbener és secundària, s'acosta més al castellà, tot i que s'explica per analogia amb *ju(g)ar*. Té paral·lelismes en punts diversos del valencià (*juet/juguet*).²³⁷²

jonquera. 'jonc'. S'ha destacat aquesta forma com a mallorquinitzant per la presència de la vocal /o/ característica dels dialectes orientals, contrastant amb les formes amb /u/ generals en valencià i en altres dialectes occidentals. La forma *jonc* està documentada en punts de la

²³⁶⁹ Beltran, 1995: 91; Beltran/Herrero, 2011a: 173.

²³⁷⁰ Beltran, 2011: 193; Giner, 2016: 448; Oltra/Durà/Conca, 2015: 46.

²³⁷¹ Segura, 1996: 196; Giner, 2016: 121; Bataller, 2017, II: 210-211.

²³⁷² Segura, 2003: 222; Beltran/Segura, 2007: 111; Beltran, 2008: 57; Bataller, 2017, I: 89.

Marina Alta i del Comtat (Famorca), juntament amb les variants *enjonc*, *jonquera* i *jonquet*.²³⁷³ La variant *jonquera* té el paral·lel *junquera*, per exemple, a la Vall d'Ebo, Fageca i punts de la Vall d'Albaida.²³⁷⁴ (RT1617*)

jovelí (per *javalí*) 'senglar'. La forma *javalí*, és un arabisme pres del castellà, que ha sigut adaptat en gran part del valencià²³⁷⁵ i s'ha incorporat al DNV. Tanmateix, aquesta situació no és general, ja que en part del territori lingüístic català en què s'ha adoptat sol mantenir-se el fonema /χ/.²³⁷⁶ Sol fer-se servir aquesta forma juntament a l'estructura *porc jovelí*, preferida per la vella generació. (RTNC31)

juet (veg. *joguet*).

l·limosna (<cast. *limosna*). Castellanisme adaptat al sistema català, que conviu amb la forma més castellanitzant *limosna*. N'hi ha documentació al segle XVI (DCVB s. v. *l·limosna*). En tarbener és una variant secundària. (RT RT311B* II, RT1617*)

llumà (per *llumada*). Emissió de llum potent, molt breu i enlluernadora (DNV). | *Una cosa que pega llumades roges i s'endú la gent* (RTNC27).

magnar (per *mannà* 'abundància'). El DCVB registra variants agudes i planes de la forma d'origen bíblic: *mannà*, *mainà*, *manna*, *maina*, *magna*. La forma usual a Tàrbena està potser influïda pel sufix *-ar* amb valor de col·lectiu. | *¡Xe, açò és un magnar, açò!* (RT112).

malar. Forma usada en l'expressió *fer malar* (o *emmalar*) 'practicar la fetilleria', 'fer màgia'. Terme derivat de *mal*, no registrat. Hi ha els derivats *emmalador/a* (veg. *emmalador, -a*). (RT1733*C^{a3})

maleit, -a [ej]. **1** 'Enfadat/da, rabiós/a'. Coromines (DECLC, s. v. *beneir*) explica l'origen de les formes *beneit/a* i *maleit/a* com un participi arcaic que es va crear a partir del desplaçament accentual d'una forma precedent *beneït/beneïta* i *maleït/maleïta* (de manera analògica a altres formes com, *beina*, *feina*, *reia*). S'ha destacat l'origen mallorquí d'aquesta accepció, característica de Mallorca, Menorca i del territori mallorquitzant valencià. En tarbener es fa servir sobretot en l'expressió *estar maleit/ta* (RT 425A, RT1384 III), que per extensió pot aplicar-se a la mar ('maregassa'). || **2** Residualment es fa servir també *maleit/a* amb el valor de 'nociu, perillós'. | *Hi ha serps que són maleïtes* (FO); *Los duïen a la plaça amb dos fieres [...] de dos gossos maleïts* (RT156). || **3** La vella generació coneixia també l'accepció 'molt intens', documentada a Mallorca (DCVB) (per exemple: *una broma maleïta*). Suposem que l'expressió *festa rabiosa*, que feia servir la vella generació per a referir-se a les festes més solemnes, és una evolució d'aquest valor de *maleit/a*.

malíccia (per *malícia*). Indignació, sentiment de ràbia. La forma pronunciada [ks] per a *malícia* o per a les variants *maliciada* 'impuls de gran irritació', *maliciós* 'irritable' està documentada al País Valencià, Tortosa i el Pallars.²³⁷⁷ S'explica per contaminació de *maligne*, *malignat* (DECLC s. v. *mal*). *Malícia* té també l'accepció 'part fibrosa de la sang' (terme vinculat a l'elaboració de l'embotit) (DCVB). (RT15 I, RT519A II)

²³⁷³ Colomina, 1986: 673; Beltran, 1995: 91; Beltran, 2005, I: 271; Beltran, 2005, II: 12; Beltran, 2011: 194.

²³⁷⁴ Beltran, 2005, II: 12; Oltra/Durà/Conca, 2015: 189.

²³⁷⁵ Per exemple, la Vall d'Albaida, la Marina, les Valls del Vinalopó, parcialment el Baix Vinalopó (Oltra/Durà/Conca, 2015: 278-279; Beltran/Herrero, 2011: 201; Beltran, 2011: 232; Beltran, 2008: 69).

²³⁷⁶ Segura, 2003: 222; Verge, 2008: 262; Quintana, 2012 [1986]: 94; Navarro, 1996: 64; Cubells, 2001: 151; Moret, 1996: 76; Galan-Moret, 1995: 89; Moret-Sasot, 1996: 71.

²³⁷⁷ DCVB s. v. *malícia*, *maliciós* i *maliciada*; DECLC s. v. *mal*.

manta taleca. Peça de tela quadrangular acabada amb punta per una banda i amb bosa destinada a cobrir i *acostalar* –subjectar– la càrrega que les cavalleries transportaven dins la sàrria’ (RTNC5). Registrem també la forma *taleca* (RT1360C i).

mauranet. Ventador per al foc. Variant per metàtesi de *maruanet*, diminutiu de *maurà* <*maruà* ‘sarió per a arregar les agranadures’, els dos de forma circular, elaborats de llata de palma. Les formes etimològiques *maruà*, *maruanet* <àrab *marwah* ‘ventador’, pervisqueren en parlants nascuts abans de 1910. Aquesta paraula és característica del valencià meridional i de l’eivissenc, amb les accepcions ‘estora’, ‘sarió’, ‘ventador’, amb les variants *maruà*, *marguà*, *maruany*, *maurà*, *maruanet*, *mauranet*.²³⁷⁸ Té continuïtat en una part del murcià, amb la forma *margual*.²³⁷⁹ A la Marina Baixa està registrat *maruà* a Altea, Altea la Vella i Benidorm; i *maurà* a la Vila Joiosa i l’Ermita.²³⁸⁰ (RT330 I, RT331)

menejar (pron. sovint *merejar*). Moure, remenar. Aquesta accepció és característica del País Valencià i de les Terres de l’Ebre.²³⁸¹ (RT1339C, RT1691 I, RTNC7)

meular. Verb creat a partir de l’onomatopeïa del crit del gat [‘mew]. Aquesta solució està documentada al Pallars, a Menorca i a Mallorca i al País Valencià, en punts de la Marina i la Safor, per la qual cosa podria pensar-se que hi ha un influx mallorquí, si tenim en compte que en valencià les formes més esteses són *maular*, *miular*, *nyaular*.²³⁸² Presenta els derivats *meulit* ‘maulit, miol’, *remeulit* ‘maulit intens’, **remeulo** ‘crit del gat estrident’, per extensió, ‘crit estrident’ (forma registrada a Mallorca i Menorca, DCVB) i **remeulà** (per *remeulada*), equivalent a *remeulo* (RT330 III),. | *Més avall veuen un gat, tamé meulant: / – ¡Meuuuuu!, ¡meuuuuu!* (RT130 II); *I es va enganxar amb un clau. I tinia diu que ¡juns remeulos!* (RT1676B).

migjorn. Forma arcaïtzant de *migdia* que sobretot la vella generació fa servir com a sinònim (per exemple: *Jo me ho prenc de matí, a migjorn i a la nit*). Es manté també en la locució *fer migjorn* ‘fer la migdiada, descansar’ i com a nom del vent del sud. Es documenta en la toponímia (*sa coveta des Migjorn*: a les 12 solars hi pega el sol). (RT1698G X, RT1698G XIII)

missa. Església. Evolució semàntica per metonímia usada ocasionalment al costat del terme propi. El DCVB documentava el seu ús «entre gent molt inculta i entre infants». | *Entraven amb un cabasset terrer es sol dins de missa* (RT1384 I; RT910G, RT1698G IV).

molla (veg. *mollerica*).

mollerica. Tros molt menut de pa que es desprén al partir-lo. Forma no registrada al DCVB. Colomina (1991: 247) la vincula a la formació de *talleruca* ‘trosset menut’. Es reserva la paraula *molla* per a les accepcions ‘part interior blana del pa’, ‘polpa’, ‘part més blana de la carn d’animals o persones’, ‘part carnosa del mol·luscs’. | *Com no tenia ses pedretes replegadas, pos va tirar molleriques de pa* (RT327A); *Com ella és xicoteta, ho corre tot, i busca totes ses molletes* [de carn]; *i es cap pot ser per sa formigueta* (RT302).

momprenre (per *mamprenre*). Trobem aquesta mateixa evolució per labialització a Pedreguer i a Eivissa.²³⁸³ **1** Emprenre, iniciar una activitat (especialment si implica

²³⁷⁸ DCVB s.v. *maruà*, *maurà*, DECLC s.v. *marguà*.

²³⁷⁹ Vegeu un exemple del seu ús en una versió del tipus ATU 225 de Cartagena: «–¡Cómo ves el suelo? / –¡Como un margual!» (Sánchez, 2010: 59).

²³⁸⁰ Beltran/Herrero, 2011a: 136.

²³⁸¹ DCVB s. v. *menejar*; Beltran C., 2010, II: 547-548.

²³⁸² DECLC s. v. *miolar*; DCVB s. v. *meular*, *maular*, *nyaular*; Colomina, 1986: 663; Beltran, 2005, I: 268; Giner, 2017: 529.

²³⁸³ Veg., p. ex., Beltran (2011: 48) i l’exemple «torna a momprenre es trot» (Castelló, 1976: 140).

dificultat o esforç) (DCVB, DNV). || **2** Escometre (a algú) per a fer-li retrets o reprendre'l (DNV). | *Momprén el retor i encamant a sa dona, i els-a va tirar tots as carrer* (RT1360C^{a1}).

monte. Espai muntanyenc del terme minicipal, no dedicat al conreu. Forma registrada al País Valencià i a Tortosa (DCVB). (RT851 II, RTNC31)

monte. Joc de cartes en què es feien apostes. (DCVB, DNV). (RT106 I)

mordassà (per *mordassada*). Variant intensiva de *mos*, influïda per la forma *mordassa*, no registrada. | *Pega una mordassà a sa col, i es minja sa col i es Cigronet* (RT700 I; RT130 IV).

morter de picar salsa. Locució amb què s'especifica l'accepció referida a l'ús culinari de *morter*, formada metonímicament a partir de *salsa* 'espècia'. Objecte elaborat de terrissa. En canvi, el *morter de picar substància*, és de més grandària i de pedra, i serveix per a triturar aliments de més duresa, com *arròs* o *ametles*. (RT1578A* II i III)

mosenillo. Escolà. Veny (1984: 220) destacà la presència en valencià meridional de variants del castellanisme *monecillo*, que en castellà és una forma medieval i dialectal. *Mosenillo* és una variant per metàtesi de *monesillo*, forma dominant a la Marina Baixa i present en bona part del valencià meridional, al costat d'altres formes (*monecillo*, *monicillo*, *menosillo*, *monosillo*).²³⁸⁴ (RT1476A I, RT1525J)

mostra. Parada que fa el gos quan veu la caça (DCVB, DNV). | *Es queda parat en sec. Es queda de mostra* (RTNC31).

motlà [mo'lla] (per *motlada*). Sol fer-se servir sobretot en plural. Equival a 'revoltó': «volta menuda, de poca llum, que va d'una biga a una altra d'un sostre» (DNV), per antonomàsia pot equivaler a 'sostre' (p. ex. «*Aqueixa cambra té quatre motlades*»; «*Tenien ses motlades molt altes*», «*Ho penjaven tot a ses motlades*»).²³⁸⁵ *Revoltó*, en canvi, adopta el valor de 'biga'. Documentem aquesta mateixa distinció en el DGVC (II: 1282; II: 1608): *molá* «bovedilla que deja el molde en el techo entre viga y viga» / *revoltó* «madero grueso [...] de una armadura de tejado». | *N'hi havia un badallet per ses motlades* (RT1563 I).

moüre. Partir, emprendre la marxa. El DCVB documenta aquesta forma en català medieval i en valencià. | *Matros 'llà a les set moguem* (RT1328 II).

mot ['mot]. Vers de cançó popular; frase musical. A Tàrbena no és homòfona de cap altra accepció ('paraula', 'sobrenom'). Milà i Fontanals, quan presenta la terminologia de la mètrica tradicional catalana, indica que, per a la mètrica, el poble «distingue las partes de la composición llamando *mot* al verso, *posada* á la copla, y *respuesta* (en otros puntos *restoble*, y en alguno *refle*?) al estribillo». ²³⁸⁶ Es documenta sobretot a Mallorca. ²³⁸⁷ En el context valencià podria considerar-se una forma arcaïtzant, i en el cas de Tàrbena, possiblement un mallorquinisme, ja que contrasta amb la variant *paraula* 'vers', més estesa en valencià. ²³⁸⁸ Reapareix, però al Maestrat, ²³⁸⁹ que coincideix amb el tarbener en altres arcaïsmes (cf. *aquest(e)*, *bec*, ['jɔ]). Era una forma viva en la vella generació, en què eren usual les locucions *cançó de quatre mots* i *cançó de cinc mots* per a fer referència a 'quarteta' i 'quintet'. | *Sí, aqueix mot, sí que m'enrecorda* (RT135A*).

²³⁸⁴ Beltran/Segura (2019: 242-244).

²³⁸⁵ En altres localitats valencianes pot equivaldre a 'biga', 'sostre' (Colomina, 1991: 249).

²³⁸⁶ Milà i Fontanals, VI: 195 (dins uns "Preliminares" del seu *Romancerillo Catalán*).

²³⁸⁷ Llegiu la presentació que fa Francesc de B. Moll del vol. 1 del *Cançoner popular de Mallorca* de Ginard (XXXVI).

²³⁸⁸ En el vocabulari del cant d'estil, per exemple, es diferencia el terme *terç* 'frase musical' i *paraula* 'vers' (Pitarch, 1997: 16-17). Hem documentat *paraula* a Elx i a Xaló.

²³⁸⁹ Per exemple, a Culla, encara que l'extensió és major; devem aquesta informació a Carles Pitarch.

mudar. 1 Experimentar un canvi, transformar una cosa o persona per una altra. | *Mudaven de terreno* (RT225A). || **2.** *v. tr. i refl.* Vestir amb roba més bona o lluidora, sovint en locucions com *fer-se mudat/à*. S'hi relacionen els derivats *mudat/à* 'ben vestit/da', *mudador/a* 'elegant, que afavoreix'. | *Sa mare la va fer ben mudà i li va posar un floquet roget en es monyo* (RT 451B; cf. 510A II). || **3** Traslladar-se a un altre lloc de residència (DCVB, DNC), generalment amb un matís de temporalitat. | *Una volta se'n va mudar un a un atre poble* (RT1578A* IV).

mudat, -à (veg. *mudar*).

nevà (per *navada*). Divisió d'un edifici entre jàssena i jàssena (DNV). El nombre de navades indica la grandària d'una casa. En una casa tradicional, la primera navada (*sa primera nevà*) indica l'entrada; la segona navada (*sa segon nevà*), la llar. | *A sa primera nevada de casa, es bou* (RT130 V).

nedar. Forma que ha estat relacionada al mallorquí per la presència d'una /e/ en l'arrel d'aquest verb, al llarg de la flexió (*jo neda, jo nedava*), contrastant amb el valencià general, que manté la forma etimològica *nadar*. Es documenta també en punts de la Marina Alta i del Comtat de l'àrea mallorquinitzant.²³⁹⁰ (RT310 I)

nigar. Lligar, unir o subjeter una cosa a una altra amb un mitjà de subjecció. Forma creada per l'influx de *nugar* sobre *lligar*, atestada en valencià (DCVB). Localment conviuen *lligar, delligar* i *nigar, desnigar*. (*nigar*: RT200A, RT1529; *desnigar*: RT720 II)

nugar. Fer un nuc. Terme sinònim de *lligar/nigar*, en valencià. La forma amb -g- es documenta en català occidental i és la base de *nuc*; de front a la més etimològica *nuar*, derivada de *nuu* <llat. NODUS (DECLC s. v. *nus* o *nu*). (RT1210 II, RTNC42)

nyas (veg. *nyau*).

nyau (per *jau*). Forma d'imperatiu de la persona 5a, derivada de la conjugació antiga del verb *haver* (<*hajau*), amb què s'indica a algú que prenga la cosa que li oferim. És desconeguda en el parlar tarbener actual, tot i que se'n recorda l'ús antic gràcies a una contalla (RT 46 i RT 47). El DCVB documenta la pronúncia [ˈjaɯ] en valencià. Aquesta forma evolucionà a *nyau* paral·lelament *jas* > **nyas** (RT310 II, RT510A I), la forma de la persona 4a del mateix verb. Encara es manté residualment en la mes vella generació la pronúncia antiga [ˈjas] (RT1805*C, RTNC16). El DECLC (s. v. *haver*) relaciona l'extensió de la forma palatalitzada *ny-* en valencià meridional i alacantí per l'analogia amb *hi ha* > *n'hi ha*.

orça [ˈorsa]. Atifell de terrissa envernissada que antigament es feia servir per a conservar aliments, de diferents mides. S'aplica *orça* solament a les més grans; el diminutiu *orceta* s'aplica lexicalitzat a les petites. És un terme d'origen llatí (<llat. URCEA) exclusiu del valencià (DECLC s. v. *orça*).

padella. Paella. Forma actualment quasi extingida. Possiblement en tarbener es deu tractar més d'una ultracorrecció que d'un arcaisme (*padella* <PATELLA). Forma registrada en punts laterals o septentrionals (Ripollès, Cerdanya, Pallars, Ribagorça).²³⁹¹ (RT1568*)

palmineta. Aplaudiment. Considerada una forma infantil pel DNV. Hom diu també d'una persona sense formalitat un *malminetes*. (RT1381C)

paloma. Papallona. Terme registrat al País Valencià, a les Terres de l'Ebre, punts de Catalunya occidental i la Franja, Eivissa.²³⁹² A Tàrbena conviuen *paloma* i *palometa*, ocasionalment amb una especialització semàntica per a la segona, per exemple, com a equivalent a 'arna'. Sobre l'influx de l'aragonés en l'extensió d'aquesta forma en valencià,

²³⁹⁰ Colomina, 1986: 663; Beltran, 2005, I: 156, II: 24.

²³⁹¹ DCVB s. v. *paella*; Haensch 1980: 228; Coll, 1991: 58; Sistac 1998: 84; Figuera *et al.*, 2011: 321.

²³⁹² DCVB s. v. *paloma*; DECLC s. v. *paloma*; ALDC, núm. 1530 *la papallona*; Navarro, 1996: 222.

s'hi han referit, per exemple, Casanova (1985a: 32) i Martines (2002: 167). Ja hem tractat el possible cas d'interferència amb el castellà *paloma* en RT 451B.

panderà (per *panderada*). Caguerada grossa. Forma registrada a la Marina Baixa, Alcoi i en l'obra de Martí Gadea.²³⁹³ Variant de la *ponderada* (Martí M., 2006: 395). Colomina (1991: 95-97) relaciona les variants *ponderada*, *ponnerada*, *ponerada* amb l'ètim llatí *PONDUS* 'pes'. Per al canvi *pon->pan-* potser hi ha influït una homonització amb el terme jocós *pandero* 'cul'. (RTNC26)

panderot. Merda. Variant masculina de *panderada* (veg. *panderada*). (RT1685*B I)

pantalons 'peça interior femenina que cobreix des de la cintura a l'engonal, bragues' (forma no registrada al DCVB, DNV, DIEC2; sí en canvi en castellà, DLE). Paraula actualment antiquada, pràcticament desplaçada per *bragues*. S'hi observa la mateixa evolució que ha sofert la paraula *calces* en català central, on ahora designa dues peces de vestir diferents, una d'exterior i una altra d'interior. De manera residual es conserva també el gal·licisme *culota* (<fr. *culotte*), que etimològicament presenta les mateixes accepcions que els termes abans esmentats.²³⁹⁴ (RT1091, RTNC16)

papar. Menjar, devorar. Entre els termes heretats del llenguatge infantil llatí hi ha el verb *papar* <llat. *PAPPARE* o *PAPARE* 'menjar' i *papa* <llat. *PAPPA* o *PAPA* 'menjar'.²³⁹⁵ A banda cal assenyalar l'accepció més terrorífica de 'devorar', que acompanya fórmules per a espantar les criatures com *¡Ara te paparé!* (pron. [ta]), *¡Ara et paparé!* (sovint deformades *¡otopoporé!*, *¡o(p)poporé!*) o les versions RT366 III, IV i V.

pasta. A banda de 'massa tova' i 'massa de farina', *pasta* és un terme genèric per a referir-se als productes petits de rebosteria casolana, cuits al forn (DCVB, DNV). | *¡M'has de fer una llanda de pastes!* (RT923 II).

pasterol (per *posterol*). Cul, prolapse rectal. La variant *pasterol* té una gran extensió territorial (DCVB); s'inclou entre les formes blasrades per les *Regles d'esquivar vocables*: «*pastarol* per *posterol*». ²³⁹⁶ | *I un pasterol de burro al front* (RT 480 IV; cf. RT222).

parar (veg. *aparar*).

parat, -à (veg. *aparat, -à*).

pardal. Penis. Terme jocós, equivalent a altres formes, com ara, *xorro*, *xorret* (RT1425 I), amb què sol designar-se de manera eufemística aquest concepte tabú. (RT1569**, RT1698G III)

passà (per *passada*). 1 Acció de sotmetre alguna cosa a una operació, a l'efecte d'una màquina, d'un instrument o d'un aparell (DCVB). | *¡Quina passà de garrot mos han donat!* (RTNC15; RT15 III) || 2 Esdeveniment notable, feta digna de veure's, de saber-se, de considerar-se (DCVB). Equivalent a succeït: *sa passà des fogons*, *sa passà de sa sotana...*

pata. Gal·licisme que s'escampà en català directament o, sobretot, a través del castellà, especialment arrelat en valencià, on n'hi ha documentació des del segle XVI (DECLC). En tarbener pràcticament ha arraconat la forma genuïna *cama* per a referir-se a les 'extremitats inferiors dels animals'. És general per a l'accepció amb sentit figurat de 'suport vertical inferior dels mobles', tot i que està documentada la forma *petge* amb el valor de 'banc de llit'. Els derivats són una prova de l'arrelament d'aquesta forma: *patada* (pron. *patà*) 'colp pegat amb el peu' (RT1291D II), 'soroll del peu en caminar' (RT1453****a¹), *patot* 'senyal dels peus en la terra molla', *patejar* 'xafar', i així mateix la

²³⁹³ Colomina, 1991: 257; Veny, 1999: 103; Martí M., 2006: 395, 442; Beltran/Herrero, 2011a: 118.

²³⁹⁴ Beltran, 1995: 59; Menages/Monjo, 2007: 212; Menages/Monjo, 2012: 68.

²³⁹⁵ DECLC s. v. *pap*; Gaffiot s. v. *papa* i *papo*.

²³⁹⁶ Colón/Ferrando, 2011: 306.

presència en la toponímia: *sa Patada de Bou*, forma ja registrada per Coromines. | *Jo a voltes ha vist pollastres al galliner que a soles tenen una pata* (RT785A; cf. RTNC5).

patracol (per *protocol*). Document extens. Col·loquialisme (DNV). (RT200A)

pelleco, -a (<cast. *pellejo/a*). Entremaliat/da, roïn. Segons el DLE (s.v. *pellejo*) en castellà pot tenir el sentit de ‘cuiro’, i, col·loquialment, de ‘ebri’. Popularment el ventall d’accepcions és major: ‘persona de mala vida o malas prendas’ (Villena), ‘libertino, mujeriego’ (la Mancha), ‘tunante, vicioso, mujeriego’ (Navarra), i en femení, ‘prostituta’. Hi ha l’expressió *viejo pellejo* referida als vells libidinosos.²³⁹⁷ (RT1831 I)

penyal. Penya grossa i elevada (DCVB). En tarbener és un apel·latiu que conviu amb altres termes orogràfics que designen ‘massa de pedra’ com *penya*, *penyó*, *penyol* (o *pinyol*), *roca*, *cantal*, *morro*... (RT712^a).

pep, -a. **1** Innocent. | *Jo tinc un pepet i una angeleta* (RT1384 IV). || **2** Beneit/a. Qualificatiu amb paral·lelismes en català oriental i mallorquí per a designar ‘persona estúpida o curta d’enteniment’ (DCVB s. v. *pep* i *pepet*). En valencià *pep*, *pepo*, *pepot* designaven més aïna una ‘persona rústega, ignorant’ i *pepa* una ‘dona desmanegada’ (Martí M., 2006: 419-420): «deonomàstic format sobre un hipococrístic popular i ben corrent entre els llauradors valencians». Aquest procés d’habilitació d’un antropònim com a adjectiu despectiu es retroba en altres casos, com ara, *palònia* <*Apol·lònia* (conegut en tarbener), *saldoni*, *tòfol*, *toni*... En el cas de *pep/a*, possiblement hi haja hagut la influència de les contalles populars en què l’home beneit rebia aquest nom, com una antonomàssia de nom d’home molt comú (paral·lelament, a la tradició gallega, es fa servir el nom *Xan*, per a designar l’home beneit o consentit; i *Joan* o *Jan*, en l’occitana).²³⁹⁸ Potser hi ha també el record antic del tractament poc airós que rebia Sant Josep en el cançoner popular medieval (Romeu, 2000: 23). Volem destacar finalment la possible vinculació amb la paraula *pepa*, que designa ‘nina (jogueta)’ a l’Emporda i a Mallorca (DCVB), amb paral·lelismes amb altres llengües (*pepona*, castellà; *pepeta*, occità), per la possible associació de l’expressió fixa d’aquestes figures a la ximplera.²³⁹⁹ En tarbener existeix amb el mateix sentit l’expressió *pepeta lus* (Monjo, 2009: 235). | *Ni estava bova ni estava bé: una pepa* (RT1698G II; cf. RTNC7).

perilla. Bombeta. Metaforització a partir de la forma de l’objecte més antic per a fer llum, similar a la fruita. El DCVB documenta *pera* a València i a Mallorca, i s’inclou aquesta forma en el DNV i el DIEC2 com a variant secundària de *bombeta*. Com a diminutiu, el DNV registra *pereta*, forma també documentada en tortosí.²⁴⁰⁰ La variant amb *-illa* té l’influx de la forma castellana. (RT1360C II)

perquissa. Interés, esforç. Es fa servir sobretot en la locució *fer perquissa* ‘demostrar interés o tenacitat en una acció’. Derivació popular del terme jurídic *pesquisa* ‘perquisició, escorcoll’. (RT130 III, RT510A)

perseguir. Seguir (sense intenció d’agafar). Pot estar a l’accepció ‘seguir algú amb la intenció d’obtenir alguna cosa’. Actualment es fa servir com a sinònim de *acaçar*. | *I agarra i el perseguix i veu que aquell home comptava es diners allà* (RT1617*).

petroliera. Capsa de llauna per a contenir-hi petroli o per a altres usos (DCVB). Per extensió, pot aplicar-se a un objecte similar. (RT910G)

²³⁹⁷ Ruiz, 2007: 498; Soler, 1993: 215.

²³⁹⁸ TrFe (s. v. *Jan*).

²³⁹⁹ No debades s’anomenà popularment *el Bovet* la imatge dihutesca del Jesuset que acompanyava la imatge de la Mare de Déu dels Desemparats per la seua expressió de candidesa (Tomás, 2009: 592-593).

²⁴⁰⁰ Beltran C, 2010, II: 622.

picat (per *picant*). Adjectiu referit als contes llicenciosos. (RT*1719B, RTNC18)

pintar. Presentar-se (trobar-se) bé o malament. Sentit figurat registrat en el DCVB. | *Mo-ne a vore la xica com pinta* (RT1370 I).

plegat, -à (pron. -à). Junt, unit. Es coneix també en l'expressió *tot plegat* 'en definitiva'. | *Hala, plegat amb ella* (RT900 I).

polit, -da. 1. Bonic/a. El DCVB registra aquesta forma al País Valencià, Eivissa, Menorca, Manacor, Maresme). | *¡Vaja una xica polida!* (RT923^{al}). En tarbener s'aplica el mot només a les persones; però hi ha el record d'un ús referit també a les coses: *tan polit nom* (RTNC9). || **2** Fornit/da, crescut/da. El DCVB registra aquesta accepció en valencià meridional. En el parlar actual la forma *guapo/a* ha pràcticament desplaçat la forma tradicional *polit/da*, en la primera accepció, per a ponderar a les persones. Es manté sobretot la segona accepció, tot i que sovint amb una certa connotació despectiva, ja que per a les joves generacions pot servir com a sinònim de *gord/a* 'gras' (hi pot haver influït els canvis dels paràmetres de l'apreciació de la bellesa).

poltrú. Budell cec o gruixat del porc (DCVB). Com a embotit, podia omplir-se de sobrassada; però més habitualment es feia de *blanc* (embotit cuit). Mallorquinisme lèxic. Al País Valencià, les formes documentades per a esmentar aquest budell o embotit són *paltrota, paltrot, poltrota, potrota, potra...* Retrobem la forma *poltrú* a Menorca i en punts de Mallorca; però se'n documenten altres variants, com *poltrua*, i en masculí, *sipultrú, sapultrum, sapultruu...*, paral·leles a *paltruc*, forma registrada en català central, i a *paltruu, paltuc*, documentades en el segle XIV.²⁴⁰¹ | *I varen vore que tenien sa poltrú, [...] bufà i tot això, penjats aquí* (RT1562A II).

por. Aparició (o manifestació) sensible d'un mort o ser incorpori, fantasma. Es fa servir sobretot en la locució *eixir por* (RT1676), a voltes sobreentesa amb *eixir* (RT923 II). Ens referirem en Monjo (2017) al paral·lelisme d'aquesta forma amb *sortir por*, documentada a Mallorca²⁴⁰² amb el mateix significat, i amb *eixir la por*, de diverses poblacions de la Marina. Cal apuntar que solament en una part de la Marina *por* designa 'fet paranormal',²⁴⁰³ en altres es confon amb el concepte de *bubota* 'persona disfressada per a fer por', sovint amb la finalitat de facilitar un acte furtiu o delictiu (veg. *bumberota*).²⁴⁰⁴ Advertim que s'ha de tenir molta cautela a l'hora de considerar aquesta accepció de *por* com a mallorquinisme, ja que el DECLC (*s. v. por*) la presenta com a pròpia de tot el domini lingüístic. Les mostres són més evidents a Mallorca, la Franja d'Aragó, el Pallars, el País Valencià (sobretot al sud) i el Rosselló, tot i que en algun cas es tracta solament de pervivències en la toponímia. Per altra banda, si estudiem *por* amb el valor de 'ésser fantàstic espantacriatures', l'extensió és encara major, ja que es registra en diverses comarques septentrionals de Catalunya i en punts del Matarranya i la Marina Alta (en

²⁴⁰¹ DECLC *s. v. paltrú*; DCVB *s. v. poltrú* i *sapultrú*; Serra, 1971: 105; Colomina, 1986: 675; Micó/Gramatge, 1991: 293; Monjo, 2004: 46.

²⁴⁰² Per a *por* i *sortir por* a Mallorca ens remetem al DCVB i, per exemple, al volum XXIV de l'*Aplec de Rondalles Mallorquines* d'Alcover; concretament els textos 3 («Sa por de Mancor»), 20 («Sa por de Son Cotoner») i 21 («Sa por d'es Putget») (Moll, 1989).

²⁴⁰³ Es documenta amb el sentit de 'fet paranormal', per exemple, a Tàrbena, Parcent, Castell de Castells, la Vall de Gallinera. Podem llegir també *eixir pors* en Verdú (2018: 59 [Bolulla]). Fonts orals: M. Lluïsa Mascaró (Tàrbena), M. José Verdú (Castells), Mercedes Comes (Parcent), Àngel Seguí (Alpatró, Vall de Gallinera).

²⁴⁰⁴ Com ara, a Xaló, Teulada, Altea. Capó (2009, 1: 61). Fonts orals: Josep Mas (Xaló), Joan Ivars (Teulada).

concret, Pego).²⁴⁰⁵ A Pedreguer es documenta amb la variant *la poretà*.²⁴⁰⁶ Ens trobaríem, si més no, amb un possible cas de reforç cultural per l'efecte de l'emigració mallorquina. És interessant de constatar la continuïtat de l'accepció 'fantasma', 'ser fantàstic', 'fet paranormal' per a *paur* en occità pirinenc.²⁴⁰⁷

porrona. Per a designar 'objecte de terrissa petit que es a fa servir per a beure aigua al gallet' a Tàrbena s'aplica el terme *porrona*, registrat en el DCVB i DNV com a 'porró gran de vidre verd'. Beltran/Segura (2019: 251-252) documenten en valencià diversos possibles casos de desplaçaments semàntics per a designar aquest objecte, per exemple, *canterella* –i els derivats *canterilla*, *cant(e)relló*–, *marraixa* –i la variant *marraixó*–, *pitxerull* –a partir de *pitxer*–, *porró* (a Algar de Palància) –i la variant *porrona* (a Bolulla i Tàrbena)–..., que contrasten amb la forma predominant en valencià *botija* i les seues variants, adaptades del castellà (DECLC s. v. *botella*). (RT1655 II)

portal. Esclaó de pedra o rajoles de la porta; brancal (DCVB, DNV). És la forma predominant en valencià meridional, coincident amb punts de Mallorca, Menorca i del Vallès Oriental.²⁴⁰⁸ (RT1678**)

potecari (per *apotecari*) (i *poticari*). Farmacèutic. Cultisme derivat del grecollarí APOTHECARIUS, conservat en textos etnopoètics. La variant amb afèresi es documenta en tot el domini lingüístic (DCVB s. v. *apotecari*). El DECLC (s. v. *botiga*) registra en valencià les variants *apoticari* (segle XIII), *poticari*, *apotecari*, *potacari*, *botecari* i *boticari*. (RT2013 I)

pota. Peu dur, externament corni, especialment dels animals ferrats. Aquesta definició està registrada en valencià i en balear (DECLC s. v. *pota*), tot i que va ser general en la llengua (DCVB; Bibiloni, 2010: 108-112). No tractarem la qüestió de l'extensió semàntica de *pota* en el model estàndard actual fins a designar 'peu o cama de bèstia en general' i 'petge: cadascuna de les peces situades verticalment per sostenir un moble, un objecte' (DCVB), remetem a Bibiloni (2010, *loc. cit.*) (veg. *cama*, *pata*). | *Ses potes des matxos tenien huit claus* (RT1698J I).

potó. Peüllà, peu dels mamífers ungulats. Colomina (1986: 673) i Beltran (2005, I: 200) han assenyalat el possible mallorquinisme d'aquesta forma, que el DCVB i el DECLC documenten a Mallorca, Menorca i Tortosa. A Tàrbena es fa servir sobretot per a fer referència a les peülles dels porcs. Aplicat als peus d'altres animals de peu forcat (cabres, ovelles) actualment *potó* ha estat quasi desplaçat per *pata* (veg. *cama*, *pata*).²⁴⁰⁹ | *Se'n va a sa carnisseria, ella, i crompa un potonet de xoto (una cameta de xoto)* (RT1739*C).

povil, -a (per *pobil*, *-a*). Fill/a únic/a. El DNV ha incorporat aquestes variants de les formes més antigues *pubil*, *-a / pubill*, *-a* (DECLC s. v. *pubill*). (RT1351A)

pregar. Demanar fervorosament, humilment, com a favor (DCVB). Saragossà (2010: 308) registra aquesta accepció en l'obra de Bernat i Baldoví. Actualment *pregar* pràcticament ha estat desplaçat per *insistir*. | *La vui trobar jo –ji vingà!, ji pregant!, i ell «que no»* (RT1730 II).

privat, -à. Baldat, paralitzat per feridura. Accepció característica del valencià i del tortosí DCVB, DECLC s. v. *privar*). (RTNC30)

²⁴⁰⁵ DECLC s. v. *por*, ALDC, III, 581, *el papu*.

²⁴⁰⁶ Beltran, 2005, I: 185.

²⁴⁰⁷ Coromines, 1990: 659, De Marliave 2005: 236.

²⁴⁰⁸ ALDC, III. Núm. 227 *el llindar*.

²⁴⁰⁹ En RT1691 I s'aplicat als peus d'un ase petit (com a forma diminutiva de *pota*).

profia (per *porfia*). Aposta. El DCVB (s.v. *porfídia*) documenta aquesta accepció a Tortosa i Maestrat. (RT1576B)

pucejar. Estar inquiet i bellugar-se molt (DCVB, DNV). | *Es xiquet no dormia, domés pucejava* (RT1626 I).

puja. Quantitat que es paga al forner per la cuita en un forn públic. Segons els testimonis orals, no es pagava amb diners sinó en espècie, cosa que coincideix amb les referències documentals aportades en el DECLC (s. v. *puig*). En el *Diccionario* de Carles Ros (1764, s. v. *pa de puja*) s'explica aquesta locució: «el que se contribuye en los hornos públicos por precio de la cochura». (RT1626 II)

pujà (per *pujada*). Pendent: referit sobretot a un camí (veg., p. ex., els topònims viaris *sa pujada d'en Bossa, sa pujada d'en Pont*) i, per extensió, a un carrer empinat.²⁴¹⁰ De manera residual per a designar 'carrer en pendent' es fa servir la paraula *valladeta* (<*avallada*) com a sinònim de *pujada* (derivat dels verb *avallar*, documentat encara a la primeria del s. XX),²⁴¹¹ juntament amb les formes *capavallada* / *pacavallada* i *capamuntada* / *pacamuntada* (documentades a les illes Balears, DCVB) (p. ex., *Fea pacamuntà; Sa pacamuntadeta aqueixa; Ara, sa pacavallà de la Murta, no es pot entrar*). Les variants *pacamuntà* i *pacavallà* de Tàrbena són registrades en el DECLC (s. v. *cap*).²⁴¹² (RT1240 II, RTNC14)

punxa, Argelaga (*Ulex parviflorus*). Colomina (1991: 278) i Beltran (1995: 95) s'han referit a l'ús que fa el tarbener de *punxa* per a designar 'argelaga' a través d'un procés metonímic. | *Diu que era un forner que se'n va anar a fer punxes* (RT302, RT301 I).

punxa cabrona. Argelaga negra (*Cacilotome spinosa*). Arbust que Beltran (2005, I: 275) registra a la Marina Alta amb les variants *ca(m)brona, enca(m)brona, cambronera* i Oltra/Durà/Conca (2015: 52-53), a la Vall d'Albaida amb les variants *cambrona, cambronera*. (RT156)

queredilla. Creïlla, patata (*Solanum tuberosum*). *Queredilla* (i l'altra variant local *crededilla*) deriven del castellà *criadilla* i se sumen a la riquesa de variants que presenta el nom d'aquest tubercle en valencià.²⁴¹³ Si ens remetem als treballs anteriors, es tractaria de variants conservadores quant al manteniment de la *-d-* del sufix. Presenten diferents interpretacions de l'arrel, amb epèntesi d'un element vocàlic (*quere-*, paral·lela a altres variants valencianes com *quera(d)illa, cara(d)illa, caredilla, caridilla...*) o amb *-d-* antihiatàtica (*crede-*, registrada, p. e., a Xàbia; similar a *creda(d)illa...*).²⁴¹⁴ (RT1578A* II).

quet, -ta. Quiet; silenciós. Les variants *quet, queta*, documentades a punts del català occidental, com el País Valencià, el Matarranya, la Ribagorça, deriven dels resultats antics *quet, queda* <llat. QUIETUS (DCVB). (RT156, RT 480 III).

²⁴¹⁰ En l'estudi de l'ús dels termes *coftera* i *pujada* (d'un carrer) a la Marina de Beltran/Herrero (2011b: 116) s'observa una preferència de *pujada* en la part septentrional, amb continuïtat a la Safor (Giner, 2016: 401).

²⁴¹¹ El DCVB el documenta a Alcoi i Agres. Ha quedat fixada en refranys. Per exemple, el DVCS (182) la registra en «Casament i mortalla del cel avalla»; a Tàrbena l'hem recopilada en «Sa cavalla ni munta ni 'valla». A Càlig *la Vallada* és la part de baix del poble i *la Pujada*, la de dalt (Sans, 2016: 136, 135).

²⁴¹² Giner (2016: 399) registra a la Safor les formes paral·leles *cavallada* <*capavallada* (Barx, Oliva) i *capavallada* (Oliva).

²⁴¹³ DCVB s. v. *criadilla*; Beltran/Segura: 2017: 355; Beltran/Herrero, 2011: 165; Beltran, 2005, I: 224; Oltra/Durà/Conca, 2015: 127; Giner, 2016: 65.

²⁴¹⁴ Segura (2003: 47) classifica les varietats del Baix Vinalopó atenent a les diverses vocals internes resultants de l'ètim. Hi hauria tres solucions: amb *a* (*craïlla, queraïlla*), amb *e* (*creïlla*) o amb *i* (*crilla*).

plovissnar. Ploure lleugerament, a gotes petites; plovisquejar. Forma registrada al País Valencià i a les Terres de l'Ebre (DCVB). Locucions equivalents són *fer gotes* o *ploure com si la cerguen* (<cerngueren). | *Pero de nit ¡foooooooc! i plovisnant* (RT1920C; RT700 I).

rall. Raig (líquid, llum). Forma registrada en valencià meridional i a l'Alt Urgell, interpretada com una ultracorrecció a partir d'una forma arcaica *rai* o *raio* (DECLC s. v. raig), considerem que més plausiblement per castellanisme que per mossarabisme. | *La passava aixina pes rallet des sol* (RTVF1).

ramal. Nom de diverses cordes, especialment la de menar la bèstia (DECLC s. v. ram). (RT1 II, RT1525J)

ramat. Per extensió de 'conjunt d'animals de la mateixa espècie que es crien i es fan pasturar plegats' (RT1920C), *ramat* pot significar 'conjunt de persones o animals' (RT327A, RT2015 I) i 'conjunt nombrós o sèrie nombrosa de coses' (RT2043 I) (DCVB).

ras. Pati descobert: porció descoberta del corral. Aceptació que el DCVB documenta en el valencià ja amb precedents literaris en el *Col·loqui de dames* (segle XV). El fet que en tarbener *ras* duga article literari potser s'explica per l'influx de la locució *al ras*. (RT720 I)

ravatxol (sovint amb la forma *ravatxil-ravatxol*). Venedor ambulat que fa servir la xerrameca per a atreure els compradors. Paraula derivada per metonímia del sobrenom d'un anarquista francès del segle XIX que va ser molt famós pels atemptats. En valencià està documentat amb el significat de 'xiquet entremaliat'²⁴¹⁵ i és el nom que rebé popularment el primer tramvia de vapor de València (Martí M., 2017: 1326-1327). En castellà trobem les accepcions 'chico travieso' i 'hombre enredador o bullicioso' (Navarra) (DAL). | *En això es veu un ravatxol-ravatxil (la pública subhasta aqueixa, que allà feen* (RT1337 II).

rebotir. Rebotar. El DCVB documenta aquest variant a Mallorca. Es tarbener es diu indistintament *rebotir* i *rebotar*. | *Va farir a sa paret d'enfront i li va rebotir* (RT1833K^{al}).

recapte (variant pron.: *r[a]capte*). Menjar (en general), potser per extensió, a partir de 'provisions que es duen per a consumir fora de casa' (DCVB). (RT851 I, RT1578A* IV)

redol (pron. [rə'dɔl]). Porció de superfície de contorns aproximadament circulars (DCVB). Paraula potser coneguda a Tàrbena i en determinades localitats de la Marina Alta per influx balear.²⁴¹⁶ | *Un radol de sol li pegava a sa cara i no podia dir missa* (RT1384 II).

refilar v. *refl.* Menjar. Forma jocosa registrada en valencià (DCVB). (RT1578A*⁴⁴)

refillol. Rebrot d'una planta (DCVB, DNV). Hom distingeix *refillol* 'rebrot nascut de l'arrel' de *tany* 'rebrot nascut de la soca'. *Refillol* ha estat registrat en valencià pel DCVB; *tany*, en canvi, no. Colomina (1991: 313) documenta *tany* en punts de la Marina Baixa. | *Sa carabassera va treure refillols i va anar creixquent* (RT1960D).

refunyar. Rondinar. Variant de *refunfunyar*, castellanisme (registrat en el DCVB amb la font del Martí i Gadea [DGVC, II: 1581]). En una part de la Marina és coneguda sobretot la variant *funyar*, amb l'accepció 'renyar, reptar, bonegar'.²⁴¹⁷ (RT900 II)

regant. En principi *regant* és 'cada una de les persones que té dret de fer ús de l'aigua d'una font o bassa', el DCVB documenta aquesta forma vinculada a l'ús d'una séquia. Una accepció més específica és 'persona que té l'ofici dur a terme els recs en una determinada partida d'horta' (DNV). (RTNC28)

²⁴¹⁵ DNV s. v. *ravatxol*; Colomina, 1991: 284; Reig, 1999: 563.

²⁴¹⁶ Colomina, 1991: 286; Beltran, 2011: 162.

²⁴¹⁷ Colomina, 1991: 207; Beltran/Herrero, 2011b: 97.

reinat (per *regnat*). Territori sotmès a la jurisdicció d'un rei; regne. Acepció documentada en època medieval des de Llull (DCVB). No és desconeguda en època contemporània com deduïm de diversos exemples. Com ara, en l'*Aplec de rondaies mallorquines* d'Alcover: *Sa fia del rei crida sa fedora de bosses més trempada de tot es reinat* («Dos fiis de viuda») o en una versió literària d'una rondalla de la Vila Joiosa: *Yo era el rei de tot este regnat*.²⁴¹⁸ / *Fan es casament i envien a cridar tots es reis des Set Reinats* (RT923 II cf. RT300).

rel. En valencià és majoritària la forma (*ar*)*raïl*, més acostada a l'etimologia, coincidint amb les Terres de l'Ebre i una part de la Franja. La variant (*ar*)*rel* està registrada entre la Ribera Baixa i la Marina Alta, amb punts a les comarques veïnes.²⁴¹⁹ És la forma predominant a Catalunya i sobretot amb la variant sense l'element inicial *a-*, *rel*, coincideix amb les Balears. Potser s'explica com un influx insular en la zona valenciana mallorquinitzant on està documentada (Tàrbena, Marina Alta), més que una mera coincidència. (RT310 i, RT302)

remeulà (per *remeulada*) (veg. *meular*).

remeulo (veg. *meular*).

rentar. Coincidint amb la major part del català, en tarbener no es fa servir la forma *rentar*, i no *llavar*, característica del valencià. Hom diferencia *rentar* d'*esbandir* 'fer la segona llavada per a llevar el sabó' i *repassar* 'fer la tercera llavada'. Tanmateix, l'edifici públic que es construí per a rentar devers 1925, s'anomena *es llavadors* [az'leva'dos]. *Sa màquina de rentar* és l'electrodomèstic que ha estalviat aqueixa activitat a mà. El DECLC (*s. v. rentar*) explica que *rentar*, que inicialment significava 'esbandir, llavar superficialment', substituï *llavar* en català oriental per evitar l'homofonia amb *llevar*. S'ha explicat la presència de *rentar* 'llavar' en valencià –a Tàrbena, Xaló, Llíber– com un mallorquinisme.²⁴²⁰ (RT*440 I i II)

retirar **1** Eixir d'un lloc. (RT 425A) || **2** *v. no prml.* Tornar a casa per a no eixir-ne fins a l'endemà (DNV). | *Is'home, quan retirava, diu que fea sa burra (o s'animal) cul arrere* (RT901D; RT 451B).

revisor. Revisor (DNV). (RT1685*B^{a1})

ribàs. Terreny en desnivell, no subjectat amb marge de pedra, sovint situat devora un barranc' (DCVB, DNV). (RT923 II)

riera. Depressió llarga pel centre de la qual passa un riu: vall. Acepció registrada per Enric Valor (*ap.* DECLC *s. v. riu*). | *D'aqueixa riera que hi ha de [Guadalest]* (RT1542**)

romancero, -a (per *romancer/a*). Persona molt xarradora. Segons el DNV, 'amic d'anar amb romanços, històries llargues i importunes, dilacions o excuses'. És clar que aquesta acepció pressuposa un forma anterior: *romanç* 'composició narrativa en vers', sens dubte coneguda o reconeguda, tot i popularment hom deia per a aquest concepte els termes *cançó*, *oració*, *xiste*, depenent del gènere.²⁴²¹ (RT1960D I)

ronyó. El valencià és predominant la forma etimològica *renyó* <llat. *RENIONE, que contrasta amb la forma assimilada *ronyó*, majoritària en català oriental.²⁴²² S'ha explicat la presència de *ronyó* a Tàrbena i en punts de la Marina Alta i de la Safor com a possible

²⁴¹⁸ Lanuza *et al.*, 1989, I: 54.

²⁴¹⁹ Beltran/Segura, 2019: 383; ALDC, mapa 1138 *les arrels*.

²⁴²⁰ Beltran, 2005, I: 168.

²⁴²¹ Monjo, 2009: 33-34.

²⁴²² DECLC *s. v. ronyó*; ALDC, I, núm. 71 *els ronyons*.

mallorquinisme.²⁴²³ Actualment conviu amb la variant més castellanitzant *rinyó*. (RT1862 I)

ropat/à. Vestit/da. Castellanisme derivat de *arropar*, amb desplaçament semàntic del sentit originari de ‘abrigar’. Es fa servir sobretot en les locucions *ben ropat/da* i *mal ropat/da*. | *Estava sa uela enxissera ben ropà* (RT 451B; cf. RT510A I).

rosat. Cobert de rosada (DCVB). | *Baix del cipreret rosat* (RT2043 i i II).

ruc. Ase jove. Es coneix sobretot en la forma diminutiva, cosa que confirma l’ALDC (núm. 1382 *l’ase jove*), on es documenta *ruquet* ‘ase jove’ en diverses localitats valencianes, al costat de *ruc*. Aquest terme convivia residualment amb la forma castellanitzant *borrutxo* (veg. **borrutxo**), segurament reforçat per textos etnopoètics com les contarelles RT1691 I i RT1696J II o l’expressió *Alabe’t, ruc, que a vendre et duc*.

rugló. Pedra de forma cilíndrica que es fa servir per a desgranar les espigues en una era. En tarbener es diferenciava de *trompellot* ‘pedra de forma troncocònica per a batre olives’ i de *trull* ‘rugló de fusta, amb solcs’. En alguns informants *rugló* equival també a ‘regló: sèrie de lletres escrites horitzontalment’. El DCVB (*s. v. rutló*) registra la pronúncia -gl- al País Valencià, al costat de la solució *rulo*. (RT852A)

sala. Casa comunal on tenen lloc sessions i on hi ha els despatxos de l’Administració municipal (DNV). Aceptació registrada pel DCVB a la Marina, les Valls del Vinalopó, Mallorca i Menorca; tot i que no desconegeuda en altres comarques, com el Maestrat.²⁴²⁴ Actualment es percep com a forma antiquada. (RT1642A).

sària. Recipient molt gran, generalment d’espart, que forma una bossa a cadascun dels seus extrems i que es posa damunt del llom d’una bèstia per a transportar càrregues diverses’ (DNV). La variant amb -r- simple és pròpia del català occidental, resultat de la simplificació de la forma amb -rr-, atestada en valencià encara en textos del segle XIX i en murcià (DECLC, *s. v. sària*). (RTVF8; RT155 I)

satisfacció. A banda de l’acceptació ‘reparació per un greuge’ (en la locució *demanar satisfaccions*) (DCVB, DNV), *satisfacció* té l’acceptació de ‘confiança, franquesa’, que retrobem en el DGCV (II: 1662): «confianza o seguridad de ánimo». (RT1624E*)

secorrar. Socarrar. Sobre la variant *secorrar* <*socarrar* el DECLC (*s. v. socarrar*) n’ha delimitat l’àrea a les Balears i a una redolada del País Valencià relacionada amb el repoblament balear. S’explica per metàtesi. Sobre la presència i extensió d’aquest mallorquinisme a Tàrbena i a la Marina Alta (on hi ha també les variants *sacorrar* i *socorrar*) remetem a Colomina (1986: 662) i a Beltran (2005, I: 201). *Secorrar* presenta els derivats *secorrim* ‘socarrim’ i *secorrell* ‘resta de foc’. (RT330 I i II, RT331)

secret. Silenciós; en calma. Localisme que fa referència al silenci de les situacions (per ex. *Es va quedar tot secret*; on *secret* vol dir ‘en silenci’), dels llocs (*És un carrer molt secret*) o del temps. En aquest darrer cas s’anomena l’estat atmosfèric en què el cel està cobert, amb un color grisenc, anunciant la pluja o, més especialment, la neu. L’escriptor tarbener Miguel Signes cita aquesta forma en *Historias de mi pueblo (Tàrbena)*: «Está el temps molt secret –decia la gente–. Podem tindre un Nadal blanc y chelat». ²⁴²⁵ (RT1376C*).

segristanet (per *sagristanet*). Escolà (veg. **mosenillo**). L’acceptació ‘escolà’ per a *sagrístà* està registrada en el DGVC (II: 1639). La forma *segristanet* està atestada en diverses poblacions valencianes (Castells, Famorca), i amb la forma *sagrístà* (i variants), en

²⁴²³ Beltran, 2005, I: 201; Giner, 2016: 268, 269.

²⁴²⁴ Verge (2008: 180).

²⁴²⁵ «La nevada de 1926», dins *Historias de mi pueblo (Tàrbena)*, Alacant, Publicaciones de la Caja de Ahorros Provincial, 1981, p. 118.

poblacions veïnes del Comtat.²⁴²⁶ Potser la isoglossa d'aquest ús antigament devia abastar Tàrbena, ja que apareix documentada residualment en l'execució d'una contalla, suposadament recordant una forma antiga. (RT1831 I)

sembrar. Escampar la llavor; plantar. Veny (1984: 238) assenyalà el parentiu de *sembrar* 'plantar' amb el mallorquí, que en tarbener es fa servir juntament amb *plantar* (RT1960D I). | *Sembrem una bacorera –i varen sembrar una bacorera acadegú* (RT1296B).

sestar. Reposar el bestiar en un lloc d'ombra (en els moments de calor). El DECLC (s. v. sis) exposa que aquesta accepció és una reducció del valor que *sestar* tenia en la llengua antiga 'repòs que pren la gent o el bestiar després del dinar' <llat. HORA SEXTA. El DCVD localitza aquesta forma al País Valencià i a les Balears. La presència en la toponímia tarbenera de la forma *sester* 'indret idoni per a sestar' en testimonia un ús ramader important (*es sester Llarg, es sester d'en Pont*). (RT1920A)

serrà (per *serrada*). Grup nombrós (especialment d'ocells). Terme característic del valencià (DCVL, DECLC s. v. *serrar*). | *I a l'hora mateix jrzzm!, una serrà de perdius* (RT1328A I i II).

sisquera. Forma adverbial d'origen castellà o aragonés utilitzada amb un valor equivalent a la fórmula *per favor*. Està documentat en valencià des del segle XV. Té un ús en valencià de l'edat moderna amb les variants *siquiera*, *sixquera*, amb els valors de 'almenys', 'tan sols'.²⁴²⁷ | *¡Sisquera obri'm!* (RT124 I)

so. Son. Forma reinterpretada a partir del plurals *sons* (DECL s. v. *son*), localitzada a Mallorca. El DCVB l'estén també a Catalunya, cosa que Coromines desmenteix. D'aquesta manera hom pot distingir *es so* de *sa son*. (RT1626 II^{a2}).

soberà, -na (per *sobirà, -na*). Orgullós/a. Accepció registrada en el DGVC (II: 1704). Potser es creà a partir del sentit arcaic 'que està [o es considera] per damunt dels altres' (DCVB) o per analogia a *soberg/a*, que es fa servir en tarbener amb les accepcions 'de volum considerable', 'insofrible' i 'orgullós/a'. (RT923 II, RT923^{a1})

sotana. Vestit femení fet d'una sola peça, equivalent a *bata* (veg. *bata*). Forma desapareguda, atestada solament per les fonts orals: *Antes per dir un vestit o una bata, antes dien una «sotana»* (RT1698G IX). Possible extensió de l'accepció més general 'roba talar eclesiàstica'. Veny (1984: 240) registrà *sotana* a Tàrbena com a 'davantal dels nens'.

sovatge. Salvatge. Beltran (1994: 60) posava la qüestió sobre si aquesta forma documentada a Bolulla i Tàrbena (Marina Baixa) era un gal·licisme, d'acord amb un fenomen que dins de la comarca caracteritza especialment aquests dos pobles (veg. Menages/Monjo, 2007: 210-214) o una recialla mallorquina (<mall. *sauvatge*). Tanmateix, la presència de la forma *sovatge* en l'àrea del tortosí –Horta de Sant Joan, Mas de Barberans– com una variant de *salvatge* per a designar la 'cabra salvatge'²⁴²⁸ ens fa decantar més per la segona opció; sense descartar de tot un possible reforç del francès. Es tractaria també d'una reducció d'un diftong /au/ originat en tortosí (com en mallorquí) per una tendència de vocalitzar la –l en contacte una consonant labial. | *Això són sovatges, es francesos* (RT1699 v).

taleca (veg. *manta taleca*).

²⁴²⁶ Beltran/Segura, 2017: 244; Jordà, 2016: 100, mapa núm. 78.

²⁴²⁷ Martí M. (2009: 123).

²⁴²⁸ ALDC, XIV, núm. 1625 la cabra salvatge; Navarro, 1996: 225; Llobet, 2010: 97. Apuntem com a nota curiosa el nom de la revista *Sovatge*, editada pel Centre de Documentació de l'Ecomuseu dels Ports (Horta de Sant Joan).

talleruca. Retall, talladura. El DCVB localica les formes *talleruca* o *tallaruca* al País Valencià i a Eivissa. El DNV dona preferència a la forma amb l'infix *-er-*. Sobre l'ortografia dels derivats amb l'element *-er-* vegeu Colomina (1995: 67-85). (RT900 II)
tamborinà (per *tamborinada*). Colp fort (DCVB, DNV) (RT1691 i). Aceptació a partir de la metaforització del so del tambor, també aplicat a 'tempesta curta però intensa' (DCVB, DNV).

tapó. Hi ha una especialització semàntica entre *tap* 'tap de bassa' i *tapó* 'tap petit (d'ús general)' (RT330 I, RT331). Potser el segon és més un castellanisme que un diminutiu, com indica el DCVB.

tasca. Treball assenyalat per a fer. Paraula recordada de manera residual en la vella generació. | *M'ha donat una lliura i mitja de tasca* (RT 480^{a2}).

tasta (veg. *dasta*).

tatxa. Taca. Veny (1984: 223) es referí a la variant *tatxa* del valencià meridional, com un cas de creuament de la forma autòctona *taca* i la castellana. En certa mesura la Marina representa una zona de transició entre *taca*, al nord, i *manxa*, al sud: *tatxa* n'és la forma predominant, tot i que *manxa* està documentada en algun punt més meridional i en punts costaners, i *taca*, en localitats septentrionals.²⁴²⁹ *Tatxa* té continuïtat al Comtat i a l'Alcoià.²⁴³⁰ A Tàrbena la forma genuïna *taca* preveu amb l'acceptació secundària 'element que entela la reputació; acte deshonorós'. (RT301 II)

taulat. Taula de regadiu: porció de terreny de conreu, de forma quadrangular, separada de les altres per cavallons o solcs, i destinada a sembrar-hi una espècie determinada d'hortalissa. Forma documentada a Gandesa i Urgell pel DCVB. (RT112)

tela. Llenç. Desplaçament per metonímia. Hom parla, com ara, d'una *camisa de tela* o d'un *llençol de tela*. No és una acceptió registrada. En deduïm l'origen a partir de les locucions *tela de casa* o *tela de botiga* que podem llegir en inventaris d'aixovars consultats del segle XVIII i XIX de la zona de la Marina, per exemple, *un par de coxineras tela de casa*.²⁴³¹ (RT1683 I).

ti (per *tia*). Forma apocopada que precedeix el nom o sobrenom d'una persona de sexe femení com a forma de tractament popular, precedida d'article masculí *es* (p. ex., *es ti Carme*, *es ti Fessa*).²⁴³² És equivalent a l'estructura *la senyo(ra)* o *Donya*, que hom reservava per a dones de major consideració social. Va precedida d'article *la*, si la persona que parla en vol ressaltar el parentiu (*la ti Carme*). Pot fer-se servir sense article, en el vocatiu (per ex. *Ti Carme*, *pregue*). Els equivalents masculins són *es tio* / *el tio*. En ocasions *es ti* pot ser una manera descurada per a dir *sa dona*. | *I li va preguntar an es ti aquella si sa carabassa era [d'ella]* (RT1960D II); *Es ti bolullera estava fent farinetes* (RT1691 I); *Li dien es ti Misèries* (RTVF1).

tocar. Tocar a una porta perquè òbriguen (DCVB, DNV). També, 'telefonar' (RT1733*C II).

treballar. Per antonomàsia sovint aquest verb es reserva a les tasques agrícoles. Així es parla de *terra treballada* o *bancals treballats*, si estan en conreu. *Fer faena*, en canvi, és una expressió d'abast general. (RT1529)

²⁴²⁹ Colomina, 1985: 194; Beltran/Herrero, 2011a: 121; Beltran, 2005, I: 168; Giner, 2016: 304.

²⁴³⁰ ALDC, núm. 1847 *tacar*.

²⁴³¹ *Hoxa de la ropa de lleva Theresa Salvà* (darrerria del segle XVIII), Arxiu familiar de la família Mascaró-Soliveres.

²⁴³² Els més ancians dels nostres informants feien servir ocasionalment la forma *es tia* per **sa tia*.

tresportejar. Transportar. Forma amb el sufix *-ejar*, sense cap matís intensiu, que retrobem en altres formes locals com *dorejar* ‘daurar’. (RT1339C i)

trompà (per *trompada*). Colp fort (DCVB, DNV). (RT130^{a3}, RT1691 i).

tuacte. Incidències o resultat d’una acció interessant o espectacular; succeït. Terme pres de la frase litúrgica *Tu autem, domine, miserere Nobis*, de l’ofici de Nadal (DCVB). Documentat al Camp de Tarragona i a les Balears, amb les variants *tuàutem* i *tuàltum*, però força representada en valencià, ja en textos del segle XIX, amb les variants *tuacte* – documentada encara a la Marina, per exemple– i *tuàutem*.²⁴³³ (RT1384 III)

tupà (per *tupada*). Colp donat amb el cap per part d’un animal banyut. Verb derivat de *tupar* (veg. **tupar**). (RT124 I, RT130 IV, RT130 V)

tupar. *Tupar* és una variant de la mateixa arrel de *topar*, localitzada en valencià meridional, amb paral·lelisme amb la variant balear *atupar*. A banda de les accepcions més generals ‘pegar colps amb el cap els animals de banyes’. ‘tocar violentament una cosa una altra’, equival a ‘tocar’ en la locució *tupar perres* ‘obtindre diners’ (RT1529).

uc. Crit fort i estrident; crit de burla amb la veu estafeta (veg. **ucar**). | *I sa xica comença a ucs: /-jAi, mare, en Ceba!* (RT1545 ii; cf. RT330 III).

ucar. Cridar; parlar cridant; acompanyar o perseguir algú fent-li grans crits, siga per riure-se’n, siga per obligar-lo a anar-se’n o per molestar-lo de qualque manera (DCVB). Les formes amb afèresi *ucar*, *uc*, són variants de *aücar*, *aüc*, més esteses en tot el domini lingüístic; sobretot usuals en àmbit balear, però no exclusivament.²⁴³⁴ | *I allà: «¡Ole!», i canten i uquen* (RT1831C^{a1}, RTNC2).

uixar. Espantar i fer fugir algú amb crits o amb moviment d’amenaça (DCVB). Derivat de la interjecció *¡uix!*, que es va servir en diverses parts del domini lingüístic per a fer por o per a fer caminar diversos animals, o per a expulsar les persones. El verb té la variant *ahuixar*, en valencià, i *arruixar*, a Tortosa i a Mallorca, paral·lel a la interjecció *¡arruix!*, del català central i balear. És una recialla de la forma llatina *OSTIUM* ‘porta’ (DCVB). | *Va entrar una cabra montera [...] a una casa, a sa cambra. I després la uixaven i no se’n volia anar* (RT2015 II; cf. RT1315*).

ull. Brot que comença a eixir en una planta (DCVB). | *I aqueixa carabassera va treure un ull. I s’ull va anar creixquent i va treure rames* (RT1960D I; cf. RTVF6)

ullar. Mirar amb insistència, amb atenció (DCVB, DNV). Es documenta en tarbener també l’accepció ‘captar una cosa amb la intenció de treure’n profit’. | *Em juaria que esta lluna és sa mateixa de València; porque la tenia ullà, i és igualet igualet que aquella* (RT1334).

untar. **1** Cobrir-se d’oli o d’una matèria greixosa o viscosa. Per extensió, ‘embrutar-se’. (RT1685*C, RT1733*C II) || **2** Entusiasmar-se en dur a terme una acció. L’expressió *Se n’unta es* refereix generalment a una persona que riu o menja molt. Accepció no registrada. (RT1733*C II, RT1735A)

uró (per *oró*). Objecte construït de palma més gran que un cabàs. Segons un testimoni oral: «Es urons eren lo que es gastava a ses cambres que no havia finestra pes carrer. Ho pujaven per ses escales. I com sa palla –una xàvega– abultava tant, per no pujar-la a cabassos (que amb cabàs cap poc), pués entonces feen urons». El DCVB documenta la pronúncia [u]ró a les Balears, coincidint amb el tarbener, i [o]ró al País Valencià i Tortosa. (RT1354)

varietet (per *varieté*). Espectacle de varietats. Gal·licisme adaptat seguint el model d’altres formes similars com *ballet*, *cabaret*... aplicat erròniament al femení. (RT1739 I)

²⁴³³ Colomina, 1991: 328; Martí M., 2016: 536.

²⁴³⁴ DCVB s. v. *huc*; s. v. *ahucar* o *hucar*; DECLC s. v. *ahucar* o *hucar*.

vedriero. Vidrier; venedor ambulat d'objectes de vidre. Es documenta en època medieval la forma dissimilada *vedrier* (DCVB, s.v. *vidrier*; DECLC, s. v. *vidre*). Documentem la variant *edriero* en el pregó d'aquest venedor. Sobre el sufix *-ero* veg. «Estudi» 3.2.13.

vedriola 'vidriola, guardiola'. Variant dissimilada de *vidriola*, atestada en una bona part del valencià (DCVB). El DECLC (s. v. *lladre*) indica que la forma primitiva per a designar 'recipient per a guardar diners' era *lladriola*, a partir de les quals es crearen *guardiola* i *vedriola*, per analogia amb *guardar* i *vidre*, i altres variants dissimilades com *gidriola* o *rodiola*. Hem registrat la variant *verdiola* en la locució *ser una verdiola* 'consumir molt' (RT1642 I)

vermell. La vella generació reconeix la forma *vermell* com a antiga, cosa que demostra un succeït (RT1698G IX) i un sobrenom antic. Tanmateix no pareix que siga un antic mallorquinisme, ja que se n'ha documentat l'ús en diversos punts al sud del País Valencià –en algun cas, encara vigent–, i els testimonis orals i escrits en mostren una extensió major antigament en valencià.²⁴³⁵

vetlar (sovint en l'accerpció *anar a vetlar*). Assistir a una vetlada (reunió domèstica); passar una vetlada. Aquesta acció no necessàriament implica que la *vetlada* tinga lloc a altes hores de la nit; pot tractar-se del temps immediatament posterior al sopar, durant l'estiu; o, fins i tot, abans, durant l'hivern. El verb també té altres accepcions més generals en català: 'passar la nit o part de la nit sense dormir' (RT 451B), 'assistir de nit un malalt', 'acompanyar de nit un difunt' (RTNC29, RTNC30). Així mateix documentem l'accepció 'festejar' (RT1698G XIV). | *I anava totes ses nits a vetlar an aqueixa casa* (RT1360C II).

viatge. A banda de l'accepció 'desplaçar-se a un altre lloc', pot equivaldre a 'anada i vinguda d'un lloc a un altre per a transportar alguna cosa o complir un encàrrec (p. ex., *fer un viatge de llenya*) (RT1642 I, RT1960D I i II).

viró. Pebrera coent. Forma registrada també al Campello i a diversos pobles de la Marina (Bolulla, Callosa, Castells, vall de Guadalest).²⁴³⁶ Sobre la seua etimologia Beltran (1991: 181) proposà la vinculació amb *vira* 'sageta' i amb el terme *virot* 'penis', paral·lelament a altres denominacions similars que es fixen en la forma. Tanmateix no cal descartar la possible connexió amb *virí*, forma dialectal de *verí*,²⁴³⁷ suggerit per la locució *ser un viró* 'ser de mal caràcter; ser dolent', equivalent a locucions del tipus *tenir virí*²⁴³⁸ (localment, *tindre v[a]rri*) on *virí* /*verí* equivalen a 'malvolença'. En aquest cas el nom pot ser suggerit per la sensació quan hom té de tastar aquesta aliment, relacionat amb el verí o amb les paraules virulentes. Localment s'ha fet servir com a sinònim el castellanisme *miracielos*, registrat per Veny (1984: 240), que també es fixa en el sentit del gust. (RT1142, RT1626^{a1})

volar (pron. [b]olar). A part del sentit general documentem altres accepcions no registrades en les fonts lexicogràfiques consultades. Se suposa una extensió expressiva de l'accepció 'fer esclatar, esclatar'. **1** v. *tr.* Trencar; fer malbé; matar. | *Ells lo que volen en volar-mos* (RT125) || **2** v. *refl.* Menjar, beure. | *Es volen sa paella* (RT125; RT15 v, RT1626 II).

xalar. v. *refl.* Menjar. Té valor festiu: com (*en*)*galdir* parteix de l'accepció inicial comuna de 'sentir plaer'. Accepció registrada en el DGCV (II: 1109). (RT1578A^{*a5})

xufurrango. Embolic; mentida. Forma no registrada, potser creada a partir del castellà *zafarrancho* 'destrossa', assimilada a *fandango*, que equival a 'rebolica'. (RT*1787C)

²⁴³⁵ Colomina, 1985a: 206; Colomina, 1991: 335.

²⁴³⁶ DCVB s. v. *viró*; Colomina, 1991: 339; Beltran, 2011: 180-181.

²⁴³⁷ DCVB s. v. *virí*; Beltran, 2011: 234; Giner, 2016: 497.

²⁴³⁸ Casanova, 1981: 228.

xicot, -a. Augmentatiu de *xic/a*, lexicalitzat amb el valor de ‘persona fornida’. En el DGVC (II: 1007): «persona robusta y de descollada estatura». | *Molt reguapa: xicota i guapa* (RT900^a).

xofa. Gra de dacsà que s’obri en forma de flor quan es torra. Forma creada a partir de l’onomatopeia del so de l’esclafit *xof*, documentada també a Callosa d’en Sarrià, Benimantell, el Castell de Guadalest, Castells i Famorca (Colomina, 1991: 351-352; Beltran/Herrero, 2011b: 112; Jordà, 2016: 114). Té paral·lelisme amb *xufa* de Bolulla i forma part de la diversitat de formes autòctones per a designar aquest aliment en valencià: *roses, bufes, flors, borles, monges...*²⁴³⁹ De la panolla se’n diu *espiga xofidora*. *Xofa* pot equivaler jocosament a ‘persona sense caràcter’. | *Estava feta tota una xofa* (RT1843A).

xorro (veg. *pardal*).

xoto (veg. *cabrit*).

2.3.2. Els castellanismes

2.3.2.1. Castellanismes d’ús habitual

<i>abrigo</i>	<i>escàndalo</i>
<i>acuerdo</i>	<i>escaparate</i>
<i>adiós</i>	<i>escarxa</i>
<i>almorrana</i> ²⁴⁴⁰	<i>espectàcul</i>
<i>antes</i>	<i>fer cola</i>
<i>antiu</i> (veg. <i>antiu</i>)	<i>fiambrella</i>
<i>aparato</i>	<i>fresa</i>
<i>arçobispo</i>	<i>fulano</i>
<i>arrastrar</i>	<i>hasta</i> (/ <i>tasta</i> / <i>dasta</i>)
<i>atrassat</i>	<i>huelga</i>
<i>atrassament</i>	<i>jusgar</i>
<i>atrassamenta</i>	<i>incògnito</i>
<i>bacenilla</i>	<i>isla</i>
<i>bonico</i> (veg. <i>polit</i>)	<i>laberinto</i> (/ <i>aberinto</i> / <i>berinto</i>)
<i>camarero</i>	<i>limosna</i> (/ <i>lmosna</i>)
<i>calçocillos</i> (/ <i>canç-</i>)	<i>loco</i>
<i>companyero</i>	<i>maiordomo</i>
<i>concejal</i>	<i>maravillós</i>
<i>corro</i> (veg. <i>corro</i>)	<i>mig de transport</i>
<i>cotxina</i> (veg. <i>cotxina</i>)	<i>milagrós</i>
<i>desafío</i>	<i>milló</i>
<i>desarrollar</i>	<i>monyo</i> ‘cabells’
<i>después</i> (/ <i>end-</i>)	<i>monte</i>
<i>destinguir</i> (/ <i>dis-</i>)	<i>mosenillo</i>
<i>ditxo</i> (veg. <i>ditxo</i>)	<i>mústio</i>
<i>emplear</i>	<i>paje</i>
<i>empleo</i>	<i>pago</i>
<i>ensaiar</i>	<i>palàcio</i>
<i>enterar-se</i>	<i>paracaïdes</i>

²⁴³⁹ Beltran/Segura, 2019: 388.

²⁴⁴⁰ Registrat com a col·loquialisme en el DNV.

patan
pato
pienso
prisioner
*putxero*²⁴⁴¹
querido
raro
rato
recibir

sapo
santocristo
siguient
sostén
teatro
terreno
tortilla
*tio*²⁴⁴²
xarco

2.3.2.2. Castellanismes que conviuen amb la forma genuïna

algo (RT1525J)
bandido (RT*1719B)
banquete (RTNC4)
crystal (RT1142)
escàndalo (RT1567)
fiera (RT156)
[χ]aleo ‘succeït’;²⁴⁴⁴ ‘rebolic’²⁴⁴⁵
lio (RT1384 II)
listo (RT923 II)
maleante (RT*1719B)
jocalá...! (/jocalá!) (RT1315*)
palo (RTNC14)
pelear ‘esforçar-se’ (RT124 I)
perres ‘diners’ (RT1698G XVII)
rellenar (RT923 I)
salado (RT923 II)
sombra (RTNC1)
serril (RT1831C)

alguna cosa (RT1750A)²⁴⁴³
bandoler (RT311B* I)
convit (RT 425A)
vidre
escama
animal fareste (RT156)
tuacte (veg. *tuacte*); *rebolic*
embolic; *missot*²⁴⁴⁶
sabut (RTNC1), *espavilat* (RTNC44)
bandoler (RT311B* I), fetedor de fetes
jbo fora...!
bastó, vara
mallar, magencar
qüens
farcir
gracios(et) (RTNC7)
ombra (RT15 III)
ensovatjat

2.3.2.3. Castellanismes que conviuen amb la forma genuïna en àmbits diferents

Es tracta de casos en què la forma genuïna es fa servir en una accepció específica o en un context determinat.

adelantar (RT301 I)
admitir (RT1375)

alvançar ‘avançar’ (RTNC7)²⁴⁴⁷
almetre ‘admetre’ (terme sobretot culinari)

²⁴⁴¹ Registrat en el DNV com a col·loquialisme per *olla de carn*.

²⁴⁴² Forma registrada en el DNV com a forma secundària de *oncle*.

²⁴⁴³ Vegeu una mostra d'aquest ús vacil·lant en una mateixa seqüència en dues versions d'un matreix informant: *Vegeu si dins l'almariet té alguna cosa* (RT1578A*^{a3}) / *alguna coseta* (RT1578A*^{a4}, (RT1578A* II) / *algo* (RT1578A*^{a5}).

²⁴⁴⁴ RT923 II.

²⁴⁴⁵ RT1960C I.

²⁴⁴⁶ *Missot* <*madeixot*.

²⁴⁴⁷ Possiblement *alvançar* està restringit a una idea de temps, mentre que *adelantar* pot aplicar-se a l'espai i al temps. En els derivats la situació és similar: *alvanç* (temps), *adelanto* (espai, temps).

<i>assomar-se</i> (RT1525J)	<i>abocar-se</i> ²⁴⁴⁸
<i>bolsillo</i> ‘bossa’ (RT1536A)	<i>butxaca</i> (valor general)
<i>bulto</i> ‘volum’, ‘cos no distingible’ ²⁴⁴⁹	<i>bony</i> ‘protuberància produïda per un colp’
<i>deber</i> ‘tasca escolar’ (RTNC2)	<i>deure</i> (verb)
<i>pastel</i> ‘pastís de confiteria’ (RT1337 I)	<i>tortà</i> ‘pastís amb ametla’
<i>pluma</i> ‘objecte d’escriptura’ ²⁴⁵⁰	<i>ploma</i> ‘escrecència dels ocells’ (RT20C)
<i>puesto</i> (RT136 I)	<i>plaça; lloc; banda</i> ²⁴⁵¹
(<i>mal</i>) <i>ropat</i> (RT1338*C)	(<i>ben</i>) <i>vestit</i> (RT850A*)
<i>tatxa</i>	<i>taca</i> ‘deshonra’ (veg. <i>tatxa</i>)
<i>torpe</i> ‘ignorant’ (RTNC1)	<i>desmanyotat</i> ‘persona poc hàbil’
<i>vendímia</i> ‘treball temporer’ ²⁴⁵²	<i>vermar, tallar raïm</i> (accepció general)
<i>xispa</i> ‘espurna’ (RT2300)	<i>espurna</i> ‘persona de geni viu’

2.3.2.4. Castellanismes generacionals

Sobretot la vella generació coneix també la forma genuïna i en fa ús, en algun cas, residualment.

<i>almacén</i> (RTNC7)	<i>amagasent</i> (possible gal·licisme).
<i>arrepentir</i> (RT1529)	<i>arrepeneir</i>
<i>bolsa</i> (RT1381B)	<i>bossa</i> ²⁴⁵³
<i>consuelo</i> (RT510A I)	<i>conhort</i>
<i>desenterrar</i>	<i>descolgar</i> (RT780)
<i>enterrar, colgar</i> (RT1365 I)	<i>colgar, setorrar</i>
<i>Frància</i> (RT1699 I)	<i>França</i> (RT1699 II)
<i>iglésia</i>	<i>església, isglésia</i> (veg. <i>església</i>)
<i>madera</i> (RT1476A II)	<i>fusta</i> (RT1370 II, RT1476A V)
<i>pata</i>	<i>cama</i> (veg. <i>cama, pata, pota</i>)
<i>plaia</i> (RT330 I)	<i>platja</i> ²⁴⁵⁴ (RTNC1)
<i>roïdo, ruïdo</i> (RTNC27)	<i>remor</i> (RT1698G VII)
<i>servilleta</i> (RT923 II)	<i>torcaboques</i>

2.3.3. Fenòmens lèxics del registre col·loquial

L’execució de les rondalles és un context lingüístic marcat, com hem mostrat en l’apartat «Estudi» 3. Quant al lèxic, destaca la possibilitat que en determinats contextos es presenten opcions dialectals diferents de les usuals en el registre col·loquial, que podem

²⁴⁴⁸ *Assomar-se* té els mateixos valors de la forma castellana homònima: ‘sacar o mostrar algo por una abertura o por detrás de alguna parte’ (*Diccionario de la Lengua Española*). *Abocar-se* abasta una part solament de l’extensió semàntica: ‘inclinarse cap avall (d’una finestra) o cap a dins (d’un pou)’. Amb *aguaitar, fer tatos*, en canvi, es comprenen els semes ‘vigilar; observar; escudriñar’.

²⁴⁴⁹ RT 302, RT1245 I.

²⁴⁵⁰ RT 515***.

²⁴⁵¹ La forma *plaça* –i el verb *emplaçar-se*– ha tingut possiblement un influx del francès, ja que és usual sobretot entre les persones emigrades a Algèria (Menages/Monjo, 2007: 223). *Lloc* es fa servir sobretot en la locució *fer lloc*. En les seqüències *cap de puesto* (RT 302), *cade puesto* (RT1 I) pot haver-hi l’equivalent *banda* o *costat*. La locució *estar al puesto* ‘estar al punt’ (RT1328A I).

²⁴⁵² RT1698G VI.

²⁴⁵³ En RT1339 *bossa* té el valor secundari de ‘escrot’, en què es fa servir més habitualment.

²⁴⁵⁴ El castellanisme *plaia*, amb article literari, degué escampar-se sobretot acompanyat del sentit lúdic; la forma *platja* es refereix solament a ‘vora de la mar’.

qualificar com a índex d'un «registre literari oral» («Estudi» 3.2). Aquestes opcions unes voltes poden ser arcaïtzants («Estudi» 3.2.3); altres, convergents amb el valencià general («Estudi» 3.2.2). Un element també destacat d'aquest context són els canvis de codi, sobretot a favor del castellà («Estudi» 3.1.9.1).

En l'elocució de la rondalla els narradors solen usar formes cultes, per donar un aire més literari a l'acte, com ara *col·locar* (RT106 I); *entusiasmat*, *sobreviure* (RT1920C), *organitzar* (RT923 I), o, com hem vist, amb la interferència de determinats castellanismes («Estudi» 3.1.9.1.1c), considerats més formals o més expressius.²⁴⁵⁵ Potser condicionades pel context distorsionador d'una entrevista, notem absències de determinades solucions que havíem sentit en execucions orals prèvies a les enregistrades, i que els informants substituïren davant l'aparell, com ara, *pus* per *postesma* (RT1862 II) o *terramoto* per *terratrémol* (RT331).

Tanmateix, en el canal oral de l'execució de les rondalles conflueixen fenòmens característics del registre col·loquial, que representen formes lingüístiques estereotipades, com ara, per una banda, unitats fraseològiques característiques dels texts conversacionals, per altra banda, formes lèxiques desplaçades, resultat de la creativitat lingüística, o formes buides de contingut semàntic, que suposen una economia lingüística considerable, en detriment de la claredat que s'esperaria en un context literari.

Es documenten unitats fraseològiques que poden ser fórmules expressives, d'ús ritualitzat en el discurs col·loquial, com ara *deixe'm*, sovint simplificada en la dicció espontània per la variant *'em* («Estudi» 2.1.2.6.3): «*deixe'm* vestir-me de pobre i anaré a demanar limosna» (RT850A*), que precedeix frases en què s'indica una acció imminent, la fórmula de petició d'acord *¿Vols juar-te que...?* (RT1529, RI 1685*B II) o la fórmula de promesa *no tingue por* (RT1831C), utilitzades en seqüències dialogades.

Una característica del lèxic en el registre col·loquial és l'ús de formes amb una accepció que no només és acceptada convencionalment en aquest context entre interlocutors coneguts,²⁴⁵⁶ com ara, *amollar* 'anar-se'n, fugir' (RT1562A II), són diversos els verbs que coincideixen amb el sema de 'menjar': *engolir*, *refilar*, *volar* (pron. *bolar*), *xalar* (atestades en les diferents versions de 1578A* II), a què cal sumar *calar* (RT20C), *engaldir* (RT1 I), fer (RT125), *papar* (RT15 IV, RT366 III), i *pentinar*; així mateix *arrear-se* 'posar-se' (RT1685*B III); *carregar-se* 'tenir relacions sexuals' (RT1862 II). En la categoria dels substantius hi ha *ceba*, *tamborinà* o *trompà* 'colp fort' (RT1691 I); *perres* 'diners' (RT1381B), *recapte* 'menjar (en general)' (RT1578A* IV).

Així mateix, hi ha la possibilitat que determinades formes cultes hagen sigut adaptats al registre col·loquial amb un desplaçament semàntic (Payrató, 1990: 113), com ara, *intel·lectual* <*intel·lectual* pren en algun informant el valor de 'persona vanitosa', 'snob' (RT1831C^{a2}).

²⁴⁵⁵ Cal destacar així mateix l'entrada afortunada de determinades formes cultes a través del model de l'estàndard valencià escrit, siga perquè els narradors són professors: *emissari*, *missatger* (RT 200A); *absolutament*, *realment*, *lògic*, *com que* [causal] (RT1381B), o, com que són de generacions més joves, hi han tingut accés: *debat*, *produir* (RT155 I); *dita* (RTNC38).

²⁴⁵⁶ Payrató, 1990: 109.

És habitual també l'ús de «comodins lingüístics», que, seguint Payrató (1990: 110-112) són mots que «poden tenir la funció de substituir qualsevol altre terme en el discurs, i actuar, doncs, com a veritables pronoms, com a “omplidors”, en el cas de seqüències de dubte, i sovint com a eufemismes». Representen un recurs d'economia lingüística, en moments en què el narrador té un oblit d'una forma lèxica i no interromp el fil narratiu, potser més habitual en persones amb menor fluïdesa expressiva, o substitueix de manera genèrica un terme que no es pot precisar, encara que també pot evitar informacions considerades sobreenteses, en un context de complicitat, o que resulten enutjoses.

Una de les paraules comodí més característiques és *deixò* (per *daixò*), que funciona plenament amb flexió nominal (*deixò, deixona, deixons, deixones*). És utilitzada amb valor de substantiu o d'adjectiu. Per a referir-se a referents més acostats o allunyats en el context de la conversa existeixen les variants *deçò*, menys habitual, i *dellò*, també amb les variants corresponents de gènere i nombre. Aquesta forma ha estat considerada en el context del País Valencià com un mallorquinisme, registrada a la Marina Alta i una part de la Marina Baixa i de la Safor.²⁴⁵⁷ En la resta del valencià es documenta sobretot la forma masculina o femenina no lexicalitzada, sense flexionar,²⁴⁵⁸ coincidint amb Catalunya, on es presenta amb diverses variants: *daixò, daixòs, daixonses, daixonsis, dallonses...*²⁴⁵⁹

Exemples de l'ús com a substantiu:

- «li furta es *deixò* ['mocador']» (RT*440 II).
- «no vages a posar-me en un *deixò* ['compromís']» (RT1691 I).
- «es burro es posa baix. Es gos, a sa soca. Es gat, en es *deixò* ['racó des foc']» (RT130 II).
- «a sa *deixona* ['paella', 'cassola'] ho meregen» (RT1691 I).
- «¿tu veus allà, una punteta, ¡allà dins!, una *deixona* ['cosa prominent'] que es veu?» (RT302).
- «varen fer una festa amb tots es *deixons* ['grans personatges']» (RT935 I).

Exemples de l'ús com a adjectiu:

- «¡No sigues *deixò* ['vergonyós', 'estúpid']!» (RT*1719B).
- «Conque sa xiqueta, tota *deixona* [preocupada], s'assenta» (RT2015 I).
- «I la gent tota estava *deixona* ['impressionada']» (RT1940*E i).

Així mateix, pot formar part de locucions verbals, amb la possibilitat d'aplicació contextual obert. L'hem registrada amb els valors de *fer es deixò* ['ser un aprofitat'] (RT1655 I) i *fer deixò* ['ser motiu d'escàndol'] (RT923 II).

Així mateix s'atesta l'ús del proverbi *fer*, que presenta un ventall d'accepcions contextuais molt extens com a nucli de proposicions verbals, documentat en per exemple:

- «se li *fa* ['desnuga'] s'espardenyeta també» (RT720 I).
- «quan *fas* ['n'agarres'], s'enrastren i ixen» (RT900 II).
- «I *fan* ['s'acosten'] a sa finestra i els-a vegia allà» (RT130 II).

²⁴⁵⁷ Colomina, 1991: 87; Beltran, 2005: 103; Beltran/Herrero, 2011a: 75; Giner, 2016: 185.

²⁴⁵⁸ Colomina, 1991: 87; Giner, 2016: 185; Bataller, 2018, I: 149.

²⁴⁵⁹ DCVB. s. v. *daixò*; Monturiol/Domínguez, 2002: 79.

«es *fea* (/ 'nava *fent*) es raïm / es recapte / es peix» ['robava', 'es menjava'] (RT136 I, RT125, RT1940*E I)
 «*fea* ['entrava'] sa burra» (RT901D).
 «es *fea* (/ 'nava *fent*) es raïm / es recapte / es peix» ['robava', 'es menjava'] (RT136 I, RT125, RT1940*E I)
 «i se'ls-a *feren* ['furtaren'] ses dos mules» (RT1525D).
 «¿vol que li la *faigüe* jo? ['aüixe'] (RT2015 II).
 «i tots es *varen fer* ['alegrar']» (RT1384 II)
 «una güela enxissera em va *fer* ['arrapar'] sa cara» (RT130 II).
 «i es varen quedar allà, es varen *fer* ['quedar-se reflexionant, recapacitant']» (RT480 III).

Pot aparéixer en una mateixa seqüència diverses vegades per una qüestió d'agilitat lingüística, ja que el comodí evita una perífrasi complexa:

«Pero es posa a *fer*; pero tant 'nava amb ses dents *fent*-la que el va mossegar ['tractar d'extreure una punxa amb les dents']» (RT20C).

Ocasionalment el proverbi *fer* té un clar valor d'eufemisme:

«encara tenia més falta de *fer* ['cagar']» (RT1685*C).
 «volia *fer* ['tenir relacions sexuals']» (RTNC17).

Fins i tot es documenta formant part de fórmules emfàtiques substituïnt o reforçant el verb *agarrar*:

«*fan*, i se'n va» (RT852).
 «agarra, *fa* i se la minja» (RT1296B).

2. 3. 4. Les locucions verbals

Les locucions són unitats fraseològiques o fràstiques, lexicalitzades, amb un significat composicional, reduïbles generalment a un mot en una estructura oracional.²⁴⁶⁰ Ja ens hem referit en altres apartats a les locucions adverbials («Estudi» 2.2.9), preposicionals («Estudi» 2.3.12) i quantitatives («Estudi» 2.2.5.2), ara ens referirem a les locucions verbals. Les locucions verbals són estructures sintagmàtiques que funcionen com un verb. Formalment es caracteritzen per tenir com a nucli un verb predicatiu. En el context del tarbener, una estratègia per a lexicalitzar un sintagma i donar-li el valor de locució és a través de l'ús de l'article literari, que es fa precedir davant de mots que habitualment no durien aquest article en el context col·loquial local («Estudi» 2.2.2.2). Aquest fenomen és compartit amb altres parlars que fan servir l'article salat.²⁴⁶¹ En algun cas la lexicalització amb l'article literari és una opció personal d'un informant que fa servir arbitràriament aquest recurs expressiu, per exemple, *tindre la mania* (/ *sa mania*), en altres casos d'una oscil·lació en una estructura determinada, per exemple, 'verb *fer* + SN': *fer la bova, fer la bleada, fer l'adormit...*, però *fer es deixò* (RT1655 I).²⁴⁶²

²⁴⁶⁰ Conca/Guia, 2014: 62.

²⁴⁶¹ Veg, p. ex., Sala, 1992, 1: 152; Alomar *et al.*, 1999: 83-84, Veny, 1999: 74.

²⁴⁶² Altres exemples recopilats de la llengua oral en aquest sentit són, per exemple: *fer es sedàs, fer es pato, fer sa breca, fer sa mueca...*

En general podem concloure que l'ús de les frases fetes no és un recurs gaire més explotat en l'execució de les rondalles que en una conversa quotidiana qualsevol, atenent el seu grau d'aparició relativament baix en el nostre corpus. Caldria tenir en compte aquest factor a l'hora de reproduir oralment o per escrit aquests materials en un futur, ja que resultaria possiblement artificiosos fer servir d'una manera marcada les locucions verbals en detriment d'altres recursos expressius més atestats (veg. «Estudi» 3.1):

Agarrar-se al repeló 'barallar-se' (RT15 I)
Anar a l'encontre 'anar a buscar algú' (RT1739*C)
Anar a la pista (/sa pista) 'seguir el rastre' (RT712)
Anar de son de cap [son] 'trobar-se esmepèrdut' (RT510A^{a2})²⁴⁶³
Anar en conill 'estar nu' (RT1642A)
Anar-se'n (/quedar-se) sense empots ni engüents 'fracassar en un negoci' (RT1642 II)
Aplegar al puesto 'arribar a un lloc proposat' (RT 425A)
Arrancar el vol 'enlairar-se' (RT1920C)
Arrear (/pegar) una castanya 'copular' (RT1569**)
Dir-ne per salar 'insultar' (RT*1424)
Donar (/fer) colp 'ser graciós' (RT1387)
Estar a la pista 'vigilar' (RT1626^{a1})
Estar al puesto 'estar en un lloc acordat' (RT136 I)
Fer calent de vara 'esbatussar' (RT1642 II)
Fer el baratero 'fer veure un que és valent' (RT2015 II) (veg. «Estudi» 3.3.1)
Fer el favor (RT850*)
Fer el guilopet (/ el guilopo) 'actuar amb astúcia' (RT851B)
Fer el mort 'simular estar mort' (RT1240 II)
Fer el tracte (/ fer tracte) (RT1920C)
Fer es plant 'queixar-se' (RT1733*C I)
Fer l'adormit 'simular estar adormit' (RT851B)
Fer la bleada 'actuar amb estupidesa' (RT1698G II)
Fer la bova 'simular desinterès' (RT302)
Fer la reverència (RT1694A I)
Fer la siesta (/ fer migjorn) 'fer una migdiada, fer una becada' (RT15 III)
Fer ganjolades 'caminar fent passes llargues' (RTNC42)²⁴⁶⁴
Fer lliga 'avindre's, concordar' (RT 480 IV)
Fer perquissa 'tindre interès' (RT130 III) (veg. «Estudi» 3.3.1)
Fer-se capteniments 'cavil·lar' (RT 1698J I) (veg. «Estudi» 3.3.1)
Manar a fer 'encarregar' (RT935 II)
Moure corro 'donar importància' (RT1337)
No estar bé del cap 'ser boig' (RT1381B)
Paréixer de l'Om 'denotar rusticitat' (RT1717*) («Estudi» 1.6.1)
Pegar un bolet 'enganyar, fer una mala passada' (RT1357*B)
Pegar una besadeta 'besar' (RT*440 I)
Pixar-se de riure 'riure molt' (RT1338*C)

²⁴⁶³ Sobre aquesta expressió veg. Colomina (1991: 140-141).

²⁴⁶⁴ Derivat de *ganjol* 'lliri blau', i també, 'beneit'.

Quedar-se al puesto ‘morir’ (RTNC1)
Quedar-se fent bocades ‘quedar perplex’ (RT510A^{a1})
Salvar la pelleta ‘salvar la vida’ (RT130 IV) [antònima de *fer la pell* ‘morir-se’]²⁴⁶⁵
Seguir la marxa ‘continuar actuant de manera idèntica’ (RTNC10)
Ser del puesto (/del terreno) ‘ser natiu’ (RT N13)
Ser el desastre (RTNC13)
Tindre (/fer) (uns) remeulos ‘cridar queixant-se’ (veg. «Estudi» 3.3.1)
Tindre en el pensament ‘considerar’, ‘recordar’ (RT851 I)
Tindre la mania ‘considerar’ (RT851 I)
Tractar de tot lo del món ‘maltractar, menysprear’ (RT923 I)
Treure’s del cap ‘inventar’ (RTNC2)
Vindre a la memòria ‘recordar’ (RT860)
Xocar la mà ‘allargar la mà per saludar o tancar un tracte’ (RT1920C).

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

²⁴⁶⁵ Locució presumiblement d'origen mallorquí, registrada en punts de la Marina (veg. Beltran, 2005: 112).

3. ELS ELEMENTS LITERARIS DE L'ENUNCIACIÓ DE LA RONDALLA

L'expressió artística és el requisit principal perquè un text oral pugui ser considerat «literari», a diferència d'altres formes possibles en l'expressió oral, com destacà Jason (1977: 5): «For an orally transmitted text to be considered “literature” it must possess an artistic form». Per tant, si partim de la idea que el folklore bàsicament consisteix «a dir les coses d'una manera diferent de com les diem en una situació normal [...], a dir les coses d'una manera que podríem anomenar artística» (Pujol, 2013 [1989]: 54), es dedueix l'existència d'uns elements lingüístics propis del context de la comunicació literària expressada oralment. Lavinio (1993: 82) es refereix a una «lingua letteraria orale, che si distacca sempre in qualche modo dalla lingua della comunicazione quotidiana».²⁴⁶⁶

Basant-nos en les consideracions de Lavinio²⁴⁶⁷ a l'hora de determinar els constituents que caracteritzarien una rondalla de qualsevol missatge comunicatiu podem distingir un *estil narratiu oral* i un *registre literari oral*. L'*estil narratiu oral* estaria definit per uns quants recursos estilístics especialment documentats en aquest discurs literari, en què la manipulació del missatge lingüístic busca un efecte estètic. Amb aquests elements es posa d'evidència que quan es posa en marxa un missatge de tipus folklòric –com és el cas d'una rondalla– «no utilitzem la comunicació en funció essencialment informativa» (Pujol, *loc. cit.*). Per altra banda, seria propi del *registre literari oral* certes opcions lingüístiques específiques dels textos etnopoètics –en aquest cas narratius–, diferents de les més habituals en un registre col·loquial. Caldria integrar aquests elements en el nivell de la *textura*, o siga, de l'aspecte formal de l'actualització del missatge, concepte equivalent a *trama* dels formalistes russos i a *relat (récit)* de Genette, que s'oposa al nivell del *text* 'contingut del missatge de l'acte comunicatiu' i al del *context* (Oriol, 2002: 29).

3.1. L'ESTIL NARRATIU ORAL

Diversos autors s'han referit a les característiques estilístiques que es detecten en un text rondallístic oral. Així, per exemple, Lüthi (2018 [1946]: 13), destacà en la forma artística i no en el contingut l'essència de la rondalla. Identificà entre les característiques formals definitòries de la rondalla el seu «estil abstracte», que justifica diversos d'elements atestats en aquest tipus de textos, com ara, les reiteracions o les fórmules estereotipades. Lavinio (1993: 81-109) destaca la presència de fórmules (d'apertura, clausura, contacte), de fórmules emfàtiques, de referències díctiques al context comunicatiu; l'ús d'interjeccions i onomatopeies, de verbs en present *escènic*, de verbs *dicendi*, de frases nominals; i registra fenòmens com la intertextualitat, el plurilingüisme o la pluridiscursivitat (polifonia). Per altra banda, Caruso (2008: 42-58) ressalta, a més, la forta presència de l'estil directe, les reiteracions, les seqüències estereotipades o els canvis de registre. En l'àmbit català cal destacar l'aportació de Bataller (1999: 210-300), que ha definit les tècniques formals més destacades en les execucions dels narradors orals, com

²⁴⁶⁶ De la vessant teatral de l'execució de les rondalles ens referim en «Estudi» 1.4.

²⁴⁶⁷ Lavinio, 1993: 82-84.

ara, l'ús de fórmules (inicials, finals, internes, rimades) o de recursos lingüístics particulars (adjectivació, sufixos, expressions quantitatives, fórmules emfàtiques o per a l'expressió de la intensitat, figures retòriques, elements fraseològics). Tot seguit ens referirem a uns quants d'aquests elements (per a les interjeccions, veg. «Estudi» 2.2.12; per als elements teatrals de la *performance*, veg. «Estudi» 1.5).

3.1.1. Les fórmules d'apertura i cloenda

A diferència de qualsevol d'un text oral convencional de tipus conversacional, d'elaboració espontània, en l'elocució de les rondalles es documenten fórmules estereotipades que tenen una funció expressiva o bé representen un recurs més per a la fixació de l'estructura. Per exemple, generalment en les rondalles s'identifica l'inici i l'acabament de les rondalles amb fórmules específiques.

Amb aquestes fórmules el narrador delimita un marc dins del qual desenvolupa uns motius argumentals que han de ser presos com a ficticis.²⁴⁶⁸ Aquests senyals responen a un «pacte narratiu» a través del qual el narrador convida els seus interlocutors a compartir l'assumpció de la veritat del que es conta i a participar emotivament en els fets narrats, sense tancar la porta a aportacions dels oients o a rèpliques en forma d'altres relats.²⁴⁶⁹

*Fórmules d'apertura*²⁴⁷⁰

Amb un element	<i>Era (/Eren)</i> <i>Havia</i>
Amb dos elements	<i>Açò (/Això) era</i> <i>Diu que era</i> <i>Diu que n'hi havia</i> <i>Diu que una volta</i> <i>Pués diu que</i> <i>Pués era</i> <i>Una volta era (/eren)</i> <i>Una volta diu que</i> <i>Una volta havia</i>
Amb tres elements	<i>Açò (/Això) era una volta</i> <i>Açò diu que era</i> <i>Una volta diu que havia (/havien)</i> <i>Pués això diu que</i> <i>Pués açò (/això) era (/eren)</i> <i>Pués una volta era</i>
Amb quatre elements	<i>Pués això era una volta</i> <i>Pués això diu que era</i>

Es documenten a més altres fórmules minoritàries que tenen com base altres verbs, com ara: *resulta que havia* (RT112), *resulta ser que* (RT1354), *agarra i* (RT1698G xv), *contaven* (RT1381B). Així mateix tenen un caràcter també minoritari les fórmules de quatre elements.

²⁴⁶⁸ Ramos, 2003: 22-27.

²⁴⁶⁹ Lavinio, 1993: 87-88.

²⁴⁷⁰ Hi ha una mostra de fórmules rondallístiques d'apertura valencianes en Reig (2008: 30).

Pel que fa a les fórmules amb l'estructura *diu que*, s'ha de destacar l'estratègia del distanciament que impliquen per part del narrador, que tracta d'eliminar la responsabilitat respecte el contingut del que narra; encara que també pot denotar escepticisme en mostrar, amb una certa ironia, una actitud de fidelitat a la veritat apresada oralment.²⁴⁷¹ Aquesta fórmula és utilitzada també com a recurs narratiu emfàtic per una part dels informants (veg. «Estudi» 3.1.4.4).

Hi ha rondalles en què es focalitza la localització del text precedint el verb introductor (*hi*) havia per un complement circumstancial. Possiblement la intenció és acostar-se al *mode realista*²⁴⁷² (per exemple, «A Xortà havia», RT230).²⁴⁷³ Es detecta aquest procediment amb diversos verbs, amb una presentació més pròxima als succeïts.²⁴⁷⁴

En un determinat nombre de versions l'execució s'inicia amb una referència metatextual al text com a integrant d'un cert repertori («N'hi ha un»).²⁴⁷⁵ En aquest cas es posa de manifest que l'execució té un caràcter d'acte de recordança més que de *performance*. Una situació no necessàriament anàloga s'esdevé en les versions en què el narrador precedeix la fórmula introductòria de la rondalla amb una interpel·lació a l'oient/entrevistador preguntant sobre el grau de coneixement del text («¿No saps...?») ²⁴⁷⁶ o anunciant que relatarà un determinant conte («Ara te'n contaré un...»),²⁴⁷⁷ ja que pot tractar-se més pròpiament d'un recurs per a captar l'atenció dels oients.

Cal destacar tanmateix la presència de versions en què no s'observa cap tipus de fórmula introductòria de manera explícita: el *tempo* narratiu i determinats elements lingüístics (verbs en imperfet, actualització de substantius amb determinants indefinits)²⁴⁷⁸ esdevenen la marca distintiva del caràcter rondallístic del missatge comunicatiu que s'inicia.²⁴⁷⁹

Fórmules de cloenda

(1) Referència a l'acabament del text	<i>I qüento contat, ja s'ha acabat</i> (RT222) <i>I qüento acabat, per la ximenera ha volat</i> (RT1 I) <i>I qüento contat, per la ximenera ha volat</i> (RT130 II) <i>Qüento enfora, per la ximenera vola</i> ²⁴⁸⁰
(2) Invitació a l'oient a fer una acció	<i>Qüento enfora (/fora), ves en bona hora</i> (RT20C, RT1685*C) <i>Qüento endins, qüento enfora, ves en bona hora</i> ²⁴⁸¹ <i>I qüento endins, qüento enfora, ves en bona hora. I qüento endins, fes-te ben adins</i> (RT1376C*)

²⁴⁷¹ Lavinio, 1993: 85-87.

²⁴⁷² Jason, 1977: 17.

²⁴⁷³ Veg., p. ex., també RT1210 III, RT1339C I.

²⁴⁷⁴ Veg., p. ex., RT106 I, RT155 I, RT922, RT1698G IV.

²⁴⁷⁵ Veg., p. ex., RT153, RT852A, RT853, RT921D*, RT1315, RT1334, RT1347, RT1357*B, RT1539.

²⁴⁷⁶ Veg., p. ex., RT155 I, RT1210 I, RT1529, RT1698G II.

²⁴⁷⁷ Veg., p. ex., RT712, RT1360C II, RT1626 IV.

²⁴⁷⁸ Ramos, 2003: 23.

²⁴⁷⁹ Veg., p. ex., RT130 v, RT156, RT200A, RT222, RT225 I, RT225 II, RT712, RT1230*, RT1351A, RT1375, RT1376C*, RT1563 II, RT1698G VI, RT1698G VII. En algun cas es presenta la protagonista com si es tractàs d'un referent conegut: «La Marieta tenia nóvio» (RT1384 III).

²⁴⁸⁰ INF: Margarita Soliveres Ripoll. VEN-e/1992.

²⁴⁸¹ INF: Celestina Soliveres Monjo. VEN-19/8/1997.

	<i>Qüento enfora, ves en bona hora. Qüento endins, fes-te ben adins (RT130 I)</i> <i>Qüento enfora, fes-te ben enfora. Qüento endins, fes-te ben endins (RT720 I)</i> <i>I qüento endins, ves-te'n pac a dins. I qüento enfora, ves en bona hora</i> ²⁴⁸²
(3) Invitació a l'oient a alçar-se	<i>I qüento contat, qüento acabat, i es que no s'ha alçat, un pecat</i> ²⁴⁸³
(4) Invitació a l'oient a alçar-se (+ referència escatològica)	<i>El qüento s'ha acabat, per la ximenera ha volat; i el que no s'ha alçat, s'ha cagat (RT15 I)</i> <i>I qüento fora, ves en bona hora. Qüento dins, fes-te ben endins. Es qui s'ha alçat, s'ha cagat, i es qui no s'ha alçat, ¡bon pecat! (RT15 VII)</i>
(5) Al·lusions a elements meravellosos	<i>Qüento acabat, per la ximenera ha volat. ¿Qui ha eixit per dins? Es quatre gambosins (RT15 IV)</i>
(6) Referències d'íctiques antitètiques	<i>I ells es varen quedar allà; i mosatros, ací.</i> ²⁴⁸⁴ <i>I ben rics allà; i mosatros ben pobres (RT900 I).</i>
(7) Referència a la persistència de l'acció	<i>Que si no ha vengut, encara està allà (RT124 I)</i> <i>Aún viven, si no han muerto (RT1000)</i> <i>O si nos, encara la tindria (RT1374*)</i> <i>I sant Pere encara està assentat en terra (RT330 I)</i>

Pel que fa a la distribució, s'ha d'advertir que solament s'ha documentat la fórmula de cloenda en un percentatge baix de versions estudiades (14 %). Si estudiem aquest percentatge per gèneres, les rondalles meravelloses (48,1 %) i les d'animals (36,59 %) són els gèneres més ben representats. Coincidim així en part amb les apreciacions de Ramos (2003: 25-26) pel que fa a la major presència de les fórmules explícites de tancament en els contes meravellosos com una necessitat estructural per a assenyalar-hi el desenllaç en aquest gènere caracteritzat per la major complexitat. Tanmateix, hi discrepem en part observant que l'ús de fórmules també pot respondre a una opció personal característica de l'estil de determinats narradors que prefereixen destacar explícitament el caràcter ritual de les seues execucions de rondalles.

Formalment les fórmules de cloenda destaquen del cos narratiu per la presència de certs particularismes formals com l'ús de l'article literari o la rima. Retrobem aquests mateixos elements en altres acabaments formulístics particulars d'algunes rondalles: «Sa ueleta es tira un pet: trenca el cossi, trenca la gerra i mata el sapet».²⁴⁸⁵

Encara que no comparteixen les característiques anteriors, cal considerar com a fórmules els acabaments de tipus 6 i 7, pel seu caràcter estereotipat a partir d'una estructura d'antítesi (6) o 'encara X' (7). Del segon cas hem vist reflexos no tant explícits en altres mostres, com: «i tota la vida han estat es gat i es borrego allà, en aquella cova» (RT125) o «I es monyo, no sé si se l'ha tallat o no» (RT310 II). Es tracta d'estratègies diferents quant al tancament del relat: en el primer cas es marca una oposició entre els referents meravellosos de les rondalles i la realitat; en el segon cas, en canvi, es fa referència a la

²⁴⁸² INF: Teresa Ripoll Molines. VEN-22/6/2008.

²⁴⁸³ INF: Teresa Ripoll Molines. VEN-22/6/2008.

²⁴⁸⁴ INF: Rosa Marí Seguí. VEN-25/8/1992.

²⁴⁸⁵ RT440* III, RT440*^{a3}.

prolongació de l'acció fins a l'actualitat, no necessàriament sempre irònica.²⁴⁸⁶ En canvi, tot i el caràcter estereotipat també de la frase «i varen viure feliços», que sovint representa la conclusió d'una història, no pot considerar-se aquesta seqüència com a fórmula de cloenda de la *performance*, ja que pot anar seguida de fórmules destinades específicament a aquesta funció.²⁴⁸⁷

En alguna versió es presenta una versió abreujada de les fórmules, o un succedani, a voltes expressat en castellà: «*Y se acabó!* I s'ha acabat el *qüento*», «*¡Fin!*», «*Qüento feliç*».²⁴⁸⁸ Podem considerar-ho com un indicatiu d'un procés substitució o simplificació de les fórmules habituals. Així mateix hi ha versions rematades amb altres elements de tancament característics del text col·loquial: *i au, i avant*.²⁴⁸⁹

3.1.2. Els diàlegs formulístics

En l'interior de les rondalles poden documentar-se determinades seqüències que tenen un caràcter fixat, molt especialment en els diàlegs. Pel que fa a la forma, destaquen per presentar molt sovint recursos retòrics propis de la lírica, com la rima o l'estructura de vers. Les fórmules no solament tenen una finalitat estilística, s'ha destacat la seua funció com a recurs per a ajudar en la conservació de l'estructura narrativa de les rondalles, ja que són parts que es mantenen intactes en les diverses execucions d'una rondalla.²⁴⁹⁰ Així mateix tenen una funció expressiva en subratllar determinats missatges. Pel que fa a la llengua es caracteritzen pels canvis de registre a favor d'opcions dialectals específiques del context literari (per exemple, com veurem, adoptant l'article literari: veg. «Estudi» 3.2.2) o pel canvi de codi sobretot a favor del castellà (veg. «Estudi» 3.1.9).

Entre les diverses finalitats comunicatives que es posen de relleu en els diàlegs que són reproduïts en l'execució de les rondalles podem distingir:

- Acord (RT1351A).
- Amenaça: «Yo soy la cabra...» (RT2015).²⁴⁹¹
- Burla: «¿Tu qué has de ser, Cendrell Mandranguell? ¡Tu, a la cendra!» (RT510A I, RT510A II).
- Desafiament: «Raboseta, altera altera, / minja ous i cavallera; / i el llop per ser un animal, / ben cansat i mort de fam» (RT1 I), «Qui sap sí, qui sap jo, qui sap seria jo» (RT510A I).²⁴⁹²
- Comunicació d'informació rellevant: «Güic-guac. Güic-güera, la nóvia del rei baix de la pastera» (RT510A I),²⁴⁹³ com un avís: «Cantaoliveros, desabrázate...» (RT1562A I, RT1562A II).

²⁴⁸⁶ Veg. p. ex., aquestes mostres paral·leles documentades en recopilacions del País Valencià: «I en coa o sense coa, encara corre pel pinar d'Andorra» (Melià, 1981: 43-48); «Encara estan buscant-lo» (Lanusa *et al.*, 1989, II: 18); «Conten que encara està Saoret esperant que el soterren» (Torres/Giménez, 1993: 83-84).

²⁴⁸⁷ RT310 I, RT330 II, RT330; RT1384 III.

²⁴⁸⁸ RT330, RT2028 I, RT1624*.

²⁴⁸⁹ RT1578A* IV, RT1739*C.

²⁴⁹⁰ Banó, 1982: 590.

²⁴⁹¹ Veg. també RT*440 II, RT*440 III.

²⁴⁹² Veg. també RT1 II, RT15 VI, RT20C, RT124 I, RT124 III, RT451B, RT510A II, RT923 II, RTNC17.

²⁴⁹³ Veg. també RT302, RT425E, RT700 I, RT700 II.

- Ordre, petició: «Jo vull fetget de bou, que no cou» (RT1566^a);²⁴⁹⁴ ocasionalment amb l'aparença d'una fórmula màgica (RT**510A I, RT510A II, RT923 II).
- Denúncia (RT720 I, RT780).²⁴⁹⁵
- Rèplica o observació jocosa: «Si roda aixina, si roda aixana, torna-la conforme estava» (RT1568*),²⁴⁹⁶ a voltes simulant ser una renyada (RT*1424).

Els diàlegs formulístics poden presentar-se en un text de diverses maneres:

- Estructura simple, en una sola intervenció: RT*1424, RT1476 II, RT1562A I.
- Estructura bimembre, sovint amb la forma de pregunta i resposta, befa i rèplica, pregària i queixa: RT1351A, RT1360C I, RT1476 VI, RT1624E*.
- Estructura trimembre, amb dos intervencions i una rèplica: RT1476 I i IV, .
- Estructura quadrimembre, amb tres intervencions i una rèplica: RT1626A, o dues intervencions i dues rèpliques; RT1360C I.
- Estructura complexa, diverses intervencions i rèpliques: RT1829B* II.
- Estructura oberta, amb la possibilitat –teòricament o *de facto*– d'augmentar el nombre de les intervencions amb una rèplica final (RT1360C I) o amb final obert (RT2022).
- Diverses fórmules: RT510A I.

El caràcter formulístic i fixat de les fórmules es detecta solament en les que presenten una forma rimada, és observable també en determinades seqüències no rimades del diàleg, i no solament en les diferents execucions d'un informant, en què el grau de variabilitat és irrellevant, sinó pel fet que es poden documentar amb gran paral·lelisme en versions de diferents informants, fins i tot procedents de localitats diverses, no solament del mateix àmbit lingüístic (I), com podem observar en aquests dos exemples (2a, 2b):

(1)

«A la cova des teus germans te l'encontraràs» (RT451B).
 «En la coveta des teus germans te l'encontraràs» (Limorti/Quintana, 1998: 58 [El Carxe]).
 «A la cova dels nou germans la trobaràs» (Verdú, 2014: 191-196 [l'Alcúdia de Cocentaina]).

(2a)

«¡No bufes, que estan gelades!» (RT1691 I).
 «Chache, no les soples, si están frías» (Atiénzar, 2017: 238).
 «¡Non soples, que xa veñen frías!» (Noia, 2010: 836).
 «¡ bufes pas, pepín, que son plan freds!» (Fabre/Lacroix, 1973, II: núm. 56).

(2b)

«¡Pica, pica, pardalot negre, que per molt que piques, d'aqueix ull no em deixaràs torta!» (RTNC17).
 «¡Pica, pica, que por ahí no me sacarás los ojos!» (Sánchez, 2010: 716-717).
 «Piquez, oiseaux, piquez bien! Tant que vous piquerez là, vous ne me crèverez pas les yeux» (Perbosc, 1984 [1907], 1: 66-67).
 «Tè, beca! Beca! Beca! Beca! Vai! Encara siás pas a ma tèsta!» (Pelen, 1983: 693).

²⁴⁹⁴ Veg. també RT20C, RT123 I, RT123 II, RT123 III, RT310 I, RT310 II, RT720 I, RT1691 I.

²⁴⁹⁵ Veg. també RT720^{a2}, RT720^{a2}, RT720^{a3}, RT720^{a4}.

²⁴⁹⁶ Veg. també RT503, RT1425 II, RT1476A III, RT1476A IV, RT1476 V.

3.1.3. Els gèneres encapsulats

Un cas especial dins de l'apartat de les fórmules presents en el diàleg de les rondalles són els gèneres «encapsulats», o siga, dels gèneres folklòrics breus integrats en una rondalla (Lavinio, 1993: 95). Ens fixarem ací en la vessant més formal d'aquest fenomen, no tant en els aspectes vinculats amb la intertextualitat. Farem esment de seqüències que presenten la forma d'un gènere etnopoètic diferenciat de la rondalla i que s'integren dins l'estructura narrativa, com ara, la cançó, l'endevinalla o les unitats fràstiques.

Ja ens hem referit a la possibilitat que les fórmules es presenten amb recursos propis de la lírica, com la rima, o que fins i tot que tinguen una estructura de cançó, amb versos i estrofes. El fet que puguen ser cantades és un element reforça encara més el grau de fixació textual de les rondalles i així mateix n'intensifica la funció estètica. En el nostre corpus 29 versions presenten seqüències cantades.²⁴⁹⁷ Tanmateix seria potser esperat un nombre major, si ho comparem amb l'estadi d'altres versions similars procedents d'altres antologies o del mateix corpus.²⁴⁹⁸ Aquest fet s'explica per la consideració dels narradors d'aquest recurs com a un component secundari.

Pel que fa al gènere de les rondalles que presenten una cançó, es fa servir aquest recurs sobretot en les rondalles d'animals, meravelloses i contarelles, que presenten un percentatge de versions similar, i en les formulístiques, amb una proporció menor. Amb tot és potser destacable el fet que un bon nombre de versions que incorporen cançons siga sobretot de públic infantil, fet que posa d'evidència la cançó com un element important per a cridar l'atenció dels oients. Ens referim concretament a les versions de rondalles d'animals dels tipus ATU 1, ATU 126, de meravelloses del tipus ATU 700, ATU 720. En les contarelles la cançó està sovint integrada en la trama per a representar melodies exigides pel context, per exemple, imitant el cant litúrgic (RT1831), la melodia de les danses (RT1567G, RT1831*B) o una cançó de joc infantil (RT1733*C I). Ocasionalment aquesta imitació és convencional, no té un caràcter realista. Per exemple, en RT1360C II, encara es representen una versada, o siga, una vetlada en què els assistents improvisen cantant amb una estructura de quarteta, des del punt de vista musical la melodia presenta una forma més senzilla que els gèneres musicals que eren habituals en aquest context, com ara, la jota. El mateix grau de ficció pot veure's en RT1425 I quant a representació d'un cant litúrgic. En determinades versions la música és exigida perquè es tracta alhora de gèneres cantats, com la cançó llarga (en versions de rondalles formulístiques com ATU 2043) o la cançó curta (en ATU 2013).

Així mateix les endevinalles són un element que afavoreix la fixació textual de les rondalles, ja que és un gènere que exigeix un cert grau de precisió en ser reproduït,²⁴⁹⁹ i gràcies al fet d'estar integrades en la trama de les rondalles o a derivar-ne, són a més un

²⁴⁹⁷ Remetem a l'annex per a la notació musical de les seqüències cantades. Advertim que s'ha triat una versió representativa entre les variants d'una mateixa música. Així la versió de RT1 I representa també la II; la versió de RT20C representa les versions del tipus 123; la versió de 2022 I representa també la II. Per a RT2013 II remetem a les versions de CanPop indicades en els comentaris del tipus. Agraïm l'aportació de Joan M. Ripoll per a l'eboració de les transcripcions.

²⁴⁹⁸ Veg., p. ex., RT123 II, RT311B* I, RT780, RT1360C I, RT1655.

²⁴⁹⁹ Veg., p. ex., RTNC46, RTNC47, RT1698G XVII.

mitjà de cohesió important de l'estructura argumentativa (veg., p. ex. les versions de RT851).

Un cas similar està representat per la fraseologia, ja que es tracta de seqüències lexicalitzades, estereotipades, amb un grau de fixació formal important.²⁵⁰⁰ Una part de les rondalles poden considerar-se directament o indirecta com a tradicions explicatives d'una determinada expressió fraseològica. En conseqüència, la rondalla n'és el referent i en deriva en gran part la seua estructura argumental. Aquest fenomen està documentat en 16 versions, tanmateix hi ha casos en què es documenta aquesta mateixa vinculació en altres corpus, com veurem en RT.²⁵⁰¹ Podem distingir unitats fràstiques amb estructura de sintagma, equivalents a una locució verbal (a), o amb estructura d'oració, a voltes elidida, equivalents a una fórmula expressiva (b) o a una parèmia (c):

(a)

«Això no és pato, és un pateu» (RTNC12).
«Això són altres calces» (RT1691D*).*
«Com s'haqueta del retor: una volta que estaves acostumbrà a no minjar, ara t'has mort» (RT1682).

(b)

«¡A l'uró!» (RT1354).
«¡A ta casa, vaca!» (RT1375).
«¡Àngela, bac segur!» (RT1240).
«¡Balladora soc, pero no m'entretinc» (RT15 VII).
«¡Màquina arrere i porc al corral!» (RT1920).
«¡Matxet, creu a l'home!» (RT901D).
«No bufes, que estan gelades» (RT1691 I).
«Que et compre qui no et conega, que jo et conec» (RT1529).
«Si yo de [esta escapo y] no muero, no iré más a bodas del cielo» (RT225^a).

(c)

«Ací el que no treballa no menja» (RT1370).
«Alamon són tres» (RTNC38).
«El que todo lo quiere todo lo pierde» (RT1617*).*
«No és igual parlar amb el rei que parlar amb sa gerra» (RT1694A I i II).

3.1.4. Les fórmules emfàtiques

Considerem dins aquest apartat una sèrie d'elements lingüístics no exclusivament literaris que en l'execució de les rondalles els narradors en solen fer ús com a recurs expressiu important. Bataller (1999: 240-300) en presentar les fórmules usades a l'interior de les rondalles fa referència a les fórmules emfàtiques, les fàtiques i les «buides».

Les fórmules emfàtiques tenen sobretot una funció de reforçar el missatge expressat en la comunicació de la rondalla, tant en la part narrativa o descriptiva com en la dialogada. Així

²⁵⁰⁰ Conca/Guia, 2014: 32-34.

²⁵⁰¹ Per exemple, RT200A, RT1142, RT1334, RT1351A.

mateix poden aportat certs matisos addicionals, com la ironia (per exemple, en *per desgràcia o sort*, en què és fingida la sorpresa per la fortuitat dels fets)

3.1.4.1. Fórmules adverbials

bé:

«¡*Bé* t'hauràs menjat sa mel quan te n'anaves, *bé!*» (RT15 II).

ja:

«*Ja* se n'ha anat sa cabreta i ha posat un perol» (RT136 I).

«¡Hala pués!, *ja* l'assenta a una cadira li ha posat ses calces» (RT1450).

«Conque *ja* ha pujat sa formiga pac amunt» (RT2028 II).

en això:

«*I en això*, es nóvio» (RT1384 III).

«*I en això* diu que ve s'home» (RT2028 III).

«*I en això* va arribar sa carrossa» (RT935).

per cert:

«*I per cert*, sa uela de sa casa preguntava...» (RT1578A* IV).

«*I per cert*, una dona havia posat una lloca» (RT1698G III).

per desgràcia o sort:

«*I per desgràcia o sort*, un uelo de huitanta o huitanta-cinc, vell, es va amagar derrere d'un pilar» (RT1425 II).

Són adverbis *bé*, *ja*, i locucions adverbials, *per cert*, *per desgràcia o sort*. Per la seua banda *en això* ha estat descrit (DDL *s. v. això*) com a locució conjuntiva que «introdueix un esdeveniment que es produeix en el punt en què s'està del discurs». Pot ser equivalent a 'aleshores', 'de sobte'. Ocasionalment expressa un matís d'eventualitat o sorpresa. En canvi, *per cert* i, sobretot, *per sort o desgràcia*, aporten un matís irònic a la frase.

3.1.4.2. Fórmules nominals

la qüestió, *la bona qüestió*:

«*La qüestió* és que quan veu que passa es tren...» (RT1315*).

«*La qüestió* és que li dien "Figa"» (RT1698G I).

«*La bona qüestió* és que la guerra continua» (RT200A).

Formarien part de la tipologia de les «fórmules buides», considerada per Bataller (1999: 243), entre les quals hi hauria, per exemple, *la veritat és que*, *la qüestió és que*, *ara ve que...* Morfològicament són destacades per ser precedides per l'article literari, que en remarca el caràcter estereotipat. Altres seqüències lexicalitzades similars tenen també l'article literari: *el cas és que*, *lo bo del cas és que...*

3.1.4.3. Fórmules pronominals

ell:

(I)

«*Ell* l'home pués s'apanyava» (1370 II).

«*I ell* es Cigronet» (RT700^a).

«*Ell* aquell d'allà, quant el va vore vindre arribar...» (RT1699 I).

- «Com *ell* sa baralla de cartes aquella sempre guanyava» (RT330 I).
- (2)
 «Li cau demunt des banc que *ell* fea faena s'home» (RT1563 I).
 «*Ell* com va anar tan bé es viatge» (RT1642 I).
 «Hui rentaràs es fogons –però *ell* són es foguers» (RT1699 IV).
- (3)
 «I *ell* va pegar a fugir» (RT2028 III).
 «I *ell* es fa ben mudà i se'n va an el ball» (RT510A II).
- (4)
 «Com *ell* sabien que estava bovo» (RT1642 II).
 «Pero *ell* no podien treu-li explicació» (RT851 I).
 «Conque *ell* varen decidir d'anar a escarbar-ho» (RT331).
- (5)
 «I *ell* quant el va vore ja es va fer per quan se n'anava posar-lo dins d'un sac» (RT1642B*).

Sobre la partícula *ell* ens remetrem principalment a l'estudi que ha dedicat Guardiola (2018) a aquesta partícula emfàtica en català. Eixamplant les aportacions de Colomina (1991: 80-81), les dades aportades per Guardiola contribueixen a superar la visió d'aquest ús d'aquesta forma com un fenomen dialectal reduït exclusivament al balear o a l'Empordà. Contràriament, se'n demostra la presència en diverses bandes del domini lingüístic. Pel que fa al valencià, el seu ús està documentat en fonts que es remunten al segle XV (*Liber elegantiarum*), i en diverses fonts de l'edat moderna, sobretot en obres literàries i populars dels segles XVIII i XIX. Fins al segle XX n'hi ha traces en l'obra de Francesc Martínez, en el *Vocabulari del Maestrat* de Garcia Girona o en els glossaris d'Enric Valor. Per tant, no té gaire consistència considerar que l'ús a Tàrbena d'aquesta partícula siga un mallorquinisme, encara que és evident que en ambdós territoris s'ha mantingut simultàniament amb més fermesa fins a dates relativament recents. Pel que fa al nostre corpus, es documenta *ell* emfàtic en informants nascut abans de 1945: com més reculem generacionalment més n'augmenta el percentatge d'ús.

Tanmateix, en aquest apartat ens fixarem en la seua funció sintàctica. S'ha assenyalat sobretot el seu valor com a reforç al començament de frases exclamatives, com apareix, per exemple, en la seua definició en el DNV (*s. v. ell*, 2). I, de fet, aquesta es la modalitat que ha estat registrada a Tàrbena per la bibliografia.²⁵⁰² En canvi, el corpus fornit pel RT ens ofereix sobretot el seu valor com a reforç en oracions enunciatives, sobretot afirmatives, encara que també negatives (*ex. 4.2*). Aquest sentit no exclamatiu va ser assenyalat per Colomina (1991: 80-81) en una part dels exemples registrats al País Valencià des d'antic, com ara, on *ell* pot ser interpretat ocasionalment com a equivalent de 'siga com vulga, el cas és que'. També es registra aquest valor en el DDLC (*s. v. ell interj.*), amb exemples procedents de Mallorca i Eivissa.²⁵⁰³ En aquest sentit Forteza (2008 [1915], I: 398) definí *ell* com «una forma neutra [...] que, más bien que persona, expresa una afirmación enérgica», que comparà amb usos del castellà *ello* en textos clàssics. Trobem també grans paral·lelismes amb els usos del gallec, en què entre altres diversos valors, s'ha documentat aquest el pronom el «totalment expletivo, que só serve de apoio á narración: *E el quérolles facer unha pregunta* [...] Nótese a equivalencia con

²⁵⁰² Colomina, 1986 (667-668); Colomina, 1991 (80-81); Monjo (2009: 200).

²⁵⁰³ Ortís (2002: 82), registra a l'Urgell el seu ús en oracions desideratives: «Ell hi pogués anar abans!».

frases como “a cousa é que”, “o asunto foi que”...». ²⁵⁰⁴ Bataller (1999: 145-246) registra en l’obra de Serra i Boldú la construcció paral·lela *ell que*, en què sembla que l’element emfàtic siga més clarament l’ús expletiu del pronom *que*. Caldria estudiar-la amb més detall per comprovar fins a quin punt el pronom *ell* s’hi presenta mancat de concordança i com a element expletiu. ²⁵⁰⁵

És molt poc habitual, en canvi, de reforç en oracions interrogatives, ²⁵⁰⁶ contràriament al balear i al ribagorçà, ²⁵⁰⁷ i retrobem en altres llengües, per exemple, en gallegoportuguès, en asturleonès, espanyol dominicà o en sard, amb les seues formes equivalents (*el, ello, ellus*). ²⁵⁰⁸ No s’observa posposada en la frase, com es documenta en balear i hem observat en ribagorçà.

En la narració rondallística la presència de la partícula *ell* forma part de la dicció emfàtica característica de la *performance*, en què el missatge presenta moments d’èmfasi amb una finalitat expressiva o merament per a captar l’atenció dels oients, tot i que aquest recurs també pot documentar-se en un missatge emès en una comunicació quotidiana.

Aquesta partícula és expletiva, no té valor pronominal, o siga, no té un referent en el discurs. Pot encapçalar una oració, acompanyant un subjecte gramatical (ex. 1), que eventualment pot aparèixer focalitzat després del verb (ex. 2). ²⁵⁰⁹ Així mateix es documenta en frases amb el subjecte elidit, sense concordança amb el verb (ex. 4). En el cas que concorde amb el verb, hi ha casos que podria resultar ambigua la seua consideració, en el cas que pogués confondre’s amb un referent masculí i no es marcàs l’entonació emfàtica característica; no hi ha dubte quan el subjecte elidit és femení (ex. 3). Precedeix pronoms amb valor exclamatiu, quantitatiu, temporal o modal (ex. 5), com observem en exemples exclamatius recopilats oralment (per exemple: *¡Ell que prompte te’n vas!*). En aquest exemple no s’ha de confondre la partícula *ell* amb un pronom personal subjecte, ja que prosòdicament es marca una diferència amb una entonació emfàtica característica en què es redueix la pausa entre *ell* i l’element següent.

²⁵⁰⁴ Álvarez *et al.* (1986: 169).

²⁵⁰⁵ En els exemples aportats per Bataller el pronom *ell* pot presentar-se: (a) identificat amb el subjecte gramatical (*Ell que puja a un arbre*); (b) concordant amb el verb i amb tenint el subjecte gramatical com a referent (*Els guardians del rei, ells que em troben*), (c) variant de *b* en què el subjecte està focalitzat darrere del verb (*Llavors ell que diu el noi*). El paral·lelisme es fa més evident en el cas *c* amb la tipologia 2 de *ell* emfàtic. Espigolant en l’obra de Bertran i Bros registrem exemples en què *ell* apareix com un element de reforç del subjecte, com en la tipologia 1, encara que concordant amb el verb: *Ell que el ferrer pensa* (Bertran, 1989 [1909]: núm. 62).

²⁵⁰⁶ Tenim anotat un exemple interrogatiu extret d’una conversa: «¿Ell això com es diu?».

²⁵⁰⁷ Un exemple ribagorçà es pot llegir en Quintana (1997: 81 [Gavasa]): «Què dius, ell?».

²⁵⁰⁸ Álvarez *et al.* (1986: 169); Bartolomé (2007: 81); Henríquez (1940: 226-228); Blasco, 1986: 179; Blasco, 1998: 123.

²⁵⁰⁹ Fins i tot en una versió explicada en castellà es documenta aquesta partícula acompanyant el subjecte: «Y *ell* el negro, *le lendemain*, cuando fue...» (RT1000).

açò, això:

(1)

«Això necessite ara descansar» (RT311*B I).
«¡Açò està tot flac!» (RT310 I).

(2)

«¡Açò mos posarà en un compromís, es xiquet aquest!» (RT1567).
«Això són sovatges, es francesos» (RT1699 v).
«Això la faré jo en un moment» (RT1328A I).

(3)

«¿Això qué volen?» (RT15 VII).
«No sé açò qué passa» (RT15 VII).
«¿Açò qué ha passat?» (RT310 II).

És evident el gran paral·lelisme d'aquestes seqüències amb les oracions construïdes amb l'element *ell*. Es tracta també d'oracions modalitzades, prosòdicament marcades com a exclamatives o emfàtiques. Igualment, els pronoms neutre *açò, això* són sintàcticament expletius, tampoc no estan lligats a cap referent. Els pronoms es presenten també en oracions amb subjecte elidit (ex. 1), o amb subjecte focalitzat en una posició postverbal (ex. 2), però no acompanyen oracions amb subjecte explícit. Així mateix poden reforçar pronoms, en aquest cas interrogatius (ex. 3), de manera que es documenten, a diferència dels exemples d'oracions amb *ell* emfàtic, casos d'oracions interrogatives.

Es tracta sens dubte d'un fenomen propi del registre col·loquial que els narradors usen en les seqüències dialogades de les rondalles com a reforç expressiu. No hem sabut trobar referències bibliogràfiques sobre aquest ús, a banda de la referència a la fórmula rondallística d'inici *Això era* (DCVB s. v. *això*; DDLC s. v. *això dem.*, 5b), en què *això* té un valor expletiu paral·lel. Sí que hem detectat exemples similars en antologies rondallística consultades de l'àmbit valencià. Es tracta d'exemples en què el pronom està en el lloc del subjecte, davant verbs copulatiu (1) o predicatiu (2). En el primer cas hi ha el dubte si es realment tracta d'un valor expletiu o si hi ha un sentit figurat (ens referirem en «Estudi» 2.2.3 a les seqüències paral·leles on els pronoms neutres tenen referents humans o animals com a construcció presentativa, per ex., *Açò és ma mare*).

(1)

«Allò no era un flare, allò era un dimoni» (Verge, 1991: 191 [Rossell]).
«Açò és el Nostre Senyor» (Verdú, 2015: 54 [Gorga]).

(2)

«Això, estaràs burlant-te» (Roig/Roig, 1999: 54 [Callosa d'en Sarrià]).
«Això voldrà burlar-se de tu» (Guardiola/Beltran, 2005: 134 [Bolulla]).

3.1.4.4. Fórmules verbals

agarra i:

«Conque *agarra i* a mitjan nit li *agarra fam*» (RT1578A* IV).
«I *agarra i* la Marieta era una xica gracioseta» (RT700).
«I *agarra i* es músic tenia sa gorra penjà allà» (RT1685*C).
«I com no tenia morteret de picar salsa, '*garra i* amb ses dentetes...» (RT1578A* II).

diu que:

«I *diu que* arriba a un puesto que havia una carrasca molt gran» (RT774).
«I quan ‘riben as poble *diu que* no es sentia una ànima» (RT1698G v).
«I *diu que* quan ‘cabem de dinar *diu que* diu es llop...» (RT15 i).
«I ses portes *diu que* eren velles» (RT1676B).

es veu que:

«I res, i *es veu que* quan ja estava ben farta, comença...» (RT1 II).
«Es primer dia que varen ‘nar a segar, *es veu que* fea ¡caloor!» (RT15 i).
«Conque se’n van pac a l’infern, i *es veu que* domés arriben allà...» (RT330 i).
«Derrere l’altar pués *es veu que* estava buit» (RT1476A IV).
«Varen minjar-ne *es veu que* moltes» (RT1685*C).

resulta que:

«¡Bueno! I *resulta que* la reina...» (RT851 i).

Aquestes fórmules poden tenir un valor de connectors textuais o ser un recurs merament èmfatic, sense contingut sintàctic. Hi ha amb la possibilitat que aporten diferents matisos semàntics. Com ara, l’estructura *diu que*, que ja hem vist com a fórmula d’apertura (veg. «Estudi» 3.1.1), pot denotar distanciament respecte al contingut que és narrat, amb un to alhora irònic i de fidelitat respecte a la veritat comunicada.²⁵¹⁰ Amb les fórmules es pot subratllar el caràcter de fortuïtat, de sorpresa, de la informació donada, com un recurs per a fingir no ser un narrador omniscient i a captat l’atenció dels oients: *agarra i, resulta que*, en ocasions sense arribar a constituir una forma lexicalitzada: *troba que* (RT851 i).

Així mateix cal considerar la construcció intensiva *vinga* + infinitiu, que Bataller (1999: 267-269) documenta amb les variants *vinga a / de / ø* + infinitiu. En el DNV solament es registra la construcció sense enllaç preposicional. En el DCVB (*s. v. venir. 16. Vinga!*) es distingeix un ús davant infinitiu («Es diu seguit d’un verb en infinitiu, per indicar el caràcter apressat, insistent o durador de l’acció»), entre els exemples exposats hi ha una mostra en què la preposició *de* fa d’enllaç, i un ús davant de substantiu («Es diu seguit de substantiu, per indicar la repetició o persistència de l’objecte que aquest indica»). En la descripció que fa el DDLC (*s. v. vinga interj.*) d’aquesta construcció s’eixamplen els valors que pot adoptar aquesta construcció («Davant d’un sintagma que expressa una acció o d’un infinitiu, denota el caràcter apressat i insistent de l’acció expressada pel sintagma o l’infinitiu. Davant d’un nom, denota la gran profusió de coses, referides per aquest nom, que van apareixent insistentment») i els exemples aportats coincideixen amb les mostres documentades en el RT, en què *vinga* sol presentar-se no solament davant un substantiu, sinó generalment davant un sintagma nominal. Hi ha la particularitat que l’article que presenta el substantiu sol ser el literari. Ocasionalment el substantiu en singular indica metonímicament –relació de causa i efecte– un col·lectiu d’objectes resultants d’una acció, com ara, «vinga el duro» (RT480 IV), es refereix a la quantitat de duros llançats. Cal intuir en aquesta construcció una extensió en sentit figurat del valor de l’imperatiu en construccions paral·leles.

«¡I *vinga* donar-li bons menjars!» (RT327A).
«¡*vinga* la coç!, ¡*vinga* la patà!» (RT130 III).
«¡*vinga* la cabriola porque no els-a cremaren!, i ¡*vinga* la tionà pac a ells!» (RT330 i).

²⁵¹⁰ Lavinio, 1993: 85-87.

Freqüentment aquesta expressió sol aparèixer geminada, o fins i tot reiterada diverses vegades, reforçant i reflectint la idea d'acció repetida:

- «I la princesa, ¡vinga cavil·lejar!, ¡vinga cavil·lejar!» (RT851^{al}).
- «I *vinga* engordir-lo! ¡*Vinga* engordir-lo!» (RT327A).
- «*vinga* buscar, *vinga* buscar» (RTNC7).
- «I allà varen fer cordell. ¡*Vinga* fer cordell! ¡*Vinga* fer cordell!» (RT852A).
- «I sa raboseta, *vinga* afanyar-se, *vinga* afanyar-se, *vinga* afanyar-se» (RT15 III).
- «I sa ueleta, ¡*vinga* xillits!, ¡*vinga* xillits!» (RT1691 II).
- «¡*vinga* l'arrap!, ¡*vinga* l'arrap!» (RT130 III).
- «¡i *vinga* la llenya!, ¡*vinga* la llenya!» (RT136^a).
- «el príncip es casava i ¡*vinga* la campana! ¡*vinga* la campana!» (RT700 II).

Així mateix poden documentar-se estructures amb dos infinitius units per la conjunció i, que poden coordinar dos aspectes diferents d'una acció o reiteren amb sinònims una mateixa idea, paral·lelament a les construccions binominals («Estudi» 3.1.7):

- «¡*vinga* gronyir i pegar patades! ¡*Vinga* gronyir i patir s'animalet!» (RT1291D II).
- «¡*vinga* divertir-se i *vinga* passar-la bé!» (RT1829B* I).

3.1.4.5. Fórmules exclamatives

com diable / *com dimonis* / *com* / *qué dimoni*:

- «Pero *com diable* se li solta es porc» (RT1655 I).
- «I *com dimonis* demunt des cap des pollet ix un pi» (RT852A).
- «I *com* [uns] s'enduien una gabieta» (RT1698G V).
- «Pero *qué dimoni* es va fer malalta ella» (RT1337 II).

(i) *hala*, (i) *hale*:

- «¡*Hala*!, es cavall es posa a nedar a nedar i passa es riu» (RT310 I).
- «I va entrar ¡*hale*!, ella va anar an es gerdí» (RT425A).
- «I *hala*, com ja va fer un dia o dos, que no agranava» (RT1370 I).
- «¡*I hale*!, i s'atra casa, igual» (RT311B* I).
- «I *hala*, el retor es va quedar sense minjar» (RT1626 III).
- «¡*I hale*!, i estava ja mort» (RT1313A III).

En el primer cas, les exclamacions *com diable* i similars subratllen el caràcter d'immediatesa amb què es presenta el temps en les rondalles (Lüthi, 2018: 44-45), en les quals hi ha la sensació que els personatges duen a terme les accions just a temps per a ajustar-se a la trama narrativa. En el segon cas, les exclamacions *hala*, *hale* sovint es detecta una funció de connector a un cert caràcter consecutiu.

3.1.5. Les fórmules interlocutives

Fent evident que l'acte de narració d'una rondalla és en definitiva un acte comunicatiu, amb uns interlocutors que comparteixen informació en un context, els narradors fan servir fórmules adreçades als oients o «elements interlocutius» (Lozano, 1989: 107). Per altra banda hi ha fórmules interrogatives (*I*) amb la finalitat d'assegurar que els oients han entès

una determinada informació donada de manera explícita o implícita (per el·lipsi), o per a assegurar que la comunicació flueix de manera adequada (responent a la funció fàtica del llenguatge, assenyalada per Jakobson). Tot i que cal advertir del caràcter estereotipat d'aquest recurs, freqüentment solament retòric (Lozano, *loc. cit.*). Així mateix, es distingeixen les interrogacions com un recurs intensiu, per a cridar l'atenció dels oients (2). Per una banda es documenten fórmules exclamatives (3), amb la funció d'intensificar de manera expressiva un punt de vista sobre un personatge o una situació determinats fent-hi partícips els oients, sovint en un incís. Bataller (1999: 299-300) es referí a aquest segon tipus de fórmules com a expressions que empenen l'enfocament subjectiu per a indicar la intensitat.

(1)

«L'home tenia falta de diners i vegia que... ¿Comprends?» (RT1525J).

«I va caure dins de un albarzer. ¿Saps?, va caure» (RT225 II).

«I una bota de vi. ¿Saps?, que es va fer de tot dins de casa» (RT330 I).

«¿No veus que se li havia desfet?» (RT1529).

«¿Veus qué va guanyar sa raboseta?» (RT225 I).

«I, ¿veus?, i es pecat el va tindre perdonat» (RT1730 II).

(2)

«¿I sa uela *qué fa?* Agarra, dins de sa bujaca de s'abrigo li posa una caixeta de mistos» (RT302)

«I un dia *¿qué fa?* Agarra i envenena una coca» (RT852 II).

«I ja se'n va la Figa pac a l'iglésia, *¿i qué fa?*, i entra per sa porta de darrere» (RT1698G I).

«Pega a fugir i s'amaga. *¿A on va a amagar-se?* Baix des llit de la princesa» (RT852 II).

(3)

tu compta / tu dis-me / fa-te compte / (tu) imagine't:

«I ai, *tu compta*, un pobret i tot això» (RT850*).

«Conque es bou (*tu compta*, es bou), se'n va pac amunt» (RT2028 II).

«¿*Tu compta* si era grossa sa mentira!» (RT1920A).

«Clar, *tu dis-me*, una mare» (RT1655 I).

«Sa xiqueta anava, pos mira, *fa-te compte* que perdudeta» (RT510A II).

«*Tu imagine't*, tots es que estaven» (RT NC44).

«*Imagine't!*: fill de un forner, que se n'anava a fer llenya» (RT851 II).

Cal assenyalar la lexicalització de la pronúncia [fa'te] <[fe'te] <*fes-te*, com a fórmula fàtica, diferent d'altres realitzacions de la mateixa forma imperativa *fes* (*¡Fes-te enrere!* [fe'ten'rere], cf. [fe'me] <*fes-me*, [fe'mos] <*fes-mos...*),²⁵¹¹ potser explicable com un cas d'analogia amb *face's compte*, a la qual substitueix. Així mateix s'ha de destacar un cas d'interferència amb el castellà en un narrador de generació més jove: «sa dona que estava... *no veas tú*» (RT1563 I).

3.1.6. Les reiteracions

La reiteració no és un fenomen exclusiu del registre literari, però l'índex important d'aparició en l'execució de les rondalles posa d'evidència que representa en aquest context

²⁵¹¹ Per a la tendència a ometre la -s de les formes d'imperatiu monosil·làbics precedint pronoms enclítics veg. «Estudi» 2.2.8.7.

un recurs important. Com veurem, pot manifestar-se acompanyada de diferents funcions: estètica, expressiva i estructural.

Pel que fa a la morfologia, es documenten diferents tipus de repeticions, que abasten diferents categories de paraules o nivells (paraules –«iteracions»–, sintagmes, oracions):

a) Geminacions d'un sol element:

• De substantius:

«i se'n va, *caminet caminet*» (RT700 II).

«anaven *mosques mosques*» (RT1642 II).

• D'adjectius:

«era *xicutiu xicutiu*» (RT700 II).

«és *igualet igualet*» (RT1334).

• D'adverbis o locucions adverbials:

«se'n va anar, i ella, pués, *derrere derrere*» [de're de're] (RT451B).

«i es coixet *derrere derrere*, coixejant» [de're de're] (RT1365E I).

«el va fer despullar *de tot de tot*» (RT1730 IV).

«quant estan esperant el Papa *i tot i tot*» (RTNC13).

«i se'n va *bon matí bon matí*» (RT1339).

• De verbs i sintagmes verbals:

En forma no personal:

«I *anant anant*, s'encontra amb una haqueta» (RT124 i, cf. RT851 I).

«Pero *vinguent vinguent* me n'ha esclafolat una» (RT1296B, cf. RT*1787C).

«Anava *voletejant voletejant*» (RT451B).

«Se n'havien 'nat *volant volant*» (RT1642 II).

«Anava *baixant baixant* pac avall» (RT1920C).

En forma personal:

«I hale, *caminen caminen*, 'pleguen i era una caseta» (RT1578A* III).

Sintagmes verbals:

« 'Nava *girant-se derrere, girant-se darrere*» (RT1 I).

• D'interjeccions:

«I ella, pués, *¡força!, ¡força!*, i no havia mans de pujar» (RT1525J).

• D'oracions:

«I *allà estava sa caixa, i allà estava sa caixa*» (RTNC48).

b) Repeticions múltiples:

• De preposicions o sintagmes preposicionals:

«No poseu una miqueta de sal *de res, de res, de res*, an es menjar» (RT923 I).

• De conjuncions i altres elements; substantius, verbs:

«i més trons i més borrasquina i més ploure» (RT124 I)
«¡I hores! ¡I hores! ¡I hores! ¡I hores!» (RTNC31)
«I hala, i anaven, i anaven, i anaven, i anaven i anaven» (RTNC28).²⁵¹²

- De sintagmes nominals precedits per quantitius:
«i vegia ¡tanta gent, tanta gent, tanta gent!» (RT1806* II).
- D'adverbis o sintagmes adverbial:
«amunt, amunt, amunt» (RT225 I).
«i avant avant avant» (RT20C, cf. RT1376C*).
«camí avall, camí avall, camí avall» (RT1578A* VI).
«i hala, i ell s'esvara pac avall pac avall pac avall» (RT1920C).
«ja ha pujat sa formiga pac amunt a poquet a poquet, a poquet a poquet, a poquet a poquet» (RT2015 II).

- De verbs:

En forma no personal:

«comencen tots a riure, a riure, a riure» (RT851 II).
«es va posar a buscar, a buscar, a buscar» (RTNC7).
«vage anant, anant anant anant» (RT425A).
«Naven de camí, caminant, caminant, caminant, caminant» (RT1578A* III).

En forma personal:

«I ell s'acatxa, s'acatxa, s'acatxa, s'acatxa» (RTNC14).
«¡I tira, i tira, i tira!» (RT1296B).

- D'interjeccions:
«garra i amb ses dentetes, ¡nyec-nyec-nyec-nyec!» (RT1578A* II).

Entre els recursos per a expressar la intensitat en l'execució de les rondalles estudiats per Bataller (1991: 270-300) podem documentar en el nostre corpus les geminacions amb les conjuncions *pero* i *que*, considerades dins de la tipologia de «contacte relaxat», ja que les paraules repetides presenten un element d'enllaç (Bataller, 2014: 112-118):

pero:

«¡brut! ¡Pero brut que no li'n cabia més!» (RT1578A* I).

que:

«ronca que ronca» (RT1578A* III).
«busca que busca» (RTNC7).

Cal dir que tot i que és habitual en el registre col·loquial la geminació d'un element gramatical amb l'enllaç de la conjunció *pero* (per exemple, *alta pero alta, car pero car*), és més habitual el recurs de la intensificació expressiva precedint un element gramatical amb

²⁵¹² La reiteració de conjuncions és una figura retòrica identificada com polisíndeton.

pero, sense geminació, que es presenta equivalent a un quantitatiu (*molt, alamon*) (veg. «Estudi» 2.2.5).

Ja ens hem referit en l'apartat de les fórmules emfàtiques verbals («Estudi» 3.1.4.4) a la possibilitat que aquesta estructura es documente reiterada. Així mateix és interessant de constatar la combinació en una mateixa seqüència de diversos recursos expressius de tipus emfàtic, com la reiteració, o els elements *vinga* o *que*:

«*i vinga ronca i que ronca, i ronca que ronca*» (RT1578A* III).

«*busca que busca, busca que busca, busca que busca*» (RTNC7).

Pel que fa a les fórmules reiteratives apofòniques (Bataller, 1999: 260-265), registrem en el RT l'exemple lexicalitzat *aixina i aixana* (RT923 II), *aixina o aixana* (RT1568*), tot i que en el registre col·loquial és un recurs habitual, per exemple, per a expressar desaprovació respecte a una cosa adoptant un sufix de caràcter agramatical (per exemple, *¡metles i metlos!*).

Quant a les funcions de la reiteració, hom pot distingir, per una banda, un valor expressiu d'intensitat. Sobretot quan es presenta una geminació de dos elements en contacte sense pausa, la reiteració expressa intensitat en una qualitat o en una circumstància. Pot ser equivalent als quantitius *molt, alamon*, o al superlatiu. Per exemple *xicutiu xicutiu* equival a *molt / alamon xicutiu*, o *bon matí bon matí* a *molt / alamon matí* o *matiníssim*. El valor intensiu d'un adjectiu o d'un adverbi geminat és un recurs del registre col·loquial documentat des d'antic, fins i tot s'ha lexicalitzat en alguns parlars catalans, com ara, a l'Alguer, paral·lelament al sard.²⁵¹³ Referit a un substantiu, la geminació expressa la idea de multiplicació en el nombre d'un element (*mosques mosques*), equivalent a un quantitatiu. Entre les figures retòriques, l'*epímone* es correspon a aquesta estratègia expressiva.

Així mateix, pot expressar la idea d'una acció continuada o en moviment, d'una acció en moviment ascendent (*amunt, amunt, amunt*), descendent (*pac avall, pac avall, pac avall*) o avançant (*volant volant; i avant avant avant*). L'acció pot estar expressada per un verb, un adverbi o un substantiu resultat de l'acció. Per exemple, en la seqüència «¡I aquelles manjars! ¡I aquelles manjars!», la reiteració escenifica l'entrada de safates atapeïdes de menjar en un convit (RT923 I). Fins i tot pot estar lexicalitzat com una fórmula per a indicar la idea de progressió en un desplaçament tan habitual en les rondalles: *i anant anant* (RT124 I), *caminet caminet* (RT700 II), equivalents de la més estereotipada, en castellà, *anda que andarás* («Estudi» 3.1.9.1.1).

Per altra banda, cal destacar la funció de subratllar la importància d'una determinada seqüència en el desenvolupament de la trama argumental –sintagma (1), oració (2)– per assegurar-se que ha sigut compresa pels oients i per intensificar el seu paper en l'acció. Aquesta estratègia coincideix amb la figura retòrica coneguda com *epanalepsi*. Funciona aïllant la seqüència reiterada amb una pausa, ocasionalment amb un incís de tipus fàtic:

(1)

«*posa es sac ple de botelles. Ple de botelles*» (RT1655 I).

²⁵¹³ Veny, 1998: 78; Bosch, 2002: 152; Blasco, 1986: 89.

«i aquell llumet eren una cova de llops que estaven minjant-se una paella. *Una cova de llops*» (RT125).

«una dona mos va donar una coca. *Una coca*» (RT1626 III).

«que nomenara sant Roc, ¿no? *Sant Roc*. (RT1848C).

«‘nava malament, mal vestit i tot això d’aquí, ¿saps?, *mal vestit*» (935 I).

(2)

«I tenia una xiqueta molt malalta aquella dona. *Tenia una xiqueta molt malalta*» (RT1655 I).

«i li varen fer mal an es nóvio. *I li varen fer mal*» (RT1685*C).

«pero va vore a on varen amagar es perol de ses farinetes, *ho va vore*» (RT1691 II).

És interessant destacar així mateix les diverses funcions que presenten les reiteracions de proposicions: (1) com a enllaç de seqüències consecutives, recurs retòric conegut com anadiplosi o reduplicació; (2) en algun cas aportant un matís de conclusió en una determinada acció; (3) com a recurs emfàtic; (4) o com un recurs per a guanyar un temps en l’execució i fer memòria de la trama argumentativa:

(1)

«–¡Pués ai, ‘mo-ne a confessar-mos a Roma! –i *se’n van*. | *Se’n van* i pes camí es troben un cap de llop» (RT125).

«ell agarra por i *pega a fugir*. *Pega a fugir* i s’amaga» (RT851 II).

«Demà *envia sa d’ella*. *Envia sa d’ella* i, igual» (RT480 I).

«–Demà *enviaré a l’atra*. | “*Demà envia a l’atra*”, i igual»²⁵¹⁴ (RT480 I).

(2)

«Els, que senten això, [clic] ¡cama!: *sa’n van*. [pausa] *Sa’n van*, ells entren i es fan ben farts» (RT130 II).

«tenien ganes de vore-la i varen ‘nar a vore-la. | [clic] *Van a vore-la*, ‘riben allà» (RT1370 II).

(3)

«¡I ella se’n va correguent allà amb es sac, treu sa xiqueta i *li ompli es sac de pedres!* *Li ompli es sac de pedres* i el deixa allà. (RT311B* I).

(4)

«i *la va agarrar* (*la va agarrar*, sa xiqueta). *L’agarra* i la posa dins d’un sac» (RT311B* I).

«I aquella dona *estava pastant*, i tenia una xiqueta. *Conque estava pastant*» (RT311B* II).

Encara que no és estrany documentar en una mateix punt reiteracions de proposicions amb diverses funcions alhora:

«–Ai –diu–, pués li la donaré –i s’endú sa xiqueta. *S’endú sa xiqueta*. / *I s’endú sa xiqueta* i aquell home se’n va a un atre poble» (RT1655 I).

²⁵¹⁴ En aquesta seqüència la narradora ha reproduït l’article literari del diàleg en l’inici de la part narrativa següent, per fer més evident el paral·lelisme en la reiteració.

3.1.7. Les construccions binominals

- (1)
«per *bosc* i *pinars*» (RT425A).
- (2)
«era *emmaladora* i *esperitista*» (RT451B^a).
«eren *polides* i *guapes*» (RT510A I).
«va fer *el guilopet* i *l'adormit*» (RT451B).
«tota *mal vestideta* i *mal ropadeta*» (RT510A I).
«el fa *ben mudadet* i *ben arregladet*» (RT1685*B^{al}).
- (3)
«la va *amençar* i es va *enfadar*» (RT1 I).
«va començar a *protestar* i a *xillar*» (RT1642 I).
«i se la *cala* i se la *minja*» (RT20C).
«*patint* i *rabiant*» (RT1240 II).
«*estaven maleites* i *tenien cels*» (RT510A I).
- (4)
«anava molt *a pressa*, molt *correguent*» (RT1 I).

Un recurs expressiu interessant són les construccions multinominals formades per dos elements sinònims. Es tracta d'un recurs retòric basat en la reiteració semàntica, ja que amb en una mateixa seqüència es fan succeir dos termes equivalents –o contextualment equivalents–,²⁵¹⁵ com (1) substantius, (2) adjectius o sintagmes adjectivals, (3) verbs, sintagmes o locucions verbals, (4) adverbis o sintagmes adverbials. Podem considerar que aquest tipus de construcció té una finalitat merament estètica o en tot cas emfàtica, perquè no suposa un cas d'acumulació analítica per desglossar un determinat concepte en dos unitats, sinó d'acumulació tautològica. Per altra banda s'ha de destacar que es tracta de construccions produïdes per un nombre molt minoritari de narradors, com una mostra de la seua creativitat expressiva i sens dubte, de la seua competència lingüística, no només manifestada quant a la voluntat d'ornat sinó per la riquesa i fluïdesa de vocabulari. Per tant, no podem parlar de l'ús de fórmules estereotipades, com seria en el cas, per exemple, de fórmules lexicalitzades com *sa i estalvi*, *sant i senya*.

Aquest tipus de construccions parteixen d'una tradició escrita antiga, com ha demostrat Wittlin (1991) en el seu estudi sobre les expressions multinominals i de grups de sinònims en les traduccions antigues catalanes. Destaca el model de Ciceró en les traduccions seues del grec o del llatí de la Vulgata o del Breviari i Missal romà.²⁵¹⁶ Ressalta l'especial incidència que degué suposar sobretot el llatí eclesiàstic per la seua difusió a través del ritual (pensem, per exemple, en les fórmules de la missa com «*rogamus et petimus*», o en la repercussió de determinades expressions dels himnes, com ara, «*gementes et flentes*» de *Salve Regina*). Així mateix és important destacar el context dels textos instructius, per la funció de fer explícita la informació que un terme globalitzador impediria, per assegurar el compliment de tots els aspectes que comporten un manament.²⁵¹⁷

²⁵¹⁵ Un bon exemple de sinonímia contextual seria «va fer el guilopet i l'adormit» (RT451B).

²⁵¹⁶ Wittlin, 1991: 17-19.

²⁵¹⁷ Wittlin, 1991: 14.

Amb menys freqüència, aquest tipus de construcció pot ser trimembre, amb què es posen encara més d'evidència les capacitats expressives d'uns pocs –d'unes poques, cal remarcar-ho– informants:

«es varen quedar totes *afrontades*, totes *envergonyides* i totes *malhumorades*» (RT510A I).
«un *hostal*, una *parà* d'aqueixes que havia, una *venta*» (RT1578A* II).
«*corre*, *baixa*, i *ves*» (RT1578A*^{a3}).

3.1.8. Les figures retòriques

Els recursos retòrics han estat registrats com un mecanisme present en el registre col·loquial, posant d'evidència el caràcter creatiu del procés de la comunicació, a través de jocs i figures de caràcter formal i de contingut.²⁵¹⁸ Així mateix, s'han analitzat en diversos treballs les figures retòriques registrades en el context de l'execució de rondalles. Com ara, Bataller (1999: 240-300) es fixa en les figures que tenen la finalitat de ponderar la quantitat o la reiteració i en les que actuen en el camp de la semàntica i de la lògica.

Pel que fa a l'execució de rondalles, cal distingir:

- les figures estereotipades, que tot i que responen a una determinada operació retòrica, no representen un índex de creació per part dels narradors;
- les figures vinculades a l'enunciat, es tracta d'elements fixats del missatge, fórmules;
- les figures creades en l'elocució de les rondalles, directament relacionades amb la capacitat expressiva dels narradors.

Tot seguit farem una mostra de diferents exemples de figures retòriques documentades en el RT. Es presenten classificades quant al nivell lingüístic en què actuen.

(a) Figures de construcció:

En aquest apartat distingirem les figures referides a l'ordenació de les paraules en una oració i a les reiteracions.

Anàstrofe:

L'anàstrofe suposa una alteració de l'ordre habitual d'elements d'una oració que habitualment són successius, com ara, l'anticipació del sintagma verbal al del subjecte o la d'anticipació de l'atribut o del circumstancial al verb. En aquest cas no es tracta d'un recurs merament estètic sinó que és un mitjà de focalització dels elements que es destaquen de manera emfàtica en el discurs del registre col·loquial:

«per *jo* morir-me» (RT302)
«¡més saps *tu* que mosatros!» (RT230)
«*el meu gendre* serà» (RT900 I)
«*ei*, pués *bona* és» (RT1578A*^{a4})
«*guapa* era» (RT900 I)
«ja que *condemnat* estic» (RT1804*^a)

²⁵¹⁸ Veg., p. ex., Payrató (1990: 127-139).

«dins està» (RT1287)
«i allà va pujar» (RT2015 III).

Figures de reiteració:

Habitualment els parlants fan ús de la reiteració com a recurs expressiu amb diferents finalitats. Ja ens hem referit en «Estudi» 3.1.6 a les reiteracions de seqüències seguides, assimilables a algunes figures retòriques: *epímone*, *epanalepsi* i *epanadiplosi*. Ens referirem en l'apartat de la sintaxi oracional («Estudi» 2.2.11) als casos identificables com a *polisíndeton* (repetició de conjuncions) sense una clara finalitat estilística. Tractarem en aquest apartat altres recursos basats en la repetició de determinats elements: (1) a l'inici de diverses frases: *anàfora*; (2) al final de diverses frases: *epífora*; o (3) a l'inici i al final d'una mateixa frase: *epanadiplosi*.

Anàfora:

«Li ha ubert sa panxa, li ha tret es cabridets. ¡Li han omplit sa panxa de pedres! i li ho han cusit» (RT123 II).
«'Garra sa tassa: pos per dins sa tassa no havia cansalà. 'Garra un got: pos per dins des got... 'Garra un plat: no trobava sa cansalà» (RT1578A* III).
«Varen 'nar ses mongetes, varen 'nar aquestos, varen 'nar es atres, varen 'nar es retors: no havia res a fer» (RTNC13).²⁵¹⁹

Epanadiplosi:

«¡Xe, açò és un magnar, açò!» (RT112).
«¡Guapo!, ¿jo com te l'ha de vendre, jo?» (RTNC31).
«¡Ja astà bé, ja!» (RT15 I).
«Jo sí que tinc falta, sí» (RT330 I).

Epífora:

«Quan tots se n'anaven ella es posava a fer es llits i, *mosset de torró*, i *mosset de torró*, i *mosset de torró*. Se n'anava a fer un atre llit, i *mosset de torró*. Mentres estava fent es dinar i agranant casa, *mosset de torró*, ¡i vinga el torró!» (RTNC48).

(b) Figures que actuen sobre el significat de les paraules:

Metàfora:

Documentem aquesta figura en una seqüència d'alguna versió d'una rondalla que considerem que deriva en gran part d'un model literari precedent, tot i que ha estat adaptada al context dels narradors i ha estat enriquit amb altres elements de font indeterminada. Com vérem en estudiar ATU 130, s'hi observa en unes quantes versions l'influx de la versió dels germans Grimm, suposadament difosa a través d'una traducció al castellà en àmbit escolar.²⁵²⁰ En aquest cas, uns animals domèstics són identificats metafòricament com a éssers molt inquietants, partint dels indicis que una persona experimenta en ser atacat per ells en una casa a fosques.

²⁵¹⁹ En aquest exemple hi ha, a més, una estructura de quiasme, ja que hi ha els elements presenten una ordenació creuada.

²⁵²⁰ Ens referíem a la versió «Los músicos de Brema», en la traducció de Sánchez Biedma (1879: 89-90).

«Domés va entrar, estava «la llanxa rabiosa», que és es gos [...] Era es gat, que estava allà, i el va arrapar tot (¡Ai!, “la bella enxissera”, era ell). | Es burro, | “el negre pelut”, estava en es corral. [...] Els-a va pegar patades. I no va deixar an es lladres entrar. Sí, “el negre pelut amb les maces de ferro”. [...] I “el jutge de pau llegint les sentències” era es pollastre» (RT130^{a2}).

«Ha entrat, me n’ha anat a encendre el cigarro –diu–, i la llanxa rabiosa m’ha començat ¡vinga l’arrap!, ¡vinga l’arrap!, ¡tot arrapat! [...] Ha anat a fugir per la porta del corral –diu– i el negre pelut amb les maces de ferro, ¡vinga la coç!, ¡vinga la patà! [...] I endespués ha anat per la paret del ras i el jutge de pau llegint les sentències, ¡m’ha fet de pessics!» (RT130 III).

Sinèdoque:

D’una manera estereotipada, però efectiva en el diàleg d’una contarella es documenta la figura de la sinèdoque en «farem dos granets de arròs» (RTNC33), en què s’al·ludeix a la paella d’arròs del dinar amb una petita part del contingut.

Símil:

Els exemples de comparacions documentades en el RT no són fruit d’una creació expressiva dels narradors. Es tracta, per una part d’estructures que formen part de la trama del text i, per tant, estan fixades. Per exemple, en RT225 i es presenten una analogia entre la Terra amb diversos elements que coincideixen amb el sema ‘de forma redona’ (*era, garbell, plat, llentilla*) per indicar la idea de llunyania. En aquest cas és una figura que reapareix en diverses versions d’aquest tipus, com hem mostrat en les comentaris d’ATU 225. Considerem que –com hem vist en el cas de la metàfora– en gran mesura devia suposar aquest símil un nivell inicial per a la iniciació al llenguatge poètic del públic infantil. Així mateix, la identificació dels pits amb elements vegetals o objectes (*meló, pilota, pebreres*) en RTNC22 formen part de la trama de la contarella. Remeten al llenguatge figurat jocós amb què sovint solen esmentar-se determinades realitats considerades tabú.

Per altra banda, es registren diverses comparacions estereotipades comparatives, referides a qualitats o a accions. Poden considerar-se com a locucions adjectivals, amb l’estructura [adj. + comparació *com*] o [esquema comparatiu *més... que*] o com a locucions verbals amb l’estructura [verb + comparació *com*]:²⁵²¹

«bovo com una col» (RT1381B).

«¡Pero brut que no li’n cabia més!» (RT1578A* I).

«¡Més contents que una Pasqua» (RT1626 I).

«[gruixat] com un espardenyot» (RT1546).

«guapa com un sol» (RT310 II); «més guapo que el sol» (RT923 II).

«[menyspreat] com un drap» (RT935 I).

«tenia més [fam] que un lladre» (RT851 I).

«adormí com un tronc» (RT15 I; RT15 II).

«com quan menegen es mobles que diguem que trona» (RT1698G VII).

²⁵²¹ Per al les locucions adjectivals veg., p. ex. Conca/Guia (2014: 62-69). Per a les expressions comparatives en el parlar de Tàrbena vegeu Monjo (2012b).

(c) Figures de pensament o que actuen sobre la lògica:

Antítesi:

Observem dos nivells diferents quant a la forma amb què es presenta la figura de l'antítesi. Per una banda hi ha el nivell textual; per altra banda hi ha el nivell oracional.

En el primer, s'expressa un contrast en les situacions, les idees, en les reaccions o en el caràcter dels personatges, que són intensificats en l'execució de la rondalla.

Per exemple, mentre un personatge desisteix de sopar a causa del fàstic i passa fam, l'altre s'assadolla:

«Diu:

–Ai, pues jo sí que vui sopar; jo, com no ho ha vist. Jo sí que vull sopar.

Diu:

–Pues jo no. ¡Que asco!

I aquell agarra i es fa ¡ben fart!» (RT1578A^{*a3}).

«Encamant es giten a dormir, i es que s'havia fet ben fartet estava de bo: ¡ben dormit!, i vinga ronca i que ronca, i ronca que ronca. I s'atre, sa panxa li fea gurruc-gurruc, gurruc-gurruc. Al final el desperta» (RT1578A* III).

Mentre la rabosa està fa faena al sol, el rabosot descansa a l'ombra:

«I sa raboseta, vinga afanyar-se, vinga afanyar-se, vinga afanyar-se; i ell, a s'ombra» (RT15 III).

És molt freqüent el contrast de caràcters,²⁵²² per exemple, la raboseta representa l'astúcia, mentre que el rabosot és beneït i s'encarrega del treball:

«Sa raboseta era ¡molt guilopeta!, i es rabosot, ¡molt malfaener!» (RT15 VII).

En RT900 I un mateix personatge és descrit amb dues personalitats molt ben contrastades:

«era un xic guapo, amb el monyo rull... Un xic guapo. Un xicàs» / «sa bava caiguent-li, ¡saps?, i un ull tancat i deixò, i sa sabata a arrastrons i això», «fea un desgraciat, bavós, tort, i anava vell tot».

Per altra banda hi ha les expressions intensives bimembres en què en lloc de marcar la intensitat basant-se en parelles sinònimes, com hem vist, en 4.1.7, en aquest cas es basen en el contrast:

«pac ací i pac allà, pac ací i pac allà» (RT310 I).

«botet d'ací i botet d'allà» (RT310 I).

«perdut/da de una manera, perdut/da de s'atra» (RT156, RT712).

«fera figues d'hivern i d'estiu» (RT330 I).

«no li prives mai, ni de nit ni de dia» (RT712).

²⁵²² Veg., p. ex., també les versions de ATU 480 o ATU 510A.

«de nit, de dia» (RT451B).

Hipèrbole:

Hi ha situacions que són presentades de manera hiperbòlica pel que fa a la intensificació extrema de l'abast de les accions:

- «Quant estaven a mitjant, o antes» [poc temps treballat] (RT15 VII).
- «es menja ¡toooooots es ous que havia en es galliner!» (RT123 II).
- «ja tenia quatre càrregues, ¡o cinc!» (RT1328 II).
- «varen arribar soles ses ansetes, i no totes» (RT1291D II).
- «es fea les dotze i no el desenganxava, es feen les tretze i tampoc» (RT1730 I).
- «uns ronquits que es senten de Bollulla» (RT1626^{al}).

Per altra banda hi ha locucions que estan basades en construccions hiperbòliques lexicalitzades. Generalment són locucions oracionals:

- fer-se ben fart* 'menjar' (RT130 II).
- fer un fred que pela* (RT1699 VI).

L'expressió *tot el Messies*, registrada en «es va casar amb tot el Messies» (RT480 I) és una locució nominal equivalent amb 'el sùmmum', característica d'una informant, que la feia servir en contextos diversos (per exemple, «antes, com no havia qué, sa sobressà és com si et donaven tot el Messies»).

Ironia:

Els narradors solen adoptar freqüentment un to irònic, manifestant d'aquesta manera el seu sentit de l'humor i un aire distès a l'hora de contar. Es detecta ironia en diferents circumstàncies: mostrant una visió personal humorística davant determinades situacions (1), fingint que desconeixen determinats detalls de la trama (2), oferint detalls de tipus realista com advertint als oients que és una convenció literària creure's la història narrada o fent precisions (3), subratllant certes evidències (4).

(1)

- «I, ¿veus?, i es pecat el va tindre perdonat» (RT1730 II).
- «I en això diu que ve s'home, tot afaenat» (RT2015 III).²⁵²³
- «I se'n va, perque una criatura cristiana no es pot dir que no» (RT15 VII).

(2)

- «ell devia anar pac a casa d'ella o... jo no ho sé» (RTNC23).
- «perque ses ànimes diu que eren més bones de passar» (RT330 I).

(3)

- «A dormir, a sa pallissa; que llits no en tenien» (RT1 I).
- «li faltaven grams, dona, no podia...» (RT1337 II).
- «varen fer tracte, varen xocar la mà i tot» (RT1920C).
- «¡espardenyetes i tot, mira!» (RT1730 IV).

(4)

- «i clar, i aquella no li contestava: eren botelles» (RT1655 I).
- «i com, clar, són mosques, no parlen» (RT1642 I).

²⁵²³ La narradora ironitza sobre el posat de milhòmens d'aquest personatge que fa veure que un té el control de la situació, quan no és veritat.

- «i elles pués, mosques; ¿pués qué li havien de pagar?» (RT1642 I).
- «un uelo de huitanta o huitanta-cinc, vell» (RT1425 II).
- «al Pobledalt criaven igual que ací» (RTNC9).

Pleonasme:

A fi de guanyar expressivitat en el registre col·loquial és habitual l'ús de la redundància, que veiem reflectit també en l'execució de les rondalles. Té un caràcter emfàtic o té un valor per a subratllar determinats elements, sovint amb caràcter humorístic.

- «¡i l'arrapa tot arrapat!» (RT130 III).
- «es varen alçar drets» (RT156).
- «un uelet ja vell» (RT1578A* V).

3.1.9. Els canvis de codi

S'observa en el RT nombrosos casos de canvi de codi, generalment a favor del castellà, en casos molt puntuals, a favor d'altres llengües com el francès o el llatí. El canvi de codi és una estratègia discursiva que poden fer servir els parlants bilingües o multilingües amb una finalitat estilística (Martí M., 2009: 241-272).

Els mateixos informants ocasionalment han expressat tenir consciència d'aquest fenomen en el context de l'entrevista (per exemple, «i ell es Cigronet... Perque ara diguem "Cigronet", pero...»: RT700 I), fins a arribar a suscitar el dilema de comunicar els materials narratius espontàniament o d'adaptar-los lingüísticament, en intuir que possiblement l'objectiu de l'entrevista era buscar materials expressats en valencià: «Bueno, a mi me l'ensenyaven aixina. Si el vols posar en valencià...» (RT1626A I).

La presència de seqüències expressades en castellà en textos narratius de la tradició oral catalana no ha passat desapercebuda en els estudis sobre la rondallística. Així, per exemple, pel que fa al País Valencià, Bataller (1999: 16-18) en subratlla el caràcter excepcional, justificada per una voluntat realista de reflectir diversos usos sociolingüístics de la nostra societat (personatges de procedència castellana, contextos en què es fa servir el castellà, com la predicació), com una estratègia humorística o amb caràcter formulístic. Beltran L. (2007: 44, 47), atesta la presència o l'extensió de determinades fórmules en castellà i conclou per a algun cas que aquesta circumstància és un indicatiu d'una procedència castellana per a determinades rondalles (*op. cit.*: 38). Caruso (2008: 58-67), fa una anàlisi detallada de l'ús del castellà en la narrativa popular de Fraga, i conclou que està relacionat amb la font d'aprenentatge de les narracions o obeeix a una funció expressiva vinculada a les fórmules, determinats gèneres textuais inclosos en les narracions (com ara, bans reials) o, sobretot, en el discurs directe, remarca l'alteritat o la negativitat de determinats personatges.

Si ens fixem en altres àmbits culturals de contacte lingüístic, per exemple, en la literatura oral occitana, ens remetrem als treballs de Fabre/Lacroix (1971, 1972). En les conclusions d'aquests estudis es presenten els casos de plurilingüisme en els textos folklòrics com un reflex dels nivells diferents amb què es presenta la jerarquització lingüística del francès sobre l'occità:

- la cultura escrita sobre l'oral, manifestada per la pruija de conservar determinats elements procedents de la literatura escrita en francès en la llengua original (títols, noms propis, fórmules màgiques, fórmules de cloenda...),
- l'àmbit nacional o estranger sobre l'espai immediat, comarcal, local
- la jerarquia social
- la jerarquia intel·lectual
- la jerarquia religiosa: la divinitat i l'àmbit sobrenatural sobre la Humanitat i l'àmbit natural.²⁵²⁴

En aquest apartat ens fixarem els contextos d'aparició del canvi de codi i els possibles factors que els propicien. Contrastarem l'estat dels nostres materials amb altres versions paral·leles de la tradició valenciana, preferiblement procedents de treballs que segueixen criteris filològics quant a la reproducció dels textos orals, amb una major garantia de no intervenció dels col·lectors en els usos multilingües de les rondalles. Eventualment ens referirem també a versions procedents d'altres contrades del domini lingüístic català que puguen ser interessants en aquest aspecte. Així mateix, ens referirem, a tall de comparació, a casos similars d'interferència lingüística documentats en textos rondallístics de la tradició oral gallega i occitana; en aquest cas, respectivament, amb el castellà i amb el francès.

3.1.9.1. Els canvis de codi a favor del castellà

3.1.9.1.1. Contextos en què es documenta un canvi de codi

És especialment significativa la presència del castellà en els diàlegs; encara que també pot documentar-se en la part més eminentment narrativa de les rondalles a través de l'onomàstica i de determinats elements lèxics emprats pels narradors.

(a) *Els diàlegs*

Es documenta amb una certa freqüència l'ús del castellà totalment o parcial en la part dialogada de les rondalles, amb diverses formes:

- Rondalles amb estructura formulística.²⁵²⁵
- Diàlegs formulístics, sovint amb recursos rítmics propis de la poesia i de la cançó, que en garanteixen la fixació textual.²⁵²⁶
- Diàlegs sense estructura de vers.²⁵²⁷

²⁵²⁴ Fabre/Lacroix, 1971: 52-56.

²⁵²⁵ RT1613, RT2031 II.

²⁵²⁶ Veg., p. ex., RT310 I i II, RT327A, RT425E, RT451, RT510 I i II; RT514***, RT850A, RT851 I i II, RT879, RT1351A, RT1360 I i II, RT1365D I i II, RT*1424, RT1425 I i II, RT1626 I i II, RT1733*C, RT1735A, RT1829B* II, RT1940*E I i II, RT2015 I i II, RTVF10.

²⁵²⁷ Veg., p. ex., RT1338, RT1338*C, RT1407A*, RT1525J, RT1562A I i II, RT1685*B II, RT1698G VII i VIII, RT1699 VII i VIII, RT1717*, RT1739 II, RT1833F, RT1848C, RTNC18, RTNC31, RTNC44.

- Frase de remat del relat: element important en el gènere de les contarelles,²⁵²⁸ ocasionalment de caràcter fràstic. El canvi de codi s'interpreta com un recurs efectista o com a possible resultat d'una fixació textual.²⁵²⁹
- Les fórmules versificades poden respondre a determinats gèneres etnopoètics: cançó versada (improvisada)²⁵³⁰ o endevinalla.²⁵³¹

Que els personatges s'expressen en una llengua diferent de la del narrador és un fenomen ben documentat en l'àmbit català i reapareix en altres contrades en què la llengua autòctona viu en una situació sociolingüística de minorització (com ara, l'àrea occitana o gallega, com veurem). A tall de mostra, estudiarem el grau d'implantació de l'ús del castellà amb exemples de fórmules presents en diverses rondalles recopilades en l'àrea catalana.

FÓRMULA / VERSIÓ	EN CASTELLÀ	EN CATALÀ
« <i>¡Traédme aquí!</i> » (RT130 II i IV).	Limorti/Quintana, 1998: 110 [el Carxe]; Quintana, 1995: núm. 51 [la Codonyera]; González S., 1996: núm. 7 [Fraga].	González C., 1985: 193-199 [Agost]; Bataller, 1986: 74-77 [Vilallonga]; Diéguez <i>et al.</i> , 1999: 59-62 [Callosa d'en Sarrià]; Guardiola/Beltran, 2005: 187-188 [Bolulla]; Quintana, 1995: núm. 48 [Lledó].
« <i>Si de ésta escapo y no muero...</i> » (RT225 ^a).	Bernabeu, 1984: 235-236 [Castalla]; Monjo, 2006: 118-119 [Guardamar del S.]; Verdú, 2006: 139-144 [Castalla]; Ivars, 2010: 97-99 [Benissa]; Bertran (<i>ap.</i> Pujol, 1989 [1909]: núm. 115); ²⁵³² Quintana, 1995: núm. 55 [Vall-de-roures]; Quintana, 1997: núm. 43, 44 [Castrossit, Finestres]. ²⁵³³	Baldó <i>et al.</i> , 2013 [1985]: 65-66 [la Vila Joiosa]; Bataller, 1986: 78-79 [Vilallonga]; Torres/Giménez, 1993: 23-25 [Llaurí]; Buades, 2003: 77-80; Verdú, 2017: 133-137 [Xàbia].
« <i>¡Oh, caballero valiente, / si yo tuviera...!</i> » (RT302).	Diéguez <i>et al.</i> , 1999: 41-46 [l'Alfàs del Pi]; Verdú, 2014: 55-63 [Benimarfull]; Quintana, 1995: núm. 19 [la Codonyera]; Vilarmau, 1997: 288-196 [Santa Maria de Merlès].	Valor, 1964, I: 7-43 [Benifallim]; González C., 1985: 35-41 [Agost]. ²⁵³⁴
« <i>¡Dátila Cándida, baja tus cabellos...!</i> » (RT310 I i II).		Ivars, 2010: 113-116 [Benissa].
« <i>A la fuente fui por agua...</i> » (RT311B* I).		Seguí, 1973: 198 [Onil]; Oller/Ramon, 1994: 11-22

²⁵²⁸ Chevalier, 1982: 37-38.

²⁵²⁹ Veg., p. ex, RT1365 (I i II), RT*1424, RT1562 (I i II), RT1624; amb caràcter fràstic: RT225 annex.

²⁵³⁰ Veg., p. ex., RT1360C I i II, RT1626A I, RT1824A.

²⁵³¹ RT851 I, II, III. És interessant contrastar aquesta situació amb la versió de Fabre/Lacroix (1973, II: núm. 24) en què l'endevinalla té la forma occitana en el moment en què és creada pel pagès i la forma francesa quan és exposada a la princesa.

²⁵³² En aquesta versió apareixen en castellà solament els mots que rimen *muero / cielo*.

²⁵³³ També la versió de Benissa en Canpop <<http://rondalles.canpop.org/fitxa.php?id=2102>>.

²⁵³⁴ Possibles traduccions dels recopiladors.

		[Carlet]; Limorti/Quintana, 1998: 65-66 [el Carxe]; Roig/Roig, 1999: 70 [Beniardà]; Verdú, 2014: 139-143 [Santa Pola].
« <i>¿Enséñame tu dedito!</i> » (RT327A).		Roig/Roig, 1999: 63 [Callosa d'en Sarrià].
« <i>¿Cómo van los toros?...?</i> » (RT451B).	Guardiola/Beltran, 2005: 134-136 [Bolulla]; Quintana, 1995: núm. 23 [Beseit]; González S., 1996: núm. 24 [Fraga]; Quintana, 2000: núm. 9 [Queretes]; Oriol/Navarro/Sales, 2010: núm. 15 [Favara]. ²⁵³⁵	Verdú, 2006: 97-103 [Alcoi]. ²⁵³⁶
« <i>Lunes, martes y miércoles, tres...</i> » (RT503).	Buades, 2003: 33-35 [Sant Joan d'Alacant]; Guardiola/Beltran, 2005: 131-133 [Bolulla]; Maspons, 2014 [1874]: núm. 71; Quintana, núm. 5 [Matarranya]; Pons, 2003: s/p [Daimús] Oriol/Navarro/Sales, 2010: núm. 14 [Maella]; Canpop [Benissa]. ²⁵³⁷	Martínez M., 1987 [1912], I: 162-165; Valor, 1975, vol. I: 168-184 [Castalla]; Seijo, 1979: 95-97 [¿Almudaina?]; Baldó <i>et al.</i> , 2013 [1985]: 37-38 [la Vila Joiosa]; Guardiola, 1988: 79-84 [Xàbia]. ²⁵³⁸
« <i>¿Garabancito, dónde estás?</i> » (RT700 I i II).	Guardiola/Beltran, 2005: 133-134 [Bolulla]; Ivars, 2010: 57-60 [Benissa]; Oriol/Navarro/Sales, 2010: núm. 10 [Nonasp].	Verge, 1991: 195-196 [Rossell]; Roig/Roig, 1999: 67-68 [Callosa d'en Sarrià]; González S., 1996: núm. 28, 29 [Fraga].
« <i>¿Me darás dulces y caramelos a mí?</i> » (RT720 II).	Limorti/Quintana, 1998: 38-39 [el Carxe]. ²⁵³⁹	
« <i>Vaya un señorito / con su señoría...</i> » (RT850*).	Guardiola/Beltran, 2005: [Bolulla].	
« <i>Mi madre mató a Paula...</i> » (RT851).	Guardiola/Beltran, 2005: 145-147 [Bolulla].	González C., 1998 [1987]: 63-68 [l'Altet].
« <i>Penitente que a Roma te vas...</i> » (RT1360C I i II).	Roig/Roig, 1999: 157-158 [Beniardà]; Verdú, 2001: 81-83 [la Torre de les Maçanes].	
« <i>Buenos días, cura curilla...</i> » (RT*1424).		Janer, 1982: 50 [Mallorca]; Quintana, 1995: núm. 158 [Lledó]; Carrégalo, 2007: 59 [Mont-roig]. ²⁵⁴⁰
« <i>San Criostobalito, patitas, manitas...</i> » (RT1476B).		Quintana, 1995, núm. 138 [Calaceit].

²⁵³⁵ En alguns casos el diàleg s'integra en versions del tipus ATU 408 (*The Three Oranges*).

²⁵³⁶ Possible traducció del recopilador.

²⁵³⁷ Consulta en línia: <<http://rondalles.canpop.org/fitxa.php?id=1998>> [4/12/2021].

²⁵³⁸ S'intueix que les versions de les fórmules que podem llegir Baldó *et al.* (2013 [1985]: 37-38) i Guardiola (1988: 79-84) són una traducció al català a càrrec dels col·lectors, per la rima de les formes *set/aquest*, en què la forma reforçada del demostratiu posa d'evidència una aportació literària, encara més destacada per la pronúncia oberta de la *e*.

²⁵³⁹ Es tracta de l'única atestació que hem documentat en castellà del diàleg formulístic d'aquesta rondalla en l'àrea valenciana; no caldrà indicar, per tant, que la totalitat de les altres versions consultades són en valencià.

²⁵⁴⁰ Són interessants les versions paral·leles en gallec (veg., p. ex., Camarena, 1991: núm. 194 i 195; Noia, 2010: 644-645).

« <i>¡Cantaoliveros, desabrázate de los brazos de Fregancia...!</i> » (RT1562A I i II).	Verge, 1991: 208-209 [Rossell]; Diéguez <i>et al.</i> , 1999: 89-91 [la Nucia]; Esteve B., 2015: 167-171 [Agres]; Orpí, 1996: 162-164 [Capdepera].	González C., 1998 [1987]: 90-92 [Elx]; Bataller, 1997: 98-99 [Ador]; ²⁵⁴¹ Redó, 1997: 65-66 [Vinaròs]; ²⁵⁴² Quintana, 1997: núm. 226 [Montrebei]; Vidal F., 2005: 89-90 [Massalió]; Veny, 1999: 129 [Eivissa].
« <i>La vaca rallada del cura chiquito...</i> » (RT1735A).	Quintana, 1995: núm. 156 [Pena-roja]. ²⁵⁴³	Estornell, 2014: 150-152 [Llutxent].
« <i>Glorioso san Sebastián...</i> » (RT1824A).	Quintana, 1995: núm. 139 [Arenys de Lledó]; Vidal F., 2005: 126 [Maella]. ²⁵⁴⁴	Guardiola F., 1997: 143 [la Vila Joiosa]; Verdú, 2017: 85-87 [Alcoi]. ²⁵⁴⁵
« <i>¡Ay, Mundo, Mundo...!</i> » (RT1940).	Verdú, 2001: 101-103 [Banyeres de la Mariola]; Monjo, 2006a: 137-138 [Guardamar del S.].	
« <i>Yo soy la cabra...</i> » (RT2028 I i II).	Antolí <i>et al.</i> , 1999: 102-105 [Lloc Nou d'en Fenollet].	Bataller, 1981: 51, 53 [Vilallonga]; Lanuza <i>et al.</i> , 1989, II: 117-124 [Murla, Benissa].

A través del quadre observem que el canvi de codi en les fórmules és un tema complex, sobre el qual fem solament una primera aproximació al seu estudi. Seria un tema d'estudi interessant per a tractar de manera més exhaustiva en altres treballs específics.

En primer lloc cal destacar el grau de variabilitat lingüística amb què es documenten les fórmules. Tanmateix, pel que fa a les fonts, cal advertir que hi ha la possibilitat que en algun cas siga qüestionable la credibilitat de l'estadi lingüístic amb què apareixen els materials editats, per la presumpta intervenció dels col·lectors.

El quadre posa d'evidència el possible grau d'adaptació lingüística de determinats materials. A tall de mostra farem una mostra d'aquest procés amb tres versions d'una fórmula paral·lela:

<i>Buenos días, cura curilla, padre de mi Mariquitilla, de mi Inés y de los otros tres; comedor de mis jamones, rompedor de mis colchones. ¿Conque mi marido, cabra? ¡Borrogo i gran!</i> ²⁵⁴⁶	Alegria del meu coret, regador del meu jardí, si tornes dir «banyudet», no jeuràs mai més amb mi. ²⁵⁴⁷	Entrador i eixidor de ma casa esgarrador dels llençols del meu llit, pare dels meus fills, ¿qué tens que dir tu, cara de collons, del meu marit? ²⁵⁴⁸
---	--	--

²⁵⁴¹ Suposem que es tracta d'una possible versió traduïda pel col·lector, pel trencament de la seqüència rimada per les formes *alitrànquios / sants*.

²⁵⁴² En aquesta versió la fórmula té una base catalana, però inclou termes que imiten formalment el llatí o tenen un caràcter castellanitzant.

²⁵⁴³ Paral·lelament, atestem versions en castellà en rondalles expressades en gallec (Fonteboa, 1992: 119).

²⁵⁴⁴ En coneixem dues versions més en castellà, inèdites, procedents de Parcent i Bolulla (veg. els comentaris de RTNC10).

²⁵⁴⁵ En coneixem una versió més en català, inèdita, procedent de Busot (facilitada per Nazari Lledó).

²⁵⁴⁶ Tàrbena, RT*1424.

²⁵⁴⁷ Janer, 1982: 50 [Mallorca].

²⁵⁴⁸ Carrévalo, 2007: 59 [Mont-roig].

Un altre indicati la integració lingüística pot ser que en una mateixa localitat es puguen atestar solucions diferents segons els informants (veg., p. ex., RT130 II i IV / RT130 I; RT2015 I i II / RT2015 III).²⁵⁴⁹ Així mateix, s'observa en fórmules en català traces castellanitzants que n'evidenciaríen una adaptació des d'aquesta llengua. Per exemple, en el mimologisme del cant del gall de la versió del tipus ATU 130 de Roig/Roig (1999: 111-113 [Altea]) es fa servir el verb *traure* com a calc semàntic de *traer*. I vinculat a aquest mimologisme, s'atesta l'onomatopeia *quiquiriquí* per *quiquiriquic*, en algunes versions on la fórmula es diu en català.²⁵⁵⁰ Un altre exemple l'aporta la fórmula d'amenaça «Canta, sarró, si nos et donaré un caixcarró» (RT311B* I; cf. RT1655 II), en què la forma *caixcarró* –i l'ús de *donar* per *pegar*– posa d'evidència una adaptació des del castellà, com demostra, com ara, la versió «Canta zurrón, si no(s) te doy un coscorrón».²⁵⁵¹ En altres versions valencianes hom documenta diverses variants més de la forma *coscorrón*, com *coscorró*, *coscorronet*, *caixcarronet*.²⁵⁵²

Tot i que la presència del castellà en determinades fórmules podria ser un indicati d'aquesta procedència (escrita o oral, veg. «Estudi» 1.3.2), cal advertir la possibilitat que en una mateixa rondalla es puguen documentar fórmules en castellà i en català²⁵⁵³ ens fa reflexionar molt a l'hora d'extreure conclusions sobre la transmissió oral de les versions ja que hi ha la possibilitat que els narradors assimilén elements de diverses procedències, d'acord amb el concepte de *sistema obert* (Catalán, 1997, I: 104).

(b) L'onomàstica

És significativa la presència del castellà en l'onomàstica de les rondalles, referida al nom amb què s'identifica alguns personatges; com ara, *Blancaflor*²⁵⁵⁴ (RT425E); *Cosa como ésta* (RT730 III, IV i V), *Gar(a)bancito* (RT700 I i II), *Genoveva de Bramante (sic)* (RT712),²⁵⁵⁵ *San Juan*, *San Pedro*, *Jesús Nazareno* (RT1829B* I), *Juanito l'Orso* (RT301-annex 1), *Leche de Burra* (RT301^{a2}), *Linda* (RT425A), *Rancapinos* (RT301^{a3}), *Anita i Pepito* (RT327A), *Sixto* (RT1360C II), *el Viejo Camastrón* (RT1920C), en algun cas, animals: *Es jovellí i cinquanta quèrnos* (RT302^a), *Mundo* (1940*E I i II).

Es documenta també aquest fenomen en altres textos orals versions de la tradició catalana,²⁵⁵⁶ a vegades aplicat a casos similars, com per exemple en el tipus 301, el nom

²⁵⁴⁹ En aquest cas, hem explicat el resultat de RT2015 III com una resposta anòmala davant el context de l'entrevista. Suposadament és més creïble l'estadi lingüístic de les fórmules que oferí la mateixa informant en la versió RT2015, versió facilitada per la seua filla: Yolanda Sifre.

²⁵⁵⁰ Veg., p. ex., Bataller, 1986: 74-77 [Vilallonga]; Guardiola/Beltran, 2005: 187-188 [Bolulla]; Vidal F., 2005: 53-53 [Massalió]; Guasch/Guasch, 2006: 183-188). En les dos darreres versions el mimologisme adopta una forma diversa: «Ja són aquí», «Torna demà de matí».

²⁵⁵¹ Seguim la versió de Limorti/Quintana (1998: 63-64, 65-66 [el Carxe]).

²⁵⁵² Micó (2009: 95 [Bèlgida]); González Caturla (1985: 67-71 [Sant Joan d'Alacant, Mutxamel]); Oller-Ramon (1994: 11-22); Quirant (2002: 23-26 [Sant Vicent del Raspeig]). Que contrasten amb alternatives més autòctones d'altres versions, com *caixcabotet* (Verdú, 2014: 139-143 [Santa Pola]); *xiscot* (Gascón, 1999: 181-183 [Beneixama]); o *calbotet* (Diéguez *et al.*, 1999: 111-115; Roig/Roig, 1999: 162-165 [Benifato]).

²⁵⁵³ Són casos paradigmàtics, dins del nostre corpus, p. ex.: RT510A I, RT700 I i II; RT2028 I i II.

²⁵⁵⁴ Pronunciada amb la [o] tancada.

²⁵⁵⁵ Pronunciada amb fricativa velar sorda [χ].

²⁵⁵⁶ Veg., p. ex., Quintana (1995: núms. 1, 2, 10, 15, 20, 28).

del protagonista: *Juanito l'Orso / l'Oso*²⁵⁵⁷ o dels acompanyants meravellosos: *(Ar)rancapinos, Pasarríos, Tuercepinos*.²⁵⁵⁸

En referir-se a la tradició occitana Fabre/Lacroix (1973, II: 14) feren al·lusió a la influència de la literatura escrita –de fil i canya– quant a la difusió de noms de personatges en francès, a voltes adoptats en versions diferents de l'original. Ens corroboraren aquesta procedència els mateixos informants (veg. «Estudi» 1.3.2). Quant a *Genoveva de Bramante* (per *Brabante*), on la narradora presenta els personatges amb un nom propi identificador, imitant l'estil dels relats escrits, però amb llibertat respecte a la font escrita;²⁵⁵⁹ i quant al *Viejo Camastrón*. En el cas d'*Anita i Pepito*, la coincidència amb el títol homònim del conte editat per Calleja en la col·lecció Juguetes instructives (sèrie V, t. 51), ens en confirmà l'origen. En el cas de *Garbancito*, suposem que la font no és escrita sinó que es tracta d'una lectura difosa a través de la ràdio. Per altra banda, *Blancaflor* seria un exemple d'antropònim aplicat aleatòriament per la narradora a protagonistes diferents de rondalla (RT425E i RTNC4).

En el cas de noms castellanitzants dels personatges religiosos *San Juan, San Pedro, Jesús Nazareno* (RT1829B* I), podria explicar-se potser per una raó sociolingüística vinculada amb el context religiós, amb un possible to humorístic, ja que en el relat hi ha un component crític devers el fervor religiós exagerat i ingenu de la protagonista.

(c) *El cos narratiu*

En el desenvolupament de l'acte de narració de les rondalles, en alguns informants es detecta la tendència de fer servir determinades formes lèxiques castellanitzants no habituals en el registre col·loquial local (veg. «Estudi» 3.3.2). És el cas, per exemple, de les formes: *alejarse* (RT451B), *la buena ventura* (RT851 II), *caceria* (RT451), *cerdito* (RT923 I), *cocido* (RT785A), *encontrar* (RT451B), *engordar* (RT327A), *fea* (RT480 I), *fragua* (RT330 III), *huérfana* (RT480 II), *loçana* (RT1 II), *manjar* (RT923 I, RT1309* II), *princesa* (RT923 I), *valedera* (RT425A).

En aquest no es justifica per l'influx d'una font escrita directa (veg. «Estudi» 1.3.2) sinó potser per una tendència preciosista vinculada al registre literari de la narració oral o era provocada per la pressió de l'entrevista,²⁵⁶⁰ o com a recurs expressiu, d'intensificació del missatge, amb la tria de formes originals o considerats de més prestigi. En aquest sentit, un bon exemple és la forma *fea* (RT480 I), que la narradora feia servir en totes les execucions de la rondalla i que formava part del seu ritual narratiu personal.

A banda de les unitats lèxiques, es documenten unes quantes locucions castellanitzants, adoptades per al context de la narració, potser seguint en algun cas el model dels registres

²⁵⁵⁷ Cf. Guardiola/Beltran, 2005: 137; Limorti/Quintana, 1998: 47-48, 49-50.

²⁵⁵⁸ Veg. Limorti/Quintana, 1998: 49-50; Guardiola/Beltran, 2005: 137, 143-144. Hem documentat també a Calp *Juanito l'Orso* i *Rancapinos* (Arxiu personal Monjo. FO: Joan-Baptista Morató; VEN-23/7/1993).

²⁵⁵⁹ Per exemple, al costat dels noms del comte i del fill que hi ha a la versió castellana de Schmidt (*Sigfredo, Desdichado*), el nom dels criats (*Gertrudis, Recaredo, Rodrigo*) són una aportació de la narradora (veg. RT712, «Estudi» 1.3.2).

²⁵⁶⁰ Un bon exemple és la forma *cocido*. En l'enregistrament la narradora substituï *putxero*, forma habitual en valencià per a designar l'olla de carn, per la forma més de referència en castellà.

escrit en castellà en els informants més instruïts; per exemple: *a derecha y izquierda* (RT1360C II), *de los trigos de Dios* (RT1360C II), *dicho y hecho* (RT1920C), *el dia sigüient* (RT510A II), *en aquella fetxa* (RT1296B), *en resumidas cuentas* (RT720 I), *poco más a menos*, (RT510A II); encara que és evident l'influx del registre col·loquial castellà en determinats canvis de codi dels informants: *cap a la calle* (RT1360C I), *i asunto concluido* (RT1360C II), *i andando* (RT1730 III), *i nada* (RT851 I), *ni de na* (RT1642A).

Cal esmentar la presència del castellà en les fórmules narratives internes emprades en el desenvolupament de la rondalla: *anda que andarás*,²⁵⁶¹ que expressa la idea de desplaçament o allunyament (veg. «Estudi» 3.1.4.4)²⁵⁶² determinades expressions equivalents a les fórmules de cloenda de l'acte narratiu: *¡I se acabó!*, *¡Fin!* (veg. «Estudi» 4.1.1); a voltes amb la presència d'una sola paraula: «I *ahí* s'acaba tot» (RT1750*). Ocasionalment es documenta la forma *dice* de verb *dicendi* introduint intervencions expressades en castellà, paral·lelament al que succeeix habitualment en l'àmbit col·loquial davant les cites literals en aquesta llengua.²⁵⁶³

3.1.9.1.2. Factors afavoridors del canvi de codi

(a) Font escrita dels texts:

La circumstància que hi haja hagut una font escrita directa en una versió oral pot explicar la presència de determinats castellanismes lèxics, diferents dels habituals en el registre col·loquial dels informants –al marge dels títols, l'onomàstica i de les fórmules, que ja hem tractat («Estudi» 3.1.9.1.1). Així, per exemple trobem *lamer*, *leon* (RT156). En el primer cas, per una possible cita del text escrit, subratllant el episodi emotiu en què amb aquest gest l'animal comunicar al protagonista que li salva la vida («*el animal quedó tranquilo, lamiendo cariñosamente la caritativa mano que le había curado*»)²⁵⁶⁴ Hi ha *pico* (RT225A) i altres formes castellanitzants no habituals en els diàlegs i la fórmula versificada de cloenda característica de les faules escrites (veg. «Estudi» 3.1.9.1.1). Hi ha *cola* (RT303). Es fa més evident l'influx de la font escrita en castellà en RT712 per l'onomàstica, els diàlegs i una gran profusió de castellanismes en la narració (veg., p. ex., *a lo alto*, *bajar*, *calabaza*, *cervatillo*, *cierva*, *corzo*, *servidumbre*, *calabaza*, *cervatillo*, *condesa*...). S'ha de dir que aquest ús del castellà en gran mesura és intencionat. En mans dels narradors representa un recurs estilístic; tot i que, sens dubte també s'hi podrien interpretar altres motivacions, com la voluntat de diferenciació dels materials de font escrita dels estrictament orals o la pruija de mostrar erudició, que s'observa, com ara, en la delectació de reproduir en les execucions de les rondalles, d'una manera presumptament literal, diversos diàlegs en castellà (veg., p. ex., RT225A, RT712).

Tot i que no sempre podem documentar una font escrita directa, suposem que la incorporació a l'oralitat de determinats arguments pot haver contribuït a la transmissió d'un cert llast castellanitzant en el registre de les rondalles, per exemple, «*dragon de las*

²⁵⁶¹ Veg., p. ex., RT123 II, RT130 I.

²⁵⁶² Atestem en castellà aquesta fórmula en altres corpus, tot i que no d'una manera general; veg., p. ex., Limorti/Quintana (1998: 109 [el Carxe]), Martínez R. (2001: 46-47 [Picanya]), Guardiola/Beltran (2005: 146, 187 [Bolulla]); Ivars (2010: 113-116 [Benissa]).

²⁵⁶³ P. ex., RT712, RT850*, RT860.

²⁵⁶⁴ *La gratitud de un león. Tomo 174 del Recreo Infantil* (Madrid, Saturnino Calleja, 1901), p. 6.

siete cabezas que echaba fuego» (RT300). Aquesta circumstància possiblement explica la difusió d'un determinat camp lèxic d'evident origen escrit. És el cas, per exemple, de les formes *bosque* (RT327A), *hada* (RT510A I),²⁵⁶⁵ *lobo* (RT123 II, RT136 II), *príncipe* / *princesa* (RT300, RT851 II), que, tanmateix, no han arribat a desplaçar les formes més autòctones.

La mateixa situació suposem quant a l'origen de determinades fórmules. En ocasions, la similitud formal pot demostrar-nos, en efecte, una possible font, com veiem, per exemple contrastant variants de fórmules de versions orals amb les formes que podem llegir en la primera traducció en castellà dels contes dels germans Grimm (Sánchez Biedma, 1879),²⁵⁶⁶ amb traces de la variació pròpia de l'art de l'oralitat:

versió oral	versió escrita
«¡Traédme aquí!» (RT130 II i IV).	«Traédmele aquí» (90).
«¡Pájaros del cielo, tórtolas tristes, venid a ayudar a escoger las lentejas: las buenas a la cazuela, las malas a la caldera» (RT510 I i II).	«Tiernas palomas, amables tórtolas, / venid a todos y ayudadme á recoger, / las buenas al puchero, / las malas en el caldero» (93).
«¡Dátila Cándida, / tira tus cabellos / y yo subiré con ellos!» (RT310 I).	«Ruiponce, Ruiponce, / echa tus cabellos, / subiré por ellos» (61)

Tanmateix l'indici d'una font escrita no implica, com hem vist, una dependència total al model escrit, ja que els narradors actuen amb total llibertat a l'hora d'incorporar motius i formes de procedències diverses, i poden fer conviure en un mateix text fórmules amb llengües diferents (veg. «Estudi» 3.1.9.1.1, «Estudi» 1.3.2).

Per altra banda, una possible conseqüència indirecta del model escrit de les narracions de les lectures escolars en castellà pot ser la imitació de les formes de tractament urbanes per a adreçar-se a les persones grans: *senyora* (RT451B) o als progenitors: *mamà* (RT451B, RT1545 I), *papà*: (RT851II); en lloc de les usuals dels informants (*tio/a, mare/pare*). També pot explicar-se com a imitació d'una font oral en castellà (RT720 II) o com a un gal·licisme (RT1354).²⁵⁶⁷ Una possible traça de la sintaxi castellana apresada de lectures escolars és l'ús del gerundi expressant posterioritat: *quedant-se* (RT130 IV).

Així mateix, s'observa que en les versions que descendeixen del gènere escrit de la falla es reproduïx la característica de cloure el text amb una seqüència rimada de caràcter moralitzant, en castellà, com a possible cita erudita de la font escrita (veg., p. ex., RT225A). Aquesta característica és imitada en una rondalla de font oral (veg. RT15 v).

²⁵⁶⁵ Paral·lelament es documenta el gal·licisme *fée* en textos occitans (veg., p. ex., Fabre/Lacroix, 1974, I: núm. 8; II: núm. 15).

²⁵⁶⁶ S[ánchez] [B]iedma, j (1879): *Cuentos escogidos de los hermanos Grimm*, Madrid, Gaspar editores. Edició digital: <<http://www.cervantesvirtual.com/obra-visor/cuentos-escogidos-de-los-hermanos-grimm--0/html/>> [darrera consulta: 8/8/2021].

²⁵⁶⁷ En RT1354 es documenta *mamà* en una frase pronunciada per una família emigrada a Alger. Una característica del dialecte valencià algerià o patuet és l'ús generalitzat de les formes *mamà/papà* (Menages/Monjo, 2007: 212).

(b) *Font de procedència castellanòfona:*

Ocasionalment els mateixos narradors poden donar informació de la procedència oral en castellà d'algunes versions dels seus repertoris. És el cas de RT720 II, après d'una informant originària de Cartagena²⁵⁶⁸ o RTNC18, après en el context de la faena en una població de la costa. Tot i que no podem abordar-ho en aquest treball exhaustivament, seria interessant de poder analitzar el grau d'assimilació dels materials orals transmesos en castellà en la narrativa oral contemporània –on intuïm una major incidència, a través dels mitjans de comunicació i dels contactes interpersonals de la societat actual– a fi de determinar els nivells en què es detecten els canvis de codi. En tot cas, es pot constatar que, almenys en els materials dels quals tenim constància que són de transmissió oral contemporània –en castellà, directament o indirecta– els canvis de codi no afecten encara el cos narratiu.²⁵⁶⁹

En molts casos ja no es pot parlar d'un contacte directe amb les presumptes fonts castellanès. Ens trobem davant de materials que s'han après oralment en català contenint diverses seqüències en català de procedència incerta; tot i que un estudi comparatiu amb textos folklòrics recopilats en l'àrea castellana podria confirmar en molts casos una font comuna.

És el cas, com ja hem vist, de la parèmia «*Si de ésta escapo y no muero, nunca más bodas al cielo*», present en algunes versions del tipus ATU 225, documentada en obres dels segles XVI i XVII (Chevalier, 1983: 47) i ja recopilada en el *Libro de refranes* de Pedro de Vallés, 1549. D'aquesta unitat fràstica, n'hi ha adaptacions en català, de les quals, tanmateix, no podem sempre assegurar si és una opció que depèn dels col·lectors o dels mateixos informadors (veg. «Estudi» 3.1.9.1.1),²⁵⁷⁰ i així mateix, n'hi ha versions diferents.²⁵⁷¹

Ja ens hem referit al cas de RT366 II, versió formulística construïda a partir d'un diàleg que retrobem en diverses molt semblants en versions castellanès d'aquest tipus, o podem fixar-nos, per exemple, en la fórmula del diàleg de la protagonista encantada amb el jardiner (RT451B), que reapareix quasi idèntica en versions castellanès dels tipus 408 o 451B; per exemple: «–*Jardinero del rey, / ¿qué tal te va con la reina mora? / –Muy, bien, señora. / –Y, ¿el niño? / –A veces ríe, / y a veces llora. / –¡Pobrecita de mí, / por estos campitos sola!*».²⁵⁷² És curiós retrobar els termes metafòrics en castellà referits al sexe de RT1425 I en altres versions peninsulars similars: «(*divino*) *pincel*»²⁵⁷³ o «*Querusalén*».²⁵⁷⁴

²⁵⁶⁸ Suposem que és la mateixa que ensenyà RTNC45, una suposició que pot argumentar-se per la coincidència de veïnatge de la nostra informant amb la suposada font durant la infantesa.

²⁵⁶⁹ Veg., p. ex., RT1698G, RTNC13, RTNC18, RTNC44.

²⁵⁷⁰ Veg. aquesta qüestió aplicada al corpus de Ferré dins Villalba (2019: 144).

²⁵⁷¹ Veg., p. ex., «Per dos coquetes amb mel, no vull més bodes al cel» (Verdú, 2017: 133-137 [Xàbia]). Veg. les observacions d'Amades (1982: núm. 517) sobre la variant catalana: «Si d'aquesta en puc escapar, no tornaré més al cel a dinar».

²⁵⁷² Espinosa, 2016: 238 [Medina del Campo].

²⁵⁷³ López/Ortriz, 2000: núm. 148; Agúndez, 2007: 16-17; Álvarez, 2009: 48.

²⁵⁷⁴ Veg., p. ex., López/Ortiz, 2000: núm. 148; Cuba/Reigosa/Miranda, 2001: núm. 254; Agúndez, 2007: 16-17; Álvarez, 2009: 48; Sánchez, 2010: núm. 70.

(c) *Factor sociolingüístic:*

Ens hem posat la qüestió de fins a quin punt pot haver-hi una motivació sociolingüística al capdavant dels canvis de codi en el procés d'execució de les rondalles. Per poder arribar a formular alguna conclusió, ens proposem de fer una anàlisi dels canvis de codi, tractant de vincular les solucions lingüístiques atestades amb els àmbits d'ús o d'interlocutor. S'observa que en ocasions pot tractar-se d'un recurs realista, amb què s'identifica un cert personatge conegut (paral·lelament a les cites que es poden fer en un text conversacional de l'àmbit col·loquial, en intervencions no necessàriament folklòriques), en altres s'intueix un possible reflex d'un determinat context d'ús:

1. Element tecnològic: robot (RTNC31).
2. Funcionari: revisor de tren (RT1685*B II).
3. Militar: RTNC44.
4. Personatge conegut: Franco (RT1407A*, RT1739 II).
5. Personatge destacat socialment: ama (RT1699 IX i X, RT1717*).
6. Personatge eclesiàstic, context religiós: Papa (RT1698G), bisbe (RT1338C*),²⁵⁷⁵ rector (RT1365D I i II), sermó (RT1525J, RT1833F, RT1848C), cant religiós (RT-NC26, RT1425 I), oració (RT1833D), manament (RT1360C II).
7. Personatge identificat quant a l'origen geogràfic: castellà (RT1405* annex),²⁵⁷⁶ sevillà (RT1698G XVI).
8. Personatge sobrenatural: sant (o imatge religiosa) (RT1476 I i III, RT1851 I i II).
9. Personatge urbà, context urbà: espectacle (RT1831 I i II), excursionista urbà (RT1338).

Sense ànim d'exhaustivitat, a tall de mostra il·lustrativa del fenomen, ens proposem de referir-nos a situacions paral·leles analitzades en textos de l'àrea catalana; i així mateix en textos de les àrees gallega i occitana (en aquests darrers casos per observar els possibles usos condicionats per pressió sociolingüística del castellà i del francès):

*En textos catalans*²⁵⁷⁷

context administratiu	guàrdia urbà
context cortesà	rei, cortesà
context militar	militar, guàrdia civil
context religiós	capellà, frare (predicador), monja, bisbe; actes (pregària, sermó)
context sanitari	metge
personatge sobrenatural	Mare de Déu, sant (o imatge religiosa), dimoni, bruixa, adversari sobrenatural, mort ²⁵⁷⁸
(relacions amb) personatges exògens	estranger, foraster castellanòfon, desconegut
altres	comediant, gitano

²⁵⁷⁵ En aquest cas el canvi de codi està relacionat amb l'interlocutor que s'adreça al bisbe.

²⁵⁷⁶ S'ha d'entendre *castellana* per 'de parla castellana'. Aquesta procedència és justificada explícitament per la informant: «pero ho dia en castellà: es veu que estava casat amb una castellana».

²⁵⁷⁷ A partir d'Aiats/Roviró/Roviró (1984: núm. 126-127); Quintana (1995: núm. 30, 100, 140, 143, 161, 185); Limorti/Quintana (1998: 47-49, 57, 81-84, 132-133); Baldó (1999: 126-127); Diéguez *et al.* (1999: 83-86); Roig/Roig (1999: 67-68, 104); Buj (2000: 34-35, 45, 50); Guardiola/Beltran (2005: 175, 201); Vidal F. (2005: 86, 106, 111, 114, 131, 141, 147, 149-153, 181); Caruso, 2008: 63-64; Monjo (2006a: núm. 22, 51, 59, 60, 63); Ivars (2010: 89-90).

²⁵⁷⁸ En Buj (2000: 46) es tracta de persones disfressades simulant ser la comitiva de la mort.

*En textos gallecs*²⁵⁷⁹

context administratiu	advocat
context cortesà	rei
context religiós	capellà
personatge sobrenatural	sant (o imatge religiosa), dimoni

*En textos occitans*²⁵⁸⁰

context administratiu	mestre, jutge, guàrdia urbà, policia
context cortesà	rei, princesa
context religiós	capellà, monja, bisbe
context sanitari	metge, infermera
context urbà	botiguer, ciutadà (en la ciutat o en àmbit rural), periodista, prostituta

Es tracta d'una primera aproximació, abans de fer precisions necessàries.²⁵⁸¹ A primera vista s'observa una certa coincidència quant al context d'ús, vinculat sobretot amb la representació del poder (l'Església, l'Estat), amb l'àmbit sobrenatural o amb les relacions amb personatges que representen l'àmbit urbà. És interessant la lectura sociolingüística que hom podria fer a partir d'alguns textos, en clau d'humor, en què es detecta un ús marcat del castellà com a llengua de poder o refinament; com ara, a través del personatge de la senyora (en contrast amb el marit o amb la criada) (RT1717*²⁵⁸²).

Tanmateix caldrà fer algunes matisacions pel que fa a aquestes dades. En primer lloc ens referirem al caràcter convencional que poden tenir ben sovint els canvis de codi aparentment condicionats per la realitat sociolingüística. En alguns casos es tracta més d'una tendència a fer servir oracions o expressions en castellà que no d'una regla categòrica, aplicada coherentment a una determinada realitat. Per exemple, pot tractar-se solament d'un element introductori en una conversa que el narrador desenvolupa en català,²⁵⁸³ o una seqüència aïllada.²⁵⁸⁴ Podem extreure com a conclusió general que no hi ha necessàriament una relació realista entre els personatges rondallístics presentats com a interlocutors i la llengua que parlen, ja que en les rondalles s'imposa la narració sobre l'ambientació (Lüthi, 2018: 54). Així, per exemple, reprenent l'exemple anterior, pot existir amb tota normalitat una conversació entre un recluta i el comandant en català (RTNC44).

²⁵⁷⁹ A partir de Fonteboa (1992, 18, 25); Camarena/Chevalier (2003: 250); Noia (2010: 738, 756-757, 588, 779-781, 590-591, 673, 855-856, 858, 882-883, 892-893).

²⁵⁸⁰ A partir de Fabre/Lacroix (1974, I: núm. 5; II: núm. 51, 99); Pelen (1983: núm. 70, 71); Lanteujoul (1987: 31-40); Loddo (1996: núm. 68); Loddo/Loddo (2004: núm. 75, 85); Loddo (2018: núm. 2, 14, 60, 82, 112, 142, 225, 242, 268, 271, 293).

²⁵⁸¹ Com, per exemple, si un personatge associat al canvi de codi suscita la resposta amb la mateixa llengua d'altres personatges o si el canvi s'associa a l'àmbit d'ús o al personatge: per exemple, si un rector canvia de codi només quan fa la funció pastoral o no.

²⁵⁸² No es fa servir el recurs del canvi de codi en la versió de Redó (1997: 107).

²⁵⁸³ Veg., p. ex., RTNC44, RT1685*B II.

²⁵⁸⁴ Veg., p. ex., RT1338C*, RT1848C. No hi comptem el vocatiu castellanitzant *señores* (RT1698G IV), de forma ambigua, que es documenta com a fórmula introductòria de salutació en el context del cançoner o dels col·loquis. Si observem exemples de l'antologia oferida per Martí (1997: 255, 303, 345), podem deduir que no deu tractar-se d'una forma necessàriament femenina: «vaix a cantar, señores», «és presís entenguen, señores», «señores, así estic yo».

(d) *Factor estilístic:*

Com hem vist, no necessàriament el canvi de codi té un condicionament sociolingüístic. Freqüentment podria intuir-se un factor de tipus estilístic en el canvi de codi, amb l'objectiu de destacar determinades intervencions que tenen una certa rellevància en el desenvolupament narratiu. Generalment solen tenir un caràcter expressiu: «¡Ay, pobrecita de yo, que no lo he querido!» (RT900 II)²⁵⁸⁵ o exhortatiu: «¿Quién se come mi casa?», «Enséñame tu dedito» (RT327A), «Garabancito, ¿dónde estás?» (RT700 I i II).

Així mateix, en determinades rondalles aquestes seqüències ressaltades amb l'ús del castellà són fórmules màgiques. Fabre/Lacroix (1971: 53) destacaren la figura de les fórmules màgiques com una de les parts privilegiades de les rondalles meravelloses amb precedents literaris, conservades literalment en la llengua original. Per altra banda no cal oblidar que tractant-se de missatges amb un caràcter màgic, el canvi de codi n'accentua el caràcter ritual, com veiem, per exemple, en RT503, amb la cançó que esmenta els dies de la setmana, de la qual ja hem vist l'extensió en la tradició catalana,²⁵⁸⁶ amb paral·lelismes en la tradició oral occitana, on es documenta una fórmula similar en francès.²⁵⁸⁷ Va tractar el tema que una llengua adopte una funció sacra Frazer (1986: 131) en referir-se, per exemple, a l'existència d'un registre lingüístic exclusiu per a dirigir-se a la figura deïficada del rei o per a referir-s'hi a Siam. Retrobem una funció similar pel que fa, per exemple, a determinades llengües antigues com el llatí, l'eslau eclesiàstic o el copte, que mantenien un ús ritual en el context de la litúrgia.

Tenen aquest caràcter de fórmula màgica les invocacions als animals ajudants: «Pajaritos del cielo...» (RT510A I i II), o la contrasenya per a entrar a la torre a través dels cabells de l'heroïna: «Dátula Cándida, baja tus cabellos...» (de RT310 I i II). Evidentment, també es documenten fórmules màgiques en valencià (veg., p. ex., «Vareta de la virtud...» dins 310 I i II, 923 II).²⁵⁸⁸ Possiblement per reforçar aquest caràcter sobrenatural, s'explica també l'ús del castellà en les intervencions meravelloses de determinats personatges (persones encantades, persones mudes, animals).²⁵⁸⁹

En les contarelles l'ús del castellà pot ser un recurs humorístic en subratllar determinades seqüències: en aquest gènere sol ser habitual l'estratègia de la cloenda amb una intervenció jocosa, molt sovint en forma de vers, freqüentment expressada en castellà.²⁵⁹⁰ No hem documentat l'ús del castellà amb la finalitat de posar de relleu l'alteritat de personatges i subratllar-ne el missatge humorístic, com sol ser habitual en altres àmbits lingüístics, per exemple, amb l'ús del francès,²⁵⁹¹ del gallec,²⁵⁹² de l'asturleonès²⁵⁹³ o del

²⁵⁸⁵ Retrobem aquesta fórmula, per exemple, en Espinosa (1988: 41-45): «¡Pícara de mi, que no le quise!».

²⁵⁸⁶ Veg., p. ex., Buades, 2003: 33-35; Guardiola/Beltran, 2005: 131-133; Maspons, 2014 [1874]: núm. 71; Quintana, núm. 5; Pons, 2003: s/p; Oriol/Navarro/Sales, 2010: núm. 14.

²⁵⁸⁷ Veg., p. ex., Petit, 1974: 37-42.

²⁵⁸⁸ Així mateix en el nostre corpus, coincidint amb la major part de les versions catalanes, hi ha les fórmules per a tornar-se un animal («¡Déu i formiga...») en RT300; en canvi, es documenta la versió en castellà en Vilarmau (1997: 288-196); també en una versió gallega Noia (2010: núm. 302).

²⁵⁸⁹ Que observem, per exemple, en RT303, RT425E, RT451, RT514***, RT2028 I i II.

²⁵⁹⁰ Veg., p. ex., RT1351A, RT1365D I i II, RT1425 I, RT1425 II, RT1544*, RT1562 I i II, RT1940*E I i II.

²⁵⁹¹ Sánchez, 2010: núm. 253.

²⁵⁹² Espinosa (hijo), 1988: núm. 287.

²⁵⁹³ Espinosa (hijo), 1988: núm. 288.

castellà²⁵⁹⁴ en rondalles de l'àmbit castellà. Com veurem, per a aquesta finalitat el RT fa servir el recurs de la imitació d'un determinat dialecte local valencià (veg. «Estudi» 3.1.1.10).

Per altra banda, cal destacar que en determinades versions el castellà té una justificació com a recurs retòric, relacionat amb la provocació d'uns efectes concrets, com suscitar una doble lectura jocosa per la homofonia entre el castellà i el català (RT1699 IX i X).

Així mateix, és interessant de constatar el recurs humorístic de l'alternança de codis, entre diferents intervencions dialogades en castellà en què la intervenció de cloenda representa un contrast en ser expressada en valencià.²⁵⁹⁵ Aquest contrast pot produir-se en l'interior d'una mateixa fórmula.²⁵⁹⁶ En aquestes seqüències hi ha una voluntat de transgressió, provocada pel trencament en la coherència lingüística, presentada tanmateix amb coherència formal, a través de la rima. Habitualment l'ús del valencià en un text expressat en la llengua de més prestigi –el castellà– representa una eixida de to. És un recurs utilitzat freqüentment en la tradició oral, com veiem amb aquests exemples de versions paral·leles:

<p><i>Anda y retírate y dile a tu tío que té el cul cremat. (RT1733 I)</i></p>	<p><i>Ten con ten . 'Vui no hi ha ten con ten, [...] que a la madre superiora li han cremat la figa y no sabemos quién.²⁵⁹⁷</i></p>	<p><i>Pajarito jilguero, vente, que es hora. Ten a cona queimada, non pode agora.²⁵⁹⁸</i></p>
--	--	--

3.1.9.1.3. Les interferències lingüístiques

Els casos d'interferència de codis solen en principi obeir a un nivell deficient de coneixença del castellà per part dels informants (o de les fonts precedents dels informants), tot i que, com, veurem, es poden detectar casos d'interferència com a recurs humorístic o com a resposta a necessitats puntuals com la rima: *jonquera / pusiera* (RT1617*), *cabra montera / fuera* (RT2028 I i II), *tauello / bello* (RT1351A).

S'observen en diversos nivells.

- En el nivell fonètic, quant a l'accentuació: [espi'ritu] (RT1552A I) o quant a la fonosintaxi: *vaya (u)na señorita* (RT850*)
- En el nivell morfosintàctic: *ha visto* ('he visto') (RT1545 II), *ne pusiera* (RT1617*), *pobrecita de yo* (RT900);²⁵⁹⁹
- En el nivell lèxic: *cabra montera* (RT2028 I i II), *jonquera* (RT1617*), *punchar* (RT850*), *en uno en uno* (RT1940*E I). Formes parcialment adaptades: *cellerito*

²⁵⁹⁴ López/Ortiz, 2000: núm. 39; Monjo, 2006a: 129-130; Monjo, 2006: 132-136.

²⁵⁹⁵ Veg., p. ex., RT1338, RT1739 II.

²⁵⁹⁶ Com veiem, per exemple en RT514***, RT*1424, RT1733*C I, RT1829B* II, RTVF10.

²⁵⁹⁷ Quintana, 1995: núm. 160.

²⁵⁹⁸ Noia, 2010: 820,

²⁵⁹⁹ Aquest ús del pronom *jo* com a cas oblic darrere de preposició no és reflex de la sintaxi tarbenera actual, pot tractar-se d'una mostra fòssil d'una possible característica antiga; encara que no descartem que siga un simple ús maldestre del castellà.

(RT1735A), *seg[u]ns* (RT1626A II), *taulello* (RT1351A). Calcs semàntics: *revolverían* per *voltearían* (RT425E),²⁶⁰⁰ o *grueso* per *gordo* (RT1545 II).²⁶⁰¹

Les interferències poden respondre a una finalitat humorística en casos concrets (veg., p. ex., *florinito chicotito*, dins RT1717*), en què s'escarneix el parlar afectat d'una persona que podríem considerar «coenta». Se segueix ací una de les característiques del teatre valencià del segle XIX, en què destacà Escalante: la deformació lingüística per aconseguir efectes còmics, sobretot com a crítica dels personatges «*coents*, que tractaven de parlar castellà –sense saber-ne– per tal d'aparençar una major categoria social».²⁶⁰²

S'ha d'advertir pel que fa a la versió RT2031 II ens trobem davant un cas pròxim al pastitx (Genette, 1982: 40), considerant que la informant imita l'estil amb què la informant antecessora –l'àvia– contava la rondalla, no podem assegurar fins a quin grau de fidelitat. Aquest estil es caracteritza per les interferències lingüístiques amb el castellà, en diferents nivells, amb una profusió que ens fa dubtar si realment són el resultat de la interferència o un recurs humorístic.²⁶⁰³ Presenten diversos graus: (1) catalanismes purs: *defer*, *núvol*, *ratar*; (2) traduccions parcials, amb interferència de les formes catalanes: *hiel* (<*gel*), amb canvi de gènere, *camillas* (<*cametes*); (3) interferències morfològiques: *rompido* (<*romput*). Observem aquest fenomen molt evidentment, per exemple, en alguna versió valenciana del conte *El cigronito* [ATU 1655].²⁶⁰⁴

Tampoc no sabríem justificar si les interferències de les versions RTVF3, RTVF4, RTVF5 i RTVF6 són el resultat folkloritzat d'una competència escassa del codi castellà o d'un *divertimento*. Les diferents versions representen graus diferents d'interferència. Documenten formes com *alfábega*, *el qui la rega*, *¿quant de ojos* (ull 'brot'), *quant d'estrelas*, *besadita*, *ha pegado* ('he dado'), que retrobem en gran mesura en altres versions valencianes d'ATU 879.²⁶⁰⁵

No sempre és fàcil explicar com a interferència els exemples lingüístics castellans que presenten formes anòmales. Es detecten en la flexió verbal; per exemple: *cazó* per *cacé* (RT851 I), *se escapo* per *se escapó* (RT851 I), *vetle* per *vela* (RT425E).²⁶⁰⁶

²⁶⁰⁰ Per la confusió dels conceptes 'revoltar' i 'tornar' / 'volver'.

²⁶⁰¹ Per la confusió dels conceptes 'gros', 'gord', 'gran' / 'grueso', 'gordo', 'grande' (veg. VOCABULARI *gord*, *gros*, *gran*).

²⁶⁰² Sirera, 1995: 421.

²⁶⁰³ Sobre l'ús de les interferències lingüístiques com a recurs humorístic en l'obra de Bernat i Baldoví veg. Martí M. (2009: 255-256).

²⁶⁰⁴ Per exemple, en una versió inèdita de Cotes (Ribera Alta) on una part del diàleg presenta formes híbrides com «*La gallinita o el cigronito*, *el cigronito o la gallinita*», «*El cerdito o el bouito*, *el bouito o el cerdito*» (Arxiu personal Monjo; INF: Lola Vizcaíno, VEN-12/3/1994). Intuïm aquesta mateixa situació originàriament en la versió «*El cigronito*» de Montoliu (1987: 229-231 [Quatretonda]), tot i que es transcriu totalment en valencià.

²⁶⁰⁵ Veg., p. ex., Salvà, 1988: 220-221 [Callosa d'en Sarrià]; Diéguez *et al.*, 1999: 71-75 [Callosa d'en Sarrià].

²⁶⁰⁶ Aquestes formes es documenten sobretot en textos del gènere de la cançó, sobretot de tipus narratiu: *dejá* per *dejó*, *fui* per *fue*, *sentí* per *sintió*, *supió* per *supo*... (Arxiu personal Monjo, corpus de cançons narratives recopilades a Tàrbena entre 1991 i 1998).

3.1.9.2. Els canvis de codi a favor del francès i de l'anglès

La presència de frases o paraules en francès i de l'anglès en el corpus del RT representa un recurs humorístic per a suscitar casos de confusió per la identificació paronímica de seqüències en francès o en anglès amb formes catalanes. En francès: *pardon* / *Pardo* (antropònim) (RT1699 I i II), *s'il vous plaît* / *va ple* (RT1699 I i II), *gâteau* / *gat* (RT1699 v), *francs* / *Fran[cisco]* (RT1699 III), *papiers* (document) / *paper [higiènic]* (RT1699 III). En anglès: *fuck* / *foc* (RT1699 VI). Així mateix representen un testimoni de tipus sociolingüístic de les vivències d'emigrants en territoris estrangers, a través de la reproducció d'elements del context del país d'acollida en la llengua original, com topònims (RT1699 v), o a través d'intervencions dialogades amb personatges amb els quals es relacionaven, identificats per la llengua (RT1699 v i VIII).

Pel que fa al francès, es detecten determinats usos característics de la varietat col·loquial de l'Algèria colonial, sobre la qual es reflecteixen els hàbits lingüístics dels diferents grups humans que compartien aquella societat, els emigrants europeus i els autòctons àrabs i amazics, com ara, la desnasalització de les vocals finals: *Galland* [ga'lã] > [ga'la] (RT1699 v), o la identificació per part dels valencians de l'article masculí francès *le* [lə] amb l'article arcaic *lo*: *le gateau* > *lo gató* (RT1699 v).

3.1.9.3. Els canvis de codi a favor del llatí

El llatí representa solament un element cultural circumscrit a la litúrgia. És un referent conegut pels nostres informants, que s'hi familiaritzaren a través de la missa, amb major o menor grau. Després de la desaparició del llatí com a llengua sacra en el ritual catòlic després del Concili Vaticà II (1962-1965), la seua presència en els textos rondallístics representa un fòssil cultural.

El llatí sol documentar-se com a cita de determinades seqüències del ritual de la missa, sovint deformades, ja que el seu coneixement era eminentment oral i generalment era incomprès. Per exemple la fórmula de salutació *Dominus vobiscum* és documentada com a *Òminus budíspum* (RT1831A* III) i *Dòminus bobiscus* (RT1831A* IV), juntament amb la versió còmica *Dòminus merda*. Així mateix documentem les fórmula *per omnia saecula saeculorum*, amb diverses variants (RT1831 I, RT1831 II, 1831^{a2}) i *per Christum Dominum Nostrum* (RT1831^{a3}), adaptades fonèticament al català per l'obertura de les vocals tòniques.

Per altra banda hi ha una representació paròdica del llatí en determinades intervencions que tracten d'emular jocosament els cants litúrgics, en episodis en què es produeixen diàlegs profans dins de l'església (RT1831 I, II i annexos) o en reinterpretacions jocosos de cants litúrgics (RT1831C, RT1831C^{a2}). Se segueix la tàctica d'afegir determinats sufixos llatins, especialment *-orum*, a formes lèxiques catalanes, per exemple, *arrossòrum*, *pilotòrum*, *pebròrum*, *pimentòrum*, *salòrum*, *pollastròrum*, *salsòrum*... Aquesta tendència s'observa també en determinades formes onomàstiques paròdiques, com ara els noms dels xiquets falsament batejats en les versions d'ATU 15, que en les versions del nostre corpus prenen el sufix *-eli* (*Comenceli*, *Mitgeli*, *Cabeli*), possiblement per imitació de les terminacions llatines adjectivals *-alis*, *-elis*, *-ilis* *-ulis*,²⁶⁰⁷ que observem més clarament en altres versions

²⁶⁰⁷ Monteil, 1986: 194.

paral·leles, com ara, *Comencelis*, *Mengelis*, *Acabelis* (la Vila Joiosa)²⁶⁰⁸ o *Comensil·lis*, *Mitjanil·lis*, *Acabadil·lis* (Eivissa).²⁶⁰⁹ En altres versions del mateix tipus s'adopta el sufix *-orum*.²⁶¹⁰ Així mateix hi ha el nom de la protagonista de les versions d'ATU 1831C: *Candideta Tabernàculum* o *Tabernàcula*, en què el segon element remet jocosament al tabernacle, un objecte de molta veneració de l'altar major, o potser procedeix d'una referència d'aquestes formes en la litúrgia, com ara, en l'himne «*Quam dilecta tabernacula*» (psalm 84).

3.1.10. Els canvis de dialecte

En determinades contarelles els narradors tracten d'identificar amb elements dialectals els personatges com a oriünds d'una determinada localitat. Es tracta d'un recurs humorístic molt efectiu per a subratllar l'alteritat i respon a una convenció del gènere de la rondallística, per damunt de la reproducció lingüística realista. Generalment solen reproduir-se d'una manera exagerada sobretot elements fonètics o d'entonació per a retratar, en el RT, sobretot els parlars de Bolulla,²⁶¹¹ i en menor grau, de Callosa d'en Sarrià²⁶¹² i de Castell de Castells.²⁶¹³

En el primer cas, els elements més característics són la tonada i l'elisió de la *-r* final; en el segon, la tonada; i en el tercer, la velarització de les *-a* finals. Altres elements amb què els narradors identifiquen els parlars dels pobles veïns coincideixen, com veurem, amb les característiques del registre literari («Estudi» 3.2.2), com la pronúncia de les *e* àtones del valencià general en les combinacions de pronoms proclítics *-m[e]'n vaig* (RT1339)–, l'article literari, absència d'article personal, desinència verbal *-e* de present d'indicatiu. Altres elements poden tenir una fonamentació dialectal real, com la pronúncia *d[a]munt* (RTNC20), *J[au]me* (RTNC27), la forma pronominal *el 'et'* (RTNC20),²⁶¹⁴ la forma lèxica *galló* (RT1698G xv); o poden ser merament convencionals, solament adequades per a simular una idea exagerada d'alteritat, com ara la pronúncia [*'ke*] per a *quede* (RTNC20), la forma d'article *lo* (RT1339), el plural *juntos* (RTNC6, RTNC7) o les formes lèxiques *creïlla* (RT1698G xi), *quereïlla* (RT1698G x),²⁶¹⁵ *a ben segu(r)* (RT1698G xiii).²⁶¹⁶ Les formes vocatives solen reforçar la idea tòpica de la rusticitat com a recurs humorístic: *jeeeh!* (RT1339), *jiooo!* (RTNC33), *reputeta* (RT1339).

Amb tot, s'ha de dir que no s'observa sempre una representació coherent condicionada de la modalitat dialectal dels personatges de les rondalles. Per exemple, en RT1339 es

²⁶⁰⁸ Baldó *et al.*, 1985: 53.

²⁶⁰⁹ Macabich, 1967 [1916]: 326-327.

²⁶¹⁰ Veg., p. ex., Campos *et al.* (1995: 33-34 [Xeraco]), Bataller (1999: 170 [Oliva]).

²⁶¹¹ Veg., p. ex., RT1339, RT1542**, RT1685*B III, RT1698G x, RT1698G xi, RT1698G xii, RT1698G xiii, RTNC27, RTNC6, RTNC7.

²⁶¹² Veg., p. ex., RT1698G xiv, RT1698G xv.

²⁶¹³ Veg., p. ex., RTNC33.

²⁶¹⁴ No, en canvi, en RTNC33, atribuït a Castells.

²⁶¹⁵ Per a la solució de Bolulla vegeu Beltran/Herrero (2011a: 167).

²⁶¹⁶ *A ben segur* 'és clar' és pròpiament una expressió atribuïda als parlants de *patuet* (el dialecte valencià d'Algèria, posteriorment escampat per França i per la Marina). És una possible derivació de les exclamacions *eh bé!* (forma col·loquial francesa d'origen occità <*e ben*) i *bien sûr!* (Menages/Monjo, 2007: 210-214).

mostra l'alteritat lingüística en els personatges bolullers, però no en l'altea. En RT1338, la frase final, atribuïda a un personatge de Castalla, contrasta amb les intervencions anteriors en castellà. En RTNC8 les intervencions mostren parcialment un canvi de dialecte, coincidint, com veurem, com és habitual en el registre dels diàlegs (veg. «Estudi» 3.2.2.4).

L'estratègia d'identificar per la parla l'origen geogràfic dels personatges de les rondalles és un recurs faceciós habitual, sovint documentat en contalles en què hi ha el tema de l'alteritat expressada amb les connotacions de beneitura, rusticitat o gasiveria. En l'àmbit valencià, per exemple, hi ha reflexos d'aquesta característica, referida al parlar de Bolulla,²⁶¹⁷ de Tàrbena,²⁶¹⁸ en la tradició de la Marina; el parlar de la capital valenciana es representa amb l'ensordiment (*cossinet*) en una versió de Callosa d'en Sarrià.²⁶¹⁹ Ja ens hem referit a la imitació del mallorquí en referir-nos al tipus ATU 1694A.²⁶²⁰

Dins de l'àmbit lingüístic català, és molt rica la documentació a la Franja, on sobretot s'han assenyalat les localitats en què es documenta el fonema interdental sord [ʒ], especialment la Codonyera o Peralta,²⁶²¹ o pobles amb parlars molt marcats, com Maella o Favara²⁶²² o de llengües veïnes, com ara l'occità aranès o el benasquès.²⁶²³ Sobre la imitació estafeta amb caràcter faceciós parla Vidal F. (2005: 129):

«Com sempre que es contaven contalles maellanes, a Massalió, sempre s'emprava un exagerat accent maellà, per la qual cosa la contalla es feia més graciosa. Així, com que coneixíem lo vocabulari de Maella, igualment l'empràvem i l'exageràvem per fer-lo més divertit.»

Al Pallars hi ha exemples d'imitació del ribagorçà, pel que fa als casos d'ensordiment consonàntic.²⁶²⁴ A Mallorca són exemples d'aquest fenomen la imitació de les característiques fonètiques del solleric, amb el tancament en [u] de les *o* àtones²⁶²⁵ o el parlar de Lloseta, per la solució en [ɛ] per a la [ə] tònica.²⁶²⁶

Ens referirem breument a altres exemples, en àmbits lingüístics diferents. Com ara, dins la tradició occitana de l'Alt Llenguadoc o del Gavalda, la figura dels alvernesos és un tòpic folklòric associat a rusticitat i gasiveria i la imitació de la modalitat alvernesa és un recurs còmic molt recurrent.²⁶²⁷ Hi ha el precedent literari de Joan de Cabanas (Ais, 1654-1717), que reflexa a través de les seues versions en vers de contes de tradició oral, on es presenta en algun cas el parlar occità vivaroalpí (*gavòt*) com a senyal de rusticitat. S'hi

²⁶¹⁷ Roig/Roig, 1999: 137; Monjo, 2001: 153.

²⁶¹⁸ Vegeu els comentaris del tipus ATU 1694A; Monjo, 2001: 149-153; Mas/Monjo, 2002: 153-155; Guardiola/Beltran, 2005: 171.

²⁶¹⁹ Roig/Roig, 1999: 113-115.

²⁶²⁰ González Caturla, 1998 [1987]: 116-117.

²⁶²¹ Quintana, 1995, núm. 140; Quintana, 1997: núm. 366.

²⁶²² Quintana, 1995: núm. 14, 114, 138, 168; Vidal F., 2005: 93, 121-132.

²⁶²³ Quintana, 1997: núm. 363, 364, 365.

²⁶²⁴ Coll, 1993 [1986]: 228-229.

²⁶²⁵ Veg., p. ex., «En Pere de sa xuia» (Alcover, *ap.* Grimalt/Guiscafrè, 2019: 145-157.

²⁶²⁶ En una versió registrada a Santa Margalida (Arxiu personal Monjo, FO: Antònia Frontera, VEN-5/5/2008).

²⁶²⁷ Veg, p. ex., Coulomb/Castell, 1986: núm. 53; Loddo, 1996: núm. 54, 55; Loddo, 2018: núm. 4.

reconeix el *gavòt* per trets fonètics i morfològics desprestigiats en comparació al model occità provençal i niçard, entre els quals ens interessa assenyalar l'ús de l'article salat.²⁶²⁸

En l'àmbit castellà destaquem, per exemple, les versions extremenyes de Curiel (1987 [1944]: núm. 142, núm. 144) en què les formes dialectals del N-O identifiquen els pastors, amb connotacions de rusticitat, o el cas contrari, en una versió de Cartagena en Sánchez (2010: núm. 251), en què la hipercorrecció quant a la pronúncia de la *-d-* o de la *-r* final de personatges que volen aparentar ser d'una classe social alta provoca resultats ridículs. Hi ha un precedent literari interessant en el subgènere del contes de «biscainos», per exemple, de *Buen aviso y portacuentos* de Joan Timoneda.²⁶²⁹

3.1.11 Els verbs *dicendi*

Un dels elements estilístics de les rondalles és l'ús important de l'estil directe, que observem a través dels diàlegs. Els verbs *dicendi* són l'element que connecta la part narrativa amb la dialogada en el desenvolupament de les rondalles.

Generalment es fan servir els verbs *dir* o *fer*; no són habituals altres possibles formes sinònimes com *preguntar*, *contestar*, *comentar*, *retrucar*, *amollar*, *espolsar*... si no molt esporàdicament: «i ella li contesta» (RT15 VII). El verb *dir* apareix invariablement en tercera persona del singular, ocasionalment sense concordar amb el subjecte o fins i tot actuant com un mot crossa pososat a altres formes verbals flexionades:

«li va dir a sa xica, *diu*:» (RT1542**)

«li varen dir, *diu*:» (RT900 I)

«ella li diu, *diu*:» (RT2015 III)

En canvi, el verb *fer* amb el valor de 'dir' es presenta normalment flexionat:

«I el rei fea: / –No» (RT900 II)

En l'execució d'una rondalla la forma *diu* pot adoptar diverses funcions a banda de la d'introduïdor del discurs dialogat. No solament es posa a l'inici de l'una intervenció, sinó que de manera reiterativa pot aparèixer en diferents punts de la seqüència reproduïda, com a reforç d'una proposició o d'una seqüència, o fins i tot marcar el final d'un incís. Així mateix pot no tenir un valor expressiu sinó com una estratègia per a alentir el discurs, en introduir una pausa, i guanyar temps el narrador per a reflexionar sobre el que es relatarà, potser davant un oblit.

3.2. EL REGISTRE LITERARI ORAL

En diversos estudis s'ha tractat l'existència de determinats elements característics dels textos etnopoètics en l'àmbit lingüístic català. Pel que fa a la cançó, per exemple, Aguiló advertí que en el gènere de la cançó no hi havia una correspondència exacta amb el

²⁶²⁸ Gardy, 1982: 82-87.

²⁶²⁹ Timoneda/Aragonés (1990: 154-164).

registre col·loquial, un fenomen que era especialment significatiu en els indrets en què es feia servir una modalitat dialectal més marcada, ja que l'acostament al model estàndard era una pràctica habitual:

En los llochs que més se senyalen pel dialecte, no l'aprofitan per cantar, com a Mallorca, ahont tots los cants èpichs duen els articles catalans [...]. A la Vall d'Aran,²⁶³⁰ Tossa y a tota la costa, que salen, que també parlen distint, còntan y escriuen el català general, y lo mateix a Pollença de Mallorca (Aguiló, *ap.* Puntí, 1993: 246).

En la introducció de Moll al *Cançoner popular de Mallorca* (Ginard, 1975 [1966], I), examina diversos elements estilístics i dialectals d'aquest corpus, per exemple, l'ús dels articles determinats derivats de ILLE com a marca estilística present en diversos textos. Marià Torres (1980) es referí a l'idiolecte de la poesia de tradició oral d'Eivissa. Una de les conclusions d'aquest treball és la idea que hi havia una consciència popular d'unes certes característiques lingüístiques específiques de l'expressió literària en vers, identificades amb els conceptes de «parlar amorós» o «de vós».²⁶³¹ Així mateix hi ha referències a les formes dialectals diferencials documentades en els textos etnopoètics en un estudi referit a Crevillent (Pérez N., 1997a). Sbert (2008) fa unes reflexions sobre l'ús del les figures retòriques en la glosa. Monjo (2009) es referí a les peculiaritats lingüístiques del «registre literari tarbener» del cançoner:

La lírica de tradició oral tarbenera ofereix un corpus mínimament representatiu del seu parlar local. S'observa, en canvi, que ha existit per a aquest gènere literari un registre lingüístic específic (que en gran part coincideix amb el codi que es fa servir per a la comunicació amb parlants d'altres comunitats lingüístiques, o que s'observa també, en part, en altres gèneres literaris com la narrativa o la paremiologia).²⁶³² La característica principal d'aquest registre és la tendència a la superació dels elements lingüístics del dialecte local més marcadament diferencials; a banda d'una presència de cultismes, arcaïsmes o castellanismes diferent de la que es detecta en el registre col·loquial local. El registre literari no només es manifesta en la lírica arribada de fora sinó en la de producció local.²⁶³³

Quan a les rondalles, Bataller (1999: 14-16) destaca la presència d'arcaïsmes fossilitzats en el context de la rondalla i l'ús de fórmules pròpies, diferents de les que es fan servir en el registre col·loquial.

Un dels objectius del present treball és comprovar a través de l'anàlisi del RT si hi ha unes característiques lingüístiques específiques del context de l'execució de les rondalles, discordants del registre col·loquial habitual dels mateixos narradors. Es determinarà si pot parlar-se d'un «registre literari» propi de literatura oral, manifestat també en els gèneres narratius.

²⁶³⁰ En aquest cas no es tracta més exactament a canvi de codi: la tendència a adoptar el català per als usos literaris en detriment de l'occità aranès.

²⁶³¹ Torres, 1980: 8.

²⁶³² Veg., p. ex., Monjo, 1993: 485-489; Monjo, 2005b.

²⁶³³ Monjo, 2009: 293-294.

3.2.1. Contextos en què es documenta un canvi de registre

Com hem vist, una de les marques estilístiques del gènere de la cançó és l'adopció d'un registre literari específic, caracteritzat sobretot per la tendència a preferir formes més acostades al valencià general. En el gènere de la rondalla aquesta tendència es manifesta d'una manera més localitzada en parts concretes de la rondalla, concretament en el diàleg i en les seqüències fixades o en les fórmules. En el cos narratiu, en canvi, els elements lingüístics documentats solen coincidir generalment amb els del registre col·loquial dels narradors, excepte en les fórmules de cloenda.

Tanmateix es donen casos d'informants que tracten d'ocultar les característiques dialectals més marcades del parlar local també en el cos narratiu de les rondalles, no responent a una tendència pròpia del registre literari, sinó com a resposta a la pressió de l'entrevista. Ha estat una pràctica habitual que els parlants tarbeners que solament facen un ús intern del seu dialecte local, amb persones de la mateixa comunitat lingüística i que, en canvi, per a adreçar-se a parlants externs facen servir una varietat lingüística que tendeix a acostar-se al valencià general.²⁶³⁴ Aquest fenomen de canvi de registre s'ha manifestat en alguns informants també en el nostre treball de camp, en el moment que han percebut que participaven en una conversa d'àmbit formal (una entrevista), sobretot davant la pressió de veure's enregistrats.²⁶³⁵ La resposta a aquesta situació és similar a l'adoptada davant un interlocutor no procedent de la mateixa comunitat lingüística. Hem trobat casos en què l'informant ha mudat de registre al llarg de tota l'execució de la rondalla²⁶³⁶ o casos en què ho fa puntualment, sobretot pel que fa a l'ús de l'article determinat.²⁶³⁷ Aquesta tendència no desapareix quan hi ha una relació d'amistat o un lligam familiar amb la persona entrevistada. Solen ser més habituals els casos d'interferència a la primeria de l'entrevista, i va desapareixent en el moment que l'informador perd la tensió. En algun cas es pot suposar que el registre literari («parlar de la») tradueix un text que suposadament era en principi en castellà.²⁶³⁸ Ens referim en «Introducció» 5.1 als casos particulars.

3.2.2. Elements de convergència amb el valencià general

3.2.2.1. Característiques fonètiques

Pel que fa a les vocals, destaca la solució de la vocal /e/ àtona d'acord amb el valencià general i no seguint els usos locals. S'observa molt especialment en la combinació de pronoms àtons en posició proclítica: *m[e]’n* (RT1655 I), una tendència especialment significativa en les

²⁶³⁴ S'han referit a aquest desdoblament diglòssic de les modalitats lingüístiques tarbeneres, per exemple, Veny (1998: 119; 1978: 234-236); Colomina (1986: 662); Monjo (1993: 474-476). Una situació similar ha succeït a la zona d'ús de l'article salat a Catalunya (veg., p. ex., Veny, 1998: 38; Busquet, 2011: 72).

²⁶³⁵ Així mateix s'han observat casos en la línia contrària: regularitzacions de l'ús col·loquial de l'article en detriment de l'ús marcat de les rondalles, per exemple, en la fórmula «A la nit aniré i t'entraré per s'espany i et pixaré s'orelleta», esperàriem «l'orelleta» (RT440* I), forma que habitualment realitzava la informant.

²⁶³⁶ Veg., p. ex., RT1525J, RT1624E*, RTNC1.

²⁶³⁷ Veg., p. ex., RT230, RT923 II, RT1642 II.

²⁶³⁸ Veg., p. ex., RTNC18, fórmules de RT2015 III.

fórmules en vers, sobretot les cantades: *m[e] los* (RT1^{a3}), *t[e]’n* (RT2034),²⁶³⁹ *s[e] n’* (RT2032 I i II), *s[e] ho* (RT2043 I i II).²⁶⁴⁰ En altres partícules àtones no és tan habitual, en algun cas dubtós, per exemple, en *[e]l lobo* (RT123 II) podria explicar-se per castellanisme. En canvi, en el registre de la cançó eren més generalitzades les pronúncies en [e] de les partícules àtones i combinacions de pronoms, i fins i tot s’atenyia esporàdicament a la pronúncia en [e] en els grups inicials començats per *-en, -em, -es*, una tendència només atestada en els texts narratius en vers i cantats: *[e]stà, [e]ncara* (RT2043 I i II).²⁶⁴¹ Així mateix, en el condicional del verb ser es documenta *s[e]ria* en una fórmula rondallística (RT510A I i II).

Sol ser habitual el tancament de la vocal en la forma pronominal *jo*, considerada més prestigiosa,²⁶⁴² a voltes condicionada per la rima en les fórmules.²⁶⁴³

Pel que fa a les consonants, destaquem la pronúncia de la *-r* dels infinitius seguits de pronoms enclítics, en fórmules en vers, a voltes cantades: *dona[r]-vos* (RT123 II i III) o amb un cert caràcter emfàtic: *queda[r]-mos* (RT1578A* III), *mata[r]-te* (RT1425 I).

3.2.2.2. Característiques morfològiques

3.2.2.2.1. L'article determinat

En l'apartat de la morfologia la característica més destacada és l'adopció de l'article derivat de ILLE, ILLA, considerat de més prestigi. Aquesta consciència no és particular de Tàrbena, explicada per un complex d'inferioritat lingüística davant una situació de localisme dialectal, ben al contrari, és una situació heretada de Mallorca, vinculada a una tradicional diglòssia autòctona que ha fet alternar diferents varietats funcionals del català segons quin siga el context d'ús en què ens trobem. Aquesta situació fa palesa la riquesa i la sanitat que havia gaudit la nostra llengua a les Balears, on l'ús de la llengua autòctona no va quedar limitat a un sol registre, el col·loquial. Fins i tot en els segles d'expansió del castellà, s'hi conservà una consciència d'ús formal i literari en català, fins i tot escrit.²⁶⁴⁴ En aquest context, l'article «salat» queda reservat per a l'ús col·loquial, familiar, no formal –i a Tàrbena, a més, aquest ús col·loquial s'ha d'entendre quasi exclusivament entre membres de la mateixa comunitat lingüística–; en canvi l'article «literari» –d'aquí el nom– és el propi dels usos formals i literaris, baldament siguen orals.²⁶⁴⁵

²⁶³⁹ En canvi, en la mateixa versió sempre *m[a]’n*.

²⁶⁴⁰ S'observa també aquesta tendència en els informants que mudaren de registre per pressió de l'entrevista, tant en el diàleg, com en la part narrativa, per exemple, *[e]l, [e]n, s[e]’n va* (RT1525J).

²⁶⁴¹ Monjo, 2009: 253-255.

²⁶⁴² Veg., p. ex., RT923 II, RT1240 II, RT1545 I, RT1578A* I, RT1730 II.

²⁶⁴³ Veg., p. ex., RT510A I i II, RT923 II.

²⁶⁴⁴ Fins que el poble va ser obligat a alfabetitzar-se en castellà (assenyala Martínez T., 2000: 361) el poble va mantenir un codi lingüístic escrit autòcton. Assenyala aquesta autora que en el segle XVIII i primer terç del XIX alfabetització no és sinònim de castellanització: el poble, quan té necessitat d'escriure, ho fa en català. Després d'aqueixa data, però, va reduint-se l'ús escrit en els àmbits més familiars. Aquest detall demostra la resistència de la llengua escrita catalana entre el poble –sobretot si ho comparem amb la situació del Regne de València (Martínez T., 2000: 358-359).

²⁶⁴⁵ En Tomàs Forteza a la seua *Gramàtica de la llengua catalana* (2008 [1915], I: 337-338) distingeix amb força claredat l'article *literari*, propi de la literatura culta i fins i tot popular – i l'article *vulgar*, propi del llenguatge oral. La producció literària escrita mallorquina ha omès absolutament l'article derivat de IPSE,

No farem ací una anàlisi detallada dels usos orals del registre literari a Mallorca, seria un tema interessant per a un treball més aprofundit; solament en donarem algunes notes. Pel que fa als usos orals primerament hem de destacar l'existència a Mallorca d'un registre oral destinat per a la predicació. Aquesta variant estilística del català insular s'anomenava *mallorquí de trona*, caracteritzat per la presència de formes lingüístiques diferents del registre col·loquial, per exemple, pel que fa a la fonètica, per l'abandó de les solucions ioditzants, per la realització no reduïda del grup àton final *-ia*; pel que fa a la morfologia, per l'ús de les formes literàries dels articles (*el, els, la, les*), per la forma pronominal *nosaltres* i no *noltros*, el possessiu *nostre* i no *nostro*...²⁶⁴⁶ En aquest sentit Vidal Alcover destacà el redòs que significà a Mallorca l'Església quant a àmbit en què es mantingué el registre culte català tant en l'escrit com en l'oral.²⁶⁴⁷

És interessant de destacar aquesta consciència de registres que possibilita als parlants d'una comunitat lingüística acceptar amb tota naturalitat que els contextos determinen l'ús de trets lingüístics específics. Aqueixa situació, que es mantingué a Mallorca fins a l'època contemporània,²⁶⁴⁸ és paral·lela al comportament lingüístic de determinats gèneres etnoepèics a Tàrbena, sobretot visible en la lírica.

Ja hem fet al·lusió a les observacions dels usos dels articles en la lírica de tradició oral a Mallorca.²⁶⁴⁹ Com a conclusió podem afirmar que la presència dels articles *el, la* no és un fenomen lingüístic estrany dins la poesia de Mallorca, tant culta com popular, escrita o oral. D'aquí que es pugui afirmar que el seu reflex en l'àmbit oral «no fan sinó conservar una tradició mallorquiníssima de tots els segles».²⁶⁵⁰

Pel que fa a la narrativa, els paral·lelismes amb Mallorca són també parcialment visibles. En farem una petita mostra prenent com a font d'estudi el corpus de l'*Aplec* d'Alcover, sobretot en les versions definitives de les rondalles, més que en les anotacions precedents. Observem la presència de l'article literari dins del cos narratiu, en les denominacions rondallístiques, en seqüències formulístiques incloses en els diàlegs; un cas especial són

IPSA –així com altres formes massa dialectals–; encara que alguns poetes cultes n'han fet alguna excepció en escrits de caràcter burlesc, popularitzant (com ara, Albert Borguny, Josep de Togores, o el menorquí Joan Ramis), costumista (per exemple en «Ses matances» de Manuela de los Herreros) o guiats per una consciència lingüística localista (com Tomàs Aguiló). Sens dubte l'obra cabdal en aquest sentit és l'*Aplec de rondaies mallorquines* d'Alcover, obra excepcional, fidel en tots els sentits a la tradició oral.

²⁶⁴⁶ Devem aquesta informació a Antoni Mas i Forners. Vegeu també Veny 1997: 177; Veny, 2019: 14.

²⁶⁴⁷ En la introducció que a la *Comedia de sant Antoni de Viana* i la *Comèdia del gloriós màrtir sant Sebastià* de Sebastià Gelabert [Col·lecció Tià de sa Real, Manacor, 1982: 12-13].

²⁶⁴⁸ Massot (1985: 125-126) fa esment d'unes «Observaciones sobre la ortografía mallorquina» del segle XIX, escrites per en Jaume Pujol, membre de la Societat Mallorquina d'Amics del País, que constaten la consciència que es tenia en la societat mallorquina d'aquesta diglòssia del català insular, referida ací a dos contextos d'ús: «Antiguamente, como lo acreditan antiguos manuscritos, se empleaban los equivalentes *el, la* que se van casi anticuando enteramente en el día, si bien algunos los conservan, y aun prefieren a los sustitutos, creyendo hablar culto; y así es que en el pùlpito es casi general el uso de los articulos *el, la*, pareciendo que son toscos y groseros los modernos *es, sa*. También sucede lo mismo en la correspondencia epistolar de muchos, por razón idéntica».

²⁶⁴⁹ Veg., p. ex., Veny (1962: 314), Moll (dins Ginard, 1979, 1: L-LII).

²⁶⁵⁰ Moll (dins Ginard, 1979, 1: LII).

les rondalles formulístiques, en què el fenomen pot afectar tant el diàleg com, ocasionalment, la narració:

- Denominacions rondallístiques: *la bella ventura*²⁶⁵¹ *la flor romanial*,²⁶⁵² *l'amor de les tres taronges*.²⁶⁵³

- Seqüències formulístiques de diàlegs:²⁶⁵⁴

«La vostra fia Magraneta»²⁶⁵⁵
«si la meua gent ho sabia», «si la mia mare ho sabia»²⁶⁵⁶
«El sol i la serena / m'han feta tornar morena! / El sol i la lluna / m'han feta tornar comuna!»²⁶⁵⁷
«Per mi se fan les nocetes, / i jo me menj les miquetes»²⁶⁵⁸
«Oh pastor, lo bon pastor! / Tu em toques i no em fas mal: / m'enterraren dins l'arena / per la flor romanial»²⁶⁵⁹

- Seqüències fixades en les rondalles formulístiques:

«La pomarrina, que m'és caiguda damunt la caparrina!» [ATU 20C, cf. Aa/Th 2033]²⁶⁶⁰

«—Moix, vés a menjar la rata, perquè la rata no vol tair la trava, la trava no vol travar el bou, el bou no vol beure l'aigo, l'aigo no vol apagar el foc, el foc no vol cremar la vergueta, la vergueta no vol atupar En Vit i En Vit no vol fer lo que sa mare ha dit.

Com es moix sent Na Catalineta, ja ha pegat llongo cap a la rata, i la rata cap a la trava, i la trava cap an el bou, i el bou cap a l'aigo, i l'aigo cap an el foc, i el foc cap la vergueta, i la vergueta cap an En Vit i En Vit pega bot d'es llit...» [ATU 2030]²⁶⁶¹

«—Oh, estaca, que ets de fort, que cremes l'estaca, que subjecta la corda, que atura el bou, que se beu l'aigo, que travessa la paret, que para el vent, que espargeix el nigulat, que tapa el sol, que fon el gel, que m'ha rompuda la mia cameta» [ATU 2031]²⁶⁶²

En el cas de Tàrbena, quant als textos rondallístics, la presència de l'article literari –i altres formes morfològiques o lèxiques, que estudiarem– es presenta en dos àmbits: en el cos narratiu es detecta en les denominacions rondallístiques i en fórmules; en els diàlegs, tant en les seqüències formulístiques com en les que no ho són; per altra banda cal

²⁶⁵¹ Dins «La bella ventura o es ca negre sense nas» (Alcover, *Aplec*, III: 82, 102).

²⁶⁵² Dins la rondalla homònima (Alcover, *Aplec*, VI: 387-399).

²⁶⁵³ Dins la rondalla homònima (Alcover, *Aplec*, II: 331-376).

²⁶⁵⁴ El mateix fenomen s'observa en reculls procedents de les altres illes. Per exemple, a Menorca: «Tu cantes, balles i sones i jo tenc el teu marit» (Ferrer, 1982 [1914], 1: 23-26); a Eivissa: «Catalineta, Catalineta, ¿quantas fuies té l'aufabeguereta» (Macabich, 1967 [1916]: 308-310).

²⁶⁵⁵ Resposta de l'espill màgic en «Na Magraneta» (Alcover, *Aplec*, VI: 259-280).

²⁶⁵⁶ Dins «La bella ventura o es ca negre sense nas» i «Es reim del rei moro amb set pams de morro» (Alcover, *Aplec*, III: 99, 102; 124, 129).

²⁶⁵⁷ Dins «L'amor de les tres taronges» (Alcover, *Aplec*, II: 331-376).

²⁶⁵⁸ Dins «L'amor de les tres taronges» (Alcover, *Aplec*, II: 331-376).

²⁶⁵⁹ Dins «La flor romanial» (Alcover, *Aplec*, VI: 387-399).

²⁶⁶⁰ Dins «La pomarrina» (Alcover, *Aplec*, VIII: 643-648).

²⁶⁶¹ Dins «Sa rondalla d'En Vit» (Alcover, *Aplec*, VIII: 617-619).

²⁶⁶² Dins «Es gorriquet» (Alcover, *Aplec*, VIII: 630-632).

considerar el cas de les rondalles formulístiques, en aquest gènere sol ser general l'article quan són en vers.

Les denominacions rondallístiques són elements destacats de la trama, pel seu caràcter extraordinari, meravellós o fixats: *la cuca (/ coca) maula* (RT1384 I, RT1384 II), *la flor del florindell* (RT780), *es quiento de l'enfadós* (RT2275 II), *la Torre d'Aragó* (RT302), *la vareta de la virtut* (RT510A I), *la bugada general* (RT1384 V).

És general l'ús de l'article literari en les fórmules inserides en diàlegs, tant si es tracta de frases sense rima: «Tu, (/ corre) a *la* cendra!» (RT510A I i II), com frases o versos rimats: «Pixau i cagau, que *la* meua caseta mai cau» (RT124 III).²⁶⁶³ Sobretot s'observa aquest fenomen en frases que tenen un valor proverbial: «¡A l'uró!» (RT1354)²⁶⁶⁴ i en les versions de rondalles formulístiques o en les que tenen una estructura molt similar a les formulístiques (RT20C, RT1655).

Es documenten excepcions a aquesta tendència general, com ara, en la fórmula «Bese'm *es* cul, que no en sé més» (RT2037), potser pel seu caràcter de final burlesc i de sorpresa, que suposa una eixida de to trencadora, o en la fórmula «¡I mosatros som *ses* formigues *des* formigar, que et peguem un pessic *as* cul i et fem saltar!» (RT2015 I), justificada possiblement pel caràcter més jove de l'informant. Observem aquesta mateixa tendència, per exemple, comparant les versions d'una mare i d'una filla (RT900 i i RT900^a).²⁶⁶⁵

És fa ben palès el contrast entre la part dialogada i la narrativa en les rondalles formulístiques pel que fa a l'ús dels articles, per exemple:

«—Pués jo em tallaré *les* rames.
Conque es va tallar ses rames» (RT2022 II).

Esporàdicament aquest ús ateny la part narrativa. Ho fa, per exemple, en la versió *La gallina capollina* (RT20C) com a possible reflex de la frase formulística que es repeteix en el diàleg: «La gallina capollina estava fent-se *el* monyo baix d'un anouer i li ha caigut una anou demunt de *la* capollina». Altres casos d'aquest reflex poden ser: «i li planta pessic *al* cul» (RT2015 III) o el ja estudiat «Demà envia a *l'*atra» (RT480 I). Ja ens hem referit a les fórmules de cloenda (veg. «Estudi» 3.1.1). En les rondalles formulístiques en vers o cantades és general l'ús de l'article literari (RT2013, RT2034, RT2043, RT2271).

Destaca la presència de l'article literari —i d'altres formes considerades pròpies del registre literari— en les seqüències no formulístiques dels diàlegs. Ocasionalment es pot justificar com un recurs per a posar de relleu determinats elements destacats en una rondalla, per exemple, «*Les* de dalt, totes. *Les* de baix, en queden dos» (RT1328A I i II), frase amb un doble sentit, que representa en aquesta contarella element clau per a provocar el riure. Tanmateix, podem analitzar com és d'aleatòria i no subjecta a fixació

²⁶⁶³ Veg., p. ex., també RT503, RT510A I, RT700 I i II, RT780, RT1698G XVII, RT1730 I, RT1733*C II, RT1831 I i II, RTNC46.

²⁶⁶⁴ Veg., p. ex., també, RT1920, RT901D, RT1529.

²⁶⁶⁵ Aquesta situació respon a la tendència que s'observa contemporàniament de confluïr amb el registre col·loquial en àmbits que abans eren exclusius del literari, com ara, en l'execució del cançoner de tradició oral o en la creació en vers, sobretot en els informants de menor edat (Monjo, 2009: 296-207).

aquesta possibilitat comparant versions d'una mateixa rondalla en diferents informants (1) o fins i tot en versions diferents d'un mateix informant (2):

(1)

- «Pues mira, mos gitarem a dormir. Es qui tindrà *la panxa* més lluenta, aqueix és» [Teresa Ripoll. RT15^{a2}].
- «Es que es gitarà as sol i se li farà *la panxa* més lluenta –diu–, aqueix d'aquí és es que se l'ha minjà» [Juana Soliveres. RT15^{a4}].
- «Mos gitarem sa panxa pac as sol, i es que se la minjà se li farà *la panxa* lluenta [...]. Es que tindrà *sa panxa* més lluenta en alçar-mos de dormir, aqueix d'aquí és es que se la minjà» [Maria Ripoll. RT15 I].
- «Mos gitarem, i es que s'alçarà amb *sa panxa* lluenta és es que se l'ha minjat» [Celestina Soliveres» RT15 III].
- «Mos gitarem de cara as sol i quan mos alçarem es que tindrà *sa panxa* més lluenta és que s'ha menjat sa mel» [Gabriel Pont. RT15 II].
- «Es que tindrà *sa panxa* més lluenta» [Ana Molines. RT15^{a1}].
- «Es que tindrà *sa panxa* més lluenta, se l'ha menjà» [Amparo Signes. RT15^{a3}].
- «Ara farem una cosa [...]: es que es gita i s'alça amb *sa panxeta* més lluenteta, aqueix d'aquí s'haurà minjat sa mel» [Pepica Molines. RT15 IV].
- «Pues bueno, ara mos gitarem a dormir, i es que s'alçarà amb sa panxa lluenta és es que se l'ha minjà» [Isabel Ripoll. RT15 VI].

(2)

- «Veges si dins *l'almari* té alguna cosa» [Isabel Ripoll. RT1578A^{*a3}].
- «Baixa baix i veges si dins *l'almari* té alguna coseta» [Isabel Ripoll. RT1578A^{*a4}].
- «¡Pués alce't, i veges dins *s'almari* qué trobes!» [Isabel Ripoll. RT1578A* II].
- «Pués alce't veges si hi ha algo per dins *s'almari*» [Isabel Ripoll. RT1578A^{*a5}].

S'observa que l'ús de l'article literari –i d'altres formes característiques del registre literari– no és sempre coherent, freqüentment és més una tendència que una regla absoluta, resultat d'una opció, com mostrarem en les conclusions. Es donen casos en què l'article pareix destacar solament determinades paraules dins d'una frase: «¡Tu eres es llop! Que ma mare té *la veu* fineta» (RT123 III), com ja hem mostrat en l'exemple anterior («*la panxeta*»). Fins i tot, l'ús de l'article no obeeix a una representació realista del parlar d'un personatge no identificat com a originari de Tàrbena, com hem vist en «Estudi» 3.1.10.

El canvi de registre pot afectar els topònims, com veiem, per exemple, en RT366 II, demostrant així que els topònims no són entitats lingüístiques fossilitzades. De fet la seua representació escrita fins l'oficialització a partir de les formes orals en el Corpus Toponímic valencià (AVL) sempre havia estat amb l'article literari. Per exemple, «Partida de bichauca eo el coscollar» per *es Coscollar* (en el capbreu de 1749).²⁶⁶⁶

3.2.2.2.2.L'article personal

²⁶⁶⁶ Arxiu Ducal Medinaceli. Casa Aitona. Secció Bou-Montcada. Llig. 155, ram 4, núm. 1, fol. 345.

L'elisió de l'article personal és un fenomen molt excepcional. Es documenta en les versions de pocs informants, justificat possiblement per conservar l'estil literari en castellà de la font d'on procedeixen (RT712) o per imitar l'estil de la narrativa escrita (RT1360C ii). Precedint el nom de personatges històrics, com *Quevedo* (RT860) o *Franco* (RT1407A*) l'elisió respon a una tendència possible en el registre col·loquial, encara que és habitual l'opció de l'article personal davant del nom de personatges famosos, com polítics, artistes, esportistes...²⁶⁶⁷

En alguna versió l'article personal d'ús local permet un doble sentit jocós: *en Ceba / amb ceba* (RT1545 II), contrastant amb les versions en què el joc homofònic es basa precisament en l'absència d'aquest article: *Ceba* (RT1545 I), *amb Calces* (RT1691D*).

3.2.2.2.3. Els demostratius

Juntament amb l'article determinat, les formes no reforçades de demostratiu són la característica dialectal representativa del registre literari. Se'n documenten totes les formes; de primer grau: *este*,²⁶⁶⁸ *esta*,²⁶⁶⁹ *estos*,²⁶⁷⁰ *estes*;²⁶⁷¹ i de segon grau: *eixe*,²⁶⁷² *eixa*,²⁶⁷³ *eixos*,²⁶⁷⁴ *eixes*.²⁶⁷⁵ Com a element determinant, els demostratius elideixen amb els substantius a què precedeixen: *este home* [est'ome] (RT1240 II), *este any* [est'an] (RT1698G XVII), *eixe home* [ej'ome] (RT1642A). En canvi, a diferència de les formes reforçades, admeten la forma pronominal a, potser per aproximació al valencià general: *a este*.²⁶⁷⁶

Paral·lelament a les formes reforçades, les formes no reforçades admeten la determinació amb un adverbi locatiu: «¡Toca ves veges *eixe d'ahí* qué vol!» (RT850*).

3.2.2.2.4. Els pronoms

En una seqüència cantada es documenta una forma reforçada de pronom personal: *se baixa* (RT1831^{a3}). Es tracta d'un fenomen només habitual en el gènere de la cançó, cosa que demostra l'escassa consideració que té com a element del registre literari narratiu.²⁶⁷⁷

3.2.2.2.5. Els numerals

Documentem la forma numeral *uno* (RT1525J) amb valor pronominal en la narració d'un informant que al llarg de tota l'execució d'una rondalla canvia de registre i adopta formes

²⁶⁶⁷ En la normativa catalana es desaconsella l'ús de l'article personal en registres formals per a designar personatges històrics i famosos (Badia, 1962, I: 158; Ruai, II, 1983: 47)

²⁶⁶⁸ Veg., p. ex., RT785A, RT900 i, RT921D, RT1240 II, RT1296B, RT1337 I, RT1337 II, RT1339C II, RT1370 II, RT1698G XVII...

²⁶⁶⁹ Veg., p. ex., RT1655 I, RT480 III, RT1476A V, RT1692 II, RT1833K II.

²⁶⁷⁰ Veg., p. ex., RT853, RTNC22.

²⁶⁷¹ Veg., p. ex., RT1337 II.

²⁶⁷² Veg., p. ex., RT1698G VI, RT1546, RT1642A, RT1692 II, RT1730 II.

²⁶⁷³ Veg., p. ex., RT1536A, RT1831^{a3}.

²⁶⁷⁴ Veg., p. ex. RT1328A* II.

²⁶⁷⁵ Veg., p. ex., RT1642 II, RTNC1.

²⁶⁷⁶ Veg., p. ex., RT480 III, RT503, RT1337 I, RT1642A.

²⁶⁷⁷ Monjo, 2009: 272-274.

del valencià general. Aquesta opció demostra el caràcter de prestigi que té en el parlar local la variant castellanitzant *uno*, vigent en una part de la comarca, actualment en expansió (veg., p. ex., Beltran/Herrero, 2011b: 68).

3.2.2.2.6. La flexió verbal

En la flexió verbal destaca l'adopció del morfema *-e* del valencià general per a la persona 1 del present d'indicatiu dels verbs de la 1a conjugació i per a les persones 1 i 3 per al present de subjuntiu de la mateixa conjugació. Es tracta de formes prestigioses, ben documentades en altres gèneres com el cançoner o en la paremiologia, i així mateix en determinades fórmules vigents en el registre col·loquial amb un valor ritual, usades en felicitacions, brindis, condol, com ara, *M'alegre, Et felicite, Brinde per..., T'acompanye en el sentiment*, o determinades expressions pròpies del joc de cartes com *falle, trumfe*.²⁶⁷⁸

Tenim exemples de present d'indicatiu: *acompanye* (RT20c), *demane* (RT425A), *porte* (RT851A), *quede* (RTNC5), *regale* (RT1831C), *trobe* (RT1384 I), *m'explique* (RT774P) i la persona 1 de present de subjuntiu: *desembarque* (RT1384 I), *quede* (RT130 I).

Coincidint amb el cançoner, però també amb el registre utilitzat per a adreçar-se amb els interlocutors d'una altra comunitat lingüística està documentat, sobretot en la vella generació, es documenta l'ús per ultracorrecció del morfema *-e* per a la persona 1 en tota la flexió verbal. Hi ha exemples d'imperfet d'indicatiu: *buscave* (RT923 II), *estave* (RT923 II), *ere* (RT923 II), *havie* (pron. *vie*) (RT1240 II); condicional: *donarie* (RT922), *podrie* (RT480 IV), *sarie* (RT923 II); present de subjuntiu: *face* (RT900 I), *faigue* (RT2015 II) i imperfet de subjuntiu: *deixare* (RT1655 I).

A banda de la ultracorrecció, pot explicar-se aquest fenomen com un reflex d'una antiga tendència comarcal d'estendre analògicament la *-e* a la persona 1 en els casos en què hi havia possibilitat de confusió amb la persona 3, com indica Beltran (2005: 118, 2011: 86) en explicar les formes d'imperfet com *jo cantae, ere, venie*, característiques de la vella generació de Xaló i Llíber, sense descartar una possible explicació per la fonètica diacrònica del parlar.

L'exigència en la rima en una fórmula explica l'aparició de la solució velaritzada *vec* 'veig' (RTNC21), desconeguda en el parlar local, per fossilització.

3.2.2.2.7. Els adverbis

En el registre literari es reproduïx el sistema del valencià general quant als adverbis de lloc: *ací / ahí / allí*, que difereixen amb el tarbener en les dos darrers. És més habitual la forma de segon grau *ahi*²⁶⁷⁹ que la de tercer grau *allí*.²⁶⁸⁰ Cal advertir que aquest ús no sol ser sistemàtic, és habitual registrar casos d'alternança amb el sistema tarbener: *ací / aquí / allà*; per exemple: «Niga-lo *ahí* al pessebre» / «Ai, mire, *aquí* el tindrà» (RT1655 I).

²⁶⁷⁸ Monjo, 1993: 484; Monjo, 2009: 274-276.

²⁶⁷⁹ Veg., p. ex., RT1328A* I i II, RT1578A* I, RT1655 I, RT1384 II, RT1730 II, RT2032 I i II.

²⁶⁸⁰ Veg., p. ex., RT923 II, RT1545 I.

Es documenta en alguna frase que té el valor de fórmula de cloenda, com «I *ahí* s'acaba tot» (RT1750A), que recorda determinats usos d'aquesta forma pronominal en fórmules en el registre col·loquial, com *¡Ahí està!*

3.2.2.2.8. Les preposicions

Dins del camp de les preposicions, la marca més destacada del registre literari és l'ús de la forma *per a*, desconeguda en el registre col·loquial (veg. «Estudi» 2.2.10). Tanmateix, encara que es documenta freqüentment en el cançoner,²⁶⁸¹ fins i tot en la creació local, en el context de l'execució de les rondalles solament està registrada en fórmules cantades: «*per a* donar-vos mamar» (RT20C, RT123 I), «*p' a* donar-vos de mamar» (RT123 II), amb la qual cosa es posa en dubte que la forme part plenament del registre literari narratiu.

3.2.2.3. Característiques lèxiques

Determinades formes lèxiques inusuals en el registre col·loquial dels informants apareixen en el context de la rondalla perquè formen part de seqüències formulístiques: *ajudar* (RT1576C), *florí 'cul'* (RT1717*), o perquè el seu ús està marcat localment com una forma prestigiosa, apta per al context literari o per a adreçar-se a interlocutors forans: *cerdo* (RT1296B, RT1525J, RT1655 I), *llavar* (RT923 II), *emportar* (RT853, RT1843A), *portar* (RT851 I, RT1384 IV, RTNC46), en detriment de les formes locals *porc*, *rentar*, *endur*, *dur*, considerades poc prestigioses.

El cas de la preferència de *llavar* per *rentar* s'explica perquè la segona forma és una solució molt minoritària en el context valencià: un mallorquinisme reduït a poques localitats de la Marina (veg. «Estudi» 2.3.1). La consideració de *portar*, *emportar* com a formes de prestigi es deu al caràcter insòlit d'aquesta forma en tarbener, només usual en l'expressió *portar-se bé* (RTNC41). La preferència en el registre col·loquial per *dur* possiblement és una herència mallorquina, considerant que a Mallorca succeeix el mateix i *portar* queda reduït a determinades accepcions concretes o a alguna locució.²⁶⁸²

Es curiós el secular rebuig de la paraula *porc* que s'ha tingut tradicionalment en el context local en la comunicació amb parlants forans o en un registre literari. La forma *porc* no és desconeguda en valencià, encara que en diverses localitats és una opció secundària, en algun cas residual, o fins i tot ha estat substituïda per les formes castellanitzants *cerdo*, *(co)txino* o *marrano*.²⁶⁸³ L'ALDC (mapa núm. 1404 el *porc*) localitza aquesta substitució en diversos punts al llarg de tot el territori, des del Maestrat fins al Vinalopó i Guardamar.

3.2.2.4. Balanç

Si fem un balanç de l'ús del registre literari a partir d'un recompte estadístic de les formes convergents amb el valencià general («parlar de la») en els diàlegs dels contes, observem que de les 158 mostres estudiades, en la majoria hi ha un ús oscil·lant de les formes (43,03%) i que el nombre de les versions en què es fan servir formes «de la» predomina

²⁶⁸¹ Monjo, 2009: 269-270.

²⁶⁸² Miralles, 1984, II: 85.

²⁶⁸³ Segura, 2003: 189, 251, 279; Beltran, 2005: 137; Beltran, 2008: 69; Verge, 2008: 153; Giner, 2016: 55; Bataller, 2017, I: 376; Sans, 2016: 114.

(34,8 %) sobre les que fan servir exclusivament formes «de sa» (22,15 %). Per gèneres s'observa que l'ús de les formes locals és sobretot freqüent en rondalles d'animals i contarelles i en canvi és sobretot evitat en les meravelloses i formulístiques.

Vegeu-ne la distribució per nombre de versions:

GÈNERE	«DE SA»	«DE LA»	«DE SA/LA»
d'animals	9	3	9
meravelloses	0	5	10
novel·lístiques	1	4	3
contarelles	23	35	41
formulístiques	1	5	3
altres (NC)			2

Podem concloure que el que defineix en gran mesura el registre literari narratiu és la possibilitat que en determinades seqüències –concretament en els diàlegs– puguen coexistir formes dialectals del valencià general i del parlar local que en altres circumstàncies podrien resultar insòlites.

Vegem exemples de frases en què conviuen solucions diverses, «de la» (en cursiva) i «de sa» (subratllades):

«*El pollastre este l'haurem de matar per ses festes» (RT130 III).*

«*Jo troba que *el* cap pot ser per la formigueta» (RT302).*

«*¿Per que no vol que em queda *al* replanell de l'escala?» (RT850*).*

«*¡Hale, 'mo-ne a arrancar-te es queixal! / ¡Hale!, 'ranque-li *el* queixal a *este* home!» (RT1337 I).*

«*Pués hala, pos *la* mo nóvia que mo' ho guisa» (RT1384 I).*

3.2.3. Arcaïsmes

Considerem arcaïsmes lingüístics les formes antigues que s'han mantingut en ús en el context de la narrativa de tradició oral, bé perquè s'han fossilitzat en les seqüències formulístiques, bé perquè els narradors les conserven en l'execució de les rondalles com un element estilístic o per la pruija de ser fidels a la font d'on les aprengueren. S'observa aquesta tendència paral·lelament en altres gèneres etnopoètics, com ara, en el cançoner o en les unitats fraseològiques.²⁶⁸⁴

En altres treballs s'han fet aportacions en aquest sentit referides a altres redolades valencianes. Per exemple, Pérez N. (1997a: 244-246) es refereix al manteniment a Crevillent de la forma *titot* en una contalla i en la fraseologia, sense que els informants sàpiguen identificar-ne clarament el referent. Bataller (2001: 14-15), registra a la Safor, amb diverses variants, una fórmula vinculada al context de les llegendes sobre esperits: «De part de Déu et demane què cosa eres», en què es manté l'accepció arcaica de *demanar* 'preguntar' i un ús adjectiu per al pronom interrogatiu *què* que també pareix arcaïtzant.²⁶⁸⁵

²⁶⁸⁴ Pel que fa a Tàrbena, veg. Monjo (2009: 251-153, 276-281), Monjo (2005a: 11-12), Monjo (2008: 27-28).

²⁶⁸⁵ DCVB s. v. *2què*; Moll, 1991: 213.

Així mateix Gascón (1999: 197) documenta la vigència fossilitzada d'aquesta accepció de *demanar* en el context de la rondalla.

Arcaïsmes fonètics:

Pel que fa a la fonètica, es documenta un cas de fossilització d'una solució desconeguda en el parlar actual quant a l'elisió de la *i* intervocàlica en posició posttònica en la seqüència: *se n'endua* per *se n'enduia* (RT2043 I). Possiblement és una reialla d'un hàbit fonètic heretat dels mallorquins, en què és habitual l'elisió de la *i* intervocàlica en diversos contextos; tot i que en la seqüència ['ujə] l'elisió no és general.²⁶⁸⁶ La pronúncia *dua* per *duia*, està atestada sobretot a Menorca, i en punts de Mallorca, com Sóller.²⁶⁸⁷ En el parlar tarbener són més freqüents les elisions pretòniques (*espaïet, que jo > espaet, que o*, com hem vist en «Estudi» 2.1.3). En posició posttònica és molt més esporàdica. Es presenta en la paraula *pelà* <*palaia* i en l'imperfet del verb *fer* (*feia > fea*), coincidint amb el parlar comarcal; en altres localitats de la Marina l'elisió pot donar-se en l'imperfet d'altres verbs, com ara, *creure, traure / treure o vore*.²⁶⁸⁸

Documentem un únic cas de realització de la *-d-* intervocàlica en el morfema *-ada*, fossilitzada en l'expressió «la bugada general» (RT1384 v). Contràriament es mantenen més formes fossilitzades en el cançoner; sovint per una qüestió de rima, encara que no sempre. Observàvem que era sobretot habitual la conservació en el cançoner que no és de creació local, intuïnt que la pronúncia *-ada* no era una forma prestigiosa i, per tant, no va formar part del registre literari. Podem reflexionar en aquest punt sobre els models lingüístics que degueren orientar els poetes populars. En els informants més vells hi havia la memòria de la conservació fins el primer terç del segle XX d'aquesta pronúncia,²⁶⁸⁹ presentada com una característica arcaïtzant, imitada en frases estereotipades com «La cansalada de la papada és la que més m'agrada», on l'article literari remarca el caràcter foraster d'aquest element.

Pel que fa a la pronúncia de la forma plural de l'article masculí *els* cal destacar els escassos exemples en informants nascuts abans de 1935 de la distinció conservadora en la pronúncia [alz] + vocal / [al] + consonant: *els estrels* [alzas'trels] (RT N1), *els matins* [alma'tins] (RT1578A*^{a3}), *els tres* [al'tres] (RTNC1), *pels Darrers Dies* [pelde'rez'dies] (RT1831*B).²⁶⁹⁰ Hi ha exemples en què la pronúncia de la *-s* es presenta davant de consonant, com a realització que respon a una voluntat de cultisme: *els meus* (RT451B), *els qui* (RT230). Aquest estadi contrasta amb la tendència de generalitzar la solució *es* en tots els contextos, coincidint amb l'article salat. En el registre col·loquial són escassos els casos de formes precedides per l'article literari masculí (*els Rams, els Reis*) (veg. 3.2.2). Potser es tracta d'un testimoni quasi esvaït d'un hàbit fonètic antic, propi dels registres formals. Curiosament retrobem aquest hàbit fonètic en una part del català central: és característic

²⁶⁸⁶ Bibiloni, 2015: 90.

²⁶⁸⁷ Segons dades de *La flexió verbal en els dialectes catalans*, d'Alcover/Moll, edició de M. Pilar Perea, en línia <<http://espm.iec.cat/fvdc/>> [darrera consulta, 20/8/2021].

²⁶⁸⁸ Colomina, 1991: 23; Beltran/Herrero, 2011a: 65; Beltran, 2011: 67-68.

²⁶⁸⁹ Un fenomen documentat coetàniament a la Marina, on era habitual l'oscil·lació (veg. Martínez, 1987 [1912], I: 26).

²⁶⁹⁰ En el context del cançoner popular era un fenomen també residual (Monjo, 2009: 249-251).

del bisbat de Girona, sobretot de la comarca de la Garrotxa.²⁶⁹¹ És també el resultat que pot sentir-se en els parlants mallorquins en pronunciar l'article literari plural d'acord amb la fonètica sintàctica d'aquest dialecte i d'una part dels nord-catalans.²⁶⁹²

Morfològics:

Segons els testimonis orals, fins al primer terç del segle XX s'havia mantingut residualment l'ús de les desinències arcaïtzants *-au* d'imperatiu per a la persona 5 dels verbs de la 1a conjugació, i de subjuntiu dels verbs de la 2a i 3a conjugació.²⁶⁹³ Paral·lelament hem documentat en la tradició oral la forma imperativa *-au* fossilitzada en una fórmula rondallística: «*Pixau i cagau*, que ma casa no cau / que la meua caseta mai cau» (RT20C, RT124 I i III) i en una tradició explicativa de l'origen del sobrenom *Matau* (RTNC39, RTNC40) i així mateix en el gènere de la cançó.²⁶⁹⁴

Pel que fa a la fórmula, trobem paral·lelismes molt evidents amb les versions mallorquines: «*Pixau i quigau* (o *cagau*) / *brufau*, *pixau i quigau*, que la meua caseta no cau»²⁶⁹⁵ o lexicalitzat en altres fórmules rondallístiques, en indrets on actualment tampoc no és vigent aqueix morfema, com Mequinensa: «*Passau, passau*, que m'assustau»²⁶⁹⁶ o en català central, en alguna versió de Maspons: «*Ay, pujau, pujau*, que molt m'agrada».²⁶⁹⁷ És ben possible que la rima haja contribuït en algun cas al manteniment d'aquest morfema. Fins i tot hi ha casos de versions valencianes on el morfema és agramatical: «*-Galipau. / -Aquí estau*» [Pego]; «*-Guiripau (/ Sapiu, sapau). / -Davant vau*» [la Vall digna, Miramar].²⁶⁹⁸ Hi ha indicis que el morfema pot escampar-se de manera jocosa a formes nominals, per la rima, com en *perolau*, possiblement a partir de *peroleu* (RTNC39).

Quant a la contalla explicativa del malnom *Matau*, cal dir que tenim constància documental del renom a la primeria del segle XIX («Josef Ripoll *Matau*», 1827),²⁶⁹⁹ cosa

²⁶⁹¹ Per exemple, en el parlar empordanès de Pau (Comas, 1970: 51) la *-s* implosiva s'elideix en algunes formes de plural en la seqüència consonant + S + consonant. Afecta sobretot els elements adjacents del nom, com l'article plural masculí, els demostratius, els possessius, fins i tot els adjectius qualificatius. A la Garrotxa el fenomen té més abast: la fonètica sintàctica tendeix a eliminar la *-s* implosiva seguida de consonant, amb resultats com *és més burro* ['ɛ'me'buru]; i ateny ocasionalment la posició final de sintagma: *què hi és?* ['kɛ'je'] (Monturiol/Domínguez, 2002: 33).

²⁶⁹² Els els grups d'oclusiva, fricativa/líquida + consonant s'elideix la consonant interior i es produeix assimilació: *tots dos* [ˌtod 'dos], i en el grup de líquida i consonant s'elideix la consonant interior però no hi ha assimilació: *els Morts* [əl'mɔrs] (Bibiloni, 2015: 164- 165). Per al nord-català: Gómez (2016: 65).

²⁶⁹³ Devem la informació a fonts orals, que es remeten a subjectes que visqueren entre el darrer terç del s. XIX i la primera meitat del s. XX. No n'hi ha constància en l'enquesta que Alcover feu el 1918 a Tàrbena (*Escorcolls lingüístics. Quadern II*, Arxiu del Regne de Mallorca: Quaderns lingüístics Alcover-Moll, 37/14).

²⁶⁹⁴ Monjo, 2009: 276-277.

²⁶⁹⁵ Seguim les versions manuscrites recopilades a Son Servera, Campanet i Pollença i no la versió elaborada per Alcover, en què elimina els verbs escatològics: «*brufau i xuclau*», ja que s'acosten moltíssim més a les versions orals tarbeneres (Alcover, *Aplec*, I: 111-122). Aquesta versió alcoveriana té un paral·lelisme molt important en la versió d'Amades (1982: núm. 298 [Ripoll]): «*Bufau i xuclau*, que la meua caseta no cau», tant que possiblement en deriva.

²⁶⁹⁶ Moret, 1996: 48.

²⁶⁹⁷ «La rateta», Maspons, I, 1871: 58-60.

²⁶⁹⁸ Bataller, 1999: 214; Giner, 2013: 156.

²⁶⁹⁹ *Cartapacio de deudas a la Iglesia parroquial de Tàrbena de 1829*; Arxiu Parroquial de Tàrbena.

que ens fa sospitar que possiblement no degué originar-se per l'estranyesa d'una forma morfològica que devia ser abans habitual, sinó per una resposta jocosa davant un context advers, com és un fet d'armes. A l'actualitat, com que s'ha perdut a Tàrbena la memòria de l'ús antic del morfema imperatiu *-au*, no és rar justificar l'origen del renom com un característica idiomàtica particular («parlava aixina perquè no parlava bé» [RTNC40]). En el context català l'ús de l'imperatiu *-au* pot considerar-se arcaïtzant, reclus en el català insular, en punts del català nord-occidental i en alguerès (la 2a p.).²⁷⁰⁰ En tarbener no pot considerar-se pròpiament un mallorquinisme, ja que formà part de tot el domini lingüístic, i pel que fa al valencià, les traces arriben almenys fins al segle XIX.²⁷⁰¹

Així mateix la tradició explicativa RTNC40 serveix també de testimoni per a documentar a Tàrbena el suposat ús antic del morfema *-au* (potser també *-am*) en el subjuntiu: *vullgau*. El manteniment dels morfemes *-am*, *-au* per a les persones 4 i 5 dels verbs de la 2a i 3a conjugació és una característica arcaïtzant d'una gran part del valencià (sobretot central, amb parts del valencià septentrional, meridional i alacantí).²⁷⁰² A la Marina està documentat de manera aïllada o residual en diversos punts,²⁷⁰³ cosa que podria posar d'evidència un possible ús antic més extens, que confirmaria la informació de la contalla.

El valor dels textos etnopoètics com a font per a l'estudi diacrònic de la llengua pot ser digne de tenir en consideració. Per exemple, observem el manteniment fossilitzat del morfema de subjuntiu *-às* en una fórmula rondallística d'una versió del Lluçanès: «I que vostè caigàs i se colltrecàs, seria de raó que jo la pagàs»,²⁷⁰⁴ tot i que com un morfema amb un valor literari, al marge de la gramàtica, ja que s'entén a la segona conjugació.

És així mateix un element arcaïtzant el tractament de vós, present en fórmules petitòries de caràcter màgic: «Per la vertut que m'hau donat» (RT923 II) o en un context religiós: «¡Senyor, doneu-me el cel!» (RT1829B* II). Al País Valencià / Carxe, retrobem aquest ús en oracions populars²⁷⁰⁵ o en fórmules rondallístiques també adreçades a personatges religiosos, com ara, «*Calleu*, xic enfadós, que no parlava amb vós, sinó amb la *vostra* mare»;²⁷⁰⁶ encara que a voltes també en contextos diferents: «si vós no *veniu*».²⁷⁰⁷

²⁷⁰⁰ Veg., p. ex., Moll, 1985 [1968]: 83; Coll, 1992: 26; Navarro 1996, I: 101; Navarro, 2005: 36; Palomba, 2001 [1906]: 26; Veny, 1998 [1978]: 80. Per al baix Matarranya, agraïm el testimoni de Carles Sanxo. Cal dir que al Pallars, a la Terra Alta i al Matarranya, es fa servir també la forma *-am* per a la persona 4. És aquí un morfema en recessió o oscil·lant amb la forma més general. Alcover documentà a la primèria del s. XX les formes *-am*, *-au* en una zona més àmplia en el català nord-occidental, i en punts del tortosí, ribagorçà, i septentrional (Capcir, Cerdanya, Alt Empordà); encara que sovint també en recessió o oscil·lant amb la forma més general (Alcover, 1919b: 363; Arqués, 1910: 63; Perea, 1999: 81, 91).

²⁷⁰¹ Així, per exemple, podem llegir en l'auca *Pregons valencians* (1825) (Garcia, 2007: 28) diversos pregons en què apareix aqueix tret, com ara: «Comprau naps y chirivies», «Comprau carboooo».

²⁷⁰² Beltran/Segura, 2017: 371.

²⁷⁰³ Beltran/Herrero, 2011: 85; Beltran, 2011: 85-86.

²⁷⁰⁴ Vilarmau, 1997: 333.

²⁷⁰⁵ Per exemple, és habitual en les oracions recopilades per Martínez M. (1987, I: 87-91; III: 132-133), per exemple, «Io confese 'ls meus pecats / a vos, que sabeu cuánts son; / daume penitencia en vida». El sentim encara en versions orals contemporànies, com ara, a Callosa d'en Sarrià: «Senyor meu i Déu gloriós, / perdó vinc a demanar / de les meues culpes, i sou vós / que me haveu de adjudicar» (Arxiu personal Monjo, FO: Lola Galiana Roig «del Catxó», VEN-23/5/1998).

²⁷⁰⁶ Torres/Giménez (1993: 73-75 [Llaurí]).

²⁷⁰⁷ En una versió del Carxe de tema eròtic (Limorti/Quintana, 1998: 158).

Pel que fa al lèxic, observem en l'execució de les rondalles diverses formes no habituals en el registre col·loquial espontani dels narradors. Generalment els mateixos informants fan referències a aquestes formes estranyes, que tenen gust de reproduir perquè les recorden de les persones de qui aprengueren les rondalles de petits, com ara, de l'àvia (*bigalot* 'tros de soca': RT720^{a3}), o de la dida de la seua germana (*dormisson* 'somniafer': RT425A)²⁷⁰⁸ (veg. «Estudi» 2.3.1). En altres casos no hi ha comentaris metalingüístics, però el caràcter arcaïtzant és igualment present, possiblement la fossilització s'explica per caràcter formulístic de les seqüències on apareixen: *bugada* (RT1384 v), *diner* (RT1698J I i II), *èuia d'olor* 'perfum' (RT2032 I) –interpretat en RT2043 II com *aigua de dolor*, per la possible referència a la Passió–, *mànega d'estral* (RT1831*B),²⁷⁰⁹ *melcolat* 'tipus de xarop' (RT2043 I),²⁷¹⁰ *potecari* (RT2013 I), *profia per porfia* 'desafiament' (RT1576B), *ruc* (RT1698J I i II), *tasca* (RT480^{a2}). Amb dubtes podem incloure també *verdat* (RT510A^{a3}) com un arcaisme, fossilitzat en una fórmula màgica, més que com un castellanisme.²⁷¹¹ Localment es documenta la forma derivada *verdader* en la locució *tot enter i verdader* 'completament'.

Un grup interessant en aquest sentit són els succeïts que tenen com a tema destacar l'evolució diacrònica del parlar mostrant exemples de formes lingüístiques pretèrites: *aguardar* 'esperar' (RTNC34), *espasmador* (RTNC34), *estudi* 'dormitori' (RT41), *nyau* 'jau' (RTNC39), *polit* 'bonic', *sotana* (RT1698G IX), *vermell* (RT1698G IX). L'arcaisme pot atènyer formes onomàstiques com *Annetta Maria* (RTNC9), *Peret Joanet* (RTNC9). Cal destacar el valor documentat d'aquest tipus de textos.

Així mateix es documenta la presència de formes lèxiques residuals que els narradors fan servir possiblement com un element estilístic d'un gènere que generalment remet a l'antigor, o responen a una voluntat reivindicativa del patrimoni lingüístic. Pot tractar-se de formes només conegudes per la vella generació, que en les rondalles documentem en narradors més jòvens: *auto* (RT1578A* III), *esglaiat/da* (RT1685*B III), o la forma de l'article *so* darrere de la preposició: *amb so* (RTNC34), o pot tractar-se de formes de les quals solament hi ha memòria dels seu ús antic: *coa* (RT200A, RT222). En el cas de la forma *segristanet* 'escolà' (RT1831 I) desconexem si responia a un ús intencional o degué aflorar espontàniament responen a un ús antic de la narradora.

En altres versions valencianes podem registrar diverses formes lèxiques antigues així mateix interessants, que confirmen la importància de les rondalles com a font d'estudi de

²⁷⁰⁸ En la versió paral·lela de Bèlgida apareix la forma *dormitori* (Micó, 2009: 70).

²⁷⁰⁹ La *mànega d'estral* (<*de destral*) és tipologia de mànega dels gipons «que arribava fins al colze, i allà s'eixamplava i acabava en punta» (Puig, 2002: 192).

²⁷¹⁰ Forma registrada en el DCVB, on s'esmenta com a font Martí Gadea.

²⁷¹¹ Coromines (DECLC s. v. *ver*) es refereix a aquesta forma arcaica desplaçada del cultisme *veritat*, encara que conservada en època medieval en textos literaris poètics i en menor grau cancellerescs.

la llengua, com ara, *¿Cartes, filles? ¡Arpes, arpes!*,²⁷¹² *ençà*,²⁷¹³ *galipau / guiripau / garipau* ‘gripau’,²⁷¹⁴ *quiqueró* ‘xicra, tasseta petita’,²⁷¹⁵ *barret vermell*,²⁷¹⁶ *ses de burro*²⁷¹⁷ *sous, diners*,²⁷¹⁸ *prohom*,²⁷¹⁹ *sense costes*,²⁷²⁰ *puix sinyor...*²⁷²¹

La fidelitat a les fonts pot comportat la fossilització també de formes castellanitzants interessants, com ara, *sopapo* ‘gargall, salivada espessa’ (RT301),²⁷²² accepció no documentada al DLE. És una forma paral·lela a l’aragonesisme *lapo*, en què conflueixen igualment les accepcions de ‘colp, galtada’ i ‘escopinada, gargallada’,²⁷²³ i potser emparentada amb *sopa* ‘gargall, escopinada’, documentada en valencià.²⁷²⁴

3.2.4. Formes incompreses o deformades

Una altra qüestió són les formes lèxiques reproduïdes sense conèixer-ne ben bé el significat, vegeu, per exemple aquests dos exemples en què es fa evident aquest problema: «lo que anava demunt no eren albardes, es dia una *calessa*» (RT712), «*oquetes* sarien gallines segurament, o coses d’aqueixes» (RT923 II).

El fet que hi haja formes no compreses pot explicar que en algun es puguen difondre deformades o reinterpretades, d’aquí que siga tan important que amb les paraules se’n trameta també l’explicació del significat per facilitar la comprensió als oients poc avesats, un objectiu que ha estat present en una part dels informants.

L’arcaisme pot explicar algun cas de deformació, com veiem amb el possessiu àton en aquest reneç: «¡Vage amb son Mare de Déu!» (RT1698J II), que documentem també amb la forma «¡Vage amb Santa Mare de Déu!» (RT1698J I). Considerem que les variants parteixen de la forma femenina *sa* de tercera persona, que concorda amb el parlar de vostè. Aquesta forma devia resultar insòlita per l’homofonia amb l’article salat. Documentem exemples en els segles XVIII i XIX en què l’expressió pot adaptar-se al tracte de vostè i de

²⁷¹² Martí Gadea, 1991 [1891]: 499-500. A Balones, poble d’on era oriünd Martí Gadea, registrarem una versió paral·lela en què la informant coneixia el significat de *carta* ‘document notarial’ i *arpa* ‘sarpa, urpa’. (Arxiu personal Monjo. FO: Pepa «la Casera». VEN-17/4/1993).

²⁷¹³ Quirant, 2001: 91-92 [Sant Vicent del Raspeig]. Retrobem la mateixa forma adverbial en una versió paral·lela inèdita de la Vila Joiosa (Arxiu personal Monjo. FO: Mariàngels Llorca Sellés, VEN-1985, enregistrament facilitat per la mateixa informant).

²⁷¹⁴ Bataller, 1997: 129-131 [Vilallonga]; Giner, 2013: 156 [la Valldigna] (inclou una cita a Coromines).

²⁷¹⁵ Lanuza *et al.*, 1989, II: 53 [la Vila Joiosa].

²⁷¹⁶ Roig/Roig, 1999: 115-117 [Callosa d’en Sarrià].

²⁷¹⁷ Limorti/Quintana, 1998: 53 [El Carxe].

²⁷¹⁸ Guardiola/Beltran, 2005: 215-216 [Bolulla].

²⁷¹⁹ Guardiola/Beltran, 2005: 182 [Bolulla].

²⁷²⁰ Baldó *et al.*, 2013 [1985]: 113-114 [la Vila Joiosa].

²⁷²¹ Baldó, 1999: 27.

²⁷²² Per a aquesta accepció retrobem un terme castellanitzant també en una versió rondallística de Bolulla: *escopinyajo* (Guardiola/Beltran, 2005: 130).

²⁷²³ Martines, 2002: 179-180; Martí M., 2006: 315.

²⁷²⁴ Martí M., 2006: 500.

tu: «Que vaja [/anara] en sa mare de Déu»,²⁷²⁵ «Busca ta Mare de Déu».²⁷²⁶ El DNV registra la segona versió: *Ves-te'n amb ta Mare de Déu (s. v. mare)*.²⁷²⁷

Pel que fa a l'expressió *raboseta altera-altera*, podem considerar que la forma *altera* és una reinterpretació de l'adjectiu *arter/a* 'astut' (DCVB s. v. *arter*), desconegut en el parlar actual, per *alter/a* 'alt', tenint en compte que el personatge que la canta en la rondalla vol donar a entendre que està en una posició alta. La forma *alter/a* no és tampoc una forma adjectiva usual, però pot ser reconeguda per analogia a *planer/a*.²⁷²⁸ La forma *altera*²⁷²⁹ es registra en diverses versions de la mateixa fórmula rondallística, al costat d'*artera*,²⁷³⁰ i d'altres variants, com ara, *entera*,²⁷³¹ *anguera*,²⁷³² *vera-vera*.²⁷³³

Un cas similar ha esdevingut amb la forma castellanitzant *mollera* 'cap, cervell', desconeguda pels informants, substituïda en una fórmula per *morella* («me los ha trencat per la morella»: RT1^{a3}), tot i la incongruència. En canvi, solem registrar *mollera* en la majoria de les versions paral·leles consultades, per exemple, «Raboseta altera-altera, que farta vas, i cavallera, i l'arròs en la mollera» [Pinet].²⁷³⁴

En el cas de la forma *capollina* de la seqüència formulística «m' (/li) ha caigut una anou demunt de la capollina» (RT20C), suposem una deformació de *capellina* 'peça de roba que cobreix el cap i les galtes' (DCVB), per assimilació a *capoll*. Cal intuir que *capellina* fa referència de manera jocosa a *cap*. Retrobem així mateix un nom derivat de *cap* en la versió mallorquina de l'*Aplec*: *caparrina* [Palma].²⁷³⁵ En altres versions paral·leles de l'àmbit lingüístic català registrem denominacions derivades del terme *cresta*, com ara, *crestalina* [Vallada], *crystal·lina* [Uldecona], *cristirineta* [la Codonyera],²⁷³⁶ o formes rimades buides de sentit, com *quiriquiquina* [Simat de la Valldigna].²⁷³⁷

La qüestió de *esclafullar* per *esclafunyar* (veg. RT1296B) ens fa pensar en una reinterpretació d'un sufix. Colomina (1991: 52) recopila el verb *esclafunyar* en l'obra de

²⁷²⁵ *El Mole*, 1, 1837: 164; *El Mole*, 1, 1840: 95. Edició fac-símil: València, París-València, 1993; València, París-València, 1993.

²⁷²⁶ *Col·loqui del velluter* (dins Martí M., 1996: 322).

²⁷²⁷ Altres versions contemporànies no presenten el possessiu: *¡Vaja-se'n amb la Mare de Déu!* (Micó, 2009: 92).

²⁷²⁸ Casanova (1992: 93) registra *altera* 'damuntera' com a forma residual a la Vall d'Albaida.

²⁷²⁹ Veg., p. ex., Campos *et al.*, 1995: 10-11 [Xeraco]; Limorti/Quintana, 1998: 106 [el Carxe]; Carrillo, 2004: 165 [la Romana]; Estornell, 2014: 14-16 [Pinet].

²⁷³⁰ Veg., p. ex., Bataller, 1997: 125 [Llaurí]; Antolí *et al.*, 1999: 92-96 [Roglà i Corberà]; Limorti/Quintana, 1998: 106 [el Carxe]; Baldó, 1999: 50 [Benimuslem]; Pastor, 2016: 21-34 [Ondara]; Verdú, 2018: 177-180 [Petrer]; Quintana, 1997: núm. 40 [notes].

²⁷³¹ Veg., p. ex., Bernabeu, 1984: 298 [integrada en una cançó llarga]; Limorti/Quintana, 1998: 106 [el Carxe].

²⁷³² Serra i Boldú, 1984 [1931-33]: 42 [Rocallaura].

²⁷³³ Verdú, 2017: 143-145 [Benasau].

²⁷³⁴ Estornell, 2014: 14-16; veg. p. ex., també Bengotxea, 1988: 21 [Canet lo Roig]; Campos *et al.*, 1995: 10-11 [Xeraco]; Bataller, 1997: 125 [Llaurí]; Verdú, 2017: 136 [Xàbia]; Limorti/Quintana, 1998: 106 [el Carxe]; Bernabeu, 1984: 298 [fossilitzat en una cançó llarga]; Verdú, 2017: 143-145 [Benasau]; Quintana, 1995: núm. 58 [Pena-roja].

²⁷³⁵ Alcover (*Aplec*, VIII: 643-651).

²⁷³⁶ Calatayud, 1988: 29-34; Minguet, 2006: 157-160, Quintana, 1995: núm. 51.

²⁷³⁷ Bataller, 1999: 214-216.

Martínez M., amb el sufix *-uny* amb valor intensiu, registrat en altres formes verbals de la comarca. A Tàrbena es fan servir per exemple *apretunyar*, *palpunyar*. Possiblement en el cas que ens ocupa hi ha hagut una deformació morfològica per analogia amb la paraula *esclafoll* ‘clafoll(a)’ per tractar-se d’un terme après en l’exercici de la rondalla, mal entès, i que ha quedat fossilitzat. Cal dir que per al nostre informant l’acció d’esclafar suposa l’acte previ de menjar, no es un resultat per l’acció del viatge, com en la versió paral·lela de la mateixa contarella en Martínez M. (1987 [1912]: 160): «al remat de la segon [jornada] es va esclafunyar una, per lo que me la vaig sampar».

Hi ha exemples en què un informant s’estima més reproduir expressions deformades per fidelitat al model après, que restituir-les per una variant més coherent, fins i tot si la intueix. Documentàrem aquest fenomen en l’expressió «Tota cosa que té punta s’enfila a *la daca*» (RT1291D II), on *daca* representa *jaca* ‘jaqueta’. Es tracta d’una frase fixada, amb diverses variants, on l’equivalent ocasionalment per rima recorda la forma *jaca*, com ara, *solapa*, *saca*; però no sempre: *jupetinet*.²⁷³⁸

Els exemples de reproducció de seqüències en castellà deformades pels informants són sobretot abundoses en el gènere del cançoner, potser justificades per la competència lingüística deficient en aquesta llengua en els informants de la més vella generació, o per una prouja de fidelitat literal de l’après, encara que siga de manera incongruent.²⁷³⁹ Són especialment interessants les deformacions per fonosintaxi, com *lasalumbreira* (RT1562 I) o *pateta arriba* (RT1562 II).²⁷⁴⁰ En el cas de *la vaca rallada* (RT1735A), registrem un terme absurd, reproduït en la fórmula cantada de la cançó, que contrasta amb altres adjectius més d’acord amb la definició d’una vaca que observem en altres versions, com ara, *rabona*.²⁷⁴¹

Els exemples de formes mal enteses però reproduïdes en les versions rondallístiques són un fenomen força general, per exemple, en l’àmbit valencià observem «està *put*», a partir del verb *pudir*, en Baldó (1999: 29, 42), o les fórmules «*un cigarret* i no sé lletra» per *em volen fer rei*, en Roig/Roig (1999: 179) o «*Pallús rosegat*», per *o regat*, en Buades (2003: 80), i en castellà, «bon *tercero*» per *trasero* (Guardiola/Beltran, 2005: 181).

²⁷³⁸ Verdú, 2015: 9-27 [Benifallim]; Escuder, 1983: 23-26; Montoliu, 1987: 237-239 [Quatretonda].

²⁷³⁹ N’oferirem exemples extrets de cançons narratives: *presiones* (<*prisiones*), *legua* (<*yegua*), *vocales* (<*bocados*), *infamia* (<*infanta*), *reclama* (<*retama*) (Arxiu personal Monjo).

²⁷⁴⁰ Exemples registrats en execucions de cançons són, per exemple *la Sitralia* (<*las Italias*) o *y salendrosa* (<*y salen rosas*) (Arxiu personal Monjo).

²⁷⁴¹ Veg., p. ex., Díez/Chevalier, 1985: núm. 43; Camarena, 1991: núm. 250.

CONCLUSIONS

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

Una primera reflexió davant la naturalesa de la rondalla ens fa ressaltar el seu caràcter eminentment oral. Conseqüentment, l'exercici d'enregistrar textos rondallístics i de transcriure'ls suposa una alteració de l'essència de la rondalla, ja que el seu mitjà natural és l'oralitat. Som, per tant, conscients que en aquest treball presentem fragments de discursos orals que en bona mesura foren «captivats» per la tecnologia, «rescatats» del seu destí de ser efímers, igualment com una fotografia fixa una imatge d'un instant de la vida d'una persona, detinguda en la cadena del temps amb la il·lusió d'eternitat. Per tant, cal fer-nos càrrec que tant una rondalla enregistrada com una fotografia perden el sentit sense entendre el context del qual sorgiren.

Un dels objectius d'una recopilació de materials rondallístics pot ser la preservació d'uns elements que, posats en valor, esdevenen «patrimoni cultural». Aquest exercici pot vincular-se al concepte de «folklorisme» (Martí, 1996), entenent que produïm una «manipulació» dels materials folklòrics si els traslladem del seu context originari a l'escriptura i els atorguem unes funcions que no tenien originàriament. Tanmateix, per la nostra part considerem que l'enregistrament i la difusió poden constituir una eina fonamental per a l'estudi dels materials de tradició oral, un instrument necessari per a la seua anàlisi —encara que mostren solament una part del fenomen—, i, per què no, poden esdevenir un mitjà per a la represa de la transmissió oral d'aquests materials, si els nous receptors els assumeixen.

Davant la complexitat de l'univers de rondalla, adoptar una perspectiva d'estudi «contextualista» se'ns presenta com un repte. La proposta és sobrepassar una anàlisi focalitzada en el text i prestar atenció als altres elements que intervenen en la situació comunicativa que representa l'execució d'una rondalla. La nostra reflexió ara és fins a quin punt hom pot abastar aquest fenomen en tota la seua dimensió. En el nostre cas som conscients que hem fet solament una aproximació a partir de les dades disponibles, per força limitades, ja que la recerca s'ha basat sobretot en enregistraments d'àudio.

Optar per l'estudi monogràfic de la rondalla emmarcada en una comunitat humana, o centrar la recerca en l'exercici d'un narrador, permet de poder aprofundir més en els elements d'anàlisi, que són contemplats en la seua dimensió humana. Per exemple, en la creació de repertoris rondallístics, en la preferència per un determinat tipus de gènere de rondalles o per unes determinades rondalles intervenen paràmetres de tipus personal o sociocultural que una investigació més especialitzada permet d'entendre millor. Per altra banda, hem observat que hi ha dos factors que faciliten la tasca de recopilació de materials rondallístics i que fan incrementar els resultats més pròxims a una veritable execució de rondalles; (1) per un costat, el fet de desenvolupar en el treball de camp un format d'enquesta semblant a la conversa informal en grup, en què hi ha la possibilitat de participació; (2) per altre costat, la familiaritat o l'amistat amb els informants, condicionada sens dubte pel fet de pertànyer a la mateixa comunitat d'estudi o pel tracte continuat amb els informants al llarg de diverses sessions.

Davant una tasca de recopilació és menester tenir una mentalitat oberta davant la iniciativa dels informants de comunicar els materials que tinguen la iniciativa de comunicar, sense rebutjar el que en un primer moment podria sembla irrellevant ni

mostrar un comportament reticent. Un investigador no pot tenir un prejudici davant de cap tipus de materials, ni triar prèviament l'objecte de recerca, sinó que ha de permetre enriquir la visió del fenomen de la narrativa oral. Generalment, l'estudi de la bibliografia o l'experiència de la recerca permet d'interpretar gran part dels textos que inicialment eren incompresos. A la llum de la nostra experiència podem concloure que bona part de les versions que inicialment eren considerades intrascendents, al cap del transcurs de la investigació, esdevingueren aportacions de gran interès.

Així mateix hem pogut comprovar que la reiteració de la narració de determinades versions rondallístiques a càrrec d'un mateix narrador en diferents sessions, lluny de semblar aparentment un estancament en la recerca, suposa una font d'informació imprescindible per a poder constatar la qualitat de les rondalles com a textos «en construcció», amb la qualitat de gènere «obert» Catalán (1997/1998). S'hi ha pogut resseguir de primera mà els diferents tipus de processos de transformació textuals: (1) les transformacions «per substitució», que no afecten la integritat del text, sinó determinats elements; i (2) i les transformacions «quantitatives», que afecten l'extensió i l'estructura del text, en dos sentits, per *réduction* o per *augmentacion* (Genette, 1982). Sobre aquest tipus de transformacions podem concloure que les variacions no impliquen un canvi substancial en el desenvolupament de la narració. Els narradors tenen en les seues mans la possibilitat d'introduir o de reduir determinats detalls o determinades seqüències seguint, bé uns criteris estilístics, bé unes necessitats condicionades pel context, com ara, el tipus de recertors o el major o menor grau d'engrescament a l'hora de narrar. Aquest fenomen afecta tant els textos de font oral com els de font escrita. En aquest sentit s'observen característiques en l'estil narratiu dels informants, caracteritzats uns per la tendència a l'eixamplament, a oferir dades sobre el context, a desenvolupar les escenes o els diàlegs; i altres per la tendència a la concisió narrativa, compensada mitjançant altres recursos com l'efecte sorpresa, l'agilitat de l'acció o les estratègies no verbals.

En el «Rondallari de Tàrbena» (RT) presentem una col·lecció de 310 versions rondallístiques catalogades. La majoria són contarelles: 189 versions (el 60,96 %), 38 són rondalles d'animals (el 12,25 %), 37, són meravelloses (l'11,93 %); 23 són formulístiques (el 7,41 %); 17 són d'enginy o novel·lesques (el 5,4 %); i tres versions respectivament (el 0,96 %) són religioses o del gegant beneit. La majoria de les 48 rondalles no catalogades (38) són també contarelles, acudits o anècdotes.

Les 310 versions del RT que s'han pogut catalogar es distribueixen en 176 tipus, dels quals 105 corresponen a la contarella; 21 a la rondalla meravellosa; 20 a la rondalla d'animals; 13 a la rondalla d'enginy o novel·lesca; 11 a la rondalla formulística, i 3 a la rondalla religiosa i del gegant beneit, respectivament.

Dels 206 tipus identificats en el RT, n'hi ha 106 que no estan registrats en el catàleg de la rondalla valenciana de Beltran L. (2007). D'aquests, 42 semblen fins ara inèdits en fonts bibliogràfiques valencianes: 153, 156, 225A, 280A, 712, 785A, 900, 901D, 935, 1091, 1138, 1211, 1250, 1287, 1315*, 1335A, 1338, 1339, 1347, 1351A, 1357*B, 1362A*, 1374*, 1407A*, *1424, 1540*A, 1546, 1525D, 1542**, 1569**, 1613, 1624E*, 1676, *1719B, 1739*C, 1825, 1831C, 1833B, 1833F, 1843A, 1920C, 2015. En algun cas, podem documentar els tipus en fonts bibliogràfiques diferents de Beltran L. (2007): 230, 237, 852A, 1318, 1425, 1536A, 1538, 1545, 1567G, 1568*, 1685*B, 1685*C, 1693,

1698J, 1739, 1775, 1829B*, 1831*B, 1862, 2013, 2037, 2043; ocasionalment, amb escasses versions: 20C, 331, 402, 425E, 514**, 774P, 785A, 850*, 853, 884, 1137, 1230*, 1240, 1328A*, 1334, 1337, 1338*C, 1339C, 1376C*, 1525J, 1526A, 1551, 1586, 1642, 1642A, 1643, 1678**, 1691D*, 1694A, 1717*, 1733*C, 1735, 1735A, *1787C, 1804*, 1805*C, 1806A*, 1833K, 1848C, 1862, 1920, 1960D. Alguns dels tipus no documentats fins ara al País Valencià no compten tampoc amb una documentació en àmbit català (Oriol/Pujol, 2008), per exemple, 153, 1542**, 1569**, *1719B, 1804*, 1833B, 1833F, 1843A. Es tracta tanmateix d'unes conclusions provisionals, amb la porta oberta a revisions a la llum de noves aportacions. Amb tot, trobem que el RT podrà contribuir a un major coneixement de la rondallística valenciana, tant per les variants dels tipus coneguts, com per la presència de tipus fins ara poc coneguts o no documentats.

Sobre la qüestió dels possibles lligams entre la tradició rondallística tarbenera i la mallorquina arran del repoblament en el segle XVII, les conclusions estan condicionades pels paràmetres de temps i d'espai. No poden tenir-se en consideració les coincidències en tipus documentats internacionalment i ben representats al País Valencià; en canvi, potser podem fixar l'atenció en les coincidències amb Mallorca en tipus representats solament a Tàrbena o en punts de l'àrea de major incidència del component mallorquí en la repoblació. Evidentment aquestes apreciacions seran només suggeriments provisionals davant la possibilitat de noves investigacions. Potser és més segura l'atribució de mallorquinisme en formes dialectals arcaïtzants fossilitzades en el context de la rondalla, com ara, el morfema *-au* d'imperatiu, en una fórmula «pixau o cagau, que ma casa mai cau», la forma lèxica *dormisson*, o la locució *eixir por* (en mallorquí, *sortir por*) lligada al món de les creences.

Estudiant la rondalla des d'una visió de gènere ens permet posar de relleu que una majoria dels informants del RT rondallari de Tàrbena són dones. 54 d'un total de 95 narradors. Aquest fenomen també s'observa amb proporcions similars entre els informants dels nostres informants. Però sobretot qualitativament destaca la presència femenina, ja que la majoria dels bons narradors són dones, entenen amb aquesta consideració els que presenten una major fluïdesa comunicativa, més creativitat i, generalment, un major repertori. Es detecta també els informants de rondalles meravelloses predominantment són dones, cosa que ens porta a la conclusió que les dones mantenen generalment millor les rondalles amb elements meravellosos, els textos de més extensió, de més durada interpretativa i de més complexitat estructural. En canvi, els hòmens són predominantment coneixedors contarelles, sovint relats de format més breu, encara que no d'una manera exclusiva. Una anàlisi més profunda posa d'evidència també un predomini dins de les rondalles meravelloses d'una heroïna com a protagonista.

El fet que el major nombre d'informants siga de les generacions més ancianes, sobretot dels nascuts entre 1920 i 1929, i que també siguen els de més edat els informants que han aportat més dades, ens porta a reflexionar sobre la vitalitat de la rondalla. És evident que hi ha un descens significatiu de les aportacions en les generacions de menys edat, que és paral·lel a un menor manteniment de la pràctica de la narració. Tanmateix, s'observen casos d'excepcions en franges d'edat més joves. De tota manera ens falten dades per a poder concloure que la rondalla pugui ser considerada com un producte del passat.

Sobre la qüestió de les fonts de les rondalles podem concloure que s'observa un predomini de les fonts orals, sobretot les procedents del context familiar, en què destaca la figura de la mare. Però cal també destacar altres aportacions vingudes per altres tipus de relacions, com el veïnatge, l'amistat o la faena. Són menors en importància les fonts escrites, almenys les directes. Davant de les diferents fonts, els narradors formen els repertoris rondallístics triant els materials que més els criden l'atenció o més responen als seus gustos. També en l'estructura de les rondalles poden detectar-se elements de fonts diferents, que responen a la seua naturalesa de textos no fixats i oberts. Cal destacar en la comunicació de rondalles el component emocional. Més enllà del valor del text –sovint una història de caràcter tòpic– el que perdura és un record vinculat a una persona i a una vivència gratificant, que podrà influir en el manteniment de la memòria del text.

Les rondalles representaven una oferta d'oci en la societat preindustrial en què no eren encara presents els mitjans de comunicacions de masses. Els àmbits més importants en què es desenvoluparen les rondalles eren l'àmbit domèstic amb la funció d'entretenir la xicalla, o com a entreteniment en les reunions de veïns (*vetlades*), sobretot en l'època de la collita, en què es duïen a terme al vespre tasques de participació col·lectiva. En el present l'espai de la rondalla es troba sobretot en les reunions festives i en la conversa.

Les rondalles que presentem tenen una dimensió universal, perquè connecten amb la rondallística de tot el món, com s'ha demostrat amb la catalogació d'una àmplia majoria, que han trobat un reflex en l'índex tipològic internacional ATU o en altres propostes de catalogadors de l'àmbit peninsular. Però també reflecteixen un territori i uns referents culturals particulars, amb què els oients de la rondalla s'identifiquen. Les referències poden ser, per exemple, de topònims del terme municipal local (Binarreal, sa Font Blanca, el Poble de Dalt), de la mateixa comarca (Bolulla, Castells, Benigembla, Xortà), encara que les referències poden ser més llunyanes, a voltes derivats factors històrics, com l'emigració (Alger, els EUA). Les referències poden ser un recurs humorístic per a marcar de manera tòpica l'alteritat devers determinats nuclis de població marcats (Bolulla, Pinos). Els referents de la vida quotidiana i dels costums parlen sovint d'un entorn i d'una societat que pertanyen al passat, però que es mantenen intactes en la narració de la rondalla, com un element estilístic més que forma part del gènere de la rondalla o com a conseqüència del gust dels narradors per aquest tema. Per altra banda, una prova de la incidència de la rondalla en la vida quotidiana és l'existència de fraseologia que ha derivat d'elements de contes, en forma de frases proverbials (com ara, *Són festes en es meu poble*), o de locucions verbals (com ara, *Ser un cabeli, Parèixer es rabosinet que va caure dins l'olla*).

L'exercici d'interpretació de rondalles suposa un procés d'improvisació en què els narradors fan ús d'una sèrie de recursos que tenen a l'abast. Els recursos poden ser lingüístics i no lingüístics. Els recursos no verbals posen de manifest el *component dramàtic* que té l'acte de contar contes, que conté diversos components: oral, cinètic i visual (Oriol, 2002). En la dramatització (*performance*) destaca la modulació de la veu. La tonalitat representa diversos estats d'ànim o actituds comunicades als oients, o emfasitza determinades seqüències. També es detecten seqüències en què es fan servir tècniques expressives pròximes a l'estil directe lliure, on els narradors s'identifiquen amb els personatges per comunicar determinats sentiments. Són menys destacats els gestos i

altres elements auditius, com els clics o les palmades. En general es pot dir que es tracta d'execucions sòbries quant a la posta en escena, si ho comparem amb una representació teatral. Tanmateix hi ha una riquesa expressiva de tonalitats, de canvis de ritme en l'elocució, aportades per l'alentiment, l'acceleració o les pauses: no són execucions amb una dicció monòtona, plana. Altres elements del component dramàtic es detecten en la possibilitat que els oients participen activament en determinades seqüències de la rondalla a través de gestos o amb diàlegs que formen part de l'estructura de la rondalla.

Encara que una rondalla és una comunicació oral, té uns elements lingüístics que la singularitzen entre altres tipus de comunicacions verbals. En l'estudi d'aquests elements lingüístics distingim un *estil narratiu oral* i un *registre literari oral* (Lavinio, 1993). L'*estil narratiu oral* es refereix als recursos estilístics que donen un caràcter literari a l'execució de la rondalla a través de la manipulació del missatge lingüístic. Destaquem d'aquests recursos les fórmules d'apertura i cloenda, les fórmules emfàtiques, les fórmules interlocutives, els diàlegs formulístics, els gèneres *encapsulats* –cançons, endevinalles, unitats fraseològiques–, les reiteracions, les construccions binominals, les figures retòriques, els canvis de codi, els canvis de dialecte i els verbs *dicendi*. Tot i que alguns d'aquests recursos són compartits amb altres tipus de discursos orals, en les rondalles la seua incidència és més rellevant.

Aquestes estratègies formen part de l'ornat propi de la literatura i tenen una finalitat sobretot estètica. Tanmateix pot haver-hi altres funcions, per exemple, com ara, de caràcter discursiu: delimitar la durada de l'execució d'una rondalla dins d'una conversa, enllaçar seqüències, contribuir a la cohesió textual; o poden tenir un caràcter expressiu, per a alentir el temps de l'execució, per a reforçar l'expressivitat o la intel·ligibilitat de determinades seqüències, per a donar la idea de progressió en un moviment, continuïtat o desplaçament; o poden tenir una funció per a reforçar el contacte amb els oients.

S'observa que la tonalitat emfàtica és la més característica en l'execució d'una rondalla, que es manifesta amb diverses estratègies, com ara, mitjançant fórmules, reiteracions o a través de modulacions de la veu de caràcter emfasitzant. Sol ser una estratègia per a subratllar la dicció de determinades seqüències amb un valor sobretot ponderatiu. Hem destacat la presència del pronom *ell*, de caràcter expletiu, com a reforç emfàtic d'oracions enunciatives i exclamatives, perquè presenta paral·lelismes amb el balear. Però concloem que no pot considerar-se clarament un mallorquinisme, ja que la seua presència ha estat consignada en diverses parts del territori lingüístic.

En l'execució d'una rondalla ens ha cridat l'atenció els nombrosos canvis de codi, sobretot a favor del castellà. Es detecten sobretot en els diàlegs, que sovint tenen una estructura formulística, en vers, i a voltes cantada. Ocasionalment tenen un caràcter fraseològic, sobretot en l'episodi final. Podem concloure que el canvi de codi sol tenir un caràcter sobretot estilístic per a donar rellevància a determinats elements en el transcurs de la rondalla, com ara, les fórmules màgiques, les informacions destacades, o per reforçar l'efecte humorístic d'alguna intervenció. Si té o no un condicionament sociolingüístic, ens ho fa pensar que sovint el canvi de codi estiga relacionat amb l'aparició de determinats personatges que representen el poder, tenen un caràcter sobrenatural o són d'àmbit urbà. Tanmateix s'observa que el canvi de codi no reproduïx de manera realista una situació

comunicativa ni sol ser sistemàtic. Pot donar-se també el cas que els elements expressats en castellà s'expliquen per una font oral o escrita en castellà de la rondalla, visible sobretot en elements de l'onomàstica, en segments dels diàlegs o en fórmules. S'observa que les confusions lingüístiques entre llengües són un tema molt present en les contarelles, cosa que explica l'aparició també de canvis de codi a favor del francès o de l'anglès. Així mateix es detecten casos d'interferència lingüística amb el castellà RT, davant els quals tenim dubtes si reflecteixen sempre una deficiència del coneixement del castellà –fossilitzada o no– o són un *divertimento*. Un recurs humorístic també molt recurrent és la imitació del parlar de pobles de l'entorn immediat. Es presenta sobretot en les contarelles que remarquen l'alteritat, entre les quals n'hi ha de centrades en el tema de la llengua; encara que s'observa que els informants fan aquestes imitacions també en versions sense aquest component explícit. Els elements imitats són sobretot de caràcter fonètic o d'entonació. En el RT la localitat més representada és Bolulla.

Sobre l'existència d'un registre literari oral en la rondalla, podem concloure que s'observa fonamentalment en la tendència dels narradors de fer ús en el context de l'execució de les rondalles d'unes quantes solucions lingüístiques diferents de les habituals en el registre col·loquial. Aquest fenomen es manifesta sobretot en els diàlegs, en les seqüències formulístiques i en les denominacions (*la cuca maula, la torre d'Aragó*). A Tàrbena el registre literari oral es caracteritza per la tendència a convergir amb el valencià general. Sobretot s'observa en elements de caràcter morfosintàctic, com ara, en l'ús de l'article literari, l'omissió de l'article literari, la presència de les formes de demostratiu no reforçades, la presència del morfema *-e* en la 1a persona de present d'indicatiu i 1a i 3a de present d'indicatiu, o l'ús de la forma adverbial *ahí*. Però es tracta generalment més d'una tendència que d'un fenomen sistemàtic, ja que es presenta d'una manera irregular, sovint aleatòria. També caracteritza aquest registre l'ús d'arcaïsmes que s'han mantinguts fossilitzats en el context de la rondalla, com ara, el morfema d'imperatiu *-au* o formes lèxiques com *diner, melcolat o potecari*. En gran mesura el registre literari coincideix amb el registre utilitzat per a adreçar-se als interlocutors que no són de la mateixa localitat, amb els quals es fa servir un registre considerat més formal. Podem afirmar que en la majoria d'informants l'acte de narrar representa també un context d'ús diferenciat del col·loquial, cosa que posa de manifest una riquesa lingüística. En la societat tradicional, tot i la preeminència del component oral, hi havia una competència lingüística en la llengua pròpia que es desplegava en diversos registres adequats a diferents contextos comunicatius. En el cas tarbener es tracta d'una visió de la llengua heretada de Mallorca.

Sobre la qüestió de la idoneïtat de fer servir el RT com a font d'estudi per al coneixement del parlar de Tàrbena, podem concloure que sobretot en el cos narratiu, més parcialment en el diàleg, la rondalla pot ser un corpus representatiu del parlar tarbener. Els fet que els informants pertanyen a diverses generacions, ens dona un reflex de les solucions més representatives del parlar local, amb la possibilitat també de poden fer algunes consideracions quant a l'evolució diacrònica. El parlar de Tàrbena s'insereix dins el valencià meridional mallorquí, de fet, el tarbener és el representant amb més personalitat d'aquesta modalitat dialectal (Beltran/Segura, 2019). Les característiques exposades en aquest treball confirmen i amplien les exposades en altres treballs precedents, dels qual destaquem Alcover (1918), Veny (1972, 1984 [1978]), Colomina (1985b, 1986, 1991), Beltran (1995, 1999, 2000b, 2005), Beltran/Herrero (2011) i Monjo (1993, 2009). Sobre

el caràcter «mallorquí» del tarbener cal dir que el gentilici s'hi aplicà més per una qüestió històrica basada en l'origen dels repobladors de Tàrbena –Barnils (1911) es referí a Tàrbena com una «colònia mallorquina»– que a una qüestió dialectològica, ja que la seua fesomia és eminentment valenciana. De fet els tarbeners defineixen el seu parlar com a «tarbener» o com a «parlar de sa», a pesar de la consciència de les arrels insulars. Evidentment a partir de les dades obtingudes podem mostrar que hi ha un component mallorquinitzant del tarbener, visible en la fonètica, la morfosintaxi i el lèxic:

I) Fonètica

I.1 Vocalisme

- /a/> ['ɛ]: *treure, meula, guit* ['ɛ]rra, ['ɛ]uia.
- /a/> [e] (extensió): *neda*.
- Vocal neutra residual: v[ə] *dir*.
- IUNCU> j[o]nquera.
- Oscil·lacions de /a/ i /e/ àtona com a reflex de la vocal neutra: /a/> [e]: *ll[e]vor, cad[e]*; /e/> [a]: *r[a]dó, [a]s cap*,
- Elisió de la /a/ per fonosintaxi: *de (a)cí, de (A)lger, que h(a)s dit*.
- Afèresi: *(a)gonia, (a)metla*.
- Metàtesi: *secorrrar <socarrar*.
- Assimilació: *ronyó <renyó*.

I.2 Consonantisme

- Derivats amb oclusiva sorda: *capet, foquet, lloquet*.
- Paral·lelisme en les solucions amb /d/: *-tat> -dat: felicitat, necessitat, ciutat*.
- Pronúncia sense reforçament semivocàlic de /ʃ/: *a(i)xò*.
- Assimilació: *et poses* [pp], *puc dormir* [dd], *recapte* [tt], *capçana* [ka'ʦana].
- Elisió de –s en *els* + consonant (ús fossilitzat en el folklore).

II) Morfosintaxi

- Article salat: *es, sa, es, ses*. Residual: *amb + so*.
- Article literari amb una distribució que segueix paràmetres sobretot de caràcter semàntic, morfosintàctic o sociolingüístic.
- Article personal: *en, la, l' + vocal*.
- Demonstratius reforçats: *aquest/a - aqueix/a - aquell/a. aquest> aquet*.
- Pronom amb reforç vocàlic: *els-a, los, a-hi*.
- Pronom relatiu *qui* com a subjecte: *l'any qui ve*.
- Extensions analògiques de les preposicions davant els relatius: *an-a qui, an-a qué*.
- Indistinció de *per* i *per a*: *per / pe'* (variants fonètiques sense valor morfosintàctic).
- Adverbis i locucions adverbials: *ampit en ample, animpassà, capd[e]munt – cap[e]vall, d'estiu – d'hivern, devora*.
- Flexió verbal: *jo parla, que jo/ell parla* (influx fonètic), *frigi-les* (imperatiu).

III) Lèxic

- Lèxic vigent: *caparull, corc, deixò, d[e]rrers dies, espitjar, guiato, jonquera, maleit, mot 'vers', poltrú, potó, rel, rebotir 'rebotar', redol, remeulo, rentar, sembrar 'plantar', so 'son'*.
- Lèxic fossilitzat en el context de la rondalla: *bigalot, dormisson*.

- Possible reforç cultural: *eixir por* (<mall. *sortir por*).

Naturalment els paral·lelismes amb la Marina Alta són considerables, tant quant a mallorquinismes com en solucions comarcals, amb una projecció sovint coincident amb altres punts de l'àrea mallorquinitzant. Em destacarem les coincidències lèxiques. Distingirem els arcaïsmes: *coa*, *bec*, *estrel*; els gal·licismes (o anglicismes): *bric*; els mallorquinismes: *corc*, *deixò*, *d[e]rrers dies*, *espitjar*, *guiato*, *jonquera* 'jonc', *maleit*, *rel*, *redol*, *rentar*; les variants fonètiques comunes: *agosil*, *anfuegar*, *empot*, *ensense*, *enxancamollar-se*, *escarbat*, *esquadrinyar*, *ficossi*.

En algun cas podem parlar d'arcaïsmes que el tarbener conserva pel seu caràcter aïllat dins del context de la comarca. Visibles, per exemple, en l'aspecte fonètic, en la solució EGO > *jo* ['jɔ], en el manteniment de la *-d-* intervocàlica, amb major o menor grau, en alguns sectors de parlants en les seqüències finals *-ades*, *-adet*, *-ador*; en el manteniment de les forma adverbial locativa de segon grau *aquí*; en les formes lèxiques *aidar*, *bec*, *combrombo*, *escondir*, *migjorn*, o en la solució *padella*.

Tanmateix algunes solucions considerades arcaïtzants en valencià o mallorquinitzants tenen un reflex al Maestrat, amb la qual cosa hem de concloure que es tracta de la confluència d'àrees arcaïques; una condicionada per la lateralitat i l'altra per l'aïllament geogràfic i pel reforç mallorquí. És visible en les pronúncies *jo* ['jɔ], *guít* ['ε]rra –també en valencià septentrional–; en el manteniment de les formes reforçades dels demostratius; en la partícula preposicional *an*; en les solucions *esquitxar* (a Tàrbena, *esguitxar*), *mot* 'vers' i també *bec*, *coa* –també en el Baix Vinalopó i Guardamar–, *guiato* (compartides amb la Marina Alta). En algun cas les coincidències amb solucions considerades mallorquinitzants tenen un reflex al nord de l'àrea tortosina: ['ε]igua (en tarbener, ['ε]uia), *potó*, *sovatge*.

El tarbener representa el valencià meridional amb la presència, per exemple, del quantificador *molt* 'quant' o les formes lèxiques com *alamon*, *antiu*, *aponnar-se*, *brial*, *caixcar*, *caramel·lo*, *desvanit*, *espiga* (*de dacs*), *maurà*, *mosenillo*, *portal*, *rall* 'raig', *tatxa* 'taca', *tupar*. Dins del sud valencià, el caràcter fronterer del tarbener entre la Marina Alta i la Marina Baixa explica la confluència de solucions procedents de zones d'influència diferents. Coincideix amb el valencià central i part del meridional, per exemple, en l'extensió de la velarització en la flexió verbal, encara en un grau de vacil·lació (*cregueu*, *creguent*). Per altra banda, coincideix amb una part del valencià meridional i alacantí, com ara, en la pronúncia *c[ɔ]m*, amb la tendència a l'elisió de la *-d-* per fonosintaxi (*caseta* (*d*)e camp), en l'apòcope de l'infinitiu davant els pronoms enclítics (*beu-se'l* <*beure-se'l*), o en l'extensió del reforç amb *-v-* del pronom neutre en els parlants jóvens (*dí-vo*, *arregant-vo*).

El corpus és així mateix és una mostra de tendències lingüístiques diferents que coexisteixen en aquesta mateixa comunitat de parla en diferents nivells:

- Oscil·lació de les vocals tòniques /a/ i /ε/: ['ε]uia / ['a]uia.
- Oscil·lació de les vocals àtones /o/ i /u/: *m[o]rir* / *m[u]rir*, *h[o]mit* / *h[u]mit*.
- Oscil·lació de la seqüència inicial: *alforges* / *asforges*.

- Oscil·lació en l'elisió de fonemes consonàntics intervocàlics: *foradet / foraet, anàvem / anàem, vàrem / vàem*. O en la reducció de grups: *també / tamé*.
- Metàtesi: *combrombo / combombro, cridar / quidrar, comprar / crompar, cap a / pac a, enxancamollar-se / encanxamollar-se*.
- Flexió verbal: *vestixc / vist, varen vindre / vingueren, (a)naré / (a)niré, creixent / creixquent*.
- Opcions lèxiques: *cuscunelles / cosconelles, crededilla / queredilla, mosenillo / segristanet*.
- Castellanismes i formes genuïnes: *cama / pata, església / isglésia / iglésia, França / Frància, graciós / salado, joguet / juet, ombra / sombra, platja / plaia, remor / roïdo*.

El corpus documenta formes lèxiques d'àmbit restringit, en algun cas, localismes, com ara, *astanit, baratero* 'fester', *cornialó, desmoixat* 'sense dents', *espany, forçada, grum (d'all), jovelí, malar* 'practicar fetilleria', *mollerica* 'molla de pa', *mordassada, perquissa* 'esforç', *porrona* 'botija', *secret* 'silenciós', *untar-se* 'entusiasmar-se'.

En el fons lèxic s'observen castellanismes que han sofert un fenomen de transformació, per exemple: *apaçuar* <*apaciguar*, *bac[e]nilla* <*bacinilla*, *dasta* <*hasta*, *entuviar-se* <*ataviarse*, *refunyar* <*refunfuñar*. L'emigració a Algèria influí en l'entrada de gal·licismes que deixaren petjada en el local, per exemple: *bric* <*brique*, *carrota, desbrullar-se* <*se débrouiller, lleixiua / lleixiua* <*faire la lessive* (calc).

El rondallari permet escabussar-nos en les estratègies de la sintaxi oral, caracteritzada per unes pauses no coincidents amb les sintàctiques, les oracions sovint amb elisions de connectors o de verbs, dislocacions, anacoluts, incisos, interjeccions. Per altra banda permet una mirada diacrònica a la llengua, ja que d'algunes formes desaparegudes en el parlar actual, en els textos folklòrics se'n guarda la memòria, com ara, *bigalot, espasmador, estudi* 'habitació per a dormir', *faldetes* 'vestit cerimonial femení', *potecari, reinat* 'regne', *sotana* 'vestit femení', *tasca, vermell*.

Però sobretot no s'ha d'oblidar que un corpus rondallístic és la representació de l'imaginari popular d'una comunitat humana. Les històries contenen referents compartits que remetien a unes creences ancestrals, com ara, *eixir por* o *emmalar*. Presenten d'una manera particular els sers fantàstics, per exemple, els ogres són *negres*; les fades, *ueletes* o *maredeuetes*; les bruixes, *ueles enxiseres*; els espantacriatures són *la vella del retor, sa cabra montera* o *en Micalet Monjo*. Per altra banda, en el rondallari de Tàrbena hi ha uns noms propis per als herois amb què són identificats localment, per exemple, *es borreguet de Casivanyes, es Cendrell Mendrunguer* (o *Mendrunguell*), *la Dàtila Càndida, la Marieta de Xeuxa, es Maravillot, en Pere Tort, en Quico Pantorrilla* o *es Secorrat*. Naturalment, aquesta visió pròpia d'entendre el món a través de la fantasia és un patrimoni efímer, actualment en vies de desaparició per la pèrdua dels seus dipositaris i, sobretot, per la competència de moltes altres alternatives d'imaginar el món oferides a través dels mitjans de comunicació i dels models dels llibres. El repte ara és de situar tot aquest llegat a l'abast de tothom, amb nous mitjans i noves estratègies, perquè pugui seguir complint la seua funció d'acompanyar-nos en la vida amb el seu bàlsam de meravella, d'ironia i d'alliberament a través de la fantasia i de la rialla.

FONTS BIBLIOGRÀFIQUES

- AARNE, A.; THOMPSON, S. (1961): *The types of the folktale. A classification and bibliography*, Hèlsinki, Academia Scientiarum Fennica.
- ACVE²⁷⁴² (1984a): «Conte: Pep el Bovo», *Evos*, 4 (octubre), p. 5-6.
- ACVE (1984b): «Conte: La raboseta i el gerronet de mel», *Evos*, 6 (desembre), p. 5-7.
- ACVE (1985a): «Conte», *Evos*, 8 (març/abril), p. 29-30.
- ACVE (1985b): «Conte: Les farinetes», *Evos*, 10 (juliol/agost), p. 7-8.
- ACVE (1985c): «Conte: L'home que volia vore món», *Evos*, 11 (setembre/octubre), p. 9-10.
- ACVE (1986): «Conte: La cabra i el llop», *Evos*, 14 (març/abril), p. 31-32.
- AGÚNDEZ, J. L. (1999a): *Cuentos populares vallisoletanos en la tradición oral y en la literatura*, Valladolid, Castilla Ediciones.
- AGÚNDEZ, J. L. (1999b): *Cuentos populares sevillanos*, 2 vols., Sevilla, Fundación Machado.
- AGÚNDEZ, 2006: «Límites entre tradición oral y literatura: cuentecillos en autores del XIX y XX», dins BELTRAN L., R.; HARO, M. *El cuento folclórico en la literatura y en la tradición oral*, València, PUV, p. 17-56.
- AIATS, J.; ROVIRÓ, I.; ROVIRÓ, X. (1984): *El folklore de Rupit i Pruit. II. Narracions*, Vic, Eumo Editorial.
- ALBERO, J. (2004): *Les rondalles meravelloses i llegendes d'Enric Valor*, Barcelona, PAM.
- ALBERO, J. (2004): *L'imaginari popular en les rondalles d'Enric Valor*, Alacant, Club Universitario.
- ALBERO, J. (2012): *La memòria reinventada: l'univers rondallístic d'Enric Valor*, València, Institutió Alfons el Magnànim – Diputació de València.
- ALCAIDE, J. L.; PARDO, F.; MARTÍNEZ, J. (2018): *Por la rocha del cerro. Música popular tradicional en Alcublas*, les Alcublas, Asociación Cultural Las Alcublas.
- ALCOVER, A. M. (1919): «Dietari de l'eixida p'el Reyne de València i Catalunya Occidental», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, X, p. 172-176.
- ALCOVER, A. M. (1919b): «Conclusió», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, X, p. 361-365.
- ALCOVER, A. M. (1996): *Aplec de Rondaies Mallorquines d'en Jordi d'es Racó. I* (edició a cura de Josep A. Grimalt i Jaume Guiscafrè), Palma, Moll. [Alcover, *Aplec*, I]
- ALCOVER, A. M. (1998): *Aplec de Rondaies Mallorquines d'en Jordi d'es Racó. II* (edició a cura de Josep A. Grimalt i Jaume Guiscafrè), Palma, Moll. [Alcover, *Aplec*, II]
- ALCOVER, A. M. (2001): *Aplec de Rondaies Mallorquines d'en Jordi d'es Racó. III* (edició a cura de Josep A. Grimalt i Jaume Guiscafrè), Palma, Moll. [Alcover, *Aplec*, III]
- ALCOVER, A. M. (2006): *Aplec de Rondaies Mallorquines d'en Jordi d'es Racó. IV* (edició a cura de Josep A. Grimalt i Jaume Guiscafrè), Palma, Moll. [Alcover, *Aplec*, IV]
- ALCOVER, A. M. (2009): *Aplec de Rondaies Mallorquines d'en Jordi d'es Racó. V* (edició a cura de Josep A. Grimalt i Jaume Guiscafrè), Palma, Moll. [Alcover, *Aplec*, V]
- ALCOVER, A. M. (2013): *Aplec de Rondaies Mallorquines d'en Jordi d'es Racó. VI* (edició a cura de Josep A. Grimalt i Jaume Guiscafrè), Palma, Moll. [Alcover, *Aplec*, VI]
- ALCOVER, A. M. (2017): *Aplec de Rondaies Mallorquines d'en Jordi d'es Racó. VII* (edició a cura de Josep A. Grimalt i Jaume Guiscafrè), Palma, Moll. [Alcover, *Aplec*, VII]
- ALCOVER, A. M. (2019): *Aplec de Rondaies Mallorquines d'en Jordi d'es Racó. VIII* (edició a cura de Josep A. Grimalt i Jaume Guiscafrè), Palma, Moll. [Alcover, *Aplec*, VIII]
- ALFONSO, D. (2002): *Gent de Roglet. tradició oral a Otos*, Ontinyent, Aj. d'Otos – Aj. d'Ontinyent.
- ALFONSO, P. (1980): *Disciplina clericalis*, Saragossa, Guara Editorial.
- ALMELA, J. M. (2008): *Galeria de personatges. Separata Llibre de Festes 2008*, Pego, Arxiu Municipal de Pego.

²⁷⁴² ACVE: Associació Cultural de la Vall d'Ebo.

- ALHAMDOU, A. (1981): «Aspects de la théorie de l'ethnotexte», *Cahiers d'Études Romanes*, 2, Universitat de Tolosa-Lo Miralh, p. 60-81.
- ALOMAR, A. I. *et al.* (1999): *La llengua catalana a Mallorca. Propostes per a l'ús públic*, Palma, Consell de Mallorca.
- ÁLVAREZ, A. (2009): *Contos colloraos de la tradición asturiana*, Xixón, Picu Uriellu.
- ÁLVAREZ, R. *et al.* (1986): *Gramática galega*, Vigo, Galaxia.
- AMADES, J. (1982a): *Folklore de Catalunya. Rondallística*, Barcelona, Selecta [1a ed. 1948/50].
- AMADES, J. (1982b): *Folklore de Catalunya. Cançoner*. Barcelona, Selecta [1a ed.: 1951].
- ALHAMDOU, A. (1981): «Aspects de la théorie de l'ethnotexte», *Cahiers d'Études Romanes*, 2, Universitat de Tolosa-Lo Miralh, p. 60-81.
- ANTOLÍ, J. J. *et al.* (1999): *Conte contat. Rondalles populars de la Costera*, Xàtiva, Associació d'Amics de la Costera.
- ARQUÉS, R. (1910): «Variants de la llengua catalana parlada a les Borges d'Urgell y pobles veïns de la Plana», *Butlletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, VI, 33-40, 49-56, 69-75, 85-94 [hem consultat el text reproduït al *Butlletí de Dialectologia Nord-Occidental*, 1, hivern de 1983, p. 39-72]
- ARROYO, R. (1984): *Les monedes valencianes*, València, Impremta Universitària.
- ASENSIO, J. (2004): *Cuentos riojanos de tradición oral*, Logroño, Piedra de Rayo.
- ATIÉNZAR, M. C. (2017): *Cuentos Populares de Chinchilla*, Albacete, Instituto de Estudios Albacetenses «Don Juan Manuel».
- AYZA, A. (1981): *El món mariner de Peníscola*, València, Institut de Filologia Valenciana - Diputació Provincial de Castelló.
- AZKUE, R. M. DE (1942): *Euskalerriaren Yakintza (Literatura popular del País Vasco)*. 2. *Cuentos y leyendas*, Madrid, Espasa-Calpe.
- ALOMAR, A. I. *et al.* (1999): *La llengua catalana a Mallorca. Propostes per a l'ús públic*, Palma, Consell de Mallorca.
- BADENES, F. (1900): *Rondalles del poble*, Barcelona, Estampa de Francesc Badia.²⁷⁴³
- BADIA, A. (1984): *Gramàtica històrica catalana*, València, 3 i 4.
- BAJTIN, M. (1989): *La cultura popular en la Edad Media y el Renacimiento*, Madrid, Alianza Universidad.
- BALDÓ, F. (1999): *Contes i contalles de Miquel de Rosa. Modismes, dits i comparances en la parla de Benimuslem*, Benimuslem, Aj. de Benimuslem.
- BALDÓ, À. *et al.* (2013): *Al trencall del maror*, la Vila Joiosa, Associació Santa Marta – Ajuntament de la Vila Joiosa [1a ed. 1985].
- BANÓ, I. (1982): «L'analyse esthétique et la composition des contes populaires», *Journées d'Études en Littérature Orale*, p. 585-593.
- BARBER, A. (2001): «Proposta de tipificació de les manufactures amb espart (*Stipa tenacissima* L.) al territori valencià (I)», *Revista Valenciana de Folclore*, 2, p. 95-117.
- BARNILS, P. (1912): «Zur Kenntnis einer mallorkinischen Kolonie in Valencia», *Zeitschrift für romanische Philologie*, 36, p. 601-607 [reproduït dins l'*Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura*, VI, p. 181-188, 1933].
- BARNILS, P. (1919): «Dialectes catalans», *Butlletí de Dialectologia Catalana*, VII, p. 1-10.
- BARTOLOMÉ, N. (2007): *filandón. Literatura popular llionesa*, Luna, O Limaco Edizioni.
- BASCOM, W. (1965): «The Forms of Folklore: Prose Narratives», *The Journal of American Folklore* (gener-març, 1965), vol. 78, núm. 307, p. 3-20.
- BATALLER, J. (1981): *Contalles populars valencianes*, 1, València, Institució Alfons el Magnànim.
- BATALLER, J. (1986): *Contalles populars valencianes*, 2, València, Institució Alfons el Magnànim.
- BATALLER, J. (1997): *Rondalles i acudits valencians*, Gandia, CEIC Alfons el Vell.

²⁷⁴³ Consultat en línia <[https://ca.wikisource.org/wiki/Llibre:Rondalles_del_poble_\(1900\).djvu](https://ca.wikisource.org/wiki/Llibre:Rondalles_del_poble_(1900).djvu)> [darrera consulta: 14/4/2020].

- BATALLER, J. (1999): *Les rondalles valencianes*, Gandia, CEIC Alfons el Vell.
- BATALLER, J. (2001): *Rondalles de les comarques centrals valencianes*, Ontinyent, Caixa d'Estalvis d'Ontinyent - Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida - CEIC Alfons el Vell – Institut d'Estudis Comarcals de la Ribera Alta.
- BATALLER, J. (2014): *Els fraseologismes. Classificació, variacions, recursos estilístics i contingut etnogràfic*, Alacant, IAC «Juan Gil-Albert».
- BATALLER C., A. (2017): «Viatges amb ase i contes amb burro: entre l'ensenyament i el dicteri», dins *Excursions, viatges, migracions. Etimologia i mobilitat humana*, Grup d'Estudis Etnopoètics.
- BATALLER G., V. (2017): *El parlar de «tinguem». El valencià de Xàtiva i la seua àrea d'influència*, 2 vols., Xàtiva, Aj. de Xàtiva.
- BATLLE, M. (2000): «A propòsit de l'article neutre», *Llengua & Literatura*, núm. 11, p. 311-351.
- BATLLE, M. et al. (2016): *Gramàtica històrica de la llengua catalana*, Barcelona, PAM.
- BAYONA, J. (1999): *Benidormeries*, Benidorm, Aj. de Benidorm.
- BEC, P. (1983): *Manuel pratique d'occitan moderne*, París, Picard.
- BECH, S. ; BORRELL, J. (1989) : *Com es comenta un text literari*, Barcelona, Barcanova.
- BELTRAN, V. (1995): *El parlar de Callosa d'en Sarrià i de les valls de Tàrbena i de Guadalest*, València, Generalitat Valenciana – Aj. de Callosa d'en Sarrià - Denes.
- BELTRAN, V. (1999): «Els parlars mallorquinitzants de la Marina», *Caplletra*, 26, p. 171-191.
- BELTRAN, V. (2000a): «Cançoner infantil callosí», *Revista Valenciana de Folclore*, 1, Alacant, p. 25-30 [reproduceix la versió editada al 1998 dins la *Revista Oficial de Festes de Moros i Cristians*, Associació de Moros i Cristians, Callosa d'en Sarrià, p. 116-119].
- BELTRAN, Vicent (2000b): «El parlar de Tàrbena i la influència del mallorquí», *Festes Patronals. Tàrbena 2000*, Tàrbena, p. 20-25.
- BELTRAN, V. (2005): *El parlar de la Marina Alta*, 2 vols. Alacant, Universitat d'Alacant. Alacant, Universitat d'Alacant.
- BELTRAN, V. (2008): *El parlar de les Valls del Vinalopó i del Carxe*, Petrer, CEL.
- BELTRAN, V. (2011): *Estudi geolingüístic dels parlars de la Marina Alta. L'empremta mallorquina*, Ondara-Pedreguer, MaCMA – ICMA.
- BELTRAN C., J. S. (2010): *Vocabulari de cruïlla. Els mots de les terres de l'Ebre i del Maestrat en el context del català formal*, 2 vols., Tortosa, Onada.
- BELTRAN L., R. (2007): *Rondalles populars valencianes. Antologia, catàleg i estudi dins de la tradició del folklore universal*, València, Publicacions de la Universitat de València.
- BELTRAN L., R. (2013): «Dos cuentecillos de Timoneda (“Dos reales de lo que hay” y “Así los rompí”) en la tradición oral moderna», *Estudis de Literatura Oral Popular*, núm. 2, p. 23-43.
- BELTRAN L., R. (2006): «La princesa que no sabia l'endevinalla (ATU 851) i altres tipus rondallístics a l'episodi de Felip i Ricomanà» dins BELTRAN L., R.; HARO, M. *El cuento folclórico en la literatura y en la tradición oral*, València, PUV, p. 57-87.
- BELTRAN, V.; HERRERO, T. (2011a): *Estudi lingüístic dels parlars de la Marina Baixa. L'empremta mallorquina*, Pedreguer-Ondara, MACMA, IECMA.
- BELTRAN, V.; HERRERO, T. (2011b): *Atles lingüístic de la Marina*, Pedreguer-Ondara, MACMA, IECMA.
- BELTRAN, V.; MONJO, J. L.; PÉREZ, V. J. (2004): *El parlar de Guardamar. Un estudi del valencià meridional fronterer*, Barcelona. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BELTRAN, V.; SEGURA, C. (2019²): *Els parlars valencians*, València, PUV.
- BEN-AMOS, D. (1976) *Folklore genres*, Austin & London, University of Texas.
- BENGOTXEA, A. (1988): «Recull de contes de Canet lo Roig», *Centro de Estudios del Maestrazgo, Boletín n. 23*, p. 19-26.
- BERNABEU, J. L. (1984): *Los límites simbólicos. Hombres de la Foia de Castalla y el Vall de Xixona*, Alacant, Institut d'Estudis Alacantins - Diputació Provincial d'Alacant.
- BERTRAN I BROS, P. (1989) [1a edició 1909]: *El rondallari català*, Barcelona, Altafulla (edició de Josep M. Pujol).

- BETTELHEIM, B. (1976): *Phycanalyse des contes de fées*, París, Robert Laffont.
- BETTELHEIM, B. (1987): «Préface» a *Les contes de Perrault*, Le Livre de Poche (1a edició, 1978).
- BIBILONI, G. (1975): *Formes i usos dels pronoms personals a les illes*, tesi de llicenciatura, Universitat de Barcelona.
- BIBILONI, G. (2012): *Amb bones paraules*, Palma, Lleonard Muntaner.
- BIBILONI, G. (2016): *El català de Mallorca. La fonètica*, Palma, Lleonard Muntaner.
- BLANC, M. (1994): *Garba. Mil paraules de Calaceit*, Barcelona, Columna.
- BLASCO, E. (1985): «Les desinències de la primera persona del present d'indicatiu en català i en occità. Estudi diacrònic de mofosintaxi gal·loromànica», *Miscel·lània Badia*, 2, p. 37-87.
- BLASCO, E. (1986): *La lingua sarda contemporanea. Grammatica del lugodoresè e del campidanese. Norma e varietà dell'uso. Sintesi storica*, Càller, Edizioni della Torre.
- BLASCO, E. (1998): *Pro domo. Grammatica essenziale della lingua sarda*, Càller, Condaghes.
- BLÁZQUEZ, J. M. (1991): *Religiones en la España antigua*, Madrid, Cátedra.
- BOGGS, R. S. (1930): *Index of Spanish Folktales*, Chicago, The University of Chicago.²⁷⁴⁴
- BONET, E. (2002): «Cliticització», dins *Gramàtica del català contemporani*, I, Barcelona, Empúries, p. 933-989.
- BORJA, J. (2005): *Llegendes del sud*, Picanya, Bullent.
- BORJA, J. (2010a): «L'obra rondallística: la literaturització dels relats tradicionals orals», dins Acadèmia Valenciana de la Llengua, *Enric Valor. El valor de les paraules*, València, Acadèmia Valenciana de la Llengua, p. 46-60.
- BORJA, J. (2010b): «Rondalles gironines i valencianes (1951)», dins Acadèmia Valenciana de la Llengua, *Enric Valor. El valor de les paraules*, València, Acadèmia Valenciana de la Llengua, p. 327-329.
- BORJA, J. (2016a): *Les llegendes secretes de Sara Llorens. Llegendes alacantines*, Alacant, Universitat d'Alacant.
- BORJA, J. (coord.) (2016b): *Rutes de llegenda*, Altea, La lluna en un cove.
- BORJA, J. (2016c): «Canpop i Anapop: bases de dades en línia per a la difusió i la investigació etnopoètica», *Revista d'etnologia de Catalunya*, núm. 41, p. 67-78.
- BORJA, J. (2017): «Literatura popular valenciana: postguerra, franquisme, normalització i renovació» dins Oriol, Carme & Emili Samper (ed.), *Història de la literatura popular catalana*, Alacant, Palma, Tarragona, Edicions Universitat d'Alacant, Edicions Universitat de les Illes Balears, Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili, p. 405-452.
- BORJA, J. (2018): «Vigència, transmissió i transformació de les tradicions orals: El cas del cicle narratiu del Tio Carando», dins *Vigència, transmissió i transformació de les tradicions orals*, Grup d'Estudis Etnopoètics de la Societat Catalana de Llengua i Literatura.
- BOSCH, A. (2002): *El català de l'Alguer*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BRIZ, a. (1991): *El habla de la comarca de Requena-Utiel*, València, Estudis del Valencià Actual – Generalitat Valenciana.
- BRU, J.; BONNEMASON; B. (ed.) (2017): *Le conte populaire français. Contes merveilleux. Supplément au Catalogue de Paul Delarue et Marie-louise Tenèze*, Tolosa de Llenguadoc, Presses Universitaires du Midi.
- BUADES, I. (2003): *Les rondalles de l'Horta*, Sant Joan d'Alacant, Associació Cultural Lloixa – Excm. Aj. de Sant Joan d'Alacant.
- BUIX, A.; MATHIEU, G. (1983): *Contes d'un trieur d'amandes*, Sant Miquèu de l'Observatori, Les Alpes de Lumière.
- BUJ, À (2000): *Davall de la figuera. Històries de la tia Pasquala*, Calaceit, AC del Matarranya – IE Turolenses – Penya Rostoll.
- BUJ, À (2019): *Els parlars del Montsià. Estudi Geolingüístic*, tesi doctoral, València, Universitat de València.
- BUSQUET, Nuria (2011a): *El parlar salat: Descripció, àmbit geogràfic i ús*, Barcelona, PAM.

²⁷⁴⁴ Consultat en línia: < https://en.wikisource.org/wiki/Index_of_Spanish_Folktales > [darrera consulta: 25/11/2021]

- BUSQUET, N. (2011b): «El parlar de sa en els joves de Tàrbena», *Miscel·lània Albert Hauf*, vol. 2, p. 259-274.
- CACHO, J. M.; LACARRA, M. J. (ed.) (1993): *Calila e Dimna*, Madrid, Castalia.
- CALATAYUD, V. R. (1988): *La caixa de les maravelles*, València, Del Cenia al Segura.
- CALVINO, I. (1956): *Fiabe italiane*, 2 vols. Torí, Einaudi.
- CAMARENA, J. (1984): *Cuentos tradicionales recopilados en la provincia de Ciudad Real*, Ciudad Real, Instituto de Estudios Manchegos.
- CAMARENA, J. (1991): *Cuentos tradicionales de León*, 2 vols., Madrid, Seminario Menéndez Pidal – Diputación Provincial de León.
- CAMARENA, J.; CHEVALIER, M. (1995): *Catálogo tipológico del cuento folklórico español. Cuentos maravillosos*, Madrid, Gredos.
- CAMARENA, J.; CHEVALIER, M. (1997): *Catálogo tipológico del cuento folklórico español. Cuentos de animales*, Madrid, Gredos.
- CAMARENA, J.; CHEVALIER, M. (2003a): *Catálogo tipológico del cuento folklórico español. Cuentos religiosos*, Alcalá de Henares, Centro de Estudios Cervantinos.
- CAMARENA, J.; CHEVALIER, M. (2003b): *Catálogo tipológico del cuento folklórico español. Cuentos-novela*, Alcalá de Henares, Centro de Estudios Cervantinos.
- CAMPOS *et al.* (coor.) (1995): *La serp de la venta. Contalles tradicionals de Xeraco*, Xeraco, Afers - APA CEIP Joanot Martorell.
- CAMPS, F. (1986) *Folklore menorquí de la pagesia*, vol. 1, Ciutadella, Capcer [edició facsímil del text de 1918].
- CAMPS, F. (1987) *Folklore menorquí de la pagesia*, vol. 2, Ciutadella, Capcer [edició facsímil del text de 1918].
- CANELLADA, M. J. (1978): *Cuentos populares asturianos*, Xixón, Ayalga.
- CAPÓ, B. (2009): *Costumari valencià*, 1, Picanya, Bullent.
- CARLINI, F. (2011): *Sa domu de s'orcu. Fiabe della tradizione sarda*, Càller, Edizioni della Torre.
- CARBONELL, O. (dir.); TORMO, J.; COLOMINA, J. (2012): *Tresor del valencià meridional*, Alacant, Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert.
- CARDIGOS, I. D.; CORREIA, P. J. (2015): *Catálogo dos contos tradicionais portugueses (com as versões análogas dos países lusófonos)*, 2 vols, Universidade do Algarve - Edições Afrontamento.
- CARDONA, M. (2006): *Recull de contes i rondalles eivissenques*, Palma, Institut d'Estudis Baleàrics – Olañeta.
- CARPI, J. DE; DE C. (1981): *El dialecto de Tamarite de Litera*, Ajuntament de Tamarit de Llitera - Diputació d'Osca.
- CARRASCO, A. (1997): *El habla de las Pedroñeras (contribución al estudio de la dialectología conquense)*, Excmo. Las Pedroñeras, Ayuntamiento de Las Pedroñeras.
- CARRÉGALO, J. A. (2002): *Espurnes*, Calaceit, Lo Trull.
- CARRÉGALO, J. A. (2007): *Mont-roig. El patrimoni immaterial (la literatura oral)*, Calaceit, AC del Matarranya – Iniciativa Cultural de la Franja – Gobierno de Aragón.
- CARREÑO, E. et al. (1992): *Cuentos murcianos de tradición oral*, Murcia, Universidad de Murcia.
- CARRILLO, P. (2004): *Això diu que era. Antropologia dels contes populars*, València, Carena.
- CARUSO, F. (2008), *La voce narrante. L'espressività tradizionale in una comunità aragonese*, Udine, Nota.
- CASANOVA, E. (1981): «Noves aportacions valencianes i aclariments al lèxic català», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, núm. 57, p. 211-238.
- CASANOVA, E. (1985a): «El valenciano dentro del diasistema catalán», *Revista de Filología Románica*, núm. 3, p. 25-34.
- CASANOVA, E. (1985b): «La dialectología catalana i el parlar de la Vall d'Albaida», *Alba*, núm. 1, p. 80-83.
- CASANOVA, E. (1992): «El Diccionari de la Vall d'Albaida; una presentació», *Alba*, núm. 7, p. 89-98.

- CASANOVA, B.; BERTOMEU, A. (2011): *Vocabulari de boca. Una aproximació a la parla del Delta*, el Perelló, Aeditors.
- CASTELLÓ, J. (1953): *Rondaies d'Eivissa*, Palma, Moll.
- CASTELLÓ, J. (1974): *Rondaies eivissenques de quan el Bon Jesús anava pel món*, Mallorca, Alfa.
- CASTELLÓ, J. (1976): *Rondaies eivissenques i contes de sa majora*, Mallorca, Alfa.
- CASTELLÓ, J. (1995): *Rondaies eivissenques*, Eivissa, Institut d'Estudis Eivissencs.
- CATALÁN, D. (1997-98). *Arte poética del romancero oral*, 2 vols., Madrid, Siglo XXI España.
- CHEVALIER, M. (1978): *Folklore y literatura; El cuento oral en el Siglo de Oro*, Barcelona, Crítica.
- CHEVALIER, M. (1982): *Cuentos españoles de los siglos XVI y XVII*, Madrid, Taurus.
- CHEVALIER, M. (1983): *Cuentos folklóricos españoles del Siglo de Oro*, Barcelona, Crítica.
- CINCA, D.; CASTELLS, M. (trad.) (1995): *Les mil i una nits*, 3 vols., Granollers, Proa.
- CIRLOT, J. E. (1992): *Diccionario de símbolos*, Barcelona, Labor.
- COLL, P. (1991): *El parlar del Pallars*, Empúries, Barcelona.
- COLL, P. (1993): *Quan Judes era fadrí i sa mare festejava*, Barcelona, La Magrana [1a ed. 1986].
- COLOMINA, J. (1985a): *L'alacantí. Un estudi sobre la variació lingüística*, Institut d'Estudis «Juan Gil-Albert» - Diputació Provincial d'Alacant, Alacant.
- COLOMINA, J. (1985b): «El parlar de la Marina Alta», *La Rella*, 4, Elx, p. 37-54.
- COLOMINA, J. (1986): «Mallorquinismes a Tàrbena i a la Marina Alta», *Actes del Setè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Barcelona, PAM., p. 659- 678.
- COLOMINA, J. (1991): *El valencià de la Marina Baixa*, València, Generalitat Valenciana.
- COLOMINA, J. (1993): «Aportació a l'estudi de l'enigmística popular valenciana: les endevinalles eròtiques i escatològiques de les terres valencianes de migjorn», *Quaderns de Migjorn*, núm. 1, pàg. 79-95.
- COLOMINA, J. (1995): *Els valencians i la llengua normativa*, IAC «Juan Gil-Albert» - Generalitat Valenciana.
- COLOMINA, J. (2017): *El sufix -al/-ar amb valor col·lectiu, abundancial i augmentatiu*, Alacant, Universitat d'Alacant.
- COLOMINA, J. (2019): «El *Diccionari Normatiu Valencià* (DNV) de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua: Una contribució al benestar lingüístic dels valencian's» dins F. Feliu; O. Fullana (eds.), *The Intricacy of Languages*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, p. 410-431.
- COLOMINA, J.; PONT, M. J.; SALVÀ, M. (1986): «Topònims i malnoms de Tàrbena (Marina Meridional)», *Actes del 10è Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica, 1r. d'Onomàstica valenciana*, València, p. 91-100.
- COLÓN, G. (1955): «La matización vocálica en las desinencias de 1ª y 3ª personas de presente e imperfecto de indicativo (conjugación en -ARE) en las comarcas castellanenses», *Miscelánea filológica dedicada a Mons. A. Griera*, I, p. 201-211.
- COLÓN, G.; FERRANDO, A. (2011): *Les Regles d'esquivar vocables a revisió*, València, Institut Interuniversitari de Filologia Catalana.
- COMAS, J. (1970): *Caracterització del parlar de Pau (Alt Empordà)*, memòria de llicenciatura, Universitat de Barcelona.
- COMPAN, A. (1981): *Grammaire niçoise*, Niça, Serre.
- CONCA, M.; GUIA, J. (2014): *La fraseologia. Principis, mètode i aplicacions*, Alzira, Bromera.
- COROMINES, J. (1976): «El parlar de Cardós i de Vall Ferrera», *Entre dos llenguatges*, II, Barcelona, Curial, p. 29-67 [reprodueix l'edició de 1935 al BDC, XXIII].
- COROMINES, J. (1989⁴): *Lleures i converses d'un filòleg*, Barcelona, Club editor.
- COROMINES, J. (1990): *El parlar de la Vall d'Aran. Gramàtica, Diccionari i estudis lexicals sobre el gascó*, Barcelona, Curial.
- CORTÉS, V. (2000): *El Tío Paragüero. Tradición oral de La Serranía, I*, el Villar, Centro de Estudios “La Serranía”.
- CORTÉS, V. (2007): *El Tío Paragüero. Tradición oral de La Serranía, II*, el Villar, centro de Estudios “La Serranía”.

- CORTÉS, V. (2010): *El Tío Paragüero. Tradición oral de La Serranía, III*, el Villar, centro de Estudios “La Serranía”.
- CORTÉS, V. (2011): *El Tío Paragüero. Tradición oral de La Serranía, IV*, el Villar, centro de Estudios “La Serranía”.
- CORTÉS I., E. (1986): *Cuentos de la zona montañosa de la provincia de Albacete. Zahora 9*, Albacet, Diputación Provincial de Albacete.
- CORTÉS V., L. (1979): *Cuentos populares salmantinos*, 2 vols., Salamanca, Librería Cervantes.
- CORTÉS V., L. (1992): *Leyendas, cuentos y romances de Sanabria*, Salamanca, Librería Cervantes [1a ed., 1976].
- COSTES, A. (1997): *Emborrapà! Jocs de carrer jugats a Amposta*, Amposta, Aj. d’Amposta.
- COULOMB, N.; CASTELL, Cl. (1986): *La barque qui allait sur l’eau et sur la terre. Marcel Volpière, conteur de mont Lozère*, Carcassona, GARAE/HESIODE.
- CUBA, X. R.; REIGOSA, A.; MIRANDA, X. (2001): *Contos colorados. Narracions eròtiques da tradición oral*, Vigo, Xerais.
- CUBELLS, O. (2001): *El parlar de la Palma d’Ebre (Ribera d’Ebre)*, la Palma d’Ebre, Associació Cultural l’Espona.
- CUENCA, M. J. (2002): «Els connectors textuais i les interjeccions», dins *Gramàtica del català contemporani*, III, Barcelona, Empúries, p. 3173-3237.
- CURIEL, M. (1987): *Cuentos extremeños*, Jerez, Editora Regional de Extremadura [1a edició, 1944].
- DALBERA, J. Ph. (1994): *Les parlars des Alpes-Maritimes. Étude comparative. Éssai de reconstruction*, Londres, University of London.
- DELARUE, P. (1976): *Le conte populaire français: catalogue raisonné des versions de France et des pays de langues frajnçaise d’outre-mer*, I, París, Maisonneuve et Larose [reedició, 1a versió: 1957].
- DELARUE, P.; TENÈZE, M. L. (1964): *Le conte populaire français: catalogue raisonné des versions de France et des pays de langues frajnçaise d’outre-mer*, II, París, Maisonneuve et Larose.
- DELARUE, P.; TENÈZE, M. L. (1976): *Le conte populaire français: catalogue raisonné des versions de France et des pays de langues frajnçaise d’outre-mer*, III, París, Maisonneuve et Larose.
- DELARUE, P.; TENÈZE, M. L. (1985): *Le conte populaire français: catalogue raisonné des versions de France et des pays de langues frajnçaise d’outre-mer*, IV, París, Maisonneuve et Larose.
- DIAZ, J.; CHEVALIER, M. (1985): *Cuentos castellanos de tradición oral*, Valladolid, Àmbito.
- DOMINGO, C. (1997): *Els noms de les formes del relleu*, Barcelona, Societat d’Onomàstica - Generalitat de Catalunya.
- DORCA, J (2006): *El parlar del Lluçanès. Aportació al coneixement del català central*, Prats de Lluçanès, Solc.
- DUCH, J. M.; MARTÍ, A. (trad.) (2003): *Pantxatantra. Faules de l’Índia*, Barcelona, Samâdhi Mârga.
- DIÉGUEZ, M. A. et al (1999): *Rondalles de la Marina*, Altea, Caixaltea – APA IBM Altea.
- ENNA, F. (2008): *Sos contos de foghile*, Gènova, Fratelli Frilli Editori [1a ed. 1984].
- ESCUDEU, T. (1983): *Contalles*, Castelló de la Plana, Caixa d’Estalvis i Mont de Pietat de Castelló.
- ESOPO (2019): *Fábulas*, Barcelona, Gredos.
- ESPINOSA, A. M (1946): *Cuentos populares españoles*, vol. I, Madrid, CSIC.
- ESPINOSA, A. M (1947): *Cuentos populares españoles*, vol. II i III, Madrid, CSIC.
- ESPINOSA, A. M (hijo) (1988): *Cuentos populares de Castilla y León*, vol. II, Madrid, CSIC.
- ESPINOSA, A. M (hijo) (2016): *Cuentos populares de Castilla y León*, vol. I, Madrid, CSIC (1a ed. 1987).
- ESTEVE, J. (2021): *L’emigració valenciana als Estats Units i el Canadà. El somni americà contra el caciquisme i la fil·loxera*, València, InfoTv.
- ESTEVE B., P. (2015): *Agres i dolces*, Picanya, Edicions del Bullent.
- ESTORNELL, P. (coord.) (2014): *Rondalles de la Vall i del vell*, Ontinyent, Caixa Ontinyent.
- FABRE, D.; LACROIX, J. (1971): «Langue, texte, Société. Le plurilinguisme dans la littérature ethnique occitane», *Ethnologie française*, II, núm. 1, p. 43-66.
- FABRE, D.; LACROIX, J. (1972): «Le français dans le texte occitan», *Grammatica*, p. 115-123.
- FABRE, D.; LACROIX, J. (1974): *La tradition orale du conte occitan. Les Pyrénées Audoises*, vol. 1., París, P.U.F.

- FABRE, D.; LACROIX, J. (1973): *La tradition orale du conte occitan. Les Pyrénées Audoises*, vol. 2., París, P.U.F.
- FERRANDO, J. V. (2012): «A modo de homenaje», *Tàrbena. Festes patronals 2012*, Tàrbena, Comissió de Festes 2012, p. 41-42.
- FERRER, G. (2016): «El nostre folklore, la nostra cultura. Literatura oral de la Marina Alta», dins *Ondara. Mirades enrere III. Recull de treballs presentats a les Terceres Jornades d'Estudis Locals*, Ondara, Aj. d'Ondara – Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta, p. 55-106.
- FIGUERA, M. et al. (2011): *El parlar de Cerdanya*, la Seu d'Urgell, Salòria.
- FONTEBOA, A. (1992): *Literatura de la tradició oral en El Bierzo*, Lleó, Diputació de León.
- FORTEZA, T. (2008): *Gramàtica de la llengua catalana*, 2 vols., Barcelona, PAM - Biblioteca Marian Aguiló [1a ed.: 1915].
- FORTUNY, B. (1983): *La parla d'Os de Balaguer*, tesi de llicenciatura, Universitat de Barcelona.
- FOUCHÉ, P. (1924a): *Morphologie historique du roussillonnais*, Tolosa de Llenguadoc, Privat.
- FOUCHÉ, P. (1924b): *Phonétique historique du roussillonnais*, Tolosa de Llenguadoc, Privat.
- FRAILE, J. M. (1992): *Cuentos de la tradición oral madrileña*, Madrid, Comunidad de Madrid.
- FRAZER, J. G. (1986): *La rama dorada*, Mèxic, Fondo de Cultura Económica (1a ed. 1890).
- FRECHINA, J. V. (2002): «El bestiari festiu valencià. Notícia històrica i usos actuals», *Revista Valenciana de Folclore*, núm. 3, p. 7-39.
- GAFFIOT, F. (1934): *Dictionnaire Latin Français*, París, Hachette.
- GALÁN, J.; MORET, H. (1995): *Estudi descriptiu de la llengua de Fraga*, Institut d'Estudis del Baix Cinca - I.E.A. – Aj. de Fraga.
- GALMÉS, A. (1982): *Cultura popular mallorquina. Aplec de pautes*, Palma, Caixa de Balears «Sa Nostra».
- GARCÍA DE D., P. (1972): «Pliegos de cordel. Catálogo (continuación)», *Revista de Dialectología y Tradiciones Populares*, núm. 28, p. 316-360.
- GARDY, P. (1982): *Un conteur provençal au XVIIIe siècle: Jean de Cabanes*, Ais de Provença, Edisud.
- GARCIA, R. (2007): *Recopilació d'auques*, Paiporta, Denes.
- GARDY, P. (1982): *Un conteur provençal au XVIIIe siècle: Jean de Cabanes*, Ais de Provença, Édusud.
- GASCH, Q.; GASCH, S. (2006): *Contes de Cerdanya*, Ripoll, Institut d'Estudis Ceretans [1a ed. 1994].
- GASCÓN, F. (1999): *Rondalles de la Vall d'Albaida i l'Alcoià*, Ontinyent, Aj. d'Ontinyent – Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida.
- GASCÓ, F. (2011): *Rondalles de Beneixama*, Alzira, Germania.
- GASSULLA, C. (2015): *Poesia festiva* (edició i introducció V. J. Escartí), València, Institució Alfons el Magnànim.
- GELABERT, M. M. (2019): *La figura de la dona en l'Aplec de Rondaies Mallorquines d'Antoni M. Alcover*, tesi doctoral, Universitat de les Illes Balears.
- GENETTE, G. (1982): *Palimpsestes. La littérature au second degré*, París, Éditions du Seuil.
- GIMENO, L. (1991): «El tortosí. Extensió i característiques dialectals», *A Sol Post*, Alacant, p. 171-192.
- GIMENO, L. (1992a): «Les àrees morfològiques en un parlar de transició: el present de subjuntiu en tortosí meridional», *Estudis de llengua i Literatura Catalanes. XXV. Miscel·lània Jordi Carbonell*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 233-263.
- GIMENO, L. (1992b): «Sobre el parlar de Castelló de la Plana», *Miscel·lània Sanchis Guarner, II*, Universitat de València - Abadia de Montserrat, València, p. 133-160.
- GIMENO, L. (1994): *Estudi lingüístic dels parlars de les comarques del nord de Castelló*, Societat Castellonenca de Cultura, Castelló de la Plana.
- GIMENO, L. (1995): «L'adstrat aragonès en un document castellonenc del segle XIV», dins Jordi Colomina (ed.), *Llengües en contacte als regnes de València i Múrcia (segles XIII-XV)*, Alacant, Universitat d'Alacant.
- GIMENO, L. (1997): *Atles lingüístic de la diòcesi de Tortosa*, Barcelona, IEC.
- GINARD, R. (1980): *Cançoner popular de Mallorca*, vol. 2, Palma, Moll.
- GINER, J. (2016): *El parlar de la Safor*, tesi doctoral, Universitat d'Alacant <www.eltallerdigital.com>.
- GISBERT, F. (2008): *Màgia per a un poble*, Picanya, Bullent.
- GÓMEZ, G. (2016): *Gramàtica del català rossellonès*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

- GONZÁLEZ CATURLA, J. (1985): *Rondalles de l'Alacantí*, Alacant, IAC «Juan Gil-Albert».
- GONZÁLEZ CATURLA, J. (1998) [1a edició, 1987]: *Rondalles del Baix Vinalopó*, Alacant, Aguaclara.
- GONZÁLEZ P., C. (1993): *A coca e o mito do dragón*, Vigo, Ir Indo.
- GONZÁLEZ S., C. (1996): *Despallerofant. Recopilación y estudio de relatos de tradición oral en la comarca del Baix Cinca*, Igualada, La Sitja: IE del Baix Cinca – IE Altoaragoneses – Aj. de Fraga.
- GONZÁLEZ S., C. (1996): *Catálogo tipológico de cuentos folklóricos aragoneses*, Instituto Saragossa, Aragonés de Antropología.
- GONZÁLEZ S., C. (2010): *De la chaminera al tejao... Antología de cuentos folklóricos aragoneses*, 2 vols., Cabanillas del Campo, Palabras del Candil.
- GRIMAL, P. (1989): *La mitología griega*, Barcelona, Paidós.
- GRIMALT, J. A. (1971): *Els articles a la llengua col·loquial de Mallorca*, tesi de llicenciatura, Universitat de Barcelona.
- GRIMALT, J. (2003): «Les rondalles de mossèn Alcover, entre el realisme i l'estil abstracte», *Actes del Congrés Internacional Antoni M. Alcover*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 563-579.
- GRIMM, J. i W. (1987): *Cuentos de niños y del hogar*, 3 vols., Anaya.
- GUARDIOLA, P. (1988): *Contes de riurau. Contes populars de la Marina Alta*, Xàbia, Impremta Botella.
- GUARDIOLA F., M. (1997): *Lírica tradicional valenciana. Cançoner Popular valencià*, la Nucia, Aj. de la Nucia.
- GUARDIOLA S., M. I. (2018): «Síntesi d'estudis sobre *ell* emfàtic, exclamatiu, expletiu, impersonal o neutre», *eHumanista/IVITRA*, núm. 14, p. 469-486.
- GUARDIOLA, M.I.; BELTRAN, V. (2005): *Bolulla la Caramulla: Cultura Popular i Llengua d'un poble de la Marina*, Alacant, IAC «Juan Gil-Albert».
- GUIJARRO, J. R. (1997): *Contalles i llegendes de Sant Vicent del Raspeig*, Sant Vicent del Raspeig, Bloc de Progés Jaume I de Sant Vicent del Raspeig.
- GUILLÉN, J. (1974): *El habla de Orihuela*, Alacant, Instituto de Estudios Alicantinos.
- GUINOT, J. M. (1995): *Rondalles de la meua terra* [GUINOT, J. M. (1995): *Rondalles de la meua terra*.²⁷⁴⁵
- GUISCAFRÈ, J. (1996): «Una bibliografia de les edicions i les traduccions de les rondalles de mossèn Alcover», *Randa* (Barcelona), núm. 38 (1996), p. 151-221.
- GUISCAFRÈ, J. (2003): «“D'aqueixs llargs bons ja no me'n record”. La transmissió oral de l'Aplec de Rondaies Mallorquines d'en Jordi d'es Racó», *Actes del Congrés Internacional Antoni M. Alcover*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 656-671.
- GUISCAFRÈ, J. (2008): *El rondallari Aguiló*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- HAENSCH, G. (1980): «Els parlars catalans d'Areny i de la ribera de Cornudella», *Miscel·lània Aramon*, II, p. 219-229.
- HERNÁNDEZ, A. (2001): *Cuentos populares de la provincia de Albacete*, Albacete, Instituto de Estudios Albacetenses «Don Juan Manuel».
- HERNÁNDEZ, A. (2013): *Catálogo tipológico del cuento folclórico en Murcia*, El Jardín de la Voz, Biblioteca de Literatura Oral y Cultura Popular– Universidad de Alcalá de Henares – Instituto de Investigaciones Folclóricas de la UNAM – Instituto de Estudios Cervantinos (edició electrònica).
- IVARS, M. F. (ed.) (2010): *Contes dels nostres iaïos*, Benissa, Comissió de festes de 2011.
- JANER, G. (1979): «Cultura popular i ecologia del llenguatge», *Mayurqa*, vol. 19, núm. 3, p. 51-56.
- JANER, G. (1982): *Sexe i cultura a Mallorca. La narrativa i el teatre*, Palma, Moll.
- JIMÉNEZ, M. M. (2011): «Una pequeña colección de chistes de Quevedo», *RECM*, núm. 2, 129-141.
- JOLLES, A. (1971): *Las formas simples*, Santiago de Chile, Editorial Universitaria [1a. ed.1954].
- JORDÀ, R. (2016): *Estudi geolingüístic dels parlars de la vall de Seta i del riu Frainos*, Diploma d'Estudis Avançats, Universitat d'Alacant.
- LACARRA, M. J. (ed.) (1995): *Sendeban*, Madrid, Cátedra.

²⁷⁴⁵ En línia: <<http://www.artana.org/josemaria/cuentos.htm>>.

- LACARRA, M. J. (2006): «“El pan comido: el sueño más maravilloso” (ATU 1626) y otros cuentos afines: un recorrido por algunas versiones hispánicas de la tradición oral y escrita» dins BELTRAN, R.; HARO, M. *El cuento folclórico en la literatura y en la tradición oral*, València, PUV, p. 217-246.
- LANUZA, Ch.; SALVADOR, J.; LÓPEZ, M. (1989): *Conte contat. contes i retalls*, 2 vols., València, nova València.
- LANTEUJOU, L. (1987): *Cuèr negre. Contes de la Châtaigneraie*, Orhac, IEO Cantal.
- LARREA, A. de (1959): *Cuentos populares de Andalucía. Cuentos gaditanos*, Madrid, CSIC.
- LIMORTI, E.; QUINTANA, A. (1998): *El Carxe. Recull de literatura popular valenciana de Múrcia*, Alacant, IAC «Juan Gil-Albert».
- LLOBET, T. (2010): *Flora i fauna del Parc Natural. Els Ports*, Figueres, Brau.
- LLORCA, M. (2000): *Variació lingüística generacional a la Vila Joiosa* [treball inèdit que hem pogut consultar gràcies a l'amabilitat de l'autora].
- LLORENS, S. (2020): *Rondallari de Pineda*, Sant Vicenç de Castellet, Farell.
- LLORÉNS BARBER, R. (1983): *Diccionario de Altea y sus cosas*, Altea, Revista Altea.
- LLORENTE, A. (1985): «Coincidencias léxicas entre Andalucía y el Valle del Ebro», *AFA*, 36-37, p. 347-375.
- LODDO, D. (1993): *Anthologie du Conte populaire occitan en Midi-Pyrénées. 2. Contes e racontes dels Monts de la Cauna*, Còrdas, C.O.R.D.A.E-La Talvèra.
- LODDO, D. (1996): *Anthologie du Conte populaire occitan en Midi-Pyrénées. 3. Contes e racontes de la ribièira d'Òlt*, Còrdas, C.O.R.D.A.E-La Talvèra.
- LODDO, D. (2014): *Anthologie du Conte populaire occitan en Midi-Pyrénées. 5. Contes e racontes d'Albigés*, Còrdas, C.O.R.D.A.E-La Talvèra.
- LODDO, D. (2018): *Anthologie du Conte populaire occitan. 6. Contes pebrats e salats*, Còrdas, C.O.R.D.A.E-La Talvèra.
- LODDO, D.; LODDO, C. (2004): *Anthologie du Conte populaire occitan en Midi-Pyrénées. 4. Contes e racontes del Segalar*, Còrdas, C.O.R.D.A.E-La Talvèra.
- LÓPEZ, M. (2017): «El cuento de tradición oral en Asturias», *BLO*, v. e. núm. 1, p. 157-178.
- LÓPEZ, F. R.; ORTIZ, M. J. (1997): *El etnocuentón*, Caja Rural de la Valencia Castellana – Diputación de Albacete.
- LÓPEZ, F. R.; ORTIZ, M. J. (2000): *Etno-escatológico*, La Alberca, López Megías.
- LOZANO, J. et al. (1989): *Análisis del discurso. Hacia una semiótica de la interacción textual*, Madrid, Cátedra.
- LÜTHI, M. (2018): *La fiaba popolare europea*, Milà, Mursia [1a. ed. 1947].
- MACABICH, I. (1967): *Historia de Ibiza*, vol. 4, Palma, Daedalus [1a ed., 1916].
- MARÍ, M. (2006): *Recull de contes i succeïts*, Palma, Institut d'Estudis Balearics – Olañeta.
- MARLIAVE, O. de (2005): *Trésor de la mythologie pyrénéene*, Tolosa de Llenguadoc, Sud Ouest.
- MARÍ, J. (1973): «L'article literari en la llengua de les Pitiües», *Eivissa*, p. 38-41.
- MARIOTTI, M. (1990): *Marie Nicolas, Conteuse en Champsaur*, Ais de Provença, Édisud/CNRS.
- MARTÍ, P. (1990): «El folklorismo. Análisis de una tradición prête-à-porter», *Anuario musical*, núm. 45, p. 317-352.
- MARTÍ, P. (1996): *El folklorismo, uso y abuso de la tradición*, Barcelona, Ronsel.
- MARTÍ A., C. (1999): *Contes de l'Horta*, Madrid, Alfaguara - Voramar.
- MARTÍ GADEA, J. (1991): *Ensisám de totes herbes*, València, París-Valencia [edició facsímil del text de 1891].
- MARTÍ GADEA, J. (1993): *Tipos, modismes y còses rares y curioses de la terra del gè*, 3 vols., València, París-Valencia [edició facsímil del text de 1908].
- MARTÍ GADEA, J. (1994): *Tròços i mòsos o retalls de la nòstra tèrra*, València, París-Valencia [edició facsímil del text de 1906].
- MARTÍ GADEA, J. (2009): *Caps i senteners*, València, París-Valencia [edició facsímil del text de 1892].

- MARTÍ M., J. (1996): *Col·loquis eròtico-burlescos del segle XVIII*, València, Edicions Alfons el Magnànim – Generalitat Valenciana.
- MARTÍ M., J. (1997): *Literatura de canya i cordell al País Valencià. Els col·loquis de temàtica satírica. Edició i estudi lingüístic*, València, Denes.
- MARTÍ M., J. (2006): *Diccionari del valencià col·loquial (segles XVII, XVIII i XIX)*, València, PUV.
- MARTÍ M., J. (2009): *Josep Bernat i Baldoví. La tradició popular i burlesca*, Catarroja – Barcelona, Afers.
- MARTÍ M., J. (2017): *Diccionari de la fraseologia (segles XVII-XXI)*, València, Universitat de València.
- MARTÍ, E.; APARICIO, S. (2005): *El habla de Anna*, Canals, Gràfiques Maral.
- MARTINES, J. (1998): *El diccionario valenciano de Josep Pla i Costa (1817-1890). Descripción i edició*, Generalitat Valenciana, Conselleria d'Educació i Ciència - IAC «Juan Gil-Albert».
- MARTINES, J. (2000): *El valencià del segle XIX. Estudi lingüístic del Diccionario Valenciano de Josep Pla i Costa*, Institut Interuniversari de Filologia Valenciana - Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Alacant - Barcelona.
- MARTINES, J. (2002): «L'aragonés i el lèxic valencià. Una aproximació», *Caplletra*, núm. 32, p. 157-201.
- MARTÍNEZ G., A. M. (2012): *Cuentos de transmisión oral del Levante almeriense*, Almería, Editorial Universidad de Almería [versió en CD-ROM].
- MARTÍNEZ M., F. (1987): *Folklore valencià. Càses de la meua terra (la Marina)*, 1, [reproducció facsímil de l'edició de 1912], Altea, Revista Altea - Aj. d'Altea.
- MARTÍNEZ M., F. (1987): *Folklore valencià. Càses de la meua terra (la Marina)*, 2 [reproducció facsímil de l'edició de 1920], Altea, Revista Altea - Aj. d'Altea.
- MARTÍNEZ M., F. (1987): *Folklore valencià. Càses de la meua terra (la Marina)*, 3 [reproducció facsímil de l'edició de 1947], Altea, Revista Altea - Aj. d'Altea.
- MARTÍNEZ M., F. (1995): *Llegendari valencià* (estudi i edició de Josep M. Baldaquí), Alacant, IAC «Juan Gil-Albert».
- MARTÍNEZ T., C. (2000): *La llengua catalana a Mallorca al segle XVIII i primer terç del XIX*, Universitat de les Illes Balears, Departament de Filologia Catalana i Lingüística General - Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MARTÍNEZ R., E. (2001): *L'any tururany... Narrativa oral al poble de Picanya. Rondallística, refranys, endevinalles i jocs de paraules*, Picanya, Aj. de Picanya.
- MARTÍNEZ, F.; PALANCA, FL. (1991): *Temes d'etnografia valenciana (II). Utilitatge agrícola i ramaderia*, València, Edicions Alfons el Magnànim.
- MASSIP, M. À. (1989): *Aproximació descriptiva al parlar tortosí*, Tarragona, Diputació de Tarragona.
- MASIP, R.; MONTARDIT, F; PRENAFETA, D. (2014): *Lo lleidatà és fàcil*, Juneda, Fonoll.
- MASPONS, F. (2010): *Lo Rondallaire. Primera sèrie. Segona sèrie*, Tarragona, Cossetània [1a edició: 1871, 1872].
- MASPONS, F. (2014): *Lo Rondallaire, tercera sèrie. Cuentos populares catalans*, Tarragona, Cossetània [1a edició: 1874, 1885].
- MASSOT, Josep (1985²): *Els mallorquins i la llengua autòctona*, Barcelona, Curial.
- MELIÀ, C. (1981): *De la meua terra. Contalles, contes i succeïts*, Castelló de la Plana, Societat Castellonenca de Cultura.
- MENAGES, A, R.; MONJO, J. L. (2002): «No compre pa. Observacions a l'entorn de l'etnoliteratura basada en malentesos lingüístics a partir de materials de la tradició dels valencians emigrats a Alger», *Revista Valenciana de Folclore*, 3, p. 121-141.
- MENAGES, A, R.; MONJO, J. L. (2007): *Els valencians d'Algèria (1830-1962). Memòria i patrimoni d'una comunitat emigrada*, El Bullent, València.
- MENAGES, A, R.; MONJO, J. L. (2012): «El patuet valencià, un reflex lingüístic de la societat algeriana colonial (1830-1962)», *Divèrsia. Revista de la Càtedra sobre diversitat social de la Universitat Pompeu Fabra*.²⁷⁴⁶

²⁷⁴⁶ Article en línia: <<https://raco.cat/index.php/diversia/article/view/262459/349623>>.

- MESTRES, A. (2009): *Tradicions*, Valls, Cossetània [1a ed.: 1895].
- MICÓ, J. A. (2009): *Bèlgida: Etnologia i rondalles*, València, Denes.
- MICÓ, M. J.; GRAMATGE, N. (1991): «La porquejada», *Alba*, núm. 5-6, p. 274-294.
- MINGUET, M. J. (2006): *Hi havia una vegada... Recull de contes*, Uldecona, Maria Joana Minguet Itarte.
- MIRALLES, J. (1984): *Un llibre de cort reial mallorquí del segle XIV*, 2 vols., Palma, Moll.
- MOLL, F. B. (1934): «Transcripció de cançons populars amb notes sobre fonètica sintàctica», *Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura*, VII, p. 9-39.
- MOLL, F. B. (1979): «Assaig d'estudi preliminar», dins Rafael GINARD: *Cançoner popular de Mallorca*, 1, Palma, Moll, p. XIII-LXXXIV.
- MOLL, F. B. (1985): *Gramàtica catalana referida especialment a les Illes Balears*, Palma, Raixa [1a ed. 1968].
- MOLL, F. B. (1991): *Gramàtica històrica catalana*, València, Universitat de València.
- MONFERRER, A. (1995): *La salpassa*, València, Generalitat Valenciana.
- MONJO, J. L. (1993): «No és lo mateix parlar amb la reina que amb sa gerra (sobre l'ús de l'article literari al parlar de Tàrbena)», dins: *Actes del IXè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Alacant, 1991)*, p. 473-494.
- MONJO, J. L. (2001): «Mallorquins i garruts. Una introducció a l'estudi antropològic de la repoblació mallorquina del sud valencià a través de la tradició oral», *Revista Valenciana de Folclore*, núm. 2, Alacant, p. 133-155.
- MONJO, J. L. (2002): «¡Tot estiu, tot estiu! Els noms dels ocells de Tàrbena. Una mostra de la cultura tradicional a l'entorn dels ocells», *Tàrbena, Festes Patronals*, p. 17-20.
- MONJO, J. L. (2004): «La tradició de la porquejada a Tàrbena (la Marina)», *Revista Valenciana de Folclore*, 4/5, p. 39-58.
- MONJO, J. L. (2005a): «Canvi i continuïtat toponímica en un terme de repoblació moderna. El cas de Tàrbena (segle XVII)», *Jornades d'Antroponímia i Toponímia (2003-2004)*, Universitat de les Illes Balears – Govern Balear, Palma, p. 221-243.
- MONJO, J. L. (2005b): «Dos-cents un refranys populars de Tàrbena», *Tàrbena. Festes Patronals*, Tàrbena.
- MONJO, J. L. (2006a): «La tradició etnoliterària narrativa a l'Horta d'Oriola», *Revista Valenciana de Folclore*, 6, p. 81-144.
- MONJO, J. L. (2006b): «La imatge de Guardamar a través dels contes populars», *Moros i cristians. Guardamar del Segura. 2006*, p. 132-136.
- MONJO, J. L. (2006c): «Notes per a un estudi diacrònic del parlar tarbener», dins *Miscel·lània Veny*, 8, Abadia de Montserrat, p. 235-278.
- MONJO, J. L. (2009a): *El cançoner popular de Tàrbena. Recopilació i estudi lingüístic*, Universitat d'Alacant – Departament de Filologia Catalana, Alacant.
- MONJO, J. L. (2009b): «La tradició rondallística a Guardamar (Baix Segura). Antologia de textos», dins *Llengües i fets, actituds i franges. Miscel·lània de treballs etnològics, filològics i lingüístics oferts a Artur Quintana i Font*, p. 269-288.
- MONJO, J. L. (2011): «Contribució a l'estudi del patrimoni rondallístic de Guardamar», *Baluard*, p. 69-108.
- MONJO, J. L. (2012a): «La toponímia de Tàrbena. Idiosincràsia i normalització», *Actes de la V Jornada d'Onomàstica (Dènia 2011)*, Acadèmia Valenciana de la Llengua, p. 143-161.
- MONJO, J. L. (2012b): «Com un balze. Expressions comparatives del parlar de Tàrbena», *Tàrbena. Festes patronals 2012*, p. 21-28.
- MONJO, J. L. (2013): «Contribució a l'estudi del patrimoni rondallístic de Guardamar», *El Baluard*, 3, Guardamar, p. 69-108.
- MONJO, J. L. (2015a): «Els noms dels carrers de Tàrbena. Notes històriques», dins la revista *Festes de Tàrbena. 2015*, Tàrbena, p. .
- MONJO, J. L. (2015b): *Sa Caseta de sa Tramuntana*, Alacant, IAE «Juan Gil-Albert».

- MONJO, J. L. (2017): «Reflexions sobre els elements de cultura popular de possible origen mallorquí a la Marina (País Valencià)», *Excursions, viatges, migracions: Etnopoètica i mobilitat humana*, Grup d'Estudis Etnopoètics, p. 115-130.
- MONJO, J. L. (2018): «Propostes diferents de transcripció de textos orals narratius. Una cruïlla entre el codi oral i el codi escrit», *Vigència, transmissió i transformació de les tradicions orals*, Grup d'Estudis Etnopoètics, p. 81-96.
- MONJO, J. L. (2020): *Jo també parla de sa*, València, Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- MONJO, J. L. (2021a): «“Sa boca plena gust té”: Tastet de textos en tarbener», *Parlar de sa. El llegat mallorquí de la Marina*, Alacant, Universitat d'Alacant, p. 57-66.
- MONJO, J. L. (2021b): «La consciència lingüística en les narracions de tradició oral», *Parlar de sa. El llegat mallorquí de la Marina*, Alacant, Universitat d'Alacant, p. 67-74.
- MONTEIL, P. (1986): *Éléments de phonétique et de morphologie du latin*, París, Nathan.
- MONTOLIU, V. (coord.) (1987): *Costumbres y folklore de Quatretonda (Valencia)*, Quatretonda, Grup de Danses Populars de Quatretonda.
- MONTOYA, B. (1989): *La interferència lingüística al sud valencià*, València, Estudis del Valencià Actual – Generalitat Valenciana.
- MONTURIOL, J.; DOMÍNGUEZ, E. (2002): *El parlar de la Garrotxa*, Olot, Ràdio Olot.
- MOREIRA, J. (1934): *De folklore tortosí*, Tortosa, Impremta Querol.
- MORET, H. (1996): *Sobre la llengua de Mequinensa*, Calaceit, Institut d'Estudis del Baix Cinca.
- MORET, H.; SASOT, M. (1996): *Aproximació a la llengua de Saidí*, Institut d'Estudis del Baix Cinca - IEA - Aj. de Saidí.
- MORLÀ, P. J. (1995): *Poesies i col·loquis* (a cura d'Antoni Ferrando), València, Edicions Alfons el Magnànim – Generalitat Valenciana.
- MOROTE, P. (1990): *Cultura tradicional de Jumilla. Los cuentos populares*, Múrcia, Academia Alfonso X el Sabio.
- NAVARRO, P. (1994): *El parlar de la Fatarella*, Calaceit, Centre d'Estudis de la Terra Alta.
- NAVARRO, P. (1996): *Els parlars de la Terra Alta*, 2 vols., Tarragona, Diputació de Tarragona.
- NAVARRO, P. (2000a): *Aproximació geolingüística als parlars de la Ribera d'Ebre*, Flix, Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre.
- NAVARRO, P. (2000b): *Aproximació geolingüística als parlars del Priorat*, Carrutxa - Consell Comarcal del Priorat - Generalitat de Catalunya.
- NAVARRO, P. (2005): *Aproximació geolingüística als parlars del Matarranya*, Calaceit, Lo Trill.
- NAVARRO, P. (2012): *El parlar de Cambrils. Estudi fonètic, morfosintàctic i lèxic*, Aj. de Cambrils / Cossetània edicions.
- NIEVES, R. (2000): «Alzira: un pequeño corpus de literatura oral», *Revista de Folklore*, núm. 233, p. 164-180.
- NOIA, C. (2010): *Catálogo tipolòxico do conto galego de tradición oral. Cassificación, antoloxía e bibliografía*, Vigo, Universidade de Vigo.
- OJEDA, J. (director) (1997): *Cuadernos de Etnología*, 1, Oriola, IES El Palmeral.
- OJEDA, J. (director) (1999): *Cuadernos de Etnología*, 2, Oriola, IES El Palmeral.
- OLLER, M. T.; RAMON, V. (1994): *Contar i cantar. Recull de narracions i cançons populars valencianes*, València, Lo Rat Penat.
- OLMOS, R. (1950): *Canciones y danzas de Onteniente y Bélgida*, *Cuadernos de Música Folklórica Valenciana*, vol. 1, València, Instituto Valenciano de Musicología - Institución Alfonso el Magnánimo - Diputación Provincial de Valencia.
- OLTRA, J. E.; DURÀ, J. D.; CONCA, A. (2015): *El nom dels éssers naturals. Recerques etnobiològiques a la Vall d'Albaida*, Agullent, IEVA.
- ORIOI, C. (1997): *Estudi del folklore andorrà en el seu context*, Barcelona, Alta Fulla.
- ORIOI, C. (2002): *Introducció a l'etnopoètica. Teoria i formes del folklore en la cultura catalana*, Valls, Cossetània.
- ORIOI, C. (2012): «Les rondalles dels Grimm en català: cap a l'establiment d'un corpus», *Estudis de Literatura Oral Popular*, Núm. 1, p. 73-110, [en línia] <<https://raco.cat/index.php/ELOP/article/view/270352>> [Consulta: 3/07/2021].

- ORIOI, C. (2013): «Els gèneres del folklore narratiu: conceptes, criteris, i aplicació», *Ausa*, XXVI – 171, p. 76-96.
- ORIOI, C. (2014): «Tipologia dels textos de narrativa folklòrica: de la transcripció a la recreació», dins A. Bataller; M. Coll (eds.) *Literatura oral educació: simbiosi i complicitats*, Alacant: Grup d'Estudis Etnopoètics de la Societat Catalana de Llengua i Literatura, filial de l'IEC - Arxiu de Tradicions de l'Alguer, p. 167-176.
- ORIOI, C. (2016): «Els estudis d'etnopoètica en la cultura catalana», *Revista d'Etnologia de Catalunya*, núm. 41, p. 20-27.
- ORIOI, C.; NAVARRO, P.; SALES, M. (2010): *Literatura oral a Faió, Favara, Maella i Nonasp*, Calaceit, AC del Matarranya – Amics de Nonasp – Instituto Fernando El Católico – Gobierno de Aragón.
- ORIOI, C.; PUJOL, J. M. (2003): *Índex tipològic de la rondalla catalana*, Súria, Generalitat de Catalunya – Departament de Cultura.
- ORIOI, C.; PUJOL, J. M. (2008): *Index of Catalan Folktales*, Helsinki, Suomalainen Tiedeakatemia.
- ORPÍ, P. (1996): *Rondaies mallorquines inèdites*, Palma, Leonard Muntaner.
- ORTÍS, P. (2002): *La parla d'Urgell*, Bellpuig, Saladrigues
- ORTIZ, A. (2018): «Historias de siempre para lectores de hoy: la recepción infantil de la fábula de *La tortuga y los patos*», *Anuario de Investigación de Literatura Infantil y Juvenil*, núm. 16, p. 115-130.
- PALMADA, B. (2002): «Fenòmens assimilatoris», dins *Gramàtica del català contemporani*, I, Barcelona, Empúries, p. 251-269.
- PALOMBA, G. (2001): *Grammatica del dialetto algherese odierno*, Obra Cultural [reedició del text de 1906].
- PARDO, J. (2002): *Nuevo diccionario etimológico aragonés*, Saragossa, Gara d'Edicions – Institución Fernando el Católico [edició facsímil del text de 1938].
- PARDO, F.; JESÚS-MARIA, J. Á. (2001): *La música popular a la tradició valenciana*, València, Institut Valencià de la Música.
- PARRA, J. M. (1998): *Cuentos egipcios*, Madrid, Aldebarán.
- PASTOR, A. (2016): *La raboseta de Pamis. Recuperant una rondalla tradicional*, Ondara, Edicions 96.
- PAYRATÓ, L. (1990): *Català col·loquial. Aspectes de l'ús corrent de la llengua catalana*, València, Universitat de València.
- PEDROSA, J. M. (2003): «Esopo, Dante, Giotto, Camões, Quevedo, Bocage, Pushkin... y Bajtin (o la metamorfosis del autor en personaje)», *Literary Research / Recherche littéraire*, vol. 20, 39-40: 179-191.
- PELEN, J. N. (1983): *Le temps cévenol. 2. Le conte et l'anecdote*, Nîmes, Sédilan.
- PELEGRÍN, A. (1986): *La aventura de oír. Cuentos de tradición oral*, Madrid, Cíncel.
- PELLICER, M. D. (1990): *Rondalles de la Marjal*, València, Camacuc.
- PERBOSC, A. (1984): *Contes licencieux de l'Aquitaine, Contribution au Folklore Erotique* (a càrrec de Josiane Bru), Carcassona, GARAE/HESIODE [1a ed. 1907].
- PERBOSC, A. (1987): *L'anneau magique. Nouveaux contes licencieux de l'Aquitaine* (a càrrec de Josiane Bru), Carcassona, GARAE/HESIODE [1a ed. 1907].
- PEREA, M. P. (1999): *Complements a la Flexió verbal en els dialectes catalans. Dotze quaderns de camp d'Antoni M. Alcover*, Barcelona, PAM.
- PEREA, M. P. (2005): *Dades dialectals. Antoni M. Alcover*, Palma, Govern de les Illes Balears, CD-ROM.
- PÉREZ N., V. J. (1997a): «El procés de substitució lèxica en el parlar valencià popular: especialització semàntica i fòssils lingüístics a la població de Crevillent», Barcelona, *Actes de l'Onzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, p. 233-257.
- PÉREZ N., V. J. (1997b): «El parlar de Crevillent», *El Tempir*, núm. 12, p. 8-10.
- PÉREZ N., V. J. (1999): «Rondalles de Crevillent», *Revista del Vinalopó*, núm. 1 (1998), p. 33-47.
- PÉREZ S., M. (1998): *Del llatí al català. Morfosintaxi verbal històrica*, València, Universitat de València.
- PETIT, J. M. (1974): «Contaires del Menerbès. Germana Cabrol», *Obradors*, núm. 4, p. 48-51.
- PINIÈS, J. P. (ed.) (1986): *Le Conte de Tradition Orale dans le Bassin Méditerranéen. Actes de Rencontres de Carcassonne*, Carcassona, GARAE/Hesiodé.
- PITARCH, C. (1997): «El cant valencià. Apunts per a un estudi conceptual i històric» (inclòs dins *El món del cant*, addenda dels vols. XXVé i XXVIé de la *Fonoteca de Materials*), Generalitat Valenciana, p. 3-35.

- PITARCH, C. (2006): «Anar de ronda i fer bureo. Introducció a les músiques festives dels masovers valencians del nord», *De rondes i bureos. Música dels valencians de secà* (llibre del doble CD homònim), Castelló, Associació cultural Ramell, p. 8-19.
- PLA, A. (2011): *Un tast de català*, Barcelona, Columna.
- PLAZA, C. (1996): *La parla de la Conca de Barberà*, Diputació de Tarragona, Tarragona.
- POGGIO BRACCIOLINI, G. (1978): *Llibre de facècies*, Palma, Moll.
- PONS, F. (2003): «Recuerdos de antaño (IV). Les bruixes de l'era (recreació d'un conte)», *Festes de Daimús 2003*, Daimús, Comissió de Festes de Daimús.
- POVEDA, J. V.; PIERA, S. (1997): *A tranchas marranchas. El habla tradicional de Jalance*, Xalans, Ayuntamiento de Jalance - Diputació de València.
- PRATS, L. (1988): *El mite de la tradició popular*, Barcelona, Eds. 62.
- PROPP, Vladimir (1973): *Morphologie du conte*, París, Seuil [traducció de l'edició russa de 1969].
- PUIG, A. (2002): *Diccionari de la indumentària. El vestit popular valencià als segles XVIII i XIX. Cançoner*, Castelló de la Plana, Diputació de Castelló.
- PUJOL, J. M. (1985) [circa]: *Normes de transcripció dels enregistraments magnetofònics (Literatura tradicional)* [apuntes del curs 1985-1986], Universitat de Barcelona, Departament de Filologia Catalana (Tarragona).
- PUJOL, J. M. (2013a): «Literatura tradicional i etnopoètica: Balanç d'un folklorista», dins Oriol, C. i E, Samper (ed.) *Això era i no era. Obra folklòrica de Josep M. Pujol*, Tarragona, URV, p. 25-33 [1a ed. 1985].
- PUJOL, J. M. (2013b): «Actes etnopoètics, actes de paraula», dins Oriol, C. i E, Samper (ed.) *Això era i no era. Obra folklòrica de Josep M. Pujol*, Tarragona, URV, p. 63-69 [1a ed. 2003].
- PUJOL, J. M. (2013c): «Dels(s) folklore(s) al folklore de la comunicació interactiva», dins Oriol, C. i E, Samper (ed.) *Això era i no era. Obra folklòrica de Josep M. Pujol*, Tarragona, URV, p. 79-96 [1a ed. 2007].
- PUJOL, J. M. (2013d): «Folklore narratiu: la rondalla i la llegenda», dins Oriol, C. i E, Samper (ed.) *Això era i no era. Obra folklòrica de Josep M. Pujol*, Tarragona, URV, p. 277-287 [1a ed. 1991].
- PUJOL, J. M. (2013e): «La rondalla (o com voldríem que fos la vida)», dins Oriol, C. i E, Samper (ed.) *Això era i no era. Obra folklòrica de Josep M. Pujol*, Tarragona, URV, p. 397-399 [1a ed. 2009].
- PUIGRÒS, M. A. (2001): «Algunes característiques del sistema fonètic consonàntic manacorí», *I Jornades d'estudis locals de Manacor*, Aj. de Manacor, p. 509-523.
- PUNTÍ, J. (1993): *Ideari cançonístic Aguiló*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- QUINTANA, A. (1995): *Lo Molinar. Literatura popular catalana del Matarranya i Mequinensa. 1. Narrativa i teatre*, Calaceit, IE Turolenses – AC del Matarranya – Carrutxa.
- QUINTANA, A. (1997): *Bllat colrat! Literatura catalana del Baix Cinca, la Llitera i la Ribagorça*, Calaceit, IE Altoaragoneses – IE del Baix Cinca – IE Ilerdencs – Diputació General d'Aragó.
- QUINTANA, A. (ed.) (2000): *Lo banc de la paciència i altres narracions*, Calaceit, Lo Trull.
- QUINTANA, A. (2012): *El català de la Codonyera*, Saragossa, Gara d'Edicions – Institución Fernando el Católico [reedició del text de 1986].
- QUIRANT, A. (2002): *Contes i tradicions de Sant Vicent del Raspeig*, Sant Vicent del Raspeig, Bloc de Progrés de Sant Vicent del Raspeig.
- RADATZ, H. I. (2007): «De la Mallorca preturística a la moderna. La desdialectalització del català de Mallorca», *Els Marges*, p. 29-41.
- RAMOS, R. A. (2003): *El cuento folklórico: una aproximación a su estudio*, Madrid, Pliegos.
- RAMOS, R. (2017): *Los iberos. Imágenes y mitos de Iberia*, Còrdova, Almuzara.
- RASMUSSEN, P. (1994): *Sociolingüística andaluza, 9, Cuentos populares andaluces de María Ceballos*, Sevilla, Publicaciones de la Universidad de Sevilla.
- RECASENS, D. (1985): *Estudi lingüístic sobre la parla del Camp de Tarragona*, Barcelona, Abadia de Montserrat.
- RECASENS, D. (1996²): *Fonètica descriptiva del català (assaig de caracterització de la pronúncia del vocalisme i consonantisme del català al segle XX)*, , Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, Biblioteca Filològica, 21.
- REDÓ, R. (1997): *Cançons i costums de Vinaròs*, Vinaròs, Antinea.

- REDÓ, R. (2000): *Cançons i costums de Vinaròs. Segona part*, Vinaròs, Antinea.
- REIG, E. S. (1999): *Valencià en perill d'extinció*, València, Arts Gràfiques Soler.
- REIG, E. S. (2008): *Les nostres paraules*, València, Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- RIERA F., C. (1993): *Caracterització de l'idiome de d'un parlant de Moià*, Barcelona, Claret.
- RIERA R., M. (1992): *La llengua catalana a Andorra. Estudi dialectològic dels seus parlars rurals*, Barcelona, Institut d'Estudis Andorrans - Centre de Barcelona.
- RÍOS, I. (1989): *El habla de Sot de Ferrer*, Castelló de la Plana, Diputació de Castelló.
- RÒCHA, B. et al. (1979): *Cherchapaïs. Contes d'Auverna e de Velai*, IEO.
- RODARI, G. (1973): *Grammatica della fantasia*, Torino Piccola Biblioteca Einaudi.
- RODRÍGUEZ, A. (2009): *Libro de la risa carnal*, Cabanillas del Campo, Palabras del candil.
- RODRÍGUEZ P., J. (1990): *Cuentos populares andaluces y extremeños*, Badajoz, Diputación de Badajoz – Diputación de Huelva.
- RODRÍGUEZ P., J. (2001): *Cuentos extremeños obscenos y anticlericales*, Badajoz, Diputación de Badajoz.
- ROIG, A; BOÏLS, J.B. (2013): *Cuadernos de Música Folklórica Valenciana. Tercera Eépoca. Cançoner de Guadassuar*, València, Institució Alfons el Magnànim.
- ROIG, R.; ROIG, M. (1999): *Contes i jocs populars de les valls de Guadalest i de l'Algar*, Alacant, IAC «Juan Gil-Albert».
- RASMUSSEN, P. (1994): *Sociolingüística andaluza. Cuentos Populares andaluces*, Sevilla, Universidad de Sevilla.
- ROMÀ, F. (1989): *Refranyer popular*, Alacant, IAC «Juan Gil-Albert».
- ROMEU, J. (2000): *Corpus d'antiga poesia popular*, Barcelona, Barcino.
- ROURE-TORRENT, J. (1997): *Contes d'Eivissa*, Barcelona Mediterrània [1a ed. 1948].
- RUAIX, J. (1983): *El català en fitxes*, 2. vols, Barcelona, L'Arc de Berà.
- RUAIX, J. (1989): *El català en fitxes*, vol. 3., Barcelona, L'Arc de Berà.
- RUIZ, D. (2007): *Vocabulario de las hablas murcianas*, Murcia, Diego Marín.
- SABORIT, J. (2009): *Millorem la pronúncia*, València, AVL.
- SALA, E. (1992): *El parlar cadaquesenc*, 2 vols., tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, Departament de Filologia Catalana.
- SALAS, E. (1993): «Algunes puntualitzacions sobre el valencià septentrional a les comarques de l'Alcalatén, la Plana Alta i la Plana Baixa», *Estudis Castellonencs*, 5, p. 533-548.
- SALVÀ, A. (1988): *De la Marina i muntanya (folklore)*, Alacant, Diputació Provincial d'Alacant – Aj. de Callosa d'en Sarrià.
- SÁNCHEZ, A. J. (2010): *Revista Murciana de Antropología*, 17, *El cuento folclórico en Cartagena*, Múrcia, Universidad de Murcia.
- SÁNCHEZ BIEDMA, J. (1879): *Cuentos escogidos de los hermanos Grimm*, Madrid, Gaspar editores.²⁷⁴⁷
- SANCHIS GUARNER, M. (1981): *Els pobles valencians parlen els uns dels altres. 1* [1a ed. 1963], València, 3 i 4.
- SANCHIS GUARNER, M. (1981): *Els pobles valencians parlen els uns dels altres. 2* [1a ed. 1965], València, 3 i 4.
- SANCHIS GUARNER, M. (1981): *Els pobles valencians parlen els uns dels altres. 3* [1a ed. 1968], València, 3 i 4.
- SANCHIS GUARNER, M. (1984): *Els pobles valencians parlen els uns dels altres. 4*, València, 3 i 4.
- SANCHO, P. (1995): *El valencià col·loquial de la vila de Canals*, Canals, Aj. de Canals - Diputació de València - Generalitat Valenciana.
- SANCHO, P. (2002): «La preposició i el sintagma preposicional» dins *Gramàtica del català contemporani*, II, Barcelona, Empúries, p. 1689-1796..

²⁷⁴⁷ Edició digital: <<http://www.cervantesvirtual.com/obra-visor/cuentos-escogidos-de-los-hermanos-grimm--0/html/>> [darrera consulta: 8/8/2021].

- SANFILIPPO, M. (2017), «*Nca, Signuri, si riccunta di Agatuzza: Agata Messia y otras narradoras sicilianas en las recopilaciones de Giuseppe Pitrè*», *Estudis de Literatura Oral Popular*, núm. 6, p. 75-96.
- SÁNDOR, I. (1967): «The dramaturgy of tale-telling», *Acta Ethnographica Academiae Scientiarum Hungaricae*, núm. 16, p. 305-338.
- SANNA, J. (1988): *Diccionari català de l'Alguer*, l'Alguer – Barcelona, Fundació del II Congrés de la Llengua Catalana.
- SANS, B. (2016): *El parlar de Càlig*, Benicarló, Onada.
- SANSALVADOR, J. (1998): *Cançons de Cocentaina, I*, Cocentaina, Institut d'Estudis Contestans – IAC «Juan Gil-Albert» [edició del text de 1923].
- SAURA, J. A. (2003): *Elementos de fonética y morfosintaxis benasquesas*, Saragossa, Institución «Fernando el Católico».
- SBERT, M. (2000): «La performance en poesia de tradició oral», dins Mas, J.; Miralles, J.; Rosselló, M. (ed.) *Actes de l'Onzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, vol. 3, Barcelo0na, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 85-105.
- SCANU, P. (1985): *Rondalles alguereses*, Barcelona, Dalmau.
- SCT (1992): *Dites, cobles i rondalles*, Tortosa, Servei de Català de Tortosa.
- SEGUÍ, S. (1973): *Cancionero musical de la provincia de Alicante*, Alacant, Diputació Provincial d'Alacant.
- SEGUÍ, S. (1980): *Cancionero musical de la provincia de Valencia*, València, Institució Alfons el Magnànim - Diputació Provincial de València.
- SEGUÍ T., G. (1994): *El català en els rituals de sagraments de la diòcesi de Mallorca (1516-1847)*, Universitat de les Illes Balears, Departament de Filologia Catalana i Llingüística General - Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- SEGURA, C. (1996): *Estudi lingüístic del parlar d'Alacant*, Alacant, Institut de Cultura Alacant, IAC «Juan Gil-Albert» - Generalitat Valenciana.
- SEGURA, C. (1998): *El parlar d'Elx a estudi: aproximació a una descripció*, Elx, Aj. d'Elx.
- SEGURA, C. (2003): *Una cruïlla lingüística. Caracterització del parlar del Baix Vinalopó, lingüístic del parlar d'Alacant*, Alacant, Universitat d'Alacant.
- SEIJO, F. G. (1979): *Los fantasmas de Alicante, Valencia y Castellón (bubotes, follets, bruixes...)*, Alacant, Edicions Seijo.
- SERRA BOLDÚ, V. (1982): *Rondalles meravelloses*, Barcelona, PAM.
- SERRA BOLDÚ, V. (1984-85): *Rondalles populars*, 4 vols., Barcelona, PAM.
- SERRA BOLDÚ, V. (1986): *El pescador de Barcelona i altres contes*, Barcelona, PAM.
- SERRA C., J. (coor.) (2001): *Quaderns de Folklore, 68, Fets i acudits (I) recollits a Menorca*, Ciutadella, Col·lectiu Folkloric de Ciutadella.
- SERRA E., A. (1971): *Les matances a Mallorca*, tesi de llicenciatura inèdita dirigida pel Dr. Joan Veny, Universitat de Barcelona.
- SERRA M., J. (2003): *Cultura popular del Montserrat a partir de textos recollits per Pau Bertran i Bros*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- SERRÀ, A. (1995): *Entremesos mallorquins*, Barcelona, Barcino.
- SIRERA, J. L. (1995): *Història de la literatura valenciana*, València, Edicions Alfons el Magnànim.
- SISTAC, Ramon (1993): *El ribagorçà a l'Alta Llitera. Els parlars de la vall de Sosa de Peralta*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.
- SISTAC, R. (1998): *El català d'Àneu. Reflexions a l'entorn dels dialectes contemporanis*, Esterrí d'Àneu, Consell General de les Valls d'Àneu.
- SCHMID, C. (2010): *Genoveva de Brabante*, Valladolid, Maxtor [facsimil de l'edició de Roca y Bros, Barcelona, 1866].
- SOLÀ, J. (1989): *Qüestions controvertides de sintaxi catalana*, Barcelona, Edicions 62.
- SOLÀ, J. (2009): *Plantem cara*, Barcelona, La Magrana.

- SOLÀ, J.; PUJOL, J. M. (1989): *Tractat de puntuació*, Barcelona, Columna.
- SOLAZ, R. (ed.) (2015): *Almanacs de La Traca 1915-1918*, València, Alenar.
- SOUSA, F. DE (2007): *Introducción a la historia de la indumentaria en España*, Madrid, Istmo.
- SUÁREZ, J. (2008): *Cuentos medievales en la tradición oral de Asturias*, Xixón, Red de Museos Etnográficos de Asturias.
- TENÈZE, M. L. (1969): «Introduction à l'étude de la littérature orale: le conte», *Annales* (setembre-octubre), p. 1104-1120.²⁷⁴⁸
- TENÈZE, M. L. (2019): *Contes d'Aubrac*, Tolosa de Llenguadoc, Letras d'òc.
- THOMPSON, S. (1958): *Motif-Index of Folk-Literature* (versió revisada i ampliada), Bloomington, Indiana University Press.
- THOMPSON, S. (1972): *El cuento folklórico*, Caracas, Universidad Central de Venezuela [traducció de l'edició de 1946].
- TIMONEDA, J.; ARAGONÉS, J. (1990): *Buen aviso y portacuentos. El sobremesa y alivio de caminantes. Cuentos* (a cura de Pilar Cuartero i Maxime Chevalier), Madrid, Espasa Calpe.
- TODOLÍ, J. (2002): «Els pronoms» dins *Gramàtica del català contemporani*, II, Barcelona, Empúries, p. 1337-1433.
- TOMÁS, F. (2009): «Reflexiones sobre la Virgen María en la cultura europea», dins *La Gloria del Barroco*, València, Generalitat Valenciana – La Llum de les Imatges, p. 521-529.
- TORMO, J. (1983-1985-1987-1989): «Materials per a l'estudi del parlar d'Alcoi», *Revista de Festes de Moros i Cristians*, I-IV, Alcoi, I, p. 82-83; II, p. 96-97; III, 105-107; IV, p. 166-168.
- TORREBLANCA, M. (1976): *Estudio del habla de Villena y su comarca*, Alacant, IEA – Diputació Provincial d'Alacant.
- TORRES, M. (1980): *Aspectes sociolingüístics de la cançó popular i tradicional eivissenca. La vocal neutra*, tesi de llicenciatura dirigida pel Dr. Antoni Badia i Margarit, Universitat de Barcelona.
- TORRES, LL.; GIMÉNEZ, LL. (1993): *Rondalles de la Ribera*, València, Camacuc.
- TORRES, LL.; GIMÉNEZ, LL. (1994): *Rondalles meravelloses de la Ribera*, València, Camacuc.
- TORRES, A.; SEMPERE, J. (2005): *Cançons de la Vila. 7*, Vila-real, Grup de Danses El Raval.
- TUR, V. et al. (1991): *Anècdotes i acudits*, Eivissa, Mediterrània.
- TUR, V. (1992): *Arrels de refranys i dites*, Eivissa, Mediterrània.
- UTHER, H. J. (2011): *The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography*, 3 vols., Hèlsinki, Academia Scientiarum Fennica.
- VALLBONA, J.; CARRIÓ, B. (editors.) (2001): *Converses amb la nostra gent, I*, Papafigo, Calonge.
- VALLBONA, J.; CARRIÓ, B. (editors.) (2007): *Converses amb la nostra gent, II*, Papafigo, Calonge.
- VALLDUVÍ, E. (2002): «L'oració com a unitat informativa», dins *Gramàtica del català contemporani*, II, Barcelona, Empúries, p. 1221-1279.
- VALOR, E. (1950): *Rondalles valencianes*, vol. 1, València, Editorial Torre.
- VALOR, E. (1951): *Rondalles valencianes*, vol. 2, València, Editorial Torre.
- VALOR, E. (1958): *Rondalles valencianes*, vol. 3, València, Editorial Torre.
- VALOR, E. (1964): *Meravelles i picardies. Rondalles valencianes*, vol. 1, València, l'Estel.
- VALOR, E. (1970): *Meravelles i picardies. Rondalles valencianes*, vol. 2, València, l'Estel.
- VALOR, E. (1975): *Obra literària completa*, vol. 1, València, Gorg.
- VALOR, E. (1976): *Obra literària completa*, vol. 2, València, Gorg.
- VALOR, E. (1979): *Millorem el llenguatge*, 2 vols., València, 3 i 4.
- VENY, J. (1972): «El llegat lingüístic mallorquí a Tàrbena (Alacant)», *Lluc* (maig 1972), p. 18-20.
- VENY, J. (1984): *Estudis de geolingüística catalana*, Barcelona, Edicions 62 (1a ed.: 1978).
- VENY, J. (1991): *Mots d'ahir i d'avui*, Barcelona, Empúries.

²⁷⁴⁸ Consulta en línia: <https://www.persee.fr/doc/ahess_0395-2649_1969_num_24_5_422116> [darrera consulta, 17/1/2019].

- VENY, J. (1997): «La lengua catalana, ayer y hoy», *Actas del I Encuentro «Villa de Benasque» sobre Lenguas y Culturas Pirenaicas (16-20 de septiembre de 1996)*, Saragossa, p. 167-183.
- VENY, J. (1998): *Els parlars catalans*, Palma, Moll [reedició ampliada de l'edició de 1982].
- VENY, J. (1999): *Aproximació al dialecte eivissenc*, Palma, Moll.
- VENY, J. (2015): *Perfils lingüístics balears*, Palma, Lleonard Muntaner.
- VENY, J. (2019): *Per la llengua pròpia*, Palma, Lleonard Muntaner.
- VERDAGUER, P. (1974): *El català al Rosselló*, Barcelona, Barcino.
- VERDÚ, J. R. (2001): *A la vora de la llar*, Alcoi, Marfil.
- VERDÚ, J. R. (2006): *Una nit prop del foc*, Alcoi, Marfil.
- VERDÚ, J. R. (2014): *Això era una volta...*, Catarroja, Perifèric.
- VERDÚ, J. R. (2015): *El buscador de contes*, Alzira, Bromera.
- VERDÚ, J. R. (2017): *I conte contat...*, Catarroja, Perifèric.
- VERDÚ, J. R. (2018): *Contalles de iaïos i iaïes*, Picanya, el Bullent.
- VERGE, J. A. (1990): «La nostra parla», dins *Rossell. 750 anys*, Rossell, Diputació de Castelló –Aj. de Rossell, p. 159-204.
- VERGE, J. A. (1991): «Consideracions sobre alguns contes de Rossell», *2s Jornadas sobre arte y tradiciones en el Maestrazgo*, II (Alcossebre, 1989), Benicarló, p. 180-211.
- VERGE, J. A. (2008): *El parlar d'Alcalà de Xivert*, Alcalà de Xivert, Associació d'Amics de Mainhart.
- VERGE, J. A.; CABALLER, V. R. (1990): «Costums i tradicions», dins *Rossell. 750 anys*, Diputació de Castelló – Aj. de Rossell, Rossell, p. 225-285.
- VIDAL, V. (2016): «Panorama de la folklorística valenciana», *eHumanista/IVITRA*, 9, p. 5-30 [http://www.ehumanista.ucsb.edu/sites/secure.lsit.ucsb.edu.span.d7_eh/files/sitefiles/ivitra/volume9/1.Vidal.pdf].
- VIDAL, V. (2017): «Literatura popular valenciana de la Renaixença a la institucionalització» dins Oriol, Carme & Emili Samper (ed.), *Història de la literatura popular catalana*, Alacant, Palma, Tarragona, Edicions Universitat d'Alacant, Edicions Universitat de les Illes Balears, Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili, p. 347-404.
- VIDAL, V. (2020): *Una història de la literatura popular valenciana (1873-2019)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- VIDAL F., P. (2005): *A la falda de la iaia. Literatura oral de Massalió*, Calaceit, Lo Trull.
- VIDAL, C.; CHAQUET, V. (1986): *Literatura popular de la Costera, el seu aprofitament didàctic*, València, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència.
- VILADOMAT, J. (1959): *La Cerdaña (Estudio Lingüístico)*, tesi de llicenciatura, Universitat de Barcelona.
- VILARMAU, J. M. (1997): *Folklore del Lluçanès* (edició a cura del GRFO), Barcelona, DINSIC.
- VILLALBA, L. (2019): *Adelaida Ferré i Gomis, folklorista: l'art de brodar rondalles*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- VIOLANT, R. (1990): *La rondalla i la llegenda*, Barcelona, Alta Fulla.
- VORÁGINE, S. de la (1994): *La leyenda dorada*, 2 vols., Madrid, Alianza Editorial.
- WA THIONG'O, N. (2015): *Descolonizar la mente*, Barcelona, Penguin.
- WAGNER, L. (2008): *Dizionario Etimologico Sardo*, Nuoro, Ilisso [1a ed. 1960/62].
- WHEELER, M. W. (1992): «La conjugació valenciana: geografia, diacronia i psicologia», *Miscel·lània Sanchis Guarner, III*, PAM, p. 425-458.
- WITTLIN, C. (1991): *Repertori d'expressions multinominals i de grups sinònims en traduccions catalanes antigues*, Barcelona, IEC.
- YEVES, F. (1997): *Diccionario del lenguaje histórico y del habla popular y vulgar de la comarca de "Requena-Utiel"*, Requena, Centro de Estudios Requeneses - Diputació de València.
- ZARAGOZA, T. (1999): *Recull de mots i expressions marineres tossenques*, Tossa de Mar, Confraria de Pescadors de Tossa de Mar.

ÍNDIXS

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

ÍNDIX DE TIPUS, VERSIONS I ANNEXOS

D'ANIMALS

1 I Sa raboseta altera-altera. II Sa raboseta altera-altera. Annex 1: Sa raboseta altera-altera. Annex 2: Sa raboseta altera-altera. Annex 3.

4 (veg. 15 VI).

15 I Sa raboseta i es llop. II Sa raboseta i es rabosot. III Sa raboseta. IV Sa raboseta. V Sa raboseta. VI Sa raboseta i es rabosot (15 + 4). VII Sa raboseta i es rabosot (15 + 135*). Annex 1: Sa raboseta i es rabosot. Annex 2: Es gerronet de mel. Annex 3: Sa raboseta i es rabosot. Annex 4: Sa raboseta. Annex 5.

20C La gallina capollina (20C + 124 + 123 + *136 + 122J). Annex 1: Sa gallina.

57 (veg. 225 annex 1).

106 I Es quiento des tio Fava Grogà. II Es animalets. Annex 1: Es quiento des tio Fava Grogà.

112 Es conill de Xortà.

122J (Aa/Th) (veg. 20C, veg. 124 I).

122K* (veg. 124 I).

123 I Es xotets. II Ses cabretes. III «Obriu, fillets» (veg. 20C, veg. 124 II).

124 I «Pixau i cagau» (124 + *136 + 122J + 122K*). II Sa cotxineta (124 + 123 + 280A).

III Es porquets. Annex 1 «Pixau i cagau» (124 + *136 + 122J + 122K*) (veg. 20C).

125 Es borreguet de Casivanyes i es gatet de Picassàries.

130 I Es burro. II Es burro. III Es gat, es pollastre i es burro. IV Es burro, es gos, es pollastre i es borrego. V S'orquesta. Annex 1: Es animalets. Annex 2: Es borreguet de Casivanyes i es gatet de Picassàries. Annex 3: Es burro, es gos, es pollastre i es borrego. Annex 4: Es burro.

135A* Sa raboseta (veg. 15 VII [15 + 135A*]).

136 I Sa cabreta. II Sa cabreta. Annex 1: Sa cabreta.

***136 (Monjo)** (veg. 20C, 124 I).

153 Es rabosot i es burret. Annex 1: Es rabosot i es burret.

155 I S'arriero. II S'arriero.

156 La gratitud de un león.

200A ¿Per qué es gossos sempre que es veuen s'oloren?

222 Sa batalla des Coll de sa Creu.

225 I Sa raboseta i es corb. II Sa boda del cel. Annex: Es corb i sa rabosa (57 + 225).

225A Es gansos i sa tortuga.

230 Es corb. Annex: Es corb.

237 [Es loro]

280A (veg. 124 II).

MERAVELLOSES

300 *El dragón de las siete cabezas*. Annex: *Es dragón de las siete cabezas*.

301 S'home de sa pipa (650A + 301 + 313). Annex 1: Juanito l'Orso. Annex 2: *Leche de burra*. Annex 3.

302 La Torre d'Aragó (425 + 302). Annex: Es joveli i cinquanta quèrnos.

303 Sa serp.

310 I La Dàtila Càndida. II La Dàtila Càndida (310 + 402). Annex 1: La Dàtila Càndida. Annex 2 La Dàtila Càndida (310 + 402). Annex 3: La Margariteta.

311B* I Sa xiqueta des sarró. II Sa xiqueta des cirer.

313 (veg. 301).

327A Sa caseta de xocolate.

330 I Es Secorrat (330 + 331). II Es Secorrat (330 + 331). III Es diable. Annex 1. Annex 2 Es Secorrat i cent ànimes condemnades (330 + 331). Annex 3: ([330] +331). Annex 4: Es Secorrat (330 + [331]). Annex 5: Es secorrat. Annex 6.

331 Es Secorradet. Annex 1: Es Secorradet. Annex 2: Es Secorradet.

366 I Es qënto de sa cama. II «¡Ay, mamaíta mía». III «¡Afanya, afanya, afanyador!». IV «¡Fanya, fanya, fanyador!». V «¡Afanya, afanya, afanyador!».

402 (veg. 310 II).

425 (veg. 302).

425A Sa Tremuntana. Annex: Sa Tremuntana.

425E Sa flor de cinc fulles. Annex: Sa flor de cinc fulles.

***440 (Car/Cor)** I Es sapet. II Es sapet. III Es sapet. Annex 1 Es sapet. Annex 2 Es sapet. Annex 3 Es sapet.

451B (Ca/Che) Es bous. Annex Es bous

480 I «¡Arre burro cagadiners!». II Sa pastoreta. III Sa ueleta des duros. IV Sa caseta des mesos. Annex 1: «¡Arre burro cagadiners!». Annex 2.

503 Es geperut.

510A I Es Cendrell Mendrunguell. II Es Cendrell Mendrunguer. Annex 1: Es Cendrell Mendrunguer. Annex 2: Es Cendrell Mendrunguer. Annex 3: Es Cendrell Mandrunguell.

510B (veg. 923 II).

514:** Sa muda. Annex 1: Sa muda. Annex 2: Sa muda. Annex 3: Sa muda.

650A (veg. 301).

700 I En Garabancito. II En Garbancito.

712 Santa Genoveva de Bramante. Annex 1: Santa Genoveva de Bramante.

720 I En Peret i la Margariteta. II En Peret i la Margaliteta. Annex 1: En Peret i la Margariteta. Annex 2: En Peret i la Margaliteta. Annex 3: En Peret i la Margaliteta. Annex 4: En Peret i la Margarideta. Annex 5: En Peret i la Margarideta. Annex 6: En Peret i la Margarideta. Annex 7: En Peret i la Margarideta.

RELIGIOSES

774P Ses bellotes i ses carabasses.

780 La flor del florindell. Annex: La flor del florandell.

785A Sa gallina.

D'ENGINY O NOVEL·LESQUES

850* (Ca/Che) Es qënto de sa gulla. Annex 1 Es qënto de sa gulla. Annex 2 Es qënto de sa pera.

851 I S'endevinalla. II S'endevinalla. III Sa burra Paula. Annex 1: S'endevinalla. Annex 2.

852A Sa mentira més grossa.

853 Es tres pensaments (veg. 900 I).

- 860** «Ai» i «no ai».
- 884** (veg. 923 II).
- 900** I S'endevinalla (900 + [853]). II Ses cireres. III Ses cireres. Annex: S'endevinalla.
- 901D (Ca/Che)** [«¡Matxet, creu a l'home!»]
- 910G** La veritat.
- 921D*** Es pastoret.
- 922** El retor de Benigànim.
- 923** I «Més que a la sal dins del putxero». II «La sal al guisado» (923 + 884 + 510B). Annex 1: «La sal al guisado». Annex 2: «Més que a la sal en un guisado».
- 935** I Es tres germans. II Es tres germans.

DEL GEGANT BENEIT

- 1000** [La pell de l'esquena] (1000 + 1011 + 1137). Annex 1 [La pell de l'esquena] (1000 + 1011 + 1137).
- 1011** (veg. 1000).
- 1091** Es ferreret de Benigembla.
- 1137** (veg. 1000).
- 1138** (veg. 1730 III, IV i V).
- 1142** Es vedriero.

CONTARELLES

- 1210** I Es llicsó de dalt des campanar. II Es llicsó des campanar de Bolulla. III Es llicsó des campanar de Bolulla. Annex: Es llicsó de dalt des campanar.
- 1211** [Sa xica i es porc].
- 1230*** «¡Ti Maria, tape's!»». Annex «¡Ti Maria, tape's!»».
- 1240** I «Àngela, bac segur». II Es quiento de ses Roques (1240 + 1313A). III Es quiento de ses Roques (1240 + 1313A). Annex: «Àngela, bac segur».
- 1245** (veg. 1384 I, 1384 II, 1384 III, 1384 IV, 1384 V)
- 1250** (veg. 1287).
- 1281** (veg. 1384 I, 1384 II).
- 1286** (veg. 1384 I, 1384 III, 1384 IV)
- 1287** Es set lladres (1287 + 1250).
- 1288** (veg. 1384 I, 1384 II, 1384 III)
- 1291D** I Es quiento de sa farina. II [Sa mare i es xiquet encantat] (1291D + 1696). Annex 1: Es quiento de sa farina. Annex 2: Es quiento de sa farina.
- 1296B** Ses bacoeres esclafullades. Annex Ses bacoeres esclafullades.
- 1313A** Es quiento de ses Roques (veg. 1240 I, 1240 II)
- 1315*** El tren.
- 1318** (veg. 1525J).
- 1328A*** I S'escopeta del retor. II S'escopeta del retor.
- 1334** Sa lluna de València.
- 1335A** (veg. 1384 II)
- 1337** I Es mal de queixal. II Es qui no havia anat mai a València. Annex 1: Es mal de queixal. Annex 2: Es mal de queixal.
- 1338** Es xiste de Castalla.
- 1338*C (Noia)** Ses festes de Santa Catalina.
- 1339** Es polp.

1339C I Ses onces de xocolate. II S'onceta de xocolate.
1347 [Es santocristo].
1351A Es taulell.
1354 «A l'uró».
1357*B (Noia) [Es qui estava a França I].
1360C I «Penitente que a Roma te vas». II «Penitente que a Roma te has ido». Annex 1: «Penitente que a Roma te vas». Annex 2: «Penitente que a Roma te has ido». Annex 3: Sa penitència a Roma. Annex 4: [Sa confessió a Roma].
1362A* [Es qui estava a França II].
1365E I Ses tres bacoques. II Ses bacoques (1365E + 1940*E). Annex: Ses tres bacoques.
1370 I Es gat a s'esquena. II La Vicenteta. (veg. 1405*)
1374* Sa que no sabia pastar.
1375 «A ta casa, vaca».
1376C* (Aa/Th) Es qüento de sa merda (1376C* + 1685*C).
1381A (veg. 1381B).
1381B [Sa bolsa de diners] (1381B + 1381A + 1381E). Annex: Sa cosota.
1381E (veg. 1381B).
1384 I La cuca maula (1384 + 1288 + 1245 + 1286 + 1281 + 1540*A). II La coca maula (1693 + 1384 + 1288 + 1281 + 1335A + 1245). III En Joan Casaquera i la Marieta de Xeuxa (1211 + 1384 + 1286 + 1245 + 1288). IV Es correu del cel (1540 + 1384 + 1245 + 1286). V Es corretger. Annex 1: La cuca maula (1384 + 1288 + 1245 + 1286 + 1281 + 1540*A). Annex 2: La cuca maula (1540*A). Annex 3: En Joan Casaquera i la Marieta de Xeuxa (1211 + 1384 + 1288 + 1245). Annex 4: En Joan Casaquera i la Marieta de Xeuxa (1211 + 1384 + 1286 + 1288). Annex 5: La Marieta de Xeuxa.
1387 Es qüento des vi.
1405* [Sa beata] (1405* + 1370). Annex: Sa dona malfaenera.
1407A* Es pantano.
1408B Sa sardina.
***1424 (Boggs)** «Buenos días, cura curilla». Annex 1: «Buenos días, cura curilla». Annex 2: «Buenos días, cura curilla».
1425 I Les divines margarites. II Sa xica guapa. Annex 1: Les divines margarites. Annex 2: Sa xica guapa. Annex 3: Sa xica guapa.
1453**** El retor i la tia Maria. Annex 1: El retor i la tia Maria. Annex 2: El retor i la tia Maria. Annex 3: El retor i la tia Maria.
1476A I «¡Ninot, calla!». II «¡Calla, mocós!». III Es qüento de santa Rita. IV «¡Ai, Rita, Rita!». V Es qüento de santa Rita. VI «Es qüento de “san Cristobalito”»
1525D [Es dos que llauraven amb una mula]. Annex: [Es dos que llauraven amb una mula].
1525J Ses sobressades (1525J + 1318 + 1825).
1526A Ses espartenyas.
1529 Es burro i es estudiants. Annex 1: Es burro i es estudiants. Annex 2: Es burro i es estudiants. Annex 3: Es burro i es estudiants.
1536A Es bolsillo derrere. Annex: Es bolsillo derrere.
1538 (veg. 1642 III)
1540*A (veg. 1384 I).
1542** Es descosit.
1545 I «¡Mare, Ceba!». II En Ceba.
1546 Sa barreta d'or.

1551 [S'home que no sabia llaurar]. (veg. 1642 II, veg. 1642 III)
1562A I El retor i es estudiants. II Es estudiants i el retor. Annex: Es estudiants i el retor.
1563 I S'ou. II Es fuster.
1567 Es xiquet de Benigembla.
1567G [«Arroz con col»]. Annex: mimologisme de les danses.
1568* S'estudiant.
1569** [Sa viuda].
1578A* I Es canteret brut. II Sa cansaladeta rància. III Es quiento des alls. IV Es músic. V Es fideuets. VI Es fideuets. Annex 1: Es canteret brut.
1586 (veg. 1642 I, veg. 1642 II, veg. 1642 III).
1613 Es quiento de ses cartes.
1617* Es ceguet. Annex: Es ceguet.
1624E* (Aa/Th) Es cuixot.
1626 I Sa coqueta. II Sa coqueta. III Sa coqueta. IV [Sa paella d'arròs]. Annex 1: Sa coqueta. Annex 2: Sa coqueta.
1626A (Car/Cor) Es llop. Annex: Es cap des llop.
1642 I Es quiento de sa mel (1642 + 1586 + 1643). II Es Maravillot (1642 + 1586 + 1643 + 1551). III Es quiento de sa mel (1642 + 1586 + 1643 + 1551 + 1538). Annex 1: Es Maravillot. Annex 2: Es quiento de sa mel.
1642A Es juí.
1643 (veg. 1642 I, veg. 1642 II, veg. 1642 III)
1655 I Sa mitja entilla. II Sa mitja llentilla. Annex: Sa mitja llentilla.
1676 [Sa por del cementeri].
1676B Sa profia.
1676C [Es pastor que va anar al cementeri].
1678** Sa dona a cavall.
1682 [Com s'haqueta del retor].
1685*B (Car/Cor) I Es calçocillos. II Es qui no havia dut mai cançoncillos. III Es qui no havia dut mai cançoncillos. Annex 1: Es qui no havia dut mai cançoncillos. Annex 2: Es qui no havia dut mai cançoncillos. Annex 3: Es qui no havia dut mai cançoncillos.
1685*C (Car/Cor) Es músic. Annex: Es músic. (veg. 1376C*)
1691 I Ses farinetes (1691 + 1775). II Ses farinetes (1691 + 1775). III Ses farinetes (1691 + 1775).
1691D* Sa confessió.
1694A I El rei i sa gerra. II El rei i sa gerra. Annex: El rei i sa gerra.
1696 (veg. 1291D II).
1698G I Es quiento de la Figa. II «La Figa em fa aixina». III Es sermó. IV Es pardalet. V Es pardalet. VI Pardalet en divendres. VII El Papa que va anar al cel. VIII El cel. IX Sa passà de sa sotana. X [Diàleg en boluller I]. XI [Diàleg en boluller I]. XII [Diàleg en boluller II]. XIII [Diàleg en boluller II]. XIV [Diàleg en callosí I]. XV [Diàleg en callosí II]. XVI Es quiento de Martín-Artajo. XVII [Es deute]. Annex 1: Pardalet en divendres. Annex 2: [Es deute].
1698J I Es sord. II Es sord.
1699 I Sa passà des tio Pardo d'en Ran. II Sa passà des tio Pardo d'en Ran. III «*Les papiers*». IV «No compre pa». V Sa passà des *gâteau*. VI [Passades de l'América]. VII Sa passà des fogons. VIII Sa passà des fogons. IX «*Saque las camas al balcón*». X «*Saque las camas al sol*».
1717* Sa lavativa. Annex 1: Sa lavativa. Annex 2: Sa lavativa.

- *1719B (Robe)** Es xiquet aparadet.
- 1730** I La Marieta i el retor. II Sa gatera. III «¿No han visto Cosa como ésta?» (1730 + 1138). IV «¿Han visto Cosa como ésta?» (1730 + 1138). V El retor i l'ama *Cosa como esta* ([1730] + 1138). Annex 1: La Marieta i el retor. Annex 2: El retor i l'ama *Cosa como ésta*.
- 1733*C (Car/Cor)** I La Maria Bernarda. II «Bruixa de denit». Annex 1: La Maria Bernarda. Annex 2: «Bruixa de denit». Annex 3: «Bruixa de denit». Annex 4: Sa bruixa.
- 1735** Es porquet de Sant Antoni. Annex: Es porquet de Sant Antoni.
- 1735A** «*La vaca rallada del cura chiquito*». Annex: [sense títol].
- 1739** I El retor prenyat. II S'anàlisi.
- 1739*C (Car/Cor)** El pare Soto.
- 1750A** Es gosset.
- 1775** (veg. 1691 I, II i III).
- 1777A*** En Jaumet i el retor.
- *1787C (Boggs)** Es quènto del Nostra Senyor.
- 1804*** Es torró de Xixona. Annex: Es torró de Xixona.
- 1805*C (Noia)**: [Sa confessió].
- 1806A*** I La vida de Déu. II La vida de Déu.
- 1825** (veg. 1525J).
- 1829B* (Aa/Th)** I Sant Guiatano. II Sa rulla beata.
- 1831** I «Arrossòrum». II Sa cuixa de carn. Annex 1: «Arrossòrum». Annex 2: «Arrossòrum». Annex 3: Sa cuixa de carn.
- 1831C** Candideta Tabernàculum. Annex 1: Es qui no havia anat mai a missa (1831C + 1831A*). Annex 2: Candideta Tabernàcula (1831C + 1831A*).
- 1831A*** I [Es que no havia anat mai a missa]. II [La comunió]. III Es ratolinet. IV «Dòminus merda». (veg. 1831C: annex 1 i 2)
- 1831*B (Boggs)** «Cos de podadora». Annex: «Cos de podadora».
- 1833B** Es granerer.
- 1833D** [Un que volia dormir en el tren].
- 1833F** Es sermó del Dijous Sant.
- 1833K** I «De rebot no val». II «De rebot no val». Annex 1: «De rebot no val». Annex 2: «De rebot no val».
- 1843A** Sa bicicleta.
- 1848C (Aa/Th)** Ses festes d'Algar.
- 1862** I Es estudiants. II [Es pardalet inflat].
- 1920** «¡Màquina arrere i porc al corral!».
- 1920A** Sa col i sa caldera. Annex 1: Conversa de mentires. Annex 2: Sa col i sa caldera.
- 1920C** *El viejo camastrón*.
- 1940*E (Boggs)** I «¡Ay, Mundo, Mundo!».
- 1940*E (Boggs)** II «¡Ay, Mundo, Mundo!».
- Annex 1: «¡Ay, Mundo, Mundo!».
- Annex 2: «¡Ay, Mundo, Mundo!».
- (veg. 1365E II).
- 1960D** I Es ficossi de sa Falzia. II Es quènto de sa carabassera. Annex: Es combrombo de sa Falzia.

FORMULÍSTIQUES

- 2013** I «Ha anat a cal potecari». II «Era una volta un ciclista de Pego».

2015 I Sa cabra. II Sa cabra montera. III: Sa cabra montera. Annex 1: Sa cabra montera. Annex 2: Sa cabra montera. Annex 1: Sa cabra montera. Annex 2: Sa cabra montera.
2022 I Es rabosinet que va caure dins l'olla. II Es rabosot que va caure dins l'olla. Annex 1: Es rabosot que va caure dins l'olla. Annex 2: Es rabosot que va caure dins l'olla.
2031 I Es pardalet. II S'escarbatet.
2034 «Mare done'm pa».
2037 (Aa/Th) La mare Patana (2037 + 2200).
2043 I «Ahí baix hi ha un clotet d'èuia». II «Ahí baix hi ha un clotet d'àuia».
2200 (veg. 2037).
2271 I [sense títol]. II [sense títol]. III [sense títol]. IV [sense títol]. V [sense títol]. VI [sense títol]. VII [sense títol].
2275 I Es qüento de l'enfadós. II Es qüento de l'enfadós.
2300 Ses rabosetes.

VERSIONS NO CATALOGADES

EXEMPLARS

NC1 Tres sàbios i un torpe.
NC2 Es mal estudiant.
NC3 En Rafaelito.

D'ENGINY O NOVEL·LESQUES

NC4 La Blancaflor.
NC5 Ses coetes.

CONTARELLES I ACUDITS

BERTRANADES

NC6 Sa lligacama.
NC7 Sa lligacama.
NC8 Sa lligacama.
NC9 Una passà del Poble de Dalt.

AMB PERSONATGES O MOTIUS RELIGIOSOS

NC10 Sant Pere i el Nostra Senyor.
NC11 El Nostre Senyor quan va baixar.
NC12 Es pateu.
NC13 Es Papa que va anar a ses isles Hawaianes.
NC14 [Es bitllet de mil duros].
NC15 [Sa perdiu].

LLICENCIOSOS O ESCATOLÒGICS

- NC16** Es quiento del retor.
NC17 Es pardalot.
NC18 Es cotxe.
NC19 [Una conversa d'hòmens].
NC20 [Sa xica de Bolulla].
NC21 «El cul vos vec».
NC22 Ses pebreres torrades.
NC23 Ses ensenyes.
NC24 Es caragol.
NC25 Sa merda.
NC26 «Entre todas las mujeres».
NC27 S'ovni.

DE FÀSTIG

- NC28** Sa bassa.

D'HUMOR NEGRE

- NC29** [Es metge que vetlaven].
NC30 Una passà de Bolulla.

DE CAÇADORS

- NC31** [Es gos].

CONTARELLES I SUCCÈITS DE TEMA LINGÜÍSTIC

- NC32** «¿Tia, té toc?».
NC33 Ses perdius.
NC34 Sa passà de s'espasmador.
NC35 Sa passà de «s'amo de s'oli».
NC36 Sa passà de «s'home de s'oli»
NC37 «Jo quan parla m'atenta».
NC38 «Alamon són tres».
NC39 En Matau.
NC40 [En Matau].

MISCEL·LÀNIA

- NC41** Ses favetes.
NC42 Ses espardenyas.
NC43 [El tren].
NC44 Ses burres.

FORMULÍSTIQUES

- NC45** En Perico.

ENDEVINALLES

NC46 El berimbell.

NC47 «*Ya vienen nuestros padres*».

CREACIONS PERSONALS

NC48 Es quiento de la mare golosa.

NC49 Es quiento des bou roig.

VERSIONS FRAGMENTÀRIES

VF1 Es ti Misèries.

VF2 La Viol-Violeta.

VF3 S'alfabegueta.

VF4 S'alfabegueta.

VF5 S'alfabegueta.

VF6 S'alfabegueta.

VF7 La Marieta.

VF8 Sa sària de fem.

VF9 [Es sermó dictat].

VF10 «*Glorioso san Sebastián*».

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

ÍNDIX D'INFORMANTS I DE VERSIONS PER INFORMATS

Oferim una llista amb el nom dels informants més destacats en la nostra recerca. Estan directament relacionats amb els materials narratius objecte d'estudi. S'han exclòs els que han fornint solament dades referides a altres gèneres no inclosos en aquest estudi. Els noms van acompanyats amb el sobrenom amb què són reconeguts en la comunitat: la nostra intenció és solament facilitar-ne la identificació. De cada informant s'especificuen les versions que ens han comunicades. Així mateix, hem de destacar també les aportacions d'altres informants que ens oferiren dades relacionades amb la narració de rondalles: Maria Rosa Monjo Sifre (1962), Helena Molines Gisbert (1974), Rosa Maria Molines Ripoll (1968), Mari Carmen Soliveres Sifre (1949).

- Calafat Salvà, Carolina [*la Majorala*] (1920+): RT480 I, RTNC3; annexos: RT480^{a1}.
- Calafat Soliveres, M. Margarita (1946): RT1698G VII, RTNC13.
- Cortés Ripoll, Josefa [*la Pepita d'en Belo*] (1938): RT1699 VI, RTNC17.
- Ferrer Vila, José María [*es Peix*] (1932+): RT1338, RT1578A* V, RTNC35, RTNC37, RTNC40.
- Ginart Ripoll, Teresa [*la Teresita d'en Canyes*] (1936): RT302, RT310 I.
- Gisbert Molines, M. Teresa [*des Ferrer*] (1945): RT935 I, RT1545 II, RT1940*E I, RT2015 III; annexos: RT2015^{a2}.
- Gisbert Soliveres, Angelino [*es Ferrer*] (1907+): RT330 III, RT1210 II.
- Lledó Molines, Nazari (1967): RT700 II, RT1563 I, RT1685*B III, RT1698G I, RT1698G X, RT1698G XII, RT1699 X, RT2013 II, RT2271 IV, RTNC6, RTNC20, RTNC33, NC38, RTNC44; annexos: RT1685*B^{a2}, RT1685*B^{a3}.
- Marcó Molines, Bartomeu [*es Mellat*] (1914+): RT1525J.
- Marcó Ripoll, Francisca [*la Paquita d'en Tropa*] (1912+): RT910G, RT1370 I, RT1831A* I.
- Marcó Soliveres, Remedios (1934+): RT1678**, RT1699 IX, RT1806A* II.
- Marí Seguí, Rosa [*l'Asbardera*] [*l'Asbardera*] (1910+)[*l'Asbardera*] (1910+)[*l'Asbardera*] (1910+): RT851 III, RT900 I, RT1425 I, RT1545 I, RT1735A; annexos: RT900^a, RT1425^{a1}, RT1735A.
- Mascaró Molines, Eugènia (1969): RT200A.
- Mascaró Molines, Vicent [*des Gordo*] (1910+): RTNC1.
- Mascaró Monjo, Maria-Lluïsa [*des Gordo*] (1910+): RT123 I, RT1375, RT2275 I, RTNC42.
- Mascaró Ripoll, Tomàs [*de s'Estanquera*] (1908+): RT1351A, RT1425 II, RT1476 I, RT1476 IV, RT1542**, RT1578A* IV, RT1624E*, RT1642 I, RT1685*B I, RT1698G III, RT1698G VI, RT1699 VII, RT1777A*, RT1831A* IV, RTNC23, RTVF10; annexos: RT1360C^{a3}, RT1425^{a2}, RT1698G^a, RT1425^{a3}, RT1777A*^a.
- Mascaró Soliveres, M. Luisa [*d'en Calces*] (1942): RT155 II.
- Molines Guerri, Juan [*es Surdo de s'Agosil*] (1931): RT1210 III, RT1833B, RTNC37.
- Molines Guerri, Lluïcia (1935+): RT124 III, RT366 II.
- Molines Mascaró, José [*en Gorra*] (1940): RT1240 III.
- Molines Molines, M. Berta [*la Berteta*] (1910+): RT15 V, RT156, RT712, RT1360C II, RT1626 II, RT1698G IX; annexos: RT712^a, RT1360C^{a2}, RT16426^{a1}, RT16426^{a2},
- Molines Molines, Antonio [*en Tónico*] (1922+): RT225 II.
- Molines Molines, José Vicente [*en Tónico*] (1964): RT1405*.
- Molines Monjo, Juan Miguel (1951): RT155 I, RT1567, RT1960D II; annexos: RT1960D^a.

Molines Perles, Josefa [*la Pepica la Ponta*] (1942): RT15 IV, RT700 I, RTVF7.

Molines Vila, Ana [*l'Anita d'en Sieteaguas*] (1923+): RT123 II, RT136 I, RT136 II, RT300, RT327A, RT480 II, RT851 II, RT923 I, RT1370 II, RTVF5; annexos: RT15^{a1}, RT136^a, RT300^a, RT851^{a1}.

Molines Vilanova, Maria [*la Reganya*] (1919+): RT935 II, RT1376C*, RT1655 I; annexos: RT1384^{a5}.

Monjo Mascaró, Almudena (1971): RT1698G xv.

Monjo Mascaró, Ángel [*es Surdo d'en Cama*] (1924+): RT923 II, RT1408B, RT1642A, RT1676C, RT1698G xvii, RT*1719B, RT1843A, RT1862 II, RTNC47; annexos: RT923^{a1}, RT1698G^{a2}.

Monjo Mascaró, Francisco [*en Paquito de la Plaça*] (1920+): RT130 IV; annexos: 130^{a3}.

Monjo Mascaró, Josefa [*la Pepica la Xotxima*] (1921+): RT923^{a2}.

Monjo Molines, Nieves (1936): RT1354, RTNC5.

Monjo Molines, Francisca [*des Tendero*] (1927+): RT1699 viii.

Monjo Monjo, Joan [*d'en Felip*] (1901+): RT230; annexos: RT230^a.

Monjo Pont, Juan Carlos (1961): RT1328A* II, RT1699 II, RT1920, RTNC14, RTNC31.

Monjo Ripoll, Joan [*d'en Carlets*] (1901+): RT1567G^a.

Monjo Ripoll, José [*en Pepe d'en Carlos*] (1927+): RT774P.

Monjo Saragossa, Josefa [*la Pepica Monjo*] (1912+): RTVF3.

Monjo Soliveres, Juan [*en Juanito de la Clementina*] (1940): RT366 III, RT1407A*, RT1698G xvi, RT1739 II, RT1831A* III, RTNC25.

Moragues Molines, Jesús [*en Voro d'en Sòria*] (1923+): RTNC10.

Moragues Ripoll, Maria [*de s'Asbardero*] (1928+): RT330 II, RT1000, RT1626 IV, RT1642 III, RT1682, RT1831A* II, RT2275 II; annexos: RT225^a, RT1000^a, RT1381B^a,

Pont Ripoll, Gabriel (1920+): RT15 II, RT1287.

Pont Soliveres, Francisco [*en Paco es Roig*] (1922+): RT1240 I.

Ripoll Ferrer, José Vicente [*l'Amàncio*] (1963): RTNC19.

Ripoll Marcó, Joan Miquel [*en Mona*] (1966): RT1381B, RT1699 I, RT1699 III, RT1806A* I.

Ripoll Mascaró, Isabel [*la Sabel de la Currutaca*] (1914+): RT850*, RTVF4.

Ripoll Molines, Antoni [*de la Botija*] (1932+): RT1920A.

Ripoll Molines, Isabel [*la Sabel de la Botija*] (1925): RT15 VI, RT125, RT130 III, RT225A, RT311B* II, RT*440 III, RT480 IV, RT514**, RT1091, RT1210 I, RT1240 II, RT1337 I, RT1337 II, RT1339C I, RT1365E I, RT*1424, RT1453****, RT1529, RT1536A, RT1546, RT1562A II, RT1567G, RT1578A* I, RT1578A* II, RT1617*, RT1685*B II, RT1694A I, RT1698G VIII, RT1733*C II, RT1735, RT1804*, RT1829B* II, RT1831 I, RT1831C, RT1831*B, RT1833K I, RT1833K II, RT1848C, RT1920C, RT2013 I, RT2015 II, RT2022 II, RT2031 II, RT2034, RT2037, RT2043 I, RTNC9, RTNC12, RTNC22, RTNC46, RTVF6; annexos: RT130^{a1}, RT*440^{a2}, RT480^{a2}, RT510A^{a3}, RT514**^{a1}, RT514**^{a2}, RT514**^{a3}, RT720^{a3}, RT1210^a, RT1240^a, RT1337^{a1}, RT1337^{a2}, RT1365E^a, RT*1424^{a1}, RT*1424^{a2}, RT1453****^{a1}, RT1453****^{a2}, RT1453****^{a3}, RT1529^{a1}, RT1529^{a2}, RT1529^{a3}, RT1536^a, RT1562A^a, RT1578A*^{a1}, RT1578A*^{a2}, RT1578A*^{a3}, RT1578A*^{a4}, RT1578A*^{a5}, RT1617*^a, RT1685*B^{a1}, RT1733*C^{a2}, RT1733*C^{a3}, RT1735^a, RT1804*^a, RT1831^{a1}, RT1831^{a2}, RT1831*B^a, RT1833K^{a1}, RT1833K^{a2}, RT1920A^{a2}, RT2022^{a1}.

Ripoll Molines, Miguel [*en Xita*] (1935): RT1960D I.

Ripoll Molines, Teresa [*de la Botija*] (1929): RT123 III, RT310 II, RT303, RT366 v, RT1365E II, RT1476 II, RT1613, RT1699 IV; annexos: RT15^{a2}, RT130^{a3}, RT310^{a2}, RT780^a, RT1733*C^{a4}, RT1831C^{a1}, RT2015^{a1}, RT2022^{a2}.

Ripoll Monjo, Francisca [*la Paquita d'en Miquelos*] (1930+): RT1739 I, RT*1787C, RT1833D.
Ripoll Monjo, José [*en Pepe d'en Miquelos*] (1949): RT852A, RT1328A* I, RTNC43.
Ripoll Pont, Francisca [*d'en Tiner*] (1934): RT425E, RTNC4; annexos: RT425E^a.
Ripoll Pont, Maria [*la Xama*] (1927+): RT15 I, RT124 II, RT330 I, RT366 IV, RT1568*, RT1626A, RT2271 III; annexos RT301^{a1}, RT330^{a1}.
Ripoll Pont, Josefa [*la Pepita del Metge*] (1914+): RT130 I, RT780.
Ripoll Pont, Francisco [*en Quico de ses Sabates*] (1922+): RT330^{a2}.
Ripoll Ripoll, Francisca [*la Paquita la Marcelina*] (1926+): RT901D, RT1676, RT1676B, RT1698G v, RTVF9.
Ripoll Ripoll, Maria Isabel [*d'en Calito*] (1945+): RT2300.
Ripoll Ripoll, Rosa [*la Marcelina*] (1918+): RT851 I, RT1360C I, RT1730 III, RT2271 I, RT2271 II; annexos: RT*440^{a3}, RT1360C^{a1}, RT1694A^a, RT1735A^a,
Ripoll Saragossa, Juan [*en Juanito de la Rafela*] (1963): RT106 II, RT1339, RT1578A* III, RT1578A* VI, RT1698G XIII, RT1698G XIII, RT2015 I, RTNC7, RTNC26, RTNC27, RTNC28, RTNC29, RTNC34, RTNC36.
Ripoll Sifre, Marita [*des Jordi*] (1934+): RT15 VII.
Ripoll Soliveres, Amparo (1932): RT1699 v, RTNC49.
Ripoll Soliveres, Àngela [*l'Angelita la Manyà*] (1922+): RT900 III, RT1384 II.
Ripoll Soliveres, Isabel [*sa Rulla d'en Parra*] (1906+): RT130^{a4}.
Ripoll Soliveres, José [*en Pepito es Gat*] (¿1934?): RT1698G II, RT1833F; annexos: RT1831C^{a2}.
Salvà Oliver, Miguel [*en Moscon*] (1924+): RT1230*, RT1296B, RT1698G IV; annex: 1230*^a, RT1296B^a,
Salvà Soliveres, Vicent [*en Martinot*] (1924+): RT1920A^{a1}.
Saragossa Mascaró, Vicent [*en Xarrilla*] (1923+): RT1313A; annexos: RT851^{a2}.
Sempere Soliveres, Rosa (1940+): RT301.
Sifre Gisbert, Yolanda (1971): RT301^{a3}.
Sifre Monjo, Amadeo [*es Gelat*] (1937): RT1526A, RTNC41.
Sifre Monjo, Juan [*es Gelat*] (1933+): RT106 I, RT106^a.
Sifre Ripoll, Maribel [*la Jordieta*] (1962): RT900 II; annex: RT1405*^a.
Sifre Soliveres, Carme [*la Jòrdia*] (1923+): RT1626 I.
Sifre Soliveres, Joan Baptiste [*es Jordi*] (1920+): RT1691 I, RT1698J I; annexos: RT330^{a3}.
Sifre Soliveres, Vicenta [*la Jòrdia*] (1915+): RT135A*, RT480 III, RT1562A I; annexos: RT1^{a3}, RT330^{a4}.
Signes Llorca, Amparo [*d'en Llorca*] (1928): RT130 II, RT*440 II, RT1384 I, RTNC24; annexos: RT15^{a3}.
Signes Sifre, Francisca [*des Gat*] (1913+): RT1730 II, RT2031 I, RTVF8.
Soliveres Calafat, Marisol (1956): RT1 II, RTNC48.
Soliveres Mas, Francisco [*en Paco es Fill*] (1922+): RT1563 II.
Soliveres Molines, Francisca [*la Paquita la Mandosa*] (1896+): RT222, RT225 I, RT1291D II, RT1338*C, RT1374*, RT1384 IV, RT1698J I, RT1730 I, RT1730 IV, RTNC8, RTNC30.
Soliveres Monjo, Celestina [*d'en Roset*] (1912+): RT15 III, RT1476 III, RT1476 VI; annexos: RT20C^a, RT302^a.
Soliveres Monjo, Salvador [*es Bollo*] (1915+): RT153, RT921D*, RT1315*, RT1334, RT1347, RT1357*B, RT1362A*, RT1476 v, RT1525D, RT1551, RT1569**, RT1694A II, RT1739*C, RT1805*C, RT1862 I, RTNC11, RTNC15, RTNC16; annexos: RT153^a, RT1360C^{a4}, RT1525D^a, RT1642^{a2},

Soliveres Pont, Rosa [*d'en Suenes*] (1907+): RT853, RT922, RT1829B* I.
 Soliveres Pont, Salvador [*de la Gata*] (1919+): RT1831^{a3}.
 Soliveres Ripoll, Margarita (1922+): RT720 I, RT1291D I, RT1384 III, RT1387, RT1691D*, RT1717* RT1730 v, RT1733*C I, RT1831 II, RT2271 v, RT2271 VI, RTNC21, RTNC45; annexos: RT310^{a3}, RT330^{a5}, RT720^{a1}, 1291D^{a1}, 1291D^{a2}, RT1384 ^{a3}, RT1384^{a4}, RT1717*^{a1}, RT1717*^{a2}, RT1733*C^{a1}.
 Soliveres Ripoll, Vicenta (1949): RT2271 VII.
 Soliveres Sifre, Carme [*de la Clementina*] (1910+): RT1 I, RT124 I, RT130 v, RT425A, RT451B, RT510A I, RT720 II, RT785A, RT1642 II, RTNC2; annexos: RT1^{a1}, RT1^{a2}, RT124^a, RT425A^a; RT451B^a, RT510A^{a1}, RT720^{a2}, RT1642^{a1},
 Soliveres Sifre, Clementina (1909+): RT331, RT366 I, RT*440 I, RT510A II, RT1142, RT1211, RT1655 II, RT1685*C, RT1691 II, RT1691 III, RT1384 v, RT2022 I, RT2043 II, RTNC32; annexos: RT331^a, RT*440^{a1}, RT510A^{a2}, RT720^{a4}, RT720^{a5}, RT720^{a6}, RT720^{a7}, RT1655^a, RT1685*C^a,
 Soliveres Soliveres, Juana (1942): RT311B* I; annexos: RT15^{a4}.
 Soliveres Soliveres, Mari Carmen [*de la Gloria*] (1943): RT331^{a2}, RT F1.
 Soliveres Soliveres, Francisco [*en Paco en Tamarra*] (1940+): RT112, RT1626 III.
 Soliveres Vila, Francisco [*en Paco es Tordo*] (1921+): RT237, RT860, RT1750A, RTNC18.
 Vila Monjo, Vicent [*en Vila*] (1923+): RT20C, RT1339C II, RTVF2; annexos: RT301^{a2} .
 Vilanova Mascaró, Teresa [*la Rulla*] (1939+): RT503, RT1940*E II.

ÍNDIX DE TÍTOLS DE LES VEESIONS

- «A l'uró»: RT1354 [Nieves Monjo Molines].
«A ta casa, vaca»: RT1375 [M. Lluïsa Mascaró Monjo].
«¡Afanya, afanya, afanyador!»: RT366 III [Juan Monjo Soliveres],
«¡Afanya, afanya, afanyador!»: RT366 v [Teresa Ripoll Molines].
«Ahí baix hi ha un clotet d'auia»: RT2043 II [Clementina Soliveres Sifre].
«Ahí baix hi ha un clotet d'èuia»: RT2043 I [Isabel Ripoll Molines].
«¡Ai, Rita, Rita!»: RT1476A IV [Tomàs Mascaró Ripoll].
«Ai» i «no ai»: RT860 [Francisco Soliveres Vila].
«Alamon són tres»: RTNC38 [Nazari Lledó Molines].
«Àngela, bac segur»: RT1240 I [Francisco Pont Soliveres].
«¡Arre burro cagadiners!»: RT480 I [Carolina Calafat Salvà].
«Arrossòrum»: RT1831 I [Isabel Ripoll Molines].
[«Arroz con col»]: RT1567G [Isabel Ripoll Molines].
«Ay, *mamáita mía*»: RT366 II [Llúcia Molines Guerri].
«¡Ay, *Mundo, Mundo!*»: RT1940*E I [M. Teresa Gisbert Molines].
«¡Ay, *Mundo, Mundo!*»: RT1940*E II [Teresa Vilanova Mascaró].
«Bruixa de denit»: RT1733*C II [Isabel Ripoll Molines].
«*Buenos días, cura curilla*»: RT*1424 [Isabel Ripoll Molines].
«¡Calla, mocós!»: RT1476A II [Teresa Ripoll Molines].
Candideta Tabernàculum: RT1831C [Isabel Ripoll Molines].
[Com s'haqueta del retor]: RT1682 [Maria Moragues Ripoll].
«Cos de podadora»: RT1831*B [Isabel Ripoll Molines].
«De rebot no val»: RT1833K I [Isabel Ripoll Molines].
«De rebot no val»: RT1833K II [Isabel Ripoll Molines].
[Diàleg en boluller I]: RT1698G X [Nazari Lledó Molines].
[Diàleg en boluller I]: RT1698G XI [Juan Ripoll Saragossa].
[Diàleg en boluller II]: RT1698G XII [Nazari Lledó Molines].
[Diàleg en boluller II]: RT1698G XIII [Juan Ripoll Saragossa].
[Diàleg en callosí I]: RT1698G XIV [Juan Molines Guerri].
[Diàleg en callosí II]: RT1698G XV [Almudena Monjo Mascaró].
«Dòminus merda»: RT1831A* IV [Tomàs Mascaró Ripoll].
El berimbell: RTNC46 [Isabel Ripoll Molines].
El cel: RT1698G VIII [Isabel Ripoll Molines].
«El cul vos vec»: RTNC21 [Margarita Soliveres Ripoll].
El dragón de las siete cabezas: RT300 [Ana Molines Vila].
El Nostre Senyor quan va baixar: RTNC11 [Salvador Soliveres Monjo].
El Papa que va anar al cel: RT1698G VII [M. Margarita Calafat Soliveres].
El pare Soto: RT1739*C [Salvador Soliveres Monjo].
El rei i sa gerra: RT1694A I [Isabel Ripoll Molines].
El rei i sa gerra: RT1694A II [Salvador Soliveres Monjo].
El retor de Benigànim: RT922 [Rosa Soliveres Pont].
El retor i es estudiants: RT1562A I [Vicenta Sifre soliveres].
El retor i l'ama *Cosa como esta*: RT1730 v [Margarita Soliveres Ripoll].
El retor i la tia Maria: RT1453**** [Isabel Ripoll Molines].

El retor prenyat: RT1739 I [Francisca Ripoll Monjo].
 El tren: RT1315* [Salvador Soliveres Monjo].
 [El tren]: RTNC43 [José Ripoll Monjo].
El viejo camastrón: RT1920C [Isabel Ripoll Molines].
 En Ceba: RT1545 II [M. Teresa Gisbert Molines].
 En Garabancito: RT700 I [Josefa Molines Perles].
 En Garbancito: RT700 II [Nazari Lledó Molines].
 En Jaumet i el retor: RT1777A* [Tomàs Mascaró Ripoll].
 En Joan Casaquera i la Marieta de Xeuxa: RT1384 III [Margarita Soliveres Ripoll].
 En Matau: RTNC39 [Isabel Ripoll Molines].
 [En Matau]: RTNC40 [José M. Ferrer Vila].
 En Peret i la Margaliteta: RT720 II [Carmen Soliveres Sifre].
 En Peret i la Margariteta: RT720 I [Margarita Soliveres Ripoll].
 En Perico: RTNC45 [Margarita Soliveres Ripoll].
 En Rafaelito: RTNC3 [Carolina Calafat Salvà].
 «*Entre todas las mujeres*»: RTNC26 [Juan Ripoll Saragossa].
 «Era una volta un ciclista de Pego»: RT2013 II [Nazari Lledó Molines].
 Es animalets: RT106 II [Juan Ripoll Saragossa].
 [Es bitllet de mil duros]: RTNC14 [Juan C. Monjo Pont].
 Es bolsillo derrere: RT1536A [Isabel Ripoll Molines].
 Es borreguet de Casivanyes i es gatet de Picassàries: RT125 [Isabel Ripoll Molines].
 Es bous: RT451B [Carmen Soliveres Sifre].
 Es burro: RT130 I [Josefa Ripoll Pont].
 Es burro: RT130 II [Amparo Signes Llorca].
 Es burro i es estudiants: RT1529 [Isabel Ripoll Molines].
 Es burro, es gos, es pollastre i es borrego: RT130 IV [Francisco Monjo Mascaró].
 Es calçocillos: RT1685*B I [Tomàs Mascaró Ripoll].
 Es canteret brut: RT1578A* I [Isabel Ripoll Molines].
 Es caragol: RTNC24 [Amparo Signes Llorca].
 Es ceguet: RT1617* [Isabel Ripoll Molines].
 Es Cendrell Mendrunguell: RT510A I [Carmen Soliveres Sifre].
 Es Cendrell Mendrunguer: RT510A II [Clementina Soliveres Sifre].
 Es conill de Xortà: RT112 [Francisco Soliveres Soliveres].
 Es corb: RT230 [Joan Monjo Monjo].
 Es corretger: RT1384 V [Clementina Soliveres Sifre].
 Es correu del cel: RT1384 IV [Francisca Soliveres Molines].
 Es cotxe: RTNC18 [Francisco Soliveres Vila].
 Es cuixot: RT1624E* [Tomàs Mascaró Ripoll].
 Es descosit: RT1542** [Tomàs Mascaró Ripoll].
 [Es deute]: RT1698G XVII [Àngel Monjo Mascaró].
 Es diable: RT330 III [Angelino Gisbert Soliveres].
 [Es dos que llauraven amb una mula]: RT1525 D [Salvador Soliveres Monjo].
 Es estudiants i el retor: RT1562A II [Isabel Ripoll Molines].
 Es estudiants: RT1862 I [Salvador Soliveres Monjo].
 Es ferreret de Benigembla: RT1091 [Isabel Ripoll Molines].
 Es ficossi de sa Falzia: RT1960D I [Miguel Ripoll Molines].
 Es fideuets: RT1578A* V [José María Ferrer].

Es fideuets: RT1578A* VI [Juan Ripoll Saragossa].
Es fuster: RT1563 II [Francisco Soliveres Mas].
Es gansos i sa tortuga: RT225A [Isabel Ripoll Molines].
Es gat a s'esquena: RT1370 I [Francisca Marcó Ripoll].
Es gat, pollastre i es burro: RT130 III [Isabel Ripoll Molines].
Es geperut: RT503 [Teresa Vilanova Mascaró].
[Es gos]: RTNC31 [Juan C. Monjo Pont].
Es gosset: RT1750A [Francisco Soliveres Vila].
Es granerer: RT1833B [Juan Molines Guerri].
Es juí: RT1642A [Ángel Monjo Mascaró].
Es llicsó de dalt des campanar: RT1210 I [Isabel Ripoll Molines].
Es llicsó des campanar de Bolulla: RT1210 II [Angelino Gisbert Soliveres].
Es llicsó des campanar de Bolulla: RT1210 III [Juan Molines Guerri].
Es llop: RT1626A [Maria Ripoll Pont].
[Es loro]: RT237 [Francisco Soliveres Vila].
Es mal de queixal: RT1337 I [Isabel Ripoll Molines].
Es mal estudiant: RTNC2 [Carmen Soliveres Sifre].
Es Maravillot: RT1642 II [Carmen Soliveres Sifre].
[Es metge que vetlaven]: RTNC29 [Juan Ripoll Saragossa].
Es músic: RT1578A* IV [Tomàs Mascaró Ripoll].
Es músic: RT1685*C [Clementina Soliveres Sifre].
Es pantano: RT1407A* [Juan Monjo Soliveres].
Es Papa que va anar a ses isles Hawaianes: RTNC13 [M. Margarita Calafat Soliveres].
[Es pardalet inflat]: RT1862 II [Ángel Monjo Mascaró].
Es pardalet: RT1698G IV [Miguel Salvà Oliver].
Es pardalet: RT1698G V [Francisca Ripoll Ripoll].
Es pardalet: RT2031 I [Francisca Signes Sifre].
Es pardalot: RTNC17 [Josefa Cortés Ripoll].
[Es pastor que va anar al cementeri]: RT1676C [Ángel Monjo Mascaró].
Es pastoret: RT921D* [Salvador Soliveres Monjo].
Es pateu: RTNC12 [Isabel Ripoll Molines].
Es polp: RT1339 [Juan Ripoll Saragossa].
Es porquet de Sant Antoni: RT1735 [Isabel Ripoll Molines].
Es porquets: RT124 III [Llúcia Molines Guerri].
Es que no havia anat mai a missa: RT1831A* I [Francisca Marcó Ripoll].
Es qüento de l'enfadós: RT2275 I [M. Lluïsa Mascaró Monjo].
Es qüento de l'enfadós: RT2275 II [Maria Moragues Ripoll].
Es qüento de la Figa: RT1698G I [Nazari Lledó Molines].
Es qüento de la mare golosa: RTNC48 [Marisol Soliveres Calafat].
Es qüento de Martín-Artajo: RT1698G XVI [Juan Monjo Soliveres].
Es qüento de sa cama: RT366 I [Clementina Soliveres Sifre].
Es qüento de sa carabassera: RT1960D II [Juan M. Molines Monjo].
Es qüento de sa farina: RT1291D I [Margarita Soliveres Ripoll].
Es qüento de sa gulla: RT850* [Isabel Ripoll Mascaró].
Es qüento de sa mel: RT1642 I [Tomàs Mascaró Ripoll].
Es qüento de sa mel: RT1642 III [Maria Moragues Ripoll].
Es qüento de sa merda: RT1376C* [Maria Molines Vilanova].

Es quiento de «*san Cristobalito*»: RT1476A VI [Celestina Soliveres Monjo].
 Es quiento de santa Rita: RT1476A III [Celestina Soliveres Monjo KMo].
 Es quiento de santa Rita: RT1476A V [Salvador Soliveres Monjo].
 Es quiento de ses cartes: RT1613 [Teresa Ripoll Molines].
 Es quiento de ses Roques: RT1240 II [Isabel Ripoll Molines].
 Es quiento de ses Roques: RT1240 III [José Molines Mascaró].
 Es quiento de ses Roques: RT1313A [Vicent Saragossa Mascaró].
 Es quiento del Nostra Senyor: RT*1787C [Francisca Ripoll Monjo].
 Es quiento del retor: RTNC16 [Salvador Soliveres Monjo].
 Es quiento des alls: RT1578A* III [Juan Ripoll Saragossa].
 Es quiento des bou roig: RTNC49 [Amparo Ripoll Soliveres].
 Es quiento des tio Fava Gropa: RT106 I [Juan Sifre Monjo].
 Es quiento des vi: RT1387 [Margarita Soliveres Ripoll].
 [Es qui estava a França I]: RT1357*B [Salvador Soliveres Monjo].
 [Es qui estava a França II]: RT1362A* [Salvador Soliveres Monjo].
 Es qui no duia mai cançocillos: RT1685*B III [Nazari Lledó Molines].
 Es qui no havia amat mai a València: RT1337 II [Isabel Ripoll Molines].
 Es qui no havia dut mai cançocillos: RT1685*B II [Isabel Ripoll Molines].
 Es rabosinet que va caure dins l'olla: RT2022 I [Clementina Soliveres Sifre].
 Es rabosot i es burret: RT153 [Salvador Soliveres Monjo].
 Es rabosot que va caure dins l'olla: RT2022 II [Isabel Ripoll Molines].
 Es ratolinet: RT1831A* III [Juan Monjo Soliveres].
 [Es santocristo]: RT1347 [Salvador Soliveres Monjo].
 Es sapet: RT*440 I [Clementina Soliveres Sifre].
 Es sapet: RT*440 II [Amparo Signes Llorca].
 Es sapet: RT*440 III [Isabel Ripoll Molines].
 Es Secorradet: RT331 [Clementina Soliveres Sifre].
 Es Secorrat: RT330 I [Maria Ripoll Pont],
 Es Secorrat: RT330 II [Maria Moragues Ripoll].
 Es sermó del Dijous Sant: RT1833F [José Ripoll Soliveres].
 [Es sermó dictat]: RTVF9 [Francisca Ripoll Ripoll].
 Es sermó: RT1698G III [Tomàs Mascaró Ripoll].
 Es set lladres: RT1287 [Gabriel Pont Ripoll].
 Es sord: RT1698J I [Joan B. Sifre Soliveres].
 Es sord: RT1698J II [Francisca Soliveres Molines].
 Es taulell: RT1351A [Tomàs Mascaró Ripoll].
 Es ti Misèries: RTVF1 [M. Carmen Soliveres Soliveres].
 Es torró de Xixona: RT1804* [Isabel Ripoll Molines].
 Es tres germans: RT935 I [M. Teresa Gisbert Molines].
 Es tres germans: RT935 II [Maria Molines Vilanova].
 Es tres pensaments: RT853 [Rosa Soliveres Pont].
 Es vedriero: RT1142 [Clementina Soliveres Sifre].
 Es xiquet aparadet: RT*1719B [Ángel Monjo Mascaró].
 Es xiquet de Benigembla: RT1567 [Juan M. Molines Monjo].
 Es xiste de Castalla: RT1338 [José María Ferrer].
 Es xotets: RT123 I [M. Lluïsa Mascaró Monjo].
 «¡Fanya, ‘fanya, ‘fanyador!»: RT366 IV [Maria Ripoll Pont].

«Glorioso san Sebastián»: RTVF10 [Tomàs Mascaró Ripoll].
 «Ha anat a cal potecari»: RT2013 I [Isabel Ripoll Molines].
 «¿Han visto Cosa como ésta?»: RT1730 IV [Francisca Soliveres Molines].
 «Jo quan parla m'atenta»: RTNC37 [José M. Ferrer Vila].
 La Blancaflor: RTNC4 [Francisca Ripoll Pont].
 La coca maula: RT1693 II [Ángela Ripoll Soliveres].
 [La comunió]: RT1831A* II [Maria Moragues Ripoll].
 La cuca maula: RT1384 I [Amparo Signes Llorca].
 La Dàtila Càndida: RT310 I [Teresa Ginart Ripoll].
 La Dàtila Càndida: RT310 II [Teresa Ripoll Molines].
 «La Figa em fa aixina»: RT1698G II [José Ripoll Soliveres].
 La flor del florindell: RT780 [Josefa Ripoll Pont].
 La gallina capollina: RT20C [Vicent Vila Monjo].
La gratitud de un león: RT156 [M. Berta Molines Molines].
 La mare Patana: RT2037 [Isabel Ripoll Molines].
 La Maria Bernarda: RT1733*C I [Margarita Soliveres Ripoll].
 La Marieta i el retor: RT1730 I [Francisca Soliveres Molines].
 La Marieta: RTVF7 [Josefa Molines Perles].
 [La pell de l'esquena]: RT1000 [Maria Moragues Ripoll].
 «La sal al guisado»: RT923 II [Ángel Monjo Mascaró].
 La Torre d'Aragó: RT302 [Teresa Ginart Ripoll].
 «La vaca rallada del cura chiquito»: RT1735A [Rosa Marí Seguí].
 La veritat: RT910G [Francisca Marcó Ripoll].
 La Vicenteta: RT1370 II [Ana Molines Vila].
 La vida de Déu: RT1806A* I [Joan M. Ripoll Marcó].
 La vida de Déu: RT1806A* II [Remedios Marcó Soliveres].
 La Viol-Violeta: RTVF2 [Vicent Vila Monjo].
 Les divines margarites: RT1425 I [Rosa Marí Seguí].
 «Les papiers»: RT1699 III [Joan M. Ripoll Marcó].
 «¡Màquina arrere i porc al corral!»: RT1920 [Juan C. Monjo Pont].
 «¡Mare, Ceba!»: RT1545 I [Rosa Marí Seguí].
 «Mare, done'm pa»: RT2034 [Isabel Ripoll Molines].
 «¡Matxet, creu a l'home!»: RT901D [Francisca Ripoll Ripoll].
 «Més que a la sal dins del putxero»: RT923 I [Ana Molines Vila].
 «¡Ninot, calla!»: RT1476A I [Tomàs Mascaró Ripoll].
 «No compre pa»: RT1699 IV [Teresa Ripoll Molines].
 «¿No han visto Cosa como ésta?»: RT1730 III [Rosa Ripoll Ripoll].
 «Obriu, fillets»: RT123 III [Teresa Ripoll Molines].
 Pardalet en divendres: RT1698G VI [Tomàs Mascaró Ripoll].
 [Passades de l'América]: RT1699 VI [Josefa Cortés Ripoll].
 «Penitente que a Roma te has ido»: RT1360C II [M. Berta Molines Molines].
 «Penitente que a Roma te vas»: RT1360C I [Rosa Ripoll Ripoll].
 ¿Per qué es gossos sempre que es veuen s'oloren?: RT220A [Eugènia Mascaró Molines].
 «Pixau i cagau»: RT124 I [Carmen Soliveres Sifre].
 S'alfabeguet: RTVF3 [Josefa Monjo Saragossa].
 S'alfabeguet: RTVF4 [Isabel Ripoll Mascaró].

S'alfabegueta: RTVF5 [Ana Molines Vila].
 S'alfabegueta: RTVF6 [Isabel Ripoll Molines].
 S'anàlisi: RT1739 II [Juan Monjo Soliveres].
 S'arriero: RT155 I [Juan M. Molines Monjo].
 S'arriero: RT155 II [M. Luisa Mascaró].
 S'endevinalla: RT851 I [Rosa Ripoll Ripoll].
 S'endevinalla: RT851 II [Ana Molines Vila].
 S'endevinalla: RT900 I [Rosa Marí Seguí].
 S'escarbatet: RT2031 II [Isabel Ripoll Molines].
 S'escopeta del retor: RT1328A* I [José Ripoll Monjo].
 S'escopeta del retor: RT1328A* II [Juan C. Monjo Pont].
 S'estudiant: RT1568* [Maria Ripoll Pont].
 S'home de sa pipa: RT301 [Rosa Sempere].
 [S'home que no sabia llaurar]: RT1551 [Salvador Soliveres Monjo].
 S'onceta de xocolate: RT1339C II [Vicent Vila Monjo].
 S'orquesta: RT130 v [Carmen Soliveres Sifre].
 S'ou: RT1563 I [Nazari Lledó Molines].
 S'ovni: RTNC27 [Juan Ripoll Saragossa].
 Sa barreta d'or: RT1546 [Isabel Ripoll Molines].
 Sa bassa: RTNC28 [Juan Ripoll Saragossa].
 Sa batalla des Coll de sa Creu: RT222 [Francisca Soliveres Molines].
 [Sa beata]: RT1405* [José V. Molines Molines].
 Sa bicicleta: RT1843A [Ángel Monjo Mascaró].
 Sa boda del cel: RT225 II [Tónico Molines Molines].
 [Sa bolsa de diners]: RT1381B [Joan M. Ripoll Marcó].
 Sa burra Paula: RT851 III [Rosa Marí Seguí].
 Sa cabra: RT2015 I [Juan Ripoll Saragossa].
 Sa cabra montera: RT2015 II [Isabel Ripoll Molines].
 Sa cabra montera: RT2015 III [M. Teresa Gisbert Molines].
 Sa cabreta: RT136 I [Ana Molines Vila].
 Sa cabreta: RT136 II [Ana Molines Vila].
 Sa cansaladeta rància: RT1578A* II [Isabel Ripoll Molines].
 Sa caseta de xocolate: RT327A [Ana Molines Vila].
 Sa caseta des mesos: RT480 IV [Isabel Ripoll Molines].
 Sa col i sa caldera: RT1920A [Antoni Ripoll Molines].
 Sa confessió: RT1691D* [Margarita Soliveres Ripoll].
 [Sa confessió]: RT1805*C [Salvador Soliveres Monjo].
 Sa coqueta: RT1626 I [Carme Sifre Soliveres].
 Sa coqueta: RT1626 II [M. Berta Molines Molines].
 Sa coqueta: RT1626 III [Francisco Soliveres Soliveres].
 Sa cotxineta: RT124 II [Maria Ripoll Pont].
 Sa cuixa de carn: RT1831 II [Margarita Soliveres Ripoll].
 Sa dona a cavall: RT1678** [Remedios Marcó Soliveres].
 Sa flor de cinc fulles: RT425E [Francisca Ripoll Pont].
 Sa gallina: RT785A [Carmen Soliveres Sifre].
 Sa gatera: RT1730 II [Francisca Signes Sifre].
 Sa lavativa: RT1717* [Margarita Soliveres Ripoll].

Sa lligacama: RTNC6 [Nazari Lledó Molines].
 Sa lligacama: RTNC7 [Juan Ripoll Saragossa].
 Sa lligacama: RTNC8 [Francisca Soliveres Molines].
 Sa lluna de València: RT1334 [Salvador Soliveres Monjo].
 Sa mare i es xiquet encantat]: RT1291D II [Francisca Soliveres Molines].
 Sa mentira més grossa: RT852A [José Ripoll Monjo].
 Sa merda: RTNC25 [Juan Monjo Soliveres].
 Sa mitja entilla: RT1655 I [Maria Molines Vilanova].
 Sa mitja lletilla: RT1655 II [Clementina Soliveres Sifre].
 Sa muda: RT514** [Isabel Ripoll Molines].
 [Sa paella d'arròs]: RT1626 IV [Maria Moragues Ripoll].
 Sa passà de «s'amo de s'oli»: RTNC35 [José M. Ferrer Vila].
 Sa passà de «s'home de s'oli»: RTNC36 [Juan Ripoll Saragossa].
 Sa passà de s'espasmador: RTNC34 [Juan Ripoll Saragossa].
 Sa passà de sa sotana: RT1698G VIII [M. Berta Molines Molines].
 Sa passà des fogons: RT1699 VII [Tomàs Mascaró Ripoll].
 Sa passà des fogons: RT1699 VIII [Francisca Monjo Molines].
 Sa passà des *gâteau*: RT1699 V [Amparo Ripoll Soliveres].
 Sa passà des tio Pardo d'en Ran: RT1699 I [Joan M. Ripoll Marcó].
 Sa passà des tio Pardo d'en Ran: RT1699 II [Juan C. Monjo Pont].
 Sa pastoreta: RT480 II [Ana Molines Vila].
 [Sa perdiu]: RTNC15 [Salvador Soliveres Monjo].
 [Sa por del cementeri]: RT1676 [Francisca Ripoll Ripoll].
 Sa profia: RT1676B [Francisca Ripoll Ripoll].
 Sa que no sabia pastar: RT1374* [Francisca Soliveres Molines].
 Sa raboseta altera-altera: RT1 I [Carmen Soliveres Sifre].
 Sa raboseta altera-altera: RT1 II [Marisol Soliveres Calafat].
 Sa raboseta i es corb: RT225 I [Francisca Soliveres Molines].
 Sa raboseta i es llop: RT15 I [Maria Ripoll Pont].
 Sa raboseta i es rabosot: RT15 II [Gabriel Pont Ripoll].
 Sa raboseta i es rabosot: RT15 VI [Isabel Ripoll Molines].
 Sa raboseta i es rabosot: RT15 VII [Marita Ripoll].
 Sa raboseta: RT135A* [Vicenta Sifre soliveres].
 Sa raboseta: RT15 III [Celestina Soliveres Monjo].
 Sa raboseta: RT15 IV [Josefa Molines Perles].
 Sa raboseta: RT15 V [M. Berta Molines Molines].
 Sa rulla beata: RT1829B* II [Isabel Ripoll Molines].
 Sa sardina: RT1408B [Ángel Monjo Mascaró].
 Sa sària de fem: RTVF8 [Francisca Signes Sifre].
 Sa serp: RT303 [Teresa Ripoll Molines].
 Sa Tremuntana: RT425A [Carmen Soliveres Sifre].
 Sa ueleta des duros: RT480 III [Vicenta Sifre soliveres].
 [Sa viuda]: 1569** [Salvador Soliveres Monjo].
 [Sa xica de Bolulla]: RTNC20 [Nazari Lledó Molines].
 Sa xica guapa: RT1425 II [Tomàs Mascaró Ripoll].
 [Sa xica i es porc]: RT1211 [Clementina Soliveres Sifre].
 Sa xiqueta des cirer: RT311B* II [Isabel Ripoll Molines].

Sa xiqueta des sarró: RT311B* I [Juana Soliveres Soliveres].
 Sant Guiatano: RT1829B* I [Rosa Soliveres Pont].
 Sant Pere i el Nostra Senyor: RTNC10 [Jesús Moragues Molines].
 Santa Genoveva de Bramante: RT712 [M. Berta Molines Molines].
 «*Saque las camas al balcón*»: RT1699 IX [Remedios Marcó Soliveres].
 «*Saque las camas al sol*»: RT1699 X [Nazari Lledó Molines].
 [sense títol]: RT2271 I [Rosa Ripoll Ripoll].
 [sense títol]: RT2271 II [Rosa Ripoll Ripoll].
 [sense títol]: RT2271 III [Maria Ripoll Pont].
 [sense títol]: RT2271 IV [Nazari Lledó Molines].
 [sense títol]: RT2271 V [Margarita Soliveres Ripoll].
 [sense títol]: RT2271 VI [Margarita Soliveres Ripoll].
 [sense títol]: RT2271 VII [Vicenta Soliveres Ripoll].
 Ses bacoress esclafullades: RT1296B [Miguel Salvà Oliver].
 Ses bacoress: RT1365E II [Teresa Ripoll Molines].
 Ses bellotes i ses carabasses: RT774P [José Monjo Ripoll].
 Ses burres: RTNC44 [Nazari Lledó Molines].
 Ses cabretes: RT123 II [Ana Molines Vila].
 Ses cireres: RT900 II [Maribel Sifre Ripoll].
 Ses cireres: RT900 III [Ángela Ripoll Soliveres].
 Ses coetes: RTNC5 [Nieves Monjo Molines].
 Ses ensenyess: RTNC23 [Tomàs Mascaró Ripoll].
 Ses espardenyess: RT1526A [Amadeo Sifre Monjo].
 Ses espardenyess: RTNC42 [M. Lluïsa Mascaró Monjo].
 Ses farinetess: RT1691 I [Joan B. Sifre Soliveres].
 Ses farinetess: RT1691 II [Clementina Soliveres Sifre].
 Ses farinetess: RT1691 III [Clementina Soliveres Sifre].
 Ses favetess: RTNC41 [Amadeo Sifre Monjo].
 Ses festess d'Algar: RT1848C [Isabel Ripoll Molines].
 Ses festess de Santa Catalina: RT1338*C [Francisca Soliveres].
 Ses oncess de xocolate: RT1339C I [Isabel Ripoll Molines].
 Ses pebreress torrades: RTNC22 [Isabel Ripoll Molines].
 Ses perdiuss: RTNC33 [Nazari Lledó Molines].
 Ses rabosetess: RT2300 [M. Isabel Ripoll Ripoll].
 Ses sobressadess: RT1525J [Bartomeu Marcó Molines].
 Ses tres bacoress: RT1365E I [Isabel Ripoll Molines].
 «¡Ti Maria, tape's!»: RT1230* [Miguel Salvà Oliver].
 «¿Tia, té toc?»: RTNC32 [Clementina Soliveres Sifre].
 Tres sàbiuss i un torpe: RTNC1 [Vicent Mascaró].
 [Un que volia dormir en el tren]: RT1833D [Francisca Ripoll Monjo].
 [Una conversa d'hòmens]: RTNC19 [José V. Ripoll Ferrer].
 Una passà de Bolulla: RTNC30 [Francisca Soliveres Molines].
 Una passà del Poble de Dalt: RTNC9 [Isabel Ripoll Molines].
 «*Ya vienen nuestros padres*»: RTNC47 [Ángel Monjo Mascaró].

ANNEX

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

Sa raboseta altera-altera

RT1 I

Carme Soliveres Sifre

A E A E A ,

Ra-bo - se - ta al - te - ra al - te - ra min - ja ous i ca - va - lle - ra; i el

Detailed description: This block contains the first line of musical notation for the song 'Sa raboseta altera-altera'. It is written in treble clef with a key signature of two sharps (F# and C#) and a 2/4 time signature. The melody consists of eighth and quarter notes. Chord symbols A, E, A, E, and A are placed above the staff. The lyrics 'Ra-bo - se - ta al - te - ra al - te - ra min - ja ous i ca - va - lle - ra; i el' are written below the staff.

5 E A , D E A

llop per ser un a - ni - ma - a - al, ben can - sat i mort de fam.

Detailed description: This block contains the second line of musical notation for the song. It starts with a measure rest labeled '5'. The melody continues with eighth and quarter notes. Chord symbols E, A, D, E, and A are placed above the staff. The lyrics 'llop per ser un a - ni - ma - a - al, ben can - sat i mort de fam.' are written below the staff.

La gallina capollina

RC20C

Vicent Vila Monjo

C G⁷ C

O - briu o - briu fi - llets que la ma - re ve de pas - tu - rar amb les

Detailed description: This block contains the first line of musical notation for the song 'La gallina capollina'. It is written in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 2/4 time signature. The melody consists of quarter and eighth notes. Chord symbols C, G7, and C are placed above the staff. The lyrics 'O - briu o - briu fi - llets que la ma - re ve de pas - tu - rar amb les' are written below the staff.

5 G⁷ C G⁷ C

ma - me - lle - tes ple - nes per a do - nar - vos ma - mar.

Detailed description: This block contains the second line of musical notation for the song. It starts with a measure rest labeled '5'. The melody continues with quarter and eighth notes. Chord symbols G7, C, G7, and C are placed above the staff. The lyrics 'ma - me - lle - tes ple - nes per a do - nar - vos ma - mar.' are written below the staff.

Es tio Fava Grogga

RT106 I

Juan Sifre Monjo

es pollastre

Musical notation for the first line. It features a treble clef and a single staff. The melody consists of a series of quarter notes: G4, A4, B4, C5, followed by a half note G4. A slur covers the last three notes (B4, C5, G4). The lyrics are: No vin - drà, nooooo - ooo!

ses gallines

Musical notation for the second line. It features a treble clef and a single staff. The melody consists of quarter notes: G4, A4, B4, C5. There are two slurs, one over the first two notes and one over the last two notes. The lyrics are: Taaaaaaa - - ard! Taaaaaaa - - ard!

es coloms

Musical notation for the third line. It features a treble clef and a single staff. The melody consists of quarter notes: G4, A4, B4, C5, followed by a quarter rest, then G4, A4, B4, C5, followed by a quarter rest. There are two triplets marked with a '3' above them, covering the first three notes and the last three notes. The lyrics are: No em que - da - rem un No em que - da - rem un!

es porquet xicotet

Musical notation for the fourth line. It features a treble clef and a single staff. The melody consists of quarter notes: G4, A4, B4, C5, followed by a quarter rest, then G4, A4, B4, C5, followed by a quarter rest, then G4, A4, B4, C5, followed by a quarter rest, then G4, A4, B4, C5, followed by a quarter rest. There are four slurs, each covering two notes. The lyrics are: ¿Qu'és - qu'és? ¿Qu'és - qu'és? ¿Qu'és - qu'és? ¿Qu'és - qu'és?

es porc gran

Musical notation for the fifth line. It features a treble clef and a single staff. The melody consists of quarter notes: G4, A4, B4, C5, followed by a quarter rest, then G4, A4, B4, C5, followed by a quarter rest, then G4, A4, B4, C5, followed by a quarter rest, then G4, A4, B4, C5, followed by a quarter rest. There are four slurs, each covering two notes. The lyrics are: ¡No (é)s res! ¡No (é)s res! ¡No (é)s res! ¡No (é)s res!

Sa xiqueta des cirer

RT311B* II

Isabel Ripoll Molines

B \flat

M'ha a - le - grat de les me - ³ues ger - ma - nes, dalt del

3 F B \flat

ci - rer m'han pu - jat. Ha pas -

5

sat un po - bre vell: dins del

7 F⁷ B \flat

sar - ró m'ha tan - cat.

Es sapet

RT*440 I

Clementina Soliveres Sifre

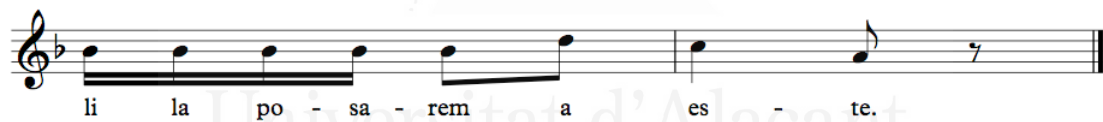
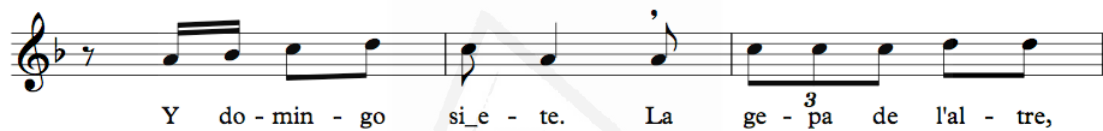
¡Sa - pet, no em pi - lla - ràs! ¡No, no!

¡Jo a - ni - ré a la nit i pes fo - ra - dat de s'es

pany et pi - ja - ré ³s'o - re - lle - ta!

Es geperut RT503

Teresa Vilanova Mascaró

En Garabancito RT700 I

Pepica Molines Perles

En Garbancito

RT700 II

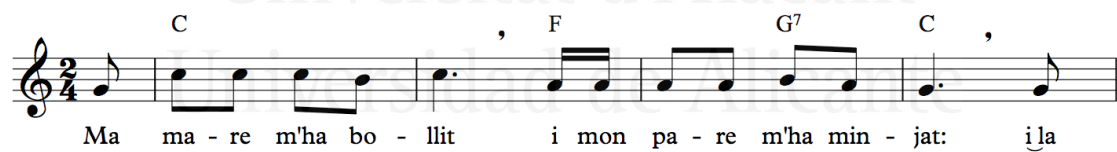
Nazari Lledó Molines

En Peret i la Margariteta

RT720 I

Margarita Soliveres Ripoll

"Penitente que a Roma te has ido"

RT1360C II

Maria Berta Molines Molines

¡Tin - ti - rrim - tin - tin! Pe - ni - ten - te que a Ro - ma te has
i - do, per - mi - ta Dios que no vu el - vas vi - vo.
¡Tin - ti - rrim - tin - tin! Pe - ni - ten - te que a Ro - ma te
vas, per - mi - ta Dios que no vu el - vas má - ás
¡Tin - ti - rrim - tin - tin! Tú que es - tás den - tro del ces - to
mi - ra y es - cu - cha co - mo va es - to.
¡Tin - ti - rrim - tin - tin! Tú que has ve - ni - do con la mu - la
ba - ya, cu - ida - do que el cu - ra se va - ya.
¡Tin - ti - rrim - tin - tin!

The musical score is written in 2/4 time and consists of ten staves. It features a melody with lyrics in Spanish. Chords are indicated by letters C and G7 above the staff. There are several triplet markings (indicated by a '3' over a group of notes) and fermatas. The score ends with a double bar line.

Les divines margarites

RT1425 I

Rosa Marí Seguí

C

Les di - vi - nes mar - ga - ri - tes Les di - vi - nes mar - ga - ri - tes

F

con su di - vi - no pin - cel.

G⁷ C

Y en la ca - sa de Pi - la - tos en - tre - rá Que - ru - sa - lén.

Se - se - ta a - ños que ten - go

Se - sen - ta a - ños que ten - go y tres

F G⁷

más que ma - mé. Nun - ca ha vis - to un par -

C

dal más gor - do co - mo el que tie - ne us - té.

"Arroz con col"

RT1567G

Isabel Ripoll Molines

¡Ar - roz con col! ¡Ar - roz con col! ¡Ar - roz con col! ¡Ni

car - ne ni na, ni na. ni na ni na!

"Arroz con col"

RT1567G

Isabel Ripoll Molines

¡A - rroz con col! ¡A - rroz con col! ¡A - rroz con col! ¡Ni

car - ne ni na, ni na, ni na ni na ni na ni na!

Mimologisme de les danses

RT1567G^a

Joan Monjo Ripoll

'Ros amb col col, 'ros amb col. 'Ros amb col col, 'ros amb col.

'Ros amb col col, 'ros amb col.

Es ceguet

RT1617*^a

Isabel Ripoll Molines

C G

Jo ten - go cien du - ros baix de la jon - que - ra.

C

Tain - la - ra - la - ra - rá... Jo

C G

ten - go cien du - ros baix de la jon - que - ra

C

Tain - la - ra - la - ra - rá... y o - tros

C G⁷ C

cien - tos que más ne pu - sie - ra... El que

C G F G⁷

to - do lo qui e - re to - do lo pier - de.

C

Tain - la - ra - la - ra - rá...

"La vaca rallada del cura chiquito"

RT1735A

Rosa Marí Seguí

C G C ,

La va - ca ra - lla - da del cu - ra chi - qui - to la

5 F G F C ,

tie - ne mi ma - dre den - tro del ce - lle - ri - to y con

9 C G⁷ C ,

e - lla sa - len bu e - nos pu - che - ri - tos. El

12 G C ,

cu - ra chi - qui - to du er - me con mi ma - dre. La

16 F G G⁷ C

fi es - ta se - rá si mi pa - dre lo sa - be.

Sa rulla beata

RT 1829B* II

Isabel Ripoll Molines

C

El cie - lo no se crí - a pa - ra vos. El

3 C

cie - lo no se crí - a pa - ra vos. Por - que se

5 C

tie - ne que que - dar u - na no - che con Pe - dro Mu - nyós.

Detailed description: This block contains three staves of musical notation for the song 'Sa rulla beata'. The first staff starts with a treble clef, a 2/4 time signature, and a common time signature 'C'. It contains the lyrics 'El cie - lo no se crí - a pa - ra vos. El'. The second staff begins with a triplet of eighth notes and continues with 'cie - lo no se crí - a pa - ra vos. Por - que se'. The third staff starts with a common time signature 'C' and contains the lyrics 'tie - ne que que - dar u - na no - che con Pe - dro Mu - nyós.' with triplets over the words 'u - na', 'no - che', and 'Mu - nyós.'

"Arrossòrum"

RT1831 I

Isabel Ripoll Molines

La se - ua a - ma por - ta una cui - xa de

carn a la por - ta i no

sap amb a que la té que gui - sar.

8vb

baixa i recitat.

Ar - ros - sò - rum, pi - lo - tò - rum,

(8)

per òm - nia sè - cu - la se - cu - lò - rum.

Detailed description: This block contains five staves of musical notation for the song 'Arrossòrum'. The first three staves are in 2/4 time with a key signature of one flat. The lyrics are 'La se - ua a - ma por - ta una cui - xa de carn a la por - ta i no sap amb a que la té que gui - sar.' The fourth staff is marked with a dynamic '8vb' and the instruction 'baixa i recitat.' The lyrics are 'Ar - ros - sò - rum, pi - lo - tò - rum,'. The fifth staff is marked with '(8)' and contains the lyrics 'per òm - nia sè - cu - la se - cu - lò - rum.'

Sa cuixa de carn

RT1831 II

Margarita Soliveres Ripoll

A - que - i - xa Ma - ri a la nos - tra, que es
ta - pa la cui - xa de carn que mos -
tra, que la gui - sa amb pe - bre pe -
brò - rum, sal i sa - lò - rum
per sè - cu - la se - cu - lò - rum.

rit.

3 3

Detailed description: This is a musical score for a song in 2/4 time. It consists of five staves of music. The lyrics are in Catalan. The first staff starts with a treble clef and a 2/4 time signature. The melody is simple, with notes corresponding to the lyrics. There are some rests and phrasing slurs. The second and third staves continue the melody. The fourth staff has a 'rit.' marking above it. The fifth staff ends with a double bar line and contains two triplet markings (3) over groups of notes.

"Cos de podadora"

RT1831*B

Isabel Ripoll Molines

Am
¡Ti - ro - rit! ¡Ti - ro - rà!
Po - sa - li fa - ri - na i s'en - du - ri - rà.

2

Detailed description: This is a musical score for a song in 2/4 time. It consists of two staves of music. The first staff starts with a treble clef and a 2/4 time signature. The melody is simple, with notes corresponding to the lyrics. There is an 'Am' chord marking above the first staff. The second staff starts with a '2' above it, indicating a second ending. The lyrics are in Catalan. The score ends with a double bar line.

"Ha anat a cal potecari"

RT2013 I

Isabel Ripoll Molines

C G

Ha a - nat a cal po - te - ca - ri, que sí.

F C

No es - ta - va el po - te - ca - ri, que no,

F G

i la do - na del po - te - ca - ri i o - lé

F G7

m'ha cu - rat l'en - fla - ma - ció.

C G

Si el po - te - ca - ri s'en - te - ra, que sí.

F C

Si el po - te - ca - ri s'en - te - ra, que no.

F G7

Si el po - te - ca - ri s'en - te ra i o - lé

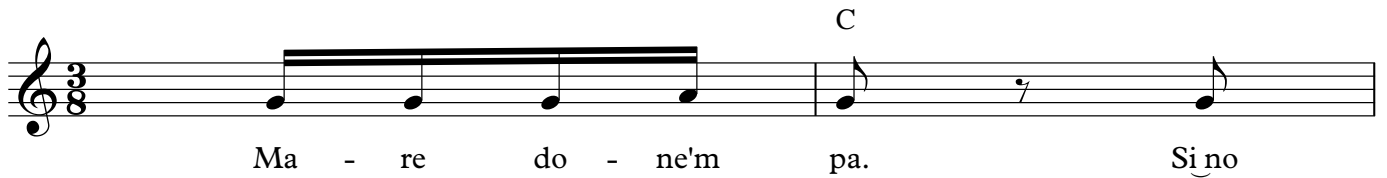
F G7 C

li can - ta - rem es - ta can - çó.

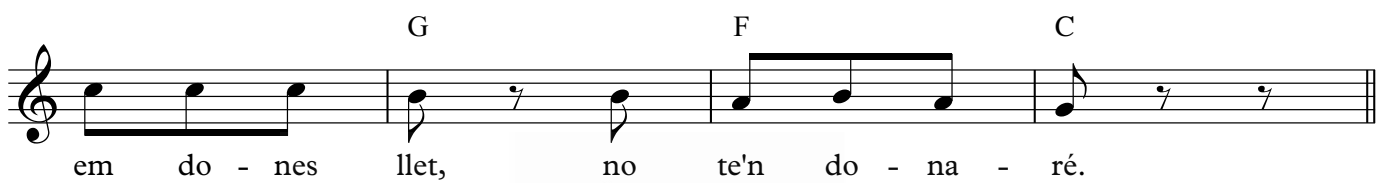
"Mare, done'm pa"

RT2034

Isabel Ripoll Molines

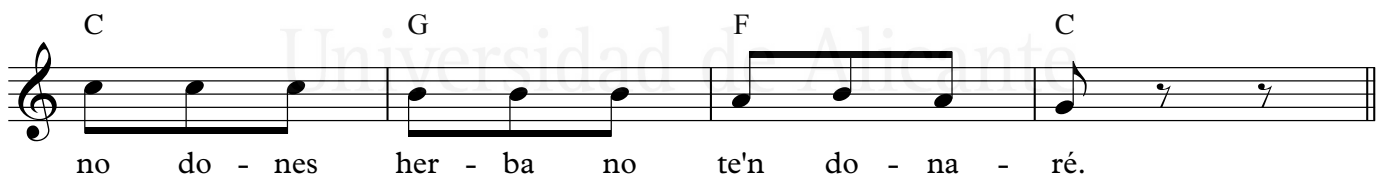
Musical staff 1: Treble clef, 3/8 time signature. Chord C above the staff. Lyrics: Ma - re do - ne'm pa. Si no

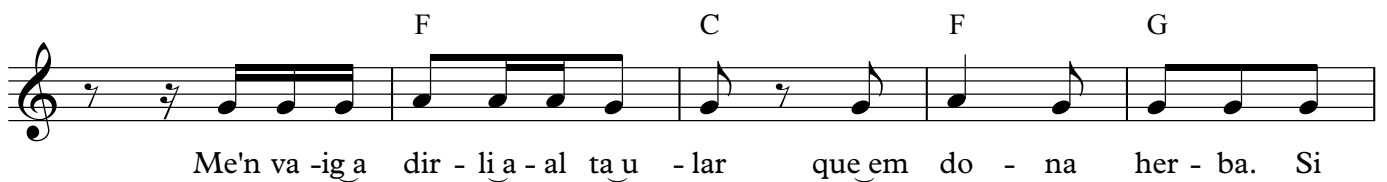
Musical staff 2: Treble clef. Chords G, F, C above the staff. Lyrics: em do - nes llet, no te'n do - na - ré.

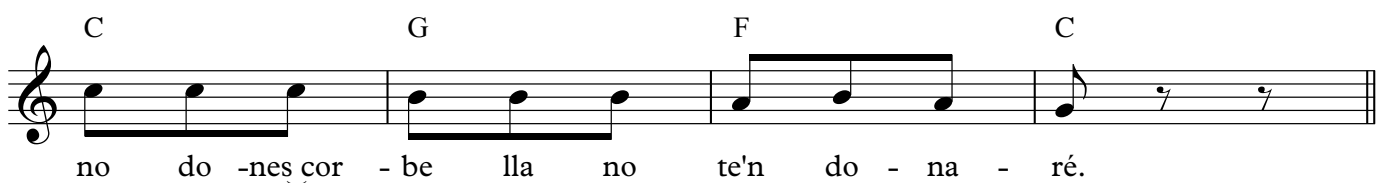
Musical staff 3: Treble clef. Chords F, C, F, G above the staff. Lyrics: Me'n va -ig a dir - li a la va - ca que em do - na llet. Si

Musical staff 4: Treble clef. Chords C, G, F, C above the staff. Lyrics: no do - nes her - ba no te'n do - na - ré.

Musical staff 5: Treble clef. Chords F, C, F, G above the staff. Lyrics: Me'n va -ig a dir - li a - al ta u - lar que em do - na her - ba. Si

Musical staff 6: Treble clef. Chords C, G, F, C above the staff. Lyrics: no do - nes cor - be lla no te'n do - na - ré.

Me'n va -ig a dir - li a - al fe - rrer que em do - na cor - be - lla. Si

no do - nes se - gí no te'n do - na - ré.

Me'n va -ig a dir - li a - al por - quet que em do - na se - gí. Si

no do - nes be u - re no te'n do - na - ré.

Me'n va -ig a dir - li a la font que em do - na èuia. Si

no do - nes cà n - ter no te'n do - na - ré.

"Ahí baix hi ha un clotet d'èuia"

RT2043 I

Isabel Ripoll Molines

A-hí baix hi ha clo-tet d'èu-ia, el cor-de-ret se l'ha be - gu - da. ¿A on es -

tà e - ixe cor - re - ret? A lla u - rar se n'ha u - rà a - nat. ¿A on es -

tà lo que ha lla u - rat? La ga - lli - na ho ha es - cam - pat. ¿A on es -

tà ei - xa ga - lli - na? A pon - dre se'n ha u - ra a - nat. ¿A on es -

tà lo que ha pon - gut? La ue - le - ta se ho ha be - gut. ¿A on es -

tà ei - xa ue - le - ta? Al ra - có fa foc i fi - la. ¿A on es -

tà lo que ha fi - lat? Dins la cai - xa ho ha tan - cat. ¿A on es -

tà ei - xa ca i - xe - ta? Baix del ci - pre - ret ro - sat. Es llen -

The musical score is written in treble clef with a key signature of three sharps (F#, C#, G#) and a 2/4 time signature. The melody consists of eighth and quarter notes, often with rests. Chords are indicated by 'A' and 'E7' above the staff. A watermark for 'Universitat d'Alacant' is visible in the background.

A E⁷ A E⁷ A

çols e - ren de su - cre, es coi - xins de mel co - lat. Pas - sa,

A E⁷ A E⁷ A

pas - sa una mos - ca d'a - se, en - ca - ra no ho ha tas - tat. Tor - na,

A E⁷ A E⁷ A

tor - na a pas - sar se n'en - du - a la mi - tat. Pas - sa

A E⁷ A E⁷ A

pas - sa la Ma - re de Déu Amb un got de cui - da - neu. Pas - sa

A E⁷ A E⁷ A

pas - sa el Nos - tre Se - nyor amb un got d'èu - ia d'o - lor. Pas - sen

A E⁷ A E⁷ A

pas - sen les fa - dri - nes amb un got de per - les fi - nes. Pas - sen

A E⁷ A E⁷ A

pas - sen les ca - sa - des amb un got de bas - to - na - des. Pas - sen

A E⁷ A E⁷ A

pas - sen els xi - quets amb un ra - mat de gui - a - tets. Pas - sen,

A E⁷ A E⁷ A

pas - sen les xi - que - tes amb un ra - mat de ca - di - re - tes.